

DET KONGELIGE
UTENRIKSDEPARTEMENT

Prop. 1 S

(2015–2016)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2016

Utgiftskapitler: 100–172

Inntektskapitler: 3100

Innhold

Del I	Innledende del	9	Del II	Nærmere om budsjettforslaget	61
1	Innledning	11	11	Budsjettforslaget	63
2	Kvalitetssikring og kontroll av tilskuddsmidlene	22	Programområde 02	Utenriksforvaltningen	63
3	Avbyråkratiserings- og effektivitetsreform	24	<i>Programkategori 02.00</i>		
4	Tabelloversikt over budsjettforslaget	25	<i>Administrasjon av utenriktjenesten</i>	63	
5	Generelle merknader til budsjettforslaget	28	Kap. 100 Utenriksdepartementet	66	
6	Overførbare bevilgninger	30	Kap. 3100 Utenriksdepartementet	70	
7	Anmodningsvedtak	32	Kap. 103 Regjeringens fellesbevilgning for representasjon	71	
8	Årsoversikt for Utenriksdepartementet	33	Kap. 104 Kongefamiliens offisielle reiser til utlandet	71	
9	Programområde 02 Utenriksforvaltning	34	<i>Programkategori 02.10 Utenriksformål</i>	73	
9.1	Fremme norsk sikkerhet	34	Kap. 115 Næringsfremme-, kultur- og informasjonsformål	73	
9.2	Samarbeid i nord i en ny situasjon	36	Kap. 116 Deltaking i internasjonale organisasjoner	78	
9.3	Sikre økonomi og samfunnsinteresser i en globalisert verden	37	Kap. 117 EØS- finansieringsordningene	102	
9.4	Styrket engasjement i Europa	39	Kap. 118 Nordområdetiltak mv.	119	
9.5	Økonomiske bidrag i våre nærområder – EØS-midlene	40	Kap. 119 Globale sikkerhetstiltak	128	
9.6	FN – global normgiver	41	Programområde 03		
9.7	Fremme menneskerettigheter	42	Internasjonal bistand	131	
9.8	Kultur, offentlig diplomati og informasjon	42	<i>Programkategori 03.00</i>		
9.9	Konsulær bistand og utlendingsfeltet	42	<i>Administrasjon av utviklingshjelpen</i>	131	
10	Programområde 03 Internasjonal bistand	44	Kap. 140 Utenriksdepartementets administrasjon av utviklingshjelpen	132	
10.1	Best sammen	45	Kap. 141 Direktoratet for utviklings-samarbeid (Norad)	133	
10.2	Verdier	47	Kap. 144 Fredskorpset	133	
10.3	Veien ut av fattigdom	48	<i>Programkategori 03.10 Bilateral bistand</i>	135	
10.4	Felles utfordringer	51	Kap. 150 Bistand til Afrika	136	
10.5	Konflikt og sårbare stater	54	Kap. 151 Bistand til Asia	160	
10.6	Kriser og humanitær bistand	55	Kap. 152 Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika	175	
10.7	Rapport om norsk utviklings-samarbeid i 2014	56	Kap. 153 Bistand til Latin-Amerika	180	
			<i>Programkategori 03.20 Globale ordninger</i>	189	
			Kap. 160 Sivilt samfunn og demokrati- utvikling	191	
			Kap. 161 Næringsutvikling	200	
			Kap. 162 Overgangsbistand (gap)	204	
			Kap. 163 Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter	206	

Kap. 164	Fred, forsoning og demokrati	217	18	Omtale av lederes ansettelsesvilkår i statlige foretak under Utenriksdepartementet	389
Kap. 165	Forskning, kompetanseheving og evaluering	229			
Kap. 166	Miljø og bærekraftig utvikling mv.	237	Forslag	.....	391
Kap. 167	Flyktningtiltak i Norge, godkjent som utviklingshjelp (ODA)	249			
Kap. 168	Kvinneres rettigheter og likestilling	250	Vedlegg 1		
Kap. 169	Global helse og utdanning	254		Samarbeidsland for 2016	400
<i>Programkategori 03.30</i>			Vedlegg 2		
	<i>Multilateral bistand .....</i>	274		Bilateral bistand i 2014	402
Kap. 170	FN-organisasjoner mv.	275			
Kap. 171	Multilaterale finansinstitusjoner	307	Vedlegg 3		
Kap. 172	Gjeldslette og gjeldsrelaterte tiltak	324		Bistand gjennom norske frivillige organisasjoner og stiftelser	407
Del III	Spesielle tema	327	Vedlegg 4		
12	Nordområdepolitikken – Langsiktig satsing på kunnskap, næring, infrastruktur, beredskap og samarbeid i nord	329		Bistand gjennom ikke-norske frivillige organisasjoner og stiftelser	408
13	Samstemtrapport 2015 Fred, sikkerhet og utvikling ...	331	Vedlegg 5		
14	Tusenårsmålene og status for måloppnåelse 2015	357		Bistand gjennom multilaterale organisasjoner fordelt på kapittel og post	409
15	Sektorovergrepene miljø- og klimapolitikk	362	Vedlegg 6		
16	Likestilling i utenriks- og utviklingspolitikken	378		Største mottakerland av bilateral bistand fordelt på sektorer	410
17	Likestilling og ikke-diskriminering i utenriks-tjenesten	380	Vedlegg 7		
				Bistand som andel av BNI i OECD/DAC-land	411

Figuroversikt

Figur 11.1	Organisasjoner involvert i forvaltningen av EØS-midlene	104
Figur 11.2	Fordelingen av EØS-midler per sektor.	106
Figur 11.3	Bruttonasjonalprodukt per innbygger i 2014 i mottakerlandene	111
Figur 11.4	Fordeling av midler per mottakerland 2009–2014 ordningene	112

Vedlegg 2

Figur 2.1	Bilateral bistand til største mottakerland i Afrika fordelt på kapittel og post	402
Figur 2.2	Bilateral bistand til største mottakerland i Asia etter kapittel og post.....	403
Figur 2.3	Bilateral bistand til Midtøsten etter kapittel og post.....	404
Figur 2.4	Bilateral bistand til største mottakerland i Latin-Amerika etter kapittel og post	405
Figur 2.5	Bilateral bistand til hovedregionene fordelt på kapittel og post	406

Vedlegg 3

Figur 3.1	Bistand forvaltet av norske ikke-statlige organisasjoner/stiftelser fordelt på kapittel og post	407
-----------	---	-----

Vedlegg 4

Figur 4.1	Bistand forvaltet av ikke-norske ikke-statlige organisasjoner/stiftelser ¹ fordelt på kapittel og post	408
-----------	---	-----

Vedlegg 5

Figur 5.1	Bistand gjennom multilaterale organisasjoner fordelt på kapittel og post	409
-----------	--	-----

Vedlegg 6

Figur 6.1	Største mottakerland av bilateral bistand fordelt på sektorer	410
-----------	---	-----

Tabelloversikt

Tabell 10.1	Samlet ODA-godkjent bistand fordelt på bistandstype 2011–2014	57	Tabell 11.4	Norsk støtte til fokuslandene i Asia i 2014	167
Tabell 10.2	Samlet bilateral bistand fordelt på hovedregion, 2011–2014 Inkluderer bilateral og multi-bilateral bistand.	57	Tabell 11.5	Fakta om utviklingsbankene	308
Tabell 10.3	De fem største mottakerlandene av norsk bilateral bistand i 2014, perioden 2011–2014.....	58	Tabell 14.1	Tusenårsmålene og status for måloppnåelse	360
Tabell 10.4	Bistand fordelt på type avtalepartner, 2011–2014. Inkluderer bilateral, multi-bilateral og multilateral bistand.	58	Tabell 17.1	Overordnet kjønnsfordeling i Utenriksdepartementet per 31.12.2014	380
Tabell 10.5	Multilaterale organisasjoner: De største mottakerne av norsk bistand i 2014, 2011–2014	59	Tabell 17.2	Andel kvinner i lederstillinger på embetsnivå 2005–2014 i prosent	380
Tabell 10.6	Norske frivillige organisasjoner: De seks største mottakerne av norsk bistand i 2014, 2011–2014	60	Tabell 17.3	Kjønnsfordeling lønn og stilling	381
Tabell 11.1	Indikatorer på situasjonen i utvalgte land i Afrika	137	Tabell 17.4	Kjønnsfordeling fravær pga. sykt barn/foreldrepermisjon i prosent	383
Tabell 11.2	Norsk støtte til fokuslandene i Afrika i 2014	150	Tabell 17.5	Kjønnsfordeling sykefravær. Sykefraværsprosent 2010– 2014	383
Tabell 11.3	Indikatorer på situasjonen i utvalgte land i Asia	161	Tabell 17.6	Kjønnsfordeling heltids- og deltidsansatte	384
			Tabell 17.7	Kjønnsfordeling fast/ midlertidig	384
			Tabell 17.8	Likestillingsredegjørelse	386
			Tabell 17.9	Tilstandsrapport (kjønn)	388

DET KONGELIGE
UTENRIKSDEPARTEMENT

Prop. 1 S

(2015–2016)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2016

Utgiftskapitler: 100–172

Inntektskapitler: 3100

*Tilråding fra Utenriksdepartementet 18. september 2015,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Solberg)*

Del I
Innledende del

1 Innledning

Verden har opplevd store fremskritt de siste tiårene. Aldri før har så mange av klodens borgere nytt så godt av så mye velstand og samarbeid. Verdenshandelen er åttedoblet siden 1970, det globale BNI er doblet siden 1990 og antallet ekstremt fattige er halvert. Flere lærer å lese og skrive og er sikret god helse.

70 år med stadig tettere internasjonalt samarbeid siden andre verdenskrig har skapt en omfattende vev av institusjoner og avtaler som stadig bygges ut. Selv i kriseåret 2015 er det mye positivt som skjer, som skaper utvikling og som bringer verden fremover. Alt fra konkrete politiske fremskritt på Cuba, avgjørende fremskritt i fredsforhandlingene i Colombia fasilitert av Cuba og Norge og i atom-forhandlingene med Iran – til finansiering for utvikling og nye globale bærekraftsmål. Det er også håp om reelle fremskritt under klimatoppmøtet i Paris i desember 2015.

Men de siste årene viser at fortsatt fremgang ikke kan tas for gitt. Etter positive utviklingstrekk i flere tiår stiger tallene for drepte i krig og konflikt. Aldri før har flere vært på flukt fra sine hjem og land. I 2014 ble flere enn 100 000 drept i krig og konflikt. En må 25 år tilbake i tid for å finne tilsvarende tall. Geopolitisk ubalanse og manglende global problemløsning gir økt usikkerhet og uforutsigbarhet og nærer opp under destruktive krefters maktutbredelse i Midtøsten og deler av Afrika og Asia. Norsk utenrikspolitikk må i dag forholde seg til et svært sammensatt og krevende trusselbilde.

De store migrasjonsstrømmene til og gjennom Europa utfordrer EUs og vår felles yttergrense, og i økende grad også vårt europeiske fellesskap og verdigrunnlag. Vi står overfor en flyktningestrøm uten sidestykke. Terroren har rammet i hjertet av Europa. ISIL og andre ekstremisters brutalitet sjokkerer. Konflikter i Midtøsten er bakteppe for økt beredskap mot terror her hjemme. Russlands brudd på folkeretten og destabilisering av Ukraina sprer usikkerhet gjennom hele Europa.

Utenrikspolitikk blir innenrikspolitikk. Det fordrer samlet og effektiv respons, her hjemme og i flyktningenes nærområder. Europa må stå opp for de verdiene som binder oss sammen, og Norge må ta sin del av ansvaret.

Utenrikspolitikkenes fremste mål er å sikre og fremme norske interesser – våre verdier, vår sikkerhet og vår velferd. Jo mer alvorlige trusler, desto viktigere er det å prioritere og konsentrere vår innsats om de sentrale utfordringene. Regjeringens utenrikspolitikk begynner i Europa. Politikken forankres i de grunnleggende verdiene vi deler med allierte og samarbeidspartnere globalt. Regjeringen mobiliserer for å unngå at tiår med fremgang for demokrati, menneskerettigheter, frihandel og internasjonalt samarbeid drives tilbake.

Evne til håndtering av det uforutsigbare blir stadig mer sentralt. Det handler om slitestyrke: Å bygge det norske og internasjonale samfunnets fleksibilitet, utholdenhet og motstandskraft i møte med raske endringer.

Regjeringen tar dagens store utfordringer på alvor. De får klare konsekvenser for budsjettet for 2016. Akutte og omfattende kriser i Midtøsten og Afrika gjør at Regjeringen gjennomfører *tidenes humanitære krafttak i norsk utenrikspolitikk*. De humanitære budsjettene økes med én milliard kroner sammenlignet med 2015. Dette kommer i tillegg til allerede omfattende humanitære bevilgninger. Samlet humanitært budsjett i 2016 blir på 4,8 mrd. kroner (inkl. kjernestøtte til UNHCR og WFP), hvorav minst 1,5 mrd. kroner vil gå til Syria, nabolandene og Irak. Samtidig inngår den humanitære innsatsen i en bredere strategi inn mot sårbare stater, med vekt på forebygging av konflikt, fred og forsoningsarbeid, institusjonsbygging og næringsutvikling. Det handler om å forebygge kriser og krig gjennom smart utviklingspolitikk i sårbare stater, i tillegg til dagens åpenbare behov for å lindre nød og hjelpe flyktninger.

I budsjettet for 2016 økes også støtten til Ukraina ytterligere. Det samme gjør innsatsen overfor andre land i utsatt posisjon i dagens nye og krevende sikkerhetslandskap i Europa.

Regjeringen legger vekt på å opprettholde og styrke vår evne til å forstå og håndtere voksende uro og uforutsigbarhet øst og sør for Europas grenser. Det mobiliseres også kraftig for å møte en rekke globale sikkerhetstrusler: terrorisme, organisert kriminalitet, piratvirksomhet og sikker-

hetsutfordringer i det digitale rommet. Disse truslene er ikke nye, men det blir stadig tydeligere at de virker sammen og har fått langt mer alvorlige grenseoverskridende og globale konsekvenser på grunn av teknologiutvikling og globalisering. Vår sikkerhet påvirkes mer direkte av styrings- og utviklingsproblemer i andre land og verdensdeler enn før. Utviklingspolitikken får en stadig mer tydelig sikkerhetspolitisk dimensjon.

Budsjettet for 2016 reflekterer tydeligere enn noen gang før hvor tett integrert utenriks- og utviklingspolitikken er. Dette illustreres ikke minst gjennom flere meldinger som nylig er lagt frem for Stortinget – om globale sikkerhetstrusler, om handel og globalisering, om næringsutvikling og om menneskerettigheter. Det samme gjelder sammenhengene mellom energi og klima. Norge skal fortsette å være langt fremme internasjonalt i arbeidet med å sikre fattige mennesker energitilgang og samtidig bidra til utvikling av klimavennlige energistrategier.

Samtidig styrkes innsatsen i de langsiktige prioriteringene Regjeringen legger til grunn i utviklingspolitikken. Bistandsbudsjettet for 2016 er på 33,6 mrd. kroner og tilsvarer 1 pst. av BNI-anslaget for 2016. Men enda viktigere enn volumet er arbeidet med å målrette, konsentrere og effektivisere bistanden for å oppnå bedre resultater.

Foruten det store løftet på humanitær bistand fortsetter opptrappingen av utdanningssatsingen. Den globale utdanningskonferansen i Oslo i juli 2015 var en viktig milepæl. Utdanning er avgjørende for vekst og utvikling – akkurat som det har vært det i Norge. Derfor er Regjeringens mål å doble innsatsen for utdanning. Samlet bevilgning til utdanning for 2016 er på 2,85 mrd. kroner, en økning på 500 mill. kroner fra 2015. Utdanningsbistanden er dermed økt med 1,15 mrd. kroner siden Regjeringen tiltrådte i 2013.

Skolegang setter mennesker i stand til å søke jobb – og skape arbeidsplasser for andre. En godt utdannet befolkning står også sterkere rustet mot demagogers lettvinde løsninger – og ekstremisters løgner og hatideologi. Norge er blitt en synlig pådriver for at også andre land skal sette utdanning høyere på dagsordenen. Regjeringen er pådriver for økt satsing på jenters utdanning, på kvalitet og læring og på utdanning i krise og konflikt. I mai 2015 var Norge vertskap for Oslo Conference on Safe Schools. Over 60 land deltok.

Helse forblir en sentral pilar i utviklingspolitikken. Bevilgningene til helse økes med 150 mill. kroner i budsjettet for 2016. Samlede bevilgninger til helse nærmer seg nå 4 mrd. kroner (hvorav 3,065 mrd. kroner over kap. 169, post 70).

Den nye stortingsmeldingen om næringsutvikling i innenfor utviklingssamarbeidet varsler fortsatt voksende prioritering av næringslivets rolle i bistanden. Norfund blir derfor en stadig viktigere pilar i norsk utviklingspolitikk. Samlet bistand til næringsutvikling, inklusive finansieringen av Norfund, ligger nå på 1,769 mrd. kroner, en økning på 30 mill. kroner fra 2015. Den viktige satsingen på næringsutvikling og privat sektor illustrerer bedre enn noe annet at det endelige målet med Regjeringens utviklingspolitikk er å gjøre fattige land uavhengig av bistand på sin vei mot å bli mellominntektsland.

Politikk handler om å prioritere. Dagens alvorlige trusselbilde og den akutte humanitære krisen vi står overfor gjør det nødvendig med omprioriteringer. Størst mulig del av bistandsbudsjettet må nå de fattigste og mest sårbare. Samtidig betyr reform- og resultatorienteringen av bistanden at kursen justeres og bevilgningene reduseres noe på områder hvor resultatene ikke har vært gode nok.

Det store humanitære behovet og økningen på 1 mrd. kroner i det humanitære budsjettet har gjort det nødvendig å foreta omprioriteringer. Regjeringen har måttet redusere enkelte aktiviteter på bistandsbudsjettet i 2016. Det gjelder blant annet midler til informasjons- og annen virksomhet fra aktører i det norske sivile samfunnet. Det samme gjelder bevilgninger til forskning og utredning i Norge og andre OECD-land. Norge vil fortsatt være blant de land i verden som gir mest bistand til og gjennom sivilt samfunn. Frivillige organisasjoner kan oppleve reduksjoner i bevilgningene til tradisjonell bistand, men for mange mer enn oppveies reduksjonene av økte bevilgninger over humanitære budsjetter.

Regjeringens satsing på klima, fornybar energi, miljø og bærekraftig utvikling må ses i en helhetlig sammenheng. Redusert støtte til fornybar energi de senere årene har gitt rom for en styrking av klimainnsats blant annet gjennom bidrag til det grønne klimafondet, rene kokeovner og innsats for utfasing av fossile subsidier. I tillegg har Regjeringen ønsket å dreie innsatsen innenfor fornybar energi mer i retning av private investeringer, og kapitaltilførselen til Norfunds investeringer i fornybar energi er dermed blitt økt. I 2015 økte kapitaltilførselen til Norfund med 250 mill. kroner, og den foreslås økt med ytterligere 20 mill. kroner i 2016, jf. omtale under kap. 161 Næringsutvikling. Redusert støtte til fornybar energi de senere årene er også resultat av strategiske valg av justeringer av prosjektporteføljen om færre land, kanaler og initiativ for å sikre bedre styring og resultatoppnåelse.

I tillegg har Riksrevisjonens siste gjennomgang ført til nødvendige omlegginger og utfasing av prosjekter som ble gjenstand for kritikk.

Den utenrikspolitiske redegjørelsen til Stortinget i mars 2015 la fem tematiske hovedlinjer til grunn: 1) sikkerhet, 2) verdigrunnlaget, 3) økonomi, 4) fred, utvikling og humanitær politikk, og 5) klima. Langs hver av disse linjene arbeider Regjeringen systematisk for å fremme norske interesser og verdier.

Den første hovedlinjen i utenrikspolitikken handler om Norges sikkerhet

Om å forebygge krig og fremvekst av andre trusler mot Norge og norske interesser.

I dagens alvorlige situasjon er det viktig å minne om hvor mye som er oppnådd de siste tiårene, og at Norge står sammen med våre allierte. Utviklingen i retning av økt handel, velferd og samarbeid har gjort Norge tryggere. På ruinene av to ødeleggende verdenskriger ble det reist en arkitektur som sikret fred og velstand på et kontinent som tidligere var preget av krig og rivalisering. NATO og det europeiske prosjektet som ble til EU ryddet vei og gjorde fiender til venner.

Det transatlantiske forholdet forblir en helt sentral prioritering og premissleverandør for norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk. USA er fortsatt den dominerende globale aktøren politisk, økonomisk og militært. Amerikansk engasjement forblir en forutsetning for fremdrift i en rekke internasjonale spørsmål av stor betydning for Norge.

Herjingene til ekstremistiske grupper som Den islamske staten i Irak og Levanten (ISIL), al-Qaida og Boko Haram sjokkerer en hel verden. Det er et eksempel på at vår sikkerhet i økende grad påvirkes av ukonvensjonelle trusler og ikke-statlige aktører. Organisert kriminalitet er sentralt i inntektsgrunnlaget til slike ekstremistiske grupper. Vi opplever for første gang at en terrororganisasjon over lengre tid kontrollerer et betydelig territorium som strekker seg over flere land. Dette er en ny og svært farlig trussel mot regional og global sikkerhet.

ISIL og tilsvarende terrororganisasjoner kan bare bekjempes med et bredt sett av politiske, militære, ideologiske og økonomiske virkemidler. Norge bidrar på samtlige av disse områdene. Det har gitt oss en viktig plass ved bordet når USA og sentrale arabiske, europeiske og øvrige land samles for å planlegge kampen mot ISIL og andre terrorbevegelser. Regjeringen bidrar med opptil 120 militære instruktører for kapasitetsbygging i kam-

pen mot ISIL i Irak. Norge var vertskap for en europeisk konferanse om voldelig ekstremisme i juni 2015 og bidro til utarbeidelsen av innspill i arbeidet mot voldelig ekstremisme før FN's generalforsamling i New York i september.

De enorme humanitære lidelsene i kjølvannet av konfliktene i regionen tilsier også massiv humanitær innsats. Norge er blant de største bidragsyterne til sivilbefolkningen i Irak, Syria og regionen for øvrig.

Det sikkerhetspolitiske landskapet er i endring. Norge står i dag overfor stadig flere trusler som i sin natur er grenseoverskridende. De globale truslene er ikke nye fenomener. Men den teknologiske utviklingen forsterker radikalt det potensielle skadeomfanget. Geografisk avstand gir ikke samme beskyttelse som tidligere. IKT-kriminalitet kan iverksettes med et tastetrykk. Gjerningsperson, offer og server kan befinne seg på ulike kontinenter. Terrorgrupper som Boko Haram og al-Shabaab truer ikke bare sikkerheten i Nigeria og Somalia, men også i nabolandene, regionalt og globalt. Internasjonale kriminelle nettverk tjener enorme summer på uakseptable flyktningssituasjoner og er en drivkraft bak utfordringene vi ser blant annet i og ved Middelhavet.

Den politiske, økonomiske og ikke minst den sikkerhetsmessige utviklingen i Norges nærområder gir grunn til bekymring. Russland har brutt folkeretten og forårsaker krigshandlinger i Europa.

Russland har ikke bare forsøkt å flytte Ukrainas grenser, men hindrer også landet i å forme sin egen fremtid. Det handler i ytterste konsekvens om Ukrainas rett til selvbestemmelse. Og derfor handler konflikten ikke bare om Ukraina, men om Russlands manglende respekt for andre stater og internasjonale spilleregler.

Økt og endret russisk militær aktivitet i NATOs nærområder fører til økt usikkerhet, og med det mulighet for misforståelser og uønsket eskalering. Russlands opptreden i Ukraina gir grunn til dyp bekymring. Helt siden begynnelsen av krisen i Ukraina har Norge stått sammen med EU, USA og andre likesinnede land i reaksjonene mot Russlands brudd på folkeretten. Norge kan ikke stå alene når vårt naboland undergraver europeisk sikkerhet og skaper en farlig situasjon i våre nærområder, den største sikkerhetspolitiske utfordringen Europa har stått overfor siden murens fall. EU spiller en viktig rolle i å koordinere europeiske lands svar på denne utfordringen. Derfor vil Regjeringen at Norge skal styrke partnerskapet med EU, både gjennom EUs felles

utenriks- og sikkerhetspolitikk og dets nabo- skapspolitikk.

Norge må reagere når grunnleggende prinsip- per i folkeretten brytes. De restriktive tiltakene mot Russland er nødvendige som reaksjon på Russlands brudd på grunnleggende internasjonale spilleregler. Bred internasjonal tilslutning gir tiltakene legitimitet og gjør dem mer effektive.

Det er Russland som har brutt folkeretten, og det påligger nå Russland et tungt ansvar for å unngå ytterligere tilspissing av situasjonen. Men det internasjonale samfunnet må forvente noe mer, at Russland vender tilbake til folkeretten og de grunnleggende reglene for internasjonalt sam- kvem. Dessverre ser vi hittil ingen tegn til at Russ- land endrer sin politikk.

Et viktig svar på Russlands aggresjon er å bidra til at Ukraina kan lykkes. Statsminister Sol- berg lanserte i Kiev i november 2014 en omfat- tende norsk pakke med støtte til viktige samfunns- sektorer. Norge arbeider aktivt sammen med andre nordiske land, EU, USA og multilaterale institusjoner for både å presse Ukraina til å gjen- nomføre viktige reformer, og å støtte landet øko- nomisk med betydelige midler.

Det nye trusselbildet maner til handling. Regjeringen vil styrke NATO-samarbeidet og vårt nasjonale forsvar. Alliansesolidaritet er en grunn- leggende forutsetning for norsk sikkerhet. Skal vi kunne forvente at allierte stiller opp for oss, må vi stille opp for dem. Det er derfor i vår interesse å bidra til internasjonale operasjoner. Norge må være med å utforme politikken og bidra til kollektivt forsvar, krisehåndtering og sikkerhet gjennom samarbeid. Vi bygger sikkerhet, vi trygger Norge, i nært samarbeid med våre allierte og samarbeids- partnere.

Siste års utvikling har vist at behovene for hur- tig reaksjonsevne er helt avgjørende.

Norge bidrar til de viktige tilpasningene besluttet under NATO-toppmøtet i Wales høsten 2014. Man utvikler blant annet en ny styrke med vesentlig raskere reaksjonsevne enn tidligere som skal kunne følges opp av forsterkningsstyrker. Den utgjør et viktig og synlig bidrag til å styrke troverdigheten til det kollektive forsvaret. Forbe- redelsene til neste toppmøte i Warszawa i 2016 er godt i gang.

I dagens sikkerhetspolitiske situasjon øker betydningen av det nordiske og nordisk-baltiske samarbeidet, med Østersjøregionen som sentral arena. Norge deltar aktivt i de fora som drøfter sikkerhetsutfordringer i regionen. Forberedel- sene er allerede i gang til 2017 da Norge vil overta formannskapet i både det nordiske utenrikspoli-

tiske samarbeidet, samarbeidet Norden-Baltikum og i tillegg formannskapet i Nordisk Ministerråd. Regjeringens mål er at regionen skal oppleve Norge som en troverdig og ansvarlig regional aktør som søker gode og trygge løsninger i en krevende tid for Norden og Baltikum.

Regjeringen styrker innsatsen mot globale sik- kerhetsutfordringer. Fenomener som terrorisme og organisert kriminalitet hemmer utvikling, vekst og velferd, og de skaper konflikt. Konflik- trammede og sårbare stater utgjør en av de stør- ste utfordringene for global sikkerhet. Et sikkert, åpent og stabilt digitalt rom kan bidra til både sik- kerhet, men også sosial og økonomisk vekst og utvikling. I juni fremla Regjeringen den første mel- dingen til Stortinget som behandler flere ukon- vensjonelle sikkerhetsutfordringer i sammen- heng. Her fremmes 40 tiltak for å styrke vår evne til å møte slike trusler. Kunnskap og analyse, koordinering og kapasitetsbygging er nøkkelord i vårt arbeid for å gjøre berørte land og regioner bedre i stand til å forebygge, håndtere og bekjempe globale sikkerhetsutfordringer.

Derfor må sikkerhet, utviklingspolitikk og utenrikspolitikk ses i sammenheng i mye større grad enn tidligere. Bærekraftsmål 16 om fredelige og inkluderende samfunn omfatter bekjempelse av alvorlig og organisert kriminalitet. Dette bygger på en erkjennelse av at fred er en forutsetning for å fremme utvikling. I sårbare stater må det bygges fred og sikkerhet for å oppnå utvikling. Dette understøttes også i OECD-rapporten *States of Fra- gility 2015*. Samtidig brukes ifølge OECD under 4,5 pst. av internasjonal ODA-bistand på sikker- het- og justissektoren, selv i sårbare stater.

Å styrke sårbare land og områders evne til å ivareta egen sikkerhet er også del av arbeidet for å forhindre at det oppstår arnesteder for trussel- aktører som også kan ramme Norge og norske interesser. I tråd med dette skal innsatsen for sta- bilitet og sikkerhet i sårbare stater og kampen mot globale sikkerhetsutfordringer prioriteres høyt og integreres i både den bilaterale, regionale og globale bistanden.

De globale truslene rammer Norge – vår sik- kerhet og våre interesser.

Terrorfaren er vel kjent. Organisert kriminali- tet er en viktig finansieringskilde for terror-, milits- og opprørsgrupper. Kriminelle nettverk er viktige drivkrefter i lokale og regionale konflikter og er en trussel-aktør i sårbare stater, regionalt og internasjonalt. Pirater forstyrrer norsk nærings- livs virksomhet. Det digitale rom utnyttes til kri- minalitet og spionasje mot individer, selskaper og myndigheter. Derfor har Regjeringen nå lansert

et eget bistandsprogram for forebygging av radikalisering, voldelig ekstremisme og terrorisme i land og områder preget av konflikt og sårbarhet. Programmet, som på sikt vil være på 100 mill. kroner årlig, skal bidra til å skape motstandsdyktige og inkluderende samfunn. Det etableres også et bistandsprogram mot organisert kriminalitet og ulovlig handel, som også skal trappes opp til 100 mill. kroner årlig. Dette skal komplementere eksisterende tiltak.

Regjeringen arbeider innenfor etablerte internasjonale rammer for å oppnå det langsiktige målet om en verden uten kjernevåpen. Det viktigste rammeverket er Ikke-spredningsavtalen (NPT). Norge skal fortsette å fremme visjonen om en verden uten kjernevåpen på grunnlag av NPT. En svekkelse av NPT vil også svekke den plattformen vi har for å ruste ned og hindre spredning.

Det nye sikkerhetspolitiske landskapet gjør at også nedrustningsarbeidet stilles overfor nye utfordringer. Det er viktig at vi møter disse i samarbeid med våre allierte. Samhold og alliansesolidaritet er avgjørende i dagens sikkerhetspolitiske situasjon.

Problemstillingene knyttet til Irans atomprogram viser betydningen av et sterkt og uavhengig IAEA. I forhandlingene mellom Iran og de såkalte P5+1-landene ble partene i april 2015 enige om et rammeverk for en endelig avtale. Forhandlingene vil fortsatt være krevende, men rammeverket er lovende. En endelig avtale vil kunne ha positive ringvirkninger, regionalt som globalt.

Innsatsen for ikke-spredning kommer også til uttrykk gjennom å sikre god eksportkontroll av forsvarsmateriell og flerbruksvarer som har betydning for utvikling og bruk av masseødeleggelsesvåpen. For å holde tritt med spredningsbildet og den teknologiske utviklingen, foregår det løpende informasjonsutveksling og forhandlinger om felles retningslinjer i ulike multilaterale regimer

Nordområdene er viktige for Norge og viktige for verden. Arktis kjennetegnes fortsatt av fred, stabilitet og godt internasjonalt samarbeid. Regjeringen arbeider for at dette forblir slik, men de sikkerhetspolitiske endringene viser at respekt for grunnleggende verdier og prinsipper ikke kan tas for gitt. Det er svært viktig at samarbeidet i Arktisk råd og andre fora fortsetter. Norge vil samarbeide tett med det amerikanske formannskapet i Arktisk Råd. Med sitt lederskap har USA gitt det globale arktissamarbeidet et nytt løft. Det er i Norges interesse at omverdenen har en realistisk oppfatning av mulighetene og utfordringene i nordområdene. «Team Arctic» ble opprettet i

august 2015 for å styrke det arktiske samarbeidet på tvers av departementer og samfunnsaktører.

Tilstedeværelse og aktivitet i nordområdene styrker Norges posisjon internasjonalt som en ansvarlig arktisk nasjon. Det er snakk om vitale norske interesser. Det handler om klima og miljø, tilgang til nye naturressurser og handelsveier og sikkerhet og stabilitet i våre nærområder.

Det er avgjørende at rettslig og institusjonelt rammeverk for Arktis opprettholdes og respekteres. Respekt for havretten og internasjonalt samarbeid fremmer stabilitet og forutsigbarhet. Det er viktig for å kunne bevare lav spenning i regionen.

Norge ønsker et godt og konstruktivt forhold til Russland. Samarbeidet med Russland videreføres på viktige områder. Det betyr fortsatt deltakelse av Russland i Arktisk råd, Barents-samarbeidet og andre fora. Og det betyr at Norge og Russland må samarbeide om saker hvor Norge har sterke egne interesser: fiskeriforvaltning, atom-sikkerhet, miljø og sikkerhetssamarbeid i arktiske kyst- og havområder. Folk-til-folk-samarbeidet som er bygd opp på tvers av grensen mellom Norge og Russland vil fortsatt støttes. Det skal ikke stå på Norge. Det er viktig å bevare møteplasser med Russland i nord.

Samtidig må det erkjennes at de endringene vi ser i Russland får betydning for Norges forhold til landet. Godt og dypt samarbeid forutsetter gjensidig respekt for grunnleggende spilleregler og for demokratiske verdier. Derfor er forsvarssamarbeidet satt på vent. Regjeringen følger nøye med på militære prioriteringer på russisk side. Forsvarets tilstedeværelse og aktivitet er en sentral del av Regjeringens satsing i nord. Selv om faren for en alvorlig krise fortsatt må anses som liten, er det avgjørende at vi fra norsk side er årvåkne, har god situasjonsforståelse og høy operativ evne.

Den andre hovedlinjen i Regjeringens utenrikspolitikk handler om å styrke verdigrunlaget

Demokrati, menneskerettigheter, bærekraftig utvikling og en internasjonal rettsorden ligger til grunn for vår utenriks- og utviklingspolitikk.

Er det noe historien har lært oss, er det at vi ikke kan ta grunnleggende og universelle verdier og normer for gitt. De er hardt tilkjempet og må stadig forsvares. Det siste året har gitt mange påminnelser om dette.

Terrorangrepene i Paris og København var direkte angrep mot det frie ordet, retten til å mene

annerledes, til å utfordre makten. De var forsøk på å skremme oss til stillhet. Dette kan aldri aksepteres. Ytringsfriheten er kjernen i ethvert demokrati.

Like kompromissløse må man være i møte med antisemittisme og all annen form for rasisme. Vi må være tydelige: Terrorgruppene ISIL og Boko Harams anslag mot trosfrihet og annerledes tenkende er anslag mot grunnleggende verdier. Terrorisme og alvorlig og organisert kriminalitet svekker også staters evne til å ivareta egne borgeres menneskerettigheter.

Mye er oppnådd på menneskerettighetsområdet, men det er dessverre et økende gap mellom forpliktelser og etterlevelse av menneskerettighetene i praksis. Allianser av land fremholder tradisjonelle verdier og religiøse dogmer for å begrense enkeltindividets rettigheter. De viser til prinsipper om nasjonal suverenitet og ikke-innblanding. Dette er ikke akseptabelt.

Det er mot dette bakteppet Regjeringen nylig la frem den første stortingsmeldingen om menneskerettigheter på 15 år. Meldingen skal bidra til å fremme de grunnleggende verdiene. Ytringsfrihet står sentralt. Utenriksdepartementet har satt i gang arbeidet med en ny strategi for fremme av ytringsfrihet, pressefrihet og uavhengige medier.

Respekt for menneskerettighetene gir trygge rammer for utvikling og vekst. Betydningen for Norge av en allmenn respekt for og etterlevelse av felles verdier og normer kan knapt overvurderes. Norges sikkerhet og velstand bygger på dette. Den bygger på at rett skal gå foran makt.

Behovet for internasjonalt samarbeid for å løse klimautfordringene, grenseoverskridende kriminalitet, skape bærekraftig økonomisk vekst og redusere fattigdommen er større enn noen gang. En internasjonal rettsorden med aksepterte spilleregler er en nødvendig forutsetning for å kunne håndtere ressursutnyttelse til havs, beskyttelse av naturmiljøet, luftfart, en omfattende varehandel og digital samhandel, komplekse finans- og investeringsoperasjoner, men også grenseoverskridende rettshåndhevelse i møte med internasjonale terrortrusler. Pandemier, flyktningstrømmer, ekstremisme, terrorisme og cybertrusler tar ikke hensyn til landegrenser. En internasjonal rettsorden og robuste multilaterale systemer kan hjelpe oss gjennom akutte og langvarige kriser. Regjeringen støtter arbeidet med felles regler for å møte kollektive utfordringer der den enkelte stat ellers står maktesløs, både fordi det er riktig og fordi det gagnar våre egne interesser.

Norges samarbeid med EU på det utenriks- og sikkerhetspolitiske området er nært. Det er ofte

et sammenfall av syn og interesser mellom Norge og EU i utenrikspolitiske spørsmål og begge parter har gjensidig interesse av samarbeidet, både i globale sammenhenger som klimaforhandlingene og i utfordringer i våre nærområder. Vi har forventninger til EU om å være garantist for grunnleggende folkerettslige og demokratiske prinsipper i Europa.

I arbeidet for en rettsbasert verdensorden står FN sentralt. Med sitt universelle medlemskap og helhetlige mandat er FN den viktigste organisasjon for internasjonalt samarbeid. Alle land har fordeler av et forutsigbart, regelstyrt system for samkvem og løsning av interessekonflikter mellom land. Rett må gå foran makt. FN bidrar til å løse felles problemer ved utvikling av normer og regler, ved å være et forum for fredelig løsning av interessekonflikter, ved å forebygge og løse voldelige konflikter, ved å bistå i humanitære kriser og ved å bidra til økonomisk og sosial utvikling.

Norges FN-politikk er basert på verdier så vel som interesser. FNs rolle som global normgiver og garantist for folkeretten, herunder havrett, fred og sikkerhet, er av fundamental betydning for norsk suverenitet, ressursforvaltning og interesser i et rettsbasert internasjonalt system. Norsk støtte til FN, som institusjon, møteplass, normgiver og operasjonell aktør, er en hjørnestein i utenriks- og utviklingspolitikken. Norge har betydelig innflytelse i FN i kraft av vårt aktive engasjement, med finansiering, personell, diplomatisk støtte og arbeid for effektivisering og FN-reform.

Regjeringen har i FN en solid plattform for videre fremme av norske verdier og interesser på prioriterte områder som fredsbevaring og forsoning, nødhjelp, menneskerettigheter og likestilling, rettferdig fordeling, fattigdomsreduksjon, helse, energi og klima. Disse områdene vil stå sentralt i vårt FN-arbeid for å oppnå bærekraftsmålene som ble vedtatt på FNs toppmøte i september 2015. Bærekraftsmålene vil utgjøre det globale rammeverket for verdenssamfunnets arbeid med bærekraftig utvikling og fattigdomsutryddelse frem mot 2030.

Sikkerhetsrådet er FNs øverste organ for internasjonal fred og sikkerhet. Regjeringen intensiverer arbeidet for at Norge skal få plass i FNs sikkerhetsråd i 2021–22. Dette er ledd i en langsiktig politikk for å ivareta norske strategiske interesser i FN. FN fyller i år 70 år og må stadig tilpasses en verden i endring. Utenriksdepartementet har lansert et nytt prosjekt – FN 70 – som skal arbeide for et FN som er tilpasset dagens globale utfordringer og for mer effektive multilaterale institusjoner. Arbeidet skjer blant annet

innenfor rammen av et tverregionalt samarbeidsnettverk. Prosjektet vil blant annet fokusere på FNs særlige forutsetninger for å spille en nøkkelrolle i sårbare stater, hvor hele spekteret av organisasjonens virkemidler kan spilles ut. Slik kan FN enda sterkere bidra til å bygge bærekraftige og inkluderende stater som overholder menneskerettighetene og følger internasjonale normer.

Å fremme norske økonomiske interesser er den tredje hovedlinjen i Regjeringens utenrikspolitikk

Det betyr å sikre velstand og vekst, med gode rammevilkår for en økonomi som er sterkt eksponert mot utviklingen i internasjonal politikk og økonomi. Utgangspunktet er godt. Norge har en solid økonomi, høy velferd, god omstillingsevne og gode rammevilkår for næringslivet.

Utenrikspolitikken sentrale bidrag til norsk økonomi, og til næringslivet, forblir innsatsen for å sikre like og rettferdige spilleregler innenfor rammene av en åpen global økonomi. Det multilaterale handelssystemet er av særskilt betydning for Norge. Verdens Handelsorganisasjon (WTO) supplert av EØS og EFTAs frihandelsavtaler utgjør bærebjelken i norsk handelspolitikk.

Det er en utfordring for Norge at WTO som forhandlingsforum sliter. I skyggen av manglende fremgang i Doharunden i WTO har viktige handelspartnere gått sammen om å forhandle frem alternativer i mega-avtalene mellom USA og EU over Atlanteren (TTIP) og mellom USA, Japan og ti andre land rundt Stillehavet (TPP).

Det er positivt med økt integrering mellom våre nære partnere i EU og USA. Samtidig betyr denne utviklingen nye utfordringer og en ny konkurransesituasjon for norsk næringsliv. Regjeringen arbeider aktivt med å ivareta norske interesser i lys av disse forhandlingene både i Brussel og Washington.

Avslutningen av de globale handelsforhandlingene (Doharunden) i WTO blir mot dette bakteppet en viktig sak for Regjeringen. Med dagens utfordringer er det trolig viktigere å oppnå et samlet resultat som sikrer det regelbaserte multilaterale systemet enn konkrete enkeltelementer. En avslutning av Doha-runden vil virke som en økonomisk katalysator for Norge og verden og bidra til vekst og jobbskaping.

Stortingsmeldingen om globalisering og handel fra mai 2015 legger grunnlaget for en offensiv handelspolitikk. Norge skal arbeide aktivt for å styrke det globale rammeverket for handel og vekst, og samtidig fremme norske interesser i det internasjonale

handels-samarbeidet. Meldingen gir en viktig internasjonal ramme rundt det taktskiftet Regjeringen gjennomfører for norsk næringsliv, med konkurransekraft, kunnskap og innovasjon som stikkord. Utenriktjenestens innsats innrettes deretter. Utenriktjenesten skal være en relevant dialogpartner for næringslivet og for våre fremste kunnskapsmiljøer. Norge skal profileres som attraktivt for kloke hoder, talenter og investeringer.

Regjeringens utenrikspolitikk begynner i Europa. De europeiske landene er Norges nære naboer, venner og viktigste handelspartnere. Gjennom EØS-avtalen, Schengen-avtalen og øvrige avtaler med EU deltar Norge aktivt i det europeiske samarbeidet. EUs indre marked er Norges viktigste marked. Regjeringen legger økt trykk på arbeidet med EU- og EØS-saker. En egen statsråd for samordning av EØS-saker samt opprettelsen av Regjeringens europautvalg gir tydeligere og tidligere politisk engasjement i disse spørsmålene. Dette er avgjørende for å fremme og sikre norske interesser i Europa.

Det er tegn til bedring i den økonomiske veksten i EU. Det er bra for Europa – og bra for Norge. Veksten er likevel fortsatt skjør og arbeidsledigheten til dels meget høy. Det er viktig for EUs og medlemslandenes håndtering av de økonomiske utfordringene fremover å videreutvikle det indre marked. Det er også i tråd med norske interesser og Regjeringens prioriteringer.

Norge står overfor en tøff global konkurransevirkelighet. Og i det bildet er det europeiske samarbeidet, særlig gjennom EØS-avtalen, vårt viktigste vern og vår viktigste mulighet til både å bygge konkurransekraft og samtidig sikre høye standarder i arbeidslivet.

EØS-midlene skal bidra til sosial og økonomisk utjevning i Europa. De skal gjøre mottakerlandene bedre i stand til å nyttiggjøre seg det indre marked. Norge og mottakerlandene har gjensidig interesse av dette. Innovasjon og næringsutvikling, forskning og utdanning er avgjørende for langsiktig vekst og bærekraftig utvikling i Europa. EØS midlene skal også bidra til å styrke forbindelsene mellom Norge og mottakerlandene. EØS-midlene er dermed et virkemiddel i norsk utenrikspolitikk. Det er etablert et bredt samarbeid mellom norske offentlige organer, frivillige organisasjoner, forskningsinstitusjoner, bedrifter og institusjoner i mottakerlandene. EØS-midlene skal også bidra til å styrke fundamentale europeiske verdier som demokrati, rettstat og toleranse. Der gis blant annet støtte til sivile samfunn, justissektoren, forskning og miljø.

Regjeringen vil føre en europapolitikk som ivaretar norske interesser ved å prioritere tidlig norsk medvirkning i EUs regelverksprosesser, og som bidrar til likeverdige konkurransevilkår for norske aktører i det indre marked gjennom kontinuerlig å prioritere arbeidet med innlemmelse av nye rettsakter i EØS-avtalen.

EØS-avtalen er den mest omfattende internasjonale avtalen Norge har med omverdenen og danner hovedgrunnlaget for vårt forhold til europeiske partnere. Den har tjent både EØS/EFTA-landene og EU-landene godt. Den gir norske aktører adgang til det felles indre europeiske markedet på lik linje med bedrifter fra EU-land. Et felles regelverk sikrer at de konkurrerer på like vilkår. Samtidig gir avtalen vern for forbrukere og rettigheter for nordmenn som ønsker å bo, arbeide og studere i et annet europeisk land. EØS-avtalen skaper derfor muligheter for store grupper i det norske samfunnet.

Regelverket for det indre marked utvikler seg stadig, og det har konsekvenser for Norge. For å kunne påvirke, må vi medvirke og delta på de arenaer avtaleverket gir adgang til.

Også på andre saksfelt som dekkes av Norges avtaler med EU er det i norsk interesse å bidra til gode, felles løsninger på europeisk nivå. På justis- og innenriksområdet samarbeider Norge tett med EU, blant annet på grunnlag av Schengen-avtalen. utfordringer både i tilknytning til migrasjon og i form av grenseoverskridende kriminalitet, internasjonal cyberpolitikk og terrorhandlinger som de vi så i Paris og København tidligere i år, må møtes av de europeiske land i fellesskap.

EUs klima- og energipolitikk er i omfattende utvikling, drevet frem av et behov for utslippsreduksjoner, forsyningssikkerhet og økt internasjonal konkurransekraft. Den videre utforming av klima- og energirammeverket 2030 og EUs Energiunion, er av stor betydning for Norge, både som deltaker i det indre energimarked og i kvotehandelsystemet gjennom ESA-avtalen, og som stor energileverandør til EU.

Regjeringen vil fortsette å arbeide tett med EU om den videre politikk- og regelverksutforming på områder som berører norske interesser.

Regjeringen la i februar 2015 frem stortingsmelding om utslippsforpliktelser for 2030 hvor det foreslås en felles løsning med EU. I tråd med meldingen er det innledet en dialog med EU om en avtale om felles oppfyllelse av klimaforpliktelsen sammen med EU med et klimamål på minst 40 pst. i 2030 sammenlignet med 1990-nivået.

Norskbasert næringsliv er på full fart inn i nye, mer krevende markeder. Regjeringen styrker

utenriktjenestens rådgivning til norsk næringsliv om korrupsjon, menneskerettigheter, arbeidstakerrettigheter og klima og miljø. Dette skal være en integrert del av arbeidet med næringsfremme ved utenriksstasjonene.

Mer enn tre fjerdedeler av norske eksportinntekter kommer fra hav- og kystbasert økonomisk virksomhet. Norge har levd på og av havet i mer enn tusen år, og her ligger det fremdeles et stort potensiale. Vi snakker om helt sentrale økonomiske sektorer i Norge: olje og gass, oljeserviceindustrien, fisk og havbruk og shipping. Marine og maritime næringer er blant våre fremste merkevarer internasjonalt.

Regjeringens nordområdesatsing, med vekt på næringsutvikling og en tettere kobling mellom kunnskap og næring, står sentralt. Vårt mål er å utvikle Nord-Norge til å bli en av Norges mest skapende og innovative regioner. Opprettelsen nå i 2015 av sekretariatet for Arctic Economic Council (AEC) gir en spennende internasjonal ramme rundt Tromsø som kunnskaps- og næringslivssentrum i Arktis. AEC ble opprettet i 2014 og skal fungere som plattform for dialog mellom næringslivet og Arktisk råd.

Arbeidet for fred, utvikling og avhjelping av humanitær nød er den fjerde hovedlinjen i Regjeringens utenrikspolitikk

Norges sterke engasjement på området, over tid og på tvers av mange ulike regjeringer, er en betydelig kvalitet ved norsk politikk. Den er sterkt forankret og har sin primære begrunnelse i felles verdier og det humanitære imperativet.

Samtidig styrker en aktiv politikk på disse områdene norske interesser. Virkningen av konflikt og krig i andre regioner sprer seg til Europa og Norge. Å motvirke og forebygge konflikt i disse regionene er norsk interessepolitikk. Vellykket utviklingsinnsats gir grobunn for en raskt voksende globalisert middelklasse som etterspør norske varer og tjenester. Klimabevisst utviklingspolitikk reduserer utslipp til klodens beste. Effektiv engasjementspolitikk åpner dører hos viktige aktører globalt og gir Norge en positiv synlighet som betyr mye i arbeidet for å fremme norske interesser.

Utviklingspolitikkenes mål er å bidra til at mennesker skal kunne arbeide seg varig ut av fattigdom. Sentrale bidrag til dette er godt styresett, menneskerettigheter og en robust privat sektor som skaper arbeidsplasser. Siden 1990 er andelen ekstremt fattige i verden redusert med to tredjedeler. Dette er en formidabel prestasjon. Først og

fremst av mennesker, næringsliv og regjeringer i landene selv. Men utviklingen går dessverre også i feil retning i noen land i Midt-østen og Afrika, først og fremst på grunn av vedvarende blodige kriger og konflikter som tar millioner av menneskeliv og sender titalls millioner av mennesker på flukt.

Behovene er derfor store og økende. Regjeringen fører en aktiv og ansvarlig utviklingspolitikk med vekt på konsentrasjon, effektivitet og resultater. Bistandsbudsjettet for 2016 vil derfor fortsette å utgjøre 1 pst. av BNI (33,6 mrd. kroner), noe som innebærer en økning på 1,7 pst. (575 millioner kroner) sammenlignet med saldert budsjett for 2015.

FN og Den internasjonale Røde Kors-komiteen har i 2015 lansert sine største humanitære appeller noensinne. De humanitære behovene har økt voldsomt, men den globale responsen har ikke vært tilstrekkelig. Humanitær bistand og politikk sto sentralt da Regjeringen tiltrådte i 2013, og er blitt enda viktigere i takt med dramatisk og negativ utvikling i verdens konfliktområder. Regjeringen har derfor økt de humanitære budsjettene kraftig de siste to årene. Økningen fortsetter i 2016 til det som innebærer et historisk krafttak for å nå ofrene for de blodige krigene i verdens konfliktområder.

For å kunne håndtere de mange og langvarige humanitære krisene trenger vi å tenke nytt omkring finansiering og hvordan vi bruker våre samlede ressurser. Vi må styrke samspillet mellom humanitær og langsiktig utviklingsinnsats. Utviklingsaktører må tidligere inn i kriser for å sikre utvikling, bærekraft og en fremtid for befolkningen utover det livreddende arbeidet.

Utdanning i krise og konflikt er viktig i oppfølgingen av utdanningsmeldingen fra i fjor.

Norsk humanitær bistand til utdanning er allerede betydelig og vil øke videre. Beskyttelse av skoler og universiteter mot militær bruk i krig og konflikt er et annet viktig område i vår humanitære innsats. Det arbeides med retningslinjer for å sikre barn og unge beskyttelse og fortsatt skolegang, selv i krigssituasjoner.

En ny oversikt fra Verdensbanken viser at bankens mottakerland prioriterer utdanning høyest. Det er ikke tilfeldig. Uten utdanning og uten kvalitet i utdanningen kan ikke landene bygge kompetansen som er nødvendig for å skape jobber og tilrettelegge for økonomisk vekst.

Norge går foran for å løfte utdanning – især for jenter – på den globale utviklingsagendaen. I januar 2015 lanserte Regjeringen et resultatbasert fond sammen med Verdensbanken. Det er et tiltak blant flere som vi håper vil bidra til å snu en nær-

mest uforståelig nedadgående trend i giverlandenes utdanningsbistand.

Og vi vil gjøre mer: Tenke nytt, ta nye initiativ og ha fokus på resultater. Det nytter ikke bare å gjøre mer av det samme. Regjeringen vil doble innsatsen for utdanning – ikke bare i bistandsbudsjettet, men i en samlet utenriks- og utviklingspolitisk satsing som trekker andre med i et løft som monner.

Skal verden lykkes i den langvarige kampen mot voldelig ekstremisme, er det avgjørende å bidra langs de spor hvor det arbeides med de underliggende faktorene som gir grobunn for slike bevegelser. Utdanning spiller en nøkkelrolle i dette bildet.

God helse er som utdanning en forutsetning for økonomisk vekst. Norges ledende rolle i arbeidet for global helse videreføres og innsatsen økes med 150 mill. kroner til over 3 mrd. kroner. Til tross for god fremgang vil tusenårsmålene på helseområdet ikke bli oppfylt. Det er viktig at vi bidrar med konkrete planer og finansiering for å videreføre disse målene også etter 2015. Vaksinealliansen Gavi og Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria er flaggskip.

Ebolautbruddet i Vest-Afrika minner oss om koblingene mellom helse og sikkerhet.

Norge har i arbeidet mot ebola bidratt til å redde liv. Krisen viste hvor viktig det er at land har solide og tilpasningsdyktige helsesystemer. Og WHO's evne til å håndtere kriser bør styrkes. Statsministeren har sammen med Tysklands forbundskansler Merkel og Ghanas president Mahama bedt FNs generalsekretær om å gjennomføre en evaluering av det internasjonale samfunnets innsats i kampen mot ebola.

Stortingsmeldingen om menneskerettigheter fra desember 2014 legger viktige føringer for norsk utviklingspolitikk. Norges profil skal være langsiktig og gjenkjennelig. Vår multilaterale innsats for menneskerettighetene skal speiles i vårt engasjement på landnivå. Individets frihet og medbestemmelse står sentralt. Det omfatter rettigheter som er sentrale for politisk deltagelse og påvirkning i et åpent og demokratisk samfunn. Arbeid for å fremme ytringsfrihet, tros- og livssynsfrihet, retten til utdanning og beskytte menneskerettighetsforkjempere står sentralt innenfor dette området.

Rettsstat og rettssikkerhet er et annet hovedområde, som vektlegger rettsstatsprinsipper og –mekanismer som er en forutsetning for velfungerende og stabile stater. Dette er også viktig for å kunne sikre gode rammevilkår for næringslivet

slik at mennesker skal kunne arbeidet seg varig ut av fattigdom. Innsatsen her omfatter også arbeid mot tortur og dødsstraff. Likeverd og like muligheter er et tredje prioritert område, herunder likestilling, realiseringen av rettighetene til kvinner, barn, urfolk, personer med nedsatt funksjonsevne og minoriteters rettigheter, inkludert LHBTI-personer.

Norge arbeider systematisk med å bistå landene vi samarbeider med, i å gjennomføre de internasjonale forpliktelsene de har påtatt seg for kvinners rettigheter og likestilling. Virkemidlene omfatter blant annet økonomisk støtte til sivilt samfunn og integrert i bistandsprogram og politisk dialog. Norge bidrar også til at rettigheter skal bli en realitet for kvinner og jenter i de fattigste landene, ved å være en av de største giverne til UN Women og FNs Befolkningsfond. EØS-midlene er et av virkemidlene for å støtte opp under likestilling på europeisk plan. Likestillingsarbeidet innbefatter bl.a. samarbeidstiltak for bedre kombinasjon av arbeid og familieliv og etablering av krisesentre.

Tilgang på arbeid er en nøkkelfaktor i bekjempelse av fattigdom. Dette er sentralt i den nye stortingsmeldingen om næringsutvikling og samarbeid med privat sektor i utviklingspolitikken. Verdensbanken anslår at det er behov for tre millioner nye arbeidsplasser hver måned de neste 15 årene. I utviklingsland er ni av ti arbeidsplasser i privat sektor. Inntekt fra lønnet arbeid er mye viktigere enn andre typer pengeoverføringer for å redusere fattigdom. Derfor er jobbskaping et sentralt element i Regjeringens støtte til næringsutvikling i utviklingsland.

Mange av dagens globale sikkerhetstrusler er symptomer på uløste politiske utfordringer. Resultatet er vold og at stater mister kontroll over territorium og grenser. Utfordringen vår er ikke bare å lindre symptomene, men å bidra til endring av de underliggende årsaksforholdene. Vårt engasjement innen fred og forsoning har dette som utgangspunkt. Vi bidrar i Asia, Afrika og Latin-Amerika. Flere steder har Norge en særskilt rolle som tilrettelegger. Dette gjelder blant annet den væpnede konflikten i Colombia, der Norge har en nøkkelrolle i fredsprosessen sammen med Cuba. Konflikten har vart i over 50 år og har ført til omfattende humanitære lidelser. Over fem millioner mennesker er internt fordrevne og mer enn 200 000 er drept som følge av konflikten.

Konflikten i Sør-Sudan har vart i mer enn halvannet år. Faren for hungersnød er overhengende, mens millioner av mennesker er på flukt og tusenvis av menneskeliv har gått tapt i

kamphandlinger. Partene i konflikten har inntil nå latt maktbegjær og særinteresser gå foran befolkningens behov. FNs sikkerhetsråd har innført sanksjoner mot aktører i Sør-Sudan som direkte eller indirekte har deltatt i aktiviteter som truer freden, sikkerheten eller stabiliteten i landet. Det er positivt at partene endelig inngikk en fredsavtale i slutten av august 2015. Men forbeholdene er mange og usikkerheten stor med hensyn til om avtalen etterleveres og freden vedvarer. Regjeringen vurderer derfor løpende innrettingen og omfanget av norsk engasjement i Sør-Sudan i lys av viljen og evnen til etterlevelse av fredsavtalen og til å skape utvikling for befolkningens beste.

Det er et prekært behov for en politisk løsning for å få slutt på volden i Syria. Fra norsk side støtter vi aktivt opp om fredsinitiativene til FNs spesialutsending, Staffan de Mistura. FN er fortsatt den eneste aktøren med allment akseptert mandat til å bringe partene sammen. Norge er en stor humanitær bidragsyter. Totalt bevilget Norge om lag 936 mill. kroner til Syria-krisen i 2014, inklusive humanitær bistand, nabolandsstøtte og uttransportering av kjemivåpen. Det høye nivået fortsetter i 2015 og vil øke ytterligere i 2016 som følge av den ekstraordinære humanitære Syria-satsingen omtalt innledningsvis.

I Irak har statsminister Abadi fått på plass en mer inkluderende regjering enn forgjengeren Maliki. Likevel gjenstår det mye før irakiske sunnier, kurdere og shiaer opplever at de alle er del av et felles irakisk fremtidsprosjekt. Fra norsk side bidrar vi med betydelig humanitær bistand, i tillegg til det militære bidraget som er redegjort for under sikkerhetspolitikk ovenfor.

I tomrommet etter at forhandlingene falt sammen, drev den siste Gaza-krigen Israel og Palestina enda lengre fra hverandre. Sivile er påført store lidelser. Den palestinske økonomien faller enda dypere. Det haster at partene finner tilbake til en politisk prosess. En viktig forutsetning er at de folkerettsstridige bosetningene opphører. En fremtidig tostatsløsning må baseres på grensene fra før krigen i juni 1967. De utestående spørsmålene kan bare løses ved forhandlingsbordet. Den mest sentrale oppgaven for Norge er å lede det internasjonale giverlands-samarbeidet (AHLC). Uten økonomisk grunnlag for det palestinske selvstyret, vil bunnen falle ut under den politiske prosessen. Den rollen Norge her spiller er også viktig for å få forhandlingene i gang igjen.

Arbeidet for fred og sikkerhet i verden har aldri vært viktigere. Temaet for årets rapport til Stortinget om *samstemt utvikling* er hvordan Norge på tvers av temaområder og samfunnssek-

torer bidrar til fred og sikkerhet. Uten effektiv innsats for å forebygge krig og konflikt risikerer vi at verdenssamfunnets bistand til nødlidende bare blir håndtering av symptomer fremfor at vi sammen angriper årsakene til nød og elendighet. Norges omfattende bidrag på dette området krysser en rekke institusjonelle og administrative grenser og utgjør et viktig fokusområdet i det globale arbeidet for samstemt utvikling.

Den femte hovedlinjen i Regjeringens utenrikspolitikk er å styrke utenrikspolitikken bidrag i innsatsen mot klimaendringene

Om klimagassutslippene ikke reduseres kraftig i de kommende årene, vil togradersmålet bli svært vanskelig å nå. Klimaendringene vil bli enda mer dramatiske.

Vi ser allerede tydelige konsekvenser i form av økte skader fra ekstremvær, nedbør og flom, skjerpert konkurranse om fiskeressurser, tap av naturmangfold, mangel på mat og vann, økte helseproblemer, redusert økonomisk vekst og økte forskjeller. Der hvor det ikke er mulig å leve tvinges flere mennesker på flukt, og risikoen for konflikter øker.

Regjeringen fører en offensiv klimapolitikk. Målsettingen er minst 40 pst. reduksjon av utslipp i 2030 sammenlignet med 1990. Store utslippskutt krever en global omstilling.

Alle land må bidra, og utslippene må reduseres på en kostnadseffektiv måte. Norge må gjøre en betydelig jobb hjemme. Men vi må også bidra med våre ressurser og kompetanse utenfor våre grenser. Her har utenrikspolitikken en viktig rolle.

Utenrikspolitikken betydning i klimapolitikken aktualiseres med Regjeringens beslutning om dialog med EU for å inngå i EUs overordnede klimamål på minst 40 pst. En slik nyvinning i over-

ordnet norsk klimastrategi gir spennende muligheter for intensivt klimasamarbeid med EU, EU-land, næringsliv og forskningsmiljøer i Europa.

Regjeringen samarbeider nært med Frankrike og andre land i frem mot Paris-konferansen COP21 i desember 2015. En global, ambisiøs og effektiv klimaavtale er absolutt nødvendig. Men det må handles her og nå.

Norge bidrar aktivt med strategisk bruk av klimafinansiering gjennom Det grønne klimafondet og andre multilaterale og bilaterale kanaler, gjennom fortsatt høy prioritet til det norske skoginitiativet, gjennom støtte til økt bruk av fornybar energi i utviklingsland og til utfasing av subsidier til fossile brensler.

Regjeringen gjennomfører globale prosjekter for å redusere fakling fra olje- og gassproduksjon, og metanlekkasjer fra olje- og gassproduksjon. Vi fremmer internasjonalisering av norsk klimateknologi og grønn vekst. Det gjennomføres tiltak rettet mot kortlevde klimaforurensere som metan, HFK og sot. Vi investerer i tilpasning til klimaendringer, herunder katastrofeberedskap og matsikkerhet. Vi deltar i forhandlinger mellom sentrale WTO-medlemmer om null-toll på utvalgte miljøvarer med positiv klimaeffekt.

Klimatrusselen er en av våre aller største utfordringer. Som energi- og naturressursnasjon har Norge mye å bidra med i den globale kampen mot klimaendringene både innen vann-, sol- og vindteknologi. Samtidig står vi overfor åpenbare behov for omstilling av norsk økonomi og samfunn. Vi må være dyktige til å se inn i fremtiden, til å forstå rammevilkår og handlingsrom for Norge. Regjeringens mål er at Norge skal ligge i forskningsfronten på ny teknologi og skape gode rammebetingelser for miljø- og klimavennlig utvikling.

2 Kvalitetssikring og kontroll av tilskuddsmidlene

Utenriksdepartementets samlede budsjettforslag for 2016 utgjør 37,4 mrd. kroner.

Tilskuddsmidlene forvaltes av Utenriksdepartementet og utenriksstasjonene, Norad, Norfund, Fredskorpset, Financial Mechanism Office (FMO) i Brussel, og andre institusjoner.

Redusere risiko

Utenriksstasjonen har et bredt spekter av oppgaver som utføres i land med vidt forskjellige rammevilkår. Mange av landene vi jobber i er preget av utbredt korrupsjon, ekstrem fattigdom, uklare forhold mellom formelle og uformelle maktstrukturer, svake finansinstitusjoner og i mange tilfeller også krig og konflikt. Det er derfor vesentlig risiko forbundet med forvaltningen av midler. Utenriksdepartementet tilstreber å redusere risiko gjennom gode forvaltningssystemer, kvalitetssikring og systematisk oppfølging og kontroll av midlene.

Prosesskontroll og risikostyring er en integrert del av driften av utenriksstasjonen og tilskuddsforvaltningen. Sentral kontrollenhet har i 2015 foretatt en gjennomgang av økonomistyringen og internkontrollen i en av departementets driftsavdelinger. Parallelt ble informasjonssikkerheten i departementet gjennomgått, basert på den gjeldende internasjonale standarden for styringsystemer for informasjonssikkerhetssystem. Det kan også nevnes at departementets arbeid med samfunnssikkerhet og beredskap var gjenstand for et tilsyn fra Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB) samt at Nasjonal sikkerhetsmyndighet og DSB i fellesskap gjennomførte et tilsyn med informasjonssikkerheten i departementet. Resultatet av disse gjennomgangene vil bli brukt som grunnlag for forbedringsarbeid i departementet.

Koordineringen av tilsynet med utenriksstasjonene er også styrket. Sentral kontrollenhet vil utarbeide en tilsynsplan for 2016, basert på en helhetlig risikoanalyse, hvor alle elementer ved drift og tilskuddsforvaltning vil være del av faktagrunnlaget. I 2015 vil det bli gjennomført forvaltningsgjennomganger ved 10 ambassader som forvalter bistandsmidler. Ordningen videreføres i 2016.

Som en videreutvikling av stikkprøvekontrollene av program og prosjekter, tas det i 2016 sikte på å gjennomføre slike kontroller sammen med minst ett annet giverland. Dette er for bedre å avdekke tilfeller av dobbeltfinansiering og/eller avvikende rapportering, som er en utfordring i tilskuddsforvaltningen. Sentral kontrollenhet og Norads varslingsteam vil i 2016 gjennomføre stikkprøver sammen for å sikre en bedre helhetlig ordning for stikkprøvene av program og prosjekter finansiert over Utenriksdepartementets budsjett.

På norsk initiativ er det etablert et samarbeid mellom Verdensbanken, Australia og Norge om utarbeidelse av land- og sektorspesifikke risikoanalyser, basert på sakene som er registret av kontrollenhetene de siste årene. De første resultatene av dette analysearbeidet ble presentert for andre giverland i juni 2015. UNOPS, FNs kontor for prosjektjenester, og flere giverland har uttrykt interesse for å slutte seg til dette samarbeidet.

Samarbeidet med UNOPS om risikostyring er også styrket, og vil bli videreført.

Effektiv og hensiktsmessig tilskuddsforvaltning

En effektiv og hensiktsmessig forvaltning er en viktig komponent i departementets mål- og resultatstyring. Seksjon for tilskuddsforvaltning er et sentralisert kompetansemiljø knyttet til tilskuddsforvaltning i Utenriksdepartementet. Seksjonen arbeider med rådgivning og systemutvikling og bistår departementet i den daglige tilskuddsforvaltningen. Departementet har rekruttert økonomer og jurister, bl.a. med kompetanse knyttet til statsstøtte. Denne ekspertisen benyttes systematisk i systemutviklings- og rådgivningsoppgaver, samt ved generell kompetansebygging gjennom kurs for både ledere og saksbehandlere.

Det er besluttet at antall avtaler Utenriksdepartementet og ambassadene forvalter skal reduseres ytterligere i løpet av 2016. En slik reduksjon vil både gi en effektiviseringsgevinst ved at det blir færre tiltak å følge opp, og en risikodempende effekt da de tiltak vi støtter vil kunne følges opp bedre. Det samme gjelder beslutningen om kon-

sentrasjon av bistanden og innføring av fokusland, som også vil bidra til økt effektivitet i forvaltningen.

I løpet av 2015 er alle regelverk for departementets tilskuddsordninger oppdatert, disse skal tas i bruk i 2016. Regelverkene har tydeligere krav til kvalitetssikring gjennom hele prosjektsyklusen, fra planlegging til avslutning. Dette innebærer mer systematisk vurdering av partnere og prosjekter før avtaler inngås, tettere oppfølging og kontroll av partner og prosjekt gjennom implementeringen av tiltak, og tydeligere krav til rapportering på resultater.

Nye avtalemaler tilpasset ulike type partnere og tiltak er utviklet i løpet av 2015 og tas i bruk i 2016. Avtalemalene vil stille tydeligere krav til våre partnere om rapportering på bruk av tilskuddsmidler og resultater tilskuddsmidlene har bidratt til. Nulltoleranseprinsippet er tydeliggjort i avtalemalene.

Resultatmåling og resultatrapportering

Tilskuddsmidlene er virkemidler for å nå politiske mål og oppnå resultater. Eksterne evalueringer og gjennomganger har påpekt svakheter ved departementets system for å måle resultater av tiltakene som støttes. Departementet har iverksatt tiltak for å forbedre resultatmåling og resultatrapporteringen, herunder igangsatt kompetansehevende tiltak for medarbeidere på alle nivå. Mer systematisk vurdering av resultatrammeverk for tiltakene vi støtter er innført, videre stilles det økte krav til gjennomganger og evalueringer i løpet av prosjektperioden. Dette vil bidra til bedre informasjon om resultatene oppnådd ved norske tilskuddsmidler.

Om nulltoleransen

Når midler er stilt til rådighet gjennom en tilskuddsavtale, skal mottakeren disponere midlene i samsvar med avtalen. Ved anskaffelser skal ytelsen være i samsvar med avtalen. Tilsvarende skal driftsmidler brukes som forutsatt. Nulltoleransen gjelder korrupsjon ved bestikkelser som underslag og tyveri samt kontraktsbrudd.

Nulltoleranseprinsippet ligger fast, og vil bli håndhevet strengt. Det gjelder for alle i utenriksstjenesten, vare- og tjenesteleverandører og personer/organisasjoner som forvalter midler tildelt fra Utenriksdepartementet. Ulike avtaler har forskjellig juridiske status og ulike formål. Innenfor de

rammer tilskuddsmottakernes ulike juridiske status og avtalenes forskjellige formål tilsier, skal det tilstrebes at kravene i avtalene med andre stater og multilaterale organisasjoner kommer mer på linje med de som gjelder for andre tilskuddsmottakere.

Tilskuddsmottakere skal ved mistanke om brudd på gjeldende lovgivning, annet regelverk, vedtak eller avtale, varsle Sentral kontrollenhet og informere om undersøkelser som planlegges gjennomført. For tilskudd gitt av Norad, Fredskorpset eller Norfund, skal deres respektive kontaktpunkt for varslingssaker kontaktes. Varslingsplikten oppstår når det foreligger mistanke av en slik art at tilskuddsmottakeren vil undersøke forholdet nærmere eller det for en utenforstående fremstår som uforsvarlig ikke å foreta nærmere undersøkelser.

Tilskuddsmottakere er selv ansvarlige for å undersøke mistanker om brudd på lovgivning, annet regelverk, vedtak eller avtale knyttet til midlene de har fått fra departementet, ambassader eller underliggende etater. Funnene de gjør skal rapporteres til departementet ved Sentral kontrollenhet. For tilskudd gitt av Norad, Fredskorpset eller Norfund, skal deres respektive kontaktpunkt informeres. Sentral kontrollenhet og Norad kan, uten å rokke ved tilskuddsmottakers ansvar, bistå denne i undersøkelsene av saker, eller beslutte selv å gjennomføre en granskning.

Videre utbetalinger etter en tilskuddsavtale skal holdes tilbake inntil saken er avsluttet. Sentral kontrollenhet kan oppheve utbetalingsstansen helt eller delvis hvis tilskuddsmottaker har iverksatt nødvendige risikodempende tiltak eller kan dokumentere at de forhold som muliggjorde misbruket ikke lenger er til stede.

Ved avvik skal misbrukte midler søkes tilbakeført til staten gjennom tilbakebetalingskrav hjemlet i avtale, det kontraktsrettslige erstatningsansvar eller alminnelige erstatningsrettslige prinsipper.

Mangelfull rapportering, tilbakeholdelse av informasjon og andre forhold som sterkt svekker tilliten til tilskuddsmottakeren, vil bli ansett som grovt avtalebrudd som kan føre til at tilskuddet i sin helhet kreves tilbakebetalt.

Dersom motparten bestrider krav fremsatt av departementet, skal rettslige skritt for å inndrive midlene vurderes. Politianmeldelse vurderes dersom det er sannsynlig at straffbare forhold har funnet sted.

3 Avbyråkratiserings- og effektivitetsreform

Regjeringen vil bygge sin politikk på en effektiv bruk av fellesskapets ressurser. Som i næringslivet er det også i offentlig forvaltning et potensial for å bli mer effektiv. Regjeringen har derfor innført en avbyråkratiserings- og effektiviseringsreform, og forutsetter at alle statlige virksomheter gjennomfører tiltak for å bli mer effektive. Reformen vil gi insentiver til mer effektiv statlig drift og skaper handlingsrom for prioriteringer i statsbudsjettet. Virksomhetene har også god anledning til å planlegge og gjennomføre tiltak for å effektiv-

sere driften når reformen er et årlig krav. Deler av gevinsten fra mindre byråkrati og mer effektiv bruk av pengene overføres til fellesskapet i de årlige budsjettene. Den årlige overføringen settes til 0,5 pst. av alle driftsutgifter som bevilges over statsbudsjettet. For Utenriksdepartementet innebærer dette at driftsrammene i 2016 totalt reduseres med 25 mill. kroner, herunder 10,3 mill. kroner under programområde 02 og 14,7 mill. kroner under programområde 03.

4 Tabelloversikt over budsjettforslaget

Programområder under departementet

(i 1 000 kr)				
Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
Programområde 02 Utenriksforvaltning	7 188 074	8 386 403	6 895 421	-17,8
Programområde 03 Internasjonal bistand	28 701 882	29 944 848	30 519 007	1,9
<i>Sum Utgift</i>	<i>35 889 956</i>	<i>38 331 251</i>	<i>37 414 428</i>	<i>-2,4</i>
Programområde 02 Utenriksforvaltning	231 601	240 531	230 807	-4,0
Programområde 03 Internasjonal bistand	30 089			
<i>Sum Inntekt</i>	<i>261 690</i>	<i>240 531</i>	<i>230 807</i>	<i>-4,0</i>

Utgifter fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
	Administrasjon av utenriktjenesten				
100	Utenriksdepartementet	2 011 986	1 971 588	2 158 280	9,5
103	Regjeringens fellesbevilgning for representasjon	48 264	55 535	49 549	-10,8
104	Kongefamiliens offisielle reiser til utlandet	7 797	9 371	9 576	2,2
	<i>Sum kategori 02.00</i>	<i>2 068 047</i>	<i>2 036 494</i>	<i>2 217 405</i>	<i>8,9</i>
	Utenriksformål				
115	Næringsfremme-, kultur- og informasjonsformål	90 409	64 731	66 418	2,6
116	Deltaking i internasjonale organisasjoner	1 222 797	1 293 554	1 726 475	33,5
117	EØS- finansieringsordningene	3 379 970	4 500 000	2 400 000	-46,7

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
118	Nordområdetiltak mv.	422 005	477 917	471 033	-1,4
119	Globale sikkerhetstiltak	4 846	13 707	14 090	2,8
	<i>Sum kategori 02.10</i>	<i>5 120 027</i>	<i>6 349 909</i>	<i>4 678 016</i>	<i>-26,3</i>
	<i>Sum programområde 02</i>	<i>7 188 074</i>	<i>8 386 403</i>	<i>6 895 421</i>	<i>-17,8</i>
Administrasjon av utviklingshjelpen					
140	Utenriksdepartementets administrasjon av utviklingshjelpen	1 307 057	1 267 057	1 454 885	14,8
141	Direktoratet for utviklingssamarbeid (Norad)	242 516	236 373	234 144	-0,9
144	Fredskorpset	45 232	44 804	45 191	0,9
	<i>Sum kategori 03.00</i>	<i>1 594 805</i>	<i>1 548 234</i>	<i>1 734 220</i>	<i>12,0</i>
Bilateral bistand					
150	Bistand til Afrika	2 274 515	2 111 900	2 111 900	0,0
151	Bistand til Asia	880 046	844 500	784 500	-7,1
152	Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika	612 005	556 000	556 000	0,0
153	Bistand til Latin-Amerika	183 460	144 000	100 000	-30,6
	<i>Sum kategori 03.10</i>	<i>3 950 026</i>	<i>3 656 400</i>	<i>3 552 400</i>	<i>-2,8</i>
Globale ordninger					
160	Sivilt samfunn og demokratiutvikling	2 023 789	2 146 558	1 815 363	-15,4
161	Næringsutvikling	1 447 000	1 739 000	1 769 000	1,7
162	Overgangsbistand (gap)	227 722	239 000		-100,0
163	Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter	3 648 463	3 717 342	4 722 342	27,0
164	Fred, forsoning og demokrati	1 537 836	1 681 100	1 821 100	8,3
165	Forskning, kompetanseheving og evaluering	914 623	806 717	786 717	-2,5
166	Miljø og bærekraftig utvikling mv.	1 550 568	2 037 200	1 642 700	-19,4
167	Flyktningtiltak i Norge, godkjent som utviklingshjelp (ODA)	1 756 589	1 689 197	1 916 591	13,5
168	Kvinneres rettigheter og likestilling	283 341	313 500	313 500	0,0
169	Global helse og utdanning	2 763 361	4 573 000	4 812 974	5,2
	<i>Sum kategori 03.20</i>	<i>16 153 292</i>	<i>18 942 614</i>	<i>19 600 287</i>	<i>3,5</i>

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
Multilateral bistand					
170	FN-organisasjoner mv.	4 395 948	3 525 600	3 413 100	-3,2
171	Multilaterale finansinstitusjoner	2 362 229	2 022 000	1 949 000	-3,6
172	Gjeldslette og gjeldsrelaterede tiltak	245 582	250 000	270 000	8,0
<i>Sum kategori 03.30</i>		<i>7 003 759</i>	<i>5 797 600</i>	<i>5 632 100</i>	<i>-2,9</i>
<i>Sum programområde 03</i>		<i>28 701 882</i>	<i>29 944 848</i>	<i>30 519 007</i>	<i>1,9</i>
<i>Sum utgifter</i>		<i>35 889 956</i>	<i>38 331 251</i>	<i>37 414 428</i>	<i>-2,4</i>

Inntekter fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
Administrasjon av utenriktjenesten					
3100	Utenriksdepartementet	231 601	240 531	230 807	-4,0
<i>Sum kategori 02.00</i>		<i>231 601</i>	<i>240 531</i>	<i>230 807</i>	<i>-4,0</i>
<i>Sum programområde 02</i>		<i>231 601</i>	<i>240 531</i>	<i>230 807</i>	<i>-4,0</i>
<i>Sum inntekter</i>		<i>261 690</i>	<i>240 531</i>	<i>230 807</i>	<i>-4,0</i>
Administrasjon av utviklingshjelpen					
3140	Administrasjon av utviklingshjelpen, jf. kap. 140	22 935			
3141	Direktoratet for utviklingssamarbeid (Norad), jf. kap. 141	5 841			
3144	Fredskorpset	1 313			
<i>Sum kategori 03.00</i>		<i>30 089</i>			
<i>Sum programområde 03</i>		<i>30 089</i>			
<i>Sum inntekter</i>		<i>261 690</i>	<i>240 531</i>	<i>230 807</i>	<i>-4,0</i>

5 Generelle merknader til budsjettforslaget

Utenriksministeren og EØS- og EU-ministeren har ansvar for følgende kapitler og poster på Utenriksdepartementets budsjett:

Utenriksministeren

Programområde 02 Utenriksforvaltning

Kap. 100	Utenriksdepartementet – unntatt saker som EØS- og EU-ministeren har ansvaret for, jf. egen oversikt nedenfor.
Kap. 103	Regjeringens fellesbevilgning for representasjon
Kap. 104	Kongefamiliens offisielle reiser til utlandet
Kap. 115	Næringsfremme, kultur- og informasjonsformål
Kap. 116	Deltaking i internasjonale organisasjoner – unntatt de saker som EØS- og EU-ministeren har ansvaret for, jf. egen oversikt nedenfor.
Kap. 118	Nordområdetiltak mv.
Kap. 119	Globale sikkerhetstiltak mv.

Programområde 03 Internasjonal bistand

Kap. 140	Utenriksdepartementets administrasjon av utviklingshjelpen
Kap. 141	Direktoratet for utviklingssamarbeid (NORAD)
Kap. 144	Fredskorpset
Kap. 150	Bistand til Afrika
Kap. 151	Bistand til Asia
Kap. 152	Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika
Kap. 153	Bistand til Latin-Amerika
Kap. 160	Sivilt samfunn og demokratiutvikling
Kap. 161	Næringsutvikling
Kap. 162	Overgangsbistand (gap)
Kap. 163	Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter
Kap. 164	Fred, forsoning og demokrati
Kap. 165	Forskning, kompetanseheving og evaluering
Kap. 166	Miljø og bærekraftig utvikling mv.
Kap. 167	Flyktningtiltak i Norge, godkjent som utviklingshjelp

---

Kap. 168	Kvinneres rettigheter og likestilling
Kap. 169	Global helse og utdanning
Kap. 170	FN-organisasjoner mv.
Kap. 171	Multilaterale finansinstitusjoner
Kap. 172	Gjeldslette og gjeldsrelaterte tiltak

EØS- og EU-ministeren

Programområde 02 Utenriksforvaltning

Kap. 100	Følgende saker under post 71 Diverse tilskudd: <ul style="list-style-type: none"> – Informasjon om europeisk samarbeid – Europapolitisk forskning og utvikling (FOU) – Tilskudd til europapolitisk dialog – Sosial dialog i Sentral-Europa – Forskning på europeisk klima- og energipolitikk – Tilskudd til EU-opplysning
Kap. 116	Følgende saker under post 70 Tilskudd til internasjonale organisasjoner: <ul style="list-style-type: none"> – Pliktige bidrag til EFTA og EFTA-organer
Kap. 117	EØS-finansieringsordningene

---

6 Overførbare bevilgninger

Under Utenriksdepartementet blir stikkordet «kan overføres» benyttet under disse postene utenom postgruppe 30-49

(i 1 000 kr)				
Kap.	Post	Betegnelse	Overført til 2015	Forslag bevilgning 2016
100	21	Spesielle driftsutgifter	3 599	12 253
115	70	Tilskudd til næringsfremme-, kultur-, norgesfremme- og informasjonsformål	658	49 242
117	75	EØS-finansieringsordningen 2009–2014	15 662	1 250 000
117	76	Den norske finansieringsordningen 2009–2014	8 165	1 150 000
118	70	Nordområdetiltak og prosjektsamarbeid med Russland	131 502	339 579
118	71	Støtte til utvikling av samfunn, demokrati og menneskerettigheter mv.	9 114	60 905
118	76	Tilskudd til internasjonale klima- og miljøtiltak	76	38 530
119	70	Globale sikkerhetstiltak	1 020	12 003
150	78	Regionbevilgning for Afrika	13 163	2 111 900
151	78	Regionbevilgning for Asia	39 929	784 500
152	78	Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika	10 995	556 000
153	78	Regionbevilgning for Latin-Amerika	1 970	100 000
160	70	Sivilt samfunn	15 179	1 639 211
160	77	Utvexlingsordninger gjennom Fredskorpset	289	160 000
161	70	Næringsutvikling	43	259 000
162	70	Overgangsbistand (gap)	10 649	0
163	70	Nødhjelp og humanitær bistand	5 952	4 722 342
163	72	Menneskerettigheter	841	383 300
164	70	Fred, forsoning og demokratiltak	31 373	655 900
164	71	ODA-godkjente land på Balkan	6 666	325 000
164	72	Utvikling og nedrustning	41 450	244 700
164	73	Andre ODA-godkjente OSSE-land	96 264	595 500
165	70	Forskning og høyere utdanning	4 211	183 000
165	71	Faglig samarbeid	42 819	415 900

(i 1 000 kr)				
Kap.	Post	Betegnelse	Overført til 2015	Forslag bevilgning 2016
166	70	Ymse tilskudd	5 042	5 500
166	72	Internasjonale miljøprosesser og bærekraftig utvikling	9 533	847 200
166	74	Fornybar energi	65 697	790 000
168	70	Kvinneres rettigheter og likestilling	17 304	313 500
169	70	Global helse	2 177	3 065 000
169	73	Utdanning	0	1 732 000
170	73	Verdens matvareprogram (WFP)	0	212 000
170	76	FN og globale utfordringer.	10 341	292 300
170	77	FNs aidsprogram (UNAIDS)	0	175 000
170	78	Bidrag andre FN-organisasjoner mv.	5 269	212 300
170	79	Ekspertes, juniorekspertes og FNs fredskorps	29 849	77 000
170	81	Tilskudd til internasjonal landbruksforskning	577	100 000
170	82	FNs organisasjon for kvinners rettigheter og likestilling (UN Women)	0	95 000
171	70	Verdensbanken	1 189	866 000
171	71	Regionale banker og fond	553	868 500
171	72	Strategisk samarbeid med multilaterale utviklings- banker og finansinstitusjoner	380	214 500
172	70	Gjeldsslette, betalingsbalansestøtte og kapasitets- bygging	20 636	270 000

7 Anmodningsvedtak

Under kap. 163, post 70 Humanitær bistand og nødhjelp, er følgende anmodningsvedtak omtalt:

Anmodningsvedtak 734, sak nr. 6, 18. juni 2015: Stortinget ber regjeringen på egnet måte holde Stortinget orientert om framdriften i arbeidet og om behov for endringer i humanitær innsats.

Under kap. 163, post 72 Menneskerettigheter, er følgende anmodningsvedtak omtalt:

Vedtak i sak nr. 2, 11. november 2014:

«Stortinget ber regjeringen legge fram sak om barnekonvensjonens tredje tilleggsprotokoll om individklagerett i løpet av 2015.»

8 Årsoversikt for Utenriksdepartementet

Utenriksdepartementet (Oslo)	818 årsverk
Utenriksdepartementet (utsendte ved utenriksstasjonene)	641 årsverk
Sum Utenriksdepartementet	1 459 årsverk
Direktoratet for utviklingssamarbeid (Norad)	236 årsverk
Fredskorpset	34 årsverk
Sum årsverk Utenriksdepartementet, Norad og Fredskorpset	1 747 årsverk

---

Kilde: SSB. Ansatte i Norfund og lokalt ansatte ved utenriksstasjonene er ikke med i tabelloversikten

9 Programområde 02 Utenriksforvaltning

Utgifter fordelt på programkategorier

(i 1 000 kr)					
Kat.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Budsjettets stilling pr 1. halvår	Forslag 2016
02.00	Administrasjon av utenriktjenesten	2 068 047	2 036 494	2 036 494	2 217 405
02.10	Utenriksformål	5 120 027	6 349 909	6 349 909	4 678 016
	Sum programområde 02	7 188 074	8 386 403	8 386 403	6 895 421

For 2016 foreslås bevilget 6 895,4 mill. kroner til utenriksforvaltning. Dette er nominelt 1 491 mill. kroner lavere enn saldert budsjett for 2015. Endringen skyldes i hovedsak reduserte utbetalinger under EØS-finansieringsordningene (2009–2014), pga. utfasing av midlene.

9.1 Fremme norsk sikkerhet

Internasjonal terrorisme, voldelig ekstremisme, organisert kriminalitet, sikkerhetsutfordringer i det digitale rom og andre globale trusler har alvorlige konsekvenser for Norges sikkerhet og interesser. At smugling og ulovlig handel er en sentral inntektskilde for grupper som al-Shabaab, Boko Haram og ISIL, og at de sprer sin ideologi i sosiale medier, viser hvor tette båndene mellom de ulike globale truslene er blitt. Kriminelle nettverk utnytter svake staters manglende evne til rettshåndhevelse på land, til havs og i det digitale rom. Vi står i stadig økende grad overfor globale trusler som svekker sårbare land ytterligere og er til hinder for vekst og utvikling.

I samarbeid med nærstående land har Norge gjort store fremskritt i bekjempelsen av piratvirksomheten i Det indiske hav. Situasjonen i Somalia gjør imidlertid at nye angrep kan forekomme. Samtidig er piratvirksomhet et voksende problem i Vest-Afrika og Sørøst-Asia. Sjøfolkenes sikkerhet og norske skipsfartsinteresser tilsier fortsatt innsats for å bekjempe piratvirksomheten. Regjerin-

gen vil bidra til å bygge opp regionale og nasjonale kapasiteter i utsatte land, slik at de selv kan bekjempe piratene. I tillegg vil Regjeringen legge til rette for at pirater blir straffeforfulgt.

Regjeringen har i Meld. St. 37 (2014–2015) *Globale sikkerhetsutfordringer i utenrikspolitikken* fremmet en styrket og mer helhetlig politikk mot terrorisme, organisert kriminalitet, piratvirksomhet og sikkerhetsutfordringer i det digitale rom. Disse truslene hemmer utvikling, vekst og velferd – og skaper konflikt. For å styrke vår evne til å forebygge og bekjempe disse utfordringene, vil vi benytte et bredt spekter av utenriks-, justis-, og utviklingspolitiske virkemidler. Utviklingspolitikken skal i langt større grad enn tidligere omfatte innsats mot globale sikkerhetsutfordringer. Vi oppretter et eget bistandsprogram for forebygging av radikaliserings, voldelig ekstremisme og terrorisme i land og områder preget av sårbarhet, vold og konflikt, og et tilsvarende bistandsprogram mot organisert kriminalitet og ulovlig handel. Begge programmene etableres i 2016 og skal samlet trappes opp til 200 mill. kroner årlig. Dette kommer i tillegg til allerede pågående tiltak og aktiviteter.

Det er behov for økt kunnskap og analyse, styrket nasjonal samordning og et bredt internasjonalt samarbeid. Med kapasitets- og institusjonsbygging i prioriterte land og regioner, vil Regjeringen bidra til å skape inkluderende samfunn, forebygge konflikt og stabilisere områder hvor terrororganisasjoner er drevet tilbake.

Tiltakene skal bidra til å trygge vår felles sikkerhet og er svar på behovet for en oppdatert og fremtidsrettet utviklingspolitikk.

Det sikkerhetspolitiske landskapet gjennomgår dyptgripende endringer. Russlands folkerettsstridige handlinger i Ukraina svekker den europeiske sikkerhetsarkitektur og konsensusen rundt folkeretten.

Langs Europas sørlige grense trues utvikling, sikkerhet og stabilitet av væpnede konflikter, langvarige borgerkriger og terrorgruppers voldelige fremferd. Et ustabil Midtøsten truer global stabilitet, med konsekvenser også for Norge. Konflikter, terrorisme og voldelig ekstremisme finner grobunn i et belte av svake og ustabile stater som strekker seg fra Sahel-regionen i Nord-Afrika til Sentral-Asia. ISIL og andre terrorgruppers rekruttering av norske borgere viser hvordan vår sikkerhet påvirkes direkte av utviklingen i andre deler av verden.

Norges sikkerhet påvirkes i økende grad av ukonvensjonelle trusler og ikke-statlige aktører. Terrorisme, organisert kriminalitet og digitale trusler er ikke nye fenomener, men globalisering og teknologiutvikling gjør at de får mer vidtrekkende konsekvenser. Samlet er det sikkerhetspolitiske bildet mer sammensatt, uoversiktlig og uforutsigbart enn tidligere.

Sikkerhet bygges sammen med andre. Fundamentet for norsk sikkerhetspolitikk er FN, folkeretten og samarbeidet i NATO. For Norge er det et hovedmål å bidra til at NATO forblir en sterk og troverdig allianse. Solidariteten mellom medlemslandene danner grunnlaget for vårt kollektive forsvar, og er en grunnleggende forutsetning for norsk sikkerhet. Norge skal bidra aktivt til å styrke NATOs forsvarsevne og politiske slagkraft.

Det er i denne sammenheng avgjørende å bevare USAs engasjement i Europa. Da må vi bidra til at den transatlantiske byrdefordelingen ikke blir for skjev, og samtidig videreutvikle det nære bilaterale forholdet mellom Norge og USA.

Det russiske handlingsmønsteret overfor Ukraina har skapt betydelig usikkerhet om Moskas intensjoner. Det er avgjørende at partnere står sammen i reaksjonene, og vi har derfor sluttet opp om EUs restriktive tiltak, som en reaksjon på Russlands folkerettsbrudd i Ukraina.

Norge skal være en forutsigbar nabo vis a vis Russland med en konsistent bilateral politikk, basert på folkeretten. Vi ønsker å videreføre kontakten som er etablert mellom våre folk, og videreutvikle de tosidige forbindelsene der dette er mulig, og i vår interesse. Forsvarlig fiskeriforvaltning og sikring av miljø, atomsikkerhet og søk og

redning til havs forutsetter samarbeid. I tillegg ønsker vi å bevare folk-til-folksamarbeidet og det regionale samarbeidet, som lenge vært viktige bindeledd over grensen i nord. Norge bør også bidra til å opprettholde kontakt og dialog med Russland i relevante internasjonale fora.

Nordområdepolitikken må også forstås i en sikkerhetspolitisk ramme. Nordområdene er viktige for Norge og viktige for verden. Arktis kjenetegnes fortsatt av fred, stabilitet og godt internasjonalt samarbeid. Vi må gjøre det vi kan for at dette forblir slik, men de sikkerhetspolitiske endringene viser at vi ikke kan ta for gitt at grunnleggende verdier og prinsipper respekteres. Det er derfor viktig at samarbeidet i Arktisk råd og andre fora fortsetter. Vi vil samarbeide tett med det amerikanske formannskapet i Arktisk råd. Med sitt lederskap har USA gitt det globale arktisamarbeidet et nytt løft.

Det er i vår interesse at omverdenen har en realistisk oppfatning av mulighetene og utfordringene i nordområdene. Team Arctic er opprette for å fremme brede norske interesser internasjonalt på en enda bedre måte. Vi styrker koordineringen mellom hjemme- og uteapparatet og knytter til oss et nettverk av nøkkelaktører innen næringsliv, forskning, utdanning, miljø, sikkerhet og beredskap for at Norges stemme skal bli enda tydeligere.

Regionale samarbeidsorganer i nord, bærekraftig utvikling av ressursene og etterlevelse av havretten er avgjørende bidrag til stabilitet og forutsigbarhet. De sikkerhetspolitiske dimensjonene ved nordområdepolitikken er blitt mer fremtredende etter endringene i forholdet til Russland. Suverenitetshevdelse og myndighetsutøvelse er viktig for å sikre en stabil og forutsigbar utvikling i Arktis. Forsvarets økende tilstedeværelse og aktivitet er en sentral del av Regjeringens satsing i nord.

Regjeringen arbeider innenfor etablerte internasjonale rammer for å oppnå det langsiktige målet om en verden uten kjernevåpen. Det viktigste rammeverket er Ikke-spredningsavtalen (NPT) i tillegg til den humanitære prosessen initiert i Oslo i 2013. Gjennom denne har kjernevåpenstatene forpliktet seg til nedrustning, og ikke-kjernevåpenstatene har forpliktet seg til ikke å anskaffe slike våpen. NPTs tilsynskonferanse i mai endte dessverre uten et omforent sluttokument. Dette skyldtes blant annet uenighet knyttet til omtalen av en kjernevåpenfri sone i Midtøsten.

I spørsmål om kjernefysisk nedrustning og ikke-spredning følger Regjeringen samme hovedlinje som forrige regjering. Proposisjon 1 S (UD) for 2013–2014 fra regjeringen Stoltenberg slår

fast: «Regjeringen vil arbeide aktivt for å fremme kjernefysisk nedrustning og ikke-spredning på grunnlag av NPT og avtalens handlingsplan fra tilsynskonferansen i 2010. Vårt mål er en verden uten atomvåpen. Oslo-konferansen om humanitære konsekvenser av kjernevåpen i mars 2013, der 128 land deltok, satte denne tilnærmingen på den internasjonale dagsordenen. Regjeringen vil videreføre denne innsatsen, i samarbeid med andre land, sentrale FN-organisasjoner, Røde Kors/ICRC og frivillige organisasjoner.» En svekkelse av NPT vil også svekke den plattformen vi har for å ruste ned og hindre spredning. Det nye sikkerhetspolitiske landskapet gjør at også nedrustningsarbeidet stilles overfor nye utfordringer. Det er viktig at vi møter disse i samarbeid med våre allierte.

Norge har siden 2007 samarbeidet med Storbritannia om utvikling av metoder for å bekrefte faktisk destruksjon av kjernefysiske stridshoder. Et slikt samarbeid mellom en kjernevåpenstat og en ikke-kjernevåpenstat er enestående. USA har tatt initiativ til et internasjonalt partnerskap for slik verifikasjon. Her har Norge sentrale erfaringer å bidra med. Neste plenums møte i partnerskapet finner sted i Oslo til høsten. Regjeringen vil fortsette sin innsats med slike effektive tiltak for nedrustning.

Gjennom toppmøtene om kjernefysisk sikkerhet (NSS) er faren for kjernefysisk terrorisme blitt satt høyt på dagsordenen. USA vil være vertskap for et nytt toppmøte i 2016. Regjeringen vil videreføre innsatsen for å hindre spredning av spaltbart materiale.

Arbeidet med å hindre spredning av masseødeleggelsesvåpen må videreføres med uforminsket styrke. Regjeringen vil fortsette å støtte IAEA og byråets viktige verifikasjonsarbeid, slik at verdenssamfunnet får nødvendige forsikringer om at avtaler og forpliktelser faktisk følges opp.

Problemstillingene knyttet til Irans atomprogram viser betydningen av et sterkt og uavhengig IAEA. I forhandlingene mellom Iran og de såkalte P5+1-landene ble partene i april 2015 enige om et rammeverk for en endelig avtale. Forhandlingene vil fortsatt være krevende, men rammeverket er lovende. En endelig avtale vil kunne ha positive ringvirkninger, regionalt som globalt.

Innsatsen for ikke-spredning kommer også til uttrykk gjennom å sikre god eksportkontroll av forsvarsmateriell og flerbruksvarer som har betydning for utvikling og bruk av masseødeleggelsesvåpen. For å holde tritt med spredningsbildet og den teknologiske utviklingen, foregår det løpende informasjonsutveksling og forhandlinger

om felles retningslinjer i ulike multilaterale regimer. Norge leder arbeidet i regimet for eksportkontroll av missilteknologi (MTCR) i 2014–15.

9.2 Samarbeid i nord i en ny situasjon

Omfattende klimaendringer, bedre tilgang til naturressurser og økende menneskelig aktivitet har forsterket den internasjonale interessen for Arktis.

Norge har svært viktige interesser å ta vare på i Nordområdene, som forvaltning av hav, fisk, petroleums- og mineralressurser, og Norges forhold til andre arktiske land og nye aktører i nord. Regjeringen har derfor en ambisiøs nordområdepolitikk, hvor utenrikspolitikk og innenrikspolitikk gjensidig skal forsterke hverandre. En god politikk i nord vil styrke Norges posisjon og prioriteringer internasjonalt. Norge skal være en premissleverandør for utviklingen i nord.

Gjennom samarbeid med andre land vil Regjeringen arbeide for å sikre Arktis som en fredelig og stabil region. Dette er blitt enda viktigere i den nye sikkerhetspolitiske situasjonen.

Som kyststat har Norge et ansvar for å ivareta rettigheter og forpliktelser etter havretten, og forvalte fornybare og ikke-fornybare ressurser. Norge skal kjennetegnes som en aktør med konsekvent og forutsigbar suverenitetshevdelse, og som en pådriver for et samarbeid preget av tillit og åpenhet.

Klimaendringene i Arktis vil få stor oppmerksomhet også i oppfølgingen av klimatoppmøtet i Paris. Norge vil fortsette å legge til rette for økt kunnskap om klimaendringene i nord. Kunnskapen skal sikre best mulige regionale og globale tiltak for å begrense klimaendringene og håndtere konsekvensene.

Som det fremgår av statusrapporten «Nordkloden», vil Regjeringen fortsette arbeidet med å følge opp med konkrete tiltak innen internasjonalt samarbeid, næringsliv, kunnskap, infrastruktur og miljøvern, sikkerhet og beredskap. I tillegg skal enklere planprosesser gjøre det lettere å få satt i gang nye næringslivsprosjekter.

Regjeringens visjon er å utvikle Nord-Norge til en av landets mest skapende og bærekraftige regioner. Regjeringen vektlegger derfor innhenting av kunnskap og, ikke minst, omsetting av kunnskapen i ny næringsutvikling.

For 2016 foreslår Regjeringen at bevilgningen til nordområdetiltak videreføres på et høyt nivå, inkludert Utenriksdepartementets tilskuddsordninger under kap. 118.

Regjeringen vil videreutvikle det regionale samarbeidet i nord, ikke minst gjennom Barents-samarbeidet og Den nordlige dimensjon. Arbeidet i Nordisk ministerråd vanskeliggjøres av at virksomheten ved Nordisk ministerråds kontor i St. Petersburg ble besluttet nedlagt i 2015 som følge av pålegget fra russiske myndigheter om å registrere seg som såkalt fremmed agent.

Arbeidet i Arktisk råd blir stadig viktigere og bredere. Norge legger stor vekt på å utvikle en rolle for nye og gamle observatører. Norge vil samarbeide tett med USA under deres formannskap 2015–2017.

Tilrettelegging for næringsutvikling blir også viktigere i det arktiske samarbeidet. Opprettelsen av Arctic Economic Council i 2014, som en plattform for dialog mellom næringslivet og Arktisk råd, var svært positiv etter norsk syn. Et sekretariat for Arctic Economic Council er nå blitt opprettet i Tromsø, noe som vil styrke byen som kunnskapssentrum ytterligere.

Russland er en viktig aktør i Arktis. Russland bærer ansvaret for å legge til rette for at et normalt bilateralt samarbeid kan videreføres. Fortsatt praktisk samarbeid med Russland i nord, og spesielt innenfor Arktisk råd, blir sentralt fremover.

9.3 Sikre økonomi og samfunnsinteresser i en globalisert verden

I en globalisert verden er en grunnleggende forståelse for økonomi en forutsetning for å utøve god utenrikspolitikk. Også historisk sett er utenriksøkonomi, næringsfremme og handel grunnpilar i norsk utenrikspolitikk. Utenriktjenestens arbeid med å fremme norske næringsinteresser settes nå inn i en bredere økonomisk sammenheng, der stikkord er handel, markedsadgang, energi, klima, kunnskap og innovasjon.

Handelspolitikken har en sentral plass i vårt forsterkede økonomiske diplomati. Handelsavtaler bidrar til å lette handelen og gir møteplasser, regelverk og muligheter som kan benyttes når enkeltbedrifter møter utfordringer ute. Internasjonale handelsavtaler blir dypere og bredere. Det innebærer at handelspolitikkenes kontaktflater mot innenrikspolitikken blir flere, tydeligere og mer sammensatt. Doha-runden i WTO og forhandlingene om avtalen om handel med tjenester (TISA) er begge gode eksempler. Norge deltar primært i disse forhandlingene for å sikre stabile rammevilkår og bedre markedsadgang for norsk næringsliv i internasjonale markeder.

Det har siden oppstarten av Doha-forhandlingene i 2001 vært vel kjent at også Norge må bidra for å finne løsninger og at vårt bidrag trolig vil bety nye utfordringer for norsk landbruk. TISA-forhandlingene startet i 2013 og vil ventelig lede til større grad av binding av adgangen til det norske tjenestemarkedet. Samtidig har denne og tidligere regjeringer gjort det klart at overordnede politiske målsettinger om for eksempel norsk matproduksjon og offentlige tjenesteytinger ligger til grunn for våre posisjoner.

Å fremme norske økonomiske interesser betyr at vi skal sikre velstand og vekst, med gode rammevilkår for en økonomi som er sterkt eksponert mot utviklingen i internasjonal politikk og økonomi. Utgangspunktet er godt. Fallet i oljeprisen gir nye utfordringer. Norge har en solid økonomi, høy velferd, god omstillingsevne og gode rammevilkår for næringslivet. Norge er en handels- og investornasjon. Oppslutning om, og avhengighet av, åpen handel kjennetegner Norges internasjonale identitet. Sundvolden-plattformen slår fast at Regjeringen vil arbeide for en friere handel og føre en offensiv handelspolitikk, hvor Norges interesser vektlegges. Et sentralt bidrag fra utenrikspolitikken er innsatsen for å sikre like og rettferdige spilleregler innenfor rammene av en åpen global økonomi.

Å sikre økonomi og samfunnsinteresser i en globalisert verden handler om å forankre politikken i de grunnleggende verdiene vi deler med allierte og samarbeidspartnere globalt. I det 21. århundre er verden mer enn noen gang preget av gjensidig avhengighet og sårbarhet. Vi må bli enda bedre til å håndtere det uforutsigbare. Det handler om slitestyrke, om å bygge det norske samfunnets fleksibilitet, utholdenhet og motstandskraft i møte med raske endringer. En solid økonomi er navet i norsk utenrikspolitikk.

Utviklingen i retning av økt handel, velferd og samarbeid har gjort oss tryggere. Men utviklingen er ikke lineær, og vi kan ikke ta fortsatt fremgang for gitt. Et viktig svar på Russlands aggresjon er å bidra til at Ukraina lykkes med å integreres i verdensøkonomien og mer direkte i europeisk økonomi. Som WTO-medlem, og med en frihandelsavtale med EFTA og en nylig inngått frihandelsavtale og assosieringsavtale med EU, er mye av det grunnleggende avtaleverket på plass. Det er gjennom å utnytte de rettigheter og plikter disse avtaler gir, at Ukraina kan styrke sin konkurransevne og få innpass i europeiske markeder.

Internasjonalt samarbeid og koordinering er en avgjørende faktor for at alle land skal kunne

lykkes i en globalisert økonomi. Med de økonomiske endringene verden står overfor, følger også betydelig maktforskyvning østover og sørover, noe som bringer både muligheter og utfordringer. Det er naturlig å forvente at fremvoksende økonomier får innflytelse, men også tar på seg ansvar i henhold til sin økonomiske tyngde. Utfordringen ligger i å finne modeller for å fremme integrering mellom grupper av land uten at det fører til blokk-dannelser og svekkelse av bredere internasjonalt samarbeid.

Den fremste forutsetningen for å bevare den eksisterende verdensordenen er ikke at det relative styrkeforholdet mellom statene er konstant, men at alle følger folkeretten og deltar i etablerte samarbeidsstrukturer.

Internasjonal rettsorden og robuste multilaterale systemer kan hjelpe oss gjennom akutte og langvarige kriser, slik vi så under finanskrisen i 2008. Og vi må være i stand til å tilpasse systemene til en verden i endring.

Norges deltakelse i den nye asiatiske investerings- og infrastrukturbanken (AIIB) er et eksempel på det siste. Kinas initiativ til å opprette AIIB er et uttrykk for de fremvoksende økonomienes økende innflytelse. Som en betydelig aktør i globalt utviklingsarbeid ønsker Norge å bidra til at AIIB benytter de beste standarder innen styresett, ansvarlighet og åpenhet, slik de er utviklet over tid i eksisterende institusjoner. Vi forventer at banken vil samarbeide tett med Den asiatiske utviklingsbanken, Verdensbanken og Det internasjonale pengefondet (IMF), og utfylle disses arbeid, snarere enn å bli en konkurrent.

Det nye geopolitiske landskapet påvirker Norges situasjon. Deltakelsen i AIIB er et ledd i Regjeringens strategi for tettere politiske og økonomiske bånd med regioner som styrker sin politiske og økonomiske vekt, slik som Asia, Latin-Amerika og Afrika. Samtidig forblir tradisjonelle allianser av avgjørende betydning. Vi vil fortsatt finne våre mest sentrale samarbeids- og handelspartnere i Europa. Det er måten EU og euroområdet lykkes på i sin omstilling til nye realiteter som vil ha størst innflytelse over vår hverdag.

EU og USA står fortsatt for omtrent halvparten av verdens BNP og over en tredjedel av verdenshandelen. Amerikanske investeringer i EU er tre ganger større enn i hele Asia, og EUs investeringer i USA er 8 ganger større enn det de har investert i Kina og India til sammen. 70 pst. av norsk vareimport kommer fra EU og USA.

Den gjensidige avhengigheten mellom USA og Kina er et bolverk mot en gjentakelse av den todelte verden fra forrige århundre. USA og Kina er

konkurrenter, men økt handel og globalisering har brakt dem sammen i et vinn-vinn-forhold. Kinas velferd avhenger av eksporten til blant annet amerikanske markeder, og veksten i Kina gjør det mulig for USA og europeiske land å opprettholde sin velstand. Også aktører som India, Brasil, Indonesia og Nigeria vokser frem og svekker inntrykket av en verden med to maktsentra.

Det multilaterale handelssystemet er av særskilt betydning for Norge. Bærebjelkene i vår handelspolitikk er Verdens handelsorganisasjon (WTO), EØS-avtalen og EFTAs frihandelsavtaler.

Manglende fremgang i WTO har utløst større regionale initiativer, som forhandlinger om en transatlantisk frihandelsavtale (TTIP) mellom EU og USA og en avtale som omfatter flere av landene rundt Stillehavet (TTP). Norge risikerer altså å bli stående utenfor en viktig del av videreutviklingen av rammeverket for internasjonal handel, med begrenset mulighet til å påvirke.

Regjeringen følger nøye med på forhandlingene av slike «mega-frihandelsavtaler», som utvilsomt vil ha positiv effekt på verdensøkonomien, men som samtidig er en utfordring for det multilaterale systemet.

TTIP er noe langt mer enn en økonomisk avtale. Det er en avtale om ytterligere integrering over Atlanteren i en tid hvor betydningen av slikt samhold er sterkere enn på lenge.

Målsettingen er en omfattende avtale om handel med varer og tjenester, offentlige innkjøp og investeringer. Dersom man lykkes, vil det innebære et kvantesprang i de økonomiske forbindelser over Atlanterhavet og bidra til økt vekst og nye arbeidsplasser.

Konkurransesituasjonen for norske bedrifter vil bli skjerpet, særlig for sjømat. Norge følger med på forhandlingenes gang gjennom dialog med amerikanske myndigheter, samt med EU og med flere av medlemslandene. Budskapet fra både EU og USA er at WTO fortsatt vil utgjøre grunnmuren for de globale handelsrelasjonene.

TPP omfatter 12 land som representerer om lag 40 pst. av verdens BNP og ca. 30 pst. av verdenshandelen, og målet er å ferdigstille avtalen i løpet av 2015.

Norge er ikke bare avhengig av handel, men også av en aktiv og strategisk handelspolitikk.

Regjeringen gjennomfører derfor et taktskifte i arbeidet med å fremme global handel. For Norge er det avgjørende at WTO beholder sin posisjon som hovedsete for internasjonale handelsamtaler. WTO bidrar til globale rammebetingelser for handel og økonomisk utvikling, og til å gi norsk næringsliv stabile og forutsigbare rammevilkår.

En vellykket Doharunde vil være et vesentlig bidrag for å sikre den globale økonomiske vekstkraften i de kommende år. En slik vekstkraft er nødvendig for å bekjempe fattigdom og skape de nye 600 millioner jobbene som den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO) mener må komme på plass før 2020. Alle må bidra for å sikre at vi kommer i mål med Doha-runden. Hovedårsaken til stillstanden i Doha-runden – striden om bidraget fra de store vekstøkonomiene – er fortsatt uløst. Regjeringen er innstilt på at også Norge må være villig til å gi for å oppnå noe, og er forberedt på at landbruk vil stå sentralt i de videre drøftelsene.

Norge deltar også i forhandlinger om tollnedtrapping på miljøvarer og informasjonsteknologi-produkter innenfor rammen av WTO.

Norske handelspolitiske interesser speiler i økende grad endringene i norsk økonomi, og den økte rollen som investeringer og handel med tjenester spiller. Her har arbeidet med handelspolitiske rammevilkår kommet kortere enn når det gjelder varehandel.

Norge deltar derfor aktivt i forhandlingene om en ny avtale om handel med tjenester (TISA). Tjenestesektoren er en kunnskapsintensiv sektor som er drevet frem av norsk kompetanse innen IKT og maritim industri. Norsk målsetting for TISA er både å få til en ambisiøs, moderne avtale, og at avtalen på sikt skal bli en del av WTO-avtaleverket.

Veksten i verdensøkonomien har tatt seg opp siden den globale finanskrisen, men bedringen er svak og går tregt. Heller ikke i fremvoksende økonomier har veksten vært like sterkt som i foregående tiår. Arbeidsledigheten i de tradisjonelle industrilandene er høy. I tillegg har veksten i reallønn for industriarbeidere vært svak i flere av disse landene de siste tiårene. Inkluderende vekst som skaper jobber, og som kommer alle til gode, er avgjørende for legitimiteten til vårt økonomiske system.

Norsk verdiskaping vil særlig påvirkes av utviklingen i Asia. Det har vært til stor gunst for Norge at etterspørselen i de fremvoksende økonomiene har presset opp råvareprisene. Dette har nå endret seg, i det minste for den nærmeste fremtid.

Fortsatt kommer veksten i global etterspørsel hovedsakelig i markeder hvor det er mer utfordrende å drive virksomhet enn hos våre tradisjonelle handelspartnere.

Etter hvert som det økonomiske tyngdepunktet forflyttes sør- og østover, blir markeder hvor de handelspolitiske rammebetingelsene er mindre utviklet, viktigere for norsk næringsliv.

Regjeringen gjennomfører et taktskifte i arbeidet med å fremme norske næringsinteresser

internasjonalt, og vil sette næringsfremme inn i et bredere utenriksøkonomisk perspektiv.

Regjeringen vil styrke samarbeidet med de fremvoksende økonomiene, ikke bare i Asia, men også i Afrika og Latin-Amerika. Vi øker det økonomiske samkvem, inngår handelsavtaler og støtter opp om norske bedrifter som ønsker å satse i disse regionene. Politisk knytter vi sterkere bånd til en rekke sentrale land, og til regionale organisasjoner, som ASEAN i Asia og Den afrikanske union. Vi støtter opp om fremveksten av regionale mekanismer for samarbeid og konfliktløsning på steder hvor slike strukturer har stått svakt.

Mange norske bedrifter er avhengige av å lykkes globalt for å vokse. Utenriksstasjonene stiller i første rekke opp når det gjelder å yte tjenester til bedriftene i utlandet. Viktige funksjoner er å være døråpner og bidra til nettverksbygging, og å være dialogpartner for bedriftene om bl.a. lokale rammebetingelser, lokale kulturelle forhold, samfunnsansvar og sikkerhet. Team Norway skal bidra til bedre koordinering ute og hjemme mellom sentrale departementer og virkemiddelapparatet. Utenriktjenesten styrkes videre gjennom omfattende kompetansehevingstiltak for å bli mest mulig relevant for næringslivet.

Videre er det også en oppgave for utenriktjenesten å bidra til verdiskaping og sysselsetting i Norge. Det vil derfor utformes en strategi for vertskapsattraktivitet for bedre å kunne markedsføre det beste innen norsk næringsliv.

Regjeringen legger stor vekt på at norske bedrifter utviser samfunnsansvar i sitt virke globalt. Utenriksdepartementet følger opp dette i fora som FN og OECD, og i nært samarbeid med andre departementer. Arbeidet med samfunnsansvar vil integreres bedre i næringsfremmearbeidet.

9.4 Styrket engasjement i Europa

Europeiske land står Norge svært nær både historisk, politisk og økonomisk. Gjennom EØS-avtalen, Schengen-avtalen og våre øvrige avtaler med EU deltar Norge aktivt i det europeiske samarbeidet. EU er Norges desidert viktigste marked.

Vi ser tegn til bedring i den økonomiske veksten i EU og den ventes å ta seg ytterligere opp. Det er bra for Europa – og bra for Norge. Veksten er likevel fortsatt skjør, og arbeidsledigheten til dels meget høy. Det er viktig for håndteringen av de økonomiske utfordringene fremover at det indre marked videreutvikles. Dette er også i tråd med norske interesser og Regjeringens prioriteringer.

Vi står overfor en tøff global konkurransevirkelighet. Det europeiske samarbeidet og EØS-avtalen er vårt viktigste vern, og vår viktigste mulighet når det gjelder å bygge konkurransekraft og samtidig sikre høye standarder i arbeidslivet.

EØS-avtalen har tjent både EØS/EFTA-landene og EU-landene godt. Den gir norske aktører adgang til det felles indre europeiske markedet, på lik linje med bedrifter fra EU-land. Samtidig gir avtalen vern for forbrukere og rettigheter for nordmenn som ønsker å bo, arbeide og studere i et annet europeisk land.

Regelverket for det indre marked utvikler seg stadig, og det har konsekvenser for Norge. For å kunne påvirke, må vi medvirke og delta på de arenaer avtaleverket gir adgang til.

Også på andre saksfelt som dekkes av Norges avtaler med EU er det i norsk interesse å bidra til gode, felles løsninger på europeisk nivå. På justis- og innenriksområdet samarbeider Norge tett med EU.

Samarbeidet med EU på det utenriks- og sikkerhetspolitiske området er nært. Det er ofte et sammenfall av syn og interesser mellom Norge og EU i slike spørsmål. Begge parter har interesse av samarbeidet, som for eksempel i klimaforhandlingene.

Vi har forventninger til EU om å være garantist for grunnleggende folkerettslige og demokratiske prinsipper i Europa. Norge skal være EUs partner i dette arbeidet, også gjennom EUs naboskapspolitikk. Dette er blitt særlig aktuelt etter Russlands folkerettsbrudd i Ukraina.

EUs klima- og energipolitikk er i omfattende utvikling, drevet frem av et behov for utslippsreduksjoner, forsyningssikkerhet og økt internasjonal konkurransekraft. Den videre utforming av klima- og energirammeverket 2030 og EUs Energiforunion, er av stor betydning for Norge, både som deltaker i det indre energimarked og i kvotehandelsystemet gjennom ESA-avtalen, og som stor energileverandør til EU. Regjeringen vil fortsette å arbeide tett med EU om den videre politikk- og regelverksutforming på områder som berører norske interesser.

Regjeringen la i februar frem Meld. St. 13 (2014–2015) *Ny utslippsforpliktelse for 2030 – en felles løsning med EU*. I tråd med meldingen er det innledet en dialog med EU om en avtale om felles oppfyllelse av klimaforpliktelsen sammen med EU med et klimamål på minst 40 pst. i 2030 sammenlignet med 1990-nivået.

Regjeringen vil føre en europapolitikk som ivaretar norske interesser ved å prioritere tidlig norsk medvirkning i EUs regelverksprosesser, og som bidrar til likeverdige konkurransevilkår for

norske aktører i det indre marked gjennom kontinuerlig å prioritere arbeidet med innlemmelse av nye rettsakter i EØS-avtalen.

Hovedsatsningsområdene for Regjeringen i forholdet til EU er økt konkurransekraft, klima- og energisamarbeidet, forskning og utdanning, justissamarbeidet og samarbeidet om utenriks- og sikkerhetspolitikken. Det årlige arbeidsprogrammet for arbeidet med EU- og EØS-saker oversendes Stortinget tidlig i 2016.

Regjeringen har tatt initiativ til å utvide det nordiske samarbeidet på det europapolitiske området. I 2017 vil Norge inneha formannskapet i det nordiske samarbeidet. Økonomisk omstilling og grønn vekst vil være sentrale områder for økt nordisk samarbeid. Norden er verdens 10. største økonomi, og en av de mest innovative regioner i verden. Bredere kjennskap til særtrekk ved Norden i øvrige europeiske land vil tjene våre interesser.

Regjeringen vil fortsatt bidra til utviklingen av rettsstater og stabilitet på Vest-Balkan, og støtte opp om landenes egne ambisjoner om europeisk tilnærming og integrasjon, enten det gjelder EU eller NATO.

Regjeringen støtter EU i videreutviklingen av Det østlige partnerskapet, som omfatter Ukraina, Moldova, Georgia, Aserbajdsjan, Armenia og Hviterussland. Norge har prosjektarbeid i flere av partnerlandene, og arbeider for å samordne dette med EU.

De nordiske og baltiske land samarbeider nært om spørsmål knyttet til naboskapspolitikken østover.

Tyrkia spiller en viktig rolle i forhold til det øvrige Europa og i landets øvrige nabolag. Det legges derfor vekt på en god dialog og nært samarbeid med Tyrkia.

9.5 Økonomiske bidrag i våre nærrområder – EØS-midlene

Gjennom EØS-midlene har Norge siden 1994 bidratt til sosial og økonomisk utjevning i Europa. Programmene under 2009–2014-ordningene løper frem til 2016/2017. Nytt for denne perioden var at målet om styrkede bilaterale relasjoner mellom giver- og mottakerland ble nedfelt som et selvstendig mål. Norge bidrar dermed til å støtte opp om strategiske utenrikspolitiske prioriteringer gjennom konkrete samarbeidsprogrammer med de 16 mottakerlandene (Bulgaria, Estland, Latvia, Litauen, Polen, Ungarn, Romania, Slovakia, Spania, Tsjekkia, Hellas, Slovenia, Portugal, Kroatia,

Kypros og Malta). I forbindelse med at EØS-finansieringsordningene (2009–2014) utløp 30. april 2014 er det fremforhandlet nye finansieringsordninger for perioden 1. mai 2014 til 30. april 2021. Forhandlingene ble sluttført i juli 2015. Avtalen skal ratifiseres av Stortinget.

Et fremtidsrettet indre marked i Europa er avhengig av konkurransedyktige bedrifter som tar ansvar for miljøet. Gjennom EØS-midlene støttes samarbeidsprosjekter innen klima, grønn innovasjon og næringsutvikling for å legge til rette for nye og fremtidsrettede arbeidsplasser. Programmene støtter opp om arbeidet med næringsfremme i Europa og gir tilgang til nye markeder for de norske bedriftene som deltar. Så langt viser norsk næringsliv større interesse for markeder der EØS-midlene finansierer programmer.

Over 30 pst. av EØS-midlene går til klima, miljø og fornybar energi. Støtten går til forvaltning av hav- og vannressurser, biodiversitet, miljøovervåking, håndtering av kjemikalier og farlig avfall, handlingsplaner for klimatilpasninger samt praktiske tiltak lokalt for å redusere sårbarhet for klimaendringer. Energieffektivisering i industrien og offentlige bygg, innføring av fornybar energi og forskning er sentrale satsningsområder.

Forskning er viktig for økonomisk og sosial utvikling i Europa. EØS-midlene skal styrke forskningskapasiteten og bruken av forskningsresultatene i mottakerlandene gjennom samarbeid med norske institusjoner. Programmet i Polen er det største bilaterale forskningsprogrammet på verdensbasis. Hele 75 av de 104 prosjektene i Polen har norske partnere, som deltar i så vel grunnforskning som anvendt forskning. Dette bidrar til å styrke norsk forskning.

Særskilte programmer retter seg mot sosialt ekskluderte og sårbare grupper. Dette inkluderer romfolk. Norge har derfor en bred tilnærming og støtter tiltak innenfor sektorer som utdanning, helse og justis.

Regjeringen prioriterer innsatsen for å styrke menneskerettigheter, demokratiske verdier, toleranse, det sivile samfunn og rettstaten. Det er etablert et strategisk samarbeid med Europarådet for å styrke fokus på disse utfordringene i mottakerlandene.

Gjennom NGO-programmene kan interesseorganisasjoner og andre frivillige organisasjoner få støtte til kapasitetsbygging og prosjekter for å fremme en aktiv offentlig debatt.

Et viktig ledd i operasjonaliseringen av det bilaterale målet er involveringen av 21 norske fagetater som programpartnere. Fagetatene legger til rette for at norske organisasjoner, institusjoner, bedrif-

ter, arbeidslivets parter og frivillige organisasjoner deltar i samarbeidsprosjekter under programmene. I 2014 hadde om lag en fjerdedel av prosjektene under midlene norsk partner.

9.6 FN – global normgiver

Med sitt universelle medlemskap og helhetlige mandat er FN den viktigste organisasjon for internasjonalt samarbeid. FN bidrar til å løse felles problemer ved utvikling av normer og regler, ved å være et forum for fredelig løsning av interessekonflikter, ved å forebygge og løse voldelige konflikter og bistå i humanitære kriser.

Norges FN-politikk er basert på verdier og interesser. FNs rolle som global normgiver og garantist for folkeretten, herunder havrett, fred og sikkerhet, er av fundamental betydning for norsk suverenitet, ressursforvaltning og interesser, i et rettsbasert internasjonalt system. Norge har betydelig innflytelse i FN i kraft av vårt aktive engasjement, med finansiering, personell, diplomatisk støtte og arbeid for effektivisering og FN-reform. FN-reform er en kontinuerlig prosess, ikke minst fordi FN må tilpasse seg en verden i rask endring. FN-reform er i særlig grad medlemslandenes ansvar og Norge er seg dette ansvaret bevisst.

FN er en solid plattform for videre fremme av norske verdier og interesser på prioriterte områder, som fredsbevaring og forsoning, nødhjelp, rettigheter og likestilling, rettferdig fordeling, fattigdomsreduksjon, helse, energi og klima. Disse områdene vil stå sentralt i vårt arbeid for å nå de nye Bærekraftsmålene frem mot 2030. Regjeringen vil prioritere støtte til sårbare folk, regioner og land som er rammet av kriser og konflikt. FN er bedre plassert enn noen til å spille en nøkkelrolle i sårbare stater, hvor hele spektret av organisasjonens virkemidler kan spilles ut. Men FN må bidra enda sterkere til å bygge bærekraftige og inkluderende stater som overholder menneskerettighetene og følger internasjonale normer.

Selv i en situasjon der den globale fattigdommen er halvert, ser man et økende behov for en vekst som er mer jobbskapende, inkluderende og bærekraftig. Norge vil gjennom økt satsing på utdanning, «skills-gap», entreprenørskap og privat sektor i utviklingspolitikken arbeide aktivt med denne typen problemstillinger. Deler av dette arbeidet vil skje gjennom FN og dens særorganisasjoner.

Det vises til omtale under programområde 03 Internasjonal bistand.

9.7 Fremme menneskerettigheter

I norsk utenriks- og utviklingspolitikk står arbeidet for å styrke vilkårene for en demokratisk utvikling og respekt for menneskerettighetene helt sentralt. Ytringsfriheten er truet i en rekke land, ikke minst i konfliktområder og i svake demokratier. Uavhengige medier er viktige for å avdekke undertrykkning og overgrep og fremme demokratisk deltakelse. Ekstremisme og hatefulle ytringer er et økende problem som må konfronteres uten å gå på akkord med ytringsfrihet og forsamlingsfrihet.

Regjeringen har lagt frem en melding til Stortinget som viser hvordan innsatsen for menneskerettigheter i utenriks- og utviklingspolitikken vil styrkes, særlig gjennom samordning, effektivisering og en mer systematisk bruk av de ulike virkemidlene som er til rådighet.

OSSE, Europarådet og FN er viktige arenaer for dette arbeidet. Regjeringen støtter også oppbyggingen av nasjonale institusjoner som kan styrke beskyttelsen av menneskerettighetene.

Et uavhengig rettsvesen, offentlige forvaltingsorgan, ombudsordninger og nasjonale menneskerettighetskommisjoner er viktige for å sikre at stater utøver sitt ansvar for å oppfylle menneskerettighetene. Menneskerettskonvensjonene skal brukes metodisk for å identifisere staters plikter overfor sin befolkning. FNs høykommissær for menneskerettigheter (OHCHR) er en sentral partner for Norge.

Prosjektsamarbeidet med Russland er fortsatt prioritert, og omfatter prosjekter som støtter opp om menneskerettighetsforsvarere, rettssikkerhet, uavhengige medier og samarbeid mellom frivillige organisasjoner.

Det vises til omtale under programområde 03 Internasjonal bistand.

9.8 Kultur, offentlig diplomati og informasjon

Et positivt og nyansert bilde av Norge i våre viktigste samarbeidsland bidrar til forståelse for norske verdier og politiske prioriteringer. Det styrker også mulighetene for gjennomslag for norske økonomiske, kulturpolitiske og politiske interesser. Målrettet informasjonsarbeid og kulturfremme er derfor diplomatiske virkemidler. Gjennom samarbeid med individer og grupper i viktige samarbeidsland, bidrar utenriktjenesten til kunnskap om og engasjement for Norge.

Regjeringens internasjonale kultursatsing er en integrert del av arbeidet for norske interesser.

Målet med satsingen er å styrke norsk kulturlivs internasjonale muligheter, bidra til et aktivt og levende norsk kulturliv og at norsk kultur er en del av den globale utviklingen innen de ulike kulturfeltene. I arbeidet legges det vekt på den betydning internasjonal kultursatsing har, både for enkeltkunstnere og for kulturlivet som helhet. Utenriksdepartementet vil videreføre det nære samarbeidet med norsk kulturliv, de kunstfaglige organisasjonene med internasjonale sektoroppgaver og Kulturdepartementet. Både kulturpolitiske mål og arbeidet for de samlede norske interesser i utlandet ligger til grunn. Et kvalitativt godt kultursamarbeid støtter opp om forbindelsene med viktige samarbeidsland. Det skal også legges vekt på kultur som næring.

9.9 Konsulær bistand og utlendingsfeltet

Konsulær bistand til nordmenn i utlandet er en av utenriktjenestens hovedoppgaver. Norges tilstedeværelse ved ambassader, generalkonsulater og honorære stasjoner sikrer at de fleste saker løses lokalt. I tillegg gis det bistand fra departementet gjennom Seksjon for konsulære saker, som også omfatter Utenriksdepartementets operative senter.

Norske borgere reiser stadig mer til utlandet, og et økende antall velger å bosette seg utenfor Norge. Både omfanget og kompleksiteten i sakene øker, og medfører ofte en utfordrende balansegang mellom den reisendes ønske om bistand og nødvendige avgrensninger. De konsulære tjenestene som tilbys må vurderes ut fra tilgjengelige ressurser og de grenser folkeretten setter for norske myndigheters handlingsrom i utlandet. Arbeidet med bistand til nordmenn i utlandet videreføres langs de linjer som er fastlagt i Meld. St. 12 (2010–2011), jf. Innst. 396 S (2010–2011) *Bistand til nordmenn i utlandet*.

I 2016 prioriteres særlig arbeid for å sikre at håndteringen av konsulære kriser er i tråd med prinsippene for departementenes arbeid med samfunnssikkerhet og beredskap. Dette arbeidet inkluderer også en videreutvikling av Utenriksdepartementets operative senter. Videre vil kompetansehevinge tiltak rettet mot egne ansatte og medarbeidere ved de norske honorære konsulatene fortsatt være en prioritert oppgave. Dette for å sikre at konsulære tjenester som gis til nordmenn i utlandet i størst mulig grad reflekterer det nivå som er bestemt av Stortinget gjennom Meld. St. 12 (2010–2011).

Utenriktjenesten vil i 2016 styrke informasjonen til publikum på det konsulære området gjennom bredere og bedre tilgjengelig informasjon på Regjeringen.no. Sammen med informasjon på sosiale medier, informasjonsløsninger tilpasset mobiltelefon, nettbrett og datamaskin, har dette vist seg å være et nyttig supplement til andre informasjonskanaler.

Samarbeidet med eksterne etater er sentralt i arbeidet med konsulære saker. Utenriksdepartementet vil derfor videreføre det nære samarbeidet og dialogen med andre fagdepartementer, etater og organisasjoner for å sikre gode konsulære tjenester på riktig nivå til norske borgere i utlandet.

Utlendinger som ønsker å besøke eller flytte til Norge møter norske utenriksstasjoner som første trinn i søknadsprosessen. Utenriksstasjonene fatter førsteinstansvedtak i nær alle visumsaker. For alle utlendingssaker fremmet utenfor Norge er utenriksstasjonene saksforberedende instans. I de sakene de ikke selv fatter vedtak, forbereder stasjonene saker for vedtak i Utlendingsdirektoratet ved å innhente og verifisere opplysninger, intervju søkere og gjennomføre DNA-tester. Stasjonene bistår også i arbeidet med retur av personer uten lovlig opphold. Utenriktjenesten er den største saksbehandleren på utlendingfeltet målt i antall saker; i 2016 vil utenriksstasjonene håndtere nær 225 000 søknader.

Utenriktjenesten har som mål å være en effektiv og serviceorientert førstelinje for utlendingsforvaltningen, og skal fasilitere ønsket innvandring til Norge, særlig turister, forretningsreisende og kvalifiserte arbeidstakere. Samtidig vil

Utenriktjenesten videreføre det særskilte fokuset på ID-kontroll i visum- og oppholdssøknader ved våre utenriksstasjoner. Det er tilsatt 4 regionale ID-eksperter i utenriktjenesten som vil bidra til økt kontroll og kompetanse på området. Utenriktjenesten er rede til å oppta biometri i søknader om oppholdstillatelse straks forutsetningene for dette er på plass. Justis- og beredskapsdepartementet leder denne prosessen. Utenriksdepartementet vil videreføre samarbeidet med Utlendingsdirektoratet om kurs og beste praksis-reiser til utenriksstasjonene for å opprettholde kompetanse, arbeidsflyt og ressurseffektivt arbeid med utlendingssakene ved stasjonene.

Utenriksdepartementet vil fortsette å tjenesteutsette mottak av visum og oppholdssøknader der dette gir effektiviseringsgevinster og/eller er hensiktsmessig av hensyn til økonomi, sikkerhet eller service. Sentralisering av saksbehandlingen av utlendingssaker til knutepunktambassader vil bli vurdert der dette kan gi effektiviseringsgevinster. Representasjonssamarbeidet som Utenriksdepartementet har med mange europeiske land på visumområdet, og med Danmark for oppholdssaker, vil tilpasses den økte tjenesteutsettingen.

Utenriksdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet vil fortsette å arbeide sammen for flere returavtaler og bruke Norges posisjon for å sikre slike avtaler. Utenriktjenesten vil også videreføre DNA-testing i familiegjenforeningssøknader når Utlendingsdirektoratet anmoder om dette. Forutsatt adekvat ressurstilførsel vil utenriktjenesten kunne øke omfanget av DNA-tester.

10 Programområde 03 Internasjonal bistand

Utgifter fordelt på programkategorier

(i 1 000 kr)					
Kat.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Budsjettets stilling pr 1. halvår	Forslag 2016
03.00	Administrasjon av utviklingshjelpen	1 594 805	1 548 234	1 548 234	1 734 220
03.10	Bilateral bistand	3 950 026	3 656 400	3 656 400	3 552 400
03.20	Globale ordninger	16 153 292	18 942 614	18 942 614	19 600 287
03.30	Multilateral bistand	7 003 759	5 797 600	5 797 600	5 632 100
	Sum programområde 03	28 701 882	29 944 848	29 944 848	30 519 007

For 2016 foreslår Regjeringen å bevilge 30 519 mill. kroner til internasjonalt utviklingssamarbeid (ODA)¹ over Utenriksdepartementets budsjett. Dette er 574,2 mill. kroner (1,9 pst.) høyere enn saldert budsjett 2015.

I tillegg til bevilgninger på Utenriksdepartementets budsjett er det foreslått bevilget 2995,8 mill. kroner til klima- og skogtiltak over Klima- og miljødepartementets budsjett samt 34,6 mill. kroner på Riksrevisjonens budsjett til deltakelse i internasjonale organisasjoner som også klassifiseres som ODA.

Samlet ODA-bistand i 2016 utgjør etter dette om lag 33 591,1 mill. kroner², 575 mill. kroner (1,7 pst.) høyere enn saldert budsjett 2015. Samlet forslag til ODA-bistand 2016 tilsvarer 1 pst. av BNI-anslaget for 2016³.

I tillegg til et ambisiøst utviklingsbudsjett forsterkes arbeidet med å målrette, konsentrere og

effektivisere bistanden for å oppnå bedre resultater.

Tusenårsmålene for utvikling, formulert i 2000, er på flere områder oppnådd. Det viser at innsatsen nytter. I 2015 har verden satt seg nye mål – Bærekraftsmålene.

Bistand alene vil ikke kunne finansiere disse målene. Utviklingslandene må mobilisere egne ressurser for å finansiere egen utvikling; de må skape gode rammebetingelser for et bærekraftig næringsliv som kan gi folk arbeid og skaffe skatteinntekter som kan betale for et bedre liv for alle. For å oppnå dette må landene bekjempe korrupsjon og sikre godt styresett. Giverlands bistand bidrar på en lang rekke områder, men alle land må selv ta hovedrollen i egen utvikling skal den lykkes.

Regjeringen tror på den enkeltes evne til å ta gode valg for seg selv og egen familie. Ikke minst ser vi at fattige mennesker tar gode valg når deres muligheter forbedres. I dag går over 90 pst. av alle barn på skole. 84 pst. av verdens befolkning kan lese og skrive. Antall fødte barn per kvinne synker der befolkningen har fått bedre helse, bedre utdanning og mulighet til å forme sin egen fremtid. Regjeringen vil fortsatt støtte fattige lands helse- og utdanningspolitikk for å bedre kvaliteten og sette myndighetene bedre i stand til å løse disse kjerneoppgavene.

¹ *Official Development Assistance* (ODA) er OECDs betegnelse på overføringer av lån, gaver eller faglig bistand som offentlige myndigheter gir direkte til et utviklingsland (stat til stat) eller til multilaterale organisasjoner som FN og Verdensbanken mv.

² Inkl. 41,7 mill. kroner i beregnet mva, som etter omleggingen til nettobudsjettering inngår i Finansdepartementets budsjett.

³ BNI-anslag, jf. Nasjonalbudsjettet 2016, Meld. St. 1 (2015–2016)

Respekt for menneskerettigheter er en forutsetning for at alle grupper skal kunne ta del i utviklingen og bygge sin fremtid, og da gir individuelle rettigheter for liv og eiendom i en fungerende rettsstat beskyttelse. Menneskerettighetene er en grunnleggende verdi også i Norge og i norsk utenriks- og utviklingspolitikk.

De største, felles utfordringene må vi stå sammen om. Grenseoverskridende kriminalitet, terrorisme og voldelig ekstremisme, sykdommer og konflikter påvirker alles sikkerhet, og må løses i fellesskap. Klimautslipp må ned, og miljøsystemene må ivaretas.

Regjeringen har valgt å legge om deler av budsjettet slik at noen få hovedområder gis økonomisk prioritet i 2016. Humanitære og langvarige kriser, også i våre nærområder, vil fortsatt kreve stor oppmerksomhet og store midler de kommende årene. Flyktningssituasjonen i verden er en felles og voksende utfordring. Strømmen av flyktninger har aldri vært større siden andre verdenskrig. Den største økningen i budsjettet går derfor til humanitære formål, og vil bli forvaltet sammen med gode partnere for å redde liv og lindre nød. De andre prioriterte områdene i årets budsjett vil være den langsiktige satsingen på helse og utdanning, næringsutvikling og fredsbygging i sårbare stater. Miljø/klima samt menneskerettigheter og likestilling er viktige prioriteringer og tverrgående hensyn i all norsk bistand.

Til sammen utgjør dette de faktorene Regjeringen mener er de viktigste vi kan bidra med for at fattige land skal kunne ha en god utvikling. Disse valgene krever bevisste prioriteringer i budsjettet.

Regjeringen har allerede tatt viktige skritt for å få flere og bedre resultater av norske bistandskroner. Utdypingen av samarbeidet i de tolv fokuslandene Afghanistan, Haiti, Palestina, Sør-Sudan, Somalia og Mali samt Tanzania, Mosambik, Malawi, Nepal, Etiopia og Myanmar fortsetter. I tillegg til å konsentrere innsatsen innenfor Regjeringens prioriterte områder, ryddes det i 2016 rom til bedre oppfølging og bedre forvaltning gjennom å redusere antall avtaler betalt over bistandsbudsjettet.

En overveiende andel av Norges bistandsprosjekter viser gode resultater. Samtidig må vi erkjenne at man i liten grad kan dokumentere at bistand i seg selv eller alene bidrar til samfunnsendringer i mottagerlandene. Nettopp derfor er vårt politiske samarbeid med mottagerlandene, og spesielt i fokuslandene, i tillegg til grundig forståelse av den politiske økonomien i landet, avgjørende for å nå felles mål.

10.1 Best sammen

FN-systemet, Verdensbanken og de regionale utviklingsbankene bidrar til koordinerte internasjonale innsatser der giverlandsressurser samordnes i felles programmer, fond og finansieringsmekanismer. Hovedformålet er langsiktig og forutsigbar bistand som tar utgangspunkt i landenes egne nasjonale utviklingsstrategier. Dette er kostnadseffektivt og gir høy uttelling. I 2014 ble halvparten av norsk bistand formidlet gjennom multilaterale kanaler.

Norge deltar i styrende organer i FN og multilaterale utviklingsbanker og kan dermed påvirke organisasjonenes prioriteringer og samlede virksomhet, samt kontrollere hvordan beslutninger følges opp. Dette er sentrale aktører for å bekjempe fattigdom og skape en bærekraftig og inkluderende vekst, som ivaretar klimahensyn.

Utviklingsbankene leverer gode resultater og skårer gjennomgående godt på effektivitet og resultatarbeid i uavhengige vurderinger. Utviklingsbankenes styrke ligger i deres brede tematiske engasjement og finansielle muskler. De vil derfor være instrumentelle for å nå de fremtidige bærekraftsmålene og for å mobilisere finansiering i oppfølgingen av den tredje internasjonale konferansen om Finansiering for utvikling i Addis Abeba i juli 2015.

Konferansen i Addis Abeba fant sted etter at Verdensbanken på sitt vårmøte i april reiste spørsmålet om hvordan begrensede bistandsressurser kan innrettes slik at de utløser langt større midler for utviklingsformål fra privat sektor, spare- og pensjonsfond, myndigheter i samarbeidslandene, og andre kilder. Verdensbankens president, Jim Yong Kim, satte problemstillingen på spissen gjennom uttrykket «fra milliarder til billioner». Konferansen i Addis Abeba tok opp denne tråden ved at man i sluttokumentet sterkt vektlegger behovet for å bruke bistanden smartere og mer katalytisk, ikke minst gjennom resultatorienterte, offentlig-private partnerskap.

Bistand kan spille en viktig rolle i arbeidet for å avskaffe fattigdom, spesielt når den benyttes til å utløse andre og større kapitalstrømmer. Ressursmobilisering nasjonalt og internasjonalt samt økte private investeringer er helt sentralt. Gjennom sin ekspertise og sitt solide inntak hos utviklingslandenes myndigheter, ikke minst finansdepartementene, og hos privat sektor, har de multilaterale utviklingsbankene gode forutsetninger for å bidra til økt ressursmobilisering for utvikling. Regjeringen vil bidra til at dette potensialet utnyttes til fulle.

Utviklingsbankene spiller også en viktig rolle i byggingen av gode og transparente systemer for offentlig finansforvaltning som sikrer best mulig utviklingseffekt. De er pådrivere for at utviklingslandene selv skal etablere gode systemer for skatteinnkreving og naturressursforvaltning, investere mer i helse og utdanning, samt legge ikke-diskriminering, likestilling og menneskerettigheter til grunn. Dette er områder Norge har arbeidet målrettet over lengre tid for at utviklingsbankene skal ha høyt på sin agenda og operasjonalisere i sitt arbeid. Alle utviklingsbankene samarbeider også med privat sektor for å bidra til næringsutvikling og jobbskaping.

Konferansen i Addis Abeba satte et sterkt fokus på behovet for økt nasjonal ressursmobilisering, særlig gjennom utvikling av bedre skattesystemer, økt skatteinngang og bekjempelse av ulovlig kapitalflyt. Det er svært viktig at disse sterke normative føringene følges opp, både av samarbeidsland og av giverlandene. I bekjempelse av ulovlig kapitalflyt alene ligger det et potensiale for utviklingsfinansiering som i volum er flere ganger større enn den globale bistanden.

Byrdefordeling mellom medlemslandene i finansieringen av multilaterale organisasjoner er et viktig prinsipp for Regjeringen. Ettersom antallet mellominntektsland har økt betydelig og flere av disse landene blir stadig rikere, mener Regjeringen at særlig øvre mellominntektsland bør øke sine frivillige bidrag.

FNs styrke ligger i samspillet mellom FN som mellomstatlige arena, hvor det forhandles frem enighet om internasjonale normer og standarder, og FN som operasjonell aktør, samt i verdensorganisasjonens legitimitet, universelle mandat og brede tilstedeværelse på landnivå. Som operasjonell aktør er det menneskelige ressurser snarere enn finansiell styrke som må betraktes som systemets viktigste fortrinn. FN har, med alle sine organisasjoner og gjennom sine ansatte, en stor og bred kunnskapsbase som grunnlag for å bistå partnerland i politikkutvikling. FN er derfor en sentral samarbeidspartner for å realisere Regjeringens vektlegging av menneskerettigheter i utenriks- og utviklingspolitikken.

FN har også en unik rolle å spille i land med høy grad av politisk sårbarhet, basert på samspillet mellom FNs tre pilarer: fred og sikkerhet, utvikling og menneskerettigheter. FN er viktig for å følge opp Regjeringens prioriteringer også når det gjelder kvinner og likestilling, utdanning og helse. Til sammen ble 7,5 mrd. kroner kanalisert gjennom FN i 2014.

FN-organisasjonene har jevnt over fått et tydeligere strategisk fokus basert på sine respektive mandater. Videre er den resultatbaserte styringen blitt styrket, og organisasjonene kan nå generelt rapportere om sine resultater på en systematisk måte. Reformarbeidet i FN er imidlertid ikke i mål, og Norge gir høy prioritet til videre reform og effektivisering av FNs utviklingsarbeid.

Ikke minst på det normative området er det nødvendig med konsistente tilnærminger på tvers av organisasjoner og prosesser, basert på felles strategisk planlegging og samarbeid i gjennomføringen. De nye felles retningslinjene for et resultatbasert, effektivt og fleksibelt FN som leverer som én, er et viktig virkemiddel for å få dette til. Regjeringen vil arbeide for at resultatene av slike felles bestrebelser kan dokumenteres på en stadig bedre måte. Et sterkt FN på landnivå krever en bemyndiget felles leder gjennom FNs stedlige koordinator. FNs generalsekretær definerte i 2014 en bredere og tydeligere lederrolle for de stedlige koordinatorer. Regjeringen vil arbeide for at deres forutsetninger for å lykkes i utføringen av det ambisiøse mandatet styrkes.

Frivillige organisasjoner er en annen viktig partner i utviklingssamarbeidet. I underkant av en fjerdedel av norsk bistand blir kanalisert gjennom frivillige organisasjoner, primært gjennom norske frivillige organisasjoner, men også internasjonale og lokale frivillige organisasjoner.

I mange land er de lokale frivillige organisasjonene svake. Gjennom partnerskap med lokale organisasjoner er norske aktører med på å øke kompetansen og bygge allianser mellom grupper slik at de lokale organisasjonene kan fremme sine interesser og påvirke eget samfunn.

De norske frivillige organisasjonene er viktige og kompetente aktører innen den humanitære bistanden. Over halvparten av støtten som kanaliseres gjennom Norges Røde Kors og Flyktninghjelpen kommer fra de humanitære kapitlene. Frivillige organisasjoner vil fortsatt være en viktig kanal for norsk utviklingssamarbeid, både det langsiktige og det humanitære og i gjennomføringen av store satsinger som utdanningssatsingen.

Myndighetene i utviklingslandene er sentrale samarbeidspartnere i langsiktig fattigdomsbekjempelse. Skal et utviklingsland oppnå en bærekraftig økonomisk vekst og sosial utvikling, er det nødvendig med et myndighetsapparat som kan levere tjenester innen helse, utdanning, infrastruktur m.m. til befolkningen, samt legge forholdene til rette for private investeringer.

Norsk stat til stat bistand, det vil si bistand som kanaliseres direkte til offentlig sektor i mot-

takerland, har imidlertid sunket de siste årene, og utgjorde i 2014 kun 8 pst. av total bistand. Dette skyldes blant annet at satsingen på helse og utdanning i stor grad har vært kanalisert gjennom internasjonale organisasjoner og fond. Mye av bistanden gjennom slike kanaler blir til syvende og sist også forvaltet av myndighetene. Nedgangen i stat til stat bistanden har også sammenheng med økningen i humanitær bistand, en bistand som bare i spesielle tilfeller kanaliseres direkte til myndighetene. 6 av de 12 fokuslandene er sårbare stater, hvor myndighetsapparatet er svakt og støtte ofte kanaliseres via frivillige organisasjoner og internasjonale organisasjoner.

10.2 Verdier

Regjeringen har med Meld. St. 10 (2014–2015) *Menneskerettigheter for alle – menneskerettighetene som mål og middel i utenriks- og utviklingspolitikken* lagt frem den første stortingsmeldingen om menneskerettigheter på 15 år. Et samlet Storting støtter meldingens hovedbudskap om at menneskerettigheter skal integreres i alle deler av Norges utenriks- og utviklingspolitikk.

Hovedmålet for Regjeringens menneskerettighetspolitikk er å bidra til økt etterlevelse av de internasjonale menneskerettighetsforpliktelsene. Norges profil skal være tydelig, langsiktig og gjennkjennelig. Norges multilaterale innsats for menneskerettighetene skal speiles i vårt engasjement på landnivå. Regjeringen vil se etter muligheter for å bidra til positiv utvikling på menneskerettighetsområdet i alle land og i alle multilaterale fora vi er engasjert i. Internasjonale menneskerettighetsforpliktelser skal danne grunnlag for bilateral dialog og samarbeid.

Konsentrasjon om utvalgte områder øker norsk gjennomslagskraft. Samtidig bygger Regjeringens menneskerettighetspolitikk på det premiss at alle menneskerettighetene er universelle, udelelige og gjensidig avhengige. Regjeringens innsats for menneskerettighetene vil derfor rettes inn mot tre hovedområder som samlet sett både spisser innsatsen og sikrer en helhetlig tilnærming. Det første området – individets frihet og medbestemmelse – omfatter rettigheter som er sentrale for politisk deltagelse og påvirkning i et åpent og demokratisk samfunn. Arbeid for å fremme ytringsfrihet, tros – og livssynsfrihet, retten til utdanning og å beskytte menneskerettighetsforkjempere gis høyeste prioritet. Regjeringen ser at i flere og flere land er særlig ytringsfrihet, pressefrihet og forsamlingsfrihet under

press. Svekket disse rettighetene, svekkes også andre menneskerettigheter. Norge skal være blant de som leder an internasjonalt for å forsvare disse helt grunnleggende rettighetene.

Det andre området – rettsstat og rettssikkerhet – vektlegger rettsstatsprinsipper og –mekanismer som er en forutsetning for velfungerende og stabile stater. Dette er også viktig for å kunne sikre gode rammevilkår for næringslivet slik at mennesker skal kunne arbeide seg varig ut av fattigdom. Arbeidet med godt styresett, en uavhengig rettspleie og betydningen av individets sikkerhet er viktige innsatsområder.

Det tredje området – likeverd og like muligheter – fokuserer på likestilling og utsatte grupper i samfunnet, med det utgangspunkt at alle innbyggere i staten har samme rettigheter. Innsats for å styrke rettighetene til kvinner, barn, urfolk, personer med nedsatt funksjonsevne og minoriteters rettigheter, inkludert LHBTI-personers rettigheter, prioriteres innenfor dette hovedområdet. Arbeidet for jobbskaping, bl.a. i samarbeid med privat sektor, arbeidstakerrettigheter og retten til mat og helse inngår som en viktig og naturlig del av Regjeringens arbeid for å fremme likeverd og like muligheter.

Norges innsats for menneskerettighetene finansieres over flere bevilgninger. Slik både bør og må det være når menneskerettighetene skal integreres i alle deler av Norges utenriks- og utviklingspolitikk. Dette følger også naturlig av erkjennelsen av at menneskerettighetene både er selvstendige mål og et virkemiddel for å oppnå bærekraftige resultater på andre politikkområder.

Som et ledd i arbeidet med å legge en menneskerettighetsbasert tilnærming til grunn for utviklingssamarbeidet, vil menneskerettigheter heretter inngå som et tverrgående hensyn i bistanden på linje med de tre eksisterende tverrgående hensyn: kvinner og likestilling, klima og miljø og anti-korrupsjon. Relevansen og hensiktsmessigheten mht. oppfølging av de ulike tverrgående hensyn skal vurderes for alle aktuelle tiltak.

Likestilling

Regjeringens tematiske satsninger for kvinners rettigheter og likestilling er utdanning, helse, næringsutvikling, bekjempelse av vold og kvinners deltakelse i arbeid for fred og sikkerhet. Regjeringens utdanningssatsing har spesielt oppmerksomhet på at jenter ikke skal falle utenfor. Dette er et viktig likestillingstiltak fordi det setter jenter i stand til å stille på like vilkår som gutter i

arbeidsmarkedet og bestemme over egne liv og til å forme samfunnet.

Norge har en lederrolle i arbeidet med å styrke kvinners helse. Målet er at kvinner, menn og ungdom over hele verden skal ha tilgang til reproduktive helsetjenester, tilgang på prevensjon, seksualundervisning og rett til å bestemme over egen kropp og seksualitet.

I en tid med en rekke konflikter som får store følger for kvinner er beskyttelse av kvinner og deres rettigheter i krig og konflikt særskilt viktig. De politiske løsningene av konfliktene må innbefatte kvinner som deltakere i fredsprosesser. Både kvinner og menns behov og rettigheter må være del avtaler og post-konflikt oppbygging. En ny handlingsplan for kvinner, fred og sikkerhet for perioden 2015–2018 er rammen for arbeidet.

Bekjempelse av vold mot kvinner er sentralt for å kunne oppnå likestilling. Sentralt står seksualisert vold i konflikt, vold i nære relasjoner samt bekjempelse av kjønnslemlestelse og barne- og tvangsekteskap. Målsetningene for arbeidet er ved ulike virkemidler å forebygge at volden finner sted, gi effektiv juridisk og helsemessig hjelp til de som utsettes og å inkludere gutter og menn som medspillere.

FNs medlemsland vedtok høsten 2015 nye universelle bærekraftsmål med et eget mål på likestilling og integrering av kjønnsperspektivet i hele målsettet. Det er stor grad av sammenfall mellom norske prioriteringer og innholdet i bærekraftsmålene hva gjelder likestilling.

Likestillingen globalt går sakte fremover. Andelen kvinner i verdens parlamenter har økt fra 12 til 22 pst. de siste tjue årene. I noen regioner har kvinners deltakelse i arbeidslivet økt. De senere årene er lovgivning som diskriminerer kvinner blitt fjernet i mange land. Samtidig mangler fortsatt kvinner i mange land rettigheter når det gjelder skilsmisse, statsborgerskap, arv og eiendomsrett til jord. Arbeidet mot kjønnslemlestelse og barneekteskap gir resultater i flere land, men fremdeles utsettes millioner av jenter for vold og overgrep. I noen regioner ser vi at jenter og kvinners rettigheter og situasjon har hatt tilbakeslag eller står på stedet hvil. Midtøsten og Nord-Afrika er områder hvor sosiale og religiøse normer som plasserer kvinner i en underordnet stilling står spesielt sterkt. Dette reflekteres for eksempel i lover og praktisering av lover som gir straffefrihet for voldtekt i ekteskapet og nekter kvinner lik arv- og eiendomsrett.

Kvinnediskrimineringen og kjønnssegregeringen holder også kvinner unna politisk deltakelse. Kvinners rettigheter og deltakelse er et politisk

mål med egen berettigelse, men også en drivkraft for økonomisk vekst, sosial utvikling og bærekraftig fred. Politikk og tiltak som ivaretar både kvinner og menns behov er mer treffsikker og dermed mer effektiv. Når kvinner har tilgang til og kontroll over egne ressurser, for eksempel i landbruket, kan produktiviteten øke. Dette er ikke bare en velferdsgevinst for den enkelte kvinne og hennes familie, men for samfunnet som helhet.

Integreringen av kjønnsperspektivet er en forpliktelse Regjeringen vil arbeide systematisk med, tilpasset den aktuelle situasjonen og sektoren. Norge arbeider systematisk med å bistå landene vi samarbeider med i å gjennomføre de internasjonale forpliktelsene de har påtatt seg for kvinners rettigheter og likestilling. Virkemidlene omfatter blant annet økonomisk støtte til sivil samfunn og er integrert i bistandsprogram og politisk dialog. Norge bidrar også til at rettigheter skal bli en realitet for kvinner og jenter i de fattigste landene, ved å være en av de største giverne til UN Women og FNs Befolkningsfond. EØS-midlene er et av virkemidlene for å støtte opp under likestilling på europeisk plan. Likestillingsarbeidet innbefatter bl.a. samarbeidstiltak for bedre kombinasjon av arbeid og familieliv og etablering av krisesentre.

10.3 Veien ut av fattigdom

Helse

God helse er viktig for enkeltindivider og for en positiv samfunnsutvikling. Både rike og fattige land har et vekstpotensial ved forbedringer i helsesituasjonen. Forverring av helsesituasjonen kan utgjøre en trussel mot velstand og stabilitet. Helse spørsmål griper bredt inn i alle lands samfunnsforhold og er ofte sektorovergripende. Bedre helse fører eksempelvis til at flere kan stå i arbeid og mindre press på kostnadskrevede helsetjenester. Det gjør at landene kan få større økonomisk vekst. Regjeringen vil under FNs nye bærekraftsmål videreføre den sterke innsatsen for bedret mødre- og barnehelse, og for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria. Regjeringen vil bidra til å bygge nasjonal kapasitet i helsesektoren, og fremme landenes eget ansvar for å sikre allmenn tilgang til helsetjenester. Regjeringen vil i 2016 arbeide videre med konsolidering av finansieringsstrømmer til mødre- og barnehelse gjennom Den globale helsefinansieringsordningen GFF. Støtten til Vaksinealliansen Gavi foreslås økt.

Regjeringen vil trekke på lærdom fra ebola-epidemien i vestafrikanske land og legge enda større

vekt på at støtten blir gitt slik at den bidrar til å styrke helsesystemer i fattige land. Vi har vært initiativtakere til og bidrar til evalueringer av det internasjonale samfunns ebolainnsats. Evalueringene skal komme med tilrådninger for avverging og håndtering av helsekriser. Forebygging, tidlig avdekking, kapasitetsbygging og evne til tilpassing i helsesystemer, lokalsamfunnsbasert beredskap, felles overvåkingssystemer og risikovurdering, og forskning og utvikling av vaksiner og medisiner, står sentralt i evalueringene. Det gjør også mobilisering av politisk engasjement og resursmobilisering til global helse.

Vi vil fortsatt være pådrivere for effektivisering av den internasjonale helseinnsatsen. Innovasjon og partnerskap for innovasjon er viktig og må utvikles mer i vår bistand. Regjeringen har under Visjon 2030-initiativet for utdanning og helse lansert en konkurransebasert og katalytisk finansieringsordning for å trekke bredden av norske kompetansemiljøer inn et partnerskap for innovasjon. Målet er å skape innovative løsninger som kan bidra til å nå de nye bærekraftsmålene innen helse og utdanning.

Regjeringen vil gjennom innsatsen for global helse fremme menneskerettigheter og bekjempe stigmatisering og diskriminering. Det gjelder særlig kvinner og sårbare grupper som menn som har sex med menn, mennesker som injiserer narkotika og mennesker som selger sex. Norge støtter opp om visjonen til FNs aidsprogram om eliminering av nysmitte, diskriminering og aidsrelatert død. Spesielt viktig er det å eliminere smitte fra mor til barn.

Med strategien for styrket internasjonal innsats mot kjønnslemlestelse (2014–2017), vil Regjeringen bidra til avskaffelse av denne skadelige praksisen som rammer jenter og kvinner. Dette skal gjøres gjennom økt støtte til sivilt samfunn og internasjonale organisasjoner, tett samarbeid med likesinnede land, bl.a. Somalia som nytt pilotland, og styrking av helsesektorens rolle.

Utdanning

Tilgang til utdanning for alle legger grunnlaget for en positiv utvikling både for den enkelte og for samfunnet. Kunnskap er en forutsetning for at mennesker skal kunne skape seg en trygg og forutsigbar hverdag og komme ut av fattigdom. Et land som skal utvikle seg og vokse økonomisk, trenger tilgang til utdannet arbeidskraft. Utdanning er også viktig for å nå andre bærekraftsmål, ikke minst for helse. Historien har vist at ikke noe land har oppnådd bærekraftig økonomisk og

sosial utvikling uten å ha en befolkning med høy grad av lese-, skrive- og regneferdigheter.

Utdanning er også en viktig forutsetning for å skape stabilitet og utvikling i et land og områder som er rammet av krise og konflikt. I og rundt Syria snakker man om faren for tapte generasjoner av barn. En av de største flyktningkrisene etter den andre verdenskrig må møtes med både umiddelbare og langsiktige tiltak, inkludert en målrettet satsing på utdanning for utvikling i områdene flyktningene kommer fra.

Den internasjonale utdanningsbistanden har vært fallende, og det er et økende gap mellom behov og tilgjengelige midler. For å snu den negative trenden, har Regjeringen gjort utdanning til sin hovedprioritet innen utviklingspolitikken. Norge har gått i bresjen for en ny internasjonal offensiv som skal sikre relevant utdanning av god kvalitet for alle. Gjennom politisk lederskap, diplomati og strategisk økonomisk støtte skal Norge være en global pådriver for at alle barns rett til utdanning oppfylles, også de mest marginaliseres, slik at verden når FNs nye bærekraftsmål på utdanning og derigjennom bidra positivt til oppnåelsen av alle bærekraftsmålene.

Toppmøtet om utdanning for utvikling i Oslo i juli var et viktig skritt på veien for å få utviklingsland, givere og private investorer til å prioritere utdanning. Under toppmøtet lanserte statsminister Solberg en høynivåkommisjon for finansiering av utdanning sammen med statslederne fra Chile, Indonesia og Malawi, samt Unescos generaldirektør. FNs spesialutsending for utdanning Gordon Brown vil lede kommisjonen. FNs generalsekretær vil motta kommisjonens rapport under generalforsamlingen i 2016. I den oppsummerende erklæringen fra toppmøtet i Oslo fremheves det at kommisjonen vil styrke det globale arbeidet for å mobilisere ressurser til utdanning. Erklæringen gir også retning for en styrking av det globale arbeidet med utdanning i krise- og konfliktsituasjoner, jenters utdanning og kvalitet og læring.

Det skal ikke bare investeres mer, men også mer effektivt. Norge fortsetter å være en pådriver for innovasjon og nye partnerskap. Norge har i samarbeid med Verdensbanken tatt initiativ til å utvikle gode modeller for resultatbasert finansiering (RBF) på utdanningsfeltet, etter modell av helsesatsingen. Det arbeides også for effektiv bruk av teknologiske hjelpemidler for å styrke kvaliteten og øke utbredelsen av utdanning bl.a. i samarbeid med private aktører. Målet er å skape innovative løsninger som kan bidra til å nå de nye bærekraftsmålene. Den norske innsatsen fokuserer særlig på utdanning for jenter, utdanning i krise

og konflikt, samt på å få til et nødvendig globalt kvalitetsløft. I lys av de store ungdomskullene som vil entre arbeidsmarkedet i de kommende år, særlig i Afrika sør for Sahara, styrker Regjeringen også innsatsen for yrkesfaglig opplæring og oppbygging av ferdigheter som er relevante for fremtidens arbeidsmarked.

Hensynet til barn med nedsatt funksjonsevne er gjennomgående i alt vi gjør. Utdanningsmidlene kanaliseres i all hovedsak gjennom multilaterale kanaler. De viktigste multilaterale samarbeidspartnerne på utdanning vil i 2016 være Det globale partnerskapet for utdanning, som får en betydelig økning, Unicef, Unesco, Verdensbanken og Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO). I tillegg vektlegger Regjeringen samarbeid med andre store givere som Storbritannia, USA og Tyskland, i den hensikt bedre å kunne oppskalere og koordinere innsatsen. Det arbeides bl.a. med et felles fond for læremateriell og felles innsats for yrkesfaglig opplæring. Frivillige organisasjoner spiller en viktig rolle for å nå de mest marginaliserte gruppene og for å nå ut i krise- og konfliktsituasjoner. De fortsetter å være viktige partnere i utdanningsinnsatsen. I tillegg styrkes bilateralt samarbeid i og med utvalgte utviklingsland.

Inkluderende vekst

Andelen mennesker som lever i ekstrem fattigdom er mer enn halvert i løpet av de siste 25 årene. Dette skyldes robust økonomisk vekst, basert på sterk internasjonal handel og ulike lands kompetansefortrinn.

Svakt styresett ligger til grunn for mange av de problemer som begrenser næringslivets muligheter i utviklingsland. Et lønnsomt, bærekraftig og mangfoldig næringsliv er avhengig av gode rammebetingelser. En effektiv og velfungerende offentlig forvaltning bidrar til forutsigbarhet, reduserte kostnader og mindre korrupsjon. Dette er avgjørende faktorer for næringslivets investeringsvilje og evne til å skape økonomisk avkastning og trygge arbeidsplasser. Ikke minst er det viktig å bidra til statens kontroll med finansielle ressurser, slik at skatter innkreves og forvaltes på en forsvarlig og åpen måte.

Mange utviklingsland har i dag en politisk målsetting om å tiltrekke seg økte investeringer og bli uavhengige av bistand. I Afrika, som fortsatt er det mest bistandsavhengige kontinentet, utgjør bistanden under 30 pst. av samlede kapitalstrømmer. Næringslivets investeringer er blitt langt viktigere enn bistand i flere utviklingsland. En slik utvikling er ønskelig. Det viktige fremover er at

veksten blir jobbskapende, inkluderende og bærekraftig. Bistanden må brukes mer katalytisk slik at den bidrar til å utløse private investeringer og jobbskaping.

Parallelt med den økonomiske veksten har også forskjellene økt, både mellom land og internt i land. Selv om veksten fortsetter på samme nivå, kan like fullt målet om å utrydde ekstrem fattigdom innen 2030 være uopnåelig hvis inntektsfordelingen ikke blir jevnere. Det er således avgjørende at veksten bidrar til jobbskaping. Arbeid gir bedre levekår, økonomisk vekst, høyere produktivitet og sosial integrasjon. Det utvikler ferdigheter hos den enkelte, styrker kvinners posisjon og er en stabiliserende faktor i samfunnet. For å lykkes med å skape inkluderende vekst må næringslivet i utviklingsland i større grad diversifiseres og integreres i den globale økonomien.

For norsk bistand betyr dette at ettersom bistandens relative betydning reduseres, bør bistandsmidlene benyttes mer strategisk og katalytisk for å bidra til at andre kapitalkilder sikrer en velfungerende og bærekraftig økonomi.

Når det gjelder valg av kanaler og samarbeidspartnere legger regjeringen til grunn at norske fortrinn må utnyttes på en god måte, samtidig som vi må erkjenne andres fortrinn. Multilaterale organisasjoner har tilstedeværelse, kapasitet og kompetanse som gjør dem til viktige samarbeidspartnere i mange land. Multilaterale instrumenter kan ha sterkere risikoreduserende effekt enn bilaterale ordninger på grunn av institusjonenes størrelse og betydning for vertslandets myndigheter. I tillegg har slike organisasjoner en viktig rolle når det gjelder ressursmobilisering og koordinering i utviklingsland.

Geografisk konsentrasjon og fokusland

Regjeringen arbeider med å effektivisere utviklingspolitikken langs flere linjer. Dette omfatter reduksjon av antall land som mottar norsk bistand, styrking av innsatsen i en gruppe prioriterte land kalt fokusland, samt økt innsats for å forenkle og forbedre forvaltningen av bistanden. Sistnevnte inkluderer reduksjon i antall bistandsavtaler og vurdering av nedre beløpsgrenser for ulike ordninger.

Det ble fra 2015 besluttet å styrke innsatsen i noen utvalgte land, kalt *fokusland*. I første omgang ble 12 land valgt ut, fordelt på to grupper. Den første inkluderer sårbare stater/områder med vekt på stabilisering og fredsbygging ved siden av sosial og økonomisk utvikling, og omfatter Afghanistan, Haiti, Mali, Palestina, Somalia og Sør-

Sudan. Den andre gruppen består av land i utvikling, med økende vekt på godt styresett, inkludering og bærekraftig økonomisk vekst, ressurs- og inntektsforvaltning, og omfatter Etiopia, Malawi, Mosambik, Myanmar, Nepal og Tanzania. Antallet fokusland vurderes utvidet over tid.

Fokusland vil være et naturlig utgangspunkt for å vurdere satsninger innen prioriterte områder som helse og utdanning. Samtidig skal innsatsen i hvert enkelt fokusland konsentreres om noen sektorer. Vi skal ha et bredt og fattigdomsrettet engasjement, men vi skal ikke gjøre alt. Innsatsen skal fokuseres innen de områder der vi i størst mulig grad kan utgjøre en forskjell i det enkelte fokusland.

I fokuslandene vil Norge ha samarbeid og dialog med myndighetene. Utviklingen med hensyn til respekt for menneskerettighetene vil være viktig, blant annet for innretning og oppfølging av det bilaterale samarbeidet. Utviklingsland rammes hardest av klimaendringene, og miljø og bærekraft vil være en sentral dimensjon i samarbeidet med fokusland.

Det arbeides nå med å konkretisere oppfølgingen av fokusland. Dette arbeidet inkluderer gjennomgang og styrking av system og rutiner for å foreta menneskerettighets- og demokravurderinger, politisk økonomi-analyser og resultatmåling og –rapportering, utarbeidelse av landstrategier, nye maler for overordnede samarbeidsavtaler, og vurdering av særskilte tilpasninger når det gjelder samarbeid med sårbare stater. Det vil utvikles tettere partnerskap med fokuslandene. Dette innebærer økt oppmerksomhet og ressursbruk fra norsk side.

Gjennom å konsentrere mer av landkompetansen og kontroll- og oppfølgingskapasiteten i Utenriksdepartementet, Norad og ved ambassadene om fokuslandene, ønsker vi å oppnå økt effektivitet, bedre tiltaksoppfølging og dermed bedre måling og formidling av resultater.

I budsjettet for 2015 varslet Regjeringen en forsiktig *geografisk konsentrasjon*, et viktig virkemiddel for å kunne følge opp utviklingssamarbeidet bedre i øvrige samarbeidsland. Det overordnede målet om fattigdomsreduksjon er gitt prioritet i arbeidet. Det legges derfor opp til at bistand til en del høyere mellominntektsland fases ut. I tillegg fases bistanden ut i noen lavere mellominntektsland og lavinntektsland der norsk bistandsengasjement i utgangspunktet er beskjedent.

Listen over samarbeidsland for 2016 følger i vedlegg 1. Den er utvidet med ett land i forhold til listen for 2015, til 85 land, ved at Sierra Leone

er inkludert. Dette skyldes at situasjonen etter ebolakrisen gjør det nødvendig med forlenget innsats.

Humanitær bistand står i en særstilling og må styres av humanitære behov. Konsentrasjonen skal ikke legge begrensninger på hvor Norge kan bidra med humanitære midler. Videre er heller ikke norske frivillige organisasjoner omfattet av den geografiske konsentrasjonen. Dette innebærer at norske frivillige organisasjoner fortsatt vil kunne søke støtte over kap. 160, post 70 Sivilt samfunn, til tiltak i land som ikke står på listen over samarbeidsland, inkludert til tiltak som tidligere har vært støttet over andre budsjettposter.

Norfund skal være en fleksibel, troverdig og langsiktig partner for kommersielle aktører. Norfund gis derfor unntak fra listen over samarbeidsland. Norfund forutsettes samtidig å vektlegge sektormessig og geografisk konsentrasjon for å oppnå resultater effektivt og at investeringer i MUL og Afrika sør for Sahara prioriteres.

For all annen bistand er hovedregelen at det ikke skal inngås nye avtaler om bistand til land som ikke står på listen over samarbeidsland. Unntak vil kunne gjøres i enkelttilfeller, dersom konsentrasjonen får uforholdsmessige og uforutsette negative konsekvenser.

10.4 Felles utfordringer

Norge skal bli et ledende land innen *miljørettet utviklingssamarbeid* og bidra til det grønne skiftet. Arbeidet med *klima* er gitt økt prioritet i utenriks-tjenesten og en tydeligere plass i Norges utenriks- og utviklingspolitikk. For å oppnå resultater på disse områdene brukes deler av bistandsbudsjettet i skjæringspunktet mellom tiltak mot fattigdomsbekjempelse og globale klima- og miljøutfordringer. Norges mål er å bidra til å forebygge og løse globale og regionale klima- og miljøutfordringer gjennom internasjonalt kunnskapsbasert samarbeid. I arbeidet vil man bestrebe seg på utvikling av effektive modeller for privat-offentlig samarbeid og se på hvordan bistandsmidlene kan brukes effektivt for å utløse investeringer fra privat sektor til klima- og miljøtiltak.

Ifølge FN's klimapanel fører klimaendringene til mer ekstremvær, kamp om naturressurser, mangel på mat og vann, økte helseproblemer, redusert økonomisk vekst og økte forskjeller. Konsekvensene er også alvorlige for biologisk mangfold og øvrige naturressurser. Klimaendringene vil forverre vilkårene for utvikling og bidra til økt fattigdom i de fleste utviklingsland,

noe som igjen vil kunne bety økt risiko for voldelige konflikter og flyktningestrømmer.

Mye av det multilaterale arbeidet på klimaområdet er fokusert på forhandlingene under FN om en ny klimaavtale i Paris i desember 2015 og oppfølging av denne. Målet er å fremforhandle en ny og ambisiøs avtale som omfatter alle land og som kan tre i kraft fra 2020. Et vellykket klimatoppmøte i Paris er viktig for å sikre en utvikling i tråd med togradersmålet og å skape bærekraftige lavkarbonsamfunn globalt. Samtidig kan en ikke vente på resultatet av disse forhandlingene før det handles. Regjeringen prioriterer derfor også tiltak for å begrense og redusere utslipp av klimagasser og tiltak for tilpasning til klimaendringer i utviklingsland, både bilateralt og gjennom multilaterale kanaler. Hovedvekten ligger på skogbevaring, tilgang til ren energi, klimafinansiering, utfasing av subsidier til fossile brensler, kortlevde klimaforurensere, og klimatilpasning med satsing på mat- og ernæringsikkerhet, vær- og klimatjenester, landbruksforskning, forebygging av naturkatastrofer og bevaring av naturmangfold.

Regjeringen vil arbeide for internasjonale mekanismer som kan mobilisere større ressurser for langsiktig og forutsigbar finansiering av klimatiltak i utviklingsland. Det grønne klimafondet gis særlig prioritet som finansieringskanal.

Verdens helseorganisasjon har funnet at luftforurensning utgjør en langt større helserisiko enn tidligere antatt, med over syv millioner dødsfall årlig. Regjeringen ønsker å opprettholde en sterk innsats for å redusere utslipp av kortlevde klimaforurensere i utviklingsland, spesielt sot, fordi tiltak vil ha dobbel gevinst i form av både redusert luftforurensning og begrensede klimagassutslipp. Gjennom støtte til renere og mer effektive kokeovner vil det bli mindre helsefarlig luftforurensning og mindre press på bruk av skog til brensel. Tiltak som har helseeffekt vil bli prioritert. Norge fører an på dette området og skal bidra til å styrke oppmerksomheten internasjonalt om helsegevinster forbundet med reduksjon av kortlevde klimaforurensere.

Det er et mål å bidra til økt global *matsikkerhet*. Det er bred internasjonal enighet om at dersom matproduksjonen skal holde tritt med befolkningsveksten på en klimarobust måte, må innsatsen de neste 35 årene rettes mot økt produktivitet per arealenhet. Dette er særlig viktig for matproduksjon i Afrika, som vil få halvparten av den globale befolkningsøkningen i samme periode. Samtidig som Afrika er sårbar for konsekvensene av klimaendringer, disponerer kontinentet mer enn 60 pst. av verdens udyrkede landbruksområder.

En rekke internasjonale satsinger i regi av FN, Verdensbanken, USAID og EU understreker at retten til mat er en menneskerettighet. Målet er å sikre en inkluderende og rettferdig utvikling som gagnar småbrukerne og dermed ca. 80 pst. av verdens fattige. Flertallet av disse småbrukerne er kvinner. Regjeringens støtte til matsikkerhet vil derfor bidra til å redusere rural fattigdom. Regjeringen stiller seg bak den globale alliansen for klimasmart landbruk som ble lansert under klimatoppmøtet i september 2014.

Vannressurser og knapphet på vann er en av de «globale megatrender». Sammen med klima, energi, matsikkerhet, urbanisering og tap av biologisk mangfold setter dette klare rammer for utvikling. Konkurransen om knappe vannressurser blir forsterket av klimaendringene og er økende i mange land og regioner. Hvilke geopolitiske og utenrikspolitiske konsekvenser dette vil kunne få er vanskelig å forutsi. Vi kan forvente at naturkatastrofer, mer nedbør og ekstremvær, pandemier og kamp om vann i økende grad vil spille inn på stabilitet og konflikt.

Etablering av overnasjonale samarbeidsmekanismer for felles forvaltning av vannressurser er en nøkkel til å redusere konfliktnivået. Verdens økonomiske forum la frem en rapport på Davosmøtet i 2015 som viser at knapphet på vann nå anses som en av de viktigste risikofaktorene for næringsliv, økonomisk utvikling og helse. Rapporten viser at risiki for næringslivet flytter seg fra økonomiske faktorer til miljøfaktorer som klimaendringer og vannknapphet. Fra norsk side vil vi fortsette å bidra til å sette fokus på felles forvaltning av lokale og grenseoverskridende vannressurser som et bidrag til regional integrasjon og fred og forsoning. Vanndiplomati vil bli viktigere i tiden framover.

Tilgang til rent vann og tilfredsstillende sanitærløsninger er viktig for utvikling. Uten tilgang til vann og sanitær vil ikke viktige utviklingsmål som helse, utdanning og likestilling nås. Kvinner og barn bruker mye tid på å hente vann – ofte av helsefarlig kvalitet. Jenter fullfører ikke utdanningen når skolene ikke har sanitæranlegg. 3,4 millioner mennesker dør hvert år på grunn av vannrelaterte sykdommer. Tusenårsmålene hadde som mål at andelen som ikke hadde tilfredsstillende vannforsyning og sanitær skulle halveres innen 2015. Målet for vannforsyning vil bli nådd, mens vi på sanitærområdet er langt unna. Fortsatt mangler imidlertid 663 millioner mennesker tilgang til tilfredsstillende vannforsyning og 2,4 milliarder akseptable sanitærløsninger. Norge bidro til å inkludere vann og sanitær som eget bærekraftsmål.

Fremover vil Regjeringen styrke budsjettet for vann og sanitær, samt bidra til bedre forvaltning av vannressurser. Økningen vil komme innen prioriterte områder som helse, utdanning, klimatilpasning og konfliktreducerende tiltak. Det forutsetter at det er egnede programmer som kan støttes gjennom multilaterale kanaler, sivilt samfunn og bilateralt. Dette vil komme i tillegg til den satsningen som allerede skjer innen vann og sanitær i nødhjelpsarbeidet.

Fisk utgjør opptil 70 pst. av proteininntaket i enkelte fattige land, og behovet for fisk øker. Fiskerisektoren gir arbeid til mellom 160 og 200 millioner mennesker. Svært mange av disse er blant verdens fattigste, og befinner seg i land i sør. Norge er faglig sett i verdenstoppen innenfor fiskeriforvaltning og akvakultur. Denne kompetansen utgjør grunnlaget for det nye programmet «Fisk for utvikling» som Regjeringen iverksatte i 2015. Programmet vil omfatte tiltak innen utdanning og forskning, næringsutvikling og akvakultur, samt forvaltning, lover og regler. Nansenprogrammet, med det nye forskningsfartøyet som er under bygging, vil være en viktig komponent i Fisk for utviklingsprogrammet. Sekretariatet for programmet er lagt til Norad.

Regjeringen prioriterer styrket satsing på privat næringsliv. Målet er en ny giv til landbruksutvikling, særlig i Afrika. Gode og forutsigbare rammebetingelser for offentlig-privat samarbeid og privat næringsliv, samt styrking av bruks- og eiendomsrettigheter for småbønder, og særlig for kvinner, er sentrale elementer i satsingen. Å redusere tap av mat, som i dag anslås til 30 pst. av all mat, er en viktig oppgave som vil gi stor klimaeffekt. Norge samarbeider derfor tett med FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO) for å sette tap av mat på det internasjonale sakskartet.

Regjeringen vil støtte utviklingslands innsats for å gjennomføre internasjonale konvensjoner og avtaler om biologisk mangfold. Regjeringen prioriterer å bekjempe miljøkriminalitet og tiltak for å styrke kunnskapsgrunnlaget samt å gjøre dette mer tilgjengelig for utviklingsland.

Regjeringen gir *energi* en viktig plass i norsk utenriks- og utviklingspolitikk. Energitilgang er en grunnleggende forutsetning for økonomisk og sosial utvikling og fattigdomsbekjempelse. En stor del av verdens befolkning har ikke tilgang til elektrisitet og mange bruker ineffektiv brensel til koking. Energisektoren står for over 60 pst. av utslipp av klimagasser og valg av energibærere kan ha betydelige miljøkonsekvenser. Regjeringen vil bruke utviklingsbudsjettet strategisk for å fremme fornybar energi og energieffektivisering.

Norges bidrag til å øke andelen fornybar energi i våre samarbeidsland er et viktig bidrag til å redusere utslippene av klimagasser. Det er viktig at satsingen har realistiske mål og gir målbare resultater. Se nærmere omtale av satsingen under omtalen av kap.166, post 74 Fornybar energi.

Riksrevisjonen har gjennomført en undersøkelse av norsk bistand til ren energi i perioden 2000–2013. Rapporten viser at satsingen ikke har gitt gode nok resultater. Med utgangspunkt i Riksrevisjonens anbefalinger og Stortingets anmerkninger har Utenriksdepartementet satt i gang arbeid med en ny strategi for fornybar energi i utviklingspolitikken. Regjeringens satsing på klima, fornybar energi, miljø og bærekraftig utvikling må ses i en helhetlig sammenheng. Redusert støtte til fornybar energi de senere årene har gitt rom for en styrking av klimainnsats blant annet gjennom bidrag til det grønne klimafondet, rene kokeovner, og innsats for utfasing av fossile subsidier. I tillegg har Regjeringen ønsket å dreie innsatsen innenfor fornybar energi mer i retning av private investeringer, og kapitaltilførselen til Norfunds investeringer i fornybar energi er dermed blitt økt. I 2015 økte kapitaltilførselen til Norfund med 250 mill. kroner, og den foreslås økt med ytterligere 20 mill. kroner i 2016, jfr. egen omtale under kap. 161 Næringsutvikling, postene 75 og 95. Redusert støtte til fornybar energi de senere årene er også resultat av strategiske valg og justeringer av prosjektporteføljen om færre land, kanaler og initiativ for å sikre bedre styring og resultatoppnåelse.

Regjeringen støtter arbeidet for å gi utviklingsland tilgang til bærekraftige energitjenester gjennom et omfattende bilateralt og multilateralt samarbeid. Afrika er hovedsatsingsområde, men utvalgte land i Asia og Latin-Amerika gis også støtte.

Investeringer i produksjon av fornybar energi skjer i hovedsak med privat og kommersiell kapital. Bistandsmidlene benyttes strategisk for å redusere risikoen og tilrettelegge investeringsmulighetene for de private aktørene. Innsatsen vil særlig vektlegge kapasitetsbygging og institusjonsbygging og bygging av kraftlinjer- og distribusjonsnett. Teknologiske nyvinninger, særlig solenergi, har gjort fornybar energi betydelig billigere, og vannkraft, sol og vind er aktuelle energikilder.

I forbindelse med utarbeidelse av den nye strategien for fornybar energi i utviklingspolitikken, legges Energy+ ned som eget prosjekt. Relevante komponenter vil bli videreført i utvalgte samarbeidsland. Utviklingen av et eget,

frittstående internasjonalt energiinitiativ som Energy+ har skapt usikkerhet om prioriteringer og strategiske målsettinger for helheten av norsk innsats på energi og klima i bistanden. Det har dessuten vist seg utfordrende å få andre partnere innenfor offentlig så vel som privat sektor til å forplikte seg.

I tillegg har Energy+ møtt uforutsette utfordringer i prioriterte land som Kenya og Liberia som har gjort det vanskelig å komme i gang. Siden Energy+ ble lansert høsten 2011 har også FN vedtatt et eget bærekraftsmål for energi, og Sustainable Energy for All (SE4All) er blitt etablert som et eget FN-initiativ. Dette har redusert behovet for Energy+ som instrument for å fremme SE4All-målene. Med en ny strategi er det derfor behov for å konsolidere den norske energibistanden, unngå dupliseringer, rasjonalisere ressursbruken, satse i færre land og redusere antall internasjonale energiinitiativ Norge er engasjert i.

Norge spiller en sentral rolle i SE4All. Målsettingen er innen 2030 å skaffe energitilgang til alle, doble forbedring av energieffektivitet og doble andelen fornybar energi. Norge har arbeidet aktivt for å få til et eget energimål under FNs nye bærekraftsmål fra 2015 som bygger på SE4All målene om universell tilgang.

Offentlige bistandsmidler alene er ikke tilstrekkelig for å nå FNs målsetting om energi for alle innen 2030. For å dekke det store investeringsbehovet og nå dette målet, er det helt nødvendig å mobilisere privat kapital. I meldingen til Stortinget om næringsutvikling har Regjeringen lagt frem forslag om virkemidler som kan gjøre det lettere for privat sektor å investere i fornybar energi i utviklingsland. Multilateralt vil International Finance Corporation (IFC), Verdensbankgruppens privat sektor-arm, være en viktig samarbeidspartner. IFC har spisskompetanse og disponerer forskjellige virkemidler for mobilisering av privat kapital innen energi- og klimarelevante investeringer.

For ressursrike utviklingsland kan inntekter fra god forvaltning av naturressurser utgjøre langt mer enn bistand kan. Olje og gass kan bli viktige kilder til økonomisk og sosial utvikling dersom landene mestrer utfordringer som svakt styresett, korrupsjon og miljøskader. Norge har over førti års erfaring med petroleumsforvaltning og har gitt petroleumsrettet bistand siden tidlig på åttitallet. Regjeringen vil videreføre programmet Olje for utvikling (Ofu) som et sentralt virkemiddel i norsk bistand.

10.5 Konflikt og sårbare stater

Sårbare og konfliktrammede stater utgjør en av de største utfordringene for global sikkerhet og stabilitet. I sårbare stater må det bygges fred og sikkerhet for å oppnå utvikling. Regjeringen fremmet i juni 2015 en melding til Stortinget om globale sikkerhetsutfordringer i utenrikspolitikken. Fenomener som terrorisme, voldelig ekstremisme, organisert kriminalitet, piratvirksomhet og sikkerhetsutfordringer i det digitale rom skaper konflikt og hemmer utvikling, vekst og velferd. De kan finne grobunn i og ytterligere svekke stater som allerede er preget av sårbarhet, vold og konflikt. Globalisering og teknologisk utvikling har ført til at slike sikkerhetsutfordringer i økende grad har grenseoverskridende og svært alvorlige konsekvenser, de kan spre seg til nærliggende land og destabilisere hele regioner. Vi opplever også den største flyktningkrisen siden den andre verdenskrig. Dermed øker faren for at slike sikkerhetsutfordringer kan spre seg til land preget av orden og velstand – også til Norge.

Det er et viktig mål for Regjeringen å styrke de sårbare landenes egen evne til å forebygge og bekjempe terrorisme, organisert kriminalitet, piratvirksomhet og digitale trusler. Oppbygging av legitime og effektive institusjoner, økt tilfang og deling av kunnskap og analyse, og internasjonal koordinering i sårbare stater, bidrar til å forhindre at det oppstår nye områder som kan utnyttes som arnested for grenseoverskridende trusler. Dermed øker det også vår sikkerhet. Utenriks- og sikkerhetspolitikk blir innenrikspolitikk.

Det er de sårbare statenes egen befolkning som rammes hardest. Prognoser fra Verdensbanken viser at omtrent halvparten av verdens fattige vil være bosatt i sårbare stater fra 2018. Det er de sårbare statene som har kommet kortest i å oppnå Tusenårsmålene. Innsats i slike stater finner dermed sted i skjæringsfeltet mellom utenrikspolitikk, sikkerhetspolitikk og utviklingspolitikk.

Regjeringen har lansert tolv fokusland, hvorav seks er i kategorien «sårbare stater/områder». Det gjelder Afghanistan, Haiti, Palestina, Sør-Sudan, Somalia og Mali. Stabilisering, freds- og statsbygging vektlegges i samarbeidet med de seks landene. Hensynet til menneskerettigheter skal stå sentralt og integreres i innsatsen på landnivå. Særlig vekt skal legges på å bedre situasjonen for de som er hardest rammet av krig og fattigdom. Ved å bruke ekstra ressurser på et begrenset antall fokusland og prioritere noen få tema, skal forvaltningen av bistandsmidlene bli

grundigere, mer kunnskapsbasert og virkningsfull.

Norges innsats i disse landene skal i) fremme politisk stabilisering for å legge et bredest mulig grunnlag for langsiktige nasjons- og statsbyggingstiltak, ii) bidra til å sette stater bedre i stand til å håndtere egne sikkerhetsutfordringer, iii) forebygge konflikt, beskytte sivile, og skape fred og stabilitet gjennom å støtte oppunder internasjonale og regionale militære og sivile operasjoner, iv) bidra til å styrke myndighetenes legitimitet innad i landet ved at de tar større ansvar for befolkningen og realiserer sine menneskerettsforpliktelser, og v) bidra til å legge forholdene til rette for sosial og økonomisk utvikling.

Stabilisering og positiv varig endring i sårbare stater er svært utfordrende og tidkrevende. Støtten må derfor være langsiktig, og Norges engasjement bør normalt videreføres under politiske og humanitære kriser. Valg av innsatsområder, verktøy, partnere og kanaler må tilpasses hvert enkelt land. Måloppnåelse vil være utfordrende og risikoen høyere enn i andre land vi samarbeider med.

En av de beste investeringene vi kan gjøre for å skape utvikling i sårbare stater er innsats for fred og forsoning. Målsettingen er å bevege partene bort fra våpenbruk og inn i politiske prosesser. Norge har særlige forutsetninger for å arbeide fram konkrete løsninger og være en aktør i kjernen av fredsbestrebelse.

Under Busan-konferansen i 2011 forpliktet Norge seg til å følge de såkalte New Deal-prinsippene for innsats i sårbare stater. De innebærer styrket fokus på stats- og fredsbygging, vekt på nasjonalt eierskap til utviklingsprogrammer – og mer forpliktende samarbeid og åpenhet mellom internasjonale partnere. FN, Verdensbanken og OECD/DAC legger New Deal-prinsippene i økende grad til grunn for sitt arbeid. Erfaringene på landnivå siden 2011 viser imidlertid at det er vanskeligere og tar lengre tid enn forventet å oppnå de ønskede endringer. Norge deltar i en internasjonal evaluering av erfaringene med sikte på nødvendige justeringer av prinsippene.

FN-organisasjonene og utviklingsbankene har bred tilstedeværelse på landnivå og arbeider også i land hvor få andre eksterne utviklingsaktører er til stede. De spiller en viktig rolle i land rammet av konflikt og andre sårbare stater. Regjeringen vil arbeide for å styrke FNs langsiktige utviklingsarbeid og for at FN bedre kan levere som én i disse landene, på tvers av FN-pilarene utvikling, fred og sikkerhet og menneskerettigheter. Målet er at organisasjonen må enda sterkere bidra til å bygge bærekraftige og inkluderende stater.

10.6 Kriser og humanitær bistand

Globalt ser man flere store og langvarige konfliktrelaterede kriser enn på lang tid, mange uten tegn til snarlig løsning. Konflikten i Syria har skapt en helt ekstraordinær katastrofe som berører titalls millioner mennesker i Syria og i nabolandene, og som har drevet flere mennesker på flukt enn noen gang siden andre verdenskrig. I tillegg til konflikt fører dårlig styresett, miljøforringelse og fattigdom i deler av Mahgreb, Midtøsten og Sahel til antallet som forlater området for å søke en bedre framtid andre steder, ikke minst til Europa, øker. Utenrikspolitikken blir i økende grad innenrikspolitikken. Regjeringen vil styrke vår innsats i sårbare stater slik at disse områdene i større grad blir i stand til å gi sine innbyggere et verdig liv. En helhetlig tilnærming blir viktig. Av de nesten 60 millioner som er tvunget til å forlate sine hjem er om lag 95 pst. fra det globale sør.

I tillegg kommer akutte naturkatastrofer som ødelegger folks liv og levekår. Antall naturkatastrofer øker og vil mest sannsynlig fortsette å øke. Klimaendringene med økt frekvens av tørke og flom med påfølgende vann- og matmangel forverrer situasjonen i allerede sårbare stater.

Store humanitære kriser legger betydelig press på ressursene, både i Norge og internasjonalt. Behovene øker, størrelsen på de humanitære bidragene øker – men også gapet mellom behovene og tilgjengelige ressurser øker. Størrelsen, varigheten og kompleksiteten i krisene og utfordringene i sårbare stater har aktualisert problemstillinger knyttet til finansiering og særlig til samspillet mellom humanitær bistand og langsiktig utvikling. Det er blitt tydeligere at humanitær innsats og kortsiktig finansiering ikke strekker til i langvarige kriser, og at utviklingsaktører med kompetanse innen f.eks. gjenoppbygging, stabilisering og økonomisk utvikling må tyngre inn i humanitære kriser på et tidligere tidspunkt. For å bidra til å sikre bedre effekt både av kortsiktig og langsiktig innsats er det også viktig å bidra til at humanitær innsats innrettes slik at det legges bedre til rette for langsiktig utvikling. Dette er ikke en ny tematikk, men den er blitt aktualisert gjennom flere langvarige konfliktrelaterede kriser og stort press på ressursene. Diskusjonen er heller ikke et isolert norsk fenomen. Også internasjonalt etterlyses det en bedre sammenheng mellom humanitær innsats og utviklingsbistand.

Dette er tematikk som vil stå sentralt under det humanitære toppmøtet (World Humanitarian Summit) som skal holdes i mai 2016 i Istanbul,

etter initiativ fra FNs generalsekretær. Norge deltar aktivt i forberedelsene til toppmøtet, hvor også tema knyttet til effektivisering av humanitær innsats, innovasjon og lokale aktørers viktige rolle står sentralt.

Humanitær bistand skal redde enkeltmenneskers liv, lindre nød, og sikre menneskelig verdighet uavhengig av rase, kjønn, religion og politisk tilhørighet. Rammebetingelsene for humanitært arbeid og beskyttelse av sivile er blitt vanskeligere de senere årene. I land som Syria, Somalia, Sudan, Pakistan og Afghanistan hindres humanitære aktører i å gi livreddende hjelp og beskyttelse til sivilbefolkningen. Norge er en pådriver for at humanitærretten respekteres. Humanitær bistand gis ofte under tidspress i en uoversiktlig situasjon og i sårbare stater preget av konflikt og svake institusjoner. Det er derfor spesielt stor risiko knyttet til humanitær bistand. Regjeringen er opptatt av å sikre klarhet i forholdet mellom humanitær og militær innsats.

Et velfungerende FN og et tett samarbeid mellom FN-organisasjonene, nasjonale myndigheter og ikke-statlige humanitære organisasjoner er nødvendig for å sikre rask og effektiv humanitær respons. Myndigheter, lokalsamfunn og organisasjoner i de landene som rammes står for en stor del av den hjelpen som gis. Ofte er det nasjonal og lokal innsats som redder flest liv og bidrar til beskyttelse.

Humanitær hjelp er sentralt og høyt prioritert i Regjeringens utenriks- og utviklingspolitikk. Regjeringen vil øke det humanitære budsjettet for å styrke den humanitære innsatsen og øke evnen til å respondere raskt på endringer og på nye kriser.

Flertallet av de humanitære krisene vi står overfor i dag er konfliktrelaterte. Forebygging av krig og konflikt gjennom arbeid for fred og forsoning, gjennom støtte til bedring av menneskerettighetene, godt styresett og støtte til stabile velfungerende samfunn og utvikling er avgjørende for å redusere humanitære lidelser og nød. Tiltak for tilpasning til langsiktige klimaendringer er nødvendig i sårbare samfunn for å styrke deres evne til å motstå sjokk som kan lede til humanitære katastrofer. Det er behov for å ha en bred tilnærming til forebygging, og å bygge motstandskraft hos befolkningen. Støtte til forebygging i bred forstand er prioritert i norsk utenrikspolitikk.

Regjeringen vil styrke innsatsen for utdanning i krise- og konfliktsituasjoner. Utdanning kan

bidra til følelse av normalitet og opplevelse av håp, stabilitet og trygghet. I tillegg kan utdanning gi informasjon som kan redde liv og beskytte barn mot rekruttering til militante grupper eller prostitusjon. Norge har gått i bresjen for en styrket satsing på utdanning i humanitær respons og langvarige komplekse kriser, slik at flere barn kan få oppfylt retten til skolegang. 8 pst. av Norges humanitære bistand gikk i fjor til utdanningsformål, det dobbelte av det flere sentrale internasjonale organisasjoner som arbeider på området har satt seg som mål. Støtte til utdanning i kriser kan gjøre overgangen til langsiktig gjenoppbygging og utvikling lettere. Norge arbeider for å etablere en plattform for utdanning i krise og konflikt som skal sikre bedre samspill mellom humanitær og langsiktig bistand på området.

I land som Sør-Sudan, Syria og Irak har pågående konflikter gitt store grupper av internt fordrevne og flyktninger og medført politiske, sikkerhetspolitiske, utviklingsrelaterte og humanitære konsekvenser både i landene og i nabolandene. Globalt befinner flesteparten av de fordrevne seg i en «fastlåst» situasjon hvor det ikke ligger an til en løsning i nær fremtid. For den humanitære katastrofen i Syria hvor 4 millioner er registret som flyktninger i regionen, er det behov for en helhetlig tilnærming som tar hensyn til både flyktingenes og vertslandenes behov. Dadaab i Kenya er et annet eksempel hvor flyktninger har bodd i leire i flere tiår og hvor behovet for å tenke nytt rundt hvordan man håndterer kroniske flyktingepopulasjoner er tydelig.

Regjeringen vil arbeide for å bedre samspillet mellom humanitær bistand og utviklingsbistand, spesielt innen forebygging, utdanning i kriser, langvarige flyktingsituasjoner og i sårbare fokusland.

10.7 Rapport om norsk utviklings-samarbeid i 2014

Det rapporteres her i første rekke på volum og fordeling av bistanden i 2014⁴. For ytterligere presentasjon av resultater fra utviklingssamarbeidet vises det til omtale under de ulike programkategoriene, kapitler og poster. Oppsummering av resultater på landnivå presenteres også på Norads hjemmeside www.norad.no.

⁴ Inkl. bistandsutbetalinger under Klima- og miljødepartementet.

ODA-godkjent bistand i 2014

I 2014 ble det, iht. OECDs retningslinjer, rapportert 31,7 mrd. kroner som Norges offisielle bistand. Dette tilsvarer 0,99 pst. av BNI. Ut fra anslått BNI for 2014 skulle bistanden utgjøre 1 pst

av BNI. Imidlertid vil faktisk BNI normalt variere noe fra BNI-prognosen, og i tillegg vil endelige forbrukstall variere noe fra budsjettall. Dette gjør at den faktiske andelen ved årets slutt kan være høyere eller lavere enn det som var budsjettert.

Tabell 10.1 Samlet ODA-godkjent bistand fordelt på bistandstype, 2011–2014 (mrd. kroner).

Bistandstype	2011		2012		2013		2014	
Land- og/eller sektor-spesifikk bistand ¹	18,4	69 %	18,9	69 %	23,6	72 %	22,2	70 %
Kjernestøtte til multilaterale organisasjoner ²	6,8	25 %	7,2	26 %	7,4	23 %	7,5	24 %
Administrasjon	1,5	6 %	1,5	6 %	1,8	5 %	1,9	6 %
Totalt	26,7	100 %	27,6	100 %	32,8	100 %	31,7	100 %

¹ Tilsvarer bilateral og multi-bilateral bistand

² Tilsvarer multilateral bistand

Som det fremgår av tabellen ovenfor har den norske bistanden de siste fire årene hatt en relativ stabil fordeling mellom multilateral bistand og bistand øremerket spesifikke land eller sektorer. I 2014 ble halvparten av den norske bistanden

kanalisert gjennom multilaterale organisasjoner, hvorav 48 pst. var kjernestøtte, inkludert pliktige eller fremforhandlede bidrag. Resten var øremerket bistand til organisasjonene.

Tabell 10.2 Samlet bilateral bistand fordelt på hovedregion, 2011–2014 (mrd. kroner). Inkluderer bilateral og multi-bilateral bistand.

Hovedregion	2011		2012		2013		2014	
Afrika	6,1	33 %	5,6	29 %	6,2	26 %	6,4	29 %
Amerika	1,4	8 %	2,2	11 %	4,8	20 %	1,8	8 %
Asia og Oseania	2,8	15 %	2,6	14 %	2,8	12 %	3,4	15 %
Europa	0,6	3 %	0,7	3 %	0,6	2 %	0,6	3 %
Midtøsten	0,9	5 %	1,1	6 %	1,7	7 %	1,7	8 %
Global uspesifisert	6,5	36 %	6,8	36 %	7,6	32 %	8,4	38 %
Totalt	18,4	100 %	18,9	100 %	23,6	100 %	22,2	100 %

Tabellen viser hvordan bilateral bistand fordeler seg på hovedregion. Hvis man ser bort fra utslaget skogsatsingen og energiltak i Brasil gir i 2013, har den geografiske fordelingen av bistanden vært relativt stabil. Afrika var også i 2014 den regionen som mottok den største andelen av bilateral bistand. Bistanden som ikke er geografisk fordelt er inkludert i «Global uspesifisert» og omfatter blant annet tematisk øremerket støtte gjennom multilaterale organisasjoner samt utgifter knyttet til flyktninger. FN-organisasjonene fordeler slike midler i henhold til retnings-

linjer som Norge gjennom styrearbeidet har vært med på å vedta og som innebærer at land som står overfor de største utfordringene innenfor den enkelte organisasjons mandat skal prioriteres. I praksis medfører oppfølging av retningslinjene at hoveddelen av FN-organisasjonenes samlede midler går til lavinntektsland, for en stor del i Afrika. For en del av den tematiske støtten som kanaliseres gjennom multilaterale finansinstitusjoner, har man gjennom dialog og retningslinjer knyttet til bistanden, sikret at en stor andel går til de fattigste landene i Afrika.

Tabell 10.3 De fem største mottakerlandene av norsk bilateral bistand i 2014, perioden 2011–2014 (mill. kroner).

	2011	2012	2013	2014
Afghanistan	775	730	744	758
Palestina	628	623	632	741
Brasil	407	1 248	3 989	706
Sør-Sudan	338	429	536	607
Laos	53	26	33	586
Guyana	219	2	1	582
Malawi	375	404	631	532
Tanzania	640	539	584	482
Filippinene	62	7	124	419
Somalia	468	204	371	399

I 2014 mottok 116 land norsk bistand. For 36 land utgjorde bilateralt norsk bistand 100 mill. kroner eller mer. Afghanistan var i 2014 den største mottaker av norsk bistand, sammen med andre sårbare land og områder som Sør-Sudan og Palestina. I tillegg til støtten over regionbevilgningene, mottar disse også humanitær bistand og støtte gjennom andre globale ordninger som fred og forsoning, sivilt samfunn og for Sør-Sudan over-

gangsbestand. Støtten til Brasil er i all hovedsak relatert til skog og ren energi. Den kraftige økningen i støtte til Laos er tilknyttet Norfund investeringen i vannkraftverket Nam Sim. Støtten til Guyana er til skog. Økningen i bistand til Filippinene i 2013 skyldes humanitære midler knyttet til naturkatastrofe (syklonen Haiyan), og økningen i 2014 skyldes investeringer i energi (Norfund- SNPower).

Tabell 10.4 Bistand fordelt på type avtalepartner, 2011–2014 (mill. kroner). Inkluderer bilateral, multi-bilateral og multilateral bistand.

	2011		2012		2013		2014	
Offentlige aktører	5 406	21 %	5 991	23 %	8 791	28 %	5 698	19 %
Offentlige aktører i utviklingsland	1 803	7 %	2 084	8 %	5 577	18 %	2 437	8 %
Norske offentlige aktører	3 126	12 %	3 655	14 %	2 838	9 %	3 014	10 %
Offentlige aktører i andre giverland	476	2 %	252	1 %	375	1 %	247	1 %
Privat sektor	1 179	5 %	725	3 %	945	3 %	1 050	4 %
Norsk privat sektor	208	1 %	218	1 %	369	1 %	515	2 %
Andre land privat sektor	818	3 %	370	1 %	485	2 %	407	1 %
Konsulenter	153	1 %	137	1 %	91	0 %	128	0 %

Tabell 10.4 Bistand fordelt på type avtalepartner, 2011–2014 (mill. kroner). Inkluderer bilateral, multi-bilateral og multilateral bistand.

	2011		2012		2013		2014	
Frivillige organisasjoner/stiftelser	5 918	24 %	5 947	23 %	6 696	22 %	7 020	24 %
Norske	3 518	14 %	3 710	14 %	4 252	14 %	4 453	15 %
Internasjonale	1 501	6 %	1 278	5 %	1 466	5 %	1 614	5 %
Lokale	899	4 %	959	4 %	978	3 %	952	3 %
Multilaterale organisasjoner	12 476	50 %	13 266	51 %	14 337	46 %	15 808	53 %
Offentlig-privat samarbeid	106	0 %	119	0 %	197	1 %	106	0 %
Uspesifisert	65	0 %	53	0 %	59	0 %	62	0 %
Totalt	25 150	100 %	26 101	100 %	31 025	100 %	29 744	100 %

Tabellen viser hvordan den samlede bistanden, eksklusiv administrasjonskostnadene, var fordelt på kategorier av aktører som har ansvaret for gjennomføring. ODA-godkjente flyktningutgifter i Norge gjør at kategorien norske offentlige aktører fremstår som en stor kanal for bistand. Den store

økningen i gruppen *Offentlige aktører i utviklingsland* i 2013 skyldes en ekstraordinær utbetaling til Brasil for redusert avskoging i Amazonas. Utbetalingen ble gjort med midler som har vært bevilget over tidligere års statsbudsjetter.

Tabell 10.5 Multilaterale organisasjoner: De største mottakerne av norsk bistand i 2014, 2011–2014 (mrd. kroner).

	2011	2012	2013	2014
UNDP – UN Development Programme	1,9	1,6	1,7	1,7
UNICEF – United Nations Children's Fund	1,3	1,4	1,4	1,2
FN andre	3,8	4,0	4,9	4,5
Verdensbankgruppen	2,5	2,0	2,7	3,4
Regionale utviklingsbanker	0,8	1,0	0,8	1,4
GAVI – Global Alliance for Vaccines and Immunization	0,4	0,6	0,7	1,1
GFATM – Global Fund to Fight AIDS, Tub and Malaria	0,5	0,5	0,5	0,5
Andre multilaterale organisasjoner	1,2	2,3	1,6	2,0
Total	12,5	13,3	14,3	15,8

Blant de multilaterale aktørene mottok FN-systemet mest støtte. 60 pst. av støtten til multilaterale organisasjoner gikk til 10 organisasjoner.

Av støtten på 1 248 mill. kroner til UNICEF utgjorde kjernestøtten 450 mill. kroner. For UNDP utgjorde kjernestøtten 680 mill. kroner.

Tabell 10.6 Norske frivillige organisasjoner: De seks største mottakerne av norsk bistand i 2014, 2011–2014 (mill. kroner).

	2011	2012	2013	2014
Flyktninghjelpen	525	501	715	726
Norges Røde Kors	456	587	736	645
Kirkens Nødhjelp	408	407	441	606
Norsk Folkehjelp	365	354	347	361
Redd Barna Norge	183	175	220	278
Digni	151	164	181	181
Andre	1 430	1 521	1 613	1 657
Totalt	3 518	3 710	4 252	4 453

I 2014 ble 14 pst. av det totale utviklingsbudsjettet kanalisert gjennom norske frivillige organisasjoner. De fire største organisasjonene mottok halvparten av disse midlene. Det gis støtte fra en rekke ulike kapittel/poster i henhold til formål, hvor tilskuddordningene for sivilt samfunn og nødhjelp/humanitær bistand står for de største

andelene. Det vises til vedlegg som viser bistand forvaltet av norske frivillige organisasjoner/stiftelser fordelt på kapittel og post, for en mer detaljert oversikt.

For ytterligere informasjon om Regjeringens tematiske satsingsområder vises det til de spesifikke kapittelomtalene.

Del II
Nærmere om budsjettforslaget

11 Budsjettforslaget

Programområde 02 Utenriksforvaltningen

Programkategori 02.00 Administrasjon av utenriktjenesten

Utgifter under programkategori 02.00 fordelt på kapitler

Kap.	Betegnelse	(i 1 000 kr)			
		Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
100	Utenriksdepartementet	2 011 986	1 971 588	2 158 280	9,5
103	Regjeringens fellesbevilgning for representasjon	48 264	55 535	49 549	-10,8
104	Kongefamiliens offisielle reiser til utlandet	7 797	9 371	9 576	2,2
	Sum kategori 02.00	2 068 047	2 036 494	2 217 405	8,9

Utenrikspolitikkenes hovedoppgave er å hegne om og styrke Norge og nordmenns sikkerhet, integritet og velferd. Politikken gjennomføres i en globalisert og omskiftelig verden hvor begivenheter utenfor Norges grenser får stadig mer direkte konsekvenser i Norge. Utenriktjenesten er navet i det samlede arbeidet for å fremme norske interesser globalt, i nært samarbeid med forsvarsmyndighetene og en rekke øvrige fagdepartementer og etater. Tjenester for næringsliv og borgere i en globalisert virkelighet blir stadig viktigere.

Norges og norske borgeres interesser fremmes med et bredt sett av strategier og virkemidler. De fremmes bilateralt gjennom omfattende påvirkningsarbeid overfor enkeltlands politikere, embetsverk og sentrale institusjoner. Interessene fremmes videre gjennom aktiv påvirkning av en rekke uformelle og formelle multilaterale prosesser, med EU, FN og WTO som sentrale arenaer. Både utestasjonene og hjemmeapparatet arbeider kontinuerlig for å ivareta interessene til norsk næringsliv og norske borgere som trenger hjelp i ulike situasjoner.

Departementet vektlegger at virksomheten skal være åpen, tilgjengelig og publikumsvennlig.

Globalisering, internasjonale endringer og rask teknologisk utvikling krever fleksibilitet og omstillingsevne for å sikre at de ressurser utenriktjenesten disponerer anvendes på en best mulig måte. Departementet vurderer løpende utenriksrepresentasjonen over begge programområder for å sikre et ressurseffektivt nærvær ute som er tilpasset behov, interesser og politiske prioriteringer i en omskiftelig verden. Det arbeides med å forenkle arbeidsprosessene ved utenriksstasjonene og å sikre en mest mulig hensiktsmessig fordeling av ressursene mellom hjemmeapparat og uteapparat. Dette innebærer bl.a. utlegging av flere faglige oppgaver til stasjonene, økt bruk av lokalt ansatte medarbeidere til å ivareta administrative oppgaver samtidig som administrative oppgaver sentraliseres til departementet når det er mest hensiktsmessig. Flere steder arbeides det også med å samlokalisere norske utenriksstasjoner med andre nordiske for å styrke det nordiske samarbeidet og spare driftsutgifter.

Tilskuddsordningene forvaltes av bl.a. Utenriksdepartementet, utenriksstasjonene og Financial Mechanism Office i Brussel, i henhold til gjeldende retningslinjer, og i tråd med politiske prioriteringer og føringer. Arbeidet med kvalitetssik-

ring og kontroll, herunder arbeidet med å forebygge, avdekke og rapportere økonomiske misligheter, er nærmere omtalt i punkt 2 i Del I.

Utenriksdepartementet ønsker å bidra til en samordnet, effektiv og serviceorientert *utlendingsforvaltning* med forutsigbar saksbehandlingstid som felles mål. Utenriktjenesten er den største saksbehandleren på utlendingsfeltet der som en ser på antall saker; i 2015 vil utenriksstasjonene håndtere nærmere 250 000 søknader. For å håndtere flere og mer komplekse saker på utlendingsfeltet, og samtidig opprettholde et godt servicenivå og omdømme, vil departementet arbeide videre med ulike utviklingstiltak, herunder styrke ID-kontrollen i førstelinjen. Utenriksdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet samarbeider også om oppfølging av Regjeringens politikk når det gjelder returavtaler.

Det nordiske og europeiske samarbeidet om representasjonsavtaler på utlendingsfeltet videreføres. Schengen-landene representerer hverandre gjensidig i utvalgte land for å sikre høy brukerservice, mer effektiv saksbehandling og mer profesjonelle fagmiljøer.

Utenriksdepartementet vil videreføre arbeidet med å tjenesteutsette mottak av visum og oppholdssøknader der det er økonomisk og praktisk hensiktsmessig.

Et økende antall norske borgere velger å reise til eller bosette seg i utlandet. Nordmenn velger også i større grad mer eksotiske reisemål. Én av følgene av dette er flere og mer komplekse forespørsler om konsulær bistand, kombinert med høye forventninger til den hjelp og støtte norske myndigheter kan gi nordmenn i utlandet. Utenriksdepartementet har tatt flere grep for å håndtere dette, blant annet ved etableringen av Operativt Senter i Oslo.

Utenriksdepartementet er ansvarlig for håndtering av kriser i utlandet som berører utenriks-tjenestemenn, nordmenn generelt og norske interesser. Til å løse disse oppdragene har departementet en robust beredskapsorganisasjon. Stasjonenes beredskapsplaner revideres årlig og utenriksstasjonene er pålagt å gjennomføre minst en øvelse i året. I tillegg øves departementets organisasjon i Oslo. Departementet har spesielt lagt vekt på arbeidet med å øke sikkerheten på utenriksstasjonene. Det gjennomføres årlig kartlegging av risiko ved alle utenriksstasjoner. På bakgrunn av risikobildet iverksettes nødvendige tiltak.

Utenriksdepartementet arbeider aktivt for å rekruttere flere medarbeidere fra minoritetsgrupper, herunder nordmenn med innvandrerbakgrunn. Det legges også vekt på å rekruttere kvin-

nelige ledere både i departementet og ved utenriksstasjonene, og å tilstrebe en god kjønnsfordeling på alle nivåer.

Arbeidet med et godt og inkluderende arbeidsmiljø gis høy prioritet. Departementet vil også i 2016 vektlegge HMS-arbeidet samt videreutvikling av arbeidsmiljørettede tiltak hjemme og ute.

Mål

- Ivaretagelse av norske interesser gjennom bilaterale forbindelser med andre stater og medlemskap i multilaterale organisasjoner.
- Effektiv bistand til norske borgere, næringsliv og andre samfunnsaktører i deres kontakt med og i forhold til utenlandske myndigheter, institusjoner og personer.
- Bidra til at sentralforvaltningen fremstår som «ett Norge» internasjonalt.
- Bidra til en samordnet, effektiv og serviceorientert utlendingsforvaltning med kort saksbehandlingstid.
- Styrke og videreføre sikkerhetsarbeidet ute og hjemme, herunder ivareta egne ansatte og norske borgere som blir rammet av hendelser i utlandet.
- Effektiv forvaltning med nulltoleranse for økonomiske misligheter.
- Videreutvikle det administrative og faglige samarbeidet mellom de nordiske lands utenriksstjenester.
- Tiltrekke og beholde godt kvalifisert arbeidskraft gjennom god rekruttering, personalforvaltning og kompetanseutvikling.

Rapport 2014

I takt med politiske prioriteringer og eksterne rammebetingelser ble det også i 2014 foretatt tilpasninger i uteapparatet. Konkret gjelder endringene avvikling av ambassadeseksjonene i Bujumbura og La Paz med tilbakeføring av ansvaret for Burundi og Bolivia til ambassadene i hhv. Kampala og Buenos Aires. India er et av de raskest voksende markeder i verden med Mumbai som det næringslivsmessige tyngdepunktet. Mumbai og omkringliggende områder er viktige forretningsmarkeder for norsk næringsliv. På denne bakgrunn er det i samarbeid med Innovasjon Norge besluttet å etablere et norsk generalkonsulat i Mumbai med åpning i løpet av annet halvår 2015. Andre kjerneoppgaver for det nye generalkonsulatet/IN-kontoret vil være innenfor kultur og profilering, turisme og konsulære saker.

En ny avdeling for økonomi og utvikling ble opprettet høsten 2014 og samler tematisk ansvaret for økonomisk diplomati, herunder næringsfremme, multilateral handelspolitikk, utvikling, energi, samt klima og miljø i utenriks- og utviklingspolitikken. Avdelingen bidrar til å styrke utenriktjenestens samlede innsats for de øvrige departementene på disse områdene.

Den lovpålagte opprettelsen av den felleseuropeiske fingeravtrykksdatabasen VIS, som følge av våre Schengen-forpliktelser, ble iverksatt i 2011, og utrullingens fortsatte i 2014.

Det har vært lagt vekt på en helhetlig tilnærming til sikkerhetsarbeidet. Fysisk sikkerhet er styrket både ved utenriksstasjonene og i Utenriksdepartementet. Arbeidet med informasjonssikkerhet er trappet opp gjennom bl.a. etablering av en ny løsning for lavgradert informasjonshåndtering og et styringssystem for informasjonssikkerhet. Departementets krisehåndteringsverktøy MFA CIM er oppgradert. Kriseorganisasjonen og eksisterende planverk er videreutviklet. Kompetanseheving gjennom kurs, samlinger og øvelser hadde høy prioritet også i 2014.

En rekke reform- og effektiviseringstiltak er gjennomført for å tilpasse driften til reduserte rammer og for å skape rom for nye prioriteringer. Innføring av ny teknologi innen administrative fagområder har gjort det mulig å ta flere oppgaver hjem til Oslo. Samtidig er viktige oppgaver overført til lokalt ansatt personell ved utenriksstasjonene.

Det vises videre til punkt 3 i Del 1 om Regjeringens avbyråkratiserings- og effektivitetsreform.

Satsingsområder 2016

Basert på departementets strategidokument 2014–2017 er det allerede gjennomført en rekke tiltak og satt i gang flere endrings- og forbedringsprosesser for å gjøre utenriktjenesten bedre, tydeligere og mer effektiv. Videreutviklingen av utenriktjenesten fortsetter, omstillingsevne og fleksibel bruk av ressurser vektlegges for å sikre effektiv gjennomføring av politiske prioriteringer. Det vil også i 2016 bli gjort nødvendige omprioriteringer hjemme og ute slik at ressursene settes inn der behovet er størst. Utenriksrepresentasjonen vurderes løpende for å sikre at Norge har et ressurseffektivt nærvær ute. Dermed må det påregnes enkelte endringer i 2016 som en normal tilpasning til nye rammebetingelser og behov.

Arbeidet med å videreutvikle samarbeidet mellom de nordiske utenriktjenester videreføres. Prioriterte administrative områder som samlokali-

sering av utenriksstasjoner, innplassering av tjenestemenn på annen nordisk ambassade, samarbeid innen krise- og sikkerhetskåndtering, felles honorære konsulater og inngåelse av representasjonsavtaler på utlendingsfeltet videreføres. Den lovpålagte opprettelse av den felleseuropeiske fingeravtrykksdatabasen VIS, som følge av våre Schengen-forpliktelser, vil i henhold til revidert utrullingsplan bli ferdigstilt i 2015. Dette innebærer en betydelig kvalitetshevning av Schengenlandenes kontrollarbeid, men vil medføre betydelig merarbeid som følge av at det fysiske oppmøtet på stasjonene vil øke.

Satsing på tjenesteutsetting av de administrative deler av visumsaksbehandlingen videreføres med sikte på innføring på flere stasjoner.

Det pågående utviklings- og effektiviseringsarbeid vil bli videreført i 2016 for å sikre effektiv måloppnåelse også i et mer langsiktig perspektiv. Målet er å gjennomføre utviklingstiltak som gjør utenriktjenesten best mulig rustet til å møte fremtidens utfordringer.

Informasjonssikkerhet, krisehåndtering og sikkerhet for egne ansatte

Departementet har arbeidet målrettet med utvikling av robuste og gode systemer og rutiner for å ivareta tjenestens sikkerhetsmål slik disse er definert i lovverk, instruksjer og meldinger til Stortinget. Innføringen av et overordnet system for informasjonssikkerhet (ISMS) klargjør roller og synliggjør behovet for å integrere sikkerhetshensyn i alle deler av utenriktjenesten. Når det gjelder departementets rolle i sentral krisehåndtering for sivile kriser som rammer nordmenn eller norske interesser i utlandet, vil koordinering og samordning mot andre sektorer ha prioritet. Planverket, herunder *Håndbok for sikkerhet og krisehåndtering i utenriktjenesten*, er revidert i lys av de seneste erfaringer fra så vel reelle hendelser som øvelser.

Risikobildet for utenriksstasjonene, norske interesser og norske borgere er i stadig endring. Kartlegging av trusler og farer samt sårbarheter vil prioriteres. Departementets system for risiko- og sårbarhetsanalyser vil bli videreutviklet i 2016, og vil danne grunnlag for sikringstiltak, som omfatter både preventiv innsats og operative tiltak i tilfelle uønskede hendelser likevel skulle inntraffe. Øvelsesvirksomheten vil videreføres på et høyt nivå. Norges og utenriktjenestens omdømme er avhengig av at utenriktjenesten evner å verdivurdere og håndtere informasjonen den mottar, produserer og videreformidler på en korrekt måte. Dette innebærer skjerpet bevissthet

omkring behandling av sensitiv og gradert informasjon, samt en generell økt årvåkenhet med hensyn til etterretningstrusselen, særlig i lys av nye informasjonskanaler og ny teknologi. Tjenestens overordnede system for informasjonssikkerhet er ment å ivareta dette, og videreutviklingen av dette vil fortsette i 2016.

Arbeidet med medarbeidernes og virksomhetens evne til å håndtere uønskede og truende hendelser, samt Utenriksdepartementets rolle som lederdepartement ved sivile kriser i utlandet, skal intensiveres gjennom utvidet satsing på kompe-

tansegivende tiltak som øvelser, kurs, e-læring, samlinger og evalueringer.

Arbeidet for å styrke sikkerheten for egne ansatte og deres medfølgende, både ved utestasjonering, på tjenestereise og ved tjeneste i departementet, må ses i sammenheng med departementets HMS-arbeid. Sikkerhet er ett av seks hovedbudskap i departementets virksomhetsstrategi og vil fortsatt være en hovedprioritering i 2016. Arbeidet med en helhetlig tilnærming til alle områdene innenfor sikkerhetsarbeidet videreføres.

Kap. 100 Utenriksdepartementet

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter	1 908 795	1 930 000	2 104 045
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	10 842	10 503	12 253
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	64 124	11 516	17 250
70	Erstatning av skader på utenlandske ambassader		970	998
71	Diverse tilskudd	24 905	18 075	23 205
72	Hjelp til norske borgere i utlandet	40	164	169
89	Agio/disagio	3 033		
90	Lån til norske borgere i utlandet	247	360	360
	Sum kap. 0100	2 011 986	1 971 588	2 158 280

Post 01 Driftsutgifter

Utenriksdepartementet forvalter to programområder, hhv. programområde 02 Utenriksforvaltning og programområde 03 Internasjonal bistand. Det er knyttet egne driftsbudsjetter til hvert av disse programområdene. Mer enn 40 pst. av utenriks-tjenestens ansatte jobber med administrasjon av utviklingshjelpen, jfr. egen omtale under kap. 140 Utenriks-tjenestens administrasjon av utviklingshjelpen.

Kapittel 100, post 01 Driftsutgifter dekker den delen av utenriks-tjenestens lønns- og driftsutgifter, hjemme og ute, som er knyttet til arbeidet med utenriksforvaltning. Midlene er knyttet til gjennomføringen av Regjeringens mål og prioriteringer i utenrikspolitikken. Dette omfatter bl.a. arbeidet med å ivareta Norges forsvars- og sikkerhetspolitiske interesser, internasjonal handelspoli-

tikk, EU/EØS-samarbeidet, folkerettslige spørsmål, den internasjonale rettsorden, Norges deltakelse i internasjonale organisasjoner, eksportkontroll, nordområdesatsningen, kultur- og omdømmearbeidet, fremme av norske næringsinteresser, migrasjon/utlendingsforvaltning, samt å yte nordmenn hjelp, råd og beskyttelse overfor utenlandske myndigheter ved straffeforfølgning, ulykker, sykdom og dødsfall.

Utenriksdepartementet hadde i januar 2014 totalt 820 årsverk i Oslo, hvorav 452 årsverk var tilordnet oppgaver under programområde 02, inklusive om lag 100 årsverk som jobber innen administrative fagområder (IKT, arkiv, regnskap, lønn, anskaffelser, eiendom/drift) blant annet for å betjene våre 103 utenriksstasjoner.

I uteapparatet hadde vi samme år totalt 630 årsverk. Av de utsendte årsverkene var 365 knyttet til programområde 02, av disse var 290 årsverk

utsendt fra Utenriksdepartementet og 75 årsverk var spesialutsendinger fra andre departementer. Utenriksdepartementet har i tillegg i overkant av 1000 lokale årsverk, sum begge programområder.

Størstedelen av utgiftene under posten er bundet opp i lønnsutgifter og husleieutgifter ved utenriksstasjonene. I 2014 var om lag 1 234 mill. kroner, tilsvarende 64,7 pst. av utgiftene under posten, bundet opp i lønns- og eiendomsutgifter.

Utenriksdepartementet har de siste årene gjennomført omfattende innsparings- og effektiviserings tiltak for å tilpasse virksomheten til reduserte driftsrammer. I perioden 2011–2014 har vi, under programområde, 02 trukket hjem et stort antall årsverk fra utenriksstasjonene og redusert med 70 årsverk i Oslo. I tillegg har vi også foretatt løpende tilpasninger i uteapparatet.

Under henvisning til omtalen under kap. 3100 Utenriksstasjonene, post 02 Gebyrer for utlendingssaker ved utenriksstasjonene og post 05 Refusjon spesialutsendinger mv., foreslås merinntektsfullmakt under kapitlet til dekning av hhv. volumøkning og gebyrpliktige handlinger innenfor utlendingfeltet og utgifter for andre institusjoners andel av utgiftene ved utenriksstasjon.

Vi viser videre til punkt 2 om kvalitetssikring og kontroll og punkt 3 om Regjeringens avbyråkratiserings- og effektivitetsreform.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 2 104 mill. kroner. Økningen har i hovedsak sammenheng med kursjustering som følge av den svake kronekursen.

Post 21 Spesielle driftsutgifter, kan overføres

Bevilgningsforslaget dekker midler til utredning, opplæring og kompetansebygging, diverse EØS- og internasjonale tiltak, herunder oversettelse av EØS-rettsakter mv. Det kan også omfatte utgifter til internasjonal tvisteløsning hvor Norge er part.

Videre omfatter posten utgifter til Norges nasjonale kontaktpunkt for OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper. Alle OECD-land er forpliktet til å ha et nasjonalt kontaktpunkt for å fremme retningslinjene og på forespørsel gi råd og veiledning i enkeltsaker knyttet til påstander om selskapers manglende etterlevelse av retningslinjene. Kontaktpunktet er ikke til tilsyns- eller kontrollorgan, men tilbyr dialog og mekling. Videre omfatter bevilgningsforslaget midler til ordinært skjøtselarbeid på grensen mot Sverige og Finland samt til grenseoppgang av riksgrensene med Russland.

Budsjett 2016

Det foreslås bevilget 12,253 mill. kroner.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Bevilgningsforslaget dekker utgifter til større utstyrsanskaffelser og vedlikeholdsarbeider i departementet og ved utenriksstasjonene.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 17,25 mill. kroner.

Post 70 Erstatning av skader på utenlandske ambassader

Posten dekker erstatning av skadeverk som måtte påføres utenlandske representasjoner i Norge, i henhold til de forpliktelser Norge har ifølge Wienkonvensjonene om diplomatisk og konsulært samkvem.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 998 000 kroner.

Post 71 Diverse tilskudd

Betegnelse	(i 1 000 kr)		
	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
Nordisk samarbeid	120	120	250
Informasjon om europeisk samarbeid	5 446	5 500	5 500
Fremme av transatlantisk samarbeid	490	490	490
Tilskudd til europapolitisk forskning	5 715	5 715	5 715
Tilskudd til europapolitisk dialog	575	575	575
Norsk senter for menneskerettigheter	7 034		
Tilskudd til styrking av sosial dialog i sentral-europeiske land	500	500	500
Opplysningsvirksomhet om folkerett og folkerettstiltak i FN regi	25	175	175
Tilskudd til EU-opplysning	5 000	5 000	5 000
Tilskudd til forskning på europeisk klima- og energipolitikk			5 000
Sum post 71	24 905	18 075	23 205

Nasjonal institusjon for menneskerettigheter underlagt Stortinget etablert fra 1. januar 2015

Nordisk samarbeid

Regjeringen ser behov for økt støtte til tiltak som fremmer det nordiske samarbeidet. Dette kan bidra til å styrke nordiske interesser og verdier i Europa. Aktuelle tiltak kan være bl.a. forsknings-, utrednings- eller informasjonsvirksomhet.

Informasjon om europeisk samarbeid

Målet med tilskuddsordningen er å stimulere til bred debatt i Norge om sentrale europapolitiske spørsmål. Tilskudd gis til frivillige organisasjoner og andre ikke-kommersielle og ikke-offentlige aktørers informasjonstiltak om europeisk samarbeid overfor norske målgrupper, samt støtte til slike aktørers nettverksbygging i Europa. Ved tildelingen vektlegges en rimelig fordeling mellom ulike interessegrupper, samt geografisk og tematisk spredning. I 2015 er det

gitt tilskudd til 59 prosjekter i regi av 34 ulike organisasjoner/aktører.

Det foreslås avsatt 5,5 mill. kroner til formålet i 2016.

Tilskudd til EU-opplysning

Bevilgningen omfatter tilskudd til organisasjonene Europabevegelsen og Nei til EU. Tilskuddene skal anvendes til informasjonsarbeid om EU. For 2016 foreslås det bevilget 5 mill. kroner.

Fremme av transatlantisk samarbeid

Posten dekker tilskudd til arbeid for opprettholdelse og styrking av forbindelsene mellom USA og Norge, og foreslås øremerket Nordmannsforbundet i 2016.

Det foreslås avsatt 490 000 kroner til formålet i 2016.

Tilskudd til europapolitisk forskning

Norsk forskning om europeisk integrasjon og dens virkninger har siden 90-tallet vært omfattende og internasjonalt anerkjent. Norsk europaforskning har bidratt til norsk samfunnsdebatt, til utdanning på ulike nivåer og til å styrke europapolitikkens kunnskapsgrunnlag. Målet med tilskuddsordningen er å bidra til økt kunnskap og samfunnsdebatt om europapolitiske spørsmål med relevans for Norge. I 2015 ble det gitt støtte til Norges Forskningsråds program Europa i endring.

Det foreslås avsatt 5,715 mill. kroner til formålet i 2016.

Forskning på europeisk klima- og energipolitikk

Europeisk klima og energipolitikk har avgjørende betydning for norske interesser. Den nye sikkerhetspolitiske situasjonen i Europa, klimautfordringene og behovet for ny økonomisk vekst har hver for seg og samlet skapt ny dynamikk i EUs klima- og energipolitikk, og blant annet gitt støtet til etableringen av energiunionen. Energiunionen og den konteksten den står i, reiser viktige spørsmål for Norge. EU er vårt viktigste eksportmarked, også når det gjelder energi og energiteknologi. Gjennom EØS-avtalen overtar vi EU-regelverk på klima- og energiområdet. Både de økonomiske, politiske og rettslige rammene for vår viktigste eksportsektor legges dermed i stor grad i EU. Sammen med Norges økonomiske omstillingsbehov skaper dette behov for raskere og bedre analyser av utviklingen, og hvordan vi tilpasser oss og utnytter mulighetene. Midlene vil bli benyttet til forskning på drivkrefter bak og konsekvenser av EUs klima- og energipolitikk som kompletterer forvaltningens regulære analysearbeid og setter oss bedre i stand til å forstå og påvirke EUs politikktutvikling i tidlig fase.

Det foreslås avsatt 5 mill. kroner til formålet i 2016.

Tilskudd til europapolitisk dialog

Det er viktig for regjeringen at arbeidslivets organisasjoner deltar i den europapolitiske dialog og bidrar til å bygge den sosiale dialog i EØS. Det er derfor opprettet en tilskuddsordning som bidrar til å dekke reiseutgiftene til de norske organisasjonene som er medlem av EFTAs konsultative komité. Dette er Landsorganisasjonen i Norge (LO), Yrkesorganisasjonenes sentralforbund (YS), Unio, Næringslivets hovedorganisasjon

(NHO), Virke og Kommunenes sentralforbund (KS). I 2014 gikk tilskuddet til deltakelse i møter i EFTAs konsultative komité og EØS' konsultative komité samt møter under EUs sosiale dialog.

Det foreslås avsatt 575 000 kroner til formålet i 2016.

Tilskudd til styrking av sosial dialog i sentraleuropeiske land

Regjeringen legger vekt på utvikling og styrking av sosial dialog i Europa. Det er store utfordringer på det europeiske arbeidsmarkedet. Et velfungerende arbeidsliv forutsetter stor grad av samarbeid mellom myndigheter og arbeidstakere og arbeidsgivere. Norge har en sterk tradisjon for dette og har vist at forpliktende dialog har bidratt til å sikre arbeidsplasser og arbeidsstandarder. Arbeidet med det globale fondet for anstendig arbeid og trepartssamarbeid under den norske ordningen EØS-midlene 2009–2014 kan vise til positive resultater og ble avsluttet i 2014 (se rapport under kapittel 117. EØS-midlene). Arbeidslivets parter i Norge har gjennom fondet spilt en positiv rolle i fremme av sosial dialog i land i Sentral-Europa. Tilskuddet er ment å dekke nettverksaktiviteter for partene i arbeidet med sosial dialog i Europa og spredning av resultater fra arbeidet. I 2014 ble det spesielt arbeidet med å analysere og rapportere på resultater fra aktiviteter under Fond for anstendig arbeid og trepartssamarbeid. Rapportene dannet grunnlag for en brosjyre som oppsummerer arbeidet innen styrking av sosial dialog i sentraleuropeiske land så langt.

Det foreslås avsatt 0,5 mill. kroner til arbeidet med å opprettholde nettverkene som er skapt under fondet for anstendig arbeid og trepartssamarbeid under den norske ordningen EØS-midlene 2009–2014.

Internasjonale folkerettsinstitusjoner

Midlene er i hovedsak øremerket opplysningsvirksomhet knyttet til folkerett og folkerettstiltak i FN-regi.

Det foreslås avsatt 175 000 kroner til formålet i 2016.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 23,2 mill. kroner under posten. Bevilgningsøkningen fra 2015 er relatert til den nye tilskuddsordningen forskning på europeisk klima- og energipolitikk.

Post 72 Hjelp til norske borgere i utlandet

Posten dekker bl.a. uforutsette utgifter i forbindelse med bistand til nordmenn i utlandet.

For 2016 foreslås bevilget 169 000 kroner.

Post 89 Agio/disagio

Utenriksstasjonenes regnskap blir ført i ulike lokale valutaer. Ved årets slutt blir beholdningene ved hver enkelt utenriksstasjon justert i samsvar med Norges Banks kurser pr. 31. desember. På grunn av kursdifferansene vil det oppstå kurstap eller kursgevinst.

Utenriksdepartementet ber om samtykke fra Stortinget til å føre eventuelt kurstap på kap. 100 Utenriksdepartementet, post 89 Agio. Eventuell kursgevinst foreslås ført på kap. 3100, post 89 Disagio, jf. forslag til romertallsvedtak.

Post 90 Lån til norske borgere i utlandet

Posten dekker lån til nordmenn i utlandet forutsatt at kriteriene for nødlidenslån er til stede.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 360 000 kroner.

Kap. 3100 Utenriksdepartementet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Diverse gebyrer ved utenriksstasjonene	10 915	15 834	16 212
02	Gebyrer for utlendingssaker ved utenriksstasjonene	132 272	177 353	167 486
05	Refusjon spesialutsendinger mv.	62 809	47 026	46 791
16	Refusjon fødselspenger/adopsjonspenger	5 802		
18	Refusjon av sykepenger	6 951		
19	Tilskudd bedriftshelsetiltak	104		
89	Agio/disagio	12 663		
90	Tilbakebetaling av nødlån fra utlandet	85	318	318
	Sum kap. 3100	231 601	240 531	230 807

Post 01 Diverse gebyrer ved utenriksstasjonene

Inntektsforslaget omfatter i hovedsak gebyrer for konsulære tjenester i utlandet.

under kap. 3100, post 02, jf. forslag til romertallsvedtak.

Post 02 Gebyrer for utlendingssaker ved utenriksstasjonene

Inntektsforslaget omfatter visumgebyrer og behandlingsgebyrer på søknader om statsborgerskap, oppholds-, arbeids- og bosettingstillatelser, samt fornyelse av slike tillatelser. Reduksjonen skyldes forventet reduksjon i antall visumsaker.

Det foreslås fullmakt til å overskride bevilgningen under kap. 100 Utenriksdepartementet, post 01 Driftsutgifter med tilsvarende merinntekter

Post 05 Refusjon spesialutsendinger mv.

Utenriksdepartementet mottar refusjon fra institusjoner til dekning av enkelte utgifter ved utenriksstasjonene der rammeoverføring av forskjellige grunner ikke er aktuelt. Posten benyttes videre til oppgjør fra Statsbygg til dekning av utenriksstasjonens utlegg for huseiers regning, avregning av utgifter med Innovasjon Norge for de steder Innovasjon Norge er samlokalisert med utenriksstasjonene og leieinntekter fra andre statlige institusjoner.

Det foreslås fullmakt til å overskride bevilgningen under kap. 100 Utenriksdepartementet,

post 01 Driftsutgifter, mot tilsvarende merinntekt under post 05 Refusjon spesialutsendinger, jf. forslag til romertallsvedtak II.

Kap. 103 Regjeringens fellesbevilgning for representasjon

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter	48 264	55 535	49 549
	Sum kap. 0103	48 264	55 535	49 549

Utenriksdepartementet har ansvar for budsjett og retningslinjer for Regjeringens fellesrepresentasjon. Forvaltning av bevilgningen skjer på bakgrunn av beslutninger fattet i Regjeringens representasjonsutvalg.

Utenriksdepartementet har en sentral rolle i planlegging og gjennomføring av offisielle besøk til Norge. Utenriksdepartementet har budsjettansvar for de deler av utgiftene ved statsbesøk som ikke faller på Det kongelige hoff, samt for offisielle besøk på stats- og regjeringssjefsnivå. Ved flere enn to inngående statsbesøk faller utgiftene i sin helhet på Regjeringens fellesrepresentasjon. Bevilgningen dekker også driften av Regjeringens representasjonsanlegg i Oslo. Eiendommene er inkludert i husleieordningen for statlige bygg.

Det har vært en markant økning av besøksvirksomheten og bruk av regjeringens repre-

sentasjonsanlegg (RRA) de senere årene. Dette har medført høyere driftskostnader. Dertil har Regjeringens generelle representasjonsvirksomhet i RRA økt.

Rapport 2014

Det ble i 2014 avviklet fire inngående statsbesøk av henholdsvis presidentene i Israel, Tyskland, Estland og India. Det nye belgiske kongeparet gjennomførte en høflighetsvisitt.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås det bevilget 49,5 mill. kroner. Det planlegges med to inngående statsbesøk og det må påregnes flere offisielle besøk.

Kap. 104 Kongefamiliens offisielle reiser til utlandet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter	7 797	9 371	9 576
	Sum kap. 0104	7 797	9 371	9 576

Utenriksdepartementet har ansvaret for budsjett, planlegging og gjennomføring av kongehuset offisielle reiser i utlandet. Forvaltning av bevilgningen skjer på bakgrunn av beslutninger fattet i Samordningsutvalget (Det kongelige hoff, Statsministerens kontor og Utenriksdepartementet).

Kapitlet dekker utgifter for DD.MM. Kongen og Dronningens statsbesøk og offisielle reiser til

utlandet, samt Kronprinsparets og Prinsesse Märtha Louises offisielle reiser til utlandet.

For 2016 planlegges to utgående statsbesøk og andre offisielle besøk for Kongeparet og Kronprinsparet, samt at de hver for seg vil kunne gjennomføre flere offisielle utenlandsreiser. Regjeringen verdsetter det arbeid kongehuset utfører for Norge.

Rapport 2014

I 2014 gjennomførte DD.MM. Kongen og Dronningen statsbesøk til Myanmar, og Kronprinsparet gjennomførte offisielle besøk til henholdsvis Vietnam og Jordan. H.M. Kongen deltok ved 70-års markeringen for D-dagen i Normandie, Frankrike, og H.K.H Kronprinsen gjennomførte offisielt besøk til St. Petersburg, Russland. Hver for seg

har også kongehusets medlemmer gjennomført andre offisielle besøk, herunder ved deltakelse i det norske grunnlovsjubileet ved markeringer i Danmark.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås det bevilget 9,6 mill. kroner.

Programkategori 02.10 Utenriksformål

Utgifter under programkategori 02.10 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
115	Næringsfremme-, kultur- og informasjonsformål	90 409	64 731	66 418	2,6
116	Deltaking i internasjonale organisasjoner	1 222 797	1 293 554	1 726 475	33,5
117	EØS- finansieringsordningene	3 379 970	4 500 000	2 400 000	-46,7
118	Nordområdetiltak mv.	422 005	477 917	471 033	-1,4
119	Globale sikkerhetstiltak	4 846	13 707	14 090	2,8
	Sum kategori 02.10	5 120 027	6 349 909	4 678 016	-26,3

Denne programkategorien omfatter tilskudd til næringsfremme, kultur- og informasjonsformål, pliktige bidrag og kontingenter til internasjonale organisasjoner som Norge er medlem av, EØS-finansieringsordningene, nordområdetiltak og globale sikkerhetstiltak. Fra 2016 foreslås også Norges bidrag til Den Asiatiske Investeringsban-

ken for Infrastruktur (AIIB) bevilget under ny 90-post under kap. 116 Deltaking i internasjonale organisasjoner. Den store reduksjonen i forslaget under programkategori 02.10 Utenriksformål i forhold til saldert budsjett 2015, er i hovedsak relatert til reduserte anslag for utbetalinger under EØS-finansieringsordningene under kap. 117.

Kap. 115 Næringsfremme-, kultur- og informasjonsformål

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter, <i>kan nyttes under post 70</i>	26 110	26 595	17 176
70	Tilskudd til næringsfremme-, kultur- og informasjonsformål, <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>	64 299	38 136	49 242
	Sum kap. 0115	90 409	64 731	66 418

Situasjonsbeskrivelse

Å styrke norske økonomiske interesser, norsk kulturlivs internasjonale muligheter og kommunisere og øke forståelsen for norske synspunkter internasjonalt er en integrert del av utenrikspolitikken.

Arbeidet utgjør en vesentlig del av et moderne offentlig diplomati og er viktig for å ivareta norske interesser og styrke Norges internasjonale samarbeid. Offentlig diplomati komplimenterer det tradisjonelle diplomatiet der stateres representanter kommuniserer direkte med hverandre.

Mål

Arbeidet skal fremme utenrikspolitiske mål og ha verdi for norsk samfunns-, nærings- og kulturliv. Dette innebærer at arbeidet skal:

- bidra til at norske bedrifter og norske forsknings- og innovasjonsmiljøer lykkes internasjonalt
- fremme norske bedrifter og kunnskapsmiljøer som attraktive samarbeidspartnere og Norge som et attraktivt land å investere i
- styrke norsk kulturlivs internasjonale muligheter og kontaktflate og styrke kulturdimensjonen i Norges profil i utlandet
- styrke bilaterale forbindelser med viktige samarbeidsland ved å bidra til kunnskap om, tillit til og forståelse, engasjement og interesse for Norge, norske synspunkter og norsk politikk hos relevante målgrupper

Satsingsområder 2016

Næringsfremme

Regjeringen gjennomfører et taktskifte i arbeidet med å fremme norske næringsinteresser internasjonalt. Den globale økonomien gjennomgår store endringer der vekstmarkeder stadig forflytter seg og der fremvoksende økonomier i Asia, Latin-Amerika og etter hvert Afrika vil utgjøre nye økonomiske tyngdepunkt. Det er viktig for norsk økonomi at internasjonaliserte norske næringer lykkes i nye markeder. Utenriktjenesten styrkes derfor som et instrument for å fremme norske næringsinteresser i utlandet og utenriksstasjonene skal være aktive, målrettede og relevante samarbeidspartnere for næringslivet.

Næringslivssatsingen i Utenriksdepartementet settes nå inn i en bredere utenriksøkonomisk sammenheng. Handel, næringsfremme, energi, klima og utvikling er nå samlet i en avdeling. Utenriktjenesten skal prioritere næringsfremme høyt og oppleves som en relevant og målrettet samarbeidspartner. Arbeidet innen næringsfremme har fire viktige dimensjoner:

For det første skal utenriktjenesten yte tjenester til norsk næringsliv i utlandet. Viktige funksjoner er å være døråpner og bidra til nettverksbygging, være dialogpartner for bedriftene om lokale rammebetingelser, lokale kulturelle forhold, samfunnsansvar og sikkerhet. Ikke minst er dette viktig i fremvoksende markeder. Utenriksstasjonene skal samarbeide med næringslivet om sikkerhet lokalt og Utenriksdepartementet er kontaktpunkt for hovedkontorene i Norge vedrørende sikkerhet.

For det andre skal Team Norway, under ledelse av Nærings- og fiskeridepartementet, bidra til bedre koordinering ute og hjemme mellom berørte departementer og virkemiddelapparatet. En embetsgruppe bestående av representanter fra de berørte departementene møtes ved jevne mellomrom for å sørge for økt koordinering. For det tredje skal utenriktjenesten legge større vekt på å bidra til verdiskaping og vekst i Norge. For å støtte opp under Regjeringens satsing på konkurransekraft, styrker Utenriksdepartementet sitt samarbeid med næringsklynger, globale kunnskapssentre i Norge og med norske FoU-miljøer. Utenriksdepartementet utvikler en strategi for vertskapsattraktivitet for å sikre Norges relevans i den globale kampen om lokalisering av fremtidens arbeidsplasser.

Utenriksdepartementet har, i samarbeid med Kunnskapsdepartementet og Forskningsrådet, etablert et prosjekt «global kunnskap». Formålet med prosjektet er å sikre målrettet og strategisk fremme av norske FoU-miljøer internasjonalt.

Utenriktjenesten viderefører omfattende kompetansehevingstiltak om norsk økonomi, norske bedrifters behov og sentrale utviklingstrekk innen de mest internasjonaliserte næringene.

Den beste læringen kommer likevel fra direkte kontakt med næringslivet selv. Gjennom egne næringsdialoger og andre kontaktflater er det lagt til rette for utstrakt direkte kontakt både i Norge og i utlandet.

Videre påbegynte Utenriksdepartementet, i samarbeid med Innovasjon Norge, et prosjekt for å profesjonalisere utenriksstasjonenes innsats for enkeltbedrifter. Prosjektet tar utgangspunkt i Samarbeidsavtalen mellom de nevnte aktører og regjeringens økonomiske taktskifte.

Næringslivets samfunnsansvar

Globale utfordringer må løses i fellesskap og samarbeid mellom offentlige og private aktører. Et vel fungerende og bærekraftig næringsliv er nøkkelen til det. Det er mot denne bakgrunn en rekke ledende globale selskaper, deriblant de norske, har engasjert seg i langsiktige utviklingstrender. Etter hvert har internasjonale organisasjoner, enkeltland og sivilsamfunnet utviklet partnerskap og samarbeidsfora med næringslivet, for eksempel gjennom Global Compact, OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper og FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter. Felles for disse initiativene er at de skal sikre likere rammebetingelser for et globalt bærekraftig næringsliv. Regjeringen følger opp slike initiativ

og vektlegger statens rolle som veileder og tilrettelegger.

Internasjonalt kulturfremme

Regjeringens internasjonale kultursatsing er en integrert del av arbeidet for norske interesser. Målet med satsingen er å styrke norsk kulturlivs internasjonale muligheter, bidra til et aktivt og levende norsk kulturliv og bidra til at norsk kultur er en del av den globale utviklingen innenfor de ulike kulturfeltene. Internasjonalt kultursamarbeid skaper møteplasser, bygger nettverk og styrker dialogen med mangfoldet av internasjonale strømninger og aktører som utgjør viktige målgrupper for norske interesser. Regjeringens arbeid bygger på nær kontakt mellom norsk kulturliv, kunstfaglige organisasjoner, Kulturdepartementet, Utenriksdepartementet og utenriksstasjonene. Utenriksstasjonene skal være aktive, målrettede og relevante samarbeidspartnere for kulturlivet.

Langsiktighet og strategiske målsetninger skal ligge til grunn for arbeidet. Det skal også legges vekt på kultur som næring. Det skal særlig satses i land som utgjør de viktigste internasjonaliseringsarenaene for norske kunstnere og/eller der norske interesser er størst, samt i land av særlig utenrikspolitisk betydning. Dette vil gjelde land i Norden, flere land i Europa, Nord-Amerika og Asia og utvalgte raskt voksende økonomier.

Ordningen med delegering av budsjettmidler til søknadsbasert reisestøtte for norske kunstners profesjonelle oppdrag i utlandet videreføres. Reisestøtten imøtekommer etterspørselen etter norske musikere og kunstnere over store deler av verden og bidrar således til økt kultureksport. Det er et selvstendig mål å øke norsk kulturlivs synlighet gjennom omtale av norsk kunst og kultur og samfunnsliv i internasjonale media. Presse- og besøksreiser til Norge prioriteres i strategisk samarbeid med kunstfaglige miljøer og nøkkelinstitusjoner i Norge.

Kulturdimensjonen i nordområdesatsingen

Kulturdimensjonen i nordområdene er en integrert del av Regjeringens nordområdesatsing. Det grenseoverskridende samarbeidet synliggjør Norge som en viktig aktør på kulturområdet. Kulturtiltak bidrar til å bevare samarbeidsklimaet i nord, ved å skape gode og åpne relasjoner mellom folkene i Barentsregionen. Det norsk-russiske samarbeidet er hjørnesteinen i dette arbeidet. Norge opplever også økt interesse i land utenfor

Barentsregionen for kulturscenene i nord og det er et mål å stimulere denne interessen. Parallelt med regjeringens satsing på nettverksbygging og folk-til-folk-samarbeid på tvers av grensene er det utviklet arenaer og møteplasser der kulturaktører, lokale og regionale myndigheter og departementene arbeider sammen for å tilrettelegge for utveksling og samarbeid med aktører fra andre land. Sentralt i denne satsingen står også urfolksprosjekter.

Offentlig diplomati

Regjeringen vil kommunisere viktige utenrikspolitiske prioriteringer og interesser, og øke forståelsen for norske synspunkter hos relevante målgrupper i våre viktigste samarbeidsland. Det skal utarbeides informasjonspakker om sentrale norske utenrikspolitiske spørsmål.

Gjennom strategisk bruk av kommunikasjon og samarbeid med relevante aktører skal utenriksstasjonene målrette innsatsen, i tråd med planer og prioriteringer i de enkelte land.

De digitale kommunikasjonsformene blir stadig viktigere. Utenriksstjenesten skal i økende grad engasjere utvalgte internasjonale målgrupper gjennom strategisk bruk av sosiale medier. Det vil foretas en modernisering av ambassadernes hjemmesider (Norgesportalen), som er den viktigste informasjonskanalen for utenriksstasjonenes service og tjenester.

Presse- og besøksreiser, der journalister og eksperter blir invitert til Norge av utenriksstasjonene eller Utenriksdepartementet, er blant de viktigste verktøy innen offentlig diplomati og kulturfremme. Reisene har som mål å synliggjøre norske forhold ved å profilere viktige sider ved regjeringens politikk, styrke norsk kulturlivs internasjonale muligheter og bidra til nettverksbygging mellom sentrale aktører innen nærings- og kulturliv og øvrig samfunnsliv.

Rapport 2014

Offentlig diplomati/ Norgesprofilering

Regjeringen la i 2014 vekt på tydeligere internasjonal kommunikasjon av norske politiske prioriteringer, og mindre vekt på generell norgesprofilering. Det ble etablert en ny standard for kommunikasjonspakker som utenriksstasjonene benytter i sitt utadrettede arbeid, blant annet for å utnytte kommunikasjonspotensialet i sosiale medier på en mer målrettet måte. Tema som ble prioritert i kommunikasjonspakkene i 2014 var utdanning, FN, menneskerettigheter og globale sikkerhetsutfordringer.

I arbeidet med å gjøre digitale verktøy til en integrert del av utenriktjenestens utadrettede kommunikasjon ble det vedtatt en strategi for bruk av sosiale medier som sier at alle norske utenriksstasjoner skal være til stede på relevante sosiale medier innen utgangen av 2015 (om lag tre fjerdedeler av utenriksstasjonene benyttet sosiale medier i sitt kommunikasjonsarbeid ved utgangen av 2014). Det ble også igangsatt et prosjekt for å fornye alle utenriksstasjonenes nettsider, med ferdigstilling i 2016.

Det ble i 2014 etablert en serie med møter med norske statsråder for de utenlandske journalistene på Norges Internasjonale Pressesenter (NIPS), for på den måten å formidle informasjon om norsk politikk til internasjonale medier. Norge har videre deltatt aktivt med å utvikle en strategi for fremme av den nordiske merkevaren i regi av Nordisk Ministerråd.

Norge kjøpte seg inn i den internasjonale omdømmeundersøkelsen «Nation Brands Index» for 2014 for første gang siden 2007 for å måle endringer i Norges internasjonale renommé. Det ble i tillegg bestilt flere analyser, bl.a. av norske interesser slik de er rapportert fra utenriksstasjonene. Kurs/kompetansehevingstiltak for digitale plattformer og strategisk kommunikasjon ble avholdt.

Internasjonalt kulturfremme

Regjeringen videreførte sin innsats for å styrke norsk kulturlivs internasjonale interesser. Utenriksdepartementet har siden 2003 avsatt midler til en søknadsbasert reisestøtteordning som forvaltes av de syv kunstfaglige organisasjonene Music Norway, Danse- og Teatersentrum, Office for Contemporary Art Norway, NORLA, Norsk design og arkitektursenter, Norsk Filminstitutt og Norwegian Crafts. Reisestøtteordningen bidro til at norske kunstnere, kulturaktører og representanter for kreative næringer kunne gjennomføre profesjonelle oppdrag i utlandet. Støtteordninger for norske kunstgallerier har bidratt til å profilere norske kunstnere og gallerier på internasjonale kunstmesser som blant annet Art Basel, Armory Show, New York Art Book Fair og Paris Photo.

En stor del av alle journalistbesøk under Utenriksdepartementets presse- og ekspertprogram var i 2014 knyttet til kulturfeltet. Toneangivende norske festivaler og kulturarrangement mottok støtte til å utarbeide internasjonale program for tilreisende journalister og bransjefolk. Dette bidro til økt kunnskap om – og interesse for den norske kunst- og kulturscenen og en stor mengde posi-

tive presseoppslag i sosiale media, utenlandske fagtidsskrift- og presse. Ekspertbesøkene har bidratt til ulike typer engasjement for norske kunstnere som innkjøp, omtale, utveksling og utstillinger.

Utenriksstasjonenes arbeid med fremme av norsk kultur og kreativ bransje er konsentrert om nettverksbygging mellom profesjonelle norske aktører og sentrale utenlandske kunst- og kulturinstitusjoner. Måttet og langsiktig samarbeid med kuratorer og utvalgelseskomité ga Norge innpass på verdens største kunstbokmesse, New York Art Book Fair, som i 2014 ble et av de fremste utstillingsvinduene for den norske samtidskunstscenen. Det norsk-kinesiske utstillingsprosjektet Beyond G(l)aze fikk stor oppmerksomhet og god pressedekning under visning i Kina. Prosjektet, som var et samarbeid mellom norske og kinesiske kunstnere og kuratorer innen samtidskeramikk, har bidratt til å styrke norsk-kinesisk kunstnerutveksling.

Utenriktjenesten har arbeidet langsiktig og systematisk for å understøtte norske kunstnere og kulturnæringer på de mest relevante internasjonale utstillingsarenaer og bransjemesser. Norske designere deltok på en rekke internasjonale utstillinger og messer deriblant 100% Norway under London Design Festival, Salone Satellite i Milano og International Contemporary Furniture Fair i New York. Norsk arkitektur ble profilert i nye områder, bl.a. i Midtøsten og i Kina som et resultat av samarbeid mellom utenriksstasjonene og Nasjonalmuseet – Arkitektur. Norge mottok stor anerkjennelse for utformingen av den nordiske paviljongen på Arkitekturbiennalen i Venezia.

For å stimulere interessen for norsk skjønn- og faglitteratur i utlandet, ble det arrangert en stor internasjonal oversetterkonferanse i samarbeid med NORLA. Konferansen samlet 150 oversettere til norsk fra hele verden og bidro til kompetansebygging og til å forankre oversetternes nøkkelrolle som ambassadører for norsk kultur.

Kulturdimensjonen i nordområdesatsingen

Utviklingen av kulturnettverket og folk-til-folk-kontaktene i Barentsregionen ble videreført i 2014. Kulturmidlene støtter et bredt spekter av utvekslingsprogram, nettverksbyggingstiltak og folk-til-folk-samarbeid på flere kulturarenaer. Spesielt fokus har vært gitt videreutviklingen av internasjonale møteplasser. Tromsø Internasjonale Filmfestival, Arctic Frontiers og Nordlysfestivalen arrangeres i samme tidsrom slik at publikum og internasjonal presse får med seg flere sider ved

nordområdesatsingen. Dette er et godt eksempel på en møteplass der kultursamarbeidet spiller sammen med den økonomiske og politiske dialogen i regionene. Bolsjø-teateret, som ikke har vært i Norge på over 50 år, gjestet Nordlysfestivalen i Tromsø i januar 2014. Finansieringsordningen BarentsKult bidro til å realisere en rekke norsk-russiske kulturprosjekter med tildelinger til 20 ulike prosjekter i 2014.

Næringsfremme og samfunnsansvar

Utenriksdepartementet la økt vekt på arbeidet med å fremme norske næringsinteresser i utlandet. Team Norway spiller her en sentral rolle. Hensikten er å gjøre utenriktjenesten til en mer koordinert, synlig og strømlinjeformet samarbeidspartner for norsk næringsliv og kompetansemiljøer. Utenriktjenesten samarbeider her nært med andre næringsrettede departement og bl.a. Innovasjon Norge, Norges Sjømatråd og Norges Forskningsråd. Utenriksstasjonene har i kjølvannet av dette styrket sin innsats for å koordinere alle som er med på å fremme norske næringsinteresser i tjenesteområdet. En rekke profilerings tiltak og konkrete samarbeidsarrangement med næringslivet ble gjennomført ved stasjonene.

Utenriksdepartementet har i løpet av året hatt en rekke dialogmøter med næringsliv og utdannings- og forskningsinstitusjoner i hele landet. Møtene har gitt Utenriktjenesten god innsikt i aktørenes virkeområde og problemstillinger. Dessuten har man fått nyttige innspill på hvordan departementet i større grad kan spille en relevant rolle for næringslivets og kunnskapsmiljøene internasjonaliseringarbeid.

Videre påbegynte Utenriksdepartementet, i samarbeid med Innovasjon Norge, SNU-prosjektet (Styrket Næringslivsarbeid ved Utenriksstasjonene), hvis formål er å profesjonalisere utenriksstasjonenes innsats for næringslivet. Prosjektet tar utgangspunkt i Samarbeidsavtalen mellom de nevnte aktører og regjeringens økonomiske taktiske.

Utenriksdepartementet har i tillegg avholdt flere kompetansehevingskurs om næringsfremme for sine ansatte her hjemme og ved utenriksstasjonene. Tema for kursene har blant annet vært departementets egne prioriteringer, som kunnskapsfremme, vertskapsattraktivitet, næringsutvikling og næringslivets samfunnsansvar.

Arbeidet med næringslivets samfunnsansvar er sentralt i spesielt fremvoksende økonomier. Stasjoner har informasjonssider om næringslivets

samfunnsansvar i sine respektive land og her kan norsk næringsliv finne relevant informasjon om blant annet menneskerettigheter, arbeidsstandarder, miljøkrav og korrupsjonsrisiko. En rekke stasjoner har i løpet av året avholdt vellykkede seminarer om samfunnsansvar.

Post 01 Driftsutgifter, kan nyttes under post 70

Posten dekker utgifter til departementets egen virksomhet i inn- og utland innen feltene næringsfremme, internasjonalt kulturfremme, kommunikasjon og informasjon. Posten dekker utenriktjenestens egne tiltak ute for å bidra til kunnskap om, tillit til og forståelse, engasjement og interesse for Norge, norske synspunkter og norsk politikk hos relevante målgrupper, og styrke kulturdimensjonen i Norges profil i utlandet. Dette omfatter Norge som en moderne kultur- og kunnskapsnasjon, engasjement i departementets regi innen nordområdesatsingen, samt drift og videreutvikling av nettbasert informasjon og kommunikasjon, inkludert utenriksstasjonenes nettsider.

Post 70 Tilskudd til næringsfremme, kultur- og informasjonsformål, kan overføres, kan nyttes under post 01

Posten dekker tilskudd til fremme av norske næringsinteresser i utlandet, internasjonalt kulturfremme, kommunikasjon og informasjon, herunder reisestøtteordningene og presse- og besøksprogrammene.

Budsjett 2016

For å bedre gjenspeile behovene under postene forelås det å omfordele 10 mill. kroner mellom postene slik at samlet bevilgningsforslag blir 66,4 mill. kroner, fordelt med 17,2 mill. kroner under post 01 og 49,2 mill. kroner under post 70.

Forsikring av norske kunstutstillinger i utlandet

Det bes om fullmakt fra Stortinget om at Kongen i 2016 kan inngå avtaler om forsikringsansvar innenfor en totalramme på inntil 3,6 mrd. kroner for norske utstillinger ved visningsinstitusjoner i utlandet, jf. forslag til romertallsvedtak IX.

Forsikringsansvaret omfatter tap og skade under transport, visning og lagring i visningsperioden.

Kap. 116 Deltaking i internasjonale organisasjoner

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
70	Tilskudd til internasjonale organisasjoner	1 222 797	1 293 554	1 551 475
90	Innskudd i Den asiatiske investeringsbanken for infrastruktur (AIIB)			175 000
	Sum kap. 0116	1 222 797	1 293 554	1 726 475

Kapitlet omfatter pliktige bidrag/kontingenter til internasjonale organisasjoner Norge er medlem i. Fra 2016 foreslås også Norges innskudd i Den asiatiske investeringsbanken for infrastruktur bevilget under ny post 90 Innskudd i Den asia-

tiske investeringsbanken for infrastruktur (AIIB). Den store økningen under post 70 Tilskudd til internasjonale organisasjoner er grunnet økning i valutakurs.

Post 70 Tilskudd til internasjonale organisasjoner

(i 1 000 kr)

Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
De forente nasjoner	463 805	501 948	691 755
FNs særorganisasjoner	28 420	28 515	36 876
Atlanterhavspaktens organisasjon (NATO)	63 863	63 056	55 890
Internasjonale nedrustningsforhandlinger	11 905	12 116	13 710
Europarådet	41 468	40 141	28 033
Internasjonale råvareavtaler	202	227	231
Ymse organisasjoner	29 372	30 874	36 689
Organisasjon for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE)	6 441	6 175	9 200
Tilskudd til EFTA og EFTA-organer	213 533	233 000	262 230
Tilskudd til Nordisk ministerråds virksomhet	300 272	315 524	342 421
Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD)	30 343	29 532	35 849
Verdens handelsorganisasjon (WTO)	11 193	10 379	13 695
Internasjonalt energisamarbeid	20 896	20 912	23 621
Multilaterale eksportkontrollfora	163	180	175
Marine ressurser	918	975	1 100
Sum post 70	1 222 797	1 293 554	1 551 475

Generelt

Internasjonale organisasjoner/institusjoner som forvalter norske midler, forventes å ha gode forebyggende tiltak, kontrollrutiner og reaksjoner som tilfredsstillende kravet om nulltoleranse for økonomiske misligheter. Dette må organisasjonene/institusjonene kunne dokumentere.

Dersom forvaltningen ikke er tilfredsstillende, må forbedringstiltak drøftes i egnede fora, inkludert i styrende organer. Ansvar for kontroll med forvaltningen av midler og for at nødvendige oppfølgingsrutiner er på plass, skal avklares i avtaler.

De forente nasjoner (FN)

Situasjonsbeskrivelse

Fra denne posten bevilges det fastsatte bidraget til FNs regulære budsjett og de fredsbevarende styrker. De forente nasjoner (FN) er sentral i norsk utenrikspolitikk. Norge har deltatt som medlem av verdensorganisasjonen siden opprettelsen i 1945. Da Norge undertegnet FNs charter i 1945 var det en hovedmotivasjon at FN skulle bidra til å sikre alles, inkludert Norges egen, utvikling og selvstendighet. Når vi samarbeider med andre land og overholder folkeretten, skaper vi resultater og sikrer norske interesser. Det er først og fremst FNs medlemsland som må ta ansvar for at FN kan fortsette som den bærebjelken det er i den internasjonale orden.

Det er en dramatisk økning i antallet stater som rammes av sammenbrudd, porøse grenser og manglende evne til å opprettholde lov og orden. Dette er en ny og svært farlig trussel mot global sikkerhet, arbeidet for å fremme menneskerettighetene, mot internasjonal orden og mot framskritt i kampen mot fattigdom. Verden trenger bred tilnærming for å håndtere disse utfordringene. Det kan FN tilby. Enighet i FN har større global legitimitet enn det som er forhandlet fram i fora med mer begrenset medlemskap.

Mål

Målet er en sterk og handlekraftig organisasjon som grunnlag for en internasjonal rettsorden og et verdensomspennende sikkerhetssystem. Regjeringen går inn for å styrke organisasjonens rolle når det gjelder fred og sikkerhet, internasjonal krisehåndtering, videreutvikling av internasjonale normer og standarder, arbeid for demokrati, fattigdomsbekjempelse, menneskerettigheter, nye globale sikkerhetsutfordringer og bærekraftig utvikling. FNs plass i oppfølging av nye bære-

kraftsmål er viktig. Regjeringen vil aktivt støtte opp under de videre reformprosessene i FN for å gjøre organisasjonen best mulig i stand til å oppfylle organisasjonens målsettinger med særlig vekt på fredsbevarende arbeid, fremme av menneskerettigheter, humanitær bistand og resultatorientert utviklingsinnsats i svake stater og konfliktområder der global sikkerhet trues.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås avsatt 691,8 mill. kroner, fordelt med 156,8 mill. kroner til FNs regulære budsjett og 535,0 mill. kroner til FNs fredsbevarende operasjoner.

1 FNs regulære budsjett

Situasjonsbeskrivelse

Arbeidet i FNs budsjettkomité (5. komité) er blitt svært polarisert etter finanskrisen. I diskusjonen omkring budsjetttrammen for 2016–17 gikk EU, USA og Japan inn for å kutte i FNs budsjetter. De ville sette et tak for budsjettet som det ikke vil være mulig for FN å gå over. Dette motsatte særlig utviklingslandsgruppen (G77) seg. Vedtaket i slutten av 2014 endte opp med et kompromiss som innebærer en minimal vekst i FNs budsjett.

FNs regulære budsjett omfatter bl.a. meste parten av FNs arbeid med politiske spørsmål og internasjonal lov og rett samt noe av arbeidet med menneskerettigheter og humanitære saker FNs spesielle politiske oppdrag opptar nesten en fjerdedel av FNs regulære budsjett. Budsjettforhandlingene om disse kom i havn, men reform av finansieringsmodellen ble det ikke oppnådd enighet om. Så og si samtlige medlemsland, med unntak av Sikkerhetsrådets fem faste medlemmer (P5), vil ha en ny modell for finansiering. De fem motsetter seg dette ettersom det trolig vil innebære at de må betale en større andel.

Regjeringen arbeider for å øke andelen av det regulære budsjettet som går til menneskerettigheter. I det nåværende klimaet i komiteen, hvor FN forventes å gjøre mer med mindre ressurser, er dette imidlertid en svært utfordrende oppgave.

Rapport 2014

Åpningen av FNs 69. generalforsamling høsten 2014 var preget av den ustabile situasjonen i flere deler av verden og de mange og store humanitære krisene verden sto overfor. Konfliktene i Syria, Irak, Sør-Sudan, Ukraina og Den sentralafrikanske republikk tvang millioner av mennesker

på flukt og medførte enorme humanitære lidelser. Krigshandlingene i Gaza og konflikten i Mali samt den sterke fremgangen for brutale terroristorganisasjoner som ISIL og Boko Haram bidro ytterligere til dette dystre bakteppet for FNs generalforsamling i 2014.

De store og samtidige krisene satte FNs humanitære system på alvorlig prøve, men understreket samtidig behovet for felles løsninger. En tydelig etterspørsel etter et effektiv og handlekraftig FN sto sentralt under Generalforsamlingens høynivåuke i september 2014. Mange land mobiliserte kraftig for global styring og forsvar av folkeretten. FNs sikkerhetsråd holdt rekordmange møter i 2014, og debatterte også helsekrisen knyttet til ebola-epidemien. Ukraina-konflikten kompliserte dynamikken i Sikkerhetsrådet, men bare på avgrensede områder.

Samarbeidsklimaet i FN var imidlertid ikke entydig verre enn tidligere år, til tross for Ukraina-konflikten og situasjonen i Midtøsten og Nord-Afrika. Arbeidet i FN er preget av langvarige skillelinjer mellom grupper av land som representerer ulike interesser i mange internasjonale spørsmål. Et hovedskille går fortsatt mellom vestlige land og utviklingslandene i den alliansefrie bevegelsen (NAM). Et annet, til dels overlappende, hovedskille er motsetningen mellom pluralistiske demokratier og land med autoritært styresett. Til tross for vedvarende motsetninger lyktes man på en rekke områder med å komme til enighet i flere viktige saker ved å samle støtte på tvers av de tradisjonelle blokkene og skillelinjene. Samarbeidsklimaet i 5. komité og på utviklingsområdet (2. komité) var imidlertid noe mer anstrengt i 2014 enn tidligere.

Norge bidro til å styrke FNs operative evne gjennom omfattende humanitære og utviklingspolitiske bidrag og annen støtte til FNs operative rolle (se kap. 163 og 170). Eksempler på dette er støtte til å fjerne kjemiske våpen fra Syria, innsatsen mot ebola, bidrag til FNs fredsoperasjoner og politiske meglingsrolle, styrket koordinering av FNs innsats på landnivå, støtte til generalsekretærens initiativ Human Rights Up Front.

Lederrollen i å forberede den tredje internasjonale konferansen om finansiering for utvikling i 2015, arbeidet med nye bærekraftsmål samt gjennomføring av de eksisterende tusenårsmålene har stått sentralt i arbeidet overfor FN.

Norge har videre hatt høy profil når det gjelder likestilling, på menneskerettighetsområdet, innenfor internasjonal strafferett, kvinners seksuelle og reproduktive helse og rettigheter og diskriminering av homofile (LHBT). Til tross for

motstand har det vært mulig å oppnå gode vedtak på viktige områder, inkludert vedrørende Nord-Korea og Iran. Både i Generalforsamlingens 3. og 6. komité spilte Norge en viktig rolle i å konsolidere oppslutningen om viktige FN-resolusjoner i kampen mot dødsstraff, utenomrettslige henrettelser, samt diskriminering og vold mot kvinner og seksuelle minoriteter. Norge var også aktive i å forsvare prinsipper om personvern i det digitale rom, beskyttelse av diplomatiske og konsulære stasjoner, rettsstat på nasjonalt og internasjonalt nivå.

Norge har hatt og vil ha en tydelig stemme i kampen mot terrorisme. Havet er viktig for norsk økonomi, og FN er sentral i implementering og utvikling av havretten. Ivaretagelse av norske interesser i alle relevante havrettsprosesser er derfor prioritert høyt. Norge var også aktive under statspartsmøtet for Den internasjonale straffedomstolen (ICC) som ble arrangert i New York, og overtok bl.a. formannskapet for arbeidsgruppen for regelendringer.

Forhandlingene i FNs budsjettkomité (5. komité) er sterkt polarisert og mange ikke-vestlige medlemsland ønsker å detaljstyre Generalsekretærens arbeid. Dette medfører en stor utfordring for FNs samlede effektivitet.

Norge bidro til at de globale forhandlingene om en ny utviklingsdagsorden med nye bærekraftsmål og konferansen om finansiering for utvikling ble bragt i havn med et omforent resultat som også ivaretar viktige norske prioriteringer. Norge legger vekt på og er engasjert i de pågående reformer på utviklingsområdet. Norge har deltatt aktivt i styrene til FNs fond og programmer for å sikre økt kvalitet, effektiv ressursbruk og resultatfokus. Norge har videre arbeidet for å gjøre FNs fredsoperasjoner mer effektive blant annet gjennom å støtte Generalsekretærens panel som har utredet reformer av FNs samlede fredsoperasjoner. Vi har også bidratt til en utredning om bruk av teknologi og støttet effektivisering av FNs politiinnsats i fredsoperasjonene.

Reform av FN er krevende og møysommelig arbeid. Hovedutfordringen er som oftest ikke mangel på ideer om hvordan organisasjonen kan styrkes, men heller å få alle de 193 medlemslandene til å enes om konkrete reformer. Under den 69. generalforsamlingen spilte Norge en aktiv rolle i en rekke pågående prosesser for å effektivisere og styrke FN.

Norge har tatt initiativ til en bredere prosess for reform av FN i forbindelse med valg av en ny Generalsekretær i 2016, som vil bygge på og forsterke allerede påbegynte reformtiltak. FN-

reform vil fortsatt stå sentralt i norsk FN-politikk de kommende årene.

FNs 69. generalforsamling la grunnlaget for store internasjonale prosesser i 2015 på sentrale områder. Dette gjelder forhandlingene og beslutning om å vedta nye bærekraftsmål, finansiering for utvikling-konferansen samt forhandlingene om en ny klima-avtale (COP21).

Budsjett 2016

I henhold til bidragsskalaen som ble vedtatt av FNs 67. generalforsamling er Norges andel av FNs regulære budsjett 0,851 pst. Av det regulære budsjettet beregnes 18 pst. som offisiell utviklingshjelp (ODA) som bevilges under kap. 170, post 78 under programområde 03. For 2016 foreslås avsatt 156,8 mill. kroner til FNs regulære budsjett under programområde 02.

2 FNs fredsbevarende operasjoner

Situasjonsbeskrivelse

FNs fredsbevarende operasjoner er en bærebjelke i FNs rolle som den globale organisasjonen for fred og sikkerhet. I januar 2015 deltok 123 122 personer (91 802 militære, 12 433 politi og 18 887 annet sivilt personell) i 16 FN-ledede operasjoner. Operasjonene har fått flere fredsbyggingsoppgaver. Det har ført til at den sivile virksomheten er blitt mer sentral. Afrika er det klart tyngste innsatsområdet.

Støtte til FN-ledet fredsoperativ innsats er ett av mange elementer i Regjeringens bidrag til et sterkt og relevant FN, som er viktig også i forhold til norske sikkerhetspolitiske interesser. Norsk politiinnsats er konsentrert om operasjonene i Sør-Sudan, Liberia og Haiti, mens de største militære kontingentene befinner seg i Sør-Sudan og Mali. Når det gjelder militær innsats i FN-rammen søker Regjeringen å utnytte det eksisterende nordiske forsvarssamarbeidet, NORDEFECO, samt det framvoksende samarbeidet med de baltiske land. Tematiske hovedprioriteringer for Norges innsats for FNs fredsoperasjoner er vektlegging av politisk prosess, beskyttelse av sivile, oppfølging av Sikkerhetsrådets resolusjoner om kvinner, fred og sikkerhet, reform av sikkerhetssektoren, styrking operativ evne, bl.a. gjennom opplæring og bruk av moderne teknologi, samt samarbeid med regionale organisasjoner. Dette er reflektert i det norske innspillet til Høynivåpanelet som våren 2015 la fram en rapport med forslag til tiltak som kan styrke FNs fredsoperasjoner.

Mål

FNs fredsbevarende operasjoner skal bistå land i konflikt med å legge til rette for bærekraftig fred. Dette søkes oppnådd ved å kombinere militær-, politi- og justissektorinnsats, støtte til en konstruktiv politisk prosess, humanitær og utviklingsrettet innsats.

Rapport 2014

Opprørsgruppers aktivitet i bl.a. Den sentralafrikanske republikk, DR Kongo, Mali og Sør-Sudan bidro til å opprettholde oppmerksomheten om beskyttelse av sivile som en hovedmålsetting, men var også en hovedutfordring for FNs fredsoperative innsats. Mandatet for den fredsopprettede intervensjonsbrigaden i operasjonen i DR Kongo ble videreført for å opprettholde kapasiteten til å bekjempe opprørsgrupper. Terrorangrepene mot FN-personell og sivilbefolkningen i Mali økte mot slutten av året. Operasjonen i Sør-Sudan hadde store utfordringer med å håndtere den krevende situasjonen som fulgte av den væpnede konflikten mellom regjeringen og opposisjonen. FN fortsatte nedskaleringen i Elfenbenskysten og Haiti, mens den ble midlertidig stanset i Liberia, grunnet ebola-epidemien. Norges deltakelse i FN-operasjoner var ved utgangen av 2014 52 militære og 36 sivilt politi, samt et mindre antall annet sivilt personell. De største personellbidragene var i Sør-Sudan, Mali, Midtøsten og Liberia.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås avsatt 535 mill. kroner til Norges pliktige bidrag til FNs fredsbevarende operasjoner under programområde 02. ODA-godkjent andel er tatt med i bevilgningsforslag under 03-området under kap. 170, post 78.

FNs særorganisasjoner

1 Verdens helseorganisasjon (WHO)

Omtalen av WHO er lagt til kap. 170, post 83 Bidrag til Verdens helseorganisasjon.

Rapport 2014

Det vises til omtale av WHO under kap. 170 post 83.

For 2016 foreslås avsatt 8,0 mill. kroner over posten. Dette utgjør 24 pst. av det regulære bidraget. I henhold til OECDs utviklingskomité (DAC) klassifiseres 76 pst. av det regulære bidraget til

WHO som offisiell utviklingshjelp (ODA), som foreslås bevilget under kap. 170, post 78 på programområde 03. Det bevilges også tilleggsmidler til WHO's arbeid gjennom Norges programsamarbeidsavtale med organisasjonen over kap. 170, post 83.

2 Den internasjonale arbeidslivsorganisasjon (ILO)

Omtalen av ILO er lagt til kap. 170, post 76. For 2016 foreslås avsatt 12,6 mill. kroner over posten. Dette utgjør 40 pst. av det regulære bidraget. I henhold til OECDs utviklingskomité (DAC) klassifiseres 60 pst. av det regulære bidraget til ILO som offisiell utviklingshjelp (ODA), som budsjetteres under kap. 170, post 78 på programområde 03. Det bevilges også tilleggsmidler til ILOs arbeid gjennom Norges programsamarbeidsavtale med organisasjonen over kap. 170, post 76 og gjennom ulike tilleggsavtaler.

3 FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO)

Omtalen av FAO er lagt til kap. 170, post 76.

For 2016 foreslås avsatt 16,2 mill. kroner over posten. Dette utgjør 49 pst. av det regulære bidraget. I henhold til DAC klassifiseres 51 pst. av det regulære bidraget til FAO som ODA, dette budsjetteres under kap. 170, post 78 under programområde 03. Det bevilges også tilleggsmidler til FAOs arbeid gjennom samarbeidsavtale med organisasjonen over kap. 170, post 76 og over andre kapitler.

NATO

Situasjonsbeskrivelse

Bevilgningen gjelder Norges bidrag til NATOs sivile budsjett, inklusive Norges andel til nytt hovedkvarter og til NATOs parlamentarikerforsamling.

Samarbeidet i NATO utgjør fundamentet for norsk sikkerhetspolitikk. Regjeringen vil bidra til at NATO fortsetter å være en sterk og troverdig allianse og det sentrale forum for transatlantisk dialog og samhold. Toppmøtet i Wales i 2014 vedtok omfattende tiltak for å sikre at alliansen er i stand til å håndtere fremtidens sikkerhetspolitiske utfordringer. Frem mot det neste toppmøtet i Warszawa i 2016 innebærer dette styrking av alliansens kollektive forsvar gjennom å implementere «*The Readiness Action Plan*» (RAP). Ministermøtene i mai og juni viser at arbeidet er i rute.

Mål

- Trygge norsk og alliert frihet og sikkerhet med utgangspunkt i Atlanterhavspakten, FN-pakten og på grunnlag av felles verdier som demokrati, menneskerettigheter og rettsikkerhet.
- Styrke norsk engasjement i og bidrag til NATO og tilrettelegge for NATO-aktivitet og –nærvær i Norge.
- Bidra gjennom politiske og militære reformer til at NATO fortsetter å være en sterk og troverdig allianse.
- Bidra til å sikre NATOs evne til å gjennomføre operasjoner.
- Videreutvikle NATOs samarbeid med partnerlandene og med FN, EU, OSSE og AU.

Rapport 2014

NATOs toppmøte i Wales ble avholdt mot et bakteppe av en endret sikkerhetspolitisk situasjon i Europa. Russlands folkerettsstridige handlinger i Ukraina og terrororganisasjonen ISILs brutale fremferd langs alliansens sørlige grense bidro til en agenda preget av fokus på kollektivt forsvar samt støtte til allierte og partnerland.

For å styrke alliansens kapasitet til kollektivt forsvar, vedtok toppmøtet «*The Readiness Action Plan*» (RAP). RAP skal gi alliansen økt reaksjonsevne og fastslår en rekke strukturtilpasninger, blant annet å opprette en ny hurtigreaksjonsstyrke. Denne styrken skal kunne settes inn mot potensielle trusler innenfor hele alliansens geografiske område. Videre inngår det i RAP et omfattende sett av beroligelsestiltak som skal bidra til økt trygghet for allierte land som føler sikkerheten sin truet. Disse tiltakene inkluderer økt alliert tilstedeværelse og samtrening i de land dette gjelder.

NATOs forhold til Russland er endret som følge av landets folkerettsstridige handlinger i Ukraina. Samarbeidet i NATO-Russlandrådet og det militære samarbeidet er innstilt, mens det fortsatt er kontakt på politisk nivå. De militære kanalene for å håndtere uforutsette hendelser er også opprettholdt.

Økonomiske utfordringer har de senere år gjort at de fleste NATO-land har kuttet til dels betydelig i sine forsvarsbudsjetter. Samtidig fortsatte Europas andel av de samlede allierte forsvarsutgifter å falle. Denne utviklingen vil på sikt kunne utfordre både alliansens forsvarsevne og de transatlantiske båndene. Norge har de siste årene økt sine forsvarsutgifter og oppfyller

NATOs målsetning om at 20 pst. av forsvarsbudsjettet skal gå til investeringer.

Regjeringen legger stor vekt på at NATO skal være i stand til å ivareta hele bredden av sine oppgaver og har støttet opp om styrkingen av trening og øvelser i alliansen. Norge vil blant annet være vertskap for alliansens fullskalaøvelse i 2018. Regjeringen anser trening og øvelser som viktige bidrag både til NATOs kjerneoppdrag og til partnersamarbeidet hvor lavere operasjonelt tempo gjør at man vil måtte legge økt vekt på andre samarbeidsverktøy.

Ved nyttår ble ISAF-operasjonen i Afghanistan avsluttet etter nesten 13 år. Den ble erstattet av en ny NATO-ledet operasjon, *Resolute Support Mission* (RSM), som skal ivareta behovet for trening og veiledning av afghanske sikkerhetsstyrker. Forutsetningen for den nye operasjonen var at Afghanistans nyvalgte president signerte sikkerhetsavtaler med hhv. USA og NATO, noe som skjedde i september 2014.

Det er fortsatt uklart hvor lenge RSM skal vare. Forholdet mellom NATO og Afghanistan vil bli videreført også etter at RSM avsluttes, da gjennom et utvidet partnerskapsprogram. NATO-landene, herunder Norge, har forpliktet seg til å videreføre finansiell støtte til de afghanske sikkerhetsstyrkene.

Regjeringen anser NATOs samarbeid med partnere som en meget viktig del av alliansens virksomhet, og Norge har tatt aktivt del i videreutviklingen av NATOs politikk på dette feltet. Fra norsk side har det vært lagt vekt på at videreutviklingen av partnersamarbeidet må sees i lys av bredden av NATOs oppgaver. Alliansen må både bevare det brede operasjonelle samarbeid som er skapt gjennom år med krisehåndtering, men samtidig pleie et dypere samarbeid med partnere som har vilje og evne til å bidra. Norge har også lagt vekt på at NATO må videreutvikles som plattform for sikkerhetspolitisk dialog, og at alliansen bør styrke sitt samarbeid med aktører som FN, EU, AU og OSSE.

Under toppmøtet i Wales ble det oppnådd godt gjennomslag for norske synspunkter. NATO lanserte to nye initiativer for å styrke samarbeidet med partnerne. Det ene skal bidra til å bevare og styrke partnernes evne til militært samvirke med NATO. Det andre skal bidra til å bygge kapasitet i forsvarsektoren i partnerland og tredjeland. Det ble også vedtatt å utvide samarbeidet med EU, AU, FN og OSSE og å fordype samarbeidet med NATOs aller nærmeste partnere.

NATOs nye hovedkvarter ferdigstilles i henhold til plan i løpet av sommeren 2016. Norge vil

overta sine nye lokaler på våren, med planlagt innflytting rundt oktober. Den belgiske stat og entreprenøren kom i 2014 frem til et forlik i den langvarige konflikten rundt den totale kostnaden for prosjektet. Forliket innebærer en tilleggskostnad for medlemslandene som fordeles ut fra fast fordelingsnøkkel for felleskostnader innad i alliansen. Forliket vurderes fra norsk side som balansert, i tillegg sikrer det at prosjektet ferdigstilles i henhold til avtalt tidsfrist. Den norske andelen av tilleggskostnadene er dekket gjennom en tilleggsbevilgning i 2015.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås avsatt 30,2 mill. kroner til NATOs sivile budsjett og til NATOs parlamentarikerforsamling, og 25,7 mill. kroner til bygging av nytt NATO-hovedkvarter, totalt 55,9 mill. kroner.

Internasjonale nedrustningsforhandlinger

Situasjonsbeskrivelse

Underposten dekker pliktige bidrag til møter og forhandlinger om global og regional nedrustning og rustningskontroll, herunder møter innenfor Avtalen om ikke-spredning av kjernefysiske våpen (NPT), Kjemivåpenkonvensjonen (CWC), Biologivåpenkonvensjonen (BTWC), Prøvestansavtalen (CTBT), og konvensjonell rustningskontroll i OSSE-regi.

Tilsynskonferansen for Ikke-spredningsavtalen (NPT) i mai endte dessverre uten et omforent sluttokument. Det skyldtes blant annet uenighet knyttet til omtalen av en kjernevåpenfri sone i Midtøsten. NPT-forpliktelsene ligger fast, og Norge skal fortsette å fremme visjonen om en verden uten kjernevåpen på grunnlag av NPT. Svekket NPT, svekkes også den plattformen vi har for å videreføre nedrustning og hindre spredning.

Arbeidet med å forhindre spredning av masseødeleggelsesvåpen videreføres med forsterket styrke. I spørsmål om kjernefysisk nedrustning og ikke-spredning følger regjeringen opp samme linje som forrige regjering. Regjeringens politikk er tar utgangspunkt i visjonen om en kjernevåpenfri verden. Regjeringen baserer sin politikk på det samme grunnlag som redegjort for i regjeringen Stoltenbergs proposisjon 1 S (UD) for 2013–2014 «Regjeringen vil arbeide aktivt for å fremme kjernefysisk nedrustning og ikke-spredning på grunnlag av NPT og avtalens handlingsplan fra tilsynskonferansen i 2010. Vårt mål er en verden uten atomvåpen. Oslo-konferansen om humanitære konsekvenser av kjernevåpen i mars 2013,

der 128 land deltok, satte denne tilnærmingen på den internasjonale dagsordenen».

Regjeringen vil fortsette å følge opp det viktige faktabaserte humanitære initiativet som ble startet av den forrige regjeringen. Diskusjonen under tilsynskonferansen for NPT i New York i vår var i stor grad knyttet til de uakseptable humanitære konsekvensene ved bruk av kjernevåpen. Under den internasjonale Røde Kors-konferansen i desember 2015 vil Norge fremme de faktabaserte konklusjonene fra Oslo-konferansen.

Norge vil også fremover være en pådriver for balansert og verifiserbar nedrustning, og vil legge vekt på at kjernevåpenstatene bidrar i dette viktige arbeidet.

Norge har siden 2007 samarbeidet med Storbritannia om å utvikle metoder for å bekrefte faktisk destruksjon av kjernefysiske stridshoder. Et slikt samarbeid mellom en kjernevåpenstat og en ikke-kjernevåpenstat er enestående. USA har tatt initiativ til et internasjonalt partnerskap for slik verifikasjon. Her har Norge sentrale erfaringer å bidra med. Neste plenums møte i partnerskapet finner sted i Oslo til høsten. Regjeringen vil fortsette sin innsats med slike effektivt tiltak for nedrustning.

Regjeringen vil fortsette å støtte IAEA og byråets viktig verifikasjonsarbeid slik at verdenssamfunnet får nødvendige forsikringer om at avtaler og forpliktelser faktisk følges opp. Konkret saker om slik spredning illustrer tydelig viktigheten av dette arbeidet. Avtalen om Irans atomprogram er en positiv utvikling som krever ekstra innsats fra IAEA for å verifisere at avtalen følges opp. Utviklingen i og adferden til Nord-Korea utfordrer det globale ikke-spredningsregimet. Det er også uavklarte ikke-spredningsspørsmål knyttet til Syria.

Gjennom toppmøte-prosessen om kjernefysisk sikkerhet (NSS) har faren for kjernefysisk terrorisme blitt satt høyt på den internasjonale agenda de siste fem årene. Regjeringen vil videreføre norsk innsats for å sikre og hindre spredning av alt spaltbart materiale, som kan brukes til kjernefysisk terrorisme.

Den nye START-avtalen mellom USA og Russland om kontrollerbare nedskjæringer av de strategiske atomvåpnene er viktig for ytterligere kutt i de kjernefysiske arsenalene. Samtidig er det nødvendig å engasjere alle atomvåpenstatene i nedrustningsprosesser, inkludert stater som står utenfor NPT, som India, Israel, Pakistan og Nord-Korea.

Det er positivt at USA (i president Obamas Berlin-tale i juni 2013) har tatt initiativ til ytterligere reduksjon av opp mot 1/3 av de utplasserte

strategiske kjernevåpnene. Forhandlinger om en ny forpliktende avtale forutsetter imidlertid også reell vilje på russisk side, noe man så langt ikke har sett.

Krisen i Ukraina har vist at konvensjonell rustningskontroll fortsatt er et relevant – om enn ikke tilstrekkelig – krisehåndteringsverktøy. Veien videre for konvensjonell rustningskontroll i Europa er imidlertid preget av usikkerhet. Fra norsk side er det viktig at allierte land samler seg om en felles holdning til et nytt rustningskontrollregime som både tar hensyn til behovet for fornyelse, med vekt på åpenhet og tillitsbyggende tiltak, men også ivaretar allierte lands reelle sikkerhetsbehov.

Etter sytten års stillstand har Nedrustningskonferansen i Genève ikke kommet til enighet om et arbeidsprogram. Prøvestansavtalen (CTBT) har ikke trådt i kraft, til tross for at den ble fremforhandlet i 1996. Tross dette, har CTBT ført til et moratorium på prøvesprengninger, om man ser bort fra Nord-Korea. Det internasjonale nedrustningsarbeidet har ikke hatt ønsket fremgang, og Norge vil fortsette sin aktive innsats med likesinnede for å arbeide for effektive løsninger for ikke-spredning og nedrustning.

Kjemivåpenkonvensjonen har bidratt til at 87 pst. av verdens deklarererte lagre av kjemiske våpen er destruert og regnes derfor som et svært vellykket nedrustningsinstrument. Organisasjonen for forbud mot kjemiske våpen (OPCW), som alle stater som tiltrer konvensjonen automatisk blir medlemmer av, vant Nobels fredspris i 2013. Så langt har 190 stater tiltrådt. Angola, Egypt, Israel, Myanmar, Nord-Korea, Sør-Sudan står fortsatt utenfor, og regjeringen arbeider for å fremme universal oppslutning. Den største utfordringen OPCW står ovenfor er fortsatt knyttet til destruksjon av Syrias kjemiske våpenprogram og å verifisere påstander om nye tilfeller av bruk i form av klorbomber. Norge har gitt viktig bidrag til OPCWs fond som benyttes til destruksjonen av produksjonsanlegg for kjemivåpen i Syria og avfall etter de destruerte kjemikaliene som ble transportert ut av landet. Vi gir støtte til det såkalte «Kenya-programmet» som fremmer kontroll med farlige kjemikalier i Kenya og Øst-Afrika. Ulikt syn på prioriteringen av ikke-spredning versus fredelig bruk gjør seg gjeldende blant partene både til Kjemivåpenkonvensjonen og til Biologivåpenkonvensjonen.

Ulikt syn på prioriteringen av ikke-spredning versus fredelig bruk gjør seg gjeldende blant partene både til Kjemivåpenkonvensjonen og til Biologivåpenkonvensjonen.

Mål

- Norge skal være en aktiv bidragsyter i å bevare og styrke en forutsigbar internasjonal rettsorden, herunder være pådriver for et styrket ikke-spredningsregime. Norge skal bidra til at man stegvis beveger seg mot målet om en verden uten kjernevåpen, hvor NPT er fundamentet, og virker aktivt for å hindre spredning av spaltbart materiale.
- Norge skal være en aktiv bidragsyter i FN, NATO og andre internasjonale organisasjoner på nedrustnings- og ikke-spredningsområdet. Vår innsats som en aktiv og forutsigbar samarbeidspartner og alliert skal ikke kunne trekkes i tvil.
- Norge skal, sammen med allierte land, berede grunnen for et fornyet og modernisert regime for konvensjonell rustningskontroll i Europa.

Rapport 2014

Norge videreførte sitt sterke engasjement for å støtte opp om de globale og folkerettslige bindende nedrustnings- og ikke-spredningsavtalene, som NPT, BTWC og CWC. Norge har også vært en pådriver for nedrustningsinitiativer i NATO.

I nedrustningsarbeidet har Norge særlig vektlagt å arbeide på tvers av politiske og geografiske grupperinger med sikte på å bygge bro over motsetninger og motvirke polarisering, men samtidig presset for fremdrift.

Norge har videreført sitt engasjement for tillitskapende mekanismer under Biologivåpenkonvensjonen. Innenfor Kjemivåpenkonvensjonen har Norge lagt vekt på at destruksjonen av eksisterende kjemiske våpen i Libya, Kina, Russland, Syria og USA må skje på en rask og transparent måte som tar de nødvendige hensyn til miljø og sikkerhet. Norge har vært en viktig støttespiller til OPCWs arbeid med eliminering av Syrias kjemivåpen bl.a. gjennom aktiv deltakelse i operasjon RECSYR, som transporterte kjemivåpen ut av Syria. Vi ga fortsatt støtte til OPCWs handlingsprogram for nasjonal gjennomføring av konvensjonens forpliktelser, særlig gjennom økonomisk bistand til organisasjonens Afrikaprogram og det såkalte «Kenya-programmet» som fremmer kontroll med farlige kjemikalier i Kenya og Øst-Afrika. Norge har støttet et prosjekt for å knytte nærmere forbindelser til industrien, særlig i utviklingsland.

Global helsesikkerhet vil være et viktig nytt satsningsområde innenfor ikke-spredning. Dette skal bidra til at man står bedre rustet til å forebygge, oppdage og begrense epidemier, syk-

domsutbrudd eller andre helsesikkerhetstrusler, uavhengig av om disse skyldes naturlige årsaker, ulykker eller er fremprovosert. Verden opplever økende spredning av globale epidemier, sykdomsutbrudd, matbåren smitte og forgiftning. Multiresistente bakterier, som på sikt kan utgjøre en trussel mot all sykehusbehandling og helsevesenet, er et voksende problem. Samtidig driver laboratorier forskning og publiserer åpent i internasjonale fagtidsskrifter hvordan man kan fremstille virus syntetisk og sette disse sammen på nye måter. Det er økende oppmerksomhet omkring helse som del av det utvidete sikkerhetsbegrep. Så langt er det gjort svært lite på feltet. Ofte vil det være de minst utviklede landene – med dårligst utbygd helsevesen og infrastruktur – som representerer de svakeste leddene og utgjør den sannsynligste kilden for helsesikkerhetstrusler. Et viktig bidrag vil derfor være kapasitetsbygging for å bygge opp helseberedskapen i disse landene.

Norge har støttet opp om FN-sekretariatets arbeid med å fremme nasjonal oppfølging av FNs Sikkerhetsrådsresolusjon 1540 mot spredning av masseødeleggelsesvåpen (MØV). Denne støtten har hovedsakelig vært rettet mot utviklingsland. Norge har i perioden støttet aktivt opp om internasjonale bestrebelsler på å nå frem til politiske forhandlingsløsninger på striden omkring de kjernefysiske aktivitetene til Iran.

Norge har deltatt aktivt i konsultasjoner mellom allierte land om et mandat for videre forhandlinger om et modernisert regime for konvensjonell rustningskontroll i Europa. Samtidig har Norge arbeidet for å oppdatere Wien-dokumentet om tillits- og sikkerhetsbyggende tiltak. Norge har målrettet lagt vekt på å styrke det sivile samfunnsengasjement i internasjonalt nedrustnings- og ikkespredningsarbeid.

Budsjett 2016

Det foreslås avsatt 13,7 mill. kroner.

Europarådet**Situasjonsbeskrivelse**

Europarådet ble opprettet i 1949 for å fremme enhet mellom medlemsstatene og felles verdier i etterkant av andre verdenskrig, med fokus på demokrati, menneskerettigheter og rettsstatsprinsipper. Europarådet har i dag 47 medlemsstater, og er den eneste rene paneuropeiske internasjonale organisasjonen.

Samarbeidet i Europarådet har ført til vedtakelsen av en rekke konvensjoner og annet regel-

verk. Den viktigste konvensjonen er Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK), som er bindende for alle medlemsstatene. Konvensjonen opprettet Den europeiske menneskerettighetsdomstolen, som holder til i Strasbourg. Domstolen mottar individuelle klager fra borgere i medlemsstatene og klager mellom stater. På denne måten innehar 820 millioner innbyggere i Europa en effektiv individklageordning. I tillegg kommer en rekke andre menneskerettslige overvåkningsmekanismer. Ministerkomiteen er Europarådets øverste besluttede organ, og har blant annet som oppgave å overvåke fullbyrdelsen av dommer avsagt av domstolen. Europarådets totalt 216 ulike konvensjoner sørger i tillegg til menneskerettighetsbeskyttelsen for felles standarder på en rekke områder i samfunnet.

Generalsekretæren har iverksatt en omfattende reformprosess for å sikre en mer strømlinjeformet organisasjon. Denne reformen er fortsatt under gjennomføring. Til tross for en reduksjon i antallet restanser i 2014, står menneskerettsdomstolen fortsatt overfor betydelige utfordringer.

Foruten domstolen og Ministerkomiteens overvåkningsfunksjon, har Europarådet som sin viktigste oppgave å fungere som dialogpartner i land der en opplever krevende situasjoner, som i Russland og Aserbajdsjan. Russlands folkerettsstridige annekasjon av Krim preger organisasjonen, og utviklingen i de østlige medlemsstatene følges tett. I konflikten som knytter seg til Ukraina vil Europarådets rolle primært være å bistå i arbeidet med konstitusjonelle reformer og konsolidering av demokratiske institusjoner.

Europarådet har de senere år gjennomført tiltak i medlemsland for å bistå myndighetene i arbeidet med å oppfylle kravene i menneskerettighetskonvensjonen og andre konvensjoner vedtatt av Europarådet. Norge og andre land gir frivillige bidrag utover de pliktige bidragene for å finansiere denne faglige bistanden.

Mål

- Bidra til innsats innen organisasjonens kjerneområder; vern av menneskerettigheter, rettsstat og demokrati og etterlevelse av menneskerettighetskonvensjonen med dens tilleggsprotokoller.
- Mer effektiv bruk av konklusjonene fra overvåkningsmekanismene.

Norge vil, sammen med samarbeidspartnere i Europarådet, bidra til å motvirke en videre utvikling i negativ retning. Hovedmålsettingen er å fremme stabilisering, opprettholdelse av et mest

mulig åpent samarbeidsklima og en styrking av det europeiske verdifelleskapet. Dette vil først og fremst være mulig for Ukraina, Moldova og Georgia, som gjennom avtaler om assosiering og omfattende frihandel med EU knyttes tettere til EU økonomisk og politisk. I alle tre land er behovet for politisk og økonomisk konsolidering stort, samtidig som interne regionale motsetninger utgjør en stor utfordring. Norge gir også frivillige bidrag til dette formål, nærmere omtale gis under kap. 164, post 73.

Rapport 2014

Reformprosessen som generalsekretær Jagland iverksatte, pågår fortsatt, og arbeidet har så langt gjort Europarådet mer målrettet og konsentrert om kjerneområdene, samtidig som organisasjonen er i stand til å reagere raskere på nye utfordringer. Organisasjonen tar aktivt del i politisk utfordrende spørsmål som preger det interkulturelle Europa. Generalsekretærens initiativ har satt anti-terror og motarbeidelse av radikalisering, ekstremisme og hatefulle ytringer på dagsorden. Europarådet har arbeidet med videreutvikling av standarder som omfatter mange deler av samfunnet, blant annet likestilling, interkulturell dialog, utdanning og lokaldemokrati. Minoritetsspørsmål, intoleranse og ikke-diskriminering vil forbli prioriterte innsatsområder. Arbeidet til Det europeiske Wergelandsenteret er en del av dette.

Europarådet har utført et omfattende arbeid for å bistå medlemsland i å oppfylle sine forpliktelser. Situasjonen i Ukraina, Sør-Kaukasus og på Vest-Balkan har preget arbeidet også i 2014. Det gjaldt særlig Russlands brudd på folkeretten gjennom annekteringen av Krim, konflikten i og rundt Ukraina og den fastlåste konflikten mellom Georgia og Russland om utbryterområdene Sør-Ossetia og Abkhasia.

I tillegg til pliktige årlige bidrag, gir Norge betydelige frivillige økonomiske bidrag til å gjennomføre Europarådets handlingsplaner i land med særskilte demokratiutfordringer samt støtte til Europarådets nabolikspolitikk. Europarådet er også en viktig samarbeidspartner for Norge under EØS-midlene. Dette er nærmere omtalt under de enkelte poster.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås avsatt 28 mill. kroner. ODA-godkjent andel er tatt med i bevilgningsforslag under 03-området under kap. 170, post 78.

Internasjonale råvareavtaler

Situasjonsbeskrivelse

Kaffe er en viktig eksportvare for mange utviklingsland. Den internasjonale kaffeorganisasjonen (ICO) har ansvar for statistikk- og informasjonsarbeid samt noe faglig bistand. Bevilgningen dekker Norges medlemskap i ICO.

Mål

Norge arbeider for at ICO skal fremme økonomisk, sosial, klima- og miljømessig bærekraft innenfor kaffesektoren.

Rapport 2014

Effekten av klimaendringer for kaffeproduksjonen var et sentralt arbeidsområde. Det er skjedd forbedringer i statistikkarbeidet for å imøtekomme markedetsbehov.

På konferansen om finansiering innenfor kaffesektoren ble utfordringer som fattigdom, underutvikling og småprodusenters vanskeligheter med å skaffe finansiering drøftet.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås avsatt 231 000 kroner.

Ymse organisasjoner

1 Østersjørådet

Østersjørådet er et råd av utenriksministre og utgjør det sentrale koordinerende organet på regjeringnivå for det brede samarbeidet i Østersjøregionen. Norges deltakelse i rådet utgjør en del av norsk nærområdepolitikk. Alle de fem nordiske land, de tre baltiske, Russland, Polen, Tyskland og Europakommisjonen er medlemmer. Formannskapet følger en avtalt rotasjon med ettårige perioder og går fra 1. juli til 30. juni. Estland har hatt formannskapet 2014/15 og ble avløst av Polen 1. juli 2015.

Mål

- Norge benytter Østersjørådet til politisk dialog og konkret prosjektsamarbeid i regionen, slutter opp om rådets tre hovedprioriteringsområder og legger særlig vekt på bekjempelse av menneskehandel, maritim politikk og bærekraftighet.
- Norge arbeider for å gjøre Østersjørådet mer synlig og prosjektorientert.

- Norge legger vekt på å se Østersjørådets arbeid i sammenheng med andre råd og organisasjoners mandater og oppgaver i regionen herunder også Den nordlige dimensjon med sine partnerskap, EUs strategi for Østersjøregionen og Russlands strategi for Nordvest-Russland.

Rapport 2014

Norge har støttet Estlands formannskap for Østersjørådet 2014/15 i å vektlegge gjennomføring av de tre nye prioriteringene for organisasjonen, vedtatt i 2013: Utvikle en østersjøidentitet, forme en bærekraftig og vekstkraftig region, gjøre regionen trygg og sikker for innbyggerne.

Norge hadde under sitt formannskap i rådet 2010/11 bekjempelse av menneskehandel og maritim politikk som spesifikke norske føringer. Fra norsk side har vi lagt vekt på at dette arbeidet blir videreført av de påfølgende formannskapene og har i stort monn lyktes med det. Både det estiske formannskapet 2014/15 og de finske formannskapet 2013/14 prioriterte dette. På bakgrunn av situasjonen i Ukraina/Krim ble det ikke avholdt noe regjeringssjefmøte, slik fast praksis tilsier, ved avslutningen av det finske formannskapet i Østersjørådet i 2014. Det var heller ikke konsensus om å avslutte det estiske formannskapet i 2015 med et utenriksministermøte, også dette i strid med sedvane.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås avsatt 1,5 mill. kroner til å dekke Norge pliktige bidrag. Dette er lavere enn i det foregående budsjettår 2015 og skyldes at en særskilt ordning for bidrag til prosjektarbeid var begrenset til de tre årene 2013–15. Beløpet vil i hovedsak gå til drift av Østersjørådets sekretariat i Stockholm inklusive rådets arbeid med miljø/bærekraftighet. Beløpet utgjør Norges andel av budsjettet, som er 12 pst.

2 Den internasjonale havrettsdomstol

Mål

Internasjonal stabilitet og fredelig utnyttelse av verdens havområder.

En styrking og utvikling av Havrettskonvensjonens system som den overordnede rettslige rammen for alle tiltak i marin sektor er en viktig målsetting for Norge.

Bakgrunn

Den internasjonale havrettsdomstol i Hamburg ble opprettet gjennom FNs havrettskonvensjon av 1982. Konvensjonspartene kan ved skriftlig erklæring akseptere denne domstolen og/eller en eller flere av de andre tvisteløsningsorganene som er listet opp for å løse tvister på en bindende måte. Havrettsdomstolen har en sentral rettsskapende funksjon innen deler av den moderne havrett. I tillegg til å avgjøre konkrete tvistemål kan Havrettsdomstolen komme med rådgivende uttalelser på visse områder. Havrettskonvensjonen sikrer vesentlige nasjonale interesser og fremmer internasjonal stabilitet som et balansert regelsett for fredelig utnyttelse av verdens havområder. Dette innebærer også aktivt å støtte opp om de institusjoner som er opprettet i medhold av Havrettskonvensjonen, inkludert Den internasjonale havbunnsmyndigheten, jf. pkt. 3 nedenfor.

Rapport 2014

Havrettsdomstolen mottok ingen nye saker i løpet av 2014, men avsa endelig dom etter realitetsbehandling i M/V «Viginia G»-saken (Panama/Guinea Bissau) som kom inn til domstolen i 2012. I tillegg behandlet Domstolen én forespørsel om rådgivende uttalelse, hvor uttalelse ble avgitt første kvartal 2015. Denne gjaldt flaggstatenes ansvar for å forhindre ulovlig, uregulert og urapportert fiske. Saker som blir gjenstand for realitetsbehandling er svært ressurskrevende og pågår ofte i to-tre år, mens saker om midlertidig forføyning kan avgjøres på et par måneder. På slutten av 2014 ble Ghana og Elfenbenskysten enige om å legge spørsmålet om maritim avgrensning fram for Havrettsdomstolen til avgjørelse. Domstolen tok saken til behandling i første kvartal 2015. Domstolen har de senere år behandlet flere saker om maritim avgrensning. På Havrettskonvensjonens statspartsmøte i 2014 ble den nordiske dommerkandidat, islendingen Thomas Heidar, valgt inn som dommer i Havrettsdomstolen.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås avsatt 935 000 kroner til dekning av Norges pliktige bidrag.

3 Havbunnsmyndigheten

Mål

Internasjonal stabilitet og fredelig utnyttelse av verdens havområder.

En styrking og utvikling av Havrettskonvensjonens system som den overordnede rettslige rammen for alle tiltak i marin sektor er en viktig målsetning for Norge.

Bakgrunn

Den internasjonale havbunnsmyndigheten er en av institusjonene etablert under FNs havrettskonvensjon av 1982. Havbunnsmyndigheten skal forvalte mineralressursene på havbunnen på de store havdyp utenfor nasjonal jurisdiksjon til gagn for hele menneskeheten. Den kan tildele rettigheter til å søke etter og utnytte forekomster i det internasjonale havbunnsområdet, og kan selv delta i slik virksomhet gjennom et særskilt foretak. Havbunnsmyndigheten vedtar regler, forskrifter og prosedyrer for undersøkelse og utnyttelse av mineralforekomster i det internasjonale havbunnsområdet, og fører tilsyn med at regelverket overholdes.

Rapport 2014

Havbunnsmyndigheten har vedtatt reguleringer om prospektering og utforskning av flermetalliske noduler (2000), flermetalliske sulfider (2010) og koboltrike ferromanganskorper (2012). Reguleringene for prospektering og utforskning av flermetalliske noduler ble revidert i 2013 og det ble vedtatt endringer i regelverket for flermetalliske sulfider i 2014. Hittil har Havbunnsmyndigheten inngått over 20 kontrakter om utforskning. I 2011 ble den første kontrakten for flermetalliske sulfider inngått med Kina som sponsorstat og på vårparten i 2014 ble de to første avtalene for koboltrike ferromanganskorper inngått. Kina og Japan var sponsorstater for disse avtalene. Når undersøkelseskontraktene utløper etter 15 år, kan i utgangspunktet selskapene eller statene som har kontraktene søke om utvinningstillatelse. Det kan også bli aktuelt å forlenge undersøkelseskontraktene med inntil fem år, og et regelverk for behandling av søknader om forlengede undersøkelseskontrakter ble vedtatt i juli 2015. Foreløpig er det ikke vedtatt regelverk om utvinning, men det pågår arbeid for å utvikle slikt regelverk med håp om at dette skal være klart innen 2020. Havbunnsmyndigheten arbeider også for å ivareta miljøet på havbunnen. I 2012 ble det vedtatt en miljøforvaltningsplan for Clarion Clipper-ton-sonen i Stillehavet.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås avsatt 527 000 kroner til dekning av Norges andel.

4 Internasjonale straffedomstoler

Jugoslaviadomstolen

Jugoslaviadomstolen (ICTY) ble etablert av Sikkerhetsrådet i 1993 (resolusjon nr. 827). Domstolens mandat er å straffeforfølge personer som er ansvarlige for folkemord, forbrytelser mot menneskeheten og krigsforbrytelser begått i det tidligere Jugoslavia etter 1. januar 1991. Domstolen har sete i Haag, Nederland.

Mål

Sikre et rettferdig rettsoppgjør etter konfliktene i det tidligere Jugoslavia.

Rapport 2014

Domstolen arbeider med å gjennomføre sin avslutningsstrategi. Alle domstolens saker er ferdig etterforsket, og det vil ikke bli tatt ut nye tiltaler. Etter de siste pågrepene av Goran Hadzic og Ratko Mladic i henholdsvis mai og juli 2011, har domstolen ingen utestående arrestordrer. Til sammen har domstolen tiltalt 161 personer. Sakene mot 147 av disse er avsluttet ved domstolen (per august 2015), hvorav 18 er frifunnet. Det pågår fortsatt rettssaker mot 14 tiltalte, fordelt på 9 ulike saker. Fire av disse befinner seg fortsatt i første instans, mens fem av sakene behandles i ankeinstansen. Domstolen antar at fire av ankesakene vil kunne avsluttes i 2015. Saken mot Ratko Mladic forventes avsluttet tidligst i mars 2017. Domstolen planlegges nedlagt i 2017, og gjenstående ankesaker vil da overføres til Mekanismen for internasjonale straffetribunaler (MICT).

Som ledd i domstolens avslutningsstrategi har domstolen overført saker mot 13 tiltalte til nasjonale domstoler. Disse sakene involverer mellomledere og tjenestemenn på lavere nivå. En forutsetning for overføring har vært oppbygging av effektive og betryggende nasjonale rettssystemer, og støtte til dette inngår i domstolens avslutningsstrategi.

Norge har aktivt støttet arbeidet i ICTY. Tribunalet spiller en viktig rolle i det langsiktige forsonings- og gjenoppbyggingsarbeidet i det tidligere Jugoslavia. Norge har inngått en soningsavtale med domstolen, og man har gjennomført en lovgivning som fullt ut gjør Norge i stand til å samarbeide med og yte assistanse til domstolen. Norge har støttet domstolens outreach-program, som ved å bringe rettsoppgjøret nærmere folket bidrar til økt kunnskap om, forståelse for og oppslutning om domstolens rolle. Fra norsk side vil

man fortsatt arbeide for at domstolen sikres tilstrekkelige ressurser og gode arbeidsforhold, slik at den kan få fullført sitt mandat.

Rwandadomstolen

Den internasjonale straffedomstol for Rwanda (ICTR) ble etablert av FNs sikkerhetsråd i 1994 (resolusjon nr. 955). Domstolens mandat er å straffeforfølge alvorlige brudd på internasjonal humanitærrett i forbindelse med folkemordet i Rwanda i perioden mellom 1. januar og 31. desember 1994.

Mål

Sikre et rettferdig rettsoppgjør etter konflikten i Rwanda.

Rapport 2014

Domstolen arbeider med å gjennomføre sin slutføringsstrategi. Per august 2015 var sakene mot alle domstolens 93 tiltalte avsluttet i første instans. Herunder var det avsagt 55 førsteinstansedommer mot 75 tiltalte, ti saker var blitt overført til Rwandas nasjonale domstoler og saker mot tre topp-prioriterte tiltalte var blitt overført til Mekanismen for internasjonale straffedomstoler (MICT), jf. nedenfor om denne. I tillegg var to tiltaler blitt trukket tilbake og tre tiltalte hadde avgått ved døden før eller under rettsaken mot dem. Domstolen avsa sin aller siste dom i første instans i desember 2012.

Videre har ankesaker blitt avsluttet mht. 46 tiltalte. Det gjenstår nå ferdigstillelse av ankebehandlingen i en sak (*Butare*-saken) som forventes å være avsluttet i løpet av andre halvdel av 2015. ICTR planlegges nedlagt innen utgangen av 2015, og alle gjenstående oppgaver vil i forbindelse med nedleggelsen tillegges MICT.

Ni av domstolens tiltalte er fortsatt på flukt. Ansvaret for å oppspore og pågripe disse, samt stille disse for retten, ligger imidlertid nå hos MICT.

Norge har aktivt støttet etableringen av og arbeidet i ICTR, som spiller en viktig rolle i det langsiktige forsonings- og gjenoppbyggingsarbeidet i regionen. Overføring av saker det er tatt ut tiltale i, har forutsatt utbedringer i det rwandiske rettssystemet. Domstolen og det internasjonale samfunn har arbeidet aktivt for å bidra til slike forbedringer, noe som har gitt resultater og tillatt at saker nå har blitt overført til det rwandiske rettsvesenet, som forutsatt i domstolens avslutningsstrategi.

Mekanismen for internasjonale straffedomstoler (MICT)

Mål

Sikre slutføringen av rettferdige rettsoppgjør etter konfliktene i det tidligere Jugoslavia og Rwanda.

Bakgrunn

Mekanismen for internasjonale straffedomstoler (MICT) ble besluttet etablert av FNs sikkerhetsråd 22. desember 2010 (resolusjon nr. 1966). Mekanismen har som funksjon å fullføre de gjenstående oppgavene i Jugoslaviadomstolen (ICTY) og Rwandadomstolen (ICTR) etter at disse domstolene har avsluttet sin virksomhet. Mekanismen viderefører ICTYs og ICTRs jurisdiksjon, rettigheter, forpliktelser og vesentlige oppgaver, herunder behandling av evt. straffesaker mot personer som det er utstedt arrestordre mot, men som fortsatt ikke er pågrepet og overlevert domstolen, samt evt. utestående ankesaker. I tillegg vil mekanismen håndtere den løpende administrasjon knyttet til pådømte saker, slik som forvaltning av arkiver, søknader om prøveløslatelse, vitnebeskyttelse etc. I vedtaket konkluderte rådet med at mekanismen bør være en liten, midlertidig og effektiv struktur, med funksjoner og størrelse som avtar over tid, med et lite antall ansatte som står i forhold til de reduserte arbeidsoppgavene.

Rapport 2014

Mekanismens avdeling for Rwanda-domstolen, som ligger i Arusha, Tanzania, åpnet 1. juli 2012, mens avdelingen for Jugoslaviadomstolen åpnet i Haag 1. juli 2013. Mekanismen overtok tidlig mange av de gjenstående rettslige funksjonene ved de to tribunalene. Det vil være overlappende virksomhet ved domstolene og mekanismen i en overgangsfase.

Det fremmes i tillegg forslag om at Stortinget samtykker i at Norge slutter seg til toårig budsjettvedtak i MICT, jf. forslag til romertallsvedtak.

Budsjett 2016

Det foreslås avsatt 14,2 mill. kroner for å dekke Norges pliktige bidrag til FNs internasjonale straffedomstoler, herunder 7 mill. kroner til ICTY og 7 mill. kroner for å dekke Norges pliktige bidrag til MICT. Ettersom ICTRs nedleggelse i 2015 ikke er endelig besluttet tas det høyde for at deler av midlene som er avsatt til MICT utbetales til ICTR der-

som nedleggelse av sistnevnte domstol må utsettes til 2016. Ettersom MICT gradvis også tar over for oppgavene til ICTR tas det høyde for at deler av midlene som er avsatt til sistnevnte domstol utbetales til Mekanismen, dersom den endelige beregningen av pliktige bidrag tilsier en slik fordeling av midlene til FNs internasjonale straffedomstoler.

5 Den internasjonale straffedomstol

Mål

Sikre straffeansvar for de alvorligste internasjonale forbrytelser og dermed bidra til forsoning og langsiktig fred og stabilitet.

Situasjonsbeskrivelse

Den internasjonale straffedomstol (ICC) er en fast, internasjonal domstol med myndighet til å straffefølge og dømme enkeltindivider for folke mord, forbrytelser mot menneskeheten og krigsforbrytelser. Domstolen er opprettet gjennom en traktat (Roma-vedtektene) av 17. juli 1998. Norge ratifiserte traktaten 16. februar 2000. Roma-vedtektene trådte i kraft den 1. juli 2002. Domstolen har jurisdiksjon dersom forbrytelsen har funnet sted på territoriet til en statspart eller dersom forbryteren er borger av en statspart. Videre vil både enkeltstater og FNs sikkerhetsråd kunne bringe situasjoner inn for domstolen, og hovedanklageren kan på gitte vilkår iverksette etterforskning på eget initiativ. Domstolen bidrar til å bekjempe straffrihet for de alvorligste forbryterne av internasjonal karakter. Domstolens sete ligger i Haag, Nederland.

Rapport 2014

ICC behandler for tiden 22 saker i ni ulike situasjoner hvor det har skjedd internasjonale forbrytelser: (Den demokratiske republikken) Kongo, situasjonen i Den sentralafrikanske republikk i 2002–2004, situasjonen i Den sentralafrikanske republikk siden 2012, Uganda, Mali, Kenya, Elfenbenskysten, Sudan/Darfur og Libya. Når det gjelder de fem førstnevnte situasjonene, er ICCs kompetansegrunnlag at de berørte statene selv har henvist saken til domstolen. For situasjonen i Kenya og Elfenbenskysten har hovedanklager fått tillatelse fra domstolen til å igangsette formell etterforskning. Når det gjelder situasjonene i Sudan/Darfur og i Libya, har ICC kompetanse som følge av at FNs sikkerhetsråd har henvist saken til domstolen.

Anklage er tatt ut, eller formell etterforskning er besluttet iverksatt og pågår fortsatt per august 2015, i de nevnte ni situasjonene. Hovedanklagers kontor gjennomfører også innledende undersøkelser i enkelte andre områder med tanke på eventuell formell etterforskning, herunder i Ukraina, Palestina, Irak, Honduras, Afghanistan, Georgia, Guinea, Colombia og Nigeria. Norge har hele tiden tilhørt pådrivergruppen med hensyn til støtte til etableringen og driften av en permanent straffedomstol. Norge ser ICC som et viktig bidrag til demokratisering, rettsstatsbygging og fredsbygging etter væpnede konflikter.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås avsatt 16,6 mill. kroner til Den internasjonale straffedomstol (ICC).

6 Sekretariatet for Antarktistraktatsamarbeidet

Mål

Et sekretariat for samarbeidet under Antarktistraktaten ble opprettet i 2004 i Buenos Aires. Sekretariatet skal styrke og legge til rette for samarbeidet mellom partene til Antarktistraktaten. Viktigste oppgave er å betjene det årlige konsultative møtet under Antarktistraktaten (Antarctic Treaty Consultative Meeting, ATCM) i nært samarbeid med vertslandet. En annen viktig oppgave er informasjonsspredning om Antarktistraktat-systemet og aktiviteter i Antarktis.

Situasjonsbeskrivelse

Ved avslutningen av annen verdenskrig hevdet syv land suverenitetskrav i Antarktis (Storbritannia, Australia, Frankrike, New Zealand, Norge, Chile og Argentina). Storbritannias, Chiles og Argentinas kravområder dekker delvis hverandre. I tillegg hevdet USA og Sovjetunionen at de, uten å anerkjenne kravene og uten selv å fremme krav, hadde grunnlag for krav i Antarktis. Det vellykkede internasjonale forskningssamarbeidet som ble gjennomført i Antarktis under det internasjonale geofysiske år i 1957–58 la grunnlaget for at Antarktistraktaten ble undertegnet i 1959. Traktaten sikrer Antarktis som et demilitarisert område. Det er fri inspeksjonsrett og fri tilgang for forskning. Miljøprotokollen setter strenge rammer for all tilstedeværelse og virksomhet på kontinentet. Striden om suverenitetsspørsmålene er lagt til side ved at partene er enige om at verken

traktaten selv eller tiltak truffet i dens gyldighetstid skal foregripe (prejudisere) partenes syn på suverenitetsspørsmålet. Alle traktatparter med særlig interesse og forskningsinnsats møtes til et årlig møte for å drøfte spørsmål av felles interesse og treffe beslutninger om forvaltningen av Antarktis. Traktatsamarbeidet har skjermet Antarktis for konsekvenser av endringer i verdenspolitikken og har åpnet for et enestående internasjonalt vitenskapelig samarbeid og lagt grunnlaget for internasjonalt samarbeid for helhetlig forvaltning og vern av miljøet.

Rapport 2014

Sekretariatet har for tiden ni ansatte. Sentrale oppgaver i 2014 var forberedelse og gjennomføring av det 37. konsultative møtet under Antarktistraktaten (ATCM XXXVII) i Brasilia, Brasil, og forberedelse av ATCM XXXVIII i Sofia, Bulgaria. Arbeidet med utvikling av en arkivdatabase for alle dokumenter og vedtak fra traktatmøtene, informasjonsspredning og teknisk støtte til interseksjonelt arbeid er videreført. Videreutvikling av en flerårig strategisk arbeidsplan for ATCM har også vært en viktig arbeidsoppgave.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås avsatt 460 000 kroner.

7 Det internasjonale Barentssekretariatet

Mål

Det internasjonale barentssekretariatet (IBS) ble opprettet i Kirkenes i 2007/08. Det har til oppgave å bistå formannskapene i det euro-arktiske rådet og regionrådet teknisk og administrativt, og skal være en institusjonell hukommelse for barentssamarbeidet. Det skal også bistå med spredning av informasjon om barentsspørsmål og med prosjektgjennomføring.

Rapport 2014

Sekretariatet har tre faste stillinger. På norsk initiativ ble det opprettet en midlertidig stilling som miljø- og klimamedarbeider fra januar 2014.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås avsatt 2,5 mill. kroner.

Organisasjon for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE)

Situasjonsbeskrivelse

OSSE er verdens største regionale sikkerhetsorganisasjon og et viktig forum for dialog og samarbeid om sikkerhet i hele det euroasiatiske området. Samarbeidet bygger på Helsingforserklæringen av 1975. Erklæringen var et av de første internasjonale dokumentene som koplet spørsmål om fred og sikkerhet sammen med respekt for menneskerettighetene. Prinsippene som ble nedfelt i Helsingforserklæringen omfattet forhold som territoriell integritet, grensers ukrenkelighet og respekt for menneskerettigheter og fundamentale friheter.

Disse prinsippene er blitt utfordret i forbindelse med den russiske annekasjonen av Krim og destabilisering i Øst-Ukraina. I Ukraina har OSSE et viktig oppdrag med observasjon, rapportering og tilrettelegging av dialog mellom konfliktens parter og overvåking av våpenhvilen. Dette har bekreftet og styrket organisasjonens relevans som sikkerhetspolitisk aktør i Europa, der vi ser et nytt sikkerhetspolitisk bilde avtegnet som følge av de russiske folkerettsbruddene og nye konflikter. OSSEs deltakerland i Sentral-Asia står dessuten overfor kompliserte utfordringer etter uttrekningen av ISAF fra Afghanistan etter 2014.

OSSE arbeider innenfor tre dimensjoner: den politisk-militære dimensjon, den økonomiske-miljømessige dimensjon og den menneskelige dimensjon, som fokuserer på demokrati, godt styresett og menneskerettigheter i deltakerlandene. Norge har i 2014 og 2015 komiteformannskapet for den menneskelige dimensjonen (HDC), noe som gir Norge en fremskutt posisjon innen menneskerettighetsarbeidet.

Mål

Det overordnede målet for Norges medlemskap i OSSE er å fremme fred og sikkerhet. Norske interesser er også knyttet til særskilt prioriterte områder, hvor menneskerettigheter, demokrati og rettsstatsprinsipper har en sentral plass. Beskyttelse av minoriteter og likestilling har også høy prioritet. Norge vil bruke OSSE mer aktivt for å fremme følgende delmål:

- Konflikt håndtering og forebygging av konflikter, herunder avståelse fra trussel om eller bruk av makt; grensers ukrenkelighet og staters territoriale integritet. Her vil OSSEs innsats i Ukraina gi prioritet

- Fremme stabile demokratier med respekt for menneskerettighetene, herunder ytrings- og pressefrihet, tanke-, samvittighets-, religions- og trosfrihet
- Rustningskontroll og tillitskappende tiltak
- Håndtering av transnasjonale sikkerhetstrusler, som organisert kriminalitet, menneskehandel, terrorisme og smugling av narkotika
- Oppfyllelse av det enkelte lands medlemskapsforpliktelser

Rapport 2014

OSSE-samarbeidet ble i 2014 sterkt preget av Ukraina-krisen, som ga OSSE anledning til konkret konflikthåndteringsarbeid, særlig gjennom etableringen av observatøroperasjonen i Ukraina (SMM). OSSEs sentrale rolle her innebar samtidig at organisasjonen styrket sin stilling som sentral aktør for europeisk sikkerhet. OSSE ble et sentralt forum for å engasjere Russland i drøftelser om krisen.

Motsetningene mellom øst og vest kommer til uttrykk innenfor alle organisasjonens tre dimensjoner, men tydeligst i den menneskelige dimensjon. Her støter ulik tilnærming til menneskerettigheter, demokrati og godt styresett sammen. Man ser en bekymringsfull tendens fra i første rekke Russland, men også flere andre medlemsstater, til systematisk å arbeide for å svekke inngåtte forpliktelser. Forsøk på videreutvikling av OSSEs normer (acquis) på dette området er derfor blitt svært vanskelig. Norge, sammen med andre vestlige land, har imidlertid greid å forsvare Kontoret for demokratiske institusjoner og menneskerettigheter i Warszawa (ODIHR) og Mediefrihetsrepresentanten (RFoM) mot forsøk på å svekke dem. Formannskapet i HDC har bidratt til gode drøftelser om sentrale MR- og demokratispørsmål. Aktivt arbeid for å få deltakerland til å gjennomføre frivillig rapportering har bidratt til å styrke kulturen for egenrapportering.

Arbeidet med å styrke europeisk rustningskontroll og tillitsbygging har ikke gitt konkrete resultater. Drøftelser gjennom året, i FSC og i andre sammenhenger, har imidlertid bidratt til å klargjøre posisjoner og opsjoner.

Norge har bidratt i drøftelsene og gjennom praktisk støtte til sendelag og institusjoner for å styrke OSSEs konflikthåndteringssevne. Samarbeidet om å møte transnasjonale trusler hadde også en viss fremgang, i første rekke når det gjaldt utforming av felles tilnærming. Det har ikke vært framgang i arbeidet med å løse de fastlåste kon-

fliktene i Abkhasia, Sør-Ossetia, Nagorno-Karabakh og Transnistria.

Norge har brukt OSSEs ulike mekanismer for å påpeke brudd på forpliktelser. LHBT-spørsmål har også i 2014 vært viet særlig oppmerksomhet. Vi har videreført vår støtte til ODIHR, RFoM og Høykommissæren for nasjonale minoriteter (HCNM) i Haag, også gjennom budsjett-drøftelsene.

Store motsetninger i Wien oppveies til en viss grad av godt samarbeid «i felt». Et helt sentralt innsatsområde er valgovervåking. OSSEs tre institusjoner ODIHR, RFoM og HCNM er operative og aktive. Disse institusjonenes status som uavhengige av medlemslandene gjør dem særlig viktige. Også sendelagene er viktige.

OSSE har sendelag på Balkan, (i alle ex-jugoslaviske land som ikke er med i EU, og i Albania), i Øst-Europa (Moldova og Ukraina, men ikke i Hviterussland), i Sør-Kaukasus (Armenia) og i alle de fem sentralasiatiske landene.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 9,2 mill. kroner.

Norges andel av OSSEs regulære budsjett er 2,05 pst., mens andelen av den såkalte Wien-skalaen for støtte til sendelag er 2,07 pst. Samlet utgjør dette 36,2 mill. kroner. Av dette bidraget klassifiserer 74 pst. som offisiell utviklingshjelp (ODA) som bevilges under, kap. 170, post 78.

Tilskudd til EFTA og EFTA-organer

1 EFTA-sekretariatet

Mål

Sekretariatets hovedoppgave er å fremme EFTAs samlede interesser både i en EØS-sammenheng og overfor tredjeland, herunder å sikre en effektiv beslutningsprosess og en parallell regelutvikling i EU og EØS. Sekretariatet har et viktig koordineringsansvar for gjennomføringen av EØS-avtalen i forhold til EU, i første rekke Kommisjonen og EUs utenriksstjeneste (EEAS), men også Europaparlamentet og EU-rådet. EFTA-sekretariatet betjener komitéstrukturen i EØS og EFTA-sidens arbeid med utvikling av nytt EØS-regelverk, herunder EFTA-statenes deltakelse i EUs byråer og institusjoner. I EFTAs arbeid overfor tredjeland bistår sekretariatet medlemslandene med nødvendig ekspertise og tilretteleggelse i forhandlinger og gjennomføring av frihandelsavtaler med land utenfor EU.

Rapport 2014

Arbeidet var konsentrert om den løpende oppdatering av EØS-avtalen, samt drøftelser med Kommisjonen og EUs utenriksstjeneste om utestående saker. Det ble innlemmet 627 rettsakter i EØS-avtalen, herunder om deltakelse i den nye generasjonen av EU-programmer (2014–2020), Kroatias tiltredelse til EØS, unntaksbestemmelsene i statsstøttereguleringen, veipakken om trafikksikkerhet, pasientrettigheter i tverrnasjonale helsestjenester og plantevernpakken viktige.

Ved utgangen av 2014 hadde EFTA iverksatt 24 frihandelsavtaler med i alt 34 partnerland utenfor EU. Det var forhandlinger med Guatemala, India, Indonesia, Malaysia og Vietnam. Forhandlingsprosessene med Algerie, Honduras, Thailand og tollunionen av Russland, Belarus og Kasakhstan ble suspendert.

2 Overvåkingsorganet (ESA)

Mål

Overvåkingsorganets hovedoppgave er å føre tilsyn med at EØS/EFTA-landene gjennomfører og anvender reglene i EØS-avtalen i samsvar med avtalens forpliktelser. En viktig oppgave for overvåkingsorganet er å håndheve regelverket innenfor områdene offentlige innkjøp, statsstøtte og konkurranse.

Rapport 2014

Hovedoppgaven til ESA er knyttet til en omfattende generell overvåking av landenes gjennomføring i nasjonal rett av de EU-rettsakter som inngår i EØS-avtalen. Ved utgangen av 2013 var det innlemmet om lag 10300 slike rettsakter i EØS-avtalen. Ved utgangen av 2014 hadde ESA 518 pågående saker med EØS/EFTA-landene, en ytterligere nedgang fra toppåret 2007 (662 saker), og er resultatet av et bevisst arbeid for å redusere saksbehandlingstiden. I 2014 åpnet ESA 220 saker mot Norge, mens et tilsvarende antall saker ble avsluttet. I følge ESAs resultattavle, hadde Norge pr. november 2014 gjennomført 98 pst. av direktivene for det indre marked.

ESAs arbeid var i 2014 preget av arbeidet med saker vedrørende regelverket for det indre marked, statsstøtte og konkurranse.

3 EFTA-domstolen

Mål

EFTA-domstolen oppgave er å behandle de saker som ligger under domstolens kompetanse etter avtalen mellom EFTA-statene om opprettelse av et overvåkningsorgan og en domstol (ODA). Dette er, for det første, saker som er anlagt mot en EFTA-stat med påstand om at staten har brutt EØS-avtalen (traktatbruddssaker). Videre behandler domstolen klager over vedtak truffet av ESA, enten fremsatt av private rettssubjekter eller av en EFTA-stat. For det tredje, avgir domstolen rådgivende uttalelser om fortolkning av EØS-avtalen på anmodning fra nasjonale domstoler.

Rapport 2014

Domstolen avgjorde 27 saker i 2014.

EFTA og EFTA-organer

Bevilgningen dekker de norske bidrag til EFTAs organer: EFTA-sekretariatet, Overvåkningsorganet (ESA) og EFTA-domstolen. EFTA-organenes budsjett går i hovedsak til personell og drift. I tillegg finansieres tilskudd til faglig bistand og andre støtteprosjekter overfor tredjeland over EFTA-sekretariatets budsjett. Det forventes ingen vesentlige endringer i EFTA-organenes budsjetter for 2015. I 2015 er Norges budsjettandel for EFTA-sekretariatet 56 pst. For EØS-organene ESA og EFTA-domstolen, der Sveits ikke er bidragsyter, er budsjettandelen 89 pst.

For 2016 foreslås bevilget totalt 262,2 mill. kroner, fordelt med:

- 107,3 mill. kroner til EFTA-sekretariatet
- 116,2 mill. kroner til ESA
- 38,7 mill. kroner til EFTA-domstolen

Tilskudd til Nordisk Ministerråds virksomhet

Mål

Formålet er å bidra til bedre resultater på nasjonalt nivå gjennom nordisk samarbeid, få gjennomslag for nordisk politikk internasjonalt og forenkle folks hverdag i Norden. For å oppnå dette er det også viktig å sikre fornying, aktualisering og effektivisering av samarbeidet.

Situasjonsbeskrivelse

Det formelle nordiske regjeringssamarbeidet er et mellomstatlig samarbeid, forvaltet av Nordisk

ministerråd. Statsministrene har det overordnede ansvar for samarbeidet, mens samarbeidsministrene har det løpende koordineringsansvar.

Norge har et bredt engasjement innenfor Nordisk ministerråd og arbeider for å effektivisere og aktualisere samarbeidet. Samarbeidsministrene vedtok i 2014 et moderniseringsprosjekt for ministerrådet. Dette prosjektet vil ytterligere effektivisere og aktualisere det nordiske samarbeidet. Danmark har formannskapet i 2015 og har fokus på vekst, velferd og verdier i sitt program. I 2016 har Finland formannskapet og Norge overtar i 2017.

Rapport 2014

2014 var preget av omstilling i samarbeidet i Nordisk ministerråd. Moderniseringsprosjektet ble vedtatt og Grensehinderrådet opprettet. Norsk representant er Svein Ludvigsen. Grensehinderrådet skal løse et antall prioriterte hindre hvert år. Første årsrapport forelå våren 2015. Det islandske formannskapet var det første til å lede rådet som går på omgang mellom landene. Det islandske formannskapet vektla for øvrig grønn økonomi og sikring av de nordiske velferdssamfunnene i sitt formannskap.

De prioriterte statsministerinitiativene om Grønn vekst og Bærekraftig nordisk velferd fortsatt også i 2014. Programmene gjelder for perioden 2013–2015.

De nordiske landene står alle ovenfor store utfordringer med å sikre velferdssystemenes utvikling og bærekraft. Utfordringene er koblet til en rekke omstillinger i samfunnet som for eksempel globalisering, demografiske endringer, teknologisk utvikling osv.

I 2013 startet ministerrådets program for nye velferdsløsninger, en «bærekraftig nordisk velferd».

Samarbeidsministrene besluttet i 2012 å opprette et prioriteringsbudsjett. Dette utgjorde i 2014 80 mill. danske kroner. Prioriteringsbudsjettet inneholder to deler hvorav en del på 15 mill. danske kroner øremerkes initiativer fra det kommende formannskap, de resterende skal anvendes til å sette i gang større og prioriterte satsinger. I 2014 var hovedvekten foruten på nevnte områdene Grønn vekst og bærekraftig velferd, også på prioriterte innsatser hos det islandske formannskapet som velferdsvakten, bioøkonomi og den nordiske spillelisten (nordisk musikk).

Budsjett 2016

Andelen er en BNI-basert nordisk fordelingsnøkkel. Det foreslås avsatt 342,4 mill. kroner i 2016. Det er foretatt generelle reduksjoner i budsjettet for 2014 og 2015 (7 pst. til sammen). For 2016 er et ytterligere kutt på 1 pst. Kuttet skal tas fra samarbeidsministrenes budsjett og fra ministerrådet for utdanning og forskning. Budsjettstrukturen i Nordisk ministerråd er endret fra og med 2015. Transparens og en tydelig mål- og resultatstyring er sentrale stikkord. Endringene innebærer økt parlamentarisk innsikt i bruken av midlene. I løpet av 2016 vil Norge forberede sitt kommende formannskap i 2017. Formannskapet forberedes innenfor eksisterende rammer, og vil få til rådighet midler til prosjekter innenfor prioriteringsbudsjettets formannskapsmidler (15 MDKK over tre år).

Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD)

Situasjonsbeskrivelse

OECD har 34 medlemsland og er et forum hvor Norge møter de største aktørene i verdensøkonomien, herunder G7-landene og sentrale G20-aktører. OECD har de senere år intensivert samarbeidet med de fremvoksende økonomiene, Kina, India, Sør-Afrika, Brasil og Indonesia, som spiller en stadig viktigere rolle i verdensøkonomien. Tiltredelsesforhandlingene med Russland har pågått siden 2007, og det har vært en uttalt målsetting at landet skulle bli tatt opp som medlem i 2014 eller 2015. Etter Russlands annektering av Krim er imidlertid tiltredelsesforhandlingene utsatt. Det ble fattet vedtak om dette i OECDs råd den 12. mars 2014.

OECD arbeider med problemstillinger innenfor blant annet økonomi, miljø, handel, investeringer, utvikling, utdanning og sosiale spørsmål. OECDs analyser er viktige innspill til den nasjonale politikkkutforming og de fleste departementene er involvert i OECD-arbeidet.

Mål

Regjeringen vil, gjennom aktiv norsk medvirkning i OECDs råd, komitéer og arbeidsgrupper, bidra til at:

- OECD befester sin posisjon som et sentralt samarbeidsforum i møtet med de muligheter globaliseringen og økt handel gir i det 21. århundre

- OECD gjennom analyser og anbefalinger, medvirker til å utvikle mer konkurransekraftige økonomier som sikrer vekst og utvikling
- OECDs ekspertise innenfor miljøområdet opprettholdes som premissleverandør i den globale klimadebatten
- OECD bruker sin tverrfaglige styrke til å bidra til globale løsninger, som også inkluderer utviklingsland

Rapport 2014

Hovedtemaene for OECDs ministerrådsmøte i 2014 var de økonomiske utsiktene og utfordringene i medlemslandene, samarbeidet med ikke-medlemsland, utviklingspolitikk og handelspolitikk. Colombia og Latvia er kommet i gang med sine tiltredelsesprosesser etter at de ble invitert til å slutte seg til organisasjonen i på ministermøtet i 2013 under norsk formannskap. I tillegg ble det undertegnet en samarbeidsavtale mellom OECD og land i Sørøst-Asia, noe som illustrerer det økende samarbeidet med ikke-medlemsland. I tillegg til den generelle ministerrådserklæringen, ble det for første gang enighet om en erklæring på klimaområdet.

Generalsekretær Gurria var i Norge i mars 2014 i forbindelse med lanseringen av gjennomgangen av norsk økonomi og økonomisk politikk.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås det bevilget 35,8 mill. kroner.

Verdens handelsorganisasjon (WTO)

Situasjonsbeskrivelse

WTO teller 162 medlemmer når Kasakhstan ferdigstiller sin ratifikasjonsprosess i løpet av høsten 2015. Ytterligere 21 land forhandler om medlemskap. Organisasjonen har som hovedmålsetting å videreutvikle et regelbasert og åpent multilateralt handelssystem for å skape bedre forutsetninger for økonomisk vekst og velferd, ikke minst i utviklingslandene.

Norge har sterk interesse av å delta i et bredt og forpliktende multilateralt handelssystem. For Norge er det av avgjørende betydning at WTO beholder sin posisjon som global aktør og relevant hovedsete for internasjonale handelshandlinger. WTO bidrar til globale rammebetingelser for handel og økonomisk utvikling, og til å gi norsk næringsliv stabile og forutsigbare rammevilkår.

Hovedårsaken til stillstanden i Doharunden – striden om bidraget fra de store vekstøkonomiene – er fortsatt uløst. I november 2014 fattet man vedtak om at det innen utgangen av juli 2015 skulle utarbeides et arbeidsprogram for håndteringen av de gjenstående spørsmålene i Doharunden. Dette lyktes man ikke med. Arbeidet med å finne et balansert ambisjonsnivå og for å finne løsninger som legger grunnlaget for en avslutning av Doharunden på WTOs neste ministermøte i Nairobi i desember 2015 prioriteres høyt.

Norge deltar i forhandlinger om tollnedtrapping på miljøvarer og informasjonsteknologiprodukter innenfor rammen av WTO. I juli 2015 ble det enighet om vareomfanget for utvidet tollfri handel med informasjonsteknologivarer, frem mot Nairobi skal det endelige resultatet inkludert tollnedtrappingsperioder for de enkelte land utarbeides. For miljøvarer er målsettingen å nå et resultat før klimatoppmøtet i Paris i desember 2015.

Norge fortsetter sin deltakelse i forhandlinger om en ny avtale om handel med tjenester (TISA) basert på WTOs avtale om handel med tjenester (GATS). 51 WTO-medlemmer (både u-land og i-land) deltar, men målsettingen er bredest mulig tilslutning fra WTOs medlemmer.

WTOs regelverk omfatter mange avtaler, ikke minst en avtale om juridisk bindende tvisteløsning. Siden WTO ble dannet i 1995, er det initiert ca. 500 tvistesaker under denne tvisteløsningsmekanismen. Norge prioriterer arbeidet med tvistesaker i lys av den stadig viktigere rollen tvisteløsningssystemet har i tolkning av regelverket.

Mål

Handel er en av de sterkeste drivkreftene for økonomisk vekst og bidrar til å skape arbeidsplasser og varig økonomisk velstand over hele verden.

Regjeringen vil, gjennom Norges aktive deltakelse i WTO:

- arbeide for multilaterale handelsavtaler gjennom WTO for å skape stabile rammevilkår og like konkurransevilkår globalt
- samtidig, inngå mer begrensede avtaler der det er nødvendig
- arbeide for en ytterligere liberalisering av internasjonal handel
- bidra til en vellykket avslutning av Doharunden

Rapport 2014

Oppfølgingen av vedtakene fra ministerkonferansen på Bali i 2013 var sentralt i WTOs arbeid i

2014. Dessverre ble fristen for å vedta en protokoll for gjennomføring av avtalen om handelsfasilitering i juli 2014 ikke overholdt, og det var heller ikke mulig å komme videre med forhandlingene om et arbeidsprogram for avslutningen av Doharunden slik som forutsatt på Bali. Norge spilte en aktiv rolle opp mot fristen i juli 2014. I november 2014 ble det fattet vedtak vedrørende beslutninger om matsikkerhet og protokollen for gjennomføring av avtalen om handelsfasilitering. Dette førte til ny prioritering av WTO-forhandlingene, og var et viktig fremskritt for det multilaterale systemet. Både fordi man fikk gjort de nødvendige vedtakene for å igangsette gjennomføringen av den første multilaterale avtalen siden WTOs opprettelse og fordi det var et konkret steg mot å gå videre med fullføringen av Doharunden. Vedtaket innebærer at det innen utgangen av juli 2015 skulle det forhandles et arbeidsprogram for å bidra til avslutningen av Doharunden.

Uavhengig av arbeidet med Doharunden fortsatte forhandlingene om en utvidelse av den eksisterende informasjonsteknologiavtalen (ITA) og forhandlinger om en avtale om miljøvarer ble igangsatt. Når de blir ferdigstilt vil disse avtalene bidra til å liberalisere handelen med informasjonsteknologiprodukter og miljøvarer.

Det regulære arbeidet i WTOs mange ulike organer ble ivaretatt. WTO er et viktig forum for å ta opp både systemiske problemstillinger og for å løse konkrete enkeltsaker. Ikke minst har WTO en viktig rolle i overvåkingen av medlemslandenes handelspolitikk og mulig proteksjonisme som følge av den økonomiske krisen. Norge har videreført sin deltakelse i forhandlinger om tiltredelse til WTO for en rekke land. I tillegg til arbeidet med tvistesaken om EUs restriksjoner mot handel med selprodukter der anker rapporten ble vedtatt i mai 2014, deltok Norge som tredjepart i flere andre tvistesaker.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 13,7 mill. kroner.

Internasjonalt energisamarbeid

1 OECDs atomenergibyrå (NEA)

Situasjonsbeskrivelse

NEAs oppgaver er å fremme bruk av atomenergi for fredelige formål. Norge deltar i NEAs arbeid. NEA er sekretariat for komiteen som ivaretar MNEPR-avtalen (multilateral juridisk rammeavtale for bistand til Russland på atomikkerhetsområdet).

Mål

Sentrale mål for NEA er forskning, informasjonsutveksling og faglig bistand om driftssikkerhet og atomavfallsbehandling/-lagring ved atominstallasjoner, samt beskyttelse av mennesker og miljø mot skadelig radioaktiv stråling i landene som er medlem av OECD. OECD/NEA forvalter konvensjonen (Pariskonvensjonen) om erstatning for tredjepersoner grunnet atomulykke.

Rapport 2014

Det er nylig etablert en ny budsjettstruktur for NEA, som resultat av en prioritert prosess som har pågått over flere år. Det kan bli mangel på viktige radioaktive isotoper i 2016, som er utgangspunkt for produksjon av viktige radioaktive medisiner. OECD/NEA hadde også i 2014 som en annen prioritert oppgave å involvere og forplikte produsentstatene på regjeringsnivå, for innføring av felles tiltak som sikrer bærekraftig produksjon av de radioaktive isotopene. Utvikling av god sikkerhetskultur står sentralt i NEAs bistand til land blant annet i Sentral- og Øst-Europa, men også i de øvrige medlemslandene i OECD/NEA. De viktigste virkemidlene er samarbeidsprogrammer, utveksling av informasjon, seminarer og opphold for eksperter ved anlegg i NEAs medlemsland, inkludert ved Institutt for energiteknikk på Kjeller og i Halden. Arbeidet med oppfølging av Fukushima-reaktoren i Japan etter jordskjelvet i 2011 fortsetter. NEA har fortsatt arbeidet med å styrke arbeidet rundt prinsippet forsvar i dybden, som er et fundamentalt prinsipp for å ivareta atomsikkerhet, og beskyttelse av mennesker og miljø.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 1,6 mill. kroner til OECDs atomenergibyrå (NEA).

2 Det internasjonale atomenergibyåret (IAEA)

Situasjonsbeskrivelse

IAEA har et viktig ansvar for å påse at ikke-spredningsforpliktelsene i Avtalen om ikke-spredning av kjernefysiske våpen (NPT) overholdes. Organisasjonen legger også til rette for fredelig utnyttelse av kjernekraft basert på strenge kontrollordninger. Den har utviklet en rekke instrumenter for å hindre at kjernefysisk materiale kommer på avveie eller rammer miljøet, og arbeider aktivt for å avdekke ulovlige nettverk for spredning av kjernefysisk teknologi og materiale. Organisasjo-

nen bistår utviklingsland med å nyttiggjøre seg kjernefysisk teknologi innen helse, landbruk, vannforsyning og miljøovervåking. IAEA forventer at bruken av kjernekraft vil øke i årene som kommer. Dette vil stille nye krav til trygghetstiltak for driften av kjernekraftanlegg og håndtering av avfall. Toppmøteprosessen om kjernefysisk sikkerhet har vist at det nå er større oppmerksomhet om kjernefysisk trygghet og sikkerhet, og dette arbeidet må følges opp også etter neste og siste toppmøte i USA i 2016. IAEA har en sentral rolle i å sette nødvendige standarder, som rådgiver og som ressurs for kvalitetssikring av rutiner, regelverk og anlegg.

Mål

- Være en aktiv bidragsyter i IAEA.
- Samle bred internasjonal politisk støtte til IAEAs oppgaver og sammen med andre medlemsland sikre de finansielle rammer for gjennomføringen av organisasjonens mandat.
- Styrke IAEAs ikke-spredningsarbeid og kontrolloppgaver i blant annet Iran, Syria og Nord-Korea.
- Styrke IAEAs innsats for kjernefysisk sikkerhet, trygghet og bistand til utviklingsland for bruk av kjernefysisk teknologi – med forsterket satsning på *Peaceful Uses Initiative*.
- Understøtte IAEAs muligheter til å utføre sikkerhetskontroll og verifikasjon av sivile kjernefysiske aktiviteter, begrense bruken av høyenergetisk uran, separert plutonium og høyradioaktive kilder i sivil sektor, og sikre internasjonale mekanismer for kjernefysisk brenselproduksjon.
- Følge opp relevante avtaler om beredskap, sikkerhet og trygghet, herunder konvensjonen om kjernefysisk sikkerhet og konvensjonen om tidlig varsling.
- Videreføre det norsk-britiske verifikasjonssamarbeidet og det internasjonale partnerskapet, samt gi IAEA en tydeligere rolle i verifikasjon av nedrustning.
- Integrere likestillingsperspektivet i de ulike deler av organisasjonens arbeid og øke kvinneandelen på saksbehandler- og ledernivå.

Rapport 2014

Norge satt i IAEAs styre i perioden 2012–14, og har fortsatt å spille en aktiv rolle på viktige områder også etter at vi gikk ut av styret. Den politisk sett viktigste rollen til IAEA har vært å følge spørsmålene knyttet til Iran, Syria og Nord-

Koreas atomprogram. Fra norsk side har vi i styreperioden lagt stor vekt på IAEAs vaktfunksjon som kontrollmekanisme for NPT, for oppfølging av resolusjoner fra Sikkerhetsrådet i FN og for å fremskaffe nøytral og troverdig informasjon om atomprogram i enkeltland. Norge støtter prosessen hvor IAEA og Iran har oppnådd enighet om et rammeverk for videre samarbeid med sikte på å løse alle utestående spørsmål.

Norge har i 2014 støttet IAEA i arbeidet for kjernefysisk trygghet på anlegg, i brenselproduksjon, under transport og avfallshåndtering, og i håndteringen av radioaktive kilder til bruk i industri, ved sykehus og i forskning. Arbeidet med å styrke kjernefysisk sikkerhet og trygghet, spesielt i utviklingsland, er viktig for Norge. For å minske spredningsrisikoen har Norge støttet opprettelsen av en multilateral brenselbank, og fortsatt sitt arbeid for å redusere bruk og lagre av høyanriket uran. Norge bidrar også til å styrke kjernefysisk sikkerhet i utviklingsland gjennom IAEAs frivillige fond for kjernefysisk sikkerhet. Norge bidrar hvert år til IAEAs tekniske samarbeidsfond som er satt opp for å gi bistand til utnytting av kjernekraft i utviklingsland.

Norge og Storbritannia har et forskningssamarbeid om hvordan en ikke-kjernevåpenstat og en kjernevåpenstat kan samarbeide innen verifikasjon av kjernefysisk nedrustning. Norge støtter også et prosjekt som søker å utvikle IAEAs rolle og kapasitet innen verifikasjon av nedrustning.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 17,6 mill. kroner under programområde 02.

Av det regulære bidraget klassifiseres 33 pst. bevilget som offisiell utviklingshjelp (ODA) og budsjetteres under kap. 170, post 78 under programområde 03.

3 Det internasjonale energibyrå (IEA)

Situasjonsbeskrivelse

Energi- og klimarelaterte problemstillinger står høyt på den internasjonale dagsordenen. IEA er OECD-landenes samarbeidsorganisasjon innenfor energiområdet, og organisasjonens bidrag til energiforsyningsikkerhet er fortsatt av stor betydning. IEA spiller en stadig viktigere rolle når det gjelder analyse av globale energitrender og betydningen for fremtidens klima. IEAs analyser og tilhørende anbefalinger tillegges betydelig vekt. IEA spiller f.eks. en sentral rolle når det gjelder å fremme karbonfangst og lagring som nød-

vendig klimateknologi. Det er etablert dialoger med flere ikke-medlemsland, og det er startet en assosieringsprosess hvor målet er tettere samarbeid med syv viktige partnerland (Russland, Kina, India, Brasil, Indonesia, Sør-Afrika og Mexico). IEA er en helt sentral organisasjon i internasjonal energi- og klimapolitikk og et viktig organ for å gjøre norske energipolitiske syn og interesser gjeldende.

Mål

IEAs målsetting er å bidra til forsyningssikkerhet for medlemslandene og fremme en mer bærekraftig energibruk. Gjennom analyser og rapporter er IEA en viktig premissleverandør både internasjonalt og i Norge til diskusjonene om globale energi- og klimautfordringer. Datainnsamling, analyse og utarbeidelse av energistatistikk er en sentral del av IEAs arbeid. Energisektorens rolle for klimapolitikken er også et fremtredende tema for organisasjonen. IEA er også blitt en aktiv deltager i den globale energidialogen mellom produsenter og konsumenter og IEA har som mål å utvide samarbeidet med ikke-medlemsland, herunder utviklingsland. Dette skyldes et stadig mer globalt energimarked, økende gjensidig økonomisk avhengighet land imellom og de globale miljø- og klimautfordringer.

Rapport 2014

Forsyningssikkerhet og geopolitikk i forhold til utviklingen Russland/Ukraina og i Midtøsten, samt globale klima- og miljøhensyn, har stått sentralt på agendaen til IEA. IEA fokuserte i 2014 på økt geopolitisk usikkerhet knyttet til utviklingen i Russland og Midtøsten, i tillegg til det dramatiske fallet i oljeprisene mot slutten av 2014 som følge av økt produksjon av ukonvensjonell olje i USA og svakere etterspørsel i flere store fremvoksende økonomier. Analyse av energisektorens betydning for klimautviklingen sto sentralt også i 2014, ikke minst gjennom publikasjonen World Energy Outlook som skisserer forskjellige energi- og utviklingsscenarier. World Energy Outlooks spesialrapport om Afrika, som har mottatt norsk støtte, ble presentert på en egen konferanse i Oslo høsten 2014. Arbeidet med å følge opp det såkalte assosieringsinitiativet mellom IEAs medlemsland og de viktigste partnerlandene (Brasil, Kina, India, Russland, Indonesia, Sør-Afrika og Mexico) stoppet noe opp, blant annet pga. at man ikke ønsket å fortsette diskusjonene med Russland i en multilateral ramme i lys av utviklingen i Ukraina.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 2,3 mill. kroner.

4 Det europeiske energicharter (ECT)

Situasjonsbeskrivelse

På EUs toppmøte i 1990 tok Nederlands statsminister initiativ til et all-europeisk energicharter for å tilrettelegge for utenlandske investeringer innenfor energisektoren i det tidligere Sovjetunionen og Øst-Europa, samt integrere landenes energisektorer med Europa og verdensmarkedet. Basert på en politisk erklæring i 1991, ble traktaten om Det europeiske energicharter (ECT) inngått i 1994. Norge undertegnet traktaten, men har ikke ratifisert med begrunnelse i at traktatens tvisteløsningsmekanisme (internasjonal voldgift) er i strid med Grunnloven. Norge har imidlertid implementert charteret i praksis. ECT trådte i kraft i 1998 og i dag har alle 52 signaturstater ratifisert med unntak av Russland, Norge, Island, Hviterussland og Australia.

Mål

ECTs målsetting er å bidra til større sikkerhet i energileveranser, økt effektivitet i bruk av energi, reduksjon av miljøproblemer knyttet til energiaktiviteter og økte investeringer i slike aktiviteter i området som dekkes av chartersamarbeidet. Traktaten inneholder bestemmelser om langsiktig samarbeid, et liberalisert energimarked og beskyttelse av investeringer.

Rapport 2014

ECT har avholdt flere arbeidsgruppemøter og konferanser i 2014, i tillegg til den årlige ECT-konferansen som fant sted i Astana. En av hovedsakene i 2014 var innspurten på en prosess for å lage en ny oppdatert versjon av Det Europeiske energicharteret. Hensikten er å få flere land til å undertegne en politisk erklæring som bygger på prinsippene i charteret. En strategigruppe ledet av Norge møtes regelmessig for å drøfte måter for å modernisere energicharteret. Inkludert signaturstater og nye land deltar over 70 land i dette arbeidet, og stadig flere kommer til. Arbeidet leder frem mot undertegning av den nye erklæringen på en egen Ministerkonferanse i Haag i mai 2015.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 619 000 kroner.

5 Det internasjonale byrået for fornybar energi (IRENA)

Situasjonsbeskrivelse

Det internasjonale byrået for fornybar energi (International Renewable Energy Agency – IRENA) ble formelt opprettet i Bonn 26. januar 2009 av 75 land, herunder Norge. Per mai 2015 har IRENA 140 medlemsland og et trettitalls søkerland i prosess mot medlemskap, og er åpen for alle land som er medlem av FN. Byrået har hovedsete i Abu Dhabi, og er den første multilaterale organisasjonen med sete i Midtøsten. IRENA fikk observatørstatus i FN i 2011.

Mål

IRENAs formål er å fremme økt produksjon og bruk av fornybar energi globalt. Byrået skal ha en ledende global posisjon i å yte rådgivning til medlemslands myndigheter om økt utbygging av fornybar energi og være en viktig plattform for internasjonalt samarbeid. Kompetansebygging og informasjonsdeling står sentralt. Gjennom rapporter, opplæring og teknisk støtte skal IRENA generere og dele kunnskap som vil føre til større utbredelse av fornybar energi og investeringer i relaterte energitjenester. IRENAs virkeområde omfatter alle fornybare energikilder, uansett størrelse og type. Norge bidrar aktivt til videre utvikling av IRENA.

Rapport 2014

IRENA har gått fra en oppbyggingsfase inn i en operativ fase, og er i rute med sitt første to-års arbeidsprogram (2014–2015), som er strukturert rundt et trettitalls prosjekter med konkrete leveranser. Byrået leverer informasjonsprodukter og tjenester av høy kvalitet.

I januar 2014 fikk IRENA i oppdrag å være en katalysator for handling innen fornybar energi i forbindelse med FNs generalsekretær Ban Ki-moons klimatoppmøte i New York i september 2014. Byrået valgte å konsentrere denne innsatsen om to av aktivitetene under sitt arbeidsprogram: «Africa Clean Energy Corridor» (ACEC) og Small Island Developing States (SIDS) Lighthouse-initiativet. Programmene illustrerer byråets viktige rolle for utviklingsland og fremvoksende økonomier som har et ekstra behov for kompetanseoverføring.

Gjennom en avtale inngått mellom Utenriksdepartementet og IRENA i september 2014, yter Norge et frivillig bidrag til byråets arbeidspro-

gram på 30 mill. kroner over tre år, herunder til SIDS Lighthouse.

IRENA har et særskilt ansvar for fornybar energi i FNs Sustainable Energy For All (SE4ALL). I den anledning har byrået lansert «Remap 2030» – et veikart for å doble andelen fornybar energi i den globale energimiksen.

Budsjett 2016

Medlemslandenes finansielle bidrag baseres på FNs bidragsskala. Det norske bidraget til IRENAs driftsbudsjett i 2016 anslås til om lag 1,5 mill. kroner.

Multilaterale eksportkontrollfora

Situasjonsbeskrivelse

Norge deltar i alle de multilaterale eksportkontrollregimene, hvor varelistor og retningslinjer for kontroll med strategiske varer fastsettes. Australia-gruppen retter seg mot spredning av kjemiske og biologiske våpen, Nuclear Suppliers Group (NSG) og Zangger-komiteen mot spredning av kjernefysiske våpen, og regimet mot spredning av missilteknologi (MTCR) søker å hindre spredning av missiler for levering av slike våpen. Wassenaar-samarbeidet ble etablert i 1996 og har som mål å samordne eksportkontrolltiltak for konvensjonelle våpen og høyteknologiske flerbruksvarer. Medlemslandene gjennomfører kontrollen i nasjonal rett og praksis. Så langt er det kun Wassenaar-samarbeidet som har et fast sekretariat.

Mål

Wassenaar har som formål å bidra til regional og internasjonal sikkerhet og stabilitet gjennom åpenhet og ansvarlighet ved å hindre av eksport av konvensjonelle våpen og annen høyteknologi ikke fører til destabiliserende oppbygging av konvensjonell militær slagkraft. Samarbeidet utgjør et viktig supplement til de andre eksportkontrollregimene. Wassenaar-samarbeidet er også viktig for å sikre at norsk eksportkontroll holder en høy internasjonal standard. Norge vil videre arbeide aktivt for å sikre etterlevelse av internasjonale ikke-spredningsforpliktelser. I den sammenheng har Norge innehatt formannskapet i MTCR i 2014–2015. MTCR er et unikt forum, som den eneste multilaterale arena hvor leverandørland diskuterer spredning av ballistiske missiler og bæreraketter som kan levere masseødeleggel-

sesvåpen. Under formannskapet har Norge arbeidet for å styrke samarbeidet i regimet og drive frem enighet om utestående spørsmål, herunder når det gjelder medlemskap og styrking av retningslinjer for nasjonal gjennomføring av kontrollen med eksport av missilteknologi. Fra norsk side vil det legges stor vekt på å videreutvikle årvåkenhetsdialogen med ikke-medlemmer og relevante organisasjoner om spredning av missilteknologi og MØV. Norge vil videreføre arbeidet som medlem i troikagruppen i 2016.

Rapport 2014

Norge har deltatt aktivt i forhandlingene innenfor Wassenaar med sikte på drive frem enighet om høye eksportkontrollstandarder og informasjonsutveksling for å sikre en ansvarlig eksportkontroll når det gjelder konvensjonelt forsvarsmateriell. Norge har deltatt aktivt i alle samarbeidets ekspertgrupper, inkludert med eksperter i de tekniske arbeidsgruppene, hvor premissene for kontrollen med strategiske varer i stor grad settes.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 175 000 kroner til å dekke Norges faste bidrag til Wassenaar-samarbeidet.

Marine ressurser

Kommisjonen for bevaring av levende marine ressurser i Antarktis (CCAMLR)

Situasjonsbeskrivelse

Norsk fiskeriaktivitet i Antarktis er regulert gjennom gjeldende internasjonale avtaler under Konvensjonen om bevaring av marine levende ressurser i Antarktis (CCAMLR). Organisasjonen er en integrert del av det internasjonale samarbeidet om Antarktis-spørsmål, hvor Norge er en sentral aktør. CCAMLR ligger langt fremme i bekjempelsen av urapportert, uregulert og ulovlig fiske (UUU-fiske) gjennom blant annet svartelisting av UUU-fiskefartøy, sentralisert satellittovervåking av lisensierte fiskefartøy og et internasjonalt system for fangstdokumentasjon. CCAMLR er blant de fiskeriorganisasjoner som er kommet lengst i anvendelse av en økosystembasert tilnærming i ressursforvaltningen. Norge er en betydelig krillfiskerinasjon, og er en pådriver i arbeidet for en vitenskapelig basert forvaltning.

Mål

CCAMLR har som formål å forvalte levende marine ressurser i området rundt Antarktis.

Rapport 2014

Norske fartøy har deltatt i fisket etter både krill og tannfisk. Norske forpliktelser under CCAMLR er fulgt opp med overvåkings- og forskningstokt. Norge har fortsatt å støtte aktivt opp under Vitenskapsskapskomiteens arbeid for å legge til rette for vitenskapelig basert forvaltning, samt kommisjonens arbeid for å opprette marine verneområder i Antarktis.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 1,1 mill. kroner.

Post 90 Innskudd i den asiatiske investeringsbanken for infrastruktur (AIIB)

Avtale om opprettelsen av Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB) ble inngått i Beijing 29. juni 2015. Norge var blant 50 land som signerte avtalen, med forbehold om Stortingets samtykke til at Norge går inn som medlem i banken. Ytterligere 7 land planlegger nå å signere avtalen.

Formålet med AIIB er å investere i infrastrukturprosjekter i Asia, hvor finansieringsbehovene er svært store. AIIB er ikke en tradisjonell utviklingsbank, men vil gjennom å finansiere infrastrukturbygging likevel bidra til utvikling og fattigdomsreduksjon. Banken skal forutsetningsvis gi avkastning og overenskomsten åpner for uttak av utbytte fra eiernes side. Banken vil ha en kapitalbase på USD 100 mrd. 37 av de forventede medlemslandene er fra Asia og Stillehavs-

regionen, 20 land er ikke-asiatiske, de aller fleste fra Europa. 25 pst. av eierandelene vil være fordelt på disse ikke-regionale landene, 75 pst. på de regionale. Av totalt 12 styreplasser vil de ikke-regionale få 3 styreplasser til fordeling seg imellom.

Basert på en omforent formel for kjøpekraftskorrigert BNP-andel av verdensøkonomien vil Norges eierandel bli på 0,55 pst. av bankens kapital. Til sammenlikning er Norges eierandeler 0,65 pst. i Verdensbanken (IBRD), 0,37 pst. i Asiabanken, 1,17 pst. i Afrika-banken og 1,25 pst. i EBRD. Det norske bidraget til banken vil være en formuesomplussing. De 12 styremedlemmene i banken vil representere valgkretser bestående av flere land. Det er fortsatt uklart hvilke land Norge vil inngå i et valggruppesamarbeid med.

Det tas sikte på at banken kommer i gang med operasjonell virksomhet før utløpet av 2015. Regjeringen vil i høstsesjonen legge fram en særproposisjon for Stortinget om ratifisering av norsk medlemskap i AIIB, med sikte på at Norge blir blant de landene som er medlemmer i banken fra starten av.

Gitt den tidsplanen som er vedtatt for medlemslandenes innbetalinger til banken, er det en mulighet for at det kan bli behov for to kapitalinnskudd fra Norge i 2016. I så fall vil dette bli fremmet i revidert nasjonalbudsjett.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 175 mill. kroner.

Norges forpliktelse i Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB) er på USD 550 mill., hvorav USD 110 mill. (20 pst.) skal innbetales over fem år og USD 440 mill. (80 pst.) er garanti-kapital

Det foreslås nytt romertallvedtak under XIV for Asian Infrastructure Investment Bank.

Kap. 117 EØS- finansieringsordningene

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
75	EØS-finansieringsordningen 2009–2014, <i>kan overføres</i>	1 953 610	2 350 000	1 250 000
76	Den norske finansieringsordningen 2009–2014, <i>kan overføres</i>	1 426 360	2 150 000	1 150 000
	Sum kap. 0117	3 379 970	4 500 000	2 400 000

Norge har siden etableringen av Det europeiske økonomiske samarbeidsområdet (EØS) i 1994 bidratt til sosial og økonomisk utjevning i EØS. Tildelinger til EUs mindre velstående land gjennom ulike finansieringsordninger er siden 1994 på til sammen 3 344 mill.⁵ euro hvorav 1 798 mill. euro utgjør forpliktelsen for perioden 2009–2014. Fra og med EU-utvidelsen i 2004 er EØS-midlene delt i to: en norsk finansieringsordning og en EØS-finansieringsordning hvor også Island og Liechtenstein bidrar.

EØS-midlene er et viktig virkemiddel i Europapolitikken og skaper møteplasser og samarbeidsrelasjoner til institusjoner og myndigheter både i mottakerlandene og på EU-nivå. Det overordnede målet for EØS-midlene har fra starten vært at de skal bidra til sosial og økonomisk utjevning i EØS. Dette vil gjøre mottakerlandene bedre i stand til å nyttiggjøre seg det indre marked. Norge og mottakerlandene har gjensidig interesse av dette. Nytt for perioden 2009–2014 var at det bilaterale målet ble nedfelt som et selvstendig mål sammen med sosial og økonomisk utjevning. Styrkede bilaterale relasjoner mellom giver- og mottakerland er også reflektert i rammeavtalene med landene. Det bilaterale målet gjør det lettere å sikre at norske institusjoner og organisasjoner deltar i gjennomføringen av programmer og prosjekter og etablerer partnerskap av strategisk betydning. EØS-midlene 2009–2014 vil i 2016 gå mot avslutningsfasen og avsluttes i 2017. Utbetalingene forventes å bli vesentlig redusert sammenlignet med 2015.

Etter ønske fra EU og mottakerlandene er det innført en programmodell for perioden 2009–

2014. Overgang fra prosjekt- til programmodell medfører at større ansvar for gjennomføring og resultatoppnåelse hviler på mottakerlandene og Det nasjonale kontaktpunkt (NFP) i tråd med avtalen med EU. Giverne godkjenner programmene, mens prosjektansvaret ligger hos mottakerlandene.

I avtale- og regelverk for EØS-midlene er det lagt til grunn visse tverrgående grunnleggende verdier. Dette innebærer at alle aktiviteter skal være i tråd med prinsipper for blant annet menneskerettigheter, godt styresett, anti-diskriminering, bærekraftig utvikling og likestilling. Eventuelle overtredelser er å anse som et brudd på avtalene og regelverket og kan føre til sanksjoner.

Det vises for øvrig til Rapport 2014 under postene 75 og 76.

Post 72 EØS-finansieringsordningen (2004–2009), kan overføres**Post 73 Den norske finansieringsordningen (2004–2009), kan overføres**

De to finansieringsordningene under post 72 og post 73 omtales nedenfor under ett på grunn av store likheter mellom de to ordningene. Ulikheter er presisert i teksten.

Rapport 2014

Avtalene for perioden 2004–2009 er i ferd med å avsluttes og per 31. desember 2014 hadde 11 land mottatt avslutningsbrev; Kypros, Malta, Estland, Ungarn, Latvia, Portugal, Litauen, Bulgaria, Polen, Romania og Spania. I løpet av 2015 forventes Hellas, Slovenia, Tsjekkia og Slovakia å få tilsendt sine avslutningsbrev.

I 2014 ble 28 prosjekter under ordningene formelt lukket, og brakte dermed antall ferdigstilte prosjekter opp i 1152 av totalt 1155 prosjekter.

⁵ Total budsjettildeling til finansieringsordningene fra Norge, Island og Liechtenstein i perioden 1994–2014. Finansieringsordningen for perioden 1994–1998 er ikke direkte sammenlignbare med senere finansieringsordninger som følge av at den også inkluderte en låneordning finansiert gjennom European Investment Bank.

Frem til utgangen av 2014 var 1 085 mrd. euro utbetalt til prosjekter (netto etter tilbakebetalinger). Dette gir en foreløpig absorberingsrate på 87,5 pst.

Formålet med EØS-midlene 2004–09 har vært å bidra til å redusere økonomiske og sosiale forskjeller i EØS-området. Det har også vært et ønske om å styrke de bilaterale forbindelsene mellom Norge og mottakerlandene gjennom ordningene. Dette var imidlertid ikke nedfelt som et mål i avtalene med EU da disse ble inngått. 1155 prosjekter/fond har fått støtte innenfor miljø, kultur, helse, forskning, Schengen og justissektoren, regionalpolitikk, sivilt samfunn, grenseoverskridende samarbeid og gjennomføring av EU-regelverk.

Sluttevalueringen av ordningene viser at prosjektene har gitt viktige bidrag til sosial og økonomisk utjevning på lokalt nivå. Sluttevalueringen bekrefter at de norske partnerne har vært viktige for de resultatene som er oppnådd. EØS-midlene har også bidratt på områder hvor det har vært lite midler tilgjengelig fra EU, som sivilt samfunn, justisreform og kulturarv. EØS-midlene har på denne måten vært et viktig supplement til EUs støtte for å utvikle samfunnsstrukturene i mottakerlandene.

Post 75 EØS-finansieringsordningen (2009–2014), kan overføres

Post 76 Den norske finansieringsordningen (2009–2014), kan overføres

De to EØS-finansieringsordningene under post 75 og post 76 omtales nedenfor under ett på grunn av store likheter mellom de to ordningene. Ulikheter er presisert i teksten.

Situasjonsbeskrivelse

EØS-finansieringsordningen

Etter avtale med EU har EØS/EFTA-statene Island, Liechtenstein og Norge stilt 988,5 mill. euro til disposisjon for perioden 1. mai 2009 til 30. april 2014. Da Kroatia ble innlemmet i EØS-avtalen, ble den eksisterende EØS-finansieringsordningen utvidet til også å omfatte Kroatia fra 1. juli 2013 til 30. april 2014. EØS/EFTA-statene stiller 5 mill. euro til disposisjon for Kroatia. Den samlede støtten utgjør etter dette 993,5 mill. euro. Støtten ytes i form av tilskudd. Norges andel av bidraget utgjør om lag 95,8 pst. Beløpets størrelse i norske kroner vil variere avhengig av kursen på euro. Mottakerlandene er Bulgaria, Estland, Hellas, Kroatia, Kypros, Latvia, Litauen, Malta, Polen, Portugal, Romania, Slovakia, Slovenia, Spania,

Tsjekkia og Ungarn. Spania faller utenfor EUs fordelingsnøkkel for samhörighetsfondene, men har i samsvar med EUs samhörighetspolitikk fått en særskilt overgangsstonad på 45,85 mill. euro for perioden 1. mai 2009 til 31. desember 2013.

Den norske finansieringsordningen

I femårsperioden 1. mai 2009 til 30. april 2014 har Norge forpliktet seg til å stille til rådighet ytterligere 800 mill. euro. Da Kroatia ble innlemmet i EØS-avtalen, ble den eksisterende norske ordningen utvidet til også å omfatte Kroatia fra 1. juli 2013 til 30. april 2014. Norge stiller 4,6 mill. euro til disposisjon. Den samlede støtten utgjør etter dette 804,6 mill. euro. Støtten ytes i form av tilskudd. Beløpets størrelse i norske kroner vil variere avhengig av kursen på euro. Mottakerlandene er Bulgaria, Estland, Kroatia, Kypros, Latvia, Litauen, Malta, Polen, Romania, Slovakia, Slovenia, Tsjekkia og Ungarn.

Forvaltningen av EØS-midlene

Finansieringsordningene 2009–2014 blir gjennomført etter en fem pluss to års modell med mulighet for ett års forlengelse. Prosjektene går i 2016 mot avslutningsfasen og avsluttes i 2017. Utbetalningene sammenlignet med 2015 forventes å bli vesentlig redusert.

I regelverket for EØS-midlene 2009–2014 slås det fast at det er nasjonale myndigheter som har ansvaret for at EØS-midlene blir brukt i henhold til inngåtte avtaler og regelverk. De har utnevnt et nasjonalt kontaktpunkt (NFP) som representerer mottakerlandet overfor giverlandene. Under de nasjonale kontaktpunktene ligger programoperatører som har ansvar for å forberede og gjennomføre et program ut fra avtalte mål. Dette innebærer, i tillegg til å følge opp prosjekter, å beslutte hvilke prosjekter som skal få støtte.

NFP har ansvar for overvåking av midlene i mottakerlandet, men gjør ikke revisjoner. Det er revisjonsmyndighetene i mottakerlandene som utfører revisjoner av NFP og programoperatørene. Programoperatørene skal i henhold til regelverket utføre egne revisjoner av prosjekter under sine respektive programmer.

Giverlandenes sekretariat i Brussel (FMO) sørger for overvåking og revisjon av midlene på oppdrag fra giverne. Antall revisjoner og evalueringer blir besluttet av giverne basert på en risikoanalyse av midlene.

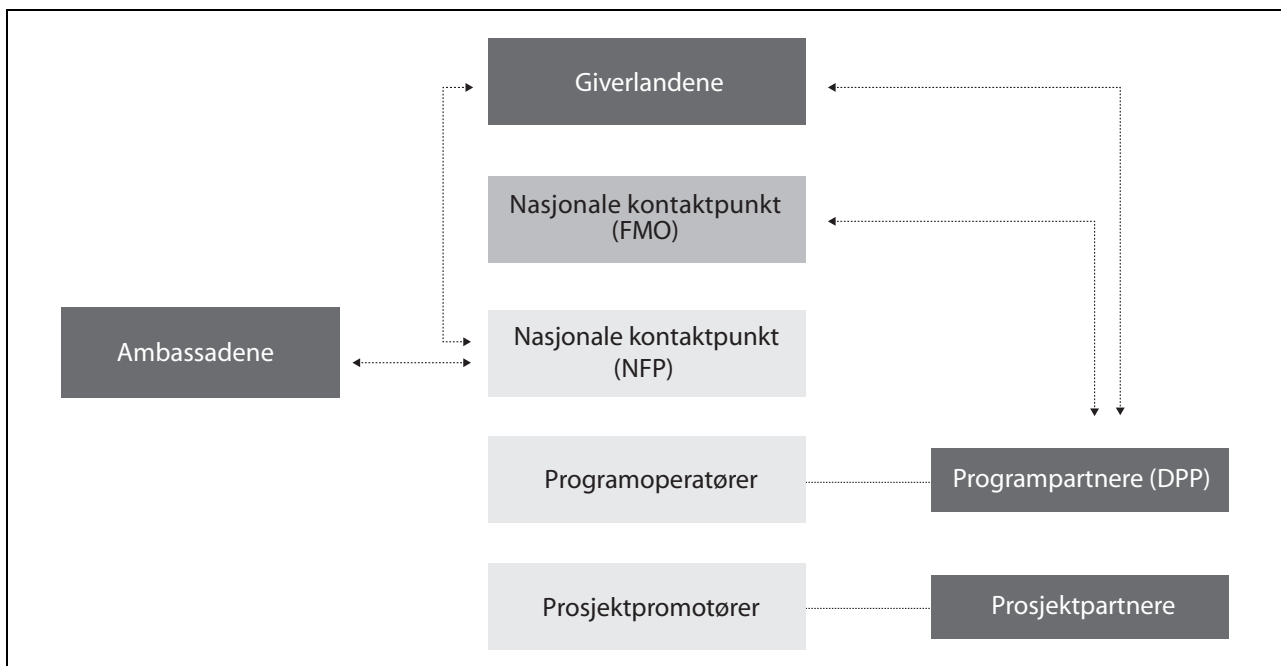
Resultatbasert styring har vært prioritert i utformingen av EØS-midlene for perioden 2009–

2014. For hvert program er det definert overordnede målsettinger med tilhørende resultatindikatorer. Dette gjør det mulig å måle resultater og langsiktige virkninger av støtten. Utenriksdepartementet og FMO følger opp og overvåker programmene tett gjennom:

- styringsdialog med landene
- jevnlig kontakt med norske fagdepartementer og etater som er involvert i programmer
- avtalefestede rapporteringer og evalueringer, samt egne revisjoner

- løpende risikostyring
- regelmessig dialog med programoperatørene og feltbesøk, samt omfattende regelverk som legger til rette for tett kontroll

Nedenfor følger en oversikt over aktørene som er involvert i forvaltningen av EØS-midlene. Den viser ikke til fulle alle interaksjonene mellom aktørene, pilene går ofte flere veier. Samarbeidet mellom ambassadene og programpartnerne (DPPene) er for eksempel omfattende og nært.

Figur 11.1 Organisasjoner involvert i forvaltningen av EØS-midlene

De norske ambassadene i mottakerlandene har flere viktige oppgaver knyttet til EØS-midlene. Det er ambassadenes oppgave å bidra til at Norge anvender mulighetene EØS-midlene gir til å styrke det bilaterale samarbeidet med landene. Ambassadene profilerer også Norges innsats og informerer om EØS-samarbeidet i ulike fora. De bistår de norske etatene som er involvert i programmer, legger til rette for prosjektsamarbeid og bruk av de bilaterale fondene. Ambassadene rapporterer til Utenriksdepartementet om risiko knyttet til gjennomføringen av midlene og er en lyttepost i arbeidet mot korrupsjon.

Mål og satsingsområder

Formålet med EØS-midlene er å bidra til å redusere sosiale og økonomiske forskjeller i EØS-

området og å styrke de bilaterale forbindelsene mellom Norge og mottakerlandene. Innenfor de avtalte innsatsområdene støttes tiltak som er i tråd med EUs mål og mottakerlandenes nasjonale planer og strategier for økonomisk og sosial utvikling. EØS-midlene er små sammenlignet med mottakerlandenes økonomi og overføringer internt i EU. Det vil derfor være vanskelig å påvise en direkte sammenheng mellom støtten og utviklingen på nasjonalt nivå i hvert land.

De bilaterale forbindelsene styrkes gjennom bilaterale fond og samarbeid i programmer og prosjekter. Det er etablert tre typer fond som fremmer bilateralt samarbeid; et bilateralt fond på nasjonalt nivå, bilaterale fond på programnivå og et fond for tilleggsaktiviteter i programmene. Målsettingen med denne strukturen er å sikre et vedvarende fokus på det bilaterale arbeidet.

Rapport 2014

For finansieringsordningene under hhv. post 75 og 76 ble det i 2014 utbetalt 1 953,6 mill. kroner og 1 426,4 mill. kroner, til sammen 3 380 mill. kroner. 2014 var preget av stor aktivitet. Det ble gjennomført i underkant av 300 utlysninger i de 150 programmene. Ved årsskiftet var om lag 2800 prosjekter registrert. Antall prosjekter vil øke ytterligere ettersom utvelgelsen av prosjekter fortsetter i 2015.

Suspensjonen av EØS-midlene i Ungarn

Ungarske myndigheter har brutt inngåtte avtaler med giverlandene om forvaltningen av EØS-midlene. Siden 9. mai 2014 har derfor deler av den norske støtten til Ungarn vært suspendert. Det er igangsatt en prosess med sikte på å klargjøre muligheten for opphevelse av suspensjonen.

Oppfølging av Riksrevisjonens forvaltningsrevisjon av EØS-midlene

I 2014 arbeidet Utenriksdepartementet med å følge opp anbefalingene fra Riksrevisjonens forvaltningsrevisjon av EØS-midlene som ble overlevert Stortinget 17. september 2013. Det er blitt gjennomført en rekke kurs i mottakerlandene i blant annet metodikk for resultatbasert styring og rapportering. Videre gjennomførte Transparency International en analyse av korrupsjonsutsatte programmer, som resulterte i konkrete anbefalinger for videre oppfølging. Dette har bidratt til en sterkere bevisstgjøring rundt korrupsjon og landene har igangsatt avbøtende tiltak med bakgrunn i anbefalingene i rapporten. Spesielle tiltak er blitt satt inn for å sikre riktig håndtering av anskaffelser i prosjektene.

Bulgaria, Hellas og Romania har større forsinkelser i gjennomføringen av programmene. Det er derfor blitt hyret inn konsulenter som rapporterer til FMO og giverne på gjennomføringen av programmene i landene. På bakgrunn av rapportene foreslår FMO og giverne avbøtende tiltak for å få fortgang i gjennomføringen.

Bilaterale relasjoner

Programmodellen har lagt grunnlaget for et mer strategisk og forutsigbart samarbeid i tillegg til gjensidig erfarings- og kunnskapsutveksling mellom norske fagetater og institusjoner i mottakerlandene. 21 norske fagetater bidrar med kunnskap og faglige råd i planleggingen og gjennomføringen av programmene i samarbeid med programoperatører i mottakerlandene. Gjennom dette

arbeidet utvikler og styrker de sine forbindelser til institusjoner i mottakerlandene. Samarbeidet er omfattende. I 87 av de 150 programmene er det etablert partnerskap mellom programansvarlige institusjoner i mottakerlandene og norske fagetater. Programpartnerne legger også til rette for partnerskap i enkeltprosjekter for norske bedrifter, institusjoner og organisasjoner. Noen ganger har etterspørselen etter norske partnere i enkelte sektorer vært større enn kapasiteten på norsk side. Arbeidet med å fremme bilateralt samarbeid er kommet godt i gang og i gjennomsnitt har 26 prosent av prosjektene en partner fra Norge.

I programmer med norske partnere har risikoen vist seg å være lavere enn i programmer uten. Ved at de norske etatene deltar i utforming, gjennomføring og avslutning av programmer bidrar dette til kvalitetssikring.

De norske fagmyndighetene som deltar, signaliserer at arbeidet med EØS-midlene har styrket deres nettverk i Europa. De opplever at arbeidet gir ringvirkninger i form av økt internasjonal aktivitet. Dette gjelder i første rekke i form av nettverk i mottakerlandene, men har også gitt positive utslag i økt kontakt med Europa-kommisjonen og andre europeiske organisasjoner. Programpartnerne bidrar dermed til å styrke de bilaterale relasjonene Norge har med landene og EU. Det vil i 2015/16 utføres en evaluering av hvilken effekt EØS-midlene har hatt på utviklingen av de bilaterale relasjonene med mottakerlandene.

Samarbeid med internasjonale organisasjoner

Det er inngått avtaler om samarbeid med internasjonale organisasjoner med særlig kompetanse på politisk viktige områder for Norge. Dette styrker det faglige innholdet i programmene. Samarbeidet med Europarådet har vart siden 2010 på områder som justissektoren, sosial inkludering av barn og unge, romfolk og kampen mot hatspråk. Andre samarbeidsorganisasjoner er OSSE/ODIHR, EUs kontor for grunnleggende rettigheter (FRA), UNICEF, WHO m.fl. Transparency International (TI) bistår med rådgivning i forhold til avbøtende tiltak mot korrupsjon i programmene. Det er jevnlig dialog og konsultasjoner med Europa-kommisjonen for samordning og utveksling av erfaringer innen ulike land og sektorer.

Tiltak for romfolk

Romfolk utgjør den største minoriteten i Europa og en regner med at det finnes opp mot 12 millioner rom i Europa. Svært mange lever under vanskelige

økonomiske og sosiale kår. Romfolk er også utsatt for intoleranse, diskriminering og utestengelse fra samfunnet. Dette representerer felles europeiske utfordringer som krever ikke minst nasjonale krafttak i de landene hvor rom utgjør en stor minoritet, men også felles europeisk innsats.

I tråd med Stortingets vedtak brukes EØS-midler på å forbedre levekårene for fattige og svake grupper. Samtidig støttes tiltak som legger grunnlag for å løfte mennesker ut av fattigdom på lang sikt gjennom å legge til rette for utdanning og arbeid.

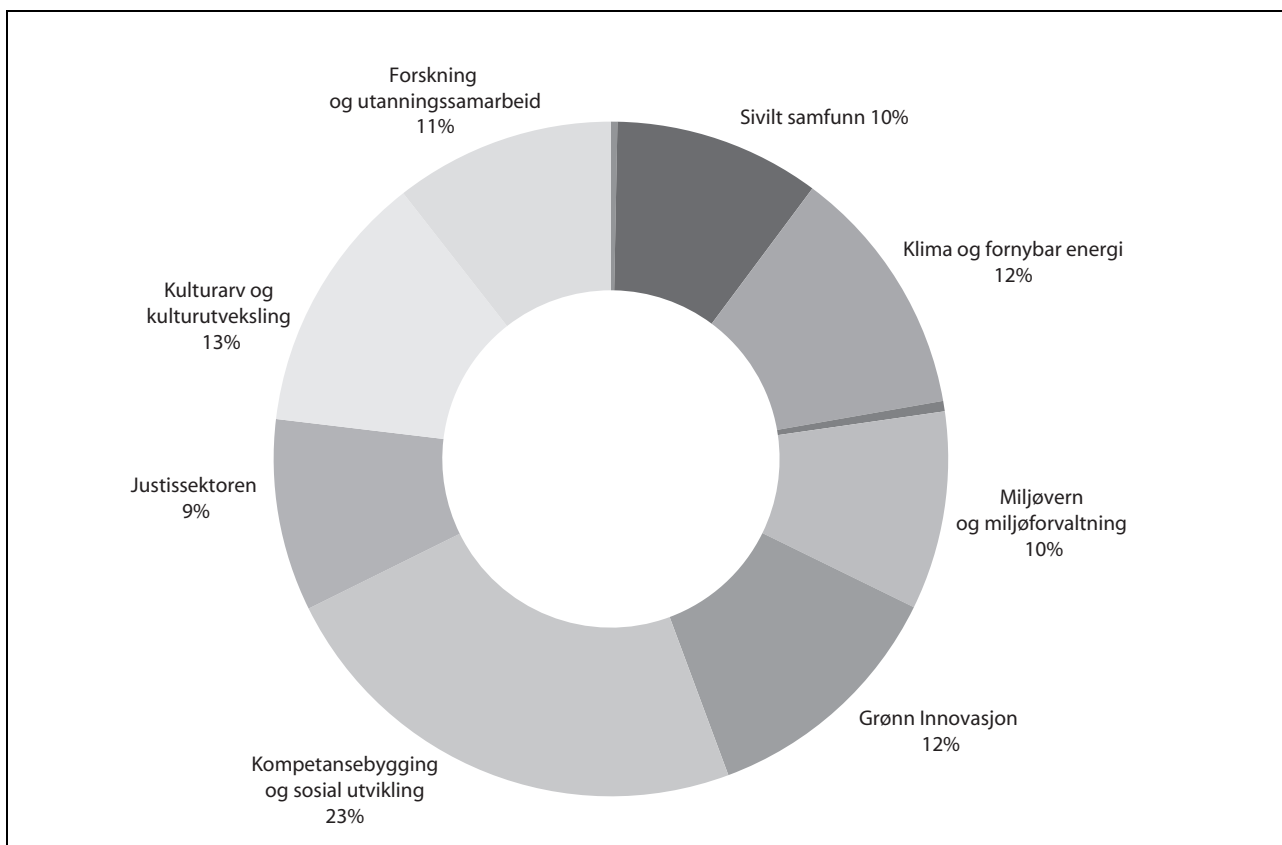
Situasjonen for romfolk har et særlig fokus i fem av mottakerlandene: Bulgaria, Romania, Slovakia, Tsjekkia og Ungarn. Støtten til Ungarn ble suspendert i 2014 grunnet brudd på inngåtte avtaler, og det gis dermed ikke støtte til prosjekter i dette landet bortsett fra gjennom NGO-programmet. Eksempler på resultater så langt er blant annet i Bulgaria der 1100 barn fra sårbare familier,

inkludert rom, blir gitt tilgang til førskoler med støtte fra EØS-midlene. Dette vil lette barnas inntrøden i den ordinære skolen. Et annet eksempel er 42 bulgarske medisinerstudenter med rom-bakgrunn som er gitt stipender til å fullføre utdanningen. Dette vil på sikt kunne gi rombefolkningen bedre legetilgang.

Felles verdier

Regjeringen har et særskilt fokus på gode styringsstandarder for gjennomføringen av EØS-midlene. Dette inkluderer åpenhet og kamp mot korrupsjon, likestilling mellom kjønnene og bærekraftig utvikling. Det legges vekt på å fremme demokrati, menneskerettigheter, rettsstatens prinsipper og toleranse og å motvirke hatefulle ytringer, rasisme og diskriminering.

Nedenfor følger rapportering på noen utvalgte sektorer, deretter følger en rapportering per land.

Figur 11.2 Viser fordelingen av EØS-midler per sektor. Sammenlignet med fordelingen for perioden 2004–2009, har støtten til klima og miljø økt betydelig, og er det største innsatsområdet. Støtten til kulturarv er redusert.

Klima, fornybar energi, miljøvern og miljøforvaltning

Mange europeiske klima- og miljøutfordringer er grenseoverskridende og krever samarbeid på tvers av landegrensene. Omlag en tredjedel av

EØS-midlene går til klima, miljø og fornybar energi, samt grønn næringsutvikling. Formålet med støtten er å bidra til at mottakerlandene bedre kan nå klimamålene som EU har satt i Europa2020 strategien; 20 pst. reduksjon i klimagassut-

slipp, 20 pst. andel fornybar energi og 20 pst. økning i energieffektivitet.

Nedenfor følger rapportering på delområdene under sektorene. 2014 var et viktig år for utlysning av midler og utvelgelse av prosjekter i programmene.

Under delområdet miljøvern og miljøforvaltning støttes programmer og prosjekter der målsetningen er å;

- forbedre forvaltningen av hav- og vannressurser
- øke beskyttelsen av økosystemer og bevare biologisk mangfold
- miljøovervåking og håndtering av kjemikalier og farlig avfall

Til sammen 14 programmer er under gjennomføring i 10 mottakerland.

En offensiv klimapolitikk fordrer økt energieffektivisering, mer bruk av fornybar energi og kutt i klimagassutslippene. EØS-midler brukes til å redusere CO₂-utslipp gjennom å bedre energieffektiviteten i offentlige bygninger og i industrien. For eksempel støtter Norge gjennom EØS-midlene et prosjekt i Polen (PL04) tilknyttet kraftverket Siekierki, som forsyner Warszawa med 65 pst. av byens elektrisitetsbehov. Prosjektet skal bidra til å erstatte kull med biomasse. Målet er en reduksjon på om lag 227 000 tonn i CO₂ utslipp, som er det samme som å ta ca. 50 000 biler vekk fra veiene. Når det gjelder bruk av fornybar energi, utnytter mottakerlandene bare en liten del av sitt potensial. Gjennom EØS-midlene støttes derfor programmer for å fremme økt produksjon og økt bruk av fornybar energi, herunder bruk av biomasse, vind- og solkraft, vann- og bølgekraft så vel som jordvarme. Det gis også støtte til tiltak for å spre informasjon og skape større bevissthet om framtidrettede energiløsninger. Forskning og utvikling av ny teknologi utgjør også en viktig del av innsatsen.

I inneværende programperiode fokuseres det på å øke kapasiteten og kunnskapen hos offentlige myndigheter om klimatilpasning. Det er en økende forståelse for å ta hensyn til klimændringer i samfunnsplanleggingen. Dette krever samarbeid mellom mange ulike sektorer og forvaltningsnivåer. Bedrede systemer for informasjonsutveksling, styrket analysekapasitet og økt bevisstgjøring er også viktige målsetninger som støttes gjennom programmene rettet mot klimatilpasning og fornybar energi. Det er til sammen 16 programmer i 10 land som er rettet inn mot klimatilpasning og fornybar energi.

Grønn næringsutvikling

Gjennom den norske ordningen under EØS-midlene bidrar Norge til å utvikle og kommersialisere ny miljøteknologi og investere i miljøvennlige produksjonsprosesser i eksisterende bedrifter. Programmer innen grønn næringsutvikling gjennomføres i åtte land (Estland, Latvia, Litauen, Bulgaria, Romania, Polen, Slovakia og Ungarn). Ved utgangen av 2014 hadde alle åtte programmene hatt utlysninger. Det var mottatt om lag 570 søknader. 178 prosjekter har fått støtte. Det er 68 prosjekter som har norske partnere ved utgangen av 2014 eller omlag 44 pst. I tillegg kommer det bedriftsrettede forskningsprogrammet i Spania, som fokuserer på utvikling og kommersialisering av miljøvennlig teknologi. Det er 198 godkjente prosjekter i programmet hvorav 59 har norske partnere. Samarbeidet i de 9 landene om grønn næringsutvikling inkluderer utvikling av utstyr og teknologi, bedriftsetableringer, samt bruk og utvikling av fornybar energi.

Ved lansering av programmet i Polen deltok om lag 1200 polske bedrifter på de fire lanseringsarrangementene. Dette viser at programmene gir gode tilleggseffekter spesielt i arbeidet med næringsfremme. Interessen fra norsk næringsliv for markeder i de 9 mottakerlandene med programmer innenfor grønn næringsutvikling har økt ifølge Innovasjon Norge. Det er satt inn ekstra ressurser for å møte den økte interessen fra næringslivet.

Mange prosjekter er kommet godt i gang og begynner å vise resultater. I Estland samarbeider norske og estlandske partnere om et prosjekt innen overvåking av oljeforurensning i vann. Det er utviklet et nytt overvåkingssystem basert på laserteknologi testet av Kystverket. Prosjektet har så langt vist lovende resultater. Teknologien kan blant annet oppdage oljeutslipp i islagte farvann.

For å utnytte og bygge videre på etablerte partnerskap mellom bedrifter og organisasjoner i Norge og mottakerlandene blir det arrangert partnerseminarer der formålet er å støtte opp om nye søknader innenfor EUs program for forskning og innovasjon Horisont2020. Støtten til seminarer kommer fra de bilaterale fondene på programnivå.

Forskning og stipend

I en utfordrende tid for Europa er investeringer i forskning og utdanning viktige drivere for vekst. Det investeres tungt i disse sektorene. Europeisk kunnskapssamarbeid er sentralt i regjeringens

arbeid med å sikre norsk konkurransekraft for fremtiden.

Det er programmer i syv mottakerland (Tsjekkia, Estland, Hellas, Ungarn, Latvia, Polen og Romania). Utlysninger er gjennomført i alle land med unntak av Ungarn (forskningsprogrammet i Ungarn er suspendert). Av de 402 prosjektene som har fått kontrakter så langt er det norske partnere i om lag 75 pst. av prosjektene. Forskningsprogrammene bidrar dermed vesentlig til å nå den overordnede bilaterale målsetningen for EØS-midlene.

Polen har det største programmet med en ramme på rundt 63 mill. euro eller rundt 540 mill. kroner. Forskningsprogrammet i Polen er blant de største bilaterale forskningsprogrammene på verdensbasis. En rekke ledende forskningsmiljøer i Norge deltar i så vel grunnforskning som anvendt forskning. 75 av de 104 prosjektene som er utvalgt (72 pst.) har norsk partner (inkl. Agderforskning, Polarinstituttet, NUPI, NTNU, UiB, UiO, Metrologisk institutt).

Det har gjennomgående vært gode søknader i alle forskningsprogrammene. I tillegg har det vært oversøking til programmene – dvs. langt flere søknader enn de som kunne få støtte. I Estland fikk bare syv prosent av søknadene støtte, i Romania kun seks prosent. Sosioøkonomisk og samfunnsvitenskapelig forskning har fått prioritet i enkelte av forskningsprogrammene.

Forskningsrådet er programpartner i seks forskningsprogram (alle unntatt Hellas). Rådet rapporterer at norsk deltakelse i forskningsprogrammene under EØS-midlene bidrar til å skape nettverk og kontakter som igjen drar med norske organisasjoner i nye partnerskap mot EUs forskningsprogram Horisont2020. Mottakerlandene av EØS-midler har lav deltakelse i Horisont2020. De har lite ressurser nasjonalt til å styrke deltakelse for sine forskningsmiljøer. EØS-midlene kan dermed både fungere som en læringsarena og mobilisere innovasjons- og forskningsprosjekter i Horisont2020 i mottakerlandene. Dette er også anerkjent av Europa-kommisjonen.

Mobilitet er et virkemiddel i europeisk utdannings- og sysselsettingspolitikk og er et virkemiddel for å styrke bilateralt samarbeid. Det gjennomføres stipendprogrammer i elleve mottakerland, som omfatter både utveksling- og utdanningssamarbeid. Prosjektene under programmene støtter også opp under arbeidet i EUs program Erasmus+. Prosjektene bidrar til fornyelse av lærerplaner og pensum i mottakerlandene i tillegg til å fremme mobilitet for studenter. Studentene får

studiepoeng etter gjennomført utveksling og får utviklet sin kultur- og språkforståelse. 433 studenter har allerede gjennomført mobilitetsprosjekter. 543 lærere, forskere og administrativ personale har deltatt på utvekslinger. Over programperioden forventes det at flere tusen vil ha gjennomført ulike typer mobilitetsprosjekter. Prosjektene er toveis mellom studiesteder i mottakerlandene og giverlandene. Dette vil over tid styrke båndene mellom utdanningsorganisasjoner i Norge og mottakerlandene.

Justis og innenrikssaker

Justissektoren omfatter fem programområder: asyl- og migrasjon, politisamarbeid, rettsvesen, kriminalomsorg og vold i nære relasjoner. Polen, Litauen og Romania er særlig prioritert, men også Hellas, Kroatia, Estland, Latvia, Slovakia, Tsjekkia, Kypros, Malta og Bulgaria har justisprogrammer. Totalt er det satt av om lag 166 mill. euro til denne sektoren.

Hellas er det eneste mottakerlandet med et asyl- og migrasjonsprogram. Utlendingsdirektoratet deltar som programpartner. En vesentlig komponent i programmet er drift av mottakssenter for asylsøkere, med særlig fokus på mindreårige asylsøkere. EØS-midlene bidrar til drift av et EU-finansiert mottakssenter i Fylakio i regionen Evros mot grensen til Tyrkia/Bulgaria. Dette området var en av de viktigste transittruter for migrasjonsstrømmen til Europa for noen år tilbake. I 2014 finansierte EØS-midlene driften av 25 pst. av samtlige tilgjengelige åpne asylmottak i Hellas. 874 migranter er frivillig returnert til sine hjemland. Registreringsprosessen for asylsøkere er forbedret og 2633 personer har gjennomført registrering. Åpning av ytterligere tre asylmottak for unge asylsøkere vil skje i løpet av 2015.

Domstolsprogrammet fokuserer på kompetansebygging og opplæring av dommere, oppgradering av saksbehandlingssystemer og juridisk rådgivning til svake grupper. Alle aktivitetene har som målsetning å gjøre rettssystemet mer effektivt og tilgjengelig. Som eksempel kan Bulgaria trekkes frem hvor ni dommere har fått opplæring ved Menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg (ECtHR) over perioder på 8-12 måneder. 563 magistrater og annet juridisk personell har fått opplæring i Europakonvensjonen for menneskerettigheter (ECHR). 4675 konsultasjoner innen juridisk bistand ble gitt til personer for minoriteten romfolk i Bulgaria i 2014 og dermed er tilgangen til juridisk bistand for denne gruppen økt betraktelig.

Under programmene om politisamarbeid er det en målsetning å styrke politiet i Romania, Bulgaria, Litauen, Polen, Tsjekkia. I flere av landene er det også prosjekter hvor norsk politi er partner. Prosjektene ser på bl.a. tiltak rettet mot ulike former for grensekryssende kriminalitet slik som menneskesmugling. Programmet styrker også landenes etterlevelse av Schengenregelverket. Eksempelvis har et antall rumenske politifolk vært på utveksling i Norge og det er etablert et samarbeidsprosjekt mellom Norge og Romania for å hindre og etterforske omreisende kriminelle. Rumenske politi får også opplæring i håndtering av hatkriminalitet mot rom-befolkningen.

Kriminalomsorgprogrammene bidrar til å bedre soningsforholdene i fengslene i mottakerlandene i tråd med europeiske standarder. Dette innebærer en rekke tiltak slik som opplæringstilbud for fengselsansatte, rehabilitering etter soning etc. Ett prosjekt i Latvia har opprettet et rehabiliteringssenter for rusavhengige, der behandlinger følger metoder som er i bruk i Norge. Ett annet prosjekt fokuserer på kvinner i fengslene med barn under ett år, der 260 kvinner nå får tilgang til bedre helsetjenester under soningen.

Programmer under delområdet «vold i nære relasjoner» fokuserer på ulike tilbud til ofrene slik som krisesentre, i tillegg til opplæring av personale og bevisstgjøringskampanjer. Så langt har midlene gitt støtte til fem krisesentre og antallet er forventet å øke de neste årene. Om lag 2000 fagarbeidere får opplæring både i metode for støtte til ofrene og håndheve lovverket. Mer enn 20 informasjonskampanjer for å øke bevisstheten rundt vold i nære relasjoner er gjennomført i fem mottakerland (Bulgaria, Tsjekkia, Estland, Polen og Slovakia). Europarådet er en viktig partner for arbeidet innen fagfeltet.

Anstendig arbeid og trepartssamarbeid

Et velfungerende arbeidsliv forutsetter stor grad av samarbeid mellom myndigheter og arbeidstakere og arbeidsgivere. Forpliktende dialog kan bidra til å sikre arbeidsplasser og arbeidsstandarder. Denne dialogen er svak eller ikke-eksisterende i mange land i Sør- og Sentral-Europa som vi i dag deler et felles arbeidsmarked med.

Sammen med arbeidslivets parter i Norge ble det gjennom EØS-midlene etablert et fond for å fremme samarbeid mellom myndigheter og arbeidslivets parter i mottakerlandene. Dette har resultert i 53 prosjekter i til sammen 13 av mottakerlandene.

Fondet var det første programmet til å starte opp og i 2014 ble 52 prosjekter ferdigstilt i 12 land. 28 av prosjektene hadde norsk partner. Det ble avholdt en avslutningskonferanse november 2014. Prosjektet i Kroatia pågår fremdeles siden det kom senere i gang enn resten (startet i 2014).

Prosjektene har bidratt til å etablere nye møteplasser for arbeidsgivere, ansatte og myndigheter. Dette har for eksempel resultert i nye eller forbedrede tariffavtaler for ansatte i skogsindustrien i Litauen og bygningsindustrien i Latvia. I Romania er HMS-opplæringen i hele skolesektoren forbedret. Gjennom konkret erfaringsutveksling og tett faglig samarbeid bidrar norske arbeidstakerorganisasjoner slik til å forbedre forholdene for kolleger i land med svakere fagbevegelse og dårligere tradisjoner for trepartssamarbeid. Om lag 13 000 personer har vært direkte involvert i prosjektene, som totalt har berørt 2 millioner mennesker.

Fondet ble administrert som et globalt fond av Innovasjon Norge. Dette innebærer at forvaltningen er forenklet og mer fleksibel sammenlignet med flere av de øvrige programmene under EØS-midlene. Praksis fra norsk administrasjon er lagt til grunn i forvaltningen av fondet. Mottakerlandene er svært positive til hvordan dette har fungert. Tilbakemeldingene fra deltakerne er at dette har vist dem hvordan et system basert på tillit fungerer i praksis. Administrasjonsmodellen for det globale fondet vil bli evaluert som en del av slutt-evalueringen for fondet i 2015.

Sivilt samfunn

Et sterkt sivilt samfunn er avgjørende for et levedyktig demokrati. Frivillige organisasjoner spiller en rolle i å skape engasjement og bevissthet rundt samfunnsproblemer, fremmer deltakelse i politikkutvikling og andre demokratiske prosesser og bidrar til åpenhet i politikk, forvaltning og den offentlige debatt. De yter også tjenester til svake grupper. I denne perioden av EØS-midlene er i overkant av 160 mill. euro satt av til støtte til det sivile samfunn gjennom NGO-programmer i samtlige mottakerland.

Det har vært stor interesse for midlene. Over 21 100 søknader er mottatt i 35 utlysingsrunder. Av disse har 2 299 prosjekter fått støtte. Over 130 partnere fra Norge, Liechtenstein og Island deltar i ulike prosjekter, majoriteten er norske. Den norske Helsingforskomiteen bidrar til å engasjere norske frivillige organisasjoner i samarbeidet og informerer om EØS-midlene til sine målgrupper.

83 prosent av støtten til sivilt samfunn går til prosjekter som har til hensikt å bygge kapasiteten

til frivillige organisasjoner og styrke demokratiske verdier, fremme sosial inkludering av sårbare grupper, fremme likestilling og arbeid mot diskriminering. Rundt 17 pst. av støtten går til prosjekter som tilbyr basistjenester til sårbare grupper slik som tilgang til rettshjelp.

En evaluering av NGO-programmene fra 2014, konkluderer med at EØS-midlene har styrket NGOenes kapasitet og fremmet menneskerettigheter. Støtten har også bidratt til økt kunnskap og forståelse for sivilt samfunns rolle i levende demokratier. Evalueringen bekrefter at Norge er blant de få som gir støtte til kapasitetsbygging og til aktiviteter rettet mot demokratisering, sivilt samfunns rolle som «vaktbikkje» og påvirkning/endringsagenter i Sentral-Europa. Hovedanbefalinger i rapporten er at Norge bør fortsette å gi støtte til kapasitetsbygging av sivilt samfunn og fokusere på sivilt samfunn som endringsaktører. Evalueringen viser også at det fremdeles er store utfordringer når det gjelder sivilt samfunn i regionen. Flere organisasjoner er små og svake, og det er utfordringer i forhold til legitimitet og bærekraft. Det er også en utfordring å sikre at folk engasjerer seg i frivillig arbeid. Evalueringen kommer også med en rekke anbefalinger for hvordan støtten kan gjøres mer effektiv. Dette vil bli fulgt opp av departementet.

Kompetansebygging og sosial utvikling

Etter mange år med økonomisk krise og kutt i offentlige utgifter sliter sårbare grupper i mottakerlandene. Arbeidsløsheten er stor, og mange er avhengig av offentlige ytelser. Lavere skatteinntekter og press på offentlige budsjetter og velferdssystemer har bidratt til økte sosiale forskjeller internt i mottakerlandene. Gjennom 37 programmer, som så langt har finansiert 302 prosjekter, bidrar Norge til kompetansebygging og sosial utvikling i mottakerlandene. Situasjonen for romfolk er et særskilt fokus i fem av mottakerlandene: Romania, Bulgaria, Ungarn, Slovakia og Tsjekkia. Mye av innsatsen er rettet inn mot å gjøre romfolk i stand til å bedre sin egen livssituasjon. Nedenfor følger mer informasjon om programmer rettet mot de ulike målgruppene.

Barn og unge er hovedmålgruppe for programmer for 60 mill. euro i syv mottakerland. Resultater så langt inkluderer 20 dagsentre for barn og unge, 31 lokalsamfunn som har igangsatt forebyggende tiltak mot ungdomskriminalitet og 230 ungdom som får oppfølging etter endt soning. Tiltak tar sikte på at barn fra vanskeligstilte familier får barnehageplass eller deltar i førskole-

aktiviteter. I tillegg kommer opplæring av fagpersonale.

Behovet for adgang til helsetjenester øker i takt med en aldrende befolkning i mottakerlandene. EØS-midlene bidrar med om lag 180 mill. euro i ti mottakerland til ulike helsefremmende tiltak. Forebyggende tiltak blir prioritert. Helseprogrammene har som særlig målsetning å bedre tilgangen til helsetjenester for utsatte grupper slik som barn, unge, gravide, gamle og romfolk. I tillegg er mental helse et viktig fokusområde, siden om lag 25 pst. av Europas befolkning opplever problemer med mental helse i løpet av livet. Så langt har om lag 6000 personer fått tilgang til ulike helsetjenester, deriblant 1400 ungdom innen psykisk helse. Mer enn 500 helsepersonell har fått økt sin kompetanse gjennom kurs og opplæring.

23 mill. euro er satt av til programmer i seks mottakerland til arbeid innen likestilling. I tillegg til å styrke offentlige likestillingsinstitusjoner og sivilt samfunn, skal programmene også fremme likestilling i privat sektor. I et prosjekt i Spania deltar 73 spanske bedrifter der målsetningen er å øke antall kvinner i ledende stillinger. Det gis støtte til likestillingsorganisasjoner, samt bistand til infrastruktur som skal lette kvinners deltakelse i arbeidslivet, slik som etablering av 25 nye barnehager. Utdanning og informasjonskampanjer vil bli organisert i alle seks land. Dette er viktige virkemidler i holdningsskapende arbeid og økt bevisstgjøring rundt likestillingsspørsmål.

Spesielle tiltak for å hindre sosial ekskludering lokalt og regionalt blir støttet med rundt 15 mill. euro i fem mottakerland. Tiltakene responderer på akutte behov som følge av økt fattigdom pga. i etterkant av den økonomiske krisen og innstramninger i mottakerlandenes sosiale budsjetter. Et prosjekt tilbyr hjemløse i Hellas helsetjenester og dekker grunnleggende behov. Så langt har 4000 mennesker fått tilgang til helsetjenester, 3500 familier har mottatt matkuponger og 4700 personer har henvendt seg til nødtelefonen via prosjektet. I Romania er det en målsetning å redusere fattigdom blant sårbare grupper slik som romfolk. I Polen er fokuset i de 15 prosjektene å støtte opp om lokale initiativ for sosial og økonomisk utvikling, herunder turisme og andre typer næringsutvikling.

Kapasitetsbygging med fokus på by- og regionalplanlegging, modernisering av offentlig sektor, forebygging av korrupsjon og bekjempelse av hatefulle ytringer er programområder som blir støttet med rundt 33 mill. euro i syv mottakerland. Prosjektene blir gjennomført i samarbeid med organisasjoner i mottakerlandene og giverlandene. KS har engasjert seg sterkt i dette arbeidet og er pro-

grampartner for to programmer («Barn og unge» og «Regional kapasitetsbygging») i fem land.

Kulturarv

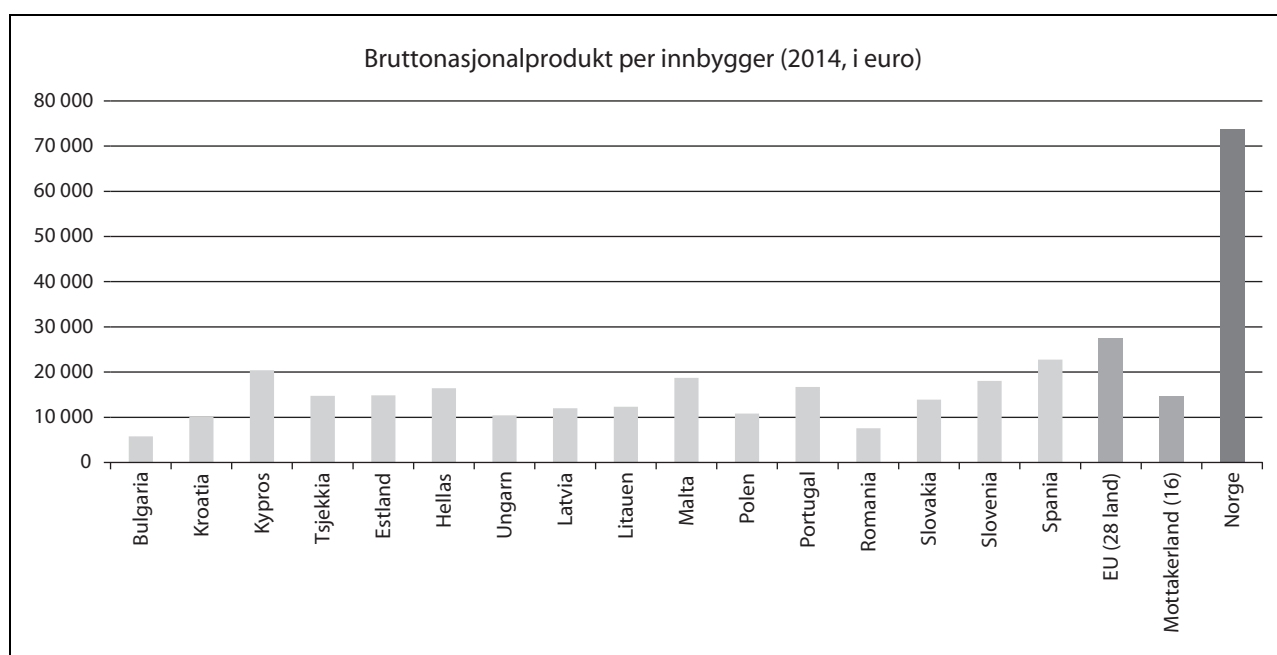
Målene for EØS-midlene er å bevare og dokumentere kulturarv og gjøre den tilgjengelig for publikum og å styrke kulturell dialog, utveksling og europeisk identitet. Et mål er også å fremme minoriteters kulturarv. Kulturelt mangfold bidrar til å styrke demokratiske verdier. Om lag 204 mill. euro er øremerket ulike programmer under EØS-midlene 2009–2014 til ulike tiltak innenfor kulturarv. Det er igangsatt restaurering av 110 kulturminner under midlene, 14 museer får ulike typer støtte, 134 forstillinger er gjennomført til nå og flere står for tur. Det er økt internasjonal fokus på viktigheten av kulturminne og kulturarv for å fremme utvikling og vekst. Kulturminne har en sysselsettingseffekt både under selve restaureringsarbeidet og senere i form av økt turisme og relaterte aktiviteter. Ett eksempel er prosjektsamarbeidet mellom ASTRA-museet i Romania og Sør-Trøndelag museum (MIST) om økt tilgang til den flerkulturelle kulturarven ved ASTRA-museet i Sibiu, både i form av innendørs og utendørs utstillinger, herunder med fokus på romkulturen.

Utvekslingsprosjekter under andre programmene kombineres med kulturminne programmet og får en samlet god effekt. Et eksempel på dette er det jødiske museet i Polen som kombineres med et predefinert prosjekt direkte relatert til å

fremme toleranse og respekt for minoriteters rettigheter og kampen mot antisemittisme. Prosjektet hadde i 2014 hele 750 ulike aktiviteter rettet mot feltet. Kulturrådet er norsk programpartner i seks av programmene og bidrar også til å mobilisere til norsk deltakelse i prosjekter. Norske organisasjoner deltar i ulike prosjekter slik som Sør-Trøndelag museum (MIST). Andre eksempler er samarbeidet mellom Stavanger Maritime Museum og det Polske Maritime Museum som også er med på å styrke bilaterale forbindelser.

Økonomisk utvikling i landene

Økonomiske piler peker svakt oppover i euroområdet, men fremgangen er skjør og utfordringene er fortsatt store. I flere land bidrar høy arbeidsledighet og høy gjeld til å dempe aktiviteten. For å sikre varig høyere økonomisk vekst og sysselsetting er det sentralt at Europa gjennomfører strukturreformer for å heve produktiviteten. Her ser vi felles utfordringer mellom Norge og det øvrige Europa. Kutt i offentlig velferd har pågått noen år og vært med på å skape større forskjeller og økende sosial marginalisering i Europa. Arbeidsledigheten er fortsatt høy selv om det er tegn til bedring, og det kan ta tid før veksten i BNP blir sterk nok til å redusere den i vesentlig grad. Det er store individuelle forskjeller mellom landene. Polen hadde positiv vekst også under finanskrisen og fortsetter å vokse, mens Hellas er i andre enden av skalaen.

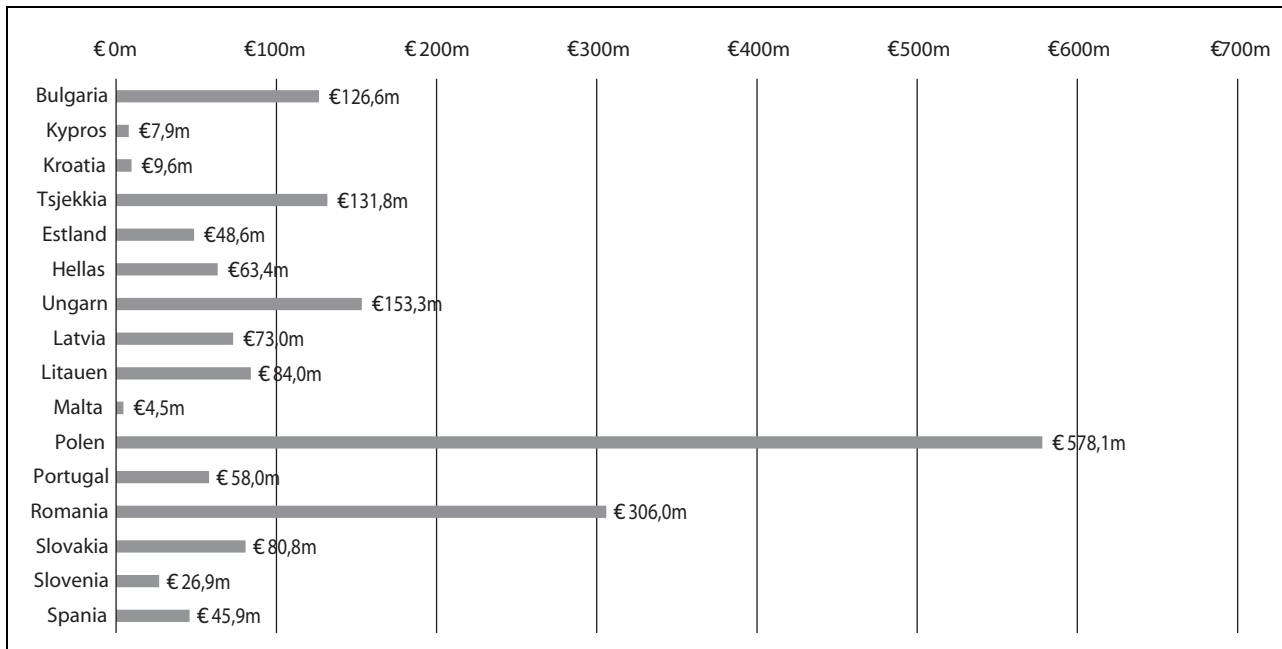

Figur 11.3 Viser bruttonasjonalprodukt per innbygger i 2014 i mottakerlandene i euro

Kilde Eurostat 2014.

Hvilke land som mottar EØS-midler er knyttet opp mot EUs fordelingsnøkkel for samhørighetspolitikken. Landenes BNP per innbygger i forhold til EU-gjennomsnittet er den sentrale størrelsen.

Spania fases ut i løpet av 2009–2014 ordningene, og i figuren ovenfor går det frem at Spania ligger nær EU-gjennomsnittet.

Figur 11.4 Viser fordeling av midler per mottakerland 2009–2014 ordningene, brutto fordeling i mill. euro.

Estland

Norge er den 4. største investoren i Estland og en viktig handelspartner. En voksende interesse fra norsk næringsliv reflekteres i økt samhandel og investeringer, spesielt innen energi, miljø, IKT, tjenester og maritim sektor. Det er nær 400 norske bedrifter i Estland og EØS-midlene bidrar til å forsterke de bilaterale båndene.

Estland har mottatt støtte gjennom EØS-midlene siden 2004 og mottar 48,6 mill. euro for perioden 2009–14. Samtlige 11 programmer ble lansert i 2012–2013 og fremdriften er god.

Hovedområdene for innsatsen er:

- grønn innovasjon
- barns velferd
- sivil samfunn
- likestilling

Bilateralt fond på nasjonalt nivå har særlig fokus på barns velferd og regionalt samarbeid. Det er utstrakt og godt samarbeid mellom estiske og norske aktører, og et stort antall bilaterale partnerskap er etablert på program- og prosjektnivå.

Estland har kommet lengst i gjennomføringen av programmene av samtlige mottakerland. Nesten alle åpne utlysninger ble ferdigstilt i 2014. Det var

oversøking i blant annet forskningsprogrammet, og bare 7 pst. av søknadene fikk støtte. Kvaliteten på prosjekter er gjennomgående god og det er norske partnere i de fleste prosjekter innenfor innovasjon og forskning. Økt samarbeid i skjæringspunktet mellom grønn næringsutvikling og IKT vektlegges i samarbeidet med Estland. Potensialet er stort for å kople estiske bedrifters spesialkompetanse innen IKT med norske bedrifters kunnskap om og erfaringer innen grønn teknologi. Prosjektene varierer fra utvikling av systemer for å avdekke oljesøl til bedre koordinering av transport og e-helse. I 2016 vil de fleste programmene være avsluttet eller i ferd med å avsluttes. Dette innebærer at informasjon om resultater i programmene vil fortsette å være en viktig oppgave i 2016.

Latvia

Norge er 4. største investor i Latvia. Bedrifter med norsk kapital sysselsetter rundt 6000 arbeidstakere i landet. Handelsforbindelsene er gode og samhandelen er i vekst.

Latvia har mottatt EØS-midler siden landet ble medlem av EU og EØS i 2004. For perioden 2009–14 mottar landet 73 mill. euro. I 2014 ble samtlige utlysninger under programmene lansert og pro-

sjekter utvalgt. Enkelte programmer har hatt forsinkelser slik at gjennomføringen har gått saktere enn forventet.

Hovedområdene for innsatsen er:

- reformer i justissektoren
- grønn innovasjon
- sivilt samfunn
- miljøovervåking
- kulturarv og flerkulturell dialog
- forskning
- regional utvikling

Gjennom det bilaterale fondet på nasjonalt nivå støttes flere arrangement i anledning av at Riga er europeisk kulturhovedstad i 2014 og har EU-formannskap i 2015.

Potensialet for å bidra til både sosial og økonomisk utjevning og økt samarbeid er stort i Latvia. Norske og latviske kommuner har styrket samarbeidet om regional utvikling. En inkubator for grønn næringsutvikling – den første i sitt slag i de baltiske land – fremmer samarbeid mellom privatsektor og forskningsmiljøer. Justisprogrammet er høyt prioritert både på norsk og latvisk side med et samarbeid mellom det latviske justisministeriet og Kriminalomsorgsdirektoratet i Norge. Støtten til det sivile samfunn og forskningssamarbeid er høyt etterspurt. Kulturarv- og kulturutvekslingsprogrammet er svært synlig og skaper stor interesse.

Hovedfokuset i 2016 vil være å avslutte prosjekter på en god måte slik at målene i programmene oppnås.

Litauen

De siste årene har det vært sterk økning i norske investeringer i Litauen. Det er registrert ca. 200 norskeide bedrifter i Litauen med ca. 11 500 ansatte. Norge er 4. største investor i landet. EØS-midlene skaper arenaer for samarbeid mellom norske og litauiske institusjoner innenfor områder av felles interesse.

Litauen mottar EUR 84 mill. i EØS-midler for perioden 2009–14. I 2014 ble utlysninger i de fleste programmer ferdigstilt. Administrative prosedyrer på nasjonalt nivå har imidlertid medført noe forsinkelser i enkelte programmer, blant annet i Grønn Industriell Innovasjon programmet og stipendprogrammet.

Hovedområder for innsatsen er:

- reformer innen justisvesen og kriminalomsorg
- bekjempelse av organisert kriminalitet
- helse, barn og ungdom i risikogrupper
- regionalt samarbeid og utvikling
- sivilt samfunn

Prioriteringene for det bilaterale fondet er godt styresett, like muligheter og sosial inkludering, forskningssamarbeid og kulturutveksling. Bekjempelse av kriminalitet er en felles utfordring for Norge og Litauen. EØS-midlene har medvirket til reformer av fengsels- og justissektoren i Litauen. Støtten brukes blant annet på å bekjempe grenseoverskridende og organisert kriminalitet og på kapasitetsbygging og samarbeid innen rettsvesenet. Kriminalomsorg er også høyt prioritert.

Domstolsadministrasjonen og Kriminalomsorgens sentrale forvaltning er programpartnere. Et annet prioritert program fokuserer på kapasitetsbygging og institusjonelt samarbeid. KS, Miljø- og Politidirektoratet bidrar som programpartnere i ulike programmer. Disse programmene har stort potensiale for å styrke offentlige institusjoner på regionalt og nasjonalt nivå i Litauen, samt til å styrke de bilaterale båndene.

I 2016 vil de fleste programmer være i avslutningsfasen og spredning av oppnådde resultater vil være viktig.

Polen

Polen er en viktig samarbeidspartner for Norge. Polen har store europapolitiske ambisjoner. Markerer seg som en tung aktør i EU og NATO. Europeisk energisamarbeid, sikkerhetspolitisk samarbeid, naboskapspolitikken med vekt på østlig partnerskap og samarbeidet med Russland er særlig relevante for Norge. Polen er det største eksportmarkedet for norsk sjømat og laks. Det er et betydelig og økende marked for norsk forsvarsindustri. Polakker utgjør den største gruppen innvandrere i Norge. Polen har kommet gjennom den økonomiske krisen på en god måte, og finansiell stabilitet fortsetter å være en hovedsak for regjeringen. Sosiale og økonomiske ulikheter er fortsatt en utfordring.

Polen er den største mottakeren av EØS-midler og mottar 578,1 mill. euro i inneværende finansieringsperiode. Landet har mottatt støtte siden EU-medlemskapet i 2004. EØS-midlene er sentrale i de gode og omfattende bilaterale forbindelsene. De 17 tematiske programmene er i god fremdrift, og mange hundre prosjekter over hele Polen er allerede igangsatt, flere med norske partnere. Ulike prosjekter innen europeisk kulturarv inkluderer for eksempel samarbeid med flere norske biblioteker, Riksantikvaren, symfoniorkestre, det jødiske museet i Oslo og Holocaustsenteret med flere.

Det har vært meget stor interesse for utlysningene i alle programmene. Kvaliteten på de valgte

prosjektene anses derfor som god. I syv av programmene har norske fagetater en formell rolle som rådgiver for de polske fagdepartementene som er programoperatører. Vi ser en merkbar positiv styrking av faglige og politiske nettverk med Polen innenfor disse fagfeltene. De øremerkede «bilaterale midlene» har finansiert flere store fagkonferanser med politisk deltakelse fra Norge og Polen. Det er også finansiert flere studieturer til og fra Norge for sentrale fagmyndigheter. Hovedområdene for innsatsen omfatter:

- Miljø og klima, fornybar energi og grønn innovasjon
- Bedre offentlige helsetjenester og folkehelsearbeid
- Forskningssamarbeid
- Miljøovervåking og vern av biologisk mangfold
- Effektivisering av rettsvesenet og bedring av forholdene i fengslene, samt politisamarbeid
- Demokratibygging og fremme av felles-europeiske verdier gjennom styrking av det sivile samfunn.

Miljø og klima er et prioritert område. EØS-midler brukes til å redusere CO₂-utslipp gjennom energi-effektivisering i offentlige bygg og i industrien. Andre prioriterte tema er miljøovervåking og tilsyn i samarbeid med Miljødirektoratet og Statens kartverk.

I et større helseprogram bedres tilgangen til og kvaliteten på helsetjenester, særlig innenfor kreftbehandling, barne- og mødre helse og eldres helse. Et annet helseprogram i samarbeid med det norske helsedirektoratet er rettet mot helseforskjeller mellom ulike grupper i det polske samfunn.

Forskningssamarbeidet med Polen under EØS-midlene for perioden 2004–09 viste gode resultater og er økt til 62,8 mill. euro i inneværende periode. Flere viktige norske forskningsmiljøer (inkl. Agderforskning, Polarinstituttet, NTNU, UiB, UiO, Metrologisk institutt) er nå med i forskningsprosjekter. Dette er blant de største bilaterale forskningsprogrammene i verden.

Polen har den lengste yttergrensen av alle Schengen-land. Derfor er internasjonalt politisamarbeid og bekjempelse av grensekryssende kriminalitet, som smugling og menneskehandel, viktig. Støtte til justisfeltet skal styrke det polske rettsvesenet, øke bruken av alternativer til soning i fengsel, bedre opplæringen av ansatte i fengslene og styrke undervisnings- og rehabiliteringstilbudet til innsatte.

Stipendprogrammet for utveksling rettet mot elever, studenter, lærere og administrativt ansatte

fortsetter. Flere kjente kulturinstitusjoner i Norge vil de neste årene samarbeide med polske kulturinstitusjoner i kulturutvekslingsprogrammet. NGO-programmet utgjør 37 mill. euro, som betyr at EØS-midlene er den største finansieringskilden for det sivile samfunn i Polen som jobber med styrking av menneskerettigheter og demokratibygging.

Tsjekkia

De økonomiske forbindelsene til Tsjekkia domineres av gassavtalen fra 1997. Norsk naturgass utgjør om lag 25 pst. av tsjekkisk gassforbruk. Dette gir Norge en viktig rolle som langsiktig energileverandør og bidragsyter til Tsjekkias energisikkerhet. Om lag 35 norske bedrifter er etablert i Tsjekkia.

For perioden 2009–2014 utgjør støtten til Tsjekkia i overkant 131,8 mill. euro. Tsjekkia har mottatt EØS-midler siden 2004.

Hovedområdene for innsatsen omfatter:

- miljø
- forskningssamarbeid
- helse
- kultur
- justisprogrammene
- sårbare grupper slik som barn og rom

EØS-midlene er sentrale for videre styrking og utbygging av de bilaterale forbindelsene med Tsjekkia. Tsjekkia har 15 programmer under EØS-midlene for perioden 2009–14. Norske programpartnere er inne i seks programmer og bidrar dermed til styrket kontakt mellom institusjoner i Norge og Tsjekkia. Gjennomføringen av programmene gikk i 2014 langsommere enn forventet. Intern samordning mellom forskjellige aktører på tsjekkisk side er fortsatt en utfordring. Det forårsaker også forsinkelser at det tsjekkiske regelverket pålegger forvaltningsmessige krav til oppfølging og kontroll som kommer på toppen av de kravene som allerede er spesifisert som nødvendige fra givernes side. Det bilaterale fondet på nasjonalt nivå støttet 24 bilaterale aktiviteter, bl.a. et norsk-tsjekkisk ekspertseminar om organisering og finansiering av forskning. Seminaret har bidratt med innspill til pågående tsjekkisk politikkutvikling på området. Videre har det vært stor interesse for forskningsprogrammet i Tsjekkia: Av 389 søknader fikk 19 prosjekter støtte og ytterligere 7 prosjekter blir støttet etter en reallokering av midlene fra CCS-programmet.

I 2016 vil programmene gå inn i slutfasen og det vil være viktig å sikre at resultatene i programmene blir nådd.

Slovakia

Samhandelen mellom Norge og Slovakia er begrenset, og de norske investeringene er så langt beskjedne. Samhandelstallene viser imidlertid en solid prosentvis økning fra år til år. Det er om lag 15 norske bedrifter etablert i Slovakia. På det kulturelle området er det en økning i de bilaterale kontaktene.

Landet mottar for perioden 2009–14 om lag 80 mill. euro. EØS-midlene bidrar til å lage nye møteplasser og arenaer for norsk-slovakisk samarbeid som styrker bredden i de bilaterale relasjonene.

Norske programpartnere deltar i seks av ni programmer i Slovakia. Hovedområdene for innsatsen omfatter:

- grønn industriell innovasjon
- tilpasning til klimaendringer, særlig innenfor flomberedskap
- grensekryssende samarbeid med Ukraina
- kulturarv
- bekjempelse av vold i nære relasjoner
- fremme av demokrati/menneskerettigheter, lokal deltakelse og sosial inkludering, herunder av romfolket.

Prosjekter under programmene grønn industriell innovasjon og klimatilpasninger har kommet godt i gang, og bidrar blant annet til utvikling av grønn energiproduksjon fra biomasse og etablering av flomvern. Flere krise og veiledningssentre under programmet vold i nære relasjoner har blitt bygget opp og er i drift. Prosjektene under kulturarvprogrammet og NGO-fondet er igangsatt og noen er allerede gjennomført. Programmet for å styrke grensesamarbeidet mellom Slovakia og Ukraina er i oppstartsfasen. Turisme, næringsutvikling og kultursamarbeid inngår i programmet.

For å styrke arbeidet mot korrupsjon er det blitt gjennomført kurs og informasjonstiltak med fokus på offentlige anskaffelser i Slovakia.

De fleste programmene vil avsluttes i 2016. Spredning av informasjon om resultater vil deretter være en viktig oppgave.

Ungarn

Ungarn og Norge har et godt samarbeid innenfor forskning og utdanning, samt kultur. Det er til enhver tid om lag 800 norske studenter i Ungarn.

Energispørsmål, forholdet til Russland, samt Ungarns nærområdepolitikk er sentrale temaer av interesse for Norge. Tilstedeværelse av norsk næringsliv er moderat, med unntak av Telenor som er en betydelig investor i landet.

For perioden 2009–2014 utgjør støtten til Ungarn 153,3 mill. euro og landet er tredje største mottaker av midler. Ungarn har mottatt EØS-midler siden 2004. Hovedområdene for innsatsen omfatter:

- grønn innovasjon
- styrking av det sivile samfunn, herunder fundamentale rettigheter, likestilling, demokrati/rechtsstatsprinsipper.
- bedring av forholdene for utsatte barn og unge, inkludert støtte til romfolk
- reduksjon i forskjellene innen helse og bedre tilgang til helsetjenester
- tilpasning klimaendringer
- økt forskningssamarbeid
- utveksling studenter fra Ungarn og Norge

EØS-midlene til Ungarn har vært suspendert siden 9. mai 2014. Bare to programmer administrert av programoperatører utenfor Ungarn mottar fortsatt støtte («NGO-programmet» og «Klimatilpasningsprogrammet»). Det er igangsatt en prosess med sikte på å klargjøre muligheten for opphevelse av suspensjonen. NGO-programmet har i løpet av 2014 gått som planlagt og har iverksatt en rekke prosjekter. I 2016 vil programmet bli avsluttet.

Slovenia

Slovenias nærområdepolitikk (spesielt overfor Vest-Balkan og videre euroatlantisk integrasjon for disse landene) er av særlig interesse for Norge. Det er relativt liten samhandel mellom Norge og Slovenia.

EØS-midlene bidrar til å styrke båndene mellom Norge og Slovenia. Slovenia mottok 26,9 mill. euro i EØS-midler for perioden 2009–14 og har mottatt støtte siden 2004. SIU og Folkehelseinstituttet er involvert som programpartnere og en rekke norske organisasjoner er involvert i prosjekter, blant annet Kartverket.

Hovedområdene for innsatsen omfatter:

- reduksjon av helseforskjeller
- forebygge livsstilssykdommer og forbedre tilbudet innen mental helse
- vern av biologisk mangfold, bedre miljøovervåkning
- økt mobilitet blant studenter mellom Slovenia og Norge
- styrke det sivile samfunn
- fremme likestilling

I 2016 vil programmene være i slutfasen og det er viktig å fokusere på resultater i programmene.

Kroatia

Kroatia spiller en sentral rolle for regional stabilitet på Vest-Balkan. Norsk næringslivssamarbeid innen bl.a. skipsfart, og en sterk vekst i turismen fra Norge de seneste årene, bidrar til å styrke de bilaterale forbindelsene med Norge. Det er utviklet tette bånd mellom norske og kroatisk miljøer som følge av det omfattende prosjektsamarbeidet som har pågått de siste 20 årene.

Kroatia ble innlemmet i EØS-avtalen 12. april 2014 og vil i alt motta 9,6 mill. euro i EØS-midler for den gjenværende tiden av inneværende periode (2009–14).

Hovedområdene for innsatsen er:

- innovasjon
- forskning og utdanning
- justissektoren
- styrking av det sivile samfunn og forsoning og tillitsbygging mellom etniske grupper

I utarbeiding av programmer og prosjekter er det lagt vekt på å bygge på eksisterende strukturer og samarbeid, og at denne perioden benyttes til å legge grunnlaget for mer omfattende programmer i neste periode. I 2014 ble det fokusert på å starte opp prosjektene, noe som er krevende siden Kroatia har svak administrativ kapasitet.

I 2016 vil prosjektene være i gjennomføringsfasen og det er viktig med tett oppfølging for å sikre resultater.

Romania

Samhandelen mellom Norge og Romania har hatt en jevn økning. Import av varer fra Romania til Norge utgjør mesteparten av samhandelen og om lag halvparten er relatert til skip og skrog fra opprinnelig norskeide skipsverft i Romania. Økningen i samhandel styrker de bilaterale båndene og programmer innenfor EØS-midlene slik som grønn næringsutvikling er med på å støtte opp om dette.

Romania er i inneværende periode nest største mottaker med ca. 306 mill. euro og har mottatt EØS-midler siden landet ble medlem av EU i 2007. Det er 22 programmer, med hovedinnsatsen innenfor:

- justissektoren
- grønn næringsutvikling
- miljø og klima
- sivilt samfunn
- sosial inkludering av sårbare grupper.

Bedring av romfolks situasjon er av interesse for Norge og er et tverrgående hensyn i relevante

programmer. I Romania er det også en målsetning at minst 10 pst. av samlet bidrag til 13 programmer skal gå til tiltak for å bedre romfolkets situasjon. Viktige programmer for å nå målsettingen er NGO-programmet, programmet for utsatte barn og unge og fattigdomsprogrammet.

EØS-midlene er instrumentelle for styrkede relasjoner mellom Norge og Romania. Totalt ni norske institusjoner; Miljøverndirektoratet, NVE, Riksantikvaren, Kulturrådet, Forskringsrådet, Senter for internasjonalisering av utdanning, Politidirektoratet, Domstolsadministrasjonen og Kriminalomsorgsdirektoratet er programpartnere. I tillegg forvalter innovasjon Norge programmet for grønn næringsutvikling der om lag 100 norske partnere deltar. Gjennomgående viser rumenske institusjoner stor interesse for faglig samarbeid med Norge.

I 2014 ble det gjennomført utlysninger i de fleste programmer og flere prosjekter startet opp. Gjennomføringen i Romania er preget av svak administrativ kapasitet som gjør at mange av programmene er forsinket. Det er en stor risiko for at Romania ikke fullt ut vil klare å utnytte støtten Norge har gjort tilgjengelig gjennom EØS-midlene. For bedre å følge gjennomføringen av programmene, har giverlandene instruert sekretariatet for EØS-midlene å engasjere en konsulent som jevnlig utarbeider statusrapporter. Rapportene danner grunnlaget for eventuelle tiltak. I 2016 vil det bli fokusert på å ferdigstille programmene og sikre resultater.

Bulgaria

Bulgaria er EUs fattigste medlemsland og femte største mottaker av EØS-midler. For Norge er Bulgaria viktig fordi landet er en sentral energiaktør på Balkan. Bulgaria er også i økende grad et mottak- og transitland for flyktninger og migranter via Tyrkia. Samhandelen mellom Bulgaria og Norge er beskjedent, men økende. De viktigste berøringspunktene ellers er prosjekter og partnerskap innen rammen av EØS-midlene. Midlene fungerer som en døråpner for økt næringslivssamarbeid.

Bulgaria mottok 126,6 mill. euro for perioden 2009–14. Fremdriften er svak i flere programmer og det er iverksatt tiltak for å sikre en god gjennomføring og trygg bruk av den norske støtten.

Formålet med midlene i Bulgaria er å bidra til:

- justisreformer med fokus på domstoler og kriminalomsorg
- bekjempe organisert kriminalitet
- Schengen-samarbeidet

- forbedre situasjonen for sårbare grupper inkludert romfolket
- fremme grønn innovasjon og næringsutvikling
- forbedre kvaliteten på og tilgangen til offentlige helsetjenester
- bekjempe vold mot kvinner

Minst 10 pst. av støtten skal komme romfolk til gode.

Den Europeiske menneskerettsdomstolen har slått fast at Bulgaria må gjennomføre reformer for å overholde Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen. EØS-midlene gjør Europarådet i stand til å bistå bulgarske myndigheter i å gjennomføre reformer for å bekjempe korrupsjon, øke åpenhet i forvaltningen og utvikle et velfungerende rettsapparat.

Norge bidrar også til reformer i fengselsvesenet og bekjempelse av vold i nære relasjoner. Politidirektoratet og Europarådet samarbeider i tillegg for å bekjempe grenseoverskridende og organisert kriminalitet, inkludert menneskehandel.

Økonomien i Bulgaria er energiintensiv. Derfor har Bulgaria lansert en nasjonal strategi for å fremme miljøvennlig innovasjon. Programmet for grønn næringsutvikling støtter godt opp om denne strategien. Det er norske partnere i samtlige prosjekter. På grunn av økt interesse for Bulgaria fra norsk næringsliv har Innovasjon Norge satt inn ekstra ressurser for å håndtere henvendelsene fra norske bedrifter.

I 2016 vil de fleste programmene være i avslutningsfasen og det bør fokuseres på å spre informasjon om resultater i programmene.

Portugal

Bærekraftig forvaltning av havressursene er en viktig fellesinteresse mellom Portugal og Norge, gitt våre to lands store havområder. Portugal er Norges viktigste marked for våtsaltet torsk. Det er rundt 25 norske bedrifter etablert i Portugal blant annet Det norske Veritas og Lerøy.

Portugal har mottatt støtte fra Norge siden EØS-avtalen trådte i kraft i 1994. I perioden 2009–14 er det satt av 58 mill. euro til Portugal under EØS-ordningen. I 2014 ble de fleste utlysninger ferdigstilt i de 8 programmene. Hovedområdene for innsatsen omfatter:

- forbedre forvaltningen og overvåkingen av kyst- og havområder
- forbedre tilgangen til og kvaliteten på offentlige helsetjenester
- styrke sivilsamfunnet

Portugals nye satsing på at ressurser langs kysten og i havet skal bidra til økt økonomisk vekst bidrar til at Norge fremstår som en attraktiv partner. I det maritime programmet er Havforskningsinstituttet og Kartverket partnere.

Ulik tilgang til helsetjenester er en utfordring i Portugal, spesielt for grupper med lav inntekt. EØS-midlene støtter et program for utvikling av helsepolitiske planer som skal forbedre tilgangen til og kvaliteten på helsetjenester. Folkehelseinstituttet er samarbeidspartner.

Som konsekvens av den økonomiske krisen opplever Portugal svært høy ungdomsledighet. Under NGO-fondet er det satt av prosjektmidler til å støtte utsatte unge, herunder prosjekter innen sosial entreprenørskap.

I 2016 vil fokus være på å sikre gode resultater i de ulike programmene.

Spania

Spania og Norge har lange bilaterale tradisjoner, Disse har forsterket seg med norsk utvandring til Spania og den norske kolonien teller rundt 50 000 nordmenn. Spania er et viktig eksportområde for blant annet norsk gass. De største norske firmene som opererer i Spania er blant annet Norsk Hydro, Yara, Elkem, Det Norske Veritas, Norwegian, Fred. Olsen og Jotun. Statens pensjonsfond – Utland (SPU) har investert i aksjer, obligasjoner og eiendom i Spania.

Spania har i samsvar med EUs samholdighetspolitikk fått en særskilt overgangsstonad på 45,85 mill. euro for perioden 1. mai 2009 til 31. desember 2013 under EØS-ordningen. Prosjektene avsluttes desember 2015 mens bilaterale midler kan brukes til april 2017. Landet har mottatt støtte fra Norge siden EØS-avtalen trådte i kraft i 1994.

Hovedområdene for innsatsen omfatter:

- miljø- og klimaforskning og utvikling av miljøvennlig teknologi
- likestilling og balanse mellom familieliv og arbeid
- styrking av det sivile samfunn
- utveksling av forskere og studenter
- kulturarv og kultursamarbeid

Miljøvennlig teknologi er det største satsingsområdet i Spania i denne perioden. Et eget program bidrar til forskning og utvikling av miljøvennlig teknologi. Dette inkluderer fornybare energikilder som vann, sol og vind. Innovasjon Norge er samarbeidspartner i programmet. 168 prosjekter er igangsatt, hvorav 41 er med norske partnere fra norske selskaper og fagmiljøer.

Utveksling av kunnskap og erfaringer mellom Spania og Norge om likestillingsspørsmål står også sentralt. Likestillings- og diskrimineringsombudet er partner i programmet hvor temaene blant annet er likestilling i arbeidslivet, kvinnelig entreprenørskap, inkludering av minoritetskvinner i arbeidslivet og vold i nære relasjoner. Likestillingsprogrammet har blant annet ført til at 71 spanske firmaer har forpliktet seg til å øke antall kvinner i ledelsen.

Under stipendprogrammet i Spania er det gitt støtte til 106 forskere og 219 studenter og kultur- og kunstprosjektet Federico García Lorca senteret i Granada åpner juni 2015. Ambassaden i Madrid har forvaltet kulturutvekslingsprogrammet som har gitt støtte til 27 bilaterale prosjekter på områder som musikk, utøvende scenekunst, film og litteratur.

Hellas

Norge har gode bilaterale forbindelser med Hellas spesielt innenfor skipsfarts- og miljøvernsspørsmål. Samhandelen varierer alt etter hvor stor andel skipshandelen utgjør på statistikken, men gir jevnt over et stort overskudd i handelsbalansen i favør av Norge. På tjenestesiden legger norske turister igjen store beløp i Hellas hvert år.

Hellas har mottatt støtte fra Norge siden EØS-avtalen trådte i kraft i 1994. I perioden 2009–14 får Hellas 63,4 mill. euro i støtte under EØS-ordningen. I 2014 har mange programmer blitt forsinket grunnet omstendelige administrative rutiner og liten administrativ kapasitet. Hellas nyttiggjorde seg om lag halvparten av EØS-midlene som var stilt til rådighet for perioden 2004–2009. Et hovedproblem også for innværende periode er svak administrativ koordineringskapasitet i det nasjonale kontaktpunktet. Dette bedret seg høsten 2014 og den administrative kapasitet er ytterligere styrket våren 2015.

Hovedområdene for innsatsen er:

- styrking av gresk asylforvaltning
- kapasitetsbygging blant greske frivillige organisasjoner
- bistand til utsatte grupper som særlig lider under den økonomiske krisen

Tilstrømningen av asylsøkere og illegale innvandrere er en stor utfordring for Hellas. Om lag en tredel av den totale støtten til Hellas går til å styrke den greske asylforvaltningen slik at migranter og asylsøkere behandles i tråd med internasjonale forpliktelser. Dette inkluderer også forbedrede mottakssentre og fokus på håndterin-

gen av sårbare grupper, som enslige mindreårige asylsøkere. Fem mottakssentre er etablert siden 2013. Asylforvaltningen i Hellas ble også styrket i tråd med internasjonal standard. Utlendingsdirektoratet er partner i programmet.

Støtten til frivillige organisasjoner skal bidra til å styrke sivil samfunn i Hellas og bistå utsatte grupper i befolkningen.

I 2016 vil det fokuseres på å sikre fremdrift i gjennomføringen av programmene.

Kypros

Forholdet mellom Norge og Kypros er godt og knyttet til samarbeid innen EU/EØS-området. Gjennom EØS-midlene bidrar Norge til brobygging mellom den gresk- og tyrkisk-kypriotiske befolkningen sør og nord på øya. Det bilaterale samarbeidet forsterkes også. Kypros har mottatt EØS-midler siden landet ble medlem av EU og EØS i 2004 og mottar 7,9 mill. euro for perioden 2009–14. Landet er det nest minste mottakerlandet i inneværende periode.

Midlene nyttes primært til formål som støtter:

- brobyggingsaktiviteter mellom sør og nord, inkludert støtte til Home for Cooperation i den FN-kontrollerte buffersonen
- sivil samfunn (NGO-fond)
- bekjempelse av internasjonal økonomisk kriminalitet

Programmene er i gjennomgangsfasen og fremdriften har vært god i 2014. I september ble det første prosjektet ferdigstilt – åpningen av et kunst- og forskningssenter som dokumenter den felles historien til gresk-kyprioter og tyrkisk-kyprioter.

I 2016 kommer de fleste programmene til å være i avslutningsfasen.

Malta

EØS-midlene har styrket bilateralt samarbeid mellom Malta og Norge siden 2004. I perioden 2009–14 mottok Malta 4,5 mill. euro i EØS-midler og er dermed minste mottakerland i inneværende periode. Midlene er fordelt til prosjekter innen følgende hovedområder:

- oljevernberedskap
- rehabilitering av unge lovbrøyttere
- bevaring av kulturarv
- utvikling av sivil samfunn

Malta ligger ved en av hovedfartsårene for skipstrafikken i Middelhavet. En fjerdedel av verdens tankbåter passerer øya hvert år. Dette gjør Malta

sårbar for ulykker som kan gi oljeutslipp. Det norske Kystverket samarbeider med maltesiske myndigheter om styrking av nasjonal beredskap mot oljeutslipp.

I 2016 vil det fokuseres på gjennomføring og avslutning av prosjektene.

Budsjett 2016

Det foreslås bevilget 1 250 mill. kroner under kap. 117, post 75 og 1 150 mill. kroner under kap. 117, post 76.

I tillegg foreslås tilsagnsfullmakter, jf. forslag til romertallsvedtak VII, på 535 mill. kroner under kap. 117, post 75 og 210,7 mill. kroner under kap. 117, post 76.

Nye finansieringsordninger for perioden 2014–2021

I forbindelse med at EØS-finansieringsordningene (2009–2014) utløp 30. april 2014 er det fremfor-

handlet nye finansieringsordninger for perioden 1. mai 2014 til 30. april 2021. Forhandlingene ble sluttført i juli 2015. Avtalen skal ratifiseres av Stortinget og vil bli forelagt Stortinget etter at avtalen er undertegnet. Etter avtalen med EU legges det opp til at EØS/EFTA statene Island, Liechtenstein og Norge stiller 1 548,1 mill. euro til disposisjon for perioden 1. mai 2014 til 30. april 2021. I tillegg skal Norge med forbehold om Stortingets samtykke stille til rådighet ytterligere 1 253,7 mill. euro over samme tidsperiode. Mottakerland vil være: Bulgaria, Estland, Hellas, Kroatia, Kypros, Latvia, Litauen, Malta, Polen, Portugal, Romania, Slovakia, Slovenia, Tsjekia og Ungarn. Mer informasjon om de nye ordningene vil bli gitt i egen proposisjon til Stortinget. Bevilgningsforslag for 2016 vil bli forelagt Stortinget etter at avtalen er ratifisert.

Kap. 118 Nordområdetiltak mv.

Post	Betegnelse	(i 1 000 kr)		
		Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter, <i>kan nyttes under post 70 og 71</i>	45 652	25 596	32 019
70	Nordområdetiltak og prosjektsamarbeid med Russland, <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>	289 364	355 688	339 579
71	Støtte til utvikling av samfunn, demokrati og menneskerettigheter mv., <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>	50 750	59 189	60 905
76	Tilskudd til internasjonale klima- og miljøtiltak, <i>kan overføres</i>	36 239	37 444	38 530
	Sum kap. 0118	422 005	477 917	471 033

Bevilgningene på dette kapitlet omfatter en rekke tilskuddsordninger og enkelttilskudd som støtter opp om sentrale utenriksformål, med *post 70 Nordområdetiltak og prosjektsamarbeid med Russland* som den klart største.

Bevilgningene omfatter bidrag til samarbeid og utvikling på flere viktige felt, både geografisk og tematisk, herunder utviklingsinnsats som kjenetegnes ved at den ikke skal rapporteres som offisiell bistand iht. OECDs regelverk. De enkelte tilskuddsordninger omtales nærmere under kapitlets respektive poster.

Post 01 Driftsutgifter, kan nyttes under post 70 og 71

Bevilgningen skal dekke utgifter til kvalitetssikringstiltak og evalueringer av tilskuddsmidlene på kapittel 118, direkte kostnader til profilering av nordområdesatsingen og utgifter til større internasjonale arrangementer der Norge er vertskap.

Bevilgningen kan også dekke utgifter til hospiteringer eller sekonderinger, så fremt hospiteringen/sekonderingen er relatert til formål innenfor kapittel 118 post 70 eller 71.

Bevilgningen på posten skal videre dekke driftsutgifter som påløper andre departementer eller statlige etater når disse forvalter tilskuddsmidler under kap. 118, post 70 eller 71 eller utfører andre oppgaver som nevnt ovenfor på vegne av Utenriksdepartementet knyttet til tilskuddsmidlene under kap. 118. Bevilgningen kan også dekke utgifter til ordinært skjøtselarbeid på grensen mot Sverige og Finland samt til grenseoppgang av riksgrensene med Russland.

Budsjett 2016

Det foreslås bevilget 32 mill. kroner.

Post 70 Nordområdetiltak og prosjektsamarbeid med Russland, kan overføres, kan nyttes under post 01

Regjeringen foreslår å videreføre tilskuddsmidlene til nordområdetiltak og prosjektsamarbeid med Russland på et høyt nivå. Bevilgningen omfatter tre tilskuddsordninger:

Arktis 2030 – Prosjektsamarbeid i nordområdene, Arktis og Antarktis

Sammenslåingen av tilskuddsordningene Barents 2020 og Arktisk samarbeid til en ny ordning Arktis 2030 har effektivisert forvaltningen av tilskuddsmidlene og gjort Regjeringens prioriteringer i nordområdepolitikken tydeligere også i prosjektsamarbeidet.

Mål

Målet med tilskuddsmidlene er at norske interesser og Norges posisjon som en ansvarlig aktør i nord blir ivaretatt. Midlene skal bidra til at Norge kan være ledende på kunnskap, være den fremste forvalter av miljøet og naturressursene i nordområdene og bidra til næringsutvikling. Midlene skal i tillegg støtte opp under norsk engasjement og rolle i Antarktis og utnytte styrken i at Norge har kompetanse i begge polområdene.

Satsingsområder 2016

Tilskuddsmidlene skal støtte opp om Norges rolle som polarnasjon og følge norske prioriteringer innenfor samarbeidet med arktiske stater, inkludert våre nordiske naboer, nærstående europeiske land og andre aktører med interesse i Arktis.

Prosjekter som støtter opp om Norges arbeid i Arktisk råd er prioritert. Norge har innledet et

nært samarbeid med USA for å støtte opp om felles norsk-amerikanske prioriteringer under det amerikanske formannskapet i Arktisk råd for perioden 2015–2017. Bevilgningen dekker også det norske bidraget til Arktisk råds sekretariat og opptrapping av nordområdetiltak på utenriksstasjonene.

Bidrag til økt verdiskaping og menneskelig aktivitet i nord innenfor bærekraftige rammer skal prioriteres. Det skal legges vekt på situasjonen for urfolk og utsatte grupper i nord.

Regjeringen vil spesielt prioritere prosjekter som bidrar til å realisere de fem prioriteringene i nordområdepolitikken:

- internasjonalt samarbeid,
- næringsliv,
- kunnskap,
- infrastruktur,
- miljøvern, sikkerhet og beredskap.

Målsettingen er at minst 50 pst. av prosjektene skal ha med en nordnorsk aktør. Samtidig vil det være viktig å trekke på kunnskapsmiljøer fra hele landet og fra viktige land med interesser i Arktis.

Regjeringen la i juni i år frem Meld. St. 32 (2014–2015) *Norske interesser og politikk i Antarktis*. I tillegg til de ovennevnte satsingsområdene vil Regjeringen satse på utvalgte prosjekter i Antarktis som støtter opp under og fremmer Norges rolle, forpliktelser og ansvar som polarnasjon i sør. Tiltak som vil styrke kunnskapsgrunnlaget for bærekraftig ressursforvaltning i havområdene rundt Antarktis vil bli prioritert.

Rapport 2014

Rapportering av resultater og nye satsinger for de tidligere tilskuddsordningene Arktisk samarbeid og Barents 2020 omtales samlet nedenfor.

Det ble tildelt midler til samarbeid mellom høyere utdanningsinstitusjoner i Norge og institusjoner i Canada, Japan, Kina, Russland, Sør-Korea og USA. I 2014 ble det lagt vekt på å starte opp samarbeid med de asiatiske landene som skal føre til at norske institusjoner kan etablere samarbeid med viktige aktører med interesser i Arktis som også er observatører i Arktisk råd. I tillegg ble stipendprogrammet for studier i nordområdene videreført. De første asiatiske studentene har nå gjennomført studier i Nord-Norge.

Universitetet i Tromsø er tildelt midler til å utarbeide en MOOC (massive open online course) om nordområdene i samarbeid med et kanadisk universitet. MOOC-en skal øke bevisstheten og kunnskapen om sosiale, økonomiske og

klimarelevante problemstillinger knyttet til nordområdene. Målet er at 2000 studenter fra hele verden skal gjennomføre MOOC-en i løpet av det første året.

Satsingen på sikkerhet og beredskap er videreført blant annet gjennom prosjektene SARINOR og MARPART. Som resultat av prosjektene foreligger nå de første analysene av hvordan varsling av ulykker og hendelser i nordområdene kan forbedres. Analyser av fremtidig aktivitet, trafikk-mønster og samarbeid med Russland, Island og Danmark/Grønland innen beredskap er igangsatt.

Arbeidet med arktiske ISO-standarder for petroleumsvirksomhet ble videreført. Russland leder arbeidet i samarbeid med Norge. En større satsing på oljevernberedskap gjennom Arktisk råd ble igangsatt, der blant annet norske fagetater som Kystverket og Petroleumstilsynet leder arbeidet.

Et samarbeid med Innovasjon Norge om støtte til næringsrettede prosjekter i nordområdene ble igangsatt. Samarbeidet skal bidra til å styrke næringssamarbeidet med arktiske stater, nordiske naboer, nærstående europeiske land og andre aktører med interesser i Arktis.

Resultatene av prosjektet RU-NO Barents, der norsk og russisk leverandørindustri har samarbeidet siden 2012 om å avdekke kunnskapsbehov for bruk av teknologi i Arktis, er lagt fram og skal bidra til vekst i norsk-russisk samarbeid innen petroleumsindustrien i nordområdene. Sluttrapporten for prosjektet peker på en rekke mer detaljerte områder hvor innsatsen bør rettes inn framover hvis det skal skje utvikling av petroleumssektoren i nordområdene. Imidlertid har de restriktive tiltakene innen oljevirksomhet offshore gjort det vanskeligere å ta kunnskapen videre til økt næringssamarbeid mellom norske og russiske selskaper.

Rogaland fylkeskommune har siden 2011 samarbeidet med Murmansk fylke om å tilrettelegge for petroleumsindustri. Som resultat av samarbeidet har Murmansk fylke blant annet etablert en investeringsportal og et organ for bedring av investeringsklimaet. I tillegg har bevisstheten om hva som kreves for tilrettelegging for investeringer blitt økt. Samarbeidet har blitt mottatt med stor interesse i Murmansk og Murmansk oblast har gjort det svært klart at de ønsker å fortsette samarbeidet med Rogaland.

For de to ovennevnte prosjekt vil den videre oppfølgingen av prosjektene vurderes i lys av hva gjeldende rammer for samarbeidet mellom Norge og Russland.

En rekke prosjekter har blitt startet opp som del av det arktiske samarbeidet om klima- og miljøvern. Prosjekter under Arktisk råd har blitt prioritert. Midlene har sikret god norsk innsats mange prosjekter under Arktisk råd, og har vært avgjørende for å ivareta Norges formannskaps- og lederansvar for prioriterte prosjekter. Prosjektmidlene utgjør et vesentlig bidrag til den samlede norske innsatsen i Arktisk råds arbeidsgrupper. Midlene har også gått til å finansiere det norske bidraget til Arktisk råds sekretariat.

I Arktisk råd har Norge sammen med det kanadiske formannskapet (2013–2015) ledet et prosjekt som har kartlagt faktorer som bidrar til god mental helse og selvmordsforebygging blant urfolk i Arktis. Bevilgningen har også dekket støtte til Samerådets deltakelse i Arktisk råd arbeid.

Gjennom Forskningsrådet støttes NORRUSS-programmet (2011–2016). Prosjektene skal gi langsiktig strategisk kompetanse om nordområdene, samt ny kunnskap om asiatiske lands interesser i Arktis. Resultatene av prosjektene formidles til offentlig forvaltning og norsk næringsliv. En midtveisevaluering gjennomført av Oxford Research AS viser at programmet er på god vei mot måloppnåelse og får ros for det internasjonale nettverket programmet skaper.

En utlysning av midler gjennom det samfunnsvitenskapelige PETROSAM 2-programmet i Forskningsrådet ble gjennomført. Ett av programets sentrale mål er å bidra til kunnskap om Barentshavet som en ny petroleumsprovinns, innenfor de rammer som Forvaltningsplanen for Barentshavet – Lofoten trekker opp. Det skal forskes på ulike og sammenfallende interesser som ulike næringsveier i nord vil ha, samt geopolitiske forhold som vårt naboskap med Russland trekker inn. Programmet kjennetegnes av at næringslivet deltar i prosjektene både med finansielle bidrag og forsknings- og databidrag.

Forskningsrådet gjennomførte en større utlysning for oppfølging av HAV21. Prosjektene som støttes vil blant annet gi økt kunnskap i hvilken grad menneskelig aktivitet påvirker økosystemer i nordlige havområder.

Flere urfolksrettede prosjekter har mottatt støtte. Ett av dem ledes av Árran lulesamisk senter i samarbeid med forskere fra Storbritannia, Russland og Finland. Forskerne kartlegger og evaluerer etiske retningslinjer for ressursutvinning i urfolksområder. Både urfolksgrupper og utvinningsindustrien involveres i arbeidet. Muligheten for å utvikle et rangeringssystem der bedrifter basert på oppfyllelse av etiske retningslinjer og samhandling med lokalbefolkningen vurderes.

Som oppfølging av en del av intensjonsavtale med Storbritannia gjennomføres et felles prosjekt som skal styrke norsk-britisk forskningssamarbeid innenfor krill og økosystemet i Sørishavet. Prosjektet er et samarbeid mellom The British Antarctic Survey, Norsk Polarinstitutt og Havforskningsinstituttet.

Nordområdesatsing i andre departementer

Utenriksdepartementet koordinerer arbeidet med en felles rapportering om status for Regjeringens samlede nordområdesatsing. På basis av prioriteringene i Meld. St. 7 (2011–2012) *Nordområdene – Visjon og virkemidler* er dette en oversikt over status og videre planer for Regjeringens nordområdetiltak. Oversikten er ikke uttømmende, men gir et bilde av status og utviklingen i satsingen over tid.

Regjeringen foreslår for 2016 å opprettholde et høyt nivå på bevilgningen til nordområdetiltak.

For nærmere omtale av Regjeringens samlede nordområdesatsing, se Del III Spesielle tema.

Prosjektsamarbeidet med Russland

Situasjonsbeskrivelse

Utviklingen i Russland de senere årene har gått i en foruroligende retning. Demokrati, menneskerettigheter og sivilt samfunn er under økende press. Russlands folkerettsstridige anneksjon av Krim og destabilisering av Øst-Ukraina har utløst en alvorlig sikkerhetspolitisk situasjon i Europa. Dette har også følger for Norges forhold til Russland. Det bilaterale samarbeidet er blitt mer krevende på flere områder. Samtidig finnes det samarbeidsområder som det er viktig å bevare.

Mål og satsingsområder

Formålet med bevilgningen til Prosjektsamarbeid med Russland er å fremme samarbeid på områder der det er viktig for Norge å ha samarbeid med Russland. Regjeringen tar derfor sikte på å videreføre prosjektsamarbeidet med Russland på prioriterte områder.

Områder av særlig høy prioritet er:

- Miljøforvaltning
- Ressursforvaltning
- Folk-til-folk-samarbeid
- Menneskerettigheter og styrking av det sivile samfunn

Støtten til næringslivssamarbeid med Russland er økt.

I tillegg videreføres samarbeid på følgende områder:

- Forskning og utdanning
- Helse

Rapport 2014

En del prosjektaktivitet ble satt på vent som følge av reaksjonene mot Russland etter landets folkerettsstridige handlinger i Ukraina. Dette medførte at det ved årets slutt sto igjen ubrukte midler. Bevilgningen bidro i 2014 likevel til gjensidig nyttig samarbeid mellom norske og russiske aktører innen følgende områder: Miljø, energi, fiskeri, menneskerettigheter og sivilsamfunn, forskning, utdanning, helse, næringsliv og folk-til-folk-samarbeid i Barentsregionen.

Gjennom det norsk-russiske miljøvernssamarbeidet har man i 2014 videreført arbeidet med å legge grunnlaget for en økosystembasert miljøovervåking og forvaltning av hele Barentshavet. Samarbeidet har også omfattet forvaltning av miljøet og naturmangfoldet i Barentsregionen, spesielt i grenseområdene. Overvåkingen av miljøtilstanden relatert til utslipp av svoveldioksid og tungmetaller fra Nikel og Zapoljarnyj har vært prioritert. Samarbeidet mellom frivillige miljøorganisasjoner i Norge og Russland er styrket.

Petroleumstilsynet, Oljedirektoratet og Kystverket har samarbeidet med relevante myndigheter på russisk side om henholdsvis HMS, oljeforvaltning og beredskap. Fiskarlaget har videreført dialogen med bransjeorganisasjonene innen fiskeri i Murmansk for å finne felles løsninger på utfordringer i fiskerisektoren.

Sentrale næringslivsorganisasjoner har videreført norsk-russiske næringslivsnettverk og drevet opplæring og utveksling av unge entreprenører og mellomledere fra begge land. Det er også inngått en ny avtale med Innovasjon Norge om støtte til norsk-russiske næringsrettede prosjekter. De restriktive tiltakene mot Russland som Norge sluttet seg til utover året, satte visse begrensninger på næringssamarbeidet på spesifikke områder.

I lys av det økte presset på sivilsamfunn og media i Russland ble det i 2014 gitt høyere prioritet til samarbeid mellom norsk og russisk frivillig sektor. Det er gitt støtte til samarbeid mellom norske og russiske frivillige organisasjoner, særlig til styrking av menneskerettigheter, men også innen temaer som journalistikk, urfolk, miljø, helse, barnevern, ungdomsarbeid, kultur og idrett.

Justis- og beredskapsdepartementet og Kriminalomsorgen har samarbeidet med russiske

myndigheter om fengselsreform og soningsforhold.

I 2011 ble det inngått en avtale med Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU) for perioden 2011–2015 om prosjektmidler til samarbeid mellom norske og russiske institusjoner for høyere utdanning. Fjorten norske utdanningsinstitusjoner fra hele Norge har etablert langsiktig samarbeid med utdanningsinstitusjoner i Moskva, Murmansk og St. Petersburg, blant annet innen disipliner som miljø, petroleumslogistikk, marinbiologi, økonomi og reiseliv.

Likeledes er det inngått en avtale med Forskningsrådet for perioden 2011–2016, med målsetting om å fremme samfunnsfaglig russlandsforskning og styrke de norske forskningsmiljøene på Russland. Programmet har, i tillegg til å styrke russlandsforskningen, også bidratt til å øke samarbeidet med russiske, europeiske og amerikanske forskningsmiljøer.

Midlene til helse- og sosialprosjekter i Nordvest-Russland har i 2014 blitt benyttet til videreutvikling av det regionale helsesamarbeidet over grensene i Barentsregionen, samt til å støtte bilateralt samarbeid med Russland blant annet om forebygging og bekjempelse av smittsomme sykdommer som tuberkulose og HIV/AIDS. Helse-samarbeidet har bidratt til kompetanseutvikling både blant norsk og russisk helsepersonell.

Barentssekretariatet har lagt til rette for bred kontakt og samarbeid over grensene i nord, bl.a. gjennom forvaltning av prosjektmidler innen samarbeidsområder som kultur, kompetanse og utdanning, næringsutvikling, urfolk, miljø og helse.

Atomsikkerhet

Situasjonsbeskrivelse

Konsentrasjonen av atominstallasjoner og kjernefysisk materiale i Nordvest-Russland representerer fremdeles en mulig fare for radioaktiv forurensning i Norge. Norsk innsats er i vår egeninteresse og viktig for å beskytte befolkning, miljø og viktige samfunnsinteresser mot radioaktiv forurensning. Hovedansvaret hviler imidlertid på russiske myndigheter.

Norsk og internasjonal innsats for å redusere risikoen for radioaktiv forurensning fra atominstallasjoner og avfallslagre i Nordvest-Russland har de siste årene gitt betydelige resultater. Tilliten som er etablert gjennom dette arbeidet har betydning langt utover å redusere faren for atomutfordringene.

Det er fortsatt behov for innsats for å sikre og transportere ut det brukte kjernebrenselet i den nedlagte marinebasen i Andrejevbukta på Kola-halvøya. Det er også behov for å videreføre miljøovervåkningen av dumpede radioaktive kilder i Barents- og Karahavet og vurdere konsekvenser for helse og miljø. Tiltak for å styrke sikkerheten ved Kola- og Leningrad kjernekraftverk er fortsatt nødvendige. Tilsvarende er norsk atominnsats i Ukraina et viktig bidrag for stabilitet og et tryggere Europa.

Det geografiske hovedområdet omfattet av Regjeringens atomhandlingsplan (2013–2017) er Nordvest-Russland og Ukraina, den tar også høyde for aktiviteter i Sentral-Asia i tråd med G7-landenes «Globale partnerskapsprogram mot spredning av masseødeleggelsesvåpen og –materiale, 2013–2022». Regjeringen har allerede i tråd med G7-partnerskapets nye innretning gitt prioritet til prosjektinnsats i Ukraina.

Den internasjonale innsatsen i Russland forventes redusert i tiden fremover. Samtidig gjenstår mye arbeid. Gitt nærheten til Norge er det i norsk interesse at det internasjonale engasjementet fortsetter så lenge det er utfordringer i Nordvest-Russland. Praktisk samarbeid med god dialog bidrar til å videreutvikle kontaktpunkter hos vår nabo i øst, noe som kan være av avgjørende betydning for våre interesser i en beredskapssituasjon. Den norske atominnsatsen i Russland har de siste årene blitt gradvis nedjustert. Det legges opp til fortsatt gradvis reduksjon etter hvert som viktige oppgaver finner sin løsning. Russland har tatt en stadig større del av ansvaret for den videre opprydningen. Samarbeidet er et viktig bidrag for å sikre stabilitet og forutsigbarhet på begge sidene av grensen.

Regjeringen vil i tråd med norsk initiativ under Atomtoppmøtet i Haag 2014 bistå Ukraina på områder av relevans for landets atom- og energisikkerhet. Atomsikkerhetssamarbeidet med Ukraina har økt i omfang, og fra norsk side er det nå etablert konkrete prosjekter. Det er forventet at samarbeidet vil styrkes i årene fremover. Det er spesielt tre områder det satses på: myndighets-samarbeid, økt sikkerhet på kjernekraftverk, samt prosjekter for å redusere risikoen for at radioaktive kilder skal komme på avveier.

Mål og satsningsområder

Den norske innsatsen i både Nordvest-Russland og Ukraina er konsentrert om følgende hovedmålsettinger:

- redusere risikoen for ulykker og forurensing fra russiske kjernefysiske installasjoner
- hindre at radioaktivt og spaltbart materiale kommer på avveie
- styrke forvaltnings- og tilsynsmyndigheter.

Norge bidrar til atomsikkerhet i en internasjonal ramme, både gjennom G7-landenes «Globale partnerskapsprogram mot spredning av masseødelegelsesvåpen og -materiale» og Den nordlige dimensjons miljøutviklingsfond (NDEP). Norges innsats innen atomsikkerhet vil bli omtalt på det kommende atomtoppmøtet (Nuclear Security Summit) for stats- og regjeringssjefer i USA i 2016.

I samsvar med Regjeringens atomhandlingsplan og Meld. St. 11 (2009–2010) *Samarbeidet med Russland om atomsikkerhet og miljø i nordområdene* legges det opp til at Norges innsats innen atomsikkerhet i 2016 i hovedsak konsentreres om tre områder:

- *Andrejevbukta*. Arbeidet med å sikre og fjerne brukt kjernebrensel og radioaktivt avfall fra lageranlegget vil bli videreført. De tekniske utfordringene er store, og tidsperspektivet strekker seg mot 2025. Norge og internasjonale partnere har foreløpig forpliktet seg til å delta frem til oppstart og uttransportering i 2017.
- *Tiltak knyttet til sikkerhet og beredskap*. Samarbeidet om sikkerhetstiltak ved russiske kjernekraftverk i våre nærområder videreføres, med fokus på tiltak som bidrar til økt kompetanse knyttet til sikker avstenging av gamle reaktorer. Russland er fortsatt i planleggingsfasen med hensyn til fremtidig nedstengning av de to eldste reaktorene ved disse to kraftverkene. Det arbeides for å oppnå enighet om felles varslingsprosedyrer ved atomhendelser.
- *Miljøovervåking*. Ferdigstilte analysearbeidet etter det felles norsk-russisk toktet i Barentshavet 2014 til den sunkne atomubåt K-159 ved utløpet av Kolafjorden. I tillegg arbeides det med en konsekvensvurdering for ubåt K-159 og K-27, sistnevnte i Karahavet.
- *Atomsikkerhet i Ukraina*. Norge videreutvikler prosjektsamarbeidet i Ukraina. Under Atomtoppmøtet i Haag 2014 lanserte Norge støtte til to internasjonale tiltak overfor Ukraina: et om styrket grensekontroll og sikring av radioaktive kilder i samarbeid med USA, og et om styrket sikkerhet ved Ukrainas kjernekraftverk i samarbeid med Sverige.

Statens strålevern forvalter tilskuddsmidlene under regjeringens atomhandlingsplan (2013–

2017). Fylkesmannen i Finnmark er prosjektleder for norsk innsats i Andrejevbukta 2013–2017. Institutt for energiteknikk (IFE) og flere frivillige organisasjoner er sentrale aktører. Internasjonalt er Den nordlige dimensjons miljøutviklingsfond (NDEP) sentral i prosjektgjennomføring.

Rapport 2014

I 2014 bidro Norge til å etablere sentral infrastruktur i Andrejevbukta, slik at man nå er nærmere målet om å få fjernet brukt kjernebrensel. Resterende deler av dette arbeidet er planlagt ferdigstilt i løpet av 2016.

Fyrlyktsamarbeidet i den russiske del av Østersjøen (2011–2014), innsamling av 71 fyrlykter med høyradioaktive strontiumbatterier og ombygging med installasjon av solcellestrøm ble sluttført i 2014. Norge og Russland gjennomførte i august 2014 et fellestokt til den sunkne atomubåten K-159 ved utløpet av Kolafjorden. Foreløpige funn viser at det ikke er økte nivåer av radioaktiv forurensning. Ingen lekkasjer fra ubåten ble oppdaget, men kjernebrenselet representerer en risiko for forurensning i fremtiden. Endelig rapport vil foreligge i 2015. Regjeringens initiativ under atomsikkerhetstoppmøtet i Haag 2014 om å bistå Ukraina innen atomsikkerhet ble fulgt opp av partene med bl.a. felleserklæring om innretning og prioritering samt oppstart av prosjekter. Signering av MoU om ikke-spredning mellom Norge og USA var startskuddet for at Norge inngikk i amerikansk grensekontrollprosjekt for overvåking og sikring av nukleære kilder ved grensen mellom Ukraina og Moldova.

Arbeidet for sikkerhet, miljø og beredskap, samt miljøovervåking ble videreført i Russland og videreutviklet i Ukraina i 2014.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 339,6 mill. kroner under kap. 118, post 70.

Post 71 Støtte til utvikling av samfunn, demokrati og menneskerettigheter mv. kan overføres, kan nyttes under post 01

Bevilgningen omfatter støtte til en demokratisk utvikling og respekt for menneskerettigheter i Nord-Kaukasus, som må ses i nær sammenheng med post 70 Prosjektsamarbeid med Russland.

Bevilgningen omfatter også forsoningsprosjekter mellom den gresk- og tyrkiskkypriske befolkning på Kypros, herunder drift av Institutt for fredsforskning (PRIO) senter på Kypros.

Bevilgningen omfatter videre frivillige bidrag til reformarbeidet i Europarådet samt til styrking av Den europeiske menneskerettighetsdomstol (EMD) og støtte til menneskerettighetsfondet.

Videre omfatter posten tilskudd til nedrustning og antiterror.

Posten dekker også driftstilskudd til NORSAR på Kjeller. NORSAR har ansvaret for driften av de norske stasjonene som under Den kjernefysiske prøvestansavtalen utgjør deler av det internasjonale overvåkingssystemet, samt for nasjonale funksjoner og bistand til norske myndigheter i tekniske spørsmål relatert til Prøvestansavtalen.

ODA-godkjente tiltak til demokrati- og menneskerettighetstiltak dekkes over 03-området.

Nord-Kaukasus

Situasjonsbeskrivelse

Den sosioøkonomiske utviklingen i Nord-Kaukasus er svak, med høy arbeidsledighet, utbredt korrupsjon og organisert kriminalitet. Sikkerhets-situasjonen er vanskelig i store deler av regionen. Internt fordrevne og kvinner er de mest sårbare gruppene. Konflikten mellom myndigheter og ulike opprørsgrupper har spredd seg fra Tsjetsjenia, Dagestan og Ingusjetia til Kabardino-Balkaria, Karatsjaeva-Tsjerkessia, Nord-Ossetia og Stavropol-området. Samtidig er det tegn på splittelse blant opprørerne, og opprøret er også til dels nøytralisert av lederen i Tsjetsjenia, Ramzan Kadyrov. Ofrene for trefninger og terrorhandlinger er hovedsakelig opprørere, politi- og sikkerhetsstyrker og andre offentlige tjenestemenn, men også et høyt antall sivile blir drept og skadet.

Menneskerettighetssituasjonen i regionen forverres i takt med den økende voldsbruken. Det rapporteres om overgrep begått av alle sider i det komplekse konfliktbildet. Overgrepene inkluderer bortføringer, tortur og kollektiv straff overfor familiemedlemmer til personer mistenkt for terrorisme. Menneskerettsforvarere, uavhengige journalister og kritikere av lokale makthavere er spesielt utsatt for trusler og overgrep. Overgrep, drap og brudd på menneskerettighetene straffefølges i liten grad. I deler av Nord-Kaukasus, fremfor alt Tsjetsjenia, er kvinners stilling utsatt. Æresdrap og vold mot kvinner straffefølges i liten grad.

Mål

Målet for innsatsen er å bidra til større respekt for menneskerettighetene samt bidra til et styrket sivilt samfunn.

Støtten gis til følgende hovedområder:

- Det sivile samfunn, herunder menneskerettsorganisasjoner, uavhengig presse og fremme av kvinners rettigheter
- Juridisk bistand til ofre for alvorlige overgrep, herunder sårbare grupper som kvinner

Rapport 2014

Bevilgningen har bidratt til kompetanseoverføring innen menneskerettigheter og demokratiutvikling. Prosjektene har omfattet menneskerettighetsundervisning, støtte til uavhengig journalistikk og interetnisk studentdialog om fred og konfliktløsning. Midlene har videre bidratt til å motvirke straffefrihet og styrke rettssikkerheten til ofre for alvorlige menneskerettighetsbrudd i regionen, gjennom tilbud om gratis rettshjelp og bistand i saker som føres i det russiske rettsvesenet og Den europeiske menneskerettighetsdomstolen. Bevilgningen har også bidratt til bedrede forhold for internt fordrevne og annen sårbar befolkning gjennom Røde Kors og Dansk Flyktinghjelp sine bredt anlagte, langsiktige tiltak som omfatter etablering av permanente boliger, mikrofinans, medisinsk bistand, samt arbeid overfor russiske myndigheter for å fremme respekt for prinsippene i internasjonal humanitær rett.

Reformarbeid i Europarådet

Mål

Bevilgningen skal bidra til reformarbeid i Europarådet og styrking av Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD). Midler skal brukes bl.a. til å finansiere sekondering av norske jurister til domstolen. Støtten til prosjekter innenfor rammen av det norsk-initierte menneskerettighetsfondet (HRTF) vil også bli prioritert.

Kypros

Mål

Midlene vil bli benyttet til drift av Institutt for fredsforhold (PRIO) senter på Kypros, PRIO Cyprus Centre (PCC), og til forsoningsprosjekter i regi av senteret. Prosjektene har som mål å utvikle kontakt og forståelse mellom den gresk- og tyrkiskkypriotiske befolkningen på Kypros. Virkemidlene er forsknings-, dialog- og informasjonsprosjekter om konflikten mellom Sør og Nord.

Rapport 2014

PRIOs engasjement på Kypros startet i 1997, og ble utvidet med etableringen av PRIO Cyprus Centre i 2005. PRIOs aktiviteter omfatter informasjon, dokumentasjon, kapasitetsbygging, dialog og forskning. PRIO har lagt vekt på å dokumentere økonomiske gevinster av en gjenforening. PRIO er den eneste organisasjon av sitt slag på Kypros, med kompetanse som er etterspurt av mange, også av partene på øya. PRIOs arbeid får også internasjonal oppmerksomhet og anvendelse. PRIO har lagt vekt på å følge arbeidet til de to FN-representantene på Kypros, henholdsvis FNs generalsekretærs spesialrådgiver for Kypros og lederen FNs militære styrke på Kypros, UNFICYP.

Opplysningsarbeid for fred

Støtten til norske frivillige organisasjoners arbeid for å fremme forståelsen i Norge for betydningen av fred, nedrustning og konflikthåndtering er delt mellom kap. 118, post 71 (ikke ODA-rapporterbart) og kap. 164, post 72 (ODA-rapporterbart).

Mål

Bidra til å fremme forståelse i Norge for betydningen av internasjonalt samarbeid for fred og nedrustning, med særlig vekt på arbeidet for en verden fri for atomvåpen.

Rapport 2014

I 2014 ble bevilgningen brukt til å støtte sivilt samfunns arbeid for en verden fri for atomvåpen gjennom organisasjoner som Nei til atomvåpen og Leger mot atomvåpen.

Nedrustning, ikke-spredning og NORSAR

Ordningen benyttes til å støtte opp om internasjonale organisasjoners nedrustningsarbeid. Arbeidet ses i lys av dagens komplekse sikkerhetspolitiske utfordringer knyttet til nedrustning samt å forebygge spredning av masseødeleggelsesvåpen. Det viktigste tiltaket som mottar støtte fra denne posten er norske tekniske fagmiljøers samarbeid om kjernefysisk verifikasjon, Norned-samarbeidet (Statens strålevern, FFI, IFE og NORSAR), som blant annet inngår i det norsk-britiske verifikasjonsinitiativet for destruksjon av kjernefysiske

stridshoder. Etter tilsynskonferansen for avtalen om ikke-spredning av kjernevåpen er denne typen aktiviteter blitt ytterligere aktualisert, og vil være en norsk hovedsatsning for oppfølging av avtalen. Norned-samarbeidet bør derfor styrkes.

Norges internasjonale forpliktelser som følge av traktaten om totalforbud mot kjernefysiske prøvesprengninger (Prøvestansavtalen) ivaretas av NORSAR (Norwegian Seismic Array). NORSAR gis årlige tilskudd til drift av målestasjoner i Norge og til ivaretagelse av nasjonale funksjoner under Prøvestansavtalen. Det forutsettes videreføring av refusjonsordningen fra 2001, som innebærer at Prøvestansorganisasjonen (CTBTO) tilbakebetaler til NORSAR deler av utgiftene til drift av målestasjoner i Norge.

Mål

- Arbeide for å skape internasjonal enighet om nedrustning og ikke-spredning, og særskilt verifikasjon av nedrustning, herunder støtte til det norsk-britiske verifikasjonsinitiativet og Norned-samarbeidet.
- Overholdelse av internasjonale forpliktelser som følge av Prøvestansavtalen gjennom tilskudd til NORSAR.

Rapport 2014

Innen rammen av Norned-samarbeidet har Statens strålevern, FFI, IFE og NORSAR gjennom tekniske løsninger bidratt til å fremheve ikke-kjernevåpenstaters relevans i verifikasjon av kjernefysisk nedrustning. I 2014 fikk NORASR et tilskudd på 13 mill. kroner til drift av målestasjoner i Norge, overvåking av seismiske hendelser og faglig oppfølging av norske forpliktelser i CTBTO. I 2014 ble også den siste norske målestasjonen operativ, og dermed er alle norske stasjoner i det internasjonale overvåkingsnettverket i drift.

I 2014 har det over posten blitt støttet enkelte anti-terrorprosjekter, herunder gjennomføring av FNs globale anti-terrorstrategi i Sentral-Asia og støttet til regionalt samarbeid mot terrorisme i Sør-Asia For øvrige tiltak mot terrorisme vises det til nytt kapittel 119.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 60,9 mill. kroner.

Post 76 Tilskudd til internasjonale klima- og miljøtiltak, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

I 2012 startet forhandlingene om en ny og mer ambisiøs klimaavtale som skal gjelde fra 2020. Etter forhandlingsmøtet i Durban i 2011 ble det klart at en ny og bred klimaavtale med juridisk bindende karakter skal gjelde fra 2020. Forhandlingene om denne avtalen vil foregå frem mot FNs klimakonferanse i Paris i desember 2015, og det er opprettet en egen arbeidsgruppe under Klimakonvensjonen for disse forhandlingene.

Forhandlingene er preget av underliggende uenighet mellom industriland og de større utviklingslandene om det fremtidige internasjonale klimasamarbeidet. Det er krevende både å forhandle frem en omfattende folkerettslig bindende avtalestruktur og å iverksette alle beslutninger som krever oppfølging under Konvensjonen.

Bidrag over denne posten må ses i sammenheng med behovet for å legge til rette for en omfangsrik forhandlingsprosess frem mot Paris i 2015, og tiltak for å styrke det internasjonale klimasamarbeidet. Det er behov for flere forhandlingsmøter som må finansieres gjennom frivillige bidrag fra partene til Klimakonvensjonen, og Norge tar et betydelig ansvar for dette. Det er også behov for økt kunnskap og forskning som kan bidra til velfunderte og informerte beslutninger.

Bidrag til Klimakonvensjonen over denne posten støtter gjennomføring av forhandlingsmøter og oppfølging av beslutninger fattet under Konvensjonen. Videre gis det økt støtte til forskning på klimafinansiering i regi av CICERO og til OECDs klimaekspertgruppe, som er relevant for det internasjonale klimasamarbeidet. Støtten til klimadiplomati gjennom Norges ambassader er vesentlig styrket i 2015. Det internasjonale energi-byrået (IEA) anslår at det på verdensbasis ble brukt ca. 4000 mrd. kroner til å subsidiere konsum av fossilt brensel i 2013. Den norske strategien for internasjonalt samarbeid for å fremme reform av subsidier til fossile brensler som ble vedtatt av regjeringen i 2014 gjennomføres med høy prioritet både i utenriks- og utviklingspolitikken.

Posten dekker også kjøp av utslippskvoter gjennom Verdensbankens karbonfond. For de fleste prosjekter betales det når kvotene leveres.

Mål

Bevilgningen foreslås brukt til å støtte:

- Gjennomføring av forhandlingene under Klimakonvensjonen og Kyotoprotokollen med målsetting om at det fører til en ambisiøs klimaavtale.
- Tiltak for økt kunnskap på miljø- og klimaområdet, inkludert tilpasning, utslippsreduksjon og klimafinansiering, gjennom blant annet støtte til forskning og utredninger samt styrket formidling og tilgang til kunnskap og informasjon.
- Innsats for å videreutvikle et globalt kvotemarked.
- Bidra til utfasing av subsidier til fossile brensler som er skadelige for miljø og klima, som motvirker rettferdig fordeling og som undergraver bærekraftig utvikling.

Rapport 2014

I 2014 ble det utbetalt totalt om lag 36 mill. kroner til internasjonale klima- og miljøtiltak over programområde 02. Til Verdensbankens karbonfond ble det utbetalt 4,3 mill. kroner. Foruten å levere internasjonalt godkjente kvoter til Norge, har fondet også bidratt betydelig til videreutvikling av internasjonale kvotemarkeder. Øvrige bidrag gikk blant annet til ulike tiltak for å øke kunnskap på miljø- og klimaområdet, herunder støtte til studier og seminarer i regi av OECDs klimaekspertgruppe (0,7 mill. kroner) og forskning på klimafinansiering i regi av CICERO. Støtte til sekretariat for Verdens meteorologiorganisasjons (WMO) globale rammeverk for klimatjenester (2 mill. kroner) var et viktig bidrag i styrking av informasjon av betydning for mer effektiv klimatilpasning. WMOs globale rammeverk støttes også over kap.166, post 72, og omtales nærmere der.

Norge arrangerte i 2014 det første givermøtet til Det grønne klimafondet, og dette fant sted i månedsskiftet juni-juli i Oslo. Utgiftene til møtet, som samlet 80 deltakere fra 25 forskjellige land og organisasjoner, ble dekket over denne posten. Norge bidro også i 2014 til å dekke administrative kostnader for Det grønne klimafondet.

Fra norsk side legges det stor vekt på den multilaterale prosessen under Klimakonvensjonen og Kyotoprotokollen. Det ble utbetalt 18,4 mill. kroner til FNs Klimakonvensjon for å støtte sekretariatets oppfølging og gjennomføring av beslutninger under Konvensjonen, inkludert gjennomføring av møter for å forberede FNs Klimakonferanse i Lima i desember 2014. Norge er med dette en betydelig bidragsyter og støttespiller til den multilaterale prosessen, både hva gjelder oppfølging og gjennomføring av beslutninger og for-

handlinger om et mer ambisiøst og globalt klimaregime.

Regjeringen vedtok i 2014 Norges strategi for internasjonalt samarbeid for reform av fossile subsidier og øker bidragene til reformer både på 02- og 03-området gjennom henholdsvis Verdensbankens program (ESMAP) og *Global Subsidies Initiative* under *International Institute for Sustainable Development (IISD)* med til sammen 100 millioner over tre år (2015 – 18). Innsatsene støtter lands arbeid med å redusere, reformere eller eliminere subsidier til fossilt brensel som er ineffektive, handelsvridende og lite klima- og miljøvennlige.

Støtte ble også gitt til Center for Climate and Energy Solutions (Washington DC) som bidrag til

dekning av administrative utgifter og reisestøtte til deltakere i prosjektet «International Climate Dialogue». Prosjektets formål er å bringe sammen beslutningstakere fra rundt 25 sentrale land i de pågående internasjonale klimaforhandlingene for drøftinger om problemstillinger rundt en ny klimaavtale. Prosjektet bidrar til drøftinger og meningsutvekslinger mellom sentrale aktører i forhandlingene utenfor de formelle forhandlingene og antas å kunne gi et viktig bidrag i analyser av mulige utfallsrom i forhandlingene.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 38,5 mill. kroner.

Kap. 119 Globale sikkerhetstiltak

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap	Saldert	Forslag
		2014	budsjett 2015	2016
01	Driftsutgifter, <i>kan nyttes under post 70</i>	866	2 042	2 087
70	Globale sikkerhetstiltak, <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>	3 980	11 665	12 003
	Sum kap. 0119	4 846	13 707	14 090

Globale sikkerhetsutfordringer er et vidt begrep som bl.a. omfatter terrorisme, organisert kriminalitet, piratvirksomhet, sikkerhetsutfordringer i det digitale rom, og spredning av masseødeleggelsesvåpen. Norges sikkerhet og interesser påvirkes i økende grad av slike ukonvensjonelle sikkerhetsutfordringer. For eksempel reiser norske fremmedkrigere til Irak og Syria, norske bedrifter utsettes for flere og mer avanserte dataangrep, norske skip seiler i piratutsatte farvann, og organisert kriminalitet bidrar til sårbarhet, konflikt og vold. De hindrer utvikling og vekst i en rekke land og områder. Regjeringen vil styrke innsatsen mot terrorisme, organisert kriminalitet, piratvirksomhet og sikkerhetsutfordringer i det digitale rom.

Dette vil skje gjennom oppfølging av Meld. St. 37 (2014–2015) *Globale sikkerhetsutfordringer i utenrikspolitikken*.

De ukonvensjonelle utfordringene må ses i sammenheng med hverandre, og i et større sikkerhetspolitisk bilde som også omfatter mer tradisjonelle trusler.

Forebygging, håndtering og bekjempelse av slike fenomener krever langsiktig og helhetlig tenkning og handling. Det er avgjørende å se

sikkerhet, utvikling, godt styresett og menneskerettigheter i sammenheng.

Trusselbildet endres kontinuerlig. Globalisering og den teknologiske utviklingen øker også skadepotensialet for våre samfunn. Dette kan igjen føre til konflikt mellom stater og være en kilde til politisk ustabilitet – med nasjonale, regionale og globale konsekvenser. Grupper som ISIL, Boko Haram og al-Shabaab viser hvor alvorlige trusler fra ikke-statlige aktører kan være, og hvor sterke koplingene mellom ulike globale sikkerhetsutfordringer er blitt. Faren for spredning av kjernefysisk materiale øker faren for kjernefysisk terrorisme, med potensielt katastrofale konsekvenser.

For stadig flere land, særlig på det afrikanske kontinent og i Midtøsten, er globale sikkerhetsutfordringer de mest akutte truslene. Økt kunnskap og kompetanse er nødvendig for dypere forståelse av disse utfordringene. Bredt internasjonalt samarbeid er nødvendig for å forebygge, håndtere og bekjempe radikaliserings og voldelig ekstremisme, piratvirksomhet, smugling, korrupsjon og sikkerhetsutfordringer i det digitale rom. Det er viktig at flere utviklingsland kan benytte mulighetene et sikkert, åpent og trygt internett gir.

Innsatsen mot globale sikkerhetsutfordringer må ses i sammenheng med annet arbeid for stabilitet, fred og kapasitets- og institusjonsbygging. Dette gjelder i flere land og regioner, ikke minst i fokuslandene. Norske interesser ivaretas best innen rammen av FN og NATO, og i samarbeid med allierte og andre internasjonale partnere. I tillegg er en rekke spesialorganer opprettet, i og utenfor de internasjonale organisasjonene som arbeider med ukonvensjonelle og grenseoverskridende sikkerhetsutfordringer. Vår styrkede og mer helhetlige innsats vil underbygge Norges deltakelse i relevante internasjonale prosesser.

Økt kompetanse, styrket nasjonalt samarbeid, og videreutvikling av norsk politikk er viktig for å øke beredskapen mot globale sikkerhetsutfordringer. Det er behov for å se norske innsatser på dette området i større sammenheng. Utenriksdepartementet opprettet derfor i 2013 et toårig prosjekt med dette som formål.

Post 01 Driftsutgifter, kan nyttes under post 70

Posten skal dekke driftsutgifter til tiltak som styrker den norske kompetansen og innsatsen under kap. 119, post 70, herunder analyser, utredninger, arrangementer, møter, konferanser og øvelser i samarbeid med andre departementer eller statlige etater, fagmiljøer som nasjonale og internasjonale organisasjoner og tenketanker. Posten skal videre dekke kvalitetssikringstiltak og evalueringer av tilskuddsmidlene, direkte kostnader til profilering av tilskuddsmidlene og utgifter til større internasjonale arrangementer der Norge er vertskap, når arrangementets formål er knyttet til formålene innenfor kap. 119, post 70.

Post 70 Globale sikkerhetstiltak mv., kan overføres, kan nyttes under post 01

Terrortrusselen, særlig fra militante islamister, er økende og bidrar til destabilisering på det afrikanske kontinentet, i Midtøsten og deler av Asia. Trusselbildet fremstår som mer fragmentert og uoversiktlig enn tidligere, og i større grad koblet til regionale eller lokale agendaer. Trusselen mot Norge og norske interesser i utlandet har økt.

For å møte dette er det nødvendig med langsiktig og forebyggende arbeid mot rekruttering til terrororganisasjoner, hindre finansiering av aktører som truer regional og internasjonal sikkerhet, såkalt trusselfinansiering, samt styrke sikkerhetsstrukturer som kan forhindre og avverge terrorangrep. Støtte til justissektoren for straffeforføl-

gelse av terrorister og andre kriminelle er også sentralt. Flere steder utnytter terrororganisasjoner porøse grenser og områder med svak statlig kontroll til å bygge seg opp. Det er derfor nødvendig å støtte opp under regionalt anti-terrorsamarbeid, bl.a. gjennom den Afrikanske Union.

Utviklingen i det digitale rom er blitt et sentralt tema i internasjonal politikk. Sikkerhetsutfordringene innenfor dette området utgjør en av vår tids mest alvorlige og særegne trusler. Regjeringen vil styrke det nasjonale samarbeidet mellom relevante aktører og øke innsatsen internasjonalt. Samarbeid med nordiske land og nære allierte, samt dialog med andre betydningsfulle aktører vil være av spesiell betydning. Det er behov for mer kunnskap om cyberdomenets betydning for norsk sikkerhetspolitikk.

Organisert kriminalitet som smugling av narkotika, mennesker, våpen og ulike naturressurser bidrar med store beløp inn i konfliktøkonomier. Profitt fra smugling og ønsket om kontroll med smuglerruter forsterker konflikter og skaper sårbare stater. I en rekke regioner i Afrika, Asia og Latin-Amerika kontrolleres smuglerruter av ikke-statlige aktører, som dermed får strategisk mulighet til beskatning og tilgang på våpen. Porøse grenser gjør at kriminelle kan operere på tvers av grenser og søke tilhold der risikoen er minst.

Piratvirksomhet rammer norske sjøfolk og norske næringsinteresser utenfor Vest-Afrika, i Det vestlige indiske hav og i Sørøst-Asia. Norge yter stor innsats i det internasjonale arbeidet mot sjørøveri og er opptatt av preventive tiltak. Gode resultater er oppnådd i Det vestlige indiske hav. Situasjonen synes nå vanskeligst utenfor Vest-Afrika. Regjeringen vil opprettholde preventive tiltak mot sjørøveri og angrep til sjøs og ønsker at bakmenn straffefølges.

Faren for spredning av masseødeleggelsesvåpen (eller materialer som kan brukes i en slik sammenheng) til ikke-statlige aktører har fått stor oppmerksomhet i senere år. Disse utfordringene blir også fulgt opp i fora som toppmøteserien om kjernefysisk sikkerhet (*Nuclear Security Summit*), som har som mål å sikre alle sensitive nukleære materialer, i *Proliferation Security Initiative* (som tar sikte på å forhindre smugling av kjernefysisk materiale sjøveien) og i ulike sammenhenger innen *Global Partnership*-initiativet, som koordinerer deltakerlandenes innsats og prosjektstøtte. Regjeringen legger generelt stor vekt på ikke-spredningsarbeidet, som også er nært knyttet til arbeidet med globale sikkerhetsutfordringer og nedrustning. Teknologisk utvikling og nye spredningstrusler gir også økt betydning for eksport-

kontrollarbeidet. Derfor er Norges deltakelse i de multilaterale eksportkontrollregimene et viktig supplement til de multilaterale ikke-spredningsinstrumentene.

Den endrede sikkerhetspolitiske situasjonen i Europa stiller oss overfor nye og krevende utfordringer. Det er en sentral norsk interesse å videreføre og styrke det transatlantiske samarbeidet og at NATO forblir en sterk og troverdig politisk og militær allianse. NATO må tilpasse seg for å kunne møte dagens og fremtidens utfordringer på best mulig måte. Regjeringen vil legge vekt på å fremme initiativer som kan bidra til de nødvendige endringer, herunder ved å støtte opp under arbeidet til NATOs generalsekretær.

Mål

- Bidra til økt kompetanse om aktuelle sikkerhetspolitiske spørsmål, herunder konvensjonelle og ukonvensjonelle trusler og utfordringer, og konsekvenser for norske interesser.
  - Støtte opp under internasjonalt samarbeid for å forebygge, håndtere og bekjempe radikalisering, voldelig ekstremisme, terrorisme, organisert kriminalitet og ulovlig handel, piratvirksomhet og sikkerhetsutfordringer i det digitale rom.
  - Bidra til arbeidet mot spredning av masseødeleggelsesvåpen og materialer som kan anvendes i slik sammenheng, blant annet i internasjonale organer som FN og IAEA.
  - Styrke den norske innsatsen mot spredning av masseødeleggelsesvåpen og leveringsmidler for slike våpen gjennom aktivt og målrettet arbeid innenfor de multilaterale eksportkontrollregimene.
- Styrke transatlantisk samarbeid og dialog om sikkerhetspolitiske spørsmål, herunder bidra til å fremme politikk i NATO som kan sikre Alliansens politiske og militære relevans.

Rapport 2014

Det ble gjennomført flere tiltak for å styrke norsk kompetanse og videreutvikle norsk politikk om globale sikkerhetsutfordringer, herunder analyser, utredninger og handlingsplaner knyttet til fremmedkrigervirksomhet, organisert kriminalitet og voldelig ekstremisme. Videre ble det avholdt flere arrangementer som belyste hvordan globale sikkerhetsutfordringene påvirker norsk sikkerhet og norske interesser, bl.a. en åpen konferanse med norske og internasjonale fageksperter på feltet.

Høsten 2014 overtok Norge formannskapet i regimet for kontroll av missilteknologi og ledet dermed et viktig arbeid i det arbeid som er rettet mot kontroll av leveringsmidler for alle typer masseødeleggelsesvåpen – kjernefysiske, kjemiske og biologiske våpen. Å arbeide for en bredere tilslutning om regimets kontrollstandarder har vært sett på som én av flere tiltak for å redusere spredningsfaren for masseødeleggelsesvåpen.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 14,09 mill. kroner; fordelt med 2,09 mill. kroner under post 01 Driftsutgifter og 12 mill. kroner under post 70 Globale sikkerhetstiltak.

Programområde 03 Internasjonal bistand

Programkategori 03.00 Administrasjon av utviklingshjelpen

Utgifter under programkategori 03.00 fordelt på kapitler

					(i 1 000 kr)
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
140	Utenriksdepartementets administrasjon av utviklingshjelpen	1 307 057	1 267 057	1 454 885	14,8
141	Direktoratet for utviklingssamarbeid (Norad)	242 516	236 373	234 144	-0,9
144	Fredskorpset	45 232	44 804	45 191	0,9
	Sum kategori 03.00	1 594 805	1 548 234	1 734 220	12,0

Programkategori 03.00 Administrasjon av utviklingshjelpen omfatter bevilgninger til administrasjon av offisiell utviklingsbistand (ODA). Utgiftene forvaltes i samsvar med OECDs regelverk som gir direktiver for hvilke administrative utgifter som kan rapporteres som offisiell utviklingshjelp (ODA).

Mål

- Utenriksstjenesten, Norad og Fredskorpset skal gjennomføre bistandsforvaltningen effektivt og med riktig kvalitet.
- Det er nulltoleranse for økonomiske misligheter.

Situasjonsbeskrivelse

Utenriksdepartementets administrative ansvar og oppgaver er nærmere omtalt under programkategori 02.00.

Arbeidet med kvalitetssikring og kontroll er nærmere omtalt i pkt. 2 i innledningen til denne proposisjonen. Vi viser også til egen omtale under pkt. 3 om avbyråkratiserings- og effektivitetsreform og til omtale under programkategori 02.00 Administrasjon av utenriksstjenesten.

Tilskuddsordningene forvaltes av bl.a. Utenriksdepartementet, herunder utenriksstasjonene, Norad, Fredskorpset og Norfund. Videre kan enkelte ordninger bli delegerte til andre etater.

Det vil være risiko knyttet til forvaltningen av bistandsmidler, og nye bistandsformer krever stadig utvikling av forvaltningen.

Det er nulltoleranse for økonomiske misligheter i alle Norges programmer og alt vi gir støtte til. Økonomiske misligheter skal forebygges, avdekkes, rapporteres og håndteres. Det legges vekt på å styrke både kompetanse og kapasitet på dette feltet.

Kap. 140 Utenriksdepartementets administrasjon av utviklingshjelpen

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter	1 290 502	1 245 501	1 424 628
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	14 571	21 556	30 257
89	Agio	1 984		
	Sum kap. 0140	1 307 057	1 267 057	1 454 885

Bevilgningen dekker lønns- og andre driftsutgifter til administrasjon av utviklingshjelpen i Utenriksdepartementet og ved utenriksstasjonene. Dette er kostnader som kan klassifiseres som offisiell utviklingshjelp iht. OECD/DACs regelverk. Det vises til mer omtale under kap. 100 Utenriksdepartementet.

Post 01 Driftsutgifter

Utenriksdepartementet forvalter to programområder, hhv. programområde 02 Utenriksforvaltning og programområde 03 Internasjonal bistand. Det er knyttet egne driftsbudsjetter til hvert av disse programområdene. Mer enn 40 pst. av utenriksstasjonens ansatte jobber med administrasjon av utviklingshjelpen.

Det vises til omtale i innledningen til programkategorien. Bevilgningen dekker lønns- og driftsutgifter til administrasjon av utviklingshjelpen i Utenriksdepartementet og ved utenriksstasjonene. I 2014 var om lag 789 mill. kroner, tilsvarende 60 pst. av utgiftene, bundet opp i lønns- og eiendomsutgifter.

Utenriksdepartementet hadde i 2014 totalt 820 årsverk i Oslo, hvorav 383 årsverk var tilordnet oppgaver med administrasjon av utviklingshjelpen. I uteapparatet hadde vi samme år totalt 630 årsverk. Av de utsendte årsverkene var 263 knyttet til programområde 03, av disse var 8 årsverk utsendt fra andre departementer. Utenriksdepartementet har i tillegg 1055 lokale årsverk, sum begge programområder.

Da bistandsvolumet under programområde 03 er doblet siden 2005 har det vært nødvendig å øke antall medarbeidere som arbeider med utviklings-

politikk og forvaltning av tilskuddsmidler. I perioden 2011–2014 har vi derfor økt bemanningen noe ute og hjemme.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 1 424,6 mill. kroner. Økningen fra 2015-budsjettet har i hovedsak sammenheng med kursjustering som følge av svakere kronekurs.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Bevilgningen dekker utgifter til større anskaffelser og ombygginger i departementet og ved utenriksstasjonene.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 30,3 mill. kroner.

Post 89 Agio/disagio

Utenriksstasjonenes regnskap blir ført i ulike lokale valutaer. Ved årets slutt blir beholdningene ved hver enkelt utenriksstasjon justert i samsvar med Norges Banks kurser pr. 31. desember. På grunn av kursdifferansene vil det oppstå kurstap eller kursgevinst.

Utenriksdepartementet ber om samtykke fra Stortinget til å føre eventuelt kurstap på kap. 140 Utenriksdepartementets administrasjon av utviklingshjelpen, post 89 Agio. Eventuell kursgevinst foreslås ført på kap. 3140, post 89 Disagio, jf. forslag til romertallsvedtak V.

Kap. 141 Direktoratet for utviklingssamarbeid (Norad)

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap		Forslag 2016
		2014	Saldert budsjett 2015	
01	Driftsutgifter	242 516	236 373	234 144
	Sum kap. 0141	242 516	236 373	234 144

Post 01 Driftsutgifter

Bevilgningen dekker administrasjonsutgiftene for Direktoratet for utviklingssamarbeid (Norad). I 2016 skal bevilgningen også dekke utgifter knyttet til flytting til nye lokaler.

Norad har som hovedoppgave å bistå Utenriksdepartementet og utenriksstasjonene med faglig rådgivning på det utviklingspolitiske området, bistå i arbeidet med kvalitetssikring av norsk utviklingssamarbeid, initiere og gjennomføre evalueringer av utviklingssamarbeidet, kommunisere om langsiktig utviklingssamarbeid og resultater, samt forvalte tilskudd i henhold til årlig tildeling fra Utenriksdepartementet, med de føringer som ligger i Prop. 1 S og beslutninger i Stortinget.

Norad skal yte faglig rådgivning av høy kvalitet på bestilling fra departementet og utenriksstasjonene. Rådgivningen vil omfatte både forvaltningsmessige og sektorfaglige aspekter ved alle bistandsformer. Rådgivningen skal bidra til god

forvaltningspraksis og forbedret resultat- og risikostyring og resultatrapportering i alle deler av bistandsforvaltningen.

Norad bidrar med bistandsfaglig rådgivning til hele utenriktjenesten innenfor samtlige av regjeringens utviklingspolitiske satsingsområder. Tverrgående hensyn, som likestilling, korrupsjonsbekjempelse og miljø- og klimahensyn, skal ivaretas i alle relevante sammenhenger.

Bekjempelse av økonomiske misligheter skal ha en sentral plass i Norads virksomhet.

Norad skal bistå Klima- og miljødepartementet (KLD) i forvaltning og spørsmål i tilknytning til klima- og skogsatsingen. Norad får tilført driftsmidler fra kap. 1482, post 01 til dekning av driftsutgifter i denne sammenheng.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 234,1 mill. kroner.

Kap. 144 Fredskorpset

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap		Forslag 2016
		2014	Saldert budsjett 2015	
01	Driftsutgifter	45 232	44 804	45 191
	Sum kap. 0144	45 232	44 804	45 191

Post 01 Driftsutgifter

Bevilgningen dekker administrasjonsutgiftene for Fredskorpset. Innenfor tilgjengelige ressurser skal Fredskorpset sikre hensiktsmessig organisering og effektiv drift, samt god forvaltning av tilskudd.

Fredskorpset kjernevirksomhet er å legge til rette for internasjonal utveksling av unge og yrkesaktive mennesker mellom virksomheter i Norge og i sør, samt mellom land i sør, og bidra til utvik-

ling og styrking av næringsliv og det sivile samfunn i utviklingsland, jf. omtale under kap. 160, post 77 Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset.

I tillegg til ordinære driftsutgifter som lønns- og personalutgifter, administrasjon og kommunikasjonsvirksomhet, omfatter kap. 144, post 01 også programrelaterte aktiviteter som monitoring, risikostyring, partner- og nettverkssamlinger samt interne og eksterne arrangement i nord og sør.

Fredskorpset skal i 2016 fortsatt fokusere på effektiv og forsvarlig drift, samt høy kvalitet i forvaltning av tilskuddsordningene. Gjennom god forvaltningspraksis skal Fredskorpset sikre at det er god sammenheng mellom ressursbruk og resultater, samt at prinsippet om nulltoleranse for økonomiske misligheter i forvaltningen ivaretas. Sikkerhet og beredskap vil fortsatt stå i fokus i 2016.

Fra og med 2015 foretas administrasjon og oppfølging av sør-sør porteføljen fra Oslo-kontoret. Erfaringene så langt har vært gode, og omleggingen har ført til en mer effektiv forvaltning av prosjektene.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 45,2 mill. kroner.

Programkategori 03.10 Bilateral bistand

Utgifter under programkategori 03.10 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
150	Bistand til Afrika	2 274 515	2 111 900	2 111 900	0,0
151	Bistand til Asia	880 046	844 500	784 500	-7,1
152	Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika	612 005	556 000	556 000	0,0
153	Bistand til Latin-Amerika	183 460	144 000	100 000	-30,6
	Sum kategori 03.10	3 950 026	3 656 400	3 552 400	-2,8

Norge gir langsiktig bilateral bistand til land i Afrika, Asia, Midtøsten og Latin-Amerika. Bilateral bistand kjennetegnes først og fremst ved at støtten gis direkte fra Norge til ulike aktører i samarbeidslandene. Midlene kanaliseres gjennom myndighetene i landet, lokale frivillige organisasjoner, norske frivillige organisasjoner og/eller internasjonale organisasjoner.

Utviklingssamarbeidet skal støtte land i deres arbeid for varig fattigdomsreduksjon, for demokrati og menneskerettigheter, som beskrevet under Programområde 03 Internasjonal bistand. Områdene kapasitetsutvikling, privat sektor og jobbskaping, utdanning, helse, jordbruk, kvinner og likestilling, og menneskerettigheter skal prioriteres.

Regjeringen fikk i budsjettbehandlingen for 2015 Stortingets støtte til en forsiktig geografisk konsentrasjon. Som et ledd i denne konsentrasjonen vil regjeringen øke innsatsen i utvalgte land og områder. Fokusland er land og områder der vi vil ha et bredt, langsiktig og fattigdomsrettet engasjement, der vi har god landkunnskap og kan utgjøre en forskjell, og der vi skal ha tett oppfølging og løpende dialog med myndighetene. I utvelgelsen av fokuslandene/områdene, Afghanistan, Etiopia, Haiti, Malawi, Mali, Mosambik, Myanmar, Nepal, Palestina, Somalia, Sør-Sudan og Tanzania, har regjeringen lagt vekt på at disse skal være lavinntektsland eller lavere mellominntektsland med begrenset tilgang til kapital og kompetanse fra andre kilder enn bistand. Det skal

legges vekt på menneskerettigheter og demokratispørsmål samt økonomisk aktivitet for å skape vekst og arbeidsplasser i samarbeid med privat sektor.

Regionbevilgningene vil være sentrale poster for støtte til fokuslandene, og andelen som går til fokuslandene vil bli økt. Andelen av posten som går til tiltak i land som ikke er fokusland vil derfor bli redusert. De sårbare fokuslandene/områdene, spesielt Somalia, Sør-Sudan, Mali og Haiti, vil også kunne få bevilgninger over posten for sivil samfunn (kap. 160, post 70), fornybar energi (kap. 166, post 74), kvinner/likestilling (kap.168, post 70) og utdanning (kap.169, post 73).

I tråd med regjeringens satsing, vil en større andel av regionbevilgningen gå til utdanning og innenfor regionbevilgningen for Afrika foreslås det en økning på 140 mill. kroner til utdanning i 2016.

Midlene fra 03.10 Bilateral bistand styrker samarbeidslandenes mulighet til å gjennomføre sine nasjonale utviklingsplaner, og skal benyttes fleksibelt for å utvikle velfungerende offentlige institusjoner, et aktivt sivil samfunn og en levedyktig privat sektor. Ved omfattende og akutte krisituasjoner kan bevilgningen også benyttes til humanitære formål.

Landenes egne strategier og vilje til fattigdomsbekjempelse samt en vurdering av områder hvor Norge kan ha særskilt merverdi legger rammene for det langsiktige utviklingssamarbeidet. Dette er også utgangspunktet for å konsentrere

innsatsen og tydeliggjøre arbeidsdelingen mellom giverne.

For fokuslandene vil det bli utarbeidet landstrategier for utviklingssamarbeidet, basert på politisk økonomi-analyser og dialog med samarbeidslandene.

Landenes ansvar for egen utvikling, styrket privatsektor og jobbskaping, sikkerhet og stabilitet, betydningen av menneskerettigheter, godt styresett og demokratisk utvikling, bekjempelse av korrupsjon, fremme av kvinner og likestilling og miljø- og klimahensyn, er viktige elementer i samarbeidet med det enkelte land. Norge vil bidra til at berørte land blir bedre i stand til å møte terrorisme, voldelig ekstremisme, organisert kriminalitet, piratvirksomhet og sikkerhetsutfordringer i det digitale rom. Norge arbeider for at norsk støtte gjengis i landenes statsbudsjett og statsregnskap. Det styrker den demokratiske kontrollen og gjør korrupsjon vanskeligere. Landenes evne og egen vilje til en demokratisk utvikling og etterlevelse av menneskerettigheter skal ha betydning for omfang og innretning av bistanden.

Mange utfordringer krever løsninger i fellesskap med andre land. Dessuten kan land i sør ofte ha vel så stort utbytte av å dele erfaringer seg imellom som med land i nord. Støtte til regionalt samarbeid, gjennom regionale organisasjoner og gjennom samarbeid mellom to eller flere land utgjør også en del av utviklingssamarbeidet under programkategori 03.10 Bilateral bistand.

En sterkere resultatorientering i utviklingssamarbeidet prioriteres. Det legges stor vekt på å dokumentere resultater. Der behovene for bistand er store, vil ofte også risikoen for ikke å oppnå målene være høy. For å redusere risikoen for mangelfull måloppnåelse eller økonomiske misligheter, benyttes omfattende systemer og metoder for kvalitetssikring og evaluering av utviklingssamarbeidet. Økonomiske misligheter skal forebygges, avdekkes, rapporteres og håndteres i overensstemmelse med prinsippet om nulltoleranse for slike misligheter.

For en samlet oversikt over norsk bilateral bistand i 2014 fordelt på land og budsjettpost vises det til vedlegg og til norsk bistand i tall på www.norad.no.

Kap. 150 Bistand til Afrika

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
78	Regionbevilgning for Afrika, <i>kan overføres</i>	2 274 515	2 111 900	2 111 900
	Sum kap. 0150	2 274 515	2 111 900	2 111 900

Afrika sør for Sahara har hatt en gjennomsnittlig vekst på 5,1 pst. per år siden 2000, mens eksport fra afrikanske land har firedoblet sin verdi. Flere av verdens raskest voksende økonomier er nå i Afrika, og ifølge IMF var 7 av verdens 10 raskest voksende økonomier i perioden 2011 til 2015 i Afrika. Det afrikanske kontinent har for lengst blitt et svært interessant marked for utenlandske investeringer, og også norsk næringsliv har økt sitt engasjement i Afrika. Samtidig er over halvparten av de 20 minst konkurransedyktige økonomiene i verden i Afrika. Veksten fordeler seg ulikt mellom landene og i befolkningen. IMF's prognose for 2015 er en vekst på 4,5 pst. For landene i Afrika er det fortsatt en hovedutfordring å sikre

bærekraftig og inkluderende vekst som bidrar til jobbskaping og kommer hele befolkningen til gode. For Norge er det et mål å bidra til at flere afrikanske land lykkes med å utvikle seg til mellominntektsland. En viktig satsing er å bistå samarbeidspartnere i å legge til rette for næringsutvikling og flere arbeidsplasser. Regjeringens styrkede innsats for næringsutvikling dreier seg også om å bruke norsk bistand katalytisk for å utløse ytterligere kapital og verdiskaping i Afrika. Bedring av rammevilkår er noe av det viktigste for næringsutvikling. En vesentlig del av innsatsen vil derfor rettes inn mot det. Dette ses også i sammenheng med Regjeringens økte satsingen på utdanning.

Tabell 11.1 Indikatorer på situasjonen i utvalgte land i Afrika

	BNI pr. inn- bygger i US dollar	Pst. vekst i BNI, lokal valuta	For- ventet levealder	Barne- dødelig- het pr. 1000 levende- fødte under 5 år	Like- stillings- indeks ¹	Pst.andel barn inn- skrevet på skole	Korrup- sjons- indeks ²	Pst.andel av befolk- ningen med tilgang til elektri- sitet	Pst.andel av befolk- ningen med tilgang til trygt/ forbedret drikke- vann
	2013	2012–2013	2013	2013	2013	2013	2014	2010	2012
Angola	5 170	11,5	52	167	.	86 ^c	19	35	54
Burundi	260	4,9	54	83	0,501	95	20	5	75
Etiopia	470	.	64	64	0,547	68 ^f	33	23	52
Kenya	1 160	5,5	62	71	0,548	84 ^b	25	23	62
Liberia	410	9,0 ^b	61	71	0,655	38 ^a	37	4	75
Madagaskar	440	2,2	65	56	.	.	28	14	50
Malawi	270	4,7	55	68	0,591	97 ^d	33	9	85
Mali	670	4,4 ^e	55	123	0,673	64	32	17	67
Mosambik	610	7,2	50	87	0,657	87	31	15	49
Somalia	.	.	55	146	.	.	8	29	32 ^c
Sudan	1 550	10,5	62	77	0,628	.	11	29	56
Sør-Afrika	7 410	2,3	57	44	0,461	90 ^g	44	83	95
Sør-Sudan	950	7,8	55	99	.	41 ^c	15	2	57
Tanzania	860	8,8	61	52	0,553	83	31	15	53
Uganda	600	2,4	59	66	0,529	91	26	15	75
Zambia	1 810	5,1	58	87	0,617	91	38	19	63

¹ Basert på UN Gender Inequality Index. Skala fra 0 til 1, hvor verdi 0 indikerer ingen forskjeller mellom kvinner og menn.

² Transparency Internationals Corruption Perceptions Index, en skala fra 0 til 100, hvor 100 indikerer ingen oppfattet korrupsjon.

. Tall ikke tilgjengelig

a 2014

b 2012

c 2011

d 2009

e 2007

f 2006

g 2005

Kilde: Verdensbanken, UNDP og Transparency International

En drivkraft i den økonomiske veksten i Afrika er uttak og forvaltning av naturressurser. Eksport av råvarer er en viktig inntektskilde for mange afrikanske land, og Afrika er mer integrert i verdensøkonomien enn noen gang tidligere. Fallet i oljeprisene har i vesentlig grad påvirket budsjettbalansen i produsentlandene, f.eks. Angola og Nige-

ria. For afrikanske land som importerer olje, har en gunstig prisutvikling i stor grad blitt utjevnet av den generelle nedgangen i råvareprisene. En negativ utvikling i det globale råvaremarkedet vil derfor kunne representere en risiko for lavere økonomisk vekst i Afrika. Fred, stabilitet og godt styresett og god forvaltning av naturressursene,

både på fastlandet og i havet, vil være avgjørende for inkluderende økonomisk vekst og stabilitet.

Landbruket er en hovednæring i Afrika sør for Sahara. Inntekter fra landbruksnæringen er ofte en del av uformell sektor, utelatt fra skattlegging, og medregnes i mindre grad i bruttonasjonalproduktet. 60 pst. av afrikanske arbeidere, hvorav mange er kvinner, er sysselsatt i landbruket. Kvinner kommer ofte dårlig ut når det gjelder eienomsrett til jord. Økt produktivitet i landbruket er viktig for økonomisk vekst og bekjempelse av fattigdom.

En av vårt århundres største globale utfordringer, klimaendringene, utgjør en betydelig utfordring for Afrika. Store deler av kontinentet er ørken og tørrlandsområder med få vannressurser. Tørke, oversvømmelser og sykloner er økende fenomener i Afrika sør for Sahara. Klimatilpasset landbruk er avgjørende for mange afrikanske land. Landene i Sahel-beltet er spesielt utsatte for denne utfordringen.

38 av Afrikas 54 land er kystnasjoner. Havbaserte næringer er en viktig del av Afrikas økonomi. Havet er den viktigste transportåren for varehandelen. Ulovlig, urapportert og uregulert fiske utgjør en stor trussel mot bærekraftig forvaltning av fiskeressursene. Bærekraftig forvaltning av havrommet og fortsatt utvikling av havbaserte næringer vil være avgjørende for Afrikas fremtidige økonomi og evne til å brødfø sin befolkning.

Intra-afrikansk handel øker, men ineffektive handelssystemer bremser handel og regional, økonomisk integrasjon. Manglende infrastruktur, både for transport og energi, er også et vesentlig hinder for vekst og næringsutvikling.

Andelen fattige i Afrika sør for Sahara i 2013 sank fra 56,6 prosent i 2009 til 46,6 prosent i 2011⁶. Det er positivt at andelen fattige går ned, men Afrika har en meget rask befolkningsvekst. FN anslår at innen 2050 vil befolkningen i Afrika, som i dag er på om lag 1,1 milliarder, dobles. Afrika er også det kontinentet som har raskest urbaniseringsrate i verden. Fattigdomsbekjempelse både på landsbygda og i byene forblir derfor viktige utfordringer for de afrikanske landene.

Halvparten av befolkningen i Afrika sør for Sahara er under 25 år. Den internasjonale arbeidsorganisasjonen, ILO, anslår at arbeidsstyrken over 15 år vil øke med 13,3 millioner årlig frem mot 2020. Det forventes at andelen 15-åring i Afrika sør for Sahara vil øke med 500 000 hvert år frem til 2035⁷. Det er av avgjørende betydning for

Afrikas fremtid, og for valgene unge afrikanere vil ta, at det etableres relevante utdanningstilbud og nok arbeidsplasser for kommende generasjoner.

Godt styresett og forvaltning av fellesskapets ressurser er viktige forutsetninger for vekst og gode livsvilkår for befolkningen. En demokratisk valgt regjering står ansvarlig overfor befolkningen når det gjelder bl.a. økonomisk politikk og offentlige tjenester. Siden 1990-tallet har mange afrikanske land sør for Sahara vedtatt nye grunnlover som ivaretar maktfordelingsprinsippet og sentrale menneskerettigheter. Mange land har gjennomført flerpartivalg og fredelige maktovertakelser. Men alvorlige og systematiske menneskerettsbrudd foregår i flere land, og flere land styres av autoritære og ikke-demokratiske regimer.

Etter en periode med nedgang i konfliktsituasjoner i begynnelsen av dette århundret, øker nå antallet voldelige hendelser og konflikter i Afrika.⁸ Denne eskaleringen utgjør en alvorlig trussel mot bærekraftig økonomisk vekst, stabilitet og sikkerhet. Krisene og konfliktene i bl.a. Sudan, Sør-Sudan, Somalia, Mali, Nigeria, Den sentralafrikanske republikk og i området rundt De store sjøene i Det sørlige-Afrika skaper økt sårbarhet, menneskelig nød og lidelse. Krisene i enkeltland får regionale implikasjoner. Konfliktene og hendelsene preges av at det i stor grad er ikke-statlige aktører involvert. Voldelig ekstremisme, terrorisme og organisert kriminalitet griper om seg. En stabil sikkerhetssituasjon og trygghet for befolkningen er avgjørende for å kunne legge grunnlag for økonomisk vekst.

Korrupsjon og ulovlig kapitalflyt representerer også alvorlige hindre for bærekraftig økonomisk vekst i Afrika. Verdensbanken beregnet i 2007 at 25 pst, eller om lag USD148 mrd. av bruttonasjonalprodukt i Afrika, forsvinner i korrupsjon⁹. En rapport utarbeidet for Den afrikanske union (AU) og FNs økonomiske kommisjon for Afrika i 2015 anslå at USD 50 mrd. forsvinner årlig fra Afrika gjennom ulovlig kapitalflyt¹⁰.

Ebola-epidemien, som herjet i Vest-Afrika i 2014, førte til store menneskelige lidelser og hadde negativ innvirkning på den økonomiske veksten i de berørte landene. En viktig lærdom er betydningen av et robust helsevesen. Ebola-epide-

⁶ Verdensbankens Poverty and Equity Data.

⁷ Youth Employment in Sub-Saharan Africa – 2014 International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank.

⁸ Africa's Pulse, April 2015, Volume 11.

⁹ Stolen Asset Recovery Initiative: Challenges, Opportunities and Action Plan, Verdensbanken 2007.

¹⁰ Illicit Financial Flow – Report of the Highlevel Panel on Illicit Financial Flows from Africa.

mien er langt på vei under kontroll, men mye arbeid gjenstår for å bygge samfunn som kan hindre en like katastrofal epidemi i fremtiden.

Store befolkningsgrupper er i dag i bevegelse. Migrasjon og flyktningestrømmer fra og gjennom Afrika representerer en global utfordring. Mange av disse menneskene ser ikke noen fremtid i sine hjemland. Krig, konflikt, mangel på arbeid og dårlige framtidsutsikter er ofte årsaken til at folk velger å flytte på seg. Kriminelle aktører utnytter svake regimer og områder som er uten reell statlig kontroll, til omfattende ulovlig virksomhet som menneskehandel.

Verdensbankens og IMF's liste over sårbare stater omfatter i alt 36 land, hvorav 23 er i Afrika. Disse landene kjennetegnes av svake statsinstitusjoner som i liten grad møter befolkningens grunnleggende behov. Regimene har lav legitimitet og svak territoriell kontroll. Konflikter og politisk ustabilitet er utbredt. Positive endringer forutsetter målrettet diplomatisk, sikkerhetspolitisk og utviklingspolitisk innsats over mange år.

De mange utfordringene vi ser i Afrika knyttet til kriser og konflikter, voldelig ekstremisme og organisert kriminalitet, klimaendringer, styresett og dårlige livsvilkår er nært knyttet til hverandre. Komplekse utfordringer krever en helhetlig tilnærming der bistanden blir ett av flere virkemidler for fredelig og bærekraftig utvikling.

Regjeringen vil fortsette å støtte opp under regionale og nasjonale strategier for bærekraftig og demokratisk utvikling som kommer befolkningen i Afrika sør for Sahara til gode. Et viktig siktemål er å legge til rette for inkluderende og bærekraftig økonomisk vekst og fattigdomsbekjempelse.

Regjeringen vil øke konsentrasjonen av bistanden. Etiopia, Malawi, Mali, Mosambik, Somalia, Sør-Sudan og Tanzania er fokusland for norsk bistand i Afrika sør for Sahara. Føringer for samarbeidet med fokusland er nærmere omtalt under punkt 10 Programområde 03 Internasjonal bistand.

Gjennom fortsatt støtte til landbruk og havbaserte næringer, vil regjeringen bidra til forsvarlig forvaltning og godt styresett. Et viktig element i samarbeidet vil fortsatt være støtte til god finansforvaltning, økning av statens inntekter og bekjempelse av korrupsjon og ulovlig kapitalflyt. Regjeringen vil fortsatt gi afrikanske land støtte til forsvarlig forvaltning av deres naturressurser gjennom programmet Olje for utvikling, der ressurs-, miljø-, sikkerhets- og finanskomponenter ses som en helhet og kombineres med støtte til sivilt samfunn, nasjonalforsamlinger og media. Bl.a. gjennom programmet «Ren energi for utvikling» støttes afrikanske lands innsats for å utnytte

energiressurser effektivt og bærekraftig og gi flere fattige tilgang på energi. Denne innsatsen er nærmere omtalt under kap. 166, post 74 Fornybar energi.

Afrikas viktigste ressurs er befolkningen. Regjeringen vil fortsette sin innsats for å styrke utdanningssatsingen i Afrika sør for Sahara i tråd med føringene i Meld. St. 25 (2013–2014) *Utdanning for utvikling*. Foruten bidraget til utdanningssektoren over kap.169, post 73, vil satsingen på utdanning over regionbevilgningen økes med 140 mill. kroner. I tillegg økes helsesatsingen med i overkant av 20 mill. kroner. Særlig jenters adgang til utdanning har prioritet. For å sikre dette er bl.a. satsing på primærhelsetjenester, inkludert mødrehelsetjeneste, viktig. Helse- og utdanningssatsingen er nærmere omtalt under kap. 169. Global helse og utdanning.

Regjeringen vil fortsette å styrke demokrati og menneskerettigheter i Afrika sør for Sahara i tråd med føringene i Meld. St. 10 (2014–2015) *Muligheter for alle – menneskerettighetene som mål og middel i utenriks og utviklingspolitikken*. Landenes menneskerettighetsforpliktelser skal danne grunnlag for dialog og samarbeid. Støtte til og samarbeid med det sivile samfunn vil fortsatt stå sentralt. Uavhengig av tematikk og sektor skal utviklingssamarbeidet være rettighetsbasert med vekt på deltagelse, ansvarlighet og ikke-diskriminering.

Regjeringen vil, i sitt samarbeid med afrikanske aktører, fortsette å støtte opp om likestilling og styrke kvinners deltakelse i politiske prosesser så vel som i arbeidsliv og økonomisk utvikling. Dette tjener ikke bare kvinners interesser, men er også god økonomisk politikk og vil bidra til økt, inkluderende vekst. Kampen mot kjønnslemlestelse vil fortsatt være et viktig innsatsområde. Breder omtale av regjeringens innsats for kvinners rettigheter omtales under kap. 168 Kvinners rettigheter og likestilling.

Afrikas vilje og evne til å håndtere sikkerhetsutfordringer på kontinentet styrkes. Gjennom både politisk samarbeid og utviklingssamarbeid vil regjeringen støtte opp under denne utviklingen. Bedring av afrikanske institusjoners sivile kapasitet til å forebygge, håndtere og løse konflikter vil derfor fortsatt være et prioritert satsingsområde.

Denne bevilgningen foreslås nytt til tiltak gjennom både multilaterale og bilaterale kanaler. En stor del av innsatsen vil være basert på situasjonen i enkeltland og videreutvikles i samarbeid med Norges bilaterale statlige samarbeidspartnere så vel som med private organisasjoner og

aktører. Mange av Afrikas utfordringer, som terrorisme og organisert kriminalitet, har en regional dimensjon og kan ikke løses ved å satse på tiltak i enkeltland alene. AU blir stadig mer toneangivende, og samarbeidet med AU får en mer sentral plass.

Post 78 Regionbevilgning for Afrika, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Fokusland

Etiopia

Etiopia har i over 10 år hatt en økonomisk vekst på mer enn syv prosent pr år. Veksten er i hovedsak drevet av regjeringens utviklingsinvesteringer, som utgjør mer enn en femtedel av brutto nasjonalt produkt (BNP). Blant de minst utviklede landene er det få som viser større vilje til sosial og økonomisk utvikling enn Etiopia. Flere tusenårsmål, inkludert målet om å bekjempe ekstrem fattigdom og sult, er allerede nådd. Like gode resultat kan man enda ikke vise til når det gjelder likestilling (mål 5) og mødre- og barnehelse (mål 3). Norges bidrag til den Globale Finansieringsordningen (GFF) på 3,6 mrd. kroner for perioden 2015–2020 for mødre-, tenårings- og barnehelse vil bl.a. sikre at Etiopia får finansiering til tiltak som kan hjelpe dem å nå mål 3. Sosiale velferdstiltak i landet har likevel resultert i doubling av BNP per innbygger i perioden 2004–2012 og en reduksjon i andelen fattige fra 39 prosent i 2005 til 26 prosent i 2013. Til tross for rask økonomisk vekst er inntektsfordelingen den mest egalitære på det afrikanske kontinentet.

Landet har store ambisjoner om en grønn utvikling, og har satt som mål å bli et mellominntektsland innen 2025 uten økte klimagassutslipp. Etiopia legger i år frem en ny 5 års plan (Growth and Transformation Strategy) som forhåpentligvis vil reflektere denne grønne visjonen om vekst og utvikling. Etiopia sin ambisiøse klimapolitikk og aktive klimadiplomati gjør Etiopia til en progressiv premissleverandør i klimaforhandlingene fram mot COP 15.

Etiopia inngikk i 2011 et klimapartnerskap med Norge og Storbritannia. Dette partnerskapet ble i 2014–2015 utvidet og omfatter nå 7 land og EUPartnerskapet tar sikte på å bidra til at Etiopia når sine ambisiøse klimamål gjennom støtte til klimasmart landbruk og matsikkerhet, skog og fornybar energi.

Både sivile og politiske rettigheter og økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter er formelt

sikret i den etiopiske grunnloven. Etiopia har i tillegg ratifisert de fleste av FNs menneskerettskonvensjoner. I 2013 innførte myndighetene en egen handlingsplan for menneskerettigheter, og viser vilje til dialog om menneskerettighets-spørsmål. Det er imidlertid store utfordringer knyttet til den praktiske realiseringen. Myndighetene legger hindringer for opposisjonens arbeid, og ytrings- og forsamlingsfriheten er under press. I det føderale valget i mai 2015 fikk regjeringspartiet alle plassene i parlamentet og delstatsforhandlingene. Flere menneskerettsorganisasjoner er bekymret fordi opposisjonen nå ikke er demokratisk representert. Det har vært rettet kritikk mot at praktiseringen av antiterrorloven fra 2009 truer ytringsfriheten i landet.

Etiopiske myndigheter har satt likestilling høyt på agendaen og kvinners likestilling er forankret i grunnloven. Likestilling er også omfattet av landets femårige vekstplan. Myndigheten har satt som mål å utrydde kjønnslemlestelse og barneekteskap innen 2025. Innsatsen for likestillingsarbeid i Etiopia er et godt eksempel på at norske myndigheter og det sivile samfunn samarbeider om å skape konkrete resultater innenfor et felt som også er høyt prioritert av vertslandet.

Etiopia fortsetter å spille en ledende rolle i regionen, både gjennom Den afrikanske union (AU) og den regionale organisasjonen IGAD. *Etiopia gir beskyttelse til om lag 670 000 flyktninger, blant annet fra konfliktene i Somalia og Sør-Sudan.* Arbeidet med det store vannkraftanlegget, Renesansedammen på Blånilen, ved grensen mot Sudan, tok et skritt i positiv retning i mars 2015, da regjeringssjefene i Egypt, Etiopia og Sudan signerte en intensjonsavtale for bygging og drift av dammen.

Satsingsområdene for Norge er klima, inkludert skog, landbruk og matsikkerhet, og fornybar energi, samt arbeid for å fremme demokratiutvikling og menneskerettigheter, herunder kvinners rettigheter. I tillegg er Norge i gang med å brede grunnen for en større utdanningssatsing etter at Etiopia ble valgt til satsingsland for utdanning. Landet har oppnådd gode resultater på utdanning de siste årene, og i 2013 gikk omtrent en fjerdedel av statsbudsjettet til utdanningssektoren. Regionale forskjeller og kvalitet på opplæringen forblir derimot en utfordring.

Mål for samarbeidet med Etiopia er å støtte opp om:

- Inkluderende og bærekraftig utvikling med vekt på klimatilpasset landbruk og matsikkerhet, skogvern og fornybar energi

- Demokratisk utvikling og respekt for menneskerettigheter
- Strategisk samarbeid om utdanning

Malawi

Det er grunnlag for forsiktig optimisme i Malawi. Etter valgene i mai 2014 har man sett en styrking av demokratiet og av parlamentets rolle. Regjeringen har igangsatt flere reformprosesser, inkludert reform av offentlig sektor. Budskapet om at Malawi skal bygge sin utvikling på egne krefter er stadig mer framtreddende. Den økonomiske utviklingen gir også grunnlag for forsiktig optimisme. Den lokale valutaen har styrket seg og inflasjonen går ned. Malawi har makroøkonomisk stabilitet, økte reserver av utenlandsk valuta, og en bedre budsjett disiplin enn tidligere. Den økonomiske veksten er opp mot 6 pst. Malawi er imidlertid fortsatt sterkt avhengig av utenlandsk støtte. ¼-del av årets statsbudsjett er giverfinansiert. IMF's vurderinger av den makroøkonomiske situasjonen i 2014 munnet ut i nytt kredittprogram i mars 2015. Malawis sosiale og økonomiske utvikling de siste 15 årene gir et blandet bilde, ifølge Tusenårsmålsrapporten for 2014. Andelen fattige har gått ned fra 53,9 til 50,7 pst. siden 2000, men man er langt unna måltallet på 27 pst.

Kampen mot korrupsjon er en av den malawiske regjeringens fanesaker, i kjølvannet av den såkalte «Cashgate»-skandalen i 2013, som svekket tilliten til malawiske systemer. Flere titalls personer er under tiltale, og flere personer er dømt. Antikorrupsjonsbyrået har fått ny reformvillig leder. Malawi har store utfordringer innen menneskerettigheter, blant annet knyttet til utbredt fattigdom og mangel på utdanning. Overgrep mot mennesker med albinisme, og diskriminering og vold mot kvinner, barn og seksuelle minoriteter, er blant disse. Forholdene i fengslene og et ineffektivt rettssystem er andre utfordringer. Ektekapsloven som ble vedtatt tidlig 2015 styrker kvinners rettigheter. Rettighetene knyttet til pressfrihet, forsamlingsfrihet og ytringsfrihet er relativt gode.

Utdanning, helse og landbruk er viktige sektorer for utviklingssamarbeidet med Malawi. Utviklingen i landbrukssektoren er lovende. Regjeringen har også varslet at den vil reformere det statlige programmet for landbrukssubsidier. Det er positivt og nødvendig for økonomien, men det gjenstår å se hvilken effekt reformer med eventuelt subsidie bortfall vil ha for de aller fattigste. Malawi er et sårbart land for klimaendringer og ble tidlig 2015 rammet av den verste flommen på

mange år, og deretter alvorlig tørke. Årets maisavling kan bli langt dårligere enn forventet. Det vil i tilfelle utfordre økonomisk utvikling og stabilitet i et land hvor 80 prosent av befolkningen er avhengig av landbruket. Malawis tusenårsmålsrapport viser et blandet bilde med hensyn til utdanning. Andelen barn som begynner i grunnskolen har økt fra 78 til 85 prosent siden 2000, men kvaliteten på undervisningen er lav, og en stor andel av de som fullfører grunnskolen er dermed funksjonelle analfabeter. Det har vært satset mye på lærerutdanning, men den holder ikke tritt med økt innrullering. I grunnskolen er det vanlig med klasser med én lærer og opp mot 150 elever. Reduksjon i barnedødelighet er det tusenårsålet Malawi mest sannsynlig vil nå. Siden 2000 er spedbarnsdødeligheten halvert, og dødeligheten blant barn under fem år er betydelig redusert, fra 189 til 85 per 1000. Mødredødeligheten er redusert, men forblir høy, 574 per 100 000 fødsler. Helsevesenet er svakt grunnet mangel på grunnleggende utstyr, medisiner og personell.

Norsk samarbeid med Malawi er særlig konsentrert om landbruk, helse og utdanning. Det er også innsats innen godt styresett, kamp mot korrupsjon, og kvinner og likestilling. Malawi er satsingsland for det norske utdanningsinitiativet. I tillegg mottar Malawi støtte til mødre- og barnehelse.

Mål for samarbeidet med Malawi er å støtte opp om

- Bærekraftig utvikling, med vekt på utdanning, landbruk, helse og offentlig finansforvaltning
- Demokratisk utvikling, godt styresett og respekt for menneskerettighetene

Mali

Mali har siden 2012 vært preget av politisk uro og væpnet konflikt. Opprørsgrupper tok da kontroll over Nord-Mali. Hæren tok deretter makten i sør gjennom et statskupp. Dette påvirket sikkerhetssituasjonen i hele Sahel-regionen. En fransk intervensjon i 2013 bidro til å stanse opprørernes fremrykning, og etableringen av FN-operasjonen MINUSMA fulgte. Med internasjonal støtte gjennomførte Mali i 2013 demokratiske valg, innsatte nyvalgt president Ibrahim Boubacar Keita og valgte nasjonalforsamling. Betydelige ressurser ble mobilisert for å iverksette nasjonale og internasjonale utviklingsplaner for landet. Gjennomføringen går imidlertid langsomt, og Mali er fortsatt sårbart både politisk, økonomisk, klima- og sikkerhetsmessig. FN-operasjonen og fransk mili-

tært engasjement i regionen har bidratt til stabilisering, men tilstedeværelsen på bakken blir stadig utfordret av væpnede grupper. Mangelen på sikkerhet i nord gjør at over 200 000 internt fordrevne og flyktninger utsetter å vende tilbake. Konflikten har fortsatt stor innvirkning på stabilitet og utvikling i øvrige Sahel-land.

Høsten 2014 startet fredsforhandlinger mellom partene i den maliske konflikten i Alger. Den 20. juni 2015 ble en freds- og forsoningsavtale mellom regjeringen i Bamako og de væpnede gruppene i nord undertegnet. Til tross for fredsavtalen har sikkerhetssituasjonen i landet vært preget av flere terroranslag og militære trefninger i nord. En annen utfordring er at islamistiske terrorgrupper ikke har vært med i fredsprosessen og disse vil gjøre sitt ytterste for å undergrave en stabilisering av Mali. Også kriminelle smuglernetverk, som ofte har tette bånd til jihadist-gruppene, ser seg tjent med å videreføre borgerkrigen.

Underliggende årsaker til konflikten er krav om økt selvstyre, kamp om tilgang til ressurser som vann og dyrkbar jord, men også om kontroll over ulovlig handel med narkotika, våpen og mennesker. Situasjonen forsterkes av høy arbeidsledighet blant unge, begrenset offentlig tilstedeværelse i nord og utbredt korrupsjon. Den humanitære situasjonen i Mali preges av akutt matmangel, og mange er avhengige av humanitær bistand. Alle parter i konflikten har gjennomført menneskerettsovergrep. De væpnede gruppene har blitt anklaget for alvorlige brudd på menneskerettighetene, inkludert seksuelle overgrep, henrettelser, rekruttering av barnesoldater og plyndring. Samtidig respekteres pressefriheten i landet, opposisjonen og pressen er aktive og søker å holde myndighetene til ansvar. Straffefrihet kritiseres også.

Etter at krisen i Mali toppet seg i 2012 var den økonomiske veksten rundt null, men anslås for 2014 til 5 prosent (Verdensbanken). Mali er likevel blant verdens fattigste land som nr. 176 på FNs Human Development Index 2013. 40 prosent av Malis budsjett dekkes av bistandsmidler.

Bare 72 prosent av barn i skolepliktig alder starter på skolen og mindre enn 60 prosent gjennomfører grunnskolen. Tallene for jenter er mye lavere enn for gutter. Investeringsklimaet i Mali er svakt og landet er rangert som nummer 146 av totalt 189 land i Verdensbankens «Ease of Doing Business»-indeks.

Ressursforvaltning og klimarobust landbruk har vært sentralt i utviklingssamarbeidet med Mali. I dag omfatter samarbeidet også bedret sty-

resett, utdanning og fredsbygging. Norge støtter den maliske regjeringens strategi for en grønn økonomi og økt klimarobusthet, samt myndighetenes innsats for bedret matsikkerhet. For å bidra til bedret styresett, fred og demokrati, støttes et prosjekt gjennom UNDP om gjenoppretting av statlig myndighet i Nord-Mali, samt et program for fred og stabilisering i partnerskap med Danmark. Det norske personellbidraget til FN-operasjonen MINUSMA, som støttes over kap. 116, har gitt engasjementet en ekstra dimensjon. Norge støtter ulike aktiviteter for å fremme dialog og forsoning over kap. 164. Innsats for å bedre den humanitære situasjonen til internt fordrevne og akutt matmangel støttes over kap. 163. I tillegg mottar Mali støtte til å forbedre kvinners stilling og likestilling over kap. 168.

Mål for samarbeidet med Mali er å støtte opp om:

- Demokratiske institusjoner, konsolidering av fredsprosessen og økt stabilitet
- Matsikkerhet, klimatilpasset landbruk og miljø
- Bærekraftig utvikling med vekt på den styrket utdanningssektor

Mosambik

Etter nesten ett år med væpnede konfrontasjoner, inngikk regjeringspartiet Frelimo og det største opposisjonspartiet Renamo en avtale om våpenhvile i september 2014. Under de nasjonale valgene i oktober 2014 opplevde Frelimo en kraftig nedgang i støtten siden forrige valg, men beholdt presidentvervet og flertallet i parlamentet. Opposisjonspartiet Renamo har krevd økt selvstyre for provinsforsamlingene i nordlige og sentrale deler av landet, og det rapporteres om brudd på våpenhvileavtalen.

Mosambik fører en stø makroøkonomisk kurs med høy økonomisk vekst (7,4 prosent i 2014) og lav inflasjon. Veksten er fordelt på ulike sektorer. Fremtidig vekst i Mosambik forventes i betydelig grad å skapes gjennom utvinning og eksport av kull og gass. Offshore gassfunn er de største i verden det siste tiåret. Rammevilkårene for privat næringsliv er forbedret, men fortsatt en utfordring. Mosambik preges av svake institusjoner og kontrollmekanismer, og har også utfordringer på menneskerettighetsområdet. Skillet mellom stat, regjeringsparti og privat sektor er utydelig. Lovgivningen mot korrupsjon er ikke enhetlig, og håndhevelsen er så langt svak. Flere viktige lover er blitt vedtatt det siste året for petroleums- og gruvesektoren, samtidig som en ny offentlighets-

lov endelig er blitt vedtatt, etter mange års kampanje fra sivilt samfunn. En økende kritisk masse av samfunnsaktører bidrar til å forsterke demokratiet.

Over halvparten av befolkningen i Mosambik lever i fattigdom, i henhold til den nasjonale fattigdomsgrensen. Det nasjonale budsjettet for 2014 videreførte prioritering av tiltak knyttet til å redusere fattigdom; inkludert utdanning, helse, landbruk og infrastruktur. Mosambik kan vise til gode resultater når det gjelder utdanning, og har mulighet til å nå FNs tusenårsmål om skolegang for alle. Mosambik er langt fremme hva gjelder kvinners deltakelse i nasjonal politikk. En tredel av representantene i parlamentet er kvinner, men deltakelsen på lokalt nivå er langt lavere. Landet har gjort fremskritt, men har fortsatt betydelige utfordringer hva gjelder jenters skolegang, barne- og mødrehelse og kjønnsbasert vold.

Energi, petroleum, landbruk og fiskeri er særlige prioriteringer i utviklingssamarbeidet. Etter spørsele etter strøm i Mosambik er økende. Mosambik har et stort og viktig potensial for fremtidig energiproduksjon, særlig fra vannkraft, men også fra sol, vind og biomasse. Økt landbruksproduksjon er kritisk for både matsikkerhet og økonomisk vekst. 70 prosent av innbyggerne henter sitt levebrød fra landbruket, men produktiviteten er lav. Mosambik er samtidig rangert som et av verdens mest sårbare land for klimaendringer. Tilfeller av kraftig nedbør og flom/tørke har økt betraktelig. Endringer i temperatur- og nedbørsmønstre gir økt risiko for mindre avlinger og reduksjon i anvendbare jordbruksarealer.

Norsk samarbeid med Mosambik er særlig konsentrert om fornybar energi (kap. 166, post 74), petroleum, landbruk og fiskeri. Det er også innsats innen godt styresett, demokratisering og sivilt samfunn, samt for kvinner og likestilling (over kap. 168). I tillegg mottar Mosambik støtte til sivilt samfunn/kultur over kap 160.

Mål for samarbeidet med Mosambik er å støtte opp om:

- Bærekraftig utvikling, med vekt på energi-, landbruks- og fiskerisektoren
- Næringsutvikling og økt mobilisering av nasjonale ressurser
- Demokratisk utvikling, godt styresett og respekt for menneskerettigheter

Somalia

Det har vært borgerkrig i Somalia i over 20 år. En rekke internasjonale aktører er involvert. Landet har vært uten fungerende sentralmyndigheter siden 1991. Konflikten har skapt enorme lidelser, ødeleggelser og bidratt til humanitære kriser. De siste årene har imidlertid vært preget av økt optimisme i landet, blant annet grunnet etableringen av en politisk ledelse med økt legitimitet. I samarbeid med det internasjonale samfunn har myndighetene utarbeidet planer for stabilisering og gjenoppbygging av landet. Til tross for fremgang innen en rekke områder er både den humanitære- og sikkerhetssituasjonen i Somalia fortsatt meget vanskelig, og både myndigheter og befolkningen vil være avhengig av internasjonal assistanse også i årene som kommer.

De tre hovedelementene i myndighetenes politiske prosjekt frem mot 2016 er:

- føderalisering, det vil si opprettelsen av delstater som vil inngå i det som skal bli en føderalstat
- revisjon og ferdigstilling av grunnloven
- gjennomføring av valg i 2016

Føderaliseringprosessen har hatt en viss fremdrift, med flere interimdelstater som er dannet. Innenfor de to andre områdene har det vært lite progresjon, og det er blitt klart at det ikke vil være mulig å gjennomføre valget i 2016 slik opprinnelig planlagt. Det foregår en gradvis institusjonsbygging og styrking av myndighetenes kapasitet til å styre landet. Næringslivet har opplevd en oppblomstring de siste årene, blant annet ved mange returer fra diasporaen.

Den Afrikanske Unions fredsopprettende styrker i Somalia, AMISOM, har sammen med somaliske styrker hatt militær fremgang over lengre tid. Dette har redusert terrorbevegelsen al-Shabaabs territoriell kontroll i landet. I september 2014 ble al-Shabaabs leder Ahmed Godane drept i et amerikansk droneangrep. Andre lederskikkelser er også drept eller har overgitt seg. Samtidig har al-Shabaab delvis endret taktikk, og opererer nå hovedsakelig med asymmetrisk krigføring. Bevegelsen gjennomfører jevnlig terrorangrep i Mogadishu, i andre deler av landet og i nabolandet Kenya. Til tross for at al-Shabaab er svekket, har de til dels stor operasjonell kapasitet som medfører at sikkerhetssituasjonen fortsatt er svært dårlig. Somaliland og Puntland fortsetter å være de mest stabile delene av landet. Mens Somaliland fremdeles hevder sin uavhengighet fra

Somalia, har relasjonen mellom Puntland og sentralmyndighetene blitt forbedret siden 2013.

Ingen skip i internasjonal fart har blitt kapret siden mai 2012. Et antall iranske dhower som fisket i somaliske farvann er imidlertid blitt kapret i 2015. Nedgangen i kapringer skyldes forebyggende tiltak til sjøs. Grunnlaget for sjørøveriet ligger imidlertid på land og der er ikke situasjonen blitt nevneverdig bedre. De kriminelle nettverkene er i stor grad intakte, og utfordringen er å ta tak i de underliggende årsakene som fattigdom, arbeidsløshet og et svakt rettsapparat.

Menneskerettighetssituasjonen i landet er svært krevende. Utbredte brudd på menneskerettighetene inkluderer drap på rettighetsarbeidere og journalister, manglende tilgang til lov og rett, rekruttering av barnesoldater samt omfattende kjønnsbasert inkludert seksualisert vold mot kvinner og jenter. I områder under al-Shabaabs kontroll er situasjonen desto verre. Korrupsjon er et gjennomgripende problem i Somalia, som rangerer dårligst på Transparency Internationals korrupsjonsindeks i 2014.

Somalia rangerer dårligst på de fleste utviklingskriterier, inkludert utdanning. Til tross for at landet unngikk en fryktet hungersnød i 2014, er det enorme humanitære behov. Rundt ti prosent av befolkningen befinner seg i humanitær nød og krise. 1,1 millioner mennesker er internt fordrevne, og om lag 200 000 barn under fem år lider av akutt underernæring.

Det internasjonale samfunn er sterkt involvert i Somalia, blant annet gjennom New Deal-rammeverket for utviklingssamarbeidet. Tyrkia spiller i økende grad en fremtredende rolle, både politisk, innen bistand og i næringslivet. En rekke land viser økt interesse for næringsvirksomhet, blant annet innen petroleumssektoren, der Somalia har et stort potensiale.

Det norske engasjement i Somalia søker å bidra til stabilitet, fred og utvikling, ved å støtte tiltak som kan skape grunnlag for nasjonal forsoning og styrking av føderale og lokale myndigheter. Norsk innsats er blant annet rettet mot godt styresett og styrking av demokratiet, med vekt på institusjons- og kapasitetsbygging og økt mobilisering av nasjonale ressurser, fred og forsoning, bekjempelse av sjørøveri og forbedret matsikkerhet. Somalia er siden 2014 pilotland for Norges internasjonale innsats mot kjønnslemlestelse av jenter. Støtten til finansieringsmekanismen Special Financing Facility (SFF) fases ut i løpet av 2015, samtidig som det gis støtte til internasjonale flergiverfond. Det er besluttet å foreta en kartlegging av petroleumssektoren.

Somalia er et konfliktfylt land der det er utfordrende å drive utviklingssamarbeid. Av sikkerhetsmessige årsaker har Norge ikke permanent tilstedeværelse i landet, som dekkes fra den norske ambassaden i Nairobi. Norges langvarige engasjement i Somalia har imidlertid gitt oss viktig landkunnskap og gode relasjoner til myndighetene.

Mål for samarbeidet med Somalia

- Styrket fred, sikkerhet og stabilitet
- Styrkede politiske prosesser og demokratisk utvikling
- Økt respekt for menneskerettigheter, særlig kvinners rettigheter
- Bedrede levebetingelser som gjør det attraktivt å bli boende og reduserer grunnlaget for irregulær migrasjon

Norge gir også støtte til Somalia over andre bevilgninger:

- Over kap. 160 gis det støtte via norske frivillige organisasjoner til tiltak innen helse, utdanning, kjønnslemlestelse av jenter og motstandsdyktig landbruk.
- Over kap. 163 gir Norge omfattende humanitær assistanse, med utgangspunkt i flyktningkrisen og med hovedvekt på Sør- og Sentral-Somalia.
- Over kap. 164 støtter Norge ulike aktiviteter for å fremme dialog og forsoning.
- Over kap. 168 gis det støtte til arbeid kvinners rettigheter og bekjempelse av kjønnslemlestelse av jenter.

Sør-Sudan

Den tidligere frigjøringsbevegelsen SPLM har den politiske kontrollen i landet. Situasjonen i Sør-Sudan ble dramatisk endret 15. desember 2013 da det brøt ut kamphandlinger i Juba. Bakgrunnen for konflikten var økende spenninger internt i regjeringspartiet SPLM og maktkamp mellom president Salva Kiir og tidligere visepresident Riek Machar. Selv om konflikten var politisk, fikk den raskt en etnisk dimensjon med strid mellom de etniske gruppene dinka og nuer. Den regionale samarbeidsorganisasjonen IGAD har ledet fredsforhandlingene og utarbeidet en fredsavtale som nå er undertegnet av partene, men implementeringsprosessen vil bli lang og komplisert.

Menneskerettighetssituasjonen er dramatisk forverret etter at konflikten brøt ut og begge par-

ter er ansvarlige for alvorlige overgrep mot sivilbefolkningen. Kvinners stilling er gjennomgående svak, og både kvinner og barn er særlig utsatt. Grov seksualisert vold og rekruttering av barne-soldater er utbredt.

Oljeproduksjonen startet opp igjen i april 2013 etter å ha vært stengt i deler av 2012 på grunn av uenighet om vilkår for eksport av olje gjennom Sudan. Siden konfliktens utbrudd, har oljeproduksjonen ligget på rundt 160 000 fat i døgnet. Oljeinntektene har imidlertid falt med 75 pst. de siste 9 månedene på grunn av fallet i oljeprisene og betaling til Sudan for bruk av rørledninger til utskipningshavnen i Port Sudan.

Endelig godkjenning og iverksettelse av lovverk trekker ut i tid. Krigsøkonomi med høy inflasjon og manglende åpenhet i finansforvaltningen fører til begrenset innsyn i oljeinntektene og bruken av disse. Sør-Sudan mangler veier og annen infrastruktur. Korrupsjon er utbredt og alvorlig, og det er lite investeringer i landet utover oljesektoren. Institusjoner på alle nivå er meget svake.

Om lag 80 pst. av befolkningen over 15 år, er analfabeter. Helse- og utdanningstilbud er meget svakt utviklet, og mødre- og barnedødeligheten ligger i verdenstoppen. Den humanitære situasjonen er alvorlig, med 1,6 millioner internt fordrevne, samt over 600 000 på flukt til nabolandene. 4,6 millioner mennesker opplever akutt matmangel. Over 7 millioner, 2/3 av befolkningen, mottar nødhjelp.

Norsk støtte til Sør-Sudan har lagt vekt på stabilitet og kapasitetsbygging i offentlig sektor. Mye av bistanden er nå lagt om mot humanitære tiltak som responderer på krisen, herunder matsikkerhet og tilgang til medisiner. Sør-Sudan er satsingsland for utdanning og FNs sikkerhetsrådsresolusjon 1325 om kvinner, fred og sikkerhet. Program for dette arbeidet er under utvikling. Det vurderes som avgjørende å ha et langsiktig perspektiv på arbeidet i Sør-Sudan for å støtte opp om fredsprosessen, forhindre ytterligere destabilisering, styrke det sivile samfunnet og forbedre menneskerettighetssituasjonen. Norges langvarige engasjement i Sør-Sudan har gitt oss landkunnskap og et bredt nettverk både inn mot myndighetene, kirken og det sivile samfunn. Dette forholdet er hovedårsaken til at Sør-Sudan er valgt som fokusland i kategorien sårbare stater.

Norge har spilt en aktiv rolle i fredsforhandlingene gjennom Troikaen sammen med USA og Storbritannia.

Norge støtter den humanitære innsatsen over kap. 163, tiltak som styrker likestilling og kvin-

ners rettigheter over kap. 164 og 168, fornybar energi over kap. 166 og utdanning over kap. 169.

Mål for samarbeidet med Sør-Sudan

- Fred, stabilitet og bedret sikkerhet i Sør-Sudan.
- Respekt for menneskerettighetene, godt styret og demokratisk utvikling
- En bedret humanitær situasjon med sikte på en inkluderende og bærekraftig utvikling.

Tanzania

Dagens Tanzania preges av kontraster. Landet har store naturressurser og myndighetene ønsker økte private investeringer, men sliter med å modernisere økonomien og bedre rammebetingelsene for privat sektor. Tanzania har makroøkonomisk stabilitet og lav inflasjon, men økende gjeldsnivå. Den økonomiske veksten er på om lag 7 pst., men ujevnt fordelt. Bistandens andel av BNP er synkende. Nasjonal statistikk viser betydelig nedgang i fattigdom. Andelen av befolkningen som lever under fattigdomsgrensen er redusert fra 33,6 pst. i 2007 til 28,2 pst. i 2012. Arbeidsmarkedets evne til å absorbere en million nye unge arbeidstagere årlig er en stor utfordring. Produktivitetsvekst i tradisjonelle næringer og økt industrialisering vil være kritisk for videre fattigdomsreduksjon. Interessen fra internasjonale investorer har vært økende, og Tanzania mottar de høyeste utenlandske direkte investeringer i Øst-Afrika. Dette omfatter også norske bedrifter, særlig knyttet til petroleumsindustrien.

Tanzania er fortsatt blant de mest politisk stabile land i Afrika, men den pågående prosessen rundt ny grunnlov skjerper den politiske debatten. Opposisjonens fremgang er et positivt tegn for demokratiet, men kan også føre til uro i en overgangsfase. Parlamentet er en pådriver for oppfølging av korrupsjonssaker. Flere storskala korrupsjonssaker er under etterforskning, men effektiviteten i rettsapparatet er lav. Korrupsjon gis bred dekning i media. Samtidig er rettighetene knyttet til pressfrihet, forsamlingsfrihet og ytringsfrihet under press. Manglende straffefølgelse av påståtte overgrep fra statlige aktører undergraver respekten for lov og orden. Diskriminering og vold mot kvinner og barn er andre sentrale menneskerettighetsutfordringer.

Energi, naturressursforvaltning og klima/skog er sentrale sektorer for Norge i Tanzania. Næringsutvikling vektlegges i økende grad. Tanzania har et stort potensiale for kraftproduksjon

både fra fornybare og fossile kilder, men landets lave elektrifiseringsgrad og ustabile kraftforsyning er et hinder for landets økonomiske utvikling. I 2013 var ca. 18 pst. av befolkningen koblet til nettet. Myndighetenes høye elektrifiseringsmål innebærer sammensatte beslutninger og store investeringer. De siste årene har det blitt påvist store forekomster av offshore gass, og det pågår utbygging av ny gassbasert kraftproduksjon. På lengre sikt forutsetter gasskraftsatsning at det blir produksjon på offshore-feltene. Styresettutfordringer og svak kapasitet i myndighetsapparatet forsinker imidlertid fremdriften i utbygging av gassreservene. Rammevilkårene for privat næringsliv er fortsatt utfordrende. Når det gjelder miljø- og klimaspørsmål øker bevisstheten gradvis. Tanzanias hovedfokus er på tilpassingssiden, ikke minst fordi størstedelen av befolkningen har sitt levebrød knyttet til landbruket. Spørsmål om tilgang til og eierskap ifht. landområder og naturressurser er i økende grad grunnlag for konflikt.

Fokus for samarbeidet med Tanzania er kapasitet- og kompetanseutvikling i regi av Olje for Utvikling programmet, styrket skatteforvaltning, næringsutvikling innen landbrukssektoren, langvarig akademisk samarbeid, samt satsing på fornybar energi og landsbygdelektrifisering (over kap. 166, post 74). Klima- og skoginnsats støttes over Klima- og miljødepartementets kap. 1482. Godt styresett og arbeid mot korrupsjon prioriteres i all innsats.

Mål for samarbeidet med Tanzania

- Bærekraftig utvikling, med vekt på naturressursforvaltning og økt mobilisering av nasjonale ressurser
- Demokratisk utvikling, godt styresett og respekt for menneskerettigheter

Andre land

Angola

Etter fredsslutningen i 2002 har *Angola* gjort store fremskritt. Angola er Afrikas nest største oljeproducent. Oljeinntektene utgjorde 73 pst. av statens inntekter og sto for ca. 95 pst. av Angolas eksport i 2014. Landets økonomi er hardt rammet av fallet i oljeprisen. Den økonomiske veksten var på ca. 4 pst. i 2014, og IMF's prognose for 2015 er på 3,5 pst. Landet har tatt flere infrastrukturmessige løft, men oljerikdommen kommer i liten grad de aller fattigste til gode. Tilbudet på offentlige tjenester har økt, men det er fortsatt stor ulikhet i tilgangen

på økonomiske- og sosiale rettigheter for befolkningen. Den rettslige forankringen for MR i Angola er styrket gjennom grunnloven av 2010 og tilslutningen til internasjonale konvensjoner på MR-området. Politisk er Angola i en brytningstid, der landet fortsatt preges av å ha opplevd Afrikas lengste og blodigste borgerkrig. Landets ledelse gir begrenset rom for kritiske ytringer, samtidig som de er opptatt av å respektere internasjonale konvensjoner og bygge sitt internasjonale omdømme.

Petroleumssektoren gjør at Angola er Norges viktigste økonomiske partner i Afrika. Norsk bistandssamarbeid med Angola er begrenset og konsentrert om faglig samarbeid innen petroleum, menneskerettigheter, fiskeri, fornybar energi og forskning. Norge er i tillegg blant de mest aktive giverne til sivilt samfunn.

Angola mottar også støtte til sivilt samfunn og demokratiutvikling (kap. 160), til faglig samarbeid (kap. 165), fornybar energi (kap. 166) og til kvinner og likestilling (kap. 168).

Burundi

De politiske spenningene i *Burundi* økte i oppkjøringen til nasjonale valg i 2015, der president Nkurunziza ble gjenvalgt. Politisk motivert trakassering og voldshandlinger har ført til at tusenvis av burundiere har flyktet over grensen til nabolandene, og politiske og sivile rettigheter i landet er svekket. Det internasjonale samfunn har øvet et tydelig press på Nkurunziza for å gjenoppta dialogen med opposisjonen, og sikre politisk stabilitet og respekt for menneskerettighetene i landet. FNs politiske operasjon i Burundi (BNUB) ble avviklet ved årsskiftet 2014/2015, og erstattet av en langtids valgobservasjon (MENUB). Burundi er blant de ti fattigste landene i verden, og toppet Global Hunger Index i 2014. Den økonomiske veksten har ligget rundt 4 prosent de siste årene, og holder ikke tritt med høy befolkningsvekst. Utdanning har vært prioritert, blant annet med norsk støtte, og Burundi har mulighet til å nå FNs tusenårsmål om utdanning for alle innen 2015.

Eritrea

Eritrea er en ettpartistat som etter mange år med til dels selvpåført isolasjon preges av dårlig økonomisk styring, stor arbeidsløshet og omfattende nød, særlig på landsbygda. Ifølge FNs spesialrapportør utsettes deler av befolkningen for grove menneskerettighetsbrudd som utenomrettslige

henrettelser, tortur, fengsling, sekularisert vold og tvangsarbeid i form av innrulling i hæren på ubestemt tid. Manglende framtidsutsikter har ført store deler av landets befolkning på flukt. I 2014 flyktet mellom 2000- 4000 mennesker hver eneste måned. Mange finner veien gjennom til Libya og videre over Middelhavet. Isolasjonspolitikken og den vedvarende flukten fra landet legger et press på regimet. Det siste året har Eritrea tatt forsiktede skritt for å normalisere forholdet til det internasjonale samfunn og har åpne noe opp for utenlandske investeringer. Flyktnings situasjonen og den humanitære tragedien i Middelhavet er svært bekymringsfull og viser at det er behov for flere tiltak som kan redusere grunnlaget for flukt og migrasjon. Det er i den sammenheng nødvendig å styrke dialogen med myndighetene i opprinnelseslandene, inkludert med Eritrea. Norge yter noe støtte til humanitært arbeid gjennom FN og frivillige organisasjoner.

Ghana

Ghana er et relativt stabilt demokrati. Forberedelser til valget i 2016 er i gang. President Mahama spilte som formann for den vest-afrikanske samarbeidsorganisasjonen ECOWAS en sentral rolle i sub-regionen, særlig i forhold til ebolautbruddet og den politiske krisen i Burkina Faso. 2014 var et vanskelig år for Ghanas økonomi, og veksten falt til 4,2 pst. fra 7,1 pst. i 2013. Valutaen tapte 40 pst. av sin verdi og landets gjeldssituasjon ble dramatisk forverret med en gjeldsgrad på over seksti prosent. Folk flest opplevde lavere kjøpekraft. Regjeringen måtte be IMF om nytt støtteprogram, basert på Ghanas egen vekststrategi. Til tross for negativ utvikling, fastholder IMF at Ghanas økonomiske utsikter på mellomlang sikt er gode. Veksten forventes å ta seg opp når stabiliseringsprogrammet gir effekt og petroleumsproduksjonen øker fra 2016. Siden 2014 har det vært store problemer med strømforsyningen. Næringslivet sliter med strømmangel og produksjonsstans. Det har vært en rekke demonstrasjoner i de største byene, men uten tilløp til vold. Norsk næringsliv er engasjert i energisektoren, særlig petroleum, men det er også investeringer i sektorer som landbruk og eiendomsutvikling. Over kap. 150 Regionbevilgning for Afrika ytes støtte til «Ett FN» og klimatilpasning gjennom UNDP, samt Ghanas innsats mot ebola. Utviklingssamarbeidet forøvrig er konsentrert om Olje for utvikling programmet, støttet over kap. 165, post 71 Faglig samarbeid.

Kenya

Kenya er den største økonomien i Øst-Afrika. Den økonomiske veksten var på 5,2 pst. i 2014 og prognosene for 2015 og 2016 er på hhv. 5,7 og 5,5 pst. Kenya er en viktig økonomisk og politisk drivkraft i regionen og i det øst afrikanske samarbeidet (East African Community). Landet er ledende innen IT, bank og finans i regionen og er et viktig knutepunkt og transitland for nabolandene. Nairobi er vertskap for FNs tredje største hovedkontor som huser miljø- og befolkningsprogrammene UNEP og UN-Habitat. Det er økende interesse fra norsk næringsliv for Kenya og både Norfund og Innovasjon Norge har sine Øst-Afrika kontor i Nairobi. Kenya har som naboland engasjert seg i fredsforhandlingene om Sør-Sudan. Kenyas sikkerhet er utfordret på en rekke områder, blant annet fra al-Shabaab i Somalia og radikalisererte grupper inne i eget land. Den omfattende korrupsjonen er en grunnleggende utfordring for sikkerhet, demokratisering, fattigdomsbekjempelse og økonomisk vekst. Den skjøre sikkerhetssituasjonen vedvarer, demonstrert ved terrorangrepene i Lamu, Mandera og Garissa. Radikalisering er et økende problem, særlig blant befolkningen langs kysten. Det demokratiske rommet i Kenya innskrenkes, blant annet av regjeringens tiltak for å bekjempe terror. ICC-saken mot president Uhuru Kenyatta ble henlagt i desember 2014, mens saken mot visepresident William Ruto fortsetter. Matsikkerheten er svekket i nordøstlige deler av landet grunnet lite og ujevn nedbør de siste to sesongene. Kenya gir beskyttelse til om lag 570 000 flyktninger. Norsk bistand til Kenya er i hovedsak innrettet mot menneskerettigheter, demokratiltak og humanitær assistanse. I dette ligger også tiltak for forebygging av radikalisering og voldelig ekstremisme i Kenya og regionen.

Liberia

Ebolautbruddet har dominert *Liberia* sosialt, økonomisk og politisk siste år. Over 10 000 liberiere ble smittet, og halvparten av dem døde. Store ressurser ble satt inn for å bekjempe epidemien. Annen offentlig virksomhet, som helsetjenester og utdanning, stanset opp. Myndighetene står overfor en enorm utfordring for å få samfunnet i gang igjen. Senatsvalget i desember 2014 gikk fredelig for seg. Den tidligere fotballstjernen George Weah vant i Montserrado fylke over presidentens sønn Robert Sirleaf, og er en aktuell kandidat ved presidentvalget i 2017. Liberias økonomi har vokst raskt, men falt fra ca. 8 pst. i 2013 til 1 pst. i 2014.

Verdensbanken anslår en vekst i 2015 på 3 pst. Flere budsjettstøttegivere har økt rammene for å bistå regjeringen i en vanskelig periode. Korrupsjon er omfattende, og sektorene energi, infrastruktur og naturressurser mest utsatt. Myndighetene har økt helsebudsjettet for å bekjempe ebolautbruddet og kuttet i andre sektorer. Det er et dilemma i forhold til finansiering av sikkerhetssektoren og stabiliteten i landet. Viktige infrastrukturprosjekter innen energi, veibygging og gruveindustrien er forsinket. Det vil ta lang tid før landbruksproduksjonen er tilbake på pre-ebola nivå, og de økte prisene på matvarer tynger en allerede fattig befolkning. Internasjonale partnere diskuterer et massivt gjenoppbyggingsprogram. Norsk samarbeid med Liberia er konsentrert om fornybar energi, støttet over kap. 166. Noe støtte går også over kap. 160, post 70 Sivilt samfunn og demokratiutvikling og til FNs fredsbevarende operasjoner over kap. 116 Deltaking i internasjonale organisasjoner.

Madagaskar

Etter demokratiske valg i *Madagaskar* i 2013 ble ny president, Hery Rajaonarimampianina, innsatt i januar 2014, og ny regjering kom på plass i april. Etter fem år med krise ga valget håp om forsoning og konsolidering, men den politiske situasjonen er fortsatt skjør, blant annet med turbulens mellom president og nasjonalforsamling våren 2015. Den økonomiske veksten i landet har de siste årene vært sterkt redusert, og situasjonen for befolkningen innen helse og utdanning har forverret seg de siste årene. Blant annet har antall barn som starter i grunnskolen gått ned fra 96 pst. i 2006 til 69 pst. i 2012. Norsk utviklingssamarbeid med Madagaskar er konsentrert om utdanning og miljø.

Niger

Niger ligger nederst på FNs utviklingsindeks av 187 land og scorer lavt på en rekke sosiale indikatorer. Dagens demokratisk valgte ledere har styrt landet siden 2011 og har visjoner for utvikling og demokrati, med særlig satsing på å bedre landets matvaresikkerhet og en ny utdanningsplan. Landet ligger i en region preget av sykliske matvarekriser, knapphet på ressurser og konflikt. Niger får noe eksportinntekter fra uranutvinning og en begynnende oljeproduksjon. Befolkningen lever hovedsakelig av jordbruk og kvegdrift. En eksplosiv befolkningsvekst på 3,9 pst. per år spiser opp mye av den økonomiske veksten, som for 2014 var

estimert til å være på mellom 5 og 6 pst. IMF sin prognose for 2015 er på 4,6 pst og på 5,4 pst for 2016. Sikkerhetsutfordringene i regionen gjør at Nigers militære ressurser er strukket langt. Niger er bidragsyter til FN-operasjonene i Elfenbenskysten og Mali, og deltar i den regionale kampen mot Boko Haram. De økende overføringene til de militære bidrar til at det blir mindre til andre innsatsområdet som helse og skole, og gjør landet svært bistandsavhengig. Niger er dessuten vertsland for flyktninger fra nabolandene Mali og Nigeria. Norsk utviklingssamarbeid er konsentrert om utdanning, reproduktiv helse og matvaresikkerhet. Niger mottar også støtte over kap. 160 Støtte til sivilt samfunn og kap. 163 Humanitær bistand.

Nigeria

Nigeria gjennomførte valg våren 2015. Valgene ble ansett som frie og uavhengige, og Nigeria opplevde mindre vold i den forbindelse enn fryktet. Maktskiftet fra avtroppende president Goodluck Jonathan til nyvalgte Muhammadu Buhari, tidligere militær statsleder og general, gikk fredelig for seg. Utfordringene er likevel mange. Boko Harams terror og vold fortsetter å skape frykt og ødeleggelse. Flere tusen mennesker er drept eller tatt til fange, og nær to millioner mennesker er drevet på flukt. Boko Harams terror har i økende grad også rammet naboland som Niger, Tsjad og Kamerun, og det arbeides med å få på plass en regional styrke for å bekjempe terroristgruppen. President Buhari har satt kampen mot Boko Haram høyt på sin agenda, og har gitt samarbeid med nabolandene om dette økt prioritet. Korrupsjon er utbredt, bl.a. i politi og sikkerhetsstyrker. Rettsvesenet er svakt. Det er et stort gap mellom de 60 pst. fattige og en liten, rik elite. 40 pst. av barn i alderen 6-11 år går ikke på skole. 5,5 millioner av de 58 millioner barn i verden som ikke går på skole, bor i Nigeria. Menneskerettighetene er under press i Nigeria, men landet har stor grad av ytrings- og pressefrihet. Som Afrikas største økonomi og største oljeproducent, har Nigeria hatt en stabil økonomisk vekst de siste årene, men skapt få nye arbeidsplasser. Fallende oljepriser gjør at veksten forventes å gå ned til 5,5 pst. i 2015 (Verdensbanken). Nigerias sentralbank innførte pga. fallende oljeinntekter i juli 2015 restriksjoner på kjøp av utenlandsk valuta, noe som fikk konsekvenser for kjøp av en rekke importprodukter, inkludert fisk fra Norge. Norges begrensede bilaterale utviklingssamarbeid med Nigeria omfatter støtte til trygge skoler og fredsbyggende tiltak i det nordlige Nigeria, ansvarlig styresett, kamp

mot korrupsjon, samt støtte til mødre- og småbarns helse – omtalt under kap. 169.

Sudan

Sudan er preget av fortsatte, væpnede interne konflikter, alvorlig og dels forverret humanitær situasjon, politisk undertrykking og ustabilitet og en vanskelig situasjon for sivilsamfunn og menneskerettighetene. Arbeidet med å få på plass en reell nasjonal dialog og forhandlinger mellom myndighetene og opposisjonen preget 2014, men har så langt ikke gitt resultater.

Det er utbredt fattigdom, landet er nr. 166 av 187 på UNDPs Human Development Index (2014). 6 millioner mennesker trenger daglig humanitær hjelp. Arbeidsforholdene er svært krevende, og FN-systemet og eksterne givere sliter med å oppnå resultater av bistand og humanitær innsats.

Landet har store økonomiske utfordringer etter at Sør-Sudan ble skilt ut som selvstendig stat i 2011 og Sudan mistet en vesentlig del av sine oljeressurser og -inntekter. Økonomien er oljedrevet og eksporten av andre produkter er begrenset. Det er innført sparetiltak og innstramminger, men uten realøkonomisk vekst og investeringer vil problemene vedvare. Sudan har en langsiktig ubetjent gjeld på nær USD 48 mrd. Sudan forsøker å innlede dialog med kreditorer om dette sammen med Sør-Sudan og den Afrikanske Unions høynivåpanel (AUHIP), i tråd med Addisavtalene fra 2012.

Om lag halvparten av norsk støtte til Sudan er humanitær hjelp til områder preget av konflikt, særlig Sør-Kordofan, Blånilen og Darfur. De viktigste kanalene er FN-systemet og et utvalg norske og internasjonale organisasjoner som Kirkens Nødhjelp og Røde Kors. Av langsiktig bistand støttes Olje for Utvikling, samarbeid med universitetet i Khartoum og et fiskeriprojekt i Rødehavet over kap. 150.

Sør-Afrika

Sør-Afrika markerte 20 år som demokrati i 2014. Selv om demokratiet i landet er velutviklet og stabilt, preges det politiske bildet i Sør-Afrika fortsatt av kontraster. Mens mange har blitt løftet ut av fattigdom og middelklassen vokser, øker de sosiale og økonomiske ulikhetene. Arbeidsledigheten er på 25 pst. Den økonomiske veksten var på 1,5 pst. i 2014 og prognosene for 2015 og 2016 er på hhv 2,2 og 3,0 pst. Økende utilfredshet med forhold tilknyttet arbeidsledighet og manglende økono-

niske muligheter, fikk våren 2015 et alvorlig uttrykk i xenofobi og voldelige angrep rettet mot arbeidsimmigranter i landet. Arbeidsledigheten og økonomisk stagnasjon er en reel utfordring og en potensiell destabiliserende faktor. Ustabil strømforsyning kan få negative følger for økonomien og utenlandske investeringer. Det satses på fornybar energi med en ambisjon om å dekke 10 pst av landets energibehov innen 3-4 år. *African National Congress (ANC)*, som fortsatt sitter med regjeringmakten etter valget i mai 2014, har erklært økt sysselsetting og økte investeringer som sine viktigste prioritering. Sør-Afrika er en regional stormakt og har en aktiv holdning til en rekke konfliktsituasjoner i Afrika. Norges samarbeid med Sør-Afrika domineres i dag av politisk dialog om globale og regionale spørsmål, inkludert fred- og konfliktløsning, klima og miljø. Støtte til utvalgte aktører innenfor disse områdene støtter opp om denne brede dialogen. Mekanis- men for politiske konsultasjoner som ble etablert i november 2013 har gitt ny tyngde til det bilaterale forholdet.

Uganda

Valgforberedelser er i gang i *Uganda*, hvor nasjonale valg skal avholdes i februar 2016. Lite tyder på reell demokratisk utvikling i landet. Lovgivning og myndighetskontroll legger begrensninger på ytrings-, organisasjons- og forsamlingsfriheten. Den folkelige støtten til presidenten og regjeringspartiet National Resistance Movement (NRM) er fortsatt bred, særlig på landsbygda. Ugandas økonomi styrker seg, og veksten var i 2014 på 4,5 pst. Men høy befolkningsvekst gjør at det ikke skapes nok arbeidsplasser, og store deler av befolkningen får ikke ta del i veksten. Utviklingssamarbeidet er konsentrert om Olje for utvikling, fornybar energi og offentlig finansforvaltning. Menneskerettigheter og næringsfremme er også sentralt i Norges engasjement i landet.

Zambia

Zambia holdt nyvalg i januar 2015, etter president Michael Sata død. Edgar Lungu fra samme parti, Patriotic Front, vant valget med knapp seier. Valget gikk i stor grad fredelig for seg, men aktualiserte politiske motsetninger. Den økonomiske veksten falt til under 6 pst. i 2014, bl.a. som følge av lavere priser på Zambias største eksportvare – kobber. Arbeidet med reformer innen offentlig finansforvaltning fortsetter, og et utkast til ny grunnlov legger opp til å styrke demokratiet og

menneskerettighetene i Zambia. Norsk utviklings-samarbeid fokuserer på styrket finans- og skatteforvaltning, samt å styrke kvinners situasjon og likestilling. Satsingen på klimasmart landbruk vil bli faset ut parallelt med at det jobbes for å identifisere andre finansieringskilder.

I *Zimbabwe* ble President Mugabe høsten 2014 gjenvalgt som partileder, og presidentkandidat til valget i 2018. Opposisjonen er splittet. Det er så langt få tegn til at landets økonomiske problemer vil løses på kort sikt. Fravær av investorsikkerhet fordriver lokale og utenlandske investeringer. Forventet økonomisk vekst for 2015 er 3 pst. Ny grunnlov er på plass, men gjennomføringen går sakte. Utbredt fattigdom gjør at kun en liten del av befolkningen får grunnleggende sosiale behov dekket. Bortføring av menneskerettighetsaktivister og irregulære landovertagelser bekymrer. Norges begrensede utviklingssamarbeid er konsentrert om demokrati, godt styresett og menneskerettigheter. Siden 2002 har Norge ikke hatt stat-til-stat-utviklingssamarbeid med *Zimbabwe*. All støtte kanaliseres via sivilt samfunn og multilaterale organisasjoner.

Mål

- Inkluderende økonomisk vekst og næringsutvikling, herunder infrastruktur, utdanning og jobbskaping.
- Bærekraftig forvaltning av naturressurser,

- Demokrati, godt styresett og menneskerettigheter, herunder respekt for kvinners rettigheter og kvinners deltakelse i beslutningsorgan og næringsliv.
- Forebygging av konflikter, tilrettelegging for fredelig sameksistens og bekjempelse av voldelig ekstremisme og organisert kriminalitet.
- Bedrede levebetingelser som gjør det attraktivt å bli boende i Afrika og reduserer grunnlaget for irregulær migrasjon.
- Afrikas omforente strategier for å møte kontinentets utfordringer knyttet til økonomisk vekst, demokrati og styresett, samt fred og sikkerhet.

Det vises også til mål for samarbeidet med det enkelte fokusland.

Rapport 2014

De viktigste sektorene for norsk bistand over regionbevilgningen for Afrika var i 2014 jordbruk, skogbruk og fiske (21 pst av posten), myndigheter og sivilt samfunn (23 pst), helse (10 pst), humanitær bistand (9 pst) og utdanning (8 pst).

Norsk støtte til fokuslandene kommer fra ulike poster i budsjettet, slik som det fremgår av tabellen nedenfor. I rapporteringen under denne posten vil det bare rapporteres på prosjekter som er finansiert over regionbevilgningen for Afrika. Rapportering på øvrige midler finnes under rapporteringen på de aktuelle postene.

Tabell 11.2 Norsk støtte til fokuslandene i Afrika i 2014

Land	(i mill. kroner)						
	Regionbev. 150.78	Sivilt samfunn 160.70	Gap. Bev 162.70	Nødhjelp 163.70/71	Fornybar energi 166.74	Andre poster	Totalt
Etiopia	126,0	59,5	0	39,3	30,1	123,6	378,5
Malawi	393,0	47,3		0	0	91,6	531,9
Mali	52,5	29,0	0	0	35,5	8,8	125,8
Mosambik	259,8	28,1	0	13,7	43,2	31,0	375,8
Tanzania	219,0	35,8	0	0,4	70,7	155,8	481,7
Somalia	163,3	32,8	27,9	128,7	10,0	36,1	398,8
Sør-Sudan	203,1	48,9	55,0	263,1	0	36,6	606,7

Flere detaljer fremgår av Figur 2.1 i vedlegg 2

Matsikkerhet og bærekraftig utvikling

Norsk støtte har bidratt til et klimatilpasningsprogram i *Angola* i regi av Kirkens Nødhjelps (KN) partnere. Programmet har bidratt til å adressere klimaendringer på en mer strategisk måte, bl.a. gjennom å gi opplæring i alternative jordbruksmetoder og mindre vannkrevende avlinger.

Norges støtte til *Etiopias* arealforvaltningsprogram har bidratt til å øke produktiviteten i landbruket med opptil 40 pst., og i noen tilfeller opptil 80 pst. I tillegg til økte avlinger bidrar programmet til å skape nye arbeidsplasser, økt matsikkerhet, forbedret ernæringsstatus, styrket tilpasningsevne til lokale klimaendringer og rehabilitering av tidligere degraderte arealer. Programets landmåling og sertifisering av brukerrettigheter har spesielt aktivert kvinner, og bedret deres stilling og rolle som ansvarlig for husholdningen. Studier viser at landsertifiseringsprogrammene har redusert antall rettssaker for å løse grensekonflikter, redusert skilsmisseratene og gitt økt opplevelse av eierskap for både menn og kvinner, som igjen har bidratt til å øke investeringene i produksjonssystemene betraktelig.

Et universitetssamarbeid mellom Hawassa og Mekelle i Etiopia og Universitetet for miljø- og biovitenskap i Norge har sikret mange kandidater en utdanning i landbruks- og naturressursforvaltning. Denne avtalen ble i 2015 videreført frem til 2018.

For å hjelpe *Ghana* med tilpasning til de globale klimaendringene, har Norge finansiert utviklingen av et varslingsystem for tørke og flom gjennom UNDP i samarbeid med den lokale organisasjonen NADMO.

I *Malawi* har Norge gjennom deltagelse i sektorprogram for landbruk bidratt til styrket samordning og dialog med myndighetene, og fremgang i myndighetenes strategiarbeid. Norge har også støttet et NGO-ledet pilotprosjekt for å effektivisere myndighetenes subsidieprogram og involvere privat sektor, gjennom et innovativt tiltak med elektroniske kuponger for innsatsvarer. I 2014 bidro Norge til å redusere mat-usikkerhet gjennom kontantutbetalinger til sårbare husholdninger, i regi av en gruppe sivilsamfunnsorganisasjoner. Nær 60 000 personer har nå mottatt minst én elektronisk overføring til mobiltelefon, og har dermed råd til å spise to eller flere måltider hver dag. Gjennom norsk støtte drev 51 200 bønder med ulike former for klimasmart landbruk. I overkant av 600 bønder fikk i 2014 opplæring for å øke verdien av avlingene sine, og nær 80 forretningsplaner ble utarbeidet. Flere kooperativer rappor-

terte at de var i stand til å oppnå dobbel pris som følge av en styrket forhandlingsposisjon. Med de økte inntektene kunne de investere i skolepenger til barna og mer solide hus. For å styrke Malawis innsats mot klimatrusler har blant annet 5,8 millioner trær blitt plantet.

I *Mali* bidrar Norge til matsikkerhet og et mer klimarobust landbruk gjennom samarbeid mellom Noragric (UMB) og Institut d'économie rurale (IER) samt støtte til utnyttelse av vannressursene i landbruksområdet Lac Faguibine utenfor Timbuktu. Forskningssamarbeidet har bidratt til effektivisering av landbruket for 50 000 bønder som har fått tilgang til bedre utstyr og kunnskap som bedrer matproduksjonen. Ved å reetablere det tradisjonelle kanalsystemet ved innsjøen Lac Faguibine har Norge bidratt til å sikre vanntilførselen og øke matproduksjonen for nærmere 150 000 personer i området. Prosjektet har bidratt til sysselsetting og dermed hatt en konfliktdempende effekt. Gjennom støtte til Kirkens Nødhjelps program i *Nord-Mali* har Norge bidratt til å sikre tilgangen til mat og drikkevann for titusener av personer i Gao-, Kidal- og Timbuktu-regionen.

I *Mosambik* har prøveprosjekter med klimasmart jordbruk i regi av bl.a. Norsk Folkehjelp og Cooperative League of the USA hatt god progresjon i 2014. Prosjektene har fått tydelig frem hvordan alternative metoder kan gi økt produksjon for småskalabønder. Kvinneandelen er høy, nærmere 50 prosent. Utfordringen er graden av tilpasning og nødvendig oppfølging; det tar tid å erstatte innarbeidede tradisjonelle jordbruksmetoder med bevaringsjordbruk. Innenfor fiskerisektoren er overbeskatning en utfordring, og med norsk støtte er fiskerimyndighetenes kapasitet til å overvåke fisket styrket. Støtten til fiskeoppsyn er faset ut i 2014, og prioritet vil fremover gis akvakultur, noe som er i tråd med Mosambiks egen langtidspan for fiskerisektoren.

Norsk støtte til UNDPs landprogram i *Nigeria* har bidratt til at unge ofre for voldelig konflikt, kristne og muslimer, flere kvinner enn menn i det sentrale Nigeria, har fått yrkesopplæring, utstyr til å starte egne småbedrifter og opplæring i fredelig sameksistens. 8900 hushold i to konfliktrammede stater i nord-øst fikk såkorn og mel gjennom FNs landbruksorganisasjon, FAO.

I *Tanzania* støtter Norge vern av skogen i et unikt fjellområde med mange endemiske arter. Gjennom bedret matsikkerhet og inntekter blir lokalbefolkningen mindre avhengig av skogens ressurser. I 2014 har 900 husholdninger i området fått støtte til husdyrhold og derved bedre tilgang til proteiner. Over 5000 mennesker har økt sine

inntekter gjennom opplæring i blant annet fiskeoppdrett, birøkt og solsikkeproduksjon. Den sørlige landbrukskorridor (*Southern Agricultural Growth Corridor, SAGCOT*) er et initiativ i regi av tanzanianske myndigheter, utviklingspartnere og privat sektor. Norge bidrar til finansieringen av SAGCOTs sekretariat, som adresserer vedvarende markedssvikt og arbeider for å fremme investering i bærekraftige verdikjeder, som også skal komme småbønder til gode. Støtte til et landbruksrelatert forskningsprogram ved Sokoine landbruksuniversitet (SUA), i samarbeid med Norges Miljø- og Biovitenskapelige Universitet, bidrar til utdanning av 30 masterstudenter og 5 PhD-studenter. Om lag halvparten av disse er kvinner. I tillegg er det etablert 77 opplæringsprogrammer for småbønder på lokalt nivå. Norge har et omfattende samarbeid med Tanzania på klima- og skogsiden. Rapportering på denne innsatsen finnes i Klima- og miljødepartementets proposisjon.

I *Uganda* har programmet *Sawlog Production Grant Scheme*, som er rettet mot private skogeiere, så langt ført til at totalt 6185 hektar skog er plantet og 179 deltakere har gjennomført omfattende opplæring. I tillegg er det gitt støtte til 54 kommersielle planteskoler og 14 skogentreprenører er sertifisert. Støtten til *Uganda Tree Grower Association* (UTGA) har ført til sterkere ivaretagelse av kommersielle skogeieres interesser overfor lokale og sentrale myndigheter, samt utvikling av verdikjeden innen skogdrift ved at 172 tonn trevirke er solgt gjennom UTGA.

I *Sør-Afrika* har støtte til samarbeid mellom sørafrikanske og norske forskningsmyndigheter resultert i igangsettelsen av 19 felles forskningsprosjekter innen miljø, fornybar energi og klima.

I *Zambia* har den norske støtten til bevaringsjordbruk og matsikkerhet blant annet bidratt til at antall bønder som driver klimasmart landbruk økte fra 160 000 til 180 000 i løpet av 2014¹¹. Bøndene får bedre matsikkerhet og økte inntekter. Også det offentlige programmet Expanded Food Security Pack gir småbønder opplæring i klimasmart jordbruk, og 9000 bønder fikk i 2014 støtte til å dyrke alternative matvarer i tillegg til mais. Community Markets for Conservation (COMACO) arbeider rundt nasjonalparken i Luangwa-dalen, hvor tilgang til bærekraftig jordbruk og annen virksomhet benyttes som tiltak for å redusere krypskyting og bevare naturressursene. Medvirkende bønder økte fra 77 000 i 2013 til 107 000 i 2014.

Rettferdig fordeling

I *Tanzania* har Norge gjennom Olje for Utvikling-programmet (OfU) bidratt til utarbeidelse av en nasjonal strategi for petroleum. Kapasitetsutvikling har bidratt til styrket sektorkompetanse i nasjonale forvaltningsorgan og blant sivilsamfunnsaktører, religiøse ledere og parlamentarikere. OfU er etterspurt på toppnivå i Tanzania, men gjennomføring av programmet hemmes av svak kapasitet og manglende oppfølging på institusjonsnivå. Økt skatteinntjening har høy prioritet i Tanzania, med en positiv trend også i 2014. Norsk støtte til reform av skattepolitikken har bidratt til utarbeidelse av to sentrale lover vedtatt i parlamentet.

Demokrati, menneskerettigheter og godt styresett

Støtten gikk til et bredt spekter av formål som styrking av politiske og sivile menneskerettigheter, demokratisering, valg, forsoning, rettsstatsprinsipper, offentlig finansforvaltning, anti-korrupsjon og styrket riksrevisjon. Mye av støtten ble kanalisert gjennom sivil samfunn.

Støtten til forskningsinstitusjonen Centro de Estudos e Investigação Científica (CEIC) ved det katolske universitetet i *Angola* har bidratt til å gi ut publikasjoner om henholdsvis økonomiske, sosiale og energipolitiske forhold og til å skape debatt om temaene. Gjennom Kirkens Nødhjelp ble støtte til sivil samfunn i *Angola* videreført, både til trosbaserte og ikke-trosbaserte aktører. Støtten bidro bl.a. til økt bevissthet om menneskerettigheter og styrking av kirkelige nettverk (Council of Churches of Angola – CICA).

I *Etiopia* fortsatte Norges samarbeid med Senter for Menneskerettigheter ved Addis Ababa Universitetet. Formålet med arbeidet er å fremme fri rettshjelp for fattige mennesker, med særlig fokus på kvinner. Prosjektet har blant annet bidratt til å etablere flere fri rettshjelp-sentere i og rundt Addis Abeba. I tillegg er det inngått samarbeidsavtaler med domstoler av første instans, for å kunne bistå fattige personer som står foran en rettsak eller annen tvist. Advokatassistenter har blitt trent og anvist, og et samarbeidsprosjekt med flere andre etiopiske organisasjoner har skaffet rettshjelp til over 3000 barn og kvinner som har søkt juridisk hjelp.

I *Etiopia* støtter Norge også Civil Societies Support Programme (CSSP) – en felles finansieringsordning etablert sammen med andre givere. CSSP formidler støtte til over 500 etiopiske sivilsamfunnsorganisasjoner, med fokus på marginali-

¹¹ Program drevet av Conservation Farming Unit

serte grupper i distriktene. En gjennomgang av resultater i 2014 viser at CSSP har hatt god fremgang, som inkluderer økt effekt av utdanningsstøtte for unge pastorale kvinner i Borana-regionen, økonomisk aktivitet for kvinner i Assosa og avfallshåndtering i Hawassa.

I *Kenya* støtter Norge den fremtredende organisasjonen Kenya Human Rights Commission, som i 2014 blant annet spilte en lederrolle i å fremme menneskerettighetenes plass i det kenyanske samfunn overfor lovforslag om begrensning av frivillige organisasjoners virksomhet og nye sikkerhetslover. Støtte til National Democratic Institute og Oslosenteret for fred og menneskerettigheter har bidratt til å styrke de politiske partienes kapasitet. UNDP har med norsk støtte bygget kapasiteten til politiske ledere i tre fylker, som et ledd i desentraliseringsprosessen i Kenya.

I *Malawi* støttet Norge i 2014 gjennomføring av valget via FN. Valget ble anerkjent av internasjonale valgobservatører, men det ble påpekt en del svakheter ved avviklingen av valget. Myndighetenes arbeid med menneskerettighetsrapport vedrørende konvensjonen for personer med funksjonshemninger er igangsatt med støtte fra Norge. Norsk støtte til rettighetsorganisasjoner har i 2014 blant annet bidratt til at 511 varetektsfanger fikk prøvd sin sak for retten, og at boforhold og matsituasjonen i fengslene er noe bedret. Gjennom FNs demokratiprogram støttet Norge en kampanje mot barnearbeid, som bidro til at 2467 barn, derav 1104 jenter, kunne komme tilbake til skolen.

Uavhengige rådgivningstjenester til ofre for rettighetsbrudd registrerte 2249 saker, hvorav 1292 saker ble løst. Norge har bidratt med kompetansefremmende støtte til det nasjonale antikorrupsjonsbyrået og politiet, som har ført til fremdrift i etterforskningen av saker relatert til en større korrupsjonsskandale, den såkalte «Cashgate». Samarbeidet mellom Statistisk sentralbyrå og det malawiske statistikkkontoret har bidratt til å styrke statistikkgrunnlaget for Malawis tusenårs-målrappoter og offentlig planarbeid. Det malawiske statistikkkontoret ble i 2014, for første gang, rangert som nummer én i det sørlige Afrika på Verdensbankens indeks for statistisk kapasitet.

Gjennom FNs utviklingsprogram (UNDPs) landprogram i *Nigeria* bidro Norge til økte ferdigheter blant innbyggerne i fredelig konfliktløsning, økt kunnskap om menneskerettigheter og ansvarlig styresett, inkludert profesjonalisering av offentlige anskaffelser. Den norske støtten til sivilt samfunn i Delta-området har ført til bedre lovgivning og økt kunnskap blant befolkningen om

offentlig pengebruk, transparens og anbudsregler.

På *Madagaskar* har Norge i 2014 bidratt med støtte til en paraplyorganisasjon for det gassiske sivile samfunn innen miljøsektoren, Alliance Voahary Gasy (AVG). Paraplyen samler rundt 30 miljøorganisasjoner over hele øya, og er et effektivt talerør for godt styresett innen naturressurser, og har blitt en betydelig aktør innen miljø under perioden med politisk krise. AVG kan vise til resultater i økt bevissthet i forhold til miljøspørsmål i det sivile samfunnet på regionalt og lokalt nivå. De har fremmet møteplasser for utveksling av informasjon og økt åpenhet fra myndigheter og private aktører rundt miljøspørsmål.

Gjennom UNDP støttet Norge *Malis* myndigheters bestrebelser med å få på plass demokratiske institusjoner, motvirke konflikt og bidra til stabilitet i en post-konflikt situasjon. I Mali har Norges støtte til bevaring av kulturarv bidratt til å redde gamle, unike manuskripter som ble oppbevart i Timbuktu fra å havne i opprørernes hender og bli ødelagt.

Mosambik har de siste årene oppnådd en rekke forbedringer innen kvaliteten på offentlig finansforvaltning. Reformprogrammet SISTAFE har vært sentralt i denne sammenheng. Forbedringer er oppnådd knyttet til styring av inntekter, ekstern bistand, betalingsoperasjoner og utbetalinger av lønn, innkjøp og ekstern revisjon. Mosambik viser også klare forbedringer når det gjelder åpenhet og innsyn i offentlig finansforvaltning. Den norskstøttede institusjonen Centre for Public Integrity har spilt en viktig rolle i å overvåke, undersøke og synliggjøre korrupsjonssaker. Gjennom Olje for utvikling-samarbeidet med Mosambik har Norge bistått det nasjonale petroleumsinstituttet med en revidert petroleumslov, som ble vedtatt i 2014. Norge bidro også til lovarbeidet som ligger til grunn for avtaler med to internasjonale oljeselskaper om gassutvinning.

I *Somalia* har Norge bidratt til kapasitetsbygging av politiske institusjoner gjennom samarbeid med organisasjoner som Oslo-senteret, CDI, National Democratic Institute, Interpeace og gjennom UNDPs styresettsprogram. Offentlig finansforvaltning er styrket gjennom arbeidet med Special Financing Facility (SFF) og samarbeidet med Verdensbanken. Finansieringsmekanismen SFF har vært en midlertidig kanal for direkte finansiering til myndighetene som ga myndighetene mulighet til å betale lønn til de statsansatte og å gjennomføre utviklingstiltak som kommer befolkningen til gode, og som bidrar til større legitimitet for regjeringen. Fondet bidrar til å styrke statsadministra-

sjonen og offentlig finansforvaltning og ble inkorporert i Verdensbankens fond for Somalia fra juli 2014.

Norge har også bidratt til styrking av maritim sikkerhet, herunder styrking av regionalt samarbeid om overføring av dømte sjørøvere fra Seychellene til fengsler i Somalia. Norge har støttet somaliske myndigheters arbeid med å få på plass relevante kommisjoner, herunder en MR-kommisjon samt støttet opprettelsen av et UN Women-kontor i Somalia.

Sikkerhetssituasjonen, lav kapasitet på myndighetssiden og omfattende korrupsjon utgjør vanskelige rammebetingelser for alle utviklingspartnere i Somalia. Verdensbanken er i hovedsak en kompetent og effektiv partner, men har utfordringer i forhold til tilstedeværelse i Mogadishu og dermed dialogen med somaliske myndigheter. FN/UNDP har en sterkere tilstedeværelse i Mogadishu, men kan forbedre koordineringen/informasjonsutvekslingen med sine partnere.

I *Sudan* har Norge i 2014 i tråd med de strategiske målene fulgt sentrale politiske prosesser (nasjonal dialog, forhandlinger med opprørsbevegelsene) for å fremme demokratisk utvikling samt respekt for menneskerettighetene og styrket sivilsamfunn. Norge har oppfordret myndighetene til å bidra til felles internasjonal løsning av konflikten i Sør-Sudan samt iverksette det bilaterale avtaleverket Sudan – Sør-Sudan fra september 2012.

I 2014 ble prosjektvirksomheten i *Sør-Sudan*, især utenfor Juba, sterkt redusert på grunn av den pågående krisen, og mange prosjekter med godt styresett, forsoning og menneskerettigheter stoppet opp. Som følge av konflikten ble hele 75 prosent av den langsiktige bistanden omfordelt til mer kortsiktige tiltak. Ingen nye prosjekter ble igangsatt, men en viss virksomhet ble opprettholdt i områder som ikke direkte har vært berørt av konflikten. Norge har aktivt støttet fredsforhandlingene i Addis Abeba og støttet deltakelse av opposisjonspartier og det sivile samfunn gjennom støtte til IGADs forhandlingssekretariat.

Det humanitære arbeidet stod sentralt i *Sør-Sudan* i 2014. Gjennom etablerte nettverk bidro Norge til prioritering og mobilisering av humanitære midler. Samlet var dette et betydelig bidrag til bedret humanitær situasjon for de 1,8 millioner menneskene på flukt og medvirket til at en unngikk hungersnød.

I *Sør-Sudan* ble Olje for Utvikling videreført på begrenset nivå, da det ikke var mulig å ha langtidsekspertene inne som følge av sikkerhetssituasjonen og reiseråd. Mye av kurs- og opplæringsvirksomheten ble gjennomført i nabolandene,

med gode resultater. Endelig godkjenning og iverksettelse av lovverk trekker ut i tid.

Statistisk Sentralbyrå (SSB) har fortsatt arbeidet med å styrke makroøkonomisk kapasitet i det stedlige finansdepartement i *Sør-Sudan*. Kapasitetsbygging, inklusive opplæring i modellbruk og makroøkonomiske analyser for nasjonalbudsjettet har stått i fokus.

Det var framdrift i planarbeidet for vannkraftverket Fula Rapids, men lite penger ble utbetalt i 2014 på grunn av sikkerhetssituasjonen og fordi sørsudanske myndigheter ikke bidro med sin egenandel. Norges vassdrag- og energidirektorat (NVE) inngikk samarbeidsavtale med elektrisitetsdepartementet i *Sør-Sudan*. Med norsk støtte ble det nye energieffektive kontorbygget til elektrisitetsdepartementet ferdigstilt.

Skogprosjektets fase II ble ikke iverksatt, men en begrenset støtte ble gitt for å sikre forsvarlig lagring av og tilgang til data, og resultatet fra første fase.

Støtten til universitetene i Cape Town og Pretorias kurs for dommere og jurister om godt styresett og menneskerettigheter har hevet kvaliteten på rettsaker innenfor disse områdene.

I *Tanzania* gir Norge kjernestøtte til to av de mest sentrale menneskerettighetsorganisasjonene, som står bak den årlige rapporten om status for menneskerettighetene. Disse gav til sammen fri rettshjelp til 20 523 personer i 2014. Med utgangspunkt i rettshjelp-arbeidet driver organisasjonene også kampanjevirkosomhet for endring av lover og praksis, for eksempel mot tidlig ekteskap og overgrep mot personer med albinisme. En av MR-organisasjonene har testet en ny SMS-basert metodologi for valgobservasjon under lokalvalget og rapportene var dermed mye raskere tilgjengelig enn tidligere år. Norge støtter også Tanzanias uavhengige medieråd, som har bidratt til å styrke mediedebatten i Tanzania.

I *Uganda* bidro Norge gjennom flergiverfondet *Democratic Governance Facility* (DGF) til at over 80 sivilsamfunnorganisasjoner og offentlige institusjoner fikk støtte til arbeid for demokrati og menneskerettigheter. DGF bidro bl.a. til at 80 000 ugandere fikk juridisk bistand, og til at kvinnetilværelsen i lokaldemokratiet ble styrket. Gjennom samarbeidet med FNs høykommisær for menneskerettigheter (OHCHR) i Uganda bidro Norge til opplæring av nasjonale og lokale myndigheter, som igjen har ført til at utkast til en ny nasjonal utviklingsplan har et tydeligere menneskerettighetsperspektiv. Sammen med andre givere støtter Norge programmet for offentlig økonomistyring og ansvarlig finansforvaltning (FINMAP) i

Uganda. Årsrapporten for 2013/14 viser god fremgang når det gjelder å styrke kapasiteten i forhold til regnskap, revisjon, offentlige anskaffelser og IT-systemer, noe som igjen har bidratt til å bedre budsjettprosessene og styrke den makro-økonomiske styringen. En ny lov om offentlig finansforvaltning er lagt frem. Gjennom Olje for utviklingssamarbeidet fortsatte arbeidet med å utvikle lov- og regelverk for petroleumssektoren med vekt på åpenhet og ansvarlighet. Bl.a. er en nasjonal plan for lokalt innhold ferdigstilt, og en plan for oppfølging av konsekvensutredningen for miljø er også utarbeidet.

I *Zambia* har norsk bistand til Office of the Auditor General (OAG) i kombinasjon med faglig støtte fra den norske Riksrevisjonen, bidratt til styrket kapasitet på forvaltningsrevisjoner. OAGs ansatte bidrar nå selv til internasjonal kapasitetsbygging bl.a. gjennom den afrikanske samarbeidsorganisasjonen for riksrevisjoner (AFROSAI). OAGs årsrapport viste en nedgang i misbruk av offentlige midler, som særlig gjaldt rapporterte problemer knyttet til offentlige innkjøp og udokumenterte utgifter. Den norske støtten til Zambia Revenue Authority (ZRA), som inkluderer faglig støtte fra det norske Skattedirektoratet, omfattet i 2014 skatterevisjon av 16 gruveselskaper som stod for 73 prosent av inntektene fra gruvesektoren. Dette førte til at ytterligere 160 mill. kroner ble etterlignet og innbetalt. Den norske støtten til Transparency International (TI) i Zambia har bl.a. bidratt til at TI i samarbeid med rettsvesenet har lansert en håndbok for å bekjempe korrupsjon og fremme åpenhet i lokale domstoler. Innsats for åpenhet og integritet i offentlig helsetjeneste har ført til økt kunnskap i befolkningen om retten til helsetjenester, samt dialog mellom brukere og tjenesteleverandører om tilbud og kvalitet.

I *Zimbabwe* bidro Norge i 2014 til etablering av den nyetablerte nasjonale MR-kommisjonens kontorer i Harare og Bulawayo. Norge støttet også den pågående prosessen for oppfølging av FNs menneskerettighetsråds landgjennomgang av Zimbabwe, både den offentlige og gjennom sivilsamfunn. Statusrapport fremlagt i oktober 2014 viste at 29 anbefalinger var gjennomført fullt ut, 63 delvis og 59 var ikke gjennomført. Norsk støtte, inkludert norsk valgkspertise, bidro til kapasitetsbygging av Zimbabwes valgkommissjon, og kommisjonens arbeid med oppbygging av stemmeregister i tråd med ny grunnlov. Norge bidro også gjennom lokal NGO til velgeropplæring og observasjon ved tilleggsvalg. Støtte til sentrale menneskerettighetsorganisasjoner i Zimbabwe førte til økt tilgang til rettsvesenet, og til rettshjelp

og beskyttelse for lokalsamfunn og menneskerettsforsvarere. Norsk mediastøtte kanalisert til 10 uavhengige partnere bidro til kapasitetsbygging i media. Som resultat kunne blant annet uavhengige radiostasjoner i Sør-Afrika sende programmer som dekket landsbygda i Zimbabwe, som et reelt alternativ til det statseide medieselskapet. 35 000 kopier av den nye grunnloven ble utdelt og diskutert i marginaliserte områder. Gjennom dialog med myndighetene om «den norske modellen» og norske erfaringer med ressursforvaltning, arbeidet Norge for å fremme større åpenhet omkring naturressursforvaltning, som bidrag til bedre styresett og økonomisk utvikling.

Likestilling og kvinners og barns rettigheter

Norsk støtte gikk hovedsakelig til bekjempelse av vold mot kvinner og barn og til å styrke kvinners deltakelse i politikk og samfunnsliv. Dette er arbeid som krever langsiktig innsats og hvor holdningsendringer er viktig.

Gjennom Kirken Nødhjelps (KN) partnere i *Angola* har Norge bidratt til at kirkesamfunnene i dag er mer engasjert i spørsmål relatert til kjønnsbasert vold.

I *Etiopia* støtter Norge innsatsen for å bekjempe kvinnelig kjønnslemlestelse (FGM) gjennom et prosjekt i regi av Redd Barna og Kirkens Nødhjelp. Resultater fra 2014 viser at programmet har hatt en positiv effekt på holdningen til kjønnslemlestelse i lokalsamfunn, ved at stadig flere tar avstand fra praksisen. Programmet tilbyr også tidligere omskjærere muligheten til å starte med alternative inntektsbringende aktiviteter. Gjennom rapporteringsmekanismer etablert i lokalsamfunnene hvor prosjektet gjennomføres, ble det i 2014 rapportert 192 tilfeller av kjønnslemlestelse og andre skadelige praksiser, hvorav det i 116 tilfeller endte med at gjerningsmennene ble straffet. I 2014 har kjønnslemlestelse vært høyt på agendaen for religiøse ledere i Etiopia, og Etiopias departement for kvinner, barn og ungdom har befestet målsetningen om å utrydde praksisen innen 2025.

I *Etiopia* er Norge én av flere givere til *Joint Program on Gender Equality and Women's Empowerment*, implementert av FN. I 2014 ble det gjennomført kapasitetsbygging innen grunnleggende næringslivsferdigheter for 60 eksperter plukket ut fra offentlige kontorer for små bedrifter og for kvinner, barn og unge i Oromia-regionen. I tillegg ble over 3400 kvinner på ulike måter støttet for å styrke koblingen mellom produsent og marked. I 2014 bidro programmet også til økte muligheter

for kvinner og jenter innen utdanning, ledelse og beslutningsprosesser, gjennom økonomisk støtte til åtte universiteter, for å forbedre kvinnes akademiske prestasjoner. Rundt 200 økonomisk vanskeligstilte jenter har dratt nytte av denne ordningen.

I *Ghana* har Norge støttet et prosjekt gjennom WIPSEN-Africa som har bidratt til bevisstgjøring om FNs sikkerhetsrådsresolusjon 1325 blant politiet, militæret, i utlendingsforvaltningen og fengselsvesenet.

På *Madagaskar* har det norskstøttede fellesprogrammet for utdanning i regi av UNICEF, ILO og WFP fokus på jenters utdanning blant annet gjennom bygging av adskilte latriner for jenter og gutter. Se for øvrig omtale under kap. 168 Kvinners rettigheter og likestilling.

I *Malawi* har Norge bidratt til å styrke lokalt politi og lokale tjenester for å motarbeide kjønnsbasert vold. Situasjonen for lesbiske, homofile, bifile, og transpersoner (LHBT) er adressert gjennom støtte til FN og lokale rettighetsorganisasjoner. Støtten har blant annet bidratt til at myndighetene har vedtatt en ny hiv- og aids-strategi, som inkluderer menn som har sex med menn (MSM).

I *Mosambik* har Norge bidratt til integrering av likestilling i sektorsamarbeidet for energi og fiskeri. To demonstrasjonsprosjekter for kvinners bruk av energi er gjennomført, og kapasitetsbygging knyttet til kjønnsspørsmål i sentrale energiinstitusjoner er foretatt. I sammenheng med fiskeriprogrammet er det gjennomført en studie om muligheter for inkludering av kvinner i verdikjeden. Denne planlegges fulgt opp innen videre arbeid med akvakultur.

Et avgrenset bistanndssamarbeid med *Niger* ble startet opp i desember 2014. Norge har gjennom et samarbeid med Sveits bidratt til økt fokus på kvaliteten i grunnskoleutdanningen i flere regioner. Gjennom United Nations' Population Fund (UNFPA) har Norge bidratt til en satsing på reproduktiv helse, hvor målet er å redusere tallet på barnegraviditeter og ekteskap i tidlig alder.

I *Nigeria* har Norge gjennom FNs barnefond, UNICEF, bidratt til å sikre tryggere utdanning for jenter og gutter som har vært ofre for Boko Harams terror nordøst i landet.

I *Somalia* støtter Norge økt tilgang til undervisning for jenter gjennom Flyktninghjelpen og UNICEF. Gjennom Kirkens Nødhjelp støttet Norge bekjempelse av kjønnslemlestelse samt tilgang til drikkevann ved å ta i bruk metoder som regnhøsting og bygging av undergrunnstanker, som resulterte i en tryggere hverdag for kvinner. Gjennom National Democratic Institute

støttet Norge kvinners deltakelse ved valgene i Puntland.

Gjennom støtten til FNs fellesfond i *Tanzania* bidro Norge til at det i 2014 for første gang ble utarbeidet en «gender budget statement» av kvinnegruppene i nasjonalforsamlingen og i representantenes hus på Zanzibar. Etablering og styrking av de tverrpolitiske kvinnegruppene i parlamentene har økt kunnskapen om reproduktiv helse, kjønnsbasert vold, utfordringer for kvinner når det gjelder landrettigheter, og betydningen av kvinners deltakelse i politisk og økonomisk virksomhet.

I *Uganda* har norsk støtte til FNs befolkningsfonds (UNFPA) sitt arbeid mot kjønnsbasert vold i nord- og nordøst-Uganda, ifølge en ekstern gjennomgang i 2014 ført til økt kunnskap om kjønnsbasert vold, samt redusert sårbarhet og styrket tjenestetilbud for målgruppene.

Gjennom støtte til Non-Governmental Organisation Coord Council (NGOCC) i *Zambia* bidro Norge til å styrke arbeidet til flere sentrale landsdekkende, og i større grad enn før, også lokale kvinneorganisasjoner. 2000 kvinner har deltatt i aktiviteter for økonomisk styring, og fått økt mat-sikkerhet og inntektstr grunnlag. Nettverket har vært sentralt i kampen for kvinners rettigheter i arbeidet med ny grunnlov. En nasjonal konferanse om seksuell og reproduktiv helse er avholdt, og skal følges opp av konkrete aktiviteter i ti distrikter. En håndbok på engelsk og sju lokale språk om hvordan kjønnsbasert vold kan reduseres er utarbeidet.

I *Zimbabwe* gikk norsk støtte til UNICEFs helsefond blant annet til mor/barn-helse. Støtte til vannforsyning gjennom flergiverfondet i regi av Afrikabanken bidrar i stor grad til forbedring av kvinners hverdag. Se for øvrig omtale under kap. 168 Kvinners rettigheter og likestilling.

Offentlige velferdstjenester, herunder utdanning og helse

I *Burundi* støtter Norge myndighetenes program for utdanning gjennom et «kurvfond» sammen med Belgia, Frankrike, Global Partnership for Education (GPE) og UNICEF. Fondet har bidratt til innføringen av landets skolereform som skal sikre gratis og obligatorisk skolegang i 9 år. Fondet finansierer bygging av nye skoler og oppgradering av skoler fra 6- til 9-årige skoler, skolebøker, opplæring av lærere, IKT-utstyr og annet utstyr til opplæring. Det legges nå mer vekt på å øke kvaliteten på læringen gjennom pensumreform og utvikling av lærebøker og lærerveiledninger. Stadig flere barn går på skole i Burundi. Et av

målene med reformen har vært å redusere antall barn som går klasser om igjen. I perioden fra 2011/12 til 2013/14 gikk denne andelen ned fra 34 prosent til 24 prosent og bidrar til mer effektiv gjennomstrømning.

Etiopia ble i 2014 valgt ut som norsk satsningsland for utdanning. Arbeidet med å konkretisere den norske satsningen er påbegynt i dialog med etiopiske myndigheter, andre relevante givere, samt sentrale aktører som Verdensbanken og FN-systemet.

Norge bidro til *Ghanas* beredskapsplan mot ebola gjennom Verdens helseorganisasjon (WHO). Koordineringen av FNs arbeid for å stoppe ebolautbruddet i Vest-Afrika ble lagt til Accra (UNMEER).

Gjennom Flyktninghjelpen i *Liberia* bidro Norge til å styrke et nettverk mot seksualisert vold mot kvinner og barn i hele landet. Flyktninghjelpen deltok også i myndighetenes program for gjenåpning av skoler med støtte til informasjonskampanjer og utdeling av utstyr for forbedrede vann- og sanitærforhold etter ebolaepidemien. Støtten til et landsbyutviklingsprosjekt i Kokoyah i *Liberia* ble avsluttet. Eksisterende skolebygg er renovert, en ny skole er bygget, det er gitt opplæring til helsepersonell på fem helseklinikker, og 50 kvinner er opplært i entreprenørskap.

I *Malawi* har Norge i 2014 bidratt med helsesektorstøtte øremerket distriktene. Driftstøtte til distriktssykehus, helseinfrastruktur, kapasitetsbygging og utdanning av helsepersonell, samt innsats for mødre- og barnehelse var prioritert. Midlene opprettholdt tilgang til basistjenester for befolkningen i en periode der total giverstøtte ble redusert i etterkant av korrupsjonsskandalen «Cashgate». Retningslinjene for støtten satte særskilte krav til distriktene om kvalitet på finansiell rapportering, som med få unntak har blitt bedret. Norge støtter den største frivillige organisasjonen i Malawi innen seksuell og reproduktiv helse. I 2014 nådde man totalt i underkant av 970 000 mennesker med helseinformasjon, hvorav rundt 258 000 var under 25 år. Fra 2014 ble utdanning en ny sektor i Norges utviklingssamarbeid med Malawi. I juli ble det inngått et samarbeid med FN om støtte til jenters utdanning. Viktige elementer i programmet er skolemat, helsetjenester, tiltak mot kjønnsbasert vold, seksualitets- og rettighetsundervisning og etterutdanning for lærere. Opplæringsaktiviteter har startet, kantinebygging er påbegynt ved 35 skoler, og skolematutdeling kommet i gang på flertallet av skolene oppunder årsslutt. Det er for tidlig å kunne registrere resultater av norsk støtte til utdanning.

På *Madagaskar* har Norge vært den største bilaterale giveren på utdanningssektoren i kriseårene, og den mest sentrale når det gjelder kvalitative forbedringer og innsats for barn som har falt ut av skolesystemet. Norsk støtte har i 2014 gått til fellesprogram i regi av UNICEF, WFP og ILO, og har bidratt til å redusere de negative konsekvensene innen utdanningssektoren av den politiske krisen. I 2014 har ILO bygget og utstyrt 54 nye klasserom, og to pedagogiske sentra. 15 860 lærere uten formell lærerutdanning har mottatt pedagogisk opplæring, en opplæringsmodul er utarbeidet og 888 offentlige veiledere er opplært. 40 000 barn har deltatt i «catch-up classes», og 1247 skoler har mottatt utstyr til matvareprogrammet. Gjennom Norsk Misjonsselskap og den gassisk-lutherske kirke har Norge bidratt til integrering av barn med funksjonshemming i den ordinære skolen. Det er også gitt støtte til Antsirabe Cross-Cultural Competence Center (Lovaso) for å omgjøre misjonens tidligere norske skole i Antsirabe til et norsk-gassisk kompetanse og kultursenter, som har bidratt til berikelse gjennom interkulturell utveksling, spesielt for praksiselever.

I *Mosambik* har Norge bidratt til utarbeidelse av utkast til revidert petroleumslav. Den norske rådgivningen styrket staten som ressurseier og regulator vis-à-vis industrien. Samarbeidet bygger på den norske forvaltningsmodellen, og styrker godt styresett og arbeidet mot korrupsjon.

Budsjettstøtte til Mosambik ble avvirket i 2014. En evaluering av budsjettstøtten for perioden 2005–2012 konkluderer med at støtten har vært vellykket. Det har vært gjort kontinuerlige fremskritt når det gjelder reformer i offentlig finansforvaltning og økonomisk styresett. Dette har virket positivt på den makroøkonomiske styringen og økonomiske veksten i landet, og har muliggjort økt satsing på prioriterte sektorer i statsbudsjettet. Det har vært en betydelig forbedring innenfor utdanningssektoren, blant annet gikk 40 prosent flere barn på skole i 2012 sammenliknet med 2004.

I *Sør-Sudan* har Norge vært eneste giver i kapasitetsbyggingsprogrammet IGAD Regional Initiative for Capacity Enhancement in South Sudan. Norsk støtte utplassering av om lag 200 tjenestemenn fra Kenya, Uganda og Etiopia for å drive kapasitetsbygging innen helse, utdanning, finans og administrasjon. Programmet har fortsatt i 2014 om enn i noe begrenset omfang. I 2014 var helsesektoren i Sør-Sudan hardt rammet av den økonomiske krisen. Leger, sykepleiere og jordmødre fra nabolandene bidro gjennom IGAD-pro-

grammet til å opprettholde tjenester som sør-sudanske myndigheter ikke var i stand til å levere. Den pågående krisen har imidlertid hindret effektiv gjennomføring av programmet i 2014.

Norge foretok siste utbetaling av budsjettstøtte til *Tanzania* i 2014. Evalueringer viser at budsjettstøtte har gitt betydelige resultater innen sosiale sektorer og har vært viktig for fattigdomsreduksjon. Budsjettstøtten har vært instrumentell for å få bedret tilgang til utdanning og helsetjenester, og tilgang til vann, vei og annen infrastruktur. Innskriving i grunnskolen er doblet det siste tiåret. Frafall fra grunnskolen og høy strykprosent tilsier imidlertid at det fortsatt er betydelig utfordringer i sektoren. Gjennom støtte til Haydom-sykehuset i 2014 har Norge bidratt til gode helsetjenester i et marginalisert og fattig område i Tanzania. Den norske ambassaden har i 2014 hatt et tettere samarbeid med sykehuset, med spesiell fokus på å styrke ledelse- og administrasjon ved sykehuset, samt sykehusets finansielle systemer. Sykehuset leverer gode resultater innen mødre- og barnehelse og tilbyr rimelige tjenester. Norge har et omfattende samarbeid med Tanzania innen fornybar energi, hvor landsbyelektrifisering er en viktig komponent. Fornybar energi er nærmere omtalt under kap. 166, post 74.

I *Zimbabwe* i 2014 bidro norsk støtte gjennom UNICEFs helsefond til å opprettholde tilgang på essensielle medisiner og helsetilbud for gravide kvinner og barn under fem år på provinsnivå. Mødre- og barnedødelighet fortsatte å gå ned, ettersom et økende antall hadde tilgang på utdannede jordmødre. Resultatbasert helsefinansiering ble rullet ut i 60 distrikt, mens det bare var lansert i 18 distrikt året før. Dette har skapt mer effektiv bruk av finansielle og andre ressurser innen helsesektoren. Helsefasilitetene i de 8 rurale provinser har nå nødvendig utstyr for å håndtere nødstilfeller i forbindelse med fødsler, som bidrar til at flere barn kan overleve.

Regionale tiltak

AU har det siste tiåret vist stadig mer vilje og handlekraft som freds- og sikkerhetsaktør. Norge har et langvarig og godt samarbeid med AU på dette området. AU ønsker å skape større bredde i sitt freds- og sikkerhetsarbeid. I tillegg til å videreutvikle sin krisekapasitet ønsker AU å styrke sin innsats på det forebyggende plan. Med Agenda 2063, som ble vedtatt på AU-toppmøtet i januar 2015, har Afrika fått sin egen utviklingsvisjon for de neste femti år. Et viktig resultat av regjeringens arbeid i 2014 er undertegningen av en intensjons-

avtale mellom Norge og AU i januar 2015. Norge er et av få land som har et slikt formelt strategisk samarbeid med AU. Avtalen er en utvidelse og styrking av det etablerte samarbeidet til et strategisk nivå med fokus på fred og sikkerhet, demokrati og styresett, samt bærekraftig utvikling og jobbskaping. I tillegg til den politiske dialogen mellom Norge og AU om globale og kontinentale spørsmål følges avtalen opp med flere operasjonelle tiltak innen de tre hovedfokusområdene. Eksempler på dette er en rekke tiltak som AUs fred- og sikkerhetsmekanismer inkludert samarbeid om kvinner, fred og sikkerhet samt samarbeid om maritime spørsmål og «den blå økonomien».

Samarbeidet mellom AU og FN styrkes. I 2014 inngikk Norge en avtale om å støtte AUs liaisonkontor i New York for å bidra til dette. Tettere samarbeid mellom FN og regionale organisasjoner som AU er viktig for å styrke det internasjonale samfunns kollektive evne til å drive fredsbevarende virksomhet, eksempelvis gjennom hybridoperasjonene i Darfur og Somalia.

Matsikkerhet og bærekraftig utvikling

AU vedtok et rammeverk for utvikling av landbruk i 2005. Norsk bistand har bidratt til at planarbeidet omfatter klimatilpasning i landbruket. Norge støttet i 2014 NEPAD og Common Market for Eastern and Southern Africa (COMESA) sitt arbeid på dette området. AU besluttet i 2014 at klimatilpasning skal inkluderes i arbeidet og at 25 millioner småbønder skal ha tilgang til klimatilpasset landbruksteknologi innen 2025. Med norsk støtte har det videre blitt etablert et eget program som skal styrke kvinners rolle og muligheter i landbrukssektoren. Norsk støtte til Conservation Farming Unit med hovedsete i Zambia har bidratt til å etablere klimasmart landbruk i regionen rundt (Uganda, Malawi, Kenya og Tanzania).

Norsk støtte til South African Institute of International Affairs (SAIIA) har resultert i utredninger og forskningsnettverk som har styrket beslutningsgrunnlaget for forvaltningen av petroleum-, skog-, fisk- og mineralressurser, særlig i sørlige Afrika. Videreføring av støtten til Benguela Current Commission (BCC) har gitt en mer bærekraftig forvaltning av havområdet utenfor kysten av Angola, Namibia og Sør-Afrika, og en bedre forståelse av klimaendringene i området.

Norge bistod i årene 2008–2014 Kapp Verde, Mauritania, Senegal, Gambia, Guinea Bissau, Guinea og Sierra Leone i arbeidet med å dokumentere yttergrensen for deres kontinentalsokler

utenfor 200 nautiske mil. Prosjektet var vellykket, og fikk sin naturlige avslutning 25. september 2014 da landene leverte ett felles datafremlegg for FNs Kontinentalsokkelkommisjon i New York. Gjennom dette prosjektet er det lagt et grunnlag for at landene kan ivareta sine rettigheter etter havretten til å utnytte egne ressurser.

Norge har lenge støttet arbeidet med å få på plass en felles forvaltning av Nilen, vesentlig gjennom Nile Basin Initiative. East African Community (EAC) har nå fått en viktigere rolle, særlig ut fra Etiopias bygging av Rennessansedammen. Vanddiplomati er satt høyere på den internasjonale dagsorden. Norge følger opp dette, blant annet gjennom tilbud om støtte til Etiopia, Sudan og Egypts forhandlinger om Blå-Nilen.

Norge har også støttet Southern African Development Community (SADC) når det gjelder utvikling av vann- og energisektoren i regionen. Norge støtter EAC sitt partnerskapsfond for å bedre organisasjonens evne til å gjennomføre egen policy om økonomisk integrasjon. Støtten til arbeidet med gjennomføring av protokollene har bidratt til økning i intra-regional handel og nedgang i gjennomsnittlig tollbehandlingstid. Norge støtter også den østafrikanske parlamentarikerforsamling (EALA), som har styrket sin rolle som kontrollorgan for EAC.

Demokrati, menneskerettigheter og godt styresett

Norge og International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA) videreførte i 2014 en samarbeidsavtale om støtte til IDEAs og AUs felles aktivitetsplan med formål om å bidra til gjennomføringen av AUs «Charter on Democracy, Elections and Governance» og AUs «Shared Values» agenda. Samarbeidet mellom IDEA og AU har bidratt til å bygge AUs kapasitet på demokratiområdet. Vi ser et AU, sammen med andre aktører, som i sterkere grad øver et politisk press på medlemsland som ikke følger demokratiske spilleregler, og som tar mål av seg til i større grad å forebygge utviklingen av kriser og konflikter gjennom å legge til rette for en stabil og demokratisk politisk utvikling. I IDEAs «verktøykasse», utviklet med støtte fra Norge, er et program som skal bistå landene i å vurdere risiko knyttet til valg og styrke evnen til å gjennomføre fredelige og etterrettelige valgprosesser. Dette verktøyet ble brukt under valget i Nigeria i 2015 og er stilt til rådighet for AU.

Også de sub-regionale mellomstatlige organisasjonene i Afrika kan spille en viktig rolle når det gjelder å bidra til demokratisk styresett. Norge

har støttet styrking av kapasiteten både i ECOWAS og SADC på dette området.

Norge støttet AUs arbeid knyttet til ulovlig kapitalflyt, og på AUs toppmøte i 2015 ble en omfattende rapport om dette lagt frem. Støtten har bidratt til økt kompetanse og bevissthet om disse utfordringene.

Norge har bidratt til regional kapasitetsbygging innen makroøkonomi og finansforvaltning, gjennom mangeårig støtte til den subregionale organisasjonen «Macroeconomic and Financial Management Institute of Eastern and Southern Africa» (MEFMI). I 2014 bidro støtten til opplæring og tettere samarbeid mellom finansdepartementene og sentralbankene i regionen, styrket regulering og oppfølging av banker og andre finansinstitusjoner.

Offentlige velferdstjenester, herunder utdanning og helse

Med støtte fra bl.a. Norge gjennomførte AU sin ebolaoperasjon i 2014. Helsearbeidere og utstyr ble stilt til rådighet for de rammede landene, og takket være den sterke, omforente innsatsen er ebolaepidemien i Vest-Afrika langt på vei under kontroll.

Det Zambia-baserte svensk-norske regionale teamet som arbeider med bl.a. seksuell og reproduktiv helse og rettigheter og støtter arbeidet til regionale og multilaterale organisasjoner, sivilt samfunn og forskningsinstitusjoner i sørlige og østlige Afrika. Innsatsen i 2014 var rettet mot å forebygge hivsmitte, styrke respekten for rettighetene til kvinner og jenter rammet av hiv og rettighetene til lesbiske, homofile, bifile og transsekuelle personer. Støtten har også bidratt til opplæring av politiet.

Fred og sikkerhet

Norge har et langvarig samarbeid med AU for å styrke AUs kapasitet på fred og sikkerhetsområdet. I 2014 fortsatte Norge å støtte stillinger i AUs freds- og sikkerhetsavdeling, samt AUs liaison-kontorer i konflikt- og post-konfliktland. AUs høynivåpanel for Sudan har også mottatt støtte som har bidratt til å styrke AUs kapasitet til å bidra til konfliktløsning i Sudan. Norge har videre støttet The Intergovernmental Authority on Development (IGAD) sine bestrebelser på å legge til rette for en fredsløsning i Sør-Sudan. Norge er en drivkraft i troika-samarbeidet med USA og Storbritannia for å bidra til en løsning i denne konflikten.

Norsk støtte til kapasitetsbygging for å kunne håndtere sikkerhetsutfordringer på det afrikanske kontinentet har også blitt gitt gjennom programmet «Training for Peace (TFP)». Innsatsen har vært knyttet opp mot Den afrikanske freds- og sikkerhetsarkitekturen (African Peace and Security Architecture). Gjennom programmet har de afrikanske tankesmiene African Centre for the Constructive Resolution of Disputes (ACCORD), Kofi Annan International Peacekeeping Training Centre (KAIPTC) fått støtte til forskning og opplæringsvirksomhet. Med norsk støtte har Institute for Security Studies (ISS) utviklet konfliktanalyser og vært tilrettelegger for ulike konfliktløsningsinitiativ i regi av nasjonale myndigheter og regionale organisasjoner. Institute for Justice and Reconciliation (IJR) har mottatt støtte til forsoningsprosesser i konfliktområder i og utenfor Afrika, samt til innsats for sosial og økonomisk inkludering og demokratiutvikling i Sør-Afrika.

Gjennom Flyktninghjelpen har Norge bidratt til at 11 sivile afrikanske eksperter er stilt til rådighet for AU og ECOWAS. De har bidratt til å styrke evnen til å planlegge og gjennomføre fredsoperasjoner og gjennom disse tiltakene styrket AUs og ECOWAS' fredsoperative evne.

ACCORD og Centre for Conflict Resolution (CCR) mottok støtte til kapasitetsbygging overfor myndigheter og sivilt samfunn innen konfliktløsning og mekling. Organisasjonenes bidrag har

vært særlig relevant i Burundi, Sør-Sudan, Swaziland, Lesotho og i regionen rundt de store sjøene.

Piratvirksomheten i Aden-bukten og Det indiske hav har gått dramatisk ned de siste årene, ikke minst pga. økt sjømilitær oppbygging, herunder bevæpnede vakter om bord på skip. De kriminelle nettverkene er imidlertid i stor grad intakte. Utfordringen vil derfor bli å takle underliggende årsaker på land, som fattigdom, arbeidsløshet og et svakt rettsapparat, for å hindre at den kriminelle aktiviteten videreføres i nye former. Sjørøverproblemet i Guineabukten er ikke blitt vesentlig bedre. Basert på erfaringen fra Øst-Afrika, har Norge gitt støtte til United Nations Office on Drug and Crime (UNODC) og til et maritimt overvåkingssenter i Ghana. Dette er en del av den norske innsatsen for å bidra til å gjøre berørte land og organisasjoner bedre i stand til å forebygge og håndtere globale sikkerhetsutfordringer som terrorisme og voldelig ekstremisme, organisert kriminalitet, piratvirksomhet og sikkerhetsutfordringer i det digitale rom.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget til sammen 2 111,9 mill. kroner. Det er lagt økt vekt på utdanning i bistanden i 2016.

Kap. 151 Bistand til Asia

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
72	Bistand til Afghanistan og Pakistan, <i>kan overføres</i>	605 800		
73	Regionale tiltak og strategiske partnerskap – Asia, <i>kan overføres</i>	4 590		
78	Regionbevilgning for Asia, <i>kan overføres</i>	269 656	844 500	784 500
	Sum kap. 0151	880 046	844 500	784 500

Merknader til tabellen: Fra 2015 er ordninger under tidligere post 72 og 73 overført post 78.

Asia har som region opplevd en betydelig økonomisk vekst de siste årene. Som en følge av denne veksten har mange av landene i regionen gått fra å være lavinntektsland til å få status som mellominntektsland.

Den økonomiske veksten har ført til store forbedringer i folks livssituasjon, og til at tusenårs-

målet om halvering av fattigdom innen 2015 er oppnådd i Øst-Asia og Stillehavsområdene. Det har også vært høy vekst i flere av landene i Sør-Asia. Samtidig har Asia fortsatt enkelte svært fattige land.

Tabell 11.3 Indikatorer på situasjonen i utvalgte land i Asia

	BNI pr. inn- bygger i US dollar	Pst. vekst i BNI, lokal valuta	For- ventet levealder	Barne- dødelig- het pr. 1000 levende- fødte under 5 år	Likestil- lings- indeks ¹	Pst.andel barn inn- skrevet på skole	Korrup- sjons- indeks ²	Pst.andel av befolk- ningen med tilgang til elektri- sitet	Pst.andel av befolk- ningen med tilgang til trygt/ forbedret drikke- vann
	2013	2012–2013	2013	2013	2013	2013	2014	2010	2012
Afghanistan	690	.	61	97	0,705	.	12	41	64
Bangladesh	1 010	5,6	71	41	0,529	92c	25	55	85
India	1 570	6,8	66	53	0,563	93b	38	75	93
Indonesia	3 580	5,7	71	29	0,500	92a	34	94	85
Kina	6 560	7,4	75	13	0,202	.	36	100	92
Myanmar	.	.	65	51	0,430	.	21	49	86
Nepal	730	3,7	68	40	0,479	98	29	76	88
Pakistan	1 360	4,4	67	86	0,563	72	29	91	91
Sri Lanka	3 170	6,5	74	10	0,383	94a	38	85	94
Vietnam	1 740	5,2	76	24	0,322	98a	31	96	95

¹ Basert på UN Gender Inequality Index. Skala fra 0 til 1, hvor verdi 0 indikerer ingen forskjeller mellom kvinner og menn.

² Transparency Internationals Corruption Perceptions Index, en skala fra 0 til 100, hvor 100 indikerer ingen oppfattet korrupsjon.

. Tall ikke tilgjengelig

a 2012

b 2011

c 2010

Kilde: Verdensbanken, UNDP og Transparency International

Grunnet den positive utviklingen i Asia er norsk bistand over regionbevilgningen redusert de senere år.

Regjeringen fortsatte i 2014 arbeidet med å konsentrere norsk bistand i Asia til tre fokusland: Afghanistan, Myanmar og Nepal.

Dette er land som alle er fattige, og land som dels er i eller på vei ut av konflikt. Bistanden skal bidra til politisk stabilisering og fattigdomsbekjempelse og konsentreres til sektorene utdanning, klima, næringsutvikling, menneskerettigheter og styresett. Støtte til kvinners rettigheter og likestilling vil fortsatt ha høy prioritet, både ved integrering av kjønnsperspektivet i utviklingssamarbeidet og støtte til særskilte tiltak.

Norge vil opprettholde en viss støtte også til andre fattige land og mellominntektsland med en

stor fattig befolkning i Asia, blant annet Pakistan. Den relative andelen til ikke-fokusland vil imidlertid bli redusert.

Regjeringen vil støtte regionale sammenslutninger, først og fremst ASEAN, for å bidra til en forutsigbar og stabil regional politisk og økonomisk utvikling.

Regionbevilgningen for Asia må sees i sammenheng med innsatser over andre budsjettkapitler, herunder sivilt samfunn og demokratiutvikling (kap. 160), nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter (kap. 163), freds-, forsonings- og demokratiltak (kap. 164), forskning, kompetanseheving og evaluering (kap. 165), miljø og bærekraftig utvikling (kap. 166), bistand til kvinner og likestilling (kap. 168), bistand til vaksiner og helse (kap. 169) og bistand gjennom FN-systemet (kap. 170).

Post 78 Regionbevilgning for Asia, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Fokusland

Afghanistan

Det norske engasjementet i Afghanistan siden 2001 er del av det internasjonale engasjementet for å hindre at landet igjen skal bli et arnested for internasjonal terrorisme. Det internasjonale samfunn bidrar militært og med bistand til stabilisering og statsbygging for at landets myndigheter skal kunne ha kontroll over og styre landet. Afghanistan vil ha behov for bistand i mange år fremover.

Afghanistan avholdt president- og provinsrådsvalg våren 2014. Etter en omfattende gjenopptelling på grunn av anklager om valgfusk, ble det inngått en politisk avtale om en nasjonal samlingsregjering. Valget førte til den første maktoverføringen fra en valgt president til en annen i landets historie. Presidenten annonserte et omfattende reformprogram med blant annet løfter om korrupsjonsbekjempelse, reformer av styresett og styrking av kvinners rettigheter. Reformprosessene kom ikke ordentlig i gang i 2014 fordi ingen ministre hadde blitt utnevnt ved utgangen av året.

Ved årsskiftet avsluttet NATO sine stridsoperasjoner i Afghanistan og avviklet sin ISAF-operasjon etter 13 år. Afghanerne selv har overtatt ansvaret for sikkerheten i sitt eget land. NATOs Resolute Support-operasjon overtok etter ISAF 1. januar 2015 med et mandat begrenset til opplæring, trening og støtte til afghanske styrker. Norge vil videreføre sin militære innsats innenfor Resolute Support, blant annet med å trene og veilede afghanske spesialstyrker i Kabul.

Opprørere har i 2014 og inn i 2015 utfordret sikkerhetsstyrkene med store tap på begge sider. Et stabilt Afghanistan forutsetter en politisk løsning på konfliktene. Opprørerne må bringes inn i et grunnlovsbasert politisk system som ivaretar menneskerettighetene, også for kvinner og minoriteter. President Ghani ønsker en nasjonal forsoningsprosess med opprørsgruppene som skaper fred og muligheter for økonomisk utvikling. Han har derfor lagt særlig vekt på å bedre forholdet til Pakistan.

Den økonomiske veksten i 2014 var lav. Svikt i statlige inntekter førte til en likviditetskrise som internasjonale givere hjalp Afghanistan gjennom. Sikkerhetssituasjonen og usikkerheten rundt utfallet av presidentvalget gjorde at investorer forholdt seg avventende. Arbeidsledigheten er høy

og mange afghanere er dagarbeidere. Afghanistan er et av verdens mest korrupte land.

På menneskerettighetsfeltet gjenstår fremdeles store utfordringer. Det skjer vilkårlige arrestasjoner, og straffefrihet er utbredt. Rettsvesenet er dysfunksjonelt og til dels korrupt, og tortur forekommer i betydelig grad. Et generelt lavt utdanningsnivå og begrenset kunnskap om menneskerettigheter utgjør hindre for implementering av nasjonalt lovverk og internasjonale konvensjoner. Afghanske myndigheter har til nå vist begrenset vilje og evne til å bedre situasjonen, men med den nye regjeringen er det håp om handling.

Til tross for store fremskritt siden 2001 for kvinners rettigheter er Afghanistan fortsatt et av verdens vanskeligste land å være kvinne i. Lovverket som skal beskytte kvinners rettigheter håndheves i liten grad, og kvinner utsettes for omfattende vold og diskriminering i det daglige. Kvinners og jenters utdanning og helse er områder med fremskritt, selv om det er langt frem til et tilfredsstillende nivå. Fødselstall og spedbarnsdødelighet reduseres, og stadig flere kvinner deltar i arbeidsliv og politikk.

Rundt 2,5 millioner afghanske flyktninger er registrert i nabolandene Pakistan og Iran som følge av flere tiår med konflikter. Mellom 600 000 og 700 000 mennesker i Afghanistan er internt fordrevne. Afghanistan har utfordrende klimatiske og geografiske forhold, og mange lever i deler av landet som er utsatt for naturkatastrofer.

Norge inngikk i 2013 en bilateral strategisk partnerskapsavtale med Afghanistan basert på de gjensidige forpliktelsene inngått på ministermøtet i Tokyo i 2012. I avtalen forplikter Afghanistan seg til å gjennomføre demokratiske valg, beskytte menneskerettighetene, inkludert kvinners rettigheter, og hindre korrupsjon. Norge forplikter seg til å bidra med betydelig bistand ut 2017. I desember 2014 ble det avholdt et nytt ministermøte i London der Afghanistan og giverlandene opprettholdt sine forpliktelser. Norge tok særskilt opp budskapene fra et høynivå-symposium om kvinners rettigheter og muligheter i Afghanistan, avholdt 23. november 2014 i Oslo.

Afghanistans nye regjering har forpliktet seg til å styrke kvinners rettigheter og til å innføre tiltak mot korrupsjon for å sikre et bedre grunnlag for økonomisk vekst. Skal Norge opprettholde det høye nivået på støtten som ble lovet i Tokyo til og med 2017, må det vises tydelig vilje til endring og større handlekraft enn under den foregående afghanske regjeringen.

I tråd med Dokument 8:12 S (2013–2014), Innst. 128 S (2013–2014), nedsatte Regjeringen i

2014 et utvalg som skal evaluere og trekke lærdommer av Norges sivile og militære innsats i Afghanistan for perioden 2001–2014. Utvalget legger frem sin rapport i juni 2016.

Mål for samarbeidet:

Hovedmålet for Norges samarbeid med Afghanistan er å bidra til stabilisering og utvikling av landet.

Det gis prioritet til følgende områder som er nært knyttet til landets mulighet for utvikling:

- Utdanning
- Nærings-/landsbygdutvikling
- Styresett, med vekt på sikkerhet, likestilling, menneskerettigheter og arbeid mot korrupsjon.

Utdanningsinnsatsen i bistanden til Afghanistan vil bli betydelig øket fra og med 2016. Regionbevilgningen dekker en del av Norges finansiering av afghansk politi. Bistand til provinsen Faryab videreføres på et høyt nivå. Stabilisering og utvikling i grenseområdene mellom Afghanistan og nabolandene er et mål og derfor kanaliseres noen midler over regionbevilgningen til grenseoverskridende tiltak.

I tillegg til midler over regionbevilgningen kap.151, mottar Afghanistan støtte til fred og forsoningstiltak over kap. 164, humanitær støtte over kap. 163, støtte til frivillige organisasjoner og kulturtiltak over kap. 160, støtte til menneskerettigheter over kap. 163, samt støtte til sikkerhetssektoren over kap. 164.

Myanmar

Myanmar er i endring fra autoritært styre til demokrati. I de nær fem årene regjeringen har sittet ved makten har viktige endringer i fredelig og demokratisk retning funnet sted. Reform og demokratisering er prioritert av regjeringen, og det pågår prosesser for økonomisk reform og liberalisering, overgang fra militærregime til demokratisk stat, samt fredsprosess med de væpnede etniske gruppene. Myndighetene og de etniske væpnede gruppene har kommet til enighet om en felles tekst for nasjonal våpenhvile, og partene forhandler om endelig undertegning av våpenhvileavtale med håp om å komme i mål før valget i november 2015. Undertegning av avtalen vil danne grunnlag for oppstart av politisk dialog.

Landet er inne i en krevende periode frem mot valget med politisk posisjonering og polarisering –

herunder en komplisert og viktig prosess med den politiske opposisjonens krav om grunnlovsendringer. Tiden før valget setter den demokratiske utviklingen på prøve.

Reformer og liberalisering har medført en betydelig økning i internasjonale investeringer. Den økonomiske veksten fortsetter fjerde år på rad med over 7 prosent. Veksten kommer mange til gode, men er skjevt fordelt. Myanmar er likevel ett av Sørøst-Asias fattigste land. Utfordringene er mange, herunder dårlig infrastruktur og uklare landrettigheter. Mindre enn en tredjedel av befolkningen har adgang til elektrisitet.

Til tross for fremskritt de siste årene, gjenstår fortsatt store utfordringer, særlig innen menneskerettigheter. Myanmar står fortsatt på både Menneskerettighetsrådets og FNs generalforsamlings agenda. Situasjonen for den muslimske minoriteten i Rakhine-staten er prekær, både humanitært og menneskerettslig. Å finne gode og varige løsninger på etniske og religiøse konflikter, både i Rakhine-staten og andre steder, blir svært viktig og krevende i tiden som kommer. Overgangen fra streng sensur til høy grad av pressefrihet har vært rask, men tilbakeslag forekommer og journalister har blitt idømt strenge straffer. Myanmar rangeres som nr. 151 (av 179) på Reporters Without Borders sin indeks over pressefrihet.

I tillegg til støtte til demokratisering og fred har Norge startet et langsiktig samarbeid innenfor sektorer hvor Myanmar ønsker samarbeid med oss og hvor vi har spesiell kompetanse og relevante erfaringer. Norge er i ferd med å bygge opp en langsiktig bistandsportefølje med fokus på bærekraftig naturressursforvaltning, energi, klima og miljø, samtidig som støtten til godt styresett, menneskerettigheter og demokratibygging videreføres. Myndighetene er en viktig partner og målgruppe for bistanden, men er ikke direkte mottaker av norske bistandsmidler. Dialog med myndighetene og kapasitetsbygging er en integrert del av programutviklingen. Norsk næringsliv er etablert i Myanmar, herunder Telenor og Statoil.

Mål for samarbeidet

- Følge opp demokratisk utvikling, menneskerettigheter og parlamentsvalget
- Konsolidere utviklingssamarbeidet med vekt på kompetanse- og institusjonsbygging
- Bedre landets naturressursforvaltning

Nepal

I 2014 dominerte grunnlovsforhandlingene mellom regjeringspartiene og opposisjonen den politiske dagsorden. Regjeringspartiene Nepali Congress og Communist Party of Nepal (Unified Marxist Leninist) sin selvpålagte forhandlingsfrist gikk ut 22. januar 2015. 8. juni undertegnet regjeringen og opposisjonen en 16 punkts avtale om ferdigstilling av en grunnlov. Det er enighet om en føderal struktur, valgsystem, styresett og rettsystem. Men inndelingen av de føderale statene er blitt et stridsspørsmål.

Nepal ble rammet av et massivt jordskjelv 25. april 2015. Jordskjelvet rammet 30 av Nepals 75 distrikter vest og sentralt i landet, og 13 av disse ble svært hardt rammet. 12. mai rammet et nytt jordskjelv. I følge offisielle tall er 8676 døde, over 500 000 bygg er ødelagt og nesten 270 000 delvis ødelagt. Jordskjelvet førte til at den politiske prosessen rundt grunnloven ble utsatt.

Nepal er et av de fattigste landene i Asia og jordskjelvkatastrofen vil påvirke utviklingen i landet negativt. Veksten i brutto nasjonalprodukt økte ifølge Den asiatiske utviklingsbanken til 5,2 pst. i 2014. Økningen fra 2013 skyldes blant annet økt produksjon i jordbruket, som var den høyeste på de siste 6 årene. Forventet vekst i 2015, etter jordskjelvene i april og mai, er på 3,8 pst. Hovedutfordringene i Nepals økonomi er dårlig utbygd infrastruktur som vei og elektrisitet og en svak industrisektor. Disse utfordringene har blitt enda større etter jordskjelvene. Utbygging av Nepals vannkraftressurser kan bidra til økonomisk utvikling av landet. Utbygging av vannkraft vil imidlertid ikke kunne skje uten betydelige utenlandske investeringer.

Menneskerettighetssituasjonen er preget av at landet er i en post-konfliktsituasjon. Diskriminering og overgrep mot jenter og kvinner er blant de største utfordringene når det gjelder manglende respekt for menneskerettigheter.

Nepal er satsingsland for utdanning, og fokusland innenfor kategorien land i utvikling med økende vekt på næringsliv, ressurs- og inntektsforvaltning. Norge har et langsiktig engasjement i Nepal og har god landkunnskap og lang erfaring med å arbeide i landet. Norge har også bred kontaktflate mot myndighetene i Nepal, noe som gir grunnlag for tett oppfølging og dialog.

Mål

- Utdanning
- Godt styresett

I tillegg til midler over regionbevilgningen kap. 151 mottar Nepal støtte til

- kulturtiltak over kap. 160,
- humanitær bistand over kap. 163,
- menneskerettigheter over kap. 163,
- fred og forsoningstiltak over kap. 164,
- støtte til internasjonale miljøprosesser og bærekraftig utvikling over kap. 166,
- fornybar energi over kap. 166
- støtte til kvinners rettigheter og likestilling over kap. 168,
- støtte til utdanning over kap. 169.

Andre land

Pakistan. De militære har styrket sin posisjon i Pakistan på bekostning av de sivile politikerne. Henrettelser er gjenopptatt. Til tross for det vellykkede valget i 2013, som et tegn på demokratisk utvikling, mister politikerne stadig tillit blant befolkningen. Resultatene uteblir på løftene om å bedre det offentlige tjenestetilbudet, bekjempe nepotisme og korrupsjon, løse energikrisen, innføre demokratiske reformer og bedre de sosio-økonomiske forholdene for befolkningen. Flere indikatorer for sosial utvikling, menneskerettigheter, kvinners rettigheter og likestilling er tilnærmet uendret siden 2012.

IMF har ytt store lån og hevder at Pakistan bedrer sin økonomi gjennom stadig finanspolitikk, sterk kapitaltilgang og pengeoverføringer, samt lavere oljepriser.

I stamme-/grenseområdene mot Afghanistan forsøker myndighetene militært å bekjempe ekstreme terrorgrupper. Antallet terroraksjoner gikk derfor ned i siste halvdel av 2014, men de humanitære konsekvensene er fortsatt store. Terrorangrep, som mot barneskolen i Peshawar i desember 2014, og vold mot minoriteter, journalister, menneskerettighetsforkjempere og sekteriske grupper gjør menneskerettighetssituasjonen vanskelig.

Ny president og regjering i Kabul har forbedret forholdet mellom Pakistan og Afghanistan. Pakistan og Kina styrker båndene, og Kina har annonsert store fremtidige prosjekter i pakistansk infrastruktur- og energisektor.

Utfordringene i Pakistan må først og fremst løses av landets egne myndigheter og borgere. Norge vil bidra med støtte konsentrert til utdanning, godt styresett og rettsstat, menneskerettigheter, kvinner og likestilling.

Den politiske situasjonen i *Bangladesh* er preget av motsetningene mellom regjeringen og opposisjonen. Regjeringspartiet Awami League

har strammet grepet om makten og beveger seg i en autokratisk retning. Det største opposisjonspartiet Bangladesh Nationalist Party (BNP) er betydelig svekket og partiets krav om nyvalg har blitt avvist.

Veksten i bruttonasjonalproduktet var ifølge Den asiatiske utviklingsbanken på 6,1 pst. Veksten har ligget på 5-7 pst. de siste 20 årene. Landet har de siste 20 årene hatt stor fattigdomsreduksjon og er ikke lenger avhengig av bistand. De største hindringene for ytterligere økt vekst er korrupsjon, lavt utdanningsnivå, energiunderskudd, dårlig infrastruktur og lav andel yrkesaktive kvinner.

Menneskerettighetssituasjonen har forverret seg, og myndighetene slår hardere ned på regimekritikere. Ytringsfriheten er truet, og journalister utsettes for trusler, vold, drap og forsvinninger. Diskriminering av religiøse og etniske minoriteter er utbredt, særlig i Chittagong Hill Tracts.

Norsk støtte til Bangladesh er betydelig redusert de seneste årene. Det gis ikke lenger stat-til-stat bistand. Norsk støtte konsentreres til menneskerettigheter, kvinner og likestilling, klima og miljø.

Sri Lanka. Presidentvalget i januar 2015 ga seier til opposisjonskandidaten Maithripala Sirisena. Parlamentsvalget i august bekreftet at velgerne ønsket et skifte fra det tidligere regimet, og ga seier til United National Front for Good Governance. Disse resultatene har ført til at Sri Lankas relasjoner til Vesten nå er preget av positivt engasjement. Den nye presidenten har gitt uttrykk for at han vil samarbeide med FN om etablering av en nasjonal granskningsmekanisme for mulige krigsforbrytelser. Norsk bistand til Sri Lanka er redusert de seneste årene. Bistanden konsentreres om tiltak som skal bidra til bedre levekår i de tidligere konfliktrammede områdene, støtte til arbeidet for forsoning og akseptabel politisk løsning for minoritetene, demokratisering og styrking av menneskerettighetene.

Indonesia er verdens fjerde mest folkerike stat, og det landet i verden med høyest antall muslimer. Landet er Sørøst-Asias største økonomi, og verdens 16. største. På tross av utfordringer med korrupsjonsbekjempelse og angrep mot religiøse minoriteter, er det et fungerende demokrati i økonomisk og sosial fremgang underbygget av et aktivt sivil samfunn og en fri presse. Joko Widodo vant presidentvalget i 2014 og leder en mindretalls koalisjonsregjering. Sekretariatet for ASEAN ligger i Jakarta, og landet spiller en viktig rolle i å fremme regionale prosesser. Indonesia har verdens tredje største klimagassutslipp, mye grunnet

avskoging og oppdyrking av torvmyrer. Norge har et utstrakt bilateralt samarbeid med Indonesia, med hovedfokus på klima/skog, menneskerettigheter/godt styresett, næringsliv, maritimt/fiskeri, samt energi.

Vietnam styres av det vietnamesiske kommunistpartiet. Økonomiske og strukturelle reformer prioriteres høyt, med sikte på økonomisk vekst, fattigdomsreduksjon og bevaring av enheten i landet. Den økonomiske vekstraten økte ifølge ADB med 6 prosent i 2014. Vietnam oppnådde status som mellominntektsland i 2011. Fattigdomsraten er rundt 15 prosent, med økende ulikheter mellom grupper, både i byene og på landsbygda. Mens utviklingen av økonomiske og sosiale menneskerettigheter er forbedret gjennom senere år, er bildet derimot mer utfordrende hva gjelder utviklingen av politiske og sivile rettigheter.

Norsk bistand over regionbevilgningen utfases og samarbeidet dreies over på et likeverdig faglig og institusjonelt samarbeid. Det vil legges vekt på naturressursforvaltning, klima og miljø, og næringslivssamarbeid. Et skogsamarbeid er startet opp over klima- og skogbevilgningen.

Kina er verdens mest folkerike stat og verdens nest største økonomi. Den enorme veksten er imidlertid avtagende, og for 2015 forventes det en vekst på «om lag 7 prosent», den laveste siden 1990. Nødvendige økonomiske reformer, der hovedfaktorene er økt innenlandsk forbruk og minket eksportavhengighet, er en av president Xi Jinpings viktigste prioriteringer og utfordringer. Kina under President Xi preges videre bl.a. av den omfattende anti-korrupsjonskampanjen og «krigen mot forurensing», sistnevnte en tematikk som opptar svært mange kinesere og som er opphav til tusenvis av demonstrasjoner hvert år. På menneskerettighetssiden har Kina store utfordringer, og Kommunistpartiet står uomtvistelig over staten og dens institusjoner, inkludert rettsapparatet og domstolene. På den globale arena er Kina i økende grad en aktiv aktør, noe initiativet til Asia Infrastructure Investment Bank (AIIB) er et tydelig eksempel på. Bilateralt ser Norge og Kina fortsatt effektene av Nobelprisen 2010, og det har ikke vært politisk kontakt siden prisutdelingen. Situasjonen har også følger for det bilaterale samarbeidet, men vi ser et godt og konstruktivt samarbeid innen multilaterale fora, tredjeland og i enkeltsaker. Norge og Kina har et langsiktig og bredt faglig samarbeid innen klima- og miljøspørsmål

Øst-Timor er inne i en politisk overgangsfase, hvor en ny generasjon er i ferd med å ta over styringen etter de revolusjonære, som frigjorde lan-

det fra indonesisk styre i 2002. Statsminister Gusmão gikk av tidlig i 2015, og landet har fått ny statsminister. Det unge landet er relativt rikt på grunn av oljen, men mangler kapasitet til å utføre statens grunnleggende oppgaver. Feil- og undernærning er svært utbredt. Norge støtter kapasitetsbygging blant annet innen justissektoren.

Regionale tiltak

Drevet av økonomisk vekst og økende politisk tyngde har politiske og økonomiske strukturer og samarbeidsmønstre i Asia blitt styrket. Gjennom regionale og globale handelsstrømmer trekker store økonomier med seg andre land i regionen i sin sterke vekst, og mot et høyere utviklingsnivå. Politiske møteplasser i Asia øker i betydning og asiatiske land definerer i stadig større grad de regionale spillereglene.

Regionalt samarbeid og integrasjon får stadig større betydning i Asia. En sterk drivkraft er behovet for økonomisk samarbeid og et bedre og mer forutsigbart rammeverk for handel. Økt regional integrasjon er også viktig med tanke på å utjevne økonomiske forskjeller mellom landene, og internt i landene, og for å sikre en stabil politisk og økonomisk utvikling i regionen som helhet.

En stabil utvikling vil også sikre norske interesser, og Regjeringen ønsker å bidra ved å støtte opp om, og knytte Norge tettere opp mot, regionale fora og integrasjonsprosesser. Videreføring av støtte til regionale tiltak, herunder sør-sør-samarbeid, integrasjon og faglig samarbeid innenfor prioriterte sektorer i Asia vil derfor være viktig for Norges forhold til regionen, der ASEAN¹² representerer et strategisk tyngdepunkt. Norge har fått innvilget et formelt sektordialogpartnerskap med ASEAN i tråd med felleserklæring om et tettere samarbeid, som ble lansert i 2014. Regjeringen vil følge opp med strategisk innretning av partnerskapet, inkludert et program for regionalt samarbeid med ASEAN.

¹² ASEAN (Sammenslutningen av sørøst-asiatiske nasjoner) består av Brunei, Filippinene, Indonesia, Kambodsja, Laos, Malaysia, Myanmar, Singapore, Thailand, Vietnam.

Norge deltar også aktivt innenfor ASEM (Asia-Europe Meeting). Til sammen deltar 30 europeiske (EU-landene, Norge og Sveits) og 21 asiatiske land, sammen med EU-kommisjonen og ASEAN-sekretariatet. Målsettingen er å styrke forholdet mellom Europa og Asia som likeverdige partnere gjennom politisk dialog, økonomisk samarbeid og kulturutveksling.

Mål

Målet for Norges samarbeid med land i Asia og støtte til regionale tiltak gjennom regionbevilgningen er å bidra til fattigdomsbekjempelse gjennom utdanning, klima, næringsutvikling, menneskerettigheter og styresett. Bevilgningen skal brukes til å støtte opp om:

- Utdanning, klima, miljø og bærekraftig naturressursforvaltning, inkludert Olje for Utvikling
- Næringsutvikling og landsbyggdutvikling (Afghanistan)
- Godt styresett, menneskerettigheter, kvinners rettigheter, likestilling og demokratibyggning
- Regional stabilitet

Se også mål for samarbeidet med det enkelte fokusland.

Rapport 2014

Norges bistand over denne bevilgningen ble i 2014 benyttet til å støtte opp under godt styresett, utdanning, menneskerettigheter og demokratiutvikling, likestilling og kvinner, og barns rettigheter, klima og miljø. I tillegg ble det satset på landsbyggdutvikling/næringsutvikling i Afghanistan og Sri Lanka. Det ble også gitt støtte til regionale tiltak.

Norsk støtte til fokuslandene kommer fra mange forskjellige poster i budsjettet, slik som det fremgår av tabellen nedenfor. I rapporteringen under denne posten vil det bare rapporteres på de tiltakene/prosjektene som er finansiert over denne posten. For rapportering på de andre midlene må en se på rapporteringen på de aktuelle postene.

Tabell 11.4 Norsk støtte til fokuslandene i Asia i 2014

Land	(i mill. kroner)						
	Regionbev. 151.72/78	Sivilt samfunn 160.70	Gap. Bev 162.70	Nødhjelp 163.70	Fornybar energi 71	Andre poster	Totalt
Afghanistan	545,7	21,4	0	124,2	0,3	66,2	757,8
Myanmar	36,3	18,8	39,0	64,7	12,5	71,0	242,3
Nepal	103,3	42,7	0	0	86,0	5,4	237,5

Godt styresett, menneskerettigheter og demokratibygging

I *Afghanistan* fortsatte den brede tilnærmingen til godt styresett i 2014, og elementer av godt styresett finnes i nesten alle avtaler. Støtten til UNDP/LOTFA til lønn og utdanning av politifolk ble gjenopptatt i 2014 etter et opphold på to år på grunn av mistanker om korrupsjon. Behovet for et velfungerende sikkerhetssystem over hele landet er en forutsetning for at staten kan fungere. I 2014 betalte LOTFA lønn til over 163 000 ansatte i afghansk politi og fengselsvesen. Med støtten til den afghanske valgkommisjonen via UNDP bidro Norge til gjennomføring av presidentvalget i 2014 og la grunnlag for parlamentsvalget. Støtten bygger viktige institusjoner og bidrar til økt kunnskap og valgdeltakelse.

Samarbeidet med Verdensbankens flergiverfond (ARTF) fortsatte i 2014, og ARTFs prosjekter bidrar i stor grad til bedring av styresett. Det gjelder blant annet driftsbudsjettet til staten, kompetanse- og institusjonsutvikling og utdanning. Solidaritetsprosjektet har til og med 2014 etablert nesten 34 000 lokale utviklingsråd som styrker lokalt styresett ved blant annet å gi opplæring og praktisk trening i organisasjonsarbeid.

Støtten til norske og internasjonale frivillige organisasjoner og til det sivile samfunn fører til gode resultater, blant annet ved at folk blir kjent med hvilke rettigheter de har, og de styrkes til å kreve og praktisere dem. I en frivillig organisasjon ble det gitt opplæring i organisasjonsarbeid til over 12 000 representanter for lokale landsbyråd. I det samme tiltaket ble det i 2014 etablert 42 nye ungdomsgrupper med 1700 medlemmer i Faryab provins. Frem til nå er det etablert 538 slike grupper med 38 000 medlemmer. Hensikten er å styrke og bevisstgjøre ungdommen for deltakelse i offentlig virksomhet. Også for 2014 ble det gitt betydelig bistand til styrking av offentlig forvaltning på distrikts- og provinsnivå.

Støtten til *Myanmar* over regionbevilgningen har bidratt til godt styresett og demokratibygging. Støtten til ILO, videreført i 2014 med 4,7 mill. kroner, knyttet til implementering av fagforeningsloven har bidratt til å øke forståelsen og kapasiteten både hos arbeidsgiverorganisasjoner og arbeidstakerorganisasjoner for prinsippene knyttet til sosial dialog. Over 1500 fagforeninger er etablert siden loven ble vedtatt i 2012. Støtten til den lokale sivilsamfunnsorganisasjonen Vahu og den regionale organisasjonen Asian Network for Free Elections (ANFREL), videreført med henholdsvis 0,8 og 2 mill. kroner, bidro til kapasitetsbygging av det sivile samfunn og media, særlig knyttet til i forberedelsene til parlamentsvalget i 2015. Norsk bistand har også bidratt med å bistå myndighetene med ekspertrådgivning i spørsmål knyttet til økonomisk reform.

I *Nepal* har Norge siden 2008 støttet det nasjonale desentraliseringsprogrammet. Programmet styrker både etterspørsels- og tilbudssiden knyttet til lokalt styresett. Lokalbefolkningens deltakelse i planlegging og beslutninger på lokalt nivå er styrket. Og lokale myndigheters tjenesteyting overfor befolkningen er forbedret. Gjennom programmet har 43 bykommuner og 55 distriktskomitéer utarbeidet anskaffelsesplaner og 600 ansatte er lært opp i regnskapsføring. Det er også gitt støtte til myndighetenes nasjonale strategi for barnevennlig styresett gjennom UNICEF. Programmet har økt deltakelsen fra barn i lokal beslutningstaking. I 15 prioriterte distrikter er det 4177 barneklubber med 65 660 medlemmer, hvorav 28 300 jenter. Et program for opplæring av lokale myndigheter har gitt bedre planleggingsevne og mer effektiv tjenesteleveranse på lokalt plan i de tre distriktene omfattet av programmet.

Norge gir støtte til kapasitetsbygging av Valgkommisjonen i Nepal. Gjennom programmet har Valgkommisjonen utviklet en ny strategisk plan for perioden 2015–2019. Norge har også støttet arbeidet med en ny grunnlov i Nepal. Gjennom UNDPs program er det blant annet gitt faglig

støtte til politikere og til kapasitetsbygging av sekretariatet i grunnlovsforsamlingen. Avstanden i omstridte spørsmål er mindre, det er en mer inkluderende prosess og menneskerettighetsprinsipper og likestillingshensyn ivaretas. Gjennom norsk støtte til justissektoren, hvor Nepals Høyesterett er koordinator på nepalsk side, er det fremgang i administrasjon og koordinering i justissektoren, effektivisering av rettsprosesser og tilgang til rettstjenester i utvalgte distrikter.

Norge har siden 2010 støttet et flergiverfond i regi av Verdensbanken for å styrke offentlig finansforvaltning. En sentral bankkonto for utbetalinger har blitt opprettet for alle Nepals 75 distrikter og denne har erstattet 14 000 kontoer. Norsk støtte til Nepals riksrevisjon har styrket riksrevisjonen og antall forvaltningsrevisjoner har økt og kvaliteten på rapportene er bedret. Gjennom norsk støtte til menneskerettighetsorganisasjonen INSEC (Informal Sector Service Center) har ofre for menneskerettighetsbrudd fått større oppmerksomhet av nepalske myndigheter lokalt og nasjonalt. Samarbeid med lokale myndigheter har styrket myndighetenes evne til å fremme menneskerettigheter.

I *Pakistan* støttet Norge United Nations Office for Drugs and Crime (UNODC) sitt kriminalitetsforebyggende program i Punjabprovinsen med 2,1 mill. kroner i 2014. Opplæring av politi, oppgradering av utstyr, et eget kontor for åstedsgranskning og styrket samarbeid med påtalemyndighetene har økt evnen til bevisføring for retten og til å straffeforfølge kriminelle handlinger. KRIPOS har deltatt i opplæring av pakistansk politi og Politihøgskolen har deltatt i å kartlegge hele opplæringsplattformen til politiet i Punjab. Kartleggingen er første ledd i å styrke politiet og på lengre sikt bedre rettsikkerheten i Punjab.

Norge er en av de viktigste giverne av kjerne-støtte til Pakistans største menneskerettighetsorganisasjon, Human Rights Commission of Pakistan (HRCP). Tilskuddet fra ambassaden var NOK 3,1 millioner i 2014. HRCP er en av de mest sentrale stemmene og forsvarerne av menneskerettigheter i den pakistanske samfunnsdebatten.

I *Sri Lanka* har Norge støttet tiltak for økt folkelig bevissthet, involvering og lokalpolitisk deltagelse for å bidra til godt styresett og forsoning. 8 348 lokalsamfunnsledere har fått økt kunnskap om sine borgerrettigheter. 1 253 personer mottok juridisk hjelp i forbindelse med dokumentasjonsaker. 4 lokale handlingsplaner for godt styresett og forsoning er implementert med lokalsamfunnets deltagelse. Gjennom støtte til utdanning av journalister har Norge medvirket til økt profesjo-

nalisering i mediebransjen og forbedret yrkesetikk. Sammen med Danmark har Norge gitt støtte til Sri Lanka Press Institute (SLPI) som driver grunn- og videreutdanning av journalister. 14 studenter ble uteksaminert fra journalistutdanningsprogrammet i 2014. Pressens faglige utvalg håndterte totalt 291 klager i løpet av 2014, og samtidig ble det observert en økning i antall erratum/beklagelser i avisene på bakgrunn av klager sendt direkte til redaktørene. Dette er en indikator på økt profesjonalisering i mediebransjen og forbedret yrkesetikk. Støtten til Media Resources and Training Centre, som driver journalistutdanning i regi av universitetet i Jaffna, har bidratt til at 25 studenter ble utdannet i 2014, og 23 av disse har fått jobb i mediebransjen etter fullført utdanning. MRTC vil i 2015 bli en integrert del av universitetet.

For å bedre arbeidstakeres rettigheter støtter Norge den internasjonale arbeidstakerorganisasjonens (ILO) arbeid i *Bangladesh*. Målgrupper for programmet er arbeidstakere i eksportorienterte sektorer og ILO har tre partnere; arbeidstakere, arbeidsgivere og myndigheter. Spesielt kvinner og yngre arbeidstakere drar nytte av programmet. Det er laget undervisningsmateriale om fagforeninger, arbeidsmiljølovgivning og samarbeid på arbeidsplassen. 40 lærere (28 kvinner) og over 170 hjelpelærere (65 pst. kvinner) har fått opplæring i bruk av materialet. Det er gitt opplæring av ansatte i arbeidsdepartementet.

I *Indonesia* har Norge gjennom støtte til UNODC (FNs program for narkotika og kriminalitet) bidratt til økt kunnskap i indonesisk politi og rettsvesen om håndtering av hvitvasking av penger, samt bidratt til økende engasjement om antikorrupsjonsarbeid blant sivilt samfunn. Gjennom UNDP-programmet *Access to Justice* bidrar norsk støtte til å bedre fattige menneskers rettstilgang. Norsk støtte gjennom UNDP og Asia Foundation har bidratt til å øke antall kvinner i distrikts- og provinparlamentene i ni provinser, samt styrket kvinnelige parlamentarikers kompetanse om lovgivnings- og budsjetteringsprosesser, samt om anti-korrupsjon. Dette har resultert i at en rekke lokale lover/forskrifter med sterke likestillingskomponenter er vedtatt i flere av prosjektprovinsene.

I *Vietnam* har en gruppe norsk-støttede lokale frivillige organisasjoner videreført sitt informasjonsarbeid om MR-rådets UPR-anbefalinger for å øke kunnskapen om disse anbefalingene hos lokale vietnamesiske sivilsamfunnsorganisasjoner.

Norge er også bidragsyter til FN's arbeid i Vietnam. FN arbeider også med myndighetene i

forhold til internasjonale normer og konvensjoner, seksuelle rettigheter og dødsstraff. Nasjonalforsamlingen ratifiserte i 2014 FN-konvensjonen mot tortur og Konvensjonen om funksjonshemmedes rettigheter. Det er ikke tegn til at dødsstraff avskaffes, men antall forbrytelser som medfører dødsstraff er redusert. Gjennom norske bilaterale bidrag til Ett FNs andre felles landprogram i Vietnam (2012 – 2016) har Norge også støttet arbeidet med grunnlovsreform, i tillegg til kompetansebygging og styrking av kunnskapen om FNs sentrale menneskerettighetskonvensjoner hos vietnamesiske myndighetspersoner. Oppfølgingen av grunnlovsreformen i Vietnam ble fullført i 2013. FN bidro i arbeidet med grunnlovsrevisjon og ikke minst med å gjøre det til en mer åpen og inkluderende prosess, med et særlig fokus på menneskerettigheter, minoriteter, ekstrem fattigdom og helse. Flere forslag til endringer ble gjenstand for en overraskende åpen og bred debatt og skapte et relativt stort engasjement hos befolkningen. Den nye grunnloven, vedtatt i november 2013, fikk et eget kapittel om menneskerettigheter, men innebærer likevel i praksis få nye endringer av betydning for landets styresett.

Likestilling og kvinner og barns rettigheter

Kvinner og likestilling er essensielle problemstillinger innen bistanden til *Afghanistan* og er sentrale tema i dialog med myndigheter og samarbeidspartnere. Utdanning og generell kompetanseutvikling er viktige forutsetninger for styrking av menneskerettigheter og likestilling. Verdensbankens flergiverfond rapporterer om betydelig framgang og gode resultater i arbeidet med å fremme kvinners samfunnsdeltakelse, kapasitet og kompetanse. Solidaritetsprosjektet alene når nå fram til 27,4 millioner mennesker, og av disse er 48,5% kvinner.

Et prosjekt holdt dialogmøter med mannlige overhoder, religiøse og tradisjonelle autoriteter og lokale myndighetene om kvinners sosiale, økonomiske og politiske deltakelse og særlig deltakelse i fredsprosesser. Dette har ført til endrede holdninger hos mange menn, noe som dokumenteres ved øket deltakelse av kvinner i økonomiske og politiske aktiviteter.

Likestillingstiltak får betydelig større effekt når rettighetsperspektivet kobles med bedring av levestandard og økte inntekter. I et tiltak ble fire ressursentre for kvinner etablert, og om lag 2100 kvinner ble støttet i å etablere ulike inntektsgivende aktiviteter. Parallelt med dette arbeidet pågår det kapasitetsbygging og bevisstgjøring om

kvinners rettigheter, grunnleggende helse og sanitærforhold. Tusenvis av kvinner i mange distrikter i Afghanistan mottok slike tjenester i 2014 finansiert fra Norge og med tett koordinering med lokale og sentrale myndigheter.

En betydelig del av norsk finansiert arbeid til fremme av kvinners rettigheter og likestillings-spørsmål i Afghanistan går til UN Women. Organisasjonen spiller en viktig rolle i overvåkingen av gjennomføring og rapportering om loven mot vold mot kvinner. Det lokale kvinnenettverket Afghan Women's Network (AWN) er strategisk partner for Norge og fremmer kvinners rettigheter og politiske deltakelse.

Symposiet i Oslo for kvinners rettigheter i Afghanistan i 2014 ble gjennomført etter planen og ble vurdert som svært vellykket, både av deltakerne og som følge av omtale og referanser i etterkant. Budskapene fra Oslo-symposiet ble brakt videre til andre internasjonale konferanser og integrert i afghanske planer og strategier.

Norge bidro med 3,5 mill. kroner til «Access to Justice for the Marginalized» (AGHS) i *Pakistan* ledet av menneskerettighetsforkjemperen Asma Jahangir. AGHS styrker marginaliserte gruppers rettslige stilling, særlig kvinner i familierelaterte saker, i fengsler og kvinner utsatt for vold i nære relasjoner. AGHS har bidratt til banebrytende rettsavgjørelser i høyere rettsinstanser som har skapt positiv presedens for kvinners rettsstilling. I 2014 fikk 1480 kvinner, barn og andre som har vært utsatt for menneskerettighetsbrudd retts-hjelp av AGHS. AGHS har bidratt til å få kvinner og barn ut av fengsel. 65 nyutdannede, kvinnelige jurister er gitt opplæring i kjønnsrelaterte saker og menneskerettigheter gjennom praktikantordninger og 180 kvinner i nabolagene i Lahore har fått paralegal trening og økt bevissthet om sine rettigheter.

Norges støtte på 1,67 mill. kroner til NGOen Sahil har økt bevissthet om barns rettigheter og arbeid mot seksuelle overgrep. Sahils holdnings-skapende arbeid får oppmerksomhet i media. Både forsvarrets og andre private skoler bruker Sahils materiale i undervisningen for å øke kunnskap om seksuelt misbruk av barn. En skolebok om hvordan barn kan forsvare seg mot overgrep er gitt til 103 642 skolebarn. På forespørsel fra 18 nasjonale og internasjonale NGOer, akademiske institusjoner og private skolesystemer har Sahil lært opp 1 113 lærere i Sahils tematikk. Sahil har samarbeidet om holdningskampanjer om barns rettigheter med over 100 organisasjoner i alle de fire provinsene, hovedstaden Islamabad, i Kashmir og i de føderalt styrte stammeområdene (FATA).

I *Bangladesh* er kvinners rettigheter styrket gjennom norsk støtte til Bangladesh Mahila Parishad (BMP). Organisasjonen protesterte mot regjeringens forslag om å senke lavalderen for ekteskap fra 18 til 16 år, det endelige vedtaket om dette er utsatt. BMP har kjempet for kjønnsensitive budsjettering i over 10 år. I dag har 40 departementer kjønnsensitive budsjetter. Gjennom norsk støtte til Ain o Shalish Kendra (ASK) er kvinners rettssikkerhet styrket. ASK har bistått lokale menneskerettighetsforum i 10 distrikter med publisering av menneskerettighetsrapporter. Organisasjonen bistår med juridisk veiledning til sårbare grupper, særlig kvinner, og med å bringe saker fram for rettsapparatet, blant annet etterforskning av angrep mot minoritetsgrupper.

Støtten til den statlige kommisjonen for bekjempelse av vold mot kvinner, Komnas Perempuan, har ført til at en rekke institusjoner, herunder konstitusjonsdomstolen, samarbeider med Komnas Perempuan for å se på innholdet i nasjonale lover og lokale forskrifter og konsekvenser de har for kvinners rettigheter.

Norge har i tillegg støttet prosjekter for å øke kunnskapen om rettighetene for utsatte og svake grupper i *Vietnam*, så som seksuelle minoriteter, funksjonshemmede og barn.

Likestillingsfokuset sikres også gjennom støtten til frivillige organisasjoner og FN, den sistnevnte har definert likestilling som et tverrsektorielt tema for alle aktiviteter, og ambassaden har nær dialog med UN Women. Bilateralt har Norge og Vietnam hatt et samarbeid om videre implementering av de nasjonale likestillingslovene, med særlig vekt på erfaringsutveksling mellom norske og vietnamesiske institusjoner og eksperter.

I *Øst-Timor* videreførte Norge sin støtte til FNs programmer innen kapasitetsbygging av justissektoren, styrking av parlamentet og program for å fremme barns og kvinners rettigheter. Gjennom FNs programmer har Norge også støttet kompetanseheving av lokale og regionale myndigheter. Programmene har ført til mer effektivitet innen justissektoren og bedre tilgang til justissektoren for utsatte grupper, særlig kvinner. Den norske støtten til parlamentet har særlig fokusert på å styrke parlamentarikerens kompetanse innen budsjettarbeid, teknisk innsikt i utarbeidelse av reguleringer og holdningsrettet arbeid for å fremme åpenhet og demokrati. I *Øst-Timor* er 38 pst. av medlemmene i parlamentet kvinner, og likestilling er en egen komponent i parlamentsprogrammet som Norge støtter i samarbeid med UNDP. Norge har støttet UN Womens program for å få kvinner

og førstegangsveldere aktive med i valgprosessen. Kvinner og barn er svært utsatt for vold i hjemmet. En lov som kriminaliserer vold i hjemmet, er vedtatt, og Norges støtte til lokale organisasjoner gjør dem i stand til å argumentere for reguleringer som sørger for at loven blir fulgt. Norge bidrar til UNICEFs program for å beskytte barn mot vold og utnyttning. Barnevennlige avdelinger er bygget på politistasjoner. Den nasjonale kommisjonen for barn har fått styrket sin kompetanse til å ivareta hensynet til barn i utvikling av nye lover og reguleringer. Sult og feil- og underernæring er utbredt i *Øst-Timor*, og Norge støtter et innenlands fiskeoppdrettsprosjekt for å gi bedret ernæring for barn. Kvinnelig entreprenørskap er en viktig komponent i prosjektet.

Klima, miljø og bærekraftig naturressursforvaltning; herunder Olje for Utvikling

Norge, som eneste giver, har finansiert et samarbeidprosjekt mellom FAO og landbruksdepartementet i *Afghanistan* som utvikler effektive og miljøvennlige metoder som reduserer bruk av kjemiske stoffer i skadedyrbekjempelse og som gir betydelig økning i produksjonen og inntekter til bøndene. Fram til 2014 er 150 veiledere, instruktører og provinsledere utdannet og opplært. Det er gitt kurs for over 14000 bønder i 660 feltskoler på landsbygda. Prosjektet regnes som svært vellykket, og metodene som er utviklet blir i stadig større grad kopiert og benyttet innen landbruks-satsingen i Afghanistan.

I Faryab provins bidrar Norge til bedring av undersøkelser av grunnvannsforkomster. En midtveigjennomgang i 2014 vurderte prosjektets framdrift, gjennomslagskraft og bærekraft som tilfredsstillende.

Hovedfokus for samarbeidet med *Myanmar* er naturressursforvaltning, energi og miljø/klima, i tillegg til fortsatt sterkt fokus på fred og forsoning og den politiske og økonomiske reformprosessen. Det bilaterale miljøsam arbeidet mellom Norge og Myanmar er under etablering og ble i 2014 støttet med 8,6 mill. kroner til videre planlegging samt pågående kapasitetsbyggingstiltak. Partnere fra norsk side er Klima- og miljøverndepartementet, Miljødirektoratet og Norsk Institutt for vannforskning (NIVA). Støtten til UNESCOs arbeid med å assistere myndighetene med å nominere naturområder for verdensarvstatus ble videreført med 2,9 mill. kroner i 2014. Sju områder er hittil valgt ut på en tentativ liste. Støtten til Green Economy Green Growth Association (GEGG) bidro til etableringen av et Center of Excellence for Greening

i Yangon. Senteret, som ble lansert i desember 2014, vil fungere som et regionalt senter for grønn vekst og er en viktig leveranse for myanmarske myndigheter fra deres formannskap i ASEAN i 2014. Norsk bistand har også bidratt til utarbeidelse og ferdigstilling av et REDD+ Readiness Roadmap, som legger grunnlaget for et nasjonalt REDD-program i Myanmar. Avtalene med the Center for People and Forests om bærekraftig skogforvaltning og med NUPI om kapasitetsbygging av Myanmars utenrikspolitiske institutt, ble signert på slutten av året 2014.

I *Bangladesh* var målet for støtten å redusere katastrofesårbarhet gjennom kapasitets- og kompetansebygging. Norge støtter UNDPs Comprehensive Disaster Management Programme som er viktig i arbeidet med å skape en helhetlig politikk innen katastroforebygging. I 2014 ble 185 tiltak for risikoreduksjon for 205 000 mennesker på landsbygda og 8 tiltak for 80 000 mennesker i byer iverksatt. Det er utarbeidet verktøy for katastroforebygging og klimatilpasning som kan brukes av lokale myndigheters i deres planverk.

I *Sri Lanka* har Norge støttet organisasjonen Sevalanka, som har utdannet 208 lokale ledere og 83 ungdommer i bærekraftig utvikling og samtlige arbeider nå i lokale organisasjoner omkring i landet. 17 distrikts-team har utviklet årlige strategiske planer og tjenester til 1432 organiske grønn-sakhager i 114 lokalsamfunn og 32 frøbanker og 65 planteskoler i sine nettverk. 240 økologiske landbruksprodusenter mottok støtte og oppnådde en produksjonsøkning på 38 prosent. Sevalankas alumni støttet 25 landsbyinitiativer for å bidra til bærekraftig landbruk og det forventes å ha en direkte effekt på 6848 familier.

Klima- og skoginnsatsen i *Indonesia* omtales i Klima- og miljødepartementets budsjettproposisjon, under kap. 1482. Det rapporteres om at innsatsen har bidratt til viktige reformer i Indonesias forvaltning av skogsektoren som moratorium på nye hogstlisenser, kartlegging av arealbruk og lisenser, kampanje for bekjempelse av skogkriminalitet, økt åpenhet og forbedret inkludering av sivilsamfunnet, samt større anerkjennelse av urfolks landrettigheter.

Klima- og miljøutfordringer i *Vietnam* er synlig i media og står høyt på den politiske agendaen, noe som kan indikere at bevisstheten om klima- og miljøutfordringer er høynet. Den andre fasen av det institusjonelle samarbeidet mellom Vietnam National University og norske institusjoner er i gang med kapasitetsbygging og teknisk opplæring av mer enn 40 personer fra ulike vietnamesiske organisasjoner med vekt på forebygging av

skader ved flom og skred. Varslingssystemer for jordskred i Ha Giang provinsen blir overvåket i fellesskap av Vietnam og Norge til å forutsi regn induert ras. PhD og masterstudenter har fått kunnskap gjennom deltakelse i kurs ved Universitetet i Oslo og utfører avanserte laboratorieprøver på geo-materialer ved Norsk Geotekniske Institutt. I 2014 startet fem studenter fra Vietnam i Masterprogrammet «Environmental Geology» ved VNU teknisk-naturvitenskapelige universitet i samarbeid med NGI og UiO. Menneskelig og teknisk kapasitetsbygging for proaktiv respons på geo-katastrofer i Ha Giang provinsen, Bac Tra Midistriktet og riksvei 6 er videreført.

Samarbeidsprosjekt med Bjerknessenteret, *Applying Norwegian Earth System in Climate Change Scenario Development in Vietnam*, ble avsluttet. Det vietnamesiske instituttet for meteorologi og hydrologi (IMHEN) har fått bedret sin infrastruktur, og kunnskap om klimakarakteristika av Vietnam er bedret, spesielt når det gjelder endringer i monsunregn-mønstre.

Til *Kina* har Norge bidratt med grunnstøtte til China Council for International Cooperation on Environment and Development (CCICED) siden opprettelsen etter Rio-toppmøtet i 1992. CCICED er en kinesisk tenketank med internasjonal deltakelse som rådgir det kinesiske topplederskapet innen miljø- og utviklingsspørsmål. Norge har i tillegg bidratt med støtte til etablering av et «African Consensus Forum» om økonomisk utvikling i Afrika med støtte fra sentrale kinesiske finansinstitusjoner, samt til et studie av kjønnsaspekter og sårbarhet knyttet opp mot klimaendringer i Kina utført av UN Women.

Fornybar energi og olje for utvikling

Myanmar fortsetter implementeringen av en ambisiøs reformagenda og har i 2014 vedtatt en rekke nye og reviderte lover. Norge arbeidet i 2014 videre for et Olje for Utvikling-program og har tett dialog med Myanmars myndigheter om dette. Innenfor naturressursforvaltning og særlig i forhold til mulige olje- og gassforekomster etter spør Myanmars bistand på en rekke felt blant annet i utarbeidelse av lover og forskrifter, styrings-systemer for sikkerhetsrisiko, standarder for utslipp av skadelige kjemikalier, data management systemer, ressursbeskatning og revisjon av oljeselskap. Dialogen fortsetter nå med myndighetene om videre prosess mot et langsiktig samarbeid. Støtte til sivilsamfunn vil bli en viktig del av OfU-samarbeidet i Myanmar. Natural Resource Governance Institute ble støttet med 2,2 mill. kro-

ner i 2014, som del av Olje for utvikling. Støtten har bidratt til å øke kapasitet både hos parlamentarikere og hos media. Norsk bistand bidratt til at elektrisitetsloven ble revidert og vedtatt i oktober 2014. Landet ble i 2014 medlem av Extractive Industries Transparency Initiative (EITI).

Det er stor etterspørsel etter norsk kompetanse på vannkraft. Institusjonssamarbeidet mellom Norges Vassdrag og energidirektorat (NVE) og elektrisitetsministeriet i Myanmar ble videreført og avtale signert i desember 2014. Samarbeidet har i den forberedende fasen bidratt til kapasitetsbygging i myndighetsapparatet, samt forsiktig dialog mellom sentralmyndighetene og en av de etnisk væpnede gruppene om bærekraftig vannkraftutvikling i konfliktområder. Samarbeidet med Asiabanken om revidering av elektrisitetslovgivningen ble videreført med 1,2 millioner kroner i 2012. Revidert lovgivning ble vedtatt i oktober 2012. Den lokale organisasjonen Proximity Designs mottok 4 millioner kroner i norsk bistand i 2014. Støtten har bidratt til å introdusere klimasmarte fornybar energiløsninger i rurale områder, som igjen har bidratt til betydelig økte inntekter.

På *Øst-Timor* har den norske støtten til Olje for Utvikling-programmet bidratt til å etablere et oljefond etter norsk modell. Det blir viktig for Øst-Timors fremtid at landet etterlever handlingsregelen. Det norske Olje for Utvikling-samarbeidet med Øst-Timor ble avsluttet i 2014.

Utdanning

Verdensbanken rapporterer at 9,2 millioner barn og ungdom har adgang til skole i *Afghanistan*. 39 prosent av disse er jenter. Sammenlignet med utgangspunktet i 2001, da om lag 1 million barn gikk på skole, er dette en bemerkelsesverdig bedring. Imidlertid hefter det betydelige problemer med utdanningsstatistikken. Stadig mer oppmerksomhet blir nå gitt til kvalitet og relevans av det som foregår i klasserommene.

Siden Norges bistand til Verdensbankens flergiverfond (ARTF) ikke er øremerket er det ikke mulig å definere hvor mye av det norske bidraget som går til utdanning. ARTF har imidlertid flere prosjekter som blant annet bygger og reparerer skoler, støtter etablering av lokale skolekomiteer, utdanner lærere, og utvikler yrkesutdanning og høyere utdanning. Fram til og med 2014 har ARTF bygget og rehabilitert 7869 klasserom og i 2014 har om lag 20 000 lærere fått tilleggsutdanning og det totale antallet kvalifiserte lærere i landet er nå 191 000. Antall elever som er tilstede i klassene har øket fra 78 prosent til 84 prosent mel-

lom 2010 og 2014. Gjennom ARTF bidrar Norge også til høyere utdanning og universiteter samt til utvikling av yrkesfaglig undervisning.

De frivillige organisasjoner utfører viktige oppgaver innen skolesektoren med hensyn til bygging av infrastruktur, bedring av utdanningens kvalitet og med assistanse til lokal skoleforvaltning. I 2014 støttet Norge byggingen av 10 skoler i Faryab provins. 9 av de 10 nybygde skoler er overlevert til myndighetene og er nå i drift. Den siste ble forsinket på grunn av terror-trusler, og ferdigstilles i 2015. Lokalsamfunnet er mobilisert og har fått opplæring og verktøy for å sikre framtidig vedlikehold. For at jenter skal gå på skolen er det sørget for tilstrekkelige vann- og sanitærutrustning og det er bygget murer rundt skolene. Under byggeprosessen har 32 lokale arbeidere fått fagopplæring og mottatt attester.

Flere tusen ungdommer får relevant yrkesutdanning og arbeidstrening, og mange bistås videre slik at de får anledning til å praktisere sine ferdigheter og øke inntektene.

En frivillig organisasjon har siden 2013 bistått med utdanning til om lag 4 300 personer, hvorav 2 700 jenter. 36 prosent var internt fordrevne og returnerte flyktninger. Aktiviteter inkluderte yrkesopplæring, inntektsbringende aktiviteter, og lærerkurs. Prosjektet har lyktes i å nå kvinner og jenter som tidligere har blitt fratatt sin rett til utdanning.

I *Nepal* har Norge støttet landets sektorprogram for utdanning siden 2009. Antall barn som begynner på skolen har økt siden programmet startet. I 2014 begynte 93 prosent av alle femåringer i første klasse. Andel førsteklasinger med førskolebakgrunn har økt betydelig, og er nå på 59,6 prosent. Per hundre 1. klassinger som begynte skoleåret i 2014, har i gjennomsnitt seks droppet ut, og 15 må gå året om igjen. Det er klar forbedring fra programmet startet i 2009 da 26,5 prosent gikk om igjen og 9,9 prosent sluttet skolen. Jenter og gutter er nær likt representert på alle trinn fra 1 – 12 klasse og nasjonale prøver viser at det er liten forskjell mellom gutter og jenter når det gjelder læring. I programmet har det vært satset på minimumsstandarder når det gjelder skolemiljø og i 2013/2014 er det bygget 5142 nye klasserom og over 2000 jentetoaletter.

Gjennom Redd Barna er det gitt støtte til barns tilgang til utdanning i kriser, etter en flom som rammet 250 000 mennesker vest i Nepal. Vel 600 barn har fått direkte hjelp i form av skolemateriell. Det er opprettet fem midlertidige læringscentre, rundt 30 skoler er restaurert. Lærere og elever er gitt opplæring i hvordan man kan forebygge risiko

ved naturkatastrofer. Det er også opprettet seks sentre for trygt opphold og lek for barn bosatt i midlertidige leire.

I *Pakistan* støtter Norge Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit «Technical and Vocational Training Reform Support Programme» med 17,5 mill. kroner. Programmet har i 2014 utviklet og ferdigstilt en nasjonal policy for yrkesopplæringssektoren i samarbeid med det føderale departementet for utdanning og yrkesopplæring. Andre resultater fra dette programmet er blant annet: det nasjonale rammeverket for yrkesfaglig kvalifisering ferdigstilt, kompetansestandarder er utarbeidet i samarbeid med arbeidsgiversiden, 4000 lærere i yrkesfag har deltatt i videreutdanning i pedagogikk, et nasjonalt informasjonssystem for formidling av arbeidssøkere og jobber innen yrkesfag ble operativt i 2014 og programmets fond for innovativ opplæring har hittil (siden 2011) omfattet 50 000 personer fra grupper som har vanskelig for komme inn på arbeidsmarkedet, dvs. ungdom, transpersoner, kvinner, handicappede og personer fra konfliktrammede områder. Totalt 66 bedrifter og potensielle arbeidsgivere er involvert i opplæringen.

Norge samarbeider også med FN i *Vietnam* om oppfølgingen av helse og utdanning, der Vietnam har gjort betydelige fremskritt i senere år. Vietnam gjennomførte i 2014 Pisa-undersøkelsen for første gang og gjorde det godt.

Norge startet i 2012 et tre-årig forskningssamarbeid mellom *Øst-Timor* og Nordland Universitet, hvor blant annet studenter fra Øst-Timor gjennomfører masterstudier ved universitetet i Bodø.

Landsbygdutvikling/næringsutvikling

Samarbeidet med *Afghanistan* satset også i 2014 bredt på å bedre viktige forutsetninger for økonomisk utvikling, herunder bygging av infrastruktur på landsbygda og kompetanseutvikling innen landbruket. De viktigste kanalene var frivillige organisasjoner, Verdensbankens flergiverfond (ARTF) og et program i regi av FAO under landbruksministeriet. Som en del av Solidaritetsprosjektet under ARTF styrkes lokal kompetanse for utvikling av infrastruktur og andre tiltak. Dette landsdekkende tiltaket når ifølge Verdensbanken fram til en stor del av landets befolkning.

De frivillige organisasjonene arbeider med jordbruk, husdyrhold, helse, infrastruktur, vannforsyning, alfabetisering, grunn- og yrkesopplæring, og fornybar energi. Fire av de frivillige orga-

nisasjonene fokuserer sin virksomhet i Faryab provins og de når frem til avsideliggende lokalsamfunn, til tross for betydelige sikkerhetsutfordringer. Rapportene for 2014 viser at resultatmålinger oppnås. I stadig større grad benyttes metoder som muliggjør målinger av virkninger over tid. Dette viser betydelig grad av positive effekter for eksempel i form av øket produksjon, bedre muligheter for å selge produkter, økede inntekter, bedret helse og øket vilje til å satse på kompetanseutvikling og utdanning.

Som et eksempel kan det nevnes for en frivillig organisasjon at man i 2014 har nådd fram til over 117 000 mottakere med ulike tiltak. 313 vannpunkter er bygget og satt i drift for 33 500 personer. 240 vannkilder er rehabilitert og 1400 biosandfiltre er produsert og fordelt. 60 irrigasjonsvanningsanlegg er etablert for over 3000 familier. Over 5100 bønder har deltatt i praktiske kurs, blant annet for å spre dyrking av safran som regnes for å ha et betydelig potensiale. Det har vært flere enn 6700 deltakere på kurs innen helse- og hygieneopplæring, og det er delt ut over 10 000 hygiene sett og bygget 935 latriner. Disse aktivitetene er iverksatt i nært samarbeid med lokale myndigheter. Det brukes før og etter-målinger for å kunne måle effekt blant annet av helse/sanitetstiltak, og resultatene er oppløftende.

I *Sri Lanka* har norsk støtte til handelskamre og banker i samarbeid med IFC gitt 680 000 små og mellomstore bedrifter økt tilgang til finansielle tjenester og USD 1,9 mrd. i utlån siden starten i 2010. 80 000 små og mellomstore bedrifter har fått bedre kompetanse innenfor ledelse og økonomi, herunder 120 000 kvinner og 173 000 personer fra de tidligere konfliktområdene. Inntektsøkningen for bedriftene har vært over USD 7 mill. Prosjektet har gitt årlig utslippsreduksjon på 170 000 (MT) CO₂ gjennom energieffektivisering og ren vekst tiltak.

Støtte gjennom UNDP til økonomisk utvikling i nord har gitt økt produktivitet og salg gjennom høyere produksjon og forbedring av produksjonsteknikker. Gjennomsnittlig inntektsøkning var på 57 pst. i 2014. 19 nye produkter ble utviklet og 434 personer har startet inntektsgivende aktiviteter, herunder 203 kvinner. 3 232 personer fra lokale myndigheter og lokalsamfunn ble opplært i resultatbasert planlegging.

Styrking av kvinneorganisasjoners forvaltningskapasitet i lokalsamfunn i nord har gitt økning i medlemstallet med 150 pst., og 583 kvinner har fått tilgang til lån gjennom organisasjonene. Gjennomsnittlig månedlig inntekt per hushold har økt med 1000 pst. fra baseline i 2010.

250 fiskere med 1250 familiemedlemmer har fått økning i månedsinntekt etter tiltak for å styrke innlandsfiske med utsettelse av fiskeyngel i 15 vanningsstanker.

1280 personer og 9 bondeorganisasjoner har fått opplæring og støtte i jordnøtt-produksjon, bærekraftig landbruk, vannforvaltning, frøsertifisering, lagring og behandling etter innhøsting, foredling og kobling med innkjøpere. Denne støtten har vært kanalisert gjennom FAO.

Næringslivssamarbeidet mellom Norge og Sri Lanka gjennom «Match Making Program» (MMP) har ført til at av totalt 441 norske klienter har 175 (40 pst.) inngått samarbeidsavtaler eller handelssamarbeid med en srilankisk motpart.

Regionale tiltak

Et prosjekt for fremme av religionsfrihet i ASEAN har med norsk støtte ferdigstilt en innholdsrik studie om status for religionsfrihet i hvert ASEAN-land. Norge har også bidratt til oppstart av et forskningssamarbeid mellom Bangkok-universitetet Chulalongkorn og NUPI, som skal gi policy-anbefalinger om et integrert energimarked i ASEAN. Som ledd i å styrke samarbeidet mellom Norge og ASEAN besøkte ASEANs Komite av faste representanter Norge høsten 2014. Under besøket ble det identifisert flere potensielle samarbeidsområder mellom Norge og ASEAN.

Norge bidrar årlig med 1 mill. kroner til *Asia Europe Foundation* – ASEF. Gjennom vår støtte til ASEF i 2014 finansierte Norge «ASEF Outlook Report», en rapport om bærekraftig vekst og utvikling i Asia og Europa, som er ment å spille inn i prosessen frem mot neste klimatoppmøte i Paris. Rapporten ble lansert under ASEM toppmøtet i Milano i oktober 2014. Norges støtte til ASEF gjør det mulig for norske studenter og akademikere å delta i faglige fora arrangert i Asia og Europa, og på den måten åpne dører for viktig nettverksbygging.

Det ble i 2013 inngått ny avtale med Verdensbankens flergiverfond for fase to i *South Asia Water Initiative* (SAWI). SAWI er en tilleggsmekanisme til de ulike tiltak på nasjonalt nivå innen vann og energi. Organisasjonen arbeider parallelt langs tre spor; en regional mekanisme for politisk dialog (The Abu Dhabi Dialogue); på sub-regionalt/vassdragsnivå for å stimulere samarbeid om vannressursforvaltning i grensekryssende vassdrag, og på lokalt nivå for nasjonale prosjekter med regionale implikasjoner.

Norge videreførte støtte til *Free Media Foundation* og prosjektet *South Asian Free Media*

Association. Prosjektet har styrket frie medier, skapt kontakt og samarbeidsarenaer mellom journalister og akademikere fra Sør-Asia og økt kunnskap om regionale spørsmål blant journalister.

Økt oppmerksomhet omkring klimaendringer har de senere år gitt den regionale organisasjonen *The International Centre for Integrated Mountain Development* (ICIMOD) en stadig viktigere rolle i Hindukush Himalaya. Det er en økende interesse blant medlemslandene for regionalt klimasamarbeid. Norsk kjernestøtte til ICIMOD bidro i 2014 til økt faglig kunnskap om klimaendringer og institusjonell kompetansebygging på nasjonalt nivå.

Gjennom samarbeidsavtalen med *Asian Institute of Technology* har Norge bidratt til å støtte opp om utdanning og økonomisk utvikling i de minst utviklede land i regionen ved å finansiere 33 master- og doktorgradstipender til studenter fra blant annet Bangladesh, Nepal, Myanmar. De første 10 mastergradsstudentene ble uteksaminert i 2013, det siste inntaket av studenter ble foretatt i 2014.

Støtten til *The Coordinating Committee for Geoscience Programmes in East and Southeast Asia* har bidratt til å spre norske erfaringer om petroleumsförvaltning i organisasjonens medlemsland, i tråd med føringen om å gi bistand til godt styresett og olje for utvikling i regionen. En sluttevaluering av prosjektet i 2012 var gjennomgående positiv.

Gjennom en samarbeidsavtale med *Petrad* ønsker Norge å bidra til å videreføre kunnskapsdeling i petroleumssektoren med ressursansvarlige myndigheter og nasjonale oljeselskaper i Øst- og Sørøst-Asia gjennom seminarer og netterverksbygging, med sikte på en mer bærekraftig utvikling i regionen. Videre ble bevilgningen i 2014 brukt til å inngå en avtale med UNDP om støtte til prosjektet *Action for Cooperation against Trafficking in Persons* som går over 3 år. Prosjektet er en oppfølging av FN's *Inter-Agency Project on Human Trafficking in the Greater Mekong Sub-region* og *Coordinated Mekong Ministerial Initiative against Trafficking* (COMMIT). Aktivitetene er i tråd med Norges samarbeid med land i Asia når det gjelder å fremme kvinners og barns rettigheter. En uavhengig evaluering av COMMIT-prosessen som ble gjennomført i 2013 påpekte at samarbeidet hadde vært mest vellykket når det gjaldt utforming av policy, avtaler og lovgivning, men mindre vellykket mht. implementering. Oppfølgingsprosjektet UNACT (2014–2016) har som hovedmål å styrke COMMIT-prosessen med sikte på å gjøre den mer bærekraftig og selvgående.

Norsk støtte til ett sør-sør-samarbeid mellom Indonesia og Afghanistan bidrar til utdanning av

flere spesiallærere og forbedring av kvaliteten på lærerutdanning, og skal på sikt bidra til å bedre utdanningen for sårbare/marginaliserte grupper i begge land.

Norge støttet gjennomføring av en regional Heart of Asia-konferanse om katastroforebygging og håndtering i regi av Pakistans National Disaster Management Authority. Konferansen

trakk deltakere fra Pakistan, Afghanistan og Kasakhstan og bidro til å styrke regionalt samarbeid om tematikken.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget samlet 784,5 mill. kroner på post 78 Regionbevilgning for Asia.

Kap. 152 Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap		Forslag 2016
		2014	budsjett 2015	
78	Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika, <i>kan overføres</i>	612 005	556 000	556 000
	Sum kap. 0152	612 005	556 000	556 000

Den turbulente utviklingen i Midtøsten og Nord-Afrika har ført til at Norges engasjement i regionen har måttet utvides og bli mer flersidig. Hovedformålet er å bidra til stabilisering samt å forebygge og redusere fremveksten av voldelig ekstremisme og konflikt. Området opplever de mest krevende humanitære katastrofer og flyktningestrømmer vi har sett siden andre verdenskrig. Ekstremisme truer nå alle land i regionen og også vår egen sikkerhet i Europa. Terrororganisasjonen ISIL utgjør en betydelig utfordring. Området er blitt den viktigste porten for desperate flyktninger som strømmer over Middelhavet til Europa. Organisert kriminalitet er en viktig finansieringskilde for terror-, milits- og opprørsgrupper og truer regional og internasjonal sikkerhet.

Utviklingen i Syria, Irak, Jemen og Libya, foruten Palestina og særlig Gaza-stripen, representerer store utfordringer. Vedvarende konflikter, politisk uro og lav fremdrift i reformer er faktorer som bidrar til lave investeringer og høy arbeidsledighet, særlig blant ungdom, i store deler av regionen. Disse forholdene bidrar også til å forklare hvorfor voldelig ekstremisme og organisert kriminalitet finner gode vekstvilkår i området.

Gjennom flere tiår har Norges engasjementet i Midtøsten hatt som hovedformål å bidra til en tostatsløsning der Israel og en palestinsk stat lever side om side innenfor gjensidig anerkjente grenser og med en tilfredsstillende sikkerhet for begge land. Dette er fortsatt viktig. Som leder av giverlandsgruppen AHLC (Ad-Hoc Liaison Committee) har Norge en særlig forpliktelse,

både til et aktivt engasjement og til et fortsatt høyt nivå på giverinnsatsen.

I Midtøsten og Nord-Afrika er det nødvendig å bruke langsiktig utviklingsbistand for å bidra til stabilisering av regionen gjennom inkluderende politiske prosesser, helse- og utdanningstiltak og økonomisk utvikling. Bidrag til stabilisering krever en helhetlig tilnærming. Det må jobbes med alt fra sikkerhetsspørsmål, demokratiseringstiltak og menneskerettigheter til langsiktige tiltak for institusjonsbygging og inkluderende økonomisk utvikling. Befolkningen må se muligheter der de er. Norge har i en årrekke bidratt til palestinsk statsbygging gjennom en slik helhetlig tilnærming. I land som Tunisia, Marokko og Egypt bidrar Norge, gjennom multilaterale kanaler, til jobbskaping og inkluderende økonomisk utvikling. Støtte til kvinners rettigheter og likestilling vil fortsatt ha høy prioritet, både ved integrering av kjønnspektivet i utviklingssamarbeidet og støtte til særskilte tiltak.

Den vedvarende krisen i Syria og effekten på nabolandene er svært krevende for det humanitære apparatet. Jordan og Libanon opplever store utfordringer med å fortsette og levere grunnleggende tjenester til egen befolkning i lys av det store antallet syriske flyktninger. Norge supplerer derfor den betydelige humanitære innsatsen med utviklingsmidler til disse landene. Målet er at dette også skal ha en politisk stabiliserende effekt på regionen. Konflikten i Syria og den politiske situasjonen i Irak hvor store folkegrupper over tid har vært nektet innflytelse, har muliggjort frem-

veksten av ISIL. Det har forverret forholdene for sivilbefolkningen ytterligere.

Norges engasjement er i tråd med grunnleggende utenrikspolitiske verdier og strategiske interesser. Det geografiske nedslagsfeltet for budsjettposten omfatter hele regionen fra Iran til Vest-Sahara. Det er nødvendig å operere med høy grad av fleksibilitet for bruken av bistandsmidler.

Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika må ses i sammenheng med innsatser over andre budsjettkapitler, herunder bistand gjennom norske frivillige organisasjoner og kulturtiltak (kap.160), nødhjelp og humanitær bistand og menneskerettigheter (kap. 163), bistand til freds- og forsoningstiltak (kap.164), bistand til forskning og kompetanseheving (kap. 165), og bistand gjennom FN-systemet (kap.170).

Post 78 Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Fokusområde

Palestina

Det økonomiske bidraget til Den palestinske selvstyremyndigheten (PA) har som mål å bygge det institusjonelle fundamentet og et bærekraftig økonomisk grunnlag for driften av en fremtidig selvstendig palestinsk stat. Kun en varig fredsavtale vil sikre tostatsløsningen og gi palestinerne suverenitet, israelerne sikkerhet, og tilgang til Jerusalem for kristne, jøder og muslimer. Derfor er det viktig at forhandlingene mellom Israel og PLO, som ble suspendert i april 2014, gjenopptas.

Sommeren 2014 ble preget av eskalerende vold og stridigheter på Vestbredden etter drapene på tre jødiske ungdommer ved Hebron. Stridighetene utløste den fjerde Gazakrigen på seks år. Sivilbefolkningen ble påført helt uakseptable lidelser. Dette viser farene når fredsprosessen stanser opp og militante grupper ser en interesse i voldelige konfrontasjoner fremfor fredelige forhandlinger. Voldsbruken, krigshandlingene og den polariserende propagandaen svekker de moderate kreftene. Oppslutningen øker om ensidige tiltak og aksjoner som undergraver forhandlinger om politisk løsning, i et regionalt naboskap som bare blir mer krevende for begge sider.

Internasjonale giverbidrag bidro til en betydelig økonomisk vekst frem til 2011, men veksten har avtatt siden 2012, og palestinerne opplevde resesjon i 2014. Verdensbanken og Det internasjonale pengefondet viser til at det er vanskelig å sikre et bærekraftig økonomisk grunnlag for en

palestinsk stat uten betydelige lettelser i de restriksjonene Israel har iverksatt av sikkerhets hensyn og for å holde kontroll i okkuperte områder.

PA er i en svært vanskelig økonomisk situasjon. En høy gjeldsbyrde tynger PAs økonomiske bæreevne, og manglende overføringer i første del av 2015 av palestinske toll- og avgiftsinntekter innkrevet i Israel hadde negative ringvirkninger på den palestinske økonomien. En nødvendig forutsetning for en bærekraftig palestinsk økonomi er at PA og palestinsk næringsliv gis tilgang til de delene av okkupert område som Israel kontrollerer, og at det åpnes for varer og økt handel inn og ut av både Gaza og Vestbredden. Temaene og relevante tiltak drøftes på giverlandsgruppens møter hvert halvår.

For Norge er det avgjørende at det knyttes krav til budsjettstøtten vi gir til palestinerne og at vi har kontroll med hva norske bidrag går til. Det er Verdensbankens krav og kontrollrutiner som gjelder for bruk av budsjettstøtten. Utbetalinger er knyttet til at PA gjennomfører pålagte reformtiltak i offentlig sektor knyttet til økonomistyring, regnskapsføring og finansforvaltning, begrensninger på offentlige lønninger og ansettelser, og utgiftskontroll. Selv om Verdensbankens kontrollmekanismer er gode, kan de ikke kompensere fullt ut for et velfungerende lokalt kontrollregime. I Palestina er det en utfordring at det ikke har vært noe fungerende parlament siden 2007.

PA er fortsatt avhengig av bistand for å kunne dekke sitt budsjettunderskudd, inntil den økonomiske veksten tiltar. PA har få muligheter til å drive inn skatter eller betaling for tjenesteyting i Gaza i tilstrekkelig grad så lenge splittelsen mellom Gaza og Vestbredden vedvarer. Det er behov for en omfattende reform av offentlig sektor i Gaza. Det har så langt ikke lyktes å få til en integrert statsforvaltning i hele Palestina.

Konflikten i Gaza sommeren 2014 førte til store ødeleggelser på boliger, skoler og annen viktig infrastruktur. 2200 palestinere mistet livet, og det ble registrert over 11 000 skadde. 140 000 boliger måtte gjenoppbygges eller repareres. Det er høy arbeidsledighet. Rask gjenoppbygging av boliger og infrastruktur er avgjørende for å lette den humanitære situasjonen og for å gi sysselsetting og få økonomien på fote igjen. Under Kairokonferansen som Norge og Egypt organiserte i oktober 2014 ga giverne lovnader om bistand i størrelsesorden 27 mrd. norske kroner over en treårsperiode til gjenoppbygging i Gaza. Per september 2015 er 1,5 mrd USD utbetalt, tilsvarende 33 pst. av hva som ble lovet i Kairo over 3 år.

Gjenoppbyggingsarbeidet i Gaza går saktere enn forventet. Dette skyldes dels israelske restriksjoner, dels at palestinerne ikke har lyktes i å gjennomføre et samlet, legitimt styre både på Vestbredden og Gaza som kan ta ledelsen i gjenoppbyggingsarbeidet.

En ny mekanisme for innføring av byggematerialer er kommet på plass i regi av FN. Med Israels, Hamas' og PAs godkjenning, åpner derfor mekanismen for større innførsel av bygningsmaterialer. Stengningen av Gaza er imidlertid ikke vesentlig endret.

Betydelige større lettelser i restriksjonene på bevegelse av varer og personer inn og ut av Palestina, er nødvendige for å oppnå stabilitet og tilstrekkelig vekst i palestinsk økonomi og for å redusere PAs avhengighet av eksternt bistand.

Palestina tiltrådte i 2014 alle de viktigste menneskerettighetskonvensjonene, uten forbehold. Implementeringen av disse er begynt, men mye gjenstår. Menneskerettighetssituasjonen er utfordrende. Palestinerne viser til at Israels okkupasjon av Vestbredden, annekasjonen av Øst-Jerusalem og stengningen rundt Gaza, gjør det vanskelig for PA å sikre palestinernes økonomiske og sosiale rettigheter. Splittelsen mellom Hamas og Fatah medfører også redusert oppfyllelse av menneskerettighetene, særlig hva gjelder ytringsfrihet og politisk medbestemmelse.

Den ulovlige byggingen av israelske bosettinger økte i 2014. På tross av en liten nedgang i rivninger av boliger og infrastruktur i områder kontrollert av Israel var det en økning i antall palestinere som ble rammet (kilde OCHA).

Norge gir bistand til samfunnsutvikling, offentlige tjenester, bedre styresett og den forvaltningskapasitet som skal til for å bygge en palestinsk stat.

Mål for samarbeidet:

- Statsbygging, demokratisk utvikling og godt styresett
- Rettigheter, inkludert kvinners rettigheter og likestilling
- God tjenesteleveranse av høy kvalitet
- Gjenoppbygging av Gaza
- Fred- og forsoningsprosesser

Årlig humanitær støtte til Palestina har ligget på 120 mill. kroner siden 2011. Som følge av krigen i Gaza sommeren 2014 ble det gitt ytterligere 80 millioner til humanitær innsats. Den humanitære innsatsen ses i sammenheng med midlene som gis over Regionbevilgning for Midtøsten og øvrige

bevilgninger. I påvente av en politisk løsning preges situasjonen i deler av Palestina av å være en langvarig krisesituasjon. Det er en utfordring å skille mellom det humanitære og det utviklingsrettede arbeidet. De humanitære organisasjonenes innsats fokuserer særlig på områdene hvor PA ikke har evne til å ivareta befolkningens behov for beskyttelse og grunnleggende tjenester, henholdsvis i Gaza, i Øst-Jerusalem og i de såkalte C-områdene under israelsk kontroll på Vestbredden. Norske hovedsamarbeidspartnere i humanitær bistand til Palestina er Norsk Flyktninghjelp, Norsk Folkehjelp, Kirkens nødhjelp, Norges Røde Kors/ ICRC, NORWAC, Redd Barna, samt FNs nødhjelps koordinator (OCHA) og FNs organisasjon for palestinske flyktninger (UNRWA).

Norge gir også kjernestøtte til UNRWA – årlig 150 mill. kroner over kap. 170, post 75.

Videre støtter Norge organisasjoner fra det israelske sivilsamfunnet som arbeider for tostasjonsløsningen og palestinske rettigheter med 15 mill. kroner årlig over kap. 164, post 70.

Andre land

Det er skjøre statsdannelser i mange av de arabiske landene i kjølvannet av protestbølgen og omveltningene i 2011. Den såkalte «arabiske våren» innledet vesentlige forandringsprosesser i regionen som vil vedvare i flere år.

I et land som Tunisia pågår krevende omstillingsprosesser for å bygge opp nye og demokratiske institusjoner. Landet har store utfordringer knyttet til å utjevne regionale ulikheter og å sikre like sosiale og økonomiske rettigheter til hele befolkningen, ikke minst jobbskaping for de unge. Tunisia befinner seg fortsatt i en kritisk fase og står overfor store politiske, økonomiske og sikkerhetsrelaterte utfordringer. Internasjonal støtte blir viktig i tiden fremover. Det norske engasjementet har vært relativt begrenset. For å bidra til å sikre en positiv utvikling videre, ønsker Norge å styrke samarbeidet med Tunisia de neste årene.

Den væpnede konflikten i Syria er inne i sitt femte år, og viser ingen tegn til å avta. En politisk løsning er påkrevet. Mer enn halvparten av befolkningen er fordrevet fra sine hjem. De humanitære lidelsene er enorme. De syriske flyktningestrømmene medfører store belastninger på nabolandenes evne til å ivareta både flyktningenes og egen befolknings behov for grunnleggende tjenester. Den vedvarende krisen har gjort det nødvendig å mobilisere utviklingsmidler og utviklingsaktører for å supplere det humanitære apparatet.

Iraks stabilitet trues av sekteriske konflikter, og regjeringen har mistet kontroll over deler av landet. ISIL står sterkt i Anbar-provinsen, og kontrollerer i tillegg Iraks nest største by Mosul. Befolkningen i sunnidominerte områder kontrollert av ISIL befinner seg ofte i et krysspess mellom terrororganisasjonen på den ene siden og regjeringsstyrker og ulik militser som søker å nedkjempe ISIL på den andre. Etter mange år med sekterisk, ekskluderende politikk fra sentralmyndighetene i Bagdad, er det avgjørende at alle folkegrupper i Irak får reell politisk innflytelse. De sekteriske skillene mellom shia-, sunniarabere og kurdere er betydelige. Irakisk Kurdistan mistet store områder til ISIL sommeren 2014. Mye av dette er vunnet tilbake, men kurdiske områder i Irak trues stadig av sporadiske angrep fra ISIL. Den humanitære situasjonen er kritisk mange steder i landet og hundretusener er på flukt fra kamper. Norge deltar i kjernegruppen av den internasjonale koalisjon mot ISIL og bidrar på en rekke fronter.

Fragmentering og maktvakuum i *Libya* bidrar til destabilisering i store deler av Europas sørlige nabolag. En viktig årsak til opprørene har vært mangel på økonomiske og sosiale muligheter og ønsker om et nytt og ansvarliggjort politisk lederskap. Dagens konflikt og myndighetsvakuum i *Libya* gir rom for kriminelle nettverk og menneskesmugling. Konflikten innebærer også at mange fremmedarbeidere og migranter som er strandet i *Libya*, ikke ser noen annen utvei enn å reise over Middelhavet. Å jobbe for en politisk løsning på konflikten i *Libya* er derfor viktig. Regionale og eksterne aktører må sammen støtte opp om moderate krefter på begge sider.

Flere land preges av sosial uro og politisk polarisering, og en vanskelig situasjon både på det økonomiske og sikkerhetsmessige området. Migrasjonskrisen i Middelhavet har også nær sammenheng med krisen i *Syria* og maktvakuumet i *Libya*. Utvikling og fattigdomsbekjempelse blir avgjørende for at mennesker finner livsgrunnlag og opplever at de har en framtid i egne hjemland. I tillegg er framvoksende jihadistbevegelser en trussel mot stabilitet og sikkerhet.

En særlig stor utfordring er å innfri befolkningens forventninger til sosiale og økonomiske forbedringer. Dette krever et langsiktig engasjement fra det internasjonale samfunn. Norge arbeider nært med multilaterale aktører som FN og EU og prioriterer innsats i flere av landene for menneskerettigheter og demokratisering, ikke minst gjennom støtte til sivilt samfunn og til inkluderende politiske prosesser, samt støtte til økonomisk utvikling og sikkerhet.

Mål for samarbeidet

Målene for Norges samarbeid er å bidra til stabilitet og godt styresett, gjennom:

- Rettigheter, inkludert likestilling og demokrati
- Utdanning
- Energi og klima
- Inkluderende økonomisk utvikling

Det vises også til mål for samarbeidet med *Palestina*.

Rapport 2014

Total norsk støtte til *Palestina* var i 2014 på 741 mill. kroner, hvorav 462 mill. kroner over denne posten. I tillegg kommer kjernestøtten til UNWRA på 150 mill. kroner (kap. 170, post 75).

Godt styresett, herunder gjennom budsjettstøtte

I *Palestina* har Verdensbanken en kritisk vurdering av fremgangen i PAs reformarbeid. PA hadde fremgang på enkelte områder i 2014, men tilbakegang på andre. PA gjennomførte viktige lovreformer for blant annet å tette skattehull, men maktet for eksempel ikke å nå budsjettmålene for offentlig sektors lønnsvekst, for elektrisitetsutgifter til Israel eller for medisinske henvisninger. Lovende fremgang på innsamling av skatter i *Palestina* i første kvartal ble senere reversert, og PA endte med mindre skatteinntekter i 2014 enn i 2013.

Det har i flere år vært konsensus blant internasjonale aktører, inkludert Verdensbanken og IMF, om at PAs institusjoner er robuste nok til å kunne bære et fullt statsansvar dersom en fredsavtale med Israel skulle inngås. Budsjettstøtten bidrar til å holde statsapparatet i gang inntil det tidspunkt hvor en slik fredsavtale materialiserer seg. Med hjelp fra givernes budsjettstøtte kanalisert gjennom Verdensbanken, har PA betalt lønninger til offentlige ansatte, og opprettholdt tjenestetilbudet innen helse og utdanning. En stabil palestinsk selvstyremyndighet har vært avgjørende for ro på Vestbredden, for Israels sikkerhet og for videre oppbygging av et palestinsk statsapparat.

Norge har i lengre tid bidratt til å bygge opp det palestinske statistiske sentralbyrået. En uavhengig evaluering fastslo ved årsslutt i 2014 at byrået nå leverer analyser som holder høy faglig standard, og som anses å være av de beste i Midt-østen. Evalueringen bekreftet at rapportene blir hyppig brukt og referert til av linjeministeriene, det lokale sivilsamfunnet og det internasjonale miljøet. Den kvinnelige institutt-direktøren ble gitt

rang av minister i 2014, noe som illustrerer instituttets troverdighet og anerkjennelse.

Rettigheter, inkludert likestilling og demokrati

I *Palestina* bidro Norge, gjennom UNRWA, til MR-undervisning i skolene, yrkesrettet opplæring for kvinner, inntektsgenerering og sysselsetting, arbeid mot vold mot kvinner, samt kapasitetsbygging av grasrotsorganisasjoner og frivillige organisasjoner i Gaza.

I *Egypt* har Norge støttet UNFPAs arbeid for å bedre tilgang til reproduktive helsetjenester for kvinner gjennom opplæring av jordmødre og helsearbeidere, engasjering av religiøse institusjoner og gjennomføring av en nasjonal undersøkelse på omfanget og effektene av kjønnsbasert vold. Egyptiske myndigheter prioriterer dette arbeidet. I 2014 ble en nasjonal befolkningsstrategi lansert og et departement for befolknings spørsmål opprettet. Norge støttet også organisasjonen International War and Peace Reporting sitt arbeid for å styrke sivil samfunn som endringsaktører for å fremme kvinners stilling og deltakelse i samfunnet. UNODC fikk støtte for deres innsats knyttet til ulovlig menneskehandel og kapasitetsbygging av justissektoren.

I *Iran* har Norge gjennom sin støtte til FNs program for bekjempelse av narkotika og organisert kriminalitet bidratt til helsetiltak for HIV/Aids-ofre og forebygging av narkotikamisbruk blant sårbare grupper.

I *Tunisia* støttet Norge flere organisasjoners arbeid med valgobservasjon og valgopplæring for å bidra til at parlaments- og presidentvalgene ble gjennomført i tråd med internasjonale standarder. Videre har Norge bidratt til lovgivningsarbeid innenfor ytringsfrihet og innenfor vold mot kvinner gjennom Europarådet.

Regionalt: Gjennom Europarådet har Norge bidratt med konstitusjonell og juridisk rådgivning til myndighetene i Tunisia og Marokko. Arbeidet har blant annet bidratt til at flere av anbefalingene fra Europarådet er inkludert i den nye grunnloven i Tunisia. Europarådet har også arbeidet for bedring av lovgivningen knyttet til mediefrihet, samt lovgivning om vold mot kvinner. Via organisasjonen International Media Support (IMS) støtter Norge programmet «Media freedom in the Arab world», som arbeider for ytringsfrihet i en rekke land i regionen. Programmet har en regional tilnærming med fokus på blant annet utvikling av lover og institusjoner for profesjonalisering av mediasektoren. Samarbeidet med Middelhavsunionen har blant

annet bidratt til at kvinner i regionen har fått opplæring i engelsk og IKT.

Fred- og forsoningsprosesser

I *Palestina* har den sivile observatørstyrken i Hebron – Temporary International Presence in Hebron (TIPH) – i tråd med sitt mandat rapportert regelmessig om forholdet mellom israelere og palestinere i Hebron til partene, PLO og Israel, samt bidragslandene Tyrkia, Italia, Sveits, Sverige, Danmark og Norge. Norge utnevner observatørstyrkens øverste leder, Head of Mission. I tillegg til Head of Mission finansierte Norge 19 sivile observatører til styrken. En uavhengig evaluering gjennomført av et internasjonalt konsulentfirma ble lagt fram for TIPH's øverste organ, Hovedstadsmøtet i mai i år. Denne rapporten går igjennom resultatene av TIPHs arbeid innenfor rammen av det mandatet som er gitt av partene (PLO og Israel). En arbeidsgruppe er opprettet for å omsette anbefalinger til konkrete oppfølgings tiltak.

I *Egypt* er Norge en av de største bidragsyterne til Multinational Force and Observers (MFO) – en uavhengig fredsbevarende styrke som opererer i Sinaiørkenen. MFO overvåker fredsavtalen mellom Egypt og Israel og bidrar til at den overholdes.

I *Syria* har Norge deltatt i operasjon RECSYR for å uttransportere og destruere Syrias kjemiske våpen, samt støttet Organisasjonen for forbud mot kjemiske våpens (OPCW) destruksjonsfond for å implementere FNs Sikkerhetsråd Resolusjon 2118 og hindre at disse våpnene igjen brukes mot den syriske sivilbefolkningen. Mer enn 100 personer er blitt lært opp og en rekke organisasjoner har vært involvert i Norsk Folkehjelps demokratiopplæringsprosjekt for syriske lokalråd.

Utdanning

I *Palestina* har Norge, gjennom en samfinansieringsavtale med Tyskland, Irland, Belgia og Finland, bidratt til et høyt nivå på barns skoledeltakelse, en økning i kvalifiserte lærere og en økning i antall studenter som fullførte nasjonal eksaminering. PA vedtok en ny utdanningsplan i 2014 hvor pensumutvikling, forvaltningsreform og restrukturering av skolene er hovedprioriteringer. Med hjelp fra utdanningsstøtten ble 10 nye skoler Ferdigstilt på Vestbredden, 20 skoler ble utvidet og rehabilitert og omfattende vedlikehold ble utført på ytterligere 23 skoler. Videre har 1671 ansatte i skolen mottatt kvalifisert opplæring og sertifise-

ring. I tillegg har Norge finansiert en ny ungdomsskole i Øst-Jerusalem.

I *Jordan* ble det i 2014 etablert et yrkesopplæringsprosjekt med særlig prioritet til kvinner.

Energi

I *Palestina* arbeider Norge med en videreutvikling av energisektoren, herunder distribusjonsnettverket og nettleddingene. Palestine Energy Authority fortsatte sine byggeplaner for tre transformatorstasjoner i Nablus, Jenin og Hebron, med støtte fra Norge. Samtidig fortsatte arbeidet med å installere forhåndsbetalte strømmålere, som skal bedre elektrisitetsverkene innkreving fra kundene og således PAs økonomi.

I *Libanon* ble det i 2014 oppnådd enighet om et treårig program som innleder fase 2 av Olje for Utvikling-programmet, som berører en rekke institusjoner på libanesisk og norsk side. Samarbeidet ble initiert i 2006 og regulerer bl.a. forvaltning av ressurser, inntekter, miljø og sikkerhet.

Inkluderende økonomisk utvikling

I *Palestina* har Middle East Investment Initiative (MEII) økt tilgangen til kapital for små og mellomstore bedrifter gjennom en utlånsgarantiordning til bankene. I 2014 ble det stilt garanti for banklån til 150 palestinske små- og mellomstore bedrifter, som igjen genererte 2075 jobber. Videre har Paltrade, i samarbeid med Peres Peace Center, identifisert 20 palestinske produkter med høyt potensial for eksport til Israel.

I *Irak* har den norske organisasjonen Business Innovation Programs gjennomført opplæring av

unge entreprenører i samarbeid med irakiske lokale og nasjonale myndigheter.

Regionalt: Gjennom Verdensbanken har landene i Midtøsten og Nord-Afrika fått tilgang til faglig bistand, studier, kunnskapsdeling og kapasitetsbygging for å oppnå godt styresett, økonomisk og sosial integrering, sysselsetting drevet frem av privat sektor og bærekraftig utvikling. En ekstern gjennomgang foretatt tidlig i 2015 viser at fondet er veldrevet og gir gode resultater. Den europeiske utviklingsbankens, EBRD, regionale program i Midtøsten og Nord-Afrika (SEMED) har etablert seg godt i regionen, og har bidratt med kapasitetsbygging av privat næringsliv i Jordan, Tunisia, Marokko og Egypt. SEMED har bidratt til økte investeringer i regionen.

Ekstraordinært

Krigen i Gaza, og påfølgende giverkonferanse i Kairo i 2014, førte til ekstraordinære bidrag til gjenoppbyggingen av Gaza. Støtten har i hovedsak bidratt til å bygge oppunder de umiddelbare tiltakene for å rehabilitere, utvide og oppgradere vann- og energinettverkene i Gaza. Norge har også bidratt til ordningen om innførsel av bygningsmaterialer til Gaza, Materials Monitoring Unit.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 556 mill. kroner på post 78 Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika.

Kap. 153 Bistand til Latin-Amerika

Post	Betegnelse	(i 1 000 kr)		
		Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
78	Regionbevilgning for Latin-Amerika, <i>kan overføres</i>	183 460	144 000	100 000
	Sum kap. 0153	183 460	144 000	100 000

Det første tiåret i det nye årtusenet ble preget av god økonomisk vekst i de fleste latinamerikanske landene. Landene nøt godt av store utenlandsinvesteringer, fallende arbeidsledighet, kontrollert inflasjon og et generelt økonomisk oppsving. I 2015 er situasjonen preget av langt mer usikkerhet. Gjennomsnittlig økonomisk vekst i 2014 var

på omlag 1 prosent. Regionens største økonomi Brasil kan knapt vise til økonomisk vekst. Argentina og Venezuela er inne i en lavkonjunktur, mens prognosene er bedre for land som Colombia, Chile, Panama og Mexico.

De latinamerikanske økonomiene er i stor grad råvarebaserte, og de profiterte lenge på høy

etterspørsel etter slike varer. Samtidig økte den raskt voksende middelklassen landenes interne etterspørsel og gjorde den økonomiske utviklingen mer robust. Nedgangen i verdenshandelen og sterkt fallende råvarepriser har imidlertid rammet Latin-Amerika hardt. Den forbruksbaserte veksten har dessuten flere steder gått på bekostning av langsiktige investeringer i utdanning, infrastruktur og ny teknologi som er blant de mest sentrale utfordringene i regionen.

Et viktig og positivt utviklingstrekk i regionen i de senere årene er redusert ulikhet, blant annet om følge av omfattende sosiale programmer. Ifølge Verdensbanken er tallet på fattige halvert siden tusenårsskiftet, og den fattigste befolkningen utgjør nå «bare» rundt 13 pst. av regionens rundt 550 millioner innbyggere. Det er likevel verdt å merke seg at den økonomiske ulikheten i Latin-Amerika fortsatt er den største i verden.

Mange av de latinamerikanske landene har gjennomgått store politiske endringsprosesser etter overgang fra tidligere tiders mer autokratiske styreformers, og demokratiet står i dag langt sterkere enn for noen tiår siden. Til tross for enkelte tilbakeslag er regionen preget av relativ politisk stabilitet og konstitusjonell maktoverføring. De seneste årenes valg i Latin-Amerika har vært gjennomført med stadig større profesjonalitet og troverdighet.

Menneskerettighetene er imidlertid under stort press. Blant utfordringene er direkte eller indirekte begrensninger i presse- og ytringsfrihet, blant annet på Cuba, men også i Venezuela og Ecuador. Fattigdom, økonomisk ulikhet og begrenset sosial mobilitet representerer både et demokratisk underskudd og et hinder for videre vekst. Politisk populisme i ulike former er en tilbakevendende utfordring i regionen.

Korrupsjon, voldskriminalitet, omfattende straffefrihet og svake rettssystemer fortsetter å utfordre rettsstaten og styrbarheten i latinamerikanske land. Organisert kriminalitet representerer enkelte steder en alvorlig trussel mot det statlige styre, særlig i deler av Mellom-Amerika og Mexico. Migrasjonsstrømmen til USA og den økende innflytelsen fra mafialignende grupper engasjert i narkotikatraffikken, har gitt grobunn for menneskehandel og forsvinninger. Fagforeningsmedlemmer og lederskikkelser i lokalsamfunn utsettes for trusler og overgrep i flere av landene, blant annet i Colombia. Urfolks rettigheter er utsatt i mange av landene, selv om nesten alle landene har ratifisert ILO-konvensjon 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater. Vold mot kvinner i nære relasjoner og problemer knyt-

tet til kriminalisering av abort er også utbredt i regionen.

Norges engasjement i Latin-Amerika dreies i økende grad fra et tradisjonelt bistandsfokus til et partnerskap med hele kontinentet basert på felles interesser og hvor utdanning og klima/skog får en stadig mer fremtredende rolle. Samarbeidet med innflytelsesrike regionale aktører som FNs økonomiske kommisjon i Latin-Amerika (ECLAC) og Den interamerikanske menneskerettighetsdomstolen og videreføres.

Post 78 Regionbevilgning Latin-Amerika, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Fokusland

Haiti

Haiti er det fattigste landet på den vestlige halvkule, og ligger som nr. 168 av 187 land på Human Development Index for 2014. 25 pst. av befolkningen lever i ekstrem fattigdom. Andelen fattige har gått ned i hovedstaden Port-au-Prince de siste femten årene, men på landsbygda er andelen uendret. Synkende bistand til landet kan føre til en reversering av den beskjedne fremgangen i fattigdomsreduksjon. Haiti har lite utenlandsinvesteringer, stor «hjerneflukt» og begrensede naturressursforekomster. Landet regnes å være et av de mest utsatte i verden for naturkatastrofer. Den økonomiske veksten var i gjennomsnitt 1,4 pst. per år i perioden 1997 til 2014.

Ifølge Verdensbanken har Haiti den sjette mest ujevne inntektsfordelingen i verden. 60 pst. av befolkningen lever av landbruk, men produktiviteten er lav. Haiti er avhengig av matimport, og ifølge FAO har 2/3 av befolkningen usikker tilgang på mat. Naturressursene på Haiti er under stort press, for eksempel har avskoging ført til omfattende erosjon og skader på landbruket.

I løpet av 2015 er det planlagt gjennomført tre valg, og over 100 politiske partier deltar i parlamentsvalget. Den politiske situasjonen i landet er ustabil og regjeringens gjennomføringskraft er svak. Haiti har betydelige utfordringer innen styresett og i justissektoren. Haiti er mindre preget av voldskriminalitet enn enkelte andre land i regionen. Haiti er rangert som 161 av 175 land på Transparency Internationals korrupsjonsindeks, og som nr. 180 av 189 land på Verdensbankens oversikt over rammebetingelser for næringsliv.

Tross forbedringer i veinettet som følge av bistand de siste årene, er infrastrukturen i landet generelt i dårlig forfatning. Bare 1/3 av Haitis

befolkning har tilgang på strøm. Prisen på strøm er også svært høy sammenliknet med nabolandene og andre utviklingsland, noe som hindrer utviklingen av næringsliv. Anslagsvis 90 pst. av alle haitianske barn i skolealder går på skole. Imidlertid er kvaliteten på utdanningen en stor utfordring, og kostnader knyttet til utdanning, bl.a. skolepenger, er en stor økonomisk belastning for de fattigste.

Jordskjelvet i 2010 rammet et land som allerede var i dyp politisk og økonomisk krise. Skjelvet krevde 230 000 menneskeliv og påførte landet skader tilsvarende USD 7,8 mrd., 120 pst. av BNP. Av de 1,5 millionene haitianere som ble hjemløse etter skjelvet, er det i dag 70 000 igjen i flyktningeleirer. Siden oktober 2010 er 750 000 personer blitt smittet av kolera og over 9 000 har mistet livet. I de første månedene av 2015 var antallet kolerasmittede igjen økende. Dårlige vann- og sanitærforhold gjør at befolkningen er utsatt for nye epidemier. Bare 65 pst. av befolkningen har tilgang til rent vann. Haiti har den høyeste barnedødeligheten i regionen, 57 per 1000.

I samråd med Haitis myndigheter er det besluttet at den norske innsatsen skal konsentreres i *Departement du Sud*, et fylke i sør med ca. 700 000 innbyggere. I bistandssamarbeidet med fokuslandet Haiti satses det i økende grad på støtte til utdanningssektoren. Støtten vil oppskales i 2016 i hovedsak finansiert over kap. 169, post 73 Utdanning.

Øvrige satsingsområder er fornybar energi, naturressursforvaltning og styresett, inkl. kvinners politiske deltakelse. Et norsk polititeam bidrar til bekjempelse av seksualisert vold mot kvinner gjennom å styrke lokalt politi på dette feltet.

Mål for Norges bistandssamarbeid med Haiti:

Norge vil videreføre bistandssamarbeidet med Haiti med målsetting om bedret grunnskole- og yrkesutdanning; økt tilgang på strøm; bærekraftig forvaltning av naturressurser, herunder bedre vann- og sanitærforhold; og bedring av kvinners rettigheter og økt likestilling. Bekjempelse av korrupsjon og hensynet til klima/miljø integreres i utviklingssamarbeidet.

Bistanden til Haiti vil fortsatt bli finansiert over flere kap.poster, herunder 169, post 73 Utdanning og 166, post 74 Fornybar energi. Det legges opp til at Regionbevilgningen for Latin-Amerika, ved behov, skal supplere andre budsjettposter i finansieringen av utviklingssamarbeidet med Haiti.

Erfaring viser at Haiti er et krevende land å jobbe i. Manglende infrastruktur, kulturforskjeller og svake og lite transparente institusjoner på myndighetssiden, gjør at prosjektene krever tett oppfølging. Selv avtaler med multilaterale organisasjoner krever i stor grad oppfølging lokalt for å sikre god gjennomføring. På dette grunnlag, og i lys av Haitis status som fokusland for norsk bistand, er det besluttet å etablere en ambassadeseksjon i Port-au-Prince med én utsendt medarbeider fra 2016. Ambassadeseksjonen vil formelt være underlagt ambassaden i Havanna.

Andre land

Brasil er verdens femte største land både i areal og folketall. Brasil er per i dag verdens sjuende største økonomi. Etter flere år med imponerende økonomisk vekst, redusert fattigdom og ulikhet samt økt global innflytelse, gjennomlever imidlertid Brasil nå mer turbulente tider med stagnende vekst, sosial uro og store politiske utfordringer knyttet til bl.a. korrupsjon. Menneskerettighetene er godt forankret både i grunnlov og annet lovverk i Brasil. Men det er registrert økende politisk motstand mot implementering av urfolks rettigheter. Hovedområdet for Norges utviklingssamarbeid er å støtte opp om naturressursforvaltning, klima og miljø. Det fulle ansvaret for det norske partnerskapet om bevaring av regnskogen i Brasil ble 1. januar 2014 overført til Klima- og miljødepartementet. Over regionbevilgningen for Latin-Amerika prioriteres først og fremst styrket vern av urfolks politiske, sosiale og kulturelle rettigheter i Brasil. Dette innebærer også samarbeid med brasilianske myndigheter som et viktig og nødvendig supplement til vår tretti år lange støtte til sivilt samfunn og til Norges betydelige næringslivsengasjement knyttet til ressursutvinning. I tillegg finansieres begrensede tiltak innen fiskeriforvaltning samt bedriftenes samfunnsansvar, herunder til de sosiale utdanningsprogrammene «Karanba» og «Dream, Learn, Work».

I desember 2014 kunngjorde *Cuba* og USA oppstarten av en prosess for å normalisere det bilaterale forholdet. Diplomatiske forbindelser ble gjenopprettet i juli 2015. Til tross for enkelte økonomiske reformer for å fremme investeringer er det likevel foreløpig få tegn til en reell demokratiseringsprosess. Utfordringene knyttet til ytrings- og forsamlingsfrihet er betydelige. Norsk bistand til Cuba kommer fra en rekke budsjettposter, og en rekke av tiltakene søker å bidra til bedret ytringsfrihet. Menneskerettighetsspør-

mål er også en sentral del av den bilaterale dialogen mellom Norge og Cuba. Norge samarbeider med kubanske myndigheter på kulturfeltet, i forebygging av naturkatastrofer, om LHBT-rettigheter, petroleumskompetanse og havbruk. Norge bidrar med finansiering av den kubanske helsebrigaden på Haiti, og Norge og Cuba samarbeider om tilretteleggingen av fredsforhandlingene mellom den kolombianske regjeringen og Colombias revolusjonære væpnede styrker (FARC), som foregår i Havanna.

Fredsforhandlingene mellom regjeringen i Colombia og FARC har pågått i Havanna siden 2012. Norge og Cuba er tilretteleggere for prosessen. President Santos ble gjenvalgt i 2014 med et mandat om å oppnå fred, og satse på økonomisk utjevning og utdanning. Colombia har siden begynnelsen av 2000-tallet vært inne i en periode med sterk økonomisk vekst, og er nå betegnet som et høyere mellominntektsland. Likevel befant 30,7 pst. av kolombianere seg under fattigdomsgrensen i 2014, og Colombia er blant de land i verden med størst sosiale forskjeller. Med en gradvis forbedret sikkerhetssituasjon og stabile økonomiske rammevilkår, har Colombia fremstått som et stadig mer attraktivt marked for utenlandsinvesteringene. De humanitære utfordringene og menneskerettighetssituasjonen preges av at landet er i konflikt, av post-paramilitære kriminelle gruppers massive overgrep og av statens manglende kapasitet til å garantere gjennomføringen av lover og reformer, spesielt på landsbygda. Det rapporteres fremdeles om utenomrettslige henrettelser, bruk av landminer, tvungne forsvinninger, tortur, seksuell vold, rekruttering av barnesoldater og en rekke andre menneskerettighetsbrudd. Sikkerhetssituasjonen for menneskerettighetsforkjempere og lokale samfunnsledere er alarmerende. En fredsavtale kan forbedre menneskerettighetssituasjonen betraktelig. Bistanden til Colombia kommer fra en rekke budsjettposter. Over Regionbevilgningen for Latin-Amerika finansieres kun vern av fagorganisertes rettigheter, i oppfølgingen av en MoU om politiske konsultasjoner. Øvrige tiltak i Colombia finansieres over budsjettposter for fred og forsoning samt humanitære tiltak.

Guatemala er et av verdens voldeligste land med omfattende organisert kriminalitet. Grunnleggende problemer med manglende juridisk uavhengighet og korrupsjon i rettsapparatet og andre offentlige institusjoner bidrar blant annet til svært høy straffefrihet. Guatemala har et høyt sosialt konfliktnivå, bl.a. knyttet til gruvedrift og annen naturressursutvinning. Politivold er utbredt, og

det forekommer utenomrettslige henrettelser. Vold, misbruk og drap på kvinner er omfattende problem. Guatemala anses for å være et risikofylt land for MR-forsvarere, undersøkende journalister og representanter fra sivil samfunn. En rekke krigsforbrytelser, massakrer og andre grove MR-brudd har kommet opp for nasjonale domstoler. Folkemordsaken mot tidligere president Rios Montt er fortsatt uløst, pga. utallige suspensjoner og forsinkelser.

I september 2015 avholdes president- og parlamentsvalg i Guatemala, og president Otto Perez Molina kan ikke gjenvelges. Den gjennomsnittlige årlige økonomiske veksten har vært på rundt 3 pst. de siste årene. Guatemala har Latin-Amerikas høyeste befolkningsvekst på 2,5 pst. 40 pst. av landets befolkning lever i ekstrem fattigdom, og Guatemala er ifølge Verdensbanken det eneste landet i Latin-Amerika der den ekstreme fattigdommen har økt de siste årene. Urfolksgrupper, som utgjør rundt halvparten av befolkningen, er særlig utsatt. Over regionalbevilgningen prioriteres tiltak for bekjempelse av straffefrihet og fremme av urfolks rettigheter i Guatemala. Det vil også søkes å styrke satsingen på utdanning.

Den bilaterale bistanden til *Nicaragua* og *El Salvador* er under utfasing.

Regionalt

Det interamerikanske menneskerettighetssystemet er anerkjent internasjonalt, og har to hovedorganer: Den interamerikanske menneskerettighetskommisjonen og Den interamerikanske menneskerettighetsdomstolen, som begge håndhever den amerikanske menneskerettighetskonvensjonen (AMK). Domstolen er blitt kritisert for å sette saker som abort, likekjønnede ekteskap og ytringsfrihet på dagsordenen, samt for å ta kontroversielle beslutninger i oppgjørene etter militærdiktaturene, som å sette til side nasjonale amnestilover. En stor og økende saksmengde utfordrer kommisjonen og domstolens økonomi og kapasitet til å fungere forsvarlig. Det er bekymringsfullt at Venezuela og Den dominikanske republikk har trukket seg fra domstolen. Per i dag er både domstolen og kommisjonen underfinansiert. Støtte til de viktigste regionale institusjonene for menneskerettigheter, inkludert domstolen, vil bli prioritert over regionbevilgningen.

For å utvide Norges innpass i sentrale latinamerikanske fora, ble Norge i mars 2015 medlem av FNs økonomiske kommisjon for Latin-Amerika (ECLAC). Norge støttet i 2013–14 ECLAC i et prosjekt om ulikhet som har skapt betydelig opp-

merksomhet i regionen om forvaltning av fellesgoder, likestilling og trilateralt samarbeid i arbeidsmarkedet. ECLAC har høy anerkjennelse i regionen og dets råd om strukturelle reformer i medlemslandene, blir tillagt stor vekt. Det planlegges å inngå et nytt samarbeid med ECLAC om utdanning (herunder yrkesopplæring og dens tilpasning til privat sektors behov), hvilket anses å være en av regionens strukturelle hovedutfordringer.

Latin-Amerika har et usedvanlig rikt biologisk mangfold, men store områder ødelegges av uforvarlig skogbruk, landbruk og kvegdrift. Regnskogen i Amazonas er verdens største, og absorberer 1,5 milliarder tonn CO₂ i året. Mange av landene i regionen er blant verdens mest sårbare når det gjelder effekter av klimaendringer og naturkatastrofer. Enkelte regionale tiltak for klima/bærekraftig ressursbruk videreføres.

Mål

Regionbevilgningen for 2015 gjennom *nasjonale og regionale tiltak* foreslås i hovedsak brukt til følgende:

- Styrket vern av menneskerettighetene og godt styresett, med særlig vekt på urfolks rettigheter, bekjempelse av straffefrihet, kvinners rettigheter og retten til utdanning
- Bedret forvaltning av naturressursene: vern av biologisk mangfold og bedret tilpasning til klimaendringer

Kvinnens rettigheter og likestilling, bekjempelse av korrupsjon og klima/miljø skal så langt mulig integreres i utviklingssamarbeidet. Overholdelse av inngåtte avtaler vil prioriteres.

I likhet med i de foregående årene trappes den tradisjonelle bilaterale bistanden til mellominntektslandene i Latin-Amerika ytterligere ned i 2016. Partnerskapet med regionen blir likevel gitt prioritet, bl.a. om utdanning og gjennom det omfattende skog/klima-samarbeidet som er omtalt under andre budsjettkapitler.

Rapport 2014

Haiti

Samlet norsk bilateral støtte til Haiti utgjorde 89 mill. kroner i 2014, av dette 26,6 mill. kroner bevilget over denne posten, 11,7 mill. kroner over kap. 166, post 74 Fornybar energi og 30,4 mill. kroner over kap. 162, post 72 Overgangsassistans.

En evaluering av norsk støtte til Haiti fra 2010 til 2014 konkluderte med at det hadde vært god

progresjon i iverksettelsen av de norskfinansierte prosjektene. I følge evalueringen var det imidlertid for tidlig å konkludere når det gjaldt de langsiktige resultatene av innsatsen. Konsentrasjonen av bistanden i ett fylke i landet ble fremholdt som en styrke. Rapporten pekte på at beslutningsgrunnlag og erfaringer burde vært bedre dokumentert, og etterlyste en grundigere og tydeligere strategi for bistandssamarbeidet. Evalueringsrapporten understreker at Haiti vil behøve bistand i mange år framover. Regjeringen har igangsatt utredningsarbeid på prioriterte samarbeidsområder i Haiti, og en landstrategi er under utarbeidelse.

Styrket vern av menneskerettighetene og godt styresett

På *Haiti* har IDEA støttet myndighetene og partier i utarbeidelsen av manualer og lovverk for politisk aktivitet, og har lagt til rette for dialog mellom politiske aktører.

Kirkens Nødhjelp får støtte til samarbeid med organisasjoner som bl.a. arbeider for å bedre forholdene for de mange haitianere i *Den dominikanske republikk*. Disse partnerorganisasjonene har bidratt til bevisstgjøring rundt migranternes rettigheter i Den dominikanske republikk.

På *Cuba* har Norge støttet et kultur- og utdanningssenter i regi av den katolske kirken. Gjennom støtten har senteret arrangert en rekke seminarer som har vært åpne for publikum. Disse har bidratt til en mer åpen samfunnsdebatt på Cuba. Over 100 unge ledere har fått kurs i demokratisk statsteori, og 89 studenter deltar i et tre-årig studium i statsvitenskap uavhengig av det offentlige undervisningssystemet. Det er også bygget opp et bibliotek med 20 000 bøker om demokrati og menneskerettigheter.

Et samarbeid med ILO og *Colombias* tre største fagorganisasjoner, CTC, CGT og CUT har som målsetting å styrke fagorganisasjonene. Et formål er blant annet at organisasjonene i større grad skal kunne bidra til å bekjempe straffefrihet når det gjelder mord og overgrep mot fagforeningsledere og fagforeningsaktivister. En utvalgt gruppe fra hver av de tre hovedorganisasjonene har mottatt opplæring innen prosjektledelse, kommunikasjon og finansstyring fra ILO, samtidig som det er etablert omfattende databaser og «baselines» En midtveisrapport viser bra fremdrift i prosjektet.

LO har støttet den lokale arbeidstakerorganisasjonen USO som jobber med rettighetsspørsmål innen Colombias oljesektor. Det ettårige prosjektet har bidratt til å sikre tillitsvalgtets mulighet til å

organisere seg uten å bli truet, trakassert eller fengslet. Formålet er å sikre arbeidstakeres grunnleggende rettigheter og anstendige arbeidsforhold. Flere tillitsvalgte har blitt løslatt, og kunnskapen om HMS har økt. USO er i ferd med å iverksette en HMS-strategi, som har vært ett av fokusområdene til besøksutvekslingene og samarbeidet med LO i Norge.

I *Guatemala* er Mayaprogrammet det viktigste norskfinansierte programmet. Det er flerårig og har tre komponenter: justis, utdanning og politisk deltakelse. Programmet gjennomføres hhv av de tre FN-organisasjonene UNHCHR, UNICEF og UNDP. I justiskomponenten ble 11 strategiske saker som skal føres for rettssystemet støttet. Sakene omhandler retten til jord, patentrett, yringsfrihet, rett til helse, samt overgrep begått under borgerkrigen. Justiskomponenten har fått positiv omtale i det sivile samfunn og i multilaterale fora for å være nyskapende og relevant for urfolks tilgang til rettsapparatet. I 2014 ble det eksempelvis avgitt endelig kjennelse i den såkalte «Chuarrancho-saken» om tilbakeføring av beslaglagte landområder til urbefolkningen. Dette var en sak hvor Mayaprogrammet bidro med juridisk bistand og finansiering i avgjørende perioder.

I tillegg støtter Norge MR-ombudet i Guatemala samt Den internasjonale kommisjonen mot straffefrihet (CICIG). CICIG har bidratt til avsløringen av storstilt korrupsjon i maktapparatet i Guatemala. Norges samarbeid med Advokatkontoret for MR-spørsmål og Advokater uten grenser har videre ført til banebrytende domsavsigelser i saker knyttet til overgrep mot mayabefolkningen. Det er etablerert presedens i saker angående retten til jord, systematisk vold og tilgang til rettsapparatet. Prosjektet har generelt hatt positiv effekt på det svake rettsapparatets håndtering av MR-saker, herunder folkemordsdommen mot tidligere president Rios Montt.

Norske midler bidro videre til å støtte neste generasjon av MR-forkjempere gjennom en praktikantordning for fem jusstudenter med urfolksbakgrunn. Den norske dommerforeningens MR-utvalg har også mottatt støtte for å styrke det nasjonale rettsapparatet og bekjempe straffefrihet. Det ble i denne forbindelse bl.a. utført tre studier av hhv. spesialdomstolene for vold mot kvinner, dommernes uavhengighet og ivaretagelse av urfolks rettigheter i rettsapparatet.

Støtten til urfolksmyndigheters arbeid ble avsluttet i 2014. Evalueringen fastslo at programmet har bidratt til å styrke utviklingen av mayafolkets egne, tradisjonelle institusjoner, hvilket igjen er et bidrag til urfolks spesifikke rettigheter, auto-

nomi og inkludering i utviklingsprosesser. Kriminaliseringen av MR-forsvarere, deriblant urfolksmyndigheter, har dessverre medført tilbakeskritt de siste årene. Den norske støtten har vært et viktig bidrag for å styrke urfolksmyndighetenes administrative kapasitet, økte deltakelse i sentrale nasjonale dialoger samt deres operative evne til å løse spesifikke problemer, deriblant saker relatert til landrettigheter.

I 2014 ble resultatene av en norskstøttet studie av medier og nyhetsbildet offentliggjort. Studien resulterte i at viktige spørsmål om profesjonalitet og presseetikk ble satt på dagsorden i pressemiljøet, samt at den skapte rom for diskusjon blant journalistene selv.

I Nicaragua ble det i 2013 ble det inngått en ny fireårig norsk støtte til politiet. MR-opplæring ved politiakademiet. Likestilling, forebygging av vold mot kvinner, samt oppfølging av ungdomskriminalitet utgjør viktige deler av prosjektet. Av konkrete resultater kan nevnes at 131 ungdommer (17 pst. kvinner) ble uteksaminert fra Senteret for yrkesfag og innplassert i seks bedrifter. Videre rapporterer politiet om at tiltak innenfor konfliktløsning har ført til en nedgang i ungdomsgjenger i prosjektets nedslagsfelt i hovedstaden Managua. Det ble registrert 1 837 klager på politiet som gjaldt korrupsjon og MR-brudd. I 38 pst. av sakene ble politiet funnet skyldig og ilagt straff. Rutinekontroller for kvaliteten på politiets tjenester er innført over hele landet, for å styrke sikkerheten og ytterligere forbedre tilliten til politiet.

I 2014 ble arbeidet til antikorrupsjonsfondet avsluttet og evaluert. Norge har sammen med flere andre givere støttet implementeringen av «Den nasjonale strategien for godt styresett». Prosjektet har styrket systemene for kontroll og oppfølging av kvalitet på offentlig tjenesteyting. Riksrevisjonen har holdt kurs om interne kontrollmekanismer for alle offentlige institusjoner og etablert et system for å følge opp rettskaffenhetserklæringer. Prosjektet kan dermed sies å ha bidratt til å bedre preventive mekanismer mot korrupsjon.

Regionale prosjekter. Den interamerikanske MR-domstolen fattet 16 domsavgjørrelser i 2014. Disse bidro til å korrigere MR-brudd begått nasjonalt og styrke statenes evne til å oppfylle internasjonale MR-standarder. Blant de viktigste domsavgjørelsene kan nevnes *Franco Veliz vs Guatemala*, domstolens første *femicide*-sak. I tillegg kan nevnes en dom mot Chile relatert til anvendelse av anti-terrorismelovgivning mot urfolkmyndigheter som satte presedens. En nylig gjennomgang konkluderte at støtten til domstolen hadde gitt posi-

tive resultater og at støtten hadde vært kostnads-effektiv.

Den regionale MR-organisasjonen CEJIL bistår ofre for MR-brudd i å fremme sine saker for domstolen, i tillegg holdes kurs og opplæringsvirksomhet. I 2014 stod forsvar av dommeres juridiske uavhengighet sentralt gjennom bistand i sakene til de avsatte dommerne under kuppet i Honduras i 2009 samt til ofrene for folkemordet i Guatemala etter annulleringen av dommen mot Rios Montt. Et annet viktig resultat var at den meksikanske militærloven ble endret, slik at militære nå skal stilles for sivile domstoler dersom de anklages for overgrep mot sivile, et tema CEJIL hadde engasjert seg tungt i. Støtten til CEJIL ble evaluert høsten 2014. Konklusjonene var positive. Ny fire-årig avtale ble inngått i 2015.

Støtten til det interamerikanske MR-instituttet ble også evaluert i 2014. Evalueringen slo fast at instituttet er blant kontinentets viktigste akademiske MR-aktører. MR-opplæring og alliansebygging ble fremhevet som særlige styrker.

Den panamerikanske helseorganisasjonen (PAHO) har i flere år fått støtte til et rettighetsbasert arbeid innen HIV/AIDS og seksuell og reproduktiv helse. Støtten ble avsluttet og evaluert i 2014. Programmet har forbedret anerkjennelsen av viktige rettigheter og påvirket lovgivning i flere land i regionen. Det eksisterer imidlertid dessverre fortsatt kulturelle faktorer og lover som begrenser ungdoms reelle tilgang til prevensjon og HIV-testing.

Rettferdig fordeling: fattigdomsbekjempelse, likestilling, styrking av faglige rettigheter og bedre muligheter for ekskluderte grupper som urfolk, afrolatinere og kvinner til å delta i økonomisk aktivitet og å påvirke politiske beslutningsprosesser.

Urfolksprogrammet i *Brasil* ble evaluert i 2013. De 13 partnerorganisasjonenes bidro i betydelig grad til informasjon til allmenheten i Brasil om urfolksspørsmål. Flere lovforslag som kunne ha svekket vernet om urfolks rettigheter ble debattert i Kongressen. Massiv mobilisering, særlig fra partnerorganisasjonene i urfolksprogrammet, bidro til å hindre at enkelte av disse lovene ble vedtatt. Likestillingsspørsmål har lenge vært et vanskelig tema i forhold til urfolksorganisasjoner som har hatt tendens til å vise til kulturelle forhold og tradisjoner på dette feltet. I den nye strategien prioriteres dette temaet, og flere av partnerorganisasjonene har utvidet sine aktiviteter for å fremme likestilling.

I *Guatemala* har utdanningskomponenten i ovennevnte Mayaprogram i løpet av 2014 utført en

rekke aktiviteter for å styrke lokalsamfunnenes evne til å kreve et kulturelt tilpasset utdanningstilbud for barna. I komponenten for politisk deltakelse ble det valgt ut 11 urfolksorganisasjoner som skal gjennomføre et nasjonalt program for politisk skolering. Mayaprogrammet skal i sin andre fase også bidra til å styrke myndighetenes nye langsiktige plan for økonomisk og sosial utvikling på landsbygda. I 2014 ble et viktig grunnlag lagt gjennom 39 forberedende analyser og utvikling av ny programvare som skal følge opp resultater av planen.

I *Nicaragua* har norsk støtte til mikrokraftverk skapt økonomisk aktivitet og redusert fattigdom i lokalsamfunn som har vært direkte involvert for driften av kraftverket.

I *El Salvador* støttes to prosjekter for forebygging av vold og gjengkriminalitet, som arbeider med innsatte i ungdomsfengsler, tidligere gjengmedlemmer og risikoutsatt ungdom. Norge bidro med opplæring, psykologisk støtte og juridisk bistand. To kommunale kontorer for voldsforebygging ble opprettet og to studier om trusler og svakheter innenfor sikkerhetspolitikken på lokalt nivå ble gjennomført. Måltrettet og helhetlig innsats i to kommuner, Ciudad Delgado og Zacatecoluca, resulterte i en liten nedgang i voldsstatistikken.

Bistanden til Nicaragua og EL Salvador fases ut.

Norsk prosjektstøtte til ILOs regionale arbeid i Mellom-Amerika resulterte i nye håndbøker og veiledere som ble brukt i kurs for 673 menn og 447 kvinner. I Guatemala har prosjektet vært viktig for å gi råd i den pågående klagesaken om brudd på konvensjon 87 om retten til fri organisering.

IDEA ferdigstilte i 2014 en mekanisme for overvåking av kvinners politiske deltakelse i Latin-Amerika. I Bolivia støttet IDEA etablering av en politisk kvinneplattform. Dette kan ha bidratt til at så mange som 88 kvinner ble valgt inn i parlamentet i 2014, noe som tilsvarer 49 prosent av de folkevalgte. I Ecuador har IDEA arbeidet med å fremme politisk dialog mellom de politiske partiene, mens organisasjonen i Peru i hovedsak har konsentrert seg om reform av valgsystemet og å styrke de politiske partienes evne til å utarbeide solide partiprogrammer.

Regnskogfondets arbeid for å etablere en helhetlig forvaltning av sammenhengende regnskogsområder i Amazonas, til dels på tvers av nasjonale grenser, har iflg. en evaluering fra 2014 gitt tilfredsstillende resultater i de fleste fokusområder. Dette til tross for at det dreier seg om

enorme arealer der interessene er mange og sammensatte. For eksempel videreførte man i 2014 arbeidet med å sikre bærekraftig forvaltning av ni ulike indianske territorier og naturvernområder som til sammen dekker 120 000 km² nordøst i Brasil. Denne «mosaikken» av områder ble formelt etablert i 2012 som et resultat av det langsiktige samarbeidet mellom Regnskogfondet og lokale partnerorganisasjoner. Støtten til Regnskogfondets Amazonasprogram avsluttes over budsjettpost 153 ved utgangen av 2015.

Norge har i 2013–14 støttet FNs økonomiske kommisjon for Latin-Amerika (ECLAC) i et prosjekt om ulikhet som har skapt betydelig oppmerksomhet om forvaltning av fellesgoder, likestilling og trilateralt samarbeid i arbeidsmarkedet. ECLAC har høy anerkjennelse i regionen og dets råd om strukturelle reformer i medlemslandene, blir tillagt stor vekt.

Bedret forvaltning av naturressursene:

En evaluering av støtten til *Haiti* peker på at støtten til naturressursforvaltning har vært vellykket. Gjennom treplantingsprosjekter har det blitt plantet over 5,5 millioner trær sør i landet. En rekke fattige bønder og fiskere har fått bistand til å øke produktiviteten og dermed egne inntekter. Nasjonale og lokale miljømyndigheter har fått opplæring. Rundt nasjonalparken Macaya, som har landets eneste gjenværende intakte regnskog og der man finner et unikt biologisk mangfold, er det bygget opp strukturer for å hindre videre avskoging. I sør i landet har samarbeidet med lokale myndigheter vært tett, og det har vært regelmessige konsultasjoner også med sentrale myndigheter om tiltakene. Gjennom investeringer i infrastruktur er områder i sør bedre sikret mot flom.

I Guatemala støttes et samarbeidsprogram mellom Det regionale tropiske landbruksuniversitetet for forskning og høyere utdanning (CATIE) og landbruksdepartementet for familiejordbruk og økonomisk utvikling på landsbygda. Programmet skal resultere i økt bruk av miljøvennlige produksjonsmetoder i 25 klimasårbare områder. Familier får opplæring i produktutvikling og markedstilpassning. Det ble eksempelvis opprettet 402 opplæringscentre for rural utvikling, med deltakelse av 3 962 familier fra 262 landsbyer. Det ble arrangert 2 343 kurs og andre opplæringsaktiviteter.

Mayaorganisasjonen CDRO mottar støtte til bevaring, bærekraftig bruk av naturressurser og beskyttelse av miljøet. Innsatsen er konsentrert i 16 landsbyer. Støtten har resultert i opprettelse av lokale miljøkommisjoner. Også risikokommisjo-

ner er opprettet for å håndtere tørke, skred og oversvømmelser. Kurs og opplæring har videre inkludert forskning på lokale, tradisjonelle frøsorter som bedre tåler klimavariasjoner.

I Nicaragua har samarbeidet med organisasjonene FADCANIC (Atlantehavskysten) og ADDAC (sentrale Nicaragua) bidratt til bærekraftig jordbruksproduksjon og økte inntekter for familier i disse områdene. Den nye fasen fokuserer særlig på å utvikle nye produkter og redusere effekten av klimaendringene. I 2014 omfattet ulike aktiviteter totalt 3 160 familier. Det ble oppnådd viktige resultater for å garantere matsikkerhet for lokalsamfunn hvor regjerings sosiale programmer ikke når frem. De viktigste virkemidlene er bærekraftig utnyttelse av naturressurser, frøbanker, produksjonsstøtte til kvinner, tilgang til kreditter, styrking av den tradisjonelle organisasjonsstrukturen for lokalsamfunn og samarbeid med kommunen.

Norge har i perioden 1989 til 2014 støttet Nicaragua med 21 mill. kroner gjennom programmet Olje for utvikling. En evaluering i 2015 beskriver samarbeidet som en suksess som har bidratt til betydelig kunnskapsoverføring fra Det norske oljedirektoratet til energimyndighetene i Nicaragua. Til tross for Nicaragua ennå ikke har funnet olje eller gass, besitter de relevante statlige institusjonene nå, takket være samarbeidet, betydelig relevant kompetanse om funn skulle bli gjort. Potensialet for oljefunn er tilstede, og i sin virksomhet i Nicaragua betaler nå internasjonale oljeselskaper for informasjonen fra databasen som ble utarbeidet gjennom det norskfinansierte programmet.

I 2014 ble støtten til fem kommuner i nedslagsområdet til den forurensete Managuasjøen avsluttet. Den 6-årige støtten har bidratt til bærekraftige resultater på ulike nivåer: nye miljøvennlige produksjonssystemer for land- og skogbruk, nye opplæringsallianser, samt økt miljøbevissthet blant befolkningen og hos offentlige tjenestemenn i kommunene. Programmet kan følgelig sies å ha bidratt til bedret livskvalitet for innbyggerne i området og å redusere avrenning og forurensning i Managuasjøen.

Det regionale tropiske landbruksuniversitetet for forskning og høyere utdanning (CATIE) har i mange år mottatt norsk støtte. Gjennomføringen av en ny fase av «Det Mesoamerikanske jordbruks-miljøprogrammet» (MAP) startet opp i 2014. MAP bidrar til fattigdomsbekjempelse og utvikling i klimasårbare områder gjennom opplæring av utvalgte lokalbefolkninger i å forbedre jordbruksproduksjonen. I 2014 vedtok visepresi-

dentene for Honduras, Guatemala og El Salvador å legge modellen som er utviklet gjennom MAP for klimatilpasning («climate smart territories») til grunn for all territoriell planlegging i området. 2 052 har fått opplæring i å diversifisere matproduksjonen, noe som har bidratt til bedre matsikkerhet og ernæring.

I 2014 ble den 20 år lange støtten til stipendprogrammet ved de regionale landbruksuniversitetet EARTH, med sete i Costa Rica, avsluttet. En større sluttevaluering konkluderte med at programmet har oppnådd gode resultater. De 190 sti-

pendiatene som mottok norsk støtte hadde solid faglig kompetanse som de benyttet i offentlig og privat sektor, ofte i sine opprinnelige lokalsamfunn. EARTH har også mottatt støtte til opplæring av 139 personer i teknologi for mer bærekraftig energiproduksjon.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 100 mill. kroner på post 78 Regionbevilgning for Latin-Amerika.

Programkategori 03.20 Globale ordninger

Utgifter under programkategori 03.20 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
160	Sivilt samfunn og demokratiutvikling	2 023 789	2 146 558	1 815 363	-15,4
161	Næringsutvikling	1 447 000	1 739 000	1 769 000	1,7
162	Overgangsbistand (gap)	227 722	239 000		-100,0
163	Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter	3 648 463	3 717 342	4 722 342	27,0
164	Fred, forsoning og demokrati	1 537 836	1 681 100	1 821 100	8,3
165	Forskning, kompetanseheving og evaluering	914 623	806 717	786 717	-2,5
166	Miljø og bærekraftig utvikling mv.	1 550 568	2 037 200	1 642 700	-19,4
167	Flyktningtiltak i Norge, godkjent som utviklingshjelp (ODA)	1 756 589	1 689 197	1 916 591	13,5
168	Kvinnens rettigheter og likestilling	283 341	313 500	313 500	0,0
169	Global helse og utdanning	2 763 361	4 573 000	4 812 974	5,2
	Sum kategori 03.20	16 153 292	18 942 614	19 600 287	3,5

Under programkategori 03.20 Globale ordninger foreslås det bevilget 19,6 mrd. kroner.

Regjeringen ønsker en reell konsentrasjon av norsk bistand. For 2016 er det valgt å prioritere utdanning, helse, næringsutvikling og jobbskaping, samt humanitær innsats og fredsbygging i sårbare stater. Miljø/klima, menneskerettigheter og likestilling er viktige, tverrgående prioriteringer.

Bevilgningene skal brukes i samarbeidsland, til regionale tiltak samt globale formål. Det humanitære budsjettet økes for å bidra til å svare på økende utfordringer. Humanitær bistand gis basert på behov, både i samarbeidsland og i andre land. Det er også behov for å bygge ned barrierene mellom humanitær innsats og langsiktig utvikling.

For utviklingssamarbeid i enkeltland søkes tematisk støtte gitt i samsvar med landets egne prioriteringer, i tråd med prinsippene om eier-

skap, koordinering, bidrag til statsbygging og institusjonsutvikling.

FN-organisasjoner er viktige innenfor de fleste av satsningsområdene, som humanitær innsats og forebygging, utdanning, menneskerettigheter, kvinners rettigheter og helse, miljø og klima.

Mange prioriterte innsatsområder har ikke egne poster, men finansieres både over denne programkategorien, i tilskudd til multilaterale organisasjoner under for eksempel FN og i samarbeid på landnivå initiert av den enkelte ambassade. Mat-sikkerhet er et slikt eksempel. En slik deling sørger for at innsatsen kan skje samtidig på flere nivå.

Kvinnens rettigheter og likestilling er en viktig, tverrgående prioritering i norsk utenriks- og utviklingspolitikk og skal fremmes gjennom målrettede tiltak, og integrasjon i alt utviklingssamarbeid. Gjennom politisk lederskap, diplomati og økonomisk støtte skal Norge være en global

pådriver for kvinners rettigheter og likestilling. Norge er valgt inn i Kvinnekommisjonen fra 2015 til og med 2019.

Utdanning er en hovedsatsing i utenriks- og utviklingspolitikken. Meld. St. 25 (2013–2014) *Utdanning for Utvikling* legger grunnlaget for regjeringens utdanningsatsing. Innsatsen er rettighetsbasert, og det globale mobiliseringsarbeidet for utdanning og tiltakene som fremmes, henger tett sammen med regjeringens satsing på menneskerettigheter, som beskrevet i Meld. St. 10 *Muligheter for alle – Menneskerettighetene som mål og middel i utenriks- og utviklingspolitikken* (2014–2015).

Gjennomføringen av de internasjonale menneskerettighetene er et sentralt utenrikspolitisk mål, men også et virkemiddel for å oppnå varig utvikling og sikkerhet. Menneskerettighetene utgjør sammen med de internasjonale humanitære prinsippene og kjønnsperspektivet et normativt grunnlag for nødhjelp, humanitær bistand, tiltak for menneskerettigheter og for fred, forsoning og demokrati. De samme prinsippene ligger til grunn for regjeringens ønske om større innsats for forebygging av humanitære kriser og klimatilpasning, men denne innsatsen må også utføres i lys av norsk innsats for fattigdomsreduksjon og for miljø, klima og bærekraftig utvikling, dvs. bidrag til reduksjon av fattige samfunns sårbarhet. Her spiller sivilt samfunn en viktig rolle.

Regjeringens klima- og miljøarbeid er innrettet mot å svare på de globale miljøutfordringene, samtidig som man bidrar til andre utviklingsmål og bekjempelse av fattigdom. Tverrgående hensyn som likestilling og miljø samt anti-korrupsjon og åpenhet om kapitalstrømmer skal i størst mulig grad ivaretas i alle tiltak.

Regjeringen vil konsentrere seg om resultater i internasjonalt klima- og miljøsamarbeid gjennom strategisk innsats som gir størst mulig effekt for reduksjoner i globale klimagassutslipp, tilpasning

til klimaendringer og miljø- og naturressursforvaltning. Finansiering er et viktig element for å finne løsninger på klimautfordringen, og økt mobilisering av midler til klimatiltak i utviklingsland vil være avgjørende for å få enighet om en tilstrekkelig ambisiøs klimaavtale i Paris i desember 2015.

Det grønne klimafondet vil kunne spille en nøkkelrolle på dette feltet i årene fremover og bidra til omstillingen til lavutslipp- og klimarobuste samfunn slik de styrende instrumentene til fondet beskriver. Regjeringen vil støtte fondet med 400 mill. kroner i 2016.

Kultursektoren kan være en viktig kanal for kompetansebygging i utviklingsland, og støtte gis innenfor satsingen på sivilt samfunn og demokratiutvikling. Kulturelle rettigheter, kunstnerisk ytringsfrihet og profesjonalisering av kultursektoren skal være hovedfokus for denne innsatsen.

Regjeringen setter enkeltmennesket i sentrum også i utviklingspolitikken, og enkelte satsingsområder hjelper et stort antall mennesker direkte, som nødhjelp, utdanning og helse. Disse tiltakene er kostnadskreven. Andre tiltak skal styrke myndigheters mulighet til god styring, som bedre systemer for ressursforvaltning og skatteinnkreving. Slikt faglig samarbeid har en stort potensial for virkelig å hjelpe fattige land til å hjelpe seg selv.

Også disse budsjettpostene er underlagt regjeringens ønske om konsentrasjon av norsk bistand, og nye tiltak vil bli vurdert i henhold til dette målet. Det er under denne programkategorien definert ulike tilskuddsordninger med tilhørende ordningsregelverk som beskriver formålet med ordningen og hvordan den skal forvaltes.

Økonomiske misligheter skal forebygges, avdekkes, rapporteres og håndteres i overensstemmelse med prinsippet om nulltoleranse for slike misligheter.

Kap. 160 Sivilt samfunn og demokratiutvikling

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter	20 608	21 258	16 152
70	Sivilt samfunn, <i>kan overføres</i>	1 460 611	1 965 300	1 639 211
71	Tilskudd til opplysningsarbeid, <i>kan overføres</i>	92 491		
73	Kultur, <i>kan overføres</i>	103 940		
75	Internasjonale organisasjoner og nettverk, <i>kan overføres</i>	185 453		
77	Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset, <i>kan overføres</i>	160 686	160 000	160 000
	Sum kap. 0160	2 023 789	2 146 558	1 815 363

Merknader til tabellen: Ordninger under post 71, 73 og post 75 er fra 2015 overført post 70 Sivilt samfunn.

Målet med bevilgningene på kap. 160 Sivilt samfunn og demokratiutvikling er å styrke sivilt samfunn i utviklingsland og dets evne og kapasitet til å fremme utvikling i eget land. Midler til sivilt samfunn kanaliseres også gjennom andre kapitler og poster. I tillegg til å være aktører i det tradisjonelle utviklingsarbeidet, er frivillige organisasjoner sentrale i gjennomføringen av regjeringens humanitære innsats og i gjennomføringen av regjeringens utdanningssatsing. Den største økningen i årets budsjett er humanitær innsats. Dette skyldes de ekstraordinært store humanitære behovene og krisen i Syria og nabolandene. Erfaringsmessig kanaliseres nær en tredjedel av den humanitære bistanden gjennom norske frivillige organisasjoner.

Sivilt samfunn forstås som en arena hvor borgere, alene eller sammen med andre, kan fremme interesser og behov, på egne og andres vegne. Et mangfoldig og dynamisk sivilt samfunn bidrar til å korrigere myndighetsutøvelse på sentrale områder. Sivilt samfunns organisasjoner kan også være viktige leverandører av velferdstjenester som utdanning og helse til befolkningen, spesielt i sårbare og svake stater.

Aktørene i det sivile samfunn omfatter nettverk, frivillige organisasjoner, fagforeninger, uavhengige media, politiske partier, kirkesamfunn og idretts-, kunst- og kulturmiljøer.

Sivilsamfunnet kan være en viktig pådriver for økt respekt for menneskerettighetene, åpenhet og demokratisering, men muligheten for å spille en

slik rolle varierer mellom landene. I land med lite utviklede myndighetsstrukturer, og med få trygge møteplasser mellom makthavere og borgere, vil muligheten til å påvirke de politiske prosessene være begrenset. Gjennom partnerskap med lokale organisasjoner er norske aktører med på å øke kompetansen og bygge allianser mellom grupper slik at de lokale organisasjonene selv kan målbære sine interesser og påvirke eget samfunn. Gjennom organisering kan underrepresenterte grupper få en sterkere stemme. En fri og uavhengig kultursektor er en forutsetning for respekt for flere grunnleggende menneskerettigheter og bidrar til arbeidsplasser og vekst, dialog og fri debatt.

Å nå resultater på landnivå vil ha høyest prioritet i bruken av midlene.

Post 01 Driftsutgifter*Situasjonsbeskrivelse*

Det er viktig med god kunnskap om den norske humanitære innsatsen og innretningen av utviklingshjelpen.

Mål

- Solid kunnskap om Norges rolle i utviklingspolitiske spørsmål og om bistandens resultater
- Skape engasjement og debatt om bistand, utviklingsspørsmål og humanitære satsninger og globale problemstillinger

Rapport 2014

Det er formidlet kunnskap om mål og resultater i utviklingssamarbeidet gjennom ulike kanaler.

Norads resultatrapport 2014 oppsummerte resultater fra arbeid rettet mot demokrati og menneskerettigheter. Resultateksempelene er også publisert på Resultatportalen. Det var sjuende året på rad at Norad produserte en resultatrapport. Rapporten ble lansert på *Norad-konferansen* 11. desember. Det var om lag 640 deltakere. Tilbakemeldingene fra deltakerne var positive. En fotoutstilling i tilknytning til resultatrapporten ble presentert. Og i tillegg ble sju filmer produsert og promotert i forbindelse med konferansen.

Gjennom arrangementer, Statistikkportalen, Resultatportalen, fagsider og landsider på norad.no bidro Norad med omfattende resultatformidling og informasjon om norsk utviklingssamarbeid. Det ble produsert 37 landsider på norsk og engelsk, og mange tema- og tilskuddssider ble oppdatert. Resultatportalen brukes aktivt i sosiale medier. Det var gode besøkstall og mye oppmerksomhet i pressen i forbindelse med lansering av samlet norsk bistandsstatistikk for 2013.

Norad opplevde noe nedgang i så vel unike brukere som besøk på norad.no i 2014 i forhold til 2013, men måltallet er like fullt godt over 2012-nivå.

Høsten 2014 ble nettsiden *Gjenfødt.no* formidlet via Facebook til elever, studenter og lærere. Over 70 000 nye profiler på gjenfoedt.no ble generert. På tre år er til sammen 220 000 profiler blitt generert. Gjenbruk av *Gjenfødt.no* antas å ha skapt økt bevissthet og kunnskap om utviklings spørsmål fordi det å lage ny profil er en bevisst handling som krever egen innsats.

Noradbloggen hadde 60 innlegg hvorav seks fra gjestebloggere. I gjennomsnitt er hvert innlegg lest 506 ganger, mot et måltall på minst 200. 2014 var det første hele året Norad hadde egen fagblogg.

Fagbladet *Bistandsaktuelt* hadde en liten økning i opplaget til 19 300 eksemplarer og kom ut med 9 nummer i 2014. Antall nettbrukere har økt med over 20 pst. fra 2013 og antall følgere på facebook og twitter har også økt kraftig. *Bistandsaktuelt* er i økende grad blitt kreditert i andre medier.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 16,2 mill. kroner.

Post 70 Sivilt samfunn, kan overføres¹³*Situasjonsbeskrivelse*

Bevilgningen skal styrke sivilsamfunnsaktører som fremmer demokratisering, realisering av menneskerettigheter og reduksjon av fattigdom i utviklingsland.

Det er et uttalt mål for regjeringen å bruke den kompetansen og kapasiteten som norske og internasjonale- og regionale/nasjonale frivillige organisasjoner har, i bistanden til utviklingsland.

Organisasjonene har ulik ekspertise og virkefelt, og kan derfor utfylle hverandre i å bidra til at regjeringens mål for norsk innsats på prioriterte felt som utdanning, helse, demokratibyggning og næringsutvikling oppnås. De organisasjonene som oppnår best resultater innenfor de ulike tematiske satsingsområdene vil bli prioritert.

Analysen av og forståelse for politikk, kultur og samfunn i det enkelte land er en forutsetning for å oppnå resultater og samfunnsmessige endringer. Også forståelse for bistandens rolle, mangfoldet av givere og aktører og erfaring med hva som virker og ikke virker, er vesentlig. Partnerskap mellom norske organisasjoner og organisasjoner i utviklingsland og planlegging av innsatsområder må baseres på slike analyser. Norske og internasjonale organisasjoner skal bidra til styrking av lokal kapasitet. Forebygging og bedre overganger mellom humanitær og langsiktig bistand kan også være et innsatsområde, og er særlig viktig i sårbare stater og land utsatt for naturkatastrofer. Organisasjonene må vise at innsatsen drives kostnadseffektivt. Ulike mellomledd frem til mottaker må ha en rolle som svarer til kostnadene og en klar verdi utover overføring av midler. Organisasjonene må tydeliggjøre hvordan dette kravet ivaretas både overfor beslutningstakere i Norge og aktører i utviklingsland. Det forventes at aktørene gjør kritiske vurderinger av egen rolle når det gjelder kvalitet og resultatoppnåelse. Organisasjonene bør tilstrebe innsats som kan oppskaleres og dermed skape større effekt enn mange småprosjekter.

Samarbeidspartnere bør representere aktører og drivkrefter med mulighet til å påvirke samfunnsdebatten og utviklingen på sine områder. Eierskapet skal ligge hos partnerne i utviklingsland, og støtten baseres på at partnerne har en funksjon i demokratiseringsprosesser. Det sivile

¹³ Fra 2015 inkluderer posten tidligere post 71 Tilskudd til opplysningsarbeid, post 73 Kultur og post 75 Internasjonale organisasjoner og nettverk. Videre inngår demokratistøtte gjennom politiske partier og støtte til tros- og livssynsminoriteters rettigheter i posten.

samfunnet kan også spille en viktig rolle som leverandør av tjenester til ulike sektorer, for eksempel helse og utdanning som et supplement til offentlig innsats på disse områdene. Det oppfordres til samarbeid mellom ulike norske organisasjoner som har felles mål, når dette kan bidra til styrket innsats og bedre resultater.

Diskriminering basert på tro og livssyn, kjønn og seksuelle legning er et problem i mange utviklingsland. Fra norsk side er det et mål å bidra til å redusere slik diskriminering. Tiltak som har som mål å styrke og realisere tros- og livssynsminoriteters rettigheter, og bekjempe diskriminering på grunnlag av tro og livssyn, kan støttes over denne budsjettposten.

Utenriksdepartementet har lang erfaring med å støtte opp om dialog mellom religiøse grupper med sikte på å dempe konflikt og skape økt forståelse på tvers av trosretninger. Dette er ekstra viktig i dagens situasjon hvor religiøs og sekterisk tilhørighet misbrukes og er en sentral dimensjon i flere konflikter.

De norske organisasjonene har et særlig ansvar for å styrke kompetanse og kapasitet hos sine partnere, slik at de kan opptre i samsvar med demokratiske prinsipper på vegne av fattige og marginaliserte grupper. Kapasitetsstyrking skal føre til varige resultater, og bidra til levedyktige, sterke og selvstendige partnere.

Bevilgningen omfatter støtte til et bredt spekter av tiltak, men skal konsentreres til land og tematiske områder hvor innsatsen kan gi best resultater. Organisasjoner bør derfor forsterke innsatsen der de kan dokumentere fremgang og resultater, og fase ut der dette ikke er tilfelle. Organisasjoner som mottar støtte må definere klare mål for sitt arbeid og dokumentere resultater av sin samlede innsats.

Norske sivilsamfunnsorganisasjoner kan også søke om støtte til tiltak som bidrar til økt debatt om norsk utviklingspolitikk og til økt kunnskap om globale spørsmål knyttet til fattigdom, menneskerettigheter og demokrati og som på sikt kan bidra til en bærekraftig utvikling globalt og i fattige land. Denne typen tiltak skal bidra til å videreføre et sterkt engasjement i Norge i form av demokratisk deltakelse og mer og bedre kunnskap og kritisk debatt om globale miljø- og utviklingsspørsmål.

Demokratistøtte gjennom politiske partier representerer et begrenset, men potensielt viktig bidrag i utviklingen av en demokratisk kultur i unge demokratier. Et mangfold av velfungerende partier er en forutsetning for velfungerende demokratiske samfunn. Partiene er et nødvendig

bindeledd mellom velgerne og myndighetene. De fremmer interesser og representerer ulike synspunkter i et samfunn. Norske politiske partier kan spille en rolle gjennom sitt etablerte internasjonale nettverk og engasjement. Disse kan søke om støtte til samarbeids-, kapasitetsbyggings- og demokratisk organisasjonsbyggingsprosjekter for partier i land som er godkjent for mottak av norsk bistand.

Kulturelle rettigheter er under press i mange utviklingsland. Frie kunstneriske uttrykk og tilgang på fri kunst er begrenset. Kunstneres mulighet til å bidra i samfunnet varierer sterkt. Mangel på utdanning og profesjonalisering av kultursektoren gjør at land mister inntjenings- og innovasjonsmuligheter og at enkeltkunstnere ikke kan leve av sine skaperverk. Krig og konflikter utsetter kulturarv for systematisk ødeleggelse og ulovlig handel. Støtte til kultursektoren i utviklingsland skal bidra til etterlevelse av kulturelle rettigheter, et fritt profesjonelt og sterkt kulturliv samt til bevaring og fremme av kulturarv. Kunst- og kulturinstitusjoner, sentrale kulturnettverk og viktige kulturaktører i utviklingsland er målgruppen for støtten.

Internasjonale organisasjoner og nettverk som gjennom sin arbeidsmåte, kunnskap, nedslagsfelt og nettverk utfyller norske bistandskanaler kan også støttes. Det gis prioritet til de som er basert i utviklingsland.

Det kan være aktuelt å benytte midler fra posten til enkelttilskudd i forbindelse med regjeringens gave til TV-innsamlinger hvor sivilsamfunnsorganisasjoner er kanal frem til mottaker.

Mål

Bevilgningen skal bidra til å styrke sivilsamfunn i utviklingsland og dets evne og kapasitet til å fremme demokratisering, realisering av menneskerettigheter og reduksjon av fattigdom. Følgende mål vil bli særlig vektlagt:

- menneskerettigheter, herunder rettigheter til tros- og livssynsminoriteter og rettigheter til personer med nedsatt funksjonsevne, ytringsfrihet og bekjempelse av all diskriminering
- velfungerende og demokratiske partiorganisasjoner
- barn og unges rett til utdanning, spesielt i konfliktområder
- helsefremmende tiltak
- likestilling og kvinners rettigheter
- jobbskaping
- bærekraftig forvaltning av naturressurser og åpenhet om kapitalstrømmer.

- kulturelle rettigheter, kapasitetsbygging innenfor kultursektoren, kulturell infrastruktur og vern av kulturarv
- et sterkt engasjement i Norge for globale miljø- og utviklingsspørsmål, som på sikt kan bidra til bærekraftige utviklingseffekter i fattige land.

Rapport 2014

I 2014 gikk 44 pst. av støtten til styrking av sivilt samfunn og godt styresett, mens helse og sosial sektor mottok 20 pst. og utdanning 16 pst. Midlene er fordelt med 51 pst. på Afrika, mens Asia og Latin-Amerika mottok henholdsvis 17 og 13 pst. Mest midler gikk til norske sivilt samfunnsorganisasjoners arbeid i Etiopia og Uganda. En stor andel av midlene gikk også til organisasjoner med tiltak i Zimbabwe, Zambia og Sør-Sudan. Av land utenfor Afrika var de viktigste land for støtten gjennom norske sivilt samfunnsorganisasjoner Palestina og Nepal.

De organisasjonene som mottok mest støtte over denne budsjettposten i 2014 var:

- Kirkens Nødhjelp: 187,2 mill. kroner
- Digni: 159,8 mill. kroner
- Redd Barna: 152,9 mill. kroner
- Norsk Folkehjelp: 119,1 mill. kroner
- Atlas-alliansen 79,0 mill. kroner

Utvalgte resultater fra både nye og videreførte tiltak Nedenfor følger eksempler på resultater som er oppnådd av noen av organisasjonene som mottok midler i 2014.

Kirkens Nødhjelp

Kirkens Nødhjelp (KN) har en femårig samarbeidsavtale med Norad for perioden 2011–2015. KNs strategiske prioriteringer i denne perioden er å arbeide for retten til fred og sikkerhet, kvinners rettigheter og likestilling, økonomisk rettferdighet, klimarettferdighet, og retten til vann og helse.

KNs strategiske prioritering «økonomisk rettferdighet» har to globale programmer: *handel og levebrød*, og *ressurser og finansiering for utvikling*. Under sistnevnte program er KNs trosbaserte partnere i flere afrikanske land blitt styrket som sivilsamfunnsaktører ved at de har beveget seg bort fra ren tjenesteyting til å ta en aktiv rolle for politisk endring innenfor inneværende avtaleperiode. Partnerne har oppnådd flere resultater som viser at KNs partnere i større grad blir hørt av beslutningstakere og er blitt respekterte aktører i sine land. Tre landeksempler illustrerer dette: I

Angola arbeider KNs kirkepartnere Council of Churches in Angola (CICA) og deres medlemskirker for en mer rettferdig fordeling av oljeressursene ved å overvåke nasjonale og lokale budsjetter og følge opp gjennomføring av tjenesteleveranser til innbyggerne, og blir nå jevnlig konsultert av myndighetene i saker som angår budsjettarbeid både på lokalt og nasjonalt nivå. I *Zambia* har KNs budsjettovervåking lagt grunnlaget for flere budsjettdebatter i parlamentet. I 2014 har KNs partnere overvåket offentlige prosjekter for å se om pengene har gått til formålet. Dette har blant annet ført til at flere av KN-partnernes anbefalinger relatert til gruveindustrien har blitt inkludert i juridiske rammeverk. Som følge av dette fikk et lokalsamfunn en rettsavgjørelse på at et gruveselskap måtte kompensere ofre for skadelig gruvevirksomhet. I *Tanzania* har gruveselskapene African Barrick Gold (ABC) og Geita Gold Mine som eies av Anglo Gold (GGM) Ashanti iverksatt anbefalingene fra religiøse ledere om kompensasjon til lokalsamfunn som er berørt. ABC har blant annet installert en vannrensemaskin for å rense alt vann som blir brukt i gruvene. I tillegg har selskapet rehabilitert et område som ble skadet av vann med cyanid etter en lekkasje. GGM har kompensert 18 tvangsflyttede familier ved å bygge nye boliger.

Røde Kors

Godt over halvparten av midlene til Røde Kors gikk til helsearbeid. God helse er en grunnleggende forutsetning for robuste lokalsamfunn og hjørnesteinen i arbeidet til Røde Kors. På globalt nivå mottok over 2,8 millioner mennesker helsehjelp lokalt av Røde Kors. Ved hjelp av midlene fra Norad har Norges Røde Kors støttet direkte helsetjenester til over 850 000 sårbare mennesker og vaksinert nesten 1,4 millioner barn. Samtidig har over 15 000 ansatte og frivillige mottatt trening som har gjort dem i stand til å tilegne seg livsviktig kunnskap og derigjennom også bedret den generelle helsekunnskapen i lokalsamfunn. I *Somalia* har Norges Røde Kors samarbeidet tett med Somalia Røde Halvmåne (SRCS) og 800 000 somaliere har fått tilgang til livsviktige helsetjenester gjennom SRCS. SRCS er en av de største humanitære aktørene i Somalia og er den eneste humanitære aktøren med tilstedeværelse i hele landet. Organisasjonen har over 4 600 frivillige. Med en årlig støtte fra Norad på over 10 millioner i 2014 har Norges Røde Kors kunnet fokusere ytterligere på å støtte SRCS sin beredskap og responskapasitet i katastrofeutsatte områder, med

livsviktig helsehjelp, ortopediske rehabilitering, samt organisasjonsutvikling. Til tross for konflikt, driver SRCS i dag 58 permanente klinikker og 23 mobile klinikker. Disse tilbyr forebyggende, helsefremmende og kurative tjenester, særlig rettet mot kvinner, barn og mennesker såret i konflikt. I 2013/14 ga helseklinikkene, som støttes over posten, behandling til nærmere 900 000 personer, mens 68 000 barn ble vaksinert mot barnesykdommer. Over 67 500 gravide og nærmere 47 000 ikke-gravide mødre (15-49 år) fikk stivkrampevaksiner. 435 500 barn ble kontrollert for underernæring, 100 000 mottok behandling og 85 pst. av barna som ble diagnostisert som alvorlig underernærte ble friskmeldte etter behandlingen. Et viktig tillegg til generelle helsetjenester er de ortopediske rehabiliteringssentrene som er fullfinansierte av Norad. Disse forbedrer livene til mennesker med nedsatt funksjonsevne og tilbyr blant annet proteser og fysioterapi. SRCS driver tre ortopedisentre i Mogadishu, Hargeisa og Galkayo (Sør-Sentral Somalia, Somaliland og Puntland). I 2013/14 fikk til sammen 3 106 mennesker fysioterapeutisk behandling. I tillegg ble det produsert 809 ulike typer ortopedisk hjelpemateriell og 588 proteser.

Redd Barna

Støtten til Redd Barna har gått til å styrke strukturer for å innfri barns rettigheter, herunder rett til utdanning, rettighetene til barn berørt av humanitære katastrofer, barns rett til beskyttelse mot vold og overgrep, samt barns rett til beskyttelse mot virkningene av hiv/aids. Deler av støtten har vært knyttet til arbeidet med utdanning i krise- og konfliktområder. I både *Nepal* og *Kambodsja* driver School Management Committees, Parent Teacher Associations, medlemmer av lokalsamfunnet, barneklubber og andre nøkkelpersoner landsbydrevne system for jevnlig å kartlegge lokalsamfunnet for å holde oversikt over de mest sårbare barna. Det samles inn informasjon om de mest sårbare husholdningene slik at deres behov kan bli ivaretatt i lokale utviklingsplaner for skolen og for lokalsamfunnet. The Community based Education Management Information System (CEMIS) identifiserer barn som ikke går på skolen eller ofte er borte fra skolen og kartlegger hva som er årsakene til dette. Det er ofte de mest sårbare barna som faller utenfor skolen og andre sosiale tjenester. Det kan være barn med funksjonshemninger, barn som lever i fattigdom, barn som har mistet foreldrene sine, eller etniske minoriteter. I inneværende avtaleperiode har antall

barn som skrives inn i skoler i Nepal steget jevnt og er nå oppe på 98 prosent i de områdene Redd Barna arbeider i. Det nasjonale gjennomsnittet ligger på 95 pst. Da Redd Barna startet arbeidet i disse marginaliserte områdene i 2010, lå innskrivingsraten på 92 pst. for jenter og 95 pst. for gutter. Det landsbydrevne systemet for å kartlegge lokalsamfunnet og samle inn utdanningsdata ble startet av Redd Barna i 1995. Dette har ikke bare hatt en god effekt på andelen barn som skrives inn på skolen, men har også bidratt til å knytte skolen og lokalsamfunnene tettere sammen, og til en økt sosial bevissthet i lokalsamfunnet.

Norsk Folkehjelp

I 2014 har Norsk Folkehjelp videreført programmene i 20 land, samt gjennom tre regionale programmer og ett globalt program. Sør-Sudan er største mottaker av bistand fra Norsk Folkehjelp via Norad. Norsk Folkehjelp bidrar til at partnere kan styrke sin organisering og mobilisering med utgangspunkt i krav fra eget grunnplan og lokalmiljø. I mange land blir retten til organisering ikke respektert og folk som organiserer seg arbeider i motvind med lite midler. Disse organisasjonene trenger allierte i sitt arbeid. Ved tett dialog med partnere, rådgivning, fleksibel støtte til organisasjonsarbeid, opplæring, påvirkningsarbeid, allianse- og nettverksbygging har Norsk Folkehjelp bidratt til at partnere når sine mål raskere. I Mosambik og Kambodsja har organiserte bønder vært i stand til å forhandle med selskaper og myndigheter om rettigheter til jord. I Irak har mobilisering og påvirkningsarbeid ført til et lovforslag i det kurdiske parlamentet om å sette av oljeinntekter som skal komme framtidige generasjoner til gode.

I inneværende avtaleperiode har Norsk Folkehjelp i Bolivia samarbeidet med den nasjonale bonde- og urfolksorganisasjonen CSUTCB og kvinneorganisasjonen Bartolina Sisa for å øke kvinner og urfolks politiske deltakelse. CSUTCB og Bartolina Sisa har vært svært viktige aktører i utarbeidelsen av den nye grunnloven, kampen for nasjonal kontroll over naturressursene og desentralisering av makt. Norsk Folkehjelps samarbeid med disse organisasjonene er knyttet til organisasjonsutvikling, med vekt på lederutvikling og politisk skoling for kvinner for å styrke deres muligheter til å delta i politisk arbeid og stille som representanter til valg. Etter valget i november 2014 utgjorde kvinner 48 pst. av nasjonalforsamlingen mot 29 pst. i foregående periode. 40 av de

80 kvinnene som ble valgt inn i nasjonalforsamlingen er fra Bartolina Sisa.

Atlas-alliansen

Atlas-alliansen er en stiftelse av organisasjoner av funksjonshemmede og pårørende i Norge, som siden 1981 har vært involvert i internasjonalt bistandsarbeid. Atlas-alliansen jobber for å fremme rettighetene og bedre levekårene for funksjonshemmede i fattige land gjennom bistands- og påvirkningsarbeid innenfor temaområdene utdanning, helse og rehabilitering, organisasjonsutvikling, arbeid og sosial inkludering og inkluderende utvikling i lokalsamfunnet. Ved å styrke lokale organisasjoner bidrar Atlas-alliansen til at funksjonshemmede selv kan kjempe for sine rettigheter. Atlas-alliansen har en flerårig samarbeidsavtale med Norad. Flere andre organisasjoner med utviklingsstøtte jobber også med å inkludere funksjonshemmede i sine prosjekter og blant sine målgrupper.

Flyktningehjelpen

Flyktningehjelpen mottar støtte til utdanningsprosjekter i *Somalia* og *Sør-Sudan* i perioden 2012 – 2016. Om lag halvparten av de 58 millionene barn som ikke går på skolen lever i land i konflikt. I disse landene finnes store grupper av barn og ungdom som aldri har fått skolegang eller som har falt ut av skolen, og som er blitt for gamle til å delta i det formelle skoleløpet. For å sikre deres utdanning tilbyr Flyktningehjelpen (FH) komprimerte utdanningsløp, Accelerated Learning Programmes (ALP). Målet er at barn kan gjennomføre grunnskolen på redusert tid og få utdanningen godkjent slik at de kan fortsette i det formelle systemet. Somalia og Sør-Sudan er begge land i krise hvor utdanningssystemene er svake og hvor færre enn halvparten av barn i skolepliktig alder får sin rett til utdanning oppfylt. Jenters skolegang står svært svakt. I Sør-Sudan går færre enn 40 pst. av jenter mellom 6 og 13 på skolen og i Somalia får kun 23 pst. av jentene skolegang. De komprimerte utdanningsprosjektene har derfor vært spesielt rettet mot jenter. ALP benytter en lærerplan basert på kjernefag. Undervisningsmetodikken er deltakende, men også krevende, og derfor tilpasset eldre, modne elever. ALP er fleksibelt og kan tilpasses elevens behov. Undervisningen kan justeres etter sesonger, markedsdager eller daglige forpliktelser og den følger derfor ikke nødvendigvis det akademiske året. At skoletilbudet kan tilpasses elevenes gjøremål er et viktig prinsipp i

ALP og er ofte avgjørende for jenters mulighet til å delta i utdanningen. Med midler fra posten har FH støttet 18 ALP-sentre i Sør-Sudan, og gitt utdanning til 2 283 barn, hvorav 966 jenter. Med 43 pst. jenter i ALP-klassene oppnådde Flyktningehjelpen en langt bedre kjønnsbalanse enn i den offentlige skolen. 75 pst. av elevene som deltok i undervisningen gjennomførte hele skoleåret, av disse var 30 pst. jenter. I Somaliland ga FH utdanning til 5 961 barn i alder 10 – 14 år. Vel halvparten var jenter. En målsetting er at elever som har gjennomført det treårige komprimerte løpet skal gå over i den offentlige skolen. 78 pst. av elevene som begynte det treårige løpet i 2011/12 gjennomførte alle tre årene, et lite flertall av disse var gutter. 82 pst. fortsatte skolegangen i 5. klasse i den offentlige skolen, mens de resterende begynte i 4. klasse.

Strømmestiftelsen

Utdanningsministrene fra Mali, Niger og Burkina Faso besøkte Norge i august 2014 etter invitasjon fra Strømmestiftelsen. I 2014 var det ti år siden Strømmestiftelsen, med støtte fra Norad, startet hurtigskoler i Mali. Satsingen var vellykket og ble tatt videre i Burkina Faso i 2006 og Niger i 2007. Hurtigskole er 9-måneders kurs for barn mellom åtte og 12 år som av ulike årsaker ikke har fått muligheten til å begynne på skolen. Kurset gjør barna i stand til å gå inn i ordinær skole på riktig klassetrinn. Resultatene er svært gode. I femårsperioden 2009–2013 gjennomførte nær 90 000 barn hurtigskole i de tre landene, jevnt fordelt mellom gutter og jenter. Mer enn 71 000 av dem kunne overføres til ordinær skole. Tall fra årene 2008/09 viser at en høyere andel barn med gjennomført hurtigskole fullfører barneskolen, enn dem som har gått i ordinær skole hele tiden. Satsingen ble utvidet i 2014 gjennom at de tre landene inngikk et forpliktende samarbeid om konseptet «Speed Schools»

Digni

Digni mottok støtte til en rekke utdanningsprosjekter i perioden 2011–2014, og rapporterer om positive resultater, både økt deltakelse og mindre frafall av jenter innenfor avtaleperioden. 10 skoler i *Mosambik* kan vise til mindre frafall og reduksjon av graviditet blant unge jenter. I *Kambodsja* har økt sikkerhet i skolen, økt engasjement fra foreldrene og de lokale lærerne samt skolemateriell på lokale språk økt tilgangen til, og varigheten av, utdanning for jenter. For å sikre høyere utdanning

for studenter fra minoritetsgrupper, spesielt jenter, har Digni støttet studiesentre og lærere i lokalsamfunn i India. Dette har ført til økt deltakelse av kvinner i leseferdighetsklasser og yrkesopplæring. Opplæring av dyktige, lokale kvinnelige lærere har vært et viktig tiltak. Digni rapporterer videre om en økt bevissthet og økt inkludering av elever med nedsatt funksjonsevne i eksisterende utdanningsstrukturer, eksempelvis i et prosjekt i Kina der rehabilitering og utdanning av ledere nesten har doblet antallet barn med nedsatt funksjonsevne i den offentlige skolen.

Utviklingsfondet

Utviklingsfondet rapporterer om resultater innen økt matsikkerhet og forbedret klimatilpasning. Et eksempel er programmet i *Malawi* som har nådd ut til mer enn 19 000 småbønder. Av disse ble 18 458 hushold erklært matsikre i de kritiske månedene fra desember til mars. Programmet gjennomføres av lokale organisasjoner i nært samarbeid med Ministry of Agriculture and Food Security. Gjennom samarbeid med landbruks- og matsikkerhetsministeriet er klimatilpasningen forbedret. Utviklingsfondets metoder og teknikker for klima-smart landbruk er godkjent av ministeriet, og manualene er godkjent for bruk i opplæring i ministeriets veiledningstjeneste. Avlingene kan økes samtidig som jordsmonnet ikke eroderes og uten at kostbare innsatsfaktorer må tas i bruk (klima-smart landbruk).

Tidligere Post 71 Tilskudd til opplysningsarbeid

Ordningen har finansiert organisasjoner og aktiviteter som skal øke engasjementet og kunnskapen om nord/sør- og utviklingsspørsmål gjennom refleksjon og kritisk debatt. Effekten av dette arbeidet er vanskelig å måle.

I 2014 hadde 55 organisasjoner flerårige rammeavtaler for perioden 2011–2014 eller 2013–2014 og 23 organisasjoner hadde ettårig avtale. FN-sambandet var største mottaker med om lag 30 mill. kroner i årlig tilskudd. I 2014 ble det gjort en gjennomgang av FN-sambandet, utført av det danske konsulentselskapet Konsulentnetværket. Gjennomgangen viste særlig til gode resultater innen FN-sambandets samarbeid med skolesektoren. Gjennom Framtiden i våre hendes prosjekt «Sweatshop» er det arbeidet for å bedre vilkårene for tekstilarbeidere.

Tidligere post 73 Kultur

Den største delen av bevilgningen på 101 mill. kroner ble forvaltet på utenriksstasjonene og en mindre del ble forvaltet i Utenriksdepartementet.

Det ble arbeidet videre med å fokusere kulturbistanden i retning av mer vekt på å styrke kulturlivets betingelser, inkludert arbeidet for å fremme kulturelle rettigheter.

Organisasjonen Freedom of musical expression (Freemuse) utarbeidet rapporter om kulturelle rettigheters status i forberedelsene til FNs landhøringer om menneskerettigheter (UPR) i samarbeid med lokale aktører. I 2014 ble rapportene om Egypt og Tyrkia løftet frem i tilknytning til brudd på kulturelle rettigheter, herunder ytringsfriheten. Støtten til den norske kulturbistandsorganisasjonen Mimeta – Senter for kultur og utvikling, ble videreført.

Et norsk initiativ, ved organisasjonen Safe-muse, førte til at også musikere kan ha tilgang til fribyordning for forfulgte kunstnere, mottok støtte. Kirkelig kulturverksted mottok budsjettmidler til tiltak for å støtte aktører som er utfordret mht. kulturelle rettigheter.

Samarbeidet med Norcode, de norske rettighetshavernes bistandsinitiativ, fortsatte.

I den krevende situasjonen i flere land i Midtøsten har det vært viktig å identifisere strategiske samarbeidspartnere som kan være kanal for støtte til pressede miljøer. Det ble etablert avtale med Arab Fund for Arts and Culture (AFAC) med base i Libanon, som bidrar med støtte fra fondet til organisasjoner og kunstnere i land i den arabiske verden, herunder mottakere i land som Egypt og Syria, der direkte kontakt med det sivile samfunnet er særlig krevende.

Utenriksstasjonene i blant annet Palestina, Lilongwe, Pretoria og New Delhi støtter utdanningstiltak innen kunst og kultur.

Palestina var største mottaker av bistand til kultursektoren mens Rikskonsertene var største norske aktør.

Det ble inngått avtale med reisestøtteordningen Art Moves Africa som styrker mobiliteten for kunstnere i Afrika.

Arterial er et kulturnettverk med medlemmer i over 40 land i Afrika. Norsk støtte til Arterials årlige konferanse om de kreative næringene bidrar til å løfte fram næringspotensialet i kunst og kultur.

Norges bidrag til styrking av materiell- og immateriell kulturarv i Sentral- og Sør-Asia ble kanalisert gjennom Aga Khan Trust for Culture. African World Heritage Fund er hovedsamarbeidspart for Afrika. Norge bidro også med midler til UNESCOs handlingsplan for å hindre ulovlig handel og tyveri av Iraks kulturarv i forbindelse med terrororganisasjoners operasjoner i landet.

Tidligere post 75 Internasjonale organisasjoner og nettverk

Financial Transparency Coalition, et nettverk av sivilsamfunnsorganisasjoner i Nord og Sør, har med norsk støtte drevet utstrakt utrednings- og opplysningsarbeid omkring ulike aspekter ved finansiell åpenhet knyttet til utviklingsfinansiering. Temaer som ulovlig kapitalflyt og åpenhet omkring eierskap og skatteinnbetalinger er plassert høyt på den politiske dagsorden, både globalt (bl.a. Finansiering for utviklingsprosessen, G20, OECD) og i enkeltland. Medlemsorganisasjonene i dette nettverket har bidratt til å løfte disse temaene frem.

Internasjonale organisasjoner og nettverk er viktige talerør for sivilsamfunnet og kan påvirke nasjonale, regionale og internasjonale beslutningsprosesser. Støtten for 2014 gikk til 35 organisasjoner over 36 avtaler, etter en begrenset kunnegjøring.

De største mottakerne var i 2014 International Planned Parenthood Federation/IPPF (44,1 mill. kroner), International Union for Conservation of Nature/IUCN (21 mill. kroner) og The International Organisation of Supreme Audit Institutions/INTOSAI (21 mill. kroner). Disse tre samt nettverkene Eastern African Farmers Federation (EAFF), African Conservation Tillage Network, Southern African Confederation of Agricultural Unions (SACAU) og Food, Agriculture and Natural Resources Policy Analysis Network fikk til sammen 15 mill. kroner for sitt arbeid med å få flere bønder til å drive klimasmart jordbruk. I Zimbabwe ble 2 500 småbønder eksponert for disse metodene gjennom demonstrasjonsbruk i tilknytning til 50 skoler. 50 småbønder i Mosambik fikk skolering for å drive påvirkningsarbeid overfor ytterligere 500 småbønder gjennom støtte fra SACAU. EAFF ga intensiv opplæring til 65 jordbrukere for at disse skulle kunne gi praktisk kunnskap videre til andre bønder i sitt område. Totalt nådde EAFF 1 640 bønder i Uganda, Kenya, Tanzania og DR Kongo.

African Conservation Tillage Network (ACT) hadde hovedansvaret for å arrangere «1st African

Congress on Conservation Agriculture» i Lusaka, Zambia der mer enn 380 delegater fra 42 afrikanske land deltok. 13 prosent var kvinner. 230 småbønder i Kenya fikk intensiv opplæring for å være «mønsterbønder» for andre innen klimasmart jordbruk. Ytterlige 1 400 ble eksponert for undervisningsmateriell som er utviklet av ACT.

FANRPAN11 er først og fremst et nettverk som arbeider med politikkpåvirkning. Fem landstudier som oppsummerer status for arbeidet med omlegging til klimasmart landbruk (Lesotho, Mosambik, Swaziland, Zambia og Zimbabwe) ble ferdigstilt og diskutert med nasjonale myndigheter.

Robert Carr Civil Society Network Fund som mottar 12 mill. kroner årlig, har blitt en solid kanal for å arbeide for deltakelse og rettigheter for grupper som er særlig utsatt for rettighetsbrudd og hivsmitte (midtveisgjennomgang 2014). Gjennom støtte til regionale og globale nettverk har man styrket innsatsen for å påvirke myndigheter og beslutningstakere på alle nivåer. Nettverkene har f.eks. bidratt aktivt til å rulle ut skadebegrensende arbeid for narkotikabrukere. Ungdomsnettverk er blitt styrket i arbeidet med å sikre ungdoms deltakelse for bedre ungdomsrettede tjenester.

Norge har deltatt i nettverket Open Government Partnership (OGP) siden opprettelsen i 2011. OGP ble initiert av President Barack Obama, og antall medlemsland har økt fra opprinnelig 8 til i dag 64. OGP er et internasjonalt samarbeid hvor myndigheter og sivilsamfunn sammen skal tilrettelegge for økonomisk og sosial utvikling gjennom å arbeide for åpenhet, demokrati og å fremme rettsstaten. I arbeidet med en mer åpen forvaltning står bruk av ny teknologi sentralt. Utenriksdepartementet har budsjettansvaret, mens Kommunal- og moderniseringsdepartementet har det faglige ansvaret for koordineringen med bl.a. de nasjonale handlingsplanene. Norges andre arbeidsplan er slutført og skal evalueres eksternt, og arbeidet med tredje arbeidsplan er begynt.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget til sammen 1 639,2 mill. kroner.

Bevilgningsforslaget innebærer en reduksjon i forhold til 2015, og som må ses i sammenheng med den foreslåtte økningen på 1 005 mill. kroner til humanitære formål, jf. omtale under kap. 163 Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter. De frivillige organisasjonene vil utgjøre en

viktig kanal også for bevilgninger til humanitære formål.

Reduksjonen på posten vil fordele seg på flere ordninger, inkludert tilskudd til opplysningsarbeid som foreslås redusert med 50 mill. kroner. I en presset humanitær situasjon må en foreta prioriteringer, og organisasjoner som driver informasjonsarbeid i Norge finansiert av bistandsmidler må ses opp mot dette.

Post 77 Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Det norske Fredskorpset (FK) representerer en internasjonalt unik modell der gjensidig utveksling av unge, profesjonelle og frivillige, fra nord til sør, sør til nord og sør til sør brukes til å fremme samfunnsendring. Gjennom positive endringer og kompetansebygging hos individer og institusjoner som leder an i utviklingen av eget lokalmiljø, styrkes sivilsamfunnet. Programmene er rettet inn mot deltakere i aldersgruppen 18-35 år, og deltakelse i programmene gir unge mennesker utvidet perspektiv og arbeidstrening som setter dem i stand til å gjøre en forskjell i sine egne liv, sine organisasjoner og sine lokalsamfunn. Sivilsamfunnsorganisasjoner støttet av Fredskorpset har et sterkt fokus på menneskerettigheter, inkludert barn og unges rett til skole og utdanning. Kjønnsperspektiver og inkludering av funksjonshemmede, samt hensyn til miljø og klima er tverrgående prinsipper i alle prosjekter. Fredskorpsets utvekslingsprogrammer er konsentrert til 25 samarbeidsland.

Fredskorpsets overordnede satsingsområder de neste årene er helse, næringsliv, utdanning og sivilsamfunnsorganisasjoner. Innenfor utdanning skal Fredskorpset øke sin portefølje av prosjekter fokusert på profesjons- og yrkesfaglig utdanning. Hensikten er å utvikle og forbedre kvaliteten på yrkesutdanning- og opplæring, og sikre at flere unge mennesker får ferdigheter som kan gi dem innpass i arbeidslivet og bidra til økt verdiskapning. Innenfor næringsliv skal Fredskorpset ha en næringslivsportefølje med samfunnsansvarlige bedrifter og aktører. Innenfor global helse, skal det satses sterkere på prosjekter innen primærhelsetjeneste, som er førstelinjetjenesten og svarer til menneskers rett til et adekvat helsetilbud. Fredskorpset opprettholder støtten til Esther-partnerne, det europeiske helsesamarbeidet om utveksling av helsepersonell mellom større helseinstitusjoner i Europa og land i Sør. Målet for arbeidet med sivilsamfunnsorganisasjoner er å

utvikle ungt lederskap slik at det legges til rette for videre engasjement i organisasjoner og sivilsamfunn. Antallet utvekslinger mellom sivilsamfunnsorganisasjoner i utviklingsland (sør-sør utveksling) vil øke i de neste årene.

Mål

Medvirke til å gjennomføre overordnede mål for Norges samarbeid med utviklingslandene gjennom å

- legge til rette for utvekslingsprogrammer og forvalte tilskudd til et mangfold av organisasjoner, institusjoner og virksomheter i Norge og i utviklingsland,
- stimulere og legge til rette for erfaringsutveksling og læring, og bidra til tilbakeføring av kunnskap og erfaring til eget samfunn
- bidra til utvikling og styrking av det sivile samfunn i utviklingsland

Rapport 2014

I løpet av 2014 deltok totalt 640 personer i utvekslingsprogrammer mellom 235 partnere. Av partnerne var 61 pst. sivilsamfunnsorganisasjoner. På tvers av tematiske sektorer utgjorde sør-sør prosjekter 30 pst. av Fredskorpsets programportefølje. Fredskorpset har unge mennesker som særskilt målgruppe, og i 2014 var gjennomsnittsalderen på deltakere 27 år. I 2014 var den prosentvise kjønnsfordelingen av deltakere i prosjektene 52 pst. kvinner og 48 pst. menn. I tråd med føringene i regjeringens utviklingspolitikk er Fredskorpset godt i gang med å redusere antallet samarbeidsland.

Brukerundersøkelser viser at halvparten av hjemvendte fredskorpser viser større samfunnsengasjement gjennom at de er mer aktive i frivillige organisasjoner enn de var før utvekslingen. 55 pst. av fredskorpserne rapporterer at de har fått mye større lederansvar etter at de har kommet hjem. 75 pst. av partnerne rapporterer at utvekslingen har ført til et høyere faglig ferdighetsnivå i organisasjonen. I samme undersøkelse sier mer enn 90 pst. av fredskorpserne at de har et høyere ferdighetsnivå, særlig innen lederskap, kommunikasjon og evne til tilpassing.

I 2014 utgjorde helseprosjekter 29 pst. av Fredskorpsets portefølje, mens nærmere 8 pst. av porteføljen var relatert til utdanning. Det ble utvekslet 135 helsepersonell, hvorav 72 innen Esther-programmet. Varige resultater fra helseprosjektene er kompetente unge ledere i helsesystemene både i nord og sør; økt kvalitet på behandling og organisering av helsetjenester; samt økt kompetanse blant

helsepersonell og etablerte internasjonale nettverk og fagmiljø i institusjoner.

Et mål om flere deltakere fra næringslivet ble nådd gjennom en økning fra 67 i 2013 til 106 i 2014.

Fredskorpset gikk inn for å samarbeide med samfunnsansvarlige bedrifter og næringsliv.

Fredskorpset har siden FNs Tusenårsmål ble vedtatt i 2000, bidratt til oppnåelse av disse, både gjennom resultater av programvirksomheten og

gjennom eget og partners informasjonsarbeid i inn- og utland.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 160 mill. kroner.

Det vises også til omtale av Fredskorpsets administrasjon under kap.144.

Kap. 161 Næringsutvikling

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
70	Næringsutvikling, <i>kan overføres</i>	217 000	259 000	269 000
75	NORFUND – tapsavsetting	307 500	370 000	375 000
95	NORFUND – grunnfondskapital ved investeringer i utviklingsland	922 500	1 110 000	1 125 000
	Sum kap. 0161	1 447 000	1 739 000	1 769 000

Regjeringen legger opp til økt satsing på støtten til næringsutvikling innen utviklingssamarbeidet, herunder økt samarbeid med næringslivsaktører. Innsatsen for næringsutvikling omfatter tiltak for å bedre rammebetingelser for private investeringer, infrastrukturtiltak og andre næringsrettede programmer. Det foreslås å legge til rette for økt strategisk samarbeid med næringslivet. Det statlig eide investeringsfondet Norfund er det viktigste enkeltstående instrumentet på dette området. I tillegg til tiltak som finansieres over denne posten, vil jobbskaping og næringsutvikling gis økt prioritet i det multilaterale samarbeidet og i innsatser støttet over regi-onbevilgningen.

I 2013 anslo Verdensbanken at det var behov for 600 millioner nye arbeidsplasser i løpet av de neste 15 årene. Inntekt fra lønnet arbeid har langt større effekt på fattigdomsreduksjon enn andre typer pengeoverføringer. Privat sektor står for 9 av 10 arbeidsplasser i utviklingsland. Bistand utgjør i dag en langt mindre andel av totale pengeoverføringer til utviklingsland enn tidligere. Derfor bør bistanden innrettes strategisk, med sikte på å utløse finansiering fra andre kilder, og på å skape bærekraftig og inkluderende vekst.

Styresett, ressursforvaltning og grunnleggende infrastruktur er viktige nasjonale rammevilkår for næringslivet. I mange utviklingsland utgjør dette store utfordringer, og mange private investo-

rer vurderer risikoen som for høy til å satse i utviklingsland.

Samarbeid mellom private og offentlige aktører kan bidra til å redusere risiko, slik at prosjekter som ellers ikke ville ha blitt satt i gang blir realisert. Det er viktig at det skapes størst mulig lokale økonomiske ringvirkninger i form av jobbskaping og yrkesrettet opplæring som følge av investeringer og bedriftsetableringer i utviklingsland.

Norges støtte skal bidra til gode rammevilkår for ivaretagelse av menneskerettigheter, arbeidstakerrettigheter, miljø og anti-korrupsjon. Internasjonale standarder og beste praksis knyttet til samfunnsansvar skal legges til grunn for arbeidet med næringsutvikling. Dette vil bli vektlagt i dialog og samarbeid med alle aktører.

Handel er en forutsetning for varig økonomisk vekst og utvikling. Nesten alle land som har opplevd betydelige forbedringer i levekår de siste tjue årene, har samtidig blitt mer integrert i verdensøkonomien. Handel kan bidra til verdiskaping, økt sysselsetting og næringsutvikling gjennom salg av eksportprodukter, og gjennom kjøp av importvarer. Handelsdrevet utvikling gir millioner av mennesker mulighet for å arbeide seg ut av fattigdom.

Formålet med bevilgningen er å bidra til bærekraftig økonomisk vekst, jobbskaping og kompetansebygging i utviklingsland. Der det er naturlig

vil man inngå strategiske partnerskap med privat sektor innen utvalgte sektorer.

Virkemidlene under kapitlet kan anvendes i alle samarbeidsland, som er listet i eget vedlegg sist i proposisjonen, med prioritet til fokuslandene i utvikling: Etiopia, Malawi, Mosambik, Myanmar, Nepal og Tanzania. Norfund gis unntak fra listen over samarbeidsland.

I samsvar med vedtak i OECDs utviklingskomité er postene under dette kapitlet avbundet.

Post 70 Næringsutvikling, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Regjeringen fremmer næringsutvikling i utviklingsland gjennom ulike virkemidler og kanaler. Særlig prioritet gis til tiltak og investeringer i de sektorene norske næringslivsaktører har tung kompetanse. Disse inkluderer energi, IKT, landbruk, maritim/fisk og marine ressurser. På bakgrunn av Stortingets behandling av Meld. St. 35 (2014–2015) *Sammen om jobben – næringsutvikling innenfor utviklingssamarbeidet*, vil det bli iverksatt arbeid med omlegging av kap. 161 post 70.

Til tross for store forbedringer det siste tiåret er dårlige rammevilkår for næringsliv og næringsutvikling fortsatt et problem i mange utviklingsland. Regjeringen vil videreføre samarbeidet med multilaterale organisasjoner, samt systematisk innsats på landnivå som en del av arbeidet med å forbedre rammevilkårene. Velfungerende organisasjoner i arbeidslivet kan også spille en viktig rolle i bedring av investeringsklima og arbeidsmarked i utviklingsland, og regjeringen støtter arbeidet for å styrke slike organisasjoner og relevante aktører i utviklingsland.

Flere utviklingsland har de siste årene avdekket betydelige naturressurser. Utenlandsinvesteringer, spesielt i olje- og gasssektoren, har bidratt til rask økonomisk vekst og lysere framtidsutsikter i disse landene. Imidlertid har ikke den økonomiske veksten alltid kommet de fattige til gode. Dette gjelder spesielt for Afrika sør for Sahara. Det er derfor viktig at sentrale vekstnæringer som petroleum og fornybar energi ikke bare gir økt inntektsgrunnlag og offentlige inntekter gjennom skatt, men også lokale økonomiske ringvirkninger gjennom sysselsetting, teknologioverføring og yrkesrettet utdanning.

Garantifullmakt

For å øke import fra utviklingsland til Norge gis norske importører garanti mot tap som skyldes

forsinket levering og/eller mangler på importert vare som ikke dekkes gjennom norsk/anerkjent forsikringsselskap og eventuelt manglende helsegodkjenning ved norsk grensekontroll for importerte landbruksprodukter. Det foreslås en garantiramme på 20 mill. kroner.

Tilsagnsfullmakt

Enkelte støtteordninger rettet mot bedrifter forutsetter tilsagn om støtte utover 2015. Det foreslås derfor en tilsagnsramme på 45 mill. kroner, jf. forslag til romertall VII Tilsagnsfullmakt.

Mål

Å bidra til en inkluderende og bærekraftig økonomisk vekst, gjennom jobbskaping og kompetansebygging.

Prioriteringer 2016

- Bedre rammevilkår for næringsvirksomhet i utviklingsland
- Flere bærekraftige, kommersielle investeringer som bidrar til å utvikle lokalt næringsliv og jobbskaping.
- Økt tilgang til finansielle tjenester for næringsaktører i utviklingsland, særlig for marginaliserte grupper.
- Bedre samarbeidslandenes handelsvilkår, handelskompetanse og mulighet til å delta i globale verdikjeder gjennom økt eksport.
- Styrke utviklingseffektene av Norfunds og private selskapers investeringsprosjekter.

Rapport 2014

I 2014 ble bevilgningen blant annet brukt til å bedre rammevilkår for investering og handel, ulike institusjonssamarbeid og bedriftsstøtteordninger.

Gode *rammebetingelser* bidrar til økt næringsaktivitet. Gjennom samarbeid med multilaterale organisasjoner som *International Finance Corporations* (IFC) støttes utvikling av kommersielle investeringer og bedre rammebetingelser for næringsutvikling. IFCs rådgivningstjeneste utvikler finansiell infrastruktur og finansielle tjenester, modning av investeringsprosjekt innen utvalgte sektorer og etablering av Offentlig-Privat-Partnerskap. Forventede årlige resultater av samarbeidet er at 227 000 små og mellomstore bedrifter får tilgang til finansielle tjenester, 1,5 millioner mennesker får tilgang til bedre telekommunika-

sjon, at 420 000 husholdninger får økt inntekt fra jordbruk og at CO₂-utslipp reduseres med 253 000 tonn/år.

Støtten til den *Internasjonale arbeidsorganisasjonens (ILO)* program «*Sustaining Competitive and Responsible Enterprises*» (SCORE) ble videreført i 2014. Programmet arbeider for å stimulere til økt produktivitet, økt konkurranseevne, renere produksjon samt flere og anstendige arbeidsplasser blant små- og mellomstore bedrifter. Over 300 bedrifter med over 54 000 ansatte er med. Resultatene så langt kan vise til produktivetsforbedring i 80 pst. av bedriftene, 16 pst. færre arbeidsulykker, 4 pst. mindre fravær, samt 42 pst. reduksjon i kraftforbruket.

De søknadsbaserte støtteordninger for næringslivet som Norad forvalter bidrar gjennom risikoreduserende tilskudd eller opplæringsstøtte til *investeringer* i utviklingsland innen prioriterte sektorer og innsatsområder der Norge har særlige fortrinn. Hovedfokus for innsatsen er prosjekter i minst utviklede land. De ni største mottakerlandene er Laos, Bangladesh, Bhutan, Malawi, Sri Lanka, Vietnam, Uganda, Myanmar og Kenya. Det ble i 2014 gjennomført eksterne evalueringer av ordningene. Evalueringen konkluderte blant annet med at selv om den hadde bidratt til norske bedriftsetableringer kunne utviklingseffekten og ringvirkningene av etableringene vært bedre.

I 2014 ble Business Match Making-programmet (BMMP), bedriftssamarbeid mellom norske bedrifter og bedrifter i utviklingsland, gjennomført i Bangladesh, India, Sri Lanka, Sør-Afrika, Øst-Afrika og Vietnam. I 2014 deltok rundt 78 nye selskaper i BMMP og det ble inngått rundt 48 innsjansavtaler med lokale selskaper.

NHO mottar støtte fra Norad der NHOs Sekretariat for næringsutvikling i Sør bidrar som nærings- og arbeidsgiverorganisasjon til å styrke partnerorganisasjoner i utviklingsland. NHO har gjennom sitt institusjonssamarbeid med Indonesia Employers Organisation (APINDO) bygget opp kompetanse innen arbeidsrett i APINDO og bidratt til å etablere en arbeidsrettsdomstol. Dette har virket positivt på arbeidslivsrelasjoner og forretningsmiljø i Indonesia; ledere blir stadig mer bevisst sitt ansvar for å tilfredsstillende grunnleggende rettigheter og arbeidernes behov og konfliktløsning utenom rettssystemet. Antall konflikter er blitt redusert fra 3 821 tilfeller i 2011 til 1 011 i 2013. Prosjektet kan vise til økt deltakelse av indonesiske kvinner i det private næringsliv.

I Vietnam har NHO bidratt til å etablere et pilotprosjekt innen yrkesopplæring i to fag på fire yrkesskoler i Vietnam i samarbeid med Vietnam

Chamber of Commerce and Industry (VCCI). Dette har blant annet ført til at VCCI for første gang har deltatt i arbeidet med ny yrkesopplæringslov.

Samarbeidet med *FNs organisasjon for Industriutvikling (UNIDO)* bidrar til forbedret standard og kvalitetssikring i forbindelse med handel og eksport ved at små og mellomstore bedrifter mottar faglig bistand. Dette har økt bedriftenes produktivitet og vekst og gitt bedriftene tilgang til større markeder. Samtidig bidrar samarbeidet til å styrke forbrukernes rettigheter og økt matsikkerhet. En gjennomgang av utvalgte UNIDO-prosjekter i 2014 konkluderte med at de fastsatte målene ble nådd.

Inntektene fra toll og avgifter utgjør en stor andel av mange lands inntekter. Det er derfor viktig at det etableres gode og transparente systemer for tollbehandling og styring av pengestrømmer. Målet med samarbeidsavtalen med *World Customs Organization (WCO)* er kapasitetsbygging av tolladministrasjoner i utviklingsland. Øst Timor, Liberia, Mosambik, Vietnam, Nicaragua, Rwanda og Tanzania skal gjennom dette samarbeidet kartlegge, utforme og gjennomføre tilpasset opplæringsprogram for tollfunksjonærer. På sikt vil dette kunne styrke inntektsgrunnlaget ved en mer effektiv innkreving av toll og avgifter.

I 2014 forvaltet Norfund noe tilskuddsmidler for å styrke utviklingseffektene av fondets prosjekter, samt støtte oppunder lokal samfunnsutvikling. Norad forvalter det meste av øvrige midler over denne posten.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 269 mill. kroner.

Bevilgningen på denne posten sees i sammenheng med bevilgninger på kap. 166, post 74 Fornybar energi.

Det foreslås tilsagnsfullmakt på 45 mill. kroner, jf. romertallsvedtak VII.

Post 75 Norfund – tapsavsetning

Post 95 Norfund – grunnfondskapital ved investeringer i utviklingsland

Situasjonsbeskrivelse

Norfund er et statlig eid investeringsfond som sammen med partnere skal etablere levedyktig, lønnsom næringsvirksomhet i utviklingsland, virksomhet som ellers ikke ville blitt igangsatt som følge av høy risiko. Fondet er vårt viktigste bilaterale instrument for næringsutvikling. Nor-

fund investerer i nye bedrifter, og i utvidelse og modernisering av eksisterende. Fondet skal kombinere hensynet til lønnsomhet med det overordnede målet om å fremme bærekraftig utvikling.

Hovedlinjene i Norfunds strategi har siden 2007 vært geografisk konsentrasjon om det østlige og sørlige Afrika, Sentral-Amerika og utvalgte land i Sør-øst Asia, og sektormessig konsentrasjon om fornybar energi, finansinstitusjoner, landbruk og landbruksrelatert industri. Norfund skal prioritere investeringer i Afrika sør for Sahara og de minst utviklede landene, og fokuserer på områder hvor Norge har særlig kompetanse og interesse, spesielt innenfor fornybar energi. Samarbeidet med Statkraft gjennom SN Power AS og Statkraft IH Invest AS har ikke vært begrenset til disse landene. Fra 2009 er samarbeidet med Statkraft gradvis omstrukturert og fondet er i gang med å flytte tyngdepunktet for investeringene i retning av de geografisk prioriterte områdene.

Norfund opererer i regioner med vanskelige og usikre rammebetingelser for næringsvirksomhet og der investeringer er forbundet med betydelig risiko. Norfunds mandat innebærer at fondets investeringsvirksomhet skal finne sted i områder der bistand er viktig for å utløse private investeringer samtidig som fondets risikoprofil er akseptabel og fondet har fleksibilitet til å trekke med seg industrielle partnere.

Bedriftsetablerere i de vanskeligste markedene har størst problemer med å tiltrekke seg egenkapital, ettersom den har høyere risiko enn lån. Norfund har derfor valgt å investere det aller meste som egenkapital. Målet om bekjempelse av fattigdom forutsetter kraftig styrking av næringslivet i utviklingslandene. En økt vekt på dette er i tråd med mottakerlandenes prioriteringer.

Norfunds nåværende strategi varer ut 2015 og styret i Norfund er i gang med en revidering av strategien basert på overordnede føringer fra eier.

Fondet legger ned et betydelig arbeid i å dokumentere resultater av sine investeringer. Følgende aspekter skal følges opp i alle investeringer: arbeidsplasser, skatteinntekter til vertslandet, likestilling, miljø, opplæring og teknologioverføring, antikorrupsjon og arbeidsstandarder. Norfund vil i 2016 fortsette og forbedre det systematiske arbeidet med måling og rapportering av utviklingseffekter av fondets investeringer.

Mål

Det er et mål å fremme utvikling av lønnsom, bærekraftig næringsvirksomhet i utviklingsland.

I 2016 foreslås bevilgningen brukt til:

- Investeringer i fornybar energi, blant annet i samarbeid med norske kraftselskaper og andre kommersielle investorer.
- Andre direkte investeringer og deltakelse i lokale investeringsfond i tråd med Norfunds strategi.
- Låneordningen for mindre norske bedrifter som ønsker å investere i fattige utviklingsland.

Rapport 2014

Norfund inngikk investeringsavtaler for 3,6 mrd. kroner i 2014. Om lag 2,6 mrd. kroner var investeringer innen ren energi, hvorav fornybar energi utgjorde om lag 1 370 mill. kroner, 880 mill. kroner i finansinstitusjoner og 100 mill. kroner innen landbruk og landbruksrelatert industri. Verdijustert egenkapital ved utgangen av 2014 var 15 530 mill. kroner.

Geografisk har Afrika sør for Sahara og de minst utviklede landene (MUL) preget investeringene i 2014. Hele 72 pst. av nye investeringer er gjort i Afrika sør for Sahara, mens 37 pst. er gjort i MUL. Ser man bort fra investeringer gjennom SN Power AS og Statkraft IH Invest AS, er Afrikaandelen 85 pst. og MUL-andelen 28 pst.

Satsingen på energi er videreført i 2014. Mens vannkraft tidligere har dominert Norfunds investeringer innen energi, har fondet de senere årene økt investeringene i sol- og vindkraft. I 2014 ble det foretatt en investering som også innbefattet gasskraft. Norfunds investeringer i ren energi bidro til å forhindre 4,3 millioner tonn CO₂-utslipp i 2014.

Også innen de andre strategisk prioriterte områdene, finansinstitusjoner og landbruk og landbruksbasert industri, var det høy aktivitet i 2014. Gjennom de nye strategiske samarbeidsselskapene Norfinance AS og KLP Norfund Investments AS, er det også foretatt investeringer i 2014.

Norfund opererer i vanskelige markeder og har foretatt nedskrivninger i enkelte prosjekter som har bidratt til redusert avkastning i 2014. Fondet har videreført satsingen på investeringer i sårbare stater. Den vanskelige situasjonen i Sør-Sudan har medført at igangsetting av byggingen av vannkraftverket Fula Rapids er stilt i bero, og det er usikkerhet knyttet til videre fremdrift. Utviklingen i Norfunds øvrige investeringer i Sør-Sudan er imidlertid tilfredsstillende. I Myanmar har Norfund videreført satsingen på mikrofinans.

Ved utgangen av 2014 var 227 000 mennesker sysselsatt i virksomheter Norfund hadde investert i. Kvinneandelen i den samlede sysselsettingen var 35 pst. Norfunds virksomhetsrapport for 2014

gir en mer omfattende redegjørelse for utviklings-effekter som følge av Norfunds investeringsvirksomhet.

Norfund ble i 2014 evaluert av konsulentselskapet Gaia på oppdrag fra Norads evalueringsavdeling. Evalueringen var hovedsakelig positiv og konkluderer med at Norfund utfører sitt oppdrag effektivt og i henhold til mandatet Den «fleksible styringsmodellen» som er valgt for oppfølging av Norfund fra eiers side synes ifølge Gaia i hovedsak å fungere godt. Denne modellen følger også av prinsipper for norsk eierstyring mer generelt. Evalueringen påpeker imidlertid forbedringspunkter som det er hensiktsmessig å vurdere nærmere.

Kap. 162 Overgangsbistand (gap)

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap	Saldert	Forslag
		2014	budsjett 2015	2016
70	Overgangsbistand (gap), <i>kan overføres</i>	227 722	239 000	
	Sum kap. 0162	227 722	239 000	

Post 70 Overgangsbistand (gap), kan overføres

Bevilgningen ble etablert i 2002 som en bro mellom kortsiktig og langsiktig bistand etter krise- og nødsituasjoner.

De siste årene har denne bevilgningen mistet mye av sin opprinnelige intensjon, da bevilgningene under programkategori 03.10 Bilateral bistand, kap. 160 Sivilt samfunn og demokratiutvikling, kap. 163 Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter og kap. 164 Fred, forsoning og demokrati i økende grad anvendes for de formålene overgangsbistanden ble etablert for. I lys av de store økningene på kap 163, og med sikte på en mer effektiv forvaltning av bistand, foreslås det derfor at denne posten avvikles fra 2016. Igangsatte tiltak vil bli dekket innenfor de respektive regionbevilgninger og andre relevante poster.

Rapport 2014

I 2014 ble det gitt støtte til tiltak i DR Kongo, Filipinene, Haiti, Myanmar, Somalia og Sør-Sudan. De viktigste avtalepartnere var

- UNEP med 28 mill. kroner
- Kirkens Nødhjelp 24 mill. kroner
- USAid 22 mill. kroner

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 1 500 mill. kroner til Norfund, fordelt med:

- 375 mill. kroner på post 75 Tapsavsetning
- 1 125 mill. kroner på post 95 Norfund – Grunnfondskapital ved investeringer i utviklingsland

Minst halvparten av bevilgningen foreslås brukt til investeringer innen fornybar energi. Investeringer innen landbruk skal også gis prioritet.

Andre norske organisasjoner som fikk støtte var bl.a. Digni, Flyktningshjelpen, Join Good Forces, Norsk Folkehjelp og Redd Barna.

Norge bidro til at *Myanmar* i 2014 kunne gjennomføre sin første folketelling siden 1983. Folketellingen ble gjennomført med teknisk assistanse fra UNFPA og var samfinansiert av myndighetene, UNFPA og en rekke givere, herunder Norge. Den ga som resultat at Myanmar folketall ble redusert til 51 millioner fra 60, som var estimert tidligere. Ytterligere resultater fra folketellingen forventes å ha stor betydning for planlegging og gjennomføring av sosioøkonomiske reformer, samtidig som tallene på etnisitet og religiøs tilhørighet kan ha eksplosiv kraft. Norge støttet også UN HABITAT med 6 mill. kroner. Støtten har bidratt til å innføre risikodempende tiltak som forebygging av naturkatastrofer i urbane strøk. Norge støttet IDEA som har bidratt til å øke kapasiteten i Union Election Commission i forberedelsene til parlamentsvalget i 2015, særlig knyttet til risikotiltak.

I *DR Kongo* støttet Norge et utdanningsprosjekt i Nord-Kivu, gjennom Flyktningshjelpen. Tiltakets mål var å reintegrere tilbakevendte flyktinger og internt fordrevne barn og ungdom som ikke har tilgang til skoleverket, og å øke kapasitet og kvalitet på lærere og på undervisningen. Totalt 1 187 elever fullførte skoleåret og ble integrert inn

i det formelle skolesystemet. Organisasjonen *Join Good Forces* fikk støtte til innsats for å bedre barne- og mødrehelse samt for å bekjempe kjønnsbasert vold blant annet gjennom holdnings- skapende arbeid overfor menn. I 2013 fikk 1 866 kvinner i Maniema prenatal konsultasjoner med helsepersonell. Av de 900 mennene som var gjennom opplæringen i Fatherhood-programmet i Nord-Kivu, var 150 fra den kongolesiske hæren. Norge støttet et prosjektet gjennom FAO som skal bidra til å redusere konfliktnivået og øke motstandskraften i lokalsamfunn i Øst-Kongo gjennom støtte til inntektsgenererende aktiviteter innenfor landbruket. Fokus for støtten er sårbare kvinner og unge. Prosjektet inngår i et større pilotprogram for å støtte gjennomføringen av den internasjonale strategien for sikkerhet og stabilitet.

Norge har siden 2011 støttet *Norsk Folkehjelp* sitt arbeid med landrettigheter i *Sør-Sudan*. I 2013 ble det inngått avtale om toårig støtte til prosjektet «*Securing Rural Land Rights in Southern Sudan*». Prosjektets overordnede mål er å styrke sivilsamfunnet og lokalsamfunnets kompetanse og kapasitet til å kjempe for rettigheter til land. Prosjektet blir gjennomført i alle 10 delstatene samt på nasjonalt nivå. Hovedaktivitetene er kunnskap-sinnhenting, opplæring, informasjonsarbeid, nettverksbygging mellom sivilsamfunnsaktører i og utenfor *Sør-Sudan*. Norge støttet også Emergency Medicines Fund sammen med USAID og DfID. Målet med fondet var å bidra med basismedisiner i *Sør-Sudan*. Under den politiske krisen i 2014 gjorde fondet det mulig å levere basismedisin over hele landet, inkludert de tre konfliktstatene. Det var godt samarbeid og koordinering med øvrige humanitære programmer og aktører, noe som gjensidig forsterket de ulike innsatsene.

I *Somalia* har Norge bidratt til å styrke de føderale myndighetenes kjernefunksjoner gjennom rehabilitering av et offentlig bygg som huser kontorer for stortingspresidenten samt møterom for stortingspresidenten og presidenten. Gjennom støtte til National Democratic Institute (NDI) har Norge bidratt til kapasitetsbygging av statsministerens kontor og det føderale parlamentet, herunder støtte til ad hoc valgkomite og støttet regjeringen med å sette politiske prioriteringer. I Puntland har NDI støttet parlamentets strategiske plan samt jobbet med kvinnelige parlamentarikere. NDI jobbet også med folkeopplysning om grunnloven, primært gjennom radio. Gjennom

Flyktninghjelpens støtter Norge tiltak for å forbedre levevilkårene for internt fordrevne og sårbare barn, og gi unge tilgang til alternativ grunnutdanning (ABE) gjennom etablering/rehabilitering av skolebygg og styrket kapasitetsbygging i skolesektoren på ulike nivå; samt støtte til sårbare hushold med livelihoods programmer. Utdanningsprogrammet har en høy jenteandel, 52 pst. 35 ansatte i Ministry of Education på sentralt og regionalt nivå har fått opplæring i styringsmekanismer for skoleledelse som ledd i å sikre bærekraft.

I *Haiti* har Norge gjennom FNs utviklingsfond støttet opp under myndighetenes kapasitet til å forebygge og respondere på naturkatastrofer. Arbeidet har i stor grad fokusert på å reversere tendensen mot utbytting av naturressurser og degradering av miljøet. I 2014 ble elvestøtte/demninger bygget for å skjerme 100 000 mennesker mot flom. Avrenningssystemer ble bygget som reduserer risikoen for flom. Takket være samarbeidet med UNDP har det blitt plantet 5,5 millioner trær sør i landet som et ledd i kampen mot avskoging. Gjennom FNs miljøprogram støtter Norge lokale myndigheter i å skape bærekraftig utvikling i sør-vestlige Haiti. Initiativet kan vise til mange gode resultater: Haitis første 9 marine vernede områder har blitt opprettet, landets første elektrisitetskooperativ har blitt startet og en koordineringsmekanisme hvor myndigheter og donorer møtes for å bli enig om regionale prioriteringer er etablert. Støtte til bærekraftig småskala-landbruk og -fiske bidrar til styrket matvaresikkerhet og bærekraftig økonomisk vekst og ressurshåndtering.

På *Filippinene* har Norge bidratt til å støtte gjenoppbyggingen etter supersyklonen Haiyan som rammet landet i november 2013. Behovet for bistand utover den akutte fasen like etter tyfonen var stort, og det norske bidraget har gått med til å støtte ILO og FAOs prosjekter med særlig fokus på å gjenopprette levevilkårene i de syklonrammede områdene og å gjøre disse samfunnene bedre forberedt på liknende naturkatastrofer i fremtiden.

Budsjett 2016

Posten foreslås avvirket fra 2016. Midler til dette formål dekkes over andre relevante poster på bistandsbudsjettet.

Kap. 163 Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
70	Nødhjelp og humanitær bistand, <i>kan overføres</i>	482 768	3 339 042	4 339 042
71	Humanitær bistand, <i>kan overføres</i>	2 809 890		
72	Menneskerettigheter, <i>kan overføres</i>	355 805	378 300	383 300
	Sum kap. 0163	3 648 463	3 717 342	4 722 342

Bevilgningene til humanitære tiltak og menneskerettigheter foreslås økt med 1 005 mill. kroner/27,5 pst. til 4 722,3 mill. kroner i 2016.

Verden opplever en rekke store, komplekse og langvarige humanitære kriser. Vi ser at stadig nye kriser kommer til på toppen av vedvarende humanitære kriser uten tegn til snarlige løsninger. 60 millioner mennesker er på flukt – det høyeste antallet siden andre verdenskrig. I denne ekstraordinære situasjonen økes de humanitære budsjettene kraftig.

Humanitær hjelp og arbeid for menneskerettigheter er sentralt og høyt prioritert i regjeringens utenriks- og utviklingspolitikk. Det overordnede målet for norsk humanitær innsats er å bidra til at mennesker i nød får nødvendig beskyttelse og assistanse. Rask og effektiv respons når kriser oppstår redder liv og lindrer nød. Rettighetsbasert arbeid i felt sammen med normativt arbeid både multilateralt og overfor enkeltland sikrer best mulig effekt av innsatsen.

Meld. St. 10 (2014–2015) *Muligheter for alle – menneskerettighetene som mål og middel i utenriks- og utviklingspolitikken* angir bredde og ambisjonsnivå for Regjeringens internasjonale arbeid for menneskerettigheter. Meldingen legger også et viktig grunnlag for humanitær innsats, inkludert beskyttelse av sårbare grupper, integreringen av et kjønnsperspektiv og større respekt for menneskerettighetene til mennesker på flukt.

Post 70 Nødhjelp og humanitær bistand, kan overføres*Om anmodningsvedtak*

Ved vedtak i sak nr. 6, 18. juni 2015 ber Stortinget regjeringen om på egnet måte å holde Stortinget orientert om framdriften i arbeidet og om behov for endringer i humanitær innsats. Regjeringen viser til redegjørelsen under denne posten.

Både FN og ICRC lanserte i 2015 sine største globale humanitære appeller noensinne, en refleksjon av stadig økende humanitære behov. Det er fortsatt gap mellom behov og finansiering. Behovene ventes å øke ytterligere i 2016 og regjeringen foreslår derfor å øke budsjettet med 1 mrd. kroner sammenlignet med saldert budsjett for 2015, en økning på 30 pst. Størsteparten av økningen øremerkes tiltak i Syria og nabolandene, inkludert Irak. Regjeringen ønsker å gjøre en slik ekstraordinær satsning for å svare på de enorme humanitære behovene, med særlig fokus på krisen i Syria og nabolandene. En slik økning vil styrke Regjeringens humanitære innsats betydelig og øke evnen til å respondere raskt på endringer og på nye kriser, samtidig som muligheten til å bidra til langvarige kriser ivaretas. Regjeringen vil også se andre bevilgninger som bevilgningen til overgangsbistand og utviklingsbistand i nær sammenheng med humanitær innsats.

Kjernen i humanitær innsats er å redde enkeltmenneskers liv, lindre nød, fremme og beskytte menneskerettighetene og sikre menneskelig verdighet, uavhengig av faktorer som etnisk bakgrunn, kjønn, religion eller politisk tilhørighet. Den humanitære innsatsen er basert på de fire prinsippene om humanitet, upartiskhet, uavhengighet og nøytralitet. Meld. St. 10 tydeliggjør at menneskerettighetene sammen med den internasjonale humanitærretten utgjør det grunnleggende normative rammeverket for alt humanitært arbeid. Rettighetsbasering setter nødlidende i sentrum og innebærer vekt på deltakelse, ikke-diskriminering og ansvarliggjøring, basert på menneskerettighetene, i tillegg til grunnleggende rettigheter som retten til liv, mat og helse. Retten til utdanning står sentralt i regjeringens arbeid, også i krise og konflikt. Arbeidet med implementeringen av retningslinjene for beskyttelse av skoler og universiteter mot militær bruk er således en oppfølging både av Meld. St. 25

(2013–2014) *Utdanning for utvikling* og av Meld. St. 10 (2014–2015) *Muligheter for alle – menneskerettighetene som mål og middel i utenriks- og utviklingspolitikken*. Rettighetsbasering innebærer også økt oppmerksomhet om bedre samspill mellom humanitær og langsiktig bistand, særlig i de langvarige humanitære krisene. Norge engasjerer seg for at den humanitære innsatsen skal være ansvarlig overfor den rammede. I den praktiske humanitære responsen betyr det blant annet at berørte befolkningsgrupper blir lyttet til og at deres innspill inkluderes i utformingen av den humanitære responsen.

Et velfungerende FN og tett samarbeid mellom FN-organisasjonene, nasjonale myndigheter og ikke-statlige humanitære organisasjoner er nødvendig for å sikre rask og effektiv nødhjelp. Norske tilskudd til FNs humanitære innsats er som hovedregel reaksjon på humanitære responsplaner som koordineres av FNs kontor for samordning av humanitære aktiviteter, OCHA. Norge er en viktig bidragsyter til FNs sentrale nødhjelpsfond (CERF) som fordeler tilgjengelige midler slik at både akutte og underfinansierte humanitære kriser får tilført nødvendige nødhjelpsressurser. Gjennom den norske beredskapsstyrken NORCAP, som driftes av Flyktninghjelpen, bidrar Norge med personell for å styrke FNs evne til å respondere raskt og adekvat på humanitære kriser.

Rammebetingelsene for humanitært arbeid har blitt vanskeligere de siste årene. Angrep på humanitære hjelpearbeidere, helsepersonell og helsefasiliteter som sykehus og ambulanser er et omfattende problem i mange pågående konflikter. Dette er klare brudd på internasjonal humanitærrett. Sivilbefolkningen blir skadelidende og får ikke tilgang til livreddende hjelp. Regjeringen arbeider for å styrke respekten for humanitærretten og de humanitære prinsippene og for styrket beskyttelse av sivile.

Bevilgningen skal bidra til at mennesker i nød får effektiv beskyttelse og assistanse. Forebygging er sentralt innenfor det humanitære arbeidet, og har ifølge forskning gjort på oppdrag av Verdensbanken tre gevinster: Unngå skade ved å redde liv og redusere økonomisk tap; bidra til utvikling ved å stimulere utvikling og bygge motstandskraft; samt bieffekter knyttet til sosiale, økonomiske og miljømessige effekter. De mange konfliktrelaterte krisene aktualiserer også behovet for forebygging i bred forstand og nødvendigheten av en helhetlig tilnærming. Ikke minst gjelder dette nødvendigheten av å forebygge ytterligere krig og konflikt.

Situasjonsbeskrivelse

Borgerkrigen i Syria forverres stadig, med gjentatte overgrep både fra regimet og fra opprørsgrupper, som også legger hindre i veien slik at det blir vanskeligere å nå fram til den rammede befolkningen. Over 12 millioner mennesker inne i Syria har behov for humanitær hjelp og 4 millioner mennesker har flyktet. Krisen påvirker hele regionen, både nabolandene som har måttet ta imot millioner av flyktninger, og andre land i regionen rundt Middelhavet, også Europa, der presset fra mennesker på flukt og migranter øker, blant annet som følge av den humanitære situasjonen. Regjeringen ønsker spesielt å bidra til bedre, økt og mer samordnet innsats for flyktninger og for vertsamfunn i nabolandene, ved bruk av både humanitære midler og andre virkemidler. Det vil være et spesielt fokus på utdanning.

Fremveksten til terrororganisasjonen ISIL har ført til en uforutsett stor krise i Irak. FN vurderer at totalt 8,2 millioner irakere har behov for umiddelbar humanitær assistanse. Grusomme overgrep mot mennesker og folkegrupper fra andre trosretninger har drevet folk på flukt og ført til 3,2 millioner fordrevne der majoriteten er vanskelig å nå fram til med nødhjelp.

De humanitære behovene i Sør-Sudan er fortsatt svært store, selv etter undertegning av fredsavtalen. 1,9 millioner mennesker er tvunget til å flykte fra sine hjem, en halv million av disse til nabolandene. Behovene for mat, helsetjenester, beskyttelse og husly er fortsatt store.

I Den sentralafrikanske republikk fortsetter konflikten og den politiske maktkampen mellom ulike grupper, og halvparten av befolkningen har behov for humanitær bistand. Selv etter opprettelsen av en fredsbevarende operasjon i regi av FN er det store områder av landet som har vært utilgjengelig for humanitære aktører. Nylige avtaler mellom de to hovedgruppene, og forberedelsene til valg senere i 2015, gir grunn til forsiktig håp om at borgerkrigen kan avsluttes og arbeidet med forsoning, sosialt samhold og gjenoppbygging kan startes.

I Jemen er situasjonen for sivilbefolkningen dramatisk med over 20 millioner mennesker med behov for humanitær assistanse og mange på flukt, i det som kan bli en ny regional flyktningkrise. Jemen defineres nå som nivå 3-kriser av FN, i tillegg til Syria, Irak og Sør-Sudan. Når en krise blir definert som en nivå 3-krise utløser dette ekstraordinære tiltak som umiddelbar mobilisering av høyt kvalifisert personell, finansiering fra FNs sentrale nødhjelpsfond (CERF) og utarbei-

delse av felles handlingsplan for hele det humanitære systemet. Erfaringene siden disse reformene ble innført har vært gode i naturkatastrofesituasjoner, men retningslinjene har vist seg utilstrekkelige i konfliktrelaterte kriser. I tillegg har det høye antallet nivå 3-kriser medført et stort press på tilgjengelige kvalifiserte ressurser, noe som har gjort det vanskelig å rekruttere gode nok folk på tilstrekkelig stabil basis.

Konflikten i Ukraina har gitt oss en humanitær krise i vårt nærrområde med mer enn 2 millioner internt fordrevne. Kroniske langvarige kriser i land som Somalia, DR Kongo, Afghanistan, Pakistan, og i Sahel medførte at millioner av mennesker fortsatt var internt fordrevne, manglet beskyttelse, mistet skolegang, hadde for lite å spise og ikke fikk oppfylt sine grunnleggende rettigheter til mat, ly, utdanning. I Sudan fortsatte antallet internt fordrevne å øke på grunn av konflikten mellom myndighetene og væpnede grupper, og over 2,5 millioner mennesker fra fordrevne i Darfur. Boko Harams herjinger og overgrep i Nigeria og nabolandene driver et stort antall mennesker på flukt. Niger og Tsjad lider av kronisk tørke og matusikkerhet samtidig som de tar imot både flyktninger og returnerte.

Regjeringen vil fortsatt prioritere de store krisene høyt, og samtidig sikre nødvendig bistand til den rammede befolkningen i langvarige kroniske kriser og sårbare stater. I dette arbeidet vil regjeringen bruke et bredere sett virkemidler enn kun det humanitære budsjettet, for å sikre et nødvendig og mer langsiktig tidsperspektiv og bedre effekt både av humanitære midler og utviklingsmidler. Regjeringen vil engasjere seg aktivt og støtte FNs generalsekretærs høynivåpanel på humanitær finansiering, som vil spille inn til Verdens humanitære toppmøte i mai 2016. Arbeidet vil også sees i sammenheng med bærekraftsmålene og arbeidet som gjøres innenfor finansiering for utviklingsprosessen

Store kompliserte konflikter i Midtøsten og i Afrika fortsetter uten tegn til snarlig løsning og nye konflikter oppstår eller blusser opp på nytt. Disse krever politiske løsninger.

Humanitære aktører arbeider kontinuerlig for å lindre nød og gi beskyttelse til utsatte grupper, og derved minimere konsekvensene av krig, konflikt og naturkatastrofer. Samtidig har man sett en økning i antall angrep mot humanitære hjelpearbeidere, både i konfliktsituasjoner og andre steder som i Vest-Afrika under ebola-responsen. I komplekse kriser som f.eks. Syria og Irak er det svært utfordrende å nå fram med bistand til rammede som befinner seg i opprørskontrollerte områder

og samtidig sikre at respekten for de humanitære prinsippene opprettholdes. Også i områder kontrollert av syriske myndigheter krever humanitær innsats kontinuerlig forhandling om tilgang.

Til tross for at internasjonal humanitærrett er ment å beskytte sivile som rammes av væpnet konflikt fra å bli ofre for angrep, ser vi i praksis at det fremdeles er sivile som rammes hardest. Sivile er ofre for drap, lemlestelse, voldtekt og tvangsfordriving. Regjeringen vil jobbe for økt respekt for og bedre implementering av humanitærretten, inkludert bedre beskyttelse av helsearbeid, særlig i samarbeid med organisasjoner som Røde Korsbevegelsen, Flyktninghjelpen og FN-systemet. Implementering av retningslinjene for beskyttelse av skoler og universiteter mot militær bruk i væpnet konflikt vil være viktig både for å beskytte elever, studenter og lærere og for å sikre retten til utdanning også i konfliktsituasjoner.

Regjeringen vil aktivt fortsette satsingen på utdanning i kriser og konflikt. En stadig større andel av barna som i dag ikke går på skolen bor i konfliktrammede områder og ytterligere millioner av barn mangler skole som følge av kriser som skyldes naturkatastrofer. Barns rett til utdanning må opprettholdes også i konfliktsituasjoner. Utdanning beskytter mot misbruk og overgrep og bidrar til å sikre fremtidig sosial og økonomisk utvikling, både for den enkelte og for samfunnet som helhet. Regjeringen vil bidra til at én million flere barn får tilgang til utdanning av god kvalitet i krise- og konfliktsituasjoner.

Kvinner og menn, gutter og jenter rammes ulikt av krig, konflikt og naturkatastrofer. For at den humanitære innsatsen skal være mest mulig effektiv og unngå diskriminering er det derfor viktig med integrering av kjønnsperspektivet i humanitær innsats. Norge jobber aktivt for å sikre at relevante FN-resolusjoner og andre felles standarder følges opp i praksis, blant annet ved å stille klare krav til mottagere av norsk støtte.

Regjeringen vil trappe opp arbeidet mot seksuelle overgrep og kjønnsbasert vold i den humanitære innsatsen. Forekomsten av seksuelle overgrep og kjønnsbasert vold øker ofte under humanitære katastrofer. Mer målrettede tiltak mot denne typen vold er nødvendig. Kvinners deltakelse i alle faser av nødhjelpsarbeidet er viktig for å identifisere behov og innsats og sikre best mulig beskyttelse mot overgrep. Norge jobber aktivt for å styrke slikt arbeid, for eksempel gjennom ICRC der arbeid mot seksualisert vold nå skal være en tverrgående prioritet i hele deres operative innsats, og gjennom en ny tematisk avtale med Kirkens Nød-

hjelp for å styrke organisasjonens respons i felt og policy-utviklingsarbeid internasjonalt.

Grupper som i utgangspunktet er sårbare lider også mer i krisesituasjoner. Det gjelder for eksempel barn, eldre, mennesker med nedsatt funksjonsevne, eller lesbiske, homofile, bifile, trans- og intersex-personer (LHBTI). Norge arbeider for at humanitære aktører skal inkludere sårbare grupper i alle faser av det humanitære arbeidet, både beredskapsplanlegging, behovsvurdering, utforming av programmer og evalueringer. Dette er en sentral del av rettighetsbaseringen der deltagelse, ikke-diskriminering og ansvarliggjøring er en forutsetning. For å få til dette er det nødvendig med gode systemer, retningslinjer og ikke minst disagregerte data.

Naturkatastrofer og klimaendringer forårsaker store ødeleggelser hvert år. I arbeidet med å forebygge humanitære katastrofer legger regjeringen vekt på å bidra til å bygge kapasitet i nasjonale og lokale institusjoner, bidra til et bedre samarbeid mellom alle aktører lokalt og nasjonalt, og bedre og mer effektiv utnyttelse av ressurser gjennom et forsterket samarbeid internasjonale finansinstitusjoner, frivillige organisasjoner og privat sektor. Arbeidet med forebygging og klimatilpassning foregår langs mange spor, og det nye rammeverket for katastroforebygging som ble vedtatt i Sendai i mars 2015 tydeliggjør at forebygging skal prioriteres både innenfor humanitær innsats og utviklingsarbeid.

Flere mennesker er nå på flukt enn noensinne siden andre verdenskrig, og det er rekordmange internt fordrevne. Beskyttelse av mennesker på flukt er høyt prioritert for regjeringen. Veksten i antall mennesker på flukt skyldes særlig konflikten i Syria og Irak, men situasjonen er dramatisk også i andre deler av verden. Regjeringen har økt innsatsen for å forebygge flukt og migrasjon ved å støtte konkrete tiltak i regi av bl.a. UNHCR og Flyktninghjelpen i opprinnelsesland og transittland og vil fortsette arbeidet for beskyttelse av både flyktninger og internt fordrevne, inkludert miljøfordrevne.

Landminer, klaseammunisjon og illegal bruk og omsetning av håndvåpen utgjør et alvorlig menneskerettighets- og humanitært problem i mange konflikt- og postkonfliktområder. Rundt 5000 mennesker skades eller dør årlig som følge av eksplosive krigsetterlatenskaper, og ifølge FN dreper væpnet vold rundt 2000 mennesker hver dag. Regjeringen vil særlig prioritere innsats i felt for å rydde miner og klasevåpen, og forebygge lidelser som forårsakes av eksplosiver, våpen og ammunisjon.

Regjeringens viktigste partnere og kanaler for humanitær bistand er FNs humanitære organisasjoner, Røde Kors-bevegelsen og frivillige organisasjoner. Ulike organisasjoner og aktører har ulike mandat og kompetanse. Valg av kanal baseres på oppnådde resultater, kompetanse, tilstedeværelse og evne til å levere i den enkelte landsituasjon i tråd med regjeringens prioriteringer. Innovative metoder som gir bedre effekt, f.eks. bruk av kontanter og kuponger, er viktig.

Mål

- Trappe opp innsatsen slik at flere mennesker i nød får nødvendig beskyttelse og assistanse, i tråd med de humanitære prinsippene humanitet, upartiskhet, uavhengighet og nøytralitet
- Øke utdanningsandel i humanitær innsats
- Det internasjonale samfunnet er beredt til å møte framtidens globale humanitære utfordringer
- Humanitær bistand er rettighetsbasert
- Humanitære kriser blir forebygget og respondert på og gjenoppbygging startet

Satsingsområder 2016

- Respondere raskt, effektivt og koordinert på humanitære kriser
- Bidra til økt beskyttelse av sivile
- Styrke arbeidet for beskyttelse av og rettsvernet til mennesker på flukt
- Arbeide for at barn og unge får oppfylt sin rett til utdanning også i krise og konflikt
- Jobbe helhetlig og med andre aktører for å sikre best og mest effektiv bruk av både humanitære midler og andre verktøy, særlig i kroniske kriser og sårbare stater, gjennom et bedre samspill mellom humanitær innsats og utviklingsarbeid og nedbygging av barrierene mellom humanitær innsats og utvikling.
- Fremme Sendai-rammeverket for forebygging av risiko ved naturkatastrofer for å hindre at liv går tapt og motvirke store materielle ødeleggelser
- Bidra til at erfaringer fra humanitære kriser brukes for å sikre at konflikter forebygges gjennom sosial og økonomisk utvikling, styrking av rettsstaten og godt styresett, fokus på menneskerettigheter og fred- og forsoningsarbeid
- Styrke dialogen med partnere for å sikre inkludering av sårbare grupper i det humanitære arbeidet, både mennesker med nedsatt funk-

- sjonsevne, barn og eldre, minoritetsgrupper og andre
- I dialog med partnere sikre at kjønnsperspektivet er integrert i alle deler av humanitær bistand, både i behovsvurderinger, programmering og evalueringer
  - Fremme innovative løsninger og bidra til å skape rom for nytenkning for å sikre et mer effektivt humanitært system som best mulig når fram til rammede mennesker med den typen hjelp de trenger
  - Jobbe internasjonalt for at prosessen med Verdens humanitære toppmøte skal bli så nyttig som mulig for å bedre effektiviteten i det humanitære arbeidet
  - Bidra til styrket gjennomføring av Minekonvensjonen, Konvensjonen om klaseammunisjon og Våpenhandelsavtalen (ATT)
  - Arbeide for å videreutvikle humanitær politikk både i Norge og internasjonalt gjennom strategisk bruk av tilskuddsmidler, inkludert til relevante prosesser

Rapport 2014

Naturkatastrofer – det rapporteres her om tiltak under kap. 163, tidligere post 70 Naturkatastrofer

Norges langvarige innsats og engasjement innenfor forebygging av humanitære konsekvenser av naturkatastrofer og klimaendringer gir resultater. Erfaringer viser at i land der forebyggingsarbeid har vært prioritert, er skadene etter naturkatastrofer eller f.eks. ekstremvær langt mindre, f.eks. i Vietnam, Cuba og Filippinene. Da tyfonen Hagupit nådde Filippinene i desember 2014 rammet den mer enn 4.1 millioner mennesker, men basert på erfaringene fra tyfonen Haiyan året før gjorde at myndighetene agerte tidlig, evakuerte på forhånd og på den måten reddet mange liv. I Myanmar og Vietnam ser man god effekt av værvarslingsystemer som er utarbeidet med norsk støtte. Asian Disaster Preparedness Center var også i 2014 en viktig partner for Norge i arbeidet med å jobbe for katastroforebygging og klimatilpasning i Asia og Stillehavsområdet, hvor omtrent 85 pst. av alle dem som rammes av naturkatastrofer bor. Norge jobbet i 2014 aktivt for å sikre synergier og godt faglig samarbeid mellom ADPC og andre aktører som Meteorologisk institutt, Norges Geotekniske Institutt og FNs kontor for satellittbaserte tjenester, UNOSAT. FN rapporterer at menneskelige og økonomiske skadevirkninger av ekstremvær i Asia var mye lavere i 2014 enn i 2013 på grunn av bedre beredskapstiltak og tidlig varsling.

Klimaendringer forårsaker også tørke, vannmangel, matusikkerhet og flukt. I 2014 bidro regjeringen med betydelige midler til innsats for å sikre tilgang til vann og bedre matsikkerheten i regioner som på Afrikas Horn og i Sahel, f.eks. gjennom et strategisk samarbeid med Kirkens Nødhjelp og gjennom Verdens matvareprogram.

Norge ledet, sammen med Verdensbanken, styringsgruppen for Den globale fasiliteten for forebygging (GFDRR) gjennom hele 2014. Slik bidro vi til å bedre samarbeidet mellom ulike internasjonale aktører, ved bedre samkjøring og informasjonsutveksling mellom prosjekter, bedre utnyttelse av respektive faglige fortrinn og sterk lokal forankring. I dette arbeidet hadde vi også et spesielt fokus på beskyttelse og sikring av skolebygg/utdanningsinstitusjoner.

Norges deltok i 2014 aktivt i arbeidet med å forhandle fram og få på plass det nye internasjonale rammeverket for katastroforebygging som ble vedtatt i Sendai i mars 2015, for å redde liv og minimere skader ved naturkatastrofer, både gjennom humanitært arbeid og innenfor utviklingsinnsatsen.

For mer utfyllende informasjon vises det til Utenriksdepartementets årlige rapport om den humanitære innsatsen finansiert over kap. 163 Nødhjelp og humanitær bistand og kap. 170, post 73 Verdens matvareprogram (WFP) og post 74 FNs høykommissær for flyktinger (UNHCR) for 2013.

Rapport 2014

Humanitær bistand – det rapporteres her om tiltak under kap. 163, tidligere post 71 Humanitær bistand

Norsk humanitær bistand bidro til å gi mennesker i nød beskyttelse og assistanse i en rekke humanitære kriser i 2014. Norge bidro med solid finansiering av den humanitære innsatsen gjennom store bidrag til FNs humanitære organisasjoner og fond, samt til Røde Kors-systemet og de frivillige humanitære organisasjonene. Norsk humanitær bistand i 2014 gikk til ofre for krig og konflikt i blant annet Afghanistan, Colombia, DR Kongo, Den sentralafrikanske republikk, Irak, Jemen, Jordan, Libanon, Myanmar, Nigeria, Nord-Korea, Pakistan, Palestina, Sahel, Somalia, Syria, Sør-Sudan, Sudan, Tyrkia og Ukraina. I tillegg gikk betydelige midler til bekjempelse av ebola-epidemien i Vest-Afrika, både via humanitære organisasjoner og med norsk medisinsk personell finansiert over det humanitære budsjettet. Leger Uten Grenser var vår første partner i denne innsatsen, og til sammen drev organisasjonen femten

behandlings- og mottakssentre i de tre rammede landene. Over 8300 pasienter var innlagt på Leger Uten Grensers ebolasentra i løpet av utbruddet, rundt 4960 av disse ble diagnostisert med ebola, og mer enn 2300 overlevde.

Hele fem kriser var i løpet av 2014 definert på nivå 3 av FN, FNs mekanisme for å sette inn ekstra økonomiske og menneskelige ressurser i en alvorlig krise: Filippinene etter tyfonen som rammet i desember 2013, samt Den sentralafrikanske republikk, Irak, Syria og Sør-Sudan. De fire sistnevnte var fortsatt på nivå 3 ved utgangen av året, og det enorme omfanget av krisene la stort press på det internasjonale humanitære miljøet, både når det gjaldt finansiering og tilgang på tilstrekkelige personellressurser. Situasjonen i Syria forverret seg i løpet av hele året og fikk store konsekvenser også for nabolandene. Over det humanitære budsjettet ble det i 2014 brukt 511 mill. kroner, til nødhjelp og beskyttelse både inne i Syria og i nabolandene. Krisen i Irak ble akutt forverret sommeren 2014. Regjeringen responderte da med å raskt bevilge et betydelig beløp til den humanitære innsatsen, også ved å stille til rådighet flytransport for nødhjelp. Situasjonen i Sør-Sudan krevde også en ekstraordinær innsats, og Norge arrangerte i mai 2014 en giverkonferanse som førte til at 3,7 mrd. kroner ble lovet til humanitær bistand til landet. Over det humanitære budsjettet brukte Norge 325 mill. kroner til landet i 2014. I tillegg kom midler omdisponert fra andre bevilgninger. En ny konflikt i Gaza sommeren 2014 medførte store sivile tap og ødeleggelser, med 1500 omkomne sivile.

Kompleksiteten i konfliktene vanskeliggjorde humanitær tilgang og understreket viktigheten av å opprettholde de humanitære prinsippene. Likevel ble viktige resultater oppnådd. Beskyttelse av sivile stod mer sentralt enn noensinne og var en viktig prioritering for regjeringen også i 2014.

Flere hundre frivillige medarbeidere og internasjonale hjelpearbeidere ble drept, bortført eller alvorlig skadet i 2014, de fleste av dem nasjonalt ansatte som utgjør flertallet av humanitære hjelpearbeidere. Humanitær bistand ble stanset og hindret av aktører som ikke overholder sine forpliktelser til å fasilitere humanitær tilgang til den nødlidende befolkningen.

Norge støttet Den internasjonale Røde Korskomiteen (ICRC) med 450 mill. kroner i 2014. ICRC var til stede i mer enn 80 land dette året. ICRC-støttede helsefasiliteter nådde 6 179 641 mennesker, og vann-, sanitær- og konstruksjonstjenester nådde 26 218 811 mennesker. ICRC

bidro til å gjenforene 1058 mennesker med familiemedlemmer. En tredjedel av ICRCs operasjonelle budsjett gikk til Syria, Irak og nabolandene, en refleksjon av de store behovene i regionen.

I 2014 hadde FN som mål å nå mer enn 76 millioner mennesker i 31 land med humanitær bistand. Nesten 11 milliarder dollar ble mottatt til FNs appeller, høyere enn noensinne tidligere. Samtidig var gapet mellom mottatte midler og størrelsen på appellene også høyere enn noensinne, noe som belyser de stadig økende behovene. FNs generalsekretærs årlige rapport om det humanitære arbeidet viste også at kriser blir stadig mer langtrukne, og understreket behovet for å jobbe sammen med utviklingsaktører på et tidlig tidspunkt i en krise. 481 mill. dollar gikk til FNs sentrale nødhjelpsfond, som utløste støtte til humanitær innsats i 45 land. Norge var tredje største giver til dette fondet, som kan utløse midler raskt når kriser oppstår. Mer enn 90 pst. gikk til komplekse kriser og 10 pst. til naturkatastrofer. En tredjedel gikk til underfinansierte kriser. Norge var også tredje største giver til alle FNs nødhjelpsfond totalt, noe som sikret rask og fleksibel respons gjennom de humanitære landfondene i f.eks. DR Kongo, Den sentralafrikanske republikk, Sudan og Sør-Sudan.

For første gang på lang tid måtte Norge respondere på en humanitær krise i vårt eget nærområde da situasjonen i Ukraina forverret seg og førte til over fem millioner berørte og 1,2 millioner internt fordrevne. Gjennom blant annet Flyktninghjelpen bidro regjeringen livreddende hjelp til sivile, utdanning og psykososial støtte til fordrevne barn, registrering av internt fordrevne, juridisk støtte til sivile og veiledning overfor myndighetene om humanitærretten. Barn, eldre og funksjonshemmede er prioriterte målgrupper.

Norge arbeidet aktivt for at minst 4 pst. av den humanitære finansieringen internasjonalt skal gå til utdanning. Regjeringen prioriterte utdanning i kriser spesielt høyt i 2014, i tråd med satsingen på utdanning, og hele 8 pst. av det humanitære budsjettet gikk til barn og unges rett til utdanning også i krisesituasjoner. Viktige partnere var Flyktninghjelpen, Redd Barna og Unicef. Norge bidro, sammen med Argentina, til å ferdigstille retningslinjer for beskyttelse av skoler og universiteter mot militær bruk i konfliktsituasjoner gjennom en åpen og inkluderende konsultasjonsprosess i Genève som ble konkludert i desember 2014. Retningslinjene er et praktisk verktøy for å bidra til aktører i konflikt i så liten grad som mulig bruker eller angriper skoler og universiteter.

Antall mennesker på flukt fortsatte å øke i 2014. Gjennom partnerskapsavtalen med Flyktningshjelpen fikk over 1,5 millioner mennesker i 28 land hjelp, inkludert akutte kriser som Syria og nabolandene, Irak, Sør-Sudan og Den sentralafrikanske republikk og i fastlåste flyktnings-situasjoner som for eksempel Afghanistan og Kenya. Flyktningshjelpens nødhjelpsarbeid er konsentrert rundt fem kjerneområder: Bygging av hjem og skoler, vann og sanitærforhold, utdanning, matvaresikkerhet og distribusjon, og informasjon, rådgivning og juridisk assistanse. Gjennom aktiv deltagelse i FNs system for koordinering i humanitære kriser (clustersystemet) koordinerer Flyktningshjelpen sitt arbeid med andre aktører. Flyktningshjelpen er også en sentral aktør i arbeidet for beskyttelse av internt fordrevne spesielt, inkludert gjennom IDMC.

Norge bidro i 2014 til å øke antall statsparter til Konvensjonen om klaseammunisjon gjennom vårt verv som koordinator på universalisering. Ved utgangen av 2014 hadde 115 land sluttet seg til Konvensjonen, hvorav 88 var statsparter og 29 land som hadde undertegnet, men ennå ikke ratifisert. Vi jobbet også aktivt for å sikre tilstrekkelige ratifikasjoner av våpenhandelsavtalen (ATT) til at den trådte i kraft 25. desember 2014. Arbeidet med Minekonvensjonen var konsentrert rundt effektivisering av arbeidet i felt. Rydding av miner og klasevåpen redder liv og bidrar til sosial og økonomisk utvikling ved å friggi produktivt land, transportruter og sikre skoleveier og skoler. Norge er blant de fem største bidragsytere til mine- og klasevåpenrydding, sammen med USA, Japan, EU og Nederland. Norsk Folkehjelp er regjeringens viktigste partner på humanitær nedrustning. I 2014 mottok organisasjonen 100 millioner kroner over det humanitære budsjettet til å støtte rammede land i arbeidet med å oppfylle sine avtaleforpliktelser om å rydde miner og klasevåpen. Anslagsvis 28 kvadratkilometer land ble frigitt gjennom kartlegging eller rydding i 28 land, i tillegg til 210 kvadratkilometer som ble kartlagt gjennom en effektiv kartleggingsmetode for klaseammunisjon som Norsk Folkehjelp har utviklet i Sørst-Asia. Totalt 62 000 miner, klasevåpen eller andre eksplosiver ble funnet og destruert og Norsk Folkehjelp anslår at minst 50 000 mennesker var direkte brukere av frigitt land, mens anslagsvis en halv million ansees å være indirekte mottakere ved at risikoen i nærmiljøet ble fjernet.

For mer utfyllende informasjon vises det til Utenriksdepartementets årlige rapport om den humanitære innsatsen finansiert over kap 163, tid-

ligere post 70 og 71, og kap. 170, post 73 og 74 for 2014.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 4 339 mill. kroner til nødhjelp og humanitær bistand, en økning på 1 mrd. kroner i forhold til saldert budsjett 2015.

Post 72 Menneskerettigheter, kan overføres

Om anmodningsvedtak

Ved vedtak i sak nr. 2, 11 november 2014 ber Stortinget regjeringen legge fram sak om barnekonvensjonens tredje tilleggsprotokoll om individklagerrett i løpet av 2015. Regjeringen vil legge frem melding til Stortinget om denne saken i løpet av vårsesjonen 2016.

Situasjonsbeskrivelse

Regjeringen er bekymret for det økte presset på menneskerettigheter internasjonalt. Grunnleggende og universelle rettigheter skal ikke tas for gitt. De må forsvares. Det har særlig vært en negativ utvikling for sivile og politiske rettigheter som ytringsfrihet og forsamlings- og foreningsfrihet. Samtidig ser vi en positiv og dynamisk utvikling på enkelte rettighetsområder som utdanning og helse. Stadig flere stater slutter seg til internasjonale menneskerettighetsinstrumenter, etablerer nasjonale menneskerettighetsinstitusjoner og vedtar grunnlover som verner om menneskerettighetene. Likevel ser vi ofte et gap mellom inn-gåtte forpliktelser og staters etterlevelse av menneskerettigheter i praksis. Det er i dette landskapet Norge må finne og bruke sitt handlingsrom for å fremme menneskerettighetene på en mest mulig effektiv og ansvarlig måte.

I Meld. St. 10 (2014–2015) *Muligheter for alle – menneskerettighetene som mål og middel i utenriks- og utviklingspolitikken* redegjøres det nærmere både for den internasjonale utviklingen og regjeringens politikk for å møte de aktuelle utfordringene. Individets frihet og medbestemmelse, rettsstat og rettssikkerhet, og likeverd og like muligheter fremheves som tre prioriterte temaområder som er grunnleggende for demokratiske samfunn.

Målgruppe for støtte under post 72 er statlige eller ikke-statlige institusjoner, mellom-statlige og frivillige organisasjoner, eller andre som arbeider for å spre kunnskap om og styrke realiseringen av menneskerettigheter og demokrati.

Samtidig er det viktig å se post 72 i sammenheng med departementets støtte til menneskeret-

tighetsarbeid over andre poster. Meld. St. 10 (2014–15) legger en menneskerettighetsbasert tilnærming til grunn for utviklingssamarbeidet. Som et ledd i dette arbeidet vil hensynet til menneskerettigheter løftes inn som et tverrgående hensyn i bistanden. Mens øvrige bevilgninger har et regionalt fokus (Regionbevilgningen), kanalfokus (FN, internasjonale finansieringsinstitusjoner, sivilt samfunn) eller tematisk fokus (kvinner, utdanning, helse), er menneskerettighetsbevilgningen en ordning som hovedsakelig benyttes for å støtte initiativ og aktører som arbeider for å styrke menneskerettighetenes og demokratiets gjennomslagskraft gjennom globale virkemidler og nettverk.

Hele FNs arbeid skal støtte opp om Generalsekretærens initiativ «Human Rights Up Front», som har som formål å sikre samstemt og effektiv oppfølging fra FNs side. FNs høykommissær for menneskerettigheter (OHCHR) er det internasjonale samfunnets pådriver og talsperson for menneskerettighetene. OHCHR fungerer også som sekretariat for MR-rådet, konvensjonsorganene og spesialrapportørene. Høykommissærens kontor har en svært viktig rolle i arbeidet for å sikre at menneskerettighetene gjennomføres på lokalt og nasjonalt plan. I en tid der fokuset på landsituasjoner i stadig økende grad er gjenstand for politisering, er Høykommissærens innsats i utsatte land av stadig større betydning. OHCHR arbeider også for å styrke integreringen av menneskerettighetene i øvrige deler av FNs arbeid. Norge er en av de største frivillige giverne til FNs Høykommissær for menneskerettigheter (OHCHR) og er en pådriver for å sikre Høykommissærens uavhengighet og tilgang på ressurser. Mye av den norske støtten finansieres gjennom menneskerettighetsbevilgningen.

Det sivile samfunn er både en viktig kanal og samarbeidspartner i Norges internasjonale arbeid for å fremme menneskerettighetene. En stor andel av menneskerettighetsbevilgningen går til norske og internasjonale organisasjoner som jobber med prioriterte innsatsområder innenfor menneskerettighetsfeltet. I tillegg støttes enkelte mindre tiltak i regi av lokale sivilsamfunnsorganisasjoner som av ambassadene anses å ha stor strategisk betydning og som av ulike grunner ikke kan finansieres gjennom andre ordninger.

Støtte til menneskerettighetsforkjempere står sentralt i regjeringens internasjonale innsats for individets frihet og medbestemmelse. Menneskerettighetsforkjemperes innsats er viktigere enn noen gang. I mange land arbeider de under ekstreme forhold, men trosser trusler og forfølgelse. Norske myndigheter støtter menneskeret-

tighetsforkjempere og deres arbeid gjennom direkte kontakt, økonomisk støtte, dialog med aktuelle lands myndigheter og arbeid i organisasjoner som FN, Europarådet og OSSE. Norge leder forhandlingene i FN om menneskerettighetsforkjempere og tar regelmessig initiativ for å bedre deres beskyttelse. Kvinnelige menneskerettighetsforkjempere er særlig utsatt og prioriteres i den norske innsatsen, både gjennom vårt engasjement i FN og vår støtte til lokale menneskerettighetsforkjempere gjennom internasjonale nettverk og organisasjoner.

Ytringsfriheten blir i økende utstrekning begrenset og motarbeidet i strid med internasjonale menneskerettigheter og anbefalinger fra internasjonale overvåkningsorganer. Regjeringen gir høyeste prioritet til arbeidet for ytringsfrihet, pressefrihet og forsamlingsfrihet. Et vern om disse frihetene er viktig i seg selv og også avgjørende for realisering av andre menneskerettigheter som for eksempel retten til mat og retten til utdanning. Den økte innsatsen vil bygge på et langvarig norsk engasjement for å fremme ytringsfrihet og styrke uavhengige medier, særlig i konfliktområder og der demokratiet er under press. I tråd med Meld. St. 10 (2014–15) skal det utvikles en ny strategi for regjeringens innsats for ytringsfrihet, pressefrihet og uavhengige medier. Regjeringen vil støtte opp om en sterk og uavhengig mediesektor og arbeid mot sensur, online og offline. Innsatsen omfatter også styrking av kvalitetsjournalistikk og opplæring av journalister i menneskerettigheter. Arbeid for å beskytte journalister som rapporterer om for eksempel menneskerettighetsbrudd eller korrupsjon og arbeid mot straffefrihet ved drap på journalister, blir prioritert.

Arbeidet for individets frihet og medbestemmelse omfatter også tiltak for å fremme demokratisk styresett. I den norske innsatsen for demokratibygging og demokratifremme prioriteres støtte til konstitusjoner, valg, sivilsamfunn og rettsvesen samt styrket gjennomføring av retten til forsamlings- og organisasjonsfrihet. International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA) er en sentral samarbeidspartner. Norge bidrar både med kjernebidrag og støtte til tiltak på felter som valgreform, grunnlovsreform, politisk deltakelse og demokrati og utvikling. Norsk ressursbank for demokrati og menneskerettigheter (NORDEM) er også en viktig samarbeidspartner. NORDEM bidrar med norske eksperter til blant annet valgobservasjon, rådgivning for valgkommissjoner, opplæring i menneskerettigheter, oppbygging av rettsstat, arbeid med grunnlover og demo-

kratibygging i bred forstand. Ekspertene sekonderes til blant annet OSSE, EU og FN ut fra regjeringens politiske prioriteringer av land og sektor. Regjeringen styrker sitt engasjement i Community of Democracies, som plattform for dialog, koordinering og initiativ for demokratiske land fra alle kontinent.

Uten rettsikkerhet og en fungerende rettsstat er det ikke mulig å håndheve myndigheters menneskerettighetsansvar. Et velfungerende rettsystem er også viktig for å kunne sikre forutsigbare rammevilkår for privat sektor. Norsk støtte på dette området omfatter blant annet kapasitetsbygging innen justissektoren og innsats mot korrupsjon. Norges arbeid mot dødsstraff og tortur er også viktig. Regjeringen arbeider for at alle land avskaffer dødsstraff ved lov eller innfører stans i henrettelser, og slutter seg til et internasjonalt forbud mot dødsstraff. Den norske innsatsen skjer gjennom et bredt sett av virkemidler i internasjonale og regionale organisasjoner og direkte overfor enkeltland. Vi vil fortsette å ha et aktivt internasjonalt engasjement, med hovedvekt på forberedelser til den sjette verdenskongressen mot dødsstraff i Oslo i 2016, Det gis støtte til strategisk viktige samarbeidspartnere, inkludert internasjonale og lokale organisasjoner.

Norge har gjennom flere år vært bidragsyter til det internasjonale arbeidet mot tortur, både på forebyggingssiden og i forhold til rehabilitering og traumebehandling. De siste års tilbakeslag på dette feltet øker behovet for å opprettholde denne innsatsen. Regjeringen viderefører sin innsats mot straffrihet og for å øke staters evne til å håndtere folkemord og andre former for grove og systematiske overgrep. Dette bidrar til å styrke rettsstatsinstitusjoner, sikre anerkjennelse for ofrenes erfaringer og legge grunnlag for økt ansvarlighet fra myndighetenes side.

Arbeidet for likeverd og like muligheter bidrar til at menneskerettigheter realiseres for alle mennesker, uavhengig av personlige kjennetegn som kjønn, etnisitet, tro og livssyn, urfolkstilhørighet, funksjonsevne, seksuell orientering og kjønnsidentitet. Norge har gått i front for å sette menneskerettigheter, seksuell orientering og kjønnsidentitet på den internasjonale dagsorden, og det har vært mange positive utviklingstrekk de siste årene. Blant annet har trenden med avkriminalisering av homofili fortsatt, og mange land har styrket lovgivningen mot diskriminering av lesbiske, homofile, bifile, transpersoner og intersex-personer (LHBTI) og iverksatt holdningsskapende tiltak. Enkelte stater har imidlertid foretatt innstramninger, og hovedbildet er fortsatt at LHBTI-

personer i alle verdens regioner utsettes for vold, trakassering og diskriminering. Regjeringen vil derfor videreføre innsatsen for å beskjemme diskriminering av LHBTI-personer i lovgivning og praksis.

Når statsmakten svekkes, økonomien går dårlig og folk blir urolige for framtiden går frustrasjonen ofte utover minoriteter som får spille rollen som syndebukker. Innenfor menneskerettighetsarbeidet setter regjeringen også et fokus på tros- og livssynsminoriteter. Religiøse minoriteter er særlig utsatt under konflikt og store samfunnsendringer. Utenriksdepartementet viderefører sitt arbeid for religiøse minoriteter og opprettholder et særlig fokus på Midtøsten.

Personer med nedsatt funksjonsevne blir ofte diskriminert og ekskludert fra sosiale, økonomiske og politiske prosesser. Norge skal fortsatt arbeide for å styrke gjennomføringen av FNs konvensjon om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne, blant annet gjennom støtte til organisasjoner av personer med nedsatt funksjonsevne.

Regjeringens styrkede satsing på utdanning og helse vil også være et viktig bidrag til realiseringen av barns rettigheter verden over. Jo flere barn i skolen – jo større kunnskaper om hvilke rettigheter man har som barn, og jo bedre evne til å fremme og forsvare disse rettighetene. Andre viktige virkemidler er støtten til FNs Generalsekretærs spesialrepresentant for vold mot barn og FNs Generalsekretærs spesialrepresentant for barn i væpnet konflikt, samt til uavhengige organisasjoner som arbeider for gjennomføring av de to mandatene.

Den økonomiske krisen understreker betydningen av jobbskaping og økt sysselsetting, inkludert arbeidstakerrettigheter. Dette følges blant annet opp gjennom Norges styremedlemskap i ILO i perioden 2014–17. Norge følger opp i FN på området menneskerettigheter og næringsliv. I tillegg til å støtte internasjonale tiltak på dette fagfeltet vil det fremover være viktig å sikre god oppfølging av den nasjonal handlingsplanen for næringsliv og menneskerettigheter.

Norge gjennomfører menneskerettighetsdialoger og konsultasjoner med en rekke land både om internasjonale menneskerettighetsutfordringer og menneskerettighetssituasjonen i landet. Landenes menneskerettighetsforpliktelser danner et felles normativt grunnlag for dialog og samarbeid. Menneskerettighetene vil stå sentralt i samarbeidet med fokuslandene.

Som et ledd i det strategiske arbeidet for styrke menneskerettighetenes gjennomslags-

kraft brukes midlene under denne posten bl.a. til ulike konferanser, seminarer og delegasjonsbesøk i regi av Utenriksdepartementet, både i og utenfor Norge.

Mål

- Nasjonal etterlevelse av de internasjonale menneskerettighetsforpliktelsene.
- Effektive internasjonale systemer for fremme og beskyttelse av menneskerettigheter og demokrati.

Satsingsområder 2016

Systematisk oppfølging av Meld. St.10 i tråd med Stortingets forutsetninger, herunder vektlegging av følgende innsatsområder:

- Individets frihet og medbestemmelse, med særlig fokus på ytringsfrihet, pressefrihet forenings- og forsamlingsfrihet, menneskerettighetsforkjempere og demokratibygging.
- Rettsstat og rettssikkerhet, inkludert arbeidet mot tortur og dødsstraff.
- Likeverd og like muligheter, med særlig fokus på barn, personer med nedsatt funksjonsevne, seksuelle og religiøse minoriteters rettigheter.

Rapport 2014

Arbeidet for å styrke respekten for menneskerettighetene er langsiktig. Ansvar for at menneskerettighetene blir respektert ligger hos hvert enkelt land og Norge har også i 2014 søkt å bidra til dette ved multilateralt arbeid, samarbeid og konsultasjoner med andre land, støtte til FN og andre internasjonale aktører, og nasjonale og lokale tiltak i utviklingsland.

Rapporter fra FN og internasjonale organisasjoner viste at menneskerettighetsforkjempere blir forfulgt og presset i stadig økende grad. Norges arbeid med beskyttelse av menneskerettighetsforkjempere og tilskudd til en rekke internasjonale og lokale organisasjoner ga dem et bedre grunnlag for sitt arbeid og bidro bl.a. til sikkerhetstrening, kompetanseheving og kapasitetsbygging. Under norsk forhandlingsledelse vedtok FNs Menneskerettighetsråd våren 2014 å forlenge mandatet til spesialrapportøren for beskyttelse av menneskerettighetsforkjempere for perioden 2014–2017.

Arbeidet for å styrke ytringsfriheten, ikke minst i land med konflikt og i land hvor demokratiet er truet, ble ytterligere trappet opp. Det omfattet blant annet arbeid for reformer av medielover

og tiltak for å beskytte journalister som arbeider i konfliktområder, i samarbeid med norske og internasjonale organisasjoner.

Minoritetsprosjektet ble videreført i 2014. Utenriksdepartementets arbeid for minoriteter skal bidra til å sette situasjonen for tros- og livssynsminoriteter høyt på den internasjonale dagsorden. Norge har bidratt gjennom tett kontakt med FNs relevante spesialrapportører for økt fokus på religiøse minoriteter i deres arbeid. Prosjektets mål har også være å identifisere konkrete tiltak på landnivå. En tilskuddsordning ble dette året videreført og inntatt som del av den generelle støtten gjennom Norad til sivilt samfunn. Tiltakene gjennomføres i India, Pakistan, Sri Lanka, Sør-Øst-Asia, herunder Myanmar, samt Midtøsten og Kirgisistan.

Prosjektet har hatt et nært samarbeid med norske og internasjonale samfunnsorganisasjoner og en arbeidet med en veileder for utenriksdepartementets engasjement på området ble ferdigstilt. Denne har vist seg nyttig i ambassadenes arbeid. Situasjonen for tros- og livssynsminoriteter er ved en rekke anledninger tatt opp i FN og med enkeltland.

Norge fortsatte samarbeidet med FNs Høykommissær for menneskerettigheter (OHCHR) og økte andelen av ikke øremerkede midler til organisasjonen, for å bidra til større fleksibilitet og forutsigbarhet. Norge er en pådriver i arbeidet for å sikre Høykommissærens uavhengighet og ressurstilgang. Norge ga også støtte til arbeid for å styrke og integrere hensynet til menneskerettighetene i FNs øvrige arbeid, blant annet gjennom nært samarbeid med og støtte til flere av FNs spesialrapportører, inkludert FNs spesialrapportører for ytringsfrihet, forsamlingsfrihet og overgangsrettferdighet.

Norge fortsatte sin pådriverrolle i arbeidet mot diskriminering av seksuelle minoriteter. I september 2014 vedtok FNs menneskerettighetsråd sin andre resolusjon om menneskerettigheter, seksuell orientering og kjønnsidentitet, som ga Høykommissæren mandat til å utarbeide en oppdatert rapport om situasjonen for LHBTI-personer. Gjennom støtte til en rekke lokale og internasjonale organisasjoner har Norge styrket arbeidet mot diskriminering av LHBTI-personer og bidratt til holdningsskapende tiltak.

Verdenskonferansen for urfolk, som ble holdt i New York 22. og 23. september 2014 vedtok enstemmig et ambisiøst sluttdokument, hvor statene forplikter seg til å fremme urfolks rettigheter. Dette har vært en krevende prosess, både når det gjelder å få støtte til å avholde konferansen, og

å få fremforhandlet et sluttdokument med forpliktelser, som alle medlemsstater kunne godta. Norge spilte en sentral rolle både for å få avholdt konferansen og i forhandlingene om sluttdokumentet. Det nære samarbeidet mellom samenes representanter og norske myndigheter har vært meget verdifullt i denne prosessen.

Norge spilte en sentral rolle i arbeidet med næringsliv og menneskerettigheter i FN og samarbeidet også med flere internasjonale organisasjoner om operasjonalisering av FNs veiledende prinsipper om næringsliv og menneskerettigheter. Ulike tiltak knyttet til næringslivets forhold til menneskerettighetene ble også støttet under denne posten.

Norge støtter ILOs arbeid i Midtøsten og Nord-Afrika med fokus på ungdomsledighet, arbeidstakerrettigheter likestilling og styrking av arbeidslivets parter for å bygge sosial dialog og trepartssamarbeid. Det er også gitt støtte til ILOs satsing på grønne jobber. I tillegg er det gitt støtte til Just Jobs Network, en sammenslutning av tenketanker som er engasjert på arbeidslivsområdet.

Norge videreførte støtten til flegiverfondet til FNs partnerskap for fremme av rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (UNPRPD-fondet). Dette har bidratt til å styrke gjennomføring av konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne i flere land i Afrika, Asia, Europa, Oseania og Sør-Amerika. De fleste av prosjektene er iverksatt av nasjonale myndigheter i samarbeid med ulike FN-organisasjoner, organisasjoner av personer med nedsatt funksjonsevne og andre relevante aktører.

Med støtte fra Utenriksdepartementet, igangsatte Atlas-alliansen et prosjekt for å inkludere funksjonshemmede i norsk utviklingssamarbeid, blant annet gjennom opplæring av norske frivillige organisasjoner som arbeider i utviklingsland, arbeidet med å systematisere sin internasjonale

innsats for personer med nedsatt funksjonsevne innen prioriterte områder som helse, utdanning, likestilling og humanitær innsats som en direkte oppfølging av at Norge ratifiserte konvensjonen om funksjonshemmede (CRPD) i juni 2013.

Regjeringen fortsatte å gi klart uttrykk for sin prinsipielle motstand mot dødsstraff. Gjennom vårt aktive arbeid i kjernegruppen som forhandlet den to-årige resolusjonen i FNs generalforsamling om stans i bruk av dødsstraff som et skritt mot full avskaffelse, bidro Norge til å sikre høy og økende oppslutning om resolusjonen i 2014. Norge fortsatte det systematiske arbeidet for at flere stater skal slutte seg til tilleggsprotokollen om avskaffelse av dødsstraff til FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter, og var aktive i støttegruppen for Den internasjonale kommisjonen mot dødsstraff (ICDP). Vi bidro også i forberedelsene til den regionale kongressen mot dødsstraff i Kuala Lumpur i 2015, og til Verdenskongressen mot dødsstraff i Oslo 2016. Ifølge FN har nå over 160 land avskaffet dødsstraff enten ved lov eller i praksis. Et stadig minkende antall land gjennomfører dødsstraff.

Tiltak for å fremme demokrati og rettsstatsprinsipper ble styrket, inkludert med støtte til utsending av norske eksperter til valgobservasjoner og andre, demokratirelaterte oppdrag gjennom Norsk Ressursbank for demokrati og menneskerettigheter (NORDEM) og ikrafttredelse av en flerårig avtale med International IDEA, som en av de fremste kunnskapsorganisasjonene i verden på demokratifeltet. Norge inngikk også i 2014 et nytt, flerårig samarbeid med FNs spesialrapportør for forsamlings- og organisasjonsfrihet, som sentral aktør for demokratistøtte.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 383,3 mill. kroner.

Kap. 164 Fred, forsoning og demokrati

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
70	Fred, forsoning og demokratiltak, <i>kan overføres</i>	667 466	655 900	655 900
71	ODA-godkjente land på Balkan, <i>kan overføres</i>	349 883	355 000	325 000
72	Global sikkerhet, utvikling og nedrustning, <i>kan overføres</i>	143 286	154 700	244 700
73	Andre ODA-godkjente OSSE-land, <i>kan overføres</i>	377 201	515 500	595 500
	Sum kap. 0164	1 537 836	1 681 100	1 821 100

Fred og sikkerhet er grunnleggende forutsetninger for sosial og økonomisk utvikling. I land med konflikt og svakt styresett har utvikling dårlige kår og de færreste sårbare stater er i nærheten av å nå FNs tusenårsmål.

De fleste væpnede konflikter i dag er interne. Samtidig er en økende andel av disse konfliktene «internasjonaliserte», definert ved at det forekommer intervensjon fra andre stater. Konflikter kan spres til naboland og svekke stabiliteten i en hel region. Dagens konflikter kjennetegnes ofte av en svært vanskelig sikkerhetssituasjon, svake statsstrukturer, et komplekst aktørbilde og grove overgrep mot sivilbefolkningen. Voldelige konflikter representerer dermed en alvorlig trussel mot staters utvikling. Konflikter rammer ofte kvinner og menn ulikt og fratår barn en trygg oppvekst, skolegang, tilgang på helsetjenester og et grunnleggende velferdsnivå.

Terrorisme, organisert kriminalitet, piratvirksomhet og sikkerhetsutfordringer i det digitale rom kan true sikkerheten til individer, samfunn og stater. Slike globale sikkerhetsutfordringer er til hinder for utvikling. De kan bidra til konflikt og krig, og til å gjøre stater og område sårbare. Dermed kan de også svekke staters evne til å ivareta egne borgeres menneskerettigheter.

I land med korrupsjon kan slike nettverk lett finne allierte og utnytte sårbarheten ytterligere, ofte med stilltiende aksept eller deltakelse fra sentrale myndighetspersoner. Innsatsen mot globale sikkerhetsutfordringer skjer i tråd med de overordnede prinsippene for norsk utenriks- og utviklingspolitikk. Det er viktig å støtte tiltak som både kan forebygge eller bidra til å løse konflikter og samtidig møte globale sikkerhetsutfordringer. FN er den viktigste internasjonale organisasjonen i arbeidet for å skape en fredeligere verden. Kon-

flikters regionale trekk gjør at også andre organisasjoner, som Den Europeiske Union (EU), Den afrikanske union (AU), Europarådet, Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE), samt NATO spiller en viktig rolle i freds-, forsonings- og demokratiarbeidet. Norge samarbeider tett med internasjonale organisasjoner i felles bestrebelser for å løse konfliktsituasjoner.

I en rekke konflikter er imidlertid ikke FN eller andre internasjonale organisasjoner i stand til å mobilisere tilstrekkelige ressurser, eller deres involvering er ikke ønsket. Det er derfor viktig at enkeltland bidrar. Norge har en selvstendig rolle i noen prosesser, og støtter andre aktørers virksomhet i andre.

Post 70 Fred og forsoning, kan overføres*Situasjonsbeskrivelse*

Norge har vært engasjert som tilrettelegger og som støttespiller for FN og andre aktører i en rekke fred- og forsoningsprosesser siden tidlig på nittitallet. Støtte til land i og etter konflikt har blitt en viktig del av norsk utenriks- og utviklingspolitikk, både fordi konflikt er blant de fremste hindre for utvikling og fordi ustabile stater kan være en trussel mot global sikkerhet.

I fred- og forsoningsarbeid er det viktig å forstå de underliggende årsakene til voldelig konflikt og sette i verk tiltak som gjør noe med dem. Årsakene til voldelig konflikt er mange og sammensatte. Mange av de globale sikkerhetstruslene vi står overfor er symptomer på uløste politiske utfordringer. Resultatet er vold og at stater mister kontroll over territorium og grenser. Utfordringen vår blir å ikke bare lindre symptomene, men å bidra til endring av noen av de underliggende årsaksforholdene. Gjennom fred og forsoningsar-

beidet støtter vi lokale, regionale og internasjonale anstrengelser for å skape varige politiske løsninger.

Innretningen av Norges engasjement i fred- og forsoningsprosesser foregår på ulike måter, avhengig av situasjonen i landet, hva partene ønsker, hva andre internasjonale aktører gjør og Norges forutsetninger. Etter ønske fra partene i en konflikt kan Norge legge til rette for samtaler om mulige fredsløsninger og om hvordan krigens lidelser kan reduseres og folkeretten respekteres. Ansvar for å forebygge konflikt og bygge fred ligger hos de involverte partene, men vi kan bistå med råd og ekspertise, eller støtte opp om en politisk prosess gjennom prosjekter som bygger kapasitet og eierskap hos lokalbefolkningen. Norge opptre sjelden alene. I noen tilfeller, som i Colombia og Filippinene, har vi en offisiell rolle som tilrettelegger. Hovedregelen er imidlertid at vi samarbeider med andre. Norge støtter FNs innsats for fred og forsoning, og regionale mekanismer for konfliktløsning, blant annet i ASEAN og AU.

Aktiv deltakelse fra kvinner er nødvendig for å løse konflikter og skape varig fred. I regjeringens handlingsplan for Kvinner, fred og sikkerhet legges det særlig vekt på at kvinner bør være representert ved forhandlingsbordet og i den bredere fredsprosessen, slik at hele befolkningen får innflytelse og eierskap til de politisk fremforhandlede løsningene. Norge vil også jobbe for at kjønnspektivet ivaretas i fredsavtaler og fredsprosesser. Norge støtter lokale, regionale og internasjonale aktørers arbeid for kvinner, fred og sikkerhet.

Fred- og forsoningsarbeid krever langsiktighet. Dette er en utfordring når vi skal måle resultater av innsatsen. Regjeringen legger vekt på å samle og systematisere erfaringer fra fredsprosesser, blant annet for å gjøre det enklere å måle resultater. Innsats for å løse konflikter og bygge fred virker. Mens antallet konflikter i verden var sterkt synkende fra det høye nivået rett etter den kalde krigens slutt og frem til for få år siden, viser nyere forskning at man igjen kan se en liten økning i antallet konflikter, blant annet i kjølvannet av den arabiske våren. Responsen på dette bør være et enda sterkere engasjement fra det internasjonale samfunn, og fra Norge.

Til freds- og forsoningsformål har Norge fleksible midler. Strategisk bruk av bistandsmidler gjør det mulig for oss å støtte ikke bare forhandlingsprosessen, men også bygge opp under fredsløsninger med eksempelvis overvåkingsmekanis-

mer og fredsbygging. Fred- og forsoningsarbeidet forbindes med engasjement i vanskelige prosesser der utfallene er beheftet med betydelig usikkerhet og politisk risiko. Samtidig arbeides det for å redusere risikoen gjennom oppfølging og kontroll. Utbetalingene kanaliseres gjennom FN-systemet, norske og internasjonale organisasjoner og institusjoner, samt til internasjonale overvåkingsmekanismer. Tilskuddene gis som engangsbidrag og rammeavtaler, i hovedsak som støtte til konkrete programmer og prosjekter. Om lag en tredjedel av midlene er delegert til utenriksstasjonene. Disse kanaliseres i hovedsak til lokale prosjekter for fred og forsoning.

Mål

- Hindre, dempe og løse væpnet konflikt, for å redde liv og bidra til utvikling
- Støtte fredelig og demokratisk samfunnsutvikling

Satsningsområder i 2016

- Bringe parter sammen og bevege dem mot politiske avtaler. Norge er per i dag engasjert som offisiell tilrettelegger i Filippinene og Colombia. Samtidig er vi involvert i ulike fortløpige prosesser i et forsøk på å etablere politiske prosesser som skal lede frem til fredsavtaler.
- Støtte stabiliseringstiltak, kapasitetsbygging og tillitsskapende tiltak i land i transisjon (Somalia, Myanmar, Syria/Irak og Afghanistan).
- Videreutvikle spisskompetanse på spørsmål knyttet til overgangsrettferdighet.
- Følge opp Sikkerhetsrådsresolusjonene om kvinner, fred og sikkerhet i alt fred- og forsoningsarbeid. Særlig følge opp regjeringens handlingsplan for kvinner, fred og sikkerhet vedrørende fredsprosesser og fredsforhandlinger.
- Samle og systematisere erfaringer fra fredsprosesser og kunnskap om trender i internasjonal konfliktløsning.
- Bygge opp og videreutvikle norsk kompetanse på fredsforskning gjennom samarbeid mellom norske forskningsinstitusjoner og forskningsinstitusjoner både i Europa, USA og i framvoksende stater.
- Støtte FN og regionale organisasjoners kapasitet innen forebygging og meglings.

*Rapport 2014**Bidrag i fredsprosesser og støtte til siviltt samfunn*

I *Colombia* startet formelle forhandlinger mellom myndighetene og FARC-EP, høsten 2012 i Oslo. Som tilrettelegger har Norge deltatt ved forhandlingene, bidratt med tillitsbygging og bistått med innspill og ekspertkompetanse. I 2014 ble en tredje delavtale oppnådd, om bekjempelse av narkotikaproduksjon og –handel. Partene startet forhandlinger om ofrenes rettigheter og mottok fem offerdelegasjoner ved forhandlingsbordet i Havanna. Forhandlingene om dette punktet fortsatte i 2015. Norge fokuserte i 2014 særlig på kvinners deltakelse i fredsprosessen, antipersonellminer og overgangsrettferdighet. Fred- og forsonings midler ble også kanalisert til norske, colombianske og internasjonale frivillige organisasjoner med aktiviteter som støtter opp om en fredelig løsning på konflikten og som arbeider for konfliktenes ofre og deres rettigheter. I juni 2014 ble fortrolige sonderinger med den mindre geriljagruppen ELN offentliggjort. Norge bistår også i den prosessen.

I *Afghanistan* fortsatte Norge å arbeide for igangsettelsen av en fredsprosess mellom den afghanske regjeringen og opprørsgruppen Taliban gjennom dialog, nettverks- og påvirkningsarbeid opp mot de ulike partene i konflikten. En nådde ikke noe gjennombrudd i fredsbestrebelsene, men det er bred konsensus om nødvendigheten av å fortsette disse. Det norske arbeidet skjedde i nært samråd med den afghanske regjeringen, og norsk kunnskap og vurderinger var etterspurt både fra afghansk hold og internasjonalt. Norge opprettholdt et særskilt fokus på viktigheten av kvinners deltagelse i politiske prosesser, inkludert en fremtidig fredsprosess. Symposiet om kvinners stilling arrangert i Oslo i november 2014, som ble åpnet av Afghanistans førstedame og statsministeren, bidro til å holde dette spørsmålet høyt på den internasjonale dagsordenen.

Norge har et bredt fredsengasjement på *Filippinene*, først og fremst gjennom tilretteleggerrollen i fredsprosessen mellom myndighetene (GPH) og kommunistbevegelsen, representert ved National Democratic Front of the Philippines (NDFP). Siste formelle forhandlingsrunde var i 2011. Et aktivt norsk skytteldiplomati pågår imidlertid fortsatt for å legge til rette for å gjenoppta forhandlinger. På *Mindanao* støttet Norge opp om arbeidet frem mot fredsavtalen som ble signert av myndighetene og muslimske Moro Islamic Liberation Front (MILF) i mars 2014. Norge bidro med to representanter i det internasjonale over-

våkningsorganet International Monitoring Team (IMT), som var med på å skape nødvendige rammebetingelser for fredsavtalen. I etterkant av avtalesigneringen bidro Norge, sammen med Tyrkia og Brunei, med et ekspertteam til etableringen av avvæpnings- og demobiliseringsmekanismen International Decommission Body (IDB).

I *Myanmar* støttet Norge, som leder av givergruppen Peace Donor Support Group (PDSG) og givermekanismen Myanmar Peace Support Initiative (MPSI), aktivt opp om fredsprosessen, og oppmuntret partene i prosessen til å bevege seg fremover mot en formell politisk forhandlingsprosess. En ekstern evaluering av MPSI viste at initiativet hadde bidratt med målrettet støtte til våpenhvileområdene, og til at siviltt samfunn og etniske grupper ble hørt i forberedelsene til en politisk prosess. Det ble ført konsultasjoner med en rekke aktører, som myndigheter, væpnede grupper, etniske grupper, sivilsamfunn og kvinneorganisasjoner. Demokratiseringsprosessen ble støttet, blant annet gjennom støtte til etableringen av den tidligere Oslo-baserte eksilmediestasjonen Democratic Voice of Burma som lovlig mediestasjon i Thailand og Myanmar. Det ble også gitt støtte til utviklingen av mediesektoren i Myanmar. Politiske besøk fra og til Myanmar styrket dialogen om utviklingen og ga innspill til reform- og fredsprosessen.

Syria. 2014 ble et nytt voldelig og vanskelig år for det syriske folk. Ekstreme islamistiske grupper som Al-Nusra og ISIS styrket seg, på bekostning av mer moderate opposisjonsgrupper. Assad-regimet videreførte intensive bombekampanjer i sine kjerneområder fra Aleppo i nord til Deraa i sør-Syria. Norge støttet lokale dialoger for å redusere volden. Gjennom ulike dialog-initiativer la Norge til rette for diskusjon rundt mulige politiske løsninger på konflikten på lengre sikt. Disse ble delt med FNs spesialutsending, og ga kunnskap og nye ideer, som kan bidra til å reetablere en politisk prosess. Kapasitetsbygging av kvinner og siviltt samfunn ble vektlagt gjennom støtte til UN Women, som samler nettverk av syriske kvinner og bygger deres forhandlingskompetanse.

Irak. I Irak har Norge tilrettelagt for møter mellom irakiske religiøse ledere på tvers av de sekteriske skillelinjene, og vi har engasjert enkelte representanter for den sunni-irakiske befolkningen i dialogmøter. Målsettingen er å støtte opp om Abadi-regjeringens program for en mer inkluderende politikk i Irak for de ulike folkegruppene.

I *Somalia* var Norge en sterk støttespiller for politisk stabilisering og styrking av nasjonale og

regionale institusjoner. Norge støttet blant annet opp om Sikkerhetsdepartementets arbeid med avradikalisering og reintegrering av tidligere militssoldater. Norge støttet også forsoningsarbeid på grasrotnivå i flere deler av landet, med vekt på å inkludere kvinner. Norge hadde fokus på stabiliseringstiltak i de nylig frigjorte områdene tidligere kontrollert av Al Shabaab, blant annet gjennom oppføring av gateløys. Gateløysene har bidratt til større sikkerhet og trygghet for sivilbefolkningen.

Styrking av FNs innsats på fred- og forsoningsområdet

Støtte er gitt bl.a. til FNs utviklingsprogram UNDPs tematiske fond for krisehåndtering, og gjenoppbygging, Fredsbyggingsfondet, UN Women og DPAs Mediation Support Unit (MSU).

MSU bidrar til å styrke FNs operative evne innenfor fred og forsoningsområdet. Beredskapsgruppen som helhet har vært involvert i over 50 prosesser og initiativ over hele verden og blitt brukt av FNs spesialutsendinger, politiske og fredsbevarende operasjoner, FNs stedlige representanter og regionale organisasjoner. Norsk støtte til MSU i 2014 inkluderte videreføring av støtten til MSU Stand-by Team, som er en beredskapsstyrke på 8 eksperter. Stand-by teamet er etablert og blitt operativt med norsk støtte, og Norge er gruppens største giver. Gruppen forvaltes av Flyktningshjelpen, og har gjennomført over 120 ulike oppdrag. I 2014 var Norge vertskap for en Stock-taking seminar med DPA/MSU og givene til MSU. Her ble SBT-ordningen gjennomgått med tanke på å høste erfaringer fra de første årene i operasjon, og komme med konkrete anbefalinger om veien videre – som ble nedfelt i en rapport etter møtet.

Støtte til forskning og utredning på fred- og forsoningsområdet

Støtte er gitt til forskning, utredning og seminarvirksomhet med operativ relevans for det norske fredsengasjementet. Hovedmålet er mer langsiktig kunnskapsproduksjon, og å stimulere til økt kunnskap og forståelse av konfliktløsning og vilkår for freds- og forsoningsprosesser i det norske samfunnet og internasjonalt. Hoveddelen av forskningsmidlene har gått til norske forskningsinstitusjoner. Dette har bidratt til norsk kompetanseoppbygging på fred- og forsoningsområdet. Rammesamtaler med ledende internasjonale forskningsinstitusjoner har gitt kunnskap og nettverk. I tillegg

har samarbeidet med amerikanske forskningsinstitusjoner er blitt mer strategisk. Det stilles krav om at 20 pst. av mottatt støtte skal gå tilbake til norske forskningsinstitusjoner i form av samarbeidsprosjekter. Samarbeid med en amerikansk stiftelse for samfinansiering av fredsforskning er etablert. Dette initiativet vil bidra til å bygge forskningsnettverk mellom norske forskningsinstitusjoner og forskningsinstitusjoner i framvoksende stater (Sør Afrika, Indonesia, Brasil, Tyrkia). Gjennom dette initiativet bygges norsk fredsforskningskompetanse, samtidig som det gis støtte til forskermiljøer i framvoksende stater. Utforskning av institusjonssamarbeid med Tyrkia og Brasil åpnet for perspektiver utenfor den tradisjonelle kretsen av europeiske og amerikanske miljøer. Norsk ressurscenter for fredsbygging (NOREF) er sentral i kontakten med både norske og internasjonale forskningsmiljøer.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 655,9 mill. kroner.

Post 71 ODA-godkjente land på Balkan, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Den økonomiske krisen rammer alle landene på Vest-Balkan hardt. Arbeidsledigheten er høy og det har oppstått ny fattigdom. Behovet for økonomiske reformer er derfor større, men det er også de kortsiktige sosiale omkostningene av reformene. Alle landene ønsker medlemskap i EU og tettere samarbeid med NATO, for å skape stabilitet og legge grunnlaget for økonomisk framgang.

Kroatia

Kroatia ble tatt opp som EUs 28. medlemsland den 1. juli 2013. Avtalen om EØS-medlemskap trådte i kraft den 12. april 2014. Det er undertegnet en MoU med Norge om EØS-finansieringsordningene.

Montenegro

Montenegro startet forhandlinger om medlemskap i EU i 2012. Det fokuseres særlig på anti-korrupsjon og rettsstat.

Serbia

Serbia åpnet forhandlinger om medlemskap i EU i januar 2014. Det ventes at styrking av rettsstaten

og avklaring av forholdet til Kosovo vil bli sentrale elementer i forhandlingene. Det er gjort betydelige framskritt i arbeidet for å normalisere forholdet i Kosovo. Flommen i mai 2014 forverret en allerede vanskelig økonomisk situasjon. Serbia spiller en nøkkelrolle for utviklingen i hele regionen. Serbia er et prioritert samarbeidsland.

Makedonia

Åpning av forhandlinger om medlemskap i EU er fortsatt blokkert av navnestriden med Hellas. Det samme gjelder medlemskap i NATO. Landet gjennomgår for øyeblikket en dyp politisk krise. Antikorrupsjon, styrking av rettsstat og medienes frihet er sentrale punkter i reformarbeidet.

Albania

Albania fikk status som kandidatland til EU i juni 2014. Det er ikke ventet forhandlinger de nærmeste årene. Det er fortsatt behov for store reformer i forhold til rettsstat og anti-korrupsjon.

Kosovo

Fem EU-land har ikke anerkjent staten Kosovo. Men en Stabiliserings- og assosieringsavtale med EU vil sannsynligvis tre i kraft i 2016. Styrking av rettsstaten, bekjempelse av korrupsjon og organisert kriminalitet er viktige forutsetninger for videre integrasjon. Det samme gjelder fremgang i normaliseringsprosessen med Serbia. Visumfrihet til Schengen er høyt prioritert. Landet er det eneste i regionen som ikke har slik visumfrihet. En spesialdomstol for behandling av anklager om alvorlige forbrytelser begått av den kosovoalbanske KLA-bevegelsen mellom 1998 til desember 2000 ventes etablert første halvår 2015, lokalisert til Haag. Norge vil gi et betydelig økonomisk bidrag til domstolen under oppstarten. Kosovo er et prioritert samarbeidsland.

Bosnia-Hercegovina

Ledelsen for Bosnia-Hercegovina har samlet seg om et reformprogram initiert av EU. Dette kan øke tempoet i landets integrasjon i EU. Den reelle gjennomføringen har ennå ikke startet. Gjennomføringen kan støte på problemer en komplisert styringsstruktur og lite effektiv forvaltning. Bekjempelse av korrupsjon, styrking av rettsstaten og mer effektiv samordning på statsnivå er fortsatt viktige utfordringer, i tillegg til å bedre den økonomiske situasjonen i landet.

Tilknytning til NATO

Albania og Kroatia ble medlemmer av NATO i 2009. De øvrige landene i regionen ønsker medlemskap, unntatt Serbia som ønsker et tettere samarbeid innenfor partnerskapsavtalen.

Mål

Bidra til utvikling av rettsstat og stabilitet. Euroatlantisk integrasjon er et viktig virkemiddel.

Norsk innsats er rettet inn mot å støtte denne prosessen. Utviklingen i regionen tilsier at nedtrappingsplanen for bistanden føres videre i 2015. Den økonomiske krisen tilsier økt vekt på økonomisk utvikling i den norske bistanden til alle landene.

I 2016 foreslås følgende prioriteringer:

- Demokratisk styresett og institusjonsutvikling, herunder reform av sikkerhets- og justissektorene.
- Økonomisk utvikling, innovasjon og begrense de negative effektene av den økonomiske krisen.
- Utvikling av en bærekraftig energisektor der miljø- og klimakrav ivaretas.
- Sikring av minoriteters og utsatte gruppers rettigheter, forsoningstiltak.

Miljø- og likestillings hensyn vektlegges i alle prosjekter. Etniske minoriteter, kvinner, barn og unge er særlige målgrupper i arbeidet. Innsatsen på Vest-Balkan skal også bidra til gjennomføring av FNs sikkerhetsrådsresolusjon 1325 om kvinner, fred og sikkerhet. Regjeringen vil arbeide videre for økt konsentrasjon og resultatoppfølging i porteføljen.

De viktigste samarbeidslandene for Norge vil være Bosnia-Hercegovina, Kosovo, Serbia. Det vil fortsatt gis noe bistand til Makedonia, Montenegro og Albania. I Meld. St. 17 (2010–11) *Norsk innsats for stabilitet og utvikling i Sørøst-Europa*, omtales føringer for prioriterte områder innen bistanden til de enkelte land.

Rapport 2014

Godt styresett/institusjonsutvikling, herunder reform av sikkerhets- og justissektorene

Det er oppnådd konkrete resultater innen domstolutvikling, politisamarbeid og i ombudsmannsfunksjonen i regionen. Reformen innen offentlig forvaltning og administrasjon har vært et viktig innsatsområde i samarbeidet med Serbia, Makedonia og Montenegro. Støtte til landenes EU-til-

pasning har stått sentralt, og prosjektene som fikk støtte er knyttet til målsettingen om å bringe integrasjonsprosessen fremover. Norge støtter uavhengige kontrollorganer for å styrke kampen mot korrupsjon og maktmisbruk i offentlig sektor.

Norge videreførte støtten til reform av justis-sektor i Serbia, Montenegro og Bosnia-Hercegovina. Støtten har hatt som mål å bidra til større grad av uavhengighet og kapasitetsbygging i domstolene og domstolsadministrasjonene.

Norge har spilt en viktig rolle som samarbeidspartner og pådriver for NATO-integrasjon og for omstilling av sikkerhetssektoren. Norge har særlig fokusert på sivil kontroll og åpenhet, inklusive det sivile samfunns rolle. Bistand til utarbeidelse av nasjonale handlingsplaner og gjennomføring av sikkerhetsrådsresolusjon 1325 i Bosnia-Hercegovina, Makedonia, Montenegro og Serbia. I Bosnia-Hercegovina påbegynte man forhandlingene om en ny fase i mineryddingsprogrammet i regi av Norsk Folkehjelp.

Forsoning og sikring av minoriteters og utsatte gruppers rettigheter

Norsk bistand har gått til å sikre minoriteters rettigheter inkludert rom, returnerte flyktninger og tilrettelegging for økt kontakt mellom folkegrupper og mellom myndigheter. Det er også gitt støtte til LHBT-rettigheter.

Det er lagt ned viktig innsats i å forebygge vold mot kvinner og barn, sikre barn og kvinners rettigheter, samt videreført innsatsen mot menneskehandel. Menneskerettighets-organisasjoner har fått støtte til sitt arbeid og kapasitetsutvikling. Demokratiutvikling er støttet gjennom frie media, opplæring av unge og til sivilsamfunnsutvikling.

Økonomisk utvikling og økt sysselsetning gjennom næringsutvikling, forskning, innovasjon og utdanningstiltak

Norge har vært aktiv med å støtte næringsrettede kompetansemiljøer som bistår utvikling av ny virksomhet og bedriftsetableringer. Utvikling av entreprenørskapskompetanse, innovasjon og sikre tilgang til kapital har vært sentrale virkemidler. Gjennom støtte til multilaterale programmer i Verdensbanken/IFC og Investeringsfasiliteten for Vest-Balkan (WBIF) har en rekke nærings-, industri-, energi- og infrastrukturtiltak i regionen fått ny kapitaltilførsel. Samarbeidet i WBIF der Norge deltar som eneste donorland utenfor EU, har til hensikt å fremme regional integrering mellom landene og

støtte opp under medlemskapstilpasning så vel som å styrke økonomien i de enkelte mottakerland.

Programmet for høyere utdanning og forskning (HERD) har styrket innovasjonssamarbeidet og kompetanseoverføringen mellom forsknings-, universitetsmiljøer og næringsliv, og norske institusjoner innen IKT, landbruk, energi og maritimt.

Støtten til utvikling av energisektoren i Montenegro og Makedonia ble videreført. Det er også gitt støtte til samarbeid om miljøforvaltning og vern av nasjonalparker.

Norge har støttet sentrale internasjonale organisasjoners arbeid som Høyrepresentantens kontor (OHR) i Bosnia-Hercegovina, og EUs justis-sendelag (EULEX) i Kosovo. Norge har også sekundært personell gjennom EULEX og OSSEs sendelag. Norge har støttet det regionale samarbeidsrådet (RCC).

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 325 mill. kroner.

Post 72 Global sikkerhet, utvikling og nedrustning, kan overføres

Global sikkerhet

Med globale sikkerhetsutfordringer menes større, grenseoverskridende fenomener som truer individer, samfunn eller stater. Terrorisme, organisert kriminalitet, piratvirksomhet og sikkerhetsutfordringer i det digitale rom er til hinder for utvikling og bidrar til å gjøre stater og områder mer sårbare. Stabile stater som kan avverge eller håndtere konflikt og krise er avgjørende for å bekjempe fattigdom, manglende sikkerhet og utvikling. Stabilitet er også en forutsetning for å forebygge og bekjempe grenseoverskridende utfordringer som regionale konflikter og organisert kriminalitet.

Regjeringen styrker innsatsen mot globale sikkerhetsutfordringer. I 2016 etableres det to bistandsprogrammer mot henholdsvis organisert kriminalitet og ulovlig handel og forebygging av radikaliserings-, voldelig ekstremisme og terrorisme. Hver av disse trappes opp til 100 mill. kroner årlig.

Stater og regioner preget av sårbarhet, konflikt og vold behøver bistand for å håndtere globale sikkerhetsutfordringer i sitt nærområde, og for å etterleve sine internasjonale forpliktelser. Langsiktig arbeid for å forebygge rekruttering til grupper som kan virke destabiliserende er nødvendig for å hindre radikaliserings- og voldelig ekstremisme.

Organisert kriminalitet er en viktig finansieringskilde for terror-, milits- og opprørsgrupper. Ofte er aktiviteten til slike kriminelle nettverk viktige drivkrefter i lokale og regionale konflikter. Organisert kriminalitet som smugling av narkotika, mennesker, våpen og ulike naturressurser bidrar med store beløp inn i konfliktøkonomier. Profitt fra smugling og ønsket om kontroll med smuglerruter forsterker konflikter og skaper sårbare stater. Porøse grenser gjør at kriminelle kan operere på tvers av grenser og søke tilhold der risikoen er minst.

Terrortrusselen er økende og bidrar til destabilisering på det afrikanske kontinentet, i Midtøsten og deler av Asia. Trusselbildet fremstår som mer fragmentert og uoversiktlig enn tidligere, og er i større grad koblet til regionale/lokale agendaer. FN spiller en viktig rolle i det internasjonale arbeidet mot terrorisme, særlig gjennom FNs globale anti-terrorstrategi. Styrking av FNs rolle er viktig for å sikre at den internasjonale innsatsen er forankret i og følges opp av medlemmene. Det er også viktig å støtte regionalt anti-terror samarbeid, bl.a. gjennom den Afrikanske Union. Styrking av sikkerhetsstrukturer som kan forhindre og avverge terrorangrep, samt støtte til justissektoren for straffefølgelse, vil være avgjørende.

I geografiske områder der piratvirksomhet er et problem, svekkes lovlig næringsvirksomhet og internasjonal handel. Den økonomiske aktiviteten blir lavere. Landene som piratvirksomheten er basert i rammes hardest. Piratvirksomhet kan også påvirke sikkerhetssituasjonen i naboland og regioner og ha destabiliserende konsekvenser.

At utviklingsland kan sikre egen kritisk digital infrastruktur vil ha stor betydning for global cybersikkerhet, internasjonalt samarbeid og økonomisk utvikling. Utviklingen av digitale tjenester fremmer demokratibyggning og individets universelle rettigheter og har blitt en av drivkreftene i internasjonal økonomi, global kommunikasjon og sosial utvikling. Kapasitetsbyggende tiltak som å etablere nasjonalt senter for håndtering av alvorlige cyberangrep eller kompetansebygging innenfor politi- og justissektoren er områder hvor Norge vil kunne bidra. Slike bidrag vil også styrke grunnlaget for å fremme norske synspunkter knyttet til det digitale rom, herunder ivaretagelse av universelle rettigheter.

Mål

- Styrke utviklingslands evne til å forebygge og møte globale sikkerhetsutfordringer

- Forebygge radikaliserings-, voldelig ekstremisme og terrorisme i land og områder preget av konflikt, vold og sårbarhet.
- Styrke utviklingslands evne til å forebygge og bekjempe organisert kriminalitet og ulovlig handel.
- Styrke utviklingslands evne til å bekjempe cybertrusler og beskytte egen kritisk digital infrastruktur.
- Utvikle og styrke sikkerhets- og justissektoren, særlig innrettet mot terrorisme, organisert kriminalitet, piratvirksomhet og ikt-sikkerhet, fundert på grunnleggende demokratiske prinsipper.

Utvikling og nedrustning

Sammenhengen mellom utvikling og nedrustning er forankret i FN-paktens artikkel 26, understreket i FNs spesialsesjon om temaet i 1987 og stadfestet i årlige konsensusresolusjoner i FNs generalforsamling.

Arbeidet med å forhindre spredning av masseødeleggelsesvåpen styrkes. I spørsmål om kjernefysisk nedrustning og ikke-spredning følger regjeringen samme linje som forrige regjering. Regjeringens politikk tar utgangspunkt i visjonen om en kjernevåpenfri verden. Regjeringen baserer sin politikk på det samme grunnlag som redegjort for i regjeringen Stoltenbergs Prop. 1 S (2013–2014): «Regjeringen vil arbeide aktivt for å fremme kjernefysisk nedrustning og ikke-spredning på grunnlag av NPT og avtalens handlingsplan fra tilsynskonferansen i 2010. Vårt mål er en verden uten atomvåpen. Oslo-konferansen om humanitære konsekvenser av kjernevåpen i mars 2013, der 128 land deltok, satte denne tilnærmingen på den internasjonale dagsordenen».

Regjeringen vil fortsette å følge opp det viktige faktabaserte humanitære initiativet som ble startet av den forrige regjeringen. Diskusjonen under tilsynskonferansen for NPT i New York i vår var i stor grad knyttet til de uakseptable humanitære konsekvensene ved bruk av kjernevåpen.

Faren for bruk og spredning av både masseødeleggelsesvåpen og konvensjonelle våpen er en alvorlig global sikkerhetsutfordring. Enhver bruk av masseødeleggelsesvåpen vil få katastrofale humanitære og utviklingsmessige konsekvenser. Arbeidet for nedrustning og for å hindre spredning av masseødeleggelsesvåpen og andre våpen er viktig for å bidra til sikkerhet og derigjennom legge grunnlaget for bærekraftig utvikling. Stabilitet og sikkerhet kan bidra til at ressurser frigjøres til utviklingsformål. Ved å styrke utviklingslande-

nes selvstendige kompetanse på nedrustnings-spørsmål, kan de lettere gjøre sine interesser gjeldende i internasjonal samhandling. En styrking av utviklingslandenes kompetanse og kapasitet til å etterleve ikke-spredningsforpliktelser er også en forutsetning for å motta visse varer, tjenester og teknologi.

Utfordringen er ikke begrenset til nedbygging av eksisterende våpenlagre, men også å hindre at slike våpen kommer på stadig nye hender. Det ville øke faren for flere regionale våpenkappløp og ha negative konsekvenser for langsiktig utviklingspolitikk. Arbeidet mot spredning av masseødelegelsesvåpen er derfor en hovedprioritet for Regjeringen, og det viktigste rammeverket for dette arbeidet er Ikke-spredningsavtalen NPT. Regjeringen vil fortsette sin innsats med effektive tiltak for nedrustning. Samarbeidet om kapasitetsbygging innen multilateral verifikasjon videreføres. Regjeringen vil fortsette å støtte IAEA og byråets viktige verifikasjonsarbeid slik at verdenssamfunnet får nødvendige forsikringer om at avtaler og forpliktelser faktisk følges opp, og at kjernefysiske programmer i ikke-kjernevåpenstater utelukkende er til fredelig bruk. Avtalen om Irans atomprosjekter illustrerer viktigheten av dette arbeidet. Spredningsutfordringer knyttet til visse land utgjør en fare for internasjonal fred og sikkerhet. IAEA spiller også en sentral rolle for å sikre kjernefysisk aktivitet og kjernefysiske anlegg i utviklingsland mot ulykker. Dette har betydning for å sikre forsvarlig drift og fredelig bruk av kjerneteknologi innenfor helse, landbruk, vannforsyning og miljøovervåking. IAEA har en viktig rolle i arbeidet med Tusenårsmålene. En annen sentral oppgave for IAEA er å påse at spaltbart materiale ikke kommer på avveie. Internasjonale organisasjoner, frivillige organisasjoner og forskningsnettverk over hele verden har en viktig funksjon i å skape oppmerksomhet, engasjement og kunnskap om nedrustning og ikke-spredning.

Bevilgningen kan også brukes til å støtte frivillige organisasjoner og ikke-kommersielle aktørers arbeid med å fremme oppfølging av Ikke-spredningsavtalen NPT. For aktiviteter under opplysningsarbeid for fred som ikke er ODA-godkjente, vises det til omtale under kap. 118, post 71.

Mål

- Styrke og gjennomføre det internasjonale rammeverket knyttet til kjernevåpen, biologiske våpen, kjemiske våpen
- Støtte eksisterende og pågående innsatser for nedrustning og ikke-spredning med vekt på

humanitære og utviklingsmessige konsekvenser, og bidra til at relevante aktører, herunder FN-systemet utviklingsland og det sivile samfunn, involveres i arbeidet

- Styrke utviklingslands egenkompetanse på nedrustningsspørsmål slik at de kan delta aktivt i internasjonale nedrustningsregimer og nedrustningsinitiativer
- Oppfylle målene for arbeidet i IAEA. Støtte IAEAs arbeid med å styrke kjernefysisk trygghet og sikkerhet, samt fredelig bruk, i utviklingsland gjennom frivillige bidrag
- Fremme global helsesikkerhet for å stå bedre rustet til å forebygge, oppdage og begrense epidemier, sykdomsutbrudd eller andre helsesikkerhetstrusler
- Fremme forståelse i Norge for betydningen av internasjonalt samarbeid for fred

Sivil krisehåndtering og sikkerhetssektorreform (SSR)

Stabile stater som kan avverge eller håndtere konflikt og krise er helt avgjørende for å bekjempe fattigdom, manglende sikkerhet og brudd på menneskerettighetene. Stabilitet er også en forutsetning for å kunne møte grenseoverskridende utfordringer som regionale konflikter og transnasjonal organisert kriminalitet. Det er nødvendig å arbeide langsiktig for å forebygge rekruttering til grupper som kan virke destabiliserende, særlig gjennom forebygging av radikaliseringsprosesser som kan føre til voldelig ekstremisme.

En viktig forutsetning for varig stabilitet og utvikling er at staten har en effektiv justis- og sikkerhetssektor som er demokratisk legitimert. Sikkerhetssektoren omfatter politi, domstoler og kriminalomsorgen, forsvaret, grensestyrker mv. SSR-innsats er høyt prioritert for regjeringen, med særlig vekt på tiltak i samarbeid med FN, regionale organisasjoner, herunder AU, og aktuelle samarbeidsland. SSR er i økende grad del av mandatet til internasjonale fredsoperasjoner, som bidrag til en mer helhetlig tilnærming til fredsbyggende innsats. De norske bidragene, som består av både sivilt personell og støtte til internasjonal politikktutforming og kompetanseheving, har som mål å styrke FNs, regionale organisasjoners, og medlemslandenes evne til å gjennomføre SSR og styrke deres fredsoperative evne. Kjønnsperspektivet skal integreres i aktiviteter som støttes.

Det er også et viktig mål for regjeringen å bidra med sivilt politi og sivile eksperter som kan gjennomføre SSR-innsats i en fredsoperasjonsramme. Grunnleggende for den norske innsatsen

er at den er i tråd med norske utenrikspolitiske interesser, resultatorientert og målrettet, med vekt på å oppnå størst mulig effekt i «vertslandet» i henhold til mandat og behov. Fra norsk side kan vi ikke tilby kvantitet, men vi kan tilby personell med solide faglige kvalifikasjoner innenfor hele sikkerhetssektoren. Flertallet av norsk politi i internasjonale operasjoner er utplassert i FN-ledete operasjoner i Afrika. Norske politirådgivere og sivile eksperter innen justis- og sikkerhetssektoren deltar også i operasjoner ledet av EU, og er i tillegg til Afrika utplassert i Midtøsten, på Balkan, i Ukraina og Haiti.

Mål

- Bidra med norsk sivilt personell, i første rekke politi, til fredsoperasjoner i sårbare stater, for gjennomføring av SSR-innsats
- Støtte reform av sikkerhetssektoren i utviklingsland der Norge har et bredere engasjement, støtte opp om SSR-mandater i fredsoperasjoner, og bidra til at FNs og AUs agenda for sikkerhetssektorreform videreutvikles og konkretiseres, herunder fremme av kvinne- og kjønnsperspektiv i samsvar med FNs sikkerhetsrådsresolusjon 1325
- Styrke kapasiteten til FN-systemet, regionale organisasjoner som AU og det internasjonale samfunn til å utvikle sivil krisehåndterings- og fredsbyggingskompetanse, særlig i land i Sør, for å bidra til varig fredsbygging
- Støtte anvendt forskning med fokus på reform av sikkerhetssektoren i land i Sør og utvikling av sivile kapasiteter for SSR-innsats i fredsbevarende operasjoner

Rapport 2014

Utvikling og nedrustning

Bevilgningen til nedrustning og ikke-spredning i 2013 bidro til å befeste det humanitære perspektivet på kjernefysisk nedrustning. Særlig viktig var konferansen om humanitære konsekvensene av kjernevåpen i Oslo mars 2013. Et viktig budskap var at konsekvensene av kjernefysiske detonasjoner er et globalt anliggende og at de humanitære og utviklingsmessige perspektivene må inkluderes i verdenssamfunnets videre diskusjoner om kjernevåpen og kjernefysisk nedrustning. Det norske initiativet har bidratt til at dette nå er et rettmessig perspektiv på arbeidet med kjernevåpennedrustning.

Gjennom støtten over tilskuddsordningen «Utvikling og nedrustning» har Norge bidratt til å

skape økt oppmerksomhet, kapasitet og kompetanse hos land i Sør, relevante FN-organisasjoner, og sivilt samfunnsorganisasjoner. Norge videreførte støtten til UNODAs arbeid for en atomvåpenfri sone i Midtøsten og ga også tilskudd til flere andre initiativer til støtte for dette arbeidet. Støtten til frivillige organisasjoner og forskningsinstitusjoner som driver analytisk arbeid og påvirkningsarbeid innenfor kjernefysisk nedrustning, ikke-spredning og fredelig bruk av kjernefysisk teknologi ble videreført. Samarbeidet med disse organisasjonene har fremmet Norges rolle som pådriver internasjonalt for nedrustning og ikke-spredning, bl.a. gjennom styrking av tverregionale nettverk.

Bevilgningen til nedrustning og ikke-spredning ble i 2014 brukt til å støtte IAEAs arbeid med å styrke utviklingslandenes kompetanse innen kjernefysisk sikkerhet og trygghet. Norge støttet også opp om IAEAs verifikasjonsevne gjennom et bidrag til byråets laboratorier for analyse av kjernefysiske prøver. Norge bidro også med midler til oppfølging av Kjemivåpenkonvensjonens Afrika-program.

Gjennom frivillige bidrag til Prøvestansavtalen har Norge bidratt til at utviklingsland kunne delta på de tekniske møtene i organisasjonen, for slik å styrke avtalens universalitet, og Norge har bidratt til at deltagere fra utviklingsland har fått opplæring og trening i CTBTO-relevante tema, blant annet gjennom onlinekurs.

I 2014 fikk en rekke frivillige organisasjoner og ikke-kommersielle aktører støtte til å gjennomføre prosjekter for å fremme forståelsen i Norge for betydningen av internasjonal fred, nedrustning og konflikthåndtering. Støtten bidro bl.a. til gjennomføring av konferanser, seminarer og kulturelle arrangementer, samt produksjon og distribusjon av informasjonspublikasjoner.

Sivil krisehåndtering og sikkerhetssektorreform (SSR)

Bevilgningen til sivil krisehåndtering og sikkerhetssektorreform ble bl.a. benyttet til finansiering av norsk sivilt politisk deltakelse i FN- og EU-operasjoner. Den største politikontingenten er utplassert i FN-operasjonen i Sør-Sudan. Dette oppdraget ble endret i 2014 og knyttet direkte til beskyttelse av sivile og internflyktninger iht. det nye mandatet for operasjonen. På Haiti er et norsk polititeam engasjert i opplæring av nasjonalt politi i håndtering av kjønnsbasert vold. Støtte er også bevilget til sivile eksperter innen justis- og sikkerhetssektoren til FNs, EUs og AUs operasjoner,

samt støtte til FN for å øke kapasiteten til å følge opp gjennomføringen av Sikkerhetsrådets resolusjon 1325 om kvinner fred og sikkerhet.

Støtte er også gitt til FNs og AUs arbeid med å videreutvikle de sivile dimensjonene i fredsoperasjoner, inkludert utvikling av et strategisk rammeverk for FNs fredsbevarende politiinnsats, tiltak som styrker SSR-kapasiteten til lokale myndigheter gjennom opplæring og veiledning, til utvikling av FNs kapasitet for integrert operasjonsplanlegging, samt til Høynivåpanelet som ble opprettet av FNs generalsekretær 31. oktober 2014 for å foreslå tiltak som kan styrke FNs fredsoperasjoner. Støtte ble også bevilget til Geneva Center for Democratic Control of Armed Forces' (DCAF) arbeid med å styrke kvinners stilling i sikkerhetssektoren og utvikle ECOWAS' SSR-kapasitet. Tiltak som styrker evnen til toneangivende land i det globale sør til å bidra med sivil kompetanse i fredsoperasjoner har også mottatt støtte.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 244,7 mill. kroner.

Post 73 Andre ODA-godkjente OSSE-land, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Bevilgningen omfatter bistand til Ukraina, Moldova, Georgia, Hviterussland, Armenia, Aserbajdsjan, Kasakhstan, Kirgisistan og Tadsjikistan. I denne regionen ønsker regjeringen særlig å prioritere støtte til Ukraina, Moldova og Georgia, som er land som har tatt et klart valg i favør en europeisk rettet reformpolitikk. Russlands folkerettsbrudd i Ukraina svekker stabiliteten i hele regionen. Situasjonen i regionen er sterkt preget av den dramatiske utviklingen i Ukraina i 2014. Majdanprotestene, Russlands annektering av Krim-halvøya og den væpnede konflikten som føres av russisk-støttede opprørsstyrker mot ukrainske styrker i Øst-Ukraina har medført den største omveltningen i landet siden Sovjetunionens fall. Majdanprotestene kom som et resultat av mange års vanstyre, korrupsjon og mangel på økonomisk og sosial utvikling. Det ble i 2014 gjennomført president- og parlamentsvalg, og man fikk på plass en regjeringskoalisjon som har demonstrert klar vilje til reformer. utfordringene for den nye regjeringen er store. Det er behov for reform av alle tre statsmakter. Arbeidet vil ta tid og det vil være stort behov for støtte til reformprosessen. Den ukrainske regjeringen har særlig fremhevet behov for reform knyttet til rettsstat og godt styre-

sett, energisektoren, samt behovet for å styrke privat sektor, forutsetningene for handel med, og tettere tilknytning til Europa. Vellykket reform i Ukraina vil være viktig for regionen og Europas sikkerhetspolitiske stabilitet.

Som Ukraina, har Georgia og Moldova inngått assosieringsavtaler med EU. Også i disse land er demokratiet fortsatt under utvikling. I Georgia var den fredelige maktoverføringen etter parlamentsvalget i 2012 og presidentvalget i 2013 viktige milepæler. Den politiske situasjonen er polarisert, men det er bred enighet om hovedmålsettingen om en vestligorientert reformpolitikk med medlemskap i EU og NATO. Moldova er etter valget i november 2014 fortsatt et politisk delt land med store interne spenninger. Regjeringen ønsker å videreføre tilnærmingen til Europa, men har ikke full handlefrihet. Moldova har store problemer med korrupsjon. Dette har blant annet ført til sårbare institusjoner, noe som igjen påvirker politikk og økonomisk utvikling negativt.

Hviterussland opprettholder sitt autoritære styresett, og det er fortsatt store utfordringer. Den politiske opposisjonen og det sivile samfunn er viktige for å skape påtrykk for demokratiske reformer, men de er samtidig under betydelig politisk press. Som det eneste land i Europa opprettholder og praktiserer Hviterussland dødsstraff. EU opprettholder restriktive tiltak som Norge står tilsluttet.

Sør-Kaukasus preges av konflikten mellom Russland og Georgia om utbryterområdene Sør-Ossetia og Abkhasia og konflikten mellom Armenia og Aserbajdsjan om Nagorno-Karabakh. Veien frem mot en løsning synes å være lang og vanskelig. I Aserbajdsjan, som er et land i økonomisk framgang, opplever menneskerettsforkjempere og medier stadige innstramminger. Regjeringen i Armenia valgte å legge til side sin fremforhandlede assosieringsavtale med EU og har fra 2015 i stedet knyttet seg til den russiskledete Den eurasiske økonomiske union, som bygger opp nye strukturer for et forpliktende økonomisk samarbeid mellom deltakerlandene Russland, Hviterussland, Kasakhstan, Armenia og Kirgisistan.

Situasjonen i Sentral-Asia preges av arbeidet med Den eurasiske økonomiske union, nabolskapet til Afghanistan, og Kinas styrkede tilstedeværelse som økonomisk og politisk aktør. Ellers medfører smugling av narkotika, våpen og personer betydelige problemer. Det knytter seg usikkerhet til hvordan utviklingen i Afghanistan vil påvirke landene i regionen. Flere av lederne i Sentral-Asia har sittet ved makten lenge, bl.a. basert

på undertrykkende politiske systemer, og det kan stilles spørsmål ved landenes reelle stabilitet. Kasakhstan er en økonomisk drivkraft som engasjerer seg på den internasjonale arena, men det er et stort behov for demokratiske reformer og styrking av menneskerettighetenes stilling. Kirgistan har et parlamentarisk styresett, men stor fattigdom og etniske spenninger gir grunn til uro. I betydelig grad gjelder dette også Tadsjikistan, som i tillegg har utfordringer som grenseland til Afghanistan.

Flere av landene er rike på naturressurser, inkludert olje, gass, kull, vannkraft og uran. På flere områder har Norge og norske aktører gode forutsetninger for å bidra til bærekraftig ressursutnyttelse, større åpenhet og positiv internasjonal kontakt.

Mål

- Demokratisk samfunnsutvikling og bærekraftig vekst
- Bedret håndtering av transnasjonale utfordringer som ekstremisme, terrorisme og organisert kriminalitet.

Satsingsområder

- Styrking av demokratiet, rettssikkerhet, godt styresett og respekten for menneskerettigheter.
- Styrke landenes energisikkerhet gjennom tiltak for energieffektivisering og -reform.
- Styrke økonomisk vekst og bidra til økt handel. Bidra til assosieringslandenes styrkede tilknytning til Europa
- Bidra til sikkerhet og stabilitet i regionen

For alle satsingsområdene vektlegges tiltak som styrker regionalt samarbeid og internasjonalt engasjement, etterlevelse av internasjonale konvensjoner – blant annet på menneskerettighetsområdet – og bekjempelse av handel med mennesker, våpen, narkotika, kjernefysisk og radioaktivt materiale og sensitiv teknologi. For å sikre effektiv bruk av midlene vektlegges samarbeid med norske og internasjonale organisasjoner og eksterne fagmiljøer.

Det legges opp til at en styrking av støtten til Ukraina, Moldova og Georgia videreføres i 2016. For Ukrainas del vil bevilgningen kunne benyttes til budsjetstøtte, i tillegg til prosjektfinansiering. I Prop. 93 S (2013–2014) *Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet 2014* er det redegjort for risikoen ved budsjetstøtte til Ukraina.

Denne risikobeskrivelsen antas å være dekkende for situasjonen i 2016.

Rapport 2014

Støtte til Ukraina

Virksomheten endret ikke retning som følge av krigshandlingene og de politiske begivenheter i Kyiv, men enkelte prosjekter ble skjøvet på i tid, flyttet eller også utvidet. Alle prosjekter og tiltak på Krim og deler av Øst-Ukraina ble avbrutt tidlig i 2014. Det ble gitt humanitær støtte som ikke var forutsett tidligere i året, og IOM fikk hastemidler til arbeid for internt fordrevne. Prosjektinnsatsen økte fra 35 mill. kroner i 2013 til 75 mill. kroner i 2014. Denne økningen ble i hovedsak gitt til prosjekter innenfor de tre prioriterte områdene for støtten til Ukraina; justisreform/godt styresett, energireform og -effektivisering, og handelstilpassning og EU-integrasjon.

Det norsk-ukrainske handelskammeret mottok støtte til sitt langsiktige arbeid med å styrke handel og økonomisk samarbeid mellom Norge og Ukraina. Det ble også gitt støtte til et næringslivssymposium under statsministerens besøk til Kyiv i november 2014.

I 2014 ble arbeidet med ofre for menneskehandel videreført. Arbeidet for å styrke lokalt demokrati ble videreført, og arbeidet for å styrke en fri og undersøkende presse og bekjempe korrupsjon gjennom journalistisk virksomhet fortsatte gjennom hele året. Samarbeidet med ukrainske høyere læresteder ble videreført gjennom Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU) og innsatsen for å omskolere overtallige offiserer til det sivile arbeidsliv ble intensivert og utvidet. Arbeidet for å støtte etablering av nye ukrainske bedrifter fortsetter (næringslivsinkubator), uberørt av den politiske situasjon. Støtten til MR-arbeid ble også videreført i 2014. Det ble også gitt støtte til forsoningsarbeid, både blant de dominerende trossamfunn med en konferanse i Oslo, og blant ungdommer gjennom ungdomsleire i Ukraina.

Norge bidro til å sikre rask opprettelse av OSSEs observatørkorps (Special Monitoring Mission) i Ukraina. Norge bidro med støtte til Europarådets hastepakke for Ukraina, som ble gjennomført for å imøtekomme det akutte behovet for kapasitetsbygging og nødvendige reformer i tråd med Europarådets standarder.

Støtten til Moldova ble også økt med 25 mill. kroner. Hensikten med denne økte støtten var å bidra til politisk og økonomisk stabilisering i landene. Det ble gitt støtte til antikorrupsjonstiltak, fremme av lokalt selvstyre og næringsetablering.

ger, generell handelsfremme og menneskerettigheter. Den største støtten gikk til justissektorreform med ca. 11 mill. Støtten via FN-apparatet til valgreform, menneskerettigheter og næringsetablering ble styrket, og kampen mot menneskehandel og støtte til ofre for menneskehandel ble videreført. Støtten til Europa-tilpasning ble intensivert på flere områder, bl.a. med et voksende formelt samarbeid mellom helsemyndighetene i Moldova og Norge, et arbeid som har et betydelig potensiale i seg. Statens Kartverks samarbeid med sin lokale motpart vil på kort sikt gi moldovske myndigheter moderne styrings- og planleggingsverktøy. Det ble innledet et anti-korrupsjonsarbeid i 2014 som vil ekspandere betydelig på myndighetssiden i 2015 og 2016.

Styrking av menneskerettigheter og sivil samfunn.

Norge bidro i 2014 med støtte rettet mot bedre arbeidsvilkår for menneskerettighetsforkjempere og journalister i de fleste av de aktuelle landene, samt bidro også til et større mangfold av lokale medier.

Det ble gjennomført internasjonal og lokal valgobservasjon i flere land i regionen for å styrke demokrati og utvikling. I *Hviterusland* ble norsk støtte i stor grad brukt på menneskerettigheter og frie medier.

Rettighetene til internt fordrevne i Georgia ble stryket ved igangsetting av et prosjekt som tilbyr fri retts hjelp og juridisk rådgivning innen områder som bolig- og eiendomsrett og tilgang til sosiale tjenester.

I *Ukraina* ble det gitt relativt betydelig støtte til aktiviteter i regi av det sivile samfunn, bl.a. med fokus på mediefrihet og utsatte gruppers stilling og rettigheter.

I *Armenia* ble det gitt støtte til uavhengige medieorganisasjoner og menneskerettighetsforkjempere.

Norge bidro også med støtte til fremme av menneskerettigheter i regionen, blant annet gjennom oppgradering av nasjonale rettssystemer i tråd med Europarådets menneskerettighetsinstrumenter og styrking av kvinnerelaterte spørsmål.

Det ble også gitt støtte til mange lokale menneskerettighets- og miljøorganisasjoner. Det ble gitt støtte til IOM bl.a. i Ukraina, Moldova og Sentral-Asia for å hjelpe ofre for menneskehandel. Gjennom Helsingforskomiteens Sentral-Asia-program er norsk støtte blitt kanalisert til en rekke lokale menneskerettighetsorganisasjoner. Flere frivillige organisasjoner overvåket med norsk støtte rettssaker i flere land.

Bidrag til demokratiske og økonomiske reformer

Norge bidro i 2014 til demokratiske og økonomiske reformer i de aktuelle landene bl.a. gjennom rammeprogram med Europarådet og OSSE. Norge støttet internasjonal og lokal valgobservasjon i flere land i regionen.

Norge styrket i 2014 støtten til handlingsplaner som Europarådet har utviklet for enkelte land, blant annet i Ukraina, Georgia og Aserbajdsjan. Europarådet utfører et omfattende arbeid for å påse at medlemsstatene følger opp sine forpliktelser, og handlingsplanene som er utviklet for enkelte medlemsland er et ledd for å bidra til dette. Handlingsplanene omfatter blant annet områder som styrking av menneskerettigheter, frie valg og godt styresett.

I Moldova fortsatte et program for norsk ekspertbistand til justissektorreformer.

I Sentral-Asia ble støtte til styrket grensesikkerhet og grensekontroll videreført. Statistisk Sentralbyrå og Statens kartverk bistod myndighetene i Armenia, Aserbajdsjan, Moldova, Georgia og Kirgisistan med å etablere eiendomsregistre og andre systemer som er grunnleggende i en moderne økonomi. Riksantikvaren bidro til kompetanseheving innen kulturminneforvaltning i flere land i regionen.

Både i Ukraina og Moldova var det en relativt betydelig norsk innsats for økonomisk utvikling og innovasjonssamarbeid i 2014. Norske og utenlandske aktører mottok der støtte til sysselsettingstiltak, omskolering og arbeidsformidling. Undervisning i entreprenørskap og kunnskap om etablering av små og mellomstore bedrifter var blant norske bidrag til fattigdomsbekjempelse i regionen. Bygging av småskala-kraftlinjer mellom Tadsjikistan og Afghanistan har skapt muligheter for bedre utvikling i disse sårbare grenseområdene. Det ble i 2014 inngått samarbeid med Tyskland om bygging av ytterligere en kraftlinje, bl.a. til 17 svært isolerte og sårbare afghanske landsbyer.

Energi, klima og miljø

Norge bidro i 2014 til bevaring av biologisk mangfold og utvikling av bærekraftig forvaltning av naturressurser i flere land i regionen.

Bedret vassdragsforvaltning og ressursforvaltning knyttet til bl.a. biodiversitet og forurensning har vært sentrale mål for tiltak gjennom UNECE, UNEP og REC (Regional Environmental Centre) i regionen. Norsk støtte til lokale miljøorganisasjoner bidro til økt grasrotengasjement i miljøspørsmål i hele regionen. I Ukraina støttet Norge et

prosjekt i regi av Bellona for kompetanse vedr. fremtidig karbonfangst og -lagring, og i Kasakhstan ble det gitt støtte til arbeidet for å etablere et nasjonalt kvotehandelssystem.

I hele regionen har en fremmet energisparing gjennom energieffektiviseringstiltak, spesielt rettet mot skoler og offentlige institusjoner. I Ukraina har fornybar energi og miljø har vært en prioritert sektor, hvor et av siktemålene er økt energiavhengighet. Gjennom NEFCO – det nordiske miljøfinansieringsselskapet – ga Norge bidrag til energieffektivisering og –modernisering av skoler, barnehager og helsestasjoner i og i tilknytning til byer og distrikter i Øst-Ukraina med mange internt fordrevne etter kampene med de russisk-støttede opprørerne.

Prosjekter for kompetanseheving vedr. småskala-vannkraft ble avsluttet i Tadsjikistan, men fortsatte i Kirgisistan. NVE har et pågående etats-samarbeid med Georgia for bedre utnyttelse av de store vannkraftressursene.

Utdanning

Et program forvaltet av Senter for internasjonali-sering av utdanning (SIU) bidro til økt samarbeid og utveksling mellom høyere læresteder og uni-versiteter i Norge og i regionen, og til reformer i samarbeidslandene i tråd med Bologna-proses-sen.

Norge fortsatte sin støtte til det hviterussiske eksiluniversitetet *European Humanities University* i Litauen, og et yrkesfaglig opplærings-senter for

kompetanseheving innen petroleumssektoren i Kasakhstan.

Norsk støtte gjennom NUPI til et masterpro-gram ved OSSE-akademiet i Bisjkek i Kirgisistan har bidratt til å videreføre et verdifullt utdannings-tilbud på høyt nivå hvor ungdom fra hele regionen er søknadsberettiget.

Også finansiering av stipender for deltakelse i den internasjonale sommerskolen ved Universite-tet i Oslo bidro til styrket kontakt og samarbeid i regionen.

I Ukraina fortsatte omskoleringsprogrammet til sivil sysselsetting for tidligere offiserer og med-lemmer av deres familie. Til sammen er nå over 6000 offiserer blitt omskolert i et samarbeid med Universitetet i Nordland og lokale høyere lære-institusjoner. Dette prosjektet er avsluttet.

Helsesamarbeidet på myndighetsnivå med Moldova startet forsiktig i 2014 og blir konkreti-sert og styrket i 2015.

I Georgia har et program innen yrkesfaglig utdanning for elever med spesielle behov bidratt til at flere elever får tilgang til tilrettelagt utdan-ning. Gitt arbeidsforholdene i landet brukes en del av støtten i utlandet, men rettet direkte mot det hviterussiske sivilsamfunn. Den største enkeltmottaker av støtte var det hviterussiske eksiluniversitetet *European Humanities Univer-sity*, EHU i Vilnius.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 595,5 mill. kroner.

Kap. 165 Forskning, kompetanseheving og evaluering

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter	106 123	140 817	90 817
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	100 015	67 000	237 000
70	Forskning, <i>kan overføres</i>	340 490	183 000	123 000
71	Faglig samarbeid, <i>kan overføres</i>	367 995	415 900	335 900
	Sum kap. 0165	914 623	806 717	786 717

Merknader til tabellen: 25 mill. kroner i utdanningsrettet bistand på post 70 er fra 2016 overført ordninger under kap. 169, post 73 Utdanning

Bevilgningene under dette kapitlet benyttes til forskning og formidling av forskning om prioriterte utviklingspolitiske tema, og til faglig samarbeid med og kompetanseheving av institusjoner i utviklingsland. Midlene brukes også til faglig styrking og kvalitetssikring av utviklingssamarbeidet gjennom løpende faglig rådgivning av konsulenter og evalueringer av arbeidet som gjøres, og til spesialrevisjoner og juridiske tjenester.

Forskningsinnsatsen vil spisses, slik at den blir mer relevant og nyttig for den løpende utformingen av en fremtidsrettet og effektiv bistand.

Det gis også støtte til forskningsinstitusjoner i utviklingsland over denne bevilgningen. Støtte til forskning og forskningsformidling i Sør gis i stor grad gjennom organisasjoner og regionale sammenslutninger i mottakerlandene.

En rekke land ønsker å trekke lærdom av norske erfaringer og kunnskap om naturressursforvaltning. Videreføring av programmet Olje for utvikling (Ofu) og forsiktig oppstart av et program for Fisk for utvikling er sentrale komponenter i det faglige samarbeidet der norsk fagekspertise søker å bistå samarbeidslands myndigheter med opplæring, råd og veiledning.

Post 01 Driftsutgifter

Situasjonsbeskrivelse

Faglige rådgivningstjenester hentes dels fra miljøer utenfor egen bistandsforvaltning. Det kan være evalueringer, studier, seminarer, utredninger, program- og prosjektvurderinger, og forvaltningsfaglige tjenester. Det benyttes både enkeltavtaler med konsulenter og rammeavtaler med konsultentselskaper som dekker de mest aktuelle temaene i utviklingssamarbeidet, samt faglige tjenester fra relevante offentlige virksomheter.

I 2014 etablerte departementet en toårig prøveordning med utvidet bruk av spesialrevisjoner i saker der det er mistanke om økonomiske misligheter. Departementet vil vurdere å videreføre ordningen i 2016. Departementet har inngått rammeavtaler om juridiske og økonomiske rådgivningstjenester, som også utenriksstasjonene kan benytte. Arbeidet med en helhetlig gjennomgang av Norges innsats i Afghanistan videreføres i 2016. Utgiftene til gjennomgangen vil bli fordelt mellom Forsvarsdepartementet og Utenriksdepartementet, og Utenriksdepartementets andel av utgiftene vil bli dekket av denne posten.

Evaluering skal bidra til mer resultatorientert bistandsforvaltning. I evalueringsarbeidet legges det vekt på kontrollsystemer og læring. Det leg-

ges økende vekt på å få frem resultatet av utviklingssamarbeidet og formidling av evalueringfunn. Evalueringene tar utgangspunkt i kriterier som vesentlighet, risiko og egenart.

Mål

- Kvalitet og effektivitet i utviklingssamarbeidet og bistandsforvaltningen
- Evaluering av utviklingstiltak, inkludert samarbeid med mottakere og andre givere

Bevilgningen foreslås også brukt til opplæring og forberedelser for utestasjonering bl.a. for junior-eksperter for FN-organisasjoner og Bretton Woods-institusjoner, og til utplassering av norske medarbeidere i organisasjoner og institusjoner dersom utgiftene forbundet med dette ikke kan dekkes ved økonomisk tilskudd til organisasjonen.

Rapport 2014

Faglige tjenester

Posten ble brukt til utenriktjenestens behov for faglige råd og tjenester knyttet til utviklings- og forvaltningsfaglige oppdrag i hele det utviklingspolitiske feltet. Bruk av spesialrevisjoner og granskinger ved mistanke om økonomiske misligheter har vært viktig for departementets oppfølging av slike saker inkl. krav om tilbakebetaling av midler, men også for å øke kunnskapen i departementet, andre berørte departement og frivillige organisasjoner basert på funnene som ble gjort, for å unngå nye mislighetssaker. En rekke faglige seminarer og konferanser ble avholdt. Sammen med 17 andre givere finansierer Norge nettverket Multilateral Organisations Performance Assessment Network (MOPAN), som hvert år foretar gjennomganger av ulike multilaterale organisasjoners effektivitet. I 2014 gjennomgikk dette nettverket fire multilaterale organisasjoners virksomhet.

Bruken av midler gjennom denne posten har bidratt til å øke kvaliteten og effektiviteten i bistanden og forvaltningen av denne.

Evaluering

12,5 mill. kroner ble i 2014 benyttet til evalueringsvirksomheten. Formålet med evalueringer er å dokumentere effektivitet, relevans og resultatoppnåelse i norsk utviklingssamarbeid. Dette gjøres for å samle erfaringer, og å ansvarliggjøre de som forvalter bistanden. Evalueringer utføres av eksterne fagmiljøer som er uavhengige av de som

planlegger og gjennomfører tiltak. Det ble gjennomført 11 evalueringer og studier i 2014. I tillegg hadde Norad et samarbeid om evalueringer med Verdensbanken og UNDP.

I Norads årsrapport for evalueringsvirksomhet trekkes det frem tre erfaringer:

Den første erfaringen handler om behovet for konsentrasjon. Den andre erfaringen gjelder kapasitet og kompetanse. Norsk bistandsforvaltning har behov for tilstrekkelige menneskelige ressurser for å sikre god kvalitet og for å følge opp egne gode initiativ. Den tredje erfaringen tar opp behovet for i større grad å overføre lærdommer på tvers av hvert prosjekt, program eller land. Anbefalingene i årsrapporten tas med inn i det videre arbeidet med å forbedre bistanden.

Årsrapporten om evaluering av norsk utviklingssamarbeid 2014/2015 og evalueringsrapportene er tilgjengelig på Norads hjemmesider: www.norad.no/no/evaluering.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 90,8 mill. kroner.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Bygging av nytt forskningsskip «Dr. Fridtjof Nansen».

Regjeringen har tidligere vedtatt å bygge et nytt forskningsskip, «Dr. Fridtjof Nansen», som forutsettes å være ferdig i 2016.

Forskningsfartøyet «Dr. Fridtjof Nansen» er plattformen i det økobaserte fiskeriforvaltningssystemet (EAF) under Nansen-programmet. Programmet bistår kyststater i sør med å gjennomføre en økosystembasert fiskeriforvaltning, og å innhente informasjon om marine ressurser, miljø og klima. EAF Nansen-programmet, som forvaltes av FAO, er det største enkeltprosjektet Norge støtter på fiskeriområdet.

Havforskningsinstituttet gjennomførte i 2013, på vegne av Utenriksdepartementet, en anbudsprosess iht. regelverk for offentlige anskaffelser. Byggekontrakt ble i mars 2014 inngått med det spanske verftet Astilleros Gondan. Kontrakten er inngått i euro. Erfaringene i byggeprosessen i løpet av 2015 er gode. Skipet er kostnadsberegnet til 527 mill. kroner. Med en svekket krone mot euro i forhold kursen ved kontraktsinngåelse, vil denne summen bli høyere ved leveringstidspunktet (høsten 2016).

Det nåværende fartøyet skal, etter at det er tatt ut av regulær drift i 2016, overtas av Nærings- og fiskeridepartementet. I tråd med avhendings-

reglementet for statlig eiendom vil det ikke bli avkrevd noen form for kompensasjon.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 237 mill. kroner.

Post 70 Forskning, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Posten finansierer forskning som bidrar til internasjonal fattigdomsbekjempelse og bærekraftig utvikling. Delvis støttes forskning i Norge, for å gi kunnskaps- og kompetansegrunnlag for norsk utviklingspolitikk, og delvis støttes forskning og forskningsnettverk i utviklingsland.

Norsk forskning støttes hovedsakelig gjennom langsiktige programmer i Norges forskningsråd. Støtten til pågående forskningsprogrammer under Forskningsrådet om og med Kina, India og Latin-Amerika foreslås videreført i tråd med planer revidert i 2015. Dessuten foreslås at Christian Michelsens Institutt i Bergen fortsatt mottar sin basisbevilgning over posten. Støtten til Nordiska Afrikainstituttet i Uppsala foreslås ikke videreført. Tibet-nettverket vil fortsatt støttes over posten, men i redusert omfang. Det samme gjelder utvalgte forskningsinstitusjoner og -nettverk i utviklingsland.

Kvotestipendordningen omtales under kapittel 169, post 73.

Mål

- Å gi kunnskaps- og kompetansegrunnlag for norsk utviklingspolitikk.
- Å fremme forskningskapasitet i utviklingsland.

Rapport 2014

Største enkelttilskudd fra posten til Norges forskningsråd gikk til forskningsprogrammet «Norge – global partner» (Norglobal). Programmet hadde 2009–2014 som programperiode, og er nå avsluttet. Norglobal har vært en paraply over forskningsaktiviteter på effekter av bistand, fattigdom og fred, miljø, energi og klima, kvinner og likestilling, skatt og kapitalflukt, humanitær bistand samt utvikling på Vest-Balkan. Forskning for totalt 337 mill. kroner er blitt finansiert gjennom programmet i løpet av programperioden. Norglobal ble støttet med 29 mill. kroner i 2014. Programmet bidro med 46 publikasjoner i vitenskapelige, fagfellevurderte journaler, 44 antologier, tre monografier, 144 rapporter og konferanseinnlegg, 47 populærvi-

tenskapelige publikasjoner og 196 ulike innlegg i aviser, radio og TV i løpet av året.

Forskningsrådets Latin-Amerika-program har som formål å styrke kunnskap og kompetanse om Latin-Amerika i Norge. I 2014 fikk i alt 27 prosjekter støtte under dette programmet, hvorav seks startet opp det året. Disse prosjektene produserte til sammen 20 vitenskapelige artikler og gjennomførte 153 andre formidlingstiltak i 2014. Under Kina-programmet prioriteres forskning innenfor klima, miljø, klimateknologi og velferd. I 2014 var totalporteføljen 19 prosjekter, hvorav tre nye i 2014. Det ble publisert 26 vitenskapelige artikler, og gjennomført 105 andre formidlingstiltak. India-programmet skal styrke indisk-norsk forskningssamarbeid og tar for seg internasjonale politiske spørsmål, klima, miljø, ren energi og samfunnsutvikling. Det ble publisert 46 vitenskapelige artikler og gjennomført 163 andre formidlingstiltak. Disse tre programmene i Forskningsrådet ble støttet med 20 mill. kroner hver i 2014.

Program for global helse- og vaksinasjonsforskning i Forskningsrådet (Globvac) mottok 19,7 mill. kroner i 2014, dels for å støtte ebola-vaksineutvikling i Guinea. Resultater så langt tyder på at vaksinen er meget effektiv.

Midler fra posten finansierer også regionale og nasjonale forskningsorganisasjoner i sør som utlyser støtte til forskning og forskningsformidling. Under nevnes tiltak som ble støttet med minst 3 mill. kroner i 2014.

The Think Tank Initiative (TTI) er et flergiverpartnerskap som skal styrke uavhengige tankesmier i utviklingsland, og dekker land i Afrika, Asia og Latin-Amerika. TTI støtter organisasjoner som fokuserer på generelle spørsmål knyttet til samfunnsmessig og økonomisk politikktutforming rundt økonomisk vekst, styringssett og fattigdomsreduksjon. Norge støttet initiativet med 26 mill. kroner i 2014.

African Economic Research Consortium (AERC) støtter forskning og utdanning på PhD- og masternivå i økonomi ved afrikanske universiteter. Mange tidligere AERC-studenter og forskere er sentralt plassert i akademia, i statsforvaltning og politikk i afrikanske land. AERC arrangerer årlige seminarer om økonomisk politikk for sentrale beslutningstakere. Totalt har AERC et nettverk på over 900 seniorpolitikere. AERC mottok 10,2 mill. kroner i 2014.

Armauer Hansen Research Institute (AHRI) er et medisinsk forskningsinstitutt basert i Etiopia som fokuserer på tuberkulose, HIV og malaria samt opplæring og styrking av forskningskapasitet. AHRI mottok 8 mill. kroner i 2014.

The Council for the Development of Social Science Research in Africa (CODESRIA) fremmer samfunnsforskning produsert i og for Afrika. CODESRIA har skåret høyt på internasjonale rangeringer av tankesmier. CODESRIA er basert i Dakar, Senegal. Norge støttet organisasjonen med 5 mill. kroner i 2014.

Blant norske organisasjoner som mottok støtte over posten var Tibet-nettverket, som organiserer samarbeid mellom universiteter og akademiske institusjoner i Norge og Tibet for kapasitetsbygging i Tibet. Nettverket fikk 4,295 mill. kroner i 2014. Christian Michelsens Institutt (CMI) fikk 15,4 mill. kroner i støtte som del av statens basisbevilgninger til instituttsektoren. Et forskningsprosjekt om regionalt selvstyre i Kina støttes via Norsk Senter for Menneskerettigheter ved Universitetet i Oslo. Det har som mål å produsere kunnskap om styresett og etnisitet i Kina. Prosjektet ble støttet med 3 mill. kroner i 2014.

Nordiska Afrikainstitutet (NAI) er et senter for forskning, dokumentasjon og informasjon om Afrika i Norden, lokalisert i Uppsala. Norge støttet NAI med 3 mill. kroner i 2014.

Rapport om støtte til høyere utdanning og til kvotestipendordningen fremgår av omtalen under kapittel 169, post 73.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 123 mill. kroner.

Post 71 Faglig samarbeid, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Mange utviklingsland har utfordringer på områder der Norge har betydelig kunnskap og erfaring. Naturressursforvaltning er et slikt område som har stor betydning for økonomi og utvikling. Mange utviklingsland har betydelige forekomster av naturressurser som fisk, olje, gass og mineraler, men kan likevel ha lavere vekst og større ulikhet enn land uten slike ressurser. De har problemer med å utnytte ressursene på en måte som kommer befolkningen til gode, og er ofte preget av svakt styresett, korrupsjon og miljøødeleggelser. God ressursforvaltning kan gi disse landene økte inntekter, og kan skape et grunnlag for en bedre fordeling og bærekraftig, økonomisk vekst.

Norges kunnskap og erfaring på viktige områder som petroleumsforvaltning, fiskeri, styresett, og miljø/klima er på denne bakgrunn etterspurt. Flere land har henvendt seg til Norge og bedt om hjelp til å utvikle sin forvaltningskompetanse i et

samarbeid mellom norsk fagekspertise og fageksperter fra eget land.

Faglig samarbeid er kjernen i programmet Olje for utvikling (Ofu), som Finansdepartementet, Klima- og miljødepartementet, Olje- og energidepartementet og Utenriksdepartementet står bak. Programmet har et eget sekretariat i Norad og trekker på fagekspertisen i deltakende departementers underliggende direktorat og andre relevante etater. Målet er å bistå utviklingsland som deltar i programmet slik at de kan forvalte sine petroleumsressurser på en økonomisk, sosial og miljømessig forsvarlig måte. Konsentrasjon og strengere prioritering i valg av samarbeidsland er nå gjennomført i Ofu-programmet. Landprogrammene i Bolivia, Liberia, Nicaragua, Sierra Leone samt São Tomé og Príncipe er avsluttet. OfU-samarbeidet er konsentrert om 11 land og hovedtyngden av samarbeidslandene er i Afrika. Arbeidet med å utvikle Ofu-programmet som en helhet er videreført, og finans- og miljøkomponentene er styrket. Finanskomponenten skal bidra til at samarbeidslandene sikrer seg en rimelig andel av inntektene fra petroleumsvirksomheten, og til at inntektene integreres i den nasjonale økonomien på en bærekraftig måte. Tre operative satsingsområder prioriteres: styrket resultatstyring, bærekraftig kapasitetsutvikling og helhetlige programmer.

Norge er verdensledende på fiskerifeltet, og vår kompetanse er etterspurt. Det nye utviklingsprogrammet, «Fisk for utvikling, (Ffu)» er et svar på dette. Programmet har som mål å se alle de tiltak som Norge støtter innenfor fiskeri- og havbruksfeltet i sammenheng, og utvide dette området slik at norsk kompetanse og ekspertise i større grad kan komme utviklingsland til gode. Innholdet i programmet er delt i tre hovedmoduler: Utdanning og forskning (inklusive EAF Nansen-programmet), næringsutvikling (inklusive akvakultur) og forvaltning og regelverk (inklusive bekjempelse av fiskerikriminalitet). Elementer som vil inngå i disse modulene er blant annet å etablere regional, yrkesfaglig opplæring i tekniske disipliner på fiskerisektoren, en videreføring av EAF Nansen-programmet ved å bruke data fra programmet i opplæring av havforskere fra utviklingsland, som har deltatt i EAF Nansen-programmet, bistå utvalgte land i å bygge opp kompetanse innen økosystembasert fiskeriforvaltning, og å styrke informasjons- og etterretningsutveksling om fiskerikriminalitet i, med og mellom risikoland. Fisk for utvikling vil i første rekke bli konsentrert om to land: Mosambik og Myanmar, og to regionale havområder: Benguela Current og Bay of Bengal. EAF Nansen-program-

met, med forskningsfartøyet «Dr. Fridtjof Nansen,» som forvaltes av FNs organisasjon for landbruk og ernæring (FAO), vil fortsatt være hovedinnsatsen i norsk fiskeribistand. Tiltakene i Fisk for utviklingsprogrammet vil bli utviklet og gjennomført i samarbeid med lokale miljøer, både institusjoner, universiteter og myndigheter. Forutsetningen er at det er både ønske, behov og kapasitet på lokal side for å nyttiggjøre seg den norske bistanden. På norsk side vil såvel offentlige som private kompetansemiljøer innen fiskeri- og havforvaltning, akvakultur og utdanning bli trukket med. Sekretariatet for Ffu vil ligge i Norad.

Norsk ekspertise innenfor klima og miljø er etterspurt, og spiller en viktig rolle i samarbeid med nasjonale kompetansemiljøer i land som Kina og India.

Bidrag til Olje for utvikling vil bli videreført på 2015-nivå.

Foreslått reduksjon på posten må ses i sammenheng med bl.a. styrking av utdanning og helse, jf. kap. 169 Global helse og utdanning.

Mål

Bevilgningen skal primært fremme kapasitetsutvikling innenfor naturressursforvaltning.

Ordningen skal legge til rette for:

- Faglig samarbeid med norske og internasjonale fagmiljøer som er etterspurt av utviklingsland, primært innen naturressursforvaltning inkludert styresett dimensjonen. Bilaterale samarbeidsprogram med India og Kina gis prioritet.
- Ivaretagelse av målsetningen om å tilby Olje for utvikling (Ofu) som en helhet, der ressurs-, miljø-, sikkerhets- og finanskomponenter sees som en enhet og kombineres med støtte til sivilsamfunn, parlament og media.
- Iverksette de nye faglige modulene i Fisk for utviklingsprogrammet.

Rapport 2014

Bevilgningen har i hovedsak vært benyttet til Olje for utvikling (OfU), helserelatert samarbeid, forskning relatert til klima og miljø og EAF Nansen-programmet. Tiltak innen styresett, skatt for utvikling og evaluering har også blitt støttet.

Midler til *Ofu-programmet* er hentet fra mange poster, herunder faglig samarbeid, konsulentposten og regionbevilgningen. Samlet forbruk i 2014 var 242,3 millioner kroner. Rapportering av sentrale resultater og utviklingstrekk i 2014 er samlet

her, uavhengig av hvilken post de er finansiert over.

Etter nærmere 25 år ble petroleumssamarbeidet med *Nicaragua* avsluttet. En ekstern sluttgjennomgang viste at det gjennom langsiktig institusjonssamarbeid basert på gjensidig tillitt er oppnådd gode resultater med begrensede ressurser, samlet 21 mill. kroner. Gjennom året ble det arbeidet med innholdet i og innretning på et treårig samarbeid med *Libanon*. Landprogrammet dekker Ofus fire komponenter, ressurs, miljø, sikkerhet og finans.

Under det bilaterale Ofu-samarbeidet med IMF, inngikk Norge et toårig prosjekt for å bistå libanesiske myndigheter med å utvikle og implementere et moderne skatteregime for petroleumssektoren. Med støtte fra Ofu-programmet ble også libanesiske medias kapasitet til å dekke petroleumssektoren styrket gjennom erfaringsutveksling og en arbeidssamling med internasjonalt anerkjente journalister på området. I *Ghana* er petroleumskommisjonen operativ med 65 medarbeidere som har fått omfattende opplæring via Ofu-programmet. En revidert versjon av Petroleum Exploration and Production Bill er lagt frem for parlamentet i Ghana og forskrifter for håndtering av avfall fra petroleumsvirksomheten er utviklet. I *Mosambik* har myndighetene oppdatert petroleumsloven fra 2001, slik at den også inkluderer bestemmelser for produksjon av flytende naturgass (LNG). Femte lisensrunde er forberedt i Mosambik med råd fra Oljedirektoratet om bl.a. antall blokker og deres størrelse, utlysningskriterier og prosedyrer for evalueringer. Oljeministeriet i *Sudan* fortsatte arbeidet med en petroleumpolicy, mens det i *Sør-Sudan*, til tross for urolighetene i landet, ble utarbeidet retningslinjer for helse, miljø og sikkerhet (HMS). I *Uganda* har miljømyndighetene, med støtte fra Ofu-programmet, produsert viktige rapporter knyttet til miljørisikovurderinger og risikoanalyse av oljeutslipp. Kompetansen til tilsynsmyndighetene i *Tanzania* er styrket gjennom skreddersydde seminarer og arbeidssamlinger. Medarbeidere fra Irak har bl.a. fått kompetanse innen geografiske informasjonssystem. I *Myanmar* ble kompetansen hos sentrale myndighetsinstitusjoner styrket gjennom flere arbeidssamlinger og seminarer innen bl.a. miljøforvaltning.

Norge fortsatte samarbeidet med det internasjonale pengefondet (IMF) om bistand til inntektsforvaltning, både gjennom en bilateral avtale med IMF og Norges støtte til flergiverfondet *MNRW (Managing Natural Resource Wealth)*. Gjennom MNRW bidro IMF med rådgivning i *Mosambik*,

Tanzania og *Uganda*. I *Mosambik* har IMF's bistand vært sterkt medvirkende til at mosambikiske skattemyndigheter nå etablerer en spesialisert enhet for naturressursbeskatning. Styrking av miljøkomponenten har vært en målsetning over flere år. Det ble bl.a. gjennomført basiskurs i petroleumskunnskap for miljøforvaltningen i Mosambik, Sør-Sudan, Tanzania og Uganda.

Ofu-programmet har som et av sine delmål å bidra til at beslutningstakere og øvrige myndigheter i samarbeidslandene holdes ansvarlig for hvordan landenes petroleumsressurser forvaltes. Innsatsen for åpenhet og ansvarliggjøring, og Ofu-programmets samarbeid med internasjonale aktører ble derfor betydelig utvidet. Det ble bl.a. innvilget støtte til fire internasjonale sivilsamfunnsorganisasjoner (Global Witness, Natural Resource Governance Institute, Oxfam America og Thomson Reuters Foundation) på til sammen 12,5 mill. kroner. Totalt ble det som en del av Ofu-programmet utbetalt 30 millioner kroner til sivilt samfunn i 2014. Med støtte fra Ofu-programmet, publiserte Center for Public Integrity i *Mosambik* flere artikler som setter søkelyset på hvordan petroleumssektoren forvaltes, spesielt hemmelighold rundt kontrakter. I *Tanzania* har Kirkens Nødhjelp mobilisert lokalsamfunn til å gjennomgå offentlige budsjetter for å holde myndighetene ansvarlige for bruken av inntektene fra petroleumsindustrien.

Norge har støttet Universitet i Oslos *Program for utvikling av helseinformasjonssystemer (HISP)* og målet for programmet er å bedre helsetilbud og styrke helsesystemer i lav- og middelinntektsland. Dette gjøres ved å forbedre innsamling, analyse og bruk av helsedata og indikatorer. HISP-nettverket har utviklet og vedlikeholder *District Health Information Software (DHIS2)*, et dataprogram som er åpent tilgjengelig. Programmet egner seg for å analysere data på distrikts- og nasjonalt nivå i utviklingsland. DHIS2 er benyttet i 47 land og 23 organisasjoner. DHIS2 blir også i økende grad brukt i andre sektorer inkludert utdanning og vann/sanitær. *Christian Michelsens Institutt (CMI)* har i samarbeid med Verdensbanken, FXB Center for Health and Human Rights og andre partnere bidratt til å fremme menneskerettighetsbasering av helse. I 2014 er det arbeidet spesielt med dokumentasjon av metode for arbeid med menneskerettighetsbasering gjennom bedre dialog mellom rettsvesen, departementer, folkevalgte og sivilsamfunn i Latin-Amerika, i tett samarbeid med aktørene, og tilrettelegging for bruk av metoden i land i Øst-Afrika. En bok er under utarbeidelse. I Colombia er det avholdt workshop

med dommere fra Latin-Amerika og Øst-Afrika, og det er gjennomført flere workshops med eksperter som del av arbeidet med å måle effekten av menneskerettighetsbasering. *Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten* produserte forskningsoversikter om effekt av tiltak for styrking av helsetjenesten i lav- og mellominntektsland. Kunnskapssenteret avholdt sju kurs/workshops for 80 forskere og brukere av forskning fra utviklingsland. To ble avholdt i Afrika, tre ved Kunnskapssenteret, ett ved WHO og ett online. Med støtte fra Kunnskapssenteret bidro til sammen 26 forfattere fra lav- og mellominntektsland til at det ble det publisert fire nye forskningsoppsummeringer (Cochrane reviews) og protokoller for ytterligere sju.

Norge har i 2014 videreført sitt engasjement innen fiskeribistand parallelt med at det er utarbeidet forslag til hva det nye *Fisk for utviklingsprogrammet* skal inneholde. Norge har støttet arbeidet mot ulovlig fiske og fiskerikriminalitet gjennom blant annet INTERPOL og stiftelsen «Trygg Mat Tracking.» Arbeidet har bidratt til betydelig endring i vest-afrikanske regjeringers holdninger i kampen mot ulovlig fiske, og til at den afrikanske Union har identifisert og støttet landenes arbeid mot ulovlig fiske samt godt styresett i fiskerisektoren. Norge har i perioden bidratt til operativt samarbeid med en rekke land, herunder *Malaysia, Nigeria* og *Sør Afrika*. 2014 var det siste regulære året for post-tsunamisamarbeidet med *Thailand* på oppdrett. Det thailandske fiskeridepartementet har nå kompetanse og systemer på plass for å drifte oppdrettsmerder i sjø og håndtere klekkeri og yngelproduksjon. De tar sikte på å bistå med opplæring til investorer og lokalsamfunn som ønsker å modernisere egen oppdrettsaktivitet, samtidig som de vil fortsette å forske på ulike fiskearter, fôr og fiskehelse. I *Vietnam* fortsatte kapasitetsutviklingen innen marint oppdrett, og blir ansett som meget vellykket. Kurs på yrkeskolenivå for aktive fiskeroppdrettere og arbeidere ble gjennomført i regi av en lokal yrkesskole, og rundt 100 personer fra fem provinser gjennomførte slike kurs. Av disse var kun 8 pst. kvinner, noe det arbeides med å endre.

EAF Nansen-programmet har bistått utviklingsland med å utvikle 17 forvaltningsplaner for marine ressurser. 16 av disse er godkjent på nødvendig nivå i landet. Utfordringen framover er å bistå til at disse planene iverksettes. I samarbeid med partnerlandene har programmet utviklet en datapolicy for å bidra til bedre utnyttelse av data som samles inn gjennom tokt med «Dr Fridtjof Nansen».

I *Angola* har Norge støttet opplæring i menneskerettigheter for angolanske aktører i stat, sivilt samfunn og academia, gjennom bl.a. skreddersydde MR-kurs og kurs i pressefrihet og etikk. Det ble bl.a. gjennomført en større internasjonal konferanse om desentralisering og innføring av lokaldemokrati i Angola. Samarbeidet har også bidratt til flere publikasjoner.

Norge fokuserer sitt engasjement med myndighetene i *Kina* innen miljø og klima-spørsmål samt rundt velferd og samfunnsmodeller. Fra norsk side er det Miljødirektoratet som er den fremste aktøren, i samarbeid med ulike norske forskningsinstitusjoner. Det faglige miljø- og klimasamarbeidet omfatter kompetanseoppbygging, miljørisikohåndtering, behandling av farlig avfall og luftforurensning samt kvotehandel. Norge videreførte samarbeidet med Kina med vekt på kompetanseoppbygging av miljøforvaltningen nasjonalt og i provinsene. Dette inkluderer en nasjonal implementeringsplan mot kvikksølvforurensning med sluttmaal om at Kina ratifiserer Minamata-konvensjonen. På området miljøgifter pågår det et prosjekt rettet mot Kinas implementering av Stockholmskonvensjonen med fokus på utvikling av nye standarder. For prosjektet innen miljørisikohåndtering ble det fokusert på utvikling av kursmateriale og gjennomføring av kapasitetsbyggingseminarer for provinsmyndighetene. Et annet vellykket samarbeid om bruk av sementovner til forbrenning av farlig avfall er videreført i fase 2 og det ble gjennomført en rekke prøvebrenninger av farlig avfall samt utviklet veiledninger for brenning av ulike avfallsstrømmer. Prosjektet om biologisk mangfold og klimaendringer ble avsluttet. De viktigste resultatene har vært utvikling av en handlingsplan for biodiversitet og klima for Sichuan-provinsen og utvikling av indikatorer for måling av relasjonen mellom biodiversitet og klimaendringer. Norge har støttet styrking av kapasiteten i Kinas miljøforvaltning i håndteringen av sekundære og regionale luftforurensninger. I 2014 har prosjektet jobbet med å få en oversikt over tilgjengelige metoder og modeller for å måle effekt av ulike tiltak mot luftforurensning. Norge har i samarbeid med UNDP to store klimaprojekter med Kina. Prosjektene bidrar til etableringen av Kinas nasjonale CO₂-marked og utvikling av et nasjonalt kvoteregister. Fokus har vært på utvikling av sektorspesifikke veiledere samt testkjøring av systemene. Et forprosjekt som understøtter bærekraftig gjenoppbygging etter jordskjelvet i Sichuan ble ferdigstilt, og det ble samtidig inngått en avtale om et fullskalaprojekt om det samme. Ambassadens arbeid med CSR i

Kina har blitt styrket med inngåelse av samarbeid med OECD og NHO om CSR-rettete aktiviteter. Tilsammen ble det gitt knapt 60 mill. kroner i støtte til faglig samarbeid med Kina i 2014.

I *India* har Norge støttet The Energy and Resources Institute (TERI) og bl.a. bidratt til pilotprosjekter for bedring av levekår gjennom bruk av småskala solenergi i ti landsbyer i fire indiske delstater. Solenergien førte til økt produktivitet og økte inntekter. Over 140 landsbyboere fikk opplæring i å drifte solcelleanleggene. Videre har samarbeidet bidratt til å gjennomføre Indias nasjonale klima-handlingsplan og et klimabibliotek er opprettet. Workshops og konferanser har samlet mer enn 1 000 deltagere fra myndighetene, privat næringsliv, sivilt samfunn og media, og har bidratt til at bedrifter i høyere grad tar hensyn til energisikkerhet og klima.

Samarbeidet mellom Norges Geotekniske Institutt og Department for Science and Technology (DST) ble også avsluttet i 2014. Samarbeidet bygget opp kapasitet i indiske institusjoner på feltene rasfare, kart, database og varslingssystemer for skred, flomfare og tsunami. DST benyttet lærdommer fra dette samarbeidet i forbindelse med katastrofehandtering i den indiske delstaten Uttarakhand.

Bioforsk har samarbeidet med indiske forskningsinstitutter og myndigheter i tre delstater i det sørlige India for å fremme klimatilpassede jordbruksmetoder. Bønder fra mer enn 12 000 husstander (både kvinner og menn) har begynt å dyrke tørkeresistente rissorter, og har tatt i bruk jordforbedringsmetoder, biologisk gjødsel og biologiske alternativer til kjemiske insektmidler. Videre er det introdusert kornslag som krever mindre vannmengder og mer effektive forskningsbaserte vanningsmetoder. Informa-

sjonsteknologi er også tatt i bruk i betydelig omfang. Med sine mobiltelefoner henter bøndene opp nyttig meteorologisk informasjon (langtidsvarsler om kommende flom, kraftig regn, tørke etc.). Her brukes data fra yr.no (som ble vurdert som best egnet av vær-apper) som automatisk oversettes til hindi. Videre er det opprettet 5 «Village Knowledge Centres» der man bruker datautstyr til å innhente og utveksle informasjon om agro-teknologi.

Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) har i samarbeid med TERI og andre institusjoner fullført en studie i delstaten Maharashtra, der formålet har vært å vurdere klimatilpassingsmulighetene for bønder som opererer i svært tørre områder.

I *Vietnam* har et samarbeid mellom Vietnam Academy for Agricultural Sciences og Bioforsk har bidratt til å utvikle kapasitet og ny kunnskap om effektene av klimaendringer studeres i forhold til risproduksjon. Ny kunnskap om klimaendrings-scenarier er fremskaffet som kan brukes til å styrke Vietnams motstandskraft og tilpasning. Et faglig samarbeidsprosjekt mellom Pasteur instituttet i Nha Trang og Universitet i Tromsø er avsluttet hvor 189 barn som først ble undersøkt i 2005 og en sammenligningsgruppe på 200 barn for å se på langtidskonsekvenser av miljøgifter ble fulgt opp, og resultatene er original kvalitetsforskning som viser alvorlige effekter.

Et pilotprosjekt om styrking av primærhelse-tjenestens kapasitet innen psykisk helse i *Laos* ble igangsatt i samarbeid med Universitetet i Oslo basert på vellykkete erfaringer i *Kambodja*.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 335,9 mill. kroner.

Kap. 166 Miljø og bærekraftig utvikling mv.

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap		Forslag 2016
		2014	Saldert budsjett 2015	
70	Ymse tilskudd, <i>kan overføres</i>		5 000	5 500
71	Internasjonale prosesser og konvensjoner mv., <i>kan overføres</i>	20 984		
72	Internasjonale miljøprosesser og bærekraftig utvikling, <i>kan overføres</i>	199 534	942 200	847 200
74	Fornybar energi, <i>kan overføres</i>	1 330 050	1 090 000	790 000
	Sum kap. 0166	1 550 568	2 037 200	1 642 700

Merknader til tabellen: Tiltak under post 71 er fra 2015 overført til ordninger under kap. 170, post 76.

Klimautfordringen er global og løses best globalt. Internasjonal innsats innen klima, miljø og bærekraftig utvikling er derfor et viktig område for Norges utenriks- og utviklingspolitikk. Regjeringen vil forebygge og bidra til å løse klima- og miljøutfordringer gjennom internasjonalt samarbeid og strategisk innsats knyttet til internasjonale forhandlinger og klimafinansiering for å legge til rette for at målene med hensyn til miljø og klima kan gå hånd i hånd med økonomisk vekst og utvikling i våre samarbeidsland. Det er et mål for regjeringen at klima-, miljø- og utviklingspolitikken skal være gjensidig underbyggende.

FNs nye dagsorden for en bærekraftig utvikling, vedtatt under FNs generalforsamling i september 2015, slår fast at utryddelse av fattigdom er den største globale utfordringen og uløselig knyttet til de tre dimensjonene av bærekraftig utvikling: økonomisk, sosialt og miljømessig. Det slås videre fast at klimaendringene kan undergrave alt arbeid for å nå målet om en bærekraftig utvikling. Klima og miljø er integrert i de fleste bærekraftsmålene, og mål og delmål knyttet til klima, fornybar energi, forurensing, vann- og naturressursforvaltning vil stå sentralt i Regjeringens oppfølging av målene i utviklingssamarbeidet.

Tiltak mot klimaendringer, så som satsingen på fornybar energi og klimatilpasningstiltak, som bedret vannressursforvaltning, kan skape utvikling, nye arbeidsplasser, bedret helse og bidra til at flere mennesker kommer ut av fattigdom.

Regjeringens satsing på klima, fornybar energi, miljø og bærekraftig utvikling må ses i en helhetlig sammenheng. Redusert støtte til fornybar energi de senere årene har gitt rom for en styrking av klimainnsats blant annet gjennom

bidrag til det grønne klimafondet, rene kokeovner, og innsats for utfasing av fossile subsidier. I tillegg har Regjeringen ønsket å dreie innsatsen innenfor fornybar energi mer i retning av private investeringer, og kapitaltilførselen til Norfunds investeringer i fornybar energi har dermed blitt økt. I 2015 økte kapitaltilførselen til Norfund med 250 mill. kroner, og den foreslås økt med ytterligere 20 mill. kroner i 2016, jfr. omtale under kap.161 Næringsutvikling. Redusert støtte til fornybar energi de senere årene er også resultat av strategiske valg og justeringer av prosjektporteføljen om færre land, kanaler og initiativ for å sikre bedre styring og resultatoppnåelse.

Det økte bidraget til Det grønne klimafondet innebærer også en konsentrasjon av det økte norske bidraget til klimatilpasning, og det åpner for kutt i andre, mindre enkelttiltak og fond på tilpasningsområdet. Norge har også prioritert bidrag til FNs klimasekretariat i siste års oppkjøring mot FNs klimakonferanse i Paris i desember 2015, og det legges opp til et kutt i denne støtten når en ny klimaavtale er blitt inngått. En legger derfor opp til en reduksjon på 95 mill. kroner under post 72 Internasjonale miljøprosesser og bærekraftig utvikling.

Post 70 Ymse tilskudd, kan overføres

Utenriksdepartementet foreslår at fullmakten Utenriksdepartementet har for å gi tilskudd til enkelttiltak på inntil 2 mill. kroner videreføres, og at bruk av midler utover dette beløp og inntil 6 mill. kroner, kan besluttes ved Kgl. res.

Bruk av midler til enkelttiltak utover 6 mill. kroner legges frem for Stortinget, jf. forslag til romer-

tallsvedtak III. Fullmakten forutsettes bare brukt når det er ønskelig å bevilge midler raskt til nye tiltak hvor gitte rammer er for små. Fullmakten forutsettes også brukt til å dekke merutgifter som følge av valutasingninger. Det vises også til forslag til romertallsvedtak II, pkt. 2 vedrørende fullmakt til bruk av merinntekter under kap. 3166, post 01.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 5,5 mill. kroner.

Post 72 Internasjonale miljøprosesser og bærekraftig utvikling, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Satsingen er spisset og en sikrer at mer går til direkte miljøtiltak og mindre til kurs, seminarer og ulike prosesser.

Globale klimaendringer og miljøutfordringer, som tap av biologisk mangfold og luftforurensning er områder som prioriteres. Klimaendringene og miljøproblemene berører alle, men i særlig grad fattige mennesker i sårbare utviklingsland.

Klimaendringene representerer en trussel mot alle de nye bærekraftsmålene. Endringene kan undergrave den fremgang vi har sett for flere av målene, ikke minst gjelder det de helserelaterte målene.

Luftforurensning utgjør et stort og voksende helseproblem i utviklingsland. Tall fra Verdens helseorganisasjon viser at innendørs og utendørs luftforurensning årlig forårsaker over syv millioner dødsfall. Barn og kvinner er spesielt sårbare, særlig når det gjelder innendørs forurensning. For Afrika og deler av Asia representerer luftforurensning den største helseisikoen. En viktig årsak til luftforurensningen er utslipp av kortlevde klimaforurensere, spesielt sot (svart karbon).

Det er de mest sårbare landene og befolkningsgruppene som rammes hardest. Norge prioriterer de minst utviklede landene i arbeidet med å takle klima- og miljøutfordringer og legger i vårt arbeid særlig vekt på å nå kvinner og andre sårbare grupper.

Vannressursforvaltning og tilgang til tilfredsstillende vann og sanitærtjenester er et av FNs nye bærekraftsmål, og retten til rent drikkevann er anerkjent som en menneskerett. Norge vil støtte temaområdet innen prioriterte sektorer for norsk utviklingssamarbeid som helse, utdanning, matsikkerhet og klimatilpasning.

Tiltak for å redusere utslipp av klimagasser er svært viktig, ikke minst for å unngå en klimautvikling som overgår naturens og systemers til-

pasningsevne. Ifølge IPCC ligger vi med dagens utslippskurs an til en temperaturøkning på seks grader mot slutten av århundret i forhold til førindustrielt nivå. Det vil føre til dramatiske endringer i matproduksjon, vannressurser og bosettingsmønstre i store deler av verden. Utslppsreduserende tiltak begrenser den globale oppvarmingen og havnivåstigningen, og kan redusere behovet for lokal tilpasning. Det kan bli langt mer kostbart å betale for følgene av manglende innsats på utslippssiden, enn å gjennomføre utslppsreduksjoner. Energisektoren er største kilde for utslipp av klimagasser. Gjennom innsatsen for fornybar energi i utviklingspolitikken vil Norge bidra til at fattige land velger å satse på fornybare energikilder i stedet for fossile. Dette vil være den største innsatsen for reduserte utslipp av klimagasser for Norge innenfor utviklingspolitikken. En overgang til fornybar energi i fattige land vil samtidig være et viktig bidrag til det grønne skiftet. Mer om fornybar energi under kap.166, post 74 Fornybar energi. Tiltak som reduserer utslipp av kortlevde klimaforurensere som sotpartikler og metan, vil prioriteres høyere i utviklingssamarbeidet. Slik innsats vil kunne begrense temperaturøkningen på kort sikt, samtidig som det vil kunne ha positiv effekt på folks helse og begrense antallet dødsfall og helseproblemer i utviklingsland fra luftforurensning. Regjeringen økte støtten til dette området i 2015, med vekt på rene kokeovner. I 2016 vil Norge gi bidrag til bedring av luftkvalitet, der den største andelen går til rene kokeovner. Den norske innsatsen vil konkret bidra til at tusenvis av mennesker daglig vil kunne lage mat uten å risikere alvorlige, og dødelige, luftveissykdommer og andre helseproblemer på grunn av forurensning fra svart karbon.

Det grønne klimafondet, *Green Climate Fund*, gis særlig prioritet som kanal for multilateral klimafinansiering til utviklingsland i de kommende årene. Det er meget store forventninger knyttet til fondet, og en solid kapitalisering av fondet i løpet av 2015 vil trolig være en av flere avgjørende faktorer for å oppnå en tilfredsstillende klimaavtale på FNs Klimakonferanse i Paris i 2015. Det grønne klimafondet skal være en multilateral hovedkanal for storskala finansiering av både utslppsreduserende tiltak og tilpasningstiltak i utviklingsland. Norge har spilt en sentral rolle i opprettelsen av fondet og er representert i styret. Det foreslås bevilget 400 mill. kroner til fondet i 2016. Regjeringen har gitt tilsagn om et norsk bidrag på 1,6 mrd. kroner for perioden 2015–2018, og det bes om Stortingets

samtykke gjennom romertallsvedtak XIV i denne proposisjonen.

For å tilpasse seg klimaendringene og planlegge for en lavkarbonutvikling er det et stort behov for endring i privat sektor og økt tilgang på privat kapital og teknologi til grønne investeringer. Klimateknologi er sterkt etterspurt av utviklingsland, og det er et økt krav om midler og mekanismer for å bidra til faktisk overføring av teknologi. Klimateknologisenteret under klimakonvensjonen (CTCN) ble operativt våren 2014, og Norge har vært en viktig giver i oppstartsfasen. I tråd med Norges nasjonale planer for satsing på grønn konkurransekraft foreslås en fortsatt satsing på teknologioverføring.

Vi vet at økosystemenes rolle i klimatilpassning er viktig, blant annet som førstelinjeforsvar mot ekstremvær. Samarbeid om miljø er videre et viktig bidrag til fred, forsoning, sikkerhet og regional utvikling. Bærekraftig bruk av naturen kan bidra til økonomisk vekst og bidra til det grønne skiftet.

Ifølge en studie fra 2014 fra INTERPOL og UNEP anslås verdien av miljøkriminalitet til å være mellom USD 70 og 213 mrd. i året. I utviklingsland har slik kriminalitet ofte koblinger til organisert kriminalitet, er grenseoverskridende og kan også ha koblinger til finansiering av terrorisme. Dette omtales nærmere i Meld. St. 37 (2014–2015) *Globale sikkerhetsutfordringer i utenrikspolitikken*. Slik kriminalitet er global og krever relevante globale normer. Slikt arbeid er under utvikling. En global strategi mot miljøkriminalitet kan være nødvendig. Bekjempelse av miljøkriminalitet i utviklingsland krever gode analyser og effektivt samarbeid i justis- og politisektoren på tvers av landegrensene. Kapasitetsbygging mot slik kriminalitet vil bli en prioritert innsats på miljøfeltet fremover.

Bevilgningen støtter en rekke klima- og miljøaktiviteter som beskrevet ovenfor. Mål og rapport for disse beskrives nærmere nedenfor. Bevilgningen dekker også kontingenter og frivillige bidrag til en rekke organisasjoner, fond, programmer og stiftelser, herunder Det grønne klimafondet, Den globale miljøfasiliteten (GEF), Montreal-protokollens Ozonfond, FNs forørkningskonvensjon (UNCCD) og Den internasjonale organisasjon for tropisk tømmer (ITTO), Klimakonvensjonen, Den internasjonale traktaten for plantegenetiske ressurser (ITPGR), Grid Arendal og UNEP. Disse beskrives nærmere nedenfor i egne underkapitler.

Mål

- Bidra til reduksjon av klimagassutslipp i utviklingsland og bidra til fattige land og gruppers tilpassning til klimaendringer, bl.a. innen, landbruk, vannressursforvaltning og tilgang til vann og sanitær, mat/ernæringsikkerhet, helse, utdanning og byutvikling
- Bedre innendørs og utendørs luftkvalitet i utviklingsland, inkludert gjennom tilgang til rene kokeovner, reduksjon av utslipp av kortlevde klimaforurensere som bidrar til å begrense klimaendringene på kort sikt og som har helsegevinst
- Økt kunnskap og kompetanse om naturressursforvaltning
- Bidra til et grønt skifte i utviklingsland
- Støtte til gjennomføring av konvensjoner på miljøområdet
- Øke kunnskapen om miljøkriminalitet og innsatsen mot slike kriminalitetsformer, globalt, regionalt og på landnivå.

Rapport 2014

Det ble i 2014 ubetalt 533,8 mill. kroner til klima- og miljøtiltak, inkludert de klima- og miljømidler som tidligere lå under kapittel postene 170.76 og 170.78 og som nå er overført til kapittel post 166.72.

Klima og ren luftkoalisjonens¹⁴ arbeid med reduksjon av utslipp av kortlevde klimaforurensere ble støttet med 20 mill. kroner i 2014, til tiltak med både klima og helsegevinst. Norge har siden vi gikk med i partnerskapet gått i bresjen for å øke innsatsen innen ren luft for å bedre balansen mellom innsats på ren luft og klima. Norge og Verdens helseorganisasjon har ledet koalisjonens helsegruppe, Health Task Force, som har igangsatt aktiviteter for å øke bevissthet og kompetanse på feltet, og for å oppnå reelle utslippsreduksjoner og bedring av luftkvalitet. En folkeopplysningskampanje («Breathe Life») og et initiativ/program for å redusere luftforurensning i store byer i utviklingsland er igangsatt («Urban Health Initiative»). Dette arbeidet er svært aktuelt da hvert 8. dødsfall i verden, dvs. 7 millioner dødsfall årlig, skyldes luftforurensning.

I november 2014 ble det inngått en avtale med Verdensbanken for å støtte deres arbeid med å bedre luftkvaliteten i utvalgte byer i Afrika og Asia gjennom det nyopprettede programmet «Pollution Management and Environmental Health». Støtten

¹⁴ *Climate and Clean Air Coalition – CCAC*

er på 20 millioner kroner per år for perioden 2014–2017. Verdensbanken samarbeider med Klima- og ren luft koalisjonen (CCAC) og Verdens helseorganisasjon i gjennomføringen av tiltak, kapasitetsbygging, kommunikasjon etc.

Verdens meteorologiorganisasjons (WMO) Globale rammeverk for klimatjenester (GFCS), ble støttet med til sammen 20 mill. kroner i 2014. I tillegg støttes GFCS med 2 mill. kroner fra kap. 118, post 76. Målsetningen er å styrke utviklingslands meteorologiske institusjoner og vær- og klimatjenester som grunnlag for planlegging av tiltak innen matsikkerhet, vannressursforvaltning, helse og katastroforebygging. Dette vil være avgjørende for klimatilpasning i sårbare land. De norske midlene går til prosjekter i Afrika med vekt på varsling av ekstremvær og utsending av klimavarsler på sms til bønder og fiskere. Det ble igangsatt et nytt program i 2013, med støtte til flere FN-organisasjoner i tillegg til WMO, inkludert Verdens helseorganisasjon (WHO) og Verdens matvareprogram (WFP) samt Cicero og Fridtjof Nansens institutt (FNI), med vekt på utarbeiding av brukervennlige klimatjenester i Tanzania og Malawi innen mat- og ernæringsikkerhet, helse og katastroforebygging.

Det ble gitt 9 mill. kroner i støtte til programmet «Faith Commitments to Protect the Living Planet» ved «Alliance of Religions and Conservation» (ARC) til gjennomføring av tiltak for klimagassreduksjoner og tilpasning i 50 trossamfunn fra alle verdensreligionene. De fleste av prosjektene er lokalisert i Afrika og har fokus på energieffektivisering, treplanting og klimasmart landbruk. Midlene våre har bidratt til kompetanseheving i trossamfunnene samt økt involvering og synliggjøring av kvinner i trossamfunnene.

Norge har støttet programmet Himalaya Climate Change Adaptation Programme (HICAP) siden 2011. Programmet fokuserer på konsekvenser av og tilpasning til klimaendringer i Himalaya-regionen, med vannforsyning og matsikkerhet som hovedfokus. Programmet ledes av det regionale forskningssenteret International Center for Integrated Mountain Development (ICIMOD) som er basert i Nepal, i samarbeid med Cicero og Grid-Arendal. Støtten har resultert i en stor mengde vitenskapelige publikasjoner som har fått stor internasjonal oppmerksomhet. Det legges vekt på oppbygging av kunnskap om lokale klimaendringer og tilpasning samt på kvinners rolle i planlegging og gjennomføring av tiltak i regionen.

Med forankring i Stortingets klimaforlik gjennomføres en internasjonal satsing på CO₂-fangst

og –lagring (CCS) gjennom bistandspolitikken for å bidra til å dempe utslippsveksten i utviklingsland. Norge bidro bl.a. med 13,5 mill. kroner gjennom Verdensbankens fond for kapasitetsbygging innen CCS med en føring om at støtten skal gå til et pilotprosjekt for CO₂-lagring i Sør-Afrika. Dette prosjektet er med bidrag fra Norge, Storbritannia og Sør-Afrika fullfinansiert, og forberedelsene for testinjisering i 2017 er i gang.

Organisasjonen Slum Dwellers International mottok 11 mill. kroner til tiltak knyttet til urbanisering og oppgradering av slum og miljøforbedring i slumområder i byer over denne bevilgningen i 2014.

Det ble totalt utbetalt 5 mill. kroner til tiltak spesielt rettet mot miljøgifter. Klima- og miljødepartementet har brukt 5 mill. kroner fra Utenriksdepartementet til frivillige bidrag til bistandsprosjekter under Basel-, Stockholm- og Minamatakonvensjonene. Under Basel- og Stockholmkonvensjonene ble det gitt støtte til fem ulike delprosjekter, blant annet til tverrgående kapasitetsbygging. Under Minamatakonvensjonen er det gitt støtte til to delprosjekter vedrørende bruk, lagring og håndtering av kvikksølv.

UNEP

FNs miljøprogram (UNEP) er FNs fremste miljøaktør med et bredt mandat, og er en viktig strategisk partner i arbeidet for bærekraftig utvikling.

UNEPs hovedoppgaver inkluderer å fremme internasjonalt miljør Samarbeid, komme med policyanbefalinger, gi generell veiledning for miljøprogram i FN-systemet og holde oppsyn med verdens miljøsituasjon for å sikre at kommende miljøproblemer av internasjonal betydning blir vurdert. UNEP er primært en normativ institusjon og har i de senere årene lagt større vekt på forholdet mellom miljø og utvikling. UNEP har også hatt en vesentlig rolle som tilrettelegger for handlingene av konvensjoner om klima, biodiversitet, kjemikalier mv. UNEP er også sekretariat for en rekke konvensjoner på miljøområdet.

Norge arbeider for at UNEP på lang sikt skal få status som en egen særorganisasjon, men Rio+20-toppmøtet i 2012 kunne ikke enes om å oppgradere UNEP til en særorganisasjon for miljø. UNEP er imidlertid blitt styrket på flere områder som et resultat av toppmøtet og oppfølgingen av dette. Arbeidet med resultatbasert styring av UNEP har blitt styrket som følge av de institusjonelle reformene.

UNEA – FNs miljøforsamling – møtte for første gang i 2014. Norge følger arbeidet tett og er

pådriver for at UNEP skal bli en mer åpen og medlemsstatsstyrt organisasjon. Norge ble gjenvalgt i byrået for Vestgruppen i 2014.

Det ble i 2014 gitt 100 mill. kroner i støtte til UNEPs arbeid. Det meste av midlene går til UNEPs sju arbeidsprogram. Det ble gitt øremerkede midler til UNEPs arbeid med mikroplast og marin forsøpling.

UNEP har i samarbeid med UNDP også i 2014 hatt positive resultater knyttet til FNs fattigdoms og miljøinitiativ (PEI). PEI har som formål å integrere miljøvurderinger i samarbeidslandenes utviklingsplaner. Den norske støtten til PEI er blitt doblet til ca. 12 mill. kroner i året som del av programavtalen med UNEP.

GRID ARENDAL

Grid Arendal feiret i 2014 sitt 25-årsjubileum og inngikk en ny samarbeidsavtale med UNEP. Det ble i 2014 gitt 27 mill. kroner til GRID-Arendals samarbeid med UNEP om miljøvurderinger og miljøinformasjon, med særlig vekt på å bistå utviklingsland med fastsettelse av krav til kontinentalsokkel og innsats mot miljøkriminalitet. Rapporten om miljøkriminalitet som ble fremlagt under UNEA 2014 bidro til vedtakene på illegal handel med flora og fauna. Kontinentalsokkelarbeidet er også omtalt under kap. 150 Bistand til Afrika.

UN HABITAT

Kjernebidragene til UN-Habitat er blitt redusert de siste årene. Samtidig har de øremerkete bidragene til prosjekt- og programsamarbeid økt. UN-Habitat har ikke satset tilstrekkelig på ressursmobilisering og har ikke lyktes i å bygge en bredere base av kjernebidragsytere. UN-Habitats diskusjoner med medlemslandene om en styringsreform ble vedtatt under Governing Council i april 2015. Det ble bestemt opprettet en komite under Komiteen av permanente representanter for å sikre at medlemslandene får bedre innsyn i og styring over prosjektporteføljen, som utgjør om lag 90 pst. av UN-Habitats totale budsjett.

UN-Habitat må styrke samarbeidet og koordineringen med andre særorganisasjoner, fond og programmer i FN-systemet for å oppnå bedre synergieffekter og bedre resultatoppgjøring i samarbeidet med nasjonale og lokale myndigheter. Potensialet for partnerskap med aktører også utenfor FN-systemet bør utnyttes bedre.

UN-Habitat må i større grad kunne dokumentere sine resultater gjennom åpenhet på alle

nivåer i organisasjonen og vise til hvordan det normative arbeidet omsettes til konkrete resultater på bakken.

Denne ordningen var i 2014 finansiert over kap. 170, post 78 Bidrag andre FN-organisasjoner mv.

Situasjonsbeskrivelse

Den globale miljøfasiliteten GEF – Global Environment Facility – er verdens største miljøfond og ble opprettet for å finansiere tiltak som gir globale miljøfordeler. GEF er finansieringsmekanisme for blant annet klimakonvensjonen, forørkningskonvensjonen, konvensjonen om biologisk mangfold, Stockholmkonvensjonen om persistente organiske miljøgifter og den nye kvikksølvkonvensjonen, Minamata-konvensjonen. Norge er part til og har forpliktet seg til å følge opp og støtte disse konvensjonenes virkeområder.

Siden oppstarten i 1991 har GEF bevilget over USD 13,5 mrd. til om lag 3900 prosjekter og programmer i 165 land. GEFs prosjektvirksomhet har utløst ca. USD 65 mrd. i samfinansieringsmidler.

GEF satser i økende grad på en mer programmatisk tilnærming på tvers av flere hovedområder. Dette med særlig henblikk på synergieffekter innenfor områdene klima, naturmangfold og landforringelse. GEFs styre mottar prioriteringer for hovedområdene fra miljøkonvensjonenes parts-møter og er ansvarlig overfor disse.

Nærmere halvparten av GEFs prosjekter inneholder konkrete tiltak for kvinner. Særlig prosjekter under GEFs «Small Grants Programme» (SGP) er innrettet mot fattige/kvinner i lokalsamfunn. De siste årene har det vært et konkret mål å integrere kjønnsperspektivet i all virksomhet. Denne innsatsen skal styrkes ytterligere i kommende fireårsperiode. Dette gjelder også de frivillige klimafondene omtalt nedenfor.

Mål

Bevilgningen forutsettes brukt til finansiering av tiltak som gir globale miljøfordeler innenfor hovedområdene i henhold til GEFs statutter:

- Biologisk mangfold
- Klima
- Internasjonale vannspørsmål
- Landforringelse – forørkning og avskoging
- Kjemikalier og avfall

Rapport 2014

Bidragene til GEF og de frivillige klimafondene ble i 2014 ført på kap. 170, post 78. Norges bidrag til GEF var i 2014 på 108 mill. kroner. Midlene gis som generelle bidrag til GEFs virksomhet.

Den femte store uavhengige evalueringen av GEF ble ferdigstilt høsten 2013 og ga GEF gjenomgående meget godt skussmål. Evalueringen dannet bakgrunn for forhandlingene om kapitalpåfylling for perioden 2014 – 2018, som ble sluttført i april 2014. Resultatet av disse forhandlingene ble en liten økning i forhold til forrige påfyllingsperiode (GEF 5), fra USD 4,25 til USD 4,43 mrd. Regjeringen har gitt tilsagn om et norsk bidrag på 432 mill. kroner for perioden 2014 – 2018, hvilket fikk Stortingets samtykke gjennom romertallsvedtak XIV, pkt. 8 i Prop. 1 S (2014–2015).

GEFs styre satte i 2013 i gang arbeid med en egen langsiktig strategi for GEF, med arbeidsnavnet «GEF 2020». Strategien ble ferdigstilt i 2014. Hovedmålet i strategien er økt fokus på de underliggende drivkrefter bak de økende globale miljøproblemer. Ved å ta tak i driverne bak miljøproblemen ønsker man på et tidlig stadium å ta tak i roten til problemet heller enn å rydde opp i problemet i etterkant.

GEFs årlige prosjektrapport for 2014 peker på en økende katalytisk rolle for GEF hva gjelder innflytelse på politikk, samfinansiering og opptrapping/integrasjon av beste løsninger på stort sett alle fokusområder. Oppnådd samfinansiering viser en stadig økende tendens, spesielt på klimaområdet. Halvparten av alle prosjekter rapporterer nå konkret på likestillingsspørsmål. Det ventes at andelen vil øke enda mer med gjennomføring av strategi «GEF 2020». Ti prosent av porteføljen rapporterer eksplisitt om aktiv medvirkning av urbefolkningsgrupper. GEFs styre vedtok prinsipper og retningslinjer for slik rapportering i 2012. Videre rapporterer 62 pst. av prosjektene om aktiv medvirkning av sivilt samfunn.

Frivillige klimafond mv.

Denne ordningen var t.o.m. 2014 finansiert over kap. 170, post 78 Bidrag andre FN-organisasjoner mv.

Situasjonsbeskrivelse

Under Klimakonvensjonen ligger to fond som administreres av GEF: MUL-fondet for klimaendringer og Spesialfondet for klimaendringer.

Begge fond bistår utviklingsland med tilpasning til klimaendringer. Fondene fylles i prinsippet på i takt med økningen i prosjektaktivitetene, men de frivillige bidrag som fondene er avhengige av kommer inn i ujevnt tempo og er langt fra store nok til å dekke etterspørselen. Bidrag til fondene ser nå ut til å stoppe opp, da de fleste land heller kanalisere sine klimamidler gjennom Det grønne klimafondet.

MUL-fondet, som finansierer klimatiltak i de minst utviklede land, er kommet lengst i sin virksomhet. Etter å ha finansiert utarbeidelse av handlingsplaner for klimatiltak for alle MUL-land, pågår nå gjennomføring av de høyest prioriterte tiltak i disse. Det arbeides med retningslinjer for støtte til utviklingslandenes utarbeidelse av nasjonale tilpasningsplaner.

Alle utviklingsland er berettiget til støtte fra Spesialfondet. Her er en også godt i gang med finansiering av prosjekter, i hovedsak for tilpasning. Fondet har også et mindre teknologivindu. Etterspørselen etter midler fra dette fondet overstiger i enda større grad enn for MUL-fondet tilgjengelige ressurser, noe som er blitt en politisk belastning i forhold til utviklingslandene i forhandlingene om en ny klimaavtale.

Mål

- Bistå utviklingsland i tilpasning til konsekvenser av klimaendringene
- Gjennomføring av vedtatte klimaaktiviteter under Klimakonvensjonen og Kyoto-protokollen, inkludert reisestøtte for deltakere fra utviklingsland.

*Rapport 2014**MUL-fondet*

MUL-fondet hadde ved utgangen av mars 2015 mottatt tilsagn om i alt ca. USD 934 mill., hvorav USD 929 mill. er disponert, i hovedsak for nasjonale planer for tilpasning og for prioriterte tiltak iht. disse planene. Disse midlene har igjen utløst over USD 3,8 mrd. i samfinansiering. Mer enn to-tredjedeler av midlene er hittil gått til Afrika. Norges bidrag i 2014 var på 22 mill. kroner. Støtten går i hovedsak til jordbruk, tidlig varslings-systemer og vannressursforvaltning. Den årlige resultatrapporten for 2014 viste at 98 pst. av prosjektene under gjennomføring vurderes som moderat tilfredsstillende eller bedre, mens det for alle prosjekter vurderes som sannsynlig at deres utviklingsmål vil bli nådd. Dette er eksepsjonelt høye tall internasjonalt.

Spesialfondet

Fondet hadde per utgangen av mars 2015 mottatt bidrag på USD 349 mill., hvorav USD 341 mill. var disponert, herunder USD 236 mill. til tilpasning og USD 55,5 mill. til teknologioverføring. Bidragene har generert USD 2,4 mrd. i samfinansiering. Afrika og Latin-Amerika har hittil mottatt respektive 28 og 27 pst. av midlene. Norges bidrag i 2014 var 15 mill. kroner. De sektorene som mottar mest bistand er jordbruk, vannressursforvaltning og kystforvaltning. Den årlige resultatrapporten for 2014 viste at 92 pst. av prosjektene under gjennomføring vurderes som moderat tilfredsstillende eller bedre.

Andre formål

Det ble det utbetalt 13 mill. kroner til klimasekretariatet til aktiviteter under Klimakonvensjonen og Kyotoprotokollen under denne posten, bl.a. som støtte til arbeidsprogram for langsiktig finansiering, ekspertgruppa for MUL, mv., samt deltakelse fra utviklingsland i klimaforhandlingen.

Ozonfondet – Montreal-protokollen

Situasjonsbeskrivelse

Montreal-protokollen er ratifisert av 197 land. Verdenssamfunnets oppfølging av denne avtalen har medført en rask reduksjon av utslippene av ozonreduserende stoffer, og til nå er over 98 pst. av stoffene som er regulert under Montreal-protokollen faset ut. All den tid ozonreduserende stoffer har lang levetid i atmosfæren, tar det likevel lang tid før ozonlaget er restituert. Målinger av ozonlaget rundt i verden viser at konsentrasjonene av de fleste ozonreduserende stoffene har begynt å minke sakte. Dersom alle land følger kravene i Montrealprotokollen, ventes det at konsentrasjonen av ozonreduserende stoffer vil være tilbake på 1979-nivå i 2050. Ozonlaget ventes å være nærmest restituert i 2050–2070.

Mål

Støtte til utviklingslandene til å innfri sine forpliktelser under Montreal-protokollen til utfasing av ozonnedbrytende stoffer.

Rapport 2014

Bruken av Ozonfondets midler til støtte for utviklingslandenes fortsatte utfasing av bruk av ozonnedbrytende stoffer er blitt gjennomført

etter forutsetningene. Året 2010 representerte en viktig milepæl, da alle utviklingsland det året hadde faset ut bruk av klorfluorkarboner (KFK), haloner og karbontetraklorid. Arbeidet med å begrense bruken av HKFK, forebygging av ulovlig handel med resterende ozonreduserende stoffer, pilotprosjekt for innsamling og destruksjon og for bruk av erstatningsstoffer som ikke er sterke klimagasser, samt styrking av utviklingslandenes institusjonelle forhold, ble videreført i 2014.

I 2011 ble det vedtatt at Ozonfondet for perioden 2012–2014 skal ha en kapital på USD 450 mill. Finansieringsbehovet er primært knyttet til utfasingen av hydroklorfluorkarboner (HKFK) i utviklingslandene. Produksjonen av stoffet økte kraftig før den forserte utfasingen av stoffet ble besluttet i 2007. Bruk av HKFK ble «frosset» på 2009/2010 nivå i 2013 og skal reduseres med 10 pst. innen 2015, og med videre nedfasing og endelig utfasing innen 2030.

Fondets kapital i perioden 2012–2014 var lavere enn i foregående periode. Det årlige norske bidraget var 8,3 mill. kroner i perioden 2012–2014. Påfylling av fondet for kommende treårsperiode (2015–2017) ble besluttet på partsmøtet høsten 2014. Partsmøtet besluttet å fylle på det multilaterale fondet med USD 437,5 mill. «friske penger» Det norske bidraget økte noe, både for å finansiere utfasingen av HKFK og fordi Norges prosent-sats i fordelingsnøkkelen ble høyere. Det norske årlige bidraget blir på ca. 10,4 mill. kroner.

Andre bidrag – UNCCD, ITTO, ITPGR

Situasjonsbeskrivelse

De pliktige bidragene til Konvensjon om bekjempelse av forørkning i land som er rammet av alvorlig tørke og / eller forørkning, særlig i Afrika (UNCCD) er i sin helhet bistand.

Den internasjonale organisasjonen for tropisk tømmer (ITTO) og også kontingenten til Den internasjonale traktaten for plantegenetiske ressurser (ITPGR) dekkes over denne posten.

Rapport 2014

De norske pliktige bidragene var i 2014 totalt litt over 1 mill. kroner.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 847,2 mill. kroner på posten.

Post 74 Fornybar energi, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

I følge den siste statusrapporten fra FN-initiativet for bærekraftig energi for alle (SE4All) manglet 1,1 milliarder mennesker tilgang til elektrisitet og 2,9 milliarder mennesker brukte ineffektive og forurensende kokeovner i 2012. Stabil tilgang til bedre og mer moderne energitjenester er en forutsetning for og muliggjør økonomisk vekst, sosial utvikling og reduksjon av fattigdom. Samtidig er det avgjørende for vår felles fremtid at energien i økende grad kommer fra fornybare energikilder som vannkraft, sol, vind og biomasse for å kunne møte de globale klimautfordringene. Gjennom innsatsen for fornybar energi i utviklingspolitikken ønsker Norge å bidra til at fattige land velger fornybare energikilder i stedet for fossile. Fornybar energi er en hovedsatsing i norsk klimapolitikk.

Norge har i mange år gitt bilateral og multilateral støtte til økt produksjon av og tilgang til fornybar energi i utviklingsland, siden 2008 gjennom initiativet Ren energi for utvikling, som har rettet seg mot støtte til institusjonsutvikling og kapasitetsbygging, ny fornybar kraftproduksjon, særlig vannkraft, bygging av kraftnettet og landsbygdelektrifisering. I 2011 ble det internasjonale energi- og klimainitiativet Energy+ lansert med siktemål å bidra til å styrke innsatsen gjennom sektortilnærming, resultatbasert betaling og sterkere involvering av privat sektor. Det er særlig land i Afrika, men også utvalgte land i Asia som har mottatt støtte.

Regjeringen reduserer støtten til fornybar energi med 300 millioner i 2016 og avviker det internasjonale energi- og klimainitiativet Energy+. Redusert støtte til fornybar energi de senere årene er resultat av strategiske valg og justeringer av prosjektporteføljen om færre land, kanaler og initiativ for å sikre bedre styring og resultatoppnåelse. Regjeringen har ønsket å dreie innsatsen innenfor fornybar energi mer i retning av private investeringer, og kapitaltilførselen til Norfunds investeringer i fornybar energi har dermed blitt økt. Redusert støtte til fornybar energi de senere årene har gitt rom for en styrking av annen klimainnsats blant annet gjennom bidrag til det grønne klimafondet, rene kokeovner, og innsats for utfasing av fossile subsidier.

I 2014 la Riksrevisjonen frem sin undersøkelse av bistand til ren energi i perioden 2000–2013. Riksrevisjonen pekte blant annet på at resultatene ikke har stått i forhold til innsatsen og hadde flere kritiske merknader og anbefalinger. Kontroll- og konstitusjonskomiteen har sluttet seg til mange av

merknadene og fått tilslutning av Stortinget. På dette grunnlaget har Utenriksdepartementet satt i gang arbeid med en ny strategi for fornybar energi i utviklingspolitikken. Strategien vil vektlegge sterkere resultatorientering av innsatsen, konsentrasjon om færre samarbeidsland og færre internasjonale initiativ, samt å tilrettelegge for mer privat kapital og kommersielle investeringer i fornybar energi. Den overordnede målsettingen er å bidra til FNs bærekraftsmål om universell tilgang til moderne energitjenester. Norges innsats for å nå disse overordnede målene vil skje gjennom måling og rapportering av konkrete resultater basert på indikatorene for bærekraftsmålet for energi. Planlegging og styring vil styrkes for å sikre resultatoppnåelse ved at det skal utarbeides energistrategier for utvalgte samarbeidsland basert på landenes egne energi- og klimaplaner, områder hvor Norge har komparative fortrinn og vår innsats er etterspurt. Det legges stor vekt på å bruke bistandsmidler strategisk slik at privat og kommersiell kapital kan utløses og bidra til de omfattende investeringsbehovene på energiområdet i fattige land. Norfund er sammen med Norads næringslivsordninger, GIEK og Eksportkreditt sentrale virkemidler for å få med norske bedrifter. I 2015 økte Regjeringen kapitaltilførselen til Norfund med 250 mill. kroner, og den foreslås økt med ytterligere 20 mill. kroner i 2016, jfr. egen omtale under kap. 161 Næringsutvikling, post 75 og 95. Minst halvparten av bevilgningen til Norfund foreslås brukt til investeringer innen fornybar energi. På landnivå vil tiltak som kan bidra til å tilrettelegge for private investeringer i kraftproduksjon prioriteres, med vekt på kapasitetsbygging og utbygging av det offentlige strømmettet. I tillegg vil det være viktig å bidra til elektrifiseringen på landsbygda gjennom lokale strømmett eller enkelthus løsninger.

I forbindelse med utarbeidelse av den nye strategien for fornybar energi i utviklingspolitikken, er det besluttet å legge ned Energy+ som eget prosjekt, men der relevante komponenter vil bli videreført i utvalgte land. I prosessen med utarbeidelse av ny strategi, er det blitt pekt på utfordringene med å ha et eget, frittstående internasjonalt energiinitiativ som Energy+ da det kan skape utydelighet om prioriteringer og strategiske målsettinger for Norge. Det har dessuten vist seg utfordrende å få andre partnere til å forplikte seg. Resultatoppnåelse av energibistanden tar generelt lang tid og krever mye ressurser. Disse utfordringene har også vist seg for Energy+ sine bærende prinsipper som sektortilnærming og resultatfinansiering, men også målsettingen om å tilrettelegge

for medvirkning fra private og kommersielle aktører. I tillegg har Energy+ møtt uforutsette utfordringer i prioriterte land som Kenya og Liberia som har gjort det vanskelig å komme i gang. Siden Energy+ ble lansert høsten 2011 har dessuten FN vedtatt et eget bærekraftsmål for energi, og Sustainable Energy for All (SE4All) har blitt etablert som et eget FN-initiativ med målsetting om å sikre universell energitilgang innen 2030, fordoble andelen fornybar energi og forbedring av energieffektivitet. Dette har redusert behovet for Energy+ som instrument for å fremme SE4ALL-målene. Med en ny strategi er det derfor behov for å konsolidere den norske energibistanden, unngå dupliseringer, rasjonalisere ressursbruken, satse i færre land og redusere antall internasjonale energiinitiativ Norge er engasjert i.

Regjeringen har i Stortingsmeldingen om næringsutvikling lagt frem forslag til nye tiltak og virkemidler for å få flere private aktører til å investere i utviklingsland. Departementet vil i 2016 fortsette arbeidet med å identifisere virkemidler som kan redusere risiko og gjøre det mer attraktivt for privat sektor å investere i fornybar energi i utviklingsland. Innsatsen gjennom Norfund foreslås økt for å gi rom for større investeringer i fornybar energi.

Norge støtter også fornybare energitiltak gjennom norske frivillige organisasjoner og strategiske tiltak for å stimulere til investeringer fra norsk næringsliv i fornybar energi. En betydelig del av bevilgningen vil gå til satsing gjennom multilaterale kanaler, både de internasjonale utviklingsbankene og FN-systemet, i tillegg til internasjonale fond som er opprettet for utbygging av fornybar energi i utviklingsland, samt gjennom det grønne klimafondet. Under det multilaterale klimafondet Climate Investment Funds (CIF), støttes et fond for fornybar energi Scaling Up Renewable Energy in low income countries (SREP). SREP har en investeringskapital på 6 mrd. kroner til investeringer i fornybar energi.

Multilateralt vil International Finance Corporation (IFC), som er Verdensbankgruppens privat sektor-arm, være en viktig samarbeidspartner med sin spesialkompetanse og bruk av forskjellige type virkemidler for mobilisering av privat kapital inn i energi- og klimarelevante investeringer.

Afrika vil også i 2016 være den viktigste samarbeidsregionen for norsk bistand innen fornybar energi, men det vil også satses i utvalgte land i Asia, samt på Haiti. Modernisering av energiproduksjonen er av stor betydning for økonomisk og sosial utvikling, samt som bidrag til å redusere

utslipp av klimagasser. Energibistanden vil derfor bli brukt til produksjon av fornybar energi, utbygging av strømnnett og lokale distribusjonsnett, kapasitetsbygging og energieffektivisering.

Mål

Det overordnede målet er at Norge skal bidra til at FNs bærekraftsmål om universell tilgang til energitjenester, økt andel fornybar energi og forbedring av energieffektiviteten blir nådd innen 2030. Det vil bli fastsatt og rapportert på konkrete mål for innsatsen. Satsingen skal også gi reduserte utslipp av klimagasser.

Rapport 2014

Bistanden til fornybar energi over kap.166, post 74 var i 2014 på til sammen 1 330 mill. kroner. Av dette mottok land i Afrika 53 pst., Asia 14 pst., Latin-Amerika 1 pst. mens 31 pst. ble gitt globalt, blant annet til multilaterale og regionale organisasjoner og initiativ som arbeider med fornybar energi.

Mer enn halvparten av støtten til fornybar energi gikk til kraftproduksjon og fornybare energikilder, for øvrig var administrasjon, kapasitetsutvikling og forskning, samt kraftoverføring og distribusjon de viktigste innsatsområdene.

Land som fikk mest støtte til fornybar energi i 2014 var:

- Liberia 216 mill. kroner
- Uganda 155 mill. kroner
- Nepal 86 mill. kroner
- Tanzania 71 mill. kroner
- Mosambik 43 mill. kroner

Ebola-utbruddet hadde store konsekvenser for energisamarbeidet med *Liberia* i 2014. Rehabiliteringen av Mt. Coffee-kraftverket i Liberia var i rute det første halvåret, men ble betydelig forsinket i andre halvår som følge av at de fleste internasjonale underleverandører forlot landet. Dette ga også store forsinkelser i gjennomføringen av investeringsplan, drift og opplæring av lokalt ansatte i det nasjonale strømselskapet LEC. Endelig ferdigstillelse av vannkraftverket er nå planlagt i 2016/2017. I Monrovia er det nå tilkoblet 22 000 strømkunder til LECs strømnnett, mot 18 000 i begynnelsen av 2014. Institusjonssamarbeidet mellom energidepartementet (MLME) og NVE har resultert i et utkast til energilov og et opplæringscenter som ble nesten ferdigstilt i 2014. I samarbeid med Verdensbanken ble det gjort oppstart av studier for å vurdere potensialet for små og mellomstore vannkraftverk.

I *Uganda* har Norge finansiert byggingen av åtte distribusjonslinjer på landsbygda i samarbeid med Ugandas Rural Electrification Agency. I løpet av 2014 ble de siste linjene ferdigstilt. Konkrete resultater er mer enn 700 km med 33 kV linjer samt tilhørende transformatorstasjoner og et omfattende nettverk av 11 kV linjer. I 2014 fortsatte tilkoblingen av husstander til strømmettet og elektrifiseringsprosjektene har til og med 2014 tilknyttet 12 534 forbrukere. Dette tallet økes kontinuerlig og forventes å bidra til elektrifisering av 17 000 husholdninger og mindre bedrifter i løpet av en 10-års periode. I samarbeid med det ugandiske transmisjonsselskapet UETCL og det franske direktoratet for utvikling AfD finansierer Norge byggingen av den 256 km lange transmisjonslinjen Nkenda-Hoima (220 kV) som i tillegg til å styrke overføringskapasiteten, vil bidra med kraft til den fremtidige industriutviklingen i oljedistriktet. I 2014 ble det meste av forarbeidet på linjen ferdigstilt (bl.a. innkjøp og landrettigheter) og det er forventet byggestart i mai 2015.

GET FiT programmet, hvor Norge har en avtale med den tyske utviklingsbanken KfW for å bedre investeringsklimaet for fornybar energi i Uganda, var en stor suksess i 2014. Ytterligere 43 MW med ren fornybar energi har kommet inn under programmet i 2014 og for hver bistandskrone inn i prosjektet er det utløst 5 pri-
vatfinansierte kroner.

I *Tanzania* har kapasitetsutvikling og investering i vedlikehold hos Tanzania Electric Supply Company (TANESCO) og Zanzibar Electricity Company (ZECO) i 2014 hatt god fremdrift. Det kan blant annet vises til høyere effektivitet i transmisjonsnettet. Intensjonsavtale på politisk nivå om utbygging av transmisjonslinjer og krafthandel mellom Kenya, Tanzania og Zambia, og avtale mellom African Development Bank (AfDB) og Tanzania om lånefinansiering var begge signert i 2014. Norge finansierte utredningen for mellomriksforbindelsen mellom Kenya og Tanzania og utredning av linje mellom Tanzania og Zambia var igangsatt i 2014.

Det ble i 2013 inngått en avtale med Tanzanias Rural Electrification Agency (REA) om støtte til landsbyelektrifisering. Det har vist seg å ta lenger tid enn planlagt å forberede REA til å starte implementeringen. Norge har så langt bidratt til å styrke kapasiteten i REA slik at de nå bl.a. også er i stand til å sette i gang ytterligere elektrifisering i samarbeid med Sverige og UK.

En samlet evaluering av effekten på øya Pemba i Zanzibar av flere infrastrukturprosjekter finansiert av Norge i perioden 2009–2012 viser

positive resultater (ILPI 2015). Kombinasjonen av bedre veier, mer stabil strømforsyning via kabel fra fastlandet og elektrifisering bidro til bedre tilgang til rent vann, helse- og skoletilbud. Det ga også nye muligheter for små bedrifter.

I *Nepal* støtter Norge sammen med andre givere et landsbyenergiprogram (NRREP), som i 2014 bidro til at omlag 140 000 fattige husholdninger fikk tilgang til elektrisitet. Ca. 175 000 husholdninger fikk rentbrennende ovner og biogass for matlaging, noe som er 50 pst. bedre enn målsetting. Det ble også inngått en ny avtale på 360 mill. kroner om støtte til kraftoverføringslinjer der det inngår øremerket distribusjon til de fattigste. Norge har også spilt en viktig rolle i å bevisstgjøre Nepal om behovet for utenlandsinvesteringer i kraftsektoren, og denne dialogen har bidratt til at det i 2014 ble inngått en krafthandelsavtale mellom Nepal og India, som forventes å bidra til nye investeringer i vannkraft i Nepal. I samarbeid med Danmark, FNs utviklingsprogram (UNDP) og den asiatiske utviklingsbanken (ADB) ble det i 2014 inngått en avtale om samarbeid for å øke tilgangen til energi og redusere klimagassutslipp med Nepal (Energy+).

Det statlige strømselskapet EDM i *Mosambik* har, med betydelig norsk støtte, økt elektrifiseringsgraden fra 7 pst. til 26 pst. av alle husholdninger i perioden 2004–2014. Norge har støttet forstudier knyttet til strømforsyning til de nordlige økonomiske vekstområdene, til ny eksport og intern forbrukslinje og for å oppgradere et allerede fullt belastet overføringsnett. Norsk faglig bistand bidro vesentlig til vellykket samarbeid mellom EDM og gassprodusenten SASOL om etablering av nytt gasskraftverk, som åpnet i 2014. Norsk støtte har også bidratt til en positiv utvikling i regional krafthandel. Igangsatt samarbeid med Norges vassdrags- og energidirektorat vil bidra til utvikling av det juridiske rammeverket med fokus på regulering av sektoren.

I *Etiopia* har cirka 1,7 millioner forbedrede kokeovner blitt distribuert i perioden juli 2013 – juni 2014. Norsk støtte, herunder via Energy+, er ett av flere bidrag til dette resultatet. Norsk støtte har også bidratt til at Etiopias energidepartement har utarbeidet en handlingsplan for likestilling. Videre ble det avholdt et eget seminar med investorer for å få synspunkter på investeringsmuligheter og –utfordringer i Etiopia. På *Haiti* har Norge støttet flere demonstrasjonsprosjekter gjennom samarbeidet med UNEP, i Haitis sørlige provins. Et av dem har gått på etablering av et mikro-nett i Les Anglais. Nettet drives hovedsakelig på sole-
nergi, og benytter «smart meters» slik at nettet

kan overvåkes og styres effektivt via internett. Prosjektet ble lansert i 2012 og er nå inne i fase III. I 2014 ble nettet utvidet til å inkludere 54 kunder/husholdninger, og målet er å nå 500 husholdninger/2500 mennesker innen utgangen av fase 3 i 2015. Den norske støtten har bidratt til at modellen kunne utvikles, og «smart meters» har muliggjort balansering av husholdningers og kommersielle kunders behov og forbruk i en bærekraftig forretningsmodell.

I *Sør-Sudan* har Norge støttet forberedelser til utbygging av et vannkraftverk (42MW) på den hvite Nilen (Fula Rapids). I 2014 har Norfund fortsatt å utvikle prosjektet, de har inngått avtaler med medinvestorer og utbyggere og blant annet forberedt bygging av transmisjonslinje ved mine-rydding av linjetrase. Norad leverte i desember 2014 sin vurdering (appraisal) av norsk støtte (300 mill. kroner) til vannkraftprosjektet til Ambassaden i Juba. Norge har gitt støtte til teknisk og juridisk rådgivning for Sør-Sudanske myndigheter i forhandlingene med investorene. I 2014 ble det inngått avtale om institusjonssamarbeid mellom Sør-Sudans energimyndigheter og Norges Vassdrags- og Energidirektorat (NVE), som bidro til ny kunnskap gjennom utvikling av forskrifter, engelskundervisning og utredninger om distribusjonsnettet i Juba.

I *Myanmar* er et flerårig samarbeid med elektrisitetsministeriet om kapasitetsbygging igangsatt, med NVE som en sentral partner på norsk side. De viktigste elementene er kapasitetsbygging knyttet til god forvaltningspraksis for vannkraftanlegg, samt utarbeidelse av forskrifter til elektrisitetsloven. Det er inngått avtale med det norskbaserte International Center for Hydropower, som har avholdt seminar i Norge og i Myanmar hvor norske erfaringer fra vannkraftutbygginger er delt. En lokal NGO er støttet for arbeid med utvikling av enkle solenergiprodukter og vannpumper beregnet for husholdninger. Forprosjektstøtte er gitt til en utredning omkring muligheter for mer markedsbasert omsetning og bruk av bioenergi i Myanmar.

Norge støttet *International Centre for Hydropower (ICH)* i Trondheim, og har trukket på inngåtte rammeavtaler med Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) og Statnett i 2014. ICH har arrangert en rekke kapasitetsbyggingskurs innen vannkraftsektoren med tema som bl.a. drift og vedlikehold, sektor-regulering, og kurs i forhandlingsteknikk i forbindelse med krafthandelsavtaler. Gjennom *rammeavtaler med NVE og Statnett* har utviklingsland fått tilgang på høyt kvalifisert fagkompetanse. I 2014 har NVE planlagt og

startet opp et institusjonssamarbeidsprogram innenfor vannkraft i samarbeid med myndighetene i Myanmar. NVE har også gjennomført et lovverk seminar med partnere fra Norges hovedsamarbeidsland på energi. Seminaret hadde som hovedformålet å bygge kompetanse rundt utvikling av gode lovverk for energisektoren.

Norge har også støttet *Global Alliance for Clean Cookstoves (GACC)* som har en markedsbasert tilnærming til rentbrennende kokeovner. GACC har samlet aktører som lokale og internasjonale produsenter, distributører, finans, sivilsamfunnsorganisasjoner og myndighetene i seks land i nasjonale allianser.

Norge støtter *Sustainable Energy for All (SE4All)*. SE4All har skapt en felles visjon og en plattform for dialog innen energi der Norge også deltar aktivt. Aktiviteter resulterte i 2014 blant annet til at energi ble inkludert som et bærekraft utviklingsmål (SDG). Det har også resultert i at flere andre aktører har igangsatt viktig arbeid innen energi i regi av SE4All.

Norsk støtte til *Clinton Climate Initiative (CCI)* har til nå bidratt til at et 24 MW vindkraftprosjekt på Jamaica og et 1,3 MW solenergi-prosjekt i Seychellene er besluttet bygd ut. Norsk støtte har dermed bidratt til å utøse betydelige kommersielle investeringer. Investeringsbeslutninger for flere andre fornybare energiprojekter i sårbare øystater kan bli tatt i de nærmeste årene som følge av samarbeidet med CCI.

Gjennom tilskuddsordningen for *næringsutvikling* i Norad er det gitt støtte til forundersøkelser og prosjektutvikling av solkraftverk, samt støtte til forundersøkelser for mulig lokal utstøpsproduksjon til vannkraftindustrien, energieffektivisering og introduksjon av rentbrennende ovner. I 2014 er det gitt støtte til forundersøkelser av solkraftverk i Namibia (50 MW) og Uganda (10.MW), samt til mindre forundersøkelser innenfor fornybar energi som lokal turbinproduksjon, energieffektivisering og prosjektledelse. Dersom studiene fører til investeringsbeslutninger vil kraftverkene gi bidrag til energiproduksjonen i landene. Det er gitt støtte til et demonstrasjonsprosjekt for rentbrennende kokeovner basert på bioetanol i Kenya og Tanzania, hvor flertallet av befolkningen bruker ved og trekull til matlagning. Bruken av rentbrennende ovner vil bidra til reduserte utslipp, bedret inn klima og redusere avskoging lokalt.

Gjennom Energy+ er det avholdt konsultasjoner med privat sektor. Resultatene av konsultasjoner avholdt i Washington DC, Nairobi, Guangzhou, New Delhi, Beijing og Addis Abeba ble sammenstilt i 2014. Konsultasjonene viste at privat

sektor i første rekke er opptatt av stabile rammebetingelser, langsiktige kontrakter og standardiserte modeller og i mindre grad av subsidier. Videre er det viktig at all informasjon om energisektoren blir gjort allment tilgjengelig.

Norge støtter også fornybare energitiltak gjennom norske *frivillige organisasjoner*. I 2014 ble 33 mill. kroner fordelt på organisasjonene WWF-Norge, Kirkens Nødhjelp, Naturvernforbundet, Norges Vel og Digni. Organisasjonene har oppnådd gode resultater på både påvirkningsarbeid og tjenesteleveranser. I samarbeid med lokale partner JVE og andre sivilsamfunnsorganisasjoner, har Naturvernforbundet bidratt til å påvirke utkastet til ny nasjonal energipolitikk i Togo. Mange av anbefalingene har blitt tatt inn i utkastet, og spesielt innen desentraliserte løsninger og tilgang på energi på husholdsnivå.

WWF-Norge implementerer programmet Champion District Initiative i Uganda i perioden 2013–2017 sammen med WWF-Uganda. WWF samarbeider med myndighetene, private aktører og andre lokale sivilsamfunnsorganisasjoner om tilgang på energi innen 2030 ved bruk av rentbrennende ovner og solenergi. Per nå har over 10 000 familier i Kasese distriktet tatt i bruk rentbrennende kokeovner som et resultat av programmet. Dette er med lokale leverandører og mikro-kreditt. I tillegg driver de lokale organisasjonene kampanjer for å opplyse folk fordelene ved å bruke rene energiløsninger. Målet er å nå 30 000 husholdninger innen 2030 og at modellen oppskales til andre distrikter.

Asiabankens Clean Energy Financing Partnership Facility (CEFPPF) er et multigiverfond, integrert i Den asiatiske utviklingsbankens Clean Energy Program (CEP). Fondet ble opprettet i 2007 for å øke investeringer i og tilgang til teknologi innen ren energi. Fasiliteten bidrar også til å støtte policy-utvikling, gjennomføring av reformer, oppbygging av institusjoner og kapasitet innen energisektoren for å tilrettelegge for investeringer fra privat sektor. Norge undertegnet i 2013 en ny avtale med Clean Energy Fund (CEF) under CEFPPFs på 140 mill. kroner over 3 år (2013–16). Så langt har fondet på over 1 mrd. kroner bidratt til investeringer i ren energi i 122 program i over 35 regionale medlemsland. I sum forventes disse programmene å utløse over 7 mrd. kroner i ren energi investeringer for privat sektor og over 7 mrd. kroner for offentlige og andre investeringer. Frem til nå forventes det at tiltakene har resultert i 6,5 TWh spart energi, 828,9 MW i ny installert fornybar kapasitet og 7,7 millioner tonn reduksjon i karbonutslipp i året.

Gjennom det multilaterale samarbeidet med Verdensbanken og de regionale utviklingsbankene gir Norge støtte til SREP – *Scaling up Renewable Energy in low income countries*. SREP er ett av underfondene i Climate Investment Funds (CIF), og arbeider for å øke investeringene i fornybar energi i fattige land. Elleve donorer har bidratt med midler som i slutten av 2014 nådde mer enn 6 mrd. kroner (USD 795,6 mill.). Dette gir grunnlag for utvikling av fornybar energi investeringsplaner for sol, vind, geotermisk, biobrensel og vannkraft opp til 10 MW i til sammen 27 utviklingsland. Investeringsplanene blir så fulgt opp med utvikling og implementering av prosjekter identifisert i planen. Tolv land var opprinnelig valgt ut som pilotland, men i 2014 ble i tillegg fjorten nye land og en region inkludert, flertallet i Afrika. Utvikling av investeringsplaner og prosjekter tar tid, og fondet baserer seg på en fondsoppbygging. Kenya, Etiopia, Mali, Tanzania, Liberia, Nepal, Maldivene, Honduras, Armenia, Solomon Island og Vanuatu har alle fått godkjent sine investeringsplaner for til sammen 500 mill. USD. Femten av prosjektene under disse er utviklet og kommet til godkjenning. Disse prosjektene er forventet, når ferdigstilt, å bidra med ca. 60 millioner tonn CO₂ i unngåtte utslipp, 560 MW installert kapasitet, ca. 2 millioner MWh i energiproduksjon, og tilgang til energi for ca. fire millioner mennesker. Andre investeringsplaner og prosjekter har opplevd forsinkelser, blant annet på grunn av politisk uro (Mali, Jemen), ebola (Liberia og Sierra Leone), naturkatastrofer (Vanuatu og Nepal) og andre utfordringer, slik at gjennomføringen av programmet totalt sett er forsinket i forhold til målsetningen. SREP hadde for 2013 og 2014 en egen pott på totalt 727 mill. kroner (USD 92,4 mill.) øremerket direkte mobilisering av privat sektor. I en fordelingsrunde våren 2014 ble de siste midlene av dette fordelt. Et solkraftanlegg i Mali, som utvikles av SCATEC Norge, var ett av de fire første prosjektene som ble valgt ut. Norges bidrag for 2014 til SREP var på 190 mill. kroner, og går spesielt til de nye pilotlandene og styrking av privat sektor.

ESMAP er en energitenketank i Verdensbanken, som også bidrar inn i rådgivning og mobilisering av energiinvesteringer gjennom Banken. ESMAP har blant annet ledet kvalitetssikring og markedsutvikling av robuste LED-lamper og solcelle-anlegg til erstatning for forurensende og helsesfarlige parafin-lamper i flere land i Afrika. Dette programmet, «Lighting Africa», har nådd mer enn syv millioner mennesker. I tillegg gjør ESMAP mye nybrottsarbeid relevant for norsk og interna-

sjonal energibistand. Av de viktigste er et program for å kartlegge fornybare ressurser på landnivå, slik at landene skal kunne legge gode planer for å utnytte potensialet de har innen fornybar energi, samt analytisk arbeid om hvilke typer energiprogrammer som egner seg best for resultatbasert finansiering. I tillegg har ESMAP bidratt sterkt inn i SE4ALL for å utvikle gode målemetoder for tilgang til energi. Norge har med støtte gjennom ESMAP også bidratt til et verktøy som identifiserer barrierer og «red tape», som begrenser investeringer i ren energi. RISE er først og fremst et verktøy for myndighetene i det enkelte land, ved at RISE peker på hvilke områder myndighetene bør og kan endre, for å tilrettelegge for økte investeringer i ren energi. I 2014, som var første år, dekket rapporten 17 land. I 2015 er målet å dekke 100.

Norge er i ferd med å etablere et samarbeid med ESMAP for å redusere subsidier av fossilt brensel.

IFC – International Finance Corporation – er Verdensbankens privat sektor arm, med spisskompetanse for å mobilisere privat kapital inn i investeringer i utviklingsland og framvoksende økonomier. I 2014 gikk Norge inn som Limited Partner i et innovativt investeringsfond – IFC Catalyst Fund – med 100 mill. kroner for å mobilisere privat kapital inn i klima- og energirelevante investeringer. Catalyst Fund har også bidrag fra blant andre Storbritannia og Canada, samt fra pensjonsfond og andre private fond, med til sammen en investeringskapital på over tre milliarder kroner (USD 418 mill.). Catalyst Fund investerer sammen med IFC i private underfond med klimarelevante investeringsretningslinjer. Underfondene må følge IFCs retningslinjer for sosiale og økonomiske «safeguards», og land det kan investeres i. Ved at IFC og Catalyst Fund kan gå inn

med samlet opptil 40 prosent i investeringskapital i underfond, er forventningen at dette, samt IFCs kvalitetsstempel, vil mobilisere resterende 60 pst. fra private investorer. Evt. avkastning på de norske midlene vil gå inn i et Trust Fund og reinvesteres i tilsvarende eller andre utviklingsprosjekter.

Green Africa Power (GAP) er et nytt fond på 1,3 mrd. kroner som skal stimulere det private næringsliv til å investere i fornybare energiprojekter i det sørlige Afrika. GAP tilbyr langsiktige lån til finansiering av prosjekter innen produksjon av fornybar kraft i de minst utviklede landene i det sørlige Afrika. Fondet er strukturert slik at det skal stimulere til investeringer fra næringslivet og samtidig demonstrere kommersiell og teknisk gjennomførbarhet av fornybare energiprojekter. Norge inngikk i 2014 en fireårig avtale (2014–2017) med GAP om støtte på inntil 300 mill. kroner, der 120 mill. kroner ble utbetalt til fondet i 2014.

Energising Development (EnDev) er et energipartnerskap støttet av Tyskland, Nederland, Storbritannia, Australia, Sveits og Norge. EnDev har som mål å redusere energifattigdom gjennom bærekraftige, rene energiløsninger der ca. 70 pst. av resultatene er rene kokefasiliteter og 30 prosent tilgang til elektrisitet. Totalt har EnDev siden etableringen i 2005 sørget for tilgang til moderne energitjenester, inkludert forbedrede kokeovner, for over 12 millioner mennesker, 15 700 skoler/helsesentre og 28 300 bedrifter. Regjeringen tredoblet Norges bidrag til EnDev i 2013, slik at total støtte vil være 184 mill. kroner for perioden 2011–2016.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 790 mill. kroner.

I tillegg foreslås tilsagnsfullmakt på 30 mill. kroner, jf. forslag til romertallsvedtak VII.

Kap. 167 Flyktningtiltak i Norge, godkjent som utviklingshjelp (ODA)

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
21	Spesielle driftsutgifter	1 756 589	1 689 197	1 916 591
	Sum kap. 0167	1 756 589	1 689 197	1 916 591

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Etter OECD/DACs retningslinjer kan visse flyktningutgifter knyttet til opphold i Norge første året og tilbakevending til sine hjemland klassifiseres som offisiell utviklingshjelp (ODA). Bevilgningen omfatter også enkelte utgifter knyttet til reintegrering i opprinnelsesland, herunder finansiering av omsorgstilbud for enslige mindreårige asylsøkere. Ordningene ligger administrativt under hhv.

Justis- og beredskapsdepartementet, Kunnskapsdepartementet og Barne-, likestillings- og integreringsdepartementet, jf. mer omtale i respektive departementers budsjettproposisjoner.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås det bevilget 1 916,6 mill. kroner, relatert til følgende ordninger under andre departementer:

		(i 1000 kroner)
<i>Kunnskapsdepartementet:</i>		
Kap. 3225, post 04 – Tiltak i grunnopplæringen		84 692
<i>Justis- og beredskapsdepartementet:</i>		
Kap. 3400, post 02 – Justis- og beredskapsdepartementet, administrative utgifter		1 195
Kap. 3469, post 01 – Vergemåls-/representasjonsordning		9 357
Kap. 3490, post 01 – UDI/Retur asylsøkere med avslag og tilbakevending for flyktninger		111 189
Kap. 3490, post 03 – UDI/Reiseutgifter for flyktninger til og fra utlandet		21 202
Kap. 3490, post 04 – UDI/Statlige mottak – oppholdsutgifter		1 075 555
Kap. 3490, post 06 – UDI/Beskyttelse til flyktninger utenfor Norge mv.		20 236
<i>Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet:</i>		
Kap. 3821, post 01 – Bosetting – Integreringstilskudd for overføringsflyktninger		240 135
Kap. 3821, post 02 – Bosetting – Særskilt tilskudd ved bosetting av enslige mindreårige flyktninger		53 283
Kap. 3822, post 01 – Opplæring i norsk og samfunnsfag		135 159
Kap. 3856, post 04 – Barnevernets omsorgssentre for enslige mindreårige asylsøkere		164 588
Sum		1 916 591

Kap. 168 Kvinners rettigheter og likestilling

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
70	Kvinnens rettigheter og likestilling, <i>kan overføres</i>	283 341	313 500	313 500
	Sum kap. 0168	283 341	313 500	313 500

Kvinnens rettigheter og likestilling skal fremmes både gjennom målrettede tiltak og integreres i alt utviklingssamarbeid. Innsatsen på dette feltet skal primært finansieres via andre budsjettposter, mens særskilte, strategiske innsatser kan dekkes over dette kapitlet.

Formålet med denne tilskuddsordningen er en målrettet innsats for kvinners rettigheter og likestilling i tråd med Meld. St. 10 (2014–2015) *Muligheter for alle – menneskerettighetene som mål og middel i utenriks- og utviklingspolitikken* og Bærekraftsmålene. Bevilgningen skal i større grad brukes til å støtte gjennomføringen av kvinners rettig-

heter og likestilling i fokuslandene for Norges utviklingssamarbeid. Utgangspunktet er de forpliktelsene som er nedfelt i FN-konvensjonen for eliminering av diskriminering av kvinner og i Beijing-plattformen for handling. Bevilgningen skal også brukes til å støtte jenters utdanning globalt, gjennom bl.a. FN-systemet.

Bevilgningen skal brukes katalytisk, for å utløse større utviklingseffekter, til kunnskapsutvikling, metodeutvikling, indikator- og statistikkutvikling, og til tiltak som bidrar til jenters utdanning. Bevilgningen skal også brukes til støtte til sivilsamfunn og myndigheters innsats på området kvinners rettigheter og likestilling. Bevilgningen skal i hovedsak støtte tiltak for kvinners rettigheter og likestilling som ikke faller inn under andre bevilgninger, og skal ikke støtte samme aktivitet over en årrekke. Sivilsamfunnsorganisasjoner og forskningsmiljøer som er norske eller basert i Norge eller andre OECD-land skal som hovedregel ikke motta støtte over denne posten.

I lys av den betydning jenters utdanning har for å oppnå likestilling og andre utviklingsmål vil 100 mill. kroner av bevilgningen bli avsatt til dette formål. Støtten til jenters utdanning vil bli innrettet i tråd med målsetningene for regjeringens utdanningssatsing som beskrevet under kap. 169.

Post 70 Kvinners rettigheter og likestilling, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

På verdensbasis utgjør kvinner flertallet av de fattigste. I utviklingsland vises det i inntektsfattigdom og undernærings. Kvinner har større samlet arbeidsbyrde enn menn og har ofte hovedansvaret for familien. En stor andel av det ubetalte omsorgsarbeidet i alle land utføres av kvinner. Dobbeltarbeid, manglende utdanning, juridiske rettigheter og sosiale hindre er faktorer som bidrar til at kvinner utgjør et flertall i det uformelle, uregulerte arbeidsmarkedet med lav lønn og dårlige arbeidsforhold.

Kvinnens adgang til og deltakelse i politiske beslutninger er et viktig premiss for at kvinners og jenters behov skal prioriteres. Dette må gjelde både i fredstid og når konflikt og humanitære kriser rammer samfunnene. Kvinners representasjon i nasjonalforsamlingene er fordoblet de siste tyve årene, men kun en av fem representanter er kvinner. Andelen jenter som får tilgang til utdanning er redusert fra 58 til 53 pst. på verdensbasis, men i bare 20 pst. av de fattigste landene er gutter og jenter likt representert i grunnskolen. Jenter blir holdt

utenfor fordi de må arbeide, fordi samfunnene deres er i konflikt, eller de må slutte fordi de blir gravide eller gifter seg tidlig. I enkelte samfunn nektes jenter skolegang på grunn av kulturelle eller religiøse forhold. UNESCO har beregnet at barneekteskap og barnedødelighet ville falt med en sjettedel, og mødredødelighet med to tredjedeler, dersom alle kvinner hadde hatt barneskole.

Vold mot kvinner og jenter er et stort og komplekst problem. I tillegg til vold i nære relasjoner, menneskehandel for seksuell utnyttelse der jenter og kvinner utgjør 80 pst. av ofrene, voldtekt, seksualisert vold i konflikt, seksuell trakassering og partnerdrap, er anslagsvis 3 millioner jenter i Afrika i fare for å utsettes for kjønnslemlestelse. Vold mot kvinner gir fysisk og psykisk skade for den enkelte. Barns oppvekst ødelegges og det koster samfunnet store summer i tapt arbeid og i helsetjenester.

Kvinnens rett til seksuell og reproduktiv helse er også forbundet med store utfordringer i mange land. Mer enn 200 millioner jenter og kvinner i utviklingsland får ikke dekket sitt behov for prevensjon og mister dermed kontrollen med egen reproduksjon, samtidig som de utsettes for den helsefare som er forbundet med utrygge aborter og hyppige fødsler.

Mødredødeligheten er halvert globalt sett de siste 20 årene, men manglende helsetjenester i forbindelse med graviditet og komplikasjoner ved fødsler gjør at det fremdeles dør 800 kvinner hver dag. Restriktive abortlover er ikke forbundet med lavere abortrater. Hvert år dør anslagsvis 47 000 kvinner på grunn av utrygge aborter.

Barneekteskap er svært utbredt, spesielt i fattige land, hvor så mange som 67 millioner jenter under 18 år giftes bort årlig. Dette fører til at de mister skolegang og føder barn i svært ung alder, noe som videre øker risikoen for komplikasjoner og død.

Mål

De strategiske tiltakene over posten skal bidra til oppfyllelse av følgende mål:

- Styrke jenter og kvinners muligheter til å gjennomføre kvalitetsutdanning
- Avskaffe alle former for vold mot og diskriminering av jenter og kvinner i den private så vel som den offentlige sfære, inkludert seksualisert vold og skadelige skikker som kjønnslemlestelse og barne- og tvangsekteskap
- Sikre jenters og kvinners seksuelle og reproduktive helse og reproduktive rettigheter

- Styrke lovgivning, normer og standarder om likestilling og bidra til myndiggjørelse av kvinner og jenter på alle nivåer.
- Styrke jenters og kvinners politiske, økonomiske og sosiale deltakelse og rettigheter inkl. deltakelse, lederskap og innflytelse i det politiske og økonomiske samfunnsliv
- Ivareta likestillingsperspektivet i tematiske satsinger

Rapport 2014

De tiltakene og resultatene det rapporteres om nedenfor er i tråd med regjeringens mål, som er operasjonalisert gjennom Handlingsplanen for kvinners rettigheter og likestilling i utenrikspolitikken og utviklingspolitikken 2013–2015.

Afrika

I Mosambik har Norge i flere år støttet en koalisjon av 12 organisasjoner som er forkjempere for familieplanlegging og reproduktiv helse, herunder tilgang til lovlig og trygg abort. Det har bidratt til sterke stemmer i den nasjonale debatten som fronter kvinners rettigheter og kvinners seksuelle og reproduktive helse. Dette talsmannsarbeidet har vært en medvirkende årsak til at president Guebuza i 2014 undertegnet en lov som utvider grunnlaget for rett til abort, herunder for kvinner som er blitt gravide etter voldtekt inntil 16. uke.

I Etiopia har norsk støtte til et prosjekt i regi av Redd Barna og Kirkens Nødhjelp for å bekjempe kvinnelig kjønnslemlestelse (FGM) medført endringer i holdningen til kjønnslemlestelse i lokalsamfunn: I Somaliregionen og Harari har 116 793 (61 526 kvinner) personer erklært at de tar avstand fra praksisen med kjønnslemlestelse; totalt 111 919 jenter ble registrert som beskyttet mot kjønnslemlestelse og andre skadelige praksiser; 959 ikke-omskårede tenåringsjenter i den sørlige regionen og Oromia har åpent stått frem og fordømt kjønnslemlestelse. Tidligere omskjærere har fått muligheten til å starte med alternative inntektsbringende aktiviteter. Gjennom 2014 har kjønnslemlestelse vært høyt på agendaen for religiøse ledere. Departementet for kvinner, barn og ungdom har bekreftet Etiopias mål om å utrydde praksisen innen 2025. Gjennom rapporteringsmekanismer etablert i lokalsamfunnene hvor prosjektet gjennomføres, ble det i 2014 rapportert 192 tilfeller av kjønnslemlestelse og andre skadelige praksiser; 116 av dem endte i beslutninger hvor gjerningsmennene ble straffet.

I Tanzania har samarbeid med Styret for registrering av ingeniører og støtte til kvinnelige ingeniører resultert i at totalt 48 kvinner ble registrert som profesjonelle ingeniører i 2014 etter å ha vært gjennom den nødvendige praktiske opplæringen i bransjen. Av de 273 kvinnelige praktikantene som har tatt del i det norsk-støttede «Strukturert Opplæringsprogram» siden oppstarten i 2010, har 210 fått arbeid allerede før de har fullført opplæringen.

I Malawi giftes alt for mange unge jenter bort og får barn i for tidlig; halvparten av alle kvinner er gift før fylte 18 år. Gjennom et «Ett FN»-prosjekt i to pilotdistrikter har antall jenter som slutter tidlig i skolegangen blitt redusert med 3 prosent, og 77 prosent av unge mødre har kommet tilbake til skolen – noe som ellers ikke ville skjedd. Av målgruppen oppgir 90 prosent av de unge jentene at de i prosjektet er gitt informasjon om seksuell og reproduktiv helsetjenester som har ført til økt bruk av slike tjenester. Jentene er dessuten blitt mer myndiggjort og har økt sin deltakelse i lokalsamfunnet på områder som lederroller i skoledrift og lokalsamfunnsmedvirkning, utdanning for jenter, voksenopplæring, arbeid mot kjønnsbasert vold og for seksuell og reproduktive helsetjenester osv.

Vold mot kvinner basert på påstander om heksekunst er ofte rapportert i media i Malawi. Norsk støtte til foreningen for sekulær humanisme har resultert i 104 avisartikler og radioprogrammer og har ledet til 19 ofre for forfølgelse fikk hjelp etter å ha blitt utsatt for slik forfølgelse og 2 200 mennesker fikk målrettet informasjon om heksebasert vold.

Latin-Amerika

Gjennom flere mindre prosjekter støttet Norge arbeidet for urfolkskvinners politiske og økonomiske rettigheter i Guatemala, blant annet til Rigoberta Menchu-stiftelsen arbeid for registrering i folkeregistret av totalt 30 467 mayakvinner som kan følgelig nå utøve sine politiske og sivile rettigheter. I 2014 ble hele 14 508 kvinner registrert. Et enestående resultat fra fjoråret ble oppnådd i kommunen Chicacao i fylket Suchitepequez. Der ble det rapportert om full registrering av alle kvinner. Kommunen erklærte seg som landets første uten identitetsløse kvinner.

Støtten til organisasjonen Mama Maquin ble evaluert i 2014. Prosjektet førte til positive resultater for bevaring av miljøet og økt matsikkerhet på lokalt nivå. Fokuset på de negative effektene av monokultur var særlig viktig. Prosjektet resul-

terte i mer bruk av tradisjonelle frø, organisk jordbruk og resirkulering. Støtten nådde ut til urfolkskvinner i marginaliserte og avsidesliggende områder i den nordlige delen av Guatemala.

Støtten til fem kvinneorganisasjoner ble også evaluert i 2014. Prosjektet bidro til å øke kvinners deltakelse i lokale utviklingsråd og i kommunens kvinnekontor.

I 2014 førte den norske støtten til organisasjoner for lesbiske, homofile, bifile og transpersoners rettigheter (LHBT-organisasjoner) i Guatemala til nye, viktige resultater. Støtten til nettverket Rednads medførte at politiet endret registreringsskjemaer og la til en variabel for seksuell identitet. Det skal nå tas høyde for en persons seksuelle identitet under oppfølgingen av rapporterte overgrep. Rednads består av flere mindre, lokale organisasjoner. Deres holdningsskapende arbeid er viktig i et land der det seksuelle mangfold utsettes for grov diskriminering. Også den frivillige organisasjonen Otrans (organisasjonen for transkvinner) oppnådde viktige fremskritt for godkjenning av en helhetlig helsestrategi for transpersoner.

I Nicaragua bidro Norge til drift av et tyvetalls sentre for kvinner og barn, i tillegg til forebyggende og oppfølgende arbeid med kvinner som har vært utsatt for vold og misbruk. Totalt fikk 13 753 hjelp i 2014. 40 pst. fikk juridisk veiledning for å føre sakene sine for rettsapparatet.

LHBT er et prioritert område også i Nicaragua. Støtten til det unike ombudsmannskontoret for seksuelt mangfold, som i sin tid ble opprettet med norsk bistand, er inne i andre fase. Kontoret arbeider for å forebygge og synliggjøre diskriminering i offentlig sektor. I 2013 var helsedepartementet gjenstand for ombudets oppfølging og overvåking. Anbefalingene fra denne prosessen medførte at departementet i 2014 vedtok en ministerresolusjon for å sikre at LHBT-samfunnet ikke diskrimineres innenfor helsesektoren, både offentlig og privat. Dette innebærer bl.a. at all helsepersonell plikter å navngi pasientene i forhold til deres valgte, «sosiale» navn, og ikke etter deres folkeregistrerte navn. Resolusjonen er banebrytende i Latin-Amerika.

I El Salvador ble det i 2013 inngått et samarbeid med det nasjonale instituttet for kvinners rettigheter for holdningsskapende og forebyggende arbeid. Det ble opprettet et krisesenter som i 2014 ga vern og støtte til 120 voldsutsatte kvinner.

Asia

I Bangladesh er det gitt støtte til et prosjekt rettet mot å fremme kvinner som endringsaktører og

ressurser i arbeidet for klimatilpasning og redusert sårbarhet for lokalsamfunn; kjønnssensitivisere bangladeshiske myndigheters og andre aktørers klimatilpasningstiltak i lokalsamfunn; bidra til dokumentasjon og utvikling av gode modeller og praksiser internasjonalt; øke sårbare kvinners økonomiske muligheter.

Prosjektet gjennomføres i samarbeid mellom UN Women og to lokale partnere. Det tar utgangspunkt i ti utvalgte katastrofeutsatte distrikter i Bangladesh (lokalsamfunn som er sårbare for klimaendringer og naturkatastrofer). Det skal integrere kvinners rettigheter og likestillingsspørsmål i klimatilpasningstiltak og være i overensstemmelse med «Bangladesh Climate Change Strategy and Action Plan» og «National Plan on Disaster Management». Prosjektet prioriterer de fattigste og mest sårbare distriktene. Det er valgt ut ti sårbare distrikter: fem kystdistrikter; tre flomutsatte distrikter og to tørkeutsatte distrikter.

Følgende resultater kan fremheves i 2014: Kvinner i de utvalgte områdene har fått økt kunnskap og evne til å iverksette tiltak mot klimaendringer. 16 000 kvinner (800 kvinnegrupper med 20 i hver) fra fattige og landløse lokalsamfunn. Om lag 1 600 fattige kvinner har økt sine inntekter som følge av opplæring og produktivitetssøkning i sine foretak. Dette har inspirert flere kvinner til å starte sine egne små foretak.

UN Women klarte å overtale Bangladesh Bureau of Statistics til å inkludere likestillingsaspekter i sin landsomfattende undersøkelse om klimaendringer («Impact of Climate Change on Human Lives»). Dette er et viktig skritt på veien mot at bangladeshiske myndigheter regelmessig inkluderer likestillingsaspekter i sin politikk og programmer innenfor katastroforebygging og klimaendringer. Prosjektet har bistått med teknisk hjelp til myndighetenes nye «National Development Plan – Seventh Five Year Plan of 2015–2020», der likestillingsaspekter forventes å bli inkludert i omtalen av katastroforebygging og klimaendringer.

Prosjektet har bidratt til at det anerkjente Bangladesh Centre for Advanced Studies (BCAS) har økt sin kapasitet når det gjelder å inkludere likestillingsaspekter i sin forskning. BCAS er en pioner når det gjelder forskning på klimaendringer og har stor påvirkningskraft på bangladeshiske myndigheter og andre aktører. I Nepal har en dybdestudie for å kartlegge effekten av å landsbyelektrifiseringsprogrammet National Rural Renewable Energy Program (NRREP) dokumentert at NRREPs positive diskriminering av kvinner gjennom subsidier og kredittfasiliteter for å nå og

påvirke kvinners dagligliv har hatt den ønskede virkning ved at tjenester som solcelledrevet vannpumper og forbedrede kokeovner, tydelig reduserte kvinners arbeidsbyrde. Kvinners deltakelse i den formelle økonomien har også økt. Evalueringen peker på at Norges støtte til NRREP har vært kritisk for å sikre at likestillingsdimensjonen inkluderes i forvaltningsstrukturen, bl.a. gjennom en egen enhet for likestilling og sosial inkludering.

I Pakistan har norsk støtte til «Access to Justice for the Marginalized» (AGHS) ledet av menneskerettighetsforkjemperen Asma Jahangir bidratt til bedring i marginaliserte gruppers rettslige stilling, særlig kvinner i familierelaterte saker, i fengsler og kvinner utsatt for vold i nære relasjoner. AGHS har bidratt til banebrytende rettsavgjørelser i høyere rettsinstanser som har skapt posi-

tiv presedens for kvinners rettsstilling. I 2014 fikk 1.480 kvinner, barn og andre som har vært utsatt for menneskerettighetsbrudd rettshjelp av AGHS. AGHS har bidratt til å få kvinner og barn ut av fengsel. 65 nyutdannede, kvinnelige jurister er gitt opplæring i kjønnsrelaterte saker og menneskerettigheter gjennom praktikantordninger og 180 kvinner i nabolagene i Lahore har fått paralegal trening og økt bevissthet om sine rettigheter.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 313,5 mill. kroner, av dette foreslås 100 mill. kroner øremerket økt satsing på utdanning for jenter og kvinner. De øremerkede midlene planlegges fordelt likt mellom UNICEF og Det globale partnerskapet for utdanning (GPE).

Kap. 169 Global helse og utdanning

Post	Betegnelse	(i 1 000 kr)		
		Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter		8 000	15 974
70	Global helse, <i>kan overføres</i>	1 883 361	2 915 000	3 065 000
71	Andre helse- og aidstiltak, <i>kan overføres</i>	380 000		
72	Det globale fond for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria (GFATM), <i>kan overføres</i>	500 000		
73	Utdanning, <i>kan overføres</i>		1 650 000	1 732 000
	Sum kap. 0169	2 763 361	4 573 000	4 812 974

Helse: Bevilgninger til helseformål under post 70, 71 og 72, er fra 2015 samlet under post 70 Global helse. Samlet bevilgningsforslag i 2016 utgjør 3 065 mill. kroner, en økning på 150 mill. kroner fra 2015.

Utdanning: Post 73 Utdanning er ny fra 2015. Utdanning inngår også i andre poster, samlet er det innenfor bistandsbudsjettet 2016 beregnet 2,9 mrd. kroner til utdanningsformål, en økning på anslagsvis 500 mill. kroner/21 pst. fra 2015.

Helse- og utdanningsbistanden foreslås styrket i 2016-budsjettet

Utdanning og helse er hovedsatsinger i utenriks- og utviklingspolitikken og har stått sentralt i statsminister Solbergs innsats som leder av FNs generalsekretærs pådrivergruppe for FNs tusenårs-mål. Norge har siden regjeringens tiltrødelse tatt en global lederrolle på utdanningsområdet. Innen global helse har Norge spilt en global leder- og pådriverrolle i flere år. De to satsingsområdene ses i sammenheng og oppnåelse av bærekraftsmålene for helse og utdanning er styrende for arbeidet som støttes over dette kapitlet. En rettig-

hetsbasert tilnærming vil bli lagt til grunn. Likestillingshensynet vil bli ivaretatt.

Gjennom å styrke arbeidet i begge sektorer og gjennom å arbeide på tvers, er målet å oppnå en gjensidig merverdi og større effekt av ressursene. Utdanning, spesielt for jenter, har en positiv effekt på blant annet mødre helse, reduksjon av barnedødelighet og for redusert forekomst av smittsomme sykdommer. Spe- og småbarnshelse, spesielt ernæring, har avgjørende betydning for læringspotensialet og utvikling av ferdigheter, samt at mødrenes utdanningsnivå har betydning for småbarnshelse.

Jenters fullføring av videregående skole og ungdomshelse, spesielt tilgang til prevensjon for

jenter, er eksempler på gode synergier mellom helse og utdanning. Oppnåelse av likestilling og oppfyllelse av kvinners rettigheter er viktig i norsk utenriks- og utviklingspolitikk. Det vil være kritisk å sikre kvinners og jenters rett til utdanning og helse, inkludert seksuell- og reproduktiv helse, og å fremme likestilling mellom kjønnene for å nå bærekraftsmålene for utdanning, helse og likestilling innen 2030.

Utdanning og helse har til felles at investeringer legger grunnlaget for utvikling og har høy avkastning på sikt. Dette kapitlet er derfor et sentralt virkemiddel for å støtte opp om langsiktig bærekraftig utvikling generelt. Begge har betydning for måloppnåelse på andre av regjeringens satsningsområder slik som fattigdomsbekjempelse, næringsutvikling, klima, menneskerettigheter, fred og demokrati.

Bevilgningen skal brukes strategisk og katalytisk og bidra til kunnskaps- og metodeutvikling på et området som har behov for nytenkning og et nytt globalt løft. Innsatsen konsentreres om områder hvor det antas at norsk innsats vil kunne utgjøre en vesentlig forskjell. I tråd med det sterke fokuset på kvalitet og læring under det nye bærekraftsmålet om utdanning, vil dette ha høy prioritet i 2016. At jenter og barn i krise og konfliktområder sikres muligheter til kvalitetsutdanning og læring vil stå særlig sentralt, sammen med oppstart av yrkesfaglig utdanning for kvalifisering til arbeidslivet. Innovative finansieringsmetoder og teknologiske løsninger utvikles og benyttes der det er hensiktsmessig. Hensynet til barn med nedsatt funksjonsevne er gjennomgående i alt vi gjør. Bevilgningen skal også brukes til pådriverarbeid på globalt nivå, inkludert oppfølging av høynivåkommisjonen for finansiering av utdanning og mer generelt erklæringen fra toppmøtet om utdanning for utvikling i Oslo.

Post 01 Driftsutgifter

Posten omfatter enkelte driftskostnader i departementet og ved utenriksstasjonene knyttet til utdanningsbistanden.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 16 mill. kroner.

Post 70 Global helse, kan overføres

Formålet med bevilgningen er å bidra til reduksjon i barne- og mødredødelighet, og å stoppe spredning av hiv og aids, tuberkulose og malaria,

og andre smittsomme sykdommer. Tiltakene under posten følger opp prioriterte delmål under post-2015-agendaen. Det blir lagt vekt på at støtten blir innrettet slik at den bidrar til styrking av helssystemene i utviklingsland. Vi vil bygge på og trekke lærdom av erfaringer fra ebolaepidemien i vestafrikanske land i 2014 og 2015. Regjeringen vil videreføre innsatsen for bedre mødre- og barnehelse, og innsatsen mot hiv og aids, og tuberkulose og malaria under bærekraftsmålene for perioden etter 2015.

Bevilgningen på posten foreslås økt med 150 mill. kroner til 3065 mill. kroner i 2016. Økningen er knyttet til opptrappingen av bidraget til Vaksinealliansen Gavi.

FNs tusenårs mål om helse har bidratt til at antall barnedødsfall (tusenårs mål 4) ble halvert fra 12,7 millioner i 1990 til 6 millioner i 2015. Antall mødredødsfall (tusenårs mål 5) ble nesten halvert fra 540 000 i 1990 til 289 000 i 2013. Størst er mødredødeligheten i Afrika sør for Sahara og i Sør-Asia, som til sammen har 86 prosent av mødredødsfallene. Det gjenstår mye for at målet om to tredjedels reduksjon skal nås. Årlig antall nysmittede med hiv falt fra 3,5 millioner i 2000 til 2,1 millioner i 2013. I juni 2014 hadde 13,6 millioner hiv-smittede tilgang til hiv-medisiner, en økning fra 800 000 i 2000. Antall malariatilfeller er redusert med 37 prosent siden 2000, og dødeligheten er mer enn halvert. Antall tuberkulose tilfeller falt med 41 prosent mellom 1990 og 2013, og dødeligheten falt med 45 pst.

Innsatser under posten skal være langsiktige og forutsigbare. Det er viktig å opprettholde støtten for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria. Avbrutt behandling kan gi resistensutvikling av sykdomsfremkallende virus og bakterier. Forskningsbasert kunnskap og kostnadsreduksjoner på medisiner og utstyr gir oss mulighet til raskt å redusere forekomsten og få bedre kontroll over de tre sykdommene. Økte investeringer i dag vil redde liv og gi store innsparinger på sikt.

Om lag to tredjedeler av bevilgningen under posten går til langsiktig støtte til de offentlig-private helsepartnerskapene Den globale vaksinealliansen Gavi, Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria og legemiddelordningen UNITAID. Partnerskapene har opparbeidet seg fremtredende roller og kan vise til gode resultater. Videre ble det i 2015 inngått avtale med Verdensbanken om støtte på 600 mill. kroner årlig til Den globale helsefinansieringsordningen GFF, jf. tilsagnsfullmakt i 2015-budsjettet.

Støtte gis også til innovasjon, forskning, produktutvikling og andre virkemidler for oppnåelse

av bærekraftsmålet for helse. Posten skal bidra til fleksibel støtte som tillater nasjonale og lokale forvaltere å angripe flaskehalsen som hindrer resultatoppnåelse. FN-organisasjoner, Verdensbanken, norske og internasjonale frivillige organisasjoner, forskningsinstitusjoner og mottakerlands myndigheter er kanaler for støtte.

I tillegg kan støttes organisasjoner, prosjekter og tiltak som fremmer norske satsingsområder, ulike konferanser, seminarer og delegasjonsbesøk i regi av Utenriksdepartementet, både i og utenfor Norge. Bevilgningen blir også brukt til å finansiere deler av norsk innsats til global helsesikkerhet, jf. omtale under kap. 164, post 72 Utvikling og nedrustning.

Bevilgningen kan benyttes til å støtte arbeid for å forebygge og bekjempe pandemier. Bevilgningen kan også benyttes til å støtte internasjonale toppmøter, konferanser og prosesser og gjennomføring av konvensjoner og avtaler på helseområdet, samt støtte til utviklingslandenes deltakelse, herunder faglig bistand og reisestøtte. I tillegg støttes organisasjoner, prosjekter og tiltak som fremmer norske satsingsområder, ulike konferanser, seminarer og delegasjonsbesøk i regi av Utenriksdepartementet, både i og utenfor Norge.

Den foreslåtte økningen følger opp planlagt opptrapping av støtten til Den globale vaksinealliansen Gavi.

Norge bidrar også med støtte til helse, hiv og aids gjennom det bilaterale samarbeidet og FN-organisasjoner og Verdensbanken, jf. programområde 03.10 Bilateral bistand og programkategori 03.30 Multilateral bistand.

Offentlig-private helsepartnerskap

Norge er med i de offentlig-private helsepartnerskapene Den globale vaksinealliansen Gavi, Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria og Den internasjonale legemiddelordningen UNITAID. FN, nasjonale myndigheter og næringsliv deltar i partnerskapenes styrer. Norge følger opp norsk tilskudd gjennom styredeltakelse. I Gavi og Det globale fondet deltar Norge i styregrupper sammen med andre land, der styrerepresentasjonen går på omgang mellom landene. I UNITAID har Norge egen styreplass. Den globale vaksinealliansen Gavi og Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria er organisert som stiftelser under sveitsisk lov. UNITAID sorterer administrativt under Verdens helseorganisasjon.

De fleste av landene som får støtte har svakt utviklede styresett. Landene er ofte utfordrende å

arbeide i. Økonomiske misligheter er en betydelig risiko. Det krever at organisasjonene sikrer pengene best mulig. Fra norsk side legger vi vekt på å følge organisasjonenes arbeid med risiko og kontroll, blant annet gjennom periodevis medlemskap i styrenes underkomiteer for regnskap, finans og revisjon. Vår vurdering er at organisasjonene har god økonomistyring. Det globale fondet og Gavi har utviklet risikorammeverk med risikostyring integrert i virksomhetene. Organisasjonene har nulltoleranse for økonomiske misligheter, uavhengige internrevisorer som rapporterer direkte til styret, og eksterne varslingskanaler. De har gode rutiner for sikring av investeringer når misligheter avdekkes. Status for tilbakebetaling av penger som har vært misligholdt blir rutinemessig rapportert til styret. Internrevisjonsrapporter er offentlig tilgjengelige. UNITAID er underlagt WHO's systemer, og har ikke samme mulighet som de to andre organisasjonene til å etablere egne systemer for blant annet internrevisjon.

Vaksinealliansen Gavi

Situasjonsbeskrivelse

Vaksinealliansen Gavi arbeider for at alle barn i fattige land får et fullverdig vaksinetilbud. Rask og effektiv introduksjon av nye vaksiner og støtte til å sikre fungerende vaksinetjenester står sentralt i arbeidet. Gavi er ledende blant de globale helseinitiativene når det gjelder bistandseffektivitet og samordning med nasjonale planer.

Under Gavis påfyllingskonferanse i Berlin i januar i 2015 forpliktet giverne seg til å bidra med ytterligere USD 7,5 mrd. Sammen med tidligere giverforpliktelser på USD 2 mrd. er finansieringen av neste strategiperiode (2016–2020) på USD 9,5 mrd. sikret. Regjeringen legger opp til å inngå avtale med Gavi om støtte på i 6 250 mill. kroner i for perioden 2016–2020, jf. forslag om tilsagnsfullmakt. Fra før har Norge i 2010 inngått avtale om støtte til Gavi gjennom finansieringsmekanismen IFFIm på 1 500 mill. kroner samlet for perioden 2010–2020, og i 2014 avtale om 1 140 mill. kroner samlet for perioden 2014–2019 til poliovaksinering gjennom Gavi. Norge er tredje største giver, etter Storbritannia og Gates-stiftelsen. I alt vil bidraget vårt være 1 590 mill. kroner i 2016.

En eksternt kvalitetsvurdering av Gavis internrevisjon ble forelagt Gavis styremøte i juni 2015. Vurderingen ble foretatt av Internasjonale internrevisorerers forening, avdeling Sveits (IIA). Vurderingen bekrefter at Gavis internrevisjon tilfredsstillende IAs standarder for uavhengighet, objektivitet og profesjonalitet. Totalvurderingen er likevel

at funksjonen bare delvis tilfredsstillers IIAs standarder. Det henger hovedsakelig sammen med at Gavi, i tråd med tidligere styrevedtak, har brukt hovedtyngden av ressursene på programrevisjon, og mindre på internrevisjon. Gavis styremøte i desember 2014 vedtok en omorganisering og utbygging av internrevisjonen, som følger opp påpekninger fra gjennomgangen. Styrkingen er fulgt opp med budsjettallokeringer, og er allerede under etablering.

Det vises til omtale av samarbeidet med Verdens helseorganisasjon under kap.170, post 83.

Mål

Gavis formål er å redde barns liv og fremme bedre helse gjennom økt tilgang til vaksinering i fattige land. Strategien for 2016–2020 har følgende fire delmål:

- Vaksinemålet – øke bruken av nye og uutnyttede vaksiner. Strategien legger vekt på dekningsgrad og å nå de mest marginaliserte med vaksiner.
- Helsesystemmålet – styrke arbeidet for integrerte helsesystemer for økt kapasitet til vaksinering.
- Bærekraftsmålet – utvikle bærekraftige nasjonale vaksinasjonsprogram og nasjonal finansiering.
- Vaksinemarkedsmålet – påvirke vaksinemarkedet med sikte på reduserte priser på og sikker tilgang til vaksiner for fattige land

Rapport 2014

Samlet norsk bistand til Vaksinealliansen Gavi i 2014 var 896,6 mill. kroner. I tillegg kommer 190 mill. kroner til poliovaksinering gjennom Gavi, og 146,3 mill. kroner til Den internasjonale finansieringsmekanismen for immunisering IFFIm.

Ved utgangen av 2014 hadde Gavi bidratt til immunisering av totalt 503 millioner barn. Dette er en økning fra 2010 på 207 millioner barn. GAVI har bidratt til å forebygge 7 millioner dødsfall siden oppstarten i 1999.

Øke støtten til og bruk av underutnyttede vaksiner og nye vaksiner og bidra til sikker levering av vaksiner

- Alle de 73 GAVI-støttede landene hadde ved utgangen av 2014 introdusert pentavalent vaksine i rutinevaksinasjonen. Pentavalent vaksine beskytter mot difteri, stivkrampe, kikhoste, hepatitt B og hib. Dette har bragt GAVI nær oppnåelse av et av de opprinnelige målene; å

sikre tilgang for de aller fattigste land til vaksine mot hepatitt B og hib.

- 46 land hadde introdusert pneumokokkvaksinen ved utgangen av 2014. Det er 8 flere land enn ved utgangen av 2013.
- 34 land hadde introdusert rotavirusvaksinen ved utgangen av 2014. Det er 16 flere enn ved utgangen av 2013.
- Gavi igangsatte i 2014 støtte til innføring av tre nye vaksiner; drept poliovaksine, vaksine mot japansk encefalitt og oral koleravaksine. 64 land har i løpet av året søkt om støtte til inaktivert poliovaksine.

Bidra til å styrke helsesystem ved blant annet å legge til rette for levering av vaksiner og andre helsetjenester

- 66 land fikk ved utgangen av 2014 støtte fra Gavi til styrking av helsesystemer. Nye tilskudd til helsesystemstyrking var basert på resultatbasert finansiering

Øke forutsigbarhet og bærekraft

- Gavi har mobilisert tilstrekkelige ressurser til å finansiere strategien for 2011–2015.
- Gavi videreførte i 2014 arbeidet med å sikre langsiktig bærekraft og diversifisering av finansieringskilder.
- Av 68 land som etter Gavis retningslinjer skal bidra med egenfinansiering hadde 52 innfridd forpliktelsene. Om lag USD 69 mill. kom som egenfinansiering fra disse landene, tilsvarende 11 pst. av verdien av vaksineinnsatsen.

Påvirke vaksinemarkedet med sikte på reduserte priser og sikker tilgang på vaksiner til fattige land

- Samlet kostnad for fullvaksinering av et barn med pentavalent-, pneumokokk- og rotavirusvaksine gikk ned fra USD 35 i 2010 til USD 22 i 2013 og 2014 (baseline USD 35 i 2010).
- Sikret forsyning for tre nye Gavi-vaksiner; koleravaksine, drept poliovaksine og vaksine mot japansk encefalitt.

Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria

Situasjonsbeskrivelse

Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria skal mobilisere ressurser for finansiering av tiltak for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria i de områdene i verden

hvor behovene er størst. Tiltakene blir gjennomført av samarbeidspartnere på landnivå. Støtte gis på landenes premisser og i samsvar med nasjonale planer og prosedyrer.

Fondet finansierer også styrking av helse-systemer i utviklingsland, siden dårlig utviklede helsesystemer er blant de viktigste hindringene for opptrapping av tiltak og sikring av tiltakenes effekter.

Det globale fondets internrevisjon vurderte i 2015 om Det globale fondets internkontroll, styrestrukturer og risikohåndteringsprosesser er adekvate og effektive for sikring av måloppnåelse. Den peker på store forbedringer i fondets kontrollsystemer, arbeidsmåter og organisasjonsmessig modenhet i etterkant av fondets reformprosess i 2012. Den slår fast at internkontroll, styrestrukturer og risikohåndteringsprosesser nå er definert gjennom policyer som er godkjent av fondets ledelse og styre. Disse blir imidlertid ikke brukt konsekvent, og det må arbeides videre med organisasjonsmessig forankring. Vi vil gjennom styredeltakelse påse at Det globale fondet fortsatt prioriterer dette arbeidet.

Det globale fondets påfylling i desember 2013 for perioden 2014–2016 ga mer enn USD 12 mrd. i giverforpliktelser. Norges bidrag er 1,7 mrd. kroner i tre-årsperioden, jf. I romertall VII Tilsagnsfullmakt, pkt 4.

Fondets ambisjon er å redde 10 millioner liv og forhindre 140-180 millioner nye hiv-infeksjoner i strategiperioden 2012–2016.

Mål

- 7,3 millioner mennesker får hiv-behandling i 2016
- 21 millioner mennesker har fått tuberkulosebehandling (DOTS). Årlig har 4,6 millioner fått DOTS
- 390 millioner malarianett distribuert. Årlig har 90 millioner malarianett blitt distribuert

Rapport 2014

Norges støtte til Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria var på 500 mill. kroner i 2014.

- Det globale fondet støttet programmer i mer enn 140 land i 2014. Programmene bidro til følgende resultater: 8 millioner mennesker fikk hiv-behandling ved utgangen av 2014. Det er 1,5 millioner flere enn ved utgangen av 2013.

- I 2014 ble mer enn 1 million mennesker testet og behandlet for tuberkulose. Til sammen har 13 millioner tuberkulosetilfeller blitt diagnostisert og behandlet.
- 100 millioner myggnett behandlet med myggmiddel ble delt ut i 2014 for å beskytte familier mot malaria. Til sammen er 500 millioner myggnettinger blitt delt ut.

Fondet kan også vise til gode resultater på forebyggingsområdet. Ved utgangen av 2014 har blant annet 2,7 millioner kvinner fått tilgang på tjenester som forebygger hivsmitte fra mor til barn. 5 milliarder kondomer er delt ut fra programmer som får støtte fra Det globale fondet.

Den internasjonale ordningen for økt tilgang til legemidler UNITAID

Situasjonsbeskrivelse

UNITAID arbeider for økt tilgang til farmasøytiske produkter til forebygging, diagnostisering og behandling av hiv og aids, tuberkulose og malaria. UNITAID finansierer prosjekter som iverksettes av ulike partnere. Prosjektene er tidsbegrensede og det legges stor vekt på at finansieringen på en bærekraftig måte skal kunne overtas av landenes egne helsemyndigheter eller andre givere. To tredeler av støtten går til prosjekter med barn og kvinner som målgruppe.

Gjennom prosjekter der det blant annet gis flerårige forpliktelser til den farmasøytiske industrien til innkjøp bidrar UNITAID til å redusere prisene på forebygging, diagnostika og behandling for hiv, tuberkulose og malaria. UNITAID har beregnet at hver krone gitt til UNITAID gir 5 kroner i besparelser på grunn av reduserte priser.

UNITAID støttet opprettelsen av en Medicines Patent Pool, en ordning der patentinnehavere kan gi andre produsenter mulighet til å produsere et patentert produkt for salg i enkelte markeder. Flere generiske produsenter inngikk avtaler om produksjon av hivbehandling for barn i 2014. Dette vil bedre tilgangen til hivbehandling for barn, som er den gruppen som har dårligst tilgang.

Over 15 millioner mennesker får livsforlengende hivbehandling i dag, men behandlingen må følges for å motvirke og eventuelt oppdage utvikling av resistens mot de tilgjengelige medisinene. UNITAID har støttet utvikling av teknologi for å måle styrken på immunforsvaret og virusmengde i blodet, som igjen sikrer bedre medisinbruk og at eventuell resistens mot tilgjengelige medisiner kan oppdages.

Mål

- Bekjempe hiv og aids, malaria, tuberkulose og hepatit C.

I tillegg har UNITAID seks strategiske mål for perioden 2013 – 2016 om økt tilgang på – hurtigdiagnostikk, barnemedisiner, behandling for og forebygging av hiv og aids, tuberkulose og malaria.

Rapport 2014

UNITAID utbetalte i 2014 prosjektstøtte for USD 120 mill.

Norges bidrag i 2014 utgjorde 115 mill. kroner. Norge var med dette den tredje største giveren til UNITAID, etter Frankrike og Storbritannia. Støtten omfattet bl.a. følgende tiltak:

Halvering av pris på enkelte hiv-medisiner innkjøpt med midler fra Det globale fondet.

Økt tilgang til tester for tidlig diagnostisering av hivpositive barn. Det er vanskelig å stille riktig diagnose på nyfødte, og dette har ført at hiv ikke oppdages hos små barn. Sen eller ingen diagnostisering er en av årsakene til manglende behandling av hivpositive barn, noe som igjen fører til økt barnedødelighet.

Utvikling av enklere og billigere diagnoseverktøy for multiresistent tuberkulose. Dette har ført til innsparing på USD 55 millioner i 2013 og 2014 i fattige land, og gjort at flere får riktig diagnose og behandling for denne sykdommen som øker, og som har vært vanskelig å diagnostisere.

Uten å kunne stille riktig diagnose har malaria-medisin blitt gitt mot alle typer feber i enkelte lavinntektsland. UNITAID har gjort tilgjengelig enkle tester for å diagnostisere malaria og dermed hindre feilmedisiner og utvikling av resistens. UNITAID gjør også forsøk med å gjøre disse testene tilgjengelige gjennom privat sektor, ikke bare gjennom helsevesenet, for slik å nå ut til flere.

I tillegg arbeider UNITAID med å kartlegge og overvåke markedet for dermed å identifisere hvor markedet må endres, og hvilke produkter det er behov for. I 2014 publiserte UNITAID oversikter over markedet for produkter relatert til hiv, tuberkulose og malaria som gir retning til UNITAIDs arbeid, og også brukes av andre aktører.

Den globale finansieringsordningen for mødre- barne og ungdomshelse (GFF)

Situasjonsbeskrivelse

Norge har tatt til orde for konsolidering av ulike finansieringsstrømmer under FNs reviderte stra-

tegi for kvinne- barne og ungdomshelse. Vi har tatt initiativ til etablering av en global finansieringsordning for kvinne- barne og ungdomshelse (GFF). GFF skal sikre enda bedre koordinert finansiering av helse til mødre, barn og ungdommer fra 2016, der mottakerlandene settes i stand til å ta ansvar for finansiering av helsetjenester over egne budsjetter. GFF bygger på Verdensbankens fond for resultatstyrt finansiering av kvinne- og barnehelse (HRITF). GFF ble annonsert i FN i september 2014. Norge lovet støtte til GFF på 600 mill. kroner pr. år for perioden 2015–2020 der 2015 var et overgangsår. GFF ble lansert under Finansiering for utviklingskonferansen i Addis Abeba i juli 2015. I 2015 ble støtten kanalisert gjennom HRITF i Verdensbanken og RMNCH-fondet i UNFPA, siden GFF ennå ikke var operativ. Fra og med 2016 vil støtten til disse to fondene samlet inngå i GFF.

GFF skal virke katalytisk ved at mottakerland som prioriterer å bruke IDA-midler på finansiering og oppbygging av helsetjenester til kvinner, barn og ungdommer kan få støtte fra GFF. GFF skal bidra til å styrke finansiering av helsetiltak til kvinner, barn og ungdommer etter at tusenårsmålene er avsluttet. GFF vil utgjøre en finansieringsplattform for gjennomføring av FNs nye globale strategi for helse til mødre, tenåringsjenter og barn (2016–2030) som ble lansert i september 2015 (Every Woman Every Child Global Strategy). Målet med den globale strategien og GFF er å videreføre innsatsen for mødre- og barnehelse inn i de nye bærekraftsmålene. Den skal styrke innsatsen for områder som ikke har hatt tilstrekkelig oppmerksomhet. Blant annet tilgang på prevensjoner og ernæring. GFF skal sikre bedre samordning av givere (statlige, private, og frivillige organisasjoner) og nasjonal finansiering i tett samarbeid med mottakerlandene. Støtte fra GFF vil bli gitt på basis av nasjonalt forankrete helseinvesteringsplaner. Støtte fra GFFs giverfond, etablert i Verdensbanken, vil medføre at mottakerlandene også skal kunne trekke på tilskudd og subsidierte lån (IDA) fra Verdensbanken og lån for de mer utviklede (IBRD). Det vil kunne muliggjøre langsiktig planlegging og investeringer i bedre helsetilbud for kvinner og barn. GFF-modellen testes ut i fire land (Tanzania, Kenya, Etiopia og DRC). Resultatbasert finansiering (RBF) vil kunne bli tatt i bruk for noe av GFF-bidraget til land som vurderes for støtte. Modellen som GFF bygger på vil kunne gjøre det lettere for land i sin utviklingsstrategi å prioritere helsesystemoppbygging. Flere pilotprosjekter i regi av Verdensbanken viser at RBF er etterspurt som en metode for

å bygge kapasitet og tilbud. Fra 2007 til og med 2015 har Norge vært en stor bidragsyter til det innovative helsefondet i Verdensbanken (HRITF), som bruker RBF i prosjekter i mottakerland. GFF giverfondet vil ta over for HRITF og bygge på erfaringene fra dette fondet.

Ved tildeling og oppfølging av tilskudd legger vi til grunn at støtten er underlagt Verdensbankens systemer for pengeforvaltning og risiko-håndtering og norsk deltakelse i styringsstrukturene som er opprettet for GFF.

Resultatbasert finansiering kan innebære økt risiko for juks med tall for blant annet å få dokumentert gode resultater og økt utbetalinger. Ved opptrapping av piloter er det derfor viktig at tilstrekkelige kontrollmekanismer er på plass.

Avtaler om volumgarantier for innkjøp av prevensjonsimplantater er inngått for perioden 2013 til 2018, jf. Garantifullmakt.

Mål

- Bidra til å redusere barne- og mødredødelighet
- Sikre bedre helsetjenester gjennom helse-systemoppbygging

Satsningsområder

- Sikre muligheten for land til å prioritere helse-systemutvikling for å oppnå bedre helse til egen befolkning, særlig kvinner og barn
- Bidra til å bygge opp den globale finansieringsordningen for kvinner, ungdom og barn.

Rapport 2014

Anbefalingene til FN kommisjonen for livreddende medisiner og utstyr for kvinner og barn om å øke tilgangen og tilgjengeligheten til 13 livreddende medisiner og utstyr for nedgang i mødre- og barnedødelighet er fulgt opp etter at kommisjonen avla sin rapport i 2012. Som et ledd i å få frem resultater ble det etablert et globalt nettverk av ekspertgrupper for å løse globale tekniske barrierer som hindrer tilgang til medisiner. De ti anbefalingene som Kommisjonen kom med for å angi hvordan tilgangen til de 13 livreddende medisinene kunne forbedres, ble fullt eller delvis oppnådd innen utgangen av 2014. Arbeidet har blant annet bidratt til at flere produkter som fremmer reproduktiv, mødre-, nyfødt-, eller barnehelse har oppnådd WHO's kvalitetsstempel for medisinske produkter. Det er gjort ved hjelp av en forbedret registreringsprosess. Det er også forhandlet frem prisreduksjoner på medisiner. I tillegg er det blitt

lagt til rette for lokal produksjon av livreddende medisiner, blant annet i Nigeria.

En volumgaranti for innkjøp av prevensjonsimplantater (p-staver) har ført til at prisen i utviklingsland på to typer p-staver ble halvert fra 2012 til 2013. Volumgarantiordningen som Norge har bidratt til, har ført til at innkjøp av p-staver til verdens fattigste er tredoblet fra 2.4 millioner enheter i 2011 til 7.7 millioner enheter, estimert for i 2014. Det anslås at volumgarantiavtalen har ført til mer enn 140 mill. USD i kostnadsbesparelser i 2013 og 2014 tilsammen. I 2014 kanaliserte Norge 100 mill. kroner gjennom UNFPAs globale innkjøpsprogram for prevensjonsmidler for å støtte innkjøp av prevensjonsmidler og lære opp helsepersonell.

I 2014 mottok fem land støtte fra fondet for reproduktiv, mødre-, nyfødt- og barnehelse, (RMNCH Trust Fund) med mål om å øke tilgangen av de 13 livreddende produktene som Kommisjonen anbefaler. Norge bidro med 180 mill. kroner til RMNCH Trust Fund i 2014. Støtten kanaliseres hovedsakelig gjennom WHO, UNFPA og UNICEF til innsats i landene, og i noen land gjennom Clinton Health Access Initiative (CHAI). Tiltakene implementeres hovedsakelig av myndighetene (60 pst.) med bistand fra FN-partnerne (23 pst.) og NGOer (17 pst.). Den største andelen (ca. 23 pst.) av støtten går til opplæring av helsepersonell, mens ca. 14 pst. benyttes til innkjøp av legemidler og medisinske produkter. Støtten går dessuten til opplysnings- og pådriverarbeid og innsatser for å styrke leveringskjeden av produkter og tilgang til tjenester og medisiner.

I tillegg til arbeidet med å nå ut med p-staver har Norge bidratt med nærmere 12 mill. kroner i 2014 til arbeidet for å øke tilgangen i Nigeria til behandling av diaré hos barn ved hjelp av sink og væskeerstatning gjennom et samarbeid med CHAI. En prisreduksjon på 77 pst. i grossistprisen er oppnådd for anbefalt kombinasjonsterapi i utsatte områder i Nigeria, blant annet gjennom å jobbe med både offentlig og privat sektor for å forbedre distribusjon og opplæring. Norge bidro også til CHAI's arbeid med å gjøre legemiddelprodusenter i East African Community konkurransedyktige.

Arbeidet med Den Globale finansieringsordningen for mødre- og barnehelse (GFF) ble igangsatt sommeren 2014 for å avløse HRITF i Verdensbanken. GFF skal sikre bedre tilgang til helsetjenester for mødre og barn i utviklingsland etter at tusenårsårene utløper og samtidig bane vei for å realisere målsetningene i de nye bærekraftsmålene og kravet om sterkere nasjonal finansiering av utvikling.

Den globale finansieringsordningen (GFF) for kvinne- og barnehelse ble annonsert under FNs generalforsamling i 2014 med støtte fra FNs generalsekretær og presidenten i Verdensbanken. Det ble nedlagt et betydelig arbeid frem til lanseringen i Addis Abeba i juli 2015 for å meisle ut finansieringsmodellen, med sekretariat i Verdensbanken og med aktiv medvirkning fra FNs spesialorganisasjoner og –fond (UNFPA, WHO, UNICEF). Frem til GFF trer i kraft er HRITF kanalen Verdensbanken bruker for resultatbasert finansiering av helsetiltak for mor og barn.

Innovasjon, forskning, produktutvikling og andre virkemidler for oppnåelse prioriterte helsebærekraftsmål

Situasjonsbeskrivelse

Norge har vært en viktig bidragsyter til mobiliserings- og pådriverarbeid for FNs strategi for mødre- og barnehelse. Vi har også vært med i arbeidet med å revidere strategien i tråd med bærekraftsmålene. Tilskudd til pådriver- og mobiliseringsarbeid blir fra 2016 redusert.

Malawi og India vil få bilateral støtte i 2016 til innsats for mødre- og barnehelse. I India støtter Norge innovative helsetjenester for kvinner og barn med særlig vekt på å redusere dødelighet blant nyfødte, bedre sykepleier- og jordmorutdanningen og etablere samarbeid mellom norske og indiske helseinstitusjoner. Målet er at norsk innsats skal utløse større og varige satsinger fra indiske myndigheter for å redusere mødre- og barnedødeligheten. I Malawi støtter vi tilsvarende arbeid, men med sterkere vekt på fødselskomplikasjoner og håndtering av disse. Dette er et samarbeid med Den tyske utviklingsbanken. Norge har tatt hovedansvar for effekt- og implementeringsforskning som gjennomføres av Heidelberg University og Malawi College of Medicine.

En hovedplattform for støtte til forskning og innovasjon med deltagelse av norske forskningsmiljø er Forskningsrådets program for global helse- og vaksinasjonsforskning (GLOBVAC). Prioriterte områder er forebygging, behandling og diagnostika for infeksjonssykdommer, familieplanlegging, reproduktiv helse, og dessuten mødre-, nyfødt-, barne- og ungdomshelse, helsesystemer, implementeringsforskning og innovasjon. En midtveisgjennomgang skal ferdigstilles i 2016. Den vil gi anbefalinger for resterende programperiode 2016–2020.

Norsk innsats tilknyttet global helse har de siste fem årene fokusert på å fremme innovative tilnærminger og løsninger innen teknologi, medi-

siner og medisinsk utstyr, og helsetjenester som er kostnadseffektive, livreddende og gir valuta for pengene med fokus på å bedre kvinners og barns helse. Norge mobiliserer globalt, og støtter nye og lovende prosjekter i land for å oppskalere bruken av innovative løsninger, fremme offentlig-privat samarbeid, utvikle bærekraftige forretningsmodeller, og fremme innovative finansieringsmodeller.

Norge støtter internasjonale produktutviklingspartnerskap som arbeider for å utvikle nye vaksiner og legemidler som ikke har et kommersielt marked. Produktutviklingspartnerskapene bringer sammen farmasøytisk industri og akademiske forskningsmiljø. Disse får tilskudd fra en rekke land, næringsliv og private stiftelser. Norge har i en årrekke støttet utvikling av hivvaksiner gjennom Det internasjonale aidsvaksineinitiativet (IAVI) og utvikling av mikrobisider (en vaginalt ring som skal forhindre seksuell overføring av hivviruset) gjennom det internasjonale partnerskapet for mikrobisider (IPM). Norge har de senere årene også støttet utvikling av vaksine mot tuberkulose gjennom Tuberkulosevaksineinitiativet (TBVI), utvikling av nye legemidler mot malaria gjennom Medicines for Malaria Venture (MMV), og bedre behandlingsformer for afrikansk sovesyke gjennom Drugs for Neglected Diseases initiative (DNDi). Avtalene går ut i 2015. En gjennomgang av norsk støtte til produktutvikling er ferdigstilt i 2015. Evalueringen vurderer resultater oppnådd så langt med nåværende portefølje og gir anbefalinger for videre strategisk støtte til produktutvikling for global helse.

Mål

- Redusert barnedødelighet
- Bedret mødre helse
- Bekjempe hiv og aids, tuberkulose og malaria
- Beredskap for pandemibekjempelse

Satsningsområder

- Mobilisere stats- og regjeringssjefer i andre land i et politisk nettverk for økt forpliktelse og klarere politisk ledelse for innsats for kvinner og barns helse.
- Arbeide for omforente nasjonale planer innen helse, på måter som omfatter alle aktører og reduserer transaksjonskostnader for landene selv.
- Samarbeide bilateralt med enkelte land som har høy barne- og mødre dødelighet.

- Fremme seksuell og reproduktiv helse og rettigheter og likestilling i globale helseinnsatser og på landnivå bl.a. gjennom sikker tilgang til prevensjonsmidler, trygg abort og livsviktige medisiner.
- Støtte opp om bedre samarbeid for helse-systemstyrking, samt myndighetenes helseplaner på landnivå gjennom de globale initiativer der Norge spiller en aktiv rolle og med GAVI, Det globale fondet, og H4+ organisasjonene (UNAIDS, UNFPA, UNICEF, Verdensbanken, UN Women og WHO).
- Støtte til utvikling og implementering av innovative verktøy og tilnærminger, inkludert mobilteknologibaserte intervensjoner, for mødre- og barnehelse - herunder støtte til og tilrettelegging av samarbeid gjennom Saving Lives at Birth Partnerskap og FN generalsekretærens arbeidsgruppe – Innovation Working Group (IWG)
- Støtte systematisering og formidling av kunnskap om effektive bidrag til å oppnå resultater.
- Ny kunnskap innen de prioriterte områdene.
- Utvikling av ulike nye vaksinekandidater for uttesting/kliniske studier
- Videreutvikling og uttesting av mikrobisider og sikre at de blir tilgjengelig for kvinner i utviklingsland.
- Styrket forskningskapasitet og kunnskapsnettverk i utviklingsland for å kunne gjennomføre kliniske studier

Rapport 2014

Pådriver- og mobiliseringsarbeid for FNs strategi for mødre- og barnehelse

Samlet tilskudd til ulike tiltak knyttet til styrking av informasjonssystemer og prosesser for å måle oppslutning og investering i mødre og barnehelse var på om lag 47 mill. kroner i 2014. Tiltakene inkluderte støtte til Verdens helseorganisasjon, East African Community, Den afrikanske utviklingsbanken og Partnerskapet for mødre- og barnehelse. Arbeidet har bidratt til at 60 mrd. USD er blitt forpliktet til investeringer i mødre- og barnehelse. 18 pst. kommer fra lavinntektsland.

Verdens helseorganisasjon mottok støtte for arbeidet med å bistå land i å iverksette anbefalingene fra *FNs kommisjon for informasjon og ansvarlighet*. Anbefalingene består i å styrke systemer for monitorering av investeringer i, og resultater for mødre og barnehelse. Den uavhengige monitoreringsgruppen (iERG) rapporterte i 2014 at vi i løpet av året har hatt signifikant framgang i seks

av ni av de anbefalte målområdene, samtidig som betydelig arbeid gjenstår.

Støtten til flegiverfondet i Den afrikanske utviklingsbanken var i 2014 på 6 mill. kroner. Prosjektet *Value for Money* har som mål å bevisstgjøre parlamentarikere og finansministre om investering i helse. Programmet arbeider i dag i 41 land, og en evaluering foretatt i 2014 viser for perioden 2012–14 økt effektivitet i lederskap, klare policyimplikasjoner og tverrsektoriell innsats for helse, og økt nasjonal finansiering til sektoren.

Fem land i East African Community, Burundi, Kenya, Rwanda, Uganda og Tanzania, samarbeider om Open Health Initiative (OHI) for å påskynde framgang i kvinners og barns helse. Det promoterer innovative tiltak, tilgang på data, og oversikt over resultater og ressurser. East African Community har definert indikatorer og etablert en regional database basert på District Health Information System (DHIS2), som benyttes på møter mellom ministre og statsledere. De har også bidratt med metoder for ressurs- og resultatmonitorering.

Partnerskapet for mødre- og barnehelse har vært et viktig forum for interessenter innen mødre- og barnehelse, og har vært viktig for å danne konsensus og utveksle kunnskap om mødre- og barnehelse. Partnerskapet er også sentralt i oppfølgingen av tilslutninger til Generalsekretærens Strategi for mødre- og barnehelse.

Oppfølging av anbefalingene fra FN-kommisjonen for livreddende medisiner for kvinner og barn

Det ble gitt tilskudd til Clinton Health Access Initiative (CHAI) for bedre tilgang til livreddende medisiner, i tråd med anbefalingene til *FNs kommisjon for livreddende medisiner*, med til sammen vel 94 mill. kroner i 2014 fordelt over tre avtaler. Støtten inkluderer tiltak for å få på plass globale prisreduksjoner for grunnleggende produkter som prevensjonsimplantater og antisjokkdrakter, og gjennomføring av spesifikke tiltak i Nigeria, Etiopia, Liberia, Tanzania og Malawi for å øke tilgangen til livreddende medisiner. Midlene er innvilget og følges opp i koordinasjon med RMNCH Trust Fund som er et norskopprettet fond i UNFPA.

CHAIs arbeid i tre fokusstater, Lagos, Rivers og Kano i Nigeria for å øke tilgang til og bruk av sink og væskeerstatning for å forebygge diaré og dermed redusere barnedødelighet har hatt god framgang det siste året. I løpet av 2014 har programmet ført til økt tilgjengelighet av både zink

og væskeerstatning på et og samme fra en gjennomsnittlig baseline på 15 pst. i 2013 til et gjennomsnitt på 51 pst. Utsalgsprisene for sink ble i 2014 redusert med 36 pst. Programmet for reduksjon av mødre- og nyfødtdødelighet som ble etablert i august 2014, er i rute til tross av noen forsinkelser knyttet til spredningen av ebola-viruset, streik blant helsearbeidere og presidentvalget i mars 2015. Arbeidsplaner for fokusstatene Kano, Kaduna og Katsina ble gjort klare for iverksetting. Videre har støtten til CHAI bidratt til økt tilgjengelighet av medisiner i Etiopia og Tanzania. I løpet av ett år er andelen klinikker med tom lagerbeholdning redusert med 34 prosent i Etiopia og 26 pst. i Tanzania for minst et av nøkkelproduktene. Bruk av medikamenter mot blødninger økte med mer enn 150 pst. i Etiopia og 62 pst. i Tanzania. Tiltaket har også resultert i flere kompetente helsearbeidere og økt bruk av de utvalgte medisinene. CHAI har dessuten forhandlet frem både prisreduksjon på 32 pst. og produktforbedringer for et produkt som benyttes under transport av kvinner som har blødninger etter fødsel. CHAI har samarbeidet med East African Community (EAC) i arbeidet med å øke kvaliteten og konkurransedyktigheten til lokale produsenter i landene i EAC.

Som ledd i gjennomføringen av anbefalingene til FNs kommisjon for livreddende medisiner ble det tildelt 28 mill. kroner til Marie Stopes International (MSI) og Population Services International (PSI) for økt bruk av langtidsvirkende prevensjonsmidler. Formålet med støtten var å legge til rette for å øke opptak av to typer prevensjonsstaver for å innfri gitt garantivolum. Til sammen distribuerte MSI og PSI nesten 700 tusen prevensjonsstaver og lærte opp over 1400 helsearbeidere i å sette inn og å ta ut prevensjonsstaver. Støtten skal ha forhindret nesten 1300 mødredødsfall og nesten 90 tusen uønskede graviditeter. Volumgarantien for prevensjonsstaver ble oppfylt i 2014 og førte til en tredobling av salget av prevensjonsstaver sammenliknet med 2011.

Forskning, innovasjon og produktutvikling

Tilskudd ble gitt til blant annet innovasjonsfondet Saving Lives at Birth (SL@B), Global Special Mobile Association (GSMA), United Nations Foundation (UNF) og Program for Appropriate Technology Health (PATH). Norad har støttet 26 innovative m-helseprosjekter i 16 land som er på vei til å bli oppskalert gjennom privat-offentligsamarbeid og innovativ finansiering. Programmet har overgått sitt opprinnelige mål og gir nå drøyt

1,5 millioner kvinner og barn tilgang på gode helsetjenester. Eksempelvis trekkes følgende fram: et helse-mikroforsikringsprogram (Linda Jamil) i Kenya som er på vei til å nå 1 million deltakere, og applikasjonen MomConnect i Sør-Afrika som spiller en sentral rolle i det første landsdekkende mHelse-programmet, med alle gravide i landet som mulige brukere. Sammen med partnerne i Saving Lives at Birth støtter Norge også 90 innovasjoner som bidrar til å redde liv i tiden rundt fødsel i utviklingsland. Noen få av disse er allerede tatt i bruk, for eksempel et pusteapparat for barn kalt Bubble CPAP som brukes i Malawi. Støtten til mHealth for Saving One Million Lives Initiative (ICT4SOML) i Nigeria gjennom UNF har bidratt til utvikling av en implementeringsmodell med nasjonalt eierskap i tett samarbeid med givere, inkludert private foretak. Et arbeid for å nå gravide kvinner med helseinformasjon via SMS er blitt finansiert av J&J og USAID. Det vil nå ut til 2 millioner kvinner de kommende 3 årene. Støtten til ICT4SOML i Nigeria gjennom GSMA har bidratt til igangsetting av samarbeid mellom GSMA, myndighetene og privat sektor. De har lansert og testet tre ulike forretningsmodeller for mHelse. Dette resulterte bl.a. i at 25 000 betalende abonnenter mottar helseinformasjon, noe som betraktes som en god start for rullering av bærekraftige mHelse forretningsmodeller.

Malariamedisinforetaket *Medicines for Malaria Venture* (MMV) ble støttet med 5 mill. kroner for å utvikle nye, effektive og billige malariamedisiner. På kort sikt arbeides det med å sikre økt tilgang til eksisterende legemidler, blant annet registrering for behandling av barn. På litt lengre sikt arbeides det med å utvikle nye enkeltdosebehandlinger og flere kliniske studier er i gang. På lang sikt er målet å utrydde malaria, og grunnleggende studier er i gang for å kunne utvikle nye behandlingsformer.

Initiativet for legemidler mot neglisjerte sykdommer, *Drugs for Neglected Diseases initiative* (DNDi), mottok 5 mill. kroner i støtte for å utvikle to nye og forenklede behandlingsmetoder mot afrikansk sovesyke. Rekruttering til alle studier med fexinidazole var i rute i 2014, og foreløpige data er positive. DNDi har fått klarsignal fra det europeiske legemiddelverket til å forberede innsending av søknad i slutten av 2015 om godkjenning av bruk av fexinidazole i behandling av sovesyke. Den andre behandlingen har vist seg å være sikker i fase I-studier, og fase II-studier vil igangsettes i land med utbredt sovesyke i 2015.

Forskningsrådets program for global helse- og vaksinasjonsforskning (GLOBVAC) innvilget støtte til 17 nye prosjekter for til sammen 270 mill. kroner i 2014. Flere av disse er relevante for anbefalingene i FNs kommisjon for livreddende medisiner for kvinner og barn (CoLSC), blant annet et prosjekt som skal evaluere effekten på mor-barnhelsetjenester av å innføre resultatbasert finansiering på nasjonalt nivå i Tanzania.

For å styrke framtidig forskningskapasitet for global helse i Norge, har GLOBVAC finansiert fire PhD-prosjekter der kandidatene må ha et obligatorisk opphold i et lav- eller lavere mellominntektsland. GLOBVAC inviterte også til «idélab» der norske og internasjonale forskningsmiljø sendte inn forslag til prosjekt med spesielt stort potensial for gjennomslag («game changers»). Basert på mer enn 70 innkomne forslag fra hele verden, ble det utlyst forskningsmidler for 130 mill. kroner med søknadsfrist i februar 2015. En del av støtten til GLOBVAC i 2014 ble øremerket vaksineutvikling mot ebola, som gikk til en internasjonal klinisk studie i Guinea. Prosjektet er et samarbeid mellom verdens helseorganisasjon (WHO), Leger uten grenser (MSF), Folkehelseinstituttet m. fl. Et prosjekt i regi av universitetet i Bergen har ferdigstilt prekliniske og «challenge»-studier av en vaksine mot diaré forårsaket av E.coli- og Shigella-bakterier. Forskerne har inngått avtale med PATH Vaccine Solutions som gir PATH rettighetene til å videreutvikle vaksinen under forutsetning av at produktet blir solgt til lave kostnader. Dette muliggjør bruk i nasjonale vaksinasjonsprogrammer i lav- og mellominntektsland. En videreføring av prosjektet ble finansiert i 2014, der PATH inngikk som en av flere partnere.

Det internasjonale aidsvaksineinitiativet *International AIDS Vaccine Initiative (IAVI)* går nå, etter flere år med identifisering av potensielle vaksinekandidater mot HIV, videre med klinisk utprøving av de to første vaksinekandidatene som kan utvikle bredspektret immunrespons mot viruset ved hjelp av nøytraliserende anti-stoff. En annen strategi er å bruke et annet ufarlig virus som bærer av genetisk materiale og dermed skape en immunrespons. To slike vaksinekandidater vil utprøves videre i kliniske studier i 2015. IAVI mottok 6 mill. kroner i kjernestøtte i 2014.

Det internasjonale partnerskapet for mikrobisider *International Partnership for Microbicides (IPM)* fikk støtte på 6 mill. kroner av Norad i 2014 for å utvikle og sikre tilgang til effektive mikrobisider som kan forebygge hivsmitte hos kvinner i

utviklingsland. Innrulleringen av totalt 1 959 kvinner er nå fullført i en fase III-studie av en vaginal ring med virkestoffet dapivirin. Resultater av studien vil bli tilgjengelige i 2016. IPM har også fullført protokollen for en fase III b-studie som vil gi data om ringens sikkerhet brukt under mer reelle forhold. Siden det fortsatt kan ta flere år før en eventuell effektiv ring kan brukes av kvinner som trenger dem, har IPM fortsatt sitt arbeid med å sørge for at ringen vil tilfredsstille nødvendige krav til at den kan tas i bruk. IPM har også fullført planer for mulig oppskalering av produksjon av ringen, slik at den kan gjøres tilgjengelig og til akseptabel pris.

Tuberkulosevaksineinitiativet *Tuberculosis Vaccine Initiative (TBVI)* har i 2014 støttet preklinisk og tidlig fase klinisk utvikling av 4 vaksinekandidater mot tuberkulose, og identifisert en rekke biomarkører. Et viktig fremskritt er knyttet til vaksinekandidaten MTBVAC som i 2014 fullførte fase 1 studie med tilfredsstillende resultater. TBVI fikk i 2014 støtte på 5 mill. kroner.

Bilateralt samarbeid om mødre- og barnehelse med Malawi og India

Malawi og India fikk støtte fra posten gjennom bilateralt prosjektsamarbeid i 2014.

Samarbeidet med India fokuserer på utvalgte distrikter hvor helsetjenestene er svake. I 2014 fikk 135 000 barn (33 pst.) hjemmebesøk for å sikre amming og riktig behandling ved diaré. 34 av 130 offentlige sykepleie- og jordmorskoler nådde standarden for utdanning satt av Det indiske sykepleierrådet. Over en tredel av 138 sykehus har innført rutinemessig familieplanlegging etter fødsel (rådgivning og tilbud om innsetning av spiral). Ved å demonstrere effekten av nye helsetjenester i et utvalgt område legges grunnlaget for at myndighetene skal kunne ta arbeidet videre i stor skala. Forbruket i 2014 var på 40 mill. kroner.

Norge har et bredt helseengasjement med Malawi og har i en årrekke vært sentral i sektorsamarbeidet. Det ble inngått en avtale med Clinton Health Access Initiative (CHAI) i 2013 om utdanning av jordmødre og helsearbeidere ved ni forskjellige utdanningsinstitusjoner i Malawi for å styrke helsetjenester til mor og barn. Så langt har 260 fødselshjelpere fra distriktene startet sin utdanning og ytterligere 90 har blitt rekruttert lokalt for opplæring som lokale fødselshjelpere som et resultat av avtalen. I tillegg har Norge sammen med Tyskland støttet et pilotprosjekt med utgangspunkt i resultatbasert finansiering.

Piloten har hatt som mål å få flere kvinner til å føde på klinikk og samtidig sikre bedre helsetjenesteleveranser. Piloten er testet ut i fire distrikter i Malawi med gode resultater. Parallelt støtter Norge følgeforskning av piloten i regi av bl.a. College for Medicine i Malawi for å dokumentere resultater av pilotarbeidet. Beslutning om ytterligere støtte og eventuelt oppskalering av piloten i 2016 vil bli tatt når resultatet fra evalueringen foreligger senere i år. Malawi vil være kandidat til å søke støtte fra mødre- og barnehelsefondet i Verdensbanken (GFF TF) når Fondet trer i kraft etter lanseringen i Addis Abeba medio juli 2015.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget samlet 3 065 mill. kroner på post 70 Global helse.

Post 73 Utdanning, kan overføres

Formålet med denne bevilgningen er å bidra til oppnåelse av bærekraftsmål 4 om utdanning. Utdanning er avgjørende for å bekjempe fattigdom og oppnå bærekraftig utvikling. Samtidig er utdanning å regne som et globalt fellesgode; nødvendig både for å oppnå næringsutvikling, sysselsetting og bærekraftig vekst i landene hver for seg, og også for å løse mange av utfordringene vi står overfor i en verden som veves stadig tettere sammen. Skolegang setter mennesker i stand til å søke jobb – og skape arbeidsplasser for andre. En godt utdannet befolkning står også sterkere rustet mot demagogers lettvinde løsninger – og ekstremisters løgner og hatideologi. Kunnskap er på mange måter bærebjelken i både individets og samfunnets utvikling – utdanning bygger demokrati og er en grunnleggende menneskerettighet. Derfor dobler vi vår innsats for utdanning.

Situasjonsbeskrivelse

For oppnåelse av menneskerettighetene og bærekraftsmålene er det alvorlig at 59 millioner barn i barneskolealder i verden ikke går på skolen, og at 63 millioner barn i ungdomsskolealder ikke gjør det. Blant barna som verdenssamfunnet ikke har lykkes i å nå, finner vi de fattigste og mest marginaliserte barna, herunder barn med nedsatt funksjonsevne. Til tross for fremgang på barnetrinnet, gjenstår mye for å sikre at jenter er innskrevet i skolen og at de fullfører ungdomstrinnet og videregående opplæring. Dette er viktig også fordi jenters utdanning reduserer risikoen for barneektenskap og har positiv effekt på familiens helse og

økonomi. En stor utfordring er de mange humanitære krisene som forhindrer millioner av barn og unge fra å gå på skole. Utdanning i humanitære kriser har ikke vært høyt nok prioritert globalt, og Norge spiller en pådriverrolle både globalt og gjennom enkelttiltak for å styrke både den humanitære og langsiktige finansieringen til dette området.

Like viktig som tilgang til skole, er det at barn lærer. Av dem som går på skolen, går 185 millioner elever ut av fjerde klasse uten å kunne lese og skrive. I mange land er det et skrikende behov for flere og bedre kvalifiserte lærere og læremateriell.

70 millioner ungdommer står uten skoletilbud. Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO) anslår at verden vil trenge 600 millioner nye arbeidsplasser innen 2020. Det antas at utfordringen blir særlig stor i Afrika Sør for Sahara der befolkningsveksten vil være størst. Befolkningen mellom 5 og 14 år er ventet å øke med 35 pst. i perioden 2015 til 2030 i denne regionen. I mange land i Afrika er yrkesfaglig opplæring svært mangelfull. Det er stort behov for finansiering og oppgradering for å kunne tilby ungdommer ferdighetene de trenger for å finne arbeid, skape arbeidsplasser og bidra til bærekraftig økonomisk vekst.

Dette utgjør til sammen en global læringskrise som har negative ringvirkninger for den enkelte og for mange lands og regioners sosiale og økonomiske utvikling.

Skal vi lykkes i å nå bærekraftsmålet om inkluderende og rettferdig kvalitetsutdanning og muligheter for livslang læring for alle (SDG 4) innen 2030, må vi lykkes i å inkludere de aller svakeste i skolen og sørge for at barn og unge lærer grunnleggende ferdigheter og ferdigheter som er relevant for arbeidsmarkedet. Bevisstgjøring, kompetanseheving, opplysningsarbeid og holdningsendringer er nødvendig. I tillegg er det behov for tiltak som legger til rette for inkludering og kvalitetsheving i skolene, og øremerkede tiltak som fanger opp de mest utsatte.

Utdanningsfeltet er sammensatt og komplekst. Bistand kan bidra et stykke på vei for å nå målsettingene, men landene blir selv nødt til å ta hovedansvaret. Utdanning må prioriteres og finansieres over nasjonale budsjetter. Selv med store økninger vil bistanden forbli liten målt mot investeringene som trengs og systemene som må bygges. Education for All Global Monitoring Report 2015 rapporterer at utdanningsbudsjettene har økt i mange land siden 2000, men samtidig er utdanning fremdeles lavt prioritert i en rekke land. Å satse på

bistand er fortsatt riktig og viktig, særlig i de fattigste landene, i områder som er rammet av krise og konflikt og i målrettede innsatser for å nå marginaliserte barn. En strategisk innrettet og resultatorientert bistandspolitikk kan dessuten virke katalytisk. Det er behov for å tenke nytt når det gjelder finansiering og partnerskap, og for å utnytte det potensialet som ligger i den teknologiske utviklingen som har funnet sted de senere år.

Norge har gått i bresjen for en ny internasjonal offensiv som skal sikre utdanning av god kvalitet for alle. Toppmøtet om utdanning for utvikling i Oslo var et stort løft og en stor suksess. Norge er blitt en synlig pådriver for at også andre land skal sette utdanning høyere på dagsordenen. Vi er pådrivere for finansiering av utdanning, økt satsing på jenters utdanning, på kvalitet og læring og på utdanning i krise og konflikt. Gjennom politisk lederskap, diplomati og strategisk økonomisk støtte skal Norge bidra til at barns rett til utdanning oppfylles, og at verden når FNs nye bærekraftsmål for utdanning.

Norge har bl.a. initiert en høynivåkommissjon lansert under toppmøtet, som skal levere en rapport til FNs generalsekretær høsten 2016 om mobilisering av finansiering av global utdanning. Norge annonserte også under møtet at en vil gi økonomisk støtte til et program som sikrer at relevante multilaterale organisasjoner gir bedre og mer systematisk rådgivning med tanke på hvordan samarbeidslandene kan styrke rekruttering av og kvaliteten på lærere, ettersom flere og bedre kvalifiserte lærere er en forutsetning for å få til et læringsløft. Jenters utdanning er en hovedprioritet i utdanningssatsingen, og det jobbes gjennom ulike kanaler med tiltak som sikrer at flere jenter begynner og fullfører videregående utdanning.

Det foretas en klar opptrapping av utdanningsbistanden. Bistand til utdanning foreslås økt med 500 mill. kroner til om lag 2,9 mrd. kroner i 2016. 1 732 mill. kroner av utdanningsbistanden i 2016 foreslås bevilget på kap. 169, post 73. Bevilgning til utdanning i krise og konflikt ligger hovedsakelig under kap. 163 Nødhjelp og humanitær bistand, og beskrives der. Utdanningssatsing gjennom sivilt samfunn bevilges over kap. 160 Sivilt samfunn, og beskrives der.

En rekke utdanningstiltak i fokusland finansieres over regionbevilgningene (kap. 150-153). Andelen av regionbevilgningen som brukes til tiltak rettet inn mot utdanning, økes i 2016. På regionbevilgningen for Afrika planlegges det en økning på 140 mill. kroner til utdanning i 2016 og på regionbevilgningen for Asia (Afghanistan) en økning på 50 mill. kroner. I tillegg foreslås økte midler til

utdanning over andre poster, bl.a. kap. 163, post 70 Humanitær bistand (150 mill. kroner), og kap. 168, post 70 kvinners rettigheter og likestilling (100 mill. kroner). Det er også eksempler på multilaterale arenaer finansiert utenfor utdanningsposten som bidrar inn mot utdanningssatsingen. F.eks. gjøres en innsats for skolemat og ernæring i tidlig alder som forutsetning for senere evne til læring, gjennom Verdens matvareprogram.

Midlene til utdanning over andre poster følger de samme prioriteringer og målsettinger, som for kap.169, post 73. Utdanningsmidlene kanaliseres i all hovedsak gjennom multilaterale kanaler, samt at en del midler kanaliseres gjennom sivilt samfunnsorganisasjoner. Resultatbasert finansiering (RBF), etter modell av helsesatsingen Norge har gått i ledelse på, prøves ut også på utdanningsfeltet. RBF vil kunne virke katalyserende på å mobilisere ytterligere statlige og private midler til utdanning for alle og bidra til å gi insentiver som igjen bidrar til målsettingene for utdanningssatsingen. I tillegg er Malawi, Nepal, Etiopia og Sør-Sudan utpekt som satsingsland. I disse landene vil Norge samarbeide tett med myndighetene på områder som er prioritert av Norge og landene selv. Ambassadene i Lilongwe og Addis Abeba blir styrket med en utdanningsråd fra høsten 2015. Det gis per i dag også utdanningsstøtte til Haiti, Madagaskar, Nigeria, Niger, Burundi, Palestina, Afghanistan og Pakistan. For 2014 rapporteres det på alle bilaterale satsinger under regionbevilgningen.

Posten kan benyttes til å støtte internasjonale toppmøter, konferanser og prosesser og gjennomføring av konvensjoner og avtaler på utdanningsområdet, samt støtte til utviklingslandenes deltakelse, herunder faglig bistand og reisestøtte.

I tillegg støttes organisasjoner, prosjekter og tiltak som fremmer norske satsingsområder, ulike konferanser, seminarer og delegasjonsbesøk i regi av Utenriksdepartementet, både i og utenfor Norge.

Mål

Meld. St. 25 (2013–2014) *Utdanning for utvikling* definerer satsingen og dens tre overordnede målsettinger for stortingsperioden:

- Alle barn får de samme muligheter til å begynne på og fullføre skolen.
- Alle barn og unge lærer grunnleggende ferdigheter og rustes for livet.
- Flest mulig får ferdigheter som sikrer en overgang til arbeidslivet, og bedrer forutsetningene for økonomisk vekst og bærekraftig utvikling i bred forstand.

For å nå den første målsettingen skal det fokuseres på å sikre tilgang til undervisning for dem som fortsatt faller utenfor, særlig jenter, barn med nedsett funksjonsevne og barn som er ofre for krise og konflikt. Det skal arbeides både for at de begynner på skolen, og at de fullfører skolen. Det skal tenkes helhetlig på tvers av sektorer; skole-deltakelse henger nøye sammen med bl.a. helse, sanitære forhold, ernæring og sikkerhet, i tillegg til religiøse og kulturelle normer.

Å ha tilgang til skole er ikke nok – barn må også lære noe når de går på skolen. Den andre hovedmålsettingen er knyttet til innhold og kvalitet. Først når grunnskoleutdanningen har god kvalitet vil det gi gevinst også på andre områder som helse, økonomisk vekst og sosial utvikling. Rekruttering og opplæring av lærere vil stå sentralt. I tillegg skal utdanningssatsingen fokusere på læremidler, undervisningsmateriale og nye teknologiske løsninger, som kan bidra til at flere kan nås med godt læringsinnhold.

Befolkningen i mange utviklingsland mangler kompetanse som er relevant for arbeids- og næringslivet, og som kan bidra til næringsutvikling og økonomisk vekst. Relevant yrkesfaglig opplæring er mangelfullt utbygget mange steder og må rustes opp. Norge planlegger målrettet innsats i noen land hvor norske bedrifter er til stede, samarbeid med andre givere som er engasjert i yrkesfaglig opplæring, samt innsats gjennom multilaterale kanaler.

Den norske satsingen bygges gradvis opp og konsentreres i 2016 om et utvalg prioriterte områder. Målsettingene for 2016 er:

- Øking i antall jenter og gutter som har tilgang til og fullfører utdanning.
- Øking i antall barn i krise og konfliktsituasjoner som har tilgang til og fullfører utdanning.
- Øking i antall skoler som gir god undervisning til alle elever.
- Øking i antall unge som har tilgang til og fullfører yrkesopplæring.

Rapport 2014

Våren 2014 ble Meld. St. 25 (2013–2014) *Utdanning for utvikling* skrevet og fremlagt for Stortinget. Den legger grunnlaget for regjeringens utdanningssatsing.

En forutsetning for å lykkes med utdanningssatsingen, er å forstå *hvorfor* barn og unge ikke går på skolen og *hvorfor* de ikke lærer. Det ble nedlagt mye arbeid høsten 2014 for å sikre effektiv og målrettet innsats for å oppnå målsettingene i Meld. St. 25 (2013–2014) *Utdanning for utvikling*.

Kunnskap er samlet, samt at strategiske planer og et resultatrammeverk, som skal gjøre det mulig å måle resultater og effektene av vår innsats, er utarbeidet. Grunnlaget for å kunne bidra til innovasjon gjennom teknologiske virkemidler og innovativ finansiering er lagt. Et eksempel er flergiverfondet for resultatbasert finansiering av utdanning (Reach) i Verdensbanken, planlagt i 2014 og igangsatt i 2015.

Parallelt med dette arbeidet, ble den globale innsatsen trappet opp gjennom dialog og inngåelse av partnerskap med andre store givere og samarbeidsland, og gjennom aktiv deltakelse i multilaterale fora.

De viktigste partnerne for utdanningssatsingen i 2014 var Unicef, Det globale partnerskapet for utdanning (GPE), Unesco og UNDP-UN Development programme. 56 prosent av den norske støtten til utdanning gikk gjennom multilaterale kanaler.

Andelen som forvaltes av *norske ikke-statlige (frivillige) organisasjoner* har ligget stabilt på 20 pst. den siste ti årene. De største mottakerne i 2014 var Redd Barna Norge (125 mill. kroner) og Flyktninghjelpen (95 mill. kroner).

Den norske utdanningsbistanden hadde også en tydelig bilateral komponent. Av den landfordelte bistanden mottok Nepal mest, 67 mill. kroner. Malawi hadde størst økning, fra 10 mill. kroner i 2013 til 54 mill. kroner i 2014. Andre land som mottok støtte var:

- Uganda 51 mill. kroner
- Tanzania 48 mill. kroner
- Madagaskar 47 mill. kroner.

Til sammen mottok de ti største mottakerlandene 53 pst. av utdanningsbistanden som ble landfordelt i 2014. Av de 20 landene som mottok mest utdanningsstøtte i fjor var 13 blant de minst utviklede stater, og 16 var på OECDs liste over sårbare stater.

Planer for utdanningssamarbeid i satsingslandene Malawi, Sør-Sudan, Etiopia, Nepal og Niger/Sahel ble lagt i 2014. For Nepal er det snakk om en styrking, mens det for de andre utarbeides nye program. I det videre beskrives tiltak finansiert over kap. 169, post 73 Utdanning.

Multilaterale partnere

Unicef

Unicef bevilges midler over kap. 170, post 72 FNs barnefond (Unicef), der hovedomtalen av organisasjonen finnes. Den delen av samarbeidet som omhandler utdanning omtales her.

Situasjonsbeskrivelse

I Unicefs strategiske plan for 2014–2017 er utdanning ett av syv hovedinnsatsområder. Bedret læringsutbytte og inkluderende utdanning med vekt på lik rett til utdanning og kvalitets-skole til alle, med spesielt fokus på jenters rett til utdanning, står sentralt. Norge har i lang tid bidratt med vesentlig støtte til Unicefs utdanningsinnsats gjennom en programsamarbeidsavtale som bevilges over kap. 170, post 72, i tillegg til kjernestøtten. Fra og med 2015 bevilges utdanningsstøtten over kap. 169, post 73. Bevilgningene til Unicefs innsats for utdanning har gradvis økt. Norge har et tett og godt samarbeid med Unicef, både når det gjelder tematiske og politiske spørsmål.

Unicefs utdanningsfaglige tilstedeværelse på landnivå gir organisasjonen unike muligheter til å bidra til utvikling av nasjonal utdanningspolitikk, lovverk og systemer samt til å levere konkret og praktisk støtte i lavinntektsland og land i krise og konflikt, og samtidig generere erfaringer og bidra til det globale kunnskapsgrunnlaget. Unicef har også ledende roller i viktige utdanningspartnerskap, inkludert Global Partnership for Education (GPE) og UN Girls» Education Initiative (UNGEI).

Unicef har i samarbeid med en rekke partnere fremmet, finansiert og tilrettelagt for grunnutdanning og likestilling gjennom varierte tiltak, herunder å forberede barn for skolen og øke forståelsen av barrierene barn står overfor både i og utenfor skolen. Unicef er opptatt av å inkludere barn som faller utenfor eller står i fare for å falle utenfor skolen, blant annet barn med nedsatt funksjonsevne. Unicef har også strategier for å forbedre oppmøte og læringsutbytte for jenter, helt fra tidlig barndom til ungdomsårene. Unicef har igangsatt innovative programmer for deltakelse og læring for de mest vanskeligstilte jentene. Tiltakene omfatter f.eks. stipend for videregående skole på Madagaskar, ny-sjansse for læring i Afghanistan og Nepal, jenteklubber i Liberia, og sosiale vernetiltak i Nigeria. De gir også betingede kontantoverføringer og stipend til opplæring av kvinnelige lærere. I dialogen med Unicef vil Norge fortsette å understreke at jenters utdanning må få særskilt oppmerksomhet.

Unicef fortsetter å kartlegge globale innovasjoner i utdanning, for eksempel nye metoder for innsamling av data bl.a. om barn som faller utenfor skolen i spesielt krevende omgivelser. Unicef vil også styrke fokuset på læring.

Rapport 2014

Unicefs utdanningsinnsats er bred og omfatter ulike nivåer av tiltak. Organisasjonen arbeider spesielt for å sikre utdanning for alle barn, særlig de som er ekskludert og barn i krise- og konfliktsituasjoner. Kvalitet i utdanning står sentralt i Unicefs arbeid. Ved utgangen av 2014 hadde 89 land tatt i bruk Unicefs kvalitetsstandarder for grunnutdanning basert på organisasjonenes barnevennlige skolemodell «child friendly schools», sammenliknet med 79 land året før og 43 land i 2005. Et viktig aspekt ved Unicefs barnevennlige skoleprogram er en helhetlig tilnærming som også innbefatter tiltak som beskyttelse, vann og sanitære forhold, samt helsetiltak integreres i tilnærmingen for å sikre at alle barn, men særlig jenter, kan fullføre skolegangen på en fullverdig måte.

I Unicefs arbeid med å sikre at alle barn skal få rett til skolegang bidro Unicef til at 52 land implementerte politikk om inkluderende utdanning for barn med nedsatt funksjonsevne, sammenliknet med 48 land i 2013. Gjennom Unicefs arbeid med innovasjon var 144 land i 2014 i gang med å utvikle innovative tilnærminger for å øke tilgangen til utdanning for de mest sårbare barna, dette er 12 flere land enn i 2013. 62 land har nå utdanningssektorplanene som omfatter flerspråklig utdanning slik at barn fra tidlig alder lærer morsmålet deres. Dette er en økning fra 47 land i 2013.

Gjennom ulike tiltak har Unicef også bidratt til å få flere jenter til å gå på skolen. Unicef har blant annet gitt støtte til innskrivingskampanjer og pengeoverføringer i Nigeria som har resultert i innskriving av 360 000 jenter i skolen i fem nordlige stater.

Unicef opprettet i 2014 en umiddelbar respons for millioner av barn som mistet tilgang til skolen på grunn av humanitære krisesituasjoner, krig og konflikt, inkludert de fem millioner barna som ikke kunne gå på skolen på grunn av Ebola-utbruddet i Guinea, Liberia og Sierra Leone, samt voldsberørte skoler i Nigeria, Pakistan, Sør-Sudan, Syria og Palestina. Unicef bidro til at 8,6 millioner barn i humanitære krisesituasjoner fikk tilgang til formell og ikke-formell skole mot 3,6 millioner i 2013. Tilgang til formell og ikke-formell grunnutdanning ble levert for 3,1 millioner barn i Irak og Syria, og 2,4 millioner rammet av Ebola i Guinea, Liberia og Sierra Leone. Bruk av radio for utdanningsformål ble brukt til å nå barn etter utbruddet av ebola for å nå de som ikke kunne gå på skolen. Læremidler ble ellers gitt til 2,8 millioner barn som ble rammet av den syriske konflikten. For 2016 planlegges det avsatt 540 mill. kroner til utdanning over denne posten.

Rapport for andre prioriterte områder som Unicef arbeidet med i 2014 er også omtalt under post 72 FNs barnefond (Unicef).

Unesco

Norge har i mange år inngått programsamarbeidsavtaler med FNs organisasjon for utdanning, vitenskap og kultur (Unesco) som gir mykt øremerket støtte til organisasjonens arbeid på prioriterte områder. Avtalen for 2015 er på 85,5 mill. kroner. Utdanning er klart største sektor med 78 mill. kroner. Støtten til utdanning planlegges økt til 87 mill. kroner i 2016. Dette belastes kap. 169, post 73 Utdanning. Andre områder som mottar mindre tilskudd er oseanografi, kommunikasjon (frie medier/ytringsfrihet) og kultur (vern av immateriell kulturarv). Dette belastes kap. 170, post 76.

Situasjonsbeskrivelse

Unesco jobber i hovedsak normativt innenfor fire områder: mobilisere for utdanning, bygge interkulturell forståelse, styrke internasjonalt forskningssamarbeid og beskytte ytringsfriheten.

Unesco er eneste FN-organisasjon med et spesifikt mandat for utdanning. Organisasjonen er et internasjonalt samlingspunkt og har en ledende normativ rolle på dette området. Unesco har også en sentral rolle som global kunnskapsleverandør innen utdanning og gjennom sitt arbeid med kapasitetsbygging i utviklingsland bidrar organisasjonen til å utvikle robuste utdanningssystemer.

På utdanningsområdet har Unesco de siste femten årene fokusert mye av sitt arbeid inn mot oppnåelse av tusenårsmålene og Utdanning-for-alle-målene (Education for All, EFA). Unesco har hatt koordineringsansvaret for EFA-målet, der Norge har i 2014 og 2015 ledet arbeidet i styringskomiteen og bidratt til å sikre at utdanning forblir et viktig mål i post 2015-sammenheng.

Mye av den norske støtten til Unesco tildeles institutter og programmer som leverer tjenester til organisasjonens medlemsland innen utdanning. De største mottakerne er *International Institute for Educational Planning (IIEP)* og programmet *Capacity development for Education for All (CapEFA)* som bidrar til systembygging og kapasitetsutvikling innen prioriterte områder som lærere og læringsutbytte. Videre støttes blant andre *Unescos statistikkinstitut (UIS)* som leverer utdanningsstatistikk til hele FN-systemet, og *Global Monitoring Report (GMR)* som er organisasjonens globale flaggskiprapport og et sentralt refe-

ransepunkt for politikktutvikling på innen utdanning.

Rapport 2014

I 2014 utgjorde samlet norsk støtte til Unesco 88,7 mill. kroner¹⁵. 64 mill. kroner var øremerket utdanning. Øvrig støtte gikk til organisasjonens arbeid med ytrings- og pressefrihet, til oseanografi og til kultursektoren.

Unescos rolle som kunnskapsleverandør og arbeidet med å måle progresjon mot de globale utdanningsmålene ble støttet gjennom *Global Monitoring Report (GMR)* og *Unescos statistikkinstitut (UIS)*. Gjennom støtten til *CapEFA-programmet* og *International Institute for Educational Planning (IIEP)* støttet Norge Unescos arbeid med å styrke nasjonale myndigheters kapasitet på utdanningssektoren i utviklingsland.

Videre bidro Norge i 2014 til Unescos arbeid med lærere gjennom *Teachers Task Force*, til arbeidet med alfabetisering, voksenopplæring og livslang læring samt ikke-formell utdanning gjennom *Institute for Lifelong Learning (UIL)* og til å fremme innhold og kvalitet via *International Bureau of Education (IBE)*. Dette støttes også i 2015, noe som også gjelder arbeidet for utvikle en global konvensjon for høyere utdanning.

Unescos arbeid med å forbedre interne rapport- og evalueringssystemer ble støttet i 2014, en støtte som er videreført på utdanningsområdet i 2015. Det legges stor vekt på resultatrapportering i dialogen med UNESCO.

Det globale partnerskapet for utdanning (GPE)

Situasjonsbeskrivelse

Global Partnership for Education (GPE) arbeider for at alle barn i fattige og kriserammede land skal få mulighet til å lære ved å gå på skole. Med i partnerskapet er utviklingsland, giverland, internasjonale organisasjoner (inkludert Verdensbanken, Unicef og UNESCO) frivillige organisasjoner og privat sektor. Gjennom partnerskapet forplikter også mottakerlandene seg til å prioritere utdanning i sine egne budsjetter. Effektivisering av bistanden gjennom styrket koordinering av alle aktører på landnivå er en målsetting med partnerskapet. Støtten skjer gjennom samarbeid med nasjonale utdanningsmyndigheter om å utarbeide og gjennomføre sektorprogrammer.

¹⁵ Inkl utbetalinger under Klima- og miljødepartementet, kap. 1482.

Hovedformålet med partnerskapet er å bidra til at FNs tusenårsmål for utdanning nås. En hovedprioritet er å nå barn som i dag ikke får tilbud om skolegang, spesielt jenter, og sikre at de lærer. Dette betyr støtte til rekruttering og videreutdanning av lærere, og tilgang til godt og relevant læremateriell. 60 land kvalifiserer for å motta støtte fra GPE. Nærmere halvparten av disse er land som er påvirket av konflikt eller krise.

Under en giverkonferanse i Brussel i juni 2014 for perioden 2015 til 2018 forpliktet giverne seg til å bidra med to milliarder dollar. Dette var langt under målsettingen på 3,5 milliarder. På den annen side forpliktet mottakerlandene seg til å øke sine utdanningsbudsjett med 26 milliarder dollar. Dette viser at GPE har en katalytisk effekt med tanke på nasjonal ressursmobilisering.

Norge forpliktet seg til å doble støtten til GPE fra 290 mill. kroner i 2014 til 590 mill. kroner i 2017. For 2016 foreslås det bevilget 490 mill. kroner.

Rapport 2014

GPE har de siste årene vært gjenstand for en omfattende reformprosess som en oppfølging av den strategisk plan som ble vedtatt i 2012. Dette har betydd å få på plass et system for resultatrapportering på indikatorer som antall barn som begynner og fullfører undervisning på grunn- og ungdomsskole nivå, antall nye lærere med kvalifikasjoner i henhold til nasjonale standarder og finansiering fra nasjonale myndigheter.

I 2014 ble også en ny modell for finansiering innført. Denne skal bidra at støtte går til de landene som har størst behov for støtte. Modellen vil også premiere land som kan dokumentere konkrete resultater med tanke på likhet, effektivitet og økt kvalitet på læring. 30 pst. av støtten vil bli knyttet til incentiver for å dokumentere fremgang på disse områdene.

Det synes klart at kvaliteten på det operative arbeidet varierer fra land til land. Dette har sammenheng både med kapasiteten til nasjonale myndigheter til å gjennomføre programmene, og hvordan samarbeidet mellom giverne og myndighetene i den lokale utdanningsgruppe fungerer. Det legges nå stor vekt på å styrke kapasiteten både til analytisk arbeid og gjennomføring av programmene på landnivå.

En ny strategisk plan vil bli utviklet for perioden 2016 til 2020. En uavhengig evaluering av GPE vil være en viktig rettesnor for utviklingen av denne strategien.

4,3 milliarder dollar er blitt gitt i støtte til GPE land siden 2003. På et overordnet nivå viser landene som har fått støtte fremgang på de fleste områder. Siden 2003 har 22 millioner flere barn kommet på skolen, 69 pst. av jentene fullfører nå grunnskole mot 56 pst. i 2002. 300 000 nye lærere har fått opplæring, 53 000 klasserom er kommet på plass og 50 millioner lærebøker er blitt distribuert.

Som eksempel på konkrete tiltak finansiert av midler fra GPE kan vises til at i Laos har innføringen av et program for skolemat ført til en betydelig økning i elever fra etniske minoriteter på landsbygden. For å få flere jenter på skolen har GPE finansiert treningen av 1500 kvinnelige lærere i Yemen. I Etiopia har finansiering bidratt til å utvikle lærebøker på lokale språk, som er et viktig element med tanke på tidlig læring.

Verdensbanken

Verdensbanken er den største internasjonale finansieringskilden i verden til utdanning:

Verdensbanken bruker om lag 12 pst. av sitt budsjett til utdanningsformål. Norge finansierer utdanning gjennom International Development Association (IDA), oftest gjennom flergiverfond, såkalte *trust funds*. Norge har brukt sin stemme i styret i Verdensbanken til aktivt å påvirke bankens utdanningsstrategi som ble vedtatt i 2012. Blant annet har det vært viktig å understreke sårbare gruppers rett til utdanning, inkludert minoriteter, funksjonshemmede og ikke minst barn i konfliktområder. I Norges faglige samarbeid med banken har koblingen med fagmiljøer og sivilt samfunn i Norge vært et positivt bidrag.

Norge forberedte i 2014 og inngikk i 2015 en avtale med Verdensbanken om et flergiverfond for resultatbasert finansiering av utdanning (Reaching Education for All Children – Reach). Det finnes i dag bare begrenset erfaring med bruk av resultatbasert finansiering av utdanningsinnsats på landnivå. Gitt den internasjonale interessen for resultatbaserte finansieringsordninger, og på bakgrunn av mangelen på kunnskap om bruken av disse på utdanningssektoren, har Norge initiert opprettelsen av dette fondet. Pilotprosjekter iverksettes i et fåtall land, på region- eller provinsnivå. Det skal bidra til å utvikle systemer i statsforvaltningen, øke skoledeltakelse og bedre resultatene. Fondet skal også teste innovative tiltak knyttet til lærere og ny teknologi.

Multi-Donor Skills and Education Fund (MESF)

Situasjonsbeskrivelse

Dette fondet ble tidligere finansiert over kap. 171 Multilaterale finansinstitusjoner, post 72.

Norge har undertegnet en ny avtale med Verdensbanken om et nytt flergiverfond. Multi-Donor Education and Skills Fund (MESF), og 30 mill. kroner ble utbetalt første gang i desember 2013 med Norge som foreløpig eneste giver. Norge vil bidra med ytterligere finansiering når fondet kommer i drift, og søker nå aktivt samarbeid med andre givere om dette arbeidet.

MESF vil bidra til relevant utdanning særlig rettet mot ungdom, ved å støtte land i å utvikle programmer for de mange som slutter etter grunnskolen eller har falt utenfor skolesystemet, og for å møte behovene for yrkesfaglige ferdigheter i uformell sektor.

Rapport 2014

Gjennom Verdensbanken gav Norge 10 mill. kroner i støtte til Multi-Donor Education and Skills Fund (MESF), som har som formål å støtte myndighetene og andre partnere i afrikanske land sør for Sahara i å styrke grunnleggende kunnskap og ferdigheter hos ungdom som er ferdig med grunnskolen eller har droppet ut av skolen, og bidra til at denne ungdommen kommer i arbeid. Dette gjøres gjennom faglig bistand til å formidle kunnskap og nytenking til utvikle programmer på ulike nivå i landene. Det legges vekt på at slike komponenter bakes inn i større nasjonale programmer for utdanning og arbeid. Midlene under fondet har bidratt til en rekke større nasjonale programmer i land som Senegal og Mali, og tilsvarende programmer er under arbeid i Nigeria, Tanzania og Uganda. På denne måten bidrar midlene under fondet til på katalytisk måte å forme programmer for arbeidsrettet utdanning som langt overgår midlene som brukes fra fondet. Midlene til MESF vil bli videreført under kap. 169, post 73 Utdanning, hvor fortsatt bevilgning til dette formålet omtales.

Høyere utdanning

I tidligere budsjetter har midler til kapasitetsbygging, høyere utdanning og forskning vært bevilget over kap. 165 Forskning, kompetanseheving og evaluering, post 70 forskning og høyere utdanning. I årets budsjett er aktivitetene som primært er knyttet til høyere utdanning flyttet til denne posten. Støtte til forskning, både i nord og i samar-

beidsland, bevilges over kap.165, post 70 Forskning. Høyere utdanning og forskning henger på den annen side nært sammen Arbeidet med kapasitetsbygging i samarbeidsland vil ofte berøre begge deler.

Denne posten skal bidra til en styrking også av høyere utdanning, og støtte institusjons- og kapasitetsbygging på denne sektoren. Høyere utdanning er viktig for innovasjon og økonomisk utvikling, og er en forutsetning for å utvikle robuste og effektive offentlige institusjoner og godt styresett.

Et bærekraftig utdanningssystem må ha kompetanse og kapasitet i hele utdanningskjeden. Kvalitetsheving i grunnskoleutdanningen og i videregående opplæring avhenger av godt kvalifiserte lærere og skoleledere. Samtidig er et styrket tilbud på høyere utdanning viktig for å møte de store ungdomskullene i årene fremover. Med riktig innsats kan dette gå fra å være en utfordring til å bli en ressurs.

Situasjonsbeskrivelse

NORHED, Norwegian Programme for Capacity Building in Higher Education and Research for Development, er den sentrale pilaren i arbeidet med høyere utdanning og kapasitetsutvikling.

NORHED ble igangsatt i 2013, og skal styrke landenes evne og anledning til å utdanne høyt kvalifisert arbeidskraft i sektorer som er viktige for utvikling og vekst, og til å gjennomføre og anvende forskning. Programmet baseres på samarbeid mellom universiteter og høyskoler i lav- og mellominntektsland og i Norge. NORHED er et fleksibelt program, og vil videreutvikles i tråd med regjeringens tematiske og geografiske prioriteringer.

Programmet har i dag seks delprogram som reflekterer norske prioriteringer for utviklingsarbeid: Utdanning; Helse, Naturressursforvaltning, klima og miljø; Demokratisk og økonomisk styresett; Humaniora, kultur, media og kommunikasjon; samt et eget program med fokus på Sør-Sudan. I tillegg er det et eget program innen Energi og Petroleum – EnPe, som har som formål å styrke universitetene innen disse fagområdene. Likestilling, klima og korrupsjon er tverrgående temaer for alle programinnsatsene.

Kvoteordningen for studenter fra de fattigste utviklingslandene, samt land på Vest-Balkan, Øst-Europa og Sentral-Asia er et samarbeid mellom Kunnskapsdepartementet og Utenriksdepartementet, der UD etterskuddsvis kompenserer Lånekassen for ettergivelse av gjeld til de studentene fra utviklingsland som drar tilbake til hjemlandet og er

i hjemlandet minst et år etter endt studium. Kvoteordningen administreres av Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU) på vegne av Kunnskapsdepartementet. Ordningen har til formål å bidra til internasjonalisering av utdanning og forskning, både i mottakerlandene og i Norge. Gjennom studentmobilitet til norske universitet og høyskoler skal kvoteordningen også medvirke til kompetanse- og kapasitetsbygging i mottakerlandene. Ordningen har både en kunnskapspolitisk og en bistandspolitisk dimensjon.

Kvoteordningen ble etter oppdrag fra KD og Norad evaluert av analyseselskapet DAMVAD i 2014, og rapporten har vært på høring. Evalueringen og høringssvarene danner til sammen et godt grunnlag for å revurdere bruken av midlene som i dag er bundet opp i ordningen. Alle instanser som uttalte seg om de forvaltningsmessige sidene ved ordningen går inn for at midlene ikke lenger bør inngå i utdanningsstøtteordningen gjennom Lånekassen.

Regjeringen ønsker på bakgrunn av dette å fase ut kvoteordningen fra undervisningsåret 2016–17. Studenter som allerede er i gang med en utdanning under kvoteordningen, vil få anledning til å avslutte med dagnes støtteordning gjennom Lånekassen. UD vil, inntil gammel ordning er avviklet, således kompensere Lånekassen for ettergivelse av gjeld til studenter som returnerer til hjemlandet etter endt utdanning. Etter hvert som midler fra ordningen frigjøres, skal midlene som UD har avsatt til ordningen nyttes i samarbeid med midler fra KD til et nytt partnerskapsprogram for samarbeid med utvalgte land i sør. Det skal legges kunnskapspolitiske, utviklingspolitiske og utenrikspolitiske føringer til grunn for partnerskapsprogrammet.

Rapport 2014

I 2014 ble det utbetalt 120 mill. kroner til kapasitetsbygging innenfor forskning og høyere utdanning; tilknyttet samarbeid mellom norske høyskoler og universiteter og tilsvarende institusjoner i utviklingslandene.

Det er inngått forpliktelser for om lag 150 mill. kroner årlig i støtte til NORHED og Energi og petroleumsprogrammet (EnPe) til og med 2018.

Norad's Programme for Masterstudier (NOMA), og Nasjonalt program for utvikling, forskning og utdanning (NUFU)

De store kapasitetsbyggingsprogrammene NUFU og NOMA er under avvikling, men hadde

aktiviteter også i 2014. NUFU-avtalen har finansiert 62 femårige prosjekter, og omfattet 32 universitetspartnere i utviklingsland og 11 partnere i Norge. Under NUFU-avtalen ligger et eget kapasitetsbyggingsprogram rettet mot Sudan (NUCOOP) med sju pågående femårige prosjekter. NUFU- og NOMA-programmene har bidratt til opprettelse av 56 masterprogrammer og fire doktorgradsprogrammer i utviklingsland. Med 42 pst. kvinneandel under NOMA i 2010, og en kvinneandel på 46 pst. av PhD kandidatene finansiert av NUFU, er programmet en viktig bidragsyter til økt kvinnelig deltakelse i høyere utdanning og forskning og i arbeidslivet i sør. I perioden 2007–2013 fikk 300 mastergrad og 200 PhD-grad gjennom NUFU, og 1300 master-studenter fikk stipend av NOMA.

I 2014 ble en tracer-studie av studenter som har fått støtte over NOMA og NUFU ferdigstilt. Tre hovedspørsmål ble reist: Har uteksaminerte mastergradskandidater fått jobb, hvor de har fått jobb og i hvilken grad de har hatt mulighet til å anvende sin kompetanse på arbeidsplassen. Resultatene er at 90 pst. av masterstudenter fra NOMA og NUFU har fått jobb innen 12 måneder, og 90 pst. arbeider i sitt eget land eller region. Nær 70 pst. av NOMA-studentene og 90 pst. av NUFU-studentene oppgir å ha fått jobb som er relevant, hovedsakelig innen offentlig sektor, eller ved universiteter og høyskoler. Mer enn halvparten av NUFU-studentene jobber på universiteter, høyskoler eller forskningsinstitutter. Antall forskningspublikasjoner er en viktig indikator på forskningskvalitet og med godt over 2 000 rapporterte publikasjoner for perioden 2007–2013 ble måltallet oppnådd for NUFU-programmet.

NORHED

NORHED har en prosjektportefølje på 45 prosjekter. Prosjektene er vurdert av uavhengige internasjonale fagpanel, og det er inngått avtaler på fem år.

Hovedvekten av prosjektene er innen helse og Naturressursforvaltning, klima og miljø, i Afrika, særlig Uganda, Etiopia og Malawi, men også i Asia, hvorav flest er i Nepal. De fleste samarbeid har flere partnere i regionen. Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) og universitetene i Bergen og i Oslo (UiO og UiB) som er involvert i flest NORHED-prosjekter. Sentrale komponenter i prosjektene er etablering av master og PhD-programmer, utvikling og revidering av fagplaner og undervisningsopplegg, styrking

av akademisk ansatte gjennom videreutdanning, forskningsaktiviteter og formidling, samt oppgradering av utstyr og bruk av IKT.

Alle prosjektene har avlevert første års rapportering.

NORHED er gjenstand for en følgeevaluering. Det er University of Southern California's Development Portfolio Management Group (DPMG) som gjennomfører evalueringene.

Norads Masterprogram for Energi og Petroleum (EnPe) har totalt finansiert 143 mastergrads-studenter ved universiteter i utviklingsland, 60 innen fornybar energi og 83 innen petroleumsfag. 15 kandidater har finansiering fra hjemlandets myndigheter og industrien. Kvinner utgjør 30 prosent av masterstudentene.

Totalt 139 masterstudenter har fullført graden sin under EnPe, hvorav 61 fullførte i 2014.

EnPe har i 2014 etablert i tre nye samarbeidsprosjekter i Bolivia, Etiopia og Tanzania. Programmet gjennomfører også en utlysning i 2015.

I 2014 utgjorde Utenriksdepartementets bidrag til kvotestipendordningen 24,5 mill. kroner ved kompensasjon til Statens lånekasse for utdanning for ettergivelse av lån til studenter som returnerer til hjemlandet fra ODA-godkjente land, og som bor i hjemlandet ett år etter endt utdanning. Det var i alt 178 låntakere som oppfylte krav til ettergivelse av studielån.

I følge evalueringen foretatt i 2014 har kvoterordningen hatt større effekt på bistandsområdet enn på kunnskapsområdet. Effektene knyttes til individuell kapasitetsbygging, men sett i et større perspektiv er de uklare. Evalueringen peker på en sentral svakhet ved at det kun er enkeltstudenter som får støtte, og at ordningen ikke har en langsiktig strategi for samarbeid og kapasitetsbygging.

Budsjett 2016

For 2016 forslås bevilget 1 732 mill. kroner på post 73 Utdanning.

Utdanningsbistand inngår i flere budsjettposter:

Samlete bevilgninger til utdanning anslås til 2,9 mrd. kroner i 2016. Bevilgning til utdanning i krise og konflikt inngår hovedsakelig i bevilgningene på kap. 163 Nødhjelp og humanitær bistand. Utdanningssatsing gjennom sivilt samfunn bevilges over kap. 160, post 70 Sivilt samfunn. Videre inngår bistand til utdanningsformål også i regionbevilgningene (kap. 150, 152), kap. 164 Fred, forsoning og demokrati og kvinne- og likestillingsbevilgningen (kap. 168).

Programkategori 03.30 Multilateral bistand

Utgifter under programkategori 03.30 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
170	FN-organisasjoner mv.	4 395 948	3 525 600	3 413 100	-3,2
171	Multilaterale finansinstitusjoner	2 362 229	2 022 000	1 949 000	-3,6
172	Gjeldslette og gjeldsrelaterede tiltak	245 582	250 000	270 000	8,0
	Sum kategori 03.30	7 003 759	5 797 600	5 632 100	-2,9

Programkategori 03.30 Multilateral bistand omfatter i hovedsak støtte til langsiktig utviklingsarbeid gjennom FN-organisasjoner og multilaterale utviklingsbanker. Støtten gis dels som generelle bidrag etter en nærmere vurdering av den enkelte organisasjons mandat, evne til å oppnå resultater og effektivitet. Det gis også øremerkede midler, i hovedsak mykt øremerket, til tema som Norge spesielt prioriterer. De multilaterale organisasjonene er viktige for gjennomføringen av norske utenriks- og utviklingspolitiske prioriteringer, inkludert i realiseringen av de internasjonale menneskerettighetene, oppfølgingen av de nye bærekraftsmålene og den tredje internasjonale konferansen om finansiering for utvikling. Nærmere omtale er gitt under kap.170 FN-organisasjoner mv. og kap.171 Multilaterale finansinstitusjoner. Programkategorien rommer også gjeldslettetiltak, jf. kap.172 Gjeldslette og gjeldsrelaterede tiltak.

Multilaterale organisasjoner skiller seg fra andre mottakere av norsk bistand ved at de eies av medlemslandene og Norge derfor deltar i styrende organer. Dette betyr at vi kan påvirke organisasjonenes samlede virksomhet og kontrollere organisasjonenes oppfølging av vedtatte retningslinjer. Norge benytter denne muligheten aktivt. I styrene for FN-organisasjonene gjøres dette gjennom innlegg og vedtaksforhandlinger, ofte i nært samarbeid med andre land. Det er gjennomslag i vedtaksforhandlingene, så vel som gjennom strategisk samarbeid på utvalgte områder, som avgjør hvordan Norge påvirker organisasjonenes prioriteringer og virksomhet. I utviklingsbankene fremmer vi norske synspunkter og posisjoner gjennom

valggruppekontorene. For de fleste multilaterale organisasjoner er vedtak i styrende organer og i stigende grad også medlemslandenes innlegg offentlig tilgjengelig.

Norge har i organisasjonenes styrende organer et sterkt fokus på resultatbasert styring og rapportering om resultater. Organisasjonenes resultatarbeid har blitt stadig bedre. For FN-organisasjonene gjelder dette ikke minst i forbindelse med at de fleste organisasjonene fikk nye langtidsplaner som gjelder fra 2014. Årsrapportene for 2014 bekrefter gjennomgående at organisasjonenes evne til å dokumentere resultater har blitt styrket. For utviklingsbankene har tilsvarende forbedringer blitt gjort i tilknytning til utforming av nye strategier, og midtveisgjennomganger av strategiene. I disse prosessene har Norge særlig arbeidet for spissing av de enkelte organisasjonenes mandat, basert på vurderinger av organisasjonenes komparative fortrinn og forbedringer i resultatrammeverket som skal danne grunnlaget for resultatbasert styring og systematisk resultatrapportering. For å styrke vurderingen av oppnådde resultater og legge grunnlaget for strategiske diskusjoner om innrettingen av virksomheten, er regjeringen også opptatt av at organisasjonene har uavhengige evalueringsfunksjoner med tilstrekkelig kapasitet.

FN og utviklingsbankene forventes å ha gode forebyggende tiltak, kontrollrutiner og reaksjoner som tilfredsstiller kravet om nulltoleranse for økonomiske misligheter. Overordnede retningslinjer vedtas av organisasjonenes styrende organer, og organisasjonene rapporterer regelmessig tilbake

til styrene om oppfølgingen av retningslinjene. Regjeringen mener det er meget viktig at organisasjonene har en uavhengig internrevisjon med tilstrekkelig kapasitet både til å føre tilsyn med virksomheten og til å foreta granskning ved mistanke om økonomiske misligheter. Der det er behov for forbedring i økonomiforvaltning eller kontroll og oppfølging ikke er tilfredsstillende, arbeider Norge for forbedringstiltak i egnede fora. For øremerkede bidrag er det en forutsetning at ansvaret for forvaltningen av midler og nødvendige rutiner for oppfølging og rapportering omtales i avtaler.

Norge deltar aktivt i et nettverk som nå består av 17 giverland, The Multilateral Organisation Performance Assessment Network (MOPAN),

som har som formål å foreta felles gjennomganger av multilaterale organisasjoners effektivitet og resultatoppgjør. I 2014 ble FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR), FNs kvinneorganisasjon (UN Women), FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO) og FNs befolkningsfond (UNFPA) vurdert, jf. omtale under de aktuelle budsjettpostene. Rapportene er offentlig tilgjengelig på MOPANs hjemmeside www.mopanonline.org. I 2015–2016 vil til sammen 12 multilaterale organisasjoner bli gjennomgått på en grundigere måte enn før. MOPAN 3.0 er nå innført som en forbedret versjon av vurderingene der dokumentgjennomganger, spørreundersøkelser, dybdeintervjuer og «case studies» inngår.

Kap. 170 FN-organisasjoner mv.

Post	Betegnelse	(i 1 000 kr)		
		Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
70	FNs utviklingsprogram (UNDP)	710 000	660 000	660 000
71	FNs befolkningsfond (UNFPA)	431 000	431 000	431 000
72	FNs barnefond (UNICEF)	1 040 000	520 000	500 000
73	Verdens matvareprogram (WFP), <i>kan overføres</i>	170 000	212 000	212 000
74	FNs Høykommissær for flyktninger (UNHCR)	300 000	300 000	300 000
75	FNs organisasjon for palestinske flyktninger (UNRWA)	150 000	150 000	150 000
76	FN og globale utfordringer, <i>kan overføres</i>	827 656	608 300	292 300
77	FNs aidsprogram (UNAIDS), <i>kan overføres</i>	175 000	175 000	175 000
78	Bidrag andre FN-organisasjoner mv., <i>kan overføres</i>	308 505	157 300	212 300
79	Ekspertes, juniorekspertes og FNs fredskorps, <i>kan overføres</i>	48 787	77 000	77 000
81	Tilskudd til internasjonal landbruksforskning, <i>kan overføres</i>	140 000	140 000	100 000
82	FNs organisasjon for kvinners rettigheter og likestilling (UN Women), <i>kan overføres</i>	95 000	95 000	95 000
83	Verdens helseorganisasjon (WHO), <i>kan overføres</i>			208 500
	Sum kap. 0170	4 395 948	3 525 600	3 413 100

Merknader til tabellen: Bevilgning ført på ny post 83 Verdens helseorganisasjon (WHO) var tidligere del av bevilgningen på post 76.

Da Norge undertegnet FNs charter i 1945 var det en hovedmotivasjon at FN skulle bidra til å sikre alles, inkludert Norges egen, utvikling og selv-

stendighet. Når vi samarbeider med andre land og overholder folkeretten, skaper vi resultater og sikrer norske interesser. Den stadige utvidelsen av

folkerettens virkefelt – til å gjelde alt fra fredelig konfliktløsning til luftfart, arbeidsforhold, menneskerettigheter, ressursutnyttelse til havs, beskyttelse av naturmiljøet, og komplekse finans- og investeringsoperasjoner – har sammen med økende handel og demokratisering skapt den verdensorden vi i dag nyter godt av. Gjennom FN bekjemper vi fattigdom i andre land fordi vi opplever det som en plikt, men også fordi det styrker vår egen velstand og sikkerhet. FN er en hjørnestein i norsk utenrikspolitikk. Men FN, både som mellomstatlig arena og som aktør, må tilpasse seg en verden med nye globale utfordringer og nye geopolitiske maktkonstellasjoner. FN må stadig reformeres for å være relevant i en verden i rivende utvikling. Vi må ta vare på den sikkerhetspolitiske og folkerettslige arkitekturen som er reist – og oppdatere dens evne til å håndtere det 21. århundrets utfordringer. Det er først og fremst FNs medlemsland som må ta ansvar for at FN kan fortsette som den bærebjelken det er i den internasjonale orden. Regjeringen har tatt et eget initiativ for et mer helhetlig blikk på FN i forbindelse med skiftet av Generalsekretær i prosjektet FN70: En ny dagsorden.

FNs styrke er samspillet mellom FN som mellomstatlig arena, hvor det forhandles frem enighet om internasjonale normer og standarder, og FN som operasjonell aktør. FN er også en viktig arena for å etablere enighet internasjonalt innenfor utviklingspolitikken. Norge bruker FN-arenaene til å jobbe frem internasjonale normer og kjøreregler, til å sette dagsorden og til å arbeide for at norske prioriteringer og tankegods vinner støtte i det internasjonale samfunnet. Internasjonale normer er imidlertid under press, noe som representerer store utfordringer for FN-organisasjonene i mange land. Ikke minst gjelder dette kvinners og jenters rettigheter samt seksuell og reproduktiv helse og reproduktive rettigheter. Norge arbeider derfor i ulike fora for at verdenssamfunnet skal holde fast ved tidligere etablerte normer. I relevante fora bidrar vi også til utforming, regulering, gjennomføring og finansiering av globale løsninger på globale utfordringer, for eksempel på områder som matsikkerhet og klima. Enighet i FN har større global legitimitet enn det som er forhandlet frem i fora med mer begrenset medlemskap.

Regjeringen mener at FNs utviklingssystem har en viktig rolle i oppfølgingen av de nye bærekraftsmålene og den tredje konferansen om Finansiering for Utvikling. Norge er derfor aktivt engasjert i den bredt anlagte dialogen som pågår i FNs økonomiske og sosiale råd (ECOSOC) om FNs utviklingssystem. Prosessen vil føre fram til

forhandlinger om neste rammeresolusjon for FNs operasjonelle virksomhet høsten 2016. Mest grunnleggende er det å definere oppgavene. Regjeringen mener det er viktig å slå fast at FNs utviklingssystem ikke kan gjøre alt og oppgavene må defineres ut fra FNs komparative fortrinn – legitimitet, et universelt mandat og bred tilstedeværelse i FNs medlemsland. Regjeringen mener at FNs utviklingssystem bør ha en differensiert tilnærming for sitt engasjement i ulike typer land, med mest omfattende engasjement i de minst utviklede landene og i land og områder med stor politisk sårbarhet, humanitære kriser og voldelig konflikt. I tillegg må det legges til grunn at det er den brede kunnskapsbasen, ikke finansiell slagkraft, som er FNs utviklingssystems sterkeste side.

Verden har endret seg mye siden tusenårsårene ble ledetråden for internasjonalt utviklings-samarbeid. Globaliseringen og den økte kompleksiteten i den internasjonale utviklingsarkitekturen gjør at stadig flere utviklingsland, ikke minst de 104 landene som nå inngår i gruppen mellominntektsland, ikke har samme behov for bistand fra FN som i tidligere år. De siste årene har vi opplevd en dramatisk økning i antallet stater som rammes av sammenbrudd, lovløshet og porøse grenser. Potensialet for at trusler og problemer med røtter i mislykkede stater sprer seg til land preget av orden og velstand er stor. Regjeringen vil styrke FNs rolle i den internasjonale innsatsen mot globale sikkerhetsutfordringer. Norge skal bidra aktivt i gjennomføringen av FNs globale anti-terrorstrategi. Vi skal bidra til mer strategisk bruk av FNs verktøy som for eksempel FNs sanksjonsregime for å møte utfordringene fra organisert kriminalitet, i tråd med sikkerhetsrådsresolusjon 2195 (2014). FN kan bidra til at bygges nasjonal og regional kapasitet til å bekjempe og redusere den samlede trusselen fra organisert kriminalitet og væpnede grupper. I kampen mot de nye sikkerhetsutfordringer regjeringen har beskrevet i Meld. St. 37 (2014–2015) *om globale sikkerhetsutfordringer* vil utviklingstiltak være blant settet av virkemidler. Hvis en stat bryter sammen, kan norske asylmottak merke det i løpet av uker. Flyktningkriser må møtes med umiddelbare tiltak, men kan i det lange løp bare løses gjennom utvikling, utdanning og styrket styresett i landene flyktningene kommer fra.

FN er bedre plassert enn noen til å spille en nøkkelrolle i sårbare stater, hvor hele spekteret av FNs virkemidler kan spilles ut, det være seg fredsoperasjoner, humanitære tiltak, utviklingstiltak eller fremme av menneskerettigheter. Regjering

gen mener at FNs langsiktige utviklingsarbeid må styrkes i land og områder med stor politisk sårbarhet, med en overordnet visjon om å bidra til bygging av fredelige, bærekraftige og inkluderende stater og å avdemppe og forebygge konflikt. Som en del av dette må FNs utviklingssystem fortsatt påta seg å opprettholde og videreutvikle svake institusjoner og bidra til at grunnleggende tjenester kan nå ut til befolkningen. Regjeringen vil arbeide for at FN i større grad leverer som én på tvers av systemets tre pilarer (utvikling, fred og sikkerhet og menneskerettigheter) og at koblingen mellom humanitær innsats og langsiktig utvikling styrkes. FN må bli flinkere til å bygge bærekraftige og inkluderende stater som overholder menneskerettighetene og følger internasjonale normer. Generalsekretærens initiativ for bedre integrering av menneskerettigheter i FNs virke, *Human Rights up Front* er ett viktig tiltak. Men for å kunne spille denne rollen trenger FN også ressurser og de trenger mandat. FNs stedlige koordinatorene har i 2014 fått en tydeligere og bredere lederrolle, inkludert i oppfølgingen av initiativet *Human Rights Up Front*. Regjeringen ønsker dette velkommen og vil arbeide for at forutsetningene for å fylle en slik krevende lederrolle kommer på plass. De nye bærekraftsmålene inkluderer også tiltak for godt styresett og gir slik sett FN et bedre mandat.

Risikoen for ikke å bidra til endring og å oppnå planlagte resultater er større i sårbare stater enn i land med mer stabile forhold og sterkere institusjoner. Større fare for korrupsjon og for at midler ikke alltid blir brukt etter hensikten er bare én av mange årsaker. Risikonivået i slike land representerer derfor et dilemma for oss som medlemsland og givere når vi samarbeider med FN-organisasjonene og yter finansiell støtte til deres arbeid. Forståelse for utfordringene organisasjonene står overfor er en forutsetning for å unngå risikooversjon og at organisasjonene trapper ned sin virksomhet i sårbare stater. Norge er derfor engasjert i en dialog med flere av de største FN-organisasjonene og andre givere for å søke å finne frem til en felles tilnærming til risiko i sårbare stater. Regjeringen mener generelt at risikoanalyser er en sentral del av arbeidet med resultatorientert ledelse, både på organisasjonsnivå og i det enkelte land hvor organisasjonene arbeider.

FNs landteam må i alle land være talerør for internasjonale normer, inkludert menneskerettighetene, og standarder, og bidra til utvikling av nasjonal politikk og lovgivning i tråd med disse, ved behov også til annen kapasitetsutvikling. Landteamene forventes også å bistå myndig-

hetene med å følge opp godtatte anbefalinger fra de universelle periodiske gjennomgangene i Menneskerettighetsrådet og traktatororganene samt i rapporteringen på konvensjoner som vertslandet har sluttet seg til. Det bør videre være en sentral oppgave i alle ODA-godkjente land å bistå med å utvikle nasjonale strategier for oppfølging av bærekraftsmålene, slik FNs landteam gjorde for tusenårsmålene.

Faktabasert global kunnskap er en forutsetning for at det internasjonale samfunn kan bli enige om prioriteringene i utviklingspolitikken. FNs utviklingssystem bidrar i stor grad til at global kunnskap etableres og spres. Regjeringen mener denne rollen må videreføres og styrkes, herunder også gjennom en koordinert innsats for å styrke nasjonal statistikk-kompetanse. Regjeringen mener videre at FN fortsatt bør være vertskap for globale partnerskap for å mobilisere internasjonal støtte for spesifikke formål i land med særlige behov, ved å bygge på vellykkede initiativ som *Every Women, Every Child*. Tilsvarende er FNs utviklingssystem, innenfor sine mandat-områder, en aktuell kandidat til å være vertskap for brede globale allianser for å bidra til å felles løsninger på globale utfordringer. For dette må det imidlertid utvikles særskilte finansieringsmekanismer som reflekterer mangfoldet i forventede bidragsytere, inkludert privat sektor.

Gjeldende rammeresolusjon om FNs operasjonelle virksomhet, *Quadrennial Comprehensive Policy Review (2012)*, som Norge bidro aktivt til, inneholder en rekke konkrete forventninger om fortsatt reform i FNs utviklingssystem og i den enkelte organisasjon. Resolusjonen danner derfor et godt grunnlag for regjeringens arbeid for å bidra til et modernisert, sterkt og mer effektivt FN på utviklingssiden. Generalsekretærens rapport om oppfølgingen, som dekker 2013 og til dels 2014, viser gjennomgående god, men varierende, framgang på alle områder med unntak av for finansiering. Framgangen skyldes i stor grad at Generalsekretærens toppledergruppe, inkludert FNs utviklingsgruppe (UNDG), handlet raskt etter at rammeresolusjonen ble vedtatt og utarbeidet felles handlingsplaner som har som formål å fremme resultatbasert ledelse, redusere transaksjonskostnader og legge til for samarbeid bl.a. gjennom forenkling og harmonisering av administrative prosedyrer og rutiner. I 2014 ble det lagt betydelig vekt på utgiftsbesparelser ved å samkjøre eller etablere felles funksjoner for administrative oppgaver på organisasjons- og landnivå. En ny evalueringsrapport midtveis i pilotfasen på landnivå bekrefter at innsparingene langt oversti-

ger investeringene som skal til for å få samarbeidet på plass, med et gjennomsnitt på 5:1. Rammeresolusjonen slår fast at «levere som én»-modellen skal innføres i alle land som ønsker det. Hittil har 45 land innført modellen. Lederen for UNDG og 17 andre ledere i FN-systemet sendte i 2014 i felle-skap UNDG-retningslinjene for innføring av modellen, *Standard Operating Procedures, til alle FNs landteam*.

Kjernemidler er nødvendig for at organisasjonene skal kunne følge opp styrevedtatte prioriteringer for virksomheten og reformbestrebelse og ha fleksibilitet til raskt å tilpasse seg nye situasjoner. Måten FN-organisasjonene finansieres på, er imidlertid en trussel mot reformbestrebelsene og effektiviteten i den enkelte organisasjon. Som følge av stor vekst i omfanget av øremerkede midler, har kjernemidlenes andel av utviklingsorganisasjonenes samlede inntekter gått sterkt ned siden 1990-tallet og utgjorde 31 pst. i 2013. Samtidig er det en økende fragmentering i måten FN-organisasjonene finansieres. Givere etablerer stadig nye mekanismer og overbelaster FN-systemet med sterkt øremerkede bidrag og ikke-koordinerte rapporteringskrav, samtidig som de etterlyser reform, koherens og effektivitet. Rammeresolusjonen om FNs operasjonelle virksomhet slår fast at denne trenden må snus og definerer klare forventninger til FNs medlemsland om finansiering i form av kjernebidrag og kvalitativt bedre øremerkede bidrag gjennom myk øremerking og bidrag til fellesfond som fremmer samarbeid på tvers av organisasjonene. I 2013 var imidlertid fortsatt 92 pst. av øremerkede bidrag sterkt øremerket støtte, i hovedsak i form av prosjektstøtte fra enkeltgivere. Regjeringen vil i arbeidet i FN og gjennom budsjettforslaget bidra til å styrke finansieringsmåter som legger til rette for bedre resultater og økt effektivitet i FNs utviklingssystem.

Dette budsjettkapitlet dekker hovedsakelig frivillige kjernebidrag og mykt øremerkede bidrag som støtter opp om prioriteringer i organisasjonenes langtidspaner. Slik støtte fastsettes i forkant av hvert års statsbudsjett på en helhetlig måte. Budsjettkapitlet dekker også støtte til FN-reform, herunder for å støtte opp om FN70-prosjektet og i form av støtte til pågående reformbestrebelse i FNs utviklingssystem, jf. omtale under post 76.

I tillegg mottar FN-organisasjonene støtte over andre deler av budsjettet, på bakgrunn av norske tematiske satsinger og ambassadenes vurdering av FN-organisasjonene som egnet kanal innenfor de bilaterale strategiene for ulike land samt i form av humanitær bistand. Likevel viser statistikken for det enkelte år at norsk støtte gjennom FN i

stor grad er konsentrert om de største fond, programmer og særorganisasjoner. For øvrig gis det over ulike budsjettposter støtte gjennom målrettede finansieringsmekanismer som stimulerer til samarbeid på tvers av organisasjonene, hovedsakelig i form av flerpartnerfond på globalt og nasjonalt nivå. For FNs langsiktige utviklingsarbeid var Norge i 2013 klart største giver til slike fond, med en andel på 20 pst., tilsvarende USD 82 mill. av samlede tilgjengelige ressurser for fondene.

Kjernebidrag følges opp gjennom aktiv deltakelse i styrende organer, hvor Norge har mulighet til å være med å påvirke organisasjonenes samlede virksomhet. Norge bidro aktivt til at organisasjonenes langtidspaner for perioden 2014–2017 fikk et tydeligere strategisk fokus, basert på den enkelte organisasjons mandat og fortrinn, og med en menneskerettighets- og likestillingstilnærming. Vi deltok også aktivt i arbeidet for å forbedre resultatrammeverkene, som en forutsetning for resultatorientert styring og bedre resultatrapportering om den enkelte organisasjons samlede virksomhet. For flere av organisasjonene innebærer resultatbasert styring også resultatbaserte budsjetter. Som en del av resultatarbeidet har vi også jobbet for å sikre at FN-organisasjonene har uavhengige sentrale evalueringsfunksjoner med god kapasitet. For flere av organisasjonene har dette blitt sikret gjennom vedtatte budsjetter. Årsrapportene for 2014 viser at organisasjonene gjennomgående har blitt bedre til å rapportere om egne resultater, jf. omtalen under den enkelte budsjettpost. Vi har i styrene for flere organisasjoner ledet an for å sikre internrevisjonenes uavhengighet og kapasitet, inkludert økt kapasitet til å foreta gransking ved mistanke om økonomiske misligheter. Dette er fremskritt som også kommer Norge til gode når vi øremerker midler til organisasjonene. I samarbeid med andre medlemsland har Norge i styrene for de største FN-organisasjonene fått gjennomslag for at internrevisjonenes forvaltningsgjennomganger skal være offentlig tilgjengelig og for økt åpenhet om oppfølging av økonomiske misligheter.

Norge har rammeavtaler med en rekke av FNs fond, programmer og særorganisasjoner som danner grunnlaget for oppfølging av ulike typer øremerkede bidrag. De fleste avtalene er fra 2003 og til dels utdaterte i forhold til dagens krav til resultatbasert styring, resultatrapporteringer og finansielle aspekter. I første etappe i forhandlingene om nye avtaler er rammeavtaler med FNs utviklingsprogram (UNDP), FNs barnefond (Unicef), FNs befolkningsfond (UNFPA) og FNs kvinneorganisasjon (UN Women) ferdigforhand-

let, med godt resultat. Det er også innledet forhandlinger med FNs miljøprogram (UNEP). De ferdigforhandlede avtalene vil danne utgangspunkt for forhandlinger med ytterligere organisasjoner.

Post 70 FNs utviklingsprogram (UNDP)

Denne posten omfatter det norske kjernebidraget til UNDP og tilleggsmidler til organisasjonens tematiske fond for demokratisk styresett, samt kjernebidrag til FNs kapitalutviklingsfond (UNCDF).

Situasjonsbeskrivelse

UNDP er det største av FNs fond og programmer med et utviklingsmandat og har virksomhet i over 170 land. UNDP dekker tre hovedfunksjoner: utvikling og normativt arbeid på landnivå, internasjonalt normativt arbeid og koordinering av FNs utviklingsgruppe (UNDG); både globalt og gjennom tilrettelegging av samordnet tilnærming til FN-systemets utviklingsaktiviteter på landnivå.

UNDPs budsjett, som utgjør om lag 45 mrd. kroner årlig for perioden 2014–2017, er fordelt på resultatområdene inkluderende og bærekraftig utvikling, demokratisk styresett, tilgang på grunnleggende tjenester, likestilling, kriseforebygging og tidlig gjenoppbygging etter kriser og konflikter. Sistnevnte har de siste årene fått økt oppmerksomhet; inkludert respons på EBOLA-epidemien. UNDP er også en viktig aktør innenfor klima og miljø, og legger nå økende vekt på å integrerte tilnærminger til miljø, fattigdomsbekjempelse og styrking av samfunns motstandsdyktighet.

UNDP er en viktig premissleverandør for den globale utviklingspolitiske agendaen, inkludert utviklingen av de nye bærekraftsmålene. Utviklingsindikatorerne som årlig publiseres gjennom rapporten om menneskelig utvikling, *Human Development Report*, bidrar til global bevissthet om sentrale utviklingsutfordringer. Som tredje øverste leder i FN og leder for FNs utviklingsgruppe (UNDG) har UNDPs administrator stor innflytelse på en rekke globale FN-prosesser, og er en premissleverandør i den pågående dialogen om behovet for nytenkning om FNs utviklingssystemets oppgaver, organisering og finansiering, jf. omtale av denne prosessen i kapittelomtalen for budsjettkapittel 170. UNDP har en viktig støttefunksjon for andre FN-organisasjoner, blant annet gjennom forvaltning av felles finansieringsmekanismer.

UNDP er en hjørnestein for FNs operasjonelle aktiviteter og normative arbeid på landnivå, og har

som tilrettelegger for det stedlige koordinatorsystemet en viktig pådriverrolle i gjennomføringen av reformer gjennom FNs landteam, med fokus på UNDAF og prinsippene om å «levere som én modellen» (tidligere omtalt som Ett FN). Det kan være et spenningsforhold mellom forventningene om at UNDPs overordnede strategiske plan skal være retningsgivende, mens det samtidig stilles krav om fleksibilitet overfor partnerlandenes prioriteringer.

UNDPs langtidsplan for 2014–2017 bygger på funn og anbefalinger i omfattende evalueringer av organisasjonens kjerneområder, inkludert erfaringene fra politikkutforming for fattigdomsreduksjon, arbeid i sårbare stater og støtte til demokratiske valg. UNDPs arbeid på landnivå får generelt positive vurderinger, men det påpekes ofte utfordringer knyttet til strategisk innretning, kvaliteten på kapasitetsbygging og langsiktig bærekraft. Evalueringene fremhever også utfordringer knyttet til kunnskapsforvaltning, administrativ effektivitet, prosjektgjennomføring og fragmenterte prosjektporteføljer.

Flere gjennomganger gir UNDP godt skussmål for arbeid med kvinne- og likestillingsperspektivet, og det har blitt dokumentert en rekke positive resultater blant annet knyttet til styrking av kvinners politiske deltakelse og likestillingsagendaen i nasjonale planer, politikk og lovverk. UNDPs likestillingsstrategi er knyttet nært opp til målene i UNDPs langtidsplan. Strategien legger opp til en systematisk tilnærming til likestillingsarbeidet, med fokus på kapasitetsbygging på landnivå.

Det ble i 2015 lagt frem en omfattende evaluering av UNDPs støtte til partnerlandenes arbeid med å oppnå tusenårsmålene. Generelt fremheves UNDPs bidrag til at tusenårsmålene har blitt integrert i de nasjonale planene til et stort antall land og at UNDPs innsatser har hatt høy kvalitet. I en rekke av de fattigste landene har UNDPs programmer knyttet til tusenårsmålene bidratt til omfattende økt tilgang på offentlige tjenester. Det har imidlertid vært stor variasjon i gjennomføringen, og manglende finansiering har hindret iverksetting av en rekke planlagte initiativ. Det påpekes at UNDP i større grad burde ha involvert de spesialiserte FN-organisasjonene i dette arbeidet.

Gjennomgangen til den globale fellesmekanismen for vurdering av multilaterale organisasjoner (MOPAN) fremhevet i 2012 at UNDP er en samarbeidspartner for myndigheter i utviklingsland som fremmer nasjonalt eierskap og støtter opp om mottakerlandenes prioriteringer. MOPAN omtalte også positivt UNDPs uavhengige evalueringskon-

tor, organisasjonens finansforvaltning, internrevisjonens uavhengighet og UNDPs viktige rolle i koordineringen av FN-systemet. Det ble også påpekt svakheter som byråkratiske prosedyrer, administrativ ineffektivitet og utilstrekkelig bruk av nasjonale systemer og resultatrapporterings-systemer.

UNDP har i langtidsplanen for 2014–2017 redusert antall overordnede mål- og innsatsområder, og at det stilles tydelige krav enn tidligere om bedre konsentrasjon på landnivå. Planen følges opp gjennom et resultatrammeverk som er vesentlig bedre sammenlignet med forrige periode. For å styrke UNDPs evne til gjennomføring av langtidsplanen og tilpasse organisasjonen til en utfordrende finansieringssituasjon har UNDP siden 2013 gjennomført en omfattende omorganiseringssprosess. Dette har inkludert reduksjon i antall stillinger og en betydelig omdisponering av ressurser fra UNDPs hovedkvarter til de regionale kontorene.

UNDP har retningslinjer for forebygging av og oppfølging av korrupsjonsmistanker. Eksternrevisjon foretas av FN-systemets felles revisjonsråd, Board of Auditors. UNDPs internrevisjon har blitt styrket, og gjennomførte 24 flere revisjoner i 2014 enn året før. En gjennomgående anbefaling i 2014 var at UNDPs risikostyringssystemer må styrkes. For landkontorene ble det spesielt påpekt utfordringer knyttet til økonomi-, prosjektstyring og anskaffelser. I tråd med styrets vedtak har internrevisjonsrapportene vært offentlig tilgjengelig siden 2012. I en gjennomgang av de ulike FN-organisasjonenes sentrale evalueringsfunksjoner konkluderte FNs inspeksjonsenhet i 2015 at UNDP og Verdens matvareprogram hadde de mest omfattende systemene for å sikre uavhengigheten til evalueringskontorene.

UNDPs budsjett for perioden 2014–2017 er tilpasset en forventning om nedgang i tilgjengelige ressurser, men gjennom ubrukte midler fra tidligere periode, økt inndekning av kostnader fra tiltak som finansieres med øremerkede midler og kutt i administrasjonsutgifter planlegges det med en mindre økning i utgiftsnivået, og opprettholdelse av en budsjettandel til utviklingsaktiviteter på omkring 88 pst. Budsjettet har en ny struktur som er et resultat av en budsjettreform gjennomført sammen med UNFPA, Unicef og UN Women. Dette tilrettelegger for å bruke budsjettet mer systematisk som styringsverktøy og gir styret bedre innsyn i hvordan midler planlegges og faktisk blir brukt; i tråd med langtidsplanen og dens resultatrammeverk. Det er innført en ny modell for finansiering av UNDPs fysiske tilstedeværelse i pro-

gramland, som innebærer at øvre mellominntektsland selv må dekke hoveddelen av utgiftene til UNDPs tilstedeværelse. Det ble i 2015 igangsatt en systematisk dialog med eksisterende og potensielle nye givere om finansiering av langtidsplanen.

UNDP er en meget viktig partner for norsk FN- og utviklingspolitikk og har en sentral posisjon for å bidra til målsetningene i Meld. St. 33 (2011–2012) *Norge og FN: Felles framtid, felles løsninger*. Målene i UNDPs langtidsplan stemmer svært godt overens med prioriteringene i norsk utviklingspolitikk, spesielt UNDPs vektlegging av demokratisk styresett og menneskerettighetene, bærekraftig fattigdomsreduksjon, likestilling, styrking av motstandsdyktighet mot kriser og konflikt og tidlig gjenoppbygging. Organisasjonens brede tilstedeværelse og koordinerende rolle på landnivå gjør at det i en rekke land er aktivt samarbeid mellom norske utenriksstasjoner og UNDP; både innenfor normativt og operasjonelt arbeid. UNDP er også en partner for Norge innenfor klima og miljø, spesielt for den norske klima- og skogsatsingen, og i arbeidet med humanitær nedrustning og væpnet vold. Det forventes at UNDP vil spille en sentral rolle i å bistå partnerlandene i oppfølging av de nye bærekraftsmålene.

Fra norsk side prioriteres følgende:

- UNDP må styrke og konsentrere sin innsats på områder hvor organisasjonen har en unik rolle og komparative fortrinn; sårbare stater, godt styresett, korrupsjonsbekjempelse, uavhengige domstoler og oppfølging av bærekraftsmålene.
- UNDP må vektlegge rådgiving og kapasitetsutvikling som styrker partnerlandenes evne til å utforme helhetlig og inkluderende politikk for fattigdomsreduksjon. I kontekst av de nye bærekraftsmålene må assistanse til utvikling av nasjonale planer, strategier for bærekraftig utvikling og nasjonal ressursmobilisering vektlegges med styrket vekt på privat sektor og jobber.
- UNDP må effektivt ivareta sin rolle som tilrettelegger for at FN-systemet får en samordnet tilnærming til utviklingsaktiviteter både globalt og på landnivå.
- UNDP må vektlegge arbeidet med å styrke rammevilkår for næringsutvikling i partnerlandene og jobbskaping, blant annet gjennom innovative tilnærminger for offentlig-privat samarbeid.

- UNDP må gjennom normativt arbeid og operative tiltak bidra til økt gjennomføring og etterlevelse av menneskerettighetene på landnivå.
  - UNDP må videreføre arbeidet med å konsentrere egen innsats på landnivå, innenfor en ramme av helhetlig og koordinert FN-innsats, og med mest omfattende engasjement i de minst utviklede land og i sårbare stater.
  - UNDP må aktivt bidra til at FN styrker utviklingsdimensjonen i langvarige krisesituasjoner og kommer tidligere inn, ikke minst med sikte på å avdempe og forebygge konflikt.
  - UNDP må fullføre arbeidet med å etablere en mer integrert, kostnadseffektiv og resultatorientert organisasjonsstruktur.
  - Det må avsettes tilstrekkelige ressurser til interne kontrollmekanismer og kapasitet for evalueringer på alle nivå, spesielt i lys av UNDPs økende engasjement i land rammet av konflikt og kriser.
- Sterkere systemer for demokratisk styresett, som møter folks forventninger om deltakelse, utvikling, rettsstatsprinsipper og ansvarliggjøring
  - Sterkere institusjoner for å bidra til universell tilgang til grunnleggende tjenester
  - Raskere fremskritt for å redusere ulikhet mellom kjønnene og fremme kvinners stilling
  - Styrke lands evne til å redusere sannsynligheten for konflikt og redusere risikoen for naturkatastrofer, inkludert katastrofer forårsaket av klimaendringer
  - Tidlig gjenoppbygging og rask tilbakevending til bærekraftige utviklingsmønstre etter konflikt og katastrofer
  - Bidra til at utviklingsdebatt og -tiltak prioriterer fattigdom, ulikhet og ekskludering

Fremme av likestilling og menneskerettigheter er godt i varetatt både gjennom eksplisitte mål og som tverrgående tilnærminger.

Norge var i 2014 UNDPs tredje største giver totalt, og største bidragsyter av kjernemidler, 680 mill. kroner. I styresammenheng og i dialogen med UNDPs ledelse har Norge understreket betydningen av kjernemidler for UNDPs langsiktige strategisk styring, men har samtidig signalisert at det er problematisk at det norske kjernebidraget over flere år har vært vesentlig høyere enn andre givere. Norges programsamarbeidsavtale med UNDP supplerer kjernebidraget ved å vektlegge områder hvor UNDP har komparative fortrinn, hvor tilleggsressurser forventes å ha en katalytisk effekt og som har spesiell relevans for norsk utviklingspolitikk. Støtten gis i form av en moderat form for øremerking som gir UNDP mulighet å sikre at bruken av midlene bygger opp om den overordnede strategiske planen. Demokratisk styresett, kriseforebygging og tidlig gjenoppbygging vil bli spesielt vektlagt i programsamarbeidet fremover. Det blir vektlagt at norsk støtte i størst mulig grad skal brukes på operasjonelle tiltak. Oslo Governance Centre ble i juni 2015 gjenåpnet, jf. omtale under kap. 170, post 76.

Mål

I henhold til langtidsplanen for 2014–2017 er UNDPs visjon å bistå land i å utrydde fattigdom og betraktelig redusere ulikheter og ekskludering gjennom å satse på sju hovedmål:

- Inkluderende og bærekraftig vekst og utvikling, som bidrar til å skape sysselsetting og livsgrunnlag for fattige og ekskluderte

Rapport 2014

Det helhetlige resultatrammeverket for UNDPs strategiske plan blir gjennomgående brukt som referanse for organisasjonens rapportering om resultater for 2014, og illustrerer hvordan UNDP gjennomfører en mer systematisk resultatstyring enn tidligere. UNDP rapporterer en solid resultatoppnåelse, målt gjennom resultatindikatorerne og forbrukstall. I 23 av de 38 planlagte globale resultatene (outputs) nådde eller overgikk UNDP ambisjonsnivået. Arbeidet for tilgang til grunnleggende tjenester, likestilling og konfliktforebygging har hatt størst fremgang, mens bidrag til tidlig gjenoppbygging etter konflikt og katastrofer og kunnskapsutvikling/bidrag til den globale utviklingsdebatten går etter planen. Det rapporteres omfattende resultater for innsatsene knyttet til inkluderende bærekraftig vekst og demokratisk styresett, men her har UNDP nådd milepælene i noe mindre grad enn for de andre målområdene.

98 land fikk støtte fra UNDP i arbeidet med å skape økonomisk vekst som tar hensyn til klimatilpassing og utslippsreduksjoner, og 39 land iverksetter nå helhetlige planer hvor disse hensynene er i fokus. UNDPs innsats i 94 land bidro til bedret livsgrunnlag for 11,2 millioner mennesker; drøye halvparten av disse var kvinner. 775 000 arbeidsplasser kan relateres til UNDPs innsats. 57 land ble bistått i arbeidet med å integrere biodiversitet og forvaltning av økosystemer i utviklingsplanleggingen. UNDP samarbeidet med

63 land for å tilrettelegge for investeringer i bærekraftig energi.

UNDP var også i 2014 en sentral internasjonal aktør innenfor demokratisk styresett; både normativt på globalt nivå og gjennom de operasjonelle programmene på landnivå. Innsatsen for å styrke organisering av demokratiske valg og økt valgdeltagelse bidro til at mer enn 18 millioner nye velgere ble registret 21 land. 23 land styrket gjennom samarbeid med UNDP sin institusjonelle kapasitet for å ivareta sine menneskerettighetsforpliktelse.

I arbeidet med å bedre tilgangen til grunnleggende tjenester får helsesektoren spesielt stor oppmerksomhet. I samarbeid med det globale fondet bisto UNDP til at 1,4 millioner HIV-positive mennesker fikk tilgang på livreddende behandling. UNDP fikk i 2014 viktige erfaringer fra bistand til nasjonale myndigheter i bruk av nye elektroniske verktøy for å nå lokale brukergrupper mer effektivt. Utvikling av rettstaten og tilgang på juridiske tjenester fikk økt oppmerksomhet, og UNDP iverksatte relevante programmer i mer enn 25 land – de fleste kriserammede. UNDP arbeider med reform av hele justissektoren, herunder politi, påtaleenhet og domstolene, og mer enn 760 000 personer fikk bedre tilgang på retts-tjenester.

UNDP arbeidet i 2014 systematisk med likestilling og styrking av kvinners stilling både som et eget hovedmål og på tvers av alle resultatområdene. Rapporteringen for 2014 viser at UNDP gjør mye for at kvinner skal få lik tilgang til ressurser og tjenester gjennom UNDPs programmer generelt, og at UNDP har bidratt til å styrke kvinners økonomiske og politiske deltakelse. Den målrettede innsatsen for å styrke kvinners økonomiske situasjon inkluderte arbeid i 123 land for å inkludere likestilling som en viktig dimensjon i nasjonal policyutvikling. UNDP bidro til at mer enn 10 000 ofre for kjønnsrelatert vold fikk tilgang på juridiske tjenester. UNDP var en sentral støttespiller valget i Afghanistan, og bidro til at antallet kvinnelige velgere økte fra 1,6 til 2,6 millioner mellom 2009 og 2014.

UNDP har samarbeidet med 72 land for å styrke deres planer for å redusere risikoen for naturkatastrofer og konsekvenser forårsaket av klimaendringer. 57 land fikk bistand til å styrke nasjonale databaser og kartverktøy. I 20 land var UNDP involvert konfliktforebygging, gjennom analyse og fredsskapende initiativer som for eksempel nasjonale forsoningsdialoger.

UNDPs respons på krisene som pågikk i 2014 inkluderte hjelp til å styrke livsgrunnlaget for 5,7 millioner mennesker i 20 land. UNDP var i en rekke konfliktområder, ikke minst i Syriakrisen, en aktiv pådriver for å få et tidlig fokus på gjenoppbygging. I den internasjonale responsen på Ebolakrisen i Vest-Afrika ble UNDP raskt en sentral aktør, ikke minst gjennom den etablerte tilstedeværelsen de tre landene, og rask mobilisering av eksisterende personellressurser i regionen. UNDP hadde hovedansvaret for koordinering av kontantoverføring til lokalt helsepersonell, som nådde 49 000 registrerte helsearbeidere, og rettet tidlig oppmerksomheten mot de bredere samfunnsmessige konsekvensene av epidemien.

I 2014 arbeidet UNDP målrettet både med intensivert innsats i 44 partnerland for oppnåelse av tusenårsmålene, og normativt for å engasjere partnerlandene i utviklingen av de nye bærekraftsmålene.

UNDP gjennomførte i 2014 omfattende organisatoriske endringene, og har gjennom dette fått en slankere og mer resultatorientert struktur, bedre tilpasset den strategiske planen. En rekke støttefunksjoner har blitt flyttet nærmere landkontorene. UNDP videreførte sin sentrale rolle i tilrettelegging av en helhetlig tilnærming for FNs utviklingssystem på landnivå, inkludert ordningen med en felles Stedlig koordinator, og bidro i tillegg med operasjonelle og administrative støtte-tjenester til mange FN-organisasjoner.

HKH Kronprins Haakon fortsatte sitt arbeid som goodwill-ambassadør for UNDP, og gjorde et viktig bidrag til å opprettholde oppmerksomhet på tusenårsmålene og UNDPs arbeid for fattigdomsreduksjon.

FNs kapitalutviklingsfond (UNCDF)

Situasjonsbeskrivelse

FNs kapitalutviklingsfond (UNCDF) er et underliggende fond av UNDP og bidrar gjennom tilgang på kapital (tilskudd, lån, garantier) og faglig bistand til styrket lokalforvaltning, investeringer i lokal offentlig infrastruktur og tilgang på investeringskapital for de fattigste. UNCDF opererer i verdens minst utviklede land, med to tredeler av virksomheten i Afrika. UNCDF har de siste årene opplevd positiv utvikling og får god omtale i flere internasjonale og nasjonale vurderinger. Fremtidig støtte til UNCDF vil bli vurdert i sammenheng med regjeringens nye satsing på næringsutvikling i utviklingssamarbeidet.

Mål

UNCDF har som mål å redusere fattigdom i første rekke ved å bidra til økt finansiering av grunnleggende tjenester og bærekraftig, inkluderende vekst, etablere finansieringsmekanismer som kan bygge opp motstandsdyktighet mot finansielle og miljømessige sjokk og bidra til politiske rammebetingelser som fremmer bærekraftig miljø og finansiering.

Rapport 2014

UNCDF konsentrerte i 2014 ytterligere sitt fokus på de minst utviklede landene, og var operativ i 31 land. Finansieringsmekanismene både for lokalforvaltning og investeringskapital for de fattigste ble videreutviklet, og UNCDFs relevans ble bekreftet gjennom tettere samarbeid med store internasjonale aktører som Verdensbanken og IFC.

20 av verdens fattigste land fikk i 2014 bistand fra UNCDF til å etablere ordninger for tilgang på investeringskapital. UNCDF igangsatte i 2014 en ny mekanisme for investering av infrastruktur på lokalt nivå, og bidro for eksempel i Tanzania med oppstartskapital for tre vannkraftverk. Det forventes at bidraget på 2 mill. kroner vil tilrettelegge for at nasjonale banker investerer 120 mill. kroner i disse prosjektene.

UNCDF hadde spesielt fokus på ungdom, og bidro til at 500 000 ungdommer fikk opplæring i økonomistyring, samt oppstartslån til 72 000 unge entreprenører.

Interessen fra givere er økende, også fra privat sektor, og de samlede inntektene økte med 29. pst. Det var imidlertid fortsatt nedgang i kjerne støtte; noe som hindrer UNCDF å etablere seg i flere land.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 660 mill. kroner, herav 630 mill. kroner i kjernebidrag til UNDP, 25 mill. kroner i tilleggsmidler til UNDP og 5 mill. kroner i kjernestøtte til UNCDF.

Post 71 FNs befolkningsfond (UNFPA)

Denne posten omfatter det norske kjernebidraget til UNFPA.

Situasjonsbeskrivelse

Etter den internasjonale konferansen om befolkning og utvikling (ICPD) i Kairo i 1994, fikk

UNFPA en ledende oppgave i å bistå FNs medlemsland i oppfølgingen av den vedtatte handlingsplanen. UNFPAs mandat ble dermed konkretisert på en måte som gjør enkeltindividets rettigheter, særlig reproduktive rettigheter, til bærebjelken i organisasjonens arbeid. ICPD omfatter mødre helse, familieplanlegging, seksualundervisning, bekjempelse av vold mot kvinner og jenter, inkludert kjønnslemlestelse og barne- og tvangsekteskap, samt trygge abort der abort er lovlig. UNFPA er eneste FN-organisasjon med mandat å bistå land med befolkningsanalyser og gjennomføring av folketellinger.

UNFPAs langtidspan for 2014–2017 innebærer en ytterligere fokusering på universell tilgang til seksuell og reproduktiv helse og realisering av reproduktive rettigheter. Norge har støttet en slik fokusering. Planen inneholder en modell for hvordan UNFPA vil tilpasse sin virksomhet i ulike kategorier land, basert på inntektsnivå og behov i forhold til UNFPAs mandat. Tilnærmingen innebærer en konsentrasjon av virksomheten i de land som trenger det mest, mens øvre mellominntektsland og høyinntektsland bare vil få hjelp til politikktutvikling. Norge har støttet opp om den nye tilnærmingen som anses å være fullt i tråd med Meld. St. 33 (2011–2012) *Norge og FN. Felles framtid, felles løsninger*. Den nye tilnærmingen anses også å være en videreføring av omleggingen til større konsentrasjon av UNFPAs innsats som ble gjort etter midtveisgjennomgangen av nåværende langtidspan, og som Norge arbeidet for.

Langtidspanen ledsages av et rammeverk med grunnlagsdata og årlige måltall for resultatindikatorer. Vurderingen er at UNFPA gjennom den nye langtidspanen vil styrke resultatorientert styring og resultatrapporteringen.

UNFPA spiller en sentral rolle i oppfølgingen av Generalsekretærens globale strategi for kvinners og barns helse innenfor rammen av helsesamarbeidet H4+ (UNFPA, WHO, Unicef, UNAIDS, UN Women, Verdensbanken). Strategien er en viktig del av norsk satsning på tusenårs mål 4 om barnedødelighet og 5 om mødre helse og tilgang på reproduktive helsetjenester.

UNFPA har gjennom en rekke år vært en pådriver for FN-reform på landnivå, inkludert Ett FN.

UNFPA har de senere årene styrket sin innsats på det humanitære området.

Et viktig verktøy for befolkningsstatistikk og analyse globalt er UNFPA *State of the World Population Report*. Rapporten kommer ut årlig og tar for seg ulike temaer. I 2014 fokuserte rapporten på ungdom: «The power of 1,8 billion adolescents, youth and the transformation of the future».

Mål

Visjonen i UNFPAs strategiske plan for 2014–2017 er at universell tilgang til seksuell og reproduktiv helse, realisering av reproduktive rettigheter og redusert mødredødelighet vil føre til at intensjonene i handlingsprogrammet for befolkning og utvikling gjennomføres raskere.

Planen har fire hovedmål:

- universell tilgang til og bruk av integrerte helsetjenester for seksuell og reproduktiv helse som er kjønnsensitive og imøtekommer menneskerettighetsstandarder
- høyere prioritering av ungdom, spesielt unge jenter, i nasjonal utviklingspolitikk og programmer, med vekt på økt tilgang til seksualundervisning og seksuell og reproduktiv helse,
- økt likestilling, bedring i kvinners og jenters stilling og realisering av reproduktive rettigheter,
- styrket nasjonal politikk og styrking av den internasjonale utviklingsagendaen ved å integrere faktabaserte analyser av befolkningsdynamikk og knytte disse til bærekraftig utvikling, seksuell og reproduktiv helse og reproduktive rettigheter, hiv og likestilling.

Rapport 2014

UNFPAs rapport for 2014 omfatter gjennomføring av første år av ny strategisk plan (2014–2017). UNFPA rapporterer systematisk om fremdrift på indikatorene i resultatrammeverket i forhold til årlige måltall. Årsrapporten, inkludert ni vedlegg med detaljerte beskrivelser av sentrale deler av virksomheten, og rapporten med statistisk og finansiell informasjon gir til sammen meget god innsikt i virksomheten og hva som er oppnådd, inkludert i samarbeid med ulike typer partnere på globalt, regionalt og nasjonalt nivå. Det rapporteres om gode resultater. UNFPA har bidratt til at medlemsland har akselerert innsatsen for å gjennomføre handlingsplanen den internasjonale konferansen om befolkning og utvikling (ICPD), først og fremst vedrørende Tusenårsmål 5 om mødre- og helse.

Det er estimert at innsatsen i 2014 blant annet har resultert i en reduksjon av mødredødelighet med 29140 kvinner og jenter, 10,7 millioner uønskede graviditeter og 3,4 millioner utrygge aborter. 29,8 millioner brukere fikk tilgang til moderne prevensjonsmidler, og 39,2 millioner ble beskyttet mot graviditet i ett år.

Over 10175 fistula-operasjoner ble gjennomført ved hjelp av støtte fra UNFPA; målet var 11200.

Det estimeres at en nådde 11,6 millioner ungdom med seksuell og reproduktive helsetjenester.

63 pst. av programlandene har curricula i seksualundervisning, i henhold til internasjonale standarder.

45 pst. av programlandene har økt nasjonalbudsjettet for seksuell og reproduktiv helse med minst 5 prosent i 2014.

2021 lokalsamfunn erklærte forbud mot kjønnslemlestelse. Fellesprogrammet om bekjempelse av kjønnslemlestelse, i regi av UNFPA og Unicef, omfatter engasjement i 15 land. Innsatsen for bekjempelse av barne- og tvangsekteskap ble styrket.

Den humanitære innsatsen økte kraftig, fra USD 41 mill. i 2013 til USD 101 mill. i 2014. Bistanden nådde 5,4 millioner kvinner og jenter med seksuell og reproduktiv helse og tjenester for å forebygge kjønnsrelatert vold i humanitære situasjoner.

Arbeidet med befolkningsdata og bruk av dette i politikktutvikling ble støttet i over 100 land.

UNFPA var gjenstand for MOPAN-gjennomgang (Multilateral Organisation Performance Assessment Network), med godt resultat.

Det ble i 2014 avholdt en spesialsesjon under FNs generalforsamling i anledning 20.års markeringen av ICPD. Resultatet var bred oppslutning om behovet av å akselerere gjennomføringen av handlingsplanen.

Samlet norsk støtte til UNFPA var 804,6 mill. kroner i 2014, hvorav 431 mill. kroner i kjernebidrag. Norge var dette året nest største giver av kjernebidrag.

For rapport 2014 om UNFPA/UNICEF felles fond mot kjønnslemlestelse henvises til omtalen under kap. 170, post 76.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 431 mill. kroner i kjernebidrag.

Post 72 FNs barnefond (Unicef)

Denne posten omfatter det norske kjernebidraget til Unicef og tematiske bidrag under programsamarbeidsavtalen, med unntak av tematisk støtte til utdanning som fra 2015 finansieres over kap. 169, post 73 Utdanning.

Situasjonsbeskrivelse

Unicef er verdens største hjelpeorganisasjon for barn med tilstedeværelse i 190 land og områder. Unicefs mandat bygger på FNs barnekonvensjon. Organisasjonen arbeider for barns rettigheter og har en bred tilnærming som omfatter barns rett til helse, rent vann, ernæring, utdanning og beskyttelse. Organisasjonen har en viktig oppgave i å beskytte barn i krig, konflikter og katastrofesituasjoner, og leverer grunnleggende nødhjelp på nasjonalt og lokalt nivå innen alle sine mandatområder. Unicef leder koordineringen av nødhjelpsinnsatsen innenfor sentrale sektorer som vann og sanitær, ernæring, utdanning og beskyttelse av barn. Unicef er en viktig global aktør for å mobilisere politisk vilje og ressurser til å fremme barns rettigheter.

Unicef er en av FNs største utviklings- og humanitære aktører med totale inntekter på nesten USD 5,2 mrd. i 2014.

I 2014 var Norge Unicefs femte største giver samlet med bidrag på til sammen 1,248 mrd. kroner. Av dette var 450 mill. kroner kjernestøtte, noe som gjorde Norge til tredje største giverland av kjernestøtte. Kjernestøtten er avgjørende for å sikre organisasjonen forutsigbarhet i sitt arbeid, og ikke minst økt fleksibilitet og effektivitet i programvirksomheten. Kjernebidraget muliggjør også styrket helhetlig tilnærming til barndom og oppvekst, blant annet som forutsetning for læring og utvikling.

I tillegg til kjernestøtte, ga Norge i 2014 tematisk støtte på til sammen 590 mill. kroner til prioriterte områder i tråd med Unicefs strategiske plan *Realizing the rights of every child, especially the most disadvantaged* for perioden 2014–2017. Støtten er nedfelt i en programsamarbeidsavtale mellom Unicef og Norge. Den største delen av Norges bidrag går til utdanning (se egen omtale), mens den resterende støtten går til Unicefs arbeid med vann og sanitær, sosial inkludering og beskyttelse av barn. Norge var den største givoren av tematisk støtte i 2014.

Fra norsk side prioriteres følgende:

- Unicef skal være en ledende partner i arbeidet med utdanning og helse. FNs barnekonvensjon må ligge til grunn for Unicefs utviklingsarbeid.
- Unicef vil fortsette å være en sentral partner i det norske humanitære arbeidet og i oppfølgingen av den norske utdannings- og helsesatsingen. Unicef har en særlig viktig rolle når det gjelder utdanning i krise og konflikt, kvalitet i utdanningen og jenters utdanning.

- Unicef skal være banebrytende og tydelig med å sette barns rettigheter høyt på den internasjonale agendaen.
- Unicefs virksomhet må ivareta barns rettigheter i de fattigste og mest sårbare landene.
- Unicef må prioritere vann og sanitære satsinger.
- Unicef må fortsette å styrke innsatsen for spesielt sårbare grupper, som barn, jenter og personer med nedsatt funksjonsevne.
- Unicef må fortsette det pågående arbeidet med å forbedre resultatrapporteringen og rapportere på fremgang i tråd med organisasjonens plan og resultatrammeverk.

Norge støtter oppunder Unicefs initiativ med å integrere og koble det humanitære og det langsiktige utviklingsarbeidet.

Unicefs strategiske plan kombinerer menneskerettighetsperspektivet med innsats for de mest utsatte barna. Tilhørende resultatrammeverk ble vedtatt av styret i juni 2014. Det nye resultatrammeverket framstår som et solid rammeverk der de nødvendige elementene er på plass. Det legger bedre grunnlag for systematisk resultatrapportering enn tidligere rammeverk, og skal muliggjøre å kunne rapportere om hvordan Unicef bidrar til overordnede resultater. Unicef skal nå også ha en helhetlig oppfølging både av arbeidet for jenter og likestilling og for barn med nedsatt funksjonsevne.

Unicefs integrerte budsjett for 2014–17 som ble vedtatt av styret i september 2013, gir langt bedre innsyn enn tidligere i hvordan midlene planlegges brukt, og har styrket budsjettet som virkemiddel til å oppnå prioriterte mål.

Systemet for gjennomføring og oppfølging av evalueringer foretatt av land- og regionskontorer har blitt styrket de senere år, og kvaliteten på Unicefs evalueringsrapporter viser jevn forbedring. Unicefs bestrebelser på systematisk oppfølging av evalueringene må imidlertid videreføres. Eksternrevisjon foretas av FN-systemets felles revisjonsråd, *Board of Auditors*. I integrert budsjett 2014–2017 er det en økning i tildelingen til Unicefs evalueringskontor og til kontoret for internrevisjon og -gransking.

Mål 2015

Visjonen i Unicefs langtidsplan 2014–2017 er å realisere alle barns rettigheter, spesielt for de vanskeligstilte barn. Planen definerer sju hovedmål:

- Helse: bedret og mer rettferdig bruk av virkningsfulle tiltak for mødre- og barnehelse.

- Hiv og aids: bedret og mer rettferdig fordelt bruk av virkningsfulle tiltak for forebygging og behandling av hiv for barn, gravide og ungdom.
- Vann, sanitær og hygiene: bedret og mer rettferdig fordelt bruk av trygt drikkevann, sanitær- og helseforhold og hygienisk adferd.
- Ernæring: bedret og mer rettferdig fordelt bruk av kosttilskudd og bedre ernæring og omsorg.
- Utdanning: bedret læringsutbytte og inkluderende utdanning
- Beskyttelse av barn: bedret og rettferdig forebygging av, og tiltak mot vold, misbruk, utbytting og vanskjøtsel av barn.
- Sosial inkludering: bedret politikk og systemer for vanskeligstilte og ekskluderte barn, basert på bedret kunnskap og data.

Rapport 2014

Innenfor *helseområdet* bidro Unicef i 2014 blant annet til at 35 av 59 land utryddet stivkrampe hos nyfødte gjennom vaksinasjon av kvinner og barn. Unicef anskaffet ellers 2,71 milliarder doser vaksiner til 100 land, noe som utgjorde vaksiner av 40 pst. av verdens barn. Unicef samarbeider med Verdens helseorganisasjon om å utrydde polio. I 2014 førte poliovaksinasjon i 66 land til en betydelig reduksjon i antall rapporterte tilfeller av polio. I Somalia gikk antallet ned fra 194 i 2013 til 5 i 2014 og i Nigeria fra 53 i 2013 til 6 i 2014. Dog førte situasjonen i Afghanistan og Pakistan til en tilbakegang i disse landene. I respons til ebola-krisen støttet Unicef etableringen av 65 lokale helsesentre som ga nødvendig pleie til ebolarammede pasientene før de ble overført til en ebola-klinikk.

Under fokusområdet *hiv og aids* samarbeider Unicef med andre partnere som Verdens helseorganisasjon, UNAIDS, UNFPA, UN Women og Verdensbanken. Ved hjelp av faglig bistand fra Unicef fikk åtte land støtte fra Det globale fondet for aids, tuberkulose og malaria til å styrke deres helse-systemer og malariarespons. I juni 2014 tok Unicef og UNAIDS initiativ til et globalt program for å redusere aids blant ungdom. Den globale plattformen ALL IN to #End AdolescentAIDS ble lansert, hvor målet er å redusere antall aidsrelaterte dødstill blant unge med 65 prosent innen 2020, samt å redusere andelen HIV-smittende unge med 75 prosent.

Som del av innsatsen innen *vann, sanitær og hygiene* resulterte Unicefs støtte i at 13,8 millioner mennesker i 62 land fikk forbedret vanntilgang. Videre fikk 11,3 millioner mennesker tilgang til sanitære fasiliteter. 19 097 lokalsamfunn gikk over

til lukket kloakksystem, noe som blant annet har resultert i at færre barn dør av diaré. Mer enn 10 500 skoler fikk nye eller oppgraderte vann- og sanitærforhold, noe som er av stor betydning for jenters skolegang. Mange jenter slutter på skolen når de får menstruasjon grunnet manglende sanitærforhold, og når skoler installerer toaletter, øker jenters deltakelse med 11 prosent.

Innenfor *ernæring* støttet Unicef blant annet 91 land med å utvikle og revidere deres nasjonale ernæringsplaner og –strategier for rettferdig bruk av ernæringsmessig støtte og forbedret ernæringspraksis. Unicef og verdens matvareprogram (WFP) utvidet samarbeidet i krise og konfliktrammede områder og etablerte et akutt ernæringsteam. I Sør-Sudan og på Afrikas Horn nådde Unicef og WFP 600 000 mennesker med nødmat.

Innenfor fokusområdene *beskyttelse av barn og sosial inkludering* bidro Unicef bl.a. til at 4,5 millioner barn mellom 5 og 17 år som var involvert i barnearbeid fikk utdanningstilbud og sosial beskyttelse. Fysisk avstraffelse i hjemme er nå forbudt i 44 land sammenlignet med 34 land i 2013. 137 land fikk støtte gjennom Unicef til å styrke beskyttelsestiltak for barn sammenliknet med 74 i 2013. Mer enn 33 000 foreldreløse barn i land rammet av krise og konflikt ble plassert i alternative omsorgsordninger, mens rundt 12 000 barn som hadde kommet bort fra foreldrene ble gjenforent med sine familier. I tillegg fikk 23 land støtte til å samle inn data om barns tilgang til sosiale tjenester. Innsamling av slik data vil være viktig mht. arbeidet med sosial inkludering og reduksjon av sosiale skjevheter.

Gjennom den *Humanitære innsatsen* bidro organisasjonen i 2014 i 294 humanitære kriser i 98 land. Unicef bidro bl.a. til at 22 millioner barn i kriser mellom 6 mnd. –15 år ble vaksinert mot meslinger, 18 millioner mennesker fikk tilgang til rent vann, 2,3 millioner barn mellom 6 mnd. – 5 år med akutt underernæring fikk behandling, 3,1 millioner barn fikk tilgang til psykososial behandling, 19 800 HIV-positive kvinner fikk fortsette med antiretroviral behandling og 8,6 millioner barn og unge mellom 3 – 8 år fikk tilgang til uformell og formell utdanning.

Resultatene av Unicefs *utdanningsinnsats* er nærmere beskrevet under kap. 169, post 73 Utdanning.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 500 mill. kroner, herav 430 mill. kroner som kjernebidrag og 70

mill. kroner som tematisk støtte under program-samarbeidsavtalen. Tematisk støtte til utdanning under programsamarbeidsavtalen kommer i tillegg, jf. omtale under kap.169, post 73 Utdanning.

Post 73 Verdens matvareprogram (WFP), kan overføres

Denne posten omfatter kjernebidrag, dvs. bidrag som ikke er øremerket enkeltland. Øremerkede tillegg bidrag til enkeltland dekkes over kap.163 Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter.

Situasjonsbeskrivelse

Prioriteringene under denne posten omtales i St. meld. nr. 40 (2008–2009) *Norsk humanitær politikk*. Posten ses i nær sammenheng med kap.163 Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter. FNs matvareprogram (WFP) er verdens største humanitære organisasjon. WFPs mandat er å bruke matvareassistanse til å støtte økonomisk og sosial utvikling, yte humanitær bistand til flyktninger og andre trengende i nødhjelpssituasjoner og langvarige kriser, samt å fremme global matsikkerhet. I humanitære kriser er WFPs logistikk- og nødhjelpsekspertise avgjørende for andre humanitære aktører. WFP har også en rolle i gjenoppbygging etter konflikt og katastrofer. WFP bidrar til å nå FNs tusenårsmål 1 om å utrydde ekstrem fattigdom og sult. WFP vil, etter forventet vedtagelse av FNs bærekraftsmål, bidra til et eventuelt nytt mål om utryddelse av sult, oppnåelse av matsikkerhet, bedret ernæring samt fremme av bærekraftig jordbruk. Gjennom skolematordninger og ernæringsprogrammer bidrar WFP også til tusenårsmålene 2, 3, 4 og 5 om utdanning for alle, fremme likestilling, redusert barnedødelighet og bedret mødrehelse, som også ventelig vil være inkludert i bærekraftsmålene.

Norge vektlegger at WFP skal prioritere å anskaffe mat lokalt eller i andre utviklingsland og at givere ikke binder sine bidrag til egen produksjon. WFP tar i bruk nye former for assistanse, slik som kontanter og kuponger, der det er mest hensiktsmessig, og har økt bruken av disse virkemidlene de siste årene basert på positive erfaringer og gode resultater. WFP bidrar aktivt i den reformerte komiteen for global matsikkerhet (CFS) og styrker samarbeidet med resten av FN. Samarbeid er viktig særlig på landnivå både med hensyn til arbeidsdeling, effektiv ressursutnyttelse og utvikling av helhetlige, nasjonale strategier for matsikkerhet. Gjennom sosiale sikker-

hetsnett og lokale innkjøp av mat bidrar WFP til økt lokal motstandskraft og mer rettferdig fordeling.

Likestilling og klimatilpasning er godt integrert i WFPs nye strategiske plan og det rapporteres spesifikt på likestillingsmål i årsrapporten. WFP er opptatt av beskyttelse av sivile, særlig kvinner og barn, i krigs- og nødsituasjoner. WFP har utviklet en egen strategi for beskyttelse av sivile og bidrar i samarbeid med FNs kontor for koordinering av humanitære aktiviteter (OCHA) til å styrke respekten for humanitærretten. Gjennom å insistere på at samarbeidspartnerne bruker samme standarder og regelverk bidrar WFP til at andre internasjonale og lokale organisasjoner tar dette i bruk. WFP legger økt vekt på tilpasning til klimaendring og mer ekstreme værforhold, noe som krever et mer langsiktig perspektiv.

WFP ser hele spekteret fra krise og gjenoppbygging til forebygging og utvikling i sammenheng. Dette er viktig for å sikre at det humanitære arbeidet tar utgangspunkt i en helhetlig forståelse av årsakene til sult og underernæring og understøtter innsatsen for å sikre langsiktig matsikkerhet, ernæring og utvikling av landbruk og lokal matproduksjon.

Mål

WFP har fire strategiske mål som er nedfelt i den strategiske planen (2014–17):

- redde liv og beskytte menneskers livsgrunnlag i akutte kriser
- støtte matsikkerhet og ernæring og gjenoppbygge livsgrunnlag i utsatte situasjoner og etter kriser
- redusere risiko og sette folk, samfunn og land i stand til å dekke sine matbehov
- redusere underernæring og hindre at sult går i arv

Rapport 2014

Norge er medlem av styret for WFP for en treårsperiode (2014–17). I styrearbeidet har Norge bidratt til effektiv og tilpasset respons på de mange humanitære krisene. Blant annet har Norge vært pådriver for likestilling på alle nivåer i WFP. Norge undertegnet i 2012 en partnerskapsavtale med WFP, med årlige bilaterale møter og dialog om strategiske mål og utfordringer. Gjennom denne avtalen ble det i 2014 gitt støtte til flere nødhjelpsoperasjoner, til klimatilpasning og ernæring. Det tas sikte på å inngå en ny partnerskapsavtale f.o.m. 2016.

I 2014 var det fire store humanitære kriser, som spesielt testet kapasiteten til WFP:

- Syria og nabolandene
- Irak
- Sør-Sudan
- Den sentralafrikanske republikken

I tillegg hadde WFP i 2014 definert to kriser på høyeste responsnivå for egen organisasjon: Ebola-epidemien i Vest-Afrika og matvaresituasjonen for flyktninger i Kamerun. WFP var i stand til å respondere på alle krisene. Syria-krisen er den mest krevende av alle. WFP når ut til 4,5 millioner mennesker inne i Syria, men er avhengig av samarbeidspartnere for å kunne nå nødlidende. Ebola-krisen var også krevende, med utfordringer til god koordinering og logistikkstøtte. WFPs raske respons og ledende rolle bidro både til å sikre andre organisasjoners tilgang, og til å hindre at krisen utviklet seg til en stor matvarekrise.

De mange og store krisene krever stadig mer av WFP. Kostnadene per mottaker har økt fordi de trenger hjelp over lengre tid, men skyldes også behov for innkjøp av dyrere typer matvarer i enkelte landsituasjoner. Dessuten går mer ressurser til å organisere humanitær tilgang, bl.a. er sikkerhetstiltak kostnadskrevende.

Den internasjonale støtten til WFP i 2014 var på USD 5,4 mrd. Det er en økning på USD 1 mrd. fra året før. WFP er dermed i en særstilling når det gjelder frivillige bidrag i 2014. Samtidig økte finansieringsbehovet med 26 pst til USD 8,5 mrd. Det betyr at mange kriser fortsatt er underfinansierte og WFP må kutte i flere program, også på landnivå.

80 millioner mennesker i 82 land mottok direkte matvarehjelp fra WFP i 2014. Indirekte er det mange flere som drar fordeler av denne hjelpen. Mer bruk av kontanter og kuponger bidrar til det. I 2014 ble 18 pst. av nødhjelpen via WFP gitt i form av kontanter og kuponger, særlig til 1,9 millioner syriske flyktninger i nabolandene. Alt i alt kom denne typen støtte 8,9 millioner matusikre mennesker til gode i 2014, en økning på 13 pst fra året før. I 2014 gikk 74 pst. av distribuert mat og 91 pst. av kontanter og kuponger til å redde liv ved akutte kriser.

WFP gjennomførte også forebyggende tiltak for å redusere akutt underernæring i 18 land, og har utvidet støtten til skolemat på landnivå. Det har ført til flere barn i skole, bl.a. i Afghanistan, Nepal og Syria. Dessuten har WFP opprettet et eget likestillingskontor direkte under eksekutivdirektøren og har avsatt ekstra ressurser for å styrke likestillingsarbeidet i organisasjon og i

organisasjonens prosjekter. WFP har i 2014 arbeidet med en strategi for likestilling i den humanitære bistanden og organisasjonen som helhet.

WFP har omfattende lokal tilstedeværelse over tid i alle kriseområder og har tilgang til og omfattende kunnskap om lokale forhold som er av stor betydning for å lykkes med intervensjoner enten de er av humanitær karakter eller knyttet til fredsoperasjoner eller politiske tiltak for å slutte eller konsolidere fredsløsninger. WFP har sammen med andre organisasjoner styrket samarbeidet om matsikkerhet. Samarbeid er viktig på landnivå, både med hensyn til arbeidsdeling, effektiv ressursutnyttelse og utvikling av helhetlige nasjonale strategier for matsikkerhet og ernæring. WFP er opptatt av hvordan programmet kan bidra til å bygge kapasitet og evne lokalt til å forebygge og håndtere kriser.

WFP er en veldrevet organisasjon som har kommet langt i å dokumentere resultater og har de seneste årene gjennomført omfattende reformer av sine systemer for programstyring, finans- og personalforvaltning og operasjonelle verktøy. I 2014 har Norge sammen med andre givere gjennomgått WFPs programmer. Hovedkonklusjonen er at WFP er en effektiv og innovativ partner for matvarebistand.

WFPs evalueringsarbeid har blitt forbedret de siste årene. En ekstern gjennomgang i 2013 konkluderte med at evalueringsapparatet i WFP er blant de aller beste. Alle evalueringsrapporter er tilgjengelige for offentligheten på WFPs nettsider. WFPs kontrollorganer består av en ekstern revisor og en internrevisjon, samt en revisjonskomité. Det er vedtatt retningslinjer som innebærer at alle internrevisjonsrapporter skal offentliggjøres på WFPs nettsider.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 212 mill. kroner.

Post 74 FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR)

Denne posten omfatter kjernebidrag, dvs. bidrag som ikke er øremerket enkeltland. Øremerkede tillegg bidrag til enkeltland dekkes over kap.163 Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter.

Situasjonsbeskrivelse

Prioriteringene under denne posten omtales i St. Meld. 40 (2008–2009) *Norsk humanitær politikk*.

Posten ses i nær sammenheng med kap.163 Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter.

UNHCRs mandat etter Flyktningkonvensjonen av 1951 er å gi beskyttelse og assistanse til personer som er forfulgt og flykter på grunn av rase, religion, nasjonalitet, politisk oppfatning eller tilhørighet til en spesiell samfunnsgruppe, samt å finne varige løsninger på verdens flyktningproblemer. Høykommissæren er også i økende grad engasjert i innsats for internt fordrevne personer, selv om mandatet her krever beslutninger fra FNs styrende organer og baserer seg på de muligheter UNHCR har gjennom allerede etablerte landkontorer. I tråd med FNs humanitære reform har UNHCR en ledende rolle når det gjelder beskyttelse, husly og administrasjon av leire for både flyktninger og internt fordrevne i komplekse kriser. UNHCR har nå også en avtale med OCHA om ansvarsfordelingen og samarbeidet i såkalt «mixed situations», dvs. der flyktninger inngår i en større gruppe av mennesker, både internt fordrevne men også fastboende, som er rammet av en humanitær krise. Målet er å unngå duplisering av bistanden, ulike standarder i støtten, og samtidig sikre at mandater overholdes og at organisasjonenes ansvar ikke pulveriseres.

UNHCR har de siste årene gjennomgått omfattende reformer og har i dag et personelloppsett og en målstyring som sikrer mer effektiv utnyttelse av midlene. UNHCRs budsjetter er toårige og baserer seg på omfattende analyser av behovene i felt. Budsjettet har på få år blitt fordoblet og utgjorde i 2014 USD 6,6 mrd. Forbruket i 2014 var USD 3,3 mrd., ca 51 pst. av budsjettet. Avviket skyldtes sviktende inntekter.

2015-budsjettet utgjør USD 6,8 mrd. Aldri tidligere har UNHCR hatt et så stort gap mellom behovene og disponible midler. Bare en svært liten del av UNHCRs midler kommer fra FNs sentrale budsjett, resten kommer i form av frivillige bidrag fra givere, i hovedsak fra medlemslandene. Mange medlemsland gir øremerkede bidrag, noe som gjør det vanskelig for UNHCR å bruke midlene der de trengs aller mest. Krisen i Syria og nabolandene er av de krisene som legger beslag på store ressurser hos UNHCR. Denne og andre kriser har bidratt til at det humanitære systemet og UNHCR er satt under et voldsomt press.

UNHCR er i dag en effektiv organisasjon, både som samarbeidspartner for Norge og som leverandør av beskyttelse og assistanse i felt. Det ble i 2014 foretatt en gjennomgang av UNHCR i ram-

men av MOPAN (Multilateral Organizations Performance Assessment Network. I denne gjennomgangen kom UNHCR godt ut, men det ble stilt spørsmålstegn ved bruken av evalueringer og politikktutvikling. Det foretas i disse dager en gjennomgang av flere FN-organisasjoner inkl. UNHCR i regi Norad.

I asylpolitikken oppleves UNHCR som en ryddig og forutsigbar partner som både lever opp til kravene til fleksibilitet og fasthet i prinsipielle spørsmål. I forhold til flyktnings situasjon i andre land er UNHCR en effektiv talsmann for beskyttelse, basert på flyktingenes rettigheter så vel som deres konkrete behov i felt.

UNHCR har ca. 9 300 ansatte, fordelt på 125 land og 450 kontorer, med en geografisk fordeling av menneskelige og finansielle ressurser som følger flyktningstrømmen. De aller fleste jobber i felt og av totalen er ca. 2/3 lokalt ansatte.

UNHCR har et nært samarbeid med frivillige organisasjoner, blant annet Flyktninghjelpen, som nyter stor respekt i UNHCR, både gjennom innsatsen i felt, men også gjennom talsmannsarbeidet og sekonderinger til FN. Det er Flyktninghjelpen som driver Internal Displacement Monitoring Centre i Genève. Senteret har unik kompetanse på internt fordrevne og leverer tallmaterialet som UNHCR bruker i sin statistikk.

Mål

- UNHCR skal trygge rettighetene og velferden til flyktninger.
- UNHCR har som hovedmål å sikre at alle kan nyte godt av retten til å søke asyl og finne trygt tilhold i et annet land og til frivillig å kunne dra trygt hjem ved aktivt samarbeid med asylland, returland, andre FN- og internasjonale organisasjoner og det internasjonale samfunn forøvrig.
- UNHCR har også som mål å hjelpe andre grupper. Reformen av internasjonalt humanitært arbeid har gitt UNHCR et utvidet ansvar for å sikre beskyttelse av et stadig økende antall internt fordrevne.
- UNHCR har også ansvar for beskyttelse av personer som er blitt statsløse, eller der det er tvist om nasjonaliteten.
- Som FNs flyktningeorganisasjon har UNHCR ansvar for å sikre ledelse og koordinering av internasjonale operasjoner for å beskytte flyktninger og å løse flyktningproblemer ved konkrete tiltak i felt i samarbeid med andre aktører.

Rapport 2014

2014 var nok et krevende og dramatisk år i UNHCRs mer enn 60-årige historie. I tillegg til de vedvarende krisene, førte kamphandlingene i Syria og Irak til at enda flere mennesker la på flukt internt eller krysset grensen til nabolandene. Samtidig fikk man en akutt situasjon i Sør-Sudan og Ukraina, samt at situasjonen i Nord-Nigeria forverret seg i 2014.

148 land har signert Flyktningkonvensjonen, og ingen nye land kom til i 2014. UNHCR har også ansvar for to konvensjoner om statsløshet, en fra 1954 og en fra 1961. 1954-konvensjonen har nå 84 signatarstater, 1961-konvensjonen 58. I anledning 60-års-jubileet for 1954-konvensjonen lanserte UNHCR i 2014 en 10 års kampanje for å utrydde statsløshet innen 2024.

UNHCRs eksekutiv-komite fikk følgende nye medlemmer: Afghanistan, Tsjekkia, Latvia, Peru, Senegal og Slovakia. Komiteens medlemsland er dermed økt fra 87 til 94. I tillegg har Paraguay bedt om å bli observatør. Tilslutningen til de rettslige instrumentene og til UNHCRs styreorganer er viktig fordi det forplikter landenes myndigheter til å beskytte mennesker som faller inn under kategorien «persons of concern».

Den dramatiske verdenssituasjonen har presset det humanitære systemet til bristepunktet. Av de 59,5 millioner på flukt fra krig og konflikt har UNHCR i 2014 hatt et rekordstort antall «persons of concern». I 2014 var det 19,5 millioner flyktninger hvorav 14,4 millioner kom under UNHCRs mandat, resten var palestinske flyktninger registrert av UNRWA. De fem største vertslandene for flyktninger i 2014 var Tyrkia, Pakistan, Libanon, Iran, Etiopia og Jordan. 127 000 personer returnerte frivillig til sine hjemland, og da til Den demokratiske republikken Kongo, Mali og Afghanistan. Dette er det laveste antallet på 30 år. De aller fleste er fortsatt i fastlåste situasjoner, med midlertidig opphold i land i nærområdene. Mange nye flyktninger er imidlertid kommet til, også de uten utsikt til snarlige løsninger. I tillegg til de mange flyktningene har man i 2014 sett et voksende antall irregulære migranter, ikke minst til sjøs. Såkalt «blandet migrasjon» setter store krav til samhandling mellom mange aktører for å sikre at den enkeltes beskyttelsesbehov blir ivaretatt. For UNHCR har de mange konfliktene og de nye fluktmønstrene hatt store utfordringer budsjettmessig, men også operasjonelt og politisk.

Antall internt fordrevne som fikk en eller annen form for hjelp av UNHCR direkte eller gjennom samarbeidspartnere var i 2014 på 38,3 millio-

ner, en økning fra 2013 da antallet var 23,9 millioner. 102 000 flyktninger ble fremmet for gjenbosetting i 2014, en økning på fra 98 400 året før. Av disse ble 73 000 personer faktisk gjenbosatt. Det totale antall personer som ifølge UNHCR trenger gjenbosetting er 1,7 millioner, men på grunn av kapasitetsvansker hos UNHCR og små kvoter i gjenbosettingslandene er det normalt kun 10 pst. som blir bosatt i et nytt land. Norge hadde i 2014 en kvote på 1 620 personer, de fleste forbeholdt Syria.

Til tross for de store utfordringene i 2014 nyter UNHCR stor tillit og støtte internasjonalt. Riktignok var budsjettunderskuddet historisk høyt, men det samme var inntektene, som baserer seg på frivillige bidrag fra medlemslandene. I de styrende organene til UNHCR har de store giverlandenes fremste bekymring vært UNHCRs evne til å håndtere de mange akutte flyktningssituasjonene og samtidig løse mange av de langvarige flyktningssituasjonene. Blant de store vertslandene som Kenya, Pakistan, Libanon, Tyrkia og Jordan, er det overskyggende temaet problemer med å ta imot så mange flyktninger. Det handler dels om kapasitet til å yte tjenester, men også politiske belastninger og sikkerhetsutfordringer. Landene har slik sett stort sett vært enige om nødvendigheten av en byrdedeling, samt å bringe inn utviklingsaktørene og trekke på utviklingsmidler for å avhjelpe ikke bare mennesker på flukt, men også vertssamfunnene. Likevel er det på dette området skjedd lite i 2014 som møter behovene for endringer i det humanitære systemets respons.

At mange land samtidig er kritiske til at UNHCR prioriterer internt fordrevne, som gjerne er verre stilt enn flyktningen, gjør ikke situasjonen bedre.

UNHCRs totale budsjett for 2014 var opprinnelig på USD 5,3 mrd. – det samme som i 2013. På slutten av året var budsjettet økt til USD 6,6 mrd. grunnet flere supplementære budsjett. Budsjettet baseres på behovsanslag og det har ikke vært full inndekning i form av inntekter. Til tross for økt støtte de siste årene vokser gapet mellom støtten og behovene. Under-finansieringen, kombinert med stadig mange øremerkede bidrag og uforutsette begivenheter i felt, har gjort det vanskelig for UNHCR å oppnå de resultatene organisasjonen legger til grunn for budsjettet.

UNHCR mottok 417 mill. kroner i støtte fra Norge i 2014, av dette ble 300 mill. kroner gitt som ikke øremerket bidrag. Norge var den niende største bidragsyter.

I 2014 gikk det største øremerkede bidraget til internt fordrevne eller flyktninger fra Syria/Irak.

Øvrige øremerkede bidrag gikk til Afghanistan, Pakistan, Colombia, og Sør-Sudan.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås 300 mill. kroner.

Post 75 FNs organisasjon for palestinske flyktninger (UNRWA)

Situasjonsbeskrivelse

FNs organisasjon for palestinske flyktninger, UNRWA, har som mandat å ivareta grunnleggende behov for over 5 millioner registrerte palestinske flyktninger i Gaza, Vestbredden, Jordan, Syria og Libanon. UNRWAs mandat har gjentatte ganger blitt fornyet av FNs generalforsamling. Det nåværende mandatet løper frem til 30. juni 2017. UNRWA driver helsestasjoner og skoler. I tillegg har UNRWA sysselsettingstiltak og yter matvarehjelp og sosiale tjenester til særlig utsatte grupper. I deler av virkeområdet, som i Gaza hvor 70 pst. av befolkningen er flyktninger, er UNRWAs rolle som tjenesteleverandør helt sentral. UNRWA er dessuten arbeidsgiver for om lag 30 000 mennesker, hvorav 99 pst. er palestinske flyktninger.

UNRWA opererer innenfor vanskelige rammebetingelser med uro og konflikt i flere av landene. Den langvarige krigssituasjonen i Syria og angrepene på Gaza i 2014 førte til store utfordringer for de palestinske flytningene og til vanskelige arbeidsforhold for UNRWA. Mange palestinske flyktninger i Syria har på ny søkt tilflukt internt i Syria, og i nabolandene Libanon og Jordan. Å gi flyktningene beskyttelse er på ny en viktig oppgave for UNRWA. Organisasjonen understøtter bedre levekår for en stor og utsatt befolkningsgruppe og er en viktig bidragsyter til stabilitet.

UNRWA står overfor grunnleggende og strukturelle utfordringer. UNRWA må jobbe mer rasjonelt, ikke minst for å nå de mest sårbare. Flyktningebefolkningen vokser med ca. 3 pst. i året, noe som innebærer en jevn vekst i etterspørselen etter UNRWAs tjenester. Den forverrede politiske, økonomiske og humanitære situasjonen i deler av mandatområdet har ført til økt press på tjenesteleveransene. Behovene øker mer enn giverbidragene. Det fører til at skoleklasser vokser, helsetilbud reduseres, videreutdanning av personell innstilles og investeringer i bygninger og materiell settes på vent. UNRWA har derfor igangsatt nødvendige reformer for å effektivisere og rasjonalisere organisasjonen. Andre fase av reformprosessen startet i 2011, og innebærer tiltak for å effektivisere programmene for helse og utdanning,

bedre målretting av sosiale tjenester og sikre økt kvalitet i leveransen av disse tjenestene. Utdanningsreformen omfatter også en dreining mot mer yrkesrettet utdanning for å øke arbeidsmulighetene. Økt effektivitet i organisasjonen er et viktig tiltak for å opprettholde kvalitet og omfang på de tjenestene som palestinske flyktninger har krav på. UNRWAs lederskap er reformvillige og dette driver reformarbeidet fremover.

UNRWA mottar noe prosjektstøtte fra andre budsjettposter, herunder nødhjelp og humanitær bistand (kap.163) og bistand til Midtøsten og Nord-Afrika (kap. 152).

Mål

UNRWAs hovedoppgave er å ivareta de palestinske flyktningenes grunnleggende behov.

Innenfor programområdene spesifiseres følgende strategiske mål:

- Et langt og sunt liv
- Ervervet kunnskap og ferdigheter
- En anstendig levestandard

Rapport 2014

UNRWAs General Fund budsjett for 2014 var på USD 628 mill. Norge var femte største bidragsyter med 150 mill. kroner i kjernestøtte. I tillegg fikk UNRWA finansielle bidrag på USD 798 mill. til nødhjelp. Dette gjaldt særlig til Syria og Gaza.

UNRWA vaksinerte 99 pst. av alle barn under 18 måneder.

UNRWA jobbet aktivt med å forebygge bl.a. diabetes, en sykdom som øker i omfang i Palestina. 87 pst. av alle gravide palestinske flyktninger mottok gratis helsesjekk fra UNRWA klinikker fire ganger i løpet av svangerskapet.

Med 703 skoler med nesten 500 000 elever, jevnt fordelt på begge kjønn, er utdanning UNRWAs største satsning. Samtlige elever får også tilbud om gratis helsesjekk, vaksinasjon, hørsel- og synstest, tannlegekonsultasjon, vitamintilskudd og helseutdanning. UNRWA har et mikrofinansprogram hvor flyktninger kan få lån til å etablere små næringsenheter. UNRWA ga i 2014 over 12 500 lån.

Om lag 80 pst. av budsjettet dekket lønnskostnader til omlag 30 000 ansatte – de aller fleste selv palestinske flyktninger – som jobber ved 703 skoler, 138 helsestasjoner, 59 kvinnesentre og 35 samfunnssentre. Organisasjonen har vært en viktig arbeidsgiver, i en region preget av uro, økende arbeidsledighet og vanskelig sosioøkonomiske forhold.

En noe lavere måloppnåelse enn planlagt må tillegges at UNRWA jobber innenfor vanskelige rammebetingelser, med uro og konflikt i flere av landene. Situasjonen i Syria har påvirket UNRWAs måloppnåelse der.

Budsjett 2016

I lys av et fortsatt sterkt behov for UNRWAs tjenester og situasjonen i det internasjonale giversamfunnet, foreslås Norges frivillige bidrag for 2016 opprettholdt på 2015-nivå.

For 2016 foreslås bevilget 150 mill. kroner.

Post 76 FN og globale utfordringer, kan overføres

Posten brukes til å styrke FN-systemets evne til å møte globale utfordringer som i stor grad rammer utviklingsland. Den stadige utvidelsen av folkerettens virkefelt – til å gjelde alt fra fredelig konfliktløsning til arbeidsforhold, menneskerettigheter, kamp mot organisert kriminalitet, ressursutnyttelse til havs, beskyttelse av naturmiljøet og handel er særlig relevant i de fattigste og mest sårbare statene.

Støtte til et bredt felt av FNs virke for å fremme en multilateral orden og FNs arbeid med å forbygge konflikt og å megle i pågående konflikter inngår i denne posten. Bevilgningen er også et virkemiddel til å fremme FNs oppfølging av en ny utviklingsagenda og et nytt sett bærekraftsmål vedtatt høsten 2015. FN, både som mellomstatlig arena og som aktør, må tilpasse seg en verden med nye aktører, nye globale utfordringer og nye geopolitiske maktkonstellasjoner. Både styrking av FNs arbeid med menneskerettigheter, og reformer i arbeidet med fred og utvikling får støtte over denne posten. I tillegg kan det gis støtte til FNs ulike toppmøter knyttet til utviklingsspørsmål, og til strategisk FN-innsats på områder som Norge prioriterer høyt.

FNs særorganisasjoner som ILO, FAO og UNESCO er avhengige av tilleggsmidler for å støtte utviklingslandene i å oppnå tilfredsstillende standarder innenfor sine mandatområder. De pliktige midlene er ikke store nok til å dekke bistandskomponenten på en tilstrekkelig måte. Over denne posten gis det prosjekt- og programstøtte til disse organisasjonene.

Flere andre enheter i FN-systemet støttes også over denne posten, for eksempel kontoret til Høykommissæren for menneskerettigheter (OHCHR), FNs kontor for narkotika og kriminalitet (UNODC), FNs politiske kontor (DPA), FNs

kontor for koordinering av utviklingsaktiviteter (DOCO) og Oslo Governance Centre, som er tilknyttet FNs utviklingsprogram (UNDP). Det gis også støtte til handelsrettet utviklingssamarbeid.

FN-reform, konfliktforebyggende arbeid og samordnet utviklingsinnsats

Situasjonsbeskrivelse

FNs politiske kontor (DPA) har fått en stadig viktigere rolle for forebyggende diplomati og meglings i pågående konflikter. DPA har ansvar for FNs nærvær i konfliktrammede land som Somalia, Libya og Irak. DPAs og UNDPs felles program for konfliktforebygging er et viktig element for å adressere konflikter i en tidlig fase, ikke minst konflikter som ikke står på Sikkerhetsrådets dagsorden. Dette arbeidet vil bli videreført i 2016 med bruk av finansielle og politiske virkemidler.

Norge er en aktiv pådriver for å styrke, samordne og effektivisere FNs utviklingsarbeid på land- og hovedkvarters nivå, i mellomstatlige forhandlinger og i de enkelte FN-organisasjonenes styre, jf. også kapittelomtale kap.170. Reform av FNs utviklingsaktiviteter støttes over denne posten. Rammeresolusjonen om FNs utviklingsaktiviteter som ble vedtatt i 2012 slår fast at modellen for at FN skal levere som en (Ett FN) skal innføres i alle land som ønsker det. Hittil har vel 40 land tatt i bruk modellen som har som mål å fremme mer samordnet innsats mellom FN-organisasjonene og lavere transaksjonskostnader for mottakerlandet så vel som FN-organisasjonene selv. I pilotfasen for Ett FN viste de felles landfondene seg som viktig for å styrke koordineringen i oppfølging av FNs fellesprogram og sikre en enhetlig tilnærming. Dagens finansiering av FN-organisasjonene med en stor grad av bidrag som er sterkt øremerket, gjør at organisasjonene har lite frie midler som kan brukes til landfondene for programaktiviteter i land som tar i bruk Ett FN-modellen. Dette innebærer at FNs felles program i hovedsak må finansieres ved midler som den enkelte FN-organisasjon fremskaffer til egen virksomhet. Det anses derfor fortsatt nødvendig med tilleggsfinansiering for å bidra til at FNs landteam har en felles pott som kan ha en katalytisk funksjon i forhold til å styrke samarbeid og koordinering mellom organisasjonene.

Basert på en erkjennelse av at tilgang på fellesfinansiering har vært viktig for å drive reformprosessen framover, støtter Norge sammen med FN-organisasjonene en ny sentral finansieringsmekanisme for å styrke Ett FN-fondene på landnivå. Delivering Results Together Fund (DRT-F), ble

etablert mot slutten av 2013. Det overordnede målet er å bidra til endring og bærekraftig utvikling i land som har tatt i bruk Ett FN-tilnærmingen ved å støtte opp om landteamenes normative arbeid. Midlene under DRT-F skal således brukes katalytisk for å støtte opp om FN-organisasjonenes felles bestrebelser for å fremme internasjonale normer og standarder i vertslandene. Dette innebærer særlig å bistå vertslandene i innarbeide ulike internasjonale normer og standarder på en enhetlig måte i bl.a. nasjonal politikk og lovverk og å bidra med nødvendig kompetanseutvikling. Tildeling av midler fra DRT-F forutsetter at FNs landteam selv allerede har sikret delfinansiering gjennom felles resursmobilisering til sitt Ett-FN fond.

FNs utviklingsgruppe (UNDG) ble i 2013 enig om at alle medlemsorganisasjonene skal bidra til finansieringen av *stedlig koordinatorsystemet*, det vil si koordineringen av FN på landnivå. Mange av FN-organisasjonene har nå innarbeidet sin andel av utgiftene i budsjettene. Enkelte organisasjoner samt FN-sekretariatet vil først kunne ta sin del av finansieringen 2016. Det vil derfor fortsatt være behov for giverbidrag i denne perioden, og noe støtte vil bli gitt over denne posten.

Etter 70 år med FN er det naturlig å se på hvordan FN som mellomstatlig organ og som aktør kan tilpasse seg nye og endrede rammebetingelser. Det kommende skifte av generalsekretær er et mulighetsvindu for reformer. FN må stadig reformeres for å være relevant i en verden i rivende utvikling og derfor har regjeringen tatt initiativ til en et mer helhetlig blikk på FN-reform på tvers av FNs virkefelt i prosjektet FN70: En ny dagsorden. I dette arbeidet jobber vi sammen med andre land, og trekker på tenketanker.

Mål

Ett effektivt, relevant, samordnet og resultatorientert FN

Styrke FNs politiske meklerrolle og konfliktfrembyggende arbeid

Rapport 2014

Norsk støtte via FNs politiske kontor (DPA) gikk bl.a. til avholdelse av valg, forebyggende diplomati i alle deler av verden og til støtte for FNs spesialrepresentanter i konfliktrammede land og regioner. Det ble også gitt støtte til tiltak for en mer helhetlig tilnærming fra FN i sårbare stater og land som trues av voldelig konflikt.

UNFPA og Unicef har et fellesprogram mot kjønnslemlestelse av jenter og unge kvinner. Pro-

grammet omfatter nå 17 land og utgjør verdens største innsats mot kjønnslemlestelse. Norge har vært største giver og bidratt med 20 mill. kroner i 2014. Programmet har bidratt til at om lag 12000 lokalsamfunn har erklært offentlig at de har sluttet å praktisere kjønnslemlestelse.

Fase II i programmet ble lansert 2014 for å få ytterligere fortgang i arbeidet mot kjønnslemlestelse. Det anslås at mer enn 15 millioner jenter risikerer å bli utsatt for kjønnslemlestelse fram mot 2020. Målet for fase II er å beskytte 4 millioner jenter de neste 5 årene. Særlig oppmerksomhet ble rettet mot jenter i land der praksisen er spesielt utbredt. (*Rapporten på følgende oppdateres i tråd med rapportering fra fondet som forventes mottatt i juli.*)

Norge ga 84,4 mill. kroner i støtte til Delivery Results Together Fund. Fondet har støttet FN-landteamenes felles arbeid med å fremme internasjonale normer (herunder menneskerettigheter) og standarder i utviklingsland der Ett FN-tilnærmingen er tatt i bruk. Foreløpige resultater indikerer at fondet har bidratt til bedre samordning og koordinert innsats mellom de involverte FN-organisasjonene. FNs landkontor har gjennom denne støtten blant annet bidratt til forberedende lovarbeid i forbindelse med innføring av ILO-standarder i Tanzania og gjennomføring av politikk for å motvirke vold mot kvinner i Mozambik.

FNs kontor for koordinering av utviklingsaktiviteter (UN Development Operations Coordination Office, DOCO) har en sentral rolle i reformarbeidet i FNs utviklingssystem for å at FN skal levere som en. Norge har støttet fondet for å fremme FN-koordinering på landnivå. Støtten har blitt brukt til rasjonalisering i arbeidet og styrking av stedlig koordinators kontor i programlandene. Den bidro dermed til oppfølging av Ett FN på landnivå. Det er etablert enighet om at FN-organisasjonene sammen nå skal finansiere stedlig koordinatorsystemet i fremtiden. DOCO er sentral i arbeidet for at FNs landkontor iverksetter standardprosedyrer for innføring av modellen for å levere som en (Ett FN).

Norsk bidrag til Oslo Governance Centre har tidligere blitt gitt over kap. 170, post 70, men har fra 2014 også blitt finansiert over denne posten. I forbindelse med en gjennomgang av Oslo Governance Center, ble det fra flere hold stilt spørsmål ved senterets nytteverdi, synlighet og mangelen på samarbeid med norske fagmiljøer. I 2014 ble det utarbeidet en plan for revitalisering av senteret. I 2015 ble relansert senteret relansert med ny ledelse og oppdatert mandat.

Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO)

Situasjonsbeskrivelse

Norge har inngått en fireårig programsamarbeidsavtale med Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO) for perioden 2012–2015 som dekkes over posten. Norge har også enkelte tilleggssavtaler om geografiske og tematisk satsinger som finansieres over andre poster.

ILO ble etablert i 1919 og er FNs særorganisasjon for arbeidslivsspørsmål, kjennetegnet ved sin karakteristiske trepartsstruktur. I tråd med rotasjonsordningen mellom de nordiske landene ble Norge fra juni 2014 valgt inn i styret i ILO for en periode på tre år.

Den økonomiske krisen har i mange land ført med seg økt arbeidsledighet og vi vet at mange unge rammes ekstra hardt. Det er viktig at ILO trapper opp sin innsats for jobbskaping. Det må f. eks. skapes 600 millioner nye jobber innen 2020.

ILOs normative oppgave er utvikling og håndheving av standarder som sikrer anstendig arbeid. Det er vanlig å fremheve ILOs åtte kjernekonvensjoner, som ofte deles inn i fire kategorier av universelle og grunnleggende rettigheter: Forbud mot barnarbeid; forbud mot tvangsarbeid; forbud mot diskriminering; organisasjonsfrihet og rett til kollektive forhandlinger.

ILO driver et omfattende utviklingssamarbeid for å hjelpe medlemsland å slutte seg til og gjennomføre standardsettende konvensjoner og anbefalinger. Det er sterk etterspørsel etter ILOs tjenester. ILO legger vekt på at deres anstendig arbeid-landprogrammer skal utgjøre en integrert del av FNs utviklingsarbeid og bidra til koordinert FN-innsats på landnivå.

ILOs vektlegging av økonomisk vekst som skaper og er drevet av sysselsetting er i økende grad viktig for andre internasjonale aktører på det makroøkonomiske området. ILOs agenda har fått økende gjennomslag, og det er viktig for Norge å bidra til at ILO og andre internasjonale organisasjoner fremmer, denne agendaen for økonomisk vekst, styrket samarbeid med privat sektor og jobbskaping.

Mål

Jobbskaping og økt sysselsetting samt beskyttelse og fremme av arbeidstakerrettigheter og et anstendig arbeidsliv.

Rapport 2014

I tråd med programsamarbeidsavtalen ble det over posten utbetalt 40 mill. kroner til ILO i 2014. 20 mill. kroner, *Extra Budgetary Technical Cooperation*, ble kanalisert til utvalgte mål innenfor ILOs strategiske rammeverk gjennom løs øremerking. Disse er arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner, prinsipper og rettigheter i arbeidslivet, arbeidslivforvaltning og arbeidstilsyn. 20 mill. ble kanalisert til ILOs mekanisme for ikke-øremerkede tilleggsmidler, *Regular Budgetary Supplementary Account*. Ikke-øremerkede midler er viktig for organisasjonens fleksibilitet og evne til å agere raskt der hvor ILOs mandat og ekspertise er særlig relevant. ILO-ledelsens prioriteringer er avgjørende for hvordan denne mekanismen benyttes. Slik støtter det uøremerkete bidraget opp under generaldirektørens reformagenda, noe som også er høyt prioritert i Norges samarbeid med ILO. For Norge er det viktig at likestilling er et gjennomgående tema i arbeidet for et anstendig arbeidsliv.

FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO)

Situasjonsbeskrivelse

FAO er FNs særorganisasjon for matsikkerhet, ernæring, jordbruk, skogbruk og fiske, med 194 medlemsland. Mandatet er å oppnå at verdens befolkning har jevnlig tilgang på høy-kvalitetsmat for å kunne leve aktivt og sunt. For å oppnå dette må FAO forholde seg til mega-trender som klimaendringer, befolkningsvekst, teknologisk utvikling, urbanisering, katastrofer og konsentrasjon av matproduksjonen på stadig færre hender. Arbeidet for å omsette mandatet til virkelighet gjennom normativt og operativt arbeid krever en aktiv organisasjon i stadig endring. Mandatet gjør FAO direkte relevant for å oppnå FNs tusenårs mål 1 om reduksjon av fattigdom og sult og tusenårs mål 7 om miljømessig bærekraftig utvikling. Primærnæringene er viktigste jobbskaperen for verdens fattige.

OECD-FAO Agricultural Outlook 2015–2024 fastslår at verden produserer nok mat til å fø alle og vil fortsette å gjøre det i årene framover. Vi blir i hovedsak rikere og med mer penger kjøper vi mer kjøtt og melkeprodukter, mindre korn. Vi spiser mer sukker og vi blir fetere. Stadig færre produserer stadig mer av maten vi spiser. Vår avhengighet av dem gjør oss mer utsatt om katastrofer skulle inntre. Trendene tilsier også at til tross for tilstrekkelig matproduksjon vil sult fortsette å være et problem. Det samme vil mat som tapes og

ikke forbrukes. FAO samler inn og analyserer dataene som setter verdenssamfunnet i stand til å forholde seg til trendene.

FAOs arbeid for global, bærekraftig forvaltning av fiskeriressursene er av særlig viktighet for Norge. Norge og FAO har i over 40 år samarbeidet tett og godt om (EAF) Nansen-programmet, et havforsknings- og fiskeriforvaltningsprogram, der mer enn 60 utviklingsland har deltatt i årenes løp. EAF Nansen-programmet går inn i en ny fase når det nye forskningsfartøyet Norge bygger, er ferdig mot slutten av 2016. FAO arbeider gjennom Codex Alimentarius-kommisjonen for å etablere globale matvarestandarder og er engasjert i bekjempelsen av pandemier som fugleinfluenza i samarbeid med WHO. FAO er den viktigste skogfaglige institusjon i FN-systemet. Sammen med FNs utviklingsprogram (UNDP) og FNs miljøprogram (UNEP) har FAO etablert et felles FN-program for å bekjempe avskoging (UN-REDD). UN-REDD er en faglig samarbeidspartner og kanal for norske midler under klima- og skoginitiativet. FAO har ansvar for det globale arbeidet for å sikre det genetiske mangfoldet innen landbruk og matproduksjon. FAO får en stadig viktigere rolle i gjenoppbygging av matproduksjonen i katastrofe- og konfliktområder i samarbeid med humanitære organisasjoner.

I samarbeid med Det internasjonale fond for jordbruksutvikling (IFAD) og Verdens matvareprogram (WFP) er FAO vertskap for FNs komité for global matsikkerhet (CFS). CFS er den sentrale politiske plattformen for global matsikkerhet, retten til mat og ernæring, CFS er unik ved at den samler myndigheter, privat sektor og sivilt samfunn som alle spiller en rolle for å oppnå matsikkerhet.

Mål

FAO har fem strategiske mål:

- Bidra til å utrydde sult, matusikkerhet, feil- og underernæring
- Gjøre landbruk, skogbruk og fiskeri mer produktivt og bærekraftig
- Minske fattigdom på landsbygda
- Tilrettelegge for mer inkluderende og effektive landbruks- og matsystemer
- Øke motstandsdyktigheten mot kriser.

Likestilling og styresett er etablert som tverrgående mål i forhold til de fem strategiske målene.

FAO har siden 2009 vært gjennom omfattende reformprosesser som har økt samarbeidet på tvers av avdelinger, vektleggingen av å bekjempe sult og feilernæring samt engasjementet for å

håndtere virkningen av klimaendring på matsikkerheten.

Rapport 2014

En MOPAN-gjennomgang av FAO viser forbedringer på en rekke punkter. Planlegging er bedret, systemer for revisjon og evaluering er gode, men rapporteringen på resultater er fremdeles svak.

CFS la fram en rapport som viser at antallet kronisk underernærte i verden har sunket til 805 millioner. Samtidig anslås det at om lag 750 millioner mennesker lider av alvorlig overvekt.

En prioritet for Norge er implementering av globale standarder. Norsk tilleggsstøtte muliggjorde faglig innsats fra FAO slik at flere land kunne integrere retten til mat og godt styresett i nasjonal politikk, lovgiving og institusjoner. En rettighetsbasert tilnærming til kampen mot sult har gitt gode resultater, særlig i Latin-Amerika. På fiskerisiden har Norge støttet informasjonsarbeid for å få større global oppslutning om tiltak mot ulovlig og uregulert fiske. Norge har støttet arbeid med havnestatsavtalen og de internasjonale retningslinjene for forvaltning av dyphavs-fiske. FAO har også med norske midler fått fram viktige fakta om fiskerienes og akvakulturens sårbarhet for klimaendringer. Dette har bidratt til å sette klima høyere på dagsorden i FAOs prioriteringer. Norge var i 2013–14 leder for FAOs fiskerikomité og har bidratt til å løfte betydningen av å sikre forsvarlig fiskeriforvaltning både lokalt og globalt.

Norge støttet videre FAOs arbeid mot tap av mat. Om mattapet minker kan vi bidra til å redusere klimaavtrykket og øke tilgangen på mat uten å bruke flere innsatsfaktorer. Gjennom feltprogrammer bistår FAO medlemslandene i å gjennomføre politikktiltak på området.

Evalueringer har vist at FAOs arbeid med å integrere likestillingshensyn i sine programmer fortsatt kan bedres. Norge har finansiert et felles program mellom FAO, WFP, IFAD og UN Women for å styrke kvinners økonomiske rolle i matproduksjonen og endre nasjonal politikk slik at dette blir tatt større hensyn til.

FAO har gradvis blitt stadig viktigere i gjenoppbyggingen etter katastrofer. Det å raskt kunne reetablere produksjonskapasiteten i områder som har vært rammet sparer store utgifter til ren nødhjelp og bidrar til at lokalsamfunnene raskt kan gjenopprette sine levebrød etter katastrofen.

Det vises for øvrig til omtale under kap. 116, post 70 Tilskudd til internasjonale organisasjoner.

FNs høykommissær for menneskerettigheter (OHCHR)

En mindre del av støtten til OHCHR er finansiert over denne posten. Se omtale under kap. 163 post 72 Menneskerettigheter.

FNs kontor for narkotika og kriminalitet (UNODC)

Mål

Bistå utviklingsland i å bekjempe organisert kriminalitet/smugling, inklusive sjørøveri, IKT-kriminalitet, smugling, menneskehandel, hvitvasking og ulike former for miljøkriminalitet.

Rapport 2014

Organisert kriminalitet i utviklingsland undergraver sikkerhet og utvikling. Særlig smugling av narkotika, mennesker, våpen og ulike naturressurser bidrar med store beløp inn i konfliktøkonomier og virker destabiliserende. Utfordringene fra organisert kriminalitet øker i alle deler av verden, men svært alvorlig i mange deler av Afrika, Latin Amerika og Asia. Organisert kriminalitet inngår som del av globale sikkerhetsutfordringer og er nærmere omtalt i Meld. St. 37 (2014–2015) *Globale sikkerhetsutfordringer i utenrikspolitikken — Terrorisme, organisert kriminalitet, piratvirksomhet og sikkerhetsutfordringer i det digitale rom*. Som følge av globalisering og teknologisk utvikling er kriminalitetsbildet i Norge i økende grad også en del av det globale bildet.

FNs kontor mot narkotika og organisert kriminalitet (UNODC) har som oppgave å bistå medlemslandene i bekjempelsen av narkotika, alle former for grenseoverskridende organisert kriminalitet og terrorisme. Mandat og arbeidsinnsats er basert på FN-konvensjonen mot grenseoverskridende organisert kriminalitet og de tre tilhørende protokollene mot menneskehandel, smugling av migranter og skytevåpen, FN-konvensjonen mot korrupsjon, tre FN-konvensjoner for kontroll med narkotiske stoffer samt det fremvoksende internasjonale regelverket mot terrorisme. UNODCs innsats mot hvitvasking, IKT-kriminalitet, sjørøveri og miljøkriminalitet/naturressuruskriminalitet er også hjemlet i disse konvensjonene.

UNODCs arbeid er organisert i tre hovedsøyler (forskning og analyse, normativt arbeid og feltbasert teknisk samarbeid). Globaliseringen, også i den kriminelle verden, har gjort at det er sterke interesser knyttet til både UNODCs analyser og utviklingen av nye normer, fordi kriminalitet som

utvikler seg et sted kan ramme land langt unna. Alle land må derfor delta i forpliktende samarbeid for å sikre at kriminelle ikke kan søke tilflukt i det svakeste leddet i kjeden. Arbeidet med normene er tett knyttet til UNODCs kapasitetsbygging, det vil si å bistå land i å tiltre konvensjoner/normer og å gjennomføre dem. Konvensjonene utgjør også referanserammen for regionale innsatser.

UNODC er en ung FN-organisasjon som har vokst betydelig de siste 10 årene, hovedsakelig gjennom øremerkede frivillige bidrag. Pliktige bidrag (bidrag fra FNs regulære budsjett) og ikke-øremerkede frivillige bidrag har ligget fast og utgjør ca 10 pst. av organisasjonens samlede budsjett.

Norges støtte til UNODC på 26 mill. kroner i 2014 gikk til organisasjonens arbeid mot organisert kriminalitet i Vest Afrika, Øst Afrika, Sahel og Nord Afrika og tematiske innsatser mot terror, IKT-kriminalitet, naturressurs/miljøkriminalitet, menneskehandel, samt til styrket havnekontroll i utvalgte land. I tråd med føring i Prop. 1 S (2014–2015) har Regjeringen inngått en treårig rammeavtale med UNODC i 2015–2017. For 2015 er det avsatt 40 mill. kroner til UNODCs arbeid.

FNs organ organisasjon for utdanning, vitenskap, kultur og kommunikasjon (UNESCO)

I programsamarbeidsavtalen mellom Norge og UNESCO inngår også støtte til the Intergovernmental Oceanographic Commission (IOC) som har et bredt mandat innen hav- og klimaforskning og driver omfattende overvåkning av havområder med relevans for klimaendringer og forebygging av katastrofer. Videre støtter Norge arbeidet som gjøres under International Programme for Development of Communication (IPDC) for å styrke frie, uavhengige media og beskytte journalister, samt også UNESCOs arbeid med vern av immateriell kulturarv. Støtten til UNESCOs arbeid med utdanning er omtalt under kap. 169, post 73 Utdanning.

Handelsrettet utviklings samarbeid

Mål

Handel er av stor betydning for å skape varig utvikling. Målet er at utviklingslandene integreres fullt ut i det internasjonale handelssystemet og dermed utnytter fordelene av å delta i internasjonal handel. Midlene benyttes særlig til å bygge opp utviklingslands kompetanse og kapasitet til å delta i internasjonal handel og handelsforhandlinger.

Norge vil bidra fra 2016 i den andre fasen av programmet «EIF: handel for utvikling i de minst utviklede landene (MUL)» (2016–2020).

Rapport 2014

For å følge opp bistandsforpliktelsene i WTOs avtale om handelsforenkling ble det gitt 20 mill. kroner til Verdensbankgruppens program for handelsforenkling og 10 mill. kroner til WTOs arbeid på dette feltet. Støtten til Doha-fondet var på 15 mill. kroner. En lang rekke opplæringstiltak, både på regionalt og nasjonalt nivå, ble gjennomført, med vekt på å øke de minst utviklede lands kunnskap om det multilaterale handelsregelverket. Støtten til Det internasjonale handelssenteret (ITC) på 20 mill. kroner var særlig rettet mot økt eksport fra små- og mellomstore bedrifter. Norge bidrar til egne programmer for å styrke kvinners økonomiske stilling og for økt bevissthet om miljø- og klimahensyn innenfor handel. Verdensbankgruppens flergiverfond for handel og utvikling ble tildelt 10 mill. kroner. Dette fondet finansierer analytisk arbeid for gjennomføring av Verdensbankgruppens handelsstrategi.

UNCTAD er FNs organisasjon for handel og utvikling. Organisasjonen er delvis blitt marginalisert gjennom etablering av andre organisasjoner som WTO, Det internasjonale handelssenteret og Det styrkede integrerte rammeverket for handelsrettet faglig bistand til de minst utviklede land (EIF). UNCTAD har et betydelig behov for omstilling og effektivisering. Norge videreførte i 2014 støtte til UNCTAD bl.a. på områdene ansvarlig långivning og låneopptak, WTO-tiltredelse, likestilling og handelsforenkling og tollmodernisering. Totale norske tilskudd utgjorde om lag 12,5 mill. kroner. UNCTAD ble i en FN-evaluering utført av Joint Inspection Unit (JIU) i 2012 kritisert for dåstykning og manglende samarbeid på tvers. Til tross for dette har UNCTAD vært i stand til å levere gode resultater på enkelte nisjeområder, og Norges bidrag har vært rettet inn mot disse. Norges framtidige tilskudd til UNCTAD vil bli vurdert i lys av hvilke reformer som gjennomføres i organisasjonen.

Verdens helseorganisasjon (WHO)

Se omtale under nyopprettet post – kap. 170, ny post 83 Verdens helseorganisasjon (WHO).

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 292,3 mill. kroner.

Post 77 FNs aidsprogram (UNAIDS), kan overføres

Rapporten fra kommisjonen nedsatt av UNAIDS og det prestisjetunge medisinske tidsskriftet *The Lancet* om aidsbekjempelse (juni 2015), slår fast at de neste fem årene gir et mulighetsvindu for innen 2030 å bekjempe hiv og aids som global helsetrussel, og til å eliminere smitte av hiv fra mor til barn. Det vil kreve økte investeringer og mer strategisk og effektiv bruk av tilgjengelige ressurser. Videreføring på nåværende nivå, kan innebære gjenoppblomstring av epidemien. Beregninger viser at smittetallene igjen vil øke, spesielt blant unge mennesker, og blant andre utsatte grupper som menn som har sex med menn og sprøytebrukere. Dette ser vi tendenser til i flere land. Hvis innsatsen ikke blir trappet opp, kan mye av det som er oppnådd gå tapt. Internasjonal bistand til de fattigste landene med høy hiv-forekomst vil være nødvendig i mange år fremover. Økte investeringer nå, gir store innsparinger på sikt.

For å nå de ambisiøse finansieringsmålene på aidsområdet vil det være viktig å mobilisere bredt, både fra nasjonale myndigheter, giveland og private aktører. Norge har i mange år vært en betydelig bidragsyter, ikke bare til UNAIDS, men også gjennom støtte til det globale fondet og UNITAID.

Omlag 37 millioner mennesker lever med hiv. Målet om 15 millioner på hiv-behandling ble nådd i 2015. Fortsatt er det 22 millioner hiv-smittede som ikke får behandling. Det anslås at 19 millioner hiv-smittede ikke er kjent med hiv-statusen sin. 68 pst. av barna som lever med hiv får ikke behandling. I Afrika sør for Sahara er 74 pst. av ungdom som blir smittet jenter. Mye tyder på at jenter som går på skole er mindre utsatt for risikosituasjoner for hiv-smitte, enn de som ikke går på skole. Regjeringens utdanningssatsing kan derfor bidra til redusert hiv-smitte for denne gruppen. Økt behandling har ført til en betraktelig nedgang i antall hiv-relaterte dødsfall.

Norge støtter opp om UNAIDS som hovedorgan for normutvikling og overvåking av aidsepidemien, samordning av den globale hiv-innsatsen for UNAIDS» 11 medeierorganisasjoner, og som strategisk rådgiver for land i deres innsats for å sikre et tilpasset, effektivt og kunnskapsbasert hiv-arbeid. UNAIDS spiller en nøkkelrolle som samarbeidspartner for mottakerland for støtte fra Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria, og gjennomføringen av Det globale fondets strategi for 2012–2016. UNAIDS har en viktig normativ rolle og tilgang til fagkompetanse. En stor del av ressursene på landnivå bidrar

til at investeringene fra Det globale fondet blir brukt på en god måte. UNAIDS bidrar til å sikre rettighetsaspektet og at utsatte grupper får tilgang til behandling.

UNAIDS er en viktig organisasjon i arbeidet for å styrke menneskerettighetene, særlig for utsatte grupper som menn som har sex med menn¹⁶, mennesker som injiserer narkotika, personer som selger sex (kriminalisert i 116 land), fengselsinnsatte og ulike seksuelle minoriteter. Norge vil fortsette å legge vekt på at UNAIDS skal ha et menneskerettighets- og likestillingsperspektiv i sitt arbeid, og støtter prioriteringen av arbeid for lovgivning som sikrer rettigheter til kvinner og jenter og til utsatte grupper, og arbeid for å redusere lovgivning som kriminaliserer hivsmitteoverføring.

Det er et vedvarende fokus på at penger må brukes effektivt. Norge arbeider sammen med UNAIDS og andre for å støtte økning i landenes egen finansiering, og for at landene utnytter tilgjengelige ressurser mer strategisk. Lav- og mellominntektsland bidro med mer enn halvparten av finansieringen i 2014, men lavinntektslandene er fortsatt tungt bistandsavhengige. Økonomien til UNAIDS er stram og organisasjonen har gjennomgått effektivisering.

UNAIDS har en viktig rolle når det gjelder å fremme integrering av hiv-relaterte tjenester med andre helse- og sosiale tjenester, og bidra til styrking av både forebygging og behandling i det ordinære tjenesteapparatet.

UNAIDS strategi for den globale hiv- og aidsinnsatsen 2016–2021 vil bli lagt frem for UNAIDS programkoordinerende styre i slutten av oktober 2015. Det er enighet om videreføring av visjonen om ingen nye hiv-infeksjoner, ingen diskriminering, og ingen aidsrelaterte dødsfall. Videre skal strategien bygge opp under målene om at 90 prosent av de hivpositive skal kjenne hivstatusen sin, at 90 prosent av de som kjenner hivstatusen sin skal få behandling mot hiv, og at behandlingen skal være effektiv for 90 prosent av de som får behandling. Finansiering av den globale hiv- og aidsresponsen til lav- og mellominntektsland utgjorde i 2014 i alt USD 20,2 mrd. Beregninger viser at opptrapping med ytterligere USD 8–12 mrd. årlig er nødvendig for å nå målene.

All støtte fra posten gis som norsk kjernebidrag til UNAIDS.

Mål

UNAIDS' mål for den globale innsatsen mot hiv- og aids er:

- Forebygging: Færre enn 500 000 nye hivsmittetilfeller årlig.
- Behandling, omsorg og støtte: Færre enn 500 000 aidsrelaterte dødsfall årlig.
- Menneskerettigheter og likestilling mellom kvinner og menn: En verden fri for hivrelatert diskriminering.

Rapport 2014

I 2014 utgjorde UNAIDS' inntekter USD 277,6 mill. Av inntektene var USD 260 mill. bidrag fra statlige givere, USD 3,2 mill. var innbetalinger fra medlemsorganisasjonene, USD 6,7 mill. var finansinntekter og USD 7,5 mill. kom fra andre giverbidrag. Utgiftene var på USD 295,2 mill. Norge var tredje største giver, med 175 mill. kroner.

15 millioner personer på behandling. I juni 2014 fikk nær 14 millioner hivsmittede behandling. Det er en økning fra 800 000 personer i 2003. Målet om 15 millioner ble oppnådd i mars 2015.

Halvering av seksuell smitte. Årlig antall nysmittede gikk ned fra 3,5 millioner i 2000 til 2,1 millioner i 2013, det vil si en reduksjon på 40 prosent. I 2014 anslås det at om lag 2 millioner personer ble smittet. Vi antar at mesteparten av smitteoverføringen skjer seksuelt.

Kraftig reduksjon av mor-barn-smitte innen 2015. Nysmitte blant barn er redusert med 58 prosent siden 2000. På verdensbasis ble 220 000 barn smittet med hiv i 2014. I 2000 ble 520 000 barn smittet.

Hindre seksuell overføring av hiv blant ungdom, menn som har sex med menn og sexarbeidere. Ungdom, og spesielt unge kvinner, er utsatt for hiv. Nær en femdel av nysmitte skjer blant kvinner mellom 15 og 24 år. Mesteparten skjer seksuelt. Verdens helseorganisasjon anslår at mellom 40 prosent og 50 prosent av nysmitte blant voksne skjer blant spesielt utsatte grupper og deres sexpartnere. UNAIDS og de 11 medeierorganisasjonene har derfor satt i gang en rekke tiltak for å bekjempe seksuell smitte. Bruk av kondom er blant de mest effektive forebyggingstiltak. Tilgjengeliggjøring og veiledning har vært prioritert. Vi viser til omtalen under kap. 170, post 72 FNs barnefond om den globale plattformen ALL IN to #End AdolescentAIDS for forebygging av hivsmitte blant ungdom. Innsatser har også vært rettet mot frivillig omskjæring av menn, og dessuten vaksineutvikling.

¹⁶ Kriminalisert i 79 land, dødsstraff i 7 land

Hindre at mødre dør og at spedbarn smittes av hiv. Det er fullt mulig å hindre at hiv overføres fra mor til barn. Mange land rapporterer om lavere enn 1 prosent overføringsrate. I andre land fører manglende tilgang til behandling for gravide og ammende til at tusenvis av barn hvert år blir smittet. Nær 70 prosent av gravide med hiv har i dag tilgang til behandling på verdensbasis. Ett av tre hivpositive barn har tilgang til behandling. UNAIDS har vært pådriver for rettighetsbaserte policyer og faglig rådgivning for myndigheter for bekjempelse av hiv hos barn, og mobilisering av ressurser blant annet fra Det globale fondet. Utvikling av og tilgang til pediatriske diagnosemetoder og behandling er sentralt.

Sikre universell tilgang til antiretroviral terapi for hivsmittede. Tilgangen til hiv-medisiner fortsatte i 2014 å øke i alle regioner. Men det er store forskjeller regionene imellom og mellom befolkningsgrupper. Dekningsgraden for hivsmittede barn er fortsatt lav. 32 prosent av hivpositive barn fikk medisiner i 2014, en økning fra 14 prosent i 2010. De gruppene som er mest utsatt for hiv har ofte liten tilgang til behandling. For eksempel viser undersøkelser at kun 14 prosent av menn som har sex med menn har tilgang til behandling. UNHCR utarbeidet i 2014 retningslinjer for hivbehandling for migranter og kriserammede personer i Afrika Sør for Sahara.

Beskytte mennesker som injiserer narkotika mot hivsmitte. Det anslås at 12,7 millioner personer injiserer narkotika på verdensbasis. Av disse er har 13 prosent hiv. De som injiserer narkotika står for 30 prosent av nysmitten i land utenfor Afrika sør for Sahara. Det er dokumentert at skadebegrensingstiltak er effektiv forebygging. Likevel er kun 90 sprøyter tilgjengelig per person årlig, mens behovet er 200 sprøyter. I løpet av 2014 har UNAIDS og medeierorganisasjonen styrket pådriver- og rådgivningsarbeidet overfor myndigheter for kunnskapsinformerte tiltak for forebygging og behandling av hivsmitte blant de som injiserer narkotika. FNs organisasjon for narkotika- og kriminalitetsbekjempelse (UNODC) er en sentral aktør og samarbeidspartner.

Forebygge at hivpositive dør av tuberkulose. Tuberkulose er fortsatt den største dødsårsaken blant hivpositive. Andelen som dør av tuberkulose har falt med 33 prosent siden 2004.

Avskaffe lover, politikk og diskriminerende praksis som hindrer arbeidet innen hiv og aids. UNAIDS gjennomførte i 2014 en rekke kapasitetsbyggings- og reformtiltak.

Avskaffe lover som hindrer innreise, opphold og bosetting for hivsmittede. Siden 2011 har 11 land, territorier og områder avviklet eller erklært at de vil avvikle restriksjoner for hiv-smittede. Fortsatt er det 38 land som har slike restriksjoner. UNAIDS og UNDP har i 2014 vært pådrivere og har gitt rådgivning som har vært sentrale for avvikling av slike restriksjoner.

Sikre at kvinners og jenters behov ivaretas i nasjonal hiv respons. UNAIDS og medlemsorganisasjonene har gitt store bidrag for integrering av kjønnsdimensjonen i nasjonale planer. UNAIDS har videreført støtten til Den globale sammenslutningen av kvinner som lever med hiv (GCWA).

Stanse vold mot kvinner og jenter. UNAIDS har blant mye annet arbeidet for å dokumentere kjønnsbasert vold. I samarbeid med UNESCO har arbeidet mot vold og diskriminering i skolen blitt trappet opp.

Budsjett 2015

For 2015 foreslås bevilget 175 mill. kroner.

Post 78 Bidrag til andre FN-organisasjoner mv., kan overføres¹⁷

Posten omfatter ODA-andelen av *kontingenter* til FN-organisasjoner og andre multilaterale organisasjoner.

I henhold til vedtak i OECDs utviklingskomité (DAC) kan en bestemt andel av de enkelte lands bidrag til de enkelte organisasjonenes virksomhet registreres som offentlig utviklingshjelp (ODA). For FNs regulære budsjett er ODA-andelen 18 pst., for FNs fredsbevarende operasjoner 7 pst., for Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO) 60 pst., for FNs organisasjon for industriell utvikling (UNIDO) 100 pst., for FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO) 51 pst., for Verdens Helseorganisasjon (WHO) 76 pst. Videre dekker posten ODA-godkjent andel på 74 pst. av pliktig bidrag til Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE), 40 pst. av pliktig bidrag til Europarådet, 33 pst. av pliktig bidrag til Det internasjonale atomenergibyrå (IAEA) samt bidraget til IAEAs Technical Cooperation Fund, som i sin helhet er ODA-godkjent.

Den øvrige delen av disse tilskuddene er ført under kap. 116, post 70 Tilskudd til internasjonale organisasjoner.

¹⁷ *Bistand til klima- og miljøtiltak*, tidligere bevilget på posten, foreslås fra 2015 bevilget på kap. 166, post 72 Internasjonale miljøprosesser og bærekraftig utvikling.

Bevilgningen dekker også ODA-godkjent andel av kontingenten til organisasjoner forvaltet av andre departementer, herunder FNs organisasjon for utdanning, vitenskap og kultur (UNESCO), Den internasjonale teleunionen (ITU), Verdens postunion (UPU), Verdensorganisasjonen for åndsverkrett (WIPO) og Verdensunionen for bevaring av naturens mangfold (IUCN).

I mål og rapportomtalen nedenfor er bare UNIDO nevnt ettersom de andre organisasjonene er omtalt på andre politikkområder.

FNs organisasjon for industriell utvikling (UNIDO)

Mål

Bekjempe fattigdom gjennom fremme av bærekraftig industriell vekst.

Rapport 2014

Organisasjonen har som oppgave å fremme en inkluderende og bærekraftig industriutvikling i fattige land og i land med overgangsøkonomi. UNIDO arbeider særlig innen tre kjerneområder: fattigdomsreduksjon gjennom satsing på produktive næringer, oppbygging av handelskapasitet samt energi og miljø. Norges andel av UNIDOS regulære budsjett er i overkant av 1 pst. av budsjettet, tilsvarende et bidrag på rundt åtte millioner kroner. Gjennom våre frivillige bidrag og prosjektfinansiering har Norge vært blant UNIDOS største bidragsytere de siste årene. Den største andelen av norske midler til UNIDO forvaltes av Norad og går til handelsfremme og kapasitetsbygging i utviklingsland. Totale norske tilskudd utgjorde i 2014 om lag 27,5 mill. kroner.

For de øvrige organisasjonene vises det til omtale under relevante budsjettkapitler, bl.a. kap. 116, post 70 Tilskudd til internasjonale organisasjoner og kap. 170, post 76.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 212,3 mill. kroner fordelt på følgende ordninger:

- 34,0 mill. kroner; bistandsandel av Norges regulære bidrag til FN
- 40,0 mill. kroner; bistandsandel av FNs fredsbevarende operasjoner
- 18,2 mill. kroner; bistandsandel av Norges regulære bidrag til ILO
- 8,9 mill. kroner; bistandsandel av Norges regulære bidrag til UNIDO
- 16,0 mill. kroner; bistandsandel av Norges regulære bidrag til FAO

- 24,9 mill. kroner; bistandsandel av Norges regulære bidrag til WHO
- 13,4 mill. kroner; bistandsandel av Norges regulære bidrag til IAEA
- 26,9 mill. kroner; bistandsandel av Norges regulære bidrag til OSSE
- 18,5 mill. kroner; bistandsandel av Norges regulære bidrag til Europarådet
- 2,5 mill. kroner; bistandsandel av Norges regulære bidrag til IOM
- 9,0 mill. kroner; refusjon av regulære bidrag som forvaltes av andre departementer (UNESCO, WIPO, ITU, UPO, IUCN).

Post 79 Ekspertes, juniorekspertes og FNs fredskorps, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Finansiering av norske eksperter, juniorekspertes, fredskorpsdeltakere og praktikanter er et viktig bidrag til utviklingsarbeidet i FN og andre internasjonale organisasjoner.

Juniorekspertes er yngre fagfolk som finansieres av Norge, men ansettes av den enkelte FN-organisasjon. Siden Norge inngikk de første juniorekspertavtalene i 1961, er over 1000 juniorekspertes stilt til disposisjon for en rekke internasjonale organisasjoner. I 2015 finansierer Norge i overkant av 85 juniorekspertes i 26 ulike organisasjoner, og disse har sine arbeidsoppgaver innenfor blant annet områder som likestilling, miljø, klima, energi, helse, utdanning, menneskerettigheter, flyktninger, globale sikkerhetsutfordringer og humanitært arbeid.

Programmet bidrar til å kvalifisere nordmenn for videre karriere, og mange juniorekspertes har fått tilbud om stillinger etter fullført kontrakt. På sikt vil ordningen bidra til å få flere nordmenn inn i høyere stillinger i FN-systemet. Andre bruker sin internasjonale kompetanse i norsk offentlig sektor eller frivillige organisasjoner etter avsluttet kontrakt. For å lette overgangen til høyere stillinger i FN-systemet finansierer Norge i 2015 ni SARC-stillinger¹⁸ i UNDP. Disse stillingene er på nivået over juniorekspertesstillingene og gir solid innsikt i koordinering og samordning av FNs aktiviteter på landnivå. Finansiering av andre stillinger på dette nivået er under vurdering.

Norge får jevnlig forespørsler om å finansiere eksperter (norske) i ulike internasjonale organisasjoner. Dette gjøres i begrenset utstrekning og kun når formålet er i overensstemmelse med norske prioriteringer. Støtte til FNs fredskorps, Uni-

¹⁸ Special Assistant to Resident Coordinator

ted Nations Volunteers – UNV, er de siste årene utvidet noe og omfatter nå også ordning med ungdomsdelegater. Norge finansierer til sammen 10 stillinger av disse kategoriene i 2015.

Ordningen med stipend til praktikanter i internasjonale organisasjoner gir flere yngre nordmenn internasjonal praksis og erfaringene fra ordningen er gode. Flere stipendiater søker senere stillinger i internasjonale organisasjoner som Norge er medlem av. I 2014 ble det inngått en avtale med Universitetet i Oslo for å øke nedslagsfeltet for denne ordningen.

Mål

Bevilgningen foreslås brukt til å:

- Finansiere norske juniorekspertes i FN og internasjonale organisasjoner, samt stiftelser som samarbeider med FN. Ordningen begrenses oppad til 3 år med mulighet for ytterligere ett års samfinansiering.
- Finansiere eksperter til internasjonale organisasjoner oppad begrenset til 2 år.
- Finansiere nordmenn i FNs fredskorps (UNV).
- Finansiere stipend til ulønnede praktikanter i FNs organisasjoner og organisasjoner som FN samarbeider med.
- Bidra til at nordmenn kan utgjøre en viktig rekrutteringsbase for ansettelse i internasjonale organisasjoner

Rapport 2014

Ultimo 2014 finansierte Norge 78 juniorekspertes, hvorav 56 kvinner og 22 menn. Geografisk fordeling av stillingene var 43 ved organisasjonenes hovedkontorer (New York, Genève, Wien, Roma, Paris, Washington og Nairobi), 18 i Afrika, 13 i Asia, 3 i Latin-Amerika og 1 i Oceania. Norge finansierte i tillegg seks SARC-stillinger samt to andre eksperter over denne posten. Videre tjenestegjorde 10 nordmenn i FNs fredskorps. Det ble i tillegg tildelt stipend til 40 norske hospitanter i FNs organisasjoner. Om lag 500 nordmenn jobbet i internasjonale organisasjoner i 2014, hvorav om lag 300 i FN (inkludert norskfinansierte). I tillegg kommer nordmenn som tjenestegjør i forskjellige beredskapsstyrker og militære styrker

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 77 mill. kroner.

Post 81 Tilskudd til internasjonal landbruksforskning, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

I FNs nye bærekraftsmål står målet om å få slutt på sult, oppnå matsikkerhet og forbedret ernæring, samt å stimulere til et bærekraftig landbruk sentralt. Selv om matproduksjonen i verden øker, klarer den ikke holde tritt med befolkningsveksten. Mer enn 60 millioner barn går sultne på skolen hver dag. Under- og feilernæring resulterer i delvis ikke-reverserbare skader, med store konsekvenser for barnets voksne liv både når det gjelder tilgang til utdanning, helse og arbeidsførhet.

Om dagens befolkningsvekst i verden opprettholdes, vil det kreve inntil 60 prosent mer mat produsert i 2050. Det handler også om retten til mat og andre menneskerettigheter. I mange land er kvinnelige småbrukere i flertall. Likevel har de ikke samme rettigheter til å eie og å drive jorden, samt tilgang til innsatsvarer slik deres mannlige kolleger har. I følge FN vil like rettigheter for kvinner og menn kunne øke produksjonen med inntil 20 prosent globalt.

Det trengs kunnskap for å forstå og for å kunne ta informerte beslutninger om global matsikkerhet. Store internasjonale initiativer er i gang for å løfte denne situasjonen inn i den internasjonale utviklingsagendaen. Norge bidrar til det gjennom sin støtte til og deltakelse i nettverk som arbeider med global matsikkerhet.

Norge har i lang tid arbeidet tett med Konsortiet for internasjonal landbruksforskning (CGIAR) som med sin representasjon i alle verdensdeler og sine 15 forskningsinstitutter er en meget sentral aktør. CGIAR-instituttene har felles forskningsprogram, ser på hele produksjonssystemer og har en helhetlig og tverrfaglig tilnærming til landbruksutvikling.

I tillegg støtter regjeringen et prosjekt gjennom Global stiftelse for avlingsmangfold – Global Crop Diversity Trust (GCDT) – med mål om tilpassing av tropisk landbruk til klimaendringer gjennom å foredle fram nye, klimatilpassede varianter og sorter av dagens viktigste matplanter ved bruk av ville slektninger av de samme plantene. Dette er viktig både fordi FNs klimapanel i sin femte hovedrapport i 2014 sier at matproduksjonen i tropiske land kan bli kraftig redusert pga. klimaendringer, og fordi verdens befolkning øker, og dermed verdens matbehov.

Mål

- Redusert fattigdom på landsbygda i utviklingsland, spesielt for kvinner og småbønder, styrket matsikkerhet, ernæring og helse samt bærekraftig naturressursforvaltning, inkludert sikring av genetisk og annet biologisk mangfold.
- Sikre finansiering av tiltak for bevaring av verdens strategisk viktige samlinger av plante-genetiske ressurser for mat og landbruk. Dette gjøres bl.a. ved å støtte bevaring av internasjonale samlinger i medhold av Plantetraktatens bestemmelser, utarbeide foredlingsstrategier for sentrale matplanter, samt drifte og vedlikeholde samlinger i Svalbard globale frøhvelv.

*Rapport 2014**CGIAR*

Gjennom sitt engasjement med mer enn 10 000 forskere og samarbeid med nasjonale og regionale partnere innen forskning, privat næringsliv og frivillige organisasjoner har CGIAR økt omfanget av både vitenskapelig og utviklingsmessig kompetanse. Ved å bruke sine nettverk av partnere når de millioner av bønder med resultater og anbefalinger om forbedrede produksjonsmetoder, matsikkerhet, ernæring og næringsutvikling. Det er beregnet at en dollar investert i CGIAR gir 9 dollar i økt produktivitet i utviklingslandene.

CGIAR-instituttens sentrale forskning i forbindelse med globale landbrukstrender og klimautfordringer er bredt anerkjent, blant annet av Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling, OECD, som spesielt bruker CGIARs Senter for internasjonal matvarepolitikk/IFPRI, av FNs klimapanel, ref. rapport 2014 og den Globale alliansen for klimasmart landbruk.

På nasjonalt nivå i utviklingsland har CGIARs forskningsprogram i økende grad fokusert på å innhente og analysere data om klimaendringer, lage bedre prognoser og bidra til å utvikle en landbruksproduksjon som kan redusere tap og skade og være bedre tilpasset dagens og fremtidens klimautfordringer.

CGIARs arbeid med ernæring og matvaretrygghet kunne i 2014 vise til flere positive resultater. Spesielt kan nevnes utviklingen av kassava og innsatsen mot spredning av en muggsopp som produserer giftstoffer (aflatoksin) i blant annet mais og peanøtter i Afrika.

Den mest brukte hvite kassavaroten har blitt foredlet med en oransje sort som inneholder karoten og vil dermed være en viktig kilde til A-vita-

min. Mangel på dette vitaminet er utbredt i afrikanske land og fører bl.a. til øyesykdommer. Den nye sorten er nå kommersielt tilgjengelig og allerede har 150 000 bønder i Nigeria fått tilgang til denne.

Aflatoksiner er et giftstoff som produseres av en bestemt gruppe muggsopp. Soppen angriper avlinger, primært kornsorter som mais men også andre vekster som peanøtter. Giftstoffet i soppen, aflatoksin, ødelegger for ca \$1 milliard i matvarehandel på verdensbasis og godt over halvparten av dette tapet er i Afrika. Aflatoksiner utgjør også en alvorlig helserisiko. CGIAR-instituttet International Institute of Tropical Agriculture (IITA) har nå funnet en løsning ved å introdusere en godartet og ikke giftig, mer konkurransedyktig lokal sopp fra samme familie. Produktet som er utviklet har gjort det mulig for maisbønder i Nigeria å redusere aflatoksinforurensning med 80-90%. I 2014 ble det klart at etterspørselen etter produktet har blitt enorm og det utvikles nå videre til andre land i Afrika – bla Kenya og Tanzania. IITA jobber også aktivt med privat sektor for å spre denne teknologien gjennom hele regionen sør for Sahara.

Forvaltningen av CGIAR er delegert Norad. Samlet norsk støtte i 2014 var 114 mill. kroner.

GCDT – Global stiftelse for avlingsmangfold

Norge støtter et GCDT-drevet prosjekt (Crop Wild Relatives) hvor man har begynt å samle inn og bevare frø fra ville slektninger av dagens 20 viktigste matplanter, identifisere egenskaper av betydning for klimatilpassing og dyrke fram nye, tilpasningsdyktige varianter av plantene. Disse nye variantene vil bli gjort tilgjengelige for bønder bl.a. gjennom aktivitetene til sentrene under CGIAR. Prosjektet er planlagt for 10 år.

GCDT samarbeider godt med flere partnere, inkl. Millenium Seed Bank ved KEW Gardens, flere CGIAR sentre, diverse nasjonale landbruksforskningssentre og FAO.

Mens 2012 var et kartleggingsår hvor man kartla hvilket genmaterialet som finnes, hva som er i genbankene og hva som mangler, var 2013 et år for å raffinere og bearbeide dataene man hadde samlet, samt for identifisering av ytterligere samarbeidsland. I 2014 ble det fokusert på trening av folk i felt, samtaler med i alt 26 land i forbindelse med samlingen av frø materialet og undertegning av 5 avtaler. De første ville slektninger har kommet inn og pre-foredlingsarbeidet har startet opp. Prosjektet har nå 9 slike foredlingsprosjekter i gang. Videre har prosjektet hjulpet genbanker i 12 land med å vurdere status og mangler i sine infor-

masjonssystemer og gitt ekspertråd om hvordan manglene kan rettes opp.

Forvaltningen av prosjektet «Matplanters ville slektninger» er delegert Norad. Samlet norsk støtte i 2014 var på 26 mill. kroner.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 100 mill. kroner.

Post 82 FNs organisasjon for kvinners rettigheter og likestilling (UN Women), kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

FNs organisasjon for kvinners rettigheter og likestilling – UN Women – har vært operativ siden januar 2011. Norge har vært en aktiv støttespiller for UN Women siden opprettelsen av organisasjonen, som ble gjort gjennom sammenslåing av flere tidligere enheter, herunder UNIFEM, i 2010. UN Women har både et normativt og et operasjonelt mandat overfor resten av FN-systemet og FNs medlemsland.

UN Women tilbyr støtte til medlemslandenes implementering av internasjonale avtaler og forpliktelser mht. kvinners rettigheter og likestilling. Enheten har en ledende og koordinerende rolle for FN-systemets samlede innsats for likestilling, og for utvikling og formidling av erfaringsbasert kunnskap globalt og på landnivå. UN Women er sekretariat for FNs Kvinnekommisjon, som er det ledende mellomstatlige organ for å fremme kvinners rettigheter. Tema for kommisjonen i 2014 var status Tusenårsmålene med hensyn til kvinners rettigheter og likestilling.

Det har vært en betydelig utvikling i UN Women i organisasjons korte levetid. Regjeringen mener imidlertid at det fortsatt er rom for å tydeliggjøre organisasjonens rolle og plass i forhold til andre organisasjoner og enheter i FN-systemet. Dette gjelder særlig på landnivå hvor en sentral rolle for UN Women bør være å bidra til at FN-systemet som helhet leverer bedre på kvinners rettigheter og likestilling, og hvor resultater i programsamarbeidet best kan oppnås i samarbeid med andre FN-organisasjoner. UN Women har i betydelig grad deltatt i samarbeidet som FNs store fond og programmer – FNs utviklingsprogram (UNDP), FNs barnefond (Unicef) og FNs befolkningsfond (UNFPA) – hadde om å styrke de nye langtidsplanene som styringsverktøy. Særlig viktig var at UN Women sluttet seg til disse organisasjonenes harmoniserte arbeid med resultatbaserte budsjetter. Regjeringen mener imidlertid at

det er rom for å styrke UN Womens arbeid med resultatbasert styring ytterligere, herunder også kvaliteten på resultatrapporteringen. Som ledd i dette ønsker regjeringen å arbeide for at organisasjonens evalueringskontor får en uavhengig status. Internrevisjon i UN Women foretas av UNDPs uavhengige kontor for internrevisjon.

Mål

Målene i UN Womens strategiske plan (2014–2017):

- Styrking av kvinners lederskap og deltakelse
- Bedre kvinners økonomiske deltakelse og innflytelse
- Bekjempe vold mot kvinner og jenter
- Styrke kvinners lederskap og deltakelse innenfor området fred og sikkerhet samt innenfor humanitær respons
- Styrking av likestilling i nasjonale planer og budsjetter
- Bidra til at de mellomstatlige prosessene i FN-systemet om normer og standarder for kvinners rettigheter blir mer omfattende, dynamiske og forpliktende.

Rapport 2014

UN Womens rapport for 2014 omfatter første år av ny strategisk plan (2014–2017).

Rapporten viser at resultatene i programvirksomheten er varierende, men sier lite om hvilke utfordringer UN Women har stått overfor og som kan bidra til å forklare tilfeller av svak måloppnåelse. Det er videre en svakhet at det i liten grad omtales hvordan UN Women har samarbeidet med andre FN-organisasjoner og øvrige aktører for å oppnå resultater.

På målområdet *kvinnens politiske deltakelse* rapporteres om forholdsvis god framgang på globalt nivå. Det gis eksempler på gode resultater av støtten fra UN Women til nasjonale lovgivningsprosesser, bl.a. i Tunisia som anses å ha en av de sterkeste grunnlovene i Midtøsten når det gjelder kvinners rettigheter og i Tanzania hvor utkastet til grunnlov legger opp til 50 pst. kvinnelig representasjon i parlamentet. Innenfor området *økonomisk deltakelse* er organisasjonens måloppnåelse variabel, men jevnt over svak sammenlignet med ambisjonene for planperioden.

UN Women har et høyt aktivitetsnivå innenfor målområdet *bekjempelse av vold mot kvinner*, med innsats i 80 land. Rapporten fremhever arbeidet med utarbeidelse av nasjonal politikk og lovverk

hvor fremdriften i forhold til ambisjonene i strategisk plan synes å være relativt gode. UN Women er også engasjert i støtte til ofre, i form av krisesentre og henvisningstjenester.

Kvinner, fred og sikkerhet, inkludert humanitær respons, er et viktig målområde i strategisk plan og med aktivitet i 66 land. UN Women rapporterer om jevnt over om god framdrift. Et eksempel som nevnes er Sør-Sudan hvor det lyktes å få tre kvinnelige forhandlere med i fredsprosessen og hvor det ble enighet om , en felles plattform for kvinner og fred. I India har UN Women, i samarbeid med FNs avdeling for fredsoperasjoner (DPKO), trent politistyrker for fredsoperasjoner. UN Women har også bidratt til at 23 eksperter har blitt involvert i straffefølgelser i 12 land. UN Womens strategi for humanitær innsats ble vedtatt i 2014. I 2014 rapporteres om bidrag med likestillingskompetanse i 10 land i krise, samt støtte til integrering av kjønnsdimensjon i humanitær bistand i 50 land.

Innenfor målområdet *styrking av likestilling i nasjonale planer og budsjetter* rapporteres det globalt om fremgang blant annet når det gjelder utvikling av nasjonale planer for likestilling og økte budsjettildelinger til likestillingsformål.

Innenfor målområdet for *mellomstatlige prosesser* var UN Women 2014 aktivt engasjert i å bidra til et likestillingsperspektiv i arbeidet med de nye bærekraftsmålene Finansiering for utvikling i Addis Abeba i 2015 og klimatoppmøtet i Paris samme år. 2014 var et år preget av forberedelser til «Beijing+20». UN Women koordinerte arbeidet med rapportering av gjennomføring av handlingsplanen fra Beijing fra samtlige medlemsland. UN Women lanserte en kampanje for å oppfordre og støtte medlemsland i å markere «Beijing+20».

Innenfor FN-systemet har UN Women i 2014 fulgt opp arbeidet med å måle oppfølgingen av FNs felles handlingsplan for likestilling, System Wide Action Plan for Gender Equality.

UN Women var gjenstand for MOPAN-evaluering (Multilateral Organisation Performance Assessment Network) for første gang, med forholdsvis godt resultat.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 95 mill. kroner.

(Ny) Post 83 Verdens helseorganisasjon (WHO)¹⁹

Situasjonsbeskrivelse

Verdens helseorganisasjon (WHO) er FNs særorganisasjon for helse. WHO er som normativ aktør i en særstilling når det gjelder å uttrykke helsepolitiske utsagn basert på helsefaglige vurderinger som er etisk og vitenskapelig baserte. WHO er forpliktet til å bidra til å nå de nye bærekraftsmålene for utvikling og retten til helse for alle.

WHOs arbeid kan beskrives på to hovedområder:

- Normativt, i egenskap av organisasjonens helsefaglige rolle sette globale normer og standarder og støtte medlemslandene i utformingen av nasjonal helsepolitikk.
- Utviklingsrettet, å yte faglig støtte til utviklingsland for å gjøre landene i stand til å iverksette WHOs anbefalinger og standarder, inkludert å styrke helsesystemene og å utvikle og gjennomføre helhetlige nasjonale helseplaner og standarder.

For at WHO skal kunne opprettholde og styrke sin normative og operative rolle, har organisasjonen siden 2010 gjennomgått en omfattende reformprosess. Målet er å gjøre WHO bedre i stand til å svare på fremtidige utfordringer som et mangfoldig aktørbilde, med bl.a. økte koblinger mellom helse og andre samfunnsområder, utviklingen i sykdomsbyrden, innovasjon og det å ta i bruk ny teknologi, helsepersonellkrisen, utbrudd av epidemier, klimatrusselen, sårbare stater og den generelle makroøkonomiske krisen. Generaldirektør Margaret Chans reformagenda legger opp til en sterkere fokusering på WHOs kjerneoppgaver, styrket resultatbasert budsjettering og styring, og klargjøring av roller og ansvar mellom de tre organisasjonsnivåene (hovedkvarteret i Genève, regionkontorene og landnivå).

Det alvorlig ebolautbruddet i Vest-Afrika har satt WHOs evne til pandemihåndtering på prøve. Utbruddet er nå under kontroll. Det er gjennomført flere evalueringer av responsen, inkludert av WHOs innsats, og det er viktig at WHO nå følger opp med reformer for å kunne håndtere fremtidige kriser.

Vedtatt totalt budsjett for programperioden 2016–2017 er på nær USD 4,4 mrd. WHO finansieres gjennom en fastsatt kontingent samt gjennom frivillige bidrag. Frivillige bidrag for perioden

¹⁹ Ny post (tidligere del av kap. 170, post 76)

2016–2017 forventes å utgjøre 75 pst. av totalbudsjettet. For å tilrettelegge for en økning i ikke-øremerkede midler, og sikre at frivillige bidrag i økt grad brukes til å støtte opp under prioriteringer gjort av WHO's styrende organer, har WHO et eget fond for dette, Core Voluntary Contribution Account. Norge og andre likesinnede land har gitt støtte til dette fondet. I 2014 ble det utbetalt 223,5 mill. kroner til WHO's programbudsjett over kap. 170, post 76. Norges frivillige bidrag til WHO kanaliseres gjennom en programsamarbeidsavtale på enten ett eller to år. Midlene gis med en kombinasjon av øremerkede og mer fleksibel støtte for å sikre innsats og resultater på våre prioriterte områder: barne- og mødrehelse, smittsomme sykdommer, og styrking av helsesystemer på nasjonalt nivå. Det er innført en årlig finansieringsdialog med giverne til WHO for å bidra til at frivillige bidrag støtter opp om prioriteringene vedtatt av styret, og for å sikre åpenhet om finansieringen.

Norge har i flere tiår hatt en aktiv rolle i WHO, og bidratt til å styrke organisasjonen som den ledende, normative organisasjonen for global helse.

WHO er en viktig aktør i seg selv men også en nøkkelpartner for andre organisasjoner og globale initiativ Norge finansierer på helseområdet. Dette gjelder spesielt de globale ordningene innen helse som Den globale vaksinealliansen (GAVI), Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria (Det globale fondet) og Den internasjonale innkjøpsordningen for legemidler (UNITAID) som WHO gir avgjørende faglig støtte til, jf. omtale under kap.169 Global helse og utdanning.

Mål

WHO's mandat er å bidra til bedre helse for alle og å være verdens ledende, normgivende og samordnende autoritet i det internasjonale helsearbeidet. Mandatet skal oppfylles gjennom seks hovedoppgaver:

- Utøve globalt lederskap og samarbeid om helse.
- Sette retning for, og finansiere forskning og kunnskapsutvikling.
- Fastsette normer og standarder.
- Utvikle kunnskapsbaserte strategier og tiltaksveiledning.
- Gi faglig støtte gjennom opplæring og faglig samarbeid.
- Systematisk overvåking av utviklingen i global helse og foreslå tiltak.

Et arbeidsprogram for perioden 2014–2019 er utarbeidet som del av reformprosessen, som har seks strategiske og to administrative prioriteringer:

- Helsetusenårsmålene og post 2015–agendaen
- Universell helsedekning
- Ikke-smittsomme sykdommer inkludert mental helse
- Gjennomføring av bestemmelsene vedtatt i International Health Regulations
- Økt tilgang til livsviktige, effektive medisiner og utstyr
- Sosiale, økonomiske og miljømessige helse-determinanter
- Styrke WHO's rolle innen globalt helsestyresett
- Reform av WHO's interne styresett

WHO har også et humanitært mandat og innehar det globale koordineringsansvaret for helse i humanitære kriser.

Norges samarbeid med WHO vil særlig rettes inn mot følgende mål:

- Bidra til å nå de helserelevante bærekraftsmålene, med et særlig fokus på barn og kvinner
- Bidra til å styrke helsesystemene i utviklingsland, inkludert i sårbare stater
- Bidra til reform og styrking av den internasjonale pandemiberedskapen
- Bidra til å nå målet om å utrydde polio innen 2018
- Bidra til å styrke WHO's arbeid mot kjønnslemlestelse

Norge skal fortsette å bidra til å styrke WHO som ledende, normativ organisasjon for global helse og aktivt bidra til reform og effektivisering av WHO. En viktig del av reformprosessen de siste årene har vært å integrere menneskerettighetene og kjønnspektivet i alt WHO's arbeid. Et nytt «veikart for handling» er under implementering internt i WHO. Norge vil aktivt bidra til at denne intensivering av WHO's menneskerettighetsarbeid fortsetter som et viktig bidrag til å sikre den grunnleggende retten til helsetjenester for alle.

Rapport 2014

Det alvorlige ebolautbruddet i Vest-Afrika dominerte WHO's arbeid i 2014 og satte organisasjonen og verdenssamfunnet på en stor prøve. WHO spilte en nøkkrolle, og på det meste satte WHO inn 800 eksperter på mer enn 75 steder. De store og akutte behovene gjorde at WHO måtte omprioritere ressurser som har påvirket arbeidet på andre felt. WHO's omfattende ebolainnsats er

under evaluering. Evalueringer i 2015 påpeker alvorlige mangler ved WHO's respons, som vil kreve omfattende endringer internt i WHO, men også blant medlemslandene. WHO får særlig kritikk for å ha ventet for lenge med å utstede en såkalt «public health emergency of international concern» (PHEIC), som utløser spesielle forordninger under det internasjonale helsereglementet (IHR). Manglende oppfølging av og innordning under IHR-bestemmelsene blant medlemslandene er også svært bekymringsverdig. Norge vil aktivt følge opp disse evalueringene for å sikre at vi er bedre rustet ved lignende globale utbrudd og helsetrussler.

Norge støtter arbeidet med å bygge opp og styrke helsesystemer med gode primærhelsetjenester på landnivå. Støtten kanaliseres gjennom WHO og gjennom helsesystemstøtte i GAVI og det Globale Fondet. Styrking av helsesystemer er en av grunnpilarene i WHO's arbeid. Dette omfatter arbeid med nasjonale helseplaner, utvikling av en sterk primærhelsetjeneste, effektive finansieringsordninger, systemer for helsestatistikk og helseinformasjon og systemer som sikrer tilgang til medisiner og teknologi samt imøtekommer helsepersonellutfordringen. WHO har i 2014 bistått 80 land med å videreutvikle sine helsefinansieringsordninger. Et delmål for WHO er å bidra til at utviklingslandene har tilstrekkelig helsepersonell til å ivareta behovet for helsetjenester. Norge har spilt en sentral rolle i å få satt den globale helsepersonellkrisen på dagsorden internasjonalt. Norge har gitt støtte til Den globale helsearbeideralliansen, koordinert av WHO, som har til oppgave å mobilisere alle sektoraktører som kan medvirke til at det finnes motivert og kompetent helsepersonell i tilstrekkelig antall til å løse krisen med å levere helsetjenester.

WHO og Unicef er sentrale partnere i det globale polioutryddelsesinitiativet. Utbredelsen av polio er redusert betydelig siden etableringen av initiativet. I mars ble Sør-Øst Asia erklært som poliofritt, og i slutten av 2014 rapporterte WHO om stor fremgang i Nigeria, men fortsatt urovekkende økning i Pakistan og Afghanistan. I mai 2014 erklærte WHO spredningen av polio som et «public health emergency of international concern», noe som bidro til økt innsats i polioarbeidet. I slutten av 2014 levde 80 pst. av verdens befolkning i regioner sertifisert som poliofrie.

Polioarbeidet framover vil følge strategien «The Polio Eradication and Endgame Strategic Plan 2013–2018», som under FN's generalsekretærs ledelse tar sikte på full utryddelse av polio innen 2018. En del av planen er så snart som

mulig å fjerne poliovirus type 2 fra den orale poliovaksinen (OPV), og å introdusere en dose inaktivert poliovaksine (IPV) til alle. Bruk av inaktivert vaksine anses som et nødvendig ledd for å fullføre polioutryddingen. Norge har i 2014 hatt et økt engasjement i arbeidet med planen og besluttet å øke bevilgningen til det globale polioutryddingsarbeidet fra 2014 til 240 mill. kroner. Det vises til ytterligere omtale under kap. 169 Global helse og utdanning, post 70 Global helse.

Norge ønsker å styrke WHO's innsats mot kjønnslemlestelse med særlig fokus på kompetansebygging av helsepersonell innen forebygging og behandling av kjønnslemlestelse. Norge mener at organisasjonen har en viktig rolle med å bidra til å øke kunnskapen om kjønnslemlestelse, da det fortsatt finnes for lite kunnskap blant helsearbeidere om praksisen. Akutte komplikasjoner som ofte oppleves er blødninger og infeksjoner, og senvirkninger som smerter, cyster og problemer knyttet til samliv, graviditet og fødsel.

Norge ønsker å styrke WHO's globale lederrolle innen global helseforskning, herunder helse-systemforskning og bruk av forskning for politikkutvikling. Øremerkede tilskudd til to spesialprogrammer i regi av WHO ble videreført. Det ene – Forskningsprogrammet for reproduktiv helse (HRP) – drives i samarbeid med UNFPA, UNDP og Verdensbanken og er ledende i forskning og kapasitetsbygging innen familieplanlegging, trygg abort, og andre tiltak som gjør det mulig for kvinner trygt å unngå eller gjennomgå graviditet og fødsel. Det andre, spesialprogrammet for forskning og opplæring på tropiske sykdommer (TDR) understøtter i samarbeid med Unicef, UNDP og Verdensbanken forskning på ti negligerte tropiske sykdommer, deriblant malaria og elveblindhet. I tillegg videreførte Norge i 2014 støtten til Den internasjonale alliansen for helsepolitikk- og helsesystemforskning (AHPSR) knyttet til WHO, samt videreførte et delprogram for implementeringsforskning med fokus på helsetusenårsmålene.

WHO arbeider også for å forebygge kroniske sykdommer som hjerte/karsykdommer, kreft, diabetes, psykiske lidelser og kroniske luftveissykdommer med fokus på tiltak knyttet til tobakk, alkohol og ernæring. Disse utgjør størstedelen av global dødelighet og har utviklet seg til å bli et stadig større problem i lavinntektsland. Dette blir en dobbel sykdomsbyrde for land som fra før har store utfordringer knyttet til smittsomme sykdommer og komplikasjoner i forbindelse med fødsel og underernæring. På bakgrunn av dette er det gjennom WHO oppnådd enighet om et globalt

rammeverk for forebygging og kontroll av ikke-smittsomme sykdommer for perioden 2013 – 2020, med 9 frivillige mål og 25 indikatorer for å overvåke framgang i arbeidet med å redusere sykdomsbyrden av ikke-smittsomme sykdommer.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 208,5 mill. kroner.

Kap. 171 Multilaterale finansinstitusjoner

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
70	Verdensbanken, <i>kan overføres</i>	897 007	901 000	866 000
71	Regionale banker og fond, <i>kan overføres</i>	858 931	861 500	868 500
72	Strategisk samarbeid med multilaterale utviklingsbanker og finansinstitusjoner, <i>kan overføres</i>	606 291	259 500	214 500
Sum kap. 0171		2 362 229	2 022 000	1 949 000

Utviklingsbankene er viktige finansieringskilder og rådgivere for låntakerlandene, og sentrale aktører i utviklingsdebatten. De har også sterk og til dels undervurdert normativ innflytelse, spesielt i kraft av sin finansielle tyngde, sitt brede tematiske engasjement og sitt direkte inngrep med finansdepartementene i samarbeidslandene. De vil derfor være sentrale for å nå de nye bærekraftsmålene og for å mobilisere økt finansiering for utvikling i oppfølgingen av konferansen om Finansiering for utvikling i Addis Abeba i juli 2015.

Konferansen i Addis Abeba satte et sterkt fokus på at bistanden må bli mer katalytisk. Utviklingsbankene har ett av sine sterkeste fortrinn nettopp i sin evne til å mobilisere ny kapital, både fra privat sektor og gjennom å stimulere nasjonal ressursmobilisering, bl.a. i form av bedre og mer effektive skattesystemer. Verdensbankens og de øvrige utviklingsbankenes mobiliserende kraft, der tilleggsfinansieringen i mange tilfeller langt overgår selve bistandsinnsatsen, er helt nødvendig for å nå de ambisiøse målene som verdenssamfunnet har satt seg. Ikke minst vil utviklingsbankene, særlig Verdensbanken, fortsette å være kraftsentra for økonomisk analyse. Dette er nødvendig for mer kunnskapsbasert, resultatorientert og katalytisk internasjonalt utviklingssamarbeid.

Utviklingsbankene er svært viktige kanaler for norsk bistand til inkluderende og bærekraftig økonomisk utvikling i fattige land. De har klare retningslinjer for risikovurdering, gode sosiale og miljømessige sikkerhetsmekanismer, og robuste systemer for resultatrapportering og evaluering. Som finansieringsinstitusjoner som opererer i et

finansmarked er det viktig for bankene å opprettholde sin høye kreditt-rating, og risiko vil derfor alltid balanseres mot dette hensynet.

Norge samarbeider både med Verdensbankgruppen og de regionale utviklingsbankene. Disse har mange organisatoriske fellestrekk. Foruten å drive utlånsvirksomhet på gunstige vilkår til mellominntektsland, har de alle utviklingsfond med svært gunstige langsiktige lån og gavebistand til de fattigste landene. Fondene har regelmessige påfyllinger etter omfattende forhandlinger om nivå, byrdefordeling og utviklingspolitiske retningslinjer for bruk av midlene. Forhandlingene er også en viktig arena for politikktutforming, som legger premisser for bankenes virksomhet de kommende år.

Bankene har også en stor og økende virksomhet rettet inn mot utvikling av og investeringer i privat sektor. Styret er utviklingsbankenes utøvende myndighet, med ansvar for den løpende virksomheten. Norge representeres i hver bank av et valggruppekontor med utsendinger fra hovedstedene, og har stemmevekt etter andel av aksjekapitalen. Valggruppekontoret ledes av en eksekutivdirektør, som er valggruppelandenes felles styremedlem. I alle bankene deler Norge styreplass med, og er i valggruppe med, blant andre de nordiske landene. Felles posisjoner utarbeides gjennom en løpende koordineringsprosess. Det aktive nordiske samarbeidet gir større gjennomslag og gehør for Norges synspunkter i utviklingsbankene. Norges valggrupper er viktige talerør i styrene for spørsmål knyttet til prioriterte områder som godt styresett, inkl. finansiell åpenhet og

anti-korrupsjon, privat sektor-utvikling og jobbskaping, likestilling, ikke-diskriminering og menneskerettigheter, samt miljø og klima.

De norske øremerkede midlene til strategisk samarbeid med Verdensbankgruppen, IMF og de regionale utviklingsbankene, brukes for å påvirke og utvikle institusjonenes politikk og operasjoner i tråd med norske utviklingspolitiske prioriteringer. I vår politikk overfor bankene generelt, og spesielt i forbindelse med påfyllingsforhandlingene i utviklingsfondene for de fattigste landene, er vi fra norsk side opptatt av at bankene i større grad vektlegger inkluderende og jobbskapende vekst, klima, likestilling og anti-korrupsjon. Det vil bli lagt økt vekt på utdanning og utvikling av privat sektor og jobbskaping, bl.a. gjennom offentlig-private partnerskap. Bankenes arbeid mot ulovlig

kapitalflyt og skatteunndragelser vil også bli prioritert fra norsk side. Alle bankene har egne handlingsplaner for likestilling, og det arbeides både analytisk og operasjonelt for å integrere likestillingsperspektivet i bankenes programmer og prosjekter. Arbeidet med å forbedre resultatrapporteringen vært en sentral oppgave i alle bankene de siste årene, og bankene har fått på plass bedre systemer for dette.

De nåværende multilaterale utviklingsbankene utfordres nå av nye multilaterale banker, spesielt Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB) og The New Development Bank (NDB), populært kalt BRIKS-banken. Førstnevnte vil være operasjonell i begynnelsen av 2016, med Norge som medlem. Det arbeides også for operativ oppstart av NDB i løpet av 2016.

Tabell 11.5 Fakta om utviklingsbankene

	Verdensbankgruppen	IDB/Latin-Amerika	Afrikabanken	Asiabanken
Etablert	1944	1959	1964	1966
Hovedsete	Washington	Washington	Abidjan	Manila
President	Jim Yong Kim (USA)	Luis Alberto Moreno (Colombia)	Akinwumi Adesina (Nigeria)	Takehiko Nakao (Japan)
Antall ansatte	om lag 16.000	1.956	om lag 2.000	om lag 2.900
Utlån 2014	335 mrd. kr.	80 mrd. kr.	55 mrd. kr.	108 mrd. kr.
Antall medlemsland	187	48, hvorav 20 ikke-regionale	80, hvorav 26 ikke- regionale	67, hvorav 19 ikke-regionale
Norsk årlig kjernebidrag 2014 ¹	866 mill. kr. (fond) 31 mill. kr. (bank)	3,9 mill. kr. (bank)	588,6 mill. kr. (fond), 36 mill. kr. (bank)	70,5 mill. kr. (fond) 13,2 mill. kr. (bank)
Norsk andel, pst. i 2014	Bank: 0,63 Fond: 1,50	Bank: 0,17 Fond: 0,21	Bank: 1,17 Fond: 4,61	Bank: 0,34 Fond: 0,77
Norsk bidrag strategisk samarbeid i 2014 ²	283 mill. kr.	10 mill. kr.	4 mill. kr.	
Valggruppe	Norden, Baltiske land	Sverige, Danmark, Finland, Spania, Frankrike, Østerrike	Sverige, Danmark, Finland, India	Sverige, Danmark, Finland, Canada, Nederland, Irland

¹ Inkluderer bare kjernebidrag over kap. 171, post 70 og kap. 171, post 71

² Inkluderer bare samfinansiering over kap. 171, post 72 Strategisk samarbeid med utviklingsbanker og finansinstitusjoner

Post 70 Verdensbanken, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Verdensbankgruppen består av fem internasjonale institusjoner som yter både økonomisk bistand, i form av lån og programstøtte, og rådgivning med det formål å bidra til økonomisk vekst og bekjempe fattigdom i utviklingsland. Støtten går til et bredt spekter av investeringer innen områder som utdanning, helse, offentlig forvaltning, infrastruktur, energi, klima, utvikling av privat sektor, landbruk, likestilling og naturressursforvaltning. Banken har i stor grad kompetanse i å sette sammen finansieringspakker, som inkluderer midler fra stater, andre multilaterale organisasjoner, kommersielle banker og investorer fra privat sektor. I tillegg gis finansiering gjennom såkalte *Trust Funds*-partnerskap med bilaterale så vel som multilaterale givere.

Sommeren 2014 gjennomførte Verdensbankgruppen en omfattende omorganiserings- og reformprosess internt i organisasjonen. En ny struktur med 14 «globale» områder, 5 «tverrfaglige» områder og 6 regioner er innført, samtidig som en prosess med å foreta innsparinger på til sammen 400 mill. amerikanske dollar over tre år er igangsatt. Tanken bak omorganiseringen har vært ønsket om å investere i fagkunnskap med sikte på å utvikle en «løsningsbank», bryte ned siloer og arbeide på tvers av sektorer, fremfor en modell med utgangspunkt i geografiske regioner. Banken, som allerede er meget åpen, skal bli mer effektiv, fleksibel og bedre tilpasset nye utfordringer. Gjennom dette skal de betjene landene bedre og få bedre resultater. Prosessen har vært mer tid- og ressurskrevende enn først antatt, noe som har påvirket fremdriften i bankens operasjonelle arbeid.

Det internasjonale utviklingsfondet (IDA)

IDA, som er bankens fond for de 77 mest fattige landene, har som mål å redusere fattigdom gjennom å tilby sterkt subsidierte lån og gavebistand til programmer som skal fremme økonomisk vekst, redusere ulikheter og generelt bedre folks levekår. Fondet fylles på hvert tredje år, og det norske kjernebidraget til banken går dit. Det er bl.a. gjennom disse påfyllingsforhandlingene at Verdensbankens politikk overfor de mest fattige landene blir utformet. De siste påfyllingsforhandlingene ble avsluttet i 2013 (IDA 17), og resultatet ble den største påfyllingen noensinne med 53 milliarder amerikanske dollar (tilsvarende omtrent 388 milliarder norske kroner etter dagens kurs). Det

norske bidraget ble også økt for første gang på åtte år og er i perioden 2014–16 på totalt 2,598 milliarder norske kroner. Inneværende IDA-periode har et spesielt fokus på inkluderende vekst, likestilling, klima og sårbare stater. Neste påfyllingsforhandling vil skje i 2016 (IDA18).

Det internasjonale finansieringsinstituttet (International Finance Corporation/IFC)

IFC er Verdensbankgruppens arm for privat sektor. IFC fungerer som en internasjonal finansinstitusjon, som blant annet kombinerer investeringer, rådgivning og formuesforvaltningstjenester med det formål å utvikle virksomheten i privat sektor i utviklingsland. En av målsettingene med omorganiseringen er at deler av IFC skal bli mer integrert i Verdensbankens virksomhet. IFC kan vise til gode resultater og bidrar med årlige overføringer til IDA fra sin nettoinntekt.

Stort fokus på resultater

Større fleksibilitet og bedre resultater på bakken har fått økende fokus i Verdensbanken. Banken har fått på plass et robust resultatrammeverk med et karaktersystem, *Corporate Scorecard*, som måler både hvor effektivt banken oppnår resultater og hvor effektivt selve organisasjonen fungerer. Intern kontroll av pengebruk med fokus på å følge opp revisormerknader og innføring av en rekke tiltak for å forebygge korrupsjon, både internt i banken og i mottakerlandene, er bevis på at dette arbeidet er prioritert. Til slutt viser vurderinger at Verdensbanken på en systematisk måte bruker evalueringer til å endre innsats og fokus om det er nødvendig.

Verdensbanken har som mål innen 2030:

- å utrydde ekstrem fattigdom ved å redusere andelen som lever på under 1,25 amerikanske dollar i uken til 3 prosent
- fremme delt velstand gjennom å øke inntekten til de 40 prosent mest fattige i hvert land.

Dette skal oppnås ved å legge til rette for inkluderende økonomisk vekst og globale løsninger på områder som utdanning, klima, energi, næringsutvikling, helse og kriseforebygging. Godt styresett med vekt på anti-korrupsjon og bekjempelse av ulovlig kapitalflyt har fått økende betydning i Verdensbankens arbeid. Kampen mot ulovlig kapitalflyt, i tillegg til utvikling av gode skattesystemer, er et viktig bidrag til nasjonal ressursmobilisering, som igjen er en sentral del av agendaen for finansiering for utvikling. Dette var

hovedtema for vårmøtet i 2015. Til slutt er Verdensbanken ofte gitt rollen å håndtere de store giverfondene i postkonfliktsituasjoner.

Energi og klima: Viktig satsingsområde i Norges samarbeid med Verdensbanken

Energitilgang, fornybar energi og klima er viktige innsatsområder i Verdensbanken, både i bankens generelle portefølje, og gjennom spesialfond som *Climate Investment Funds* (CIF). Climate Investment Fund er det største operasjonelle klimainvesteringsfond i verden med mer enn 8 milliarder amerikanske dollar til rådighet fordelt på over 60 land. Fondet drives av utviklingsbankene i fellesskap, med sekretariat i Verdensbanken. Midlene er allokert til følgende fire klimainvesteringsfond: ren teknologi, tilpasning til klimaendringer i fattige land, skoginvesteringsfond for å hindre avskoging og et fond for å øke investeringer i ren energi i lavinntektsland. Norge deltar i de tre siste.

I likhet med andre sektorer, er offentlige bistandsmidler alene ikke tilstrekkelig for å nå FN og Verdensbankens mål om energi for alle innen 2030. For å dekke det store investeringsbehovet, er det helt nødvendig å mobilisere privat kapital. IFC er en viktig aktør og samarbeidspartner i den forbindelse. IFC har spesialkompetanse og bruker og utvikler ulike virkemidler og insentivmekanismer for mobilisering av privat kapital inn i energi- og klimarelevante investeringer. Norsk energisamarbeid med Verdensbanken er i stor grad dekket over 166.74, energi.

Oppdatering av rammeverk for sosiale og miljømessige sikringsmekanismer

Sommeren 2014 var et førsteutkast til nytt rammeverk for sosiale og miljømessige sikringsmekanismer offentlig tilgjengelig. Dokumentet var utgangspunktet for en åtte måneders konsultasjonsprosess, og våren 2015 ble justeringer foretatt på bakgrunn av en rekke innspill. Rammeverket forventes styrebehandlet i løpet av sommeren 2015.

Den overordnede visjonen for de nye sikringsmekanismene, er at de baseres på prinsipper for åpenhet, godt styresett, ikke-diskriminering og deltakelse. Tematisk favner det nye utkastet bredere en dagens sikringsmekanismer, da det legges opp til 10 miljømessige og sosiale standarder som inkluderer egne standarder knyttet til blant annet arbeidslivsrelaterte rettigheter, landrettigheter, urfolksrettigheter, ikke-diskriminering og biologisk mangfold.

Norsk støtte

Den totale norske støtten til Verdensbankgruppen over samtlige poster var i 2014 på over 3,9 milliarder norske kroner. Dette inkluderer betydelige bidrag til fond for gjenoppbygging i en rekke land rammet av konflikt og til tiltak innen klima, energi, utdanning og helse.

Mål

- Utrydde ekstrem fattigdom: Antall mennesker som lever av mindre enn 1,25 amerikanske dollar om dagen skal reduseres til 3 prosent innen 2030.
- Inntekstvekst for de 40 prosent mest fattige i hvert land.

Rapport 2014

Verdensbankens utlåns- og gavebistand til utviklingsland gjennom IDA utgjorde i 2014 rundt USD 19 mrd. Rundt halvparten av bistanden fra IDA gikk til Afrika. Infrastruktur, landbruk og sosial sektor var de tre områdene som mottok størst andel av Verdensbankens samlede utlån. De største låntakere var India, Vietnam, Etiopia, Nigeria og Bangladesh. Gaveandelen var på 18 pst. Verdensbankens utlånsvolum gjennom IBRD var i 2014 USD 23,5 mrd. som er en økning fra 2013. De største låntakere var India, Kina, Polen, Brasil og Tyrkia. Rundt halvparten av lånene var i form av budsjettstøtte.

Banken arbeider med å nå sine to mål parallelt, hvilket betyr at den arbeider med å fremme vekst som er både bærekraftig og inkluderende. Dette gjøres gjennom bedre og flere jobber, kvalitetsutdanning, helse, infrastruktur, samt flere og bedre muligheter for alle. Utvikling av effektive arbeidsmarkedssystemer, som også inkluderer et sosialt sikkerhetsnett, tillegges stor vekt. Til slutt har man trappet opp arbeidet med forebygging av økonomiske sjokk og naturkatastrofer. I hele dette arbeidet står privat sektor helt sentralt, da man lever i en tid med knappe offentlige ressurser. En robust og aktiv privat sektor er derfor en forutsetning for å møte utfordringene fattige står overfor i dag.

Midler fra banken bidrar også til å mobilisere ressurser fra kommersielle aktører. Det anslås at én dollar fra banken mobiliserer opp til 8 dollar fra andre kilder.

Jobbskaping, vekst og utvikling av privat sektor

Jobbskaping står sentralt i arbeidet med å sikre bærekraftig økonomisk vekst og utvikling. I løpet av 2014 har banken hatt fokus på en integrert tilnærming til dette gjennom økt tilgang til finanstjenester, økte investeringer i infrastruktur, bedre rammebetingelser for næringslivsutvikling, samt bedre og økt tilgang til utdanning og opplæring. Samarbeid med privat sektor er nøkkelen. Norge har gjennom støtte til initiativet *Solutions for Youth Employment Global Coalition* og *Umbrella Trust Fund on Jobs* bidratt til bankens arbeid på området (se nærmere beskrivelse under kap. 171, post 72).

Investeringer i kritisk infrastruktur

Utviklingsland bruker omtrent USD 1 mrd. på infrastruktur (fra egne budsjetter og lån), men dette utgjør kun halvparten av det samlede behovet. Infrastrukturutvikling – først og fremst innenfor energi, vann, transport og IKT – er sentralt for å skape vekstmuligheter og redusere fattigdom. Verdensbanken har i sine energiinvesteringer prioritert ren, fornybar energigenerering og -distribusjon, i tillegg til rimelig strømtilgang for alle. Vann, samferdsel og IKT er også prioriterte sektorer innenfor infrastrukturutvikling. Det inngås i økende grad offentlig-privat samarbeid i den sammenheng.

Bekjempelse av konsekvensene av klimaendringer

Klimarelevante investeringer i WBG økte til USD 11,3 mrd. i 2014 og utgjorde ca. 20% av Verdensbankgruppens årlige forpliktelser. Av dette var USD 2,5 mrd. gjennom IFC, i samarbeid med privat sektor. Investeringer i energiproduksjon fra fornybare ressurser som vind, sol, geotermisk og vannkraft mer enn doblet seg i 2014 i forhold til 2013. Bankens arbeid fokuserer på 5 områder: utvikling av lavkarbonbyer; klimasmart landbruk og skoglandskap; energieffektivitet og fornybar energi; reduksjon av subsidier på fossilt brensel og bistand, og tiltak for å etablere en pris på karbon. Norge har gitt støtte til flere karbonfond, blant annet et partnerskap for kjøp og salg av karbonkvoter ved bevaring av skog. Den lave prisen på karbon har vært en utfordring for karbonfondene, mens et partnerskap med mellominntektsland for å utvikle innenlandske karbonmarkeder som senere evt. kan integreres mellom landene har hatt en lovende start. Kina har i samarbeid med dette initiativet utviklet og planlagt et prøveprosjekt for kjøp og salg av karbonkvoter i

syv provinser. Verdensbanken har også, i samarbeid med Norge, etablert et fond for kapasitetsbygging innen karbonfangst og lagring i utviklingsland og framvoksende økonomier.

Subsidier av fossilt brensel er ofte en stor utgiftspost i utviklingsland. I tillegg er det svært dårlig for klima og miljø, da det fremmer bruk av fossilt brensel framfor utvikling av renere energiformer. Verdensbanken har etablert et initiativ som støtter land i deres analyser, design og gjennomføring av subsidiereformer og utfasing av subsidier som er skadelige for miljø og klima. Subsidiereform er et sensitivt tiltak i mange land, da reduksjon av subsidier ofte fører til sosial uro. Det er derfor viktig at reduksjon av subsidier til fossilt brensel kobles til mottiltak for å redusere virkningen for de fattigste, og dette er en del av Verdensbankens tilnærming.

Bankens arbeid i områder rammet av sårbarhet, konflikt og vold

Som følge av anerkjennelsen av behovet for systemer som kan dempe og forebygge effektene av sjokk og katastrofer, har Banken trappet opp sin innsats i områder rammet av sårbarhet, konflikt og vold. Slike sjokk og katastrofer kan føre til at land blir satt mange år tilbake i tid både økonomisk og sosialt. Banken har bl.a. styrket sitt samarbeid med FN med sikte på en mer effektiv og bærekraftig internasjonal respons på sårbarhet.

Ebola-utbruddet understreket behovet for å utvikle gode og bærekraftige helsesystemer. Norge deltok i finansieringen av bankens kriserespons, som gikk ut på å hindre en ytterligere spredning av infeksjonen, bedre helsesystemene i Vest-Afrika og bistå landene rammet av viruset med å gjenreises økonomisk. Det siste omfatter ikke bare arbeid med å få forretningene i drift igjen eller investorer tilbake i landene, men også arbeid med å få barn tilbake på skolen har stått sentralt.

Inkluderende utvikling og muligheter for alle

Full deltakelse av samtlige borgere i et samfunn står sentralt, enten det dreier seg om utdanning, arbeidsmarkedet, helsetjenester eller tilgang til kreditt. Innenfor helse og utdanning arbeider banken med resultatbasert finansiering, noe som har bidratt til å bedre både omfanget av og kvaliteten på tjenestene. For likestillingsarbeidet i banken er det nå satt mål: 95 prosent av alle IDA-operasjoner er vurdert opp mot likestillingsperspektivet, og det er mer enn målet på 60 prosent. Det er avgjø-

rende at banken også har blitt bedre på å måle resultatene av sin innsats, også med kjønnssegregerte data. Norge har, og vil fortsatt, støtte banken i dette arbeidet. Det legges økt vekt på å sikre kvinners deltakelse i alle sektorer.

Anti-korrupsjon

Kampen mot korrupsjon ble ytterligere trappet opp som en oppfølging av styresett- og antikorrupsjonsstrategien, og banken har styrket sitt samarbeid med myndigheter i 27 land for å støtte reformer i skatteadministrasjonen. Banken bidrar med støtte til reform av offentlig finansforvaltning i 57 land. Svartelisting av selskaper som har vært involvert i korrupsjon er nå blitt et institusjonalisert samarbeid mellom alle bankene. Denne type støtte er viktig for å bygge tillit, slik at andre givere og private investorer sikres at midler forvaltes forsvarlig.

Det er også en viss fremgang på organisatorisk effektivitet. Prosjekter implementeres raskere enn tidligere og kostnadene har også gått ned. Videre har banken desentralisert en større del av sin stab til landnivå, og personell brukes mer effektivt. Investeringslånene har gjennomgått en omfattende reform med større vekt på risikohåndtering, samt bedre støtte og overvåking av gjennomføringen. Videre er det innført resultatbaserte lån der en betaler ut i takt med forventede resultater. Ny modell for landstrategier er utviklet bl.a. for å få en enda større forståelse av situasjonen og utfordringene i et gitt land med tanke på å utvikle integrerte og «bevisbaserte» løsninger.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 866 mill. kroner til IDA.

Post 71 Regionale banker og fond, kan overføres

Den afrikanske utviklingsbanken (AfDB)

Situasjonsbeskrivelse

Mandat og overordnet 10-års strategi: AfDBs mandat er å bidra til økonomisk og sosial utvikling i Afrika. AfDBs strategi for 2013–2022 slår fast at banken skal bidra til inkluderende vekst og til overgang mot grønn vekst. Målene skal nås gjennom fokus på bankens fem kjerneområder: infrastruktur, regional integrasjon, privat sektor, styresett og åpenhet, samt yrkesfaglig opplæring og teknologi. Sårbare stater, jordbruk og matsikker-

het, samt likestilling, ivaretas som tverrgående temaer.

De afrikanske medlemslandene har ca. 60 pst av aksjekapitalen og stemmene i bankens styre. Det afrikanske eierskapet gir AfDB stor legitimitet. Banken har de siste 10 år styrket sin rolle i regionen og anses som en ledende regional utviklingsaktør.

Tilpasning til et Afrika i endring: En del viktige endringer er gjennomført det siste året for å styrke bankens relevans og evne til å mobilisere finansielle ressurser for utviklingsformål: I 2014 ble en ny utlånspolicy vedtatt, som under gitte betingelser gir mer robuste lavinntektsland mulighet til å låne også fra bankens ordinære utlånsvindu for mellominntektsland. Bankens operasjoner innen privat sektor fortsatte å vokse i betydning og omfang, og i 2015 kom det på plass en ny garanti-fasilitet for investeringer i lavinntektsland. Banken har styrket sin tilstedeværelse på landnivå og desentralisert beslutningsmyndighet, som ledd i arbeidet med mer effektiv forvaltning.

Flytting av hovedkontor: I 2014 gjennomførte banken en vellykket flytting fra sitt midlertidige hovedkvarter i Tunis, tilbake til hovedkvarteret i Abidjan. Flyttingen fant sted samtidig med ebolapandemien i nabolandene, som banken måtte respondere raskt på. Arbeidet med å konsolidere virksomheten etter flyttingen pågår. Under årsmøtet i Abidjan i mai 2015 ble Dr. Akinwumi Adesina fra Nigeria valgt til ny president for en periode på 5 år, med tiltredelse 1. september 2015. Valgprosessen var ryddig og åpen.

Fokus på lavinntektsland og mennesker i sårbare situasjoner: Bankens fond, Det afrikanske utviklingsfondet (ADF), retter seg mot de 40 fattigste landene i regionen (ADF-land). Allokeringen av fondets kjernemidler er i stor grad resultatbasert, med vektlegging av godt styresett og økonomisk åpenhet. Nærmere halvparten av ADF-landene er kategorisert som sårbare stater. Dette gjør utviklingsagendaen særlig utfordrende. Påfyllingen av Afrikafondet for perioden 2014–2016 (ADF 13) resulterte i et samlet giverbidrag tilsvarende nivået under 2010-påfyllingen: USD 5,7 mrd. Norge fastholdt sin plass som 9. største giver, med et årlig bidrag på vel 588 mill. kroner²⁰. Sluttrapporten fra ADF-forhandlingene fra 2013 gir føringer for fondets prioriteringer. Det blir ytterligere fokus på regionale operasjoner, sårbare stater og utvikling av privat sektor, herunder etablering og testing av nye finansielle garantiord-

²⁰ Se også kap. 172, post 70 om bidrag til gjeldsslette, som kommer i tillegg

ninger. Arbeidet med likestilling, naturressursforvaltning, kamp mot ulovlig kapitalflyt og nasjonal ressursmobilisering skal også styrkes.

Resultatstyring: Fremdriften i pågående institusjonelle reformer og arbeidet for resultatstyring følges tett opp for å sikre at banken leverer i tråd med strategi og fattede vedtak. I 2014 ble det besluttet å gjennomføre en omfattende uavhengig resultatvurdering, og dette arbeidet er i gang. Resultatene av denne vil foreligge i 2015 og 2016. I november 2015 gjennomføres en midtveisgjennomgang av Afrikafondet. Disse prosessene blir viktige i den videre styringen av banken, og vil følges tett opp fra norsk side.

I 2010 vedtok medlemslandene å gjennomføre en kapitaløkning, som for Norges del innebar en statsgaranti på om lag 4,5 mrd. kroner og et innbetalt beløp på totalt ca. 290 mill. kroner over åtte år, med 2018 som siste innbetalingsår.

Følgende justeringer i kapitalbasen pågår i 2015, med implikasjoner for norsk statsgaranti og årlige kapitalinnskudd:

Som følge av Sør-Sudans medlemskap i Afrikabanken, deltar Norge i en selektiv kapitaløkning med en innbetalt andel tilsvarende motverdien i norske kroner på innbetalingstidspunktet av til sammen UA 570 000. Økningen skal finansieres med 94 pst garantier og 6 pst innbetaling, basert på forpliktelse i bankens regnskapsenhet UA – *Units of Account* (tilsvarende SDR). Kapitaløkningen innebærer en økning i den norske statsgarantien i AfDB med UA 8 930 000. Årlige innskudd innbetales over perioden 2016–2023.

Videre, og som følge av at enkelte ikke-regionale medlemsland ikke har opprettholdt sine forpliktelser på betaling av årlige kapitalinnskudd, foretar banken en reallokering av tildelte aksjer. Som følge av reallokering tilbys at Norges andel i den sjette kapitaløkningen økes med motverdien i norske kroner av UA 50 000 per år i 2015 og 2016. Denne kapitaløkningen innebærer en økning i den norske statsgarantien til AfDB med UA 1 590 000.

De to ovennevnte norske kapitaløkningene i Afrikabanken bekrefter at Norge ønsker å prioritere Afrikabanken som en viktig og langsiktig kanal for norsk bistand til Afrika.

Norsk støtte, prioriteringer: I norsk samarbeid med banken, er fokus på lavinntektslandene og kjernestøtten gjennom Afrikafondet, som hovedtyngden av de norske midlene retter seg mot. Til grunn for givernes oppfølging av fondet, ligger sluttrapporten fra siste påfylling. Norske priorite-

ringer sammenfaller i stor grad med prioriteringer som er nedfelt i sluttrapporten, som har inkluderte og grønnere vekst som overordnede mål. Prioriterte tema som Norge vektlegger i regelmessig styrearbeid og dialog med banken er økonomisk styresett, finansiell åpenhet, nasjonal ressursmobilisering, naturressursforvaltning og utvikling av privat sektor, herunder jobbskaping og testing av nye finansielle garantiordninger. Innen disse temaene rettes et særlig fokus på sårbare situasjoner og befolkningsgrupper, samt klima- og likestillingshensyn. Resultatrapportering og bedre læring og oppfølging av erfaringer og evalueringer er også et prioritert tema. I tillegg til kjernestøtte, gis samfinansiering i form av begrenset øremerket støtte til områder av strategisk betydning, inkl. styresett, anti-korrupsjon og likestilling. Den totale norske støtten til Afrikabanken over samtlige poster var i 2014 på 665 mill. kroner.

Mål

AfDBs strategi har to overordnede mål for sitt arbeid i regionen:

- inkluderende vekst, som vektlegger like muligheter, fattigdomsreduksjon og økt sysselsetting
- overgang til grønn vekst, ved særlig å bygge motstandsdyktighet mot klimasjokk, bærekraftig infrastruktur og tilrettelegge for mer bærekraftig bruk av naturressurser

Rapport 2014

I 2014 innvilget banken nye lån og gaver for om lag 55 mrd. kroner. Mer enn halvparten gikk til infrastruktur, der energisektoren utgjorde den største komponenten, etterfulgt av transport og vann. Flere investeringer i andre sektorer har i tillegg infrastrukturkomponenter. Støtten til operasjoner i privat sektor utgjorde vel 30 pst. av nye lån og gaver, og økte med vel 50 pst. i forhold til 2013. Støtten til regionale prosjekter utgjorde vel 20 pst. av nye lån og gaver, og banken registrerer økende etterspørsel etter prosjekter med regionalt tilsnitt. Innen denne porteføljen økte støtten til sosial sektor som følge av den ekstraordinære ebola-innsatsen. Bankens totale ebola-respons utgjorde pr. april 2015 om lag 1,6 mrd. kroner fordelt på 25 operasjoner, herunder budsjettstøtte og rådgivning til berørte land, samt helsesystemstøtte for Vest-Afrika. Lederne for berørte land i Vest-Afrika har berømmet Afrikabankens respons på ebola-epidemien, inkludert betydningen av

rask budsjettstøtte. Banken viderefører arbeidet med å motvirke de negative sosioøkonomiske konsekvensene av epidemien, i tett samarbeid med blant andre Verdensbanken.

De største låntakerlandene i bankens vindu for mellominntektsland og robuste lavinntektsland var Nigeria, Angola, Sør-Afrika og Marokko, mens de største låntakerlandene i Afrikafondet var Den demokratiske republikken Kongo, Kenya, Uganda og Madagaskar.

Banken har vært spydspissen i etableringen av et nytt regionalt finansieringsinstrument, *Africa50*. *Africa50* sikter mot prosjektutvikling og -finansiering av infrastruktur, med vekt på å mobilisere kapital, ikke minst fra afrikanske land. Institusjonen ble etablert i Marokko med en uavhengig styringsstruktur i 2014, med egenkapital og investeringer fra banken. Forventet kapitalisering innen utgangen av 2015 er USD 1 mrd.

Flere sentrale strategi- og policydokumenter er det siste året oppdatert i tråd med bankens overordnede strategi for 2013–2022, eksempelvis utvikling av finanssektoren, utvikling av privat sektor, sårbare situasjoner, utdanning og menneskelig utvikling, likestilling, styresett, samt sosiale og miljømessige standarder. Sistnevnte standarder viser for første gang til betydningen av menneskerettigheter som retningsgivende for bankens virksomhet, etter påtrykk særlig fra nordiske land. Fokus bør nå være å sikre god gjennomføring av oppdaterte rammeverk.

Fremdrift og resultater av nye finansielle instrumenter skal gjennomgås i forbindelse med midtveisgjennomgangen av Afrikafondet i november 2015. Dette gjelder også fremdrift i forhold til mål om å bidra til inkluderende og grønn vekst.

Innen styresett har banken blant annet bidratt til reformer i finansforvaltning og økonomistyring, ofte i kombinasjon med budsjettstøtte og støtte til institusjonelle reformer med fokus på utvikling av forutsigbare rammevilkår og finansiell åpenhet. Arbeidet med nasjonal ressursmobilisering, naturressursforvaltning og finansiell åpenhet styrkes gjennom etablering av et nytt senter i banken, *Africa Natural Resources Centre*, og i 2015 ble en strategi for senterets virksomhet vedtatt. Banken har bidratt til større åpenhet omkring inntekter fra utvinningsindustrien gjennom støtte til blant annet *Extractive Industries Transparency Initiative* (EITI)-prosessen i flere land. Eksempelvis er det nå større åpenhet om kontraktsforhold med internasjonale gruveselskaper i Sierra Leone.

I bankens 2015 resultatrapport, som vurderer resultater for 3 års-perioden 2012–2014, fremhe-

ves at investeringer i transportsektoren i denne perioden har bidratt til å gi mer enn 19 millioner mennesker bedre tilgang til transport. Samtidig er det gitt opplæring i trafikksikkerhet og vedlikehold. En ekstern evaluering i 2014 pekte på behov for økt fokus på bærekraftshensyn i bankens transportprosjekter. Som ledd i oppfølgingen av evalueringen, styrkes fokus på bærekraftshensyn, herunder vedlikehold. I perioden 2012–2014, har banken bidratt til installasjon for 1,3 gigawatt energiproduksjon, og koblet over 10 millioner mennesker til strømmettet. I dialogen med myndigheter på landnivå legges økt vekt på fornybar energi, i tråd med bankens mål om å bidra til grønn vekst. Bankens investeringer innen vann og sanitær har i samme periode bidratt til å gi 4,2 millioner mennesker bedre tilgang til vann og sanitær. Den årlige resultatrapporten gir eksempler på hvordan bankens innsats for infrastruktur har påvirket lokalsamfunn positivt, gjennom jobbskaping, bedre tilgang til markeder, økt verdiskaping og redusert migrasjon. Rapporten fremhever også infrastrukturinnsatsens bidrag til regional økonomisk integrasjon, med reduksjon av kostnader i forbindelse med grensekryssing samt handelsfremmende tiltak.

Banken anslår at den gjennom støtte til bedriftsutvikling har bidratt til å etablere over 1,2 millioner arbeidsplasser. 2,9 millioner mennesker, om lag halvparten av disse kvinner, er blitt positivt berørt av bankens samarbeid med privat sektor, inkludert bedre tilgang til finansiering gjennom mikrokredittordninger. Bankens støtte til sosial sektor har fokusert på videreutdanning, vitenskap og teknologi. Banken anslår at investeringene i treårsperioden har medført at 2,1 mill. mennesker, hvorav nær halvparten er kvinner, har fått bedre tilgang til utdanning. Eksempelvis er 400 nye lærere utdannet i matematikk og naturfag for ungdomsskoletrinnet i Malawi, samt 18 nye klasserom gjennom bidrag fra banken. Det siste året er flere nye prosjekter iverksatt med fokus på yrkesutdanning og bruk av ny teknologi, samt etablering av regionale kunnskapssentra. Gjennom støtte til forvaltning av vann og landressurser og ny teknologi, anslår banken at den har berørt 9,6 millioner mennesker i form av mer effektiv landbrukspraksis, hvorav nær halvparten er kvinner.

Likestillingsarbeidet har fått et løft gjennom utnevning av en egen utsending («Gender Envoy»), et resultatrammeverk med flere nye kjønnsaggregerte indikatorer og en ambisiøs likestillingsstrategi (2014). I 2014 var andelen landprogrammer med tydelig likestillingsprofil 89 pst., mot 75 pst. i 2012. Det gjenstår fortsatt en del

arbeid i forhold til bedre integrering av likestillingshensyn i prosjektporteføljen, men utviklingen går i riktig retning.

I 2014 ble 75 pst. av nye prosjekter «klimavasket», en forbedring i forhold til 2013, men lavere enn målet for 2014 (90 pst). Banken har det siste året fortsatt å arbeide med andre multilaterale organisasjoner for å styrke og samordne arbeidet med klima. Bankens evne til ressursmobilisering er betydelig, og potensialet for dette er blitt styrket gjennom større vekt på synergi mellom de finansielle instrumenter banken tilbyr. Banken kan vise til god fremdrift i reformprosessen, ikke minst når det gjelder bedre kvalitetssikring av prosjekter og landprogram. Økt desentralisering har bidratt til dette. Mer enn 50 pst av prosjektene styres fra landkontorene, mot 42 pst i 2012. Banken har nå landkontorer i 38 afrikanske land, mot 4 land i 2002. Det gjenstår fortsatt utfordringer i forhold til forsinkelser, prosjektkvalitet og oppfølging, men tiltak for å utbedre svakheter er underveis, blant annet etablering av nye innkjøpsrutiner. Et viktig resultat for 2014 har vært den vellykkede flyttingen av bankens hovedkontor fra Tunis til Abidjan. Banken har bidratt til åpenhet og informasjonsdeling gjennom deltakelse i blant annet International Aid Transparency Initiative, og har etablert flere nye partnerskap, herunder med Gates Foundation.

Den asiatiske utviklingsbanken (AsDB)

Situasjonsbeskrivelse

Den overordnede visjonen i bankens langsiktige strategi 2020 er å bidra til fattigdomsreduksjon i regionen gjennom lån og gavemidler til program i bankens regionale medlemsland. En viktig målsetning er å bidra til inkluderende vekst gjennom å skape og utvide tilgang til økonomiske muligheter, og sosiale tjenester som utdanning og helse, samt skape flere arbeidsplasser og hindre ekstrem fattigdom og nød. Midtveisgjennomgangen av Strategi 2020 i 2014 konkluderte med at banken skal opprettholde sine fem kjerneområder; infrastruktur, miljø, regional integrasjon og utdanning, men at innsatsen på inkluderende vekst må styrkes for å motvirke de økende forskjellene mellom fattig og rik. Banken er derfor i gang med å doble sin innsats på utdanning og helse, og vektlegge sosial inkludering i større grad.

Utvikling av privat sektor skal også systematisk styrkes i samtlige av bankens sektorer med mål om å utgjøre 50 pst. av bankens portefølje innen 2020; 25 pst. til å styrke rammebetingelsene

og 25 pst. som direkte støtte til bedrifter. Utviklingseffekten av infrastrukturtiltak og inkluderende utvikling av privat sektor skal også tillegges mer vekt.

Formålet til Asiabankens utviklingsfond (AsDF) er å bistå de 29 fattigste landene i Asia og Stillehavsområdet. Mange av disse landene er sårbare. Fondet representerer en av de største og viktigste finansieringskildene for mottakerlandene. Neste fondspåfyllinger starter høsten 2015.

En sammenslåing av utlånskapitalen i utviklingsfondet med bankens ordinære kapital, som vil øke bankens utlånskapasitet med nærmere 50 pst., ble enstemmig vedtatt i 2015. Mesteparten av, og inntil 70 pst. av de mobiliserte midlene, skal gå til de fattigste landene.

Gjennom vår styrerepresentant og dialog med banken, legger Norge vekt på at banken skal være en utviklingsbank med fokus på fattigdomsbekjempelse, inkludering, likestilling, godt styresett og antikorrupsjon, samt miljø og klima. Videre har Norge fokusert på viktigheten av at banken fortsetter arbeidet med en mer åpen personalpolitikk, ytterligere desentralisering, samt resultatstyrt forvaltning. Gjennom tematisk støtte bidrar Norge til et flergiverfond for å fremme ren energi.

Samlet norsk støtte til Asiabanken i 2014 utgjorde 181 mill. kroner.

Mål

Den asiatiske utviklingsbankens overordnede mål er å bidra til fattigdomsreduksjon i Asia gjennom investeringer som bidrar til å fremme:

- inkluderende vekst, gjennom særlig fokus på utdanning og likestilling, infrastruktur og utvikling av finanssektor
- miljømessig bærekraftig utvikling, med særlig fokus på klimatiltak og investeringer i ren energi
- regionalt samarbeid og integrasjon

Banken vil i 2016 fortsette gjennomføringen av interne reformer og forbedret resultatoppnåelse.

Rapport 2014

Det ble gitt tilsagn om lån og gaver til en verdi av 180 mrd. kroner. inkl. en rekordhøy samfinansiering fra privat sektor og andre partnere på 73 mrd. De største enkeltsektorene var henholdsvis energi og transport. I tillegg støttet ADB under-tegning av 16 Public Private Partnerships avtaler i 2014, som er fire ganger så mange som i 2013. For

hver USD 1 finansiert av ADB i en PPP, ble USD 5 finansiert av privat sektor.

ADB hadde i 2014 i all hovedsak svært høy måloppnåelse. Banken anses som resultatorientert, åpen og effektiv, og kommer godt ut i internasjonale evalueringer, spesielt innen relevans, effektivitet og regionale tiltak.

Investeringer i ren energi og tilgang til energi for alle står sentralt i bankens investeringer. Banken investerte NOK 18,7 mrd. i ren energi-prosjekter i 2014.

ADB brukte 8 mrd. kroner på utdanning i 2014. ADBs utdanningsfokus rettes mot å øke tilgangen til utdanning, mer inkluderende utdanning, økt kvalitet på utdanningen, og en arbeidsstokk som er bedre tilpasset behovene på arbeidsmarkedet. Bare i Bangladesh førte innsatsen til at over 260 000 lærere fikk opplæring i fjor. Totalt er ambisjonen at ADBs utdanningsinnsats skal føre til at 19,1 millioner elever får bedret kvaliteten på sin utdanning og at over 1,66 millioner lærere får bedre opplæring innen 2017.

Samtidig som Asia representerer en suksesshistorie i å få folk ut av fattigdom, lever en stor gruppe mennesker i grenseland. 856 millioner lever på mellom 1,25 og 2 USD om dagen, og er svært sårbare. En naturkatastrofe eller en konflikt kan raskt medføre at de igjen havner i gruppen blant ekstremt fattige. De 29 fattigste landene ligger i tillegg kun an til å nå 1/3 av tusenårsmålene som sikrer grunnskoleutdanning, redusert barnedødelighet og tilgang til rent drikkevann. ADB bidro derfor til at 735 000 husholdninger fikk tilgang til rent vann og at en halv million mennesker fikk oppgradert sine sanitære forhold i 2014.

Etter en oppskalering av personellressurser og forbedringer i resultatrammeverket for styrke bankens innsats på likestilling, oppnådde ADB i 2013 sine målsettinger om å integrere likestillingshensyn i sine prosjekter. Mange programmer rettet direkte mot kvinner ble også gjennomført. I 2014 i Sindh provinsen i Pakistan, fikk eksempelvis 9700 kvinner yrkesopplæring og 6000 for første gang egne identitetspapirer.

Banken har de siste årene desentralisert mye personell og myndighet til landkontorene, og arbeider for å desentralisere ytterligere. Ambisiøse programdesign, svak mottakerkapasitet og politisk uro fører fortsatt til sen utbetalingstakt og forsinkelser. Banken har arbeidet med en rekke tiltak for å forbedre dette. Det nylig reformerte innkjøpsreglementet, har blant annet bidratt til å øke utbetalingstakten med 17 pst.

Den interamerikanske utviklingsbank, IDB

Situasjonsbeskrivelse

IDB er den største og mest attraktive multilaterale finansinstitusjonen i Latin-Amerika og Karibia. Bankens hovedformål er å bidra til å redusere fattigdom og ulikhet gjennom bærekraftig vekst. IDB gir lån til regionens 26 medlemsland. Bankens fond for de fattigste medlemslandene (FSO), gir ekstra gunstige lån til Bolivia, Guyana, Honduras og Nicaragua og gavebistand til Haiti. Banken har en sentral rolle i å påvirke politikktutforming til samarbeidslandene.

Banken har oppdatert sin institusjonelle strategi for perioden 2016–2019, med tydelige føringer om at banken skal øke sin innsats for sosial inkludering og redusert ulikhet, produktivitet og innovasjon, samt økonomisk integrasjon. Bankens aktiviteter innen privat sektor skal fra og med 2016 samles i organisasjonen Inter-American Investment Corporation (IIC). Hensikten med reformen er å styrke IDB-gruppens aktiviteter innen privat sektor. Reformen innebærer en kapitalpåfylling. Dette er blant annet nødvendig for å sikre IDB og IICs respektive AAA og AA ratinger, slik at begge organisasjoner fortsatt kan tilby gunstige lån og fremme utvikling og fattigdomsreduksjon. Norge deltar i kapitalpåfyllingen, med det formål å opprettholde mest mulig av den norske eierandelen i ICC på 0,56 pst.

I Norges overordnede dialog med banken legges særlig vekt på at den skal være en utviklingsbank med fokus på fattigdomsbekjempelse og redusert ulikhet, spesielt fremmet gjennom utvikling av privat sektor, utdanning og jobbskaping, godt styresett og antikorrupsjon, samt miljø og klima. Norge har over lengre tid samarbeidet strategisk med banken om økt finansiell åpenhet, likestilling og inkludering, noe som har bidratt til at banken i større grad har integrert dette i sin kjernevirksomhet.

Samlet norsk støtte til IDB var i 2014 på 581 mill. kroner. Mesteparten av dette er midler som kanaliseres fra klima- og skogsatsingen på Klima- og miljødepartementets budsjett.

Mål

Den interamerikanske utviklingsbankens (IDB) overordnede mål er å bidra til å redusere fattigdom og ulikhet, og bidra til en bærekraftig økonomisk vekst i Latin-Amerika og Karibia, med fokus på 5 hovedinnsatsområder:

- Sosial utvikling for likhet og vekst

- Infrastruktur for bedre konkurransevne og sosial velferd
- Institusjoner for vekst og sosial velferd.
- Konkurransedyktig regional og global internasjonal integrasjon
- Beskyttelse av miljøet, respons på klimaendringer, satsing på fornybar energi og matvaresikkerhet

Rapport 2014

I tråd med norske prioriteringer, har IDB et omfattende og godt evaluerings- og resultatrapporteringssystem, og legger vekt på resultatlæring. Bankens resultatrapport for 2014 måler både den generelle utviklingen i regionen under innsatsområdene, og bankens konkrete bidrag.

Når det gjelder innsatsområde 1 («sosial utvikling for likhet og vekst») har det i regionen de senere årene vært en reduksjon i ekstrem fattigdom, de økonomiske forskjellene er redusert, flere fullfører utdanning, mødre- og barnedødelighet går ned, og andelen formelle arbeidsplasser i økonomien øker. Blant IDBs bidrag til dette i 2014 nevnes at nesten 3 millioner gutter og jenter deltok i utdanningsprosjekter, og over 100 000 lærere fikk opplæring. Over 6,5 millioner (hvorav over 1,2 millioner urfolk) mottok grunnleggende helse-tjenester. Nesten 2,5 millioner deltok i et program for å bekjempe fattigdom. IDB bidro videre til 25 000 nye arbeidsplasser i det formelle arbeidsmarkedet.

På innsatsområde 2 («infrastruktur for bedre konkurransevne og sosial velferd»), har det i regionen vært en betydelig nedgang i sykdommer som smitter gjennom vann og flere husstander har fått innlagt strøm. Takket være IDB-prosjekter fikk hhv. 86 000 og 160 000 husstander ny eller bedret vannforsyning og ny eller bedret kloakkforbindelse, og nesten 500 000 fikk nye eller oppgraderte hjem i 2014. Over 5500 km vei og 890 km strøminstallasjoner ble bygget eller utbedret.

Også på de tre andre innsatsområdene har regionen hatt fremgang, og IDB har bidratt. Av 27 delmål som skal nås innen 2015 har banken alt nådd eller overoppfyllt 14, og 9 andre er i rute.

IDB har også delmål for 2015 for andelen lån som skal gå til fire prioriterte områder: 1. små og sårbare land, 2. fattigdomsreduksjon, 3. klimaendringer og bærekraft, og 4. regionalt samarbeid og integrasjon. Allerede i 2014 var alle unntatt ett delmål overoppfyllt.

På interne prosedyrer og effektivitet, scorer banken også høyt på flere områder. For eksempel er det en betydelig økning i andelen av bankens

høyrisikoprojekter som har iverksatt tiltak for å dempe risikoen for negativ effekt på miljøet og sosiale forhold, såkalte sikkerhetsmekanismer.

Blant områder der mer arbeid trengs, er resultatmåling av teknisk assistanse, og saksbehandlingstid på landstrategier, utbetaling av lån og forberedelse av lån til private aktører. IDB har i de senere år arbeidet målrettet for å øke andelen kvinner i høyere stillinger. Det er blitt gjort betydelige fremskritt, men mer arbeid er nødvendig.

I tillegg til kjernefinansiering, bidro Norge i 2014 med finansiering til to flergiverfond som også har oppnådd gode resultater: «Transparency Trust Fund» og «Gender and Diversity Fund» (nærmere beskrivelse under kap. 171, post 72).

Innskudd i Nordisk utviklingsfond (NDF)

Situasjonsbeskrivelse

NDF har siden 2009 hatt som mandat å finansiere klimatilak på gavevilkår til fattige land. Det meste av støtten vil fortsatt kanaliseres gjennom eller i samarbeid med de multilaterale utviklingsbankene. Strategidokumentet for perioden 2014–2015 angir hovedaktivitetene, med enda klarere fokus på tre områder: infrastruktur, naturressurser, og kapasitetsbygging for klimaendring.

Etter siste avtalte innbetaling til NDF i 2015 vil fondets finansiering være basert på tilbakebetaling av tidligere lån, anslagsvis en milliard euro over en periode på 35 år. Utbetalinger vil gradvis måtte reduseres over perioden. En diskusjon om ny kapitalpåfylling pågår, etter anbefalinger vedtatt av Nordisk Råd. Danmark ønsker ikke å delta i en påfylling. Sverige ønsker å avvente utviklingen i den internasjonale klimafinansieringsarkitekturen. Norges holdning er i utgangspunktet at alle de nordiske landene må delta i en eventuell ny påfylling. Også for Norge er det viktig at NDF inngår i en strategisk vurdering av kanalbruk for midler til klimafinansiering i utviklingsland. NDF gjenopptar denne diskusjonen etter FN's klimakonferanse i Paris i desember 2015 (COP 21).

Mål

- NDFs operasjonelle mål er å fremme investeringer i lavinntektsland for å motvirke klimaendringer.

Følgende gjelder også:

- Støtte utarbeidelse av klimastrategier i utviklingsland
- Maksimere tilleggsverdi og komplementaritet i forhold til annen tilgjengelig finansiering;

- Gjenspeile de nordiske lands prioriteringer i forhold til klima og utvikling.

Rapport 2014

14 prosjekter til en verdi av 38,9 mill. euro ble innvilget. Under klimamandatet har NDF i perioden 2009–2014 godkjent 73 prosjekter for 208,9 mill. euro i 17 land – Afrika 56 pst., Latin Amerika 19,5 pst. og Asia 13,6 pst. Innsatsen i 2014 og 2015 forventes å ville være om lag 35-40 mill. euro årlig. Beregninger viser at NDFs prosjekter knyttet til utslippsbegrensende tiltak gir en årlig reduksjon i utslipp av klimagasser på 4,1 mill. tonn CO₂ ekvivalenter, tilsvarende 8 pst. av Norges årlige utslipp.

Tilbakemeldinger fra NDFs samfinansieringspartnere og samarbeidsland, er at organisasjonen er fleksibel, kan handle raskt, og på en måte som gir tilleggsverdi til annen type finansiering. Dette er i tråd med evalueringen av NDF fra 2012. To av NDFs prosjekter mottok internasjonal annerkjennelse i 2014. Ett av FNs UNFCCC og ett av American Association of Energy Engineers.

Nordic Climate Facility (NCF) er et fond under NDF, som gir småskala-støtte til innovative prosjekter gjennom nordiske aktører. NCF-prosjekter kan lede til økt engasjement i privat sektor for klima-arbeid og gi grobunn for oppskalering av gode initiativer.

Det internasjonale fond for landbruksutvikling (IFAD)

Situasjonsbeskrivelse

Det internasjonale fond for landbruksutvikling (IFAD) er et fond under FN med spesifikt mandat å bekjempe fattigdom på landsbygda. IFAD gir lån på gunstige vilkår til fattige land og til mellominntektsland for å hjelpe småbrukere og jordløse ut av fattigdommen. IFAD bidrar med faglig rådgivning og opplæring innen landbrukssektoren og fiskeri, støtter forskning og bidrar til økt markedsadgang og markedsinformasjon. IFAD skal bidra til at de fattige på landsbygda har kompetanse og får muligheter til å utvikle inntektsgivende aktiviteter knyttet til økt matproduksjon og matsikkerhet. Lånene fra IFAD gis i hovedsak til en gunstig rente, med et gaveelement som er avhengig av inntektsnivået til mottakerlandet.

IFADs finansielle ressurser hentes fra bidrag fra medlemsland, inntekter som genereres fra investeringer, renter og innbetalinger på tildelte lån. IFAD har nå også fått myndighet til å ta opp lån fra statsgaranterte låneinstitusjoner for å

styrke sin virksomhet. Bidragene fra medlemsland innhentes gjennom regulære påfyllingsforhandlinger, som gjennomføres hvert tredje år.

IFADs samarbeidspartnere i mottakerlandene er myndigheter, bondeorganisasjoner og andre ikke-statlige organisasjoner, i tillegg til privat sektor. Myndighetene har selv ansvaret for gjennomføring av de lånefinansierte programmene, men IFAD fører tilsyn med gjennomføringen og bidrar med rådgivning både faglig og til politikktutforming. IFAD arbeider også i partnerskap med andre multilaterale organisasjoner og medlemsland. IFAD hadde tidligere en begrenset permanent tilstedeværelse i medlemslandene, ettersom denne har økt har prosjektgjennomføringen blitt bedre. Det er en økende forståelse i IFAD for at likestilling er sentralt for å oppnå tusenårsmålene relatert til matsikkerhet, gitt kvinners sentrale rolle i primærnæringene. IFAD arbeider ofte med svært marginaliserte befolkningsgrupper, ungdom og urbefolkning. Norge har, i samarbeid med andre nordiske land, vært pådriver for likestilling med et fokus på kvinner i Afrika. En omfattende strategi for IFADs tilnærming til klimaforandringer ble vedtatt i 2012, og en strategi for arbeidet med miljø og naturressursforvaltning ble vedtatt i 2011. Styret godkjente i 2012 opprettelsen av et separat fond for klimatilpasning for småbrukere (ASAP). Dette programmet vil nå gradvis integreres i IFADs øvrige virksomhet, som får et sterkt fokus på klimatilpasning.

Mål

IFAD vil bidra til at de fattige på landsbygda kan forbedre sin matsikkerhet og ernærings situasjon, øke sine inntekter og styrke sin evne til å håndtere variasjoner.

Rapport 2014

Det har i løpet av 2014 vært holdt drøftelser om en tiende kapitalpåfylling av IFAD. Påfyllingen (IFAD10) dekker bidrag til organisasjonen for årene 2016–2018. Målsettingen for påfyllingen er å nå et samlet mål på USD 1,44 mrd. Regjeringen la i disse konsultasjonene fram et bidragstilsagn på 315 mill. kroner, som vil bli fordelt med årlige bidrag. I perioden for IFAD9 (2013–15) var Norges årlig forpliktete bidrag på 90 mill. kroner. I tillegg ble det under IFAD9 gitt midler til IFADs arbeid med klimatilpasning for småbønder. Dette tilsagnet har blitt bekreftet gjennom romertallsvedtak i RNB for 2015.

Målsettingen for påfyllingen ble ikke nådd. Dette skyldes hovedsakelig at de fleste givere forplikter seg i nasjonale valutaer, som har blitt svekket i forhold til dollar. Det har samtidig blitt åpnet adgang til å gi tilleggsbidrag til områdene klimatilpassning, ernæring, utvikling av privat sektor og sør-sør-samarbeid.

IFAD utstedte lån og gavebistand på USD 1,8 mrd. USD 0,87 mrd. ble finansiert fra IFADs egne ressurser, mens USD 0,93 mrd. ble eksternt delfinansiert og forvaltet av IFAD.

IFAD har siden oppstarten nådd mer enn 430 millioner fattige på landsbygda, ofte i vanskelig tilgjengelige og avsidesliggende områder. IFAD arbeidet i 2014 direkte med 80 millioner mennesker og har en målsetting om å nå 90 millioner mennesker per år.

I 2014 gav IFAD opplæring av 1,2 millioner mennesker i entreprenørskap og administrasjon av eget foretak. 3,5 millioner mennesker fikk opplæring i bedre dyrkningsmetoder, av disse var 49 pst. kvinner. På samme tid ble det gitt veiledning til 2,9 millioner mennesker i bedre husdyrhold, av disse var 43 pst. kvinner.

IFAD har gjennom de siste årene hatt stadig større fokus på kvinners rolle. Kvinner utgjør 49 prosent av de som drar nytte av IFADs programmer globalt. IFAD har kjønns spesifikk informasjon om hvem som får lån og opplæring, noe som er et godt utgangspunkt for å måle effekter i forhold til likestilling. IFAD arbeider også med å utvikle en metode for å synliggjøre ressurser til kvinner og likestilling i sine budsjetter. Evalueringer bekrefter at IFAD scorer generelt bra når det gjelder målretting av innsatsen mot kvinner, i perioden 2010–2013 ble 91 pst av prosjektene av evalueringskontoret vurdert som tilfredsstillende når det gjelder kvinner og likestilling. IFAD gjør det også bra i forhold til de fleste UN-SWAP kriteriene, FN-systemets rammeverk for kvinner og likestilling.

Det ble i 2013 gjort en gjennomgang av IFAD i regi av MOPAN. Den viste at fondet leverer gode resultater på områder som likestilling, miljø, matsikkerhet og ernæring. IFAD skårer også høyt på strategisk og operasjonell ledelse og har god evne til å følge opp sentrale prioriteringer til sine nasjonale partnere. Evalueringer har også funnet at IFAD blir en stadig bedre partner og bekrefter at IFAD leverer bra i henhold til de fleste evalueringskriterier og at prosjektene er relevante for mottakerne. På landnivå viser resultater at IFAD bidrar til fattigdomsutrydning. IFAD har nå etablert et gjennomarbeidet og godt resultatrammeverk. Det er gjennomført et omfat-

tende reformprogram og organisasjonen får nå gode skussmål internasjonalt på resultatmåling og rapportering, både i MOPAN og britiske MAR. Nasjonalt eierskap og ivaretagelse av mottakerlandets prioriteringer er blant de faktorene hvor IFAD får gode tilbakemeldinger i eksterne gjennomganger. Organisasjonen sørger for at initiativer tilpasses den lokale konteksten og tilpasser sin faglige rådgivning til andre pågående aktiviteter. Relevansen av prosjektene måles til 97 pst. i deres eget resultatrammeverk. Det er fortsatt svakheter når det gjelder effektivitet og bærekraft, men det siste året har det vært en forbedring i begge indikatorer. IFAD har en utfordring når det gjelder å levere resultater i sårbare stater, men arbeider med konkrete tiltak for å forbedre dette.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 868,5 mill. kroner, fordelt som følger:

- Det afrikanske utviklingsfond (AfDF): 588,6 mill. kroner
- Den afrikanske utviklingsbanken (AfDB): 36,9 mill. kroner
- Det asiatiske utviklingsfond (AsDF): 71,5 mill. kroner
- Den asiatiske utviklingsbanken (AsDB): 16,0 mill. kroner
- Den inter-amerikanske utviklingsbanken (IDB): 3,5 mill. kroner
- Det internasjonale jordbruksfondet (IFAD): 111,0 mill. kroner
- Nordisk utviklingsfond (NDF): 34,0 mill. kroner

Det vises også til forslag til romertallsvedtak XIV, pkt. 7 om samtykke fra Stortinget om kapitaløkning i Den afrikanske utviklingsbanken.

Post 72 Strategisk samarbeid med multilaterale utviklingsbanker og finansinstitusjoner, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

I tillegg til den generelle støtten til utviklingsbankene, bidrar Norge med øremerkede midler. Disse kanaliseres gjennom ulike fond, som finansierer utredningstiltak og innovative operasjonelle aktiviteter på prioriterte politikkområder. I disse tilfellene brukes fondene som utgangspunkt for dialog med bankene for å støtte og påvirke dem til større utviklingseffektivitet, mobilisering av privat kapital og bedre resultater. Støtten brukes også til

å sette nye temaer på institusjonenes dagsorden. Fra norsk side er en opptatt av å redusere transaksjonskostnadene og øke giversamarbeid gjennom deltakelse i flergiverfond.

Mål

Styrke de multilaterale bankenes innsats innenfor områder som er i tråd med norske politiske prioriteringer

Rapport 2014

Næringsutvikling og jobbskapning

Verdensbanken og IFC har erfaring med finansiering, investeringer og involvering av privat sektor. De er også unike institusjoner når det gjelder å kombinere forskjellige finansieringskilder og virkemidler, inkludert offentlig-private programmer og generering av andre midler. De er derfor en viktig kanal for å styrke rammevilkår for næringsutvikling og en styrket privat sektor

Norge har bidratt til flere fond som legger til rette for private investeringer og næringsutvikling. Gjennom *Competitive Industries and Innovation* program, har man i land som Haiti og Etiopia bidratt til viktige reformer. Samtidig har midler fra fondet tiltrukket seg USD 1 milliard i annen finansiering og 2000 nye arbeidsplasser er opprettet.

Gjennom Facility for Investment Advisory Services har Norge bidratt til mobilisering av USD 2,8 mrd. i nye investeringer. Det er gitt støtte til 193 næringslivsreformer. 7 av de 10 land som har vist mest framdrift i å legge til rette for næringsliv, har fått støtte fra fondet.

Norge har også gjennom flere år vært en aktiv støttespiller til IFCs rådgivning til privat sektor. Dette har bidratt til:

- at 12,7 millioner mennesker har fått tilgang til billige lyskilder som ikke er knyttet til strømmettet (*off-grid lightening solutions*)
- at mer enn 85 000 bønder har blitt opplært i mer produktivt landbruk
- at bedrifter har videreutviklet forretningsplan og teknologi som har gitt USD 2,5 mrd. i nye investeringer
- at bedrifter har redusert vannforbruket sitt med 8,9 milliarder kubikkmeter vann pr. år ved å ta i bruk mer ressurseffektive teknologier
- at klimagassutslipp har blitt redusert med 1,4 millioner tonn CO₂ gjennom renere energi og energieffektivitet. Dette er like mye som om 292 999 biler hadde blitt tatt av veiene.

Næringslivet møter spesielle utfordringer i land som er rammet av konflikt eller er på vei ut av flere år med konflikt. Et sterkt næringsliv kan bidra til en positiv utvikling i land med konflikt. Norge har videreført støtten til flergiverfondet Conflict Affected States in Africa (CASA). Siden oppstart i 2008 er 66 prosjekter igangsatt i de 7 landene programmet omfatter. CASA har bidratt til finansiering av små og mellomstore virksomheter og til en rekke reformer av investeringsklimaet. Som følge av dette anslår en USD 13 mill. i besparelser for bedriftene.

Norge støtter også Verdensbankens satsning på jobbskapning ved å bidra til utvikling av privat sektor, som er der de fleste arbeidsplasser skapes. Ett mål er å bidra til å fjerne hindringer for å skape jobber i privat sektor, gjennom å skape et bedre investeringsklima, tilgang til finansielle tjenester, infrastruktur, og ikke minst sikre at den kompetanse som ungdom får gjennom utdanning koples til behovene på arbeidsmarkedet.

Godt styresett, åpenhet og institusjonsbygging herunder anti-korrupsjon

De regionale utviklingsbankene har høy grad av legitimitet i kraft av det sterke regionale eierskapet, tette regionale nettverk og god forståelse av regionale forhold. Dette gir et godt inntak i arbeidet med styresettutfordringer på landnivå og gjør bankene til interessante regionale samarbeidspartnere for godt styresett. Norge har også vært en pådriver for å sette nye tema på dagsorden i bankene.

Norge har i mange år støttet Verdensbankens program for antikorrupsjon og godt styresett. Dette har bidratt til at disse spørsmålene nå står sentralt på Verdensbankens dagsorden. Evalueringen av fondet har påpekt at det fortsatt gjenstår en del arbeid før resultatene på landnivå er synlige, men det vises til en rekke suksesshistorier som har ført til bedre systemer for forvaltning av inntekter, ikke minst innen råvareindustrien. Norge støtter også Initiativet for tilbakeføring av stjålne midler (StAR), et samarbeid mellom Verdensbanken og FNs organisasjon mot kriminalitet og korrupsjon (UNODC). StAR yter hjelp til land som ønsker å hente tilbake stjålne penger, som oftest gjemt bort i banker i vestlige land som praktiserer stor grad av hemmelighet (sekretesse). Initiativet har gjennom publikasjoner og dialog satt søkelys på den rollen det globale finanssystemet spiller i å hvitvaske og skjule kriminell profit. StAR kan raskt møte ulike lands behov og engasjere jurisdiksjoner og internasjonale organisasjoner. Dette

ble eksempelvis vist i Ukraina i 2014, hvor StAR etter anmodning fra internasjonale partnere og Ukraina organiserte «Ukraine Forum on Asset Recovery» (UFAR). Resultatet var at saker ble opprettet omgående og viktig informasjonsutveksling fant sted.

Norge støtter et flergiverfond for godt styresett i Afrikabanken, som skal underbygge bankens handlingsplan for arbeid med godt styresett, revidert i mai 2014. En ekstern gjennomgang i 2014 viste til at fondet er relevant for å styrke bankens arbeid med styresett og anbefalte videreføring, men viste også til behov for bedre rapportering av resultater på overordnet nivå, over prosjektnivå. Evalueringen viste bl.a. til positive eksempler fra Sierra Leone, Togo og Malawi, hvor prosjekter finansiert av fondet viste god kobling til bankens bredere styresettarbeid i disse landene. Av andre resultater fremheves blant annet et regionalt prosjekt, som har styrket sivil samfunns engasjement og kapasitet på tema som finansiell åpenhet i offentlig forvaltning og innkjøp, samt nasjonal ressursmobilisering. Spørsmålet om og hvordan fondet skal videreføres er under diskusjon. I første rekke vurderes hvordan fondet kan sikres en tydeligere merverdi, noe som vil kreve større grad av strategisk fokus.

Gjennom norsk kjernestøtte til African Legal Support Facility (ALSF) har flere afrikanske land fått juridisk rådgivning knyttet til forhandlinger og reforhandlinger av komplekse kommersielle kontrakter, i hovedsak relatert til naturressursforvaltning. ALSF, som er samlokalisert med Afrikabanken, fortsetter å samarbeide tett og godt med banken. Økt etterspørsel etter ALSFs tjenester har resultert i fortsatt vekst i porteføljen, og nye givere er kommet til i 2014. Som en del av kjernevirksomheten har ALSF fokus på å styrke kapasiteten til myndigheter og afrikanske jurister til å forhandle komplekse kontrakter, ofte i land med svært lav kapasitet. I samråd med giverne er ALSF i ferd med å utvikle et mer robust resultatrammeverk. En ekstern midtveisgjennomgang, som er under planlegging, vil gi et bedre grunnlag for vurdering av resultater og videre strategi.

Norge tok i 2007 initiativ til opprettelsen av et flergiverfond i Den interamerikanske utviklingsbanken, IDB, med målsetting om å styrke den institusjonelle kapasiteten for å forebygge og kontrollere korrupsjon i regionen. «Transparency Trust Fund» viser til gode og konkrete resultater i sin rapport for 2014. For det første kom to nye givere til: Canada og Mastercard. Fondet gjorde dessuten fremskritt i sitt arbeid for å strømlinjeforme anti-korrupsjonsarbeidet i alle sektorer, blant annet ved

samfinansiering med andre fond. Siden opprettelsen, har fondet finansiert og implementert 29 prosjekter. På landnivå bidro fondet i 2014 eksempelvis til at Trinidad og Tobago nådde alle Extractive Industries Transparency Initiative (EITIs) kriterier, til at Brasils riksrevisjon avdekket hundrevis av avvik i bruk av offentlige midler og til å bedre Nicaraguas kapasitet til å avdekke hvitvasking og finansiering av terrorisme. I 2014 ble også et nytt resultatrammeverk vedtatt. Dette sikrer bedre definisjoner, samt innsamlings- og rapporteringsrutiner.

Norge fortsetter å støtte Extractive Industries Transparency Initiative (EITI) økonomisk og politisk. EITI er en global åpenhetsstandard for naturressursforvaltning (olje, gass og mineraler) hvor det gis informasjon om blant annet betalingsstrømmer, skatt, lisenser, kontrakter, produksjon og andre nøkkelementer i utvinningsindustrien. Selskapene møter samme informasjonskrav og vil dra nytte av bedre og mer stabilt investeringsklima da EITI forutsetter bedre styresett og mindre korrupsjon. Norge startet implementeringen av EITI i 2009, og antall land som implementerer standarden er i dag økt til 48 land. EITIs sekretariat ligger i Oslo og støttes av Utenriksdepartementet. Norge støtter også Verdensbankens fond for implementering av EITI-standard.

Finansforvaltningsprogrammet *Public Expenditure and Financial Accountability program* (PEFA), er både et diagnoseverktøy og et faglig utgangspunkt for reform av finansforvaltningssystemer. Forbedring av offentlig finansforvaltning krever langsiktighet, men analyser basert på PEFA-data indikerer faktiske forbedringer de siste årene. Programmet har utviklet et troverdig rammeverk for analyser av offentlige finansforvaltningssystemer, som er benyttet i rundt 150 land. Det er videre økende eierskap hos offentlige myndigheter til anvendelse av analyser og indikatorer i design og resultatmåling av reformer innen offentlig finansforvaltning. Programmet har klar relevans og er konsistent med overordnede utviklingsstrategier og -politikk for de primære partnere og aktører.

Norge samarbeider med Det internasjonale valutafondet (IMF) på ulike tematiske områder, herunder anti-hvitvasking, skatt og naturressursforvaltning. Alle programmene er med på å sikre tilstrekkelig åpenhet og godt styresett på disse områdene. Programmene bidrar med råd, opplæring og analyse. IMF's kompetanse på dette området er meget etterspurt over store deler av verden. Hvitvaskingfondet har vært svært viktig i å koordinere multi- og bilateral innsats mot hvitvasking i enkeltland.

Norge er engasjert i en rekke initiativer for å bekjempe ulovlig kapitalflyt med henblikk på å bygge nødvendig kapasitet og kompetanse i fattige land, men også for å bidra til fortsatt fokus på hvordan manglende åpenhet om kapitalstrømmer globalt tilrettelegger for skatteunndragelse, organisert kriminalitet og korrupsjon. Norge er pådriver for at Verdensbanken setter ulovlig kapitalflyt høyere på sin agenda, herunder gjennom et nytt prosjektsamarbeid.

Fredsbygging, menneskerettigheter og respons på kriser

Verdensbanken har økt sin innsats innen fredsbygging de senere år, og økt fokus på politiske faktorer, institusjonsbygging og godt styresett har vært viktige elementer i bankens arbeid i de såkalte sårbare stater. Det er økt erkjennelse av at banken må tidligere inn etter en konflikts avslutning for å kunne bidra til gjenoppbygging og en langsiktig fred.

Gjennom støtte til State and Peacebuilding Fund, har en rekke og nye innovative tiltak blitt testet ut i tråd med anbefalingene fra bankens flaggskipsrapport fra 2011, World Development Report on Conflict, Security and Development. Det har vært en gjennomgang av fondet som har pekt på en rekke forbedringspunkter, ikke minst for å sikre at flergiverfondet er svar på nytenkningen omkring innsatsen i denne type land. I Midt-østen har fondet bidratt til at lokalbefolkningen i Libanon kan håndtere flyktningene fra Syria bedre. Det er også gitt støtte til jobbskappingsprosjekter for unge i Irak for å hindre at de skal bli rekruttert til radikale organisasjoner. Det er gitt betydelige bidrag til overgangen i Somalia, inkludert understøtting av myndighetenes innsats med å bygge et fungerende statsapparat. Videre er en rekke prosjekter som skal forebygge kjønnsbasert vold støttet.

Arbeid i sårbare stater krever godt samarbeid mellom alle aktører og ikke minst mellom Verdensbanken og FN-systemet. Dette samarbeidet har bedret seg de senere årene, men det er fortsatt rom for forbedring. Norge har derfor støttet UN-World Bank Trust Fund, som skal bidra til å skape bedre dialog, felles forståelse og bedre kunnskap om og mellom de to institusjonene. Dette har bidratt til felles analyse og planlegging og – ikke minst – operasjonelt samarbeid. Fokus på samarbeidet har vært Sahel og Great Lakes-regionen i Afrika, der en spesielt ser på betydningen av å få på plass et fungerende offentlig apparat. Fondet har videre bidratt til at FN og Verdens-

banken sammen kan hjelpe nabolandene til Syria i å håndtere flyktningestrømmen. Lokalsamfunn har blitt bedre rustet til å ta imot flyktningene.

Norge har vært en aktiv støttespiller for Verdensbankens arbeid med flyktningssituasjoner og de innovative bidragene fra Norge har mobilisert ressurser til to store program på Afrikas Horn og i Great Lakes der en har store grupper flyktninger og internt fordrevne. Norge har i tillegg bidratt til å vurdere situasjonen i Ukraina for de mange internt fordrevne.

Norge har i lengre tid hatt en aktiv rolle i å få satt menneskerettigheter høyere på agendaen i Verdensbanken. En rekke innovative tiltak er støttet, som har bidratt viktige diskusjoner og kunnskap om koplingen mellom menneskerettigheter og utviklingen både internt i banken og på landnivå. Støtten fra Norge har satt fokus på betydningen av menneskerettigheter i offentlig forvaltning og tjenester på viktige sektorer som helse, utdanning og infrastruktur.

Norge var et av de første landene som bidro til et fond for å få i gang jordbruksproduksjonen i de land som var rammet av Ebola. Mer enn 50 000 bønder fikk såkorn og gjødsel gjennom midler fra dette fondet. Videre ble det gitt støtte til å få mer enn 5 millioner elever og studenter tilbake til skolene som ble lukket under epidemien.

Inkluderende vekst og likestilling

De multilaterale bankene er alle opptatt av den økonomiske veksten skal inkludere sårbare grupper og sikre velferd for alle. Gjennom flere fond har en fått testet ut innovative og mer effektive tilnæringsmåter som kan oppskaleres gjennom større program. Gjennom Verdensbanken har Norge bidratt til et fond for å sikre at utsatte land får forsterket sin kapasitet til å respondere i krisetider, særlig ved at landene settes i stand til å hjelpe de mest marginaliserte med sosiale støtteordninger. Fondet har etter hvert fått en mer langsiktig kapasitetsbyggingsrolle, og viser gode resultater i evalueringer. Fondet har bidratt til å bygge landets egen kapasitet til å etablere sosiale støtteordninger og tilrettelegger for større bidrag fra IDA eller annen finansiering til landets egne ordninger. Banken bruker nå rundt USD 4 mrd. på sosiale støtteordninger for å sikre at marginaliserte grupper inkluderes i den økonomiske veksten.

Norge har i en årrekke vært en forkjemper for å få kvinner og likestilling inn i Verdensbankens arbeid. Det er utviklet nye kjønnsensitive prosedyrer for landstrategier, midler til likestillingsar-

beidet er prioritert i bankens eget budsjett og resultatmålingen fanger opp likestillingsperspektivet. Ny likestillingsstrategi er under utarbeidelse og vil ha en innretning som er i tråd med norsk politikk: konsentrasjon om innsatsen på områder der banken har komparative fortrinn (mer og bedre jobber til kvinner, tilgang til eiendom og eiendeler, fokus på bruk av ressurser tiltak som tar tak i betydelige ulikheter og mye sterkere fokus på resultater). Gjennom privatsektorvinduet i *Umbrella Facility for Gender Equality* (UFGE), som blant andre Norge har støttet, utvikles det innovative og katalytiske forretningsmodeller som bidrar til å styrke kvinners deltakelse og påvirkning i privatsektorutvikling – med fokus på landbruk, utvinningsindustri og IKT.

Landkontorene er en klar målgruppe for å sikre konkrete resultater i det videre arbeidet. I flere land har fondet bidratt til at kvinner har tilegnet seg nødvendige ferdigheter for å ta i bruk ny teknologi. Det er også blitt laget en database som ser på diskriminering av kvinner i næringslivet, noe som kan bidra til å fjerne juridiske og andre typer av diskriminerende praksis for kvinners deltakelse i alle typer av næringsvirksomhet.

I Afrikabanken støtter Norge African Women in Business Initiative, som har som formål å bedre rammevilkår og vekstmuligheter for kvinnelige entreprenører og bedriftsledere. Det er i 2014 gitt støtte til et regionalt prosjekt i samarbeid med Mano River Union for å respondere på de økonomiske konsekvensene av ebola-epidemien for kvinnelige entreprenører, tett koblet til bankens øvrige ebola-respons. Norske midler har også finansiert en studie av kvinneandelen i styrende organer i afrikanske foretak. Rapportens anbefalinger vil brukes i Afrikabankens arbeid med å styrke kvinnelig entreprenørskap og kvinners økonomiske stilling, som står sentralt i bankens strategi for likestilling.

I Den interamerikanske utviklingsbanken (IDB) støtter Norge et flergiverfond kalt «Gender and Diversity Trust Fund» som har som mål å fremme likestilling, bekjempe diskriminering og støtte identitetsutvikling i regionen. Fondets tre hovedtematiske områder er likestilling, urfolk og mennesker av afrikansk opprinnelse. Siden fondets oppstart i 2009, har 59 prosjekter blitt godkjent for støtte av fondet. Blant temaområdene er det likestilling som mottar mest støtte, med rundt 50 % av prosjektene. I 2014 startet et prosjekt i Sao Paulo, Brasil for å inkludere mennesker av afrikansk opprinnelse og andre tradisjonelt marginaliserte grupper i arbeidslivet. Flere store private selskaper som Coca-Cola, Johnson & Johnson og

Google, deltar i prosjektet og vil publisere sine retningslinjer for inkludering og ikke-diskriminering.

Norge støtter kunnskapsbasen i Verdensbanken som samler og videreformidler erfaringer innen mikrofinans/finansiell inkludering (CGAP) for best mulig utvikling av finansielle tjenester til fattige. Gjennom økt kunnskap om de fattiges behov, preferanser og adferd, har tilbydere av finansielle tjenester kunnet skreddersy produktene sine til målgruppen. Det er også testet ut innovative digitale finansielle tjenester (i tillegg til betalingstjenester), for eksempel kreditt, sparing og forsikring, og betalingstjenester som gjør det enklere å få tilgang til tjenester som energi, vann og utdanning. Off-grid energitilgang (via solenergi) er en næring i rask vekst, og har fått økt fokus de siste par årene.

Klima, energi og miljø

Norge støtter et globalt partnerskap for å redusere fakling (brenning) og utslipp av gass knyttet til oljeboring. Partnerskapet (Global Gas Flaring Reduction) har medlemmer fra oljeproduiserende land og nasjonale og internasjonale oljeselskap. Partnerskapet arbeider for å redusere utslipp av klimagasser, og for å bruke gassressursene bedre, blant annet til energitilgang. Landene som er med i initiativet kan gjennomgående vise til reduksjon av fakling, unntatt i de land der oljeproduksjonen øker sterkt. Ny teknologi gjennom satellittovervåking gir større kontrollmuligheter enn tidligere. I 2014 var Norge første land til å støtte initiativet «Zero flaring by 2030». Initiativet arbeider for at all rutinefakling skal være slutt innen 2030. Rutinefakling har vært forbudt på norsk sokkel fra oljealderens begynnelse.

Norge har et bredt samarbeid med Verdensbanken og regionalbankene innen klima og ren energi over andre budsjettposter. Dette inkluderer blant annet Asiabankens Clean Energy Financing Partnership Facility (CEFPF), Scaling up Renewable Energy in low income countries (SREP), IFC Catalyst Fund og Verdensbankens energitenketank ESMAP, alle over kap. 166, post 74 Fornybar energi.

Utdanning

Rundt halvparten av støtten på posten har gått til Global Partnership for Education (GPE) og 10 mill. kroner til Multi-Donor Education and Skills Fund (MESF). Rapporteringen er omtalt under kap. 169, post 73 Utdanning.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 214,5 mill. kroner.

Kap. 172 Gjeldslette og gjeldsrelaterte tiltak

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
70	Gjeldslette, betalingsbalansestøtte og kapasitetsbygging, <i>kan overføres</i>	245 582	250 000	270 000
	Sum kap. 0172	245 582	250 000	270 000

Regjeringen viderefører sine prioriteringer innen internasjonal gjeldspolitik.

Handlingsplanen om gjeldslette for utvikling, kalt gjeldsplanen, er retningsgivende for norsk gjeldspolitik. Den legger opp til at Norge skal prioritere arbeidet med å slette de fattigste landenes gjeld, både ved aktiv bilateral gjeldsletting, ved å være en støttespiller for multilaterale gjeldsletteordninger og gjennom gjeldspolitisk nytenkning. Samtidig jobber Norge aktivt for å fremme mer ansvarlig långivning og lånopptak både fra kreditor og debitor sin side.

Norge har i en årrekke arbeidet for at gjeldsbyrden til de fattigste og mest gjeldstyngede land skal bringes ned på et bærekraftig nivå og at frigjorte betalingsforpliktelser omdisponeres til utviklingsfremmende og fattigdomsreduserende tiltak. De fleste av de fattigste, mest gjeldsrammede landene, har fått slettet mesteparten av sin bilaterale gjeld og fått store lettelser i sin gjeld til multilaterale finansinstitusjoner. Internasjonal økonomisk uro de siste årene har forsterket behovet for å være ansvarlige långivere og for å styrke fattige lands kapasitet til å drive ansvarlig gjeldshåndtering og makroøkonomisk politikk. På gjeldsområdet er det viktig å hindre at historien gjentar seg og nye gjeldskriser oppstår.

Gjeldsplanen har ulike finansieringsløsninger for ulike typer gjeld.

Innenfor gjeldsplanens ramme på 3 173 mill. kroner kan bilateral gjeldsletting skje uten bevilgning, såfremt de aktuelle landene og fordringene er omfattet av rammen. Rammen omfatter 21 utviklingsland. Fordringene til 17 av disse er nedbetalt eller slettet. Av de fire som er igjen er Egypt og Serbia ajour med innbetalingene, mens Somalia og Sudan er i mislighold.

Andre norske bidrag og tiltak på gjeldsområdet bevilges over utviklingsbudsjettet, kap. 172,

post 70 Gjeldslette, betalingsbalansestøtte og kapasitetsbygging. Bevilgningen skal gå til gjeldslettetiltak, betalingsbalansestøtte, kapasitetsbygging og fremme av gjeldspolitisk nytenkning i regi av, eller i samarbeid med, Verdensbanken, IMF, FN, regionale utviklingsbanker, andre utviklingsrelaterte organisasjoner eller andre kreditorland. Bevilgningen dekker også finansieringsbehov ved oppfølging av avtaler med utviklingsland inngått i Parisklubben eller annen sletting av utviklingslands statsgjeld til Norge, i den grad dette ikke kan belastes gjeldsplanens ramme.

Post 70 Gjeldslette, betalingsbalansestøtte og kapasitetsbygging, kan overføres*Situasjonsbeskrivelse*

Norges fordringer overfor utviklingsland blir stadig mindre. Dette skjer i takt med den internasjonale gjeldslettingen for de fattigste og mest gjeldstyngede land (HIPC-initiativet), og ved ensidige norske gjeldslettetiltak, samtidig som land med bærekraftige gjeldsnivåer og betalingskapasitet betaler ned på fordringene. Ved utgangen av 2014 hadde Norge ettergitt til sammen 2 884 mill. kroner av utviklingslandenes bilaterale gjeld til Norge, hvorav 2 339 mill. kroner er belastet gjeldsplanens ramme og 545 mill. kroner er avskrevet mot Garanti-instituttet for eksportkredits (GIEK) landspesifikke tapsavsetninger. Innenfor rammen gjenstår dermed 834 mill. kroner, som kan slettes uten bevilgning.

Norge støtter arbeid i FN for om mulig å utvikle en ny internasjonal gjeldsmekanisme som skal ivareta både kreditorers og debitorers interesser og sørge for at gjeldshåndtering i kriser skjer til rett tid og på en kostnadseffektiv måte.

Mål

- Oppfylle Norges forpliktelser i forhold til multilaterale gjeldsoperasjoner og finansieringsmekanismer.
- Styrke fattige lands kapasitet til effektiv og ansvarlig håndtering av gjeld, betalingsbalanse og valuta.
- Prioritere gjeldsslette for land etter krig, konflikt og katastrofer.
- Fremme ansvarlig långivning gjennom samarbeid med norske og internasjonale aktører.

Rapport 2014

98,8 mill. kroner ble overført til Verdensbanken for å kompensere for deres deltakelse i HIPC-initiativet. Norske bidrag til Verdensbankens og Afrikabankens deltakelse i Multilateral Debt Relief Initiative (MDRI) var i 2014 på 114 mill. kroner. Initiativet går ut på at Verdensbanken ved Det internasjonale utviklingsfondet (IDA), Den afrikanske utviklingsbanken ved Det afrikanske utviklingsfondet (AfDB) og Det internasjonale valutafondet (IMF) sletter fattige lands gjeld når de har nådd sluttstadiet under HIPC-programmet.

36 land har kvalifisert seg for HIPC-initiativet, hvorav 35 har fullført sin behandling. Det gjenstår for Eritrea, Somalia og Sudan å kvalifisere seg for gjeldsslette under HIPC-initiativet. Gjeldsbetjeningen til de 35 landene som har fullført HIPC-behandling har i perioden 2001 til 2013 gått ned med 43 pst., fra 3,0 pst. av BNP i 2001 til 1,4 pst. i 2014.

Samtidig ser vi nå en trend til at landene opp-tar mer lån, fra 1,2 pst. gjeldsbetjening relativt til BNP i 2013 til 1,4 pst. i 2014. Dette forklares blant annet med økte investeringsbehov. Ett av hovedformålene med HIPC og MDRI er nettopp å sikre landenes retur til finansmarkedene. For å sikre framtidig gjeldsbærekraft er det desto viktigere å

fremme ansvarlig lånopptak og långivning, slik at nye gjeldskriser unngås.

Oppfølging og økonomisk støtte under den treårige avtalen fra 2012 med UNCTAD ble videreført i 2014 med formål om utvikling av internasjonale prinsipper for ansvarlig långivning og lånopptak, samt utredning av mulighetene for en ny gjeldslettemekanisme. Prinsippene ble lansert i 2012, og det jobbes nå med nye retningslinjer for den praktiske gjennomføringen av prinsippene.

Norge videreførte støtten til FN-programmet Debt Management and Financial Analysis System (DMFAS), et databasert system for gjeldshåndtering og finansiell analyse. En midtveisgjennomgang i 2014, konkluderte med at programmet er på rett spor og at det er meget relevant for brukerne. FN-programmet betjener 69 land, opp fra 57 i 2013, hvorav 40 er av de minst utviklede landene. Rapporten viser at 88 pst. av DMFAS-brukerne rapporterte inn til Verdensbankens gjeldsrapporteringssystem. Verdensbankens Debt Management Facility (DMF) gikk i sin andre fase i 2014 (DMF II), med videre støtte fra Norge. Programmet leverer rådgivning til land i forhold til utvikling av gjeldshåndteringsstrategier, langsiktig gjeldsplanlegging, gjeldsreform og opplæring i bruk av Verdensbankens system for gjeldsbærekraft. Programmet vurderes å ha høy relevans for brukerne og utfyller andre kapasitetsbyggingsprogrammer, som DMFAS. En positiv evaluering av programmet i 2014 har ført til et utvidet mandat, og et gjennomførings-partnerskap med IMF.

Budsjett 2016

For 2016 foreslås bevilget 270 mill. kroner.

Det foreslås lagt til rette for en eventuell gjeldsletteoperasjon for Sudan i tråd med forventede multilateralt koordinerte gjeldsforhandlinger i Parisklubben, jf. forslag til romertallsvedtak XI.

Del III
Spesielle tema

12 Nordområdepolitikken – Langsiktig satsing på kunnskap, næring, infrastruktur, beredskap og samarbeid i nord

Utenriksdepartementet koordinerer arbeidet med Regjeringens nordområdepolitikk. Nordområde-satsingen er bred og omfatter alle nordområdere-laterte tiltak under det enkelte fagdepartements område.

Regjeringen styrer etter de langsiktige over-ordnede målsettingene formulert i Meld. St. 7 (2011–2012) «Nordområdene – Visjon og virke-midler»:

- å trygge, fred stabilitet og forutsigbarhet
- å sikre helhetlig og økosystembasert forvaltning
- å styrke internasjonalt samarbeid og rettsorden
- å styrke grunnlaget for sysselsetting, verdiskapning og velferd

Regjeringen har videre prioritert fem områder som følges opp spesielt:

- internasjonalt samarbeid
- kunnskap
- næringsliv
- infrastruktur
- miljøvern, sikkerhet og beredskap

Regjeringen har allerede fulgt opp prioriteringene med en rekke konkrete tiltak. Alle tiltak som kommer nordområdene til gode kan imidlertid ikke tallfestes. Dette gjelder for eksempel nordområde-diplomati og regionalt samarbeid i nord samt pågående arbeid med effektivisering av nasjonale planprosesser og tilrettelegging for økt nærings-utvikling i nord.

Forsvarets aktivitet er og blir en integrert del av norsk nordområdepolitikk. Synlig norsk og alliert militær tilstedeværelse i nord gir viktige signaler om evne og vilje til å ivareta norske interesser og bidrar til forutsigbarhet. Militær tilstedeværelse er i denne sammenheng ikke et overordnet mål i seg selv, men et virkemiddel og en beredskap for å ivareta Forsvarets fastsatte oppgaver. Tilstedeværelse i nord innbefatter trening og øvelser slik at Forsvaret er i stand til å løse disse oppgavene.

Russlands militære aktivitet er i dag på et nivå vi ikke har sett siden sovjettiden. I norsk nærom-

råde oppfatter vi denne aktiviteten i hovedsak som et uttrykk for russiske stormaktsambisjoner, og ikke rettet mot Norge spesielt. Den russiske militære aktiviteten er likevel helt vesentlig i den samlede vurderingen av sikkerhets- og forsvarspolitiske utfordringer i nærområdene våre.

Utenriksdepartementet opprettet i 2015 tilskuddsordningen *Arktis 2030* for å støtte opp om regjeringens prioriteringer i nordområdepolitikken gjennom støtte til ulike prosjekter. (Se mer utførlig omtale under kap.118.70.)

Nedenfor følger noen eksempler på tiltak innen de fem prioriterte områdene:

Når det gjelder *internasjonalt samarbeid*, er nordområdediplomatiet med en rekke land styrket og et nordisk grensehinderråd er etablert med målsetting om å fjerne fem til ti grensehindre per år. I juli 2015 undertegnet de fem arktiske kyststatene til Polhavet en erklæring for å hindre uregulert fiske i Polhavet. På ministermøtet i Arktisk råd i Canada i april bekreftet ministrene fra de åtte arktiske landene viljen til å bevare Arktis som en fredelig region basert på internasjonalt samarbeid. Dette var et viktig signal i en tid der samarbeidsklimaet mellom Russland og Vesten er vanskelig. I tillegg er Arctic Economic Council (AEC) blitt etablert med et eget sekretariat i Tromsø for å få til en bedre dialog mellom næringslivet i de arktiske landene og Arktisk råd. Det er en erkjennelse av næringslivets betydning for utviklingen i Arktis. Regjeringen har også bidratt til ferdigstilling av Polarkoden innen IMO for å styrke sikkerhets- og miljøregler for skip som opererer i polare farvann. Inngåelse av Polarkoden, som trer i kraft 1. januar 2017 er et uttrykk for kyststatenes evne til å samarbeide og ta ansvar i Polhavet. Norge har også bidratt sterkt i Arktisk råd for å forebygge oljeforurensing i Arktis. På ministermøtet i Arktisk råd i april 2015 ble det enighet om en rammeavtale for forebygging av oljesøl fra petroleumsvirksomhet og maritim transport.

På *kunnskap* er det gjennom revidert nasjonalbudsjett i 2015 gitt oppstartsbevilgning til nybygg ved Framsenteret i Tromsø. Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet – har blitt

styrket blant annet gjennom flere studieplasser og nybygg. I tillegg skal et nytt isgående forskningsfartøy stå ferdig til bruk i 2017. Nordområdeforskningen er betydelig. Om lag 620 millioner kroner ble brukt til nordområde relevant forskning gjennom Forskningsrådet i 2014. Innfrysing av forskningsskipet Lance vinteren 2014/2015 har gitt ny kunnskap om havområdene i nord på samme måte som polarskuta Fram gjorde det i 1893–96. Regjeringen har også gjennom en rekke år kartlagt havbunnen i nord gjennom MAREANO-programmet. I tillegg har Regjeringen over flere år kartlagt mineralressursene i Nord-Norge og gjennomført geologiske undersøkelser i Barentshavet med sikte på fremtidig næringsutvikling innen hhv. mineraler og petroleum.

Innenfor *næringsliv* har Regjeringen besluttet å opprette nye såkornfond, blant annet ett i Nord-Norge, for å imøtekomme behovet for risikovillig kapital. Regjeringen har inngått en avtale med Innovasjon Norge (inntil 150 millioner kroner over fem år) for å stimulere til økt satsing på næringsrettede prosjekter i nordområdene. Regjeringen har i 2015 lagt fram en ny maritim strategi som også omfatter nordområdene.

Hva angår *infrastruktur*, har det blitt utredet et satellittbasert kommunikasjonssystem for skipsfart nord for 72 grader der det i dag er liten eller ingen dekning. Tiltak som kommer Nord-Norge til gode gjennom Nasjonal transportplan (NTP) er ikke tallfestet som spesifikke nordområdetiltak. Regjeringen gir imidlertid høy prioritet til utvikling av transportsystemet i nord og vil bl.a. videreutvikle forbindelsene med nabolandene. Forbedringer av infrastrukturen er særlig viktig for næringsutvikling. I budsjettet for 2016 er det foreslått en rekke tiltak langs kysten, på vegene og på jernbanenettet som styrker framkommelighet og sikkerhet. I tillegg arbeides det videre med å utvikle lufthavnstrukturen og flyrutetilbudet i Nord-Norge. Det foreslås bevilget 15 mill. kroner til planlegging av en ny havneinfrastruktur i Longyearbyen i tråd med NTP. En nærmere omtale av samferdselstiltak er å finne i Prop. 1 S (2015–2016) fra Samferdselsdepartementet.

Innen *miljøvern, sikkerhet og beredskap* har redningskapasiteten på Svalbard blitt styrket gjennom investering i nye redningshelikoptre og et

nytt skip til Sysselmannen med bedre egenskaper innen rednings- og forurensingsberedskap. Fra 1. oktober 2015 ble deler av helselovgivningen gjort helt eller delvis gjeldene på Svalbard. Regjeringen har fulgt opp utviklingen av overvåkings- og informasjonssystemet BarentsWatch. Gjennom tilskuddsordningen *Arktis 2030* har Utenriksdepartementet bl.a. gitt støtte til MARPART-prosjektet, som skal styrke samarbeidet mellom de viktigste beredskapsinstitusjonene og forskningsmiljøene på fagfeltet i Norge, og SARiNOR, som skal bidra til at private og offentlige aktører sammen skal utvikle og teste nye metoder for å øke redningseffektiviteten og kapasiteten i nordområdene.

I Regjeringens forslag til statsbudsjett for 2016 opprettholdes bevilgningene til nordområdetiltak på et høyt nivå.

Nye satsinger:

- Styrke Forsvarets tilstedeværelse i nordområdene med maritime patruljefly (Orion) og u-båt (FD)
- Styrket beredskap gjennom forlenget seilings sesong for Sysselmannens tjenestefartøy (JD)
- Økt bevilgning til geologisk kartlegging i nordområdene (OED)
- MARKOM2020 (oppfølging av maritim strategi) (KD)

Videreføring av tiltak:

- Kartlegging av mineralressursene i Nord-Norge (NFD)
- Miljø-/oljevernbase i Lofoten/Vesterålen (SD)
- Bygging av nytt isgående forskningsfartøy (NFD)
- MAREANO-programmet (kartlegging av havbunnen) (NFD og KLD)
- BarentsWatch (SD)
- Framsenteret (forskning klima/miljø og nybygg (KLD og KMD)
- Satellittprogrammer med relevans for nordområdene: EGNOS, Galileo og Copernicus (NFD)

For fullstendig oversikt over nordområdetiltak og beløp, se de enkelte fagdepartementenes stortingsproposisjoner.

13 Samstemtrapport 2015. Fred, sikkerhet og utvikling

Om samstemt politikk for utvikling

Samstemt politikk for utvikling handler dels om hvordan lands politikk *utenom* utviklingspolitikken virker inn på situasjonen i utviklingsland og hvordan en kan dempe negative virkninger eller forsterke positive effekter av denne politikken. Dels handler det om å fremme synergier mellom utviklingspolitikken og annen politikk.

Det er ofte meget vanskelig å identifisere de konkrete virkningene politikk utenom utviklingspolitikken har på et bestemt land. Vurderinger av hvilke positive eller negative effekter som er til stede bygger derfor på et bredt tilfang av forskning, utredninger, evalueringer, erfaringer osv.²¹ Eksempelvis har en erfaring for at handelsrelatert bistand (Aid for trade) setter fattige land bedre i stand til å utnytte de muligheter og preferanseordningene bl.a. eksisterende handelsavtaler gir for import til rike land. Bistand som styrker finansforvaltning, rettsvesenet og andre viktige institusjonelle rammebetingelser i et land, bidrar erfaringsmessig også til bedre forutsigbarhet for investorer både globalt og lokalt og dermed til at de finner det mer tilrådelig og lønnsomt enn før å investere i landet. Det er også stor enighet om at bistand som bidrar til etablering av flere arbeidsplasser, økte lønninger og bedre utdanning for befolkningen, gir svakere vekstvilkår for voldelig ekstremisme, terrorisme, organisert kriminalitet og piratvirksomhet og skaper bedre nasjonale og globale rammebetingelser for utvikling.

Innsatser i og til fordel for utviklingsland vil tidvis kunne bedre situasjonen også i utviklede land. Det hevdes noen ganger at dette er hjelp til oss selv. Dette er i en viss forstand riktig, men det gjør ikke nytten mindre for fattige mennesker og land at slike innsatser også kommer andre til

gode. Innsatser som kommer alle til gode kan dessuten gjøre det enklere å se tiltak i sammenheng og bidra til å bryte negative spiraler av økt ufred, økt fattigdom, økt marginalisering og økt rekruttering til kriminalitet og terrorisme²². Alle tjener på dette, men det er de mest sårbare statene som har de største utfordringene som har mest å vinne. I en forstand er samstemt politikk dermed også et spørsmål om hvor god tilgang utviklingsland får eller har til viktige globale fellesgoder som *alle* land i varierende grad er med på å skape og nyte godt av gjennom sin politikk, f.eks. når det gjelder klima eller handel.

Bærekraftsmålene (SDG)²³ som er fremlagt i FN for oppfølging etter 2015, når Tusenårsmålene utløper, er ment å være universelle og gjelde for alle land, ikke bare utviklingsland. Det innebærer at alle land har ansvar for å følge opp, nasjonalt og globalt, for å oppnå målene og visjonen om å utrydde ekstrem fattigdom gjennom bærekraftig utvikling innen 2030. Norge har vært en pådriver for at bærekraftsmålene skal omfatte alle dimensjoner av bærekraftig utvikling – sosiale, økonomiske og miljømessige, så vel som godt styresett og fredelige, stabile samfunn.

Sammenhenger mellom fred, sikkerhet og utvikling²⁴

Hvorfor fred og sikkerhet som rapporttema nå?

En rekke land og regioner er i dag skueplasser for voldelige konflikter. Syria og Irak, Sør-Sudan, Nigeria, Jemen, Somalia og Afghanistan er alle eksempler på dette. Årsakene til konfliktene er forskjellige og sammensatte. Fattigdom, mangler i styresett og myndighetsutøvelse, kamp om naturressurser, organisert kriminalitet inkl. narkotikahandel, religiøs og kulturell strid og forverret klima er alle medvirkende faktorer. Resultatet er svekket sikkerhet og utøvelse av vold og terro-

²¹ Commitment to Development-indeksen (CDI) fra Center for Global Development kartlegger hvordan rike lands politikk fungerer i så måte. Norge scorer vanligvis høyt på denne indeksen, særlig på sikkerhetspolitikken og på bistandspolitikken. Bistand er et viktig element i bildet fordi den spiller en viktig rolle som katalysator for annen utviklingsfremmende politikk som investeringer, handelspolitikk eller sikkerhetspolitikk.

²² Jf. WDR 2011

²³ <https://sustainabledevelopment.un.org/sdgsproposal>

²⁴ Denne rapporten har bl.a. trukket på forskning utført og kartlagt av Verdensbanken i World Development Report 2011 «Conflict, Security and Development», heretter WDR 2011.

risme lokalt, regionalt og globalt og at utviklingsprosessene i disse landene stopper opp.

Den i økende grad globale karakteren til og smitteeffekter fra disse konfliktene, gjør at verdenssamfunnet stadig oftere ser behovet for å respondere med konflikthåndtering og legge økt vekt på forebygging. Truslene må møtes med et bredt sett virkemidler, hvor utviklings-, utenriks-, justis- og forsvarspolitiske verktøy inngår. Et samlet perspektiv på sikkerhetspolitikken og utviklingspolitikken og god internasjonal samordning er påkrevet for å få størst mulig effekt ut av begrensede ressurser.

Norsk bistand konsentreres nå om færre land, hvorav tolv er fokusland²⁵. Seks av disse er sårbare stater med store utfordringer også når det gjelder ufred og voldelig konflikt og mht. personlig sikkerhet for liv og eiendom.

Bærekraftsmål nr. 16 peker på at fredelige og inkluderende samfunn med sikkerhet for liv og helse og med rettssikkerhet og effektive, ansvarlige og inkluderende institusjoner, er forutsetninger for utvikling i fattige land²⁶. Målet sier også at det er alle lands ansvar å forebygge og bekjempe terrorisme og alle former for organisert kriminalitet. Dette er prioriterte områder i norsk utenriks-, utviklings- og sikkerhetspolitikk.

Stortingsmeldingen om *Globale sikkerhetsutfordringer i utenrikspolitikken*²⁷ som ble lansert i juni i år drøfter globale sikkerhetsutfordringer og konsekvenser disse har for Norge. Perspektivet er utviklingspolitikkenes sikkerhetspolitiske dimensjon. Den drøfter den grenseoverskridende og globale karakteren ved terrorisme, organisert kriminalitet, piratvirksomhet og sikkerhetsutfordringer i det digitale rom og påpeker at globale sikkerhetsutfordringer kan være både årsak til og følge av manglende utvikling i sårbare stater. Den sier at Regjeringen i større grad enn tidligere vil bruke utviklingspolitiske virkemidler, kompetanse og erfaringer for å bidra til stabilitet og forebygge radikalisering, voldelig ekstremisme, organisert kriminalitet, digitale trusler og konflikt.

Samspillet mellom sikkerhetspolitikk, menneskerettighetspolitikk og utviklingspolitikk

behandles også i stortingsmeldingen *Muligheter for alle – menneskerettighetene som mål og middel i utenriks- og utviklingspolitikken*²⁸. Det bærende premisset i denne meldingen er at respekt for menneskerettighetene både er et utenrikspolitisk mål og et middel for å oppnå varig utvikling og sikkerhet.

Migrasjonsutfordringen har nådd et volum en ikke har sett før i etterkrigstiden og bidrar til sosial uro og internasjonal spenning. Økt migrasjon skyldes dels ufred mange steder, men dels også et generelt ønske om arbeid og bedre levekår. Økt ressursknapphet og hyppigere ekstremværhendelser som flom og tørke som følge av klimaendringer kan også føre til mer fattigdom, marginalisering, tvungen migrasjon og sikkerhetsutfordringer. 2014 var et rekordår med nærmere 79 millioner mennesker på flukt fra krig, konflikt og naturkatastrofer. De langt fleste forblir internt fordrevne, og blant flyktningene blir de fleste boende i nabolandene. Antall mennesker som søker seg til Europa er imidlertid også stigende, ikke minst pga. menneskesmugling i og ved Middelhavet. I følge en rapport til FNs sikkerhetsråd hadde menneskesmuglingen fra Libya en omsetning på 170 mill. USD i 2014²⁹.

Den aktuelle globale situasjonen med en permanent terrorismetrussel mot mange land, de nye utviklingsmålene, debattene de nevnte stortingsmeldingene trekker opp, utfordringene i fokusland og andre sårbare stater, samt de globale utfordringene som migrasjon og klimautfordringene reiser, viser de sterke sammenhengene mellom sikkerhetspolitikk og utviklingspolitikk og er en viktig bakgrunn for at fred, sikkerhet og utvikling er tema for denne rapporten.

Denne rapporten nærmer seg utfordringene for utvikling, fred og sikkerhet fra to synsvinkler. Først, i avsnitt 2.1, tar den for seg hvordan fred og sikkerhet fremmer utvikling. Deretter, i avsnitt 2.2, belyses hvordan utviklingspolitikk kan motvirke ufred og rekruttering til terrorisme og kriminalitet. Målet både med freds- og sikkerhetspolitikken og utviklingspolitikken er i dette perspektivet å bidra til en gjensidig forsterkende prosess over tid mot høyere utviklingsnivå og tryggere og sikrere samfunn i utviklingsland og – som en sideeffekt – også i andre land.

²⁵ Norges fokusland er: Somalia, Sør-Sudan, Palestina, Afghanistan, Haiti, Myanmar, Malawi, Nepal, Mali, Etiopia, Mosambik og Tanzania.

²⁶ Mål nr 16 lyder: «Promote peaceful and inclusive societies for sustainable development, provide access to justice for all and build effective, accountable and inclusive institutions at all levels.»

²⁷ Meld. St. 37 (2014–2015)

²⁸ Meld. St.10 (2014–2015) «Muligheter for alle», kapittel 4.

²⁹ Ekspertpanelet på gjennomføringen av Libya-sanksjonene (SR1973)

*Ufred og voldelig konflikt er destruktivt for utvikling
Redusert ufred, vold og kriminalitet fremmer utvikling*

Ufred, vold og manglende sikkerhet i et land gjør ofte investeringer i infrastruktur og drift av normal næringsvirksomhet umulig. Alvorlige og systematiske menneskerettighetsbrudd kan begås med liten sannsynlighet for at de som utfører dem stilles til snarlig ansvar³⁰. Ofte kan verken myndigheter eller kommersielle aktører, og bare ytterst få bistandsorganisasjoner, arbeide der hvor konfliktene pågår. Usikkerheten gjør også at næringsvirksomhet i tilgrensende utsatte eller truede områder blir sett på som risikofyllt og den blir dermed skadelidende. Handel og annet økonomisk samkvem mellom nærliggende land kan også hemmes. Fremgang som det har tatt generasjoner å bygge opp kan brytes meget hurtig ned.

Konflikter oppstår ofte der hvor det er utsikter til å få kontroll over verdifulle naturressurser og inntektene fra disse. Ekstreme politiske, kriminelle eller religiøst baserte grupper kan skape og utnytte lokale eller nasjonale borgerkrigsliknende situasjoner til egen økonomisk eller annen fordel. Som en har sett i f.eks. Syria, Irak, Sør-Sudan, Somalia, Libya og Afghanistan kan territorier slike grupper får kontroll over ekspanderes og bli utgangspunkt for voldelige aksjoner eller kriminelle aktiviteter i andre land samtidig som det skapes flyktningestrømmer.

Sikkerheten for liv, helse og eiendom er ofte også betydelig svekket i land og områder hvor det i utgangspunktet er fred, men hvor statsapparatet er for svakt til å håndheve lover og regler, eller når det er bevisst undertrykkende eller utnyttende. Varianter av dette finner en bl.a. i Haiti, Guatemala og deler av Mexico.

I tillegg til fysisk ødeleggelse er det et felles trekk ved situasjoner preget av ufred og konflikt eller ekstrem grad av lovløshet og vold, at institusjonene som normalt binder samfunnet sammen i et fellesskap til gjensidig nytte, svekkes. Dels respekteres ikke lenger samfunnets hevdvunne normer, dels settes statens lover og regler ut av spill, og dels svekkes eller forsvinner offentlige myndigheter som normalt håndhever lover og regler og yter tjenester som befolkningen er avhengig av. Personlig sikkerhet ivaretas f.eks. ofte ikke lenger av profesjonelt politi, men prisgis soldater, militis og kriminelle, samtidig som sivile

og politiske rettigheter settes til side. Det lille som tilbys av sosiale og andre tjenester blir mange steder underlagt dem som har territoriell kontroll og bruken av tjenestene beskattes eller brukes som belønning for tilhengere. Slike tilstander gir ofte opphav til flyktninge- og migrasjonsstrømmer og forsterker allerede betydelige regionale og globale utfordringer på dette området.

Utvikling kan dempe potensialet for konflikt

Jo mindre et samfunn har av etniske og religiøse spenninger, jo mindre antas sannsynligheten å være for at det bryter ut konflikt. Verdensbankens «World Development Report» fra 2011³¹ (*WDR 2011*) påpeker at det også er negativ sammenheng mellom på den ene siden graden av rettssikkerhet, effektiviteten av landets institusjoner og muligheten for sysselsetting, og på den andre siden rekruttering til terrorisme og kriminalitet. Dette er – i tillegg til det mye brukte målet på bruttonasjonalinntekt (BNI) pr innbygger – samtidig nøkkelfaktorer i vurderinger av hvor utviklet et land er i vid forstand. Selv om en ikke kan observere direkte årsaks- virkningsforhold, er dette en sterk indikasjon på at høyt utviklingsnivå motvirker ufred, vold og omfattende kriminalitet.

Rettssikkerheten i et land avhenger både av at det styres etter lover som befolkningen oppfatter som rettfærdige, at alle er lik for loven og at de håndheves av effektive institusjoner. Politi og domstoler må være profesjonelle. Helse- og utdanningssystemene må fungere tilfredsstillende. Gode nøkkelinstitusjoner som bidrar til rettssikkerhet og velferd er selve bindingsverket³² i et velfungerende samfunn. Samtidig bidrar velfungerende institusjoner til tillit blant investorer til at investeringer vil kunne bli lønnsomme og dermed legges et grunnlag for at det kan skapes flere bedrifter og arbeidsplasser – som i sin tur kan motvirke rekruttering til kriminalitet og terrorisme. Derimot innebærer et maktapparat med sterke institusjoner som ikke følger landets lover, vilkårlighet for befolkningen og usikkerhet og tilbakeholdenhet hos investorer. Vekst og utvikling blir dermed svakere enn det som er mulig.

Den internasjonale utviklingsdialogen, internasjonal bistand og den såkalte *Doha-runden i WTO-forhandlingene*³³ om avtaler om verdenshan-

³⁰ International law in its current state contains detailed treaty provisions on mutual legal assistance for such crimes as computer-related forgery but not for genocide, most crimes against humanity, and most war crimes. (American Society of International Law, 2014)

³¹ https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/4389/9780821384398_overview.pdf

³² «Social Fabric»

³³ <https://www.regjeringen.no/no/tema/utenrikssaker/handelspolitikk/innsikt/wto-doha-runden/id446701/>

delen, har alle utvikling som hoved- eller delmål. Å dempe konfliktnivå eller å stanse rekruttering til ekstremistorganisasjoner er ikke noe hovedformål verken i bistands- eller handelspolitikken, men forekomsten av konflikter i og mellom land, initiert av myndighetene selv, så vel som av uavhengige grupper som søker å fremme sine interesser, gjør at dette er blitt et stadig viktigere aspekt ved utviklingspolitikken i vid forstand. Innenfor kategorien sårbare stater, som får økende oppmerksomhet i utviklingspolitikken, ser en tydelig at konflikter og ekstremisme har best grobunn der hvor institusjonene og rettsikkerheten er svakest. Institusjonsbygging er derfor viktig i disse landene. Det samme gjelder jobbskaping. Dette er samtidig felter hvor det er vanskelig å få til endringer dersom tilliten til regimet er tynnslett eller myndighetene mangler vilje eller evne til endring.

Fred og sikkerhet som forutsetninger for utvikling.

For å komme i gang med freds- og forsoningsarbeid må en voldelig konflikt ha nådd et stadium hvor partene viser vilje til å samtale med en meglingsinstans. Dette kan skje etter inngripen i konflikten fra en tredjepart eller andre forhold kan gjøre det mulig. Erfaring tilsier at det både mens den voldelige konflikten pågår og etterpå er behov for god samordning av militære innsatser, av fred og forsoningsinitiativ, av langsiktig bistand rettet mot stabilisering, bedret sikkerhet og utvikling, samt se på samsillet med humanitær nødhjelp. I sårbare stater med svakt utviklede institusjoner er det spesielt viktig å sikre at alle innsatser er vel koordinerte og har felles mål. FN har en særlig forutsetning for å bidra til bærekraftige og inkluderende stater samt til å avdempes og forebygge konflikt i land og regioner med stor politisk sårbarhet, gjennom en sterkere satsing på utviklingsarbeidet og en ytterligere styrking av samarbeidet på tvers av FNs pilarer – fred og sikkerhet, utvikling og menneskerettigheter.

Fredsskapende/fredsopprettende og fredsbevarende aktivitet

Utfordringer.

Konflikter mellom land eller borgerkrigsliknende tilstander innad i land er ofte vanskelige å løse på bilateral basis. Mange slike konflikter utspiller seg i eller mellom utviklingsland og ofte greier ikke befolkningen, som gjerne har få ressurser i utgangspunktet, å komme seg bort fra kampsoner i tide. Befolkningen i kampområder eller der hvor

væpnede grupper oppholder seg eller rykker fram, blir ofte utsatt for systematiske overgrep. Kvinner er særlig utsatte. I Rwanda, Burundi, DR Kongo og Sør-Sudan har det skjedd overgrep fra stridende parter mot kvinner og jenter, men også mot menn og gutter. *Sikkerhetsrådsresolusjon 1325*³⁴ som bl.a. gjelder beskyttelse av kvinner i konflikt, slår fast at fredsbevarende operasjoner skal bidra til at resolusjonen implementeres. Den peker også på at kvinners aktive deltakelse i fredsbevarende operasjoner gjør det lettere å hjelpe kvinner og barn i vansker. Norge er en sterk pådriver for at denne resolusjonen etterleveres.

I Afghanistan driver grupperinger som ser sine verdier og sitt makthegemoni truet, terror og krig mot sentralmyndighetene. Situasjonen i Somalia er fragmentert og dels interne regionale krefter, dels sterke klaner har stor innflytelse i forhold til en svak sentralmyndighet. I Libya kjemper klanbaserte grupper om makten og skaper handlingsrom for terroristorganisasjoner. I Nigeria opererer Boko Haram i områder hvor staten har få ressurser. «The Lord's Resistance Army» (LRA) terroriserer befolkningen i DR Kongo, Den sentralafrikanske republikk og Sør-Sudan. I alle disse områdene skapes det spillerom for terrorisme og normal samfunnsvirksomhet blir nær umulig i de sterkest berørte områdene. Både økonomisk og sosial utvikling blir satt tilbake og befolkningens levekår forverres. Mange utsettes for overgrep og drives på flukt.

Mange land har verdifulle naturressurser. Kontroll med disse og inntektene fra dem er en viktig kilde til konflikt. Eksempler er kampene om mineralressurser i DR Kongo og lenger tilbake apartheidregimets forsvar av sine mineralressurser i Namibia. Borgerkrigen i Angola dreide seg også i stor grad om kontroll med ressurser. Det samme gjelder den ellers etnisk pregede borgerkrigen i Sør-Sudan hvor betydelige oljeressurser står sentralt. Motivasjonen for å fortsette voldelig kamp om ressurser er sterk når gevinsten er stor.

Flere av de nevnte konfliktene pågår stadig eller er blitt utkjempet til den ene parten har vunnet en militær seier – med store lidelser blant sivilbefolkningen som resultat. Bilegging av slike konflikter mens de pågår er ofte vanskelig uten bistand og meglings utenfra. I noen tilfeller, som i Mosambik, gjorde bl.a. varigheten av konflikten og erkjennelsen av skadene den påførte landet, partene innstilt på forhandlinger for å bilegge den.

³⁴ https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/innlegg_1325/id630943/

Hvordan utfordringene møtes.

Verdenssamfunnet ved FN eller regionale organisasjoner som *Den afrikanske union (AU)*, griper ofte inn i slike konflikter, både av hensyn til global og regional sikkerhet og av hensyn til befolkningen i landene der konflikten pågår. Typen av inngripen varierer. Noen ganger tilsier situasjonen at det settes i verk *fredsopprettende operasjoner*, som i Libya og Somalia. Slike operasjoner ledes gjerne av regionale organisasjoner som f.eks. NATO eller AU. Når spenningsnivået er lavere og partene er enige om det, kan det settes i verk *fredsbevarende operasjoner*³⁵ under ledelse av FN eller regionale organisasjoner. Begge typer inngripen forutsetter godkjennelse/ mandat fra FNs sikkerhetsråd.

Et hovedformål med denne typen internasjonale operasjoner er å bringe kamphandlinger til opphør, stabilisere sikkerhetssituasjonen, beskytte sivile og skape rom for dialog mellom partene, slik at det etter hvert kan legges til rette for annen innsats som kan bidra til bærekraftig fred og utvikling.

En sentral lærdom fra analyser av slike intervensjoner³⁶ er at et best mulig utgangspunkt for langsiktig utvikling, krever en politisk strategi og en helhetlig tilnærming der ulike typer innsats sees i sammenheng, fases riktig i forhold til hverandre og blir gjensidig støttende og forsterkende. Erfaringen er at slik planlegging i prinsippet bør starte *før* militære operasjoner iverksettes og at humanitære hjelpeinnsatser og andre beskyttelsestiltak også må inkluderes i totalplanleggingen; dels må det skapes handlingsrom for slike innsatser, dels krever f.eks. repatriering av flyktninger planlegging av spesielle tiltak på mellomlang sikt. FN har etablert felles retningslinjer for slik integrert planlegging (Policy on Integrated Assessment and Planning) og for overgangssituasjoner hvor militære operasjoner reduseres (Policy on UN Transitions in the Context of Mission Drawdown or Withdrawal).

En ser også at det parallelt med forsoningsinitiativ og bestrebelser på å stabilisere den politiske situasjonen, er viktig at eksterne aktører bidrar til at det legges planer for iverksettelse av utviklings tiltak på kort og mellomlang sikt. Særlig vekt bør legges på tiltak som det er behov for i en gjenopp-

byggingsfase og som bidrar til statsbygging og til å forebygge og dempe konflikt. Det er viktig at de som peker seg ut som framtidige legitime myndigheter i landet ønsker og har eierskap til tiltakene og at befolkningen ellers oppfatter at de er til deres fordel. Slike tiltak vil kunne styrke motivasjonen for å finne fordelaktige løsninger på konflikten. Å få dette til i uoversiktlige situasjoner preget av mange initiativer og aktører som ønsker å bidra og hvor flere politiske grupperinger gjør krav på å representere de legitime myndighetene, er imidlertid ikke enkelt.

Valg av lokale samarbeidspartnere og de mest hensiktsmessige virkemidler og arbeidsmåter krever god kontekstforståelse og i prinsippet felles planleggings- og konsultasjonsmekanismer for koordinering av alle viktige aktiviteter hvor lokale partnere deltar. Erfaring viser at det er langt fra gitt at en vil lykkes med slik samordning og risikoen for å ende opp med løsninger som noen av partene er lite tilfreds med og som kanskje vil fungere dårlig på lang sikt er til stede.

I mange forsoningsprosesser finnes det viktige parter som ikke blir godt nok hørt, for eksempel kvinnegrupper. De forhandlingsløsningene som oppnås er ofte ikke forankret hos disse, hvilket gir mindre robuste løsninger. Dessuten er det en tendens til at væpnede grupper får mye oppmerksomhet, hvilket kan virke som et insentiv til å gripe til våpen.

Situasjoner som den i dagens Irak, viser hvor viktig det er med gode strategier for utfasing av den internasjonale innsatsen. Det må legges planer for overføring av makt til landets sentrale og lokale myndigheter for å styrke sikkerhetssituasjonen, utvikle demokratiske strukturer og bevare nødvendig infrastruktur. Freds- og forsoningsarbeid kan ha en effekt på kort sikt mht. å fasilitere at tidligere utestengte grupperinger får ta del i lokale prosesser for stabilisering av områder. På lengre sikt kan det bidra til bærekraftige politiske løsninger på de underliggende årsakene til konflikten.

Hva Norge gjør.

Det er i Norges interesse å bidra til å opprettholde internasjonal fred og sikkerhet. Norsk innsats i fredsbevarende operasjoner har basis i vår støtte til FN som er en hovedpilar i den internasjonale rettsorden, og i våre forpliktelser overfor NATO. Norge har over tid deltatt i mange av FNs fredsbevarende operasjoner og i NATO-ledete operasjoner med mandat fra FNs sikkerhetsråd. Oppdragene vi har bidratt til, fra Kongo, Kypros og

³⁵ Avhengig av samtykke fra partene. Hensikten er å skape et stabilt miljø for videre arbeid med en diplomatisk løsning på konflikten. Styrken er gjerne plassert i en bufferson mellom partene

³⁶ Jf. bl.a. WDR 2011.

Kosovo over Gaza, Øst-Timor, Sudan/ Sør-Sudan til Afghanistan og Libya, har vært motivert både av behovet for å stabilisere situasjoner som har truet internasjonal fred og sikkerhet og av ønsket om å trygge forholdene for befolkningen lokalt og skape grunnlag for utvikling. Dette vil fortsatt være en hovedmotivasjon for norsk deltakelse i slike operasjoner.

Forsvaret er en vesentlig ressurs i Norges innsats for å fremme fred og stabilitet. Norge har lang og omfattende erfaring i å bidra til internasjonale freds- og krisehåndteringsoperasjoner. Operasjoner vil være forankret i mandat fra FNs sikkerhetsråd eller i Folkeretten og norsk deltagelse vil vanligvis skje i rammen av operasjoner ledet av FN, NATO eller EU.

Aktuelle oppdrag inkluderer trygging av myndigheter og sivil befolkning mot væpnede opprørsgrupper (som ISAF i Afghanistan er et eksempel på) og overvåkning av parters etterlevelse av fredsavtaler (slik som United Nations Mission in Sudan (UNMIS), United Nations Disengagement Observer Force på grensen mellom Israel og Syria (UNDOF) og Multilateral Force and Observers på grensen mellom Israel og Egypt (MFO)). Kapasitetsbygging i vertslandsmyndighetenes væpnede styrker (slik som Irak 2014-) blir stadig mer etterspurt. Det legges her stor vekt på å integrere opplæring innen menneskerettigheter, krigens folkerett og kvinner og likestilling i slik innsats. Det stilles klare krav til at styrkene skal være under demokratisk kontroll. Slik innsats er også knyttet til krav til at myndighetene treffer tiltak for å bekjempe korrupsjon i forsvarssektoren.

Som nevnt tidligere er det en nær sammenheng mellom et lands rettssystem og rekruttering til terrorisme og kriminalitet. I noen av landene hvor Norge har vært involvert i konfliktløsning har en derfor bidratt fra justissektoren med kapasitetsbygging og med rådgivning. En har også bidratt med langsiktig bistand for å fremme utvikling. Dette gjelder f.eks. både i Palestina³⁷, Kosovo, Øst-Timor, Etiopia, Liberia, Afghanistan, Somalia, Haiti og Sør-Sudan. Seks av disse landene er i dag blant Norges 12 fokusland og vil bli viet ekstra oppmerksomhet i utviklingspolitikken framover.

Norge vil fortsette arbeidet gjennom FN, EU, NATO og overfor andre relevante fora, for at et

helhetlig perspektiv legges til grunn i framtidige internasjonale operasjoner og andre situasjoner der fred og sikkerhet må etableres for å redde liv og skape utviklingsmuligheter og gode levekår.

Det tas også sikte på, bl.a. innen rammen av det strategiske partnerskapet med Den afrikanske union³⁸, å bidra til kapasitetsbygging og institusjonsutvikling for å styrke AUs og afrikanske lands evne til å møte ulike sikkerhetsutfordringer. Temaer vil være fredsoperasjoner, konfliktforebygging, fredsbygging og tiltak rettet mot terrorisme, organisert kriminalitet, piratvirksomhet, samt sikkerhet i og utvikling av det digitale rom.

Det opprinnelige konfliktstoffet har ofte dype røtter og etter at stridighetene er opphørt blir det ofte liggende igjen et potensiale for oppblussing av konfliktene. Dette forsterkes dersom fredsløsningen er dårlig forankret i store deler av befolkningen. Etniske og religiøst baserte konflikter byr på særlige utfordringer i så måte. Der striden har med kontroll over lønnsomme ressurser å gjøre kan gode innovative løsninger mht. fordeling av godene redusere konfliktnivået. Permanent løsning på stridigheter som skyldes ulovlige ressurser som narkotikaproduksjon og –handel, krever i tillegg permanent kontroll og betydelig myndighetsarbeid over tid. Uansett er det viktig at utfordringene de underliggende faktorene reiser, stadig bearbeides sammen med partene.

Fra norsk side er det en prioritert oppgave å bidra til å blegge konflikter og konsolidere sikkerhetssituasjonen i sårbare stater og land i konflikt, slik at forholdene kan legges til rette for langsiktig utvikling.

Internasjonale konfliktdepende tiltak og fredsmegling/forsoning

Utfordringer.

Det er viktig at verdenssamfunnet iverksetter tiltak for å forebygge eller bidra til å løse konflikter, både for å få utviklingsprosesser på sporet igjen i de aktuelle landene, for å dempe den globale sikkerhetstrusselen, trusselen mot utvikling og for å redusere humanitære lidelser og behov. Rask bistand til gjenoppbygging etter konflikt og videre støtte på mellomlang sikt, bl.a. i regi av multilaterale organisasjoner, er tiltak som kan vise tidligere stridende parter at en fredsdividende er oppnåelig og motivere for fortsatt arbeid for fred.

I en rekke sårbare stater lever mange av de opprinnelige konfliktelementene videre, og nye

³⁷ Palestina er inkludert i kategorien sårbare fokusland. Dette er gjort av praktiske grunner og innebærer ikke at Norge har anerkjent Palestina som stat. De andre sårbare fokuslandene er Afghanistan, Somalia, Sør-Sudan, Mali og Haiti.

³⁸ https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/au_samarbeid/id2363711/

kan være kommet til selv om de verste stridighetene synes å være bilagt. Parter som tidligere lå i strid med hverandre ser imidlertid ofte fordelene ved å unngå direkte kamphandlinger. På kort sikt kan det likevel hende at sikkerhetssituasjonen ikke blir oppfattet som god nok til at investeringer og økonomisk utvikling av betydning kan komme i gang. I mange tilfeller bør dialogen mellom partene gis et klart utviklingsfokus hvor sikkerhet for liv og eiendom betones og bistandsinnsats for å legge forholdene til rette for normalt samfunnsliv og næringsvirksomhet framheves som en viktig katalysator for å få i gang økonomisk virksomhet.

Midtøsten-konflikten.

Konflikten mellom Israel og Palestina er et eksempel på en fastlåst konflikt med en sterk og en svak part hvor forholdene ennå ikke ligger til rette for vekst og utvikling. Sikkerhetssituasjonen er sårbar og det er små utsikter til normalisering av samfunnsliv og næringsvirksomhet. Tross det åpenbare utviklingspotensialet for hele regionen som ligger i fredelig samarbeid, har en som følge av de politiske realitetene ikke maktet å inngå et forhandlingskompromiss. Flere forsøk på forhandlinger med USA i en nøkkelrolle har vært gjort, men uten å lykkes.

Parallelt med forhandlingsforsøkene, og dels som en forutsetning for disse, har det vært helt avgjørende å bruke økonomisk bistand for å bedre palestinerne situasjon bl.a. gjennom å bygge opp palestinske samfunnsinstitusjoner. Samtidig har det vært viktig å ivareta Israels sikkerhet. Norge har spilt og spiller en viktig rolle som leder av Giverlandsgruppen for Palestina (AHLIC)³⁹. Giverlandsgruppen koordinerer bistanden til Palestina mellom de største giverne, Det palestinske selvstyret og Israel. Dens mål er å bygge opp et velfungerende statsapparat for Palestina, som er en forutsetning for to-statsløsningen. Det er samtidig klart at innsatsen med å styrke palestinske institusjoner over tid forutsetter en troverdig politisk horisont der man ser fremgang i forhandlingene mellom partene. Hittil har ikke forholdene ligget til rette for dette, men både humanitære og sikkerhetspolitiske hensyn tilsier at det er viktig å videreføre dette arbeidet for å etablere et grunnlag for bærekraftig utvikling.

Konflikten i Sør-Sudan som brøt ut i 2013 har vært blodig, og den underskrevne fredsavtalen

(august 2015) synes skjør. Dette er en ung nasjonalstat som står midt oppe i en brutal kamp om politisk makt og kontroll over rike ressurser. Sivilbefolkningen rammes hardt. Fredsforhandlingene i regi av Intergovernmental Authority on Development⁴⁰ (IGAD) har siktet mot at partene undertegner en fredsavtale hvor de enes om en maktfordeling der de i fellesskap utnytter ressursene og styrer landet til felles beste. Dette er en prosess som vil ta tid. Konflikten har imidlertid vært så sterk og motsetningsfylt at arbeidet med å utvikle institusjoner og konstruktive politiske samhandlingsmønstre og få utviklingsprosessene på sporet igjen vil kunne ta lang tid. Norge har spilt og ønsker fortsatt å spille en rolle i å framforhandle en fredelig løsning.

I Colombia startet formelle forhandlinger mellom myndighetene og Revolutionary Armed Forces of Colombia⁴¹ (FARC-EP), høsten 2012 i Oslo. Konflikten i Colombia har pågått i over 50 år, over 6 millioner mennesker er internt fordrevne og over 200000 har mistet livet. Etter over tre år ved forhandlingsbordet er Colombias regjering og FARC blitt enige om tre delavtaler som tar tak i konfliktens historiske røtter: Bred reform av landsbygda – blant annet bedre tilgang til land for fattige bønder. Bedre vilkårene for politisk opposisjon og legge forholdene til rette for FARC's fremtidige deltakelse i politikken. Å bekjempe narkotikaproduksjon- og handel. Som tilrettelegger har Norge deltatt ved forhandlingene, bidratt innen minerydding, og bistått med tillitsbygging, innspill og ekspertkompetanse. Det er helt avgjørende for å sikre legitimitet i Colombia at en fredsavtale ivaretar ofrenes rettigheter og dette er nå tema i drøftingene. I juni 2014 ble fortrolige sonderinger med den mindre geriljagruppen ELN offentliggjort. Norge bistår også i den prosessen.

En politisk løsning på konfliktene i landet er en forutsetning for langsiktig stabilitet og utvikling i *Afghanistan*. Norge tok tidlig til orde for dette. Målet må være at Taliban og andre opprørsgrupper omdannes til politiske bevegelser, og at de gjennom forhandlinger finner sin plass innenfor et demokratisk politisk system. Samlingsregjeringen i Afghanistan og Taliban har tatt initiativ til å starte forhandlinger. Det er viktig at det internasjonale samfunn er tydelig i sine forventninger til partene om at de må fortsette sitt arbeid med å bygge en prosess. Samtidig arbeider både politiske partier, kvinnegrupper og andre i sivilsamfunnet med innspill til en prosess. Fra norsk

³⁹ <http://bistandsaktuelt.typepad.com/bistandswiki/2011/04/giverlandsgruppen-for-det-palestinske-omr%C3%A5det.html>

⁴⁰ <http://igad.int/>

⁴¹ <https://en.wikipedia.org/wiki/FARC>

side har en erfaring for at en prosess må være inkluderende for å finne de gode løsningene og nyte legitimitet. Det blir svært viktig at de kommende forhandlingene ikke gir opp grunnleggende rettigheter som afghanerne har i landets grunnlov. Dette gjelder ikke minst kvinners rettigheter.

Somalia har siden frigjøringen fra kolonimaktene vært hjemsoekt av konflikter med basis i klanbaserte skillelinjer og interesser. Manglende kapasitet til maktutøvelse hos sentralmyndighetene gir stort spillerom for ulike grupper, både kriminelle, som innen piratvirksomhet, og mer politisk betonte destabiliserende krefter med Al Shabaab som et tyngdepunkt. Internasjonal innsats i Somalia har dels bestått av tiltak for å motvirke piratvirksomheten først og fremst med patruljer til sjøs og i mindre grad med tiltak på land. Tidligere besto innsatsen dels av FN-styrker, mens det nå er African Union Mission in Somalia (AMISOM) som står i spissen for å etablere en bedre sikkerhetssituasjon. AMISOM bidrar til å styrke somaliernes egen sikkerhetsinnsats både gjennom militære aksjoner og gjennom institusjonsbygging og opplæring av militære styrker og politiet. Samtidig søker en rekke land, blant dem Norge, å bidra til å styrke sentralmyndighetene og landets sentrale institusjoner slik at somalierne bl.a. blir i stand til selv å bekjempe terrorisme og kriminalitet og skape bedre forhold for økonomisk og sosial utvikling. Landet har en betydelig diaspora som potensielt kan bidra med kapital til økonomisk vekst i hjemlandet når forholdene bedres.

Hvordan utfordringene møtes.

FN er den viktigste internasjonale organisasjonen for å løse mellomstatlige konflikter. Regionale og subregionale organisasjoner som AU, IGAD, SADC⁴² og Economic Community of West African States⁴³ (ECOWAS) spiller også en viktig rolle når det gjelder konflikter i Afrika. For øvrig er EU, Europarådet, Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa⁴⁴ (OSSE) samt NATO, viktige aktører. I mange konflikter har det vært behov for å supplere disse aktørenes bidrag. Tredjeland, som Norge, med bred erfaring fra slike prosesser kan spille en viktig rolle med å arrangere møter, identifisere felles interesser, motivere for gradvis

å løse disse og bidra med incentiver i form av bistand og kapasitetsbygging.

Bileggelse av konflikter gjennom meglings og forsoning er en møysommelig prosess, ofte preget av tilbakeslag. Å lykkes med å skape forventninger om en bedre situasjon i framtiden er imidlertid viktig for å motivere partene. Ofte må de overbevises om at «winner takes all» ikke er en god strategi. Borgerkrigen i Mosambik viste at selv små konsesjoner og en viss innflytelse gitt til den «tapende» parten, kan være nok til å få en fredsavtale på plass. Denne konflikten viste imidlertid også at både holdningen med at den tapende part ikke får noe, og gammel antagonisme er vanskelige å utrydde og at incentiver til å legge konflikter endelig bak seg og garantier for at ressursene skal komme alle til gode, bør bygges inn i løsningene for å gjøre dem bærekraftige. Øst-Timors forvaltning av petroleumsressursene kan kanskje tjene som *én* modell for god og egalitær ressursfordeling. Bruk av bistandsmidler kan også bidra til å anskueliggjøre hva partene kan forvente, og dermed motivere dem for videre kontakt og forhandlinger.

Kirker og religiøse samfunn har sterk normativ gjennomslagskraft og de moralske og etiske verdier som definerer disse gruppene er lojalitetskapende, med en indre koherens som ofte skiller seg fra og er sterkere enn dem en finner i politiske maktstrukturer. Erfaring viser at konstruktiv dialog med parter i konflikter med deltakelse fra slike grupper kan gi en mer tilpasset og kontekstuell respons til konflikter.

Hva Norge gjør.

Norge har omfattende erfaring som tilrettelegger i fredsprosesser og har bidratt til å stabilisere og løse en rekke konflikter i utviklingsland. Norske erfaringer fra områder hvor en aktivt har bidratt i freds- og konsolideringsprosesser, bl.a. Sør-Sudan, Midtøsten og Somalia, er at det å være et lite land uten selvstendig kolonial forhistorie og dessuten ha et godt rennømmé som fredsnaasjon er nyttige fortrinn. Norge blir sjelden mistenkt for å ha egeninteresser i slike sammenhenger og foretrekkes derfor ofte som samtale- og meglingspartner. I mange tilfeller kjenner vi imidlertid ikke forholdene i landene vi er engasjert i godt nok. Det er ofte behov for en ekstra innsats for å skaffe seg god kontekstforståelse på andre måter. Det settes nå i gang et mer systematisk arbeid med å lage kontekstanalyser og risikoanalyser i alle fokusland med spesiell vekt på sårbare stater.

⁴² <http://www.sadc.int/>

⁴³ <http://www.aidfortrade.ecowas.int/programmes>

⁴⁴ <https://www.regjeringen.no/no/tema/utenrikssaker/sikkerhetspolitikk/innsiktsmappe/osse/id442642/>

Målet med konfliktdependende arbeid og freds- og forsoningstiltak kan i noen sammenhenger i sårbare stater og på kort sikt være å vinne tid og konsolidere en post-konflikt situasjon. Bærekraftige løsninger avhenger imidlertid også av god oppfølging og riktig bruk av langsiktig bistand. Engasjementer for konfliktløsning har derfor i noen tilfeller utviklet seg til langsiktige innsatser for Norge, slik en bl.a. ser i det palestinske området og i Sør-Sudan. Generelt er det imidlertid ønskelig at langsiktige engasjementer i sammenheng med bidrag til konfliktløsning blir av begrenset varighet.

Norge bidrar også til å utvikle og styrke FNs meglingskapasitet, bl.a. gjennom beredskapsstyrken av fredsmeklere og støtte til gjennomføring av Sikkerhetsrådsresolusjon 1325 i andre land, samt

implementering av Norges handlingsplan for kvinner, fred og sikkerhet.

Norsk sivilsamfunn bidrar også til freds- og forsoningsinnsatsen, både til langsiktige relasjoner, til kontekstforståelse og til kontakt og støtte til lokalt sivilsamfunn.

Forsvaret bidrar til fred og forsoning ved å stille personell til blant annet observatørmisjonene MFO i Sinai-ørkenen og UNDOF i Libanon.

Norge har som beskrevet også bred erfaring mht. religiøs dialog slik det bl.a. er redegjort for i rapporten fra UDs religionsprosjekt, *Religion og utvikling*⁴⁵.

⁴⁵ Jf. bl.a. *Religion og utvikling*, UDs religionsprosjekt

Boks 13.1 Samstemt politikk – eksempel Nepal

Etter ti år med konflikt ble det inngått en skjor fredsavtale i Nepal i 2006. Norge var tidlig ute med å vektlegge viktigheten av en politisk løsning på konflikten. Norges politiske engasjement var den gang og er fortsatt godt samstemt med den bredere nasjonale utviklingsagendaen i Nepal. I dag er flere deler av avtalen implementert og den nye grunnloven ferdigstilles trolig innen utgangen av 2015.

Norges politiske fredsengasjement har ikke vært uten risiko. Tross intensjonen om bredest mulig koordinering har en likevel måttet ta valg som ikke alltid har vært i tråd med andre internasjonale aktørers analyser/interesser. Den norske innsatsen for rehabilitering av de tidligere maoistsoldatene, i samarbeid med myndighetene og maoistene, er et eksempel på dette.

To sentrale aspekter ved Norges politiske engasjement bør vektlegges i denne sammenheng. Det politiske engasjementet var og er fortsatt utformet på bakgrunn av gode selvstendige politiske analyser. I tillegg er Norges engasjement godt forankret hos de sentrale politiske aktørene på begge sider av konflikten. Fredsbygging og konfliktløsning i utviklingsland er ofte styrt av ideer fra den vestlige verden og gjennomføres gjerne med større eller mindre grad av FN-involvering. Et kjennetegn ved fredsprosessen i Nepal er at den er eid og drevet av nepalerne, som er stolte over at de selv har utviklet sin egen fredsprosess, noe som gir håp om at den kan bli vellykket.

Norge bidrar til at FN-systemet kan gjøre en bedre jobb i fredsprosesser og har bl.a. vært en viktig støttespiller for samarbeidet mellom FNs politiske kontor (DPA) og UNDP om programmet «Building National Capacities for Conflict Prevention⁴⁶». En sentral del av programmet har vært utplasseringer av såkalte Peace and Development Advisors, som styrker kapasiteten til FNs stedlige representanter til å bistå vertslandet i konfliktfore-

bygging og forsoning; spesielt i land hvor det ikke foreligger et mandat fra Sikkerhetsrådet.

Norge vil fortsatt ta initiativ til å stille sin kompetanse til rådighet i arbeidet med å blegge voldelige og undertrykkende konflikter og stridigheter. I tillegg har Regjeringen i flere stortingsmeldinger annonsert tiltak som vil styrke Norges innsats for fred og forsoning og for å bidra til å blegge konflikter og fjerne årsakene til slike.

I stortingsmeldingen *Muligheter for alle – menneskerettighetene som mål og middel i utenriks og utviklingspolitikken*, annonseres at Norge vil:

⁴⁶ http://www.un.org/wcm/content/site/undpa/conflict_prevention

Støtte organisasjoner og aktører, blant annet FNs fond, programmer og fredsoperasjoner, som arbeider for å fremme menneskerettighetene i konfliktsituasjoner og etter at konflikter er løst.

Norge skal for øvrig også innta en lederrolle i arbeid som gjelder kvinner, fred og sikkerhet, og spesielt fremme kvinners likestilte deltagelse og innflytelse i fredsarbeid. Handlingsplanen for kvinner, fred og sikkerhet (2015–2018) markerer tydelig at Norge prioriterer kvinners deltakelse og innflytelse i freds- og sikkerhetsprosesser. Det er avgjørende for legitimitet i beslutningsprosesser knyttet til fred, sikkerhet og utvikling, og det er av betydning for at freden skal vare.

I stortingsmeldingen *Globale sikkerhetsutfordringer i utenrikspolitikken* er det annonsert en rekke initiativer og tiltak for å bidra til fred og sikkerhet og samtidig fremme utvikling i sårbare stater.

Regjeringen vil bl.a. styrke FNs rolle i den internasjonale innsatsen mot terrorisme og arbeide for bedre koordinering internt i FN og mellom FN og andre aktører.

Det forebyggende arbeidet mot radikaliserings og voldelig ekstremisme skal gjøres til en del av det langsiktige utviklingssamarbeidet. Regjeringen vil arbeide for at lokale myndigheter legger rettsstatsprinsippene til grunn i kontakten med personer som står i fare for å bli rekruttert til ekstreme grupper og terrorister.

Det er også aktuelt å støtte nasjonale programmer for demobilisering og deradikalisering av ekstreme grupper, samt å sette i verk utdanningsrettede tiltak som kan bidra til å forebygge radikaliserings. Utdannelse og yrkestrening for utsatte grupper, og tiltak rettet mot radikaliserings som skjer i fengsler i utviklingsland vil også bli en del av dette arbeidet. Norge støtter kvinneorganisasjoner og andre likestillingsaktører som et virkemiddel for å styrke kjønnsperspektivet i forebygging og bekjempelse av voldelig ekstremisme.

Arbeidet med forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme i Afrika, Midtøsten og Sør-Asia skal styrkes og Norge skal fortsatt være en pådriver for at forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme internasjonalt skal ha en sentral plass i det internasjonale arbeidet mot terrorisme.

Det strategiske samarbeidet med EU om situasjonen i Sahel og Maghreb vil også bli intensivert og EUs regionale utviklings- og beskyttelsesprogrammer Regional Development and Protection Programmes⁴⁷ (RDPP) om tiltak innen beskyttelse

og migrasjon i Nord-Afrika og Syrias nærområde vil få norsk støtte.

Norge skal bidra aktivt til konfliktdependende tiltak, fredsmeistring og forsoning i sårbare stater hvor det er norsk engasjement, og dermed legge forholdene til rette for langsiktig utvikling i de rammede landene.

Kontroll med internasjonal våpenhandel og bruk av anti-personellminer og klasevåpen

Utfordringer.

Etter FN-pakten har alle land rett til forsvar, og produksjon av og handel med konvensjonelle våpen og forsvarsmateriell er legitimt. Produksjon og handel med våpen og ammunisjon er imidlertid svært lønnsomt, og det eksisterer derfor også en betydelig illegal internasjonal handel med våpen og annet militært materiell. Stor tilgang til våpen senker generelt terskelen for at konflikter søkes løst med voldelige metoder, mens streng regulering og håndheving av våpenhandel relativt sett kan bidra til økt bruk av forhandlinger som metode for konfliktløsning og dermed bedre forhold både for befolkning og utviklingsrettet næringsvirksomhet. Det er derfor i alle staters interesse å kontrollere handelen med konvensjonelle våpen på en effektiv og målrettet måte.

De menneskelige og økonomiske kostnadene i områder der store mengder små og lette våpen samt ammunisjon for slike ender opp, er som regel betydelige. Der dette skjer reduseres de legitime myndighetenes kontroll med områder, det skapes handlingsrom for kriminalitet og terrorisme og våpnene utgjør en konstant trussel mot liv og sikkerhet. Problemene blir mangfoldig forsterket der en har borgerkrigsliknende tilstander eller der våpen havner i hendene til terrororganisasjoner eller opprørsgrupper (som i Syria).

Kostnadene for andre land er også betydelige. Dagens terrorister har til dels ideologiske mål som tilsier at de sikter mot å ramme også andre land enn de har tilhold i, mens kriminelle karteller ofte ønsker å konsolidere og utvide sin virksomhet over landegrensene. Metodene disse grupperingene bruker blir stadig mer utspekulerte og særlig vestlige land har etter hvert måttet rette inn en betydelig del av sine etterretningsressurser og andre sikkerhetsressurser mot å motvirke denne utviklingen. Det er særlig viktig å bidra til at myndighetene i de utviklingsland som er arnested for denne typen aktivitet gjenvinner kontrollen med de lovløse områdene. I tillegg må alle land bidra i arbeidet med å hindre enkel tilgang til våpen og ammunisjon, inntektskildene som finan-

⁴⁷ http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-1253_en.htm

sierer virksomheten må fjernes og så mange som mulig av kanalene for ulovlig overføring og hvitvasking av penger må stenges.

Resten av verdenssamfunnet kan bidra til dette og har samlet sett også ressurser til å gjøre mer, både gjennom begrensning av våpenhandel, gjennom satelittovervåkning og gjennom utvidet etterretningssamarbeid.

Hvordan utfordringene møtes.

Utfordringene er globale og må derfor i første rekke møtes gjennom felles global innsats basert på rammeverk og avtaler som definerer utfordringer og mål og klargjør virkemidler. Det legges et betydelig arbeid ned i å framforhandle slike traktater og i å etablere institusjoner som kan bidra til samarbeid og som kan etterprøve hvor effektivt traktatene overholdes. I tillegg kommer innføring av nasjonal lovgivning i land som ratifiserer avtalene.

Svak nasjonal håndheving av eksisterende regelverk bidrar til at våpen og ammunisjon finner veien til land i konflikt, hvor konflikt truer, hvor det er stort spillerom for kriminalitet og faktisk eller potensiell basis for terrorisme. I 2014 trådte imidlertid FNs handelsavtale for våpen Arms Trade Treaty⁴⁸ (ATT) i kraft. Den regulerer handel med konvensjonelle våpen, inkludert ammunisjon og deler og komponenter til slike våpen og forutsetter at land som handler med våpen og militært utstyr får på plass nasjonal eksportkontroll. Den inneholder viktige forbud og kriterier knyttet til vurderinger av eksportlisenser, brudd på internasjonal humanitærrett, internasjonale menneskerettigheter, organisert kriminalitet og terrorisme i importstatene. Den danner et viktig grunnlag for arbeidet med å hindre ukontrollerte leveranser f.eks. til områder i konflikt eller med høy kriminalitet og gir grunnlag for å anta at en vil lykkes bedre med dette framover.

NATO-landene har en utstrakt våpenhandel seg imellom. De fleste eksporterer også til land utenfor NATO. I slike tilfeller kreves sluttbruker-erklæringer for å hindre videresalg. Enkelte medlemsland praktiserer strengere regler for slik eksport enn andre.

Konvensjonen om klaseammunisjon⁴⁹ (CCM) undertegnet i Oslo i 2008, forbyr produksjon, bruk, salg og lagring av slik ammunisjon, som innebærer en særlig trussel mot sivilbefolkningen ved at små enkeltbomber som er spredd over

store områder kan bli liggende udetonerte i årevis og utgjøre en særlig fare for lekende barn.

Ved utgangen av 2014 hadde 161 land sluttet seg til Konvensjonen om forbud mot produksjon og bruk av anti personellminer⁵⁰, blant disse de fleste land som tidligere produserte antipersonellminer, som i likhet med klasevåpen ikke anses å skille tilstrekkelig mellom stridende og sivile. De har vært brukt i store antall og utgjør en fare for liv og helse lenge etter at de aktuelle stridighetene er opphørt.

Hva Norge gjør.

Norge har en betydelig produksjon og eksport av forsvarsmateriell. Omlag 90 pst. av den norske eksporten går til NATO-land og de nordiske landene. Det norske eksportkontrollregelverket er omfattende og strengt. Retningslinjene for Utenriksdepartementets behandling av søknader om eksportlisens for forsvarsmateriell⁵¹ ble revidert i 2014. Det kreves alltid sluttbrukerdokumentasjon før det gis lisens. Søknader om eksport av alle typer våpen, herunder ammunisjon, til land utenfor NATO- og den europeiske kretsen av nærstående land, krever sluttbrukererklæring med reeksportklausul. Våpen og ammunisjon selges ikke til områder hvor det er krig eller hvor krig truer, eller til land hvor det er borgerkrig. Dersom det f.eks. vurderes at det foreligger en uakseptabel risiko for at utstyret vil bli brukt til intern undertrykking eller for å begå alvorlige MR-brudd, vil lisens ikke bli innvilget.

Norge spilte en viktig rolle i framforhandling av FNs våpenhandelsavtale (ATT), Konvensjonen om klaseammunisjon (CCM) og Minekonvensjonen (APMBT), og er statspart til disse. Sammen med Ecuador har Norge de to siste årene hatt ansvar for universalisering (tilslutning) av CCM, og hatt som målsetning at 100 land skal ha ratifisert innen første tilsynskonferanse finner sted i september 2015. Per 20. september har antall statsparter nådd 96, og flere ventes å avslutte sine ratifikasjonsprosedyrer i løpet av de neste måneder.

Statens Pensjonsfond Utlands (SPUs) etiske retningslinjer legger stor vekt på at midlene i fondet ikke skal være investert i selskaper som bidrar til brudd på menneskerettighetene, produserer våpen som bryter med grunnleggende humanitære prinsipper eller selger våpen eller

⁴⁸ http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-1253_en.htm

⁴⁹ <http://www.clusterconvention.org/>

⁵⁰ https://en.wikipedia.org/wiki/Ottawa_Treaty

⁵¹ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/Meld-St-8-20142015/id2342492/?ch=16>

militært materiell til stater som er underlagt omfattende FN-sanksjoner eller andre vidtgående internasjonale tiltak som Norge har sluttet opp om.

Norges årlige stortingsmeldinger om omfanget av vår våpeneksport, signaliserer åpenhet og ansvarlighet når det gjelder praksis for denne eksporten. Regjeringen vil opprettholde og videreutvikle et strengt regelverk for norsk våpeneksport. Regjeringen har også som mål å innføre sluttbrukererklæring fra alle land og arbeidere for at dette blir norm i NATO. Det arbeides også på flere internasjonale arenaer for å fremme enighet om en slik norm.

Det arbeides dessuten for at merkingen og sporingsmekanismene for norske våpen og ammunisjon blir harmonisert med EUs våpendirektiv, som for tiden revideres med sikte på enhetlig merking av våpen for å forebygge illegal våpenhandel og kriminalitet. Norske regler søkes også tilpasset tilsvarende arbeid som pågår i regi av FN.

Norge bidrar til å fjerne miner, klasebomber og andre våpen som representerer en fare for sivilbefolkningen. Støtten til minerydding kanaliseres gjennom flere internasjonale og frivillige organisasjoner, bl.a. FNs fond for minerydding⁵². Sentral blant de frivillige organisasjonene er Norsk Folkehjelp⁵³ som gjennom flere tiår har bygget opp unik kompetanse på spørsmål knyttet til både kartlegging, rydding og lagerdestruksjon. Norsk Folkehjelp fikk i 2014 bevilget 100 mill. kroner for å støtte rammede land i arbeidet med å oppfylle sine avtaleforpliktelser om å rydde miner og klasevåpen, og andre krigsetterlatenskaper. Norsk Folkehjelp bruker multilaterale møteplasser og sin operasjonelle erfaring til å fremme mer effektive metoder og taktikk overfor både land og andre ryddeoperatører, og er også i nær dialog med Utenriksdepartementet om å arbeide for felles mål. Slik skaper norsk støtte både direkte resultater i rammede land og arenaer for å diskutere og utvikle feltbasert politikk og mer effektive metoder.

Norge vil fortsatt ha en aktiv innsats for å regulere internasjonal handel med forsvarsmateriell. Det vil bl.a. bli arbeidet for å stanse salg av våpen og miner som ikke diskriminerer mellom sivile og stridende, for å begrense omsetningen av lette håndvåpen, for at alle land krever sluttbrukererklæringer

og videresalgsklausuler som norm. Begrenset tilgang på lette håndvåpen vil i prinsippet gjøre det vanskeligere for terroristorganisasjoner og organiserte kriminelle å utøve sin virksomhet. Dette vil bedre livssituasjonen for befolkningen i sårbare stater. Utvidet kontroll med salg av forsvarsmateriell vil kunne begrense bruken av slikt materiell i konflikter og gjøre konfliktene mindre langvarige. Det vil igjen kunne føre til at en kommer raskere i gang med normalisering av situasjonen og arbeid med å fremme utvikling i sårbare stater og andre land som har vært utsatt for konflikt.

Innsatser for å forebygge og bekjempe organisert kriminalitet

Utfordringer.

Internasjonalt utgjør narkotikasmugling, menneskesmugling og -handel, våpenhandel, miljø- og IKT-kriminalitet de største sektorene innen organisert kriminalitet. Organisert kriminalitet hindrer utvikling på mange måter. I noen utviklingsland er slik kriminalitet omfattende og innebærer en daglig risiko for befolkningens liv og helse, undergraver lovlig næringsvirksomhet og gir store tap av skatteinntekter og ressurser. Både politiske institusjoner, næringsliv, utviklingsmål, miljø og sikkerhet trues.

I enkelte land, særlig i Mellom- og Sør-Amerika, er produksjon og omsetning av *narkotika* forbundet med utstrakt voldsbruk. Den høye illegale profitten gjør at kriminelle karteller holder seg med våpenarsenaler og private hærer som gjør det vanskelig for legale myndigheter å komme virksomheten til livs. I tillegg representerer bestikkelser i forbindelse med slik kriminalitet en fristelse for bl.a. politikere, politi, dommere og militære til å se gjennom fingrene med den kriminelle virksomheten eller til å samarbeide med kriminelle.

De kriminelle gruppene oppmuntrer og beskytter på sin side lokale bønders produksjon av råvarer til framstilling av narkotika og står ofte selv for videreføring og -transport. I enkelte regioner i Sør-Amerika og i Afghanistan er dyrking av f.eks. coca-planten og opiumsvalmuer en så viktig og lønnsom levevei for store deler av befolkningen, at det er vanskelig å få dem til å legge om til alternative grøder. Maktelitens økonomiske interesser medvirker også til at slike forsøk ofte blir halvhjertede.

Ulikheten i økonomiske kår mellom mange utviklingsland og utviklede land samt flukt fra konflikt og undertrykkelse skaper grunnlag for organisert *menneskesmugling* over landegrenser

⁵² <http://www.un.org/en/globalissues/demining/>

⁵³ <http://www.folkehjelp.no/Vaart-arbeid/Humanitaer-nedrustning/Hvordan-vi-jobber/Metodesoeylene/Minerydding>

og til rike land. Smugling av flyktninger og arbeidsmigranter til Australia og Europa gir store inntekter til de som organiserer dette og det samme gjelder bakmenn for ulovlig immigrasjon fra Mexico til USA. Profitten fra menneskesmugling gjennom Libya bidrar til finansiering for over 100 militser og bidrar til å destabilisere Libya. Ifølge UN Office on Drugs and Crime⁵⁴ (UNODC) viser måten menneskesmuglerne over Middelhavet opererer på at de er godt organisert. Menneskesmugling bidrar dermed til finansiering av uønsket virksomhet i tillegg til at det skaper store flyktningestrømmer som er uholdbare for mange land og farlig for liv og helse for dem det gjelder.

Grupper og personer som får eller skaffer seg kontroll med en ressurs tar seg ofte urettmessig betalt for at andre skal få tilgang til den. Slik korrupsjon fungerer som en ekstraskatt som reduserer utbyttet av næringsvirksomhet, og representerer en økonomisk byrde for folk flest. Dermed svekkes mulighetene for både bedring i levekår og næringsmessig ekspansjon. Småkorruptsjon fra myndighetspersoner i forbindelse med folks daglige gjøremål er utbredt i mange land og bryter ned tilliten til forvaltningen. I større målestokk skjer det korrupsjon i forbindelse med tildeling av produksjonslisenser og tillatelser til leting etter og utvinning av råvarer. I noen land har de styrende elitene overtatt kontroll over eller eierskap til de mest lukrative forretningsområdene til egen vinning. Når dette skjer i stor målestokk settes konkurransemekanismene som kunne bidratt til å utnytte ressursene på beste og billigste måte, ut av funksjon. Resultatet blir skjevfordeling av eiendom og inntekter til fordel for personer og selskaper som ikke nødvendigvis er de mest innovative eller mest interessert i investeringer i hjemlandet. Færre arbeidsplasser skapes, etterspørselen etter varer og tjenester hemmes, veksten i landet bremses og folks levekår svekkes.

Terroristorganisasjoner delfinansierer ofte sin virksomhet gjennom salg av verdier fra områdene de kontrollerer. Al Shabaab i Somalia har ifølge en rapport til FNs Sikkerhetsråd⁵⁵ ulovlig skattleg-

ging av trekulleksporten som en av sine viktigste inntektskilder. De antas også i hht. Elephant Action League⁵⁶ å stå for mye av krypskytingen av elefanter i Øst-Afrika. Ikke minst i Tanzania har krypskyting økt veldig i omfang de siste årene. Den utgjør en alvorlig trussel for bestanden av elefanter, men omfatter også andre arter. Krypskytingen knyttes til økning av den organiserte kriminaliteten og mulig terrorvirksomhet, og det er gjort store beslag av elfenben og narkotika. I Midtøsten skaffer ISIL seg penger gjennom å smugle ut og selge både olje og antikke kunstgjenstander. Taliban tjente i 2008⁵⁷ mellom USD 250 og 500 mill. på skattlegging av opiumsproduksjon og –eksport fra Afghanistan⁵⁸. Slike organisasjoner mottar også midler i form av ulovlige gaver fra privatpersoner og tidvis fra regimer som sympatiserer med dem og de organiserer selv kriminelle aktiviteter på andre felter for å finansiere sin virksomhet.

Staters manglende evne til å håndheve lov og orden ved grenser, i uveisomt terreng og på havet, gjør befolkningen som lever der utsatt for vold, utnyttelse og overgrep fra organiserte kriminelle, militser og terrorgrupper. I mange slike områder i Nord-Afrika, Øst-Afrika, Sahel, Midtøsten, Sentral-Asia, Vest-Asia og Latin-Amerika foregår det raid over grensene og ulovlig utnyttelse av ressurser og smugling eller beskatning av slik virksomhet. Dette gir betydelige inntekter til de som kontrollerer området. Statenes manglende evne til å ivareta borgernes sikkerhet svekker over tid befolkningens tillit til staten.

Hvitvasking: Penger ervervet gjennom kriminell virksomhet som narkotika, menneskehandel, korrupsjon og tyveri og smugling av ressurser og antikviteter, hvitvaskes regelmessig, bl.a. gjennom stråselkaper i jurisdiksjoner med lite innsyn og lav eller ingen beskatning. Ofte kjøpes det fiktive eller overprisede varer fra slike selskaper og det meste av kjøpesummen investeres deretter i aksjer, fast eiendom eller annen legal virksomhet i utviklede land.

⁵⁴ <https://www.unodc.org/>

⁵⁵ <http://www.scribd.com/doc/61447283/July-UN-Report-of-the-Monitoring-Group-on-Somalia-and-Eritrea-PDF-Muigwithania-Com>

⁵⁶ <http://elephantleague.org/project/africas-white-gold-of-jihad-al-shabaab-and-conflict-ivory/>

⁵⁷ <https://www.unodc.org/unodc/en/press/releases/2008-11-27.html>

⁵⁸ Eksportverdien av opium fra Afghanistan var ca. USD 2,9 mrd. I 2014.

Boks 13.2 Cyberkriminalitet og terrorisme

Enkelte terroristorganisasjoner har innlemmet cyberkriminalitet i sitt repertoar. SITE Intelligence Group¹ rapporterer om en rekke nettsider som ISIL og andre jihadistorganisasjoner har opprettet for å tjene penger. De viser selv til en oppskrift fra ISIL på hvordan en kan svindle betalingsordningen PayPal og nevner at hackergruppen Anonymous² skal ha uskadeliggjort flere slike nettsider. ISIL driver også systematisk med «defacing», dvs. at de hacker nettsider de ikke liker og legger inn egne budskap.

Foruten at det er penger å tjene antas det å være viktig for disse gruppene av propaganda- og rekrutteringshensyn å vise at også cyberspace er en slagmark hvor de kan vinne seire.

¹ <https://ent.siteintelgroup.com/>

² <http://thecryptosphere.com/2015/03/20/anonymous-vs-isis-the-ongoing-skirmishes-of-opisis/>

Hvordan utfordringene møtes.

I sum medfører organisert kriminalitet både manglende fysisk sikkerhet og rettssikkerhet for befolkningen. Dette reduserer folks livskvalitet og hemmer utviklingen i landene det gjelder. Det er særlig utfordrende i utviklingsland hvor store deler av befolkningen er fattige og ressursvake og utsatt for overgrep.

Landenes egne myndigheter har et hovedansvar for å bekjempe organisert kriminalitet. Andre land kan bidra med støtte til slikt arbeid der det er ønsket og der internasjonale tiltak kan bidra til å gjøre kriminalitet mindre lønnsomt. En rekke mellomstatlige og internasjonale organisasjoner er engasjert i bekjempelse av kriminalitet og koordinering av ressurser for dette formålet.

UNODC har som mandat å bistå FNs medlemsland med å forebygge og bekjempe organisert kriminalitet, herunder menneskehandel, narkotikahandel, ulovlig våpenhandel, hvitvasking, piratvirksomhet, korrupsjon, terrorisme og miljøkriminalitet samt å fremme rettsstatsbygging. UNODC er den globale arenaen for utviklingen av standarder, informasjonsutveksling og knytting av kontakter. Deltakelse er viktig.

Pompidougruppen under Europarådet arbeider for å utvikle og samordne tiltak mot, samt spre kunnskap og informasjon om, narkotikakriminalitet og misbruk, herunder i samarbeid med nordafrikanske land. En tiltakende narkotikatrafikk via Vest-Afrika øker den kriminelle økonomien i disse landene, bidrar til finansiering av terrorvirksomhet og destabiliserer statsmaktene. Norge har formannskapet i Pompidougruppen i perioden 2015 – 2018.

Interpol⁵⁹ representerer et verdensomspennende samarbeid mellom politimyndighetene i 190 medlemsland. Hovedprioritetene er felles globale politi-informasjonsystemer, bistand til nasjonale politimyndigheter, opplæring, kapasitetsbygging og forskning i medlemsland og bistand ved identifikasjon av forbrytere over landegrensene. I den grad land samarbeider om utlevering har Interpol et apparat som effektivt kan bidra til å trekke lovbrøyttere til ansvar.

Europol⁶⁰ er et organisert samarbeide mellom politimyndighetene i EU-landene. Organisasjonen har som oppgave å forebygge og bekjempe alle former for organisert kriminalitet samt alvorlig kriminalitet når minst to medlemsland er berørt. Utveksling av informasjon i samsvar med nasjonal lovgivning er et sentralt arbeidsfelt. Europol utarbeider generelle analyserapporter, kriminalitetsanalyser og trusselvurderinger, men har ikke operativ politimyndighet. Norge har en samarbeidsavtale med Europol.

The Financial Action Task Force⁶¹ (FATF) med 34 medlemsland iverksetter lovmessige, regulative og operative tiltak for å bekjempe hvitvasking av penger, finansiering av terrorisme og andre forhold som truer integriteten til det internasjonale finanssystemet. FATF har vedtatt anbefalinger som fungerer som internasjonal standard for bekjempelse av hvitvasking, terrorismefinansiering og spredning av masseødeleggelsesvåpen.

Flere land har en aktiv holdning til hvitvasking og penger som er ulovlig utført. The Metropolitan Police i London bistår bl.a. i samarbeid med DFID⁶² utviklingsland med å oppspore midler som bl.a. tidligere makthavere i utviklingsland har gjemt unna. Britiske myndigheter bidrar også til å sende slike penger tilbake til statskassen i de aktuelle landene.

⁵⁹ <http://www.interpol.int/>

⁶⁰ <https://www.europol.europa.eu/>

⁶¹ <http://www.fatf-gafi.org/pages/aboutus/>

⁶² Department for International Development, UKs utviklingsdepartement.

Storbritannia er blant landene som nylig har innført plikt for selskaper til å opplyse hvem som er deres reelle eier «beneficial owner»⁶³ dersom de er registrert i britiske jurisdiksjoner. Dette er et tiltak som kan bidra til å bekjempe terrorfinansiering, hvitvasking av penger og misbruk av selskapsstrukturer for kriminelle formål. Krav til åpenhet om reelle rettighetshavere omfattes også av FATFs anbefalinger 24 og 25.

Internasjonalt arbeid har lenge pågått, både i OECD, Global Forum on Transparency and Exchange of Information og FATF for å få økt innsyn i jurisdiksjoner som tidligere har vært meget lukkede. På skatteområdet har særlig OECD⁶⁴ og Global Forum hatt fokus rettet mot økt innsyn og utveksling av opplysninger om eierskap og andre interesser i selskaper, truste og andre relevante innretninger, samt bank- og andre finansielle opplysninger for skatteformål. Dette har bidratt til økt åpenhet i mange slike jurisdiksjoner og er et tiltak som gjør det vanskeligere å skjule penger som stammer fra kriminelle sammenhenger, slik som inntekter fra bl.a. narkotikahandel, menneskesmugling og terrorismefinansiering. Her er også sivilsamfunnsorganisasjoner som Transparency International, Global Financial Integrity, Tax Justice Network, Oxfam o.a. aktive aktører som har bidratt til at en rekke land har iverksatt tiltak mot ulovlig kapitalflukt.

Menneskesmugling. Et rekordhøyt antall mennesker er i dag på flukt fra krig, konflikt og undertrykkelse i det som omtales som den største flyktningekrisen siden andre verdenskrig. Av mer enn 50 millioner som er tvunget til å forlate sine hjem, er om lag 95 pst. fra det globale sør. Samtidig øker antallet som forlater land preget av fattigdom, miljøforringelse og dårlig styresett, for å finne en bedre framtid i andre land. De fleste flyktninger og migranter forblir i sin egen region, men antallet som forsøker å komme seg til velfungerende stater er raskt økende. I 2014 var 25 pst. av verdens befolkning under 14 år, og hele 42 pst. under 24 år. Hvis unge mennesker mister troen på en framtid for seg og sine i eget land, så gjør global kommunikasjon (ikke minst sosial medier), global transport og global organisert kriminalitet det mulig for mange fler enn før å lete etter en bedre framtid andre steder. Det store antallet migranter og framveksten av den organiserte menneskesmuglingsgeskjeften, gjør at avsender,

transitt- og mottakerland i økende grad samarbeider om å finne løsninger. Disse utfordringene står på Norges agenda i stadig flere sammenhenger og er med å definere våre prioriteringer på en rekke politikkområder.

Slik situasjonen er i dag, er den eneste langsiktige løsningen utvikling. Ulikhetene mellom og innen land må reduseres. Unge mennesker må se de har mulighet til å bidra til både egen og landets utvikling. Fred- og forsoningsarbeidet må bidra til å forhindre konflikt, uro og statlig kollaps. Slik forhindres konflikt og behovet for beskyttelse reduseres. Humanitær bistand ytes slik at nød lindres under kriser, og langsiktig bistand må bidra til å løfte land over i mellominntektsgruppen. Godt styresett er et nødvendig fundament for velfungerende stater, mens utdannings- og jobbmuligheter må sikre at alle har mulighet til å ta del i framgang og sosial mobilitet. God og resultatorientert bistand er et viktig bidrag til dagens migrasjonsutfordringer.

Det eksisterer et utstrakt internasjonalt samarbeid mellom politi og immigrasjonsmyndigheter i mange land for å begrense menneskesmugling og -handel og for å finne løsninger som kan redusere kriminell utnyttning av flyktninger og dermed forebygge tragedier som f.eks. i forbindelse med forlis i Middelhavet.

Permanente løsninger krever ofte langvarig politisk innsats og investeringer som bidrar til et mer bærekraftig livsgrunnlag i opprinnelseslandene eller områdene der flyktningene eller de internt fordrevne oppholder seg.

Hvordan Norge bidrar.

Norge bidrar med støtte til FN, EU, de internasjonale og mellomstatlige organisasjonene som er nevnt foran og til en rekke internasjonale initiativer som arbeider for å redusere internasjonal kriminalitet og menneskesmugling. Inn under dette arbeidet hører også norsk deltakelse i EUs (Frontex) grensekontrolloperasjoner Triton og Poseidon i Middelhavet for bl.a. å redde skipbrudne migranter i Middelhavet og oppdage og bidra til etterforskning av menneskesmugling over Middelhavet. I tillegg kommer samarbeid med EU for å avdekke menneskesmuglingen over land i Afrika, og deltakelse i arbeidet for å støtte landene som mottar mange migranter.

Fra norsk side ønsker en at arbeidet med den umiddelbare migrasjonsutfordringen skjer på mest mulig samordnet måte. Den internasjonale migrasjonsorganisasjonen⁶⁵ (IOM), FNs høykommissær for flyktninger⁶⁶ (UNHCR) og FNs øvrige

⁶³ <http://www.parliament.uk/business/publications/written-questions-answers-statements/written-statement/Commons/2015-01-15/HCWS188/>

⁶⁴ <http://www.oecd.org/tax/transparency/>

organisasjoner som arbeider med flyktninger og migranter, samt sivile samfunnsorganisasjoner som Flyktningshjelpen, anses som de aktørene som har de beste forutsetningene for å håndtere denne typen spørsmål. Norge støtter disse i deres arbeid med å hjelpe flyktninger i deres nærområder og i tillegg bidrar det norske samfunnet til bosetting av et antall flyktninger som det har kapasitet til å ta imot. På lang sikt krever som nevnt løsning på migrasjonsutfordringen betydelig heving av utviklingsnivået og inntektene i fattige land og reduksjon i antall konflikter og i sikkerhets- og klimautfordringer som gjør at mennesker forlater sine hjem og hjemtrakter.

Norge deltar aktivt i det internasjonale arbeidet med å begrense hvitvasking og hindre ulovlig kapitalflukt, bl.a. gjennom FATF, og støtter initiativer for større åpenhet i jurisdiksjoner med lite innsyn. Regjeringen forventer for øvrig at norske bedrifter, og spesielt selskaper med statlig eierskap, følger og rapporterer i henhold til internasjonale standarder for samfunnsansvar, som OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper⁶⁷ og FN's Global Compact⁶⁸, som slår fast at tilsluttede bedrifter skal motarbeide alle former for korrupsjon, inkludert utpressing og bestikkelser.

International IDEA hevder at det globale arbeidet mot organisert kriminalitet i noen grad preges av å være håndtert av en rekke hver for seg effektive organisasjoner, men uten at noen av dem har et klart strategisk hovedansvar. IDEA mener dette indikerer en systematisk svikt i evnen til å takle organisert kriminalitet effektivt. I tråd med dette støtter Norge et Globalt initiativ mot organisert kriminalitet⁶⁹ som er et nettverk med over 100 internasjonale eksperter som skal utarbeide en global strategi som inkluderer innsats på både utviklings-, justis- og sikkerhetsområdet, globalt, regionalt og på landnivå.

Det skal også utarbeides en strategi for Norges internasjonale arbeid mot organisert kriminalitet som omfatter områdene utvikling og sikkerhet.

Klima- og skoginitiativets⁷⁰ støtte til forbedring av styresettet i samarbeidsland er nært

knyttet til innsatser mot kriminalitet i skogsektoren og annen ulovlig utnyttelse av naturressurser som ulovlig hogst, jakt og handel med truede arter. Dette er en omfattende og voksende virksomhet som har nære bånd til annen internasjonal organisert kriminalitet. Klima- og skoginitiativet samarbeider med multilaterale organisasjoner som UNODC og INTERPOL mot bl.a. ulovlig utnyttelse av naturressurser.

Norge har tatt initiativet til INTERPOLs arbeidsgruppe mot fiskerikriminalitet og til UNODCs ekspertgruppe om grenseoverskridende kriminalitet til havs. Økt internasjonalt politisamarbeid er viktig for å kunne etterforske de som står bak grenseoverskridende organisert kriminalitet i fiskeindustrien, særlig i utviklingsland. Bekjempelse av fiskerikriminalitet er ett av satsingsområdene i utviklingsprogrammet Fisk for utvikling.

For øvrig legger stortingsmeldingen *Globale sikkerhetsutfordringer i utenrikspolitikken* opp til følgende:

Det internasjonale arbeidet mot terrorismefinansiering skal styrkes, blant annet gjennom oppfølging av FATF-standardene og forbedring av svakheter som ble påpekt i organisasjonens evaluering av Norge i 2014. Norge deltar også aktivt i utviklingen av FATF-standardene, for å bidra til at flere land implementerer dem på en korrekt, effektiv og virkningsfull måte.

Det er besluttet etablert et bistandsprogram mot organisert kriminalitet og ulovlig handel. Programmet starter i 2016 og skal trappes opp til 100 millioner kr. årlig. Kriminalitetsdimensjonen skal integreres i utviklingspolitikken. Innsatsen mot organisert kriminalitet i utviklingsland skal styrkes gjennom bygging av analysekapasiteter, systemer for deling av informasjon og fokuserte innsatser innenfor politi, toll- og rettsvesen. Innsatsen mot kriminalitet i ulike tematiske satsninger skal spisses, f.eks. på miljøfeltet og mot fiskerikriminalitet, når det gjelder ulovlig kapitalflyt og mht. satsinger regionalt og på landnivå.

En nasjonal ekspertgruppe skal opprettes med formål å analysere hvordan alvorlig og organisert kriminalitet påvirker land hvor Norge har utenriks- og utviklingspolitiske interesser samt foreslå koordinerte tiltak. Dette inkluderer dialog med private aktører og med næringslivet.

Regjeringen forventer ellers av næringslivet, særlig selskaper med statlig eierskap, at de følger OECDs retningslinjer for å forebygge voldelig konflikt⁷¹. Regjeringen støtter Kimberly-prosessen⁷² som sikter mot å hindre handel med rådiamanter fra områder med væpnet konflikt.

⁶⁵ <http://www.iom.int/>

⁶⁶ <http://www.fn.no/FN-informasjon/Fond-og-programmer/FNs-hoeykommissaer-for-flyktninger-UNHCR>

⁶⁷ <http://www.oecd.org/corporate/mne/>

⁶⁸ <https://www.unglobalcompact.org/>

⁶⁹ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-37-20142015/id2423339/?ch=2>

⁷⁰ <https://www.regjeringen.no/no/tema/klima-og-miljo/klima/klima-og-skogsatsingen/id2000712/>

Samlet sett vil bl.a. disse tiltakene som Norge er engasjert i, bidra til en mer koordinert og effektiv bekjempelse av internasjonal kriminalitet som på sikt vil bidra til vekst og bedre mulighetene for langsiktig bærekraftig utvikling i fattige land.

Sikkerhetssektor-reform

Utfordringer og hvordan de møtes.

Stabile stater som kan motstå eller håndtere konflikt og krise er helt avgjørende for å bekjempe fattigdom, manglende sikkerhet og brudd på menneskerettighetene. Stabile stater er også en forutsetning for å kunne møte grenseoverskridende utfordringer som regionale konflikter, organisert kriminalitet og terrorisme, og er dermed viktig for vår egen sikkerhet.

En viktig forutsetning for varig stabilitet og utvikling er at staten har en effektiv justis- og sikkerhetssektor som er demokratisk legitimert. Måltrettede tiltak for å fremme effektivitet og demokratisk legitimitet innen justis- og sikkerhetssektoren omtales som sikkerhetssektorreform⁷³ (SSR). Dette er tiltak rettet mot forsvar, etterretnings- og sikkerhetstjenester, paramilitære styrker, kystvakt, grensevaktstyrker og justissektoren (som omfatter politi, påtalemyndigheter, domstoler og kriminalomsorgen). Dessuten står styrking av den parlamentariske kontrollen og oppbygging av effektive kontrollorganer i forvaltningen sentralt i reformarbeidet. Innsatsen har som mål å etablere effektive sikkerhetsstrukturer innen økonomisk bærekraftige rammer som kan garantere statens og befolkningens sikkerhet i et system underlagt demokratisk kontroll.

Sikkerhetssektorreform er et ambisiøst program der positive resultater avhenger av flere faktorer. Utfordringer kan for eksempel være at reformprosessene ikke samkjøres godt nok slik at enkeltinnsatser ikke nødvendigvis trekker i samme retning. Andre problemer er knyttet til lokalt eierskap til reformene. Sikkerhetsstrukturene i et land vil ofte være dypt sosialt rotfestet, og det kan være vanskelig å identifisere grupper som kan drive reformprosessene. Dersom prosessene ikke støttes lokalt, vil sjansene for suksess være små. Det er også en vanskelig balansegang hvor langt en kan gå mht. å støtte lokale sikkerhetssektorløsninger som strider mot prinsippene denne typen reform bygger på uten at de blir ineffektive.

Kvinner er svært utsatt i konflikter og utdanning og kvinners deltakelse som sikkerhetspersonell så vel som i fredsbevarende operasjoner, sees som et viktig konfliktdependende tiltak i mange utviklingsland. Implementering av sikkerhetsrådsresolusjon 1325 er en viktig del av Norges internasjonale fredsarbeid og arbeid for å fremme individuell sikkerhet og deltakelse i samfunnsliv.

SSR blir i stadig større grad inkludert i mandatene for internasjonale fredsoperasjoner i takt med at disse har beveget seg fra å være fredsbevarende operasjoner (peacekeeping) til at de bidrar til mer omfattende og langsiktig fredsbygging (peacebuilding) med fokus på demobilisering og re-integrering av tidligere stridende kampstyrker, valg gjennomføring, beskyttelse av sivile, samt styrking og reform av statsinstitusjoner.

NATO legger stadig større vekt på sikkerhetssektorreform og kapasitetsbygging i staters forsvarssektor for å sikre legitime myndigheters evne til å trygge landet og legge til rette for bærekraftig politisk og økonomisk utvikling. Alliansen opprettet i 2014 Defence Capacity-Building-programmet (DCB), som skal bistå land i NATOs tiliggende områder med slik støtte.

De siste 5-6 årene har også arbeidet med SSR blitt mer sentralt i utviklingsdebatten nasjonalt og internasjonalt. Situasjonen i land som Afghanistan og Somalia, samt bl.a. Verdensbankens «World Development Report» fra 2011 med fokus på disse problemstillingene, har vært noen av drivkreftene. Norge arbeider for at SSR-mandatene følges opp og at tilnærmingen videreutvikles.

Norsk SSR-innsats

Sikkerhetssektorreform er viktig i norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk og det er et viktig mål for regjeringen å bidra med innsats som styrker FNs og andre multilaterale og regionale organisasjoners kapasitet på området, herunder med sivilt politi og andre sivile som kan gjennomføre SSR-innsats i en fredsoperasjonsramme. Norge er en relativt stor aktør i internasjonal SSR-innsats der bidrag med personell går hånd i hånd med støtte til internasjonal politikktutvikling og kompetansebygging. De overordnede målene for norsk innsats er å bidra til fredsbygging og samfunnsutvikling i postkonflikt- og sårbare stater.

Norsk SSR-innsats involverer en rekke aktører som er engasjert på ulike nivåer og stadier rundt omkring i verden. Bidragene kanaliseres hovedsakelig gjennom multilaterale organisasjoner, men

⁷¹ <http://www.oecd.org/dac/governance-peace/conflictand-fragility/guidelinesonhelpingpreventviolentconflict.htm>

⁷² <http://www.kimberleyprocess.com/>

⁷³ <https://no.wikipedia.org/wiki/Sikkerhetssektorreform>

det gjennomføres også et betydelig antall trilaterale og bilaterale prosjekter i direkte samarbeid med mottakerlandenes myndigheter og frivillige organisasjoner. Eksempler på dette er deltakelse fra norsk sivilt politi, advokater, statsadvokater, dommere og kriminalomsorgspersonell i FN og EUs operasjoner.

Politirådgivere er involvert i kapasitetsbygging bla på Haiti, i Liberia, Sør-Sudan, Ramallah og *Temporary International Presence in Hebron* (TIPH) gjennom FN og EU. Det bidras dessuten til opplæring av afrikanske personell til FN og AUs operasjoner.

Siden 2007 har personell fra justissektoren (påtalemyndigheten, forsvarsadvokater, dommere, fengselsrådgivere og friomsorgsrådgivere) gjennom et bilateralt sendelag bidratt til lovarbeid, bruk av alternative straffereaksjoner og forbedret forholdene i fengsler i Moldova. Arbeidet organiseres gjennom *The Norwegian Mission of Rule of Law Advisors to Moldova* (NORLAM) og administreres av Justis- og beredskapsdepartementet.

I perioden 2004 – 2013 bidro personell fra justissektoren med et tilsvarende bilateralt prosjekt i Georgia.

Forsvaret er involvert i kapasitetsbygging i Kenya, Irak, Afghanistan, Georgia og Ukraina samt i flere land på Vest-Balkan. Engasjementet skjer i rammen av NATO og EU så vel som i bilaterale rammer (Kenya) og i en koalisjonsramme (Irak). I flere av områdene har en dessuten praktisk samarbeid med nordiske og baltiske land for å øke effekten av innsatsen.

Støtte gis også til FN og AUs arbeid med å videreutvikle de sivile dimensjonene i fredsoperasjoner, inkludert utvikling av et strategisk rammeverk for FN's fredsbevarende politiinnsats, tiltak som styrker SSR-kapasiteten til lokale myndigheter gjennom opplæring og veiledning, til utvikling av FN's kapasitet for integrert operasjonsplanlegging og styrking av FN's fredsoperasjoner. Tiltak som kan styrke kvinners stilling i sikkerhetssektoren er, som det også framgår av *Muligheter for alle – menneskerettighetene som mål og middel i utenriks- og utviklingspolitikken*, et prioritert område. Den meldingen sier at Regjeringen vil være pådriver for tiltak innenfor sikkerhetssektorreform som bidrar til å fremme menneskerettighetene, og for at kvinners rettigheter, medbestemmelse og behov inkluderes i sikkerhetssektorreform, i tråd med Norges handlingsplan for kvinner, fred og sikkerhet.

Norsk SSR-innsats bidrar på flere måter til fred og bedre sikkerhet og dermed til å legge forholdene til rette for langsiktig bærekraftig utvikling.

Anti-piratvirksomhet

Utfordringer.

Piratvirksomhet hemmer samhandel mellom land og fordyrer transport. Økt maktbruk, behovet for å ta lange omveier samt høye forsikringspremier, er tiltak som fordyrer transporten, noe eksportører, befraktere og importører og i siste instans forbrukerne må bekoste. Fenomenet har gjennom årtier vært særlig utbredt i deler av Asia, men i en håndterbar målestokk. Over det seneste ti-året har det vært en sterk økning i piratvirksomhet i Det indiske hav ved Afrikas horn fra baser hovedsakelig i Somalia. Bevæpnede pirater har bordet store skip fra små hurtiggående båter. Skip og mannskap er blitt tatt til fange og rederiene er blitt avkrevet løsepenger. I mange tilfeller er også lasten blitt solgt videre. De negative næringsmessige ringvirkningene av piratvirksomheten kan bli betydelige. I Øst-Afrika har konsekvensene vært størst for omkringliggende lavinntektsland hvor varehandelen er blitt rammet sterkt. Verdensbanken anslår at 25% av varebyttet i regionen er blitt påvirket negativt av piratvirksomheten utenfor Somalia, og at det er 6,5% færre turistbesøk langs kysten av Øst-Afrika enn det ville ha vært uten trusselen fra pirater. De senere årene har det vært en sterk økning i piratvirksomheten i Guineabukten. Her er det spesielt den maritime oljenæringen som er rammet.

Det er flere grunnleggende årsaker til piratvirksomhet. Svært høy fortjeneste og til dels lav risiko har vært en vesentlig faktor. Innsatsen i Øst-Afrika har endret denne situasjonen gjennom internasjonale bidrag til patruljering med militære fartøyer og operasjoner rettet mot piratnettverkene, men fremdeles kan den økonomiske gevinsten være så stor at den overstiger den risiko piratene mener de løper. En annen viktig faktor er at det er få muligheter for inntektsgivende arbeid. Svake statsstrukturer medfører at piratnettverkene løper liten risiko for å bli stilt til ansvar for sine handlinger. Utbredt korrupsjon gjør det mulig å kjøpe seg frihet fra forfølgelse og straff, eller virksomheten beskyttes av myndighetspersoner som er tett involvert i piratvirksomheten. En stor del av denne virksomheten, bl.a. med basis i Somalia og Nigeria, er godt organisert.

Piratvirksomheten er avhengig av samfunn med svake statsapparater. I Somalia har piratnett-

verkene kjøpt seg operasjonsfrihet gjennom avtaler med terrororganisasjoner som Al Shabab.

Piratenes store inntekter sammen med manglende sikkerhet og myndighetskontroll skaper, som i Somalia, handlingsrom og arnesteder for andre typer av uønsket virksomhet, som eksempelvis terrorgrupper, som kan true fred og sikkerhet langt ut over regionen.

Hvordan utfordringene møtes.

Piratvirksomheten har blitt møtt med kortsiktige og langsiktige tiltak. En rekke rederier har benyttet væpnede sikkerhetsvakter som har hindret piratene i å komme om bord. Militære fartøyer har patruljert området og har eskortert handelskip i transitt gjennom farvann med risiko for piratangrep. Disse tiltakene har redusert piratenes mulighet til å kapre skip, og deres fortjeneste har sunket. Virksomheten er dermed blitt mindre attraktivt og rekruttering har blitt redusert. Skjerping av lovverket, utvikling av rettsvesenet og etablering av fengsler er eksempler på mer langsiktige og preventive tiltak. I tillegg er det satset på utvikling og alternative inntektskilder. Disse tiltakene synes å ha gitt effekter, og piratvirksomheten i dette området er i dag lavere enn for bare to år siden. De militære offensivene for å bekjempe Al Shabab ser også ut til å ha hatt en positiv effekt på bekjempelsen av piratvirksomheten. Da Al Shabab ble drevet bort fra områdene ble samfunnene mer stabile, piratnettverkene mistet sin beskyttelse og i flere tilfeller ble de fordrevet av stammer og klaner som ønsket å stabilisere og utvikle sine områder.

I Vest-Afrika har piratvirksomheten hatt en sterk økning etter 2014. I Guineabukten skjedde mer enn halvparten av angrepene utenfor kyststatenes territorialfarvann, anført av pirater av nigeriansk nasjonalitet⁷⁴. Yaounde-prosessen⁷⁵, de vestafrikanske landenes eget arbeid for maritim sikkerhet, går bare langsomt framover, mens det er skepsis innen f.eks. ECOWAS til Maritime Trade and Information Security Centre (MTISC) ved Accra som er et effektivt koordineringsorgan, men er initiert og drives av vestlige land med skipsfartsinteresser i området. Piratproblemet i Guineabukten har ikke fått tilsvarende internasjonal oppmerksomhet som Øst Afrika, selv om flere

land nå forsøker å rette oppmerksomheten mot dette området.

På lengre sikt må en kunne regne med at utviklingsprosessene vil bidra til bedre organisering av samfunnene piratene kommer fra, med styrkede institusjoner og mer statlig kontroll, slik at folk i de aktuelle landene så vel som utenlandske selskaper med kapital vil investere mer i næringsvirksomhet der. Etter hvert vil dette kunne gi inntekter til stat og kommuner og flere arbeidsplasser som kan hindre potensielle rekrutter i å velge piratvirksomhet eller terrorisme som levevei. I tillegg til fattigdomsbekjempelse har langsiktig bistand til sårbare stater dette som viktig delmål. I en region som i utgangspunktet kan være dominert av klaner, krigsherrer og kriminelle karteller som har økonomisk interesse i denne virksomheten, er det imidlertid ikke noen enkel oppgave å få satt et land på et slikt positivt utviklingsspor. Den høye lønnsomheten for de involverte gjør det vanskelig å bryte den negative sirkelen. Nøkkelen til suksess ligger i landene selv hvor maktthavere med motivasjon for utvikling som betraktes som legitime, må etablere seg med maktmidler, bekjempe lovløshet og kriminell virksomhet og skape rom for lovlydig næringsdrift og langsiktig utviklingsarbeid.

Hva Norge gjør.

Norge har bidratt til innsatsen mot piratvirksomheten utenfor Afrikas Horn. Vi har bidratt med marinefartøy og maritime patruljefly. Videre har Norge spilt en aktiv rolle i de politiske prosessene med å stabilisere regionen, og vi har bidratt med betydelige bistands- og utviklingsmidler. Blant annet har Norge finansiert infrastruktur og utdanningsprogrammer som har bidratt til å styrke sikkerhetsstrukturene i Puntland og Somalia. Norsk justissektor har bistått Somalia med å utforme lovverk mot piratvirksomhet, samfinansierer UNODCs fengselsprosjekt og bidrar med fengselsrådgivere.

Bekjempelsen av piratnettverkene i Øst Afrika må sees i sammenheng med en helhetlig internasjonal innsats for å bekjempe korrupsjon, organisert kriminalitet, narkotikatransport og ekstremisme. Dette krever målrettet innsats for utvikling og stabilitet blant annet gjennom sikkerhetssektorreformtiltak.

Norges bidrag til den koordinerte innsatsen mot piratvirksomhet har bidratt til den framgangen en har hatt. Norge vil fortsatt yte slike bidrag.

⁷⁴ Ifølge stiftelsen «Oceans Beyond Piracy»

⁷⁵ <http://pages.au.int/maritime/events/summit-heads-state-and-government-maritime-safety-and-security-gulf-guinea-yaounde-cameroon>

Viktige utviklingsfaktorer som kan bidra til fred og sikkerhet

Økonomisk framgang og utvikling er ingen *garanti* for fred. Sterke etniske og religiøse motsetninger kan fortsette å eksistere uavhengig av framgang i et lands generelle inntekts- og kunnskapsnivå. Forskning indikerer imidlertid at utviklingstrekk som høyt utdanningsnivå, godt tilbud av arbeidsplasser samt gode rammebetingelser for investeringer, avhengighetsskapende handel mellom land, gode kommunikasjoner og fordelaktige klimamessige levekår er konflikt-dempende. Religiøs og etnisk ekstremisme må møtes med mer målrettede tiltak.

En forutsetning for at en god sikkerhetssituasjon skal være bærekraftig er at den er tuftet på legitime maktøveres egne planer og forankret i velfungerende institusjoner. Varig sikkerhet fordrer en sterk sentralstat med tilstrekkelig ressurstilgang gjennom skatter og andre inntekter til å utvikle og vedlikeholde infrastruktur, energitilgang, institusjoner og sosiale tjenester.

Reelle maktforhold og økonomiske relasjoner, de styrendes hovedmotiveer for å sitte med makten og deres faktiske planer for bruk av samfunnets ressurser, er viktig informasjon for den som vil investere eller drive handel eller for den som skal yte pengemessig eller annen støtte. Alle innsatser, de målrettede slik som bistand, internasjonalt diplomati og de som springer ut av kommersielle interesser slik som handel og investeringer, bør derfor baseres på god forståelse av maktkonstellasjoner, handlingsrom og mulige handlings- og hendelsesalternativer. God kontekstforståelse kan gjøre det enklere å ta beslutninger som minsker konfliktnivå, reduserer sannsynligheten for korrupsjon og bidrar positivt til sivil sikkerhet og utvikling.

Sysselsetting, internasjonal handel og uten- og innenlandske investeringer

Utfordringer.

Mange land, særlig i Asia, har opplevd rask økonomisk vekst, mens andre, særlig i Afrika, har blitt hengende etter. Noe av årsaken til de store forskjellene er ulik grad av deltakelse i det internasjonale økonomiske samkvemmet. Det er godt empirisk belegg for å hevde at økt handel bidrar til raskere økonomisk vekst.

Handel gir inntekter til land, investeringer i eksportnæringene og tilknyttede sektorer, inntekter til staten, økt kjøpekraft for private og vekst i økonomien. Handel gir opphav til teknologiover-

føring og nye arbeidsplasser samtidig som sysselsettingen i mindre lønnsomme virksomheter reduseres. Effektene av økt eksport avhenger bl.a. av i hvilke sektorer veksten kommer, utdanningsnivået i landet, bærekraften i produksjonen og hvor stor bearbeidingsgraden er i disse sektorene.

Gevinstene ved økt handel kan bli ulikt fordelt, og enkelte grupper kan oppleve velferdstap. For eksempel kan effektivisering og utnyttelse av stor-driftsfordeler i første omgang gi arbeidsløshet, migrasjon fra landsbygda og press på byområder. Over tid bidrar handel kombinert med en nasjonal politikk med bl.a. vekt på fordeling, sysselsetting, miljø, utbygging av utdanningssystemet og velferdstjenester, og styrking av kvinners økonomiske stilling, til næringsutvikling, kunnskapsoverføring, økt økonomisk vekst og økt sysselsetting som hever folks levestandard, noe som reduserer grobunnen for sosial uro og kriminalitet.

Det er imidlertid ikke gitt at en slik utvikling skjer uten tilbakeslag. I sårbare stater med høyt konfliktnivå og hvor mange av institusjonene som er nødvendige for å understøtte denne utviklingen mangler, vil selv god vilje fra tidligere stridende parter ikke kunne framtvinge raske endringer. I land som lenge har vært dominert av konflikt eller sterke innslag av organisert kriminalitet kan det ta lang tid før holdninger mellom grupper eller klaner endrer seg så mye at fordelene med varig samarbeid i stedet for konflikt blir åpenbare. Tilstedeværelse av naturressurser med store profittmuligheter kan gjøre det særlig vanskelig å motivere for samarbeid.

Arbeidsløshet blant demobiliserte soldater medfører ofte økt kriminalitet og kan lede til gjenoppblussing av konflikter dersom problemet ikke møtes med omskolerings- og sysselsettingsprogrammer. Sysselsetting som gir inntekter og reduserer motivasjon for kriminalitet kan imidlertid bare bli varig dersom den er fundert på en bærekraftig privat sektor og dermed på hele knippet av utviklingsfremmende faktorer – inkludert handel, institusjonsbygging, ivaretagelse av miljø og sosiale hensyn, fred og stabilitet.

Hvordan utfordringene møtes.

For å få fortgang i utviklingsprosesser i land som nylig har vært i konflikt, og for å motvirke at andre land havner i økonomisk tilbakegang og utvikler seg til arnesteder for konflikt og terrorisme, er det viktig at utviklede land har et bevisst forhold til handel og næringsutvikling som drivere av utvikling.

For å få i gang handel og investeringer er det bl.a. ofte nødvendig med rådgivning og bistand rettet mot korrupsjon, reduksjon av handels- og investeringshindrende prosedyrer og fjerning av eksportskatter for å stimulere økonomisk vekst. Verdensbanken, Verdens handelsorganisasjon (WTO) og andre internasjonale institusjoner har betydelig kompetanse og virksomhet på disse feltene. Bistand til bygging og utbedring av infrastruktur som havner, veier, kommunikasjonsteknologi og energiforsyning er nødvendig for å få økonomien i gang. Utdanning og yrkestrening er også viktige faktorer.

I sårbare stater kan det være nyttig å anskueliggjøre for stridende parter og for befolkningen ellers, fordelene ved fredelige løsninger og samarbeid gjennom å bruke bistandsmidler til å etablere jobbskapingprogrammer. Det er imidlertid en risiko for tilbakeslag med alvorlige ringvirkninger dersom programmene feiler, så det er særlig viktig at slike programmer knyttes til næringer og ev. bedrifter som har klare vekstmuligheter og på sikt vil være bærekraftige uten utenlandsk støtte.

Generelt er det viktig at utviklingsperspektivet er med i internasjonale drøftinger av handels- og investeringsregimer og at alle land er seg bevisst de freds- og sikkerhetsmessige aspektene ved inngåelse av bi- og multilaterale avtaler på handels- og investeringsområdene.

Hva Norge gjør.

Stortingsmeldingen om Globalisering og handel⁷⁶ sier at regjeringen vil vurdere endringer av innretningen på den norske GSP-ordningen med sikte på ytterligere lettelse også for de *nest* fattigste utviklingslandene.

Meldingen slår også fast at handel er et nødvendig, men ikke tilstrekkelig instrument for utvikling, sysselsetting og vekst. Mange utviklingslands offensive interesser har fått for lite oppmerksomhet i forhandlinger, noe som utgjør et hinder på veien til å integrere utviklingsland i verdenshandelen. Handel skal brukes som virkemiddel i utviklingspolitikken.

Norge praktiserer en liberal handelspolitikk og store deler av vår import møter få eller ingen handelshindre. Som sektor skiller derfor landbruk seg ut fra vår handelspolitiske profil gjennom høye tollsatser og omfattende næringsstøtte. I WTO, artikkel 19-forhandlingene med EU og frihandelsforhandlinger vil Norge møte krav som vil kunne være krevende for landbruket. Videre libe-

ralisering av handelen med landbruksvarer vil være et premiss for videreutvikling av internasjonalt handelssamarbeid. Regjeringen vil fortsette å vektlegge norsk landbruks beskyttelsesbehov. Samtidig må beskyttelse av landbruket avveies mot våre generelle handelspolitiske interesser og offensive interesser på enkeltområder.

Norge vil også arbeide for at frihandelsavtaler Norge er part i, ivaretar utviklingsdimensjonen og åpner for individuell tilpasning. I land der Norge har utviklingssamarbeid, kan det være aktuelt å dreie noe av samarbeidet mot handelsrettet kapasitetsbygging og faglig bistand.

Regjeringen vil i slutføringen av Doha-runden i WTO-forhandlingene arbeide for løsninger som bidrar til å få på plass en global handelsavtale, og prioritere nedbygging av handelshindre i andre industriland og fremvoksende økonomier. Norge vil også arbeide for at det ikke stilles økte krav til MUL og for å bevare utviklingsdimensjonen i disse forhandlingene.

For å bidra til at også marginale grupper i utviklingsland får del i den økonomiske veksten vil Norge ifølge stortingsmeldingen om Næringsutvikling innenfor utviklingssamarbeidet⁷⁷, legge vekt på å øke tilgangen til finansielle tjenester for disse.

I næringsutviklingsarbeid i utviklingsland legges det fra norsk side økt vekt på gode rammevilkår når det gjelder menneskerettigheter, arbeidstakerrettigheter, miljø og anti-korrupsjon. Internasjonale standarder og beste-praksis knyttet til samfunnsansvar legges til grunn for arbeidet med næringsutvikling i disse landene.

Regjeringen vil øke støtten til handelsrelatert utviklingssamarbeid, også i forbindelse med frihandelsavtaler.

Regjeringen forventer av norske selskaper med aktivitet i utviklingsland, særlig de med statlig eierskap, at de retter seg etter OECDs retningslinjer for aktsomhet med handel med mineraler fra konfliktrammede og høyrisikoområder⁷⁸.

Alle disse tiltakene sikter mot å akselerere utvikling i utviklingsland mot mer stabile, økonomisk bærekraftige og trygge samfunn med bedre utdanning og flere arbeidsplasser. Bedre levekår innebærer redusert konfliktpotensiale og flere arbeidsplasser og bedre muligheter til å sette i gang næringsvirksomhet betyr redusert motivasjon for unge for å søke utkomme gjennom kriminalitet og terroristvirksomhet.

⁷⁶ Meld.St.29 (2014-2015)

⁷⁷ Meld.St.35 (2014-2015)

⁷⁸ <http://www.oecd.org/fr/daf/inv/mne/mining.htm>

*Klima, utvikling og sikkerhet**Utfordringer.*

Konsekvensene av klimaendringer viser seg stadig hyppigere og iblant med dramatiske konsekvenser. Endringene skjer i alle deler av verden, men noen regioner og land er mer utsatt for klimaendringer enn andre. Når disse landene også har mindre evne til å forebygge og håndtere både effektene over tid og mer umiddelbare naturkatastrofer som sykkloner, flom og tørke, vil de være svært sårbare. Både vannressurser som langsomt tørker inn og ekstremvær tar liv, ødelegger lokalsamfunn og gjør store områder ubeboelige. Selv i et i hovedsak fredelig land som Tanzania øker konflikten om land og bruk av naturressurser. Konflikter knyttet til landrettigheter, særlig mellom kveg-nomader og bønder, eller mellom lokalbefolkning og investorer, har ført til sammenstøt, også med dødelig utgang.

Negative effekter av klimaendringene slik som forringet livsgrunnlag, mat- og vannmangel og økt fattigdom er en av flere drivkrefter for økt migrasjon. Økningen i store humanitære kriser, vold og konflikter har i noen regioner sin årsak i klimaendringer eller blir forsterket av disse. Klimatiltak søkes integrert i norsk utviklingssamarbeid for å sikre at ikke andre innsatser undermineres av klimaendringene.

Hvordan utfordringene møtes.

En grunnleggende forutsetning for å unngå sterkt stigende sikkerhetsutfordringer knyttet til konsekvensene av klimaendringer, er samarbeidet mellom verdens land om å få globale klimagassutslipp under kontroll, gjennom FNs klimakonvensjon og annen omfattende innsats for å stimulere en lavkarbon utvikling. Det faller utenfor denne rapportens fokus å gjøre rede for dette, men stabilisering av klimasituasjonen og redusert press på sårbare økosystemer og på folkegrupper som lever i utsatte områder, betyr redusert konflikt om land, vann- og beiterettigheter. Det betyr også mindre grunn for befolkningen i disse områdene til å flytte inn til byenes slumområder eller å migrere over lengre avstander, med de konsekvenser det har bl.a. for organisert kriminalitet. Klimatiltak bidrar dermed i seg selv til fredeligere og sikrere samfunn.

Tiltak for klimatilpasning og redusert sårbarhet har stor oppmerksomhet i internasjonalt og norsk utviklingssamarbeid. Støtte til matsikkerhet og klimatilpasset landbruk samt forbedret natur- og vannressursforvaltning er viktig for å bidra til

at folk i utviklingsland har rimelige levekår og ikke tvinges til migrasjon eller griper til vold for å løse uoverensstemmelser. Mangel på vann og tilgang til vann i grensekryssende vassdrag kan skape alvorlige konflikter, mens målrettet arbeid for felles vannressursforvaltning kan bidra til dialog og være et viktig fredsbyggende tiltak. En bærekraftig og klimatilpasset matproduksjon, der en ser på hele verdikjeden – fra åker eller hav til marked og forbruker – vil både kunne øke matsikkerheten, redusere fattigdom og skape arbeidsplasser og næringsutvikling. En slik utvikling vil kunne gi mer robuste samfunn hvor rekrutteringen til ekstremist- eller terrororganisasjoner, eller til piratvirksomhet som i Somalia reduseres.

Et viktig tiltak for å redusere skadevirkningene av klimarelaterte naturkatastrofer er økt støtte til kapasitets- og kompetanseutvikling for bruk av hydrometeorologiske data. Bruk av slike data er viktig som planleggingsverktøy for boligbygging, skoler og sykehus, energiinstallasjoner og annen infrastruktur, matproduksjon og vannressursforvaltning. Tiltak innen disse sektorene vil redusere tap og skade samt klimarelatert migrasjon.

Sentralt i innsatsene mot klimarelaterte konflikter og katastrofer står arbeidet for å skape robuste lokalsamfunn med matsikkerhet og tilgang til vann til hushold og landbruk. Informasjon og utdanning om klimaendringenes konsekvenser for helse, flom og tørke, landbruksproduksjon, ekstremvær og naturkatastrofer er viktig i denne sammenheng. I tiden fremover ser en også at det må tas hensyn til forventede klimaendringer i vurdering av investeringer i andre sektorer.

Hva Norge gjør.

Klima er et globalt fellesgode og tiltak for å begrense utslipp av klimagasser håndteres gjennom en aktiv innen- og utenrikspolitikk, bl.a. gjennom internasjonale avtaler, på nasjonalt nivå og i vårt utviklingssamarbeid. Klimatiltakene omfatter utslippsreducerende tiltak, klimatilpasning og forebygging av klimarelaterte naturkatastrofer. Norges hovedfokus for å bidra til utslippsreduksjoner i utviklingsland, er støtte til bruk av fornybare energikilder og redusert avskoging.

Norges internasjonale klima og skoginitiativ er både et klimapolitisk og et utviklingspolitisk initiativ. Det er designet med det utgangspunkt at klima- og utviklingstiltak delvis forutsetter og underbygger hverandre. Initiativet har som mål å bidra til fattigdomsreduksjon så vel som forbedringer av politisk og økonomisk styreset. Sterke

drivere bak avskoging i utviklingsland er knyttet til fattigdom, svakt styresett og manglende institusjonell kapasitet.

Initiativets innsats for bedre styresett i naturressursforvaltning generelt og i skogsektoren spesielt er relevant i denne sammenheng. Arbeid for styrking av organisasjoner i det sivile samfunnet samt urfolks og lokalsamfunns rettigheter er viktig også for politisk stabilitet og sikkerhet. Innsatser for bærekraftig økonomisk utvikling i skogavhengige lokalsamfunn, blant annet gjennom støtte til entreprenørskap og utvikling av alternative leveveier, er viktige bidrag. Arbeidet med forbedring av politisk styresett handler imidlertid også om katalytisk innsats – innsats som bidrar til politiske prosesser, tverrsektorielt samarbeid og reformer i naturressursforvaltningen.

Norge har et omfattende samarbeid med flere utviklingsland for å forebygge og redusere skadevirkninger av naturkatastrofer, inkl. de som skyldes klimaendringer. Vi bidrar til tiltak i utsatte land både i form av finansiell støtte og tilførsel av teknologiske løsninger og kompetanse for tilpassing og skadeforebygging. Norge støtter også beredskapssystemer som trer i kraft når kriser rammer.

Klimaendringene medfører økt behov for samarbeid om vannressursforvaltning; grensekryssende vassdrag inkl. konfliktdependente tiltak, tiltak for reduksjon av flom, tørkekatastrofer og bedret tilgang til rent drikkevann. I de kommende årene vil Norge øke sin innsats innen vannressursforvaltning, og også bidra til å mobilisere privat næringsliv og frivillige organisasjoner, for økt innsats innen sektoren.

I Etiopia har Norge inngått et samarbeid om en helhetlig satsing⁷⁹ på skogforvaltning, fornybar energi og klimasmart landbruk. Modellen gir gode resultater og en dialog er i gang for å utvide samarbeidet til andre land i regionen.

Norge støtter også et globalt rammeverk for klimatjenester i samarbeid med Verdens meteorologiske organisasjon. Rammeverket bidrar til økt kapasitet og kompetanse i utviklingslandene til å motta meteorologiske og hydrologiske data og bruke disse både som planleggingsverktøy for satsinger innen helse, landbruk og vannforvaltning, og for å varsle og forbygge katastrofer når ekstremvær i økende grad forekommer.

Regjeringen har også forventninger til at næringslivet som opererer i Norge og i utlandet bidrar til et bedre klima bl.a. gjennom å følge

⁷⁹ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-35-20142015/id2423253/>

OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper, FNs Global Compact, IFCs performances standards⁸⁰ og The Equator Principles⁸¹. En gjennomgang av statlige selskapers rapportering på samfunnsansvar om klima og en rekke andre kriterier, utført av Price Waterhouse Cooper for Næringsdepartementet og publisert 2010, viser at selskapene imøtekom statens forventninger i noe varierende grad.

Gjennom det såkalte Nansen-initiativet har Norge stått i spissen for å få økt internasjonal oppmerksomhet omkring grensekryssende flukt og migrasjon knyttet til klimarelaterte naturkatastrofer. Dette er et område med stort behov for mer kunnskap og bedre analyser, men også bedre respons i form av forebygging, klimatilpassing og klarere operasjonelle mandater for internasjonale og regionale organisasjoner.

Tiltak for å begrense global oppvarming og redusert press på sårbare økosystemer og på folkegrupper som lever i utsatte områder, betyr redusert konflikt om land-, vann- og beiterettigheter. Det betyr også mindre grunn for befolkningen i disse områdene til å flytte inn til byenes slumområder eller å migrere over lengre avstander, med de konsekvenser det har bl.a. for organisert kriminalitet. Klimatiltak bidrar dermed i seg selv til fredeligere og sikrere samfunn.

Institusjonsbygging, rettssikkerhet og bedre forvaltning

Utfordringer:

Institusjoner av ulike slag som utfyller hverandre og bidrar til at lover og regler håndheves, at sentrale samfunnstjenester utføres og at befolkningens og næringslivets behov ivaretas, utgjør selve bindingsverket i velfungerende samfunn og er grunnpilarer i enhver rettsstat. Mye tyder på at land som bygger på rettsstatens prinsipper og har en effektiv forvaltning forankret i profesjonelle institusjoner og godt styresett, er mindre utsatt for konflikt, gir befolkningen bedre sikkerhet og har bedre økonomisk og sosial utvikling enn land hvor forvaltning og styresett er svake⁸². Som bl.a.

⁸⁰ http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/topics_ext_content/ifc_external_corporate_site/ifc+sustainability/our+approach/risk+management/performance+standards/environmental+and+social+performance+standards+and+guidance+notes#2012

⁸¹ <http://www.equator-principles.com/>

⁸² Kernal Dervis, tidligere UNDP-sjef, visepresident i Verdensbanken og økonomiminister i Tyrkia: «It is the nature of governance that determines whether people deploy their talents and energy in pursuit of innovation, production, and job creation, or in rent seeking and lobbying for political protection.»

Verdensbanken har påvist, vil utvikling av profesjonelle institusjoner i områder som har vært preget av krig og konflikt, være en viktig faktor i å motvirke at konflikter gjenoppstår⁸³.

For befolkningen er det av særlig viktighet at det finnes institusjoner som beskytter dem og sikrer at de får oppfylt sine rettigheter. Forekomsten av slike institusjoner, deres mandat til å håndheve sine regelverk, kvaliteten på bemanningen, den lovmessige forankringen og politisk ryggdekning og respekt for dem er avgjørende faktorer for at de skal kunne fungere etter hensikten.

Land i konflikt eller hvor de styrende ikke har vilje eller evne til å ivareta befolkningens sikkerhet, har ofte svake institusjoner eller mangler dem helt på ett eller flere av de nevnte områdene. I slike land kan byråkrater, militære og politi i kraft av sine posisjoner ta seg til rette overfor befolkningen med fysiske overgrep og gjennom korrupsjon. Manglende rettssikkerhet kan medføre at personer eller familier som driver næringsvirksomhet eller har bodd på og drevet landområder eller utnyttet andre ressurser i generasjoner, blir tvangsflyttet til fordel for andre som skaffer seg papirer på eiendommen. Dermed kan de miste sine hevdvunne rettigheter og muligheter til underhold⁸⁴. Manglende dokumentasjon av fødsel eller andre identitetspapirer gjør også slike overgrep mot individer mulig. I mange land gjør mangel på klare etterforsknings- og rettergangsrutiner eller politiske instruksjoner til domstoler, at domfellelser kan skje på svakt faglig, vilkårlig eller bevisst politisk grunnlag.

Svake institusjoner gjør det også mulig for kriminelle organisasjoner eller individer å ta seg til rette og vokse seg sterke gjennom maktbruk og/eller korrupsjon. Terroristgrupper eller -organisasjoner kan kjøpe seg handlingsrom gjennom symbiose med politi, militære eller lokale politikere. I den grad slike utfordringer får karakter av å bli regionale eller globale problemer, blir de anliggender også for naboland, regionale organer og verdenssamfunnet.

Hvordan utfordringene møtes.

De fleste sårbare stater har ofte omfattende behov for humanitær og annet kortsiktig bistand. Dette løser midlertidig ikke de grunnleggende årsakene til konflikter og fattigdom. Forebygging gjennom institusjonsbygging og andre tiltak for

godt styresett er viktigst, og gis økt prioritet i norsk utviklingspolitikk. Institusjonsbygging («kapasitetsbygging» når institusjonene alt finnes) er et sentralt og hevdvunnet virkemiddel for å bidra til god forvaltning, investeringsvennlig økonomisk og politisk klima og dermed til stabile samfunn i utviklingsland. For eksterne aktører er det viktig å identifisere politiske krefter i landet som ønsker og har vilje og mulighet til å ta tak i utfordringene, som de kan samarbeide med og yte råd og bistand til for å forbedre eksisterende eller bygge nye institusjoner med fokus på nøkkelinstitusjoner for sikkerhet og velferd som kan levere tjenester i henhold til landets lover. Dette er særlig aktuelle utfordringer i sårbare stater.

Samarbeid mellom institusjoner i et giverland og et utviklingsland er en foretrukket måte å organisere institusjonsbygging på. Ofte utføres slikt arbeid av fagpersonell i utviklingsinstitusjoner i giverlandet med erfaring i slikt arbeid, i samarbeid med den stedlige institusjonen. Ofte leies det også inn eksperter utenfra til å forestå det praktiske arbeidet.

De multilaterale internasjonale organisasjonene står for en betydelig innsats når det gjelder slikt arbeid. Verdensbanken driver utstrakt veiledning, institusjonsbygging og opplæring når det gjelder offentlig finansforvaltning. IMF er særlig sentrale ved styrking av sentralbanker og kredittilsyn i utviklingsland mens UNDP og andre FN-organer arbeidet med institusjonsbygging og personelloplæring over et vidt spekter. En viktig lærdom fra år-tier med slik støtte er at for å få bærekraftige institusjoner må en unngå å etablere parallelle strukturer og heller bygge på eksisterende institusjoner som både befolkningen og tjenestepersonell er fortrolig med. En annen lærdom er at det ikke er bærekraftig å etablere og drive «øyer» av isolerte gode institusjoner, hvis viktige støtteinstitusjoner for den institusjonen som er målet for støtten mangler.

Institusjonsbygging er vel så mye vedtak av og endring av lover, regler, normer og holdninger som utvikling av fysiske administrative enheter i stat og kommune. Det er viktig for eksterne partnere å ha grundig kjennskap til konteksten de agerer i slik at en ikke promoterer regelverk som bryter for mye med eksisterende samfunns- og rettsoppfatning og -praksis. Institusjonsbygging bør erfaringsmessig helst bygge på eksisterende regler og rettsorden som kan videreutvikles og tilpasses. En ulempe er at ulike bistandsaktører ofte anbefaler ulike modeller basert på egen byråkratisk tradisjon og praksis. Samordning av slike innsatser er derfor viktig, samtidig som en ideelt sett

⁸³ WDR 2011 «Conflict, Security and Development»

⁸⁴ Dette viser bl.a. behovet for landregistre og fødselsregistre, jf. bl.a. Hernando de Sotos arbeid.

bør overlate ledelsen av innsatsene til det giverlandet som har best landkunnskap og –erfaring. Samtidig er samarbeid og engasjement fra utviklingslandets myndigheter og andre aktører på landnivå nødvendig.

For å lykkes med initiativer for institusjonsbygging må eksterne aktører ha kunnskaper om hvordan det politiske og administrative systemet i landet virkelig fungerer. En er ofte ikke nok oppmerksom på f.eks. systemer for rotasjon av personale i landet, patrimonialistisk tradisjon, lojalitet til klanen, nepotisme, kriminelle nettverks innflytelse eller ulikheter mht. lønnsforskjeller og arbeidsmuligheter i andre sektorer eller i nabolandene. I mange land bidrar mekanismer av denne typen til manglende effektivitet i forvaltningen til hjerneflukt eller de gjør det vanskelig på andre måter å bygge opp langsiktig kompetanse i enkeltinstitusjoner. Politisk økonomi-analyser er derfor viktig for å få en klar forståelse av hva som er oppnåelig av resultater og hvordan de kan oppnås.

Norges bidrag

Norge legger betydelig vekt på å bidra til å få etablert institusjoner som stabiliserende faktorer i overgangsfaser fra konflikt og søker å se dette arbeidet i sammenheng med støtte som ytes fra andre utviklingsorganisasjoner, slik at en kan redusere parallellkjøring. Norge legger også vekt på at den politiske viljen til å gi institusjonene nødvendig autoritet må være til stede for at slik støtte skal være bærekraftig.

Der det er politisk vilje kan imidlertid institusjonene fungere godt og som en har sett i mange tilfeller, bl.a. i forbindelse med Olje for utvikling programmet (OFU), kan de gi legitime maktthavere bedre kontroll over inntektene fra naturressursene samt at det bidrar til økt åpenhet omkring utnyttelsen av disse. OFU opererer i dag i en rekke land⁸⁵ og bidrar til bedre ressursutnyttelse i land som Mosambik og Angola.

I Zambia har Norge lenge hatt institusjonelt samarbeid med skattemyndighetene om å styrke skatteadministrasjonen, med særlig vekt på å bygge opp en egen enhet for kontroll med landets viktige gruvesektor. Skatteinntektene fra sektoren har økt betydelig som følge av system- og kompetanseutvikling. Innsatsen har samtidig vært underbygget av norsk støtte til å styrke Zambias riksrevisjon, inkludert faglig støtte fra den norske Riksrevisjonen.

Denne bistanden har vært særlig vellykket og har økt Zambias skatteinntekter betydelig.

Justissektoren har gjennom EØS-midler etablert samarbeid om reform av justisinstitusjoner i mottakerlandene, særlig i Romania, Litauen og Polen. Også ellers er det etablert samarbeid mellom norske justisinstitusjoner og andre staters justisinstitusjoner, hovedsakelig i øst-europeiske land, jf. omtalen av det bilaterale sendelaget til Moldova foran.

Støtten til institusjonsbygging er ofte koblet til samarbeid mellom norske institusjoner og institusjoner i vertslandet. Mye kanaliseres gjennom sentrale organisasjoner her hjemme. Kommunenes sentralforbund bidrar f.eks. til samarbeid til kapasitetsbygging på kommunalt og regionalt plan i en rekke utviklingsland. Både institusjoner for sentrale kommunale oppgaver og f.eks. kommunalt demokrati har vært tema for denne støtten. Enkeltkommuner er ofte involvert.

Den norske Riksrevisjonen støtter oppbygging av søsterinstitusjoner i en rekke land, bl.a. gjennom INTOSAI⁸⁶ som er riksrevisjonenes internasjonale organisasjon. Statistisk sentralbyrå har på egen hånd og i samarbeid med tilsvarende institusjoner i vestlige land, bl.a. gjennom paraplyorganisasjonen PARIS21⁸⁷, bidratt til oppbygging av statistiske sentralbyråer i en rekke utviklingsland. Havforskningsinstituttet samt norske universiteter og høyskoler har et utstrakt samarbeid med motparter i utviklingsland. Bidrag til styrking av viktige nasjonale institusjoner skjer også gjennom Verdensbankens og FNs fond og programmer. Gjennom Verdensbanken bidrar Norge f.eks. til styrking av finansforvaltningen i utviklingsland som er av vital betydning for økonomistyringen og bruk av landenes ressurser.

Vellykkede tiltak som bidrar til å styrke nøkkelinstitusjoner i utviklingsland, og særlig i sårbare stater, gjør disse samfunnene mer robuste og motstandsdyktige mot konflikter, terror og kriminalitet. Jo sterkere slike institusjons-nettverk er, jo vanskeligere forhold har virksomheter som søker å omgå det selv om det alltid vil eksistere et visst spillerom for kriminell virksomhet så vel som for terroristvirksomhet.

Avrundning

Hensikten med denne rapporten har vært dels å illustrere hvordan fred, sikkerhet og bekjempelse av internasjonal kriminalitet og terrorisme er for-

⁸⁵ Bl.a. Angola, Cuba, Ghana, Irak, Libanon, Myanmar, Sudan, Tanzania og Uganda

⁸⁶ <http://www.intosai.org/>

⁸⁷ <http://www.paris21.org/>

utsetninger for at langsiktig utvikling overhodet skal kunne finne sted. Det beskrives hvordan norsk politikk bidrar til dette. Dels søker rapporten å vise hvordan langsiktig utvikling på nøkkelområder som institusjonsbygging, bedre rammebetingelser for handel og investeringer og kontroll med klimaendringer osv. kan legge grunnlag for flere arbeidsplasser, økte inntekter og gode framtidsutsikter. I sin tur innebærer redusert fattigdom og nød mindre desperasjon mht. å skaffe seg et livsopphold og på den måten bidrar utvikling til å motvirke rekruttering til kriminalitet og terrorisme og til at konflikter oppstår. Norske innsatser både innenfor og utenom utviklingspolitikken bidrar til dette.

Det er et sentralt poeng i rapporten at fred og sikkerhet bidrar til utvikling som igjen bidrar til fred og sikkerhet. Særlig i sårbare stater er vedli-

kehold av en slik positiv vekselvirkning avhengig av mest mulig felles kontekstforståelse og koordinering mellom freds- og sikkerhetsarbeid og utviklingsarbeid. Norge arbeider for dette.

Rapporten behandler ikke *alle* viktige forhold som medvirker til å skape en slik positiv forsterkende vekselvirkning, men den drøfter en rekke av dem og viser at Norge bidrar positivt langs begge dimensjonene.

Rapporten går ut over det feltet en tradisjonell samstemtrapport ville dekke, som normalt er utviklingsrelatert ikke-bistands-politikk. Bistand er trukket med bevisst for å kunne beskrive i hele sin bredde hvordan sikkerhetspolitikk kan muliggjøre utvikling og på hvordan utviklingsfaktorer og -virkemidler kan brukes sammen for å fremme sikkerhet og fred.

14 Tusenårsmålene og status for måloppnåelse 2015

For bare to ti-år siden levde mer enn to milliarder mennesker i ekstrem fattigdom. I 2015 er dette redusert til 836 millioner. Tusenårsmålene fra 2000 virket den gang nesten uopnåelig. Når vi nå gjør opp status ser vi mange av dem er innfridd. Land som har gått inn med målrettede tiltak, gode strategier, tilstrekkelige midler og politisk vilje har oppnådd formidable resultater i 15 års perioden.

Erfaringene med felles innsats for felles mål gir tro på at ekstrem fattigdom kan utrykkes i løpet av neste generasjon, slik de nye bærekraftsmålene fra 2015 beskriver.

Sammenligning mellom metoder og resultater i de ulike landene har gitt oss en erfaringsbase om hva som virker. Data innsamlet av bl.a. 28 FN-organisasjoner viser, for landets egen befolkning og andre, hvilke mål som er nådd av det enkelte land.

Kina som reduserte andelen fattige i sitt eget land fra 61 pst. i 1990 til imponerende 4 pst. i 2015 gjennom strategiske prioriteringer. Bangladesh og Rwanda har likeledes gjort en stor innsats for å gi jenter skolegang. I land sør for Sahara økte andelen barn i grunnskolen fra 52 pst. i 1990 til 78 pst. i 2012. Men målet om grunnskole for alle ble likevel ikke nådd. Land i konflikt og post-konflikt henger etter i realisering av tusenårsmålene, og her har antall barn uten skolegang økt i perioden med 6 pst. Den globale trenden er likevel positiv; det er nå like mange jenter som gutter i grunnskolen, og mer enn 90 pst. av verdens befolkning kan lese og skrive.

Kvinnens representasjon i parlamenter er doblet, og økningen har vært nær 90 pst. i 174 land. Likevel er likestilling langt fra oppnådd. Diskriminering og vold mot kvinner er utbredt. Sårbare grupper, som funksjonshemmede og urfolk, får ikke ta del i utviklingen i mange land.

Målet om å redusere mødre- og barnedødelighet er halvert, men målet om reduksjon på 3/4 og 2/3-deler ble ikke oppnådd.

Spredningen av malaria og andre smittsomme sykdommer er reversert. FN beregner at 6,2 millioner dødsfall av malaria og 37 millioner av tuber-

kulose er forhindret mellom 2000 og 2013. HIV-infiserte falt med 40 pst.

Målet om å halvere andelen av mennesker uten tilgang til trygt drikkevann og sanitæranlegg fra 1990 til 2015 er nådd. Tilgang til sanitære forhold har øket til 68 pst., men fortsatt gjør 2,4 milliarder mennesker fra seg utendørs.

Målene om globalt partnerskap for utvikling er nådd. Offentlig bistand til utviklingsland har økt med 66 pst. fra 2000, og lå i 2014 på USD 135,2 mrd. U-landsgjeld er redusert og handel samt tilgang til mobil- og internett er økt betydelig.

Ingen land klarte å nå samtlige miljømål. Verden innfridde målet for reduksjon av ozon-laget, men miljømessig bærekraftig utvikling har gått i feil retning, med avskoging, artsdød, utfisking og økning av karbondioksid-utslipp med mer enn 50 pst. siden 1990. Verdens vannbeholdningen er redusert med 40 pst. Nå når befolkningen øker kraftig, vil miljøutfordringene kunne true realiseringen av samtlige utviklingsmål.

Tusenårsmålsatsingen har gitt et betydelig tilfang av kunnskap og erfaringer om hva som bidrar til framgang, og hva som kan være de største hindringene. Mens økonomisk vekst kombinert med økt prioritering av de ulike tusenårsmålssektorene i nasjonale budsjetter har bidratt til en positiv utvikling i mange land, er konflikt, kapitalflukt og korrupsjon blant de viktigste hindringene for å nå målene. I krigsområder økte andelen barn uten skoletilbud fra 30 pst. i 1999 til 36 pst. i 2013. I Afrika sør for Sahara gikk andelen mennesker som lever under USD 1,25 per dag bare ned fra 56 pst. til 48 pst. Der kvinner ekskluderes fra arbeidsmarkedet, økonomisk eller politisk, henger også landet etter i utvikling globalt.

De åtte målene vurderes gjennom 21 delmål og 60 indikatorer. Status i 1990 danner grunnlaget for å måle fremgang og UNDP utarbeider en årlig status for måloppnåelse for disse; FNs Millenium Development Goals Report. Felles måleparametere verden over har gitt en unik mulighet til å vurdere nasjonale innsatser opp mot hverandre, samt anledning til å etterprøve hva som gir best resultater. FN har arbeidet kontinuerlig for å forbedre indikatorene, så vel som datagrunnlaget

innsamlet fra 28 FN-organisasjoner og andre organisasjoner.

FNs tusenårserklæring og de åtte tusenårsmålene har preget den internasjonale utviklingsagendaen. Høsten 2015 vedtok FNs medlemsstater nye bærekraftige utviklingsmål som viderefører tusenårsmålene i globale mål med sikte på å redusere ulikhet, sikre økonomisk vekst og anstendige jobbmuligheter, fremme industrialisering, bedre bosettinger og energitilgang, bærekraftig forbruk, produksjon, fred og rettferdighet. De nye bærekraftsmålene må finansieres. Sammen med Guinea ledet Norge toppmøteforhandlingene i Addis Abeba sommeren 2015, om finansieringsordninger for utvikling, blant annet for å initiere nye private-offentlige partnerskap.

Mål for mål gjennomgang:

Tusenårsmål 1 (fattigdom og sultreduksjon): Målet om halvering av ekstrem fattigdom og sult er oppnådd. Nedgangen er global, men den er ulikt fordelt. Øst-Asia, særlig Kina, bidrar sterkt til at målet oppfylles. Vest-Asia, særlig India, samt sub-Sahara Afrika ligger etter, og har en langt mer beskjeden måloppnåelse. Reduksjon av antall ekstremt fattige (de som lever på mindre enn 1,25 USD per dag) er i Afrika redusert med 25 pst. i MGD-perioden. Årsakene til varierende måloppnåelse er blant annet ulik befolkningsvekst, politisk og økonomisk uro, stigende mat- og energipriser og regionale klimaendringer. Kvinner er særlig sårbare, ikke minst pga. diskriminering i forhold til eiendomsrett, tilgang til innsatsfaktorer i landbruket og lønnet arbeid. Ca. 800 millioner mennesker lever fortsatt i ekstrem fattigdom.

Rask og vedvarende økonomisk vekst over to tiår er hovedårsaken til reduksjonen i antall ekstremt fattige, der Kina står for 66 pst. Antall underernærte er redusert i perioden (fra 23,3 i 1990 til 12,9 pst. i 2014). Dette er nesten en halvering. Reduksjon av underernærte går i bølger – noen år er framgangen større enn i andre perioder. Sub-Sahara Afrika har sammen med Karibien og sør-Asia den største andelen av underernærte, og der finnes også de fleste som lever i ekstrem fattigdom.

Hemmet vekst hos barn er en viktig fattigdomsindikator. Dette er en kronisk form for underernæring, som påfører barn irreversible skader. Antall veksthemmede reduseres årlig. Økt satsing på matsikkerhet og ernæring koblet til nasjonal politikk er hovedårsaken til reduksjonen. Utviklingen i sub-Sahara går i feil retning. I perioden 1990 til 2013 ble det registrert en økning på ca. 30 pst.

India har uforholdsmessig stor andel hemmet vekst, særlig blant jenter. Krig, konflikter, korrupsjon, begrenset reformvilje, samt manglende infrastruktur og lokal kjøpekraft er hovedbidragsyttere til denne negative trenden.

Tusenårsmål 2 (utdanning): Målet om å sikre grunnskoleutdanning for alle er ikke oppnådd. Status er ujevn, men det er solid fremgang i få barn i grunnskolen, særlig jenter. Men fortsatt får 10 pst. av verdens barn ikke tilbud om skolegang. Det vil kreve ekstra innsats og ressurser å nå de mest sårbare og fattige barn. I mange land er fremgangen liten for jenters videreutdanning. Data i årets rapport dokumenterer for første gang sammenhengen mellom fattigdom, og matusikkerhet og utdanning. Familiens inntekt avgjør ofte kvaliteten på barnas utdanning. I tillegg ser vi at antall barn som ikke får skolegang er dobbelt så høyt på landsbygda som i byene og at barn med nedsatt funksjonsevne ofte ekskluderes fra undervisningen.

Tusenårsmål 3 (likestilling): Målet om å fremme likestilling og styrke kvinners stilling viser fremgang i mange land, men diskriminering, vold og lemlesting av kvinner og jenter er fortsatt skremmende utbredt i enkelte regioner. Målet om å eliminere kjønnsulikhet på alle utdanningsnivåer innen 2015 er nådd globalt, men med store forskjeller mellom land, særlig på videregående og høyere utdanning. Afrika startet fra et lavt nivå, men til tross for en imponerende vekstkurve, henger kontinentet etter globalt. Land med lav grad av likestilling henger etter i å nå utviklingsmålene. Jenter og kvinners utdanning må fortsatt ha høy prioritet i nasjonale strategier. Den norske regjeringen støtter opp om dette, med utdanning som en hovedsatsing i utviklingssamarbeidet, særlig fokusert på jenters tilgang til skole. Andelen kvinnelige parlamentarikere er doblet de siste 20 årene i 90 pst. av 174 land, men fortsatt er bare en av fem representanter kvinner.

Tusenårsmål 4 (Redusere barnedødelighet med 2/3 mellom 1990 og 2015): I 1990 døde 12,7 millioner barn før de fylte 5 år. I 2015 vil det være under 6 millioner. Dvs. over en halvering, selv om målet ikke ble nådd. Framgangen har vært stor i alle verdensdeler, men størst i Afrika sør for Sahara, selv om her er også de største utfordringene. Fire sykdommer; luftveisinfeksjoner, diaré, malaria og aids sto for 43 pst. av alle barnedødsfall. Noen av verdens fattigste land; Bangladesh, Kambodsja, Eritrea, Etiopia, Liberia, Madagaskar, Malawi, Mosambik, Nepal, Niger, Rwanda, Tanzania og Uganda har hatt størst nedgang, på 4,5 pst. eller høyere. Dette viser at målrettet inn-

sats kan gi resultater, selv i fattige og sårbare stater.

Tusenårs mål 5 (Redusere mødredødelighet med ¾ mellom 1990 og 2015): I 1990 døde 380 kvinner per 100.000 fødsler. I 2013 var det 210 per 100.000, som er nesten en halvering, selv om målet ikke ble nådd. Framgangen var stor i alle deler av verden, unntatt i sørlige Afrika og sørlige Asia, der bare 49 pst. av gravide får anbefalt tilsyn. Økningen av kvinner i verden som bruker prevensjon har øket fra 55 pst. i 1990 til 64 pst. i 2015. De fleste dødsfall er knyttet til uønsket graviditet, blødning eller infeksjon. Konsekvenser for gjenvende barn kan være stor. Forbedring av mødre- og reproduktiv helse videreføres i FNs nye bærekraftsmål.

Tusenårs mål 6 (Reversere av spredningen av HIV/AIDS, malaria og tuberkulose): Både spredning og dødsrater er blitt redusert med mellom 30 og 50 pst. Målet er fullt eller delvis oppnådd.

Både for tusenårs mål 4, 5 og 6 er det nå akseleerende framgang, og de vil bli videreført i de nye tusenårs målene. Målet vil være å eliminere alle dødsfall som kan forebygges, og at alle land i verden når et nivå som vi i dag har i den rikere del av verden.

Tusenårs mål 7 (Miljømessig og bærekraftig utvikling): Målområdet har fire delmål om henholdsvis a) miljøintegrering, ressursforvaltning og klima b) redusere tapet av biologisk mangfold, c) halvere antall mennesker uten tilgang til rent drikkevann og sanitær d) forbedret liv for 100 millioner slumbeboere.

Det er fremgang på flere områder, spesielt knyttet til menneskers livsvilkår, men trendene på miljømålene er negative.

Målet om å forbedre livet til 100 millioner slumbeboere er oppfylt, men befolkningsveksten og migrasjon til byene har medført at antall slumbeboere har økt. I dag bor 200 millioner flere mennesker i slumområder ifht. i år 2000. Målet om tilgang til rent drikkevann er oppnådd globalt. Framgangen har vært stor i Asia og Latin-Amerika, men mindre i afrikanske land sør for Sahara, som bare økte med 20 pst. og ikke nådde målet om 50 pst. økning av personer med tilgang til rent drikkevann. Positivt at 2,1 milliarder mennesker har bedre sanitærforhold, men fortsatt har 2,4 milliarder uakseptable sanitærforhold og nesten en milliard gjør sitt fornødne ute.

Biologisk mangfold målet er ikke nådd og det er artsreduksjon i alle grupper organismer – fra pattedyr og fugler til koraller og primitive planter. Antallet utryddingstruede arter har økt. Det er positivt at antall verneområder, både på land og

maritimt, har økt. Avskogingsraten er redusert i Asia. Kina har øket skogarealene. Fangst av marine ressurser har gått ned og grunnvannsreservene faller dramatisk. Særlig 10 land i Nord-Afrika, Sentral-Asia og på den arabiske halvøy bruker nå mer enn 100 pst. av sine fornybare vannressurser. Liten tilgang til vann påvirker i dag om lag 40 pst. av den globale befolkningen og andelen er forventet å øke.

Målet om utfasingen av ozonnedbrytende stoffer er nådd. Ozonlaget vil ventelig ha fått gjenopprettet sin naturlige tilstand i midten av dette århundret, av betydning for helse (hudkreft) og klima. Globale CO₂-utslipp har økt med mer enn 50 pst. siden 1990. MDG-rapporten sier at utviklede land står for tre ganger så store utslipp per person. FNs nye bærekraftsmål og en internasjonal avtale i Paris i desember under CoP 21 tar sikte på å adressere miljøutfordringene.

Tusenårs mål 8 (Globalt partnerskap for utvikling): Mål 8 har ingen klar og målbar slutt. Siden tusenårsskiftet har det vært en positiv utvikling på alle delmålene for å bygge et globalt partnerskap for utvikling. Offisiell utviklingshjelp (ODA) økte med hele 66 pst. i det første tiåret, og lå i 2013 på USD 135,2 mrd., men dette har siden flatet ut. Gjennomsnittet i 2014 var 0,29 pst. av brutto nasjonalinntekt (BNI). Bare fem land, Danmark, Luxembourg, Norge, Sverige og UK, har nådd eller overgår FNs ODA-mål på 0,7 pst. av BNI. Samtidig har finanskrisen gjort at den positive utviklingen har stoppet litt opp på enkelte områder. Bistandsbudsjettene er under press i flere av de tradisjonelle giverlandene. Regjeringen mener at ODA alene kan finansiere utvikling. Norge og Guyana fremforhandlet globalt standpunkt for å finansiere utvikling gjennom etablering av nye private-offentlige partnerskap ved det internasjonale toppmøtet i Addis i jul, der alle må bidra med nye dristige grep for å jevne ut ulikheter, skape vekst og utvikling.

Utviklingslandenes gjeldsbyrde (utgifter til gjeldsbetjening som andel av eksportinntektene) er redusert betraktelig, etter å ha falt fra 12 pst. i 2000 til rundt 3 pst. de siste årene. Imidlertid forventes gjeldsbyrden øke fremover.

Import fra utviklingsland, og spesielt fra de minst utviklede landene (MUL) har i stor grad oppnådd tollfrihet. Den gradvise reduksjonen i tollsatser for utviklingsland har bremsert opp, og for enkelte kategorier er den nedadgående trenden snudd.

Utbredelsen av mobiltelefoner og internett har økt enormt. Tilgangen til livsnødvendige medisiner er ser ut til å være bedret, selv om datagrunnlaget her er begrenset.

Tabell 14.1 Tusenårsmålene og status for måloppnåelse

Mål og utvalgte målsetninger	Utvalgte indikatorer og status for måloppnåelse (utviklingsland)
<i>Mål 1: Utrydde ekstrem fattigdom og sult</i>	
<ul style="list-style-type: none"> – 1a: Halvere, mellom 1990 og 2015, andelen mennesker med inntekt under én dollar per dag – 1b: Full sysselsetting og anstendig arbeid – 1c: Halvere andelen mennesker som sulter 	<ul style="list-style-type: none"> – Andel av befolkningen med mindre enn 1,25 dollar per dag: 1990: 47 pst.; 2010: 22 pst; 2015: 14 pst – Negativ trend for sysselsetting og anstendig arbeid. Andel ansatte har falt fra med 2 pst i perioden – Andel av befolkningen som lever under sultegrensen: 1990–92: 23,6 pst.; 2011–13: 11,8 pst; 2015: 12,9 pst. – Andel barn under fem som er undervektige: 1990: 25 pst.; 2012: 15 pst; 2015: 14 pst.
<i>Mål 2: Oppnå allmenn grunnskoleutdanning</i>	
<ul style="list-style-type: none"> – 2a: Sikre full grunnskoleutdanning for alle barn, både jenter og gutter 	<ul style="list-style-type: none"> – Andel barn i aldersgruppen som går på skole: 1990: 80 pst.; 2012: 90 pst.
<i>Mål 3: Fremme likestilling og styrke kvinners stilling</i>	
<ul style="list-style-type: none"> – 3a: Fjerne forskjellene mellom andelen gutter og jenter i grunnskole og videregående skole, fortrinnsvis innen 2005, og på alle skoletrinn innen 2015 	<ul style="list-style-type: none"> – Andel jenter i grunnskole: 1990: 81 pst.; 2012: 97 pst. I videregående skole: 1990: 76 pst.; 2012: 96 pst. I høyere utdanning: 1990: 69 pst.; 2012: 99 pst. – Andel kvinnelige parlamentarikere i nasjonalforsamlingen: 2000: 14 pst.; 2013: 22 pst.
<i>Mål 4: Redusere dødeligheten blant barn</i>	
<ul style="list-style-type: none"> – 4a: Redusere dødeligheten blant barn under fem år med to tredeler, mellom 1990 og 2015 	<ul style="list-style-type: none"> – Dødelighet blant barn under fem år (per tusen levendefødte): 1990: 99; 2012: 53; 2015: 43 – Antall ettåringer vaksinert mot meslinger: 2000: 72 pst.; 2012: 94 pst.
<i>Mål 5: Bedre gravide og fødende kvinners helse</i>	
<ul style="list-style-type: none"> – 5a: Redusere dødeligheten blant gravide og fødende kvinner med tre firedeler 	<ul style="list-style-type: none"> – Dødelighet blant gravide og fødende kvinner (per 100 000 fødsler): 1990: 430; 2012: 230; 2015: 210
<i>Mål 6: Bekjempe hiv og aids, malaria og andre sykdommer</i>	
<ul style="list-style-type: none"> – 6a: Ha stanset og begynt å reversere spredningen av HIV og AIDS 	<ul style="list-style-type: none"> – Nye smittede falt med 40 pst 2000–2013, men pga. bedre behandling lever smittede lenger og derfor øker antall HIV-smittede: 1990: 7,3 millioner; 2011: 35,3 millioner – Barn som har mistet en eller begge foreldre pga. AIDS (hele verden): 1990: 0,9 millioner; 2012: 17,8 millioner
<ul style="list-style-type: none"> – 6b: Tilgang til behandling for HIV/AIDS for alle med behov for det, innen 2010 	<ul style="list-style-type: none"> – Andel HIV-smittede med behov for behandling som mottar retrovirale medisiner: 2009: 40 pst.; 2012: 30 pst. (nedgang pga. nye retningslinjer fra WHO om tidligere medisiner av spesielt utsatte grupper)

Tabell 14.1 Tusenårsmålene og status for måloppnåelse

Mål og utvalgte målsetninger	Utvalgte indikatorer og status for måloppnåelse (utviklingsland)
<ul style="list-style-type: none"> – 6c: Ha stanset og begynt å reversere forekomsten av malaria og andre alvorlige sykdommer innen 2015 	<ul style="list-style-type: none"> – Malariatilfeller falt med 37 pst og dødsfall pga. malaria falt med 58 pst generelt og for barn med 69 pst. – Andel tuberkulosedødsfall falt med 45 pst fra 1990–2013 (per 100 000 innbyggere, unntatt HIV-smittede: 1990: 25; 2010: 13)
<i>Mål 7: Sikre en miljømessig bærekraftig utvikling</i>	
<ul style="list-style-type: none"> – 7a: Innarbeide prinsippene for bærekraftig utvikling i landenes politikk og program mer og reversere tapet av naturressurser – 7c: Halvere andelen mennesker uten bærekraftig tilgang til sikkert drikkevann og grunnleggende sanitære forhold – 7d: Oppnå betydelig bedring i levetilstandene for minst 100 millioner mennesker som lever i slumområder (innen 2020) 	<ul style="list-style-type: none"> – Landareal dekket av skog globalt: 1990: 31 pst; 2010: 29 pst. 2015: 30 pst – Utslipp av karbondioksid globalt (tonn): 1990: 21,8 mrd; 2011: 32,2 mrd; – Andel av befolkningen med bærekraftig tilgang til en forbedret vannkilde (globalt): 1990: 76 pst.; 2012: 89 pst; 2015: 91 pst – Andel av befolkningen med tilgang til forbedrede sanitære forhold: 1990: 42 pst.; 2012: 64 pst; 2015: 69 pst – Andel av bybefolkningen som lever i slumområder: 1990: 46 pst.; 2000: 39 pst.; 2012: 32,7 pst.; 2015: 30 pst. (over 880 millioner urbane slumboere)
<i>Mål 8: Utvikle et globalt partnerskap for utvikling</i>	
<ul style="list-style-type: none"> – 8a: Videreutvikle et åpent, regelbasert og ikke-diskriminerende handelssystem – Målsetning 8b: Ta hensyn til de særlige behovene til de minst utviklede landene – 8d: Treffe omfattende nasjonale og internasjonale tiltak for å løse utviklingslandenes gjeldsproblemer for å gjøre gjelden håndterbar på lengre sikt – 8f: Gjøre ny teknologi, særlig informasjons- og kommunikasjonsteknologi, tilgjengelig i samarbeid med privat sektor 	<ul style="list-style-type: none"> – Andel av industrilandenes totale import (unntatt våpen) som innføres toll- og avgiftsfritt fra utviklingsland: 1998: 54 pst.; 2012: 80 pst.; 2015: 79 pst. Fra MUL: 1998: 78 pst.; 2012: 84 pst. – Gjeldsbetjeningsrate i prosent av eksport av varer og tjenester: 2000: 12 pst.; 2013: 3,1 pst. – Mobilabonnementer 2000: 738 millioner; 2015: 7 milliarder – Internettbrukere per 100 innbyggere: 2003: 5 pst.; 2011: 29 pst.; 2015: 47 pst.

Alle tall er hentet fra FNs Millennium Development Goals Report 2015, og er basert på siste tilgjengelige offisielle data fra 28 FN og andre offisielle organisasjoner.

Kriteriet for ekstrem fattigdom ble i 1990 bestemt til en inntekt under USD 1 med utgangs-

punkt i prisnivået i 1985. Dette målet har siden blitt justert. F.o.m. MDG Report 2009 er det andelen som lever på under USD 1,25 om dagen som legges til grunn.

15 Sektorovergripende miljø- og klimapolitikk

Mål

Regjeringen har som mål at Norge skal bli et ledende land innen miljørettet utviklingssamarbeid og bidra til det grønne skiftet internasjonalt. Norge skal være en pådriver i det internasjonale klima- og miljøarbeidet. Arbeidet med klima er gitt en tydeligere plass i Norges utenriks- og utviklingspolitikk og har fått økt prioritet i utenriksstjenesten. For å oppnå resultater på disse områdene brukes deler av utviklingsbudsjettet på tiltak som både bekjemper fattigdom og som møter globale klima- og miljøutfordringer. Dette er viktige premisser for Utenriksdepartementets arbeid.

Det er et mål for Utenriksdepartementets innsats å konsentrere seg om tiltak som gir best mulige resultater. Strategisk innsats skal gi størst mulig begrensninger i veksten av globale klimagassutslipp, støtte tilpasning til klimaendringer samt bidra til en kunnskapsbasert miljø- og naturressursforvaltning. I dette arbeidet vil man bestrebe seg på utvikling av effektive modeller for privat-offentlig samarbeid, og se på hvordan bistandsmidlene kan brukes effektivt for å utløse investeringer fra privat sektor til klima- og miljøtiltak. Nordområdene har høy prioritet i norsk miljø- og klimaarbeid, og Norge skal være et foregangsland på miljøområdet og en langsiktig og troverdig forvalter av miljøverdiene også i nord.

Regjeringens mål på miljøområdet er å bidra til å forebygge og løse globale og regionale klima- og miljøutfordringer gjennom internasjonalt samarbeid, og ved å integrere klima- og miljøhensyn i norsk utenriks- og utviklingspolitikk. FNs nye dagsorden for en bærekraftig utvikling, vedtatt under FNs generalforsamling i september 2015, slår fast at utryddelse av fattigdom er den største globale utfordringen og uløselig knyttet til de tre dimensjonene av bærekraftig utvikling: økonomisk, sosialt og miljømessig. Det slås videre fast at klimaendringene kan undergrave alt arbeid for å nå målet om en bærekraftig utvikling. Klima og miljø er integrert i de fleste bærekraftsmålene, og mål og delmål knyttet til klima, fornybar energi, forurensing, vann- og naturressursforvaltning vil

stå sentralt i Regjeringens oppfølging av målene i utviklingssamarbeidet.

Gjennom vår energibistand har Norge som mål å bidra betydelig til energiutbygging i utviklingsland. Økt tilgang til energi er en forutsetning for økonomisk vekst og fattigdomsreduksjon. Gjennom en klar vektlegging av fornybar energi og energieffektivisering skal den norske energibistanden bidra til økt energiproduksjon og reduserte utslipp av klimagasser. Norge forsøker å innrette satsingen på en måte som øker omfanget av private investeringer i ren energi i utviklingsland.

Satsingen på klima i utviklingssamarbeidet skal både bidra til reduksjon av klimaskadelige utslipp og lette de fattige landenes tilpasning til klimaendringene. Det skal legges særskilt vekt på kvinners aktive medvirkning i det lokale og nasjonale tilpasningsarbeidet, og som spesielt utsatt gruppe, særlig ved naturkatastrofer. Bred internasjonal støtte til klimatiltak og tilrettelegging av klimafinansiering er også viktig for å stimulere utviklingslandenes vilje og evne til å slutte seg til et globalt klimaregime.

Klima- og skogsatsingen

Ansvar for klima- og skogsatsingen ble overført fra Utenriksdepartementet til Klima- og miljødepartementet 1. januar 2014. Klima- og miljødepartementet og Utenriksdepartementet samarbeider for å sikre en mest mulig effektiv ressursbruk og for å påse at klima- og skogsatsingen er i tråd med norsk utenriks- og utviklingspolitikk. En avtale mellom de to departementer er utarbeidet for dette formål.

Internasjonale avtaler og konvensjoner

Norge er part til en rekke internasjonale avtaler på miljøområdet, og regjeringen vil fortsette å støtte utviklingsland og deres utvikling av strategier og planer for gjennomføring av slike avtaler. Støtte vil også bli gitt til konvensjonenes sekretariater og andre tiltak for å gjennomføre konvensjonenes formål. Kapasitetsbygging gjør utviklings-

landene bedre i stand til å møte miljø- og klimautfordringene.

Klimakonvensjonen

Klimakonvensjonen er ratifisert av 196 parter, inkludert EU. Konvensjonens langsiktige mål er å stabilisere konsentrasjonen av klimagasser i atmosfæren på et nivå som hindrer farlig, menneskeskapt påvirkning av klimasystemet, med en hastighet som ikke er raskere enn at økosystemer kan tilpasse seg naturlig, matsikkerheten ikke trues, og som tillater bærekraftig økonomisk utvikling. I følge konvensjonen skal utviklede land støtte utviklingsland når det gjelder teknologioverføring, tilpasning til klimaendringer og rapportering av utslipp og utslippsreducerende tiltak. Norge har i en årrekke vært blant de største frivillige bidragsyterne til tiltak under Klimakonvensjonen.

Konvensjonen om biologisk mangfold

Konvensjonens mål er vern og bærekraftig bruk av biologisk mangfold samt rettferdig fordeling av goder fra bruk av genetiske ressurser. Konvensjonen er en prosessorientert rammekonvensjon fra 1992 som danner en ramme for det globale arbeidet med biologisk mangfold. Den fastlegger overordnede mål, prinsipper og generelle forpliktelser, mens konkrete forpliktelser også utformes gjennom protokoller, arbeidsprogram og partsmøtevedtak. Konvensjonen har 193 parter.

Cartagena-protokollen om genmodifiserte organismer fra 2000 trådte i kraft i 2003. Formålet med Cartagena-protokollen er å bidra til en forsvarlig overføring, håndtering og bruk av levende genmodifiserte organismer som kan være til skade for biologisk mangfold eller menneskers helse.

Nagoya-protokollen fra 2010 trådte i kraft i 2014. Protokollen styrker arbeidet med å bevare det biologiske mangfoldet. Protokollen bidrar til at Biomangfoldkonvensjonens tredje målsetting om rettferdig fordeling av fordelene fra utnyttelsen av genetiske ressurser gjennomføres. Protokollen bekrefter at genressurser er underlagt statens suverenitet. Den øker rettssikkerheten for både brukere og tilbydere av genressurser, og den inneholder bestemmelser om tradisjonell kunnskap. Denne avtalen vil gjøre u-landene bedre rustet til å oppnå avtaler om rettferdig fordeling. Norge støtter kapasitetsbygging i afrikanske land for å styrke deres kapasitet til å ratifisere og iverksette protokollen. Protokollen vil også

bidra til at norske regler om våre genressurser blir respektert i utlandet. Naturmangfoldloven inneholder allerede regler om bruk av utenlandske genressurser i Norge. Dette har gjort Norge til et foregangsland på området.

Forørkningskonvensjonen (UNCCD)

Norge er part til Forørkningskonvensjonen fra 1994, som trådte i kraft i 1996. Konvensjonen har som hovedmål å opprettholde produktiviteten i de tørre og halvtørre økosystemene som grunnlag for fattigdomsreduksjon og bedre levekår. Norge har støttet finansieringsmekanismens arbeid med å mobilisere forståelse og ressurser i berørte land, og med å koble arbeidet til nasjonale strategier for utvikling og fattigdomsbekjempelse.

Konvensjonen for internasjonal handel med truede arter (CITES)

Som part til CITES tar Norge konsekvent til orde for at vitenskapelige kriterier må legges til grunn for vedtak som har betydning for handel, og dermed for folks levebrød. CITES har i senere år begynt å interessere seg mer for kommersielt utnyttede fiskeslag. Å sikre at dette skjer på vitenskapelige premisser står sentralt i Norges arbeid under konvensjonen.

Multilateralt samarbeid

Mange FN-organer er sentrale aktører i det globale arbeid med miljø- og klimaspørsmål. Norge er en viktig bidragsyter til de organisasjoner og program som har miljø som kjerneoppgaver. Norge gir dessuten tilleggsmidler for å styrke arbeidet med miljø- og klimaspørsmål og har en løpende dialog med institusjonene om integrering av miljøhensyn i deres virksomhet.

Den globale miljøfasiliteten (GEF), støtter tiltak som skal bidra til å forbedre det globale miljøet. Etter kapitalpåfylling våren 2014 forvalter GEF drøyt USD 4,4 mrd. for perioden 2014–2018. Sammen med øvrige nordiske land har Norge bl.a. vært pådriver for en bredere tilnærming til kjemikalieområdet, inkludert avfallshåndtering hvor dette er relevant i forhold til GEFs mandat. Dette ble gjort til eget hovedområde i GEF under forhandlingene om den sjette kapitalpåfyllingen som ble avsluttet i 2014. Det er også framforhandlet en ny kvikksølvkonvensjon med GEF som finansieringsmekanisme. Kvikksølv er blitt tildelt adekvate midler for kommende fireårsperiode.

Spesialfondet for klimaendring (SCCF) og Klimafondet for minst utviklede land (LDCF) under Klimakonvensjonen er viktige i den norske satsningen på klimatilpasning. Norge bidrar også til Ozonfondet under Montreal-protokollen, som støtter prosjekter for utfasing av ozonødeleggende stoffer i utviklingsland.

Det grønne klimafondet (GCF)

Det grønne klimafondet (GCF) skal være en hovedkanal for finansiering av tiltak for utslippsreduksjon og klimatilpasning i utviklingsland. Det er meget store forventninger knyttet til fondet, og en solid kapitalisering av fondet i løpet av 2015 og iverksetting av de første prosjekter og programmer vil bli et viktig bidrag for å oppnå en tilfredsstillende klimaavtale på klimatoppmøtet i Paris i 2015. GCF har et uavhengig styre, men Klimakonvensjonens statsparter har rådgivende mandat. Forventningene særlig blant utviklingsland er at GCF vil stå for en stor del av den oppskaleringen av klimafinansiering som anses nødvendig, også for å nå ambisjonen om å mobilisere totalt USD 100 mrd. årlig innen 2020 til klimatilpasning i utviklingsland. Slik vil GCF potensielt bli en multilateral hovedkanal for storskala finansiering fra både offentlig og privat sektor. Norge har spilt en sentral rolle i opprettelsen av fondet og er representert i styret.

FNs miljøprogram (UNEP)

FNs miljøprogram (UNEP) har blitt styrket som et resultat av Rio +20 møtet i 2012 og oppfølgingen av dette. UNEP har nå universelt medlemskap og FNs første miljøforsamling, UNEA, ble avholdt i juni 2014. Norge følger arbeidet tett og er en pådriver for at UNEP skal bli en mer åpen og en medlemsstatsstyrt organisasjon. UNEA hadde rekordstor deltakelse med rundt 170 land og 100 ministre. Møtet medførte at UNEP øker innsatsen mot blant annet luftforurensing, havforsøpling og ulovlig handel med planter og dyr.

Ifølge en studie fra 2014 fra INTERPOL og UNEP anslås verdien av miljøkriminalitet til å være mellom USD 70 og 213 mrd. i året. I utviklingsland har slik kriminalitet ofte koblinger til organisert kriminalitet, er grenseoverskridende og kan ha koblinger til finansiering av terrorisme. Dette omtales nærmere i Meld. St. 37 (2014–2015) *Om globale sikkerhetsutfordringer i utenrikspolitikken*. Kapasitetsbygging mot slik kriminalitet vil bli en prioritert innsats på miljøfeltet fremover og UNEP har en koordinerende rolle i FN på områ-

det. Miljøkriminalitet er et globalt problem og Norge støtter opp under styrking av internasjonale normer på dette området. Dette sees også i sammenheng med arbeidet mot globale sikkerhetsutfordringer. Bekjempelse av miljøkriminalitet krever effektivt samarbeid på tvers av landegrensene, inklusive i justis og politisektoren.

Det er mange eksempler på at miljøet i dag taper i kamp mot andre hensyn. UNEPs relevans og rolle ligger blant annet i å holde miljøet under oppsyn, bidra til kunnskapsgrunnlaget, bistå utviklingsland og å være en konstruktiv partner for løsninger som bidrar til bærekraft i utviklingspolitikken.

Norge har de senere årene støttet UNEP med 100 mill. kroner i året gjennom en program-samarbeidsavtale

Naturpanelet (IPBES)

Naturpanelet (Intergovernmental Panel for Biodiversity and Ecosystem Services -IPBES) ble etablert i Panama i 2012. Naturpanelet er en parallell til FNs klimapanel og kan spille en viktig rolle fremover for å gi et faglig grunnlag om biologisk mangfold og økosystemtjenester basert på vitenskapelig og tradisjonell kunnskap. Norge ble valgt inn i byrået i 2013.

FNs bosettingsprogram (UN-Habitat)

UN-Habitat har som mandat å fremme bosettinger som er sosialt akseptable og miljømessig bærekraftige. Høyere befolkningstetthet gir mulighet til å gjennomføre tiltak som i vesentlig grad kan bidra til å redusere energiforbruk og CO₂-utslipp. Norge støtter UN-Habitats arbeid gjennom Cities and Climate Change Initiative (CCCI) for at klimadimensjonen skal integreres i byplanleggingsprosesser. Dette gjelder både forebygging og evnen til å rekonstruere og rehabilitere raskt etter naturkatastrofer og andre katastrofer.

Initiativet har ekspandert raskere enn UN-Habitats evne til å følge opp. UN-Habitat synes ikke fullt ut å ha nødvendig kapasitet og evne til å følge opp på en tilfredsstillende måte. Det er bl.a. viktig å involvere privat sektor sterkere enn hittil. UN-Habitat må videre styrke initiativets økonomiske base. I påvente av tilfredsstillende endringer i organisasjonens arbeidsform og kapasitet til å levere ønskede resultater har Norge redusert sitt bidrag til UN-Habitat.

Norge støtter også tverrgående tiltak for ungdom og kvinner for å fremme klimatilpasning og mer miljøvennlige og energieffektive byer.

Klimatilpasning og forebygging av klimarelaterte katastrofer

Naturkatastrofer kan være ødeleggende for folks liv og levekår. Antallet katastrofer øker og vil mest sannsynlig fortsette å øke som en følge av klimændringer. Ekstremvær, flommer og tørke forårsaker tap av liv, ødelagt næringsliv, flukt, nye sykdomstrusler og sult. God forebygging kan gi enorme økonomiske og menneskelige besparelser når katastrofen rammer.

Mennesker rammes hardest der kapasiteten til å forebygge og håndtere ekstremhendelser er svakest, noe jordskjelvet i Nepal i april 2015 ble et nytt eksempel på, til tross for at dette var en varslet katastrofe. Nesten en halv million hus ble totalt eller delvis ødelagt, flere tusen skoler ødelagt, tusenvis av menneskeliv gikk tapt. Samtidig viser erfaringene fra Nepal at der det har vært bevissthet om og ressurser brukt på forebygging, er skadene langt mindre. Det samme kan man se i land som Vietnam, Cuba og Filippinene der forebyggingsarbeid har vært prioritert. Ifølge FN var menneskelige og økonomiske skadevirkninger av ekstremvær i Asia lavere i 2014 enn i 2013 grunnet bedre beredskapstiltak og tidlig varsling. I Myanmar og Vietnam ser man god effekt av værvarslings-systemer som er utarbeidet med norsk støtte.

Katastroforebygging og beredskap har lenge vært prioritert innenfor norsk humanitær bistand og i arbeidet med klimatilpasning. Vi har arbeidet målbevisst med å bidra til en forebyggingskultur. God forebygging krever at både lokale og nasjonale myndigheter tar dette på alvor og at de har kunnskap til å gjennomføre viktige tiltak. Evnen til å gjennomføre forebyggende tiltak avhenger av godt styresett, lokal forankring, tilgang på ressurser, et aktivt sivilt samfunn og engasjement fra privat sektor. Styrking av lokal kompetanse og kapasitet er et viktig mål for forebyggingsarbeidet, og det er en sentral del av vår innsats på dette området. Forebygging er således ikke relevant bare for humanitær innsats, men i stor grad noe som må prioriteres innenfor utviklingsarbeidet for å bidra til å bygge motstandskraft og redusere sårbarhet, inkludert gjennom klimatilpasning. Det globale rammeverket for klimatjenester (GFCS) er viktig i denne sammenheng. Det gir grunnleggende data for klima og hydrologi som er viktig både for å avverge umiddelbar skade og tap av menneskeliv, og som planleggingsverktøy for investeringer og utvikling innen sentrale sektorer som energi og landbruk.

Rammeverket for katastroforebygging som ble vedtatt i Sendai i Japan i mars 2015 under-

streker behovet for å inkludere forebygging både i utviklingsarbeid og i humanitær innsats. Rammeverket må sees i nær sammenheng med klimaforhandlingene, Post 2015-agendaen og de nye bærekraftsmålene, og arbeidet med finansiering for utvikling. Norge jobber blant annet for at det skal utvikles felles indikatorer for Sendai-rammeverket og bærekraftsmålene.

Regjeringen vil jobbe bredt med forebygging for å bygge motstandskraft, redusere sårbarhet, hindre tap av liv og livsgrunnlag og slik få best mulig effekt av bistandsmidler. Regjeringen vil ta i bruk ulike virkemidler. Over det humanitære budsjettet vil regjeringen styrke beredskapen og sikre at responsen bidrar til å redusere sårbarhet ved fremtidige katastrofer. Regjeringen vil arbeide for å inkludere forebygging også i tiltak innenfor klimatilpasning og i viktige klimafinansieringsmekanismer som Det grønne klimafondet. Et bedre samspill mellom humanitære aktører og utviklingsaktører, særlig de multilaterale organisasjonene, vil sikre erfaringsutveksling og et fokus på forebygging også innen utviklingsbistanden.

Matsikkerhet

Om den globale temperaturøkningen stiger over 2 grader vil dette bidra til dramatiske endringer i hva som kan dyrkes, og en estimert reduksjon opp mot 50 pst. i matproduksjonen i fattige land. Land i Nord-Afrika, Midtøsten, Asia og Latin-Amerika er særlig utsatt. Befolkningsøkningen vil også være høy, ifølge FNs prognoser vil vi være over ni milliarder mennesker innen 2050. For å sikre nok mat til alle har FAO beregnet at tilgangen til mat må øke med 50 pst. innenfor samme tidsperiode. Det er bred internasjonal enighet om at matsikkerhet er en sentral forutsetning for fremtidig nasjonsbygging. Matsikkerhet avhenger både av omfanget av matproduksjon og sikring av det som produseres slik at det når fram til marked og forbruker. I et klima- og miljøperspektiv vil det også være viktig å bidra til et arealeffektivt landbruk samt til rammevilkår for god infrastruktur og foredlingskapasitet som kan bidra til at minst mulig mat blir forringet og kastet.

Det bilaterale, regionale og multilaterale samarbeidet innen matsikkerhet er rettet mot partnerland og sub-regionale samarbeidspartnere i Afrika. Det gjelder også samarbeidet med sivilt samfunn, som spiller en viktig rolle i samfunnsbyggingen. Det legges økt vekt på den politiske dialogen om strukturelle og landbrukspolitiske spørsmål knyttet til matsikkerhet. Norge har slut-

tet seg til den globale alliansen for klimasmart landbruk. Alliansen er et nettverk av partnere fra nord og sør som ønsker å styrke det globale arbeidet for økt matsikkerhet på en klimarobust måte.

Det multilaterale samarbeidet med Verdens matvareprogram (WFP), FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO), Konsortiet av institutter for internasjonal landbruksforskning (CGIAR) og Det internasjonale fondet for landbruksutvikling (IFAD) opprettholdes og videreutvikles. Det regionale samarbeidet i Afrika med AU/NEPAD videreføres, med særlig vekt på kvinners deltakelse og rolle i klimasmart landbruk.

Under klimatoppmøtet i september 2014 sluttet Norge seg til FNs generalsekretærs initiativ om en global allianse for klimasmart landbruk. Formålet med alliansen er økt nettverksbygging mellom bilaterale, regionale og multilaterale aktører, privat sektor og sivilt samfunn om en kunnskapsbasert tilnærming til økt produktivitet som ivaretar viktige klimamål og forhindrer ytterligere avskoging. Her spiller forskningssamarbeidet med bl.a. Konsortiet av institutter for internasjonal landbruksforskning (CGIAR) samt samarbeid med nasjonale forskningsinstitusjoner og andre i partnerland i sør en særdeles viktig rolle.

Fisk og marine ressurser har stor betydning i matsikkerhetssammenheng, som kilde til viktige næringsstoffer, det være seg proteiner eller essensielle fettsyrer. 17 pst. av verdens proteinbehov dekkes av sjømat, og for enkelte utviklingsland er andelen nær 70 pst. Uten tilførsel av essensielle fettsyrer som omega-3 risikerer barn å bli hjerne-skadet, og voksne utvikler mangelsykdommer. Samtidig vet vi at de store verdenshavene, så vel som innsjøer og elver, rammes i stadig større grad av klimaendringene. Temperaturen i havet øker, arter forflytter seg eller dør ut, og vannet forsuret. Risikoen for at tilfanget av næringsrik mat reduseres, er stor. Kunnskapen om hvilke konsekvenser klimaendringene har på havet er mangelfull, og det er behov for mer forskning, spesielt i sørlige farvann. Dette vil Norge bidra til ved å styrke EAF-Nansen-programmet som vil øke fokuset på klima- og miljøaspektet i sin virksomhet.

Innenfor FN er FNs komite for matsikkerhet (CFS) den sentrale politiske plattformen for matsikkerhet, retten til mat og ernæring. Samarbeidet gjennom blant annet CFS skal bidra til at FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO), Verdens matvareprogram (WFP) og Det internasjonale jordbruksfondet (IFAD), samt de multilaterale finansieringsinstitusjonene, blir mer sentrale i arbeidet med å redusere det økende antallet sultende og underernærte i verden. I 2015 foku-

serte CFS spesielt på vanntilgang og vannressursforvaltning som sentral forutsetning for matsikkerhet.

Om lag 30 pst. av all produsert mat blir aldri konsumert. Det er store tap i hele verdikjeden og det er store gevinster å hente både økonomisk, miljømessig og fordelingsmessig i å begrense dette tapet. Norge støtter opp om initiativet som FAO har tatt for å redusere tap av mat.

I arbeidet med å sikre verden tilstrekkelig mat er forskning en vesentlig komponent. For landbruksutvikling i utviklingsland er Konsortiet av de 15 internasjonale instituttene for landbruksforskning (CGIAR) en vesentlig aktør. Instituttene ligger i sør og fokuserer spesielt på den aktuelle regionens spesielle utfordringer. Det drives forskning og utvikling i nært samarbeid med nasjonale institusjoner og bønder på et bredt spekter av områder så som mer produktive jordbruksmetoder, sikring av hele verdikjeden i landbruksektoren, klimatilpasning inkl. forbedrede vanningsmetoder og reduksjon av sykdommer hos husdyr og fisk.

Klimaendringer, matsikkerhet og mangfold av matplanter er sentralt for Norges støtte til den Internasjonale plantetraktaten for mat og landbruk (ITPGRFA) samt det Globale fondet for mangfold av matplanter (GCDT). ITPGRFA har et spesielt fond som fokuserer på matsikkerhet og bruk og foredling av klimatilpassede matplanter, mens GCDT har et hovedansvar for å bidra til bevaring og drift av verdens genbanker, inkludert sikkerhetslageret for frø mangfold på Svalbard.

Vannressursforvaltning, vann og sanitær

Knapphet på vann er en av de globale megatrendene som setter klare rammer for næringsliv, økonomisk utvikling og helse. Det er forventet at naturkatastrofer, endrede nedbørsmønstre med mer både flom og tørke, og kamp om tilgang til vannressurser i økende grad vil påvirke pågående konflikter. Konkurransen om knappe vannressurser blir forsterket av klimaendringene, og er en økende utfordring i flere land og regioner.

Tilgang til rent vann og tilfredsstillende sanitærløsninger er avgjørende for barns helse, oppvekst og utdanning, ikke minst jentene. Kvinner og barn bruker mye tid på å hente vann. Lokale vannkilder er ofte av helsefarlig kvalitet. Det er også dokumentert at jenter ikke fullfører utdanningen hvis skolene ikke har sanitæranlegg. Hvert år dør 3,4 millioner mennesker av vannrelaterte sykdommer.

FNs nye bærekraftsmål erkjenner betydningen av tilfredsstillende løsninger for vann og sanitær for all utvikling. Regjeringen vil bidra til å gjennomføre dette målområdet ved i økende grad å satse på støtte til integrering av vann, sanitær og vannressursforvaltning i prioriterte sektorer som helse, utdanning, matsikkerhet og klimatilpassning.

Reform av subsidier til fossile brensler og karbonprising

Utfasing av subsidier til fossile brensler kan gi globale utslippsreduksjoner på inntil 12 pst. innen 2020. I en spesialrapport fra 2013 har IEA identifisert utfasing av fossile subsidier som et av fire områder for klimatiltak som reduserer utslipp uten å begrense økonomisk vekst. I tillegg til utslippsreduksjon er dette også et viktig tiltak for å begrense luftforurensning i land hvor dette er et stort og voksende helseproblem. I enkelte utviklingsland kan subsidier til bensin, kull og gass utgjøre over 20 pst. av statsbudsjettet. Dette er midler som kunne vært brukt til helse, skole, innsats for fornybar energi og andre offentlige oppgaver. Regjeringen vedtok i juni 2014 en strategi for det internasjonale arbeidet med utfasing av fossile subsidier, og Norge deltar aktivt i globale initiativ for å fremme dette. Norge har trappet opp støtten til utfasing av subsidier i utviklingsland gjennom innsatser drevet av Verdensbanken og andre ledende aktører på dette området.

Å sette en pris på karbon er en av de mest effektive tiltakene for utslippsreduksjon. Norge støtter det internasjonale arbeidet for å fremme karbonprising som et sentralt klimatiltak.

Fornybar energi

I følge den siste statusrapporten fra FN-initiativet for bærekraftig energi for alle (SE4All) manglet 1,1 milliarder mennesker tilgang til elektrisitet og 2,9 milliarder mennesker brukte ineffektive og forurensende kokeovner i 2012. Stabil tilgang til bedre og mer moderne energitjenester er en forutsetning for og muliggjør økonomisk vekst, sosial utvikling og reduksjon av fattigdom. Samtidig er det avgjørende for vår felles fremtid at energien i økende grad kommer fra fornybare energikilder som vannkraft, sol, vind og biomasse for å kunne møte de globale klimautfordringene. Gjennom innsatsen for fornybar energi i utviklingspolitikken ønsker Norge å bidra til at fattige land velge fornybare energikilder i stedet for fossile. Fornybar energi er en hovedsatsing i norsk klimapolitikk.

Energisektoren står for over 60 pst. av utslipp av klimagasser og valg av energibærere har betydelige miljøkonsekvenser. Investeringer i fossil energiproduksjon vil «låse inne» landene med fossile løsninger i flere tiår framover. Norge vil derfor arbeide for at fattige land skal utnytte sine fornybare energikilder, men vi må samtidig akseptere at fattige land i noen tilfeller ser seg tjent med å utnytte sine fossile ressurser.

Regjeringen har over mange år støttet arbeidet for å gi utviklingsland tilgang til bærekraftige energitjenester gjennom et omfattende bilateralt og multilateralt samarbeid.

I 2014 la Riksrevisjonen frem sin undersøkelse av bistand til ren energi i perioden 2000–2013. Riksrevisjonen pekte blant annet på at resultatene ikke har stått i forhold til innsatsen og hadde flere kritiske merknader og anbefalinger. Kontroll- og konstitusjonskomiteen har sluttet seg til mange av merknadene og fått tilslutning av Stortinget. På dette grunnlaget har Utenriksdepartementet satt i gang arbeid med en ny strategi for fornybar energi i utviklingspolitikken. Strategien vil vektlegge sterkere resultatorientering av innsatsen, konsentrasjon om færre samarbeidsland og færre internasjonale initiativ, samt å tilrettelegge for mer privat kapital og kommersielle investeringer i fornybar energi. Den overordnede målsettingen er å bidra til FN's bærekraftsmål om universell tilgang til moderne energitjenester. Norges innsats for å nå disse overordnede målene vil skje gjennom måling og rapportering av konkrete resultater basert på indikatorene for bærekraftsmålet for energi. Planlegging og styring vil styrkes for å sikre resultatoppnåelse ved at det skal utarbeides energistrategier for utvalgte samarbeidsland basert på landenes egne energi- og klimaplaner, områder hvor Norge har komparative fortrinn og vår innsats er etterspurt.

Det legges stor vekt på å bruke bistandsmidler strategisk slik at privat og kommersiell kapital kan utløses og bidra til de omfattende investeringsbehovene på energiområdet i fattige land. Norfund er sammen med Norads næringslivsordninger, GIEK og Eksportkreditt sentrale virkemidler for å få med norske bedrifter. I 2015 økte Regjeringen kapitaltilførselen til Norfund med 250 mill. kroner, og den foreslås økt med ytterligere i 2016. Minst halvparten av bevilgningen til Norfund foreslås brukt til investeringer innen fornybar energi. På landnivå vil tiltak som kan bidra til å tilrettelegge for private investeringer i kraftproduksjon prioriteres, med vekt på kapasitetsbygging og utbygging av det offentlige strømmettet. I tillegg vil det være viktig å bidra til elektrifiseringen på lands-

bygda gjennom lokale strømmnett eller enkelthus løsninger.

I forbindelse med utarbeidelse av den nye strategien for fornybar energi i utviklingspolitikken, er det besluttet å legge ned Energy+ som eget prosjekt, men der relevante komponenter vil bli videreført i utvalgte land. I prosessen med utarbeidelse av ny strategi, er det blitt pekt på utfordringene med å ha et eget, frittstående internasjonalt energiinitiativ som Energy+ da det kan skape utdelighet om prioriteringer og strategiske målsettinger for Norge. Det har dessuten vist seg utfordrende å få andre partnere til å forplikte seg. Resultatoppnåelse av energibistanden tar generelt lang tid og krever mye ressurser. Disse utfordringene har også vist seg for Energy+ sine bærende prinsipper som sektortilnærming og resultatfinansiering, men også målsettingen om å tilrettelegge for medvirkning fra private og kommersielle aktører. I tillegg har Energy+ møtt uforutsette utfordringer i prioriterte land som Kenya og Liberia som har gjort det vanskelig å komme i gang. Siden Energy+ ble lansert høsten 2011 har dessuten FN vedtatt et eget bærekraftsmål for energi, og Sustainable Energy for All (SE4All) har blitt etablert som et eget FN-initiativ med målsetting om å sikre universell energitilgang innen 2030, fordoble andelen fornybar energi og forbedring av energieffektivitet. Dette har redusert behovet for Energy+ som instrument for å fremme SE4ALL-målene. Med en ny strategi er det derfor behov for å konsolidere den norske energibistanden, unngå dupliseringer, rasjonalisere ressursbruken, satse i færre land og redusere antall internasjonale energiinitiativ Norge er engasjert i.

Norge har lansert «1 Giga Ton Coalition» for å vise hvordan satsing på fornybar energi og energieffektivisering i utviklingsland kan redusere klimagassutslippene. For å nå to-gradersmålet er det ifølge FNs miljøprogram (UNEP) nødvendig å redusere de globale klimagassutslippene med 8–12 gigatonn pr. år innen 2020 utover det landene til nå har forpliktet seg til.

Energising Development (EnDev) er et energipartnerskap støttet av Tyskland, Nederland, Storbritannia, Australia, Sveits og Norge. EnDev har som mål å redusere energifattigdom gjennom bærekraftige, rene energiløsninger der ca. 70 prosent av resultatene er rene kokefasiliteter og 30 prosent tilgang til elektrisitet. Totalt har EnDev siden etableringen i 2005 sørget for tilgang til moderne energitjenester, inkludert forbedrede kokeovner, for over 12 millioner mennesker, 15 700 skoler/helsesentre og 28 300 bedrifter. Regjeringen tredoblet Norges bidrag til EnDev i

2013, slik at total støtte vil være 184 mill. kroner for perioden 2011–2016. Sammen med EU og Tyskland har Norge bidratt til opprettelse og utforming av et innovativt fond for fornybar energi og energieffektivisering (GEEREF) i utviklingsland. Norges bidrag til fondet er 110 mill. kroner. GEEREF har i løpet av 2014 investert i en rekke fond for fornybar energi og energieffektivisering i Afrika, Asia og Latin Amerika.

Green Africa Power (GAP) er et nytt fond på 1,3 mrd. kroner som skal stimulere det private næringsliv til å investere i fornybare energiprojekter i det sørlige Afrika. GAP tilbyr langsiktige lån til finansiering av prosjekter innen produksjon av fornybar kraft i de minst utviklede landene i det sørlige Afrika. Fondet er strukturert slik at det skal stimulere til investeringer fra næringslivet og samtidig demonstrere kommersiell og teknisk gjennomførbarhet av fornybare energiprojekter. Norge inngikk i 2014 en fireårig avtale (2014–2017) med GAP om støtte på inntil 300 mill. kroner, der 120 mill. kroner ble utbetalt til fondet i 2014.

Norge støtter Det internasjonale byrået for fornybar energi (IRENA), som ble formelt opprettet i Bonn 26. januar 2009 av 75 land, herunder Norge. Per mai 2015 har IRENA 140 medlemsland og et trettitalls søkerland i prosess mot medlemskap, og er åpen for alle land som er medlem av FN. Byrået har hovedsete i Abu Dhabi, og er den første multilaterale organisasjonen med sete i Midtøsten. IRENA fikk observatørstatus i FN i 2011.

IRENAs formål er å fremme økt produksjon og bruk av fornybar energi globalt. Byrået skal ha en ledende global posisjon i å yte rådgivning til medlemslands myndigheter om økt utbygging av fornybar energi og være en viktig plattform for internasjonalt samarbeid. Kompetansebygging og informasjonsdeling står sentralt. Gjennom rapporter, opplæring og teknisk støtte genererer og deler IRENA kunnskap som skal føre til større utbredelse av fornybar energi og investeringer i relaterte energitjenester. Byråets virkeområde omfatter alle fornybare energikilder, uansett størrelse og type. Norge bidrar aktivt til videre utvikling av IRENA. IRENA har gått fra en oppbyggingsfase inn i en operativ fase, og er i rute med sitt første to-års arbeidsprogram (2014–2015), som er strukturert rundt et trettitalls prosjekter med konkrete leveranser. Byrået leverer informasjonsprodukter og tjenester av høy kvalitet.

I januar 2014 fikk IRENA i oppdrag å være en katalysator for handling innen fornybar energi i forbindelse med FNs generalsekretær Ban Ki-moons klimatoppmøte i New York i september 2014.

Byrået valgte å konsentrere denne innsatsen om to av aktivitetene under sitt arbeidsprogram: «Africa Clean Energy Corridor» (ACEC) og Small Island Developing States (SIDS) Lighthouse-initiativet. Programmene illustrerer byråets viktige rolle for utviklingsland og fremvoksende økonomier som har et ekstra behov for kompetanseoverføring.

Gjennom en avtale inngått mellom Utenriksdepartementet og IRENA i september 2014, yter Norge et frivillig bidrag til byråets arbeidsprogram på 30 millioner kroner over tre år, herunder til SIDS Lighthouse.

IRENA har et særskilt ansvar for fornybar energi i FNs Sustainable Energy For All (SE4ALL). I den anledning har byrået lansert «Remap 2030» – et veikart for å doble andelen fornybar energi i den globale energimiksen.

Medlemslandenes finansielle bidrag til IRENA's driftsbudsjett baseres på FNs bidragsskala.

Multilaterale finansinstitusjoner

Verdensbanken og de regionale utviklingsbankene er viktige aktører i det multilaterale samarbeidet for å møte klimautfordringene, både i deres generelle portefølje, og gjennom spesialfond som Climate Investment Funds (CIF). Det siste er et paraplyfond for klimainvesteringer innen ren teknologi, ren energi, skog og tilpasning, og har til nå allokert ca. 50 mrd. kroner til mer enn 60 pilotland. Alle utviklingsbankene samarbeider om dette, med sekretariat i Verdensbanken. I styret sitter likt antall givere og representanter fra utviklingsland, og dette er blitt en modell for Det grønne klimafondet.

Offentlige midler kan ikke dekke behovet for investeringer i ren energi og andre klimainvesteringer i utviklingsland. I mange sammenhenger etterlyses derfor løsninger på hvordan privat sektor og privat kapital kan mobiliseres inn i klimarelevante investeringer. Norge besluttet i 2014 å støtte IFC Catalyst Fund, som er et innovativt del-svar på denne utfordringen. Catalyst Fund investerer sammen med IFC (Verdensbankens privat sektor arm) i private underfond, som må følge IFCs sosiale og miljømessige «safeguards». Underfondene må ha klimarelevante investeringsretningslinjer, og fondene blir kvalitetssjekket av IFC. Catalyst Fund og IFCs investeringer inn i underfondet med tilsammen opptil 40 pst. og IFCs kvalitetsstempel, skal mobilisere privat kapital inn i de resterende 60 pst. Eventuelt overskudd blir pløyd tilbake til utviklingsformål.

Norge støtter også Global Gas Flaring Partnership – et partnerskap mellom oljeproduserende

lands myndigheter og nasjonale og internasjonale oljeselskap. Formålet er å redusere brenning (fakling) av gass som strømmer ut i forbindelse med oljeproduksjon, og som utgjør et stort ressurs- og klimaproblem globalt. Faklingen globalt har gått ned, og en del av av gassen blir forsøkt brukt til energiproduksjon. Norge er et foregangsland, da rutinebrenning av slik gass på norsk sokkel har vært forbudt siden oljealderen startet. I 2014 gikk Norge som første land ut med støtte til initiativet «Zero Routine Flaring by 2030».

Asiabankens Clean Energy Financing Partnership Facility (CEFPF) er et multigiverfond, integrert i Den asiatiske utviklingsbankens Clean energy program (CEP). Fondet ble etablert i 2007 for å øke investeringer i og tilgang til teknologi innen ren energi. Fasiliteten bidrar også til å støtte utvikling av policier, gjennomføring av reformer, oppbygging av institusjoner og kapasitet innen energisektoren for å tilrettelegge for investeringer fra privat sektor. Norge undertegnet i 2013 en ny avtale med Clean Energy Fund (CEF) under CEFPFs på 140 mill. kroner over 3 år (2013–16). Så langt har USD 89 mill. av midlene i fondet blitt utnyttet til 110 program som har bidratt til investeringer i ren energi. I sum forventes disse programmene å generere USD 1,5 mrd. i ren energi investeringer. Disse skal bidra til tiltak som til sammen resulterer i 6,5 TWh spart energi, og 6,1 millioner tonn reduksjon i karbonutslipp i året. Asiabanken (ADB) har oppnådd en meget høy opplåningsgrad gjennom fasiliteten. Så langt har 1 US dollar løst ut så mye som 29 US dollar fra andre kilder.

Regjeringen har i tråd med Stortingets klimaforlik og Regjeringens internasjonale handlingsplan videreført innsatsen for fremme av karbonfangst og – lagring (CCS) internasjonalt. Forurensende utslipp fra kullkraft, særlig i utviklingsland, må gjøres renere for å nå globale klimamål. Norge legger vekt på at arbeidet for spredning og bruk av fangst og lagring av CO₂ også må skje i partnerskap med land med framvoksende økonomi og utviklingsland. Støtte til pilotprosjekter i store utslippsland blir prioritert. Norge bidro i 2014 med 13,5 mill. kroner til Verdensbankens fond for kapasitetsbygging på karbonfangst og – lagring i utviklingsland.

Handel, miljø og klima

Norge deltar i EUs kvotehandelssystem for CO₂ (Emission Trading System). Dette omfatter virksomheter som står for om lag halvparten av alle klimagassutslipp i Norge. Prising av CO₂ er et vik-

tig virkemiddel for å begrense utslippene og stimulere til klimavennlig industri- og energiproduksjon.

Norge arbeider for å fremme bærekraftig utvikling på alle relevante områder i Verdens handelsorganisasjon (WTO) og i forhandlinger om frihandelsavtaler, der Norge i første rekke forhandler sammen med EFTA-landene. Man har ikke kommet videre i de globale forhandlingene om handel og miljø under Doha-mandatet. Norge er imidlertid med på miljøvareinitiativet (EGA) som er egne plurilaterale forhandlinger mellom mellom 174 medlemmer av WTO (inkl. EUs 28 land, USA og Kina). Målet er å forhandle frem nulltoll på miljøvarer- og teknologier. Norge støtter arbeidet for økt handel med fornybar energi (SETI). OECD er en viktig premissleverandør for den globale klima- og miljødebatten, et arbeid Norge tar del i og benytter seg av.

Det er enighet i EFTA om å legge frem et kapittel om bærekraftig utvikling i alle pågående og fremtidige forhandlinger, i tillegg til at det vil bli vurdert å legge frem kapitlet i forbindelse med gjennomgang og oppdatering av inngåtte avtaler. Kapitlet omfatter de to temaene miljø og arbeidstakerrettigheter, og er ment som et felles utgangspunkt for EFTA i forhandlinger om frihandelsavtaler. Bestemmelsene dekker bl.a. beskyttelse av miljøet, fremme av miljøvennlige varer og tjenester samt utvidet samarbeid på handel og miljøområdet.

EØS midlene

Det er store utfordringer innen miljø og klima i flere av de 16 EU-landene som mottar EØS-midler. Om lag en tredjedel av EØS-midlene, vel 4,6 mrd. kroner, er øremerket miljøvern, tiltak mot klimaendringer og grønn næringsutvikling. Midlene skal benyttes til tiltak i landene for at de skal kunne oppfylle sine nasjonale og internasjonale forpliktelser, inkludert oppfyllelse av EU-direktiver. Et eget program under den norske ordningen, Grønn Industriell Innovasjon, har som målsetning å utvikle og kommersialisere ny miljøteknologi og investere i miljøvennlige produksjonsprosesser i eksisterende bedrifter. Miljø og klima er derved det største innsatsområdet i perioden 2009–2014.

Et av hovedformålene med EØS-midlene er å styrke de bilaterale forbindelsene mellom Norge og mottakerlandene. Innen miljø og klima er miljøforvaltningens etater, herunder miljødirektoratet, samt en rekke forskningsaktører og institusjoner partnere i flere land. Samarbeidet mellom nor-

ske aktører og partnere i mottakerlandene har betydning for vårt nasjonale miljøarbeid, ettersom forvaltningen får ny kunnskap gjennom europeisk samarbeid.

EØS: Miljøforvaltning og biologisk mangfold

Under sektoren miljøvern og miljøforvaltning støttes programmer og prosjekter der målsetningen er å forbedre forvaltningen av hav- og vannressurser, øke beskyttelsen av økosystemer og bevare biologisk mangfold, forbedre miljøovervåking og håndteringen av kjemikalier og farlig avfall. Til sammen 14 programmer er under gjennomføring i 10 mottakerland. Programmene har en verdi på om lag 1,3 mrd. kroner.

God forvaltning av hav- og vannressurser krever en helhetlig tilnærming som ivaretar hensyn til biodiversitet, klimaendringer og forurensing. Norsk miljøforvaltning vil bidra med kompetanseoverføring og kapasitetsbygging som programpartnere i miljøprogrammer.

Nøyaktig og god informasjon er en forutsetning for overvåking, kontroll og analyse av miljøutfordringene. EØS-midlene bidrar til at miljølovgivningen etterleveres. Hensynet til både å styrke offentlig forvaltning og bevisstgjøre industri og sivil samfunn er viktig.

Å bevare biologisk mangfold er viktig for å sikre bærekraftig utvikling. FN-konvensjonen om biologisk mangfold er et felles rammeverk. Overvåkingen av vernede områder forbedres samtidig som beskyttelsen av økosystemer mot invasjon av fremmede arter styrkes. I tillegg skal EØS-midlene bidra til at biologisk mangfold vektlegges i politikkkutforming og lovgivning.

EØS: Klimatilpasning og fornybar energi

En offensiv klimapolitikk fordrer økt energieffektivisering, mer bruk av fornybar energi og kutt i klimagassutslippene. EØS-midler brukes til å redusere CO₂-utslipp gjennom å bedre energieffektiviteten i offentlige bygninger og i industrien. Når det gjelder bruk av fornybar energi utnytter mottakerlandene bare en liten del av sitt potensial. Gjennom EØS-midlene støttes derfor programmer for å fremme økt produksjon og økt bruk av fornybar energi, herunder bruk av biomasse, vind- og solkraft, vann- og bølgekraft så vel som jordvarme. Det gis også støtte til tiltak for å spre informasjon og skape større bevissthet om framtidrettede energiløsninger. Forskning og utvikling av ny teknologi utgjør også en viktig del av innsatsen.

Det er viktig å ta hensyn til klimaendringer i samfunnsplanleggingen. I inneværende programperiode fokuseres det på å øke kapasiteten og kunnskapen hos offentlige myndigheter om klimatilpasning. Det er en økende forståelse for å ta hensyn til klimaendringer i samfunnsplanleggingen. Dette krever samarbeid mellom mange ulike sektorer og forvaltningsnivåer. Bedrede systemer for informasjonsutveksling, styrket analysekapasitet og økt bevisstgjøring er også viktige målsetninger som støttes gjennom programmene rettet mot klimatilpasning og fornybar energi.

Det er til sammen 16 programmer til en verdi av i overkant av 2,2 mrd. kroner i 10 land som er rettet inn mot klimatilpasning og fornybar energi.

EØS: Grønn innovasjon

Bærekraftig utvikling er blant annet avhengig av konkurransedyktige bedrifter som tar ansvar for miljøet. Under EØS-midlene er det satt av om lag 1 mrd. kroner til programmer i åtte mottakerland for å realisere grønne forretningsmuligheter, utvikle og kommersialisere ny miljøteknologi og øke bruken av miljøvennlige produksjonsteknologier.

Programmene i Bulgaria, Romania, Polen, Litauen, Ungarn og Latvia er rettet inn mot små og mellomstore bedrifter og innføring av klima- og miljøtiltak innen eksisterende industri og utviklingen av ny innovativ teknologi og nye produkter. I Slovakia er fokuset på utvikling og bruk av energi fra biomasse, mens Estland har valgt å fokusere på utviklingen av IKT-løsninger i et voksende marked for miljøbaserte løsninger innen blant annet energiforvaltning, transport og logistikk, handel og e-helse.

Det legges stor vekt på å engasjere norske små og mellomstore bedrifter som prosjektpartnere

Regionalt og bilateralt samarbeid

Nordområdene

I Meld. St. 7 (2011–2012) *Nordområdene – Visjon og virkemidler*, fremmes målsettingen om at Norge skal være den fremste forvalter av miljøet og naturressursene i nordområdene. Regjeringen vil prioritere en bred kunnskapssatsing i nord. Norge skal fortsatt være ledende på kunnskap om nord, for nord, i nord. Kunnskap er nøkkelen for å møte utfordringene og utnytte mulighetene på en ansvarlig måte. En bred kunnskapssatsing skal

bidra til økt verdiskaping og bærekraftig utnyttelse av naturressursene.

De nordlige havområder skal bevares som verdens reneste og rikeste. Det betyr at Norge har som mål å være ledende innen overvåkning og forskning på havmiljø, klima og miljøgifter i nordområdene. Dette skal vi gjøre nasjonalt, bilateralt samarbeid med naboland i nord, som innen den norsk-russiske miljøkommisjonen, og i regionale og internasjonale fora som Arktisk råd, Barentsrådet og i internasjonalt prosjektsamarbeid. Arbeidet med forurensningskontroll og håndtering av miljøfarlig avfall videreføres.

Regjeringen vil at Norge fortsatt skal være en pådriver i det arktiske samarbeidet. Kunnskap om og forskning på klimaendringer, kortlevde klimadrivere, havmiljø, reduksjon av forurensing, bevaring av biodiversitet og miljøovervåkning vil fortsette å være viktige satsingsområder. Samtidig som klimaendringene i Arktis har globale konsekvenser har observatørene i Arktisk råd vesentlig kunnskap om Arktis. Det er derfor viktig for regjeringen å ytterligere engasjere observatørene i dette arbeidet.

Norge har råderett over store havområder, og over 80 pst. av skipsfarten i Arktis går i norske farvann. Vi har derfor et særlig ansvar for sjøsikkerhet og beredskap. Norge leder en særskilt arbeidsgruppe om forebygging av oljeforurensning fra petroleumsvirksomhet og skipsfart i Arktisk råd. Regjeringen vil ytterligere styrke samarbeidet om maritim sikkerhet innenfor rammen av Arktisk råd.

Regjeringen vil arbeide for at det gjøres en større innsats regionalt for å redusere utslipp fra kortlevde klimadrivere og CO₂. Forvaltningsrettet forskning på de levende ressursene i det marine økosystemet, i samarbeid med både russiske og andre lands forskningsmiljøer, vil fortsatt ha høy prioritet. Regjeringen vil at Norge skal være en pådriver i arbeidet med å identifisere tiltak for reduksjon av regionale utslipp fra kortlevde klimadrivere.

Målrettet klima- og miljøsamarbeid er viktig for å nå målet om bærekraftig miljømessig, økonomisk og sosial utvikling i Barentsregionen. Barentsrådets miljøgruppe har en rekke prosjekter som bevaring av naturmangfold, reduksjon av miljøgiftutslipp og opprydding i alvorlige forurensningskilder, såkalte «hot spots». Flere prosjekter på miljøgifter og «hot spots» er gjennomført. Seks «hot spots» er fjernet fra listen med 42 alvorlige miljøproblemer.

Vest-Balkan

Energi, miljø, klima og ressursforvaltning representerer noen av de største utfordringene for landene på Vest-Balkan; Albania, Bosnia-Hercegovina, Kosovo, Kroatia, Makedonia, Montenegro og Serbia.

Alle landene har som mål å tilpasse seg EUs lover, regler og retningslinjer når det gjelder energi, miljø, klima og ressursforvaltning. Alle landene deltar i et forpliktende samarbeid i «Energy Community» – Energitraktaten – for å bli inkludert i EUs energimarked. Det er stor forskjell mellom landene når det gjelder innføring og anvendelse av nye lover og regler basert på EUs felles regelverk. Kapasiteten til å gjennomføre de nødvendige reformene er forskjellig, de økonomiske forskjellene store og dermed er både energiproduksjon og energikonsum svært ulik.

Kullkraft spiller en betydelig rolle, spesielt i Kosovo, men også i Bosnia-Hercegovina, Makedonia og Serbia. Vannkraft er dominerende i Albania. Gass betyr en del i deler av Serbia. Det ligger et betydelig potensial i oppgradering og videre utbygging av vannkraft i flere av landene. Kjernekraft fra Slovenia dekker om lag 15 pst. av energibehovet til Kroatia. Importavhengigheten når det gjelder energi ligger på mellom 30 og 50 pst. generelt for regionen. Det er besluttet at TAP-gassrørledningen vil gå gjennom Albania. Det er et potensiale for fremtidig olje- og gassutvinning i det østlige Adriaterhav langs kysten i Kroatia, Montenegro og Albania. Kroatia planlegger å selge letelisen for offshore letevirksomhet i 2014. Montenegro forbereder lisenstildelinger offshore. Norge har finansiert utvikling av lovgivning for petroleumssektoren i Montenegro. Norge bidrar også til kvalitetssikring i lisenstildelingen. Norge har også bevilget nær 80 mill. kroner etter flommen på Vest-Balkan i 2014, en mindre del av dette beløpet vil bli utbetalt i 2015.

I 2014 ble det lagt vekt på multilateralt miljø- og energirettet samarbeid innen den EU-ledede Western Balkans Investment Framework, hvor 18 EU-land i tillegg til Norge er med på å finansiere større prosjekter innen infrastruktur, energi, miljø og sosiale tiltak. Norge er nest største bidragsyter etter EU. Energi og miljø utgjør så langt 54 pst. av tilskuddene og estimert investeringsverdi er på nær 6 mrd. euro.

Russland

Norge har et betydelig bilateralt samarbeid med Russland for å møte felles miljøutfordringer, for

kompetanseutvikling i miljøforvaltningen og for å fremme russisk tilslutning til internasjonale miljøvernavtaler. Arbeidet blir videreført i et nytt treårig samarbeidsprogram for 2013–15 med særlig vekt på beskyttelse av havmiljøet, grensenært samarbeid, biodiversitet og reduksjon av forurensning. En rekke bilaterale prosjekter, spesielt innen bevaring av naturmangfold, inngår i miljøvernssamarbeidet under Barentsrådet.

Arbeidet med å fremme økosystembasert forvaltning av hele Barentshavet er fortsatt en overordnet oppgave i programperioden. Dette gjøres gjennom utvikling av et konsept for en helhetlig forvaltningsplan for russisk del av Barentshavet sammen med utvikling av et felles norsk-russisk miljøovervåkingssystem for hele Barentshavet og en felles miljødataportal for Barentshavet. I lys av den økende petroleumsaktiviteten i Barentshavet vil myndighetssamarbeidet innen kontroll av petroleumsvirksomhet offshore bli viet økt oppmerksomhet. Spesielt vil styring av sikkerhets- og miljørisiko bli vektlagt. Samarbeidet om forvaltning og miljøovervåking i grenseområdet blir videreført og styrket med vekt på overvåking av grenseoverskridende forurensning fra nikkelduksjonen på russisk side. Norske myndigheter vil fortsette å øve påtrykk overfor russiske myndigheter for å få redusert utslippene fra smelteverket i Nikel til et nivå som ikke skader helse og miljø i grenseområdet.

Det bilaterale miljøvernssamarbeidet søkes innrettet slik at det støtter opp under det regionale samarbeidet i Barentsregionen og i Arktisk Råd. Miljøprosjektene i det norsk-russiske miljøvernssamarbeidet har i 2013 bidratt til å legge grunnlaget for en økosystembasert forvaltning av Barentshavet og til god forvaltning av miljø og naturmangfold i grenseområdene. Prosjektene har også bidratt til forurensningskontroll og bedre håndtering av miljøfarlig avfall. Miljøovervåkingen relatert til utslipp fra Nikel er videreført.

Atomsikkerhetssamarbeidet med Russland skal bidra til å redusere risikoen for ulykker og forurensning fra atominstallasjonene, hindre at radioaktivt og spaltbart materiale kommer på avveie, samt styrke russiske forvaltnings- og tilsynsmyndigheter.

Eurasia

Landene i Eurasia, Ukraina, Hviterussland, Moldova, Georgia, Armenia, Aserbajdsjan, Kasakhstan, Turkmenistan, Usbekistan, Kirgisistan og Tadsjikistan, står overfor store klima- og miljøutfordrin-

ger grunnet blant annet ineffektiv bruk av energi, svak forvaltning av vannressurser og lav oppmerksomhet om miljøvern i befolkningen generelt. Norske aktører er engasjert i store energiprojekter i regionen, og miljøarbeidet er en av de prioriterte sektorer for samarbeid med landene i regionen.

Midtøsten

En nasjonal strategi for fornybar energi i Palestina ble vedtatt av den palestinske regjeringen i 2012. Gjennom et solpanelinitiativ søker palestinske myndigheter å redusere CO₂-utslipp og å øke graden av energiuavhengighet. Det norske representasjonskontoret i Al Ram er i dialog med palestinske energimyndigheter om å støtte solcelleutbygging i isolerte lokalsamfunn i israelsk-kontrollerte Område C på Vestbredden. Disse lokalsamfunnene er isolert fra det regulære palestinske strømmettet som følge av israelske restriksjoner. Energimyndighetene har med norsk finansiering ferdigstilt et vind- og solatlas, som bekrefter at landet har et stort potensiale for solenergi.

I mai 2015 ble det gjennom et tillegg i energiloven vedtatt et nytt legalt rammeverk for fornybar energi og energieffektivisering. Palestinske myndigheter ønsker å etablere storskala energi-programmer i alle distriktene. Det er allerede installert kapasitet for solenergi i en del offentlige bygninger og skoler.

I Jordan har Norge støttet en forundersøkelse i regi av miljøorganisasjonen Sahara Forest Project, som Bellona står bak. På bakgrunn av den positive forundersøkelsen besluttet Norge å støtte et demonstrasjonssenter i Aqaba ved Rødehavet som etter planen skulle stått ferdig i 2015. Enkelte forsinkelser i prosjektet gjør at det trolig ikke vil stå ferdig før i 2016. Prosjektet skal kombinere saltvannsdrivhus, konsentrert solenergi og dyrking av alger. Formålet er å sørge for at det kan gro grønt i tørre områder, og samtidig få både ferskvann og biomasse til ren energi. Norge vil bidra med 70 pst. av totalkostnadene for prosjektet, som er satt til 16,4 mill. kroner.

Afrika sør for Sahara

Det afrikanske kontinentet er et av de mest sårbare områdene for klimaendringer. Store deler av kontinentet er ørken og tørrlandsområder med få vannressurser. Tørke, oversvømmelser og syklo-ner er økende fenomener i Afrika sør for Sahara. Landbruket er en hovednæring og sysselsetter svært mange. Produktiviteten i landbruket er

generelt lav. Selv ved små temperaturøkninger forventer klimapanelet en nedgang i produktivitet. I enkelte land vil, ifølge FNs klimapanel, produksjonen av matplanter som er avhengig av regnvann kunne reduseres til under halvparten innen 2020.

38 av Afrikas 54 land er kystnasjoner. Havbaserte næringer er en viktig del av Afrikas økonomi og havet er hovedtransportåre for bl.a. handel. Forurensning og forsuring av havområdene utenfor den afrikanske kyst utgjør en utfordring og likeledes utgjør ulovlig, urapportert og uregulert fiske en trussel mot bærekraftig forvaltning av havressurser. Bærekraftig forvaltning av havrommet og fortsatt utvikling av bærekraftige havbaserte næringer vil være avgjørende for Afrikas fremtidige økonomi og evne til å brødfø sin befolkning.

Norge søker å bidra til støtte til bærekraftig naturressursforvaltning, både på land og til havs. En forutsetning for å kunne oppnå dette er godt styresett, gode forvaltningssystemer, kompetanse og kapasitet til å overvåke havene. Et viktig element i Norges innsats vil fortsatt være støtte til god finansforvaltning, økning av statens inntekter og bekjempelse av korrupsjon og ulovlig kapitalflyt.

Fortsatt utvikling av klimatilpasset landbruk er avgjørende for mange afrikanske lands økonomiske utvikling, sysselsetning og bærekraftig forvaltning av naturressurser. Norge søker å bidra til omlegging av landbruket i Afrika i en klimarobust og mer produktiv retning. Det legges vekt på programmer og tiltak som bidrar til at afrikanske småbønder får økt tilgang på teknologi, markeder og matplanter som tåler framtidens klima. I utvalgte land gis det støtte til klimatilpasset landbruk, med fokus på kvinners spesielle utfordringer ved klimaforandringer.

Fra samarbeid på regionalt nivå kan følgende eksempler trekkes frem:

AU vedtok et rammeverk for utvikling av landbruk i 2005. Norsk bistand har bidratt til at planarbeidet omfatter klimatilpasning i landbruket. Norge støttet i 2014 NEPAD og Common Market for Easter and Southern Africa (COMESA) sitt arbeid på dette området. AU besluttet i 2014 at klimatilpasning skal inkluderes i arbeidet og at 25 millioner småbønder skal ha tilgang til klimatilpasset landbruksteknologi innen 2025. Med norsk støtte har det videre blitt etablert et eget program som skal styrke kvinners rolle og muligheter i landbrukssektoren. Gjennom et samarbeid mellom de regionale organisasjonene COMESA, East African Community (EAC) og Southern African

Development Community (SADC) er pilotprosjekter for klimasmart landbruk etablert i sju land. Norsk støtte til Conservation Farming Unit med hovedsete i Zambia har dessuten bidratt til å etablere klimasmart landbruk i regionen rundt (Uganda, Malawi, Kenya og Tanzania). Over 60 000 bønder har lagt om til klimasmart landbruk etter mønster av erfaringer høstet gjennom mangeårig norskstøttet arbeid i Zambia.

Bærekraftig vannressursforvaltning er også en vesentlig utfordring i Afrika. Norge har lenge støttet arbeidet med å få på plass en felles forvaltning av Nilen, vesentlig gjennom Nile Basin Initiative.

Norge har også støttet Southern African Development Community (SADC) når det gjelder utvikling av vann- og energisektoren i regionen.

På landnivå kan trekkes frem noen eksempler på innsatser:

Norges støtte til *Etiopias* arealforvaltningsprogram har bidratt til å øke produktiviteten i landbruket med opptil 40 prosent, og i noen tilfeller opptil 80 prosent. I tillegg til økte avlinger bidrar programmet til å skape nye arbeidsplasser, økt matsikkerhet, forbedret ernæringsstatus, styrket tilpasningsevne til lokale klimaendringer og rehabilitering av tidligere degraderte arealer. Programmets landmåling og sertifisering av brukerrettigheter har spesielt aktivert kvinner, og bedret deres stilling og rolle som ansvarlig for husholdningen.

I *Malawi* har Norge gjennom deltagelse i sektorprogram for landbruk bidratt til styrket samordning og dialog med myndighetene, og fremgang i myndighetenes strategiarbeid. I 2014 bidro Norge til å redusere mat-usikkerhet gjennom kontantutbetalinger til sårbare husholdninger, i regi av en gruppe sivilsamfunnsorganisasjoner. Gjennom norsk støtte drev 51 200 bønder med ulike former for klimasmart landbruk. I overkant av 600 bønder fikk i 2014 opplæring for å øke verdien av avlingene sine, og nær 80 forretningsplaner ble utarbeidet. Flere kooperativer rapporterte at de var i stand til å oppnå dobbel pris som følge av en styrket forhandlingsposisjon. For å styrke Malawis innsats mot klimatrusler har blant annet 5,75 millioner trær blitt plantet.

I *Mali* bidrar Norge til matsikkerhet og et mer klimarobust landbruk gjennom samarbeid mellom Noragric (UMB) og Institut d'économie rurale (IER) samt støtte til utnyttelse av vannressursene. Forsknings samarbeidet har bidratt til effektivisering av landbruket for 50 000 bønder som har fått tilgang til bedre utstyr og kunnskap som bedrer matproduksjonen. Prosjektet har

bidratt til sysselsetting og dermed hatt en konfliktdependende effekt. Gjennom støtte til Kirkens Nødhjelps program i *Nord-Mali* har Norge bidratt til å sikre tilgangen til mat og drikkevann for titusener av personer i Gao-, Kidal- og Timbuktu-regionen.

I *Mosambik* har prøveprosjekter med klimasmart jordbruk i regi av bl.a. Norsk Folkehjelp og Cooperative League of the USA fått tydelig frem hvordan alternative metoder kan gi økt produksjon for småskalabønder. Kvinneandelen er høy, nærmere 50 prosent. Innenfor fiskerisektoren er overbeskatning en utfordring, og med norsk støtte er fiskerimyndighetenes kapasitet til å overvåke fisket styrket. Støtten til fiskeoppsyn er faset ut i 2014, og prioritet vil fremover gis akvakultur, noe som er i tråd Mosambiks egen langtdsplan for fiskerisektoren.

I *Tanzania* støtter Norge vern av skogen i et unikt fjellområde med mange endemiske arter. Gjennom bedret matsikkerhet og inntekter blir lokalbefolkningen mindre avhengig av skogens ressurser. Den sørlige landbrukskorridor (*Southern Agricultural Growth Corridor, SAGCOT*) er et initiativ i regi av tanzanianske myndigheter, utviklingspartnere og privat sektor. Norge bidrar til finansieringen av SAGCOTs sekretariat, som adresserer vedvarende markedssvikt og arbeider for å fremme investering i bærekraftige verdikjeder, som også skal komme småbønder til gode. Støtte til et landbruksrelatert forskningsprogram ved Sokoine landbruksuniversitet (SUA), i samarbeid med Norges Miljø- og Biovitenskapelige Universitet, bidrar til utdanning av 30 masterstudenter og 5 PhD-studenter. Om lag halvparten av disse er kvinner. Norge har et omfattende samarbeid med Tanzania på klima- og skogsiden. Rapportering på denne innsatsen finnes i Klima- og miljødepartementets proposisjon.

Verdens nest største regnskog ligger i Sentral-Afrika (Kongobassenget) med et samlet areal på 1,6 mill. km². Den norske skogsatsing i Sentral-Afrika kanaliseres i hovedsak gjennom FN-organet UN-REDD, Verdensbankens *Forest Carbon Partnership Facility, Forest Investment Program* og *Congo Basin Forest Fund*, administrert av den Afrikanske Utviklingsbanken, med bidrag fra Storbritannia og Norge, samt et program i regi av USAID om bærekraftig forvaltning av skogarealer. Gjennom Norad støttes norske og internasjonale organisasjoner som WWF og Regnskogsfondet.

Økosystemet i Greater Virunga, et grenseområde mellom Uganda, Rwanda og DR Kongo, har enorme utfordringer på grunn av den væpnede konflikten i Øst-Kongo. Utfordringene knytter seg

til krypskyting, ulovlig hogst av tømmer, trekullproduksjon og konflikter i samspillet mellom mennesker og ville dyr. *Greater Virunga Transboundary Cooperation prosjektet* bidrar med et institusjonelt rammeverk for samarbeid om forvaltningen av nasjonalparkene i landene. Blant resultatene er en felles plan for klimatilpasning, en studie av omfanget av illegalt tømmer og handel med vernede dyr i Greater Virunga.

Det gis også regional støtte gjennom Lake Victoria Basin Commission, og målet er å bidra til en helhetlig forvaltning av dette utsatte økosystemet. Innsatsen har bidratt til å dempe konfliktnivået mellom en lokalbefolkning med behov for land og brensel på den ene siden og vernemyndighetene på den andre.

Beregninger indikerer et årlig tap i Afrika sør for Sahara på grunn av ulovlig, uregulert og urapportert fiske på USD 1 mrd. Dette har langsiktige negative konsekvensene for bærekraftig ressursutnyttning, lokalt næringsliv og utvikling i de kystsamfunnene som blir berørt. Norge bidrar til implementering av økosystembasert fiskeriforvaltning, med økt fokus på klimaendringer og hvordan disse påvirker ressursene. Det største enkelttiltaket innen fiskeriforvaltning i Afrika er EAS⁸⁸ Nansenprogrammet, som gjennomføres av FAO i samarbeid med 32 land i Afrika, med flere regionale organisasjoner.

Asia

I *Sri Lanka* har Norge støttet tiltak som har bidratt til at det er utdannet 208 lokale ledere og 83 ungdommer i bærekraftig utvikling. Samtlige arbeider nå i lokale organisasjoner omkring i landet. 17 distriktsteam har utviklet årlige strategiske planer og tjenester til 1 432 organiske grønnsakhager i 114 lokalsamfunn og 32 frøbanker og 65 planteskoler i sine nettverk. 240 økologiske landbruksprodusenter mottok støtte og oppnådde en produksjonsøkning på 38 prosent. 25 landsbyinitiativer har fått støtte til å bidra til bærekraftig landbruk og det forventes å ha en direkte effekt på 6 848 familier.

I *India* har det vært gitt støtte til forskningsbaserte aktiviteter innen mange miljørelevante områder. Konkrete resultater er utbygging av småskala solenergi i ti landsbyer i fire indiske delstater (Assam, Madhya Pradesh, Odisha og Uttar Pradesh), oppbygging av kapasitet i indiske institusjoner på feltene rasfare, kart, database og varslingsystemer for skred, flomfare og tsunami, økt

dyrking av tørkeresistente rissorter og bruk av jordforbedringsmetoder, biologisk gjødsel og biologiske alternativer til kjemiske insektmidler. Det er også inngått en avtale mellom indiske myndigheter og Norges Forskningsråd om forskning på klimarelaterte polarspørsmål og geofarer.

I *Nepal* er det inngått avtale med International Centre for Integrated Mountain Development (ICIMOD) for å fremskaffe kunnskap om årsaker til og konsekvenser av klimaendringer i Sør-Asia regionen. Avtalen omfatter også støtte til forskning på kilder og konsekvenser av kortlivede klimagasser, primært svart karbon. Norsk støtte til ICIMODs kryosfære program har forbedret den vitenskapelige kunnskapen om endringer i snø, is og vannforhold i verdens høyeste region. Informasjonen brukes av myndighetene i Nepal i sitt arbeid med tilpasning til klimaendringer

Bangladesh er blant verdens mest sårbare land for naturkatastrofer og klimaendringer. Norge har støttet Comprehensive Disaster Management Programme som er forankret i myndighetsstrukturer sentralt og lokalt. Bangladesh har oppnådd betydelig reduksjon i skadeomfang og antall omkomne etter naturkatastrofer. CDMP er viktig i arbeidet med å skape en helhetlig politikk innen katastroforebygging. I 2014 ble 185 tiltak for risikoreduksjon for 205 000 mennesker på landsbygda og 8 tiltak for 80 000 mennesker i byer iverksatt. Det er utarbeidet verktøy for katastroforebygging og klimatilpasning som kan brukes av lokale myndigheters i deres planverk.

I *Pakistan* støttes forebygging av lokale naturkatastrofer gjennom prosjektet «Chitral Integrated Area Development Program» med kursing, demninger, treplanting og utvikling av alternative økonomiske aktiviteter på landsbygda.

Afghanistan har vært dumping land for billige og skadelige plantevernmidler. Et flerårig prosjekt i regi av FAO og landbruksministeriet får støtte til å fremme levedyktig, miljøvennlig og økologisk praksis for å bekjempe plantesykdommer.

Kinas utvikling har stor betydning for globale miljø og klimautfordringer. Det er derfor viktig å engasjere Kina bredt i internasjonalt samarbeid på miljøområder som havbruksnæring, miljørisikohåndtering og luftforurensing. I 2014 videreførte Norge utviklingssamarbeidet med Kina med vekt på kompetanseoppbygging av miljøforvaltningen nasjonalt og i provinsene; oppfølging av internasjonale konvensjoner for ratifisering eller implementering av Kina, som for eksempel gjennom fortsettelse av Norges bidrag til Kinas arbeid med kartlegging av kvikksølvforurensing og samarbeidsprosjekt rettet mot Kinas implementering av

⁸⁸ Ecosystem Approach to Fisheries Management

Stockholmskonvensjonen om organiske miljøgifter; samt understøtte utviklingen av Kinas klimagassregnskap og arbeidet for å utvikle et nasjonalt system for handel med klimakvoter.

En overordnet forutsetning for klima- og skogpartnerskapet med *Indonesia* er at sosial og økonomisk utvikling og vekst forenes med klimahensyn og bevaring av naturressursgrunnlaget. Det siste året har partnerskapet spesielt vektlagt næringslivets rolle i å stoppe avskoging og ødeleggelse av torvmyr. En stor andel av palmeolje- og papirmasse-industrien har lansert intensjoner om avskogingsfrie verdikjeder. Partnerskapet er et av de mest omtalte samarbeid *Indonesia* har med noe annet land, og det har sterkt bidratt til å forme debatten om klima og miljø i *Indonesia*. Samarbeidet med Norge trekkes frem som et eksempel til etterfølgelse av indonesiske myndigheter.

Det bilaterale miljør Samarbeidet mellom Norge og Myanmar er under etablering. Partnere fra norsk side er Klima- og miljøverndepartementet, Miljødirektoratet og Norsk Institutt for vannforskning (NIVA). Hovedformålet er å bidra til bærekraftig utvikling i Myanmar gjennom kapasitetsbygging og styrking av institusjonelt rammeverk knyttet til vannforvaltning, bevaring av biodiversitet og forvaltning i verneområder, samt håndtering av farlig avfall.

Latin-Amerika

En evaluering av støtten til *Haiti* peker på at støtten til naturressursforvaltning har vært et godt valg. Gjennom treplantingsprosjekter har det blitt plantet over 5,5 millioner trær i sør i landet. Nasjonale og lokale miljømyndigheter har fått opplæring. Rundt nasjonalparken Macaya, som har landets eneste gjenværende intakte regnskog og der man finner et unikt biologisk mangfold, er det bygget opp strukturer for å hindre videre avskoging. I sør i landet har samarbeidet med lokale myndigheter vært tett, og det har vært regelmessige konsultasjoner også med sentrale myndigheter om tiltakene. Gjennom investeringer i infrastruktur er områder i sør bedre sikret mot flom.

I *Guatemala* støttes et samarbeidsprogram mellom Det regionale tropiske landbruksuniversitetet for forskning og høyere utdanning (CATIE) og landbruksdepartementet for familiejordbruk og økonomisk utvikling på landsbygden. Programmet skal resultere i økt bruk av miljøvennlige produksjonsmetoder i 25 klimasårbare områder. Familier får opplæring i produktutvikling og markedstilpasning. I 2014 ble grunnlaget lagt for resultater som skal oppnås på sikt. Det ble eksem-

plvis opprettet 402 opplæringscentre for rural utvikling, med deltakelse av 3 962 familier fra 262 landsbyer. Det ble arrangert 2 343 kurs og andre opplæringsaktiviteter.

Mayaorganisasjonen CDRO mottar støtte til bevaring, bærekraftig bruk av naturressurser og beskyttelse av miljøet. Innsatsen er konsentrert i 16 landsbyer. Støtten har resultert i opprettelse av lokale miljøkommisjoner. Også risikokommisjoner er opprettet for å håndtere tørke, skred og oversvømmelser. Kurs og opplæring har videre inkludert forskning på lokale, tradisjonelle frøsorter som bedre tåler klimavariasjoner.

I *Nicaragua* startet samarbeidet med organisasjonene FADCANIC (Atlanterhavskysten) og ADDAC (sentrale Nicaragua) opp i en ny fase (2014–2018). Norge har gjennom en årrekke bidratt til bærekraftig jordbruksproduksjon og økte inntekter for familier i disse områdene. Den nye fasen fokuserer særlig på å utvikle nye produkter og redusere effekten av klimaendringene. I 2014 omfattet ulike aktiviteter totalt 3 160 familier. Det ble oppnådd viktige resultater for å garantere matsikkerhet for lokalsamfunn hvor regjeringens sosiale programmer ikke når frem. De viktigste virkemidlene er bærekraftig utnyttelse av naturressurser, frøbanker, produksjonsstøtte til kvinner, tilgang til kreditter, styrking av den tradisjonelle organisasjonsstrukturen for lokalsamfunn og samarbeid med kommunen.

I 2014 ble støtten til fem kommuner i nedslagsområdet til den forurensede Managuasjøen avsluttet. Den 6-årige støtten har bidratt til bærekraftige resultater på ulike nivåer: nye miljøvennlige produksjonssystemer for land- og skogbruk, nye opplæringsallianser, samt økt miljøbevissthet blant befolkningen og hos offentlige tjenestemenn i kommunene. Følgelig kan programmet sies både å ha bidratt til bedret livskvalitet for innbyggerne i området og å redusere avrenning og forurensning i Managuasjøen.

Det regionale tropiske landbruksuniversitetet for forskning og høyere utdanning (CATIE) har i mange år mottatt norsk støtte. Gjennomføringen av en ny fase av «Det Mesoamerikanske jordbruks-miljøprogrammet» (MAP) startet opp i 2014. MAP bidrar til fattigdomsbekjempelse og utvikling i klimasårbare områder gjennom opplæring av utvalgte lokalbefolkninger i å forbedre jordbruksproduksjonen. I 2014 vedtok visepresidentene for Honduras, Guatemala og El Salvador å legge modellen som er utviklet gjennom MAP for klimatilpasning («climate smart territories») til grunn for all territoriell planlegging i området.

Miljø- og samfunnsansvar i offentlige anskaffelser

Utenriksdepartementet utøver samfunnsansvar når det gjøres anskaffelser. Miljømessige konsekvenser vurderes i planleggingen av anskaffelser til Utenriksdepartementet. Der det er relevant, stilles det krav til fokus på miljø hos leverandører som ønsker å levere til Utenriksdepartementet og til miljøvennlige produkter. Utenriksdepartementet har utviklet og gjennomført bevisstgjøringsleksjoner om sosialt ansvar ved anskaffelser pr. e-post til alle ansatte. Disse er delt med Difi for

mulig gjenbruk i andre offentlige virksomheter. Ved anskaffelse av varer hvor det er risiko for uverdige arbeidsforhold, blant annet IKT-utstyr, innhentes det egenerklæringsskjema om arbeidet med sosialt ansvar i forsyningskjeden. For arbeid som utføres i Norge innen risikoutsatte bransjer, stiller Utenriksdepartementet krav for å motvirke sosial dumping. Utenriksdepartementet arbeider med å styrke arbeidet med oppfølging av leverandører for å kontrollere at kontraktklausuler om sosialt ansvar virkelig etterleves.

16 Likestilling i utenriks- og utviklingspolitikken

Regjeringen prioriterer kvinners rettigheter og likestilling i utenriks- og utviklingspolitikken. Kvinners rett til å være likestilt med menn er en selvsagt del av de universelle menneskerettighetene som FNs medlemsland bekjenner seg til og er bekreftet i Kvinnekonvensjonen, FNs Befolkningskonferanse i Kairo i 1994 og Kvinnekonferansen i Beijing i 1995. Styrking av kvinners rettigheter er både et selvstendig mål og samtidig en drivkraft for andre politiske mål. I det globale bildet hvor krig og konflikt, klimaendringer rammer kvinner og menn ulikt og hvor kvinner møter sosiale og kulturelle barrierer for deltakelse, må vi ha et tydelig likestillingsperspektiv for å oppnå resultater i utenriks- og utviklingspolitikken.

De globale normene og det internasjonale rammeverket for kvinners rettigheter og likestilling har utviklet seg mye. Dette gjelder også for mange lands nasjonale lovverk, men normer, lover og regler må omsettes i praktisk handling som gjør en forskjell. Regjeringen vil derfor arbeide konkret for å fremme kvinners rettigheter og likestilling i utenrikspolitikken og prioritere innsatsen på følgende områder:

Utdanning er en forutsetning for at jenter og kvinner skal kunne innta politiske og økonomiske posisjoner i samfunnet på like fot med gutter og menn, og for at de skal få del i samfunnsgodene. Det er større sannsynlighet for at utdannede kvinner sender egne barn på skole. Faren for at barn utsettes for menneskehandel, barnarbeid, barneekteskap og seksuell utnyttelse er mindre når de får skolegang. Utdannede mødre, men også fedre, spiller en sentral rolle i å bryte fattigdomsmønsteret. Det er en slik positiv spiral vi vil bidra til. Derfor vil dette være et hovedsatsningsområde for norsk utviklingssamarbeid i tiden fremover.

Kvinnens økonomiske deltakelse. I mange deler av verden er mye av kvinners arbeid ulønnet.⁸⁹ Mye av kvinners tidsbruk går med til selbergingsjordbruk, til omsorg for barn og til husholdsarbeid. Det gir lite penger som kan investeres i hennes egne og familiens langsiktige behov. Kvinners arbeidsinnsats bør derfor i større grad

vis mot inntektsgivende arbeid samtidig som den totale arbeidsbyrden reduseres. Mange steder betyr juridisk og økonomisk diskriminering av kvinner at de mangler eiendomsrett og tilgang til bankkonto og lån. Dette, sammen med sosiale barrierer, gjør næringsvirksomhet vanskelig for mange kvinner. Regjeringen vil styrke likestilling som integrert del av arbeidet med næringsutvikling og jobbskaping.

Regjeringen vil bidra til at kvinner, menn og ungdom skal ha tilgang til helsetjenester, tilgang på prevensjon, seksualundervisning og rett til å bestemme over egen kropp og seksualitet. Tilgang til god helse og helsetjenester er en rettighet som svært mange av verdens kvinner går glipp av. Norge prioriterer innsats for å øke overlevelse ved fødsel, og innsatsen omfatter også arbeidet mot hiv og aids, helsehjelp i forbindelse med vold mot kvinner og helse i humanitære kriser. Helsetilbud er en god indikator på økonomisk utvikling, men også et tegn på kvinners stilling i samfunnet. Derfor henger den generelle kampen for kvinners rettigheter så nært sammen med innsatsen for global helse.

Regjeringen vil bidra til å bekjempe alle former for vold mot kvinner, herunder seksualisert vold i konflikt, vold i nære relasjoner samt bekjempelse av kjønnslemlestelse og barne- og tvangsekteskap. Hvert år blir anslagsvis 14,2 millioner jenter under 18 år tvangsgiftet. Over 700 millioner av verdens kvinner har blitt giftet bort før de fylte 18 år. Hver tredje av disse kvinnene var under 15 år da ekteskap ble inngått. Målet er å forebygge vold og tvang og gi effektiv juridisk og helsemessig hjelp til de som er utsatt. For å få til endring må gutter og menn inkluderes som medspillere.

Regjeringen skal fremme kvinners behov og kvinners rettigheter i freds- og sikkerhetspolitikken med basis i Sikkerhetsrådets resolusjoner om dette. Resolusjonene understreker kvinners behov i krig og konflikt, og anerkjenner kvinner som aktører i fredsprosesser og fredsbygging. Kvinners deltakelse i fredsprosesser og fredsbygging kan tilføre andre perspektiver og prioriteringer som ivaretar alle borgernes behov og legger

⁸⁹ *Jobs* (Verdensbanken, 2013)

dermed grunnlaget for en mer varig fred. Regjeringens handlingsplan for kvinner, fred og sikkerhet for 2015–2018 legger føringene for arbeidet, og skal bidra til kvinners deltakelse og kjønnsperspektiv i fredsprosesser og fredsforhandlinger, internasjonale operasjoner, fredsbygging og humanitær innsats.

Arbeidet for å styrke kvinners rettigheter og likestilling har hatt stor betydning for muligheten til å nå tusenårsmålene i 2015. I forhandlingene om de bærekraftige utviklingsmålene som erstatter tusenårsmålene har Norge arbeidet for likestilling for jenter og kvinner som et prioritert satsningsområde gjennom et eget mål og integrering av likestillingsperspektivet i de øvrige målene. Det er bred enighet om at dette vil omfatte eliminering av alle former for vold, seksuell og reproduktiv helse og reproduktive rettigheter, skadelige skikker som barneekteskap og kjønnslemlestelse, lik tilgang til utdanning på alle nivåer og lik betaling for likt arbeid samt kvinners likeverdige deltakelse på alle nivåer i det økonomiske, sosiale og offentlige liv.

Likeverd mellom kvinner og menn er en grunnleggende rettighet, en fellesverdi som både EU og EØS/EFTA-landene deler, og en nødvendig forutsetning for å oppnå EUs mål om økono-

misk vekst, mer og bedre sysselsetting og økt sosial utjevning. EU har gjort store fremskritt for å styrke likestilling, men mange EU-land har fremdeles store utfordringer når det gjelder å fremme likestillingsrelaterte temaer som tilgang på arbeid for kvinner, kvinners mulighet for å kombinere arbeid og familieliv, lønnsgap mellom kvinner og menn og kvinners deltakelse i politiske og økonomiske beslutningsprosesser. EØS-midlene skal bidra til økt oppmerksomhet rundt disse problemstillingene, mer kunnskap og erfaringsutveksling og økt kapasitet i relevante organisasjoner og nettverk.

EØS-midlene 2009–2014 finansierer program og prosjekter innenfor likestilling og vold i nære relasjoner for om lag 53 mill. euro. Dette er en betydelig økning fra perioden 2004–2009. Det er inngått egne programavtaler om likestilling og vold i nære relasjoner i mottakerlandene. I tillegg støttes disse temaene under NGO- og forskningsprogrammene. Likestilling er også et tverrgående tema i alle programmer som støttes under EØS-midlene. I flere av disse programmene samarbeider norske aktører med myndighetene i mottakerlandene om utformingen og gjennomføringen av programmene, og fasiliterer for norsk prosjektdeltagelse der det er mulig.

17 Likestilling og ikke-diskriminering i utenriktjenesten

Overordnede mål

Utenriktjenesten har som strategisk mål å være en arbeidsplass som rekrutterer, utvikler og beholder dyktige medarbeidere uavhengig av kjønn, alder, etnisitet, religion og funksjonsevne.

Utenriktjenestens personalpolitikk skal i samsvarende med lovpålagte krav bidra til at alle medarbeidere, uavhengig av kjønn, etnisitet, funksjonsevne og alder, har like reelle muligheter til faglig, per-

sonlig og karrieremessig utvikling og til å bruke sin kompetanse. Likestilling og mangfold skal være integrert i hele departementets virksomhet og gjøres relevant i alle organisasjonsledd og på alle nivåer. Alle medarbeidere, uavhengig av kjønn, etnisitet, religion, funksjonsevne og alder, skal likestilles med hensyn til ansettelse, lønnsutvikling, opprykk og kompetansegivende oppgaver.

Lønns- og stillingsnivåer

Kjønnsfordeling

Tabell 17.1 Overordnet kjønnsfordeling i Utenriksdepartementet per 31.12.2014

	Totalt	Kvinner	Menn	Andel kvinner	Andel menn
I UD/Oslo	857	480	377	56 pst.	44 pst.
Utsendte	641	318	323	49,6 pst.	50,4 pst.
Samlet	1 498	798	700	53,3 pst.	46,7 pst.

Mål

Det er departementets målsetting å ha en god kjønnsfordeling på alle nivåer og stillingskategorier.

Tilstandsrapport

Den overordnede kjønnsfordelingen viser en liten overvekt av kvinner i tjenesten samlet og i departementet. Andel kvinner i tjenesten samlet har økt noe fra i fjor.

Tabell 17.2 Andel kvinner i lederstillinger på embetsnivå 2005–2014 i prosent

Stillingskategori	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Utenriksråd/ass. Utenriksråd/ Eksp.sjef	30	38	38	30	30	30	60	60	60	42
Stasjonssjefer	15	19	22	28	30	29	25	25	31	49
Avdelingsdirektører	29	35	30	29	38	42	44	45	47	47
Underdirektører	46	48	51	62	60	56	58	55	54	57

Prosentvis andel kvinnelige ledere i tjenesten totalt er 44,9 pst i 2014 mot 43 pst. i 2013.

Det målrettede arbeidet for å skape balanse mellom kvinner og menn i lederstillinger i utenriktje-

nesten har gitt gode resultater. Blant toppledelsen i departementet, utenriksråd, assisterende utenriksråd og ekspedisjonssjefer, har kvinneandelen fra 2011 til 2014 vært 60 pst. Fra høsten 2014 har

kvinneandelen vært 42 pst. Årlige forflytningsprosesser og rotasjonsårsaker ellers kan medføre forandringer i den prosentuelle fordelingen mellom menn og kvinner i lederstillinger både hjemme og ute. Fra høsten 2014 har kvinneandelen blant stasjonssjefer vært 49 pst.

Per 1. juni 2014 utgjorde kvinner 54 pst. av underdirektørgruppen i departementet. Samtidig ble det sommeren 2014 utnevnt flere mannlige underdirektører enn kvinnelige underdirektører. Omvendt har det vært flere menn enn kvinner i avdelingsdirektørgruppen, hvor kjønnsfordelingen per 1. juni 2014 var 53 pst. menn og 47 pst. kvinner. Samtidig ble det utnevnt flere kvinnelige avdelingsdirektører enn mannlige avdelingsdirektører ved flytteplanen 2014.

Tiltak

I de stillingskategorier hvor det ene kjønn er underrepresentert, inneholder alle utlysningstekster en oppfordring til det underrepresenterte kjønn om å søke stillingen. Det legges vekt på å innkalle søkere fra det underrepresenterte kjønn til intervju når disse vurderes som kvalifiserte. I en del tilfeller oppfordrer man også

enkeltkandidater fra det underrepresenterte kjønn til å søke stillinger.

Antallet kvinner som søkte stasjonssjefstillinger har hatt en positiv utvikling siste årene. Utenriksdepartementet vil fortsatt benytte tiltak som kan øke dette antallet ytterligere, herunder motivere kvalifiserte kvinner til å søke flere stasjonssjefstillinger. Som tidligere vil også ledere bli anmodet om å oppmuntre kvalifiserte kvinnelige medarbeidere til å søke stasjonssjefstillinger.

Kjønnsaspektet er også sentralt i lønnsvurderingen ved stillingsskifter, som det er relativt mange av i utenriktjenesten.

Lønn

Mål

Utenriksdepartementet har konkrete målformuleringer knyttet til kjønn og likelønn, bl.a. i lønnspolitisk og personalpolitisk dokument. I det lønnspolitiske dokumentet er målformuleringene om like lønn og kjønn overordnede mål: «Det skal iht. Likestillingslovens §5 tas hensyn til likestilling/likelønn i alle sammenhenger der lønn fastsettes. Kjønnsbetingede lønnsforskjeller som avdekkes forutsettes utlignet.»

Tabell 17.3 Kjønnsfordeling lønn og stilling

	År	Antall	Andel menn	Andel kvinner	Lønn menn	Lønn kvinner	Kvinnerns andel av menns lønn
Avdelingsdirektør	2014	66	53 %	47 %	805 404	763 236	95 %
	2013	60	53 %	47 %	802 405	758 693	95 %
Underdirektør	2014	67	43 %	57 %	658 044	656 604	100 %
	2013	70	46 %	54 %	626 015	625 320	100 %
Ambassadør	2014	75	61 %	39 %	856 308	883 392	103 %
	2013	71	66 %	34 %	833 976	845 008	101 %
Generalkonsul	2014	8	50 %	50 %	795 624	785 784	99 %
	2013	8	50 %	50 %	780 450	775 075	99 %
Spesialråd	2014	57	63 %	37 %	709 008	683 604	96 %
	2013	51	75 %	25 %	682 645	642 715	94 %
Spesialrådgiver	2014	8	75 %	25 %	1 032 576	823 656	80 %
	2013	9	78 %	22 %	934 775	807 950	86 %
Fagdirektør	2014	25	64 %	36 %	717 456	745 584	104 %
	2013	27	70 %	30 %	711 060	737 837	104 %
Seniorrådgiver	2014	657	45 %	55 %	681 732	636 744	93 %
	2013	659	45 %	55 %	607 537	573 663	94 %

Tabell 17.3 Kjønnfordeling lønn og stilling

	År	Antall	Andel menn	Andel kvinner	Lønn menn	Lønn kvinner	Kvinnerns andel av menns lønn
Rådgiver	2014	373	38 %	62 %	479 484	479 784	100 %
	2013	388	38 %	62 %	469 734	470 781	100 %
Seniorkonsulent	2014	17	29 %	71 %	454 440	440 868	97 %
	2013	24	29 %	71 %	445 820	434 783	98 %
Førstekonsulent	2014	62	55 %	45 %	439 764	437 748	100 %
	2013	59	53 %	47 %	428 330	430 296	100 %

Tilstandsrapport

Arbeidsgiver utarbeider kjønnsdelt lønnsstatistikk fordelt på stillingskategorier før og etter lokale lønnsforhandlinger.

Totalt sett har menn noe høyere lønn enn kvinner, men forskjellen har minsket fra 2013. Generelt kan lønnsforskjellen forklares med at menn fortsatt har noe lenger tjenestetid enn kvinner, spesielt på høyeste ledernivå. Dette forholdet er i fortsatt endring, ettersom antallet kvinner med ledererfaring øker.

Kjønnforskjellene i lønn er små innad i de fleste store stillingskategoriene (rådgiver, førstekonsulent mv.). Unntaket i så måte er spesialrådgiver og seniorrådgiverkategorien. Den relativt store lønnsforskjellen mellom kjønnene kan forklares med at det er mange menn som har vært linjeledere, og som derfor har høyere lønn enn nåværende stillingsgrad skulle tilsi, samt mange nyopprykkede kvinnelige seniorrådgivere med relativt lav lønn (nybegynnerlønn) i denne stillingskategorien.

I hovedsak skjer lønnsdannelsen i de lokale lønnsforhandlingene, der de fleste får sin lønnsutvikling.

Resultatet av lønnsforhandlingene i de senere årene, herunder i 2014, har gitt kvinner en større andel av lønnspotten enn det en pro rata-tildeling

skulle tilsi. Dette er et resultat av sentrale foringer, samt lokale forhandlingsparters felles syn i forhandlingene.

Bruk av overtid

Ifølge personalpolitisk dokument skal overtid i utenriktjenesten følges opp. Det er de siste årene arbeidet målrettet med å redusere departementets samlede overtidsbruk. Dette har resultert i en nedgang de siste fem årene, og siden 2012 ser det ut til at overtidsbruken har stabilisert seg.

Det er ikke utformet egen målsetting mht. kjønn og overtid da det ikke vurderes å være spesielle utfordringer eller skjevheter på dette området.

Tilstandsrapport

Andel kvinner som arbeidet overtid i 2014 (av antall medarbeidere som har jobbet overtid) = 53 pst. og de arbeidet 46,6 pst. av det totale antall overtidstimer.

I departementet utgjorde kvinner 53,9 pst. av arbeidsstyrken i 2014.

Tiltak: Fortsatt overvåke overtidsbruk, også mht. kjønn.

Permisjoner/Fravær

Tabell 17.4 Kjønnfordeling fravær pga. sykt barn/foreldrepermisjon i prosent

Fraværstype	Andel fravær kvinner	Andel fravær menn
Sykt barn 2014	53	47
Grad. foreldrepenger	76,5	23,5
Perm v/fødsel/adopsjon	84	16

Tallene hentet fra eget personaldatasystem/SAP, dvs. at tallene for utsendte ved utenriksstasjoner og ansatte i departementet/Oslo er slått sammen.

Tilstandsrapport

Fordelingen på fravær pga. sykt barn er om lag 55/45 for kvinner/menn.

Menn i utenriktjenesten tar ut fedrekvoten under hjemmetjeneste, men ikke alltid under ute-stasjonering når mor f.eks. mangler rettigheter til permisjon. Menn tar ofte ut lite av fellesperioden.

Tabell 17.5 Kjønnfordeling sykefravær. Sykefraværspersent 2010– 2014

År	2010	2011	2012	2013	2014
Menn	1,6	1,9	2,7	2,6	2,1
Kvinner	4,6	4,6	4,7	4,4	4,1
Totalt	3,2	3,4	3,7	3,5	3,3

Det legemeldte sykefraværet har gått noe ned fra 2013 til 2014, fra 3,5 pst. til 3,3 pst., ifølge SSB/KMD. I Utenriksdepartementet har kvinner fortsatt et mye høyere sykefravær enn menn, mens sykefraværet har økt mest for mennene. Hyppigere bruk av graderte sykemeldinger gjør oppfølgingsarbeidet og kontakten med den sykemeldte enklere.

Selv om kvinner i Utenriksdepartementet har høyere sykefravær enn menn (som også er vanlig i samfunnet ellers), ser ikke departementet behov for konkrete tiltak som retter seg spesielt mot menn eller kvinner. Alle får tilbud om tilrettelegging og tiltak som kan redusere eller forebygge sykefravær som f.eks. kartleggingssamtaler med bedriftshelsetjenesten, energipauser, treningsveiledning, og flere får fysisk tilrettelegging av

arbeidsplassen av fysioterapeut eller har hjemme-kontor i en periode.

Arbeidsgiver har i samarbeid med NAV gjennomført kurs i sykefraværsoppfølging for ledere og avdelinger. UDs lønns- og personalsystem inneholder nå en automatisk varsling til alle ledere om at de må følge opp sykmeldte medarbeidere i henhold til IA-avtalen, folketrygdloven og arbeidsmiljøloven

Utenriksdepartementet er en IA-virksomhet med egen handlingsplan for 2014 – 2018. Ett av delmålene i handlingsplanen er reduksjon av sykefraværet. Arbeidet vil bli videreført i den nye handlingsplanen.

Utenriksdepartementet følger opp sykefravær på individnivå i tråd med IA-avtalen, annet regelverk og lovpålagte krav om tettere oppfølging.

Ansettelsesforhold

Kjønnsfordeling heltids- og deltidsansatte

Tabell 17.6 Kjønnsfordeling heltids- og deltidsansatte

	Andel kvinner	Andel menn	Andel av total	Totalt	Antall kvinner	Antall menn
Heltid 2014	53,0 %	47 %	98,4 %	1474	781	693
Heltid 2013	52,20 %	47,80 %	98,10 %	1463	763	700
Deltid 2014	70,8 %	29,2 %	1,6 %	24	17	7
Deltid 2013	75,90 %	24,10 %	1,90 %	29	22	7

6 pst. av stillingene i utenriktjenesten er deltidsstillinger. Av disse er de fleste kvinner. Gitt det lave antallet deltidsstillinger anses det ikke nødvendig å iverksette tiltak på dette området.

Kjønnsfordeling fast/midlertidig

Tabell 17.7 Kjønnsfordeling fast/midlertidig

	Andel av total	Andel kvinner
Fast 2014	83 %	54 %
Fast 2013	85 %	54 %
Midlertidig 2014	17 %	51 %
Midlertidig 2013	15 %	43 %

Mål

Utenriksdepartementet følger den generelle målsettingen om at bruken av midlertidige stillinger skal være begrenset.

Tilstandsrapport

17 pst. av stillingene i utenriktjenesten er midlertidige. Kvinner utgjør et lite flertall av de som er ansatt i midlertidige stillinger. Hovedtyngden av midlertidig tilsatte har fast arbeid i andre statlige virksomheter. Spesialutsendingsstillingene ved utenriksstasjonene (jfr. pkt. 1.3.1.) utgjør en stor del av de midlertidige stillingene i departementet. Dette er stillinger som i sin natur er midlertidige. Ansatte i disse stillingene rekrutteres fra andre offentlige etater/departementer for en begrenset tid, og har permisjon fra egen etat mens de er spesialutsendinger.

Tiltak

Utenriksdepartementet legger vekt på å begrense bruken av reelle midlertidige stillinger. Man vil arbeide videre for å oppnå bedre kjønnsbalanse under rekruttering til spesialutsendingsstillinger.

Mangfold

Utenriksdepartementet har utarbeidet en egen tiltaksplan for rekruttering av personer med minoritetsbakgrunn og nedsatt funksjonsevne. I eksterne kunngjøringer, som til aspirantopptaket, oppfordres eksplisitt kandidater som kan bidra til mangfold til å søke. I den elektroniske søknadsprosessen kan søkerne velge å synliggjøre sin bakgrunn gjennom avkryssing. Det legges vekt på å innkalle kvalifiserte søkere med ikke-vestlig bakgrunn eller redusert funksjonsevne til intervju. Utenriksdepartementets rekrutteringsverktøy (Jobb Norge) er universelt utformet og tilrettelagt på en slik måte at blinde og svaksynte på lik linje med funksjonsfriske kan benytte seg av verktøyet.

I henhold til tiltaksplanen arbeides det med å bevisstgjøre ledere i hele organisasjonen på mangfoldsmålsettingen og behovet for å mobilisere kandidater som kan bidra til mangfold. Utenriksdepartementet samarbeider med Ambisjoner.no, tankesmien Minotenk, Mangfold i fokus i academia (MIFA), Karrieresenteret ved UiO og øvrige departementer. I samtaler med potensielle søkere trekkes mangfoldsmålsettingen aktivt frem.

Som IA-bedrift har Utenriksdepartementet som mål å rekruttere nye ansatte og/eller vikarer med nedsatt funksjonsevne, samt tilrettelegging av arbeidsplassen. I regi av KMD har UD deltatt i et traineeprogram for personer med høy utdanning og nedsatt funksjonsevne. Høsten 2013 tiltrådte en medarbeider med høyere utdanning og

nedsatt funksjonsevne i et 18 måneders engasjement. Utenriksdepartementet følger ellers intensjonen og reglene i IA-avtalen og samarbeider med BHT og NAV fra sak til sak. På individnivå arbeides det med å følge opp hver enkelt medarbeider på best mulig måte ut fra den funksjonsevne de har.

Kompetanseutvikling/lederutvikling etc.

Kompetanseutvikling foregår først og fremst gjennom læring i det daglige arbeidet i utenriksstjenesten. Det er tilrettelagt for målrettet og systematisk utvikling av medarbeidernes kompetanse i takt med tjenestens behov.

Leders ivaretagelse av arbeidsgiveransvaret er sentralt i departementets helhetlige og systematiske lederutvikling og inngår i stillings- og resultatkravene til departementets toppledere og samtlige stasjonssjefer.

Ivaretagelse av arbeidsgiverrollen, herunder arbeidet med å fremme likestilling og hindre diskriminering, er et hovedområde i det omfattende lederutviklingstilbudet tilrettelagt av departementet. Topplederne vurderes, utvikles og belønnes basert på evne og vilje til å ivareta arbeidsgiveransvar.

I de organiserte tiltakene for kompetanseutvikling i regi av departementet, er det høyere deltagelse av kvinner enn menn. I 2014 deltok ca. 1553 ansatte på interne kurs i departementet. Kvinner deltar på flere kurs enn menn. Fordelingen mellom kjønnene på interne kurs har holdt seg jevnt stabilt de siste årene. Ca. 60% av kursdeltakerne i 2014 var kvinner, til tross for at det er ansatt omtrent like mange kvinner som menn i tjenesten.

Kjønnsfordelingen blant deltakerne i departementets coaching- og mentorprogrammer er utjevnet de siste årene. Det var 13 kvinner og 9 menn som deltok på mentorprogrammet 2014/2015 (11 adepter og 11 mentorer). Andelen kvinner blant mentorene har økt fra 30 pst. i 2012 til 45 pst. i 2014. Blant adeptene er 27 pst. menn, 73 pst. kvinner.

I de organiserte lederutviklingstiltakene i regi av Utenriksstjenestens kompetansesenter (UKS) i 2014, deltok 170 ledere, hvorav 97 kvinner og 73 menn (57 pst. kvinner og 43 pst. menn) på ulike lederutviklingsprogram.

Seniorpolitikk i utenriksstjenesten

Gjennom IA-avtalen har Utenriksdepartementet som ett av tre delmål å opprettholde UD's høye

pensjoneringsalder, samt gjøre ledere bevisste på positiv holdning og praksis til seniorer. En viktig faktor for å stå lenger i arbeid er anledningen til å få brukt sin kompetanse, bli sett og verdsatt av nærmeste leder, og det å få klare signaler fra virksomheten om at man er ønsket. Når det gjelder seniorpolitikk fortsetter Utenriksdepartementet å oppfordre til å stå i stilling så lenge vedkommende selv ønsker uten å se hen til alder. Ambassadører og generalkonsuler må imidlertid avslutte tjenestetgjøring som stasjonssjef ved fylte 68 år. Noen av disse velger imidlertid ofte å vende tilbake til departementet for å utføre hjemmetjeneste frem til de må fratre i henhold til statlig aldersgrense, 70 år.

Gjennomsnittlig pensjoneringsalder:

2009	2010	2011	2012	2013	2014
65,4 år	65,5 år	66,9 år	66,8 år	67,3 år	67,4 år

Mange av utenriksstjenestens medarbeidere har et livslangt karriereløp, og det skal legges enda større vekt på en best mulig utnyttelse av tilgjengelig kompetanse hos medarbeidere i alle livsfaser, ved rekruttering og forflytting. Seniorpolitikk i Utenriksdepartementet er ikke avgrenset til å gjelde en bestemt aldersgruppe, men fokuserer på det som generelt kjenner seg ut som kjennetegner seniorene, f.eks. omfattende erfaring, kompetanse og nettverk.

Motvirke trakassering

Utenriksstjenestens styrende dokument Strategi 2017 fastslår at arbeidsglede skal være en av de bærende verdiene, og at «Vi skaper et inspirerende arbeidsmiljø med vekt på god ledelse, lagånd, likestilling og mangfold».

Ett av de operative tiltak er at leder skal tilrettelegge for et inkluderende arbeidsmiljø med nulltoleranse for mobbing.

Utenriksstjenestens arbeidsmiljøundersøkelser som er gjort i 2006, 2008, 2010 og i 2013, viser at forskjellbehandling – ut fra kjønn eller alder – sjelden forekommer i tjenesten. Departementet jobber kontinuerlig med forbedringer knyttet til hvordan mobbing/trakassering skal forebygges og håndteres.

For at alle medarbeidere lett skal kunne finne informasjon om hvordan man sier fra om utilbørlig atferd, er varslingsssidene på regjeringen.no oppdatert og systematisert. Det gis systematisk opplæring i prinsippene for håndtering av utilbørlig atferd på lederkurs og administrative samlin-

ger. Det legges særlig vekt på alle kollegers plikt til å varsle når man får kjennskap til mobbing/trakkassering og linjeleders plikt til å håndtere disse sakene i henhold til gjeldende retningslinjer. Medarbeidere skal være sikre på at saker angående utilbørlig atferd blir håndtert på en profesjonell måte der hovedmålsettingen alltid vil være at den utilbørlige atferden stopper. I tillegg legges det vekt på gjenopprettende tiltak som unnskyldninger og at det å utsette noen for utilbørlig atferd vil kunne ha personalmessige konsekvenser. Retningslinjene for håndtering av utilbørlig atferd og prinsippene for varsling er oversatt til engelsk for å sikre at flest mulig av de lokalt ansatte ved sta-

sjonene skal ha samme mulighet som utsendte til å ta opp og få bistand.

Utenriksdepartementets tiltak knyttet til trakkassering må sees i sammenheng med andre typer uønskede hendelser knyttet til økonomi, sikkerhet, rus/avhengighet og andre hendelser knyttet til HMS -feltet. Det vurderes for tiden hvilke typer systemer departementet må etablere for å sikre en god avvikshåndtering. Hovedkriteriene her må være at det skal være enkelt og trygt for arbeidstakere og andre å varsle om uønskede hendelser samtidig som arbeidsgiver må få nok informasjon til å kunne følge opp hvert avvik og forhindre nye hendelser.

NORAD

Tabell 17.8 Likestillingsredegjørelse

		Ansatte	Kjønnsbalanse i prosent		Lønn per mnd.	
			Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
Totalt i Norad	2014	234	36	64	53 571	49 599
	2013	228	35	65	49 852	47 007
	2012	225	34	66	49 091	44 918
Ledelse	2014	9	45	55	82 777	82 925
	2013	11	55	45	74 247	78 118
	2012	10	60	40	76 274	78 529
Mellomledelse	2014	30	36	64	66 324	63 119
	2013	27	48	52	58 046	57 558
	2012	26	30	70	55 355	56 054
Seniorrådgivere	2014	132	38	62	53 549	49 073
	2013	121	38	62	50 815	47 132
	2012	118	36	64	49 774	45 408
Rådgivere	2014	49	31	69	40 906	39 620
	2013	48	26	74	40 256	39 940
	2012	45	29	71	38 976	38 794
Konsulent	2014	14	14	86	37 613	38 327
	2013	21	28,5	71,5	34 439	37 117
	2012	26	27	73	33 323	35 644

	Deltid % fordelt på kjønn		Midl ansatte % fordelt på kjønn		Foreldrepermisjon % fordelt på kjønn		Legemeldt % fravær	
	M	K	M	K	M	K	M	K
2014	40	60	25	75	33	67	3,2	4,3
2013	33	67	36	64	28	72	3	4,5
2012	47	53	34	66	33	67	4,4	4,6

Tilstandsrapport

Antall ansatte i Norad har ligget stabilt de siste årene, men med en mindre økning som følge av nye oppgaver som er tildelt organisasjonen. Norad inngår som en del av rekrutteringsgrunnlaget for utenriktjenesten. Ved utgangen av 2014 hadde 65 medarbeidere permisjon, hvorav rundt 50 for å tjenestegjøre ved utenriksstasjoner. Dette bidrar til å gi Norads medarbeidere relevant erfaring og kompetansepåfyll fra utenriktjenesten, samtidig som det også medfører høy turnover, behov for eksterne rekrutteringer og bruk av midlertidige tilsetninger.

Som inkluderende arbeidslivsvirksomhet har Norad arbeidet målrettet for å redusere sykefraværet. Denne innsatsen har gitt resultater, med gradvis reduksjon siden 2010. Å opprettholde høy avgangsalder er et annet av delmålene i IA-arbeidet. Engasjement, godt arbeidsmiljø og mulighet for tilpasning av arbeidshverdagen til livsfasebehov har vært medvirkende til at mange av Norads erfarne medarbeidere har valgt å stå lenge i jobb.

I 2014 var gjennomsnittsalderen ved overgang til alderspensjon eller AFP 69,5 år.

I 2014 har Norad fortsatt arbeidet for å fremme likestilling og hindre diskriminering. Både i forbindelse med rekrutteringer og i innsatsen for et mer inkluderende arbeidsliv er det et kontinuerlig fokus på fremme av likestilling og å unngå diskriminering.

Også i lønnsforhandlingene søkte man å redusere lønnsforskjeller mellom menn og kvinner ved at kvinner mottok en forholdsmessig større del av lønnsmidlene. Lønnsforskjellene er til tross for dette større enn i 2013. Dette skyldes blant annet at det er flest menn som har blitt rekruttert inn i stillinger innen fagområder som energi hvor lønnsnivået er relativt høyt fordi vi konkurrerer med det private markedet.

Det har over flere år vært en utvikling i retning av økt andel kvinner i lederstillinger. Denne tendensen fortsatte i 2014. Det var en markant økning i andelen kvinnelige mellomledere, mens andelen kvinnelige avdelingsledere holdt seg stabil. Kvinner er i flertall i begge lederkategorier.

Fredskorpset

Tabell 17.9 Tilstandsrapport (kjønn)

		Kjønnsbalanse			Lønn gjennomsnitt per måned	
		Menn pst.	Kvinner pst.	Antall totalt	Menn	Kvinner
Totalt Fredskorpset	2014	35	65	37	46 032	46 346
	2013	35	65	34	44 387	43 433
Ledelse (Direktør)	2014		100	1		90 191
	2013		100	1		86 650
	2014	50	50	2	72 358	72 358
Mellomledelse (avdelingsdirektører)	2013	50	50	2	67 341	67 341
Teamledere	2014	40	60	5	49 546	51 083
	2013	20	80	5	50 733	48 067
	2014	36	64	25	43 462	40 803
Seniorrådgivere/ rådgivere	2013	43	57	21	42 228	38 934
Førstekonsulenter	2014	25	75	4	35 808	35 642
	2013	20	80	5	34 516	35 512

Prosentvis andel									
Deltid		Midlertidig ansettelse				Foreldre permisjon		Legemeldt sykefravær	
Menn	Kvinner	Vikarer		Engasjement		Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
2,7	5,4	5,4	5,4	0	2,7	0	100	1,3	0,6

Fredskorpset som arbeidsgiver

Fredskorpset har som personalpolitisk mål å ha en stabil stab bestående av ansatte med variasjon i alder, kjønn, etnisk bakgrunn og yrkesmessig funksjonsevne, og som har høy kompetanse og høy motivasjon.

Tilstandsrapporten viser relativt god kjønnsfordeling i alle stillingskategorier. Det er imidlertid et vedvarende ønske om å forbedre kjønnsba-

lansen i staben, og på linje med den norske søknadsmassen til utvekslingsstillinger, har det også vist seg vanskelig å tiltrekke seg et tilstrekkelig antall kvalifiserte, mannlige søkere. Ved alle stillingsutlysninger vurderes kvalifiserte søkere også utfra mangfold.

For ansatte med midlertidig eller varig nedsatt funksjonsevne tilrettelegges både arbeidsoppgaver og fysisk arbeidsplass.

18 Omtale av ledesers ansettelsesvilkår i statlige foretak under Utenriksdepartementet

Norfund

Daglig leder, Kjell Roland, har i perioden 01.01.14 – 31.12.14 mottatt 3 087 262 kroner i godtgjørelse fordelt med 2 291 784 kroner i lønn, 704 674 kroner i pensjon og 90 804 kroner i andre ytelser. Dette inkluderer lønn for ikke benyttede ferieu-ker.

Norfund har etablert en pensjonsordning for alle ansatte. Full opptjeningstid er 30 år og utgjør 70 pst. av lønn opp til 12 G. Pensjonsordningen til-

fredsstiller kravene i lov om obligatorisk tjenestepensjon. Daglig leder har pensjonsalder ved 65 år. Norfund har en generell ordning hvor det opptjenes rettigheter utover 12 G. Ordningen utgjør 66 pst. av lønn utover 12 G med en pensjonsalder på 67 år. Denne ordningen ble lukket for nye medlemmer i 2012. Daglig leder har ingen etterlønn-avtale utover oppsigelsestid på 3 måneder. Daglig leder i Norfund har heller ingen avtale om bonusordning.

Utenriksdepartementet

t i l r å r :

I Prop. 1 S (2015–2016) om statsbudsjettet for år 2016 føres opp de forslag til vedtak som er nevnt i et
framlagt forslag.

Forslag

Under Utenriksdepartementet føres det i Prop. 1 S (2015–2016) statsbudsjettet for budsjettåret 2016 opp følgende forslag til vedtak:

Kapitlene 100–172, 3100

I

Utgifter:

Kap.	Post	Kroner	Kroner
Programkategori 02.00 Administrasjon av utenriktjenesten			
100	Utenriksdepartementet		
	01 Driftsutgifter	2 104 045 000	
	21 Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	12 253 000	
	45 Større utstyranskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	17 250 000	
	70 Erstatning av skader på utenlandske ambassader	998 000	
	71 Diverse tilskudd	23 205 000	
	72 Hjelp til norske borgere i utlandet	169 000	
	90 Lån til norske borgere i utlandet	360 000	2 158 280 000
103	Regjeringens fellesbevilgning for representasjon		
	01 Driftsutgifter	49 549 000	49 549 000
104	Kongefamiliens offisielle reiser til utlandet		
	01 Driftsutgifter	9 576 000	9 576 000
	Sum Programkategori 02.00 Administrasjon av utenriktjenesten		2 217 405 000
Programkategori 02.10 Utenriksformål			
115	Næringsfremme-, kultur- og informasjonsformål		
	01 Driftsutgifter, <i>kan nyttes under post 70</i>	17 176 000	
	70 Tilskudd til næringsfremme-, kultur- og informasjonsformål, <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>	49 242 000	66 418 000
116	Deltaking i internasjonale organisasjoner		
	70 Tilskudd til internasjonale organisasjoner	1 551 475 000	
	90 Innskudd i Den asiatiske investeringsbanken for infrastruktur (AIIB)	175 000 000	1 726 475 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner
117	EØS- finansieringsordningene		
	75 EØS-finansieringsordningen 2009–2014, <i>kan overføres</i>	1 250 000 000	
	76 Den norske finansieringsordningen 2009–2014, <i>kan overføres</i>	1 150 000 000	2 400 000 000
118	Nordområdetiltak mv.		
	01 Driftsutgifter, <i>kan nyttes under post 70 og 71</i>	32 019 000	
	70 Nordområdetiltak og prosjektsamarbeid med Russland, <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>	339 579 000	
	71 Støtte til utvikling av samfunn, demokrati og menneskerettigheter mv., <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>	60 905 000	
	76 Tilskudd til internasjonale klima- og miljøtiltak, <i>kan overføres</i>	38 530 000	471 033 000
119	Globale sikkerhetstiltak		
	01 Driftsutgifter, <i>kan nyttes under post 70</i>	2 087 000	
	70 Globale sikkerhetstiltak, <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>	12 003 000	14 090 000
	Sum Programkategori 02.10 Utenriksformål		4 678 016 000
	Programkategori 03.00 Administrasjon av utviklingshjelpen		
140	Utenriksdepartementets administrasjon av utviklingshjelpen		
	01 Driftsutgifter	1 424 628 000	
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	30 257 000	1 454 885 000
141	Direktoratet for utviklingssamarbeid (Norad)		
	01 Driftsutgifter	234 144 000	234 144 000
144	Fredskorpset		
	01 Driftsutgifter	45 191 000	45 191 000
	Sum Programkategori 03.00 Administrasjon av utviklingshjelpen		1 734 220 000
	Programkategori 03.10 Bilateral bistand		
150	Bistand til Afrika		
	78 Regionbevilgning for Afrika, <i>kan overføres</i>	2 111 900 000	2 111 900 000
151	Bistand til Asia		
	78 Regionbevilgning for Asia, <i>kan overføres</i>	784 500 000	784 500 000
152	Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika		
	78 Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika, <i>kan overføres</i>	556 000 000	556 000 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner
153	Bistand til Latin-Amerika		
	78 Regionbevilgning for Latin-Amerika, <i>kan overføres</i>	100 000 000	100 000 000
	Sum Programkategori 03.10 Bilateral bistand		3 552 400 000
	Programkategori 03.20 Globale ordninger		
160	Sivilt samfunn og demokratiutvikling		
	01 Driftsutgifter	16 152 000	
	70 Sivilt samfunn, <i>kan overføres</i>	1 639 211 000	
	77 Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset, <i>kan overføres</i>	160 000 000	1 815 363 000
161	Næringsutvikling		
	70 Næringsutvikling, <i>kan overføres</i>	269 000 000	
	75 NORFUND – tapsavsetting	375 000 000	
	95 NORFUND – grunnfondskapital ved investeringer i utviklingsland	1 125 000 000	1 769 000 000
163	Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter		
	70 Nødhjelp og humanitær bistand, <i>kan overføres</i>	4 339 042 000	
	72 Menneskerettigheter, <i>kan overføres</i>	383 300 000	4 722 342 000
164	Fred, forsoning og demokrati		
	70 Fred, forsoning og demokratiltak, <i>kan overføres</i>	655 900 000	
	71 ODA-godkjente land på Balkan, <i>kan overføres</i>	325 000 000	
	72 Global sikkerhet, utvikling og nedrustning, <i>kan overføres</i>	244 700 000	
	73 Andre ODA-godkjente OSSE-land, <i>kan overføres</i>	595 500 000	1 821 100 000
165	Forskning, kompetanseheving og evaluering		
	01 Driftsutgifter	90 817 000	
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	237 000 000	
	70 Forskning, <i>kan overføres</i>	123 000 000	
	71 Faglig samarbeid, <i>kan overføres</i>	335 900 000	786 717 000
166	Miljø og bærekraftig utvikling mv.		
	70 Ymse tilskudd, <i>kan overføres</i>	5 500 000	
	72 Internasjonale miljøprosesser og bærekraftig utvikling, <i>kan overføres</i>	847 200 000	
	74 Fornybar energi, <i>kan overføres</i>	790 000 000	1 642 700 000
167	Flyktningtiltak i Norge, godkjent som utviklingshjelp (ODA)		
	21 Spesielle driftsutgifter	1 916 591 000	1 916 591 000
168	Kvinneres rettigheter og likestilling		
	70 Kvinneres rettigheter og likestilling, <i>kan overføres</i>	313 500 000	313 500 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner
169	Global helse og utdanning		
	01 Driftsutgifter	15 974 000	
	70 Global helse, <i>kan overføres</i>	3 065 000 000	
	73 Utdanning, <i>kan overføres</i>	1 732 000 000	4 812 974 000
	Sum Programkategori 03.20 Globale ordninger		19 600 287 000
	Programkategori 03.30 Multilateral bistand		
170	FN-organisasjoner mv.		
	70 FNs utviklingsprogram (UNDP)	660 000 000	
	71 FNs befolkningsfond (UNFPA)	431 000 000	
	72 FNs barnefond (UNICEF)	500 000 000	
	73 Verdens matvareprogram (WFP), <i>kan overføres</i>	212 000 000	
	74 FNs Høykommissær for flyktninger (UNHCR)	300 000 000	
	75 FNs organisasjon for palestinske flyktninger (UNRWA)	150 000 000	
	76 FN og globale utfordringer, <i>kan overføres</i>	292 300 000	
	77 FNs aidsprogram (UNAIDS), <i>kan overføres</i>	175 000 000	
	78 Bidrag andre FN-organisasjoner mv., <i>kan overføres</i>	212 300 000	
	79 Ekspertes, juniorekspertes og FNs fredskorps, <i>kan overføres</i>	77 000 000	
	81 Tilskudd til internasjonal landbruksforskning, <i>kan overføres</i>	100 000 000	
	82 FNs organisasjon for kvinners rettigheter og likestilling (UN Women), <i>kan overføres</i>	95 000 000	
	83 Verdens helseorganisasjon (WHO), <i>kan overføres</i>	208 500 000	3 413 100 000
171	Multilaterale finansinstitusjoner		
	70 Verdensbanken, <i>kan overføres</i>	866 000 000	
	71 Regionale banker og fond, <i>kan overføres</i>	868 500 000	
	72 Strategisk samarbeid med multilaterale utviklingsbanker og finansinstitusjoner, <i>kan overføres</i>	214 500 000	1 949 000 000
172	Gjeldslette og gjeldsrelaterte tiltak		
	70 Gjeldsslette, betalingsbalansestøtte og kapasitetsbygging, <i>kan overføres</i>	270 000 000	270 000 000
	Sum Programkategori 03.30 Multilateral bistand		5 632 100 000
	Sum departementets utgifter		37 414 428 000

Inntekter

Kap.	Post		Kroner	Kroner
Diverse inntekter				
3100	Utenriksdepartementet			
	01	Diverse gebyrer ved utenriksstasjonene	16 212 000	
	02	Gebyrer for utlendingssaker ved utenriksstasjonene	167 486 000	
	05	Refusjon spesialutsendinger mv.	46 791 000	
	90	Tilbakebetaling av nødlån fra utlandet	318 000	230 807 000
		Sum Diverse inntekter		230 807 000
		Sum departementets inntekter		230 807 000

Fullmakter til å overskride gitte bevilgninger

II

Merinntektsfullmakter

1. Stortinget samtykker i at Utenriksdepartementet i 2016 kan:

overskride bevilgningen under	mot tilsvarende merinntekter under
kap. 100 post 01	kap. 3100 postene 02 og 05
kap. 140 post 01	kap. 3140 post 05

Merinntekt som gir grunnlag for overskridelse skal også dekke merverdiavgift knyttet til overskridelsen, og berører derfor også kap. 1633, post 01 for de statlige forvaltningsorganene som inngår i nettoordningen for merverdiavgift.

Merinntekter og eventuelle mindreinntekter tas med i beregningen av overføring av ubrukt bevilgning til neste år.

2. overskride bevilgningen under kap. 166 Miljø og bærekraftig utvikling mv., post 70 Ymse tilskudd, mot tilsvarende inntekter under kap. 3166 Miljø og bærekraftig utvikling mv., post 01 Salgsinntekter fra salg av bistandseiendommer som er finansiert over bistandsbudsjettet, og som ikke er avskrevet i forhold til innlemmelse i husleieordningen. Ubenyttede inntekter fra slikt salg kan tas med ved beregning av overførbart beløp under kap. 166 Miljø og bærekraftig utvikling mv., post 70 Ymse tilskudd.

III

Omdisponeringsfullmakt

Stortinget samtykker i at Utenriksdepartementet i 2016 kan omdisponere inntil 2 mill. kroner per tiltak fra kap. 166 Miljø og bærekraftig utvikling mv., post 70 Ymse tilskudd, til øvrige ODA-godkjente bevilgninger. Beslutning om bruk av midler utover dette og inntil 6 mill. kroner treffes av Kongen.

IV

Fullmakt til overskridelse

Stortinget samtykker i at Utenriksdepartementet i 2016 kan overskride bevilgningen under kap. 100 Utenriksdepartementet, post 90 Lån til norske borgere i utlandet, ved behov for bistand fra aktuelle transportselskaper ved evakuering av norske borgere i kriserammede land. Fullmakten gjelder i de tilfeller og på de betingelser som gjelder for denne typen bistand.

V

Agio/Disagio

Stortinget samtykker i at Utenriksdepartementet i 2016 gis fullmakt til å utgiftsføre/inntektsføre uten bevilgning kursgevinst og -tap som følge av justering av midlene ved utenriksstasjonene under kap. 100/3100 Utenriksdepartementet og kap. 140/3140 Utenriksdepartementets administrasjon av utviklingshjelpen, post 89 Agio/Disagio.

VI

Bruk av opptjente rentemidler

Stortinget samtykker i at opptjente renter på tilskudd som er utbetalt fra Norge til tematisk støtte, multi-bi-prosjekter, samarbeidsprosjekter, stat-til-stat-bistand, støtte til internasjonale og lokale ikke-statlige aktører, kan benyttes til tiltak som avtales mellom Utenriksdepartementet og den enkelte mottaker.

Fullmakter til å pådra staten forpliktelser utover gitte bevilgninger

VII

Tilsagnsfullmakter

Stortinget samtykker i at Utenriksdepartementet i 2016 kan gi tilsagn om:

1. støtte utover gitte bevilgninger, men slik at samlet ramme for nye tilsagn og gammelt ansvar ikke overstiger følgende beløp:

Kap.	Post	Betegnelse	Samlet ramme
117		EØS-finansieringsordningene	
	75	EØS-finansieringsordningen 2009–2014	535,0 mill. kroner
	76	Den norske finansieringsordningen 2009–2014	210,7 mill. kroner
161		Næringsutvikling	
	70	Næringsutvikling	45,0 mill. kroner
166		Miljø og bærekraftig utvikling mv.	
	74	Fornybar energi	30,0 mill. kroner

2. tilskudd til utvikling av en vaksine mot pneumokokkbakterien innenfor initiativet Advance Market Commitments for Vaccines (AMC) med inntil USD 57 mill. i perioden 2009–2017 under kap. 169 Global helse og utdanning.
3. tilskudd til International Finance Facility for Immunisation II (IFFIm II) med inntil 1 500 mill. kroner i perioden 2010–2020 under kap. 169 Global helse og utdanning, samt fra-vike stortingsvedtak av 8. november 1984 om utbetaling av tilskudd før det er behov for å dekke de aktuelle utgiftene og bruke tilskudd som sikkerhet for lån.
4. tilskudd til en global finansieringsordning for kvinne- og barnehelse med inntil 3 600 mill. kroner samlet i perioden 2015–2020 under kap. 169 Global helse og utdanning.
5. tilskudd til Vaksinealliansen Gavi med inntil 6 250 mill. kroner i perioden 2016–2020 over kap. 169, post 70 Global helse.

VIII

Garantifullmakter

Stortinget samtykker i at Utenriksdepartementet i 2016 kan:

1. gi garantier innenfor en ramme for nye tilsagn og gammelt ansvar for inntil 20 mill. kroner for å minske norske importørers risiko ved direkte import fra utviklingsland, jf. kap. 161 Næringsutvikling.

2. inngå garantier for perioden 2013–2018 for avtaler om kjøp av prevensjonsimplantater til bruk i utviklingsland, innenfor en ramme for nye tilsagn og gammelt ansvar for inntil USD 140 mill. Prevensjonsimplantatene skal være godkjent av Verdens helseorganisasjon (WHO), og avtalene skal være inngått med det formål å oppnå prisreduksjoner.

IX

Dekning av forsikringstilfelle

Stortinget samtykker i at Kongen i 2016 kan inngå avtaler om forsikringsansvar for utstillinger ved visningsinstitusjoner i utlandet innenfor en totalramme, for nye og gamle garantier, på inntil 3 600

mill. kroner. Forsikringsansvaret omfatter tap og skade under transport, lagring og i visningsperioden.

X

Toårige budsjettvedtak

Stortinget samtykker i at Norge kan slutte seg til toårige budsjettvedtak i FAO, WHO, ILO, UNIDO, OECD, WTO, IAEA, IEA, Havbunnsmyndigheten, Den internasjonale havrettsdomstolen, Rwanda-

domstolen, Jugoslaviadomstolen, Mekanismen for internasjonale straffedomstoler (MICT) og for regulært bidrag til FN.

Andre fullmakter

XI

Ettergivelse av fordringer

Stortinget samtykker i at Kongen i 2016 kan:

1. ettergi statlige fordringer på utviklingsland i samsvar med kriteriene i handlingsplanen av 2004 Om gjeldslette for utvikling for inntil 500 mill. kroner under Garantiinstituttet for eksportkreditts gamle portefølje (gammel alminnelig ordning og den gamle særordningen for utviklingsland). Fordringene verdsettes til faktisk utestående beløp på ettergivelsestidspunktet.
2. ettergi statlige fordringer på Sudan som stammer fra den norske skipseksportkampanjen

(1976–1980) for inntil 1 050 mill. kroner under Garantiinstituttet for eksportkreditts gamle portefølje (gammel alminnelig ordning og den gamle særordningen for utviklingsland). Fordringene verdsettes til faktisk utestående beløp, inklusive påløpte renter, på ettergivelsestidspunktet. Gjeldsettergivelsen gjennomføres uten bevilgning over bistandsbudsjettet og uten å belaste den norske gjeldsplanens ramme.

XII

Utbetaling av tilskudd

Stortinget samtykker i at Utenriksdepartementet i 2016 gis unntak fra bestemmelsene i stortingsvedtak av 8. november 1984 om utbetaling av gitte bevilgninger på følgende måte:

1. Utbetalinger av norske medlemskapskontingenter, pliktige bidrag og andre bidrag til internasjonale organisasjoner Norge er medlem av, kan foretas i henhold til regelverket til den enkelte organisasjon.
2. Utbetalinger av tilskudd til utviklingsformål kan foretas en gang i året dersom avtaler om samfinansiering med andre givere innenfor utviklingssamarbeidet tilsier det.
3. Eventuelle utbetalinger av regjeringens gave til TV-aksjoner kan i sin helhet utbetales som et engangsbeløp.
4. Utbetalinger av tilskudd til Climate Investment Fund (CIF) kan foretas i samsvar med fondets prosedyrer for fondsoppbygging.
5. Utbetalinger av tilskudd til følgende fond forvaltet av Den europeiske bank for gjenoppbygging og utvikling (EBRD) kan foretas i henhold til regelverket til det enkelte fond: Early Transition Countries Fund, Eastern Europe Energy Efficiency and Environment Partnership Fund, Eastern Europe Energy Efficiency and Environment Partnership Regional Fund, EBRD Water Fund, EBRD Southern and Eastern Mediterranean Multi-Donor Account og EBRD-Ukraine Stabilisation and Sustainable Growth Multi-Donor Account.
6. Utbetalinger av tilskudd til følgende fond forvaltet av NATO kan foretas i henhold til regelverket til det enkelte fond: Professional Development Programme for Civilian Personnel in the MoD and Other Security Institutions in Georgia, Ukraine Trust Fund for Military Career Transition.
7. Utbetalinger av bidrag til Northern Dimension Environment Partnership Support Fund (NDEP), Chernobyl Shelter Fund (CSF) og Nuclear Safety Account (NSA) kan foretas i samsvar med fondets prosedyrer for fondsoppbygging.

XIII

Bruk av gjeldsbrev og raskere trekk på gjeldsbrev

Stortinget samtykker i at Utenriksdepartementet i 2016 kan fravike bevilgningsreglementet § 3 annet ledd ved utstedelse av gjeldsbrev i forbindelse med kapitalpåfyllinger under Det internasjonale

utviklingsfondet, Det asiatiske utviklingsfondet, Det afrikanske utviklingsfondet og Den globale miljøfasiliteten.

XIV

Deltakelse i kapitaløkninger i internasjonale banker og fond

Stortinget samtykker i at:

1. Norge deltar i den sjette generelle kapitaløkningen i Den afrikanske utviklingsbanken med en innbetalt andel tilsvarende motverdien i norske kroner på innbetalingstidspunktet av til sammen SDR 30 340 000. Innbetalingen foretas i løpet av årene 2011–2018, og belastes kap. 171 Multilaterale finansinstitusjoner, post 71 Regionale banker og fond.
2. Norge i forbindelse med formalisering av Sør-Sudans medlemskap i Afrikabanken, deltar i en selektiv kapitaløkning i Den afrikanske utviklingsbanken (AfDB) med en innbetalt andel tilsvarende motverdien i norske kroner på innbetalingstidspunktet av til sammen UA 570 000. Innbetalingen foretas i løpet av årene 2016–2023, og belastes kap. 171 Multilaterale finansinstitusjoner, post 71 Regionale banker og fond. Kapitaløkningen innebærer også en økning i den norske statsgarantien i AfDB med UA 8 930 000.
3. Norges andel i den sjette kapitalpåfyllingen i AfDB økes med motverdien i norske kroner av UA 50 000 per år i 2015 og 2016 som følge av reallokering av aksjer. Innbetalingen belastes kap. 171 Multilaterale finansinstitusjoner, post 71 Regionale banker og fond. Den norske garantirammen i AfDB økes med UA 1 590 000.
4. Norge deltar i kapitalpåfyllingen til Den interamerikanske utviklingsbankens (IDB) organisasjon for privat sektor, Inter-American Investment Corporation (IIC), med en andel på USD 10,1 mill. innbetalt i syv årlige avdrag for perioden 2016–2022. Innbetalingene belastes kap.

- 171 Multilaterale finansinstitusjoner, post 71 Regionale banker og fond.
5. Norge deltar i kapitalpåfyllingen i Den globale miljøfasiliteten (GEF) med en innbetalt andel på inntil 432 mill. kroner over perioden 2014–2018. Innbetalingene belastes kap. 166 Miljø og bærekraftig utvikling mv., post 72 Internasjonale miljøprosesser og bærekraftig utvikling.
  6. Norge deltar i kapitalpåfyllingen i Det grønne klimafondet (GCF) med en innbetalt andel på inntil 1,6 mrd. kroner over perioden 2015–2018. Innbetalingene belastes kap. 166 Miljø og bærekraftig utvikling mv., post 72 Internasjonale miljøprosesser og bærekraftig utvikling.
  7. Norge deltar i den tiende kapitalpåfyllingen av det internasjonale landbruksutviklingsfondet (IFAD10) med en andel på 315 mill. kroner for perioden 2016–2018, innbetalt i tre årlige bidrag. Innbetalingene belastes kap. 171 Multilaterale finansinstitusjoner, post 71 Regionale banker og fond.
  8. Norge deltar i de første kapitalinnskuddene i Den asiatiske investeringsbank for infrastruktur (AIIB) med en innbetalt andel tilsvarende motverdien i norske kroner på innbetalings-tidspunktet av til sammen USD 110 mill., innbetalt i fem årlige bidrag og gir garantier tilsvarende USD 440 mill. for perioden 2016–2020. Innbetalingen belastes kap. 116 Deltaking i internasjonale organisasjoner, post 90 Innskudd i Den asiatiske investeringsbanken for infrastruktur (AIIB).
-

Vedlegg 1**Samarbeidsland for 2016****Fokusland/områder:**

Sårbare stater/områder med vekt på stabilisering og fredsbygging ved siden av sosial og økonomisk utvikling:

- Afghanistan,
- Haiti,
- Mali,
- Palestina,
- Somalia,
- Sør-Sudan

Land i utvikling med økende vekt på godt styresett, inkluderende og bærekraftig økonomisk vekst, ressurs- og inntektsforvaltning:

- Etiopia,
- Malawi,
- Mosambik,
- Myanmar,
- Nepal,
- Tanzania

Andre samarbeidsland:

- Albania,
- Angola,
- Armenia,
- Aserbajdsjan,
- Bangladesh,
- Bhutan,
- Bolivia,
- Bosnia-Herzegovina,
- Brasil,
- Burkina Faso,
- Burundi,
- Colombia,
- Cuba,
- Den demokratiske republikken Kongo,
- Den sentralafrikanske republikk,
- Ecuador,
- Egypt,
- Elfenbenskysten,
- Eritrea,

- Filippinene,
- Gabon,
- Georgia,
- Ghana,
- Guatemala,
- Guyana,
- Honduras,
- Hviterussland,
- India,
- Indonesia,
- Irak,
- Iran,
- Jemen,
- Jordan,
- Kambodsja,
- Kamerun,
- Kasakhstan,
- Kenya,
- Kina,
- Kirgisistan,
- Kosovo,
- Laos,
- Libanon,
- Liberia,
- Libya,
- Madagaskar,
- Makedonia,
- Marokko,
- Moldova,
- Montenegro,
- Nicaragua,
- Niger,
- Nigeria,
- Nord-Korea,
- Pakistan,
- Papua Ny-Guinea,
- Paraguay,
- Peru,
- Rwanda,
- Serbia,
- Sierra Leone,
- Sri Lanka,
- Sudan,
- Syria,
- Sør-Afrika,

- Tadsjikistan,
  - Tunisia,
  - Tyrkia,
  - Uganda,
  - Ukraina,
  - Vietnam,
  - Zambia,
  - Zimbabwe,
  - Øst-Timor
-

Vedlegg 2

Bilateral bistand i 2014

Det vises til Norads hjemmesider for ytterligere statistikk; <http://www.norad.no/statistikk>

Kapittel	Post	Land										Andre land/regioner	Kjente totalt
		Sri Lanka	Malawi	Tanzania	Somalia	Uganda	Etiopia	Kosovakk	Kenya	Liberia	Dem. Rep. Kongo		
150 - Bistand til Afrika	203 056	392 987	218 958	163 312	117 880	125 959	259 850	24 908	8 194	7 643	751 786	2 274 515	
152 - Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika	48 861	47 295	35 843	32 873	59 358	59 491	28 103	29 661	10 315	35 360	352 667	739 828	
160 - Sivilt samfunn og demokratisk utvikling	2 170	2 217			200	4 511					21 010	30 108	
73 - Kultur					211						32 852	33 063	
75 - Internasjonale organisasjoner og nettverk	1 981	17 752	16 932	9 944	5 543	2 497	11 464			-112	26 250	92 251	
77 - Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset	5 284	6 000	4 760	7 738	1 489	3 289	6 694	310			33 610	69 175	
161 - Næringsutvikling	2 847		27 770	-18 635	11 799	152 665					195 605	372 052	
162 - Overgangsbiand (GAP)	55 045		27 890		39 476	12 000	8 400			40 598	-115	123 418	
163 - Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter	263 078		358	89 218	5 627	27 319	13 746	13 081	6 375	130 529	307 371	856 703	
71 - Humanitær bistand			1	3	1	10	2	9	4	5	6 230	6 265	
72 - Menneskerettigheter	5 896		4 740	32 041	923	1 158	331			1 596	41 391	88 076	
70 - Fred, forskning og demokratiflak	8 908	11 562	21 268	32 048	27 225	60	1 843	751		-89	10 049	10 710	
72 - Utvikling og nedrustning	8 715	3 574		3 136		988	1 589	345			50 402	68 748	
71 - Faglig samarbeid			6						3		6 081	6 090	
71 - Internasjonale prosesser og konvensjoner													
72 - Internasjonale miljøprosesser og bærekraftig utvikling													
74 - Fornybar energi			70 730	10 000	155 039	30 117	43 198	2 287	215 723		180 491	707 585	
167 - Fyktningstilskudd (ODA)			2 365		3 711						0	6 076	
21 - Spesielle driftsutgifter			9 752	7 115	16 340	780	18 986	5 974	454	2 500	38 639	100 539	
70 - Kvinner og likestilling			34 000	3 258							72 779	110 037	
70 - Vaksine og helse			10 000				3 000				18 360	31 360	
71 - Andre helse- og aidstilskudd											25 000	25 000	
73 - Verdens matvareprogram (WFP)											24 000	24 000	
76 - Tilleggsmidler via FN-systemet mv.											7 229	19 141	
79 - Ekspertes, junorekspertes og FN's fredskorps			1 696	1 504	1 694	3 952	1 092	901	1 073		104 180	104 180	
72 - Samfinansiering via finansinstitusjoner													
171 - Multilaterale finansinstitusjoner													
172 - Gjeldslette og gjeldsrelaterte tiltak													
1482 - Internasjonale klima- og utviklingstilskudd			64 125								7 237	27 486	
51 - Ikke Utenriksdepartementets budsjett	1 262			1 529				862			6 105	8 896	
29 - Tilbakeføringer			-1 090								-150	-11 208	
				-4	-1 624	-12 210	-214	-489				-26 989	
Totalt	606 630	551 933	481 650	398 878	391 635	378 491	375 889	261 205	242 308	226 485	2 460 218	6 555 322	

Figur 2.1 Bilateral bistand til største mottakerland i Afrika fordelt på kapittel og post, 2014¹ (NOK 1000)

1 Det vil forekomme noe avvik mellom statsregnskapet og bistandsstatistikken. Dette skyldes at bistandsstatistikken i større grad baseres på forbruksrapportering fremfor bevilgning.

Kapittel	Regioner										Asia totalt		
	Afganistan	Lao	Filippinene	Myanmar	Indonesia	Nepal	Pakistan	Kina	India	Kambodja		Andre land/regioner	
Post	545 738						60 062					605 800	
151 - Bistand til Asia												4 590	4 590
72 - Bistand til Afghanistan og Pakistan													
73 - Regionale tiltak og strategiske partnerskap - Asia													
78 - Regionale tiltak og strategiske partnerskap - Asia													
160 - Sivilts samfunn og demokratutvikling	21 354	10 919	1 942	18 801	14 327	42 703	10 293	10 288	12 525	28 798	500	101 748	269 356
70 - Sivilts samfunn	3 815				900	-146	4 958	4 025	5 786			12 245	31 583
73 - Kultur						319	289		566			9 238	10 412
75 - Internasjonale organisasjoner og nettverk													
77 - Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset			399	508	372	4 974		2 238	8 247	4 806		13 350	35 362
161 - Næringsutvikling			3 452	9 215	1 000	70		4 280				25 392	43 408
70 - Næringsutvikling													
95 - NORFUND - grunnfondskapital ved investeringer i utviklingsland			541 460	340 548	12 125	-27 162		-1 542	-38 784	39 236	-203 091	662 790	
70 - Overgangsbiestand (GAP)			35 000	39 000								-74	73 926
70 - Naturkatastrofer	11 900		26 570				9 655					24 939	73 063
163 - Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter	112 272	17 923		64 720			40 856		-162	7 949		19 935	263 404
71 - Humanitær bistand													
72 - Menneskerettigheter	1			1 360	7 322	3	2 839	2 284	348	3		5 048	19 208
70 - Fred, forskning og demokrattiltak	25 705		11 323	41 852	582	3 907	2 979	2 986	570	6 000		15 024	110 928
72 - Utvikling og medrustning													
73 - Andre ODA-godkjente OSSE-land													
71 - Faglig samarbeid		400	2 000	1 292	9 653			58 709	56 643				
165 - Forskning, kompetanseheving og evaluering													
70 - Forskning og høyere utdanning													
72 - Internasjonale miljøprosesser og bærekraftig utvikling													
166 - Miljø og bærekraftig utvikling mv.													
74 - Fornybar energi	286	9 129		12 530	8 810	86 009				7 511	1 056	63 903	189 234
167 - Flyktningetiltak i Norge godkjent som utviklingshjelp (ODA)													
168 - Kvinner og likestilling													
169 - Globale helse- og vaksineinitiativ													
170 - FN-organisasjoner mv.													
1792 - Forsvarsdepartementets budsjett													
1482 - Internasjonale klima- og utviklingsfittak													
51 - Ikke Utenriksdepartementets budsjett													
5309 - Tilbakeføringer													
Totalt	757 761	596 383	418 662	242 323	237 942	237 496	148 081	124 512	110 636	89 125	387 592	3 340 513	

Figur 2.2 Bilateral bistand til største mottakerland i Asia etter kapittel og post, 2014¹ (NOK 1000)

¹ Det vil forekomme noe avvik mellom statsregnskapet og bistandsstatistikken. Dette skyldes at bistandsstatistikken i større grad baseres på forbruksrapportering fremfor bevilgning. Det vises til Norads hjemmesider for ytterligere statistikk; <http://www.norad.no/statistikk>

Kapittel	Post	Palestina		Snaa		Leb		Libanon		Jordan		Jemen		Iran		Midtøsten Regional		Midtøsten total	
152 - Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika	78 - Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika	461 950	83 933	801	4 450	17 044	6 744	25 448	600 365										
160 - Sivilt samfunn og demokratisk utvikling	70 - Sivilt samfunn	45 925	978	9 908	2 613	3 334		4 216	66 974										
	73 - Kultur	9 500	-100	1 150	700	1 800	349	2 836	16 235										
	77 - Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset	688							688										
163 - Nødhjelp, humanitar bistand og menneskerettigheter	70 - Nødhjelpstiltak	200 828	226 887	196 977	98 995	30 655	19 080	9 000	2 907	785 429									
	71 - Humanitær bistand	2	160	840	27		1 227	12 071	14 327										
	72 - Menneskerettigheter	9 500	44 844	7 572	8 271	4 572		44 441	119 199										
164 - Fred, forskning og demokrati	70 - Fred, forskning og demokratitiltak	1 348					3 600		3 600										
	72 - Utvikling og nedrustning								1 348										
165 - Forskning, kompetanseheving og evaluering	70 - Forskning og høyere utdanning								5 434										
	71 - Faglig samarbeid								-26										
166 - Miljø og bærekraftig utvikling mv.	71 - Internasjonale prosesser og konvensjoner								9 902										
167 - Flyktningetiltak i Norge, godkjent som utviklingshjelp (ODA)	21 - Spesielle driftsutgifter	10 000		3 850	2 000	3 118		5 600	24 568										
168 - Kvinner og likestilling	70 - Kvinner og likestilling	987					366	1 227	2 581										
170 - FN-organisasjoner mv.	79 - Eksperte, junior eksperte og FN's fredskorps								25 000										
171 - Multilaterale finansinstitusjoner	72 - Samfinansiering via finansinstitusjoner								3 388										
1482 - Internasjonale klima- og utviklingstiltak	73 - Klima- og skogsatsingen	-6	-267		-11	10 000			-248										
5309 - Tilbakemeldinger	29 - Tilbakemeldinger																		
Totalt		740 722	355 558	227 647	145 153	70 196	23 641	20 920	105 628	1 689 464									

Figur 2.3 Bilateral bistand til Midtøsten etter kapittel og post, 2014¹ (NOK 1000)

¹ Det vil forekomme noe avvik mellom statsregnskapet og bistandsstatistikken. Dette skyldes at bistandsstatistikken i større grad baseres på forbruksrapportering fremfor bevilgning. Det vises til Norads hjemmesider for ytterligere statistikk; <http://www.norad.no/statistikk>

Kapittel	Post	Brasil		Guyana		Nicaragua		Guatemala		Colombia		Panama		El Salvador		Haiti		Mexico		Bolivia		Andre land/operasjoner		Latin-Amerika totalt	
153 - Bistand til Latin-Amerika	78 - Regionbevilgning for Latin-Amerika	27 961	18 560	31 404	3 000	4 650	26 646	71 339	183 460																
160 - Sivil samfunn og demokratisk utvikling	70 - Sivilsamfunn	14 031	35 116	25 777	13 041	6 974	4 571	28 347	64 739																
	73 - Kultur	2 500	2 964	1 736	500			1 088	8 788																
	75 - Internasjonale organisasjoner og nettverk		766	3 250	2 878			712	712																
	77 - Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset	6 961	123					2 274	451																
161 - Næringsutvikling	70 - Næringsutvikling							97	5 527																
	95 - NORFUND - grunnfondskapital ved investeringer i utviklingsland	-176 355	68 302	40 121				107 491	90 202																
162 - Overgangsbestand (GAP)	70 - Overgangsbestand (GAP)																								
163 - Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter	70 - Naturkatastrofer																								
	71 - Humanitær bistand	1 500		38 000		0																			
	72 - Menneskerettigheter			3 000	1 001																				
164 - Fred, forskning og demokrati	70 - Fred, forskning og demokratiltak	2 415		45 899																					
	72 - Utvikling og nedrustning																								
165 - Forskning, kompetanseheving og evaluering	70 - Forskning og høyere utdanning	100	3 333		270																				
	71 - Faglig samarbeid	1 195																							
166 - Miljø og bærekraftig utvikling mv.	74 - Fornybar energi	204	1 957	3 385																					
168 - Kvinner og likestilling	70 - Kvinner og likestilling		9 170	10 630	4 850																				
170 - FN-organisasjoner mv.	79 - Ekspertes, junioerksoperer og FNs fredskorps			843	849																				
171 - Multilaterale finansinstitusjoner	72 - Samfinansiering via finansinstitusjoner																								
1482 - Internasjonale klima- og utviklingstiltak	73 - Klima- og skogsatsingen	825 737	581 762	527	1 165	5 285																			
5309 - Tilbakeføringer	29 - Tilbakeføringer				-92																				
Totalt		706 250	581 762	140 818	119 989	115 475	108 340	104 998	89 284	41 213	31 699	281 719	1 758 109												

Figur 2.4 Bilateral bistand til største mottakerland i Latin-Amerika etter kapittel og post, 2014¹ (NOK 1000)

¹ Det vil forekomme noe avvik mellom statsregnskapet og bistandsstatistikken. Dette skyldes at bistandsstatistikken i større grad baseres på forbruksrapportering fremfor bevilgning. Det vises til Norads hjemmesider for ytterligere statistikk; <http://www.norad.no/statistikk>

Kapittel	Post	Afrika	Asia	Amerika	Middelen	Europa	Oseania	Totall
150 - Bistand til Afrika	78 - Regionbevilgning for Afrika	2 274 515						2 274 515
151 - Bistand til Asia	72 - Bistand til Afghanistan og Pakistan		605 800					605 800
	73 - Regionale tiltak og strategiske partnerskap - Asia		4 590					4 590
	78 - Regionbevilgning for Asia		269 356					269 356
152 - Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika	78 - Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika	10 699		600 365				611 064
153 - Bistand til Latin-Amerika	78 - Regionbevilgning for Latin-Amerika			183 460				183 460
160 - Sivilt samfunn og demokrat utvikling	70 - Sivilt samfunn	739 838	248 188	192 096	66 974	7 169	8 252	1 262 509
	73 - Kultur	30 108	31 583	8 788	16 235			86 713
	77 - Internasjonale organisasjoner og nettverk	33 063	10 412	712	0			44 187
	77 - Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset	92 251	35 362	22 205	688	69		150 575
	78 - Næringsutvikling	69 175	43 408	1 665				114 248
161 - Næringsutvikling	95 - NORFUND – grunnfondskapital ved investeringer i utviklingsland	72 052	662 790	-398 913				635 929
162 - Overgangsbiand (GAP)	70 - Overgangsbiand (GAP)	123 418	73 926	30 379				227 722
163 - Nødhjelp, humanitær biand og menneskerettigheter	70 - Naturkatastrofer	95 956	73 063	6 261	984	10 000		184 264
	71 - Humanitær biand	856 703	263 494	43 500	785 429	45 750		1 994 876
	72 - Menneskerettigheter	6 265	19 208	1 249	14 327	4 559		56 788
164 - Fred, forskning og demokrati	70 - Fred, forskning og demokrat tiltak	88 076	110 928	60 757	119 199			378 960
	71 - ODA-godkjente land på Balkan					349 366		349 366
	72 - Utvikling og nedrustning	10 710	1 000	4 840	3 600			20 150
	73 - Andre ODA-godkjente OSSE-land		103 302			214 534		317 836
165 - Forskning, kompetanseheving og evaluering	70 - Forskning og høyere utdanning	140 440	80 134	28 690	1 348	934	169	251 715
	71 - Faglig samarbeid	68 748	136 976	6 908	5 434			218 065
166 - Miljø og bærekraftig utvikling mv.	71 - Internasjonale prosesser og konvensjoner	6 090			-26			6 064
	72 - Internasjonale miljøprosesser og bærekraftig utvikling	12 350	20 650					33 000
	74 - Fornybar energi	207 585	189 234	17 307				914 126
167 - Flyktningetilak i Norge, godkjent som utviklingshjelp (ODA)	70 - Spesielle driftsutgifter	6 076	13 857			9 902	75	29 910
168 - Kvinner og likestilling	70 - Kvinner og likestilling	100 539	39 583	34 852	24 568	7 30		200 273
169 - Globale helse- og vaksineinitiativ	70 - Vaksine og helse	110 037	54 900					164 937
	71 - Andre helse- og aidstiltak	31 380						31 380
170 - FN-organisjoner mv.	73 - Verdens matvareprogram (WFP)	25 000						25 000
	76 - Tilleggsmidler via FN-systemer mv.	24 000						24 000
171 - Multilaterale finansinstitusjoner	79 - Eksperteer, junioreksperteer og FNs Fredskorps	19 141	1 024	3 742	2 581	1 017		27 504
172 - Gjeldslette og gjeldrelaterte tiltak	72 - Samfinansiering via finansinstitusjoner	104 180		10 000	25 000			139 180
1792 - Forsvarsdepartementets budsjett	1 - Forsvarsdepartementets budsjett	27 486						27 486
1482 - Internasjonale klima- og utviklingstiltak	73 - Klima- og skogsatsingen	189 545	240 036	1 488 632	13 388		760	1 932 361
5309 - Tilbakeføringer	1 - Ikke Utenriksdepartementets budsjett	8 896	761			4 26		10 083
	29 - Tilbakeføringer	-26 989	-18 457	-199	-531	-6 642		-52 817
Totalt		6 355 322	3 340 513	1 758 109	1 689 464	626 971	10 198	13 780 578

Figur 2.5 Bilateral biand til hovedregionene fordelt på kapittel og post, 2014¹ (NOK 1000)

¹ Det vil forekomme noe avvik mellom statsregnskapet og biandstatistikken. Dette skyldes at biandstatistikken i større grad baseres på forbruksrapportering fremfor bevilgning. Det vises til Norads hjemmesider for ytterligere statistikk; <http://www.norad.no/statistikk>

Vedlegg 3

Bistand gjennom norske frivillige organisasjoner og stiftelser

Det vises til Norads hjemmesider for ytterligere statistikk; <http://www.norad.no/statistikk>

Kapittel	Post	Fjantingslepen		Kjenns Nædhjelp		Norsk tåkehjelp		Nædd barna Norge		Dign - Intl. Bistandsnemnda		Regnskapsforber		Utviklingsforber		CAF Norge		Akte-alliansen		Sum andre norske org		Totalt norske org			
		Norges Nædhjelp	Morsk tåkehjelp	Nædd barna Norge	Dign - Intl. Bistandsnemnda	Regnskapsforber	Utviklingsforber	CAF Norge	Akte-alliansen	Sum andre norske org	Totalt norske org														
150 - Bistand til Afrika	78 - Regionbevilgning for Afrika	49 780	12 000	160 709	23 270	33 002	9 000	37 040	8 300	42 817	375 919	22 342	68 024	3 000	7 730	1 226	20 111	4 051	40 497	465 423	1 438 793	75 757	90 434	15 548	15 548
151 - Bistand til Asia	72 - Bistand til Afghanistan og Pakistan	12 580	100	33 102	2 030	2 600																			
152 - Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika	78 - Regionbevilgning for Asia	19 137		5 346	6 100	25 000																			
153 - Bistand til Latin-Amerika	78 - Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika	36 100	70 000	187 157	119 105	152 873	159 808	75 973	39 660	53 700	78 993	465 423	1 438 793	750	75 757	90 434	15 548	15 548							
160 - Sivilt samfunn og demokratutvikling	70 - Sivilt samfunn	1 400	1 350	2 000	3 472	800	1 000	1 700	2 005	200	750	15 548	15 548												
73 - Kultur	71 - Tilskudd til opplysningsarbeid																								
77 - Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset	77 - Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset		3 346	1 865							256														
70 - Næringsutvikling	70 - Næringsutvikling										1 489														
95 - NORRUND - grunnfondskapital ved investeringer i utviklingsland	95 - NORRUND - grunnfondskapital ved investeringer i utviklingsland	20 679		24 000	21 163	5 000	6 000	2 892	-112	22 558	102 180	4 295	4 295												
162 - Overgangsbistand (GAP)	70 - Overgangsbistand (GAP)	28 062	76 100	20 783	11 000	5 24					5 081														
163 - Noedhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter	70 - Naturkatastrofer	534 808	477 449	148 963	155 605	70 100					7 977														
	71 - Humanitær bistand			2 277			2 424																		
164 - Fred, forskning og demokrati	72 - Menneskerettigheter	15 597		5 144	4 800	3 000					3 416														
	70 - Fred, forskning og demokratitiltak																								
	71 - ODA-godkjente land på Balkan			13 047	378																				
	72 - Utvikling og nedrustning																								
	73 - Andre ODA-godkjente OSSE-land																								
	70 - Forskning og høyere utdanning																								
165 - Forskning, kompetanseheving og evaluering	71 - Faglig samarbeid			2 950	3 100																				
	71 - Internasjonale prosesser og konvensjoner																								
166 - Miljø og bærekraftig utvikling mv.	72 - Internasjonale miljøprosesser og bærekraftig utvikling			9 709		2 418																			
	74 - Fornybar energi			3 400	7 187	4 994																			
168 - Kvinner og likestilling	70 - Kvinner og likestilling																								
169 - Globale helse- og vaksineinitiativ	70 - Vaksine og helse																								
170 - FN-organisasjoner mv.	71 - Andre helse- og aidstiltak	320	4 300																						
1482 - Internasjonale klima- og utviklingstiltak	76 - Tilleggsmidler via FN-systemet mv.	4 997																							
5309 - Tilbakeføringer	73 - Klima- og skogsatsingen																								
	29 - Tilbakeføringer																								
Totalt		726 278	644 645	605 944	361 497	277 606	180 650	119 509	88 315	83 584	82 153	1 283 206	4 453 388												

Figur 3.1 Bistand forvaltet av norske ikke-statlige organisasjoner/stiftelser fordelt på kapittel og post, 2014¹ (NOK 1000)

¹ Det vil forekomme noe avvik mellom statsregnskapet og bistandsstatistikken. Dette skyldes at bistandsstatistikken i større grad baseres på forbruksrapportering fremfor bevilgning.

Vedlegg 4

Bistand gjennom ikke-norske frivillige organisasjoner og stiftelser

Det vises til Norads hjemmesider for ytterligere statistikk; <http://www.norad.no/statistikk>

Kapittel	Post	CHAI - Clinton Health Access Initiative	WRI - World Resources Institute	Conservation Farming Unit (ZAM)	Norsk rollehelp - local office	ACTED - Agency for Technical Cooperation and Development	Herr-Daant Centre for Humanitarian Dialogue	UN Foundation	KIMOD - International Centre for Integrated Mountain Development	IKC - International Committee of the Red Cross	Sum ande like-norske org.	like-norske org. totalt
150 - Bistand til Afrika	78 - Regionbevilgning for Afrika		71 667			48 462				335 134	406 801	
151 - Bistand til Asia	72 - Bistand til Afghanistan og Pakistan									79 945	128 407	
	73 - Regionale tiltak og strategiske partnerskap - Asia							10 000		1 200	1 200	
	78 - Regionbevilgning for Asia									41 157	51 157	
152 - Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika	78 - Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika				7 500					41 898	49 398	
153 - Bistand til Latin-Amerika	78 - Regionbevilgning for Latin-Amerika									79 998	79 998	
160 - Sivilt samfunn og demokratisk utvikling	70 - Sivilt samfunn									20 680	20 680	
	71 - Tilskudd til opplysningsarbeid									989	989	
	73 - Kultur							2 000		52 259	52 259	
	75 - Internasjonale organisasjoner og nettverk			44 083						115 370	161 453	
	77 - Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset									25 870	25 870	
161 - Næringsutvikling	70 - Næringsutvikling									7 458	7 458	
162 - Overgangsassistans (GAP)	95 - NORFUND - grunnfondskapital ved investeringer i utviklingsland									1 340	1 340	
163 - Nothjelp, humanitar bistand og menneskerettigheter	70 - Overgangsassistans (GAP)									2 874	2 874	
	70 - Naturkatastrofer									27 174	27 174	
	71 - Humanitær bistand			45 921						30 000	130 151	206 079
	72 - Menneskerettigheter										107 322	107 322
164 - Fred, forskning og demokrati	70 - Fred, forskning og demokratitiltak									196 998	236 873	
	71 - ODA-godkjente land på Balkan					-125	40 000		342	74 040	74 381	
	72 - Utvikling og nedrustning									14 498	14 498	
	73 - Andre ODA-godkjente OSSE-land									43 866	43 866	
	70 - Forskning og høyere utdanning									25 580	25 580	
	71 - Faglig samarbeid									25 486	25 486	
	74 - Fornybar energi									11 346	11 346	
165 - Forskning, kompetanseheving og evaluering	71 - Internasjonale prosesser og konvensjoner									21 626	40 126	
166 - Miljø og bærekraftig utvikling mv.	72 - Internasjonale prosesser og bærekraftig utvikling						500	18 000		35 510	55 608	
	70 - Kvinner og likestilling			7 500						150 734	159 234	
	70 - Vaksine og helse		114 346							38 563	166 809	
	76 - Andre helse- og aidstiltak		10 000							11 000	21 000	
170 - FN-organisasjoner mv.	76 - Tilleggsmidler via FN-systemet mv.									6 350	6 350	
171 - Multilaterale finansinstitusjoner	70 - Samfinansiering via finansinstitusjoner									4 500	4 500	
172 - Gjeldslette og gjeldsretnings tiltak	70 - Gjeldslette, betalingsbalansestøtte og kapasitetsbygging									3 831	3 831	
1482 - Internasjonale klima- og utviklings tiltak	73 - Klima- og skogsstøtten		84 279							269 906	354 185	
5309 - Tilbakemeldinger	29 - Tilbakemeldinger										-5 740	-5 740
Totalt		124 346	84 279	71 667	53 421	51 583	48 337	40 000	34 498	30 342	1 996 920	2 566 393

Figur 4.1 Bistand forvaltet av ikke-norske ikke-statlige organisasjoner/stiftelser¹ fordelt på kapittel og post, 2014² (NOK 1 000)

- 1 Internasjonale og lokale NGOer.
- 2 Det vil forekomme noe avvik mellom statsregnskapet og bistandsstatistikken. Dette skyldes at bistandsstatistikken i større grad baseres på forbruksrapportering fremfor bevilgning.

Vedlegg 5

Bistand gjennom multilaterale organisasjoner fordelt på kapittel og post, 2014

Det vises til Norads hjemmesider for ytterligere statistikk; <http://www.norad.no/statistikk>

Kapittel	Post	Verdensbankgruppen					Andre multilaterale organisasjoner					Totalt	
		UNDP - UN Development Programme	UNICEF - United Nations Children's Fund	GMV - Global Alliance for Vaccines and Immunisation	UNFPA - UN Population Fund	IFAD - African Development Bank	WFP - World Food Programme	UNHCR - UN Office of the High Commissioner for Refugees	Samvirkende multilaterale org.	Multilaterale organisasjoner	Såm veksende multilaterale org.	Totalt	
150 - Bistand til Afrika	78 - Regionbevilgning for Afrika	134 000	154 674	98 970	25 386	16 000	227 018	656 048	26 211	372 211	682 429		
151 - Bistand til Asia	72 - Bistand til Afghanistan og Pakistan	256 000	90 000				26 211	372 211	6 411	983	6 411		
	73 - Regionale tiltak og strategiske partnerskap - Asia		342				26 729	119 023	59 797	421 262	59 797		
152 - Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika	78 - Regionbevilgning for Asia	74 300	18 000				26 023	52 619	1 665	1 665	26 023		
153 - Bistand til Latin-Amerika	78 - Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika	335 552	21 500		4 413		26 023	52 619	1 665	1 665	26 023		
160 - Sivilt samfunn og demokratutvikling	78 - Regionbevilgning for Latin-Amerika	19 496	7 100				3 000	3 000	11	11	3 000		
	73 - Kultur						11	11	51 182	110 000	51 182		
161 - Næringsutvikling	77 - Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset	58 818					51 182	110 000	-61 013	-61 013	97 526		
	70 - Næringsutvikling								79 600	79 600	79 600		
162 - Overgangsassistans (GAP)	95 - NORLUND - grunnfondskapital ved investeringer i utviklingsland		-74		18 000		163 404	232 768	163 404	232 768	163 404		
163 - Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter	70 - Overgangsassistans (GAP)	13 000					56 364	162 400	113 467	162 400	113 467		
	70 - Naturkatastrofer	1 000	200 742	56 100	10 000		76 474	85 974	54 204	88 805	54 204		
	71 - Humanitær bistand	4 000	5 500				77 215	109 843	33 931	36 431	33 931		
	72 - Menneskerettigheter	29 627	3 000				33 931	36 431	97 133	113 875	97 133		
164 - Fred, forskning og demokrati	70 - Fred, forskning og demokratitiltak	34 601	0				8 000	8 000	96 455	103 990	96 455		
	71 - ODA-godkjente land på Balkan	29 627	3 000				6 611	6 611	6 611	6 611	6 611		
	72 - Utvikling og nedrustning	2 500					70 254	118 854	442 471	565 071	442 471		
165 - Forskning, kompetanseheving og evaluering	72 - Utvikling og nedrustning	14 780	2 000				4 000	4 000	52 635	80 183	52 635		
	73 - Andre ODA-godkjente OSSE-land								212 312	1 666 816	212 312		
	70 - Forskning og høyere utdanning	82	7 616				500 000	500 000	115 000	310 000	115 000		
166 - Miljø og bærekraftig utvikling mv.	71 - Faglig samarbeid	33 500	15 100				431 000	431 000	5 000	710 000	5 000		
	71 - Internasjonale prosesser og konvensjoner	121 600	1 000				170 000	170 000	300 000	300 000	300 000		
168 - Kvinner og likestilling	72 - Internasjonale miljøprosesser og bærekraftig utvikling	260 000	9 546	11 859	991 600	181 500							
169 - Globale helse- og vaksineinitiativ	74 - Fornybar energi												
	70 - Kvinner og likestilling	8 974	3 480	11 094									
	70 - Vaksine og helse												
	71 - Andre helse- og atdsiltak				95 000	100 000							
170 - FN-organisasjoner mv.	72 - Det globale fond for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria (GFATM)	705 000											
	70 - FNs utviklingsprogram (LUNDP)												
	71 - FNs befolkningsprogram (UNFPA)												
	72 - FNs barnefond (UNICEF)	1 040 000											
	73 - Verdens matvareprogram (WFP)												
	74 - FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR)												
	75 - FNs organisasjon for palestinske flyktninger (UNRWA)												
	76 - Tilleggsmidler via FN-systemet mv.	30 000	134 500										
	77 - FNs aidsprogram (UNAIDS)												
	78 - Bidrag andre FN organisasjoner mv.												
	79 - Ekspert, juniorer og FNs fredskorps	3 842	12 018	3 207	1 932	2 651	50	3 841	3 666	11 580	48 787		
	81 - Tilsikudt til internasjonal landbruksforskning												
	82 - FNs organisasjon for kvinners rettigheter og likestilling (UN Women)												
171 - Multilaterale finansinstitusjoner	70 - Verdensbanken	897 007											
	71 - Regionale banker og fond												
	72 - Samfinansiering via finansinstitusjoner	286 523											
172 - Gjeldsløst og gjeldsrelaterte tiltak	70 - Gjeldsløst, betalingsbalansetøtte og kapasitetsbygging	203 400											
1792 - Forsvarsdepartementets budsjett	1 - Forsvarsdepartementets budsjett	773 504	130 000										
1482 - Internasjonale klima- og utviklingsinitiativ	73 - Klima- og skogsatsingen	-190	-10 657	-728									
5309 - Tilbakemeldinger	29 - Tilbakemeldinger												
Totalt		3 394 473	1 672 585	1 248 488	1 088 532	804 573	615 588	581 249	500 000	434 009	417 096	5 051 903	15 808 496

Figur 5.1 Bistand gjennom multilaterale organisasjoner fordelt på kapittel og post, 2014¹ (NOK 1000).

1 Det vil forekomme noe avvik mellom statsregnskapet og bistandsstatistikken. Dette skyldes at bistandsstatistikken i større grad baseres på forbruksrapportering fremfor bevilgning.

Vedlegg 6

Største mottakerland av bilateral bistand fordelt på sektorer, 2014

Det vises til Norads hjemmesider for ytterligere statistikk; <http://www.norad.no/statistikk>

DAC Hovedsektor	Kjigjstara		Brasil		Sør-Sudan		Laos		Guyana		Malawi		Paraguay		Filippinane		Sonia		Andre land/uspesifisert		Total bilateral bistand	
	17 500	775	151	7 814	4 289	1 385	1 448	5 000	6 506	297 555	398 133	1 300	2 511	25 648	1 011 226	1 141 912	1 141 912	1 141 912	1 141 912	1 141 912	1 141 912	1 141 912
111 - Education, level unspecified	17 290	8 703	3 160	27 783	4 289	4 130	2 511															
112 - Basic education			193	1 405		2 902	1 106															
113 - Secondary education			100	8 908		8 495	43 418															
114 - Post-secondary education			100	5 036	400	115 300	23 131															
121 - Health, general	6 305	37 627				64 165	2 493															
122 - Basic health	1 109	21 700		51 373		25 044	1 793															
130 - Population policies/programmes and reproductive health	1 362	5 082			850																	
140 - Water and sanitation	28 468		523		3 452	407	14 822															
151 - Government and civil society, general	144 321	89 967	39 934	59 658	4 887	75 477	52 425															
152 - Conflict prevention and resolution, peace and security	57 334	33 696	3 915	36 994	17 923	3 637	11 034															
160 - Other social infrastructure and services	6 327	21 045	1 459	6 067	466	17 986	3 191															
210 - Transport and storage																						
220 - Communications																						
230 - Energy generation and supply		8 000	-175 936	15 383	533 174	630	73 297															
240 - Banking and financial services		5 100		757	18 001		-22 492															
250 - Business and other services		-44					2 878															
311 - Agriculture		7 554	16 350	12 127	136	131 969	48 113															
312 - Forestry				500		1 000	90															
313 - Fishing			1 195																			
321 - Industry				164		18 509																
322 - Mineral resources/mining				15 000		3 200																
331 - Trade policy and regulations and trade-related adjustments																						
332 - Tourism																						
410 - General environmental protection		811 808																				
430 - Other multisector		43 912	2 522	5 500																		
510 - General budget support	341 028	269 000																				
520 - Developmental food aid / Food security assistance																						
600 - Action relating to debt																						
720 - Emergency Response	97 000	87 002		344 422		25 000																
730 - Reconstruction relief and rehabilitation		90 084																				
740 - Disaster prevention and preparedness	29 304			3 538		4 000																
930 - Refugees in donor countries	13 842																					
998 - Unallocated/unspecified	-121	1 000	874	4 200																		
Totalt	757 761	740 722	705 250	606 630	586 383	581 762	531 933	481 650	418 662	398 878	16 390 645	22 201 275	2 185 337	2 185 337	2 185 337	2 185 337	2 185 337	2 185 337	2 185 337	2 185 337	2 185 337	2 185 337

Figur 6.1 Største mottakerland av bilateral bistand fordelt på sektorer, 2014¹ (NOK 1000)

¹ Det vil forekomme noe avvik mellom statsregnskapet og bistandsstatistikken. Dette skyldes at bistandsstatistikken i større grad baseres på forbruksrapportering fremfor bevilgning.

Vedlegg 7**Bistand som andel av BNI i OECD/DAC-land 2014**

DAC land:	2014
Sverige	1,10
Luxembourg	1,07
Norge	0,99
Danmark	0,85
Storbritannia	0,71
Nederland	0,64
Finland	0,60
Sveits	0,49
Belgia	0,45
Tyskland	0,41
Irland	0,38
Frankrike	0,36
New Zealand	0,27
Australia	0,27
Østerrike	0,26
Canada	0,24
Island	0,21
Japan	0,19
USA	0,19
Portugal	0,19
Italia	0,16
Spania	0,14
Sør-Korea	0,13
Slovenia	0,13
Tsjekkia	0,11
Hellas	0,11
Slovakia	0,08
Polen	0,08
OECD/DAC totalt	0,29

Bestilling av publikasjoner

Offentlige institusjoner:

Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon

Internett: www.publikasjoner.dep.no

E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no

Telefon: 22 24 00 00

Privat sektor:

Internett: www.fagbokforlaget.no/offpub

E-post: offpub@fagbokforlaget.no

Telefon: 55 38 66 00

Publikasjonene er også tilgjengelige på

www.regjeringen.no

Trykk: 07 Oslo AS – 10/2015

